

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

VÂHİDÎ'NİN SAÂDETNÂME'Sİ
(İNCELEME-METİN)

Elif ŞİMŞEK
2502130575

TEZ DANIŞMANI:
Prof. Dr. Mucahit KAÇAR

İSTANBUL-2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Elif ŞİMŞEK Numarası : 2502130575
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Danışmanı : Prof. Dr. Mucahit KAÇAR
Tez Savunma Tarihi : 04.02.2020 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "Vâhidî'nin Saâdetnâme'si (İnceleme-Metin)"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **YETERLİLİĞİNE** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Mucahit KAÇAR		Kabul
2- Prof. Dr. Hatice TÖREN		Kabul
3- Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN		Kabul
4- Prof. Dr. Üzeyir ASLAN		Kabul
5- Prof. Dr. Hakan TAŞ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Sadık YAZAR		
2- Dr. Öğr. Üyesi Esra EGÜZ		

ÖZ
VÂHİDÎ’NİN SAÂDETNÂME’Sİ (İNCELEME-METİN)
ELİF ŞİMŞEK

Saâdetnâme, 16. yüzyılda Vâhidî tarafından müellifi bilinmeyen *Pend-i Pîrân* ve Ebu’l-Leys Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ* adlı eserlerden geliştirilerek genişletilmiş telif-tercüme bir eserdir. Vâhidî, peygamberlerin örnek yaşantıları, evliyanın kerametleri, nasihatler ihtiva eden ve yirmi bölümden müteşekkil hikâyeler toplamı olan bu iki esere eklediği dört bölümle *Saâdetnâme*’yi genişletmiştir. Hikâyelerin bitiminde yazdığı nasihat içerikli beyt, kıta, mesnevi, nazm, dübeyt gibi manzum parçalar ve giriş ve sonuç bölümlerindeki mensur kısımlarda seci’li anlatımlarıyla *Saâdetnâme*’nin edebî değerini arttırarak eseri geliştirmiş, telif bir eser görünümüne getirmiştir.

“Vâhidî’nin Saâdetnâme’si (İnceleme-Metin)” adlı çalışma, Giriş ve onu takip eden üç bölümden oluşmaktadır. Evliya tezkireleri, menkıbeler ve hikâye anlatma geleneği konularının incelendiği Giriş bölümünden sonra, Vâhidî’nin hayatı ve eserlerinin incelendiği birinci bölüm yazılmıştır. İkinci bölümde eserin dil ve üslubu ele alınmış ve eserdeki şiirler vezin ve kafiye başlıklarıyla şekil olarak incelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde, *Saâdetnâme*’nin 24 bâbının içeriği, hikâyelerin detaylı özetleri ve şahıs isimlerinin künyeleri verilerek geniş bir muhteva çalışması yapılmıştır. Çalışmamızın Ekler bölümünde *Saâdetnâme*’nin çeviri yazılı metni verilmiş, metin teşkilinde dikkat edilen hususlar ele alınmış ve tıpkıbasımdan örnek varaklar eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: (Klâsik Türk edebiyatı, Vâhidî, *Saâdetnâme*, 16. yüzyıl, menkıbe, çeviri, mensur hikâye)

ABSTRACT
SAADETNAME OF VAHİDİ (ANALYSIS-TEXT)
ELİF ŞİMŞEK

Saadetname is an expanded copyright-translation work that was developed by Vahidi in the 16th century from the works named *Pand-i Piran* whose author is unknown and *Tezkiretü'l-Evliya*, which is attributed to Abu'l-Leys Semerkandi. Vahidi expanded *Saadetname* with four sections that he added to these two works, collection of stories consisting of twenty chapters including the exemplary life of the prophets, miracles of the saints, and advices. At the end of the stories, he increased the literary value of *Saadetname* and developed the work and made it look like a copyright work with verse pieces he wrote, including beyt, kıta, mesnevi, nazm, dübeyt and rhythmic expressions in the prose parts in the introduction and conclusion chapters.

“*Saadetname* of Vahidi (Analysis-Text)” consists of Introduction and the following three sections. After the Introduction chapter where saint tezkires, saint stories and storytelling tradition are examined, the first chapter, which examines the life and works of Vahidi, is written. In the second chapter, language and style of the work discussed and the poems in the work are examined in shaped with the titles of meter and rhyme. In the third and the last chapter, a wide content study was carried out by giving the content of 24 parts of *Saadetname*, detailed summaries of stories and identities of personal names mentioned in the work. In the Attachments of our study, translated text of *Saadetname* has given, the issues that have been considered in the form of text and sample leaves have been added.

Key Words: (Classical Turkish literature, Vahidi, *Saadetname*, 16th century, menkıbe, translation, prose story)

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı “menâkıbnâme” türü altında değerlendirebileceğimiz *Saâdetnâme*’nin şekil ve muhteva açısından detaylı incelemesi ve yazma metnin çeviri yazı ile aktarılmasını ortaya koymaktır. Kapsamı peygamber kıssaları, sahabe hikâyeleri ve evliya menkıbeleri şeklinde geniş olan *Saâdetnâme*’nin aynı zamanda nasihatler içeren didaktik bir rol üstlenmiş olması ve eserin elimizdeki tek yazma nüshasında isminin “Pendnâme-i Vâhidî” şeklinde kaydedilmesi sebebiyle eseri “pendnâme” ya da “nasihatnâme” türü altında değerlendirebilirdik. Fakat *Saâdetnâme*’nin hikâyeler toplamı ya da hikâyeler külliyyatı şeklindeki yapısı göz ardı edilemezdi. Biz de Vâhidî’ye ait olan *Saâdetnâme* adlı eseri evliya menkıbeleri üzerinden dinî ve ahlâkî nasihatler içeren bir tür olan “menâkıbnâme” türünde bir eser olarak değerlendirmeyi uygun gördük.

Saâdetnâme’nin hikâye anlatma geleneğinden gelmesi ve “menâkıbnâme” türü altında değerlendirilmesinin yanında eserin beyt, kıta, mesnevi, nazm, dübeyt gibi klâsik Türk edebiyatı nazım şekillerini barındıran manzum bir yönü vardır. Vâhidî müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân*’dan hikâyeler tercüme etmesinin yanı sıra hikâyelerde verilmek istenen mesajı “kıssadan hisse”yi bu manzum parçalarla -daha çok kıta nazım şekliyle- vererek eserine hareketlilik kazandırmış ve mensur bir eserden manzum-mensur karışık bir eser meydana getirmiştir. Böylelikle Vâhidî’nin hikâyelerdeki nasirlik yönü ve tahkiye üslubundaki başarısının yanında manzum parçalardaki şairlik kalitesi de ortaya çıkmıştır ve “Vâhidî’nin *Saâdetnâme*’si (İnceleme-Metin)” adlı çalışmamızın kapsamı bu şekilde oluşmuştur.

“İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a şükredemez” prensibince öncelikle çalışmamın ilk danışmanlığını yapan ve İslâm Araştırmaları Merkezi’nde kapılarını daima bana açık tutan kıymetli hocam Prof. Dr. A. Azmi Bilgin’e teşekkür ederim. Tezimin gidişatında anlayışlı tavrını benden esirgemeyen ve yüksek lisans tezimden itibaren büyük yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Üzeyir Aslan ve metnin okunmayan kelimeleri ve manzum kısımlarındaki vezin tashihlerinde beni bilgilendiren ve değerli vaktini bana her daim ayıran Prof. Dr. Hakan Taş hocalarıma şükranlarımı sunarım. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin hocamın emekliliği sonrası danışmanım olan ve geldiği günden itibaren tüm öğrencilerine adaletli yaklaşımına şahit olduğum ve beş ay gibi

kısa bir süre zarfında çalışmanın İnceleme kısmını ayağa kaldırmamda ve metnin tashihi çalışmalarında büyük katkısı olan Prof. Dr. Mucahit Kaçar'a en içten teşekkürlerimi iletmek isterim. Bize sağladıkları nezih bir çalışma ortamıyla yaklaşık on yıldır istifade ettiğim İslâm Araştırmaları Merkezi'ne ve bünyesinde düzenlenmiş olan ve çok büyük katkısını gördüğüm III. Uluslararası Osmanlı Türkçesi Tenkitli Neşir Kursu'na ve bu kursun düzenlenmesinde emeği olan hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak maddî ve manevî destekleriyle her daim yanımda olan büyük destekçim, babam Murat Turgut ve Filiz Turgut'a, metnin karşılıklı okumalarında yardımlaştığım aldığım kız kardeşim Şevval Gül Turgut'a ve bu ilmî yolda desteğini her zaman yanında hissettiğim eşim Rafet Şimşek'e en kalbî duygularıyla teşekkür ederim.

İstanbul, 2020
ELİF ŞİMŞEK

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VÂHİDÎ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. HAYATI.....	5
2. ESERLERİ	16
2.1. Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân.....	16
2.2. Cinânü’l-Cenân	19
2.3. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab.....	19
2.4. Gülistân	21
2.5. Dürc-i Lügat	21
2.6. Tecâribü’l-İnsân	22
2.7. Pendnâme	24
2.8. Saâdetnâme	25
2.8.1. Saâdetnâme’nin Kaynağı	39

İKİNCİ BÖLÜM
SAÂDETNÂME’NİN DİL, ÜSLUP VE ŞEKİL AÇISINDAN
İNCELENMESİ

1. SAÂDETNÂME’NİN DİL ÖZELLİKLERİ	55
2. SAÂDETNÂME’DE ÜSLUP ÇEŞİTLERİ	59
2.1. Üslûb-ı Sâde	61
2.2. Üslûb-ı Müzeyyen.....	63
3. SAÂDETNÂME’DE SECİ’ ÇEŞİTLERİ	66
3.1. Sec’-i Mutarraf.....	66
3.2. Sec’-i Mütevâzî	67
3.3. Sec’-i Murassa’	69
3.4. Sec’-i Mütevâzin	71
4. SAÂDETNÂME’DE İKTİBASLAR	71
5. SAÂDETNÂME’NİN ŞEKİL AÇISINDAN İNCELENMESİ	77
5.1. Nazım Şekilleri.....	77
5.1.1. Beyt	77
5.1.2. Kaside.....	78
5.1.3. Kıta.....	80
5.1.4. Mesnevi	81
5.1.5. Nazm	83
5.1.6. Dübeyt.....	84
5.2. Vezin	85
5.2.1. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı.....	85
5.2.2. Vezinde Meydana Gelen Değişiklikler	88
5.2.2.1. Vasl (Ulama)	88
5.2.2.1.1. Türkçe Kelimelerde Kaynaşma.....	89
5.2.2.1.2. Sekt	90
5.2.2.2. İmale.....	91
5.2.2.2.1. İmâle-i Maksûre (Kısa Uzatma).....	91
5.2.2.2.2. İmâle-i Memdûde (Medd).....	92
5.2.2.3. Zihaf (Kasr/Kısaltma)	95

5.3.	Kafiye	99
5.3.1.	Kafiye Giriş	99
5.3.2.	Kafiye Çeşitleri	100
5.3.2.1.	Kâfiye-i Mücerrede	100
5.3.2.2.	Kâfiye-yi Mûrekkebe	101
5.3.2.2.1.	Kâfiye-i Mürdefe	102
5.3.2.2.2.	Kâfiye-i Müessese	103
5.3.2.2.3.	Kâfiye-i Mukayyede	104
5.3.3.	Kafiye Kusurları	105
5.3.3.1.	Uyûb-ı Mülakkaba-i Kâfiye	105
5.3.3.1.1.	İkvâ	105
5.3.3.1.2.	İkfâ	106
5.3.3.1.3.	Îtâ	106
5.3.3.1.3.1.	Îtâ-yı Celî	106
5.3.3.1.3.2.	Îtâ-yı Hafî	108
5.3.3.2.	Uyûb-ı Gayr-ı Mülakkaba-i Kâfiye	108
5.3.4.	Hurûf-ı Müstahlefe ve Hurûf-ı Ma'zûle	111
5.3.4.1.	Yâ-yı Ma'rûfe ve Yâ-yı Mechûle	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAÂDETNÂME'NİN MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

1.	BÂB ÖZETLERİ	113
2.	HİKÂYE ÖZETLERİ	121
2.1.	Beşinci Bâb: Helâl Yeme ve Şüpheli Yiyeceklerden Sakınma	121
2.2.	Altıncı Bâb: Nefsin Riyazeti ve Nefsi Perişan Etme	123
2.3.	Yedinci Bâb: Allah'a İbadet Yolunda Çekilen Sıkıntılar ve Gösterilen Gayretler	125
2.4.	Sekizinci Bâb: Allah Korkusu ve Günaha Girmekten Kaçınma	128
2.5.	Dokuzuncu Bâb: Dilin Korunması ve Müslümanların Niyazı	132
2.6.	Onuncu Bâb: Tövbe Edenlerin Hikâyeleri ve Tövbe Etme Sebepleri .	135
2.7.	On Birinci Bâb: Evliyanın Kerametleri	140

2.8.	On İkinci Bâb: Dualar ve İcabet Edildiği Vakit.....	142
2.9.	On Üçüncü Bâb: Evliyanın Kerametlerinin Doğruluğu ve Birbirlerinin İç Hâllerinden Haberdar Olmaları.....	145
2.10.	On Dördüncü Bâb: Allah’a Tevekkül ve O’ndan Başkasından Korkmama.....	146
2.11.	On Beşinci Bâb: Civanmertlerin Hikâyeleri, Cömertliği ve Dervişlerin Dürüstlüğü.....	149
2.12.	On Altıncı Bâb: Emirlerin Hikâyeleri ve Zühdü.....	152
2.13.	On Yedinci Bâb: Kadınların Hikâyeleri, Kerametleri ve Zühdü	155
2.14.	On Sekizinci Bâb: Çocukların Hikâyeleri ve Kerametleri	158
2.15.	On Dokuzuncu Bâb: Kölelerin Hikâyeleri ve Kerametleri	161
2.16.	Yirminci Bâb: Dervişlerin Hikâyeleri ve Kerametleri	165
2.17.	Yirmi Birinci Bâb: Acizlerin Hikayeleri ve Allah’a Yakarışları	168
2.18.	Yirmi İkinci Bâb: Evliyanın Ölüm Esnasındaki Kerametleri	171
2.19.	Yirmi Üçüncü Bâb: Büyüklerin Ölümünden Sonra Görülen Rüyalara	173
2.20.	Yirmi Dördüncü Bâb: Her Türden Dağınık Hikâyeler	175
3.	METİNDE ADI GEÇEN ŞAHISLAR	202
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME		235
KAYNAKÇA		238
EKLER.....		260
EK 1: SAÂDETNÂME (ÇEVİRİ YAZILI METİN)		260
METİN TEŞKİLİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR.....		616
1.1.	İşaretler Sistemi.....	616
1.2.	Vezinle İlgili Hususlar	617
1.3.	İmlayla İlgili Hususlar.....	617
EK 3: TİPKIBASIMDAN ÖRNEK VARAKLAR		621
ÖZGEÇMİŞ.....		630

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Fihrist Karşılaştırılması.....	46
Tablo 2. Nazım Şekillerinin Sayısı.....	77
Tablo 3. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı.....	85

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

اء	A, a, E, e, ' ,	ص	Ş, ş
آ	Ā, ā, A, a	ض	Ž, ž
ب	B, b	ط	Ṭ, ṭ
پ	P, p	ظ	Ẓ, ẓ
ت	T, t	ع	'
ث	Ṣ, ṣ	غ	Ġ, ġ
ج	C, c	ف	F, f
چ	Ç, ç	ق	Q, q
ح	Ḥ, ḥ	ك	K, k, G, g, ñ
خ	Ḫ, ḫ	ل	L, l
د	D, d	م	M, m
ذ	Ẓ, ẓ	ن	N, n
ر	R, r	و	V, v, O, o, ö, U, ü, Ū, ū, Ŭ, ŭ
ز	Z, z	ه	H, h, a, e,
ژ	J, j	ی ی	Y, y, I, i, Ī, ī
س	S, s		
ش	Ş, ş		

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
a.y.	: aynı yer
b.	: bin, ibn
Bkz.	: bakınız
bs.	: basım
C.	: cilt
Çev.	: çeviren
d.	: doğumu
Ed.	: editör
Haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
Ktp.	: Kütüphanesi
nr.	: numara
ö.	: ölümü
S.	: sayı
s.	: sayfa
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
t.y.	: basım tarihi yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak

GİRİŞ

Klâsik Türk edebiyatı, müstakil eserlerden oluştuğu gibi Arapça ve Farsça'dan tercüme ve adaptasyonlarla da yelpazesi geniş bir edebiyattır. Bu yelpazenin içerisinde peygamberlerin mucizelerini, ehl-i beyt, sahabe ve tâbiînin yaşantılarını, evliya ve meşayihın kerametlerini anlatarak ahlâkî yol göstericiliği ihtiva eden dinî eserler de vardır. Bunlar “nasîhatnâme”, “pendnâme” ve “menâkıbnâme” gibi türler arasında değerlendirilirler.

Sözlüklerde “övünülecek güzel iş, hareket” anlamına gelen “menâkıb” kelimesi ilk kez, 9. yüzyıldan itibaren hadis kitaplarında sahabelerin özelliklerini anlatan hadisleri içeren bölümlerde kullanılmaya başlanmıştır.¹ Bu minvalde, bu türün içine konu olarak evliya tezkireleri de girmektedir. Bu türün kökeni aynı zamanda tabakat kitaplarıdır.² Sufilerin hâl tercümeleri³ olarak da adlandırılan *evliya tezkireleri*, Türk edebiyatında 13. yüzyıldan itibaren bir kısmı Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eserinden yapılan tercümelerle görülmeye başlanmıştır. Attâr'ın eseri dışında Câmi'nin *Nefahâtü'l-Üns Min Hazaratü'l-Kuds* adlı eserinin tercümeleri, Alî Şîr Nevâyî'nin Câmi'nin eserine ilaveten Türk ve Hint meşayihlerini eklediği *Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimü'l-Fütüvve*'si, Mehmet ibn-i Mehmed Şerîf El Abbâsî tarafından Farsça'dan tercüme edilen *Reşahât-ı Aynü'l-Hayât*, Sinan Paşa'ya atfedilen bir *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve Aşık Ahmed'in *Câmiü'l-Ahbar*'ı Türk edebiyatındaki evliya tezkireleridir⁴ ve bir üst başlık olan “menâkıbnâme” başlığı altında da değerlendirilirler.

Çalışmamızın konusu olan *Saâdetnâme* ise bir menâkıbnâme örneğidir⁵ Vâhidî de *Saâdetnâme*'nin “Der-Beyân-ı Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb ve Der-Ahvâl-i Benî Âdem” bölümünün sonlarına doğru eserin içeriğiyle alakalı verdiği bilgilerde bu tezimiz desteklenmiştir:

¹ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, TDVİA, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 112.

² Recep Şükrü Güngör, “Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliyâ Tezkireleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Haziran 2018, s. 211.

³ Serhat Küçük, XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 3.

⁴ a.e., s. 5-13.

⁵ Hatice Kelpetin Arpaguş, “Kara Dâvud İzmitî”, TDVİA, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 360.

Hikāyât-ı ġarībe ile ve rivāyât-ı ‘acībe ile ve kelimāt-ı meşāyih-ı kibār ile ve nikāt-ı pīrān-ı dīzārla ve leṭāyif-i merdān-ı ṭabakāt-ıla ve neşāyih-i ḥakīmān-ı kāyinātla ve kemālāt-ı enbiyā-y-ıla ve kerāmāt-ı evliyā-y-ıla bir kitāb-ı şerīf te’līf eyle ki okıyan [ā]şıklar ve dīnleyen şādıklar bizi ḥayr du ‘ā-y-ıla yād edüp rūḥumuzu şād eyleyeler. (21a11)

Çalışmamızın “Saâdetnâme’nin Kaynağı” bölümünde daha detaylı bahsedeceğimiz üzere müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân*’dan tamamen ve Ebu’l-Leys Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ* ile isimli eserden de kısmen benzerliklerle geliştirilerek genişletilmiş Türkçe telif-tercüme⁶ bir eserdir. Menkıbeler ihtiva etmesi yönüyle Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ* çoğunlukla Attâr’ın *Tezkiretü’l-Evliyâ*’sı ile karıştırılmıştır. Attâr’ın eseri 72 -daha sonra 25 ilave ile-velinin hâl tercümelerini, kerametlerini ve sözlerini ihtiva etmektedir.⁷ Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ* ise 20 bâbdan oluşmaktadır ve her bâb helal yemek, nefse riyazet yaptırmak, tövbe etmek, cömert olmak vb. şeklinde başlıklandırılmış ve her bâb içerisinde 10 tane olmak üzere toplamda 200 adet hikâyeye İslâm dininin esasları evliya hikâyeleri, hadis ve ayetlerle de desteklenerek okuyucuya hatırlatılmış ve okuyucunun bu yoldaki azmi kuvvetlendirilmek istenmiştir.⁸

İslâm dininin inceliklerini öğretme, doğru yola iletme, güzel ahlâk kazandırma gibi didaktik bir gayeyi üstlenen ve “kıssadan hisse” niteliği taşıyan evliya tezkireleri ya da evliya menkıbeleri, halkın okuduğunu anlaması için aynı zamanda tahkiyeye dayalı eserler arasında değerlendirilirler. Tahkiyeli anlatım ya da hikâye de diğer türlerde olduğu gibi edebiyatımıza tercüme yoluyla girmiştir. Hikâyelerdeki tercüme metodu ise ya aynen, orijinalitesi bozulmadan ya eklemeler yapılarak değiştirilip geliştirilerek ve genişletilerek ya da sadece konu alınarak telife yakın adaptasyon eserler meydana getirilmiştir.⁹

Vâhidî de *Saâdetnâme*’de Farsça müellifi bilinmeyen *Pend-i Pîrân* adlı eserden 20 bâbın tamamını tercüme etmiş ve tercüme ettiği bu evliya hikâyelerine ve

⁶ Telif-tercüme konusuyla alakalı detaylı bilgi için Bkz.: Sadık Yazar, “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, (danş. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 2011, s. 231.

⁷ Serhat Küçük, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁸ Selâhattin Olcay, *Ebu’l-Leys Semerkandî: Tezkiretü’l-Evliyâ (Tercümesi): İnceleme-Metin İndeks*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965, s. 7.

⁹ Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 21.

hikâyelerin içeriğine bir müdahalede bulunmamıştır. Ama hikâyeleri çeşitli yöntemlerle geliştirip genişleterek eserini telife yakın bir hâle getirmiştir. *Saâdetnâme*'deki bu genişletme çabası ise dört şekilde gerçekleşmiştir:

1. *Pend-i Pîrân* kısa bir giriş ve 20 bâbdan oluşan bir hikâyeler toplamı iken *Saâdetnâme*'nin 4 bâbdan oluşan bir giriş kısmı bulunmaktadır ve bu kısım Hamdele, Na't, Çâr-Yâr-ı Güzîn, Münâcât, Sebeb-i Te'lîf gibi bölümlerle klâsik mesnevi tertibine göre düzenlenmiş, son bâbda yer alan padişaha dua ve Hatime bölümleriyle de bu klâsik tertip tamamlanmıştır.

2. *Pend-i Pîrân*'daki peygamberlerin mucizeleri, örnek yaşantıları, sahabe, ehl-i beyt ve tâbiînin hayatına dair örnekler ve evliya kerametlerinin anlatıldığı menkıbelere ek olarak *Saâdetnâme*'de Aristoteles, Pisagor, Diojanus gibi filozofların ahlâka dair düşünce, söz ve nasihatlerine de yer verilmiştir.

3. *Pend-i Pîrân*'da hikâyesi anlatılacak şahsa dair herhangi bir tanıtım yapılmazken *Saâdetnâme*'de hikâyelerin ve menkıbelerin tahkiyesinden önce anlatılan şahısla alakalı seci'li tanıtımlar ("Ol hayrû'n-nâs Abdullâh bin Abbâs", "Ol çâk-künende-i cübbe-i kayd Hâce Cüneyd" vb.) yapılarak eserin mensur kısımlarında ahenkli bir hava oluşturulmuştur.

4. *Pend-i Pîrân*'da iki adet Arapça şiirin haricinde manzum parça bulunmamaktadır. *Saâdetnâme*'de ise hikâyede verilmek istenen mesaj veya nasihat bazen de hikâyenin özeti, beyt, mesnevi, kıta, nazm, dübeyt gibi nazım şekilleri ile toplamda 385 şiirle manzumlaştırılmıştır. Nitekim mensur menâkıbnâme metinlerinde bazı manzum parçaların yer aldığı¹⁰ da bilinmektedir.

"Vâhidî'nin *Saâdetnâme*'si (İnceleme-Metin)" başlıklı çalışmamız Giriş bölümünün haricinde dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Vâhidî'nin hayatı ve nesebi tarihî biyografik kaynaklardan hareketle tespit etmeye çalışılmıştır ve eserleri detaylı şekilde tanıtılmıştır.

Eserin dil, üslup, şekil özelliklerini incelediğimiz ikinci bölümde ise Vâhidî'nin mensur bölümlerdeki seci' ve manzum bölümlerdeki vezin ve kafiye bahsine genişçe yer ayrılmış ve böylelikle Vâhidî'nin nesir ve şiirdeki yetkinliği ortaya

¹⁰ Neclâ Pekolcay vd., *İslâmî Türk Edebiyatı: Giriş: İslâmî Türk Edebiyatında Nev'iler*, 2. bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.

koyulmaya çalışılmıştır. Eserin muhteva analizini yaptığımız üçüncü bölümde ise metinde geçen bâbların ve hikâyelerin özetlerine geniş yer verilmiş, hikâyelerde geçen şahısların künye bilgilerini eklenmiştir.

Son olarak dördüncü ve son bölüm tamamen metne ayrılmıştır. Metin teşkilinde dikkat edilen hususlarını aktararak başladığımız bu bölüm, metnin çeviri yazılı hâlinin aktarımı verilerek tamamlanmıştır

BİRİNCİ BÖLÜM

VÂHİDÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Hayatı

Klâsik Türk edebiyatının tarihî biyografik kaynakları incelendiğinde Balıkesir, Bursa ve Gelibolu'dan olmak üzere “Vâhidî” mahlaslı birkaç şairden bahsedilmektedir.¹¹ Çalışmamız olan *Saâdetnâme*'nin müellifinin 16. yüzyılda yaşamış olan Gelibolulu, katiplik zümresine mensup, gazelleri ve divanı olan Vâhidî Çelebi ile İstanbul'da doğup danışmentlik mesleğinden Zeyniyye tarikatına yönelen mutasavvıf Vâhidî¹² olabileceği şeklinde iki ihtimal öne çıkmaktadır. Bu minvalde bahsi geçen tarihî biyografik kaynaklar ve yapılan son neşirlerden edindiğimiz malumatlar ışığında aşağıda *Saâdetnâme*'nin hangi Vâhidî'ye ait olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Klâsik Türk edebiyatının en eski ve hacimli biyografik kaynaklarından olan *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ* isimli tezkiresinde Latîfî, Balıkesirli ve Hacı Hasanzâde diye şöhret bulmuş, Sultan Bâyezîd devrinde yaşamış bir Vâhidî'den bahseder:

Vahidî: Balıkesrîdendir. Beyne'l-akrân Hacı Hasan-zâde demekle şöhret bulmuşdur. Selâtîn-i Osmâniyyeden Sultân Bâyezîd Hân-ı vâcibü'l-gufrân devrinde gelmiş ve kadî'asker olmuşdur. Beyne'l-ahâlî ehliyyetle mevsûf u muttasıf ve mevâlî mevleviyyetine mukırr u mu'terif idi. Hattâ tâc-ı fuzelâ Tâc-zâde Heves-nâme nâm risâlesinde mevâlî-i medâris-i Semâniyyenün dört nefer e'âli-i ehâlisin ifrâz u intihâb idüp 'âlem-i 'anâsırda çâr-'unsûra teşbih ü temsil itmişdür. Ol tafdîl ü tercih olunan mevâlî-i e'âlinün biri Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhdür ki bu ebyât ile meziyyet ü fazîletine şehâdet itmişdür.

¹¹ Vâhidî: (ö. 911/1505) Balıkesir'de doğdu. Hacı Hasanzâde sanıyla tanındı. Müderrislik yaptı. Tâcî-zâde “Heves-nâme” adlı eserinde ondan övgüyle bahseder. Şiirleri azdır. Divanı vardır.

Vâhidî: Gelibolu'da doğdu. Kâtiplik yaptı. Kanunî dönemi şairlerindendir. Hayalî'nin çağdaşıdır. Pek çok renkli ve muhayyel gazeli vardır. Divan sahibidir.

Vâhidî: Mürekkepçi-zâde sanıyla tanındı.

Vâhidî: İstanbul'da doğdu. Asıl adı Abdülvâhid'dir. Güldeste'ye göre Bursalı'dır. Kara Dâvud-zâde Süleyman Çelebi'nin oğludur. Öğrenim görüp Bursa kadısı, Nâsırzâde'ye danışmend oldu. Daha sonra tasavvufa yöneldi. Abdülaziz Efendi'ye bağlandı. Bursa'da öldü. Davud Efendi bahçesine gömüldü.

Bkz.: Haluk İpekten, vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.515.

¹² Müjgân Cumbur, “Vâhidî”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. VIII, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 488; Niyazi Ünver, a.g.e., s. 489.

Nazm: *Biri Hacı Hasan-zâde Vahîdî
Zamânun muktedâsı vü ferîdî*

*Fazîlet ma'deni vü 'ilm kânı
Şerî'at mesnedi Nu'mân-ı sâni*

Nesr: *Ammâ kendüler şî'rle ol kadar şâyî' ü şehîr degüldür. Bu iki matla' anundur.*

Matla: *Bir seher şevk ile 'azm-i kûy-ı yâr itsem gerek*

Mihrüm ol nâ-mihribâna âşikâr itsem gerek

Velehu: *Râh-ı gamunda olalı gönüm revân sana*

Terk eyledi 'alâkasını gitdi cân sana

*Ve ol evlâd-ı 'izâm-ı Mehmed Hândan şehzâde-i ekrem ü a'zâm Hazret-i Sultân Cem
vefâtına târîh-i mevt-i Şâh Cem 'ayn-ı nizâm-ı 'âlemest târîh dimişlerdür. San'at-ı
târîh ve kasd-ı müverrih oldur ki 'ayn-ı lafz-ı nizâm ki harf-i zıdır cümle-i kebîr
mûcibince ebced hesâbı tarîkınca bi't-tamâm tokuz yüzdür. Gâyet latîf ve musanna' u
muhayyel târîhdür. Mutâyebe: 'Urefâ-i bakıyye-i selefdan nakl olunur ki mevlânâ-yı
mezbûr bir gün deryâda sandalla sefâyın seyrin iderken diyâr-ı Firengistândan gelmiş
bir bir fûlk-i felek-peyker ve keştî-i hilâl lenger teferrüc ü temâşâ itdükde bi'l-bedâhe
bu beyt mevlânâ-yı müşârun-ileyhe vârid ü lâyh olur.*

Beyt: *Keştî-i dil bulmak için bahr-ı hayretten halâs*

Kâkül-i dilber hayâlinde resenler bağlamış

Nesr: *Bu beyt-i garîbi bu teşbîh-i 'acîb ile kıdvetü'l-vâlî Molla Lütîfî gördükde bu
teşbîhün bu mahalde ne halâveti ve gemi urganının zülf-i dildâra ne mümâseleti
vardur diyü dahl ü istihzâ yüzinden bu beyt ile i'tirâz itmişdür.*

Beyt: *Şol büyük parçaya bağlanan yoğun urganlara*

Lutf-ı tab'ından efendüm kâkül-i dilber dimiş

Mezbûr Mevlânâ Vahîdî cevâbında dimiş:

Beyt: *Dil keştisine barça diyen türke ne dîrsün*

Urgana koyup anı hemân anda asaydı¹³

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında ismi Abdülvâhid olup Kara Dâvud Efendî'nin torunu, Süleyman Çelebi'nin oğlu olan; ilmiye¹⁴ sınıfında iken daha sonra dânişmentlik¹⁵ yolunu seçen ve en sonunda Zeyniyye tarikatına intisap eden mutasavvıf bir Vâhidî'yi kaydeder:

*Vâhidî: Nâmı Abdülvâhid olmağla mahlas-ı mezbûrî ihtiyâr itmişdür. Merhûm Kara
Dâvud Efendî'nin oğlu Süleymân Çelebî'nin ferzendidir. Gül-berg-i ruhsârî reşk-i gül-
i gülzâr iken rûzgâr-ı zûrkâr evrâk-ı vücûdın bâd-ı helâk ve bevârla târumâr itmişdür.
Tarîk-i ilmde dânişmend iken tevbe vü inâbet idüp meşâyih-i aliyye-i Zeyniyyeye irâdet
gettirdükden sonra âlem-i ukbâya rihlet itmişdür. Bu matla' zâde-i tab'-ı dürer-
bârundandır:*

İtdirür handelerin lü'lü-i lâlâ seyrin

¹³ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Canım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.560-561.

¹⁴ "İlmiye: Osmanlı Devleti'nde eğitim, yargı, fetva ve diyanet teşkilatını oluşturan medrese menşeli ulemâ sınıfı." Bkz.: Mehmet İpşirli, "İlmiye" *TDVİA*, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 141.

¹⁵ "Dânişmend: Genellikle icâzet alma seviyesine gelmiş, medresede oda sahibi talebeler için kullanılan terim." Bkz.: Mehmet İpşirli, "Dânişmend", *TDVİA*, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 464.

*Gösterür la'l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin*¹⁶

Gelibolulu Âlî ise *Künhü'l-Ahbâr*'da kendisi gibi Gelibolulu ve gazellerden oluşan bir divanı olan ve örnek olarak ondan bir beyit alıntılacağı bir Vâhidî'yi anlatır:

Vâhidî: Gelibolılıdır. Küttâb zümresinden olmağla benî nev'inün makbûlidür. Latîfî kavlince mükemmel dîvânı ra'nâ gazeliyyâtı ve ısgâya kâbil muhayyel mü'ellefâtı vardır. El-hak bu sözleri tahsîne sezâvârdur.

*Nazm: Zerd olsa n'ola kaşların ey ruhları gül-gûn
Ser-sûreler mushafun ekser olur altûn*¹⁷

Riyâzî Muhammed, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*'da Vâhidî'yi -her ne kadar "Vâcidî" şeklinde yanlış imla ile aktarmış olsa da- I. Süleymân devri şairi ve Gelibolulu olarak kaydeder:

Vâcidî: Gelibolî'dan olup zümre-i küttâbdan idi. 'Asr-ı Süleymânî şu'arasındandır. Bu beyt anuñdur:

*Şi'r: Zerd olsa n'ola kaşların ey ruhları gül-gûn
Ser sûreleri Mushaf'ın ekser olur altun*¹⁸

Zübdetü'l-Eş'âr müellifi Kâfzâde Fâizî ise Vâhidî hakkında herhangi bir malumata girmeden Gelibolulu Âlî ve Riyâzî Muhammed'in bahsettiği beyti alıntılar:

*Vâhidî: Bu beyt anundur:
"Zerd olsa n'ola kaşların ey ruhları gül-gûn
Ser sûreleri mushafun ekser olur altun"*¹⁹

Vâhidî'den bahseden bir diğer kişi ise Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed'dir. Baldırzâde, *Bursa Vefeyâtnameleri* başlığıyla yayımlanan *Ravza-i Evliyâ*'sında Kara Dâvud'un torunu, Süleyman Çelebi'nin oğlu olan Vâhidî'yi ele alır. Baldırzâde ek olarak onun Nâzırzâde Efendi'ye danışment olduğunu ve daha sonra Zeyniyye

¹⁶ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, 3. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, Ankara, 2014, s. 1029.

¹⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, hazırlayan: Dr. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1994, s. 283.

¹⁸ Riyâzî Muhammed Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Namık Açıkgöz, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2017, s.331.

¹⁹ Bekir Kayabaşı, "Kâf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı", (danş. Yrd. Doç. Dr. Hasan Kavruk), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s. 583-584.

tarikatından Abdülaziz Efendi'ye bağlanıp ibadet ve taat üzere iken vefat ettiğini ve dedesinin yaptırdığı mescidin haziresine defnedildiğini aktarır:

*Abdülvâhid Çelebi: Merhûm Kara Dâvûd Efendi'nin oğlu Süleymân Çelebi'nin mahdumudur. Vâhidî tahallus edüp eş'âr demiştir. Merhûm Kınalızâde Hasan Efendi Tezkîre'sinde yazmıştır. Nâzırzâde Efendi'nin dânişmendi olduktan sonra zâviye-i Zeyniyye'de şeyh olan 'Abdül'azîz Efendi'ye irâdet getirüp mücâhede vü riyâzât ve ta'ât ü 'ibâdet üzre iken dâr-ı âhirete rihlet eyledi. Merhûm, Dâvûd Efendi Mescidi hazîresinde medfûn ve vâlid ü ceddine makrûndur. (Rahmetu'llâhi 'aleyh)*²⁰

Bir başka vefeyâtname olan *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*'da İsmail Belîğ, Baldırzâde'nin verdiği bilgileri teyit ettikten sonra bu bilgilere ek olarak Vâhidî'nin dânişment olduğu Nâzırzâde Mehmed isimli zatın da 1142/1594-95 yıllarında Bursa kadısı olduğu bilgisini ekler. Ayrıca Vâhidî'ye ait olduğunu söylediği bir matla beyti verir:

Vâhidî: İsmi (Abdülvâhid) olup (Kara Dâvud) efendinin ferzendi (Süleymân) çelebinin mahdûmudur. (Bin üç) senesinde (Bursa) kadısı olan Nâzır-zâde (Mehmed) efendinin dânişmendi silkine münselik olmuş idi. İntizâr-ı devr-i (...) rûsûm-ı tarîk-i mezburdan tab' sâfina gider. Kelâl isâbet itmekle (...) ferâgât, zâviye-i (Zeyniye) 'de şeyh olan umdetü'l-meşâyih (Abdülazîz) efendiden inâbet itdi. Bu hâl üzre (...) mecmû'a-i eyyâm u leyâl iken rûzgâr-ı zûrgâr-ı evrâk-ı vücûdın bâd-ı murgla târumâr idüp ceddî (Dâvud) efendi mescidi hazîresinde medfûndur. Bu matla, zâde-i tab-ı dürrer bâridur:

*İtdirir handelerün lu'lu'-i lâlâ seyrin
Gösterür la'l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin*²¹

Şemsettin Sâmî'nin ansiklopedik bir kaynak olan *Kâmûsu'l-A'lâm*'da verdiği bilgiler, Kınalızâde tezkiresiyle örtüşmektedir, fakat Şemsettin Samî, Vâhidî maddesinin altında bahsettiği Hacıpazarlı İbrâhîm namlı şairin “Vecdî” şeklinde bir mahlas kullandığını kaydeder:

Vâhidî: Osmanlı şu'ârâsından iki kişinin mahlası olup, birincisi (Abdülvâhid Efendi) Kara Dâvud-zâde Süleymân Çelebinin oğludur. İbtidâ tarîk-i 'ilmîye mensûb iken, ba'de tar'ikate sülûkla, kûşe-i zühd ü kanâ'ate çekilmiş idi. Onuncu karn-ı hicrî şu'ârâsındandır. Şu matla' onundur:

²⁰ Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, **Bursa Vefeyatnameleri 1: Ravza-i Evliyâ**, Haz. Doç. Dr. Mefail Hızlı, Dr. Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa, 2000, s. 205.

²¹ Es-Seyyid İsmâîl Belîğ Efendi-i Burûsevî, **Târîh-i Burûsa: Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**, tab'ı: Burûsalı Eşref bin Alî Beg, Hüdâvendigâr Matba'ası, Bursa, 1287/1870-71, s. 517.

*İtdirür handelertün lu'lu'-i lâlâ seyrin
Gösterür la'l-i lebün sâgar-ı sahbâ seyrin”*

İkincisi: (İbrâhîm) Rum ilindeki Hacıoğlu bâzârından olup, Der-Sa'âdete vürûdla, devr-i medâris itdikden sonra, Haleb kadısı olmuş; ve bu me'mûriyetden 'avdetinde 1126'da vefât itmiştir. İbn-i Hakanun vefeyâtını ihtisâr, ve (...) ebyâtını şerh itdigi gibi, şu'arâ-i 'Arabun hurûf-ı hicâ tertîbiyle bir tezkiresi tertîb, ve buna birçok havâşî 'ilâve itmiştir. (Vecdî) mahlasıyla dahi ba'zı eş'ârı vardır. Şu beyt onundur: Başladı bülbül figâna gâlibâ nevrûzdur Eyledi 'uşşâkdan arz-ı nevâ nevrûzdur²²

A. T. Karamustafa ise “Vecdî” şeklindeki okunuşun *Tezkire-i Sâlim*'den itibaren süregelen bir yazım yanlışı olduğu, Sâlim'in de Hacıpazarlı İbrahim maddesi altında “Vecdî” şeklinde bir mahlas verdiği anekdotunu düşmüştür.²³

Mehmed Süreyyâ *Sicill-i Osmânî*'de yukarıdaki kaynaklarda geçen bilgilerden farklı olarak Vâhidî'nin 975/1567-68'de genç yaşta iken vefat ettiği bilgisini ekler:

*Vâhidî Çelebi: Asıl adı Abdülvâhiddir. Kara Dâvud Efendi'nin torunu, Süleyman Çelebi'nin oğludur. Genç iken 975 (1567/1568) tarihlerinde vefat etmiştir. Şairdir.*²⁴

Bursalı Mehmed Tahir de *Osmanlı Müellifleri*'nde tezkire ve vefeyâtnâmelerde geçen bilgileri aynen aktardıktan sonra Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan ve çalışmamızın konusunu teşkil eden *Saâdetnâme* ile kayıtlı bulunduğu yerin bilgisini vermediği *Şifâü's-Sudûr* adlı eserlerinden bahseder:

*Vâhidî Abdülvâhid Çelebi (Kara Dâvûdzâde-İstanbulî): Tercüme-i hâli Ulemâ faslında mezkûr Kara Dâvûd Efendi'nin torunudur. Tarîk-i ilmîde epeyce kat'-ı merâtib ettikten sonra tarîkat-ı Zeyniyyeye sâlik olarak ihtiyâr-ı uzlet eyledi. Sultan Süleymân-ı Kânûnî devri şuarâsının mütemeyyizlerindendir. Hekîmoğlu Ali Paşa Kütübhânesi'nde Saâdetnâme isminde mensur ahlâkî ve tasavvufî bir eseriyle Şifâü's-Sadr namında diğer bir eseri vardır.*²⁵

²² Şemsettin Sâmî, *Kâmûsü'l-A'lâm*, C. VI, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996, s. 4652-4653.

²³ Ahmet T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hıvoca-i Cihân ve Netice-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)*, Haz. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Amerika, 1993, s. 40.

²⁴ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C. V, Haz. Nuri Akbayan, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, s.164

²⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. M. A. Yekta Saraç, TÜBA, C. II, Ankara, 2016, s.905.

Abdullah Cevdet, Vâhidî'ye ait *Cinânü'l-Cenân* adlı eserin matbaadaki basımının sonuna eklediği uzun bir değerlendirme yazısında, Vâhidî'nin asıl adının Abdülvâhid, mahlasının Vâhidî olduğu ve *Delâ'ilü'l-Hayrât* şerhi mütercimi Kara Davut Efendi'nin torunu olduğu şeklinde daha önceki kaynaklarda yer alan bilgileri vererek Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde verilen bilgilerin kısıtlı olduğu, bir şairin genç yaşta öldüğü bilgisini veren bir kaynağın doğum tarihini vermede kayıtsız davrandığı ve ne yazık ki tezkire yazarlarının tarih düşmeye pek önem vermediği eleştirisinde bulunur:

Şu eser-i güzînin nâzım-ı pesen-dîde kirdârı Vâhidî Efendi'nin ismi Abdülvâhid olmakla şiirlerinde Vâhidî tahallus eylemiştir. Delâ'il-i Hayrât şerhinin mütercimi meşhur Kara Dâvud Efendi'nin oğlu Süleymân Çelebi'nin ferzend-i sa'âdet-mendidir. Sâhib-i eserin yalnız Hasan Çelebi tezkiresinde birkaç satırlık terceme-i hâliyle bir beytinden mâ'adâ sâ'ir tezâkir ve mecâmi'-i âsârda ne kendisine ne meslek-i edebisine ne de metrûkât-ı kalemiyyesine dâ'ir ma'lûmata dest-gîr olmadık. Hattâ 'gül-berg-i ruhsârı reşk-i gülzâr iken rûzgâr-ı zûr-kâr evrâk-ı vücûdın bâd-ı helâk elinde târumâr itmişdür.' ibâresinden nümûdâr olduğuna göre Vâhidî henüz yirmi yaşları evânında âzîm-i diyâr-ı vahdet olmuşdur. Demek ki Hasan Çelebi târih-i vefâtını değil, sâl-ı velâdetini bile bilmesi mümkündür. Halbuki her ne hikmete mebnî ise bizim tezâkir-nüvislerimiz târih cihetine hiç ehemmiyet vermezler...²⁶

Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce Cihân* adlı eserini ilim âlemine tanıtan Abdülbâki Gölpınarlı, onun İstanbullu olduğunu söyler, *Osmanlı Müellifleri*'nden aldığı bilgilerin yanında Lâtîfî tezkiresini referans alarak Vâhidî'nin "Vâhedî" mahlasını edinmesinde bir gözünün kör olmasının sebep olduğunu söylese de²⁷ Günay Kut *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* adlı eserin British Museum yazmasını detaylı bir şekilde ele aldığı makalesinde Vâhidî'nin gözünün kör olduğu bilgisinin basılı Latîfî tezkiresinde olmadığını savunmaktadır.²⁸ Bu bilgiyi tashih ve tekmil eder nitelikte, 2013'te Vâhidî'nin *Cinânü'l-Cenân* adlı eserinin çalışıldığı doktora tezinde, Latîfî'nin tezkiresinde birisinin Balıkesirli, diğerinin de Gelibolulu Vâhidî olmak üzere iki ayrı Vâhidî'nin olduğu, gözü kör olan Vâhidî'nin Gelibolulu Vâhidî olduğu kaydedilmiştir.²⁹

²⁶ Ahmed Cevdet, **Vâhidî: Cinânü'l-Cenân**, Dersaâdet İkdâm Matbaası, İstanbul, 2013, s. 123-128.

²⁷ Abdülbâkî Gölpınarlı, "Menâkıb-ı Hâce-i Cihân", **Türkiyat Mecmuası**, C. III, İstanbul, 1935, s. 130.

²⁸ Günay Kut, "British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevaif-i Aşere'den Taife-i Bektaşyan", *TDAY Belleten*, 1971, s. 214.

²⁹ Süleyman Efendioğlu, **Vâhidî: Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizinler)**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2013, s. 3.

Günay Kut adı geçen makalenin devamında, Vâhidî'nin *Kâmûsü'l-A'lâm*'da geçen Karadavudzade Süleyman Çelebi'nin oğlu olduğu ve önce ilmiyeye daha sonra da tasavvufa intisap ettiği, Kanuni Sultan Süleyman devri şairlerinden olduğu bilgisini alıntıladıktan sonra *Osmanlı Müellifleri*'nde Vâhidî'ye ait olarak söylenen *Saâdetnâme* ve *Şifâüs'-Sudûr* adlı eserleri hatırlatır.³⁰

Vâhidî'den bahseden tarihî biyografik kaynaklardan edindiği malumatı Ahmet T. Karamustafa 1993'te Harvard'da yayımlanan doktora tezinde detaylı bir şekilde ele almıştır.³¹ Çalışmamızda kendisinin bu nitelikli çalışmasından oldukça istifade ettiğimizi belirtmek isteriz. Karamustafa'nın 2004 yılında Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi için kaleme aldığı “Menâkıb-ı Hoca-i Cihân” maddesinde de Vâhidî'nin Bursa kadılığından emekli Kara Dâvud İzmitî'nin (ö. 948/1541) torunu Abdülvâhid ile karıştırıldığını ve eserlerin Abdülvâhid'e atfedildiğini söyler. 985 (1577) yılında genç yaşta vefat ettiği bilinen Abdülvâhid'in 929'da (1523) kaleme alınmış olan *Menâkıb-ı Hoca-i Cihân*'ın müellifi olmasının mümkün olmadığını dile getirir.³²

Bu bilgilere ek olarak *Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân* adlı eserin Süleymaniye Hacı Mahmud Efendi 3032 numarada kayıtlı yazma nüshasının üzerinde “Tavâyif-i Aşere mü'ellifi Vâhidî'dür. Tarık-i Zeyniyyeden inâbet itmişler. İsm-i şerîfi Abdülvâhid imiş. Kara Dâvûd Efendi'nin oğlu imişler. Rahmetullâhi aleyh. v. 160b.” şeklinde bir müstensih anekdotu tespit edilmiştir.³³ Tarihî biyografik kaynak havuzu içerisinde bu anekdotla Kınalızâde'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed'in *Ravza-i Evliyâ*, İsmail Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Şemsettin Samî'nin *Kâmûsü'l-A'lâm*, Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmânî* ve Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserlerinde verdiği bilgiler uyumaktadır.

³⁰ Günay Kut, **a.g.m.**, s. 214.

³¹ A. T. Karamustafa, **a.g.e.**, s. 41-43; Ahmet T. Karamustafa Harvard'da yayımlanan doktora tezinden sonra kaleme aldığı ve tasavvuf ehlini eleştirdiği *Tanrının Kuraltanımız Kulları* adlı eserinde Vâhidî'yi “Sapkın zühdün sözünü sakınmaz yergicisi” olarak kaydetmiştir. Bu bilgi için Bkz.: Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımız Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, 2. bs., Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 15.

³² Ahmet T. Karamustafa, “Menâkıb-ı Hoca-i Cihân”, **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 110.

³³ Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür, **Vâhidî: Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân (İnceleme-Tenkitli Metin)**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 3.

Çalışmanın konusu olan *Saâdetnâme*'nin Süleymaniye Hekimoğlu Ali Paşa 442 numarada kayıtlı tek nüshasının üzerinde de “Gelibolılı Vâhidî'nün âsârından” şeklinde bir kayıt düşülmüştür.³⁴ Bu bilgi esasen *Riyazü 'ş-Şuarâ* ve *Künhü 'l-Ahbâr*'da verilen bilgileri doğrular nitelikte olsa da *Saâdetnâme*'nin müellifinin Bursalı Vâhidî olduğuna dair tespitlerin olduğu kaynakların referansı daha güvenilir niteliktedir. Dikkate değer bir diğer referans da Ahmet Cevdet'in dört karine ile *Cinânü 'l-Cenân* adlı eseri “Kara Dâvûd hafîdi” şeklinde tanımladığı Vâhidî'ye ait olduğunu ispatladığı tespitleridir:

*Biz bu dört sebeble bu kitâbı Kara Dâvûd hafidine isnâd eylemekle cihet-i rüchan bulduk. Birincisi: Kara Dâvûd hafîdi tarîk-i ilimde dânişmend imiş. Bâlâda ifâde olunduğu veçhile dânişmendândan olduğuna derûn-ı kitâbda ba'zı işârât var. İkincisi: Ehl-i tarîk imiş. Bu bâbda dahı derûn-ı kitâbda ba'zı tasrîhât var. Halbuki Latîfî zikrettiği Vâhidî'nin küttâb zümresinden olduğu musarrah ve dervîşândan olduğu gayr-ı mezkûrdur. Üçüncüsü: Hasan Çelebi, Kara Dâvûd hafîdinin pek genç iken vefâtını söylüyor. Latîfî tezkiresini Hasan Çelebi'den bir hayli sene evvel yazdığı hâlde zikrettiği Gelibolulu Vâhidî'den hoş-âyende ve rengîn-güftâr, vâfir gazeliyyâtı ve muhayyel ve musanna' manzum birkaç pâre te'lifâtı olduğunu söylüyor. Hesâbca, Latîfî zamânında pek küçük olması lâzım gelen Kara Dâvûd hafîdinin Latîfî ta'rîfî vechile mükemmel ve kesîr âsâr-ı manzûme vücûda getirmesini biraz müsteb'id gördük. Dördüncüsü: Latîfî'nin ta'rîf eylediği Vâhidî'nin mesneviyyâtı muhayyel ve musanna' imiş. Tezkire-nüvisân içinde Latîfî'nin intikâd-ı edebîyyesini bizce ale'l-ekser musîb görülmüşdür. Hâlbuki bu kitâb, hayâlat-ı şâ'irâne ve sanâyi'-i bedî'iyyeden ârîdir. İşte şu tahkîkât-ı erba'adan dolayı bu kitâb, Kara Dâvûd hafîdinin olmasını tercih eyledik...*³⁵

Bu referanslardan hareketle *Cinânü 'l-Cenân* ve *Saâdetnâme* adlı eserlerin, hatta *Kıssa-i Seyyid Cüneyd* ve *Reşîde-i Arab* adlı eserin birçok ortak özelliğini çalışmamızın “Eserleri” bahsinde ortaya koyduğumuz hatırlatıp *Saâdetnâme*'nin müellifinin Ahmet Cevdet'in tabiriyle “Kara Dâvûd hafîdi” olduğunu tespit ettiğimizi belirtmek isteriz.

O hâlde, tam künyesi Abdülvâhid b. Süleymân b. Kara Dâvud olan Vâhidî, Kanuni Sultan Süleyman devrinin önde gelen şairlerinden olup 1540'ların başında İstanbul'da doğmuş, 1561'lerde medrese eğitimini tamamladıktan sonra Bursa kadısı Nâzırzâde Mehmed Efendi'ye danışment olmuştur. Daha sonra şeyh Abdülazîz

³⁴ Vâhidî, *Saâdetnâme*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 442, vr. 1a.

³⁵ Ahmet Cevdet, *a.g.e.*, s. 123-128.

Efendi'ye intisap ederek Zeyniyye tarikatına bağlanmıştır.³⁶ 1577'lerde ya da daha kesin ifadeyle 1586'dan önce oldukça genç yaşta³⁷ Bursa'da vefat etmiş ve dedesi Kara Dâvud'un yaptırdığı mescidin haziresine, babası Süleyman Çelebi'nin³⁸ yanına defnedilmiştir.

Vâhidî'nin ilmiye mesleğinin akabinde intisap ettiği Abdülazîz Efendi'nin Zeyniyye tarikatına bağlı olduğu ve Abdülazîz Efendi'nin ise Güldeste müellifi tarafından "umdetü'l-meşâyih" şeklinde vasıflandırıldığı kaynaklarda belirtilmiştir.³⁹

Sühreverdiyye tarikatının kollarından biri olan, silsile olarak Şihâbüddin Ömer Sühreverdî'ye ulaşan ve XV. yüzyılın başlarında Herat'ta kurulup Horasan, Hindistan, Hicaz, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli'de yayılan Zeynîlik, adını kurucusu Zeynüddin Hâfî'den (ö. 838/1435) almıştır fakat 16. yüzyıldan itibaren de etkisini yitirmeye başlamıştır. Zeynîlik tarikatında benimsenen usul ve âdâb büyük ölçüde Zeynüddin Hâfî'nin eserlerine dayanmaktadır. Ayrıca onun bağlı bulunduğu Sühreverdiyye tarikatının kurucusu Şihâbüddin Ömer Sühreverdî'nin eserleri de Zeyniyye'nin prensipleri için temel kaynaklardır. Sünnî çizgisinde olan Zeynîlik tarikatı müridlerin ilmî faaliyetlerine de belli vakitler tahsis etmiştir. Şeyhe kalbî bağlılık (râbîta) ve dünya nimetlerinden müstağni olmanın esas olduğu bu tarikatta müridlerin mal mülk edinmemeleri ve seyrüsülûk esnasında evlenmemeleri prensibi yer almaktadır.⁴⁰

Vâhidî'nin Zeynîlik tarikatine mensubiyetine dair bir veri olabileceğini düşündüğümüz ve Zeynî silsilesinin Hazret-i Ali kolu içerisinde anılan⁴¹ Mîmşâd ed-Dîneverî'nin adının geçtiği ait bir hikâyenin ve hikâyenin devamında kaleme alınan

³⁶ Hatice Kelpetin Arpaguş, "Kara Dâvud İzmitî", *TDVİA*, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 360.

³⁷ A. T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hıvoca-i Cihân ve Netice-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)*, s.43.

³⁸ "Süleymân Efendi İbn Dâvûd: Merhûm Kara Dâvûd'un mahdumudur. Merhûm Arabzâde Efendi'den okuyup mükerreren Sahn müderrisi oldukda mu'îdi olup mülâzim oldu. Bir gün 'Arabzâde Efendi mülâzemetini yazdırmak için Kâdî'asker 'Abdurrahmân Efendi'ye alup gidüp onda iken ezân-ı zuhr okunup kâdî'asker dahi gayet geç çıkup ezân-ı 'asr okunacak bir kerre kâdî'asker kapusuna gelmek, bir vakt namâzın fevtine sebep ola, deyu tarikdan ferâğ eyledi. Bursa'da kûşe-nişin-i uzlet iken dâr-ı âhirete rihlet idüp babası Dâvûd Efendi zâviye-i Zeyniyye kurbünde binâ eylediği mescid haziresinde medfûndur. (Rahmetu'llâhi 'aleyh)" Bkz.: Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, *Bursa Vefeyatnameleri I: Ravza-i Evliyâ*, Haz. Doç. Dr. Mefail Hızlı, Dr. Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa, 2000, s. 178.

³⁹ Reşat Öngören, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 12.

⁴⁰ Reşat Öngören, "Zeyniyye", *TDVİA*, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 367-371; Reşat Öngören, *a.g.e.*, s. 114.

⁴¹ Bilal Alpaydın, "Safâyi-Şerhi'l-İslâmî'n-Nûrânî (İnceleme-Metin), (danş. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 2017, s. 317.

ve şeyhe intisabın önemine değinilip yola rehbersiz çıkılmaması gerektiğini dile getiren bir mesnevinin *Saâdetnâme*'de yer almasıdır ve aşağıda alıntılanmıştır:

Hikâyet

*İbrâhîm-i Şeybân eydür: Küffâr-ı haksâr pâdişâhlarından biriniñ bir oğlu var idi, Müselmân olmuşdı. Atasından gizlü dîndâr-idi. Nâ-gâh atası aña âgâh oldu, diledi ki helâk êde. Oğlan haberdâr oldu kaçdı. Dâr-ı İslâma gelüp selâmet buldı. Ammâ beyâbânda idi. Tâ bunun üzerine bir müddet geçdi. İttifâk bu nev-civân-ı gül- 'izâr, bîmâr oldu. Bir gün anuñ 'iyâdetine vardum, gördüm kurı yêr üzerine zîr ü zeber olup yatur. Başı altında bir taş, ol iki çeşm-i siyâhından çeşmeler gibi akar yaş. Bîmârligi anı gâyet zebûn êdüp hâlin dîgergûn eylemiş ve ruh-ı gülgünü berg-i hazân gibi şararmış. Ol vücûd-ı nazenîni bu vechle göricek hazîn olup ağladum. Nâr-ı şefkatle yüregümi dağladum ve eyitdüm: Sübhâna 'llâh! Melikzâde bunuñ gibi tenhâda üftâde olmuş ve hâne-i dîdeleri, ciger[i] kanla tölmiş, bir kimse yokdur ki bu bî-çârenüñ hâtırın ele alup derdinden istifsâr êde ve hâlinden haberdâr ola dëyüp dest-mâlîyla gözlerinüñ yaşın silüp başın kaldurup altına kaftanımı kòdum ve eyitdüm: Êy civân-ı bîmâr! Göñlüñ ne diler? Eyitdi: Tatlu enâr. Hemân dem taşra çıkup eve gelüp hem-civârumdan bir ip ile bir balta alup tağa vardum ve bir arka odun kesüp getürdüm. Bâzâra iletdüm. Dört akçeye şatdum. Tatlu enâr bulup aldum, getürüp önüne kòdum. Gözin açup beni gördi. Ben eyitdüm: Tatlu enâr diledüñ idi, uşda getürdüm. Eyitdi: Ne yêrden getürdüñ? Eyitdüm: Hem-civârumdan ip alup tağa vardum. Odun kesüp getürdüm. Bâzâra iletdüm, şatdum. [Dört] akçeye enâr bulup aldum. Saña getürdüm: Eyitdi: İp-ile balta alduğunu kimesne ne kişidir, şâlih midür yoğsa degül? Ol dem taşra çıkup istifsâr êtdüm, şâlih degülmiş. Melûl olup geldüm. Aña haber vërdüm. Hemân dem enârı elinden yere birağup eyitdi: Yëmezın şol nesneyi ki aña şâlih kişi şerîk ola dëyüp hâli bir dürlü dağı oldu ve nuṭka mecâli kalmadı. Bildüm ki hâlet-i mevtdür. Eyitdüm: Êy civân! Bir nesne söyle ya bir nesne iste. Anı isterin ki bir kerre **Pîr Mimsâdı** görüp şâd olam dağı eyitdi: Bu yerde ki bizüz ol yerde ki **Pîr Mimsâddur** dëdi. Ben eyitdüm: Kaç günlük yoldur, anı nice görürsin? Yigit yüzün döndürüp gözinden kaṭarât-ı eşki yüzi üzre revâne kıldı. Ahşâm namâzı vakti idi. Bu sözi dëdügi vakt henüz yatsı namâzı olmamış idi ki **Pîr Mimsâdı** gördüm. Kapudan içerü gelüp geldi. Ben ta 'accübe kaldum hemân dem yêrümden şıçrayup istikbâl eyledüm ve merhabâ êtdüm, eyitdüm: Êy şeyh! Ne yêrden gelürsüz? Eyitdi: Hücremden. Eyitdüm: Devlet hâneñüzden ne vakt çıktıñuz? Eyitdi: Ahşâm namâzını kıldum. Göñlüme geldi,*

meğer bu yigit hāzīn ü enīndür, şāyed ki beni ārzū eder dēyü geldüm. Ol yigit dahı
şeyhi göricek hemān kalkup pīri alup iki elin anuñ boynına ardup cān-ı şīrīnini Hāḳḳa
teslīm eyledi ve şeyh yine ta 'zīm edüp gitdi.

Meşnevī

Şeyhi şöyle sev ki sevdi bu civān
Kim görüp anı _etdi teslīm-i cān

Atası ve anası kāfir iken
Kıldı Hāḳ yolında fedā<yı> cān u ten

Anları terk etdi İslāma gelüp
Cān u dilden şeyhinüñ elin öpüp

Aldı lezzet dīn-i Aḥmedden tamām
Buldi devlet zī-sa 'ādet ber-devām

Biz eben 'an-cedd ki müslimzādeyüz
Kimsenüñ 'abdi degül āzādeyüz

Bizde gayret yok kāfirzāde teg
Yohsa şeyhe göñlümüzde var mı şek

Şekkümüz yok līk bu emmāre nefis
Kıldı emrinde bizi āvāre nefis

Aldamışdur ca 'lī zīverle bizi
Bağlamışdur bir ipe ḥarla bizi

Remz bu ki nefse uysa bir kişi
Rūz [u] şeb ḥayvānladur anuñ işi

Ki bu nefsüñ şan 'atıdur ḥurd u ḥ'āb
Gece <vü> gündüz tā olunca çün devābb (62a9)

*Şûret-i insānda hayvān olmagil
Pādişehsen nefse derbān⁴² olmagil*

*Nefsine uyan kişi hayvān olur
Her kim insāna uyar insān olur*

*Uyalum insāna insān olalum
Taht-ı diller üzre sulţān olalum*

*Cān-ı dilden uyalum insāna biz
Buluruz tā cānib-i cānana <sezā> biz*

*Zîre insān vāşıl-ı Allāh olur
Rāha rehbersiz giren güm-rāh olur*

*Bir ‘azîzi kim bulalum dā’imā
Ola bize rāh-ı Haḳda reh-nümā*

*Tā ölince olavüz anda revān
Dîn yolında édevüz teslîm-i cān*

2. Eserleri

Vâhidî’nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*, *Cinânü’l-Cenân*, *Kıssa Seyyid Cüneyd* ve *Reşîde-i Arab*, *Gülistân*, *Dürc-i Lügat*, *Tecâribü’l-İnsân*, *Pendnâme* ve *Saâdetnâme* adlı tespit edilebilen toplam 8 tane eseri bulunmaktadır.

2.1. Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân⁴³

10 bâbdan oluşan bu eser on ayrı tarikatın (Kalenderî, Âbdâlân, Haydariyân, Câmiyân, Bektâşiyân, Şems-i Tebrîzân, Mevleviyân, Edhemiyân, Âlimân, Sofiyân)

⁴² Yazma metinde “دربال” şeklinde yazılmıştır.

⁴³ Günay Kut, eserin isminin British Museum’daki nüshasının kapağında *Tevâ’if-i Aşere* şeklinde kaydedildiğini aktarmıştır. Bkz.: Günay Kut, **a.g.e.**, s. 220.

özellikleri ve bu tarikatlar üzerine Vâhidî'nin görüşlerini içerir. Her bölümün kendi içerisinde konu bütünlüğü bulunmaktadır. Eserin en hacimli kısmı son bölümüdür ve neredeyse eserin yarısını oluşturmaktadır.⁴⁴ Bu format, *Saâdetnâme*'de de uygulanmış olup, en hacimli kısım son bâb olarak hazırlanmıştır.⁴⁵

Manzum-mensur karışık yazılan bu eser, tarikat ve tasavvuf hayatına dair gözlemleri ihtiva etmekte ve “Hâce-i Cihân” ibaresiyle Hz. Peygamber, Netîce-i Cân” ile de “Hakikat-i Muhammediyye” sembolize edilmektedir.⁴⁶

Eser üzerinde iki ayrı yüksek lisans çalışması⁴⁷ ile bir doktora tezi⁴⁸ bulunmaktadır. Hazırladığı doktora tezinde Ahmet T. Karamustafa, tarihî kaynakları referans göstererek⁴⁹ eserin, künyesi Abdülvâhid b. Süleymân b. Karadâvûd olan Vâhidî'ye ait olup olmadığıyla alakalı kesin bir çıkarımda bulunmaz, çünkü bahsi geçen Vâhidî, büyük ihtimalle 1540'ların başında doğmuş ve 1561-1562'lerde gençliğinin başlangıcında tasavvufa yönelmiştir ve ona göre böyle bir varsayımı öne sürmek daha güvenlidir. Bu yüzden de Karamustafa, Abdülvâhid'in, 1522 yılında, yani doğumundan en az 20 yıl önce yazılan *Menâkıb*'in yazarı olamayacağını söyler. 1547'de yazılan Latîfî tezkiresinde bahsedilen Vâhidî'nin -eğer gerçekten o zaman doğmuşsa- o yıllarda çocuk olması gerektiğini söyleyen Karamustafa, aynı zamanda birbirlerinin arasında neredeyse yarım asır mesafe olan Latîfî ve Hasan Çelebi tezkirelerinde bahsedilen iki ayrı Vâhidî olduğunu dile getirir ve *Menâkıb*'in yazarı olabilecek Vâhidî ile alakalı daha eski tarihli olan Latîfî tezkiresini güvenilir bulur. Fakat bu hususta bir yargı oluşturacak kadar elde yeterli kanıtın olmadığını da dile getirir. Çünkü Latîfî'nin bahsettiği Vâhidî, Hayâlî tarzında gazeller tertip etmektedir bu yüzden Karamustafa da *Menâkıb* gibi tasavvufî bir eserin Vâhidî tarafından

⁴⁴ Günay Kut, *a.g.e.*, s. 216.

⁴⁵ Bkz.: Vâhidî, *Saâdetnâme*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 442, 191a-242a.

⁴⁶ Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür, *a.g.e.*, s. 26-28.

⁴⁷ Volkan Akça, “Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân”, (danş. Doç. Dr. Şeref Boyraz, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ölmez, Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2008; Abdullah Türk, “Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)”, (danş. Prof. Dr. Turgut Karabey), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2009.

⁴⁸ A. T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hıvca-i Cihân ve Netîce-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)*, yayına hazırlayanlar: Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Amerika, 1993.

⁴⁹ Karamustafa'nın bu kaynaklardan yararlandığı tespitler çalışmamızın “Hayatı” başlığını taşıyan bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

yazıldığını ummadığını söylemektedir. Karamustafa buna dayanak olarak gençliğini Haydârî dervişleri arasında geçiren Hayâlî'nin şiirlerinde tasavvufî bir belirti görülmediği şeklinde öne sürdüğü görülmektedir. Fakat Karamustafa'nın gazel yazabilen bir şairin tasavvufî bir eser yazamayacağı şeklindeki düşüncesi tartışmaya açık bir vaziyettedir.⁵⁰

Karamustafa, sonuç olarak Latîfî tezkiresini en eski kaynak olması dolayısıyla daha dikkate değer görerek orada kaydedilen Hayâlî gibi gazeller yazan Vâhidî'nin *Menâkıb*'ın yazarı olmayacağını açıklamıştır. *Menâkıb*'ın yazarı olan Vâhidî ile alakalı ise tarihî kimliğine dair incelediği kaynaklarda bir bilgiye rastlamadığını, bahsedilen sair eserlerin de muhtevasının incelenmek suretiyle tespit edildiğini, kaynaklarda eserlerinin sayısına dair bir rakam olmadığını aktarmış ve bunun üzücü olduğunu okurlarına iletmiştir.⁵¹

Çalışmamızın konusu olan *Saâdetnâme* ile *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* arasında birtakım benzerlikler bulunmakta ve bu da iki eserin aynı kişinin kaleminden çıktığı izlenimini uyandırmaktadır. Her iki eser de manzum-mensur bir yapıdadır ve girizgâh, sebeb-i te'lif, naat, dört halife övgüsü, yakarış, dua ve sonuç bölümleriyle klâsik usule göre tertip edilmişlerdir.

Her iki eser arasında bir diğer benzerlik, *Saâdetnâme*'de yer alan vecize niteliğindeki aşağıdaki beytin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân*'da aynen geçmesidir.⁵²

Hüner sende ola biñ bir görürler

Velî bir 'aybuñı biñbir görürler (21b9)

Her iki eser arasında, incelenmeye müsait başka yönler de bulunmakla birlikte, doğru bir noktaya temas ettiğimizi ve her iki eserin de Vâhidî'ye ait olduğunu düşündüğümüzü belirtmek isteriz.

⁵⁰ Karamustafa'nın *Tanrının Kuraltanımaz Kulları* adlı eserinde Vâhidî'yi "sapkın zühdün sakınmaz yergicisi" şeklinde nitelendirmiş ve "zühd" kavramını "sapkın" şeklinde yorumlamıştır. Bkz.: Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)*, s. 15.

⁵¹ A. T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hıvâ-i Cihân ve Netîce-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)*, s. 43.

⁵² Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür, a.g.e., s. 15.

2.2. Cinânü'l-Cenân⁵³

Hicrî 936 (1529) yılında telif edilen bu eser, mesnevi tarzında kaleme alınmış olup Hz. Peygamber'in ve çeşitli din büyüklerinin sözlerini içermektedir. 2017 beyitlik manzum, 38 satırlık mensur kısımdan oluşan bu eserde toplam 228 sözün şerhi mevcut olup eserin sonunda da müellifin kendisine ait 53 beyitlik sonuç bölümü yer almaktadır.⁵⁴

Eseri ilk kez Abdullah Cevdet tıpkıbasım şeklinde neşretmiş, kitabın sonuna da uzun bir tespit ve tenkit yazısı eklemiştir.⁵⁵ Eserle alakalı daha sonra Hasan Yılmaz yüksek lisans tezi⁵⁶, Habibe Yazıcı Ersoy imla ve dil hususiyetlerini inceleyen bir makale⁵⁷ ve Süleyman Efendioğlu⁵⁸ ise bir kitap hazırlamıştır.⁵⁹

2.3. Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab

Farsça orijinalinin müellifi Ebû Hafs-ı Kûfî olan eseri iki ayrı kişi Türkçe'ye tercüme etmiştir.⁶⁰ Tercüme edenlerden birisi Vâhidî'dir. Vâhidî'nin tercümesini

⁵³ Yazma metnin harekesiz olması dolayısıyla “Cinânü'l-Cinân”, “Cenânü'l-Cinân” ve “Cenânü'l-Cenân” gibi farklı okunuşlara yol açan eseri Ahmet Cevdet matbaada bastırırken yanlışlıkla “Cenânü'l-Cinân” şeklinde yazdırsa da “Cinânü'l-Cenân” (Gönül Bahçeleri) şeklinde tercüme edilmesi gerektiğini duyurmuştur. Yazma metnin kapağındaki adlandırma ise “Kitâb-ı Cinânü'l-Cenân” şeklindedir. Bkz.: Süleyman Efendioğlu, **Vâhidî: Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizinler)**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2013, s. 7.

⁵⁴ Süleyman Efendioğlu, **a.g.e.**, s. 1-13.

⁵⁵ Ahmed Cevdet, **a.g.m.**, s. 123-128.

⁵⁶ Hasan Yılmaz, “Vâhidî'nin Cinânü'l-Cenân'ı (İnceleme-Metin)”, (danş. Prof. Dr. Âdem Ceyhan), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2009.

⁵⁷ Habibe Yazıcı Ersoy, “Vâhidî'nin *Cinânü'l-Cenân* Adlı Eserinde İmlâ ve Dil Özellikleri”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, C. I, nr. 9, Eylül 2011, s. 165-186.

⁵⁸ Süleyman Efendioğlu'nun doktora tezi *Cinânü'l-Cenân* üzerinedir fakat bu, 15. yüzyılda II. Murat'ın vezirlerinden Hacı İvaz Paşa'nın oğlu müfessir Muhammed tarafından kaleme alınan *Cinânü'l-Cenân*'dır. Bkz.: Süleyman Efendioğlu, “Muhammed Bin Hacı İvaz: Cinânü'l-Cenân (İnceleme-Metin-Dizin)”, (danş. Doç. Dr. Avni Gözütk), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007, s. VIII.

⁵⁹ Süleyman Efendioğlu, **Vâhidî: Cinânü'l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizinler)**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2013.

⁶⁰ Bu tercümelere biri Vâhidî tarafından yapılan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi nr. 92 Barkod NEKTY00172'de yer alan tercüme, diğeri ise Yahyâ b. Abdullâh El-Çerkesî tarafından yapılan Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih koleksiyonu nr. 4354'de yer alan tercümedir. Bkz.: Özkan Cığa, “Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab Tercümesi (İnceleme-Metin)”, (danş. Prof. Dr. Halil İbrahim Tuğluk), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Adıyaman, 2018, s. 5.

tanıtım mahiyetinde bir makale çalışması, daha sonra da doktora tezi⁶¹ olarak hazırlayan Özkan Cığa, eserin mensur bir aşk hikâyesi olmasının yanı sıra İslâmî ve ahlâkî kurallara genişçe yer veren ve muhteva bakımından da olağanüstü varlıkların yanı sıra pek çok dinî, tarihî ve efsanevî şahsiyetleri de kurguya dahil eden bir eser olduğunu söyler.⁶²

Tercümelerden birisinin Vâhidî'ye ait olduğunu Vâhidî'nin eserin sonuna kendi mahlasıyla eklediği şiiri kaynak göstererek tespit eden Özkan Cığa'nın bu tasarrufuna ek olarak şiirin içerisinde geçen bir beyitle, çalıştığımız *Saâdetnâme* adlı eserde yer alan beytin anlam ve kelime tercihi bakımından birebir örtüşmekte olduğu tespit edilmiştir:

Vâhidî'nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* tercümesinin sonuna eklediği “Kıt’a Ez-Berâ-yı Fâzilet-i Kitâb” şiirindeki beyit:

Neşrdür ammâ olupdur sec’ ile ârâste

*Câ-be-câ hem cân-fezâ nazmıla bulmuşdur nîzâm*⁶³

Vâhidî'nin *Saâdetnâme* adlı eserinin “Mesnevî Der-Beyân-ı Fazîlet-i Kitâb” bölümündeki beyit:

Neşrin êtdüm sec’-ile ârâste

Câ-be-câ hem nazm-ıla pîrâste (23a10)

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere eserin manzum-mensur karışık yazıldığını ifade eden mısraların benzerliğiyle birlikte şiirlerin başlıkları da benzemektedir. *Saâdetnâme*’de tercüme kısımların dışında kalan yani bizzat Vâhidî’ye ait olan bu şiir, bize bu iki eserin Vâhidî’nin kaleminden çıktığını anlatmaktadır. Karamustafa da çalıştığı *Menâkıb* adlı eserle *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* tercümesinin sonunda yer alan şiirlerdeki dil ve üslubun aynı olduğunu öne sürmüştür fakat bu, kesin bir delil barındırmadığından ona göre olasılık olarak kalmaya mecburdur.⁶⁴ Fakat yukarıda bahsettiğimiz *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân* ve *Saâdetnâme* arasındaki benzerlikler ve *Saâdetnâme* ile *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab*

⁶¹ Özkan Cığa, “Vâhidî’nin *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* ve *Sergüzeşt-i İşân* Tercümesi Üzerine”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 8, S. 16, Nisan 2016, s. 442-450; Özkan Cığa, “*Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab* Tercümesi” (İnceleme-Metin), (danış. Prof. Dr. Halil İbrahim Tuğluk), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Adıyaman, 2018.

⁶² Özkan Cığa, *a.g.e.*, s. 2.

⁶³ Özkan Cığa, *a.g.e.*, s. 6.

⁶⁴ A. T. Karamustafa, *a.g.e.*, s. 45.

arasındaki ortaklıklar düşünüldüğünde böyle bir ihtiyatlı yaklaşım gereksiz durmaktadır.

2.4. Gülistân

Bu eserden ilk bahseden Günay Kut olmuştur. Eseri inceleme fırsatı bulamadığı için sadece adını vermekle yetindiğini söyleyen Günay Kut, eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 172’de kayıtlı olduğunu ve Hicrî 937’de (1529-30) telif olunduğunu kaydeder.⁶⁵

Günay Kut’un verdiği bilgilerden hareketle esere ulaşan ve eserle alakalı genişçe bir tanıtım yapan A. T. Karamustafa da eserin son yaprağında yer alan bir beyti⁶⁶ alıntılararak eserin 122 varak ve 13 satırdan oluşturulduğunu, bölümlere ve başlıklara ayrılmaksızın 83 farklı hikâyenin rastgele ve konu bütünlüğü olmadan derlenmesiyle telif edildiğini kaydeder. Hikâyelerin büyük çoğunluğu aşk ve âşık-mâşuk sorunsalı üzerinedir. Her bir hikâyenin konusu ne olursa olsun, müellifin yorumlaması her zaman mistiktir ve Vâhidî’nin kendi “tasavvufî” koleksiyonunun bir silsilesini oluşturuyor gibi görünmektedir. Karamustafa devamında, *Gülistân* ile *Menâkıb*’ın ortak yönleri olduğunu çeşitli karinelerle tespit etmeye çalışarak ikisi arasındaki benzerliklerin derecesine bakıldığında, iki eserin de aynı müellife ait olabileceğinin kolayca iddia edilebileceğini savunmuştur.⁶⁷

Gülistân üzerine bir yüksek lisans tez çalışması⁶⁸ hazırlanmıştır.

2.5. Dürc-i Lügat

Süleymaniye Kütüphanesi Mesih Paşa bölümünde 7 numarada kayıtlı olan bu eserle alakalı bilgiyi⁶⁹ yine aynı eserinde A. T. Karamustafa vermektedir. Toplamda

⁶⁵ Günay Kut, **a.g.e.**, s. 222.

⁶⁶ “Seksen üç oldı hikâyâtı bil

Şud peyâpey çün kaşarât-i ibil” Bkz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 827, (122b3); A. T. Karamustafa, **Menâkıb-ı Hıvoca-i Cihân ve Netice-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)**, s. 48.

⁶⁷ A. T. Karamustafa, **a.g.e.**, s. 47-49.

⁶⁸ Fatma Özçakmak, “Gülistân-ı Vâhidî (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)”, (danş. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Topal), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2017.

⁶⁹ Bkz.: **a.e.**

208 varak ve 13 satırdan oluşan bu eser, Arapça-Farsça sözlüktür. Kendisini “Men-i bî-çâre dervîş ve ez- tîğ-ı nefis-i emmâre dil-rîş” şeklinde tanımlayan Vâhidî’nin Farsça kaleme aldığı giriş kısmında adının geçmesine eleştirel yaklaşan Karamustafa, eserin Vâhidî’ye ait olup olmayacağı şüphesini dile getirirse de bu şüpheyi ileri boyuta taşımamıştır.

Karamustafa, eserin, kimliği bilinmeyen bir editörün (müstensih) Mesih Paşa 7’de kayıtlı müellif nüshasını mukayese etmesiyle (istinsah) 937’nin (1531) Şubat ayından önce yazılmış olması gerektiğini söyler. Eserin nerede yazıldığı ya da derleyenin Fars mı yoksa Türk mü olduğu belli değildir. Türkçe konuşanların Arapça-Farsça sözlükleri derlemelerinin alışıldık bir durum olmadığını söyleyen Karamustafa, buna sebep olarak Farsça öğrenmenin daha kolay olduğu ve bu nedenle bunun Arapça’ya sıçrama tahtası olarak kullanıldığı yorumunda bulunur. Ayrıca, bu sözlüğün yazarı gerçekten *Menâkıb*’ın yazarı Vâhidî ise, o zaman, daha sonra bir müstensih tarafından not edilmiş olan ve ölen kişi için kullanılan “tahammadahu’llâh te’âlâ bi-gufrânihi” ifadesine bakarak yazarın Vâhidî olduğuna dair bir düşünceye varır. Ayrıca, bu müstensih, orijinalinden istinsah ettiği Mesih Paşa 7’deki nüshayı 1531’den önce tamamlamıştır ve bu tarih Vâhidî’nin yaşadığı zamanı göstermektedir.

2.6. Tecâribü’l-İnsân

Eserin Topkapı Sarayı MR 918 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 3077’de iki nüshası bulunmaktadır. Topkapı Sarayı’ndaki nüsha 32, İstanbul Üniversitesi’ndeki nüsha ise 25 varaktır ve 15 satırdır. Vâhidî’nin, kırk kadar büyük zatın⁷⁰ sözlerinden derleyerek oluşturduğu bu eser yapısal olarak mensurdur, sözleri açıklayan yerler ise “X kişisi varsayar, bağlıdır, yol açar...” gibi bağlantı formlarıyla manzum olarak telif edilmiştir. Aynı metnin Farsça bir versiyonu da olduğunu aktaran Karamustafa, kütüphane kataloğunu hazırlayan kişinin eserin Farsça versiyonunu yazan müellifin ismini kaydetmediğini aktarır. Bundan dolayı da Türkçe ve Farsça

⁷⁰ “Muhammed, İskender, Aristâtâlîs, Bukrât, Sukrât, Erdeşîr-i Bâbek, Îsâ, İftiyagûres, Ra’y-ı Hind, Kîsrâ, Brehmen-i Hindî, Câlînûs, Filakûs, Nizâmü’l-Mülk, Câmâs, İmâm Zeyne’l-Âbidîn, Bâyezîd-i Bîstâmî, İbrâhîm Edhem, İmâm Ca’fer Sâdık, İmâm M. Rızâ, İmâm Mûsâ Kâzım, İmâm Ali Rızâ, İmâm Muhammed Takî, İmâm Hasan Askerî, Ebû Ali Sînâ, Hâce Nâsır-ı Tûsî, Muhammed Gazâlî, Cüneyd, Hallâc-ı Mansûr, Şeyh-i Kebîr, Ebû’l-Hasan Harekanî, Hasan-ı Basrî, Ebû Hanîfe, Şâfi’î, Şeyh-i Rabbânî Cemâluddîn ve Abdullâh-ı Ensârî” Bkz.: A. T. Karamustafa, **a.g.e.**, s. 50.

versiyonun tek bir kalemden çıkabileceği ve bu eserin Farsça orijinalinden çeviri olabileceği ihtimali üzerinde durur. Vâhidî her ne kadar eserin kendisine ait olduğunu açık bir şekilde deklare etse de Karamustafa, *Saâdetnâme* örneğinden hareket ederek ikinci ihtimali yani telif değil de çeviri olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu tespitinde bulunur.⁷¹

Tecâribü'l-İnsân'da nasihatleri geçen kırk zatın bir kısmı Vâhidî'nin *Saâdetnâme* adlı eserinde ve tamamı ise *Pendnâme* adlı eserinde nasihatleriyle birlikte yer almaktadır.

2003'te hazırlanan bir siyasetnameler bibliyografyası çalışmasında da müellifin bu eseri tecrübeli kimselerden topladığı, onların ibret dolu kıssalarını naklettiği ve daha çok mev'ize yollu bir kitap telif ettiği bilgisi kaydedilmiştir.⁷²

Tecâribü'l-İnsân'ın Vâhidî'ye ait olduğunu A. T. Karamustafa 1993'te açıklığa kavuşturmuşken Özkan Ciğa 2016'da *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde Arab* üzerine hazırladığı doktora çalışmasını tanıttığı makalesinde bu eserin Vâhidî'ye ait olup olmadığıyla alakalı bu zamana kadar kesin bir hükme varılmadığını söyler. Hatta, *Tecâribü'l-İnsân*'ın Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserinde Vâhidî er-Rûmî'ye ait olduğunu kaydedildiğini dile getirmiş⁷³ 2018'de hazırladığı doktora tezinde de aynı durumu savunmuştur.⁷⁴ Fakat biz bunu yeni bir malumat olarak görmekten ziyade “Vâhidî-yi Rûmî” şeklinde bir nitelendirmenin “Anadolulu Vâhidî” şeklinde bir anlama geldiğini düşünmekteyiz. Çünkü tarihî biyografik kaynaklarda “Rûmî” şeklinde bir Vâhidî yer almamaktadır. *Tecâribü'l-İnsân* adıyla Vâhid Rûmî'ye ait Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'nde 2773/8 arşiv numarasıyla kayıtlı bulunan ve 337b-343b varakları arasında birkaç sayfalık bir eser bulunmaktadır. Bu kayıt da incelendiği takdirde Vâhidî'ye ait olan *Tecâribü'l-İnsân* adlı eserin bir başka nüshası olarak ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.- Aynı zamanda, Karamustafa'nın *Tecâribü'l-İnsân*'ın muhtevasıyla alakalı verdiği bilgilerle *Keşfü'z-Zunûn*'da geçen

⁷¹ A. T. Karamustafa, **a.g.e.**, s. 50-51.

⁷² Orhan M. Çolak, “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. I, S. 2, 2003, s. 373.

⁷³ Özkan Ciğa, “Vâhidî'nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i İşân Tercümesi Üzerine”, s. 443-444.

⁷⁴ Özkan Ciğa, “Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab Tercümesi” (İnceleme-Metin), s. 8.

bilgiler örtüşmektedir.⁷⁵ Bu yüzden bu eser için farklı bir Vâhidî aramaya lüzum yoktur.

2.7. Pendnâme

Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları nr. 7329/8’de “Pend-nâme” adıyla bir mecmuada kayıtlı olan bu risale toplam 8 varaktır. Çalışmamız olan *Saâdetnâme* de Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nr. 442’de “Pendnâme-i Vâhidî” ismiyle kayıtlıdır, fakat eser *Saâdetnâme*’nin bir nüshası değildir.

Risale, kısa bir Hamdele ve Na’t ve ardından bir kıta ile başlamaktadır. Devamında ise “Naşihat ol” şeklinde bir anlatıcı yönlendirmesiyle ilk olarak Hz. Peygamber’in nasihatinden başlamak suretiyle İskender, Ristotâlîs, Bukrât, Sukrât, Erdeşîr-i Bâbek, Îsâ, İftiyagûres, Ra’y-ı Hindî, Kistrâ, Brehmen-i Hindî, Câlînûs, Fîlakûs, Nizâmü’l-Mülk, Câmâsb, İmâm Zeyne’l-Âbidîn, Bâyezîd-i Bistâmî, İbrâhîm Edhem, İmâm Ca’fer Sâdık, İmâm Muhammed, İmâm Mûsâ Kâzım, İmâm Alî Mûsâ Rızâ, İmâm Muhammed Takî, Alî Nakî, İmâm Hasan Askerî, Ebû Alî Sînâ, Hâce Nâsreddîn-i Tûsî, Muhammed Gazâlî, Cüneyd, Hallâc-ı Mansûr, Şeyh-i Kebîr, Ebû’l-Hasan Harekanî, Hasan-ı Basrî, Ebû Hanîfe, Şâfi’î, Şeyh-i Rabbânî, Cemâlüddîn ve Abdullâh-ı Ensârî gibi zatların nasihat içerikli cümleleri verilmektedir. Toplamda 37 kişi vardır fakat nasihatlerin toplamı 40’ı bulmaktadır. Nasihatleri söyleyen zatlar Vâhidî’nin *Tecâribü’l-İnsân* eserindeki zatlarla birebir aynıdır ve bu iki eserin giriş kısımlarında da benzerlikler bulunmaktadır. Fakat *Tecâribü’l-İnsân*’ın Topkapı Sarayı nüshası 32, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası 25 varaktır. *Pendnâme* ise kayıtlı olduğu Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmalar’daki ulaşılabilen tek nüshasında 8 varaktan müteşekkildir. Ayrıca *Tecâribü’l-İnsân*’ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’ndeki nüshasının 2a yüzü 6. satırında “bu murabba’-kelâm olan kitâbun/oldı nâmı tecâribü’l-insân” şeklinde 40 kelimadan oluşan bir eser olduğu belirtilmişken *Pendnâme*’nin hatimesinde yer alan *Temâm oldı bi-hamdi’llâh risâle/Okıyan ire firkatden vişâle* şeklindeki beyitte eser “risale” olarak

⁷⁵ “Tecâribü’l-İnsân (İnsanın Deneyleri)- Türkçedir, yazar Vâhidî er-Rûmî’dir, bu kitapta önemli kişilerin sözlerini, şiirleri ve eserleri derledi.” Bkz.: Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-Zunûn An Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn*, Haz. Rüştü Balci, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. I, İstanbul, 2015, s. 314.

adlandırılmıştır. Fakat iki eser arasındaki birebir benzerlik göz ardı edilmeyecek seviyededir.

Eser tür olarak *pendnâme* örneğidir ve *Temām oldı bi-ḥamdi 'llāh risāle/Okıyan ire fırkatden vişāle* şeklindeki bir beyitle noktalanmaktadır.

2.8. Saâdetnâme

Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nr. 442'de "Pendnâme-i Vâhidî" adıyla kayıtlı olan *Saâdetnâme* tek nüshadır. Eserin bu nüshası harekesiz nesih hattıyla ve siyah mürekkeple yazılmış olup başlıklar, Arapça ayet ve cümleler, bazı şahıs isimleri kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Karton üzerine, kenarları düz cetveli, şemseli koyu kahverengi deri cilt içinde yer alan nüshanın mıkleti de şemselidir. Filigranlı kâğıda yazılan nüsha samânî renktedir.

Ölçüleri 198x145 (160x90) mm'dir. Her yaprakta 16 satır vardır ve tek sütuna yazılmıştır. Eserin iç kapağı mavi ve kırmızı renklerle yapılmış bir taraklı ebru ile tezyin edilmiştir. Nüshanın sondan 11 yaprağı eksik olup iki zahriye yaprağından ilki olan 1a yüzü üzerinde "min müteme'llikâti 'Abdi'l-Mennânî Muhammed Nigâhî İbn-i Kettânî" şeklinde bir temellük kaydı bulunmaktadır. Yine 1a yüzünde "Te'lif-i Kimyâ-yı İmâm Ğazâlî", "Pendnâme-i Vâhidî" ve "Gelibolılı Vâhidî'nün âsârından" şeklindeki ibareler tevsik edilememiştir. Muhtemelen bu ibareler kitap sahipleri tarafından sonradan eklenmiştir. Bu ibarelerin hemen altında ise Ali Paşa'nın 1246 (1830/1831) tarihli bir bağış mührü vardır ve içinde "Vaḳafa'l-vezîrû'l-a'zâm 'Alî Pâşâ İbnü'l-merḥûm Nûḥ Efendi. 1146/1733-4"⁷⁶ yazılıdır.

Baştan 2 sayfa (1b-2a) cetvellidir. Yazmanın diğer zahriye yaprağı olan 246a yüzünde ise "Açılmış çârşî kurulmuş bâzâr/ Cânlar mezâd olup dellâlda gezer" şeklinde bir beyit bulunmaktadır. Eserin istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Eserin adının *Saâdetnâme* olduğu 23a yüzündeki "bu kitâb-ı şerîf ve bu ḥitâb-ı laṭîf te'lîf olundu hem nâmı Sa'âdetnâme konıldı" ifadesinden anlaşılmaktadır. Metnin birçok yerinde geçtiği üzere *Saâdetnâme*'nin Vâhidî'ye ait olduğu⁷⁷ ve 243a yüzünde geçen

⁷⁶ "Rahmetli Nuh Efendi'nin oğlu Vezirazam Ali Paşa vakfetti." Bkz.: Günay Kut, Nimet Bayraktar, **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 91.

⁷⁷ *Kim ola Vâhidî bir zerreden kem/Ki ol gün yüzlü vaş(ı)finda endem* (7b13), *Raḥmetüñden Vâhidî bî-çāreyi/Eyleme maḥrûm ol âvāreyi* (15a5), *Ḥaḳ -Sübḥānehu ve Te'ālā- raḥmet eylesün bu kitâb-ı şerîfüñ*

“pâdişâhumuz, ol sâye-i ilâhumuz ol târîhde ki [hicretüñ] tokuz yüz yigirmi yedinci senesinüñ Ramazânı ayında Belgrad ƙal‘asını ki feth etti, bu *Kitâb-ı Sa‘âdetnâme* dahı be-‘inâyet-i Vehhâb be-himmet-i aşhâb itmâma yetişdi” ifadelerinden de 1521 yılında tamamlandığı kesindir.

Saâdetnâme’den ilk olarak *Osmanlı Müellifleri*⁷⁸nde bahsedilmiştir. Eserin yazma nüshasının tanıtımını yapıp fihrist bilgisini veren ve eserin kaynağını tespit eden kişi ise 1993’te Vâhidî’nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân* isimli eseri üzerinde hazırladığı doktora teziyle⁷⁹ A. T. Karamustafa’dır.

“Vâhidî’nin *Saâdetnâme*’si (İnceleme-Metin)” adıyla tez metni olarak Ekim 2015 tarihinden beri üzerinde çalıştığımız *Saâdetnâme*’nin Ekim 2019’da Bülent Şığva tarafından “Vâhidî: *Saâdet-nâme* (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)”⁸⁰ adıyla yayımlanmış olduğunu gördük. Bu çalışmanın tezimizle ne tür farklılıklar gösterdiğini tespit amacıyla metnimizle Bülent Şığva tarafından yayımlanmış olan metin kelime kelime karşılaştırılmıştır. Bülent Şığva’nın çalışmasının bizden önce yayımlanması dolayısıyla kendi çalışmamızda problemleri gördüğümüz ya da emin olamadığımız kelimeler için kendisinin okuma tercihlerinin doğru olduğuna kani olduğumuz yerlerde kendisinin çalışmasından faydalandığımızı ifade etmek isteriz. Bu bağlamda kendisine teşekkürü bir borç biliriz. Ancak karşılaştırma sonucunda aynı zamanda iki çalışma arasında birtakım okuma farklılıkları da tespit etmiş bulunmaktayız. İki metni de eline alacak veya Vâhidî’nin *Saâdetnâme*’si üzerinde araştırma yapacak olan okuyuculara iki çalışmayı da beraber okuma imkânı vermesi ve okuyucuların bağlama göre hangi okuyuşun daha doğru olduğuna karar verebilmesi amacıyla kendi metnimizdeki okuma tercihleri ile Bülent Şığva’nın çalışmasındaki tercihleri karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda göstermeye çalıştık.

mü’elliği Vâhidî mücrime du ‘â edene. (23a7), Küfri var küffâra dîn dîndâra vër/Vâhidîye zerrece derdüñ yetir (24b14), İlâhî! Hemân Vâhidîyi bu dem/Ki ölmezden evvel kıl [anı] ‘adem (241b9), İlâhî lutfuñ-ıla feth-i bâb ét/Du ‘âsın Vâhidînüñ müstecâb ét (242b7), Söylesün ey Vâhidî sözüñ tamâm/Olmaz illâ sen de kim temme ‘l-keâm (244b6),

⁷⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. M. A. Yekta Saraç, TÜBA, C. II, Ankara, 2016, s.905.

⁷⁹ A. T. Karamustafa, *Menâkıb-ı Hıvâ-i Cihân ve Netîce-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)*, Haz. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Amerika, 1993.

⁸⁰ Bülent Şığva, *Vâhidî: Saâdet-nâme (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Fenomen Yayınları, Ankara, 2019.

Şunu da özellikle belirtmek isteriz ki metin neşirlerinde ne kadar çok çalışma yapılırsa metnin sıhhat derecesinin artacağı, tam olarak anlaşılır ve doğru şeklinin ortaya konulacağı düşüncesindeyiz. Dolayısıyla aşağıda verilen farklılıklarda okuyucunun bizim ve Bülent Bey’in okuyuşlarından hareketle bu metnin ideal şeklini zihninde canlandırabileceğini de düşünmekteyiz.

Aşağıdaki tercihler tablosunda kelime, ibare veya şiir metninin varak numaraları verilmiştir. Açık renkli soldaki sütun bizim okuma tercihlerimizi, koyu renkli sütun ise Bülent Şıgva’nın okumalarını göstermektedir:

Varak	Elif Şimşek Vâhidî’nin Saâdetnâme’si (İnceleme-Metin)	Bülent Şıgva Vâhidî Saâdetnâme (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)
1b1	her nefes ez-lisân-ı pāk-ünās	her nefes-i ez-lisân-ı pāk-ünās
1b1	her dem ez-cân-ı merdân-ı Hâk-şinās	her dem-i ez-cân-ı merdân-ı Hâk-şinās
1b2	ol Hüdâ-yı bî-çüne ki	ol Hüdâ-yı bî-çüne [olsun] ki
1b3	Zât-ı yektâsı müberrâdur her âr[â]dan ve şifât-ı bî-hemtâsı mu‘arrâdur çün ü çirâdan	Zât-ı yektâsı müberrâdur her addan ve şifât-ı bî-hemtâsı mu‘arrâdur çün ü çerâdan
1b13	muṭabbak	muṭabbık
2a3	mercân u cevâhir ü dūr nişâr êtdi ve bir sene la‘l ü yevâķit [ü] zer îşâr eyledi.	mercân u cevâhir ve dūr-nişâr êtdi ve bir sene la‘l ü yevâķit zer-îşâr eyledi.
2a5	Yazma metinde şeklindeki kelime okunamamıştır.	bunuñ
2b3	Bil ki sen âdem[i] perve[ri]ş çü[n] leyl ü nehâr kârda-dururlar.	Bil ki sinn-i âdem[den berü] perveriş içü[n] leyl ü nehâr kârda dururlar.

2b4	[Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün] Cümle ser-geşte vü fermân-dih senüñçün dün [ü] gün Saña da lâyıķ odur kim olasın fermân-ber	Cümle ser-geşte fürümānde senüñçün dün gün Saña da lâyıķ odur kim olasın fermân-ber
2b6	cemī‘-i ‘ubbādınıñ ‘ibādātından müstağnīdür	cemī‘-i ‘ibādetüñ ‘ibādātından müstağnīdür
3a13	Sūķ-ı cihānda kūşe-i dükkān-ı tende cān	Sūķ-ı cihānda gūşe-i dükkān tende cān
3b1	bende-nüvāz	bende- tüvān
3b7	ķahrı ğılāfından hışmı şemşīrin	ķahrī ğılāfından hışmī şemşīrin
3b9	intikāmı kemānından ğāzabı tīrin bārān eylese	intikāmī kemānından ġāzabī tīrin bārān eylese
4a1	raḥmeti ‘ummānından	raḥmetī ‘ummānından
4a2	keremi kânından	keremī kânından
4a6	ķalem-tırāş u setrle	ķalem-tırāş sütürle
4a15	ķudreti āşāriyla	ķudretī āşāriyla
4b15	Cümle ol ferd, Ķādirten şādır olmışdur	cümle ol ferd-i ķādirten şādır olmışdur
5a13	evşāfi kitābından	evşāfī kitābından
5b2	[Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Fe‘ülün] İlāhī ‘āciz [ü] der-māndeyüz biz Egerçi rüz [u] şeb der-māndayuz biz	İlāhī ‘āciz [ü] der-māndeyüz biz Egerçi rüz [u] şeb der- māndeyüz biz
5b7	Cemālī āfitābı	Cemālī āfitābı
6a3	her dem ez-derün-ı dil-i pāyān ve her nefes ez-derün-ı cān-ı ‘āşıkān	her dem-i ez-derün-ı dil-i beyābān ve her nefes-i ez- derün-ı cān-ı ‘āşıkān
6a7	ol tūtī-i sūḥan-ser[ā]-yı “Vemā yentiķu ‘ani’l-hevā”	ol tūtī-i sūḥan-ı sırr-ı “Vemā yentiķu ‘ani’l-hevā”

6b8	kisrā-yı keynüñ kârgâhına kesüd düşürdi	Kisrānuñ kâr-gâhına küsür düşürdi
6b10	ķayşer-i keynüñ	Ķayşerüñ
6b16	dostlarınıñ cānı feraķ-ı delim buldı	dostlarınıñ cānı ferah-delim buldı
7b14	endem	ündem
7b15	Yazma metnin 7b15-8b satırları asındaki [Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Anuñ vaşfinda ser-gerdān u ĥayrān Ķılup bir söz aña şāyeste her ān ile başlayan ve mesnevi nazım şekline ait olduğunu düşündüğümüz 9 beyit,	Nesir cümleleri şeklinde yazılmıştır.
8a7	kemter bende	kem-ter-i bende
8a10	mehbît-i envār-ı Muştafaviyye	muhîṭ-i envār-ı Muştafaviyye
8b4	[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Ol maḥrem-i rāz-ı āsumānī Ve_ol maḥrem-i ka‘be-i emānī	Ol maḥrem-i rāz-ı āsumānī Ol maḥrem-i Ka‘be-i emānī
8b6	Şāhib-ķadem-i maķām-ı tecrīd	Şāhib- ķidem-i maķām-ı tecrīd
8b15	[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Ol mülk-i ĥük(ü)mde mīr-i ‘ādil Ol şer‘-i nebīde fi‘li kāmīl	Ol mülk-i ĥikemde mīr-i ‘ādil Ol şer‘-i nebīde fi‘li kāmīl
9a8	ĥalkla ĥüsn-i mu‘āmeyleyle zindegānī ētdüģiçün.	ĥalkla ĥüsn-i mu‘āmeyleyle rindāne itdüģiçün.
9b10	Ol cihetden cībinden çün Ĥazret-i Mūsā -‘aleyhi’s-selām- yed-i beyzā gösterür idi.	Ol cihetden ĥabibinden çün Ĥazret-i Mūsā -‘aleyhi’s-selām yed-i beyzā gösterür idi.
9b16	[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Ol şaf-der-i ‘arşa-i şecā‘at Şāh-ı şeh-i ķişver-i ķanā‘at	Ol şaf-ı der- ‘arşa-i şecā‘at Şāh-ı şeh-i ķişver-i ķanā‘at

11a12	hıkd u hasedle enīs, her ‘amel[i] telbīs yüzi qaralaruz	hıkd u hasedle enīs, her ‘amel-i telbīs yüzi qaralaruz
12a12	[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün] Bize süvār olup nice aşırsa yıldurur Yular urup başumuza çün har bu nefs-i şüm	Bize süvār olub nice eşerse yeldürür Yular urub başumuza çün har bu nefs-i şüm
12b16	Bize halvet vēr ki anda mā vü men şıgmaya	Bize halvet vir ki anda me’men şıgmaya
14a4	hezār cīlī anuñ cengine ikdām édemezdi.	Hezār-cebeli anuñ cengine ikdām idemezdi
15b14	ağyardan hālī olup çün lā’übālī der çeküp	ağyardan hālī olup çün lā’übālīdür çeküb
17a5	‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām	‘aleyhi’s-salāvātu’s-selām
17a13	Hem Mevlāyı, evvel ulılardan olanı, arayı hezār ay āb u gilde bulmayup geldiler, cān u dilde buldılar.	Hem Mevlāyı evvel-i ülälardan evlāyı ārāyı hezārā[n]-ı āb u gilde bulmayub geldiler. Cān u dilde buldılar.
17a14	[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün] Mü’mīnā ger ister iseñ vaşl-ı Rab ‘Ārif ol gel anı dilden kıl taleb	Mü’mīn eger ister iseñ vaşl-ı Rab ‘Ārif ol gel anı dilden kıl taleb
17b13	[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün] Bu kadar pesdür nümüne ‘ārif Dīn yolında naqd-i cānı şārif	Bu kadar pesdür nümüne ‘ārif Dīn yolında naqd-i cānı şādıka
19a12	Bunları tezekkür etmekden ‘arz, ahvāl-i ‘ālemi ve aqvāl-i Benī Ādemi bilmezlere eşitdürüp bildürmekdür ki	Bunları tezekkür etmekden ‘arz-ı ahvāl-ı ‘ālemi vü aqvāl-i benī- Ādemi bilmezlere işitdürüb bildürmekdür ki
19b7	her kişi bir yërde ne ekse anı biçermiş ve ne açarsa anı açarmış.	her kişi bir yirde ne ekse anı biçermiş ve ne içerse anı içermiş.

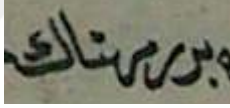
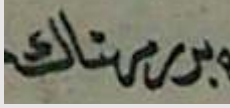
20b14	güftârdan eşidüp-durursın	güftârdan işidürürsın
22b5	Her kim ki her gün bir nice varağ, kitâb-ı Hâkdan veyâ eḥādîş-i nebevîden	Her kim ki her gün bir nice varağ-ı kitâb-ı Hâkḡdan veyâ eḥādîş-i nebevîden
26b11	kendi nefsine ne ḥükm êderse ḥalka daḡı anı ḥükm êde	kendi nefsine ḥükm iderse ḥalka daḡı anı ḥükm ide
29a5	Ölüm bir ‘azîm qorḡudur her şahş qorḡudur, biregü elinde görünmez	Ölüm bir ‘azîm qorḡudur. Her şahş qorḡudur bir gü[l] elinde görünmez
31b2	göñül tarlıḡın eyidesin ki eger kâhil olıcak olursañ ḡaḡkı edâ edemezsin ve eger göñül tarlıḡın eyidecek olursañ ḡaḡ üzre sebükḡar olamazsın	göñül tarluḡın idesin ki eger kâhil olıcak olursañ ḡaḡkı edâ idemezsin ve eger göñül tarluḡın idecek olursañ ḡaḡḡ üzre sebük- ḡar olamazsın
31b4	Ëy ferzend! Bed-kâr ‘avratlardan Ḥudâya şıḡın	Ëy ferzend-i bed-kâr ‘avretlerden Ḥudâya şıḡın
31b7	[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün] Dêdi bir [ü] mücerred ol ‘ârif Murḡ-ı cāna zen-i zamāne ṡızaḡ	Didi merd-i mücerred ol ‘ârif Murḡ-ı cāna zen-i zamāne ṡızaḡ
32b3	[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün] Şüreti zişt [ü] libâsı köhneye Ḥor baḡma andan eyle key ḡazer	Şüreti zişt [ü] libâsı köhneye Ḥor baḡma andan eyleme ḡazer
33a4	Oḡlanlarıñuzu aḡlāfuñuza naḡar êdüp tecdîd eylemeñ ki ṡulm êdersiz	Oḡlanlarıñuzu aḡlāḡıñuza naḡar idüb tecdîd eylemeñ ki ṡulm idersiz
33a12	[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün] Kendü aḡlāfuña êdüp naḡarı Ëtme ferzendüñe saḡın sitemi	Kendü aḡlāḡuña idüb naḡarı Ëtme ferzendüñe saḡın sitemi

33b7	evvel kendüsini ıslāh etmeyince nüfus-ı re‘āyāyı şalāha getüremez ve mezālīm-i zalemeyi ārādan götüremez	evvel kendüsini ıslāh etmeyince nüfus-ı re‘āyāyı şalāha getüremez ve mezālīm-i zaleme[y]i aradan götüremez
36b14	[Müfte‘ilün/Müfte‘ilün/Fā‘ilün] Gerdenine her kimüñ ol tār-ı mār Dolasa ‘aqlını éder tārūmār	Gerdenine her kimüñ ol tār-ı mār Dolsa ‘aqlını ider tārūmār
36b16	Bārını püştinden ırup kırtara	Bārını püştinden ayırub kırtara
38a4	söz eşidesin ya‘nī aña göre iş etmeyesin	Söz işidesin ya‘nī aña göre işitmeyesin
38a16	zemm tırleriyle seni nişāne eyleyeler	zemm teberleriyle seni nişāne eyleyeler.
40a5	kelimāt-ı hikmet istimā‘ eyle ki	kelimāt-ı hikmet-i istimā‘ eyle ki
40b7	yaramaz nesneler çokdur ammā kızbden yaramazrağı yokdur.	yaramaz nesneler çokdur. Ammā kızbden yaramaz dağı yokdur.
42a8	İbrāhīm bin Edhem	İbrāhīm-i Edhem
47b4	İshāk bin Mevşılī	İshāk bin Müşulī
56b13	bir hakīmüñ bir naqqāş hem-civārı var-idi	bir hakīmüñ bir naqqāş-ı hem- civārı var-idi
56b15	Ammā naqqāş, üstād-ı kāmīl degül idi	Ammā naqqāş-ı üstād, kāmīl degül idi
57b11	Qıṭ‘a [Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Görürseñ bir maḥalde senden ekmel Kelāma andan evvel étme āgāz Tekellüm etsün ol sen istimā‘ ét Saña da söz düşerse söyle ĩcāz	Görürseñ bir maḥalde senden ekmel Kelāma andan evvel itme āgāz Tekellüm etsün ol sen istimā‘ ét Saña da söz düşerse söyle iy cān

62b4	hâne-i dîdeleri, ciger[i] kanla tölmiş	hâne-i dîdeleri, ciger kanıyla tölmiş
67b1	tırıvêr dik, oğu vaqti geldi.	tırıvir , oğu vaqti geldi.
69a16	[Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün] Cū' [u] 'ataş belāsına şabr eyle bunda sen Qan anda āb-ı Kevşere yê dürlü ni'meti	Cū' [u] 'ataş belāsına şabr eyle bunda sen Qan anda āb-ı Kevşereyi dürlü ni'meti
69b10	[Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün] Dünyā yüzüñe güldüğüñe hurrem olma kim Güldügi ağlamaqdur anuñ bil haqıqati	Dünyā yüzüñe güldi gene hurrem olma kim Güldügi ağlamaqdur anuñ bil haqıqati
69b15	Yıldan yıla nefsinı öldürdi intikām etmekçün.	Yıldan yıla nefsinı aldurdu intikām etmekçün
70a12	Ṭarık-i Hakkda kaṭ'-ı maḳāmāt édüp derece-i keşf ü kerāmāt bulmışlardı.	Ṭarık-i Hakkda kaṭ'-ı maḳāmāt idüb derece-i keşf ü kerāmet bulmışlardı.
70b10	[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün] Nitekim olsa çok yüki geminüñ Olısar lâ-büd ol baḥ(i)rde ğarık	Nitekim olsa çok yüki kiminüñ Olısar lâ-büd ol baḥirde ğarık
72a15	Ëy şeyḥ-i büzürgvār!	Ëy şahş-ı büzürg-vār
73b3	Ëy oğul! Ten-i za'ıfıñı görüp	Ëy oğul ten-i za'ıfıñı güdüb
73b6	muḥakkaḳ bil ki çāker olana, renc ü belā çekmekden ğayrıya çāre yokdur	muḥakkaḳ bil ki çāker-i evveline renc ü belā çekmekden ğayrıya çāre yokdur
76b15	a' māli defātırını dürdi	a' māli defātırını dirdi
78a14	derisini üzüp	Derisini ezüb

82a9	Ol ferīd-i ‘aşrī ya‘nī Ḥasan-ı Başrī	Ol ferīd-i ‘ aşrı ya‘nī Ḥasan-ı Başrī
82b5	Ol Ḥaḳḳa vāşılī ya‘nī Feth-i Mevşılī	Ol Ḥaḳḳa vāşıl ya‘nī Feth-i Müşulī
83a8	benüm nūr-ıla sirişte firiştelerüm	benüm nūrumla sirişte firiştelerüm
87a14	Ol rişte-i kuvved-i hemm ya‘nī Mālik bin Żay‘am	Ol reste-i kürhem (?) ya‘nī Mālik bin Day‘am (?)
83b5	maḥalle-be-maḥalle geşt édüp	maḥalle ‘ acele geşt édüp
87b7	Ḳande idüñ ki böyle eglendüñ	Ḳande idüñ ki böyle iñlendüñ
89a4	Ḥazret-i ‘Alīnūñ oğlu İmām Ḥüseyni -raḍiya’llāhu ‘anhümā-	Ḥazret-i ‘Alīnūñ oğlu İmām Ḥüseyni raḍiya’llāhu ānh
89b2	ayağımı cennet ferşine başmayınca	ayağımı cennet-i firişte[ye] başmayınca
89b8	‘Āmir bin Şer[ā]hlī eş-Şa‘bī	‘Āmir bin Bir Ḥablü’s-Sevbī?
92a13	érüp varup giretururdu	irüb varub tururdu
95a8	elinde ger edimden zenbīl	elinde kerādümden zenbīl
96b15	ğarībsin ve bu tenhada yalñuzsın	ğarībsin diyü tenhada yalñuzsın
98b8	çeng ü rübāb çalup ırlardı ve	çeng ü rebāb çalup ve
102b12	bir mār-ı siyāh anı ortaya alup	bir mār-ı siyah anı örtiye alub
106a7	[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Dögüni yolda ser-gerdān qalursın Tuş olmazsın ebed āḫzāb-ı Ḥaḳḳa	Dün ü gün yolda ser-gerdān qalursın Tuş olmazsın ebed āḫzāb-ı Ḥaḳḳa
109b7	henüz öñümce gitmiş	henüz o gice gitmiş
112a16	bir yoldaşı var-idi Biştāmdan	bir yoldaşı var idi Biştāmīnūñ
118a15	Ol erenlerüñ ser-efrāzı ya‘nī Sa‘īd bin Muḥammed-i Razī	Ol erenlerüñ ser-firāzı ya‘nī Sa‘īd bin Muḥammed Razī
119b16	Rezzāk ol Ḥallāḳdur ki hergiz ölmez	rezzāk ol ḥallāḳdur ki hergiz olmaz
120a16	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] Ṭālib-i vaşl-ı Ḥaḳ-ısañ étme	Ṭālib-i vaşl-ı Ḥaḳḳsuñ étme

	Heves-i t̄ac u c̄ubbe v̄u dest̄ar	Heves-i t̄ac u c̄ubbe v̄u dest̄ar
127b5	[Fe‘ilāt̄un/Mefā‘il̄un/Fe‘il̄un] Ki baḥl̄ oldı d̄ostı d̄iv̄ūn Ol saḥl̄ d̄üşmen ol la‘īne sen	Ki baḥl̄ oldı d̄ostı diyūn Ol saḥl̄ d̄üşmen ol la‘īne sen
129a2	yüzbiñ aḳçeyle p̄ür bir nice k̄ise getürdiler	Yüz biñ aḳçeyle p̄ür bir nice kimse getürdiler
136b8	Hıms̄	H̄umuş
136b8	‘Umeyr bin Sa‘d	Sa‘d bin ‘Āmir
138a8	Ebū ‘Abdu’llāh-ı Cerrāḥ	Ebū ‘ Ubeyde-i Cerrāḥ
138b3	‘Abdu’llāh bin ‘Urve	‘Abdullāh bin ‘ Amr
138b12	bu ten böyledür, ārzū dileyicidür	bütün böyledür. Ārzū dileyicidür
141a11	[Fe‘ilāt̄un/Mefā‘il̄un/Fe‘il̄un] Vaḳt-i rih̄letde sen de Rābi‘a teg Göresin tā Resūl ḥazretini	Vaḳt-i rih̄letde sen de Rābi‘anuñ Göresin tā resūl ḥazretini
142a3	t̄ir-i du‘āsı murādı nişānına nice d̄üşdi	t̄ir-i du‘āsı murādı nişānına yeñice d̄üşdi
150a3	[Fe‘ilāt̄un/Mefā‘il̄un/Fe‘il̄un] Göz odur kim dem-ā-dem aḡlaya ol Ki_ola Ḥaḳḳuñ liḳası lāyık aña	Kör odur kim dem-ā-dem aḡlaya ol Ki_ola Ḥaḳḳuñ liḳası lāyık aña
153a9	d̄idār-ı Ḥudāya lāyık olup cennātı alursız.	d̄idār-ı Ḥudāya lāyık olup cennātı olursız
154b1	bir meşhed ḳazup teennī ile defn eyledüm	bir meşhed ḳazup ḳanı ile defn eyledüm
163a7	ṭurdı bir ḡayrı evden bir āvāz-ı ḥaz̄in ü niyāz-ı en̄in eşitdi, vardı	Bu satır yazılmamıştır.
165b4	‘Abdu’llāh-ı Mübārek-i Mervezī	‘Abdullāh-ı Mübārek-ı Mergāzī
165b11	sevgüm ziyāde ola dünyāda zinde olduḳça	Sev kim ziyāde ola dünyāda zinde olduḳça

166a2	bir nesne vēr ve baña ‘ināyet eyle.	bir nesne vir ve baña gāyet eyle.
179a1	[yılan] bu pīrūñ ökçesini ağızına aldı, [ı]şurdı, ol batan kemik pāresin çıkdı	[yılan] bu pīrūñ o ökçesini ağızına aldı, şuwardı , ol batan kemik pāresin çıkdı
181b2	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] Sen ki şıdk-ıla nefsūñ azduranı Depele Hax yolında gāzī-vār	Sen ki şıdk-ıla nefsūñ ezdir anı Depele Hax yolında gāzī-vār
186b5	[Mef‘ülü/ Mefā‘ilün/Fe‘ülün] Var-ısa eger özüñde derviş Semā‘-ı şıdk-ıla_eyle tā‘at	Var-ısa eger özüñde derviş Semmā‘ şıdk ile eyle tā‘at
187b4	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] ‘Amel-i şālih et ölince müdām Meşhedūñ ola tā çü heşt behişt	‘Amel-i şālih it ölince müdām Meşhedūñ ola tāc u heşt-behişt
188b9		
190b15	ol havfla beni ısıtma tıtdı	ol havfla beni isteme tıtdı
191a11	‘Aqıl	‘ Ukayl
194b14	Bir vaqt bir civānmerd gemiye girüp kaşd-ı hac édüp gitdi	Bir vaqt bir cevān-merd bir kimseye girüb kaşd-ı hac idüb gitdi
199a12	kaçan uyusa her sā‘atde bir belūñleyüp şıçrardı	kaçan uyusa her sā‘atde bir bañlayub şıçrardı
209b2	bīmāra tīmār, maqām-ı tevekküle halel vèrici degüldür	bīmāra tīmār-ı maqām tevekküle halel virici degüldür
209b3	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] Üzn-i halka tabīb ü dārūdan Haste olan devā bulur lā-büdd	İzn-i halka tabīb ü dārūdan Haste olan devā bulur lā-büdd
211a2	Senūñ hulku[mu]ñ ya‘nī boğazuñ kaydın görmişüzdür	Senūñ halkuñ ya‘nī boğazuñ kaydın görmişüzdür

211b9	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] Ol belā içre kılduğñ zārī Zī-sa ‘ādet ki anı Hūdā eşidür	Ol belā içre kılduğñ zārī Zī-sa ‘ādet ki anı Hūdā işidür
212a6	‘Abbādānda bir kişi gördüm ki	‘ İbādāt da bir kişi gördüm ki
213a1	‘uzlet ihtiyār eyledi	‘ uzlet-i ihtiyār eyledi
217a13	kendü nefsüñle maḥbûb olupdursın	kendü nefsüñle maḥcûb olupdursın
220a8	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] Şadaḳa vērür-iseñ ey mün‘im Bir faḳîr [ü] namāz ehline vēr	Şadaḳa virür iseñ iy mün‘im Bir faḳîr-i namāz ehline vir
223a1	[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün] Ki duḥûl edemez saña şeytân Ḥazer eyler o mekr-i Raḥmāndan	Ki duḥûl idemez saña şeytân Ḥazer eyler o meger raḥmāndan
223b10	tarla yêrin sürerdi	tarla yirin suvarurdi
224b9	bir seyyāḥ ‘ābid var-idi, bir yêrde ḳarār êtmeyüp ‘ālemi seyāḥat eylerdi	bir siyāḥ ‘ābid var idi, bir yirde ḳarār itmeyüb ‘ālemi seyāḥat eylerdi
227a5	Êşitdüm ki pālûde yemezmişsin. Eyitdi: Yā ebā Sa‘îd! Ḳorḳaram ki anuñ şükrin edemeyem.	işitdüm ki pālûde yimezmişsin. Eyitdi. Yā Ebā Sa‘îd ḳorḳaram ki anuñ şekerin idemeyüm.
227a6	şovuk şuyuñ şükrini edebilür misin	şovuk şuyuñ şekerini idebilür misin?
228b12	Bu ne ma‘nādur ki	Bu ne mu‘indür ki
243b5	[Fā‘ilātün/Fa‘ilātün/Fā‘ilün] ‘Āşîḳ-ı şer-mest olup çāk êt yaḳa Dā‘im ol maḥbûbdan iste lîḳā	‘Āşîḳ-ı şer-mest olup çāk êt beḳā Dā‘im ol maḥbûbdan iste lîḳā
244a9	[Fā‘ilātün/Fa‘ilātün/Fā‘ilün] Enbiyā vü evliyā aḥlāḳıdur Her sözün eşdāf-küşe eyle dūr	Enbiyā vü evliyā aḥlāḳıdur Her sözün aşdāf-ı güşa iledür

Ayrıca metin kurulurken farklı imla edilmeye müsait bazı kelimelerde veya kimi ek yazımlarında bizim ve Bülent Şıgva'nın farklı okuma tercihleri olmuştur. Örneğin “-durur” bildirme ekini çalışmamızda kelimedenden tire (-) ile ayırmayı tercih ederken Bülent Bey kelimeye birleşik yazmıştır. Bu gibi tercihe dayalı okuma farklılıklarından ilk sıradakiler bize, ikinci sıradakiler Bülent Bey'e aittir: ‘aşk: ‘ışk, ‘avrat: ‘avret, cevân: civân, çirâ: çerâ, püser: peser, uşda: işde, gile: gele, kâğıd: kâged, kendüzi: kendözi, falân: fülân, firât: fûrât vb...

Ek yazımlarında da bazı farklı okuma tercihleri yer almaktadır. Örneğin, biz isimden isim yapma eki olan “-lık” ekini “-lık”, “-lik” şeklinde düz ünlülü kullanırken Bülent Bey “-luk”, “-lük” şeklinde yuvarlak ünlülü kullanmıştır. Yine biz “-Ub” şeklindeki gerundiyum ekini “-Up” şeklinde sert ünsüzle okurken Bülent Bey, “-ub”, “-üb” şeklinde bir yazım tercih etmiştir. Eski Anadolu Türkçesi dönemi şahıs eklerinden olan “-sIz” ekini biz düz ünlülü şekilde tercih ederken bu ek Bülent Bey'in çalışmasında “-suz”, “-süz” şeklinde yuvarlak ünlülü yazılmıştır.

Vezin gereği herhangi bir harf eksiltme-çıkarma ihtiyacının bulunmadığı mensur bölümlerde de birtakım okuma farklılıkları yer almaktadır. Bunlar da şöyledir: âsumân: âsmân, âsitân: âstân, Kirdigâr: Kird-gâr, Benî Âdem: benî-Âdem vb...

İki çalışma arasındaki farklılıklardan biri de yazma metinde “Beyt” şeklinde başlıklandırılmış nazım şekilleri için Bülent Şıgva, eğer beyit kafiyeli ise beyti “Maîla’”, değilse “Müfred” şeklinde başlıklandırmıştır. Biz de kendi çalışmamızda yazma metinde verilen “Beyt” başlıklandırılmasına müdahale etmeden kafiyeli veya kafiyesiz olma (murassa’-müfred) gibi adşandırmalara “Nazım Şekilleri” bahsinde temas ettik.

Bülent Şıgva, *Saâdetnâme*'yi tür olarak nasihatnâmeler üzerinden kurmuştur. Ancak bizim tercihimizse evliya menkıbeleri ve hikâyeler üzerinden olmuştur. *Saâdetnâme*'nin giriş bölümünde ve anlatılan menkıbelerde nasihat öğeleri olsa da eser aslında bir hikâyeler toplamı olması açısından evliya menkıbeleridir. Nitekim *Saâdetnâme*'nin kaynağı olduğunu düşündüğümüz ve “Eserin Kaynağı” bahsinde de detaylandırdığımız müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* ile Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve da evliya menkıbelerinden oluşan eserlerdir ve *Saâdetnâme*'deki 20 bâb bu iki eserlerdeki 20 bâbla birebir örtüşmektedir. Bunun yanında Bülent Bey, eserin tercüme olup olmadığı hususunda bir bilgi olmadığını

söylemiş bulunsa da ⁸¹ çalışmamızda eserin telif-tercüme bir eser olduğunu kaynaklarıyla tespit etmiş bulunmaktayız.

Bülent Şığva'nın çalışmasında hakkında bilgilerine ulaşılabilen şahısların künye bilgileri verilmiş fakat hakkında bir bilgiye ulaşamayan ve bazısı yanlış okumadan kaynaklı isimler ise bölümün sonuna liste hâlinde eklenmiş, hakkında bilgi bulunamadığı kaydedilerek bırakılmıştır. Çalışmamızda biz de şahıslarla alakalı detaylı bir künye çalışması yaptık ve hakkında kaynaklarda bilgisine ulaşamadığımız şahısların hikâyelerde geçtiği özelliklerini aktararak bu şahıslarla alakalı çalışma yapacak olan araştırmacıları hikâyelere yönlendirmeye çalıştık.

Bülent Şığva'nın çalışmasına ek olarak *Saâdetnâme*'nin mensur ve manzum yapısından hareketle Vâhidî'nin nâsirlik ve şairlik bağlamındaki kalitesini ortaya koymak amacıyla detaylı bir üslup çalışması, vezin ve kafiye incelemesi yaptık.

Bülent Şığva çalışmasında muhteva incelemesi yaparken bâbları ve bâbların içerisinde işlenen konuları işlemiştir. Çalışmamızda ise bâb özetlerinin akabinde geniş bir hikâye özetleri çalışması ekledik. Böylelikle metnin hem anlam ve okuma açısından sağlamasını yapmış olduk, metni denetlenebilir hâle getirdik ve hikâyelerin içinde nelerin anlatıldığı, hangi konularda ahlâkî yol göstericiliğin üstlenildiği ve beraberinde yer alan manzum parçalarda hangi konuların işlendiği bilgisini de muhtasar bir şekilde vermiş olduk.

2.8.1. *Saâdetnâme*'nin Kaynağı

Saâdetnâme'nin telif bir eser olmadığını, geliştirilerek genişletilmiş telif-tercüme bir eser olduğundan bahsetmiştik. Eserin tercüme edildiği kaynakları araştırırken öncelikle yazma nüshanın üzerinde sonradan yazılmış olduğu anlaşılan “Te’lîf-i Kimyâ-yı Saâdet” şeklindeki bir kayıttan hareketle bu eserin bir *Kimyâ-yı Saâdet* tercümesi olup olamayacağı şeklindeki araştırmamızın neticesinde her biri 10 asıl olup toplamda dört rükün olan ve üç defa tam, iki defa da kısmen tercüme edilen *Kimyâ-yı Saâdet* tercümeleri ⁸² arasında *Saâdetnâme*'nin izine rastlayamadık. Bir

⁸¹ Bülent Şığva, *a.g.e.*, s. 440.

⁸² Sadık Yazar, “Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, C. 16, S. 31, 2011, s. 83.

Kimyâ-yı Saâdet tercümesi olan Sehâbî'nin *Tedbîr-i İksîr* adlı eserinin manzum-mensur karışık yazıldığı, nesir kısmında hikâye başlıklarının verildiği, manzum kısımlarda da *nazm* nazım şekline başvurulduğunu yani *Saâdetnâme* ile benzer sayılabilecek bazı yönlerinin olduğunu⁸³ tespit etsek de yapısal formun dışında muhtevada bir benzerliğe rastlayamadık. Böylelikle yazma nüshanın üzerine sonradan not edilen “Te’lîf-i Kimyâ-yı Saâdet” şeklindeki kaydın eserin isminin *Saâdetnâme* oluşundan dolayı sonradan bir başkası tarafından benzetme yoluyla not edilmiş olabileceği ve tevsik edilemediğini söylemek doğru olacaktır.

Daha sonra, eserin Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu Ali Paşa 442'deki tek nüshasının üzerinde isminin “Pendnâme-i Vâhidî” şeklinde kayıtlı olmasından hareketle pendnâmeler üzerinden bir araştırmaya yaptığımızda, Attâr'ın *Pendnâme*'sinin 8 tercümesi ve 8 şerhi içerisinde yine benzer özellikler taşıdığını düşündüğümüz manzum-mensur karışık bir şerh olan Şem'i'nin *Saâdetnâme*⁸⁴ adlı eseriyle de yapısal formun haricinde bir benzerliğe rastlayamadık.

Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce Cân* isimli eserini 1993'te doktora tezi olarak çalışan A. T. Karamustafa ise *Saâdetnâme*'nin Vâhidî'nin “Sebebi Te’lîf” bölümünde iddia ettiği gibi orijinal bir kompozisyon olmadığını, Farsça *Pend-i Pîrân*⁸⁵ adlı eserden adaptasyon olduğunu ve kısa bir giriş ve 20 bölümden oluşan bu esere giriş ve sonuç bölümleriyle Vâhidî'nin 4 bölüm daha eklediğini kaydetmiştir.⁸⁶ Bu bilginin yönlendirmesiyle müellifi belli olmayan ve *Pend-i Pîrân* şeklinde adlandırılan eserin Charles Rieu tarafından tasnif edilen “Supplement of the Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum, London, 1895” nr. 3207'⁸⁷ da kayıtlı olduğunu tespit ettik. Rieu'nun hazırladığı bir başka katalog olan “Catalogue

⁸³ Öznur Fırat, “Tedbîr-i İksîr (1. CİLT-50 VARAK) İnceleme-Metin”, (danş. Yrd. Doç. Dr. Şahin Baranoğlu), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2010.

⁸⁴ “Bu risâle-i pür-menâfi'in şerhinün nâm-ı şerîfini Saadetnâme kodum.” “... Şeyh Attâr hazretleri'nün kaddesallâhu sırruhu'l-'azîz Pend-nâme nâm kitâbı ki hakikatde kimyâ-yı saâdet ve sermâye-i siyâdetdür.” Bkz.: Sevgi Elif Keyik, “XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'i'nin ‘Şerh-i Pendnâme’si’”, (danş. Prof. Dr. Tunca Kortantamer), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001, s. 72-73.

⁸⁵ **Pend-i Pîrân**, Ed. Jalâl Matîni, Falsafah va ‘İrfân-i İrân, nr. 26, Bunyâd-i Farhang-i İrân, Tehran, 1357/1978-1979.

⁸⁶ Ahmet T. Karamustafa, **Menâkıb-ı Hıvca-i Cihân ve Netîce-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)**, Haz. Şinasi Tekin, Gönül Alpaz Tekin, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Amerika, 1993, s. 47.

⁸⁷ Jalâl Matîni, **a.g.e.**, s. 9.

of the Turkish Manuscripts in the British Museum, London 1888” nr. 3297’de ise Ebu’l-Leys Semerkandî’ye atfedilen ve *Tezkiretü’l-Evliyâ* şeklinde adlandırılan eserin tek Türkçe nüshası olarak kabul edilen eser kayıtlıdır ve Selâhattin Olcay tarafından ilmî bir neşri yapılmıştır.⁸⁸ Olcay’ın neşrinde *Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın Farsça nüshaları arasında zikredilen British Museum nr. 3207’deki nüsha⁸⁹ Karamustafa’nın yukarıda bahsettiği müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* adlı eserdir.

Yatığımız incelemeler neticesinde *Saâdetnâme*’nin müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* ve Ebu’l-Leys Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ* adlı eserlerle birtakım benzerlikleri ve hatta farklılıkları bulunduğu gün yüzüne çıkmıştır. *Saâdetnâme*’nin kaynağı olarak düşündüğümüz bu eserlerle benzerlik ve farklılıklara geçmeden önce Ebu’l-Leys Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ*’dan bahsetmek yararlı olacaktır.

Bu eser konusunda ilmî bir neşir yapan Selâhattin Olcay, eserin British nüshasının önsözünde mütercim tarafından müellifin Ebu’l-Leys Semerkandî şeklinde kaydedildiğini ve eserin Farsça kaleme alındığını söylediğini aktarır.⁹⁰ Olcay, yine de bu kayda ihtiyatlı yaklaşarak *Tezkiretü’l-Evliyâ* adlı eserin yazarı olarak Ebu’l-Leys Semerkandî’yi göstermek mecburiyetinde kaldığını dile getirmiştir. Aynı zamanda *Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın evliya hikâyelerini ihtiva etmesi sebebiyle Ferîdüddîn-i Attâr’a ait olan *Tezkiretü’l-Evliyâ*⁹¹ ile karıştırıldığı uyarısında bulunmuştur.

Eserin aslî kaynağı olarak ‘Affaddîn ‘Ali b. As’ad b. Abdallah b. Süleyman al-Yâfi’î’nin *Ravzau’r-Reyâhîn* adlı eseri gösteren Olcay, kısaltılmış şeklinin esas alınarak *Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın tertip edildiğini kaydetmiştir.⁹² Eserin ismi konusunda daha ihtiyatlı yaklaşan Sadık Yazar ise bahsi geçen eserden “Ebu’l-Leys Semerkandî’ye nispet edilen bir “hikâye külliyyâtı” şeklinde bahsetmiş ve Olcay’ın neşrine ek olarak tercümenin Süleymaniye Ktp. Kemankuş 390’da “Câmi’ü’l-Hikâyât” ve Nuruosmaniye Ktp. 2607’de “Menâkıbu’l-evliyâ” adıyla kayıtlı iki

⁸⁸ Selâhattin Olcay, **Ebu’l-Leys Semerkandî: Tezkiretü’l-Evliyâ (Tercümesi): İnceleme-Metin-İndeks**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965, s. 12.

⁸⁹ a.e., s. 12.

⁹⁰ a.e., s. 14.

⁹¹ Ferîdüddîn-i Attâr’ın *Tezkiretü’l-Evliyâ* adlı eserinin birçok tercümesi yapılmıştır. Bu tercümelerden bahseden ve bu konuda etraflıca bir araştırma sunan neşir için Bkz.: Serhat Küçük, **XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.

⁹² a.e., s. 10-12.

nüshasını daha tespit ettiğini duyurmuştur. Bu nüshalarda da mütercim, eserin Ebu'l-Leys Semerkandî tarafından Farsça kaleme alındığını kaydetmiştir.⁹³ Yazar, Olcay'dan farklı olarak Semerkandî'nin değil de Al-Yâfi'î'nin Semerkandî'nin eserlerinden yararlandığını söylemektedir.⁹⁴

Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın üç Farsça nüshasından olduğu ifade edilen ve ismi önsözündeki bilgilerden hareketle müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân*⁹⁵ şeklinde belirlenen eser ise 153 sayfa olup 20. bâbın ikinci hikâyesinden itibaren kesintiye uğramış, sonradan nüshaya bir başkası tarafından bir hatime eklenmiştir. Eser, 17 satırdan oluşmaktadır. Nüsha muhtemelen 13. asırda istinsah edilmiştir.⁹⁶ Fakat nüshanın dil ve belagat özellikleri ile birlikte ilmî neşrini yapan İran asıllı Jalâl Matîni ise eserin 11. asırda yazıldığı tespitinde bulunmuş ve mütercimle alakalı bilgi vermeyip eserin *Müntehab-ı Revnakü'l-Mecâlis*, *Bostanü'l-Ârifîn* ve *Tuhfetü'l-Mürîdîn* gibi eserlerle benzeştiğini dile getirmiştir.⁹⁷ Revnakü'l-Mecâlis başka bir müellife ait olarak kaydedilmekle birlikte *Bostânü'l-Ârifîn* ve *Tuhfetü'l-Mürîdîn* Ebu'l-Leys Semerkandî'nin eserleridir.⁹⁸

Biz de çalışma konumuz olan *Saâdetnâme*'nin bahsi geçen eserlerle ilişkisini tespit etmek amacıyla bu eserler ve *Saâdetnâme*'yi karşılaştırdık. Yaptığımız karşılaştırmada *Saâdetnâme*'nin Ebu'l-Leys Semerkandî'ye nispet edilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile bu eserden türetildiği iddia edilen müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* adlı eserden Türkçe geliştirilerek genişletilmiş bir telif-tercüme bir eser olduğunu tespit ettik. Aşağıda bu eserler ile *Saâdetnâme*'nin benzerlik ve farklılıklarına temas edilmiş ve Vâhidî'nin yararlandığı kaynaklardan hareketle *Saâdetnâme*'de yaptığı tercüme usulü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezkiretü'l-Evliyâ ve *Pend-i Pîrân*'ın mütercimleri, nüshalarda kendi kimlikleriyle alakalı bilgi vermemişlerdir. Vâhidî ise bir kısmı tercüme olan *Saâdetnâme*'nin “Sebeb-i Te'lîf” bölümünde kendisini eserin müellifi olarak tanıtmış, *Saâdetnâme*'yi telif ettiğini dile getirmiştir:

⁹³ Sadık Yazar, “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, s. 876-877.

⁹⁴ a.e., s. 928.

⁹⁵ Jalâl Matîni, a.g.e., s. 5.

⁹⁶ Selâhattin Olcay, a.y.

⁹⁷ Jalâl Matîni, a.g.e., s. 9-29.

⁹⁸ İshak Yazıcı, “Semerkandî, Ebû'l-Leys”, TDVİA, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 475.

...bu kitāb-ı şerîf ve bu hitâb-ı laîf te 'lîf olundu hem nāmı Sa'âdetnâme konıldı tâ ki okıyan 'âşıkıların ve diñleyen şādıklarıñ kalbi gürûh-ı şekâvetden halâş bulalar ve zümre-i ehl-i sa'âdetde hâşü'l-hâş olalar. Haq-Sübhānehu ve Te'ālā-rahmet eylesün bu kitāb-ı şerîfün mü' elliği Vâhidî-yi mücrime du 'ā edene. (23a3)

Vâhidî her ne kadar dile getirmese de *Saâdetnâme*'nin tercüme bir eser olduğunun karinesi hakîmlerin vasiyetlerinin konu edildiği 2. bâbda geçen bir beyitte yer alan *Pend-i Pîrân* şeklindeki ibareden de anlaşılmaktadır:

Pend-i Pîrânı cāndan eyle kabûl

Ëy civân tâ ki nîk-baht olasın (34a4)

Yukarıdaki beyitte ismi olduğunu düşündüğümüz *Pend-i Pîrân* adlı ibare “pend-i pîrân” şeklinde de imla edilebilirdi. Fakat Jalâl Matînî tarafından bu isimle yapılan ilmî bir neşrin yer alması ve bu eserle *Saâdetnâme* arasındaki büyük benzerlikler bizim bu ibareyi eser adı olarak eğik (italik) yazmamızı haklı çıkarmıştır.

Vâhidî'nin *Saâdetnâme*'sinin British Museum'daki müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* adlı eseri kaynak olarak kullandığı bilgisinin yanında Selâhattin Olcay'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı neşretmek için kullandığı British Museum'daki Türkçe nüsha ile *Saâdetnâme*'nin münasebeti incelendiğinde Olcay'ın neşrindeki nüshanın 1578 yılında Farsça'dan tercüme edildiği ⁹⁹ *Saâdetnâme*'nin ise 1521 yılında tamamlandığı ¹⁰⁰ göz önünde bulundurulduğunda Vâhidî'nin bu Türkçe nüshayı görmüş olması zor bir ihtimal gibi durmaktadır. Ama tespit edilmiş bazı ortak noktalara temas etmek faydalı olacaktır. Bu ortaklıklar aşağıda alıntılanmıştır:

Saâdetnâme'de Vâhidî'nin tercüme yaptığına dair kendi dilinden bir söylem bulunmasa da ana kaynağa direkt referans yapılan hikâyeler de yer almaktadır. Bunlardan birincisi *Şi'ârü's-Sâlihîn* adlı eserden alıntılanan hikâyedir. Bu hikâyenin kaynağı *Şi'ârü's-Sâlihîn* olarak *Pend-i Pîrân*'da belirtilmişken *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın British Museum'daki Türkçe nüshasını çalışan Olcay'ın neşrinde ise *Şi'ârü's-Sâlihîn* hikâyeyi anlatan bir kişi gibi gösterilmiştir ya da nüshadan kaynaklı bir kelime eksikliği söz konusu olmuştur:

⁹⁹ “evâ'il-i şevvâl sene 985” Bkz.: Selâhattin Olcay, a.g.e., s. 14.

¹⁰⁰ *Pâdişahumuz, ol sâye-i ilâhumuz ol târîhde ki [hicretün] toköz yüz yigirmi yedinci senesinün Ramazânı ayında Belgrad kal'asını ki feth etti, bu Kitâb-ı Sa'âdetnâme dahı be-gâyet-i Vehhâb be-himmet-i aşhâb itmâma yetişdi (243a3).*

حکایت در کتاب شعارالصالحین چنین آورده است که: یکی از

101

Şi 'ārū's-Şāliḥīn eydür bir vakt mescid-i ḥarāmda...¹⁰²

Şi 'ārū's-Şāliḥīn kitābında getürmişlerdür ki pīrlerden biri eydür (110a15)

Saâdetnâme'de kaynağı gösterilen ikinci hikâye de *Kitâb-ı Bustân* adlı eserden alınan hikâyedir. Bu hikâyenin kaynağı ile alakalı *Pend-i Pîrân*'da bir bilgi verilmemişken Olcay'ın neşrindeki nüshada *Kitâb-ı Bustân*'dan bahsedilmiştir:

حکایت چنین آورده اند وروایت کرده اند ازدختر ابو قلابه که :

103

*Büstân kitābında şöyle rivāyet itmişlerdür kim būḳalāba kızından eydür...*¹⁰⁴

Kitâb-ı Bustānda şöyle rivāyet olunmuşdur ki Ebū Ḳılābe kızı eydür... (116b8)

Yukarıda *Saâdetnâme*'nin kaynağı olarak kabul edilen Farsça *Pend-i Pîrân*'la, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercümesinden yaptığımız karşılaştırmadan hareketle *Saâdetnâme*'nin her iki eserden de yararlandığı izlenimi edinmekteyiz. Hatta *Pend-i Pîrân*, *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve *Saâdetnâme* aynı kaynağın farklı tercümeleri gibi gözükmektedir. Ama *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın bahsi geçen Türkçe nüshasının 1578 yılında tercüme edilmesi sebebiyle *Saâdetnâme*'nin ondan tercüme olduğunu söylemek yersiz bir tespit olacaktır. Fakat *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın tercüme olmayan asıl metniyle bir ilişkisi olduğunu düşünmekteyiz. Bunun yanında Sadık Yazar'ın Süleymaniye Ktp. Kemankeş 390 ve Nurosmeniye Ktp. 2607 numarada kayıtlı olan keşfettiği Türkçe tercümelerin tarihi tespit edildiğinde belki de *Saâdetnâme*'nin bu nüshalarla da ilgisi ortaya çıkacaktır.

Aslında çok bariz bir görünümle benzerliklerin yanında *Saâdetnâme* bu iki tercüme içerisinde farklı bir konumda yer almaktadır. *Pend-i Pîrân* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ* Farsça bir "hikâye külliyatı"nın Farsça ve Türkçe nüshaları şeklinde tanıtılmış iken *Saâdetnâme* ise *Pend-i Pîrân*'a tamamen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe

¹⁰¹ Jalāl Maṭīnī, a.g.e., s. 72.

¹⁰² Selâhattin Olcay, a.g.e., s. 124.

¹⁰³ Jalāl Maṭīnī, a.g.e., s. 81.

¹⁰⁴ Selâhattin Olcay, a.g.e., s. 128.

tercümesine de kısmen benzemektedir. Nitekim Vâhidî tarafından bu eserlerdeki 20 bâba ek olarak, Hamdele, N'at, Çâr-Yâr-ı Güzîn, Resm-i Dîbâce, Münâcât ve filozof nüktelerini de içeren bölümleriyle ve en sonunda da Dua ile Hâtîme ile bir dört bâb daha yerleştirilmiş, son bâba eklenmiş 90 hikâyeyle eser hacim olarak iki katına çıkarılmış, hikâyelerden çıkarılan dersler, verilmek istenen mesaj veya hikâyelerin özeti beyt, kıta, mesnevi, nazm ve dübeyt gibi manzum parçalarla verilmiş, hikâyeler toplamı şeklindeki durağan görünüme bir hareket kazandırılmış, esere klâsik edebiyat zevkini yansıtan seci'li örnekler eklenip eser edebîleştirilmiş ve eser aslında Vâhidî'nin de ifade ettiği üzere telif bir boyuta taşınmıştır.

Saâdetnâme'nin tercüme usulüne daha ayrıntılı bakmak gerekirse *Saâdetnâme* ile müellifi belli olmayan Farsça *Pend-i Pîrân*'ın bâb başlıkları arasında daha kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Vâhidî, *Pend-i Pîrân*'daki başlıkları kısmen değiştirerek eserine yerleştirmiştir. Sadece, Vâhidî bâbların sayısını belirtirken Arapça terkip kullanmış, onun dışında fihrist isimlendirmelerinde neredeyse aynısını tercih etmiştir. *Pend-i Pîrân*'da da *Saâdetnâme*'de de aynı olan bir husus da her iki metinde de fihrist başlıklarıyla metin içi başlıklarının birbirini tutmamasıdır. *Saâdetnâme*'nin fihristiyle metin içi başlıklarının farkları “Bâb Özetleri”nin incelendiği kısımda ayrıntılı şekilde verilmiştir.

Aşağıdaki tabloda ise *Saâdetnâme*'nin fihristi ile *Pend-i Pîrân*'ın Fihrist'inde yer alan başlıklar karşılaştırılmıştır:

Tablo 3: Fihrist Karşılaştırılması

ESER	BÂB	FİHRİST
Saâdetnâme	1	<i>Bābü 'l-Evvel: Der-Kelimât-ı Enbiyâ vü Aşfiyâ - 'aleyhimü 's-selâm-</i>
	2	<i>Bābü 's-Şānī: Der-Veşâyâ-yı Hükemâ vü 'Uzemâ</i>
	3	<i>Bābü 's-Şālīs: Der-Leṭāyif-i Merdān-ı Ṭabaḳāt</i>
	4	<i>Bābü 'r-Rābi': Der-Ādāb-ı Hükemâ ve Nevādir-i Īşān</i>
Pend-i Pîrân	1	<i>Bāb-ı Evvel: Ender-Horden-i Helâl u Nigāh Dāšten-i Kût-ı Hıṣ</i>
Saâdetnâme	5	<i>Bābü 'l-Hāmis: Der-Helâl Horden ve Nigāh Dāšten Kût-ı Hıṣ Ez-Şübhetā</i>
Pend-i Pîrân	2	<i>Bāb-ı Devum: Ender-Riyāzet ve Ḳahr Ber-Neṣ Kerden</i>
Saâdetnâme	6	<i>Bābü 's-Sādis: Der-Riyāzet-i Neṣ ve Ḳahr Kerden Neṣ Rā</i>
Pend-i Pîrân	3	<i>Bāb-ı Sivum: Ender-Cehd Kerden ve Renc Borden</i>
Saâdetnâme	7	<i>Bābü 's-Sābi': Der-Renc Borden u Cehd Kerden Ender 'İbādāt-ı Hāḳ Te'ālā</i>
Pend-i Pîrân	4	<i>Bāb-ı Çehārum: Ender-Tersīden Ez-Hudā-yı Te'ālā</i>
Saâdetnâme	8	<i>Bābü 's-Şāmin: Der-Tersīden Ez-Hāḳ Te'ālā ve Girīsten Ber-Günāh-ı Hıṣ</i>
Pend-i Pîrân	5	<i>Bāb-ı Pencum: Ender-Nigāh Dāšten-i Zebān</i>
Saâdetnâme	9	<i>Bābü 't-Tāsi': Der-Nigāh Dāšten-i Zebān ve Niyāz Zeden-i Müselmānān</i>
Pend-i Pîrân	6	<i>Bāb-ı Şeşum: Ender-Hikāyet-i Tāyibān ve Sebeb-i Tevbe-i Īşān</i>
Saâdetnâme	10	<i>Bābü 'l-Āşir: Der-Hikāyāt-ı Tāyibān u Sebeb-i Tevbe-i Īşān</i>
Pend-i Pîrân	7	<i>Bāb-ı Heftum: Ender-Kerāmāt-ı Evliyā</i>
Saâdetnâme	11	<i>Bābü 'l-Hādīye 'Aşere: Der-Kerāmāt-ı Evliyā -rahimehümü 'llāh-</i>
Pend-i Pîrân	8	<i>Bāb-ı Heştum: Ender-Du 'ā Kerden ve İcābet Şoden</i>

Saâdetnâme	12	<i>Babü's-Şânîye 'Aşere: Der-Du'āhā ki Kerdeend ve Der-Vaqt-i İcābet Āmede</i>
Pend-i Pîrân	9	<i>Bāb-ı Nehum: Ender-Şıdķ-ı Evliyā ve Haber-Dāden Ez-Yek-Dīger</i>
Saâdetnâme	13	<i>Bābü's-Şalīse 'Aşere: Der-Şıdķ-ı Evliyā ve Haber-Dāden Ez-Zamīr-i Yek-Dīger</i>
Pend-i Pîrân	10	<i>Bāb-ı Dehum: Ender-Tevekkül Kerden Ber-Huḍā-yı Te'ālā</i>
Saâdetnâme	14	<i>Bābü'r-Rābī'a 'Aşere: Der-Tevekkül Kerden Ber-Huḍāvend Ez Dūn-ı Vey Nā-Tersīden</i>
Pend-i Pîrân	11	<i>Bāb-ı Yāzdehum: Ender-Seḥāvet</i>
Saâdetnâme	15	<i>Bābü'l-Hāmīse 'Aşere: Der-Hikāyāt-ı Cīvānmerdān ve Seḥāvet-i İṣān u Dervīşān-ı Bā-Şıdķ Kerden</i>
Pend-i Pîrân	12	<i>Bāb-ı Devāzdehum: Ender-Zühd-i Emīrān ve Vera '-ı İṣān</i>
Saâdetnâme	16	<i>Bābü's-Sādīse 'Aşere: Der-Hikāyāt-ı Emīrān ve Zühd-i İṣān</i>
Pend-i Pîrân	13	<i>Bāb-ı Sīzdehum: Hikāyet-i Zenān ve Kerāmāt-ı İṣān</i>
Saâdetnâme	17	<i>Bābü's-Sābī'a 'Aşere: Der-Hikāyāt-ı Zenān ve Kerāmāt-ı İṣān ve Zühd-i İṣān</i>
Pend-i Pîrân	14	<i>Bāb-ı Çehārdehum: Hikāyet-i Kūdekān ve Kerāmāt-ı İṣān</i>
Saâdetnâme	18	<i>Bābü's-Şāmine 'Aşere: Der-Hikāyāt-ı Kūdekān ve Kerāmāt-ı İṣān</i>
Pend-i Pîrân	15	<i>Bāb-ı Pāncdehum: Hikāyet-i Bendegān ve Kerāmāt-ı İṣān</i>
Saâdetnâme	19	<i>Bābü't-Tasī'a 'Aşere: Der-Hikāyāt-ı Bendegān ve Kerāmāt-ı İṣān</i>
Pend-i Pîrân	16	<i>Bāb-ı Şāzdehum: Ender-Hikāyāt-ı Dervīşān</i>
Saâdetnâme	20	<i>[Bābü'l-İşrūne: Der-Hikāyāt-ı Dervīşān ve Kerāmāt-ı İṣān]</i>
Pend-i Pîrân	17	<i>Bāb-ı Hefdehum: Der-Hikāyet-i Dermādegān ve Feryād-Resīden-i Haķ Te'ālā Mer İṣān Rā</i>
Saâdetnâme	21	<i>Bābü'l-Hādī ve'l-İşrūne: Der-Hikāyāt-ı Dermādegān ve Feryād-Resīden-i Haķ Te'ālā İṣān Rā</i>

Pend-i Pîrân	18	<i>Bâb-ı Heşdehum: Ender-Vefât-ı Evliyâ ve Kerâmât-ı İşân Der-Vaqt-i Merg</i>
Saâdetnâme	22	<i>Bâbü 's-Şânî ve 'l-İşrûne: Der-Evkât-ı Evliyâ ve Kerâmât-ı İşân Be-Vaqt-i Merg</i>
Pend-i Pîrân	19	<i>Bâb-ı Nüzdehum: Der-Hikâyet-i Büzürgân ki İşân Râ Ba'd Ez-Merg Be-H'âb Dîdeend</i>
Saâdetnâme	23	<i>Bâbü 's-Şâliṣu ve 'l-İşrûne: Der-H'âbhâ Ki Dîde End Ber-Büzürgân Ez-Pes-i Merg</i>
Pend-i Pîrân	20	<i>Bâb-ı Bîstum: Der-Hikâyât-ı Perâkende Ez-Her Nev'</i>
Saâdetnâme	24	<i>Bâbü 'r-Râbi' ve 'l-İşrûne: Der-Hikâyât-ı Perâkende Ez-Her Nev'î</i>

Pend-i Pîrân'la bir diğer benzerlik ise her iki metnin de giriş kısımlarında yer almaktadır. Hacim olarak farklı olmakla birlikte *Pend-i Pîrân*'ın önsözünde yer alan “Katı kalpli olanların Allah’tan en uzak kimseler olduğu kesindir.” mealindeki hadîs-i şerîf, *Saâdetnâme*’nin Der-Beyân-ı Sebeb-i Te’lîf-i Kitâb ve Der-Ahvâl-i Benî Âdem” başlığını taşıyan bölümünde aynen iktibas edilmiştir:

نخواند، دلش سیاه گردد و هر چند معصیت کند بآک ندارد. واندر خبر
آورده اند از رسول صلی الله علیه وسلم : اَلْقَلْبُ الْعَاصِي بَعِيدٌ مِنَ اللَّهِ.

105

“Haberde gelmiştir ki “El-kalbü’l-kâsî ba’îdû minâ’llâh” (22b11)

Pend-i Pîrân’daki 20 bâb ile *Saâdetnâme*’deki 20 bâbın içerik olarak benzerliklerine bakıldığında ise *Pend-i Pîrân*’ın 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19. bâblarının *Saâdetnâme*’de karşılıkları olan 5, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23. bâblarındaki hikâyeler ve hikâyelerin adetleri birebir aynıdır. Böylelikle 24 bâb olan *Saâdetnâme*’nin 19 bâbının *Pend-i Pîrân*’dan tercüme edildiği açıkça ortaya çıkmıştır.

Hikâyelerdeki farklar incelendiğinde ise *Pend-i Pîrân*’daki hikâyelerin sonunda manzum yapılar yer almamakla birlikte onun 6. bâbında İbrahim b. Edhem’in

¹⁰⁵ Jalâl Matîni, a.g.e., s. 5.

anlatıldığı 3. hikâyenin sonuna Arapça bir nazm eklenmişken *Saâdetnâme*'de bu nazm yoktur, Vâhidî bunun yerine hikâyedeki manayı destekleyen bir kıta eklemiştir.

ای جان پدر، وای شهید پدر، وای کشته دعای پدر. این می گفت وزارزار
می گریست. درویشان متعجب بماندند، گفتند: ای شیخ، این کیست ترا؟
گفت: این فرزند من بوده است وجگر گوشه من بوده . همه خلق گریان
شدند و خروش از میان ایشان برآمد. ابراهیم را طاقت نماند، سرخواست
(f. 43 a) وروی سوی کوه کرد و این بیت می گفت:

هَجَرْتُ الْخَلْقَ طَرَأَ فِي رِضَاكَ وَ آيْتَمْتُ الْعِيَالِ لَتَى أَرَاكَ
فَلَوْ قَطَعْتَنِي فِي الْحَبِّ إِرْبَا لَمَاحَنَ الْفَوَادِ إِلَى سَوَاكَ

106

Ëy cān-ı peder ve ëy şehîd-i tîr-i du 'â-yı peder dëyüp kenâra çeküp zâr û zâr ağladı ve âteş-i fırkatle yüregi dağladı. Dervîşler ta 'accübe kalup eyitdiler: Ëy şeyh! Bu civân kimdür? Eyitdi: Oğlum, ciger-küşem idi, dükeli halâyık-ı Mekke cûş û hurûş êdüp ağlaşdılar. İbrâhîmiñ dahı tākati kalmayup tırdı, nālân u giryân tağdan yaña revân oldı. Bu sözi dedi kim gayrılar muhabbetini götürdüm Perverdigārâ, yine seniñ aşkuñı getürdüm ki seniñ 'aşkuñ üzre gayrılar 'aşkı olmak gerekmez.

Kıt'a

'Âşıklığı bildüñ mi nedür püte-i tende
'Aşk âteşile cāmı eridüp edesin kâl

Gıll u gışı gid[er]üp ola çün zer-i hālîş
Tâ kim göre şarrâf anı eylemeye kâl (102a1)

Fakat, *Pend-i Pîrân*'ın yine aynı bâbındaki 7. hikâyenin sonunda beyt şeklinde nitelenen bir manzum parça, *Saâdetnâme*'de hikâyenin içinde bir söylem olarak aynen tekrarlanmıştır:

يَا رَاكِدًا وَأَلْجَلِيلُ يَحْرُسُهُ مِنْ كُلِّ سُوءٍ يَنْبُ فِي ظُلْمِ
كَيْفَ يَنَامُ الْعُيُونُ [عَنْ] مَلِكٍ يَأْتِيكَ مِنْهُ فَوَائِدُ النِّعَمِ

107

Yā Rākiden ve'l-celīlu yaħrusuhū min külli sū'in yedubbū fi'z-zulmi keyfe yenāmü'l-'uyūnu 'an-melikin ye'tike minhū fevāyidü'n-ni'ami (103b10)

¹⁰⁶ a.e., s. 56.

¹⁰⁷ a.e., s. 62.

Pend-i Pîrân'ın yine aynı bâbındaki 3. hikâye *Saâdetnâme*'de yer almamaktadır.

Pend-i Pîrân'ın 8. bâbındaki 5. hikâye ile *Saâdetnâme*'de aynı yere karşılık gelen 12. bâbın 5. hikâyesi farklıdır, çünkü Vâhidî 4. hikâyeden sonra *Kitâb-ı Bey*'den alıntılandığı söylenen Ebû İshâk ibn-i Abdullâh'ın dilinden anlatılan ekstra bir hikâye eklemiştir. Bu hikâye *Pend-i Pîrân*'da olmamakla birlikte Olcay'ın neşrettiği *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da -yanlış bir okuma yapılmış olsa da- yer almaktadır, hikâyenin başlangıç cümlesi Olcay'ın neşrettiği nüshada ve *Saâdetnâme*'de şöyledir:

*'Abdullâh-ı Rabı' kitâbında hadem bin hayyâdan riv âyet olunur...*¹⁰⁸

Ol merd-i âgâh ya 'nî Ebû İshâk ibn-i 'Abdu'llâh -rahîmehu'llâh- eydür: Kitâb-ı Bey'de hikâyet eylemişlerdür... (116a9)

Pend-i Pîrân'ın 12. bâbı 5 hikâyeden müteşekkil iken Vâhidî 5 hikâyeden sonra bir 3 hikâye daha eklemeye yapmıştır.

Pend-i Pîrân'ın 15. bâbının en sonunda Farsça bir şiir yer alırken, *Saâdetnâme*'nin bu bölüme karşılık gelen 19. bâbındaki hikâyenin sonunda böyle bir Farsça şiir yer almamaktadır.

Pend-i Pîrân'ın 18. bâbında toplamda 8 hikâye varken, *Saâdetnâme*'nin 22. bâbında en sona bir hikâye daha eklenerek sayı hikâye sayısı 9'a çıkarılmıştır. Bu hikâyeye Olcay'ın neşrettiği *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın 18. bâbının son hikâyesi olarak da rastladık, hikâye aşağıdadır:

Rivâyet ederler pîr-i 'Abbādāniden. Eyitdi: Bir vakt 'Abbādānda bir nev-civān var-idi gāyet şālîh u dīndār-idi. Nā-gāh bi-emr-i İlāh, fermān buldı yay ayında idi, be-gāyet ıssı gün idi. Şöyle ki hevāda kuş uçamazdı. Ben eyitdüm: Hevā germdür, bir sâ'at tevaḳḳuf edelüm, hevādan germiyyet geçsün ve i'tidāl bulsun, kâbiliyyet olsun, andan soñra anı yuyalum. Bir zamān geçdi beni uyhu almış ve vāqı'anda gördüm meḳābir içinde bir ḳubbe kurulmuş gevherden ve ol gevherüñ nûrı ol şahın-ı meḳābiri münevver eylemiş ve ziyāsı felege çıkmışdı. Nā-gāh [bi]-emr-i İlāh ol ḳubbenüñ kapısı açıldı, içinden bir hūrî, yüzi pür-nür çıkageldi cemâlde, şöyle kemâlde ki gözlerüm görmüş degüldür. Baña bakup eyitdi: Anı ya 'nî ol civānı niçün benden gērü tutarsın? Tur hemān kaydın gör ve baña erişdür. Çün uyhudan uyandum, yedi endāmuma lerze düşdi, hemān sâ'at turdum ve kaydın gördüm ol ḳubbe yerinde defn êtdüm gitdüm. (187a8)

¹⁰⁸ Selâhattin Olcay, a.g.e., s. 127.

Pend-i Pîrân ile *Saâdetnâme*'nin diğer farklı yönlerine bakıldığında göze çarpan en bariz detay hacimleri arasındaki büyük farktır. *Pend-i Pîrân* 20 bâbdan oluşmakta ve toplamda 177 hikâyeyi ihtiva etmektedir. Eser 20. bâbdaki iki hikâyeden sonra kesintiye uğramıştır.¹⁰⁹ Yani her nev'den konunun ele alındığı *Saâdetnâme*'deki 24. bölümle *Pend-i Pîrân*'daki 20. bölümünün hacmi arasında büyük fark vardır. Bu bölümde *Pend-i Pîrân*'da yalnızca 2 hikâye yer alırken *Saâdetnâme*'de hikâye sayısı 100'e çıkmaktadır. *Saâdetnâme* ise 24 bâb olup toplamda 275 hikâyeden oluşmaktadır.

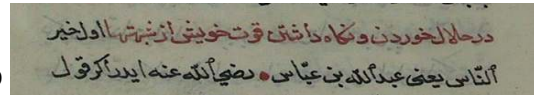
Pend-i Pîrân 17 satırken *Saâdetnâme* 16 satırdan oluşmaktadır. Yine *Pend-i Pîrân* 153 sayfa iken *Saâdetnâme* 243 sayfadır.

Pend-i Pîrân'dan adapte edilen hikâyeler, Vâhidî'nin edebî müdahalesiyle daha da genişletilmiştir. Bu üç farklı şekilde gerçekleşmiştir:

Birincisi, inşâ üslubuyla tercüme edilen bu eserde alıntılanan hikâyelere müseccâ' yapılar eklenmiş, anlatılan şahıslar sıfatlarla vasıflandırılmıştır:

Helâl lokma konusunun işlendiği hikâyelerden alınan bu cümlelerin ilki *Pend-i Pîrân*'dan ikincisi *Saâdetnâme*'den alınmıştır. İlk cümle 'Abdu'llâh bin 'Abbâs -radıya'llâhu 'anh gūyed şeklinde iken ikinci cümle *Ol hayrū'n-nâs ya 'nī 'Abdu'llâh bin 'Abbâs -radıya'llâhu 'anh- eydür* (60a12) şeklindedir. Görüldüğü üzere *Saâdetnâme*'deki hikâye “hayrū'n-nâs” sıfatıyla genişletilmiş ve “nâs” ve “Abbâs” kelimelerinde de seci' yapılmıştır:

عبدالله بن عباس رضي الله عنه گوید:

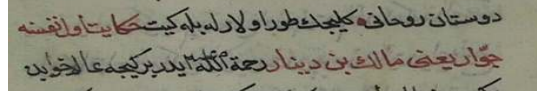
Nefsin riyazetinin işlendiği hikâyelerden alınan bu cümlelerden ilki *Mâlik bin Dīnār -rahmetu'llāhi 'aleyh- goft* diye başlarken ikincisi *Ol nefsine cevvar ya 'nī Mâlik bin Dīnār -rahmetu'llāhi 'aleyh- eydür* (72a8) şeklindedir. *Saâdetnâme*'deki hikâye “nefsine cevvar” sıfatıyla genişletilmiş, aynı zamanda “cevvar” ve “Dīnār” kelimeleriyle de seci' yapılmıştır:

¹⁰⁹ Selâhattin Olcay, a.g.e., s. 12.

¹¹⁰ *Pend-i Pîrân*, Ed. Jalâl Matîni, Falsafah va 'İrfân-i İrân, nr. 26, Bunyâd-i Farhang-i İrân, Tehran, 1357/1978-1979, s. 7.

مالك بن دينار رحمه الله عليه گفت:

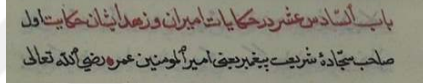
111

Emirlerin zühdlerinin anlatıldığı hikâyelerden alınan bu ibarelerden ilki *Emîrû 'l-mü'minîn 'Ömer -rağıya'llāhu 'anh* diye başlarken ikincisi *Ol şāhib-i seccāde-i şerī'at-i peygamber ya 'nī emîrû 'l-mü'minîn 'Ömer -rağıya'llāhu te'ālā 'anh* (133a7) şeklindedir. Hz. Ömer, *Saâdetnâme*'de “şāhib-i seccāde-i şerī'at-i peygamber” sıfatıyla daha çok vurgulanmış ve “peygamber” ve “Ömer” kelimelerinde de seci' yapılmıştır:

امیر المؤمنین عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ

112

İkincisi, hikâyelerde verilmek istenen mesaj veya nasihat, manzum olarak beyt, kıta, mesnevi, nazm, dübeyt gibi nazım şekilleriyle verilmiş ve bu manzum söylemler hikâye anlatımındaki üslup bozulmadan oldukça sade bir şekilde dile getirilmiştir. Aşağıda alıntılanan kıtadan önce ömrünün altmış yılını bitiren bir şahsın geçen bu ömründe işlediği günahları aklına gelip kendinden geçtikten sonra ruhunu Allah'a teslim etmesi hikâye edilmiştir. Böylelikle, hikâyede ömrü iyi hesap ederek geçirmek gerektiği şeklinde kapalı kalan mesaj, kıta ile, manzum bir söylemle ve sade bir söyleyişle açığa kavuşturulmuştur:

Kıṭ'a

Niçün fāriğ yürürsin bunda dervîş

Bilür misin ki anda ne_olısar hāl

Hısāb ét sen de 'ömrüñ defterini

Ki geçmişdür nice devr-i meh ü sāl (84b5)

Aşağıdaki kıtadan önce yer alan hikâyede dünya malı için dua eden bir çiftin dünya malına kavuşması, fakat ahiretteki nasiplerinin eksilmesi işlenir. Kıtada ise

¹¹¹ a.e., s. 20.

¹¹² a.e., s. 108.

dünya malından el etek çekmek gerektiği, dünyada malı çok olanın ahirette azalacağı şeklinde açık bir söyleyişle nasihat edilmiştir:

Ḳıṭ‘a

Māl-ı dünyādan el çek ey dervīş

Tā ki ḥālūñ hoş ola ‘uḳbāda

Bunda māl issi olanuñ anda

Naḳş olur māl[ı] ey kişi zāde (172b12)

Hikâyelerden bağımsız olarak, serbest kalem oynattığı ve sanat gösterisinde bulunduğu giriş ve sonuç kısımlarında ise Vâhidî divan şiirinin klasik söylemine yaklaşmaktadır. Örneğin, Na’t bölümünden alınan aşağıdaki beyitte “tūtiyā” ile “ḥāk-i rāh” ve “ḳulūb-ı ‘āşīḳān” ile “taḥtgāh” kelimeleri arasında teşbih-i belîğ sanatı kurulmuş, yine “‘Uyūna tūtiyādur” ile “Ḳulūb-ı ‘āşīḳāndur” ve “ḥāk-i rāhı” ve “taḥtgāhı” kelimeleri arasında da leff ü neşr sanatı yapılmıştır:

‘Uyūna tūtiyādur ḥāk-i rāhı

Ḳulūb-ı ‘āşīḳāndur taḥtgāhı (7a13)

Sonuç bölümünde yer alan padişaha dua edildiği mesneviden alınan aşağıdaki beyitte “Süleymān” kelimesi tevriyeli kullanılmış, padişahın şeriate bağlılığı ise Hz. Osman’a telmih yapılarak ifade edilmiştir. “Süleymān” ile “‘Oṣmān”, “nebī” ile “şerī‘at” ve “seccade” ve “cādde” kelimeleriyle leff ü neşr yapılmış, klâsik şiirdeki dua bölümünün hakkı teslim edilmiştir:

Süleymāndur nebī seccādesinde

Ya ‘Oṣmāndur şerī‘at cāddesinde (242b11)

Üçüncüsü, -özellikle son bölümde- hikâyede verilmek istenen mesaj veya nasihat, önce hikâyenin son cümlesi olarak müellifin bizzat kendi ağzından verilmiş ve daha sonra yine manzum olarak tekrarlanmıştır. Örneğin, son bâbdan alınan bu hikâyede verilmek istenen mesaj önce “Bu hikâyetden ğaraż oldur ki” şeklinde başlayarak mensur, kıta nazım şekliyle de manzum olarak verilmiştir:

Ḥaḳ -Te ‘ālā Celle ve ‘Alā- ol zamānuñ peygamberlerine vahy gönderdi ki ol ‘ābide söyleñ ki beni koyup maḥlūḳla mı üns tıatarsın? Şimdi seni mertebēñden aşığa

bırağurın ki yine hiç ‘amelle ol dereceye çıkamazsın. Bu hikâyetden garaž oldur ki kendüden gayrı sevdiklerin dilemez, anı bildürmekdür.

Kıt’a

*Dilemez Hakk bil <ki> seni derviş
Anı koyup da gayrılar hevesin*

*Zî-cehâlet koyup cemâlin anuñ
Görmeye gayrılar yüzün ivesin (213b15)*

Son bâbda yer alan ve sadece son kısmı alıntılanan bu hikâyenin sonunda ise müellif, “Bu hikâyetden murâd oldur ki” ibaresiyle hikâyedeki mesajı ya da kıssadan hisseyi açıkça önce mensur olarak dile getirmiş daha sonra ise kıta nazım şekliyle manzum olarak tekrarlamıştır:

*İblîsüñ yârânı aña eyitdiler ki ol civânı ol hâletde niçün izlâl eyledüñ? İblîs eyitdi:
Ben izlâl edemezem şol şahşı ki muhâlif-i hevâ êde ve kendü nefsiñi tarîk-i Hudâda
fedâ eyleye. Bu hikâyetden murâd oldur ki kişi nefsi hevâsına tâbi’ olmayup nefsiñi
pâyimâl êtse İblîs anı izlâl edemez.”*

Kıt’a

*Ko hevâyı nefsüñi pâ-mâl kıl
Tâ seni İblîs izlâl êtmesin*

*Gâfil olma bir nefes nefsüñ gözet
Tâ seni nâ-gâh pâ-mâl êtmesin (223a11)*

Yine son kısmı alıntılanan bu hikâyede kibir sıfatının eleştirisi hem mensur hem de manzum olarak verilmiştir:

*Hâzret-i Hüseyin-i -radıya’llâhu ‘anh- hoş anın ki Hakk Te’âlâ mütekebbirleri sevmez
düyüp katırdan aşğa indi, ol sâ’illere qarışup oturdı ve anlarla ta’âm yedi andan
şoñra tırdı ve anlara selâm vêrdi, yine katıra süvâr olup reftâr gösterdi. Bu hikâyeden
mağşûd oldur ki mütekebbirlerden olmayup miskînlere şefkat êdüp anlara müvâfaqat
eylemek gerekdür.*

Kıt’a

*Fuğarâ-y-ıla hem-nişîn ol kim
Gide nefsüñdeki kib(i)r şıfatı*

*Olasın zümre-i mesâkînden
Bulasın bunda anda merhameti (228a6)*

Vâhidî’nin *Saâdetnâme*’yi tercüme usulünde başvurduğu yolları eserden alıntılarla bu şekildedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SAÂDETNÂME’NİN DİL, ÜSLUP ve ŞEKİL AÇISINDAN İNCELENMESİ

1. Saâdetnâme’nin Dil Özellikleri

Bu kısımda, Vâhidî’nin *Saâdetnâme*’de kullandığı dilin özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır:

Saâdetnâme, hikâye anlatma geleneğinden geldiği ve hikâye anlatma üslubunda sanatlı ifadeler yer almadığı için menkıbelerin olduğu bölümlerde dil sade ve anlaşılırdır. Örneğin dördüncü bâbdan alıntılanan aşağıdaki hikâyede bir zatın nakkaşlık mesleğini bırakıp hatalarının görülmemesi sebebiyle doktor oluşu, sade ve anlaşılır bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır:

Eydürler: Bir nakkâş var-idi, şan’atın terk edüp ‘ilm-i tıb öğrenüp tabîblik eylerdi.

Eyitdiler: Niçün şan’atıñı terk edüp tabâbet edersin? Eyitdi: Anuñ-içün nakkâşuñ haqâsın her kişi görür ammâ tabîbüñ haqâsın biñ kişiden bir kişi görmez. (56b16)

Onuncu bölümden alınan aşağıdaki hikâyede ise Bakıyye b. Velîd’in dilinden İbrâhîm b. Edhem hazretlerinin bir yılan tarafından nergis dalıyla serinletilmesi kerameti sade ve anlaşılır bir tarzda hikâye edilmiştir:

Ol merd-i vahîd ya ‘nî Bakıyye bin el-Velîd -rahmet’ullâh- eydür: Bir vâkt İbrâhîm-i Edhemi görmek diledüm, tırdum, etrâf-ı ‘âlemi geşt eyledüm ve miyân-ı Benî Âdemi cüst ü cû kılop şordum, bulmayup âhîr, Remle diyârına êrdüm. Vâktlerde ol vâkt idi, âfitâbuñ tâbından kaçup bir vîrâneye girdüm, anda İbrâhîmi yatup uyur gördüm ve bir mâr-ı siyâh anı ortaya alup başı ucına başın getürmiş ve bir nergis budağı ağzında tutup yüzine karşı mirvağa gibi şalur, hevâ gelsin için. (102b7)

Ondokuzuncu bâbdan alınan bu hikâyede de oruç tutmayıp cariyeden su isteyen yaşlı bir zatın eleştirisi yalın ve anlaşılır bir biçimde tahkiye edilmiştir:

Pîrlerden yine bir pîr bir vakt bir köye vardı, girdi, gāyet şuşamışdı. Bir kapuya varup kaçdı ve eyitdi: Baña şu vērüñ. Kapu açıldı, bir cāriye çıkageldi, elinde bir bardak şu, şunivêrdi, pîr dahı aldı, içdi. Cāriye eyitdi: Êy h̄āce! Bir merd-i pîr olasin saķaluñ dahı ak ve arķañda hırķa ve başuñda tāk u misvāk u țaraķ. Hayā eylemez misin ki gündüzin şu içersin ve şūfî geçü[nü]rsin. (164a16)

Vâhidî'nin *Saâdetnâme*'de Arapça ve Farsça kelimeleri, Türkçe kelimelere oranla daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Türkçe kelimeler ise daha çok fiillerde ve zamirlerde kullanılmıştır. Örneğin, aşağıdaki cümlede “dahı” ve “-dur” bildirme ekinden başka Türkçe kelime yoktur:

*Hem kelām-ı merdān-ı selef, ālām-ı cān hālķa merhemdür ve dil-i gamgîne feraķ ve **dahı** hem-demdür. (21b4)*

Aşağıdaki sıralı cümlede ise Türkçe kullanımları varken kelimelerin Arapça ya da Farsça olanı tercih edilmiştir ve sadece yardımcı fiillerle, “giriş-”, “bir” ve “yêr” kelimeleri Türkçe'dir. “adım atmak” yerine “kadem koyup”, “yola koyulmak” yerine “revāne oldum”, “vakit” yerine “hengām”, “gökyüzü” yerine “āfāk”, “karanlık” yerine “zālām”, “doğru yoldan sapma” yerine “izlāl”, “ortaya çıkıp” yerine “zāhir olup”, “toplandı” yerine “cem' oldı.” kelimeleri kullanılmıştır:

*Beyābāna kadem **koyup** revāne **oldum** ve çün hengām-ı ahşām **êrişdi**, āfāķa zālām **girişdi** ve ețrāf-ı ālemden izlāl zāhir **olup bir yêre** cem' **oldı**. (111b10)*

Ondokuzuncı bölümden alıntılanan aşağıdaki dua cümlesinde “Bār-ı Hudāyā”, “Allāmü'l-Guyüb”, “cemī'-i kullar”, “zemāyir”, “serāyir”, “maḥfī” lafızları dışında sadece “sen” zamiri, “ol-” ve “bil-” yardımcı filleri, “bir”, “iş” ve “kamu” kelimeleriyle “oñar-” ve “yok-” fiili Türkçe'dir:

*Bār-ı Hudāyā! **Sen** 'Allāmü'l-Guyübsin, cemī'-i kullaruñuñ zemāyirinde **olan** serāyiri **bilürsin**, saña maḥfī **bir iş** yokdur, **kamu**sınuñ **işini sen oñarursin**. (162a11)*

Saâdetnâme'de Bazı Arapça ve Farsça kelimelere Türkçe ekler getirilmiştir, aşağıda bazıları örneklendirilmiştir:

*hevā-perest**lerüñ**: zevk düşkünlerinin (12a2)*

ferzendüñe: çocuğuna (33a13)
mestlık: sarhoşluk (58a11)
sipāhilerle: atlı askerlerle (62a2)
cemī'ümüz: hepimiz (66a8)
kāhillık: tembellik (85a1)
renc ü 'anāyla: eziyetle (101b9)
zūhdinde: takvasında (104b12)
dırahtistāna: ağaçlığa (119b15)
muhtesiblik: muhasebecilik (136a4)
zārlıklar: güçsüzlükler (162b8)
gulāmıcık: küçük erkek köle (165b2),
tizce: çabucak (182b9).

Saâdetnâme'de anlamın gücünü arttırmak adına Farsça terkip içerisinde eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı kelimeler oldukça fazla kullanılmıştır:

Hamd u sipās: şükür ve övgü (1b1)
a 'lā vü evlā: en yüce ve en ulu (21b4),
hîle vü āl: aldatma ve tuzak (22a14),
bā-ḥayā vü rast-gū: hayâ sahibi ve doğru sözlü (33b16),
tîre vü hîre: bulanık (36b8),
cefā vü bîm: eziyet ve korku (40a1),
şihha vü 'āfiye: sıhhat ve esenlik (45a2),
'anā vü zahmet: sıkıntı ve eziyet (69a12),
piyāde vü tenhā: yaya ve yalnız (93a15),
tağ u şahrā vü beyābān: dağ ve çöl (99a6),
zibā vü laṭîf ü dānā vü zarîf: güzel, hoş, bilgili ve ince (101a11),
hüşyār u mest: ayık ve sarhoş (104a16),
tāc u cübbe vü destār: taç, cübbe ve sarık (120b1),
'āşî vü ehl-i ma 'āşî: asi ve günahkâr (218a15),
enbiyā vü evliyā: nebiler ve veliler (244a7).

Vâhidî, *Saâdetnâme*'de yönlendirici cümleler de kurmaktadır. Örneğin, hikâyelerin anlatıldığı mensur kısımlarda karakterler “işitmek ve ona göre iş etmek” yönlendirmesine göre hareket etmektedirler. Aşağıda bazıları alıntılanmıştır:

Çün harāmī andan bu cevābı êşitdi, gör ki ne iş êtdi. (14b11)

Çün göñlüm ben kemîneden bu kelām-ı niyāz-āmizi ve bu peyām-ı sūz-engizi êşitdi, aña göre iş êtdi. (20b4)

Hükemā kelāmın êşit, hem aña göre iş êt ki Hāk Te ‘ālā mürde dilleri hikmetle zinde eyler. (32b12)

Çün bu sözi êşitdüm, aña göre iş êtdüm, hālinden haberdār oldum, bu civān-ı nîkûkār ahyārdan ancak dēyüp maḳāmın istifsār êtdüm. (96b10)

Çün şütürbān, şeyh-i nāşihden bu naşihatleri êşitdi, aña göre iş êtdi (107b12)

Başmaḳçı cün bu sözi êşitdi, gör ki ne iş êtdi. Bir zamān hayrān ḳaldı ve ta ‘accüb êtdi (132a10)

Halāyık çün münādīden bu nidāyı êşitdiler, aña göre iş êtdiler. (153a9)

Vâhidî, *Saâdetnâme*'nin özellikle manzum kısımlarında çoğu zaman “ey birāder”, “ey civān” ve “ey dervîş” hitaplarıyla muhatabına yol gösterici açıklamalarda bulunmaktadır:

Derd ü dermān tev’emāndur êy civān

Ayru olmaz birbirinden her zamān (24a1)

Pend-i Pīrānı cāndan eyle ḳabūl

Êy civān tā ki nîk-baht olasın (34a4)

Rāst-gūy ol (4) hemîşe êy dervîş

Tā ki şiddīḳlar yerin bulasın (40b4)

Êy birāder tālib-i Yezdānsañ

Zīkr-i Hākdan ḡayra zinhār açma leb (87a12)

Müte'ehhil degülseñ êy dervîş

Bil ki olur 'ibâdetüñ nâkış (233a3)

2. *Saâdetnâme*'de Üslup Çeşitleri

“Saçmak” ve “dağıtmak” anlamlarına gelen *nesir*, manzum olmaksızın derli toplu söz söylemektir. “a'lâ” ve “ednâ”,¹¹³ “nesr-i mürsel” ve “nesr-i müsecca”¹¹⁴ şeklinde sınıflandırıldığı gibi “sade nesir”, “orta nesir” ve “süslü nesir” olarak da tasnif edilmiştir.¹¹⁵ Belagat ve edebiyat nazariyesi kitaplarında “üslûb-ı sâde”, “üslûb-ı müzeyyen” ve “üslûb-ı âlî” şeklindeki üçlü bir adlandırmaya karşılık M. Fatih Köksal'ın teklifi ise “sade nesir (üslûb-ı sâde)”, “orta nesir (üslûb-ı mutavassıt)”, “süslü nesir (üslûb-ı müzeyyen)”, “ağdalı nesir (üslûb-ı âlî) şeklindedir.¹¹⁶ Atabey Kılıç da nesri sade, orta, süslü, ağdalı diye parçalamaktan en azından klâsik metinler sıhhatli bir şekilde neşredilene kadar uzak durmak gerektiği inancındadır.¹¹⁷

Mensur eserlerin üslubunun tasnifiyle alakalı çalışmalardan¹¹⁸ hareketle *Saâdetnâme*'de “sâde” ve “müzeyyen” olmak üzere iki ayrı üslubun öne çıktığı görülmektedir. Eserin tek bir üsluba münhasır kaldığını söylemek doğru değildir. Çünkü tek bir üslupla kaleme alınmış eserler olabileceği gibi birçok üslubu içinde barındıran örnekler de mevcuttur.¹¹⁹ Eserin müellifin kendi kaleminden çıkan ve sanat kaygısıyla hareket ettiği giriş ve sonuç bölümlerinde süslü bir üslup görülürken

¹¹³ Atabey Kılıç, “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?” **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi**, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl: 2, S. 3, 2016, s. 52.

¹¹⁴ Tâhir Olgun, **Edebiyat Lügati**, neşre hazırlayan: Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 116.

¹¹⁵ Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nesir: XIV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortasına Kadar Yazmalardan Seçilmiş Metinler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996, s. 5-13.

¹¹⁶ Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, **Klâsik Dönem Osmanlı Nesri**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2009, s. 13-17.

¹¹⁷ Atabey Kılıç, “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?” **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi**, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl: 2, S. 3, 2016, s. 76-77.

¹¹⁸ Mensur eserlerin üslubuyla alakalı yapılan çalışmalar için Bkz.: İsmail Güleç, “Konusu Mensur Metin Olan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 22, İstanbul, 2019, s. 307-330; Tuba Işınsoy Durmuş, Mehmet Gürbüz, “Osmanlı Nesrinin Folklorik Üslup Özellikleri”, **Bilgi**, S. 87, Sonbahar 2018, s. 101-128; Süleyman Çaldak, **Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düzyazı)**, **Bilim ve Akıl Aydınlığında Eğitim**, S. 77-78, Temmuz-Ağustos 2006, s. 74-90.

¹¹⁹ İ. Hakkı Aksoy, “Eski Türk Edebiyatında Nesir Üzerine Bazı Belirlemeler”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları V: Nesrin İnşası: Düzyazıda Dil, Üslup ve Türler**, Haz. Hatice Aynur vd., Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 62.

hikâyelerin anlatıldığı bölümlerde ise sade bir üslup göze çarpmakta, böylelikle eserde iki ayrı üslubun izleri görülmektedir.

Saâdetnâme, bu iki üslubu içinde barındırması ve bu üslupların bir hususiyeti olan seci’i de ihtiva etmesi dolayısıyla aynı zamanda bir “inşâ” metnidir. Seci’in oldukça geniş yer tuttuğu, yüksek edebî ve bedîî zevke sahip olan eserler¹²⁰ demek olan *inşâ*, “güzel nesir yazma” ve “güzel nesir” manasında da kullanılmıştır¹²¹ ve “söz sanatlarıyla bezenmiş seci’li nesir yazma”¹²² ve “belâgat ve fesahat ölçüleri çerçevesinde hazırlanmış sanatlı nesir yazıları”¹²³ şeklinde de açıklanmıştır.

Vâhidî de eseri yazım macerasını anlatırken bir metin “inşâ” ettiğini üç farklı bölümde dile getirmektedir:

Sebeb-i Te’lîf bölümünde;

Egerçi ki dênilmedük söz ve bilinmedük ma’nâ yokdur ammâ sebeb-i du’â için inşâ olınsın -inşâ’a’llâhu te’âlâ- (21a16)

Kitabın faziletini anlattığı mesnevide:

Ba’d-ez-’ân aldum elime hâmeyi

Êtdüm inşâ bu Sa’âdetnâmeyi (23a9)

Hatime bölümündeki mesnevide:

Yohsa ben kimüm ki söz inşâ edem

Bu ulular gıtdügi yola gidem

Feyz-i Hak olduğça inşâ eyledüm

Sırr-ı dilden ba’zı ifşâ eyledüm (243a10)

Bu minvalde, aşağıda, “inşâ” metni olduğunu düşündüğümüz *Saâdetnâme*’den örnek pasajlar vermek ve genel hatları çizilmek suretiyle “üslûb-ı sâde” ve “üslûb-ı

¹²⁰ Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 11.

¹²¹ Tâhir Olgun, *a.g.e.*, s. 66.

¹²² Sait Okumuş, “Klasik Türk Edebiyatında XV. Ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IV, S. 18, Yaz 2011, s. 86-118.

¹²³ Hasan Gültekin, “Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin”, (danş. Prof. Dr. Osman Horata), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 2007, s. 234.

müzeyyen” alt başlıkları altında metnin üslup özelliklerine temas edilmiştir, daha sonra da “seci” bahsi ele alınmıştır.

2.1. Üslûb-ı Sâde

Hedef kitlesi geniş halk yığınları olan Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların az olduğu çok sade bir dille, sanat kaygısı güdülmeden yazılan ve seci’in hiç bulunmadığı veya nadiren görüldüğü mensur eserlerdir. Nasihat kitapları ve evliya menkıbeleri gibi geniş halk yığınlarına hitap eden didaktik gayeli eserler bu gruba girmektedir.¹²⁴

Vâhidî’nin *Pend-i Pîrân*’dan adapte ettiği ve birçoğu evliya menkıbesi olan hikâyelerin yer aldığı bâblarda da “üslûb-ı sâde” göze çarpmaktadır. Hikâyelerde şahıslar nitelenirken seci’li kullanımlara başvurulmakta, hikâyenin olay örgüsünde ise düz bir anlatım tercih edilmektedir.

Örneğin, helal rızık konusunun işlendiği ve Vâhidî’nin *Pend-i Pîrân*’dan direkt adaptasyon yapmaya başladığı beşinci bâbdan alınan bu hikâyede şahıs nitelemesinin yapıldığı “ḥayrû’n-nâs” ve “‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs” ibarelerinin oluşturduğu seci’ haricinde müsecca’ bir yapı görülmemektedir. Yine “ḥayrû’n-nâs” şeklindeki Arapça tamlama ve “naḥîf ü za’îf ü zâr u nizâr” şeklindeki Farsça tamlamanın dışında kelimelerin çoğu Türkçe’dir. Bu minvalde, bu hikâyede “üslûb-ı sâde”nin olduğu göze çarpmaktadır:

Ol ḥayrû’n-nâs ya ‘nî ‘Abdu’llâh bin ‘Abbâs -raḍîya’llâhu ‘anh- eydür: Eger kul ol kadar namâz kılsa ki arkası kemân gibi iki kat olsa naḥîf ü za’îf ü zâr u nizâr olsa va’llâhi ki hîç fâ’idesi olmaz ve ‘âbidler mertebesin bulmaz ve zâhidler gönli gibi nûr-ile tölmez tâ helâl loḡma yémeyince. (60a12)

Allah’a ibadet yolunda çekilen sıkıntıların anlatıldığı yedinci bâbda geçen bu hikâye, “taḫrîr” nitelemesi ve “Cerîr” kelimelerinin oluşturduğu seci’ dışında sanat

¹²⁴ Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, a.g.e., s. 14.

kaygısı taşıyan bir ifade ya da bir müsecca' bir yapı göze çarpmadığı ve olayı yalın cümlelerle aktardığı için “üslûb-ı sâde” özelliği taşımaktadır:

Ol şāhib-i takrîr ya'nî Muhammed bin Cerîr eydür: Bir vakt Vekî' -rahmet'ullāhi 'aleyh- 'Abbādāna uğradı. Kırk gün anda qarâr eyledi. Ol kırk günde kırk hatm eyledi ve fakr u fāka ehline kırk biñ akçe şadaka êtdi. Hâzret-i Resûlden -salla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden- kırk biñ hadîş rivāyet eyledi ve halāyıkā öğretti ve kırk biñ rek'at namāz kıldı. Bu kırk günde pehlûsı yere degmedi ve gözine ne gēce ne gündüz uyhu gelmedi. (74a9)

Büyük hanım zatların kerametlerinin anlatıldığı bölümden alınan aşağıdaki hikâyenin sanat kaygısı taşıyan seci'li bir söylem göze çarpmadığı bu cümlesinde Türkçe kelimelerin sayısı da Arapça ve Farsça'ya oranla fazladır. Bu hâliyle bu hikâye de “üslûb-ı sâde” örneğidir:

Zübeyde, emîrû'l-mü'minîn Hārûnuñ hātûnidur. Bir gün evinde oturup saçın tarardı. Nā-gāh ol dergāh hādîmlerinden bir hādîm içerü girdi bir maşlahat için. Zübeydeniñ başın açık gördi. Zübeyde hemān dem başın mi'cene çekdi ve saçını örtti. Andan soñra hādime eyitdi: Saçumu gördüñ mi? Hādîm eyitdi: Belî, gördüm. Zübeyde buyurdi, haccām getürdiler. Haccāma eyitdi: Bu benüm saçumu ustura ile yoluvêr. Eyitdiler: Niçün? Eyitdi: Anuñçün ki bu saçı nā-maḥrem nazarı vāķı ' olsa dilemezem ki ol saç benüm başumda ola. (141a11)

Birçok konunun ele alındığı son bâb olan yirmi dördüncü bâbdan alınan bu hikâyede de “merd-i dîn” ve “Yahyâ bin Ma'în” ibarelerindeki seci'i haricinde sanatlı bir ifade göze çarpmamaktadır. Hikâye kısa ve net bir biçimde anlatılmıştır. Arapça ve Farsça kelime de oldukça azdır. Pasajın üslubu sadedir:

Rivāyet ederler ki ol merd-i dîn ya'nî Yahyâ bin Ma'în, Aḥmed bin Ḥanbeliñ şöḥbetinde idi, bir niçe yıl sofra üzre Aḥmed anuñla bile ta'ām yemezdi, bir kelime sebebiyle ki andan aña yetişmiş-idi ki demişdür: Ben bir kimseden bir nesne dilemezim ve eger şeytān baña bir nesne vērürse yerin. Aḥmed bu sözi andan eşidicek kesildi. Yahyâ 'özü dileyüp eyitdi: Laṭîfe ederem. Aḥmed eyitdi: Dînle laṭîfe mi olur ki eylersin.

Bu hikâyeden murād oldur ki kişi yėdügi loğmada gāyet ihtiyāf eylemek gerek.
(233b10)

Saādetnāme’nin yazılış tarihinin verildiği bu bölümde de müellif, meramını açık bir dille ifade etmektedir. Kurulan “sāye-i ilāhumuz”, “Kitāb-ı Sa’ādetnāme” ve “be-’ināyet-i Vehhāb, be-himmet-i ařhāb” şeklindeki tamlamalar ise lügate bakmaya gerek kalmayacak şekilde anlaşılırdır ve fāsılalarda seci’ bulunmamaktadır. Burada da “üslūb-ı sāde” göze çarpmaktadır:

Pādiřāhumuz, ol sāye-i ilāhumuz ol tārīhde ki [hicretüñ] toğuz yüz yigirmi yedinci senesiniñ Ramažānı ayında Belğrad ғal’asını ki feth etti, bu Kitāb-ı Sa’ādetnāme dağı be-’ināyet-i Vehhāb, be-himmet-i ařhāb itmāma yetişdi. (243a3)

2.2. Üslūb-ı Müzeyyen

Sanat yapma kaygısının önde olduğu, Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara çok rastlanan ve hemen her cümlesinde seci’ bulunan sanatlı nesre denir. Bu üslubun en önemli temsilcisi Sinan Paşa’dır.¹²⁵

Saādetnāme’de bu üslubun örneklerine sadece müellifin kaleminden çıkan serbest kalem oynattığı giriş ve sonuç bölümlerinde rast gelinmektedir. Bu bölümlerin hem konu itibarıyla ağırlığı hem de sanat kaygısı dolayısıyla müellif tarafından hemen her cümlede müsecca’ fāsıllar kurulmuş, ayetlere ve Arapça cümlelere başvurulmuş ve Arapça-Farsça kelimeler kullanılmak için ekstra çaba sarf edilmiştir. Metnin bu üslubuna örnek teşkil edilen pasajlar aşağıda verilmiştir.

Hamdele bölümünde yer alan bu pasajda yer yer seci’ler görölmektedir. Fāsıla sonlarında yer alan “tağmīr”, “tenvīr” ve “tařvīr”, “ārāste” ve “pīrāste”, “bī-bedel” ve “lem-yezel” kelimeleri kendi arasında seci’lidir. Arapça ve Farsça kelimeler ise Türkçe’ye göre daha baskın gözökmektedir. Nitekim Türkçe olan “ki”, “ile” ve “ve” bağlaçlarıyla “bir”, “etmişdür”, “eylemişdür” ve “kendü” kelimelerinin pasajdaki yekūnu oldukça azdır. Hicr ve İsrā sūresinden alınan “Ve nefahtü fīhi min rūhi” ve “Ve leğad kerremnā benī ādeme” şeklindeki insanın yaratılışının anlatıldığı ayet

¹²⁵ a.e., s. 16.

bölümleriyle de müellifin sanat kaygısının arttığı görülmektedir. Bu hâliyle bu pasaj “üslûb-ı müzeyyen” örneği olmaktadır:

Hâlik-i bî-bedel, bir Kâdir-i lem-yezeldür ki bir müşt hâkden kâlib-ı Âdemi yed-i kudreti ile kırk şabâh tahmîr etmişdür ve nûr-ı hikmetiyle tenvîr eylemişdür ve şûretini kendüye mazhar olsun için taşvîr kılmışdur ve kalbini kendünün mahzen-i esrârı ve ma'den-i envârı ve mazhar-ı güftârı ve lâyıķ-ı dîdârı edinmişdür. Derûnunu “Ve nefahtü fîhi min rûhi” emriyle ârâste etmişdür ve birûnunu “Ve lekad kerremnâ benî âdeme...” hil'atiyle pîrâste eylemişdür. (2b16)

Münacat bölümünden alınan aşağıdaki pasajda müellif, kendisi üzerinden bütün insanlığın eleştirisini yaparken sanatlı ifadeler kullanmıştır. Örneğin; “fırkat”, “mihnet”, “hasret” ve “hayret” kelimeleri kendi içinde, “nālân”, “giryân” “büryân” ve “ser-gerdân” kelimeleri kendi içinde seci’lidir. Aynı şekilde “hırs” ve “hıkd” ile “celîs”, “enîs” ve “telbîs” kelimeleri de seci’lidir. Pasajda “yüzi qaralaruz”, “eylemiş”, “geçinirüz” ve “budur” kelimelerinden başka Türkçe kelime yoktur. Sanat kaygısıyla Arapça ve Farsça kelimelerin, Farsça terkiplerin yoğun olarak kullanıldığı bu bölümde “üslûb-ı müzeyyen” ağır basmaktadır:

Künc-i fırkatde nālân ve gûşe-i mihnetde giryân ve tennûr-ı hasretde büryân ve şahrâ-yı hayretde ser-gerdân âvârelerüz. Senüñ emrüñde kâhil ü süst, nefsüñ emrinde çâpûk ü çüst, kavle dürüst, fi'le nâ-dürüst siyehkârlaruz, hırs u buhlı celîs hıkd u hasedle enîs, her ‘amel[i] telbîs yüzi qaralaruz. Sermâye-i cân-ı temîzi bâzâr-ı riyâda şarf etmiş ve nakd-i ömr-i ‘azîzi derc edüp bezm-i hevâda harc eylemiş bî-nevâlaruz. Eger merdân-ı râh-ı Hıdâ ve ‘âşıkân-ı cân-ı pâk-i Muştâfâ -‘aleyhi’s-selâm- geçinirüz ammâ haķ budur ki merdân-ı hevâlaruz. (11a8)

İnsanoğlunun ahvâlini anlattığı bu bölümde evliya ve kutb olan zatların tanımı yapılmakta ve özellikleri sıralanmaktadır. Onların Allah’ın kubbeleri altında bulunduğu ve Allah’tan başka kimsenin onlardan haberdar olmadığı manasına gelen hadîs-i kudîsine de atıf yapılmıştır. “perâkende” ve “revende” lafızları kendi arasında, “tavâyif-i muhtelifenüñ nihâyeti” ve “ef’âl-i garîbelerinüñ gâyeti” ibareleri de kendi

aralarında seci’lidir. Pasajda Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe’den fazla bulunmaktadır. Böylelikle “üslûb-ı müzeyyen” yer almaktadır:

... diledüğü yerde bulunur ve istediği murād[d]a bulunur, tayy-ı mekân u zamân eyler. Bir demde ‘âlem-i ceberûtî ve ‘âlem-i melekûtî seyr eder ve dâyre-i devri ve dehri devr eyler. Her kânde bir kâmil kimse görse kendüzin aña gösterüp bildirür ve anı esrâr-ı ‘ilm-i ledünniden vâkıf edüp kendü gibi ‘ârif eyler. Bu vechle olan kimselere evliyâ dërler ve aķtâb dërler ve anlaruñ kisvetlerine kıbâb eydür[ler]. Kıbâbuñ ma’nâsı çok ammâ ba’zılar eydür, böyle demişler. Anlar kendülerini gösterüp bildürmeyince hîç aħad anları görüp bilemez ol hadden gayrı. Nitekim Hıdâ-yı ‘azze ve celle ħadîs-i ħudsîsinde ħabîbine ħaber vermişdür: “Evliyâ’î tahte kıbâbî lâ ya’rifuhum gayrî.” Hem Benî Âdeme her naşîb ki yetişür. Anlaruñ yed-i mübâreklerinde kısmet olur dërler. Anlaruñ daħı uluları vardır aña ħuṭbû’l-aķtâb dërler. Ka’bede -şerrefehâ’llâh- mu’tekîfdür. Aķtâb her gün etrâf-ı ‘âlemi tavâf edüp yine her seher Ka’bede bulunur. Ulularıyla şabâħ namâzın bile kılup anuñ izniyle yine aķşâ-yı ‘âleme perâkende olup herbiri bir tarafa revende olurlar. Himmetleri üzerümüzden ħâlî olmayup ħâzır olup dâyim bize nâzır ola. Ve’lĥâşıl-ı kelâm tavâyyîf-i muħtelifenüñ nihâyeti yokdur ve ef’âl-i ħarîbeleriniñ ħâyeti yokdur. (18b7)

Yine aynı bölümün devamında Arapça ve Farsça kelimelerle Farsça tamlamaların oranı Türkçe kelimelere göre fazladır. Öğreticiliğin amaçlandığı bu bölümde “bâb-ı Hıdâ” ve “cezâ” ile “aħbâr-ı reh-nümâ” ve “âşâr-ı cân-fezâ” lafızlarının kendi arasında oluşturduğu seci’ ile “üslûb-ı müzeyyen” örneği verilmiştir:

Dîn ‘âlimlerinden birisi buyurmuşdur: “Her kim ki her gün bir nice varak, kitâb-ı Ĥaĥdan veyâ eĥâdîs-i nebevîden veyâ kelimât-ı meşâyıĥdan veya hikâyât-ı selefdan okı[ma]sa veyâ dinle[me]se anuñ gönli seng-i ĥârâ gibi siyâh u saĥt ola, kendi bed-baĥt ola, her çend ki ma’şiyet işlese pâkî olmaya, ‘aķîde-i pâkî olmayup ölince merdûd-ı bâb-ı Hıdâ ola, öldükten soñra daħı ‘ameline göre cezâ bula. Ĥaberde gelmişdür ki ‘El-ķalbû’l-ķâsî ba’idü mina’llâh.’ Çün gönlümden bu aħbâr-ı reh-nümâyı ve bu âşâr-ı cân-fezâyı ħuş eddüm, hemân-dem ħuş-ı ĥuşa menķuş eyledüm. (22b5)

3. *Saâdetnâme*'de Seci' Çeşitleri

Aslı, “fa’l” bâbında *sec* ’ olan kelime Türkçe’ye *seci* ’ olarak alınmıştır. Seci’li söze/yazıya *müsecca* ’, *seci* ’ yapmaya da *tescî* ’ denmektedir.¹²⁶ Lügat anlamı, “kumru, güvercin gibi kuşların aynı sesleri tekrarlayarak ötmeleri” demek olan *seci* ’nin ıstılâhî manası ise fâsıla denen cümle ya da birbirine edatlarla bağlanmış tamlama, ibare ya da paragrafların sonlarında aynı harfin bulunmasıdır. Fâsıla, şiirde kafiye’nin bulunduğu mısraya eş değer olup *seci* ’ de nesrin kafiyesidir.¹²⁷

Aynı zamanda *seci* ’, cümlede virgül göreviyle metne anlaşılabilirlik ve letafet kazandırmakta¹²⁸ âhenk özelliğinin yanı sıra cümle içinde sentaktik bir fonksiyonu da bulunmaktadır.¹²⁹

Vâhidî de metnin mensur bölümlerini inşâ ederken lafza ait sanatlardan olan *seci* ’i kullanmıştır. Bunu kendisi de eserinin faziletlerini anlattığı “Meşnevî Der-Beyân-ı Fazîlet-i Kitâb Der-Hudâ” başlıklı mesnevide ifade etmiştir:

Nesrin êtdüm sec ‘-ile ârâste

Câ-be-câ hem nazm-ıla pîrâste (23a10)

Seci ’ ile ilgili çalışmalar incelendiğinde klâsik Türk edebiyatında *seci* ’ bahsi, yapılarına göre dört başlık altında incelenmiştir. Bunlar, “*sec* ’i mutarraf”, “*sec* ’-i mütevâzî”, “*sec* ’-i murassa” ve “*sec* ’-i mütevâzin”dir.

Aşağıda yapılarına göre her bir *seci* ’ türü kaynaklardan yararlanılarak tanımlanmış ve beraberinde *Saâdetnâme*’den seçilen örnekler sunulmuştur:

3.1. *Sec* ’-i Mutarraf

Fâsılalarda yer alan kelimelerin vezinlerinin farklı olduğu ve son harflerinin (revilerinin) benzeştiği *seci* ’ türüdür.¹³⁰

¹²⁶ Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, **a.g.e.**, s. 19.

¹²⁷ Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâğât**, 8. bs., Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2010, s. 257.

¹²⁸ Selami Ece, **Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)**, Eser Basım Yayınları, Erzurum, 2015, s. 526.

¹²⁹ İ. Hakkı Aksoyak, **a.g.e.**, s. 67.

¹³⁰ Yekta Saraç, **a.g.e.**, s. 257; Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, **a.g.e.**, s. 21.

Aşağıda Hamdele bölümünün ilk cümlesinde fâsılayı oluşturan farklı vezinlerdeki “ünās” ve “şinās” lafızları, son harflerinin “ās” olması dolayısıyla mutarraf seci’i meydana getirirler:

Ḥamd u sipās-ı bī-ḥadd ü bī-[‘add] her neff[e]s ez-lisān-ı pāk-ünās ve her dem ez-cān-ı merdān-ı Ḥaḳ-şinās ol Ḥudā-yı bī-çüne ki (1b1)

Hiz. Ebû Bekir’in (r.a.) anlatıldığı bölümden alınan aşağıdaki cümlede “istikāmet” ve “kerāmet” lafızları farklı vezinlerdedir. Fakat bu lafızlar, revî harflerinin (-āmet) ortak olması dolayısıyla mutarraf seci’i oluşturmaktadır:

Ol tarīḳ-i şiddīḳ-ı istikāmet, ol sālīk-i me‘āric-i kerāmet (8a8)

Dört halife övgüsünün ardından konunun toparlandığı bölümde geçen aşağıdaki cümlede fâsılayı oluşturan “kibārı” ve “büzürgvārı” ibarelerinin revî harflerinin (r) ortak olması dolayısıyla mutarraf seci’i oluştururlar:

Bu Çār-yār-ı kibārı ve ebrār-ı büzürgvārı ki bir miḳdār tezekkür etdük Resm-i Dībāce içün ki (10a2)

Ademoğlunun ahvalinin anlatıldığı bölümden alınan aşağıdaki cümlede fâsılalardaki revî harfî ortaklığı (-āyet) dolayısıyla mutarraf seci’ vardır:

Ve’l-ḥāşıl-ı kelām tavāyif-i muhtelifenüñ nihāyeti yokdur ve ef‘āl-i ğarībelerinüñ ğāyeti yokdur. (19a9)

Kitabın hâtime bölümünden alınan bu cümlede ise farklı vezinlerdeki “İlāhî” ve “nā-mütenāhî” ibarelerinin asıl harflerinin “h” harfî olması dolayısıyla mutarraf seci’i meydana gelmektedir:

Hikmet-i İlāhî vü raḥmet-i nā-mütenāhî anı iḳtizā eyledi ki her zamānda ve her mekānda bir emīn şahş temkīn buyura (242a5)

3.2. Sec’-i Mütevâzî

Fâsılalarda yer alan kelimelerin hem revî harflerinin hem de vezinlerinin aynı olduğu seci’ türüdür.¹³¹

¹³¹ Yekta Saraç, **a.g.e.**, s. 257; Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, **a.g.e.**, s. 22.

Seci'in bulunduğu lafızlarda revî harfinden önceki harflerin de aynı olmasına ise *iltizâm*¹³² denir. İltizâm sanatı ile mütevâzî seci' arasında benzerlikler vardır. Fakat mütevâzî seci'de aynı vezinde olma şartı vardır, bu sebeple iltizam ile birbirlerinden ayrılırlar. Aşağıda mütevâzî seci' eserden alıntılarla örneklendirilmiştir:

Hamdele bölümünden alınan bu cümlede fâsılayı oluşturan “taḥmîr”, “tenvîr” ve “taşvîr” kelimelerinin asıl harfi olan (-îr) harflerinin tekrarı ve aynı vezinde olmaları dolayısıyla mütevâzî seci'; reviden önceki harfin de (-î) aynı olması dolayısıyla iltizâm yer almaktadır. “bî-bedel” ve “lem-yezel” lafızlarındaki (-l) harfinin tekrarı ve lafızların aynı vezinde olmaları dolayısıyla da mütevâzî seci' göze çarpmaktadır:

Ol Hâlık-ı bî-bedel, bir Qâdir-i lem-yezeldür ki bir müşt ḥâkden kâlib-ı Âdemi yed-i kudreti ile kırk şabâḥ taḥmîr etmişdür ve nûr-ı ḥikmetiyle tenvîr eylemişdür ve şûretini kendüye mazhar olsun için taşvîr kılmışdur. (2b16)

Allah'a münacat bölümünden alınan bu dua ibaresinde fâsılayı oluşturan “geç”, “aç” ve “saç” lafızlarının revî harfinin “ç” olması ve aynı vezinde olmaları dolayısıyla mütevâzî seci' bulunmaktadır:

Takşîrâtumuzu kabûl edüp günâhumuzdan geç, şol bendi ki nefis bend etmişdür anı aç ve nefsumüzüñ şekâveti mezra'ınun ḥâşılı ḥırmenini âteş-i seḥergâḥ ile yakup yerine sa'âdet toḥmını saç. (13a4)

Ademoğlunun ahvalinin tasvir edildiği bölümden alınan bu uzun cümlede fâsılayı oluşturan “sürür” ve “kuşür” lafızlarının son iki harfleri (-ür) aynı olmasının yanı sıra ikisi de aynı vezindedir. Böylelikle aralarında mütevâzî seci' vardır. Aynı zamanda reviden önceki harfte de ortaklık bulunduğu iltizâm söz konusudur:

Kimi ferş-i gurûra çü şeh-süvâr olup miyân-ı meydân-ı istikbârda cevelân edüp üzerine salṭanat, sürür vërür ve kimi üstür-i fakr-ı fâkaya çü şeh-süvâr olup şahn-ı şahrâ-yı âsumân-ı iftiḥârda cilveler gösterüp üzerine meskenet ü kuşür vërür. (16a15)

¹³² Yekta Saraç, a.g.e., s. 258.

Yine insanların hâlinin tasvir edildiği bu cümlede “nâz u niyâzda” ve “sûz u güdâzda” ibarelerinin hem revî harfleri (-âz) hem de vezinleri aynı olduğu için mütevâzî secî’ vardır. Aynı zamanda iltizâm da yer almaktadır:

*Kimi kûşe-i hâlvette yüzün ferş-i ğubâr üzre koyup özin ‘arş-ı Hudâ üzre tutup
hakıkıla nâz u niyâzda ve kimi künc-i külbe-i aḥzânda Ya ‘kûb-vâr nâr-ı firâk-ı Yûsuf-ı cânla
sûz u güdâzda. (18a1)*

Müellifin nasihat niteliğinde kendisiyle hasbihal ettiği bölümden alınan bu cümlede fâsılayı oluşturan “tâlib” ve “râğib” lafızlarının son harflerinin aynı olması ve aynı vezinde olmaları dolayısıyla mütevâzî secî’ görülmektedir:

*Ammâ bu âsâr-ı şerîfi görüp ve bu aḥbâr-ı selefi eşidüp anlara göre iş edüp bu
silke sâlik olmağı tâlib ve bu mülke mâlik olmağı râğib olup gönülüne eyitdüm (19b14)*

3.3. Sec’-i Murassa’

Fâsıla sonlarındaki kelimelerin birbiriyle hem revî harfî hem vezin bakımından benzeştiği fâsıladan önce gelen kelimelerin de sırasıyla revî harfî ve vezinde bir olduğu¹³³ fıkralardaki harflerin adedinin ortak olduğu¹³⁴ fıkralar arasında birden fazla mütevâzî secinin mevcut olduğu¹³⁵ çoklu bir secî’ türüdür. Bu secî’ türü müvâzî secî’ olarak da adlandırılmaktadır.¹³⁶ Aşağıda da sec’-i murassa’ örnekleri sıralanmıştır:

Hamdele bölümünde yer alan bu cümlede “müberrâ” ile “mu‘arrâ” kelimeleri revî harfînde (-â) ve vezinde ve harf adedinde ortaktır. Aynı şekilde “yektâ” ve “hemtâ” kelimeleri de revî harfînde (-â), vezinde ve harf adedinde ortaktır. Bu sebeple bu ibareler öncelikle kendi içinde mütevâzî’ secî’i oluşturup birlikte de murassa’ secî’ örneği olmaktadır. Ayrıca “zât” ve “şifât”ın revî harfinin (-t) benzerliği ve reviden

¹³³ Yekta Saraç, **a.g.e.**, s. 257; Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, **a.g.e.**, s. 22.

¹³⁴ Prof. Dr. Kâzım Yetiş, *Talîm-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996, s. 314.

¹³⁵ M. Fatih Köksal, “Tartışmalı Bir Secî’ Türü: Sec’-i Mütevâzin”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 21, İstanbul, 2018, s. 592.

¹³⁶ Prof. Dr. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*, 2. bs., Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 336.

önceki harflerinin (-ā) oluşu; “ār[ā]” ve “çirā” kelimelerinde de revî harfinin (-ā) ortaklığı ve reviden önceki harflerin de (-r) ortak oluşu dolayısıyla ilk özellikten ötürü mutarraḥ secî’ bulunmakta, ikinci özellikten dolayı da bu kelimeler arasında iltizam sanatı oluşmaktadır:

Zāt-ı yektâsı müberrâdur her ār[ā]dan ve şifât-ı bî-hemtâsı mu‘arrâdur çün ü çirâdan (1b3)

Na’t bölümünde yer alan bu cümlede “hevā” ve “esrā” kelimeleri fâsılayı oluşturmakta ve her iki kelimenin asıl harfî olan “ā” harfinin tekrarı da secî’i doğurmaktadır ve kelimeler aynı vezindedir. Ayrıca fâsılayı oluşturan kelimelerden önceki “tūtî-i sūḥan-ser[ā]” ve “būlbūl-i bustān-serā” kelimeleri de birbiriyle secî’li ve aynı vezindedir. Böylelikle bu lafızlar arasında murassa’ secî’ oluşmaktadır:

Ol tūtî-i sūḥan-ser[ā]-yı “Vemā yenṭıku ‘anî’l-hevā” ve ol būlbūl-i bustān-serā-yı “Sūbhānellezî esrā” (6a7)

Hız. Ali’nin (r.a.) övgüsünün anlatıldığı bölümden alınan bu cümlede “aşl” ile “merğ”, “şecere” ile “semere”, “velāyet ile “nihāyet” kelimeleri birbirleriyle karşılıklı şekilde hem vezinde hem revî harfinde hem harf adetlerinde ortak olmalarından dolayı aralarında murassa’ secî’ oluşmuştur:

Ol aşl-ı şecere-i velāyet, ol merğ-i semere-i nihāyet (9a15)

Hakîmlerin menkıbelerinin anlatıldığı dördüncü bâbdan alınan bu cümlede fâsılayı oluşturan “‘izzet” ve “vuşlat” kelimelerinin revî harfî (-t) ortaktır ve aynı vezindedirler. Fâsıladan önce gelen “dünyā” ile “‘uḳbā”, “sebeb” ile “mücib” kelimeleri de son harflerinde ortaklırlar ve aynı vezindedirler. Ayrıca harf adedinde de benzeşmektedirler. Böylelikle belirli bir sıra gözetilerek revî harfî ve vezin benzerliği ile murassa’ secî’ oluşmuştur:

Edeb ğanîligi bezer dervîşligi örter, dünyāda sebeb-i hürmet ü ‘izzetdür ve ‘uḳbāda mücib-i mağfîret ü vuşlatdur. (48b7)

İskender’in sözlerinden olduğu iddia edilen bu cümlede fâsılayı oluşturan “hüb” ve “merğüb” lafızlarının revî harfî olan “b” harfinin tekrarı ve aynı vezinde olmaları ve fâsıladan önce gelen “keşret” ve “kılet” kelimelerindeki (-t) harfinin tekrarı ve aynı vezinde olmaları ve dolayısıyla buradaki secî’in türü murassa secî’dir. Bunun yanında “hübdur” ve “merğübdur” kelimelerinde reviden önce gelen harfin de (-ü) ortak olması sebebiyle iltizam yapılmıştır:

Her nesnede keşret hübdur ammā kelāmda kılllet mergūbdur. (51b14)

3.4. Sec’-i Mütevâzin

Fâsıla kabul edilen kelimelerde revî harfî tekrarı olmaksızın sadece vezinlerin benzeşmesine dayalı bir secî’ türüdür.¹³⁷ “Müvâzene” olarak da adlandırılmadır.¹³⁸

Belagat kitaplarının geleneksel tanımı içerisinde, secî’nin olabilmesi için mutlaka revî harfî benzerliği şarttır. “Sec’-i mütevâzî”de ise revî harfinde benzerlik gerekmemekte sadece vezin birliği kâfi gelmekte bundan dolayı da geleneksel tanımın dışında kalmaktadır. Fakat Fatih Köksal’ın da dediği gibi Sinan Paşa’nın eserlerinde çokça örnekleri görülen bu secî’ türü her ne kadar tartışmalı bir mesele olsa da¹³⁹ örneklerine *Saâdetnâme*’de rastlanılmış ve aşağıda sıralanmıştır.

Hamdele bölümünde geçen bu cümlede fâsıla sonlarında yer alan “âb” ve “seng” lafızlarının son harfleri aynı değildir lafızlar aynı vezindedirler. Dolayısıyla burada müvâzene sanatı yer almaktadır:

Bahr anuñ teşvîrinden âb oldı ve kû[h] anuñ takrîrinden seng oldı. (1b14)

Na’t bölümünden alınan bu cümlede fâsılayı oluşturan “var” ve “yok” lafızlarının revîleri aynı değildir, fakat aynı vezinde olduklarından müvâzene sanatını barındırmaktadır:

Anuñ hakkında bir ‘âcizüñ kelimâtına ğāyet var ammā anuñ na’tına ve mu‘cizâtına nihāyet yok. (7a3)

4. Saâdetnâme’de İktibaslar

“Sanatlı nesirle yazılan metinlerde konuyu destekleyip pekiştirme, anlatımı renklendirme gibi gayelerle sıkça ayet ve hadisler, Arapça ve Farsça atasözleri, deyimler, veciz sözler, kalıp ifadeler kullanılır.”¹⁴⁰ Vâhidî de ayetler, hadîs-i kudsîler,

¹³⁷ Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 23.

¹³⁸ Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 258.

¹³⁹ Konuyla ilgili ayrıntı tartışma ve örnekler için Bkz.: M. Fatih Köksal, “Tartışmalı Bir Secî’ Türü: Sec’-i Mütevâzin”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 21, İstanbul, 2018, s. 589-604; Prof. Dr. Cihan Okuyucu, Prof. Dr. Ahmet Kartal, Doç. Dr. M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁴⁰ Bahir Selçuk, “Sanatlı Nesirle Yazılmış Metinlerin Neşri Üzerine”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII: Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler*, Haz. Hatice Aynur vd., Klasik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 221.

hadîs-i şerîfler, kelâm-ı kibârlar, filozof nükteleri, atasözlerinden iktibaslar yapmıştır. Bunu *Saâdetnâme*'de kendisi de dile getirmektedir:

Olmadı hâlî dahî âyâtdan

Añlanur ma 'nâsı her ebyâtdan (23a11)

Hem eḥādîş-i Resûl-i müctebâ

Hem kelâm-ı enbiyâ vü evliyâ (23a12)

Aşağıda bunlardan her biri örneklendirilmiştir:

Vâhidî ayetleri alıntılarken büyük oranda ayetin tamamını vermiştir. Fakat yer yer ayetin herkesçe bilinen kısmı verilerek ayete gönderme yapılmıştır. Aşağıda alıntılanan örnekler sıralanmıştır.

Örneğin, aşağıdaki pasajda geçen “Ve nefahtü fihi min rūḥi”, şeklindeki iktibas, Hicr suresinin 29. ayetinin “Ona ruhumdan üflediğim vakit” kısmıdır. “Ve leḳad kerremnâ benî âdeme” ise İsrâ suresinin 70. ayetinin “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik” kısmıdır:

Derûnunu “Ve nefahtü fihi min rūḥi” emriyle ârâste etmişdür ve birûnunu “Ve leḳad kerremnâ benî âdeme” ḥil’atiyle pîrâste eylemişdür. (3a4)

“Le-‘amruke”, Hicr suresinin 72. ayetinin “Hayatına yemin olsun ki” kısmıdır. “‘Afa’llâhü ‘anke” ise Tevbe suresinin 43. ayetinin “Allah seni affetti de” kısmıdır:

“Le-‘amruke” anuñ baş u cân-ı şerîfine bir sevgenddür, “‘Afallâhü ‘anke” anuñ ‘unşur-ı laṭîfine bir sipenddür. (6b1)

Aşağıda ise Leyl suresinin ilk ayetinin tamamı olan “Ve’l-leyli izâ yağşâ” ile ikinci ayetinin tamamı olan “Ve’n-nehâri izâ tecellâ” ayetlerinden iktibas yapılmıştır:

“Ve’l-leyli izâ yağşâ” anuñ gîsû-yı müşgbârına ber-ḳasem ‘ayândur, “Ve’n-nehâri izâ tecellâ” anuñ ruḥsârından bir nişândur. (6b3)

“Hel etâ” İnsan suresinin 1. ayetinin “Gerçek şu ki” kısmıdır:

Hem sûre-i “Hel etâ” anuñ şanında nâzil olmuşdur. (9b11)

“Fe eẓzene mü’ezzünun beynehüm en la’netu’llâhi ‘ale’z-ẓâlimîn”, A’râf suresinin 44. ayetinin “Ve aralarından bir duyurucu, ‘Allah’ın lâneti zalimlerin üzerine olsun!’ diye bağırır.” kısmını oluşturmaktadır:

Süleymân eyitdi: Rûz-ı ezân ne gündür? Eyitdi: Ol gündür ki “Fe eẓzene mü’ezzünun beynehüm en la’netu’llâhi ‘ale’z-ẓâlimîn” (42b3)

“Yā eyyetühe’n-nefsü’l-muṭma’inetü. İrci ‘îlā-rabbiki rażiyeten marżıyye.”, Fecr suresinin 27-28 ayetlerinin tamamıdır:

Saňa bundan ziyāde gerekmez dèyüp yükünden çıkardı, bir dervīşe verdi, andan bu āyet-i şerīfî okıdı: “Yā eyyetühe’n-nefsü’l-muṭma’inetü irci ‘îlā-rabbiki rażiyeten marżıyye.” (69a5)

“Ḳālela’llāhu te‘ālā va’llāhu ce‘ale[le] lekümü’l-arṣa bisāṭan”, Bakara suresinin 22. ayetinin “Rabbiniz ki sizin için yeri döşek, göğü bina kılmıştır.” kısmıdır:

Eyitdi: Bu yèr Ḥudāvendüñ bisāṭıdur, nitekim buyurmuşdur: “Ḳālela’llāhu te‘ālā va’llāhu ce‘ale[le] lekümü’l-arṣa bisāṭan.” (107a10)

Vâhidî’nin *Saâdetnâme*’de hadîs-i kudsîler, hadîs-i şerîfler, peygamber sözleri, kelâm-ı kibârlar ve filozof nüktelerinden verdiği örnekler ise aşağıdadır:

İnsanların hâllerinin anlatıldığı bölümden alınan bu kısımda “Benim velilerim kubbelerimin altındadır. Onları benden başkası bilmez.” hadîs-i kudsîsine atıf yapılmıştır:

Anlar kendülerini gösterüp bildürmeyince hîç aḥad anları görüp bilemez ol ḥadden gayrı. Nitekim Ḥudā-yı ‘azze ve celle ḥadîş-i kudsîsinde ḥabîbine ḥaber vèrmişdür: “Evliyā ‘î taḥte kıbābî lā ya ‘rifuhum gayrî” (18b14)

Burada ise hünerlerin pek takdir edilmediği ve ayıpların kapatılmadığı manasında bir beyit verilip aynı mana Hz. Ali’nin “Şu zamanda ihvan zannolunan adamlar, herkesin ayıbını tecessüsle meşgul birtakım vefasızlardır.” sözüyle desteklenmiştir:

Hüner sende ola biñ bir görürler

Velî bir ‘aybuñı biñbir görürler

“Niteki ol velî ya ‘nî Ḥazret-i ‘Alî -kerrema’llāhu vechehu-: “İḥvānu ḥaz‘ez-zemāni cevāsîsü’l-‘uyübî” buyurmuşdur. (21b9)

Sebeb-i Te’lîf bölümünden alınan bu cümlede dünyaya meyleden insanların hâli “Dünya bir leştir, ona talip olan köpeklerdir.” hadisi ile vurgulanmıştır:

Ehl-i ‘uḳbā geçiniüp “Ed-dünyā cīfetün ve t̄alibühā kilābun” ḥadīsin okıyup ḥalḳa ictināb gösterüp kendüler birbirinden ‘uḳāb gibi ḳoparlar. (22a11)

İkinci bâbdan alınan bu kısımda cimrilerin cennetten uzak kalacaklarını teyit için Hz. Peygamber’in “Cimri olan kimse Cennet’e giremez.” hadisi verilmiştir:

Ve daḥı baḥīl olma kim cennetden ıraḡ olup cehennemde turaḡ edinmeyesin. Zīrā baḥīl cennete giremez ki Peyḡamber -‘aleyhi’s-selām-: “El-baḥīlu lā yedḥulu’l-cennete” buyurmuşdur. (38b10)

Dördüncü bölümden alınan bu cümlede de Aristo’nun edeple alakalı fikirleri verilmiştir:

Aristo eydür: Edeb ḡanīligi bezer, dervīşligi örter, dünyāda sebeb-i ḥürmet ü ‘izzetdür ve ‘uḳbāda mūcib-i maḡfıret ü vuşlatdur. (48b7)

Hakimlerin âdâbının anlatıldığı bölümden alınan bu cümlede İskender’e düşmanın otuz bin kılıç tutan askerinin olduğu denildiğinde onun cevaben “Bin sürülük koyuna bir kasap yeter.” dediği aktarılmıştır:

İskender eyitdi: Biñ süri ḳoyına bir ḳaşşāb besdür. (49b16)

Allah’a ibadet yolunda çekilen sıkıntıların anlatıldığı bölümden alınan bu pasajda nasihat isteyen bir zata Hz. Rabia’nın “Allah’ı zikretmenin bütün amellerden daha makbul olduğu”nu söylediği rivayet edilmiştir:

Yā Rābi ‘a! Baña vaşıyyet eyle ḳanḳı ‘amel gereklüdür anı edem. Ḥudā-yı ‘azze ve celle ḥazretine toḡrı gidem. Rābi ‘a eyitdi: Allāh Te‘ālā ḥazretini ḳoḡ zıkr eylemek cemī‘-i ‘amelden yigrekdür. (77b4)

Allah’a yakarışlarda, Hz. Peygamber’in ismi geçtiğinde, enbiya, evliya ve büyük zatlar anıldığında, Kabe’nin adı geçtiğinde mutlaka Arapça tazim ifadeleri de kullanılmıştır:

Ḥaḳ -Sübḥānehu ve Te‘ālā- Ḥazretinüñ ḥabībi Muḥammed Muştaḡānuñ - salātu’llāhu ‘aleyh- güzīde yārlarıdur. (10a8)

Anlaruñ daḥı uluları vardur aña ḳuṭbü’l-aḳṭāb dërler. Ka’bede - serrefehā’llāh- mu’tekıfdür. (19a4)

Niteki ol velī ya'nī Ḥazret-i 'Alī -kerrema'llāhu vechehu-. "İhvānu haz'ez-zemāni cevāsīsü'l- 'uyūbī" buyurmuşdur. (21b9)

Ol menba '-ı vefā, ol ma'den-i şafā a'nī Ḥazret-i Muḥammed Muştafā -salla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur ki (25b6)

Ol nebiyy-i Vedūd ya'nī Ḥazret-i Dāvud -aleyhi's-selām- buyurdu ki (27a7)

Loḳmān-ı Ḥakīm -rahmetu'llāhi 'aleyh- eydür (30b13)

Ḥazret-i Resūlden -salla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemden- kırk biñ ḥadīs rivāyet eyledi. (74a12)

Ol server-i ebrār ya'nī Mālik ibn-i Dīnār -rahmetu'llāhi 'aleyh- bir gün bir yere giderdi. (83a12)

Ol sālīk-i silk-i Sübhānī ya'nī Ebū Bekr-i Kettānī -rahimehu'llāh- ḥayli ulu kişiydi. (114a12)

"Ey müselmānlar! Ḥudā-yı Te'ālānuñ -azze ve celle- cennetini şatun aluñ küffārı kırmağla" (153a6)

Rābī'a -rahimehā'llāh- eyitdi: Ey ḥ'āce! Baña destūr vèrdüñ mi, her kande dilersem gideyin mi? (163b7)

Yūsuf bin Esbāt ve Vekī' bin Cerrāh -rahimehümü'llāh- eydürler (234b4)

Vâhidî, atasözü gibi kalıplaşmış ifadeleri ya da vecizeleri eserinde çokça kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte bir insanda bulunan beceriyi insanların binde bir, fakat ayıbı ise binbir gördükleri manasına gelen bir vecize yer almaktadır:

Hüner sende ola biñ bir görürler

Velī bir 'aybuñı biñbir görürler (21b9)

Aşağıdaki cümlede yumuşak huylu insanlara sert kişilerin zarar veremeyeceğini söyleyen bir vecize yer alır:

Yumuşak olan nesneyi kılıç kesmez (46a11)

Aşağıdaki cümlede bin sürü koyunun hakkından bir kasabın geleceği anlatılır:

Biñ süri koyına bir kaşşāb besdür: Bin koyuna bir kasap yeter. (49b16)

Aşağıdaki cümlede bir şeyde çokluğun güzel olduğundan ama konuşurken sözü az söylemenin daha rağbet bulacağından bahsedilir:

Her nesnede keşret ḥūbdur ammā kelāmda kıllat mergūbdur (51b14)

Aşağıdaki beyitte dostundan ayıbın gizlenmesi gerektiği, gün gelip dostun da düşman olabileceğinden bahsedilir.

‘Aybuñı dōstuñdan eyle nihān

Bir zamān şāyed ola [kim] ‘adū (55b10)

Vâhidî, *Saâdetnâme*’de Arapça cümleler ve beyitlere de yer vermiştir. Aşağıda Rabi’atü’l-Adeviyye’ye atfedilen bir kıta yer almaktadır.

Ve [le]kad ce ‘altüke ft’l-fu ‘ādi muḥaddeṣī

Ve ebaḥtu cismī limen erāde cūlusī

Ve ‘l-cismu minnī li ‘l-celīsi müvānisun

Ve ḥabību ḳalbī fi ‘l-fu ‘ādi enīsī (142b5)

Aşağıda Allah’ı seven kişinin uyumasının şaşılacak şey olduğu ve uykunun haram olduğunu anlatan Arapça bir beyit yer alır.

‘Acebā li ‘l-muḥibbu keyfe yenām

Külle nevmu ale ‘l-muḥibbi ḥarām (161b6)

Aşağıda, Zeyd isminde bir zata Allah tarafından gönderilen kurtuluş belgesinin anlamı “Bu, Allah’tan Zeyd için ateşten kurtuluş vesikasıdır.” olan Arapça bir cümle verilmiştir.

Ben eyitdüm: *Ḳanı? Elin cībine şoḳup bir nesne çıkardı, gördüm gül varaḳına beñzer ter ü tāze. Üzerine yeşil ḥaṭṭ-ıla yazılmış ki “Hazā berā’etün mina’llāhi te’ālā li Zeydī mine’n-nār”* (169b10)

Aşağıdaki pasajda Bâyezîd-i Bistâmî’nin vefatından sonra rüyada görülmesi ve müridlerinden bir tanesinin Allah’ın ona nasıl muamele ettiğiyle alakalı sorusu Arapça verilmiştir:

Hemān dem Bâyezîd dahı fermān buldı dēyü nidā olındı, cem ‘î-i ḥalāyık-ı şehir, şaḡir ü kebir, emîr ü vezîr, ḡanî vü faḳîr cem ‘ olup yudılar ve namāzın ḳılup defn êtdiler ve perîşān olup mekânlarına gîtdiler. Ol gece mürîdlerinden birisi ol serveri vāḳı ‘ada görüp eyitdi: “Mā yef‘alu’llāhu bike yā şeyh!” (173b7)

5. *Saâdetnâme*'nin Şekil Açısından İncelenmesi

5.1. Nazım Şekilleri¹⁴¹

Nazım şekilleri, beyitlerin birbirleri ile kafiyelenme şekilleri ve bu bağlanma sonucu oluşan bendlere göre isimlendirilirler. Örneğin, kaside, kıta, mesnevi, nazm ve dübeytin nazım birimi beyittir. Vâhidî de *Saâdetnâme*'de beyitlerle kurulan nazım şekillerini kullanmıştır. Bunlar, beyt, kaside, kıta, mesnevi, nazm ve dübeyttir. *Saâdetnâme*'de toplam 14 beyt, 1 kaside, 328 kıta, 22 mesnevi, 19 nazm, 3 dübeyt yer almaktadır.

Tablo 1. Nazım Şekillerinin Sayısı

Nazım Şekli	Beyt	Kaside	Kıta	Mesnevi	Nazm	Dübeyt	Toplam
Adedi	15	1	328	22	19	3	385

Aşağıda, *Saâdetnâme*'de kullanılan nazım şekilleri, tanımları verilmiş ve eserdeki örnekleri incelenmiştir.

5.1.1. Beyt

İki mısradan oluşan beyit, müstakil olarak yazıldığında kafiyeli ise “musarra” bağımsız ise “müfred” adını alıp kendi başına bir şiir kabul edilir ve divanlarda “müfredât” başlığı altında toplanırlar. Beyit, aynı zamanda nazım şekillerinin nazım birimi olarak da adlandırılır.

Saâdetnâme'de ise 12 adet musarra beyit, 3 adet de müfred beyit yer almaktadır. Aşağıda müfred ve musarra beyitlerden bir tane örnek beyit verilmiştir:

Rızık-içün sen ağlama ey tıfl-ı dil kim her vücūd

Beslenür mādām ki gök ata vü yer anadur (4a14)

¹⁴¹ Bkz.: Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, 4. bs., Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2007; Muallim Naci, *Edebiyat Terimleri: İstilahât-ı Edebiyye*, 2. bs., Haz. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, 2004; Halûk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, 1. bs., Birlik Yayın Kooperatifi Yayınları, Ankara, 1985; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi: Ölçüler-Uyak-Nazım Biçimleri-Söz Sanatları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Ma 'rifet hâşıl kıl ey cān-ı peder
Tā alasın kendi rütbeñden haber (46b10)

5.1.2. Kaside¹⁴²

İlk beyti kendi içinde, diğer beyitleri ise ilk beyitle aynı kafiye olan en az 15 beyitle yazılan nazım şeklidir. Kafiye düzeni aa, ba, ca... şeklindedir. İlk beytine “matla”, son beytine “makta” denir. Divanların en başında yer alan kasideler, Nesîb (Teşbîb), Girizgâh, Medhiyye, Tegazzül, Fahriyye ve Dua bölümlerinden oluşurlar. Fakat bu bölümlerin bu formatta dizilmediği ve bazı bölümlerin yer almadığı kasideler de görülmektedir.

Saâdetnâme'de nefsi ve dünyayı zemmeden “Kaşîde Der-Naşîhat-i Nefs ü Mezemmet-i Dünyâ” başlıklı 1 kaside yer almaktadır ve eserin 6. bâbında bulunmaktadır. Beyit sayısının 13 beyit olması ise en az 15 beyit yazılan klâsik kaside geleneğinden şeklen dışarı çıkıldığını ve Nesîb (Teşbîb), Girizgâh, Medhiyye, Tegazzül, Fahriyye, Dua bölümlerinin yer almaması ise klâsik kaside tertibinden muhteva olarak uzaklaşıldığını göstermektedir. Şair, kasidede doğrudan konuya giriş yapmış ve nefsi tenkide başlamış ve şiir boyunca bu tenkit devam etmiştir. Bu şekilde “teşbîb” ve “tegazzül” bulunmayan yani asıl maksada doğrudan giriş yapan kasidelere “mahdûd” veya “muktedab” denmektedir.¹⁴³ Şair, mahlas da kullanmamıştır.

Şiirin kaside oluşu, ilk beyti kendi içinde, diğer beyitleri de ilk beyitle kafiyeli olduğu içindir. Aşağıda kasidenin ilk beyti olan matla beyti verilmiştir:

Ëy nefis göre bir iki gün bār-ı miñneti
Çek bunda anda tā bulasın emn [ü] rāhatı (69a15)

Kasideler uzun şiirler olduğundan dolayı beyitlerdeki revî harfinin tekrarında şairler kafiye bulma güçlüğü (kâfiye-i teng)¹⁴⁴ yaşamışlardır. Bu sebeple şairler aynı şiirde kafiye örgüsünün dışına çıkmışlardır. Bu konu “Kafiye Kusurları” başlığında

¹⁴² Yaşar Aydemir, “Türk Edebiyatında Kaside”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Ankara, 2002, s. 133-168.

¹⁴³ M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, s. 24.

¹⁴⁴ Bkz.: M. A. Yekta Saraç, a.e., s. 266.

daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiş olup bu kasidede görülen kusurlar ise aşağıdaki şekildedir:

Bu kasidede hem kafiye hem de redif örgüsünde sorunlar vardır. 6 ve 12. beyitlerin son mısralarındaki “(onun) iḳāmeti” ve “(onun) ‘ādeti” kelimelerindeki “i” sesi 3. teklik şahıs iyelik eki iken diğer beyitlerin 2. mısralarının sonlarındaki kelimelerin “i” sesi yükleme hâli ekidir. Bu yüzden şiirin redif örgüsü baştan bozulmuştur. Şiirin kafiye örgüsü de “t” revî harfinin tekrarıyla mücerred kafiye şeklinde örülürken en son mısradaki yer alan “hîleyi” kelimesiyle de kafiye örgüsü bozulmuştur:

Ḳaṣīde Der-Naṣīhat-i Nefs ve Mezzemmet-i Dünyā

[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

Ëy nefis göre bir iki gün bār-ı miḥneti

Çek bunda anda tā bulasın emn [ü] rāḥatı

Cū [u] ‘ataş belāsına şabr eyle bunda sen

Ḳan anda āb-ı Kevşere yē dürlü ni ‘meti

Ol dürlü ni ‘meti ki Kelām-ı Ḳadīme

Vaşf eylemiş-durur anı Allāh ḥazreti

Dünyāya ve içindekine eyleme nazar

Ḳıl ārzü-yi ḥūr [u] rıdvān-ı cenneti

Belki hevā-yı cenneti başuñdan [sen]ayır

Bulmaḳ dilerseñ ol yüce Sübhāna vuşlatı

Dünyā beḳāsına şaḳın étme sen i ‘tikād

Zīrā ki bir nefes-durur ancak iḳāmeti

Dünyā karārgāh degüldür dedi Ḥudā

Mesken edinme ḳo yüri étme denāneti

Dünyā-yı dūna hāne-i miḥnet dēdi Resūl

Eblehdür ol ki isteye dünyāda rāḥatı

Dünyāya vërme gönüñi kim vërdi ‘ākıbet

Çekdi belā vü derd ğam u renc ü miḥneti

Dünyā memālikine benümdür dēyen mülūk

Şimdi türāb içre çekerler nedāmeti

Dünyā yüzüñe güldüğüñe ḥurrem olma kim

Güldügi ağlamakdur anuñ bil ḥaḳıḳati

Dünyā ‘acūzesi düzinüp bir gelin gibi

Varmaḳ-durur hezār ere her demde ‘ādeti

Dünyāya sāḥire dēdi Sultān-ı enbiyā

Eyle ḥazer ki ètmeye tā mekr [ü] ḥıleyi (69a15)

5.1.3. Kıta¹⁴⁵

İki veya daha fazla beyitten oluşan ve beyitlerinin ikinci mısraları birbirleriyle kafiye olan kıta, matla ve mahlas beytinin bulunmadığı nazım şeklidir. Kafiye düzeni ab, cb şeklindedir. İki beyitten uzun olan kıtalar ise *kıt’a-i kebîre* olarak adlandırılır. Konuları aşk, sevgili gibi konular olabildiği gibi, övgü, yergi, hikmet gibi konular da olabilir. Genellikle bütün beyitlerinde aynı konular yer almaktadır.

Saâdetnâme’de de en çok kıta nazım şekli kullanılmıştır ve 332 adettir. 2 beyitli kıtalar olduğu gibi kıt’a-i kebîreler de oldukça fazladır. Aşağıda bir kıta ve 4 beyitlik bir kıt’a-i kebîre örneği verilmiştir:

Qıt’a

Dün namāzına sa’y kıl dervîş

¹⁴⁵ Hasan Aksoy, “Kıta”, *TDVİA*, C. XXV, Ankara, 2002, s. 505.

Kim anuñ hürdur neticesi bil

Havf édüp Hâkdan eşküñ eyle feşân
Kim anuñ nürdur neticesi bil (76a13)

Kıt 'a
Dedi dünyāya mezra 'a çü Resûl
Ki ne tohm ekdise anı götürür

Cev eküp gendüm uman eblehi gör
Bilmedi ne _ekse yêr anı bitürür

Ekmeyen hîç nesne hâşıl uman
Kâfiri gör ki kendüzin yitürür

Rûz u şeb toh(u)m-ı tâ 'at eken
Anda mahşerde hâsılın götürür (160b12)

Saâdetnâme'de 1 tane de Arapça kıta yer almaktadır:

Ve [le]kad ce 'altüke fî'l-fu'âdi muḥaddeṣî
Ve ebaḥtu cismî limen erâde cülusî

Ve'l-cismu minnî li'l-celîsi müvânisun
Ve ḥabîbu ḳalbî fî'l-fu'âdi enîsî (142b5)

5.1.4. Mesnevi¹⁴⁶

Aynı vezinde ve her beyti kendi içinde kafiyeli nazım şeklidir. Kafiye şeması aa, bb, cc... şeklindedir. Mesnevi nazım şekliyle uzun aşk hikâyeleri anlatıldığı gibi,

¹⁴⁶ Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 320.

dinî-ahlakî uzun öğretici eserler de kaleme alınmıştır. 2 beyitten 30 beyte kadar yazılan kısa mesneviler olmakla birlikte genellikle beyit sayısı sınırsızdır. Her beytin anlamının kendi içinde kafiyelenmesi ve beyit sınırı olmaması uzun konuların mesnevi nazım şekliyle anlatılmasını sağlamıştır.

Saâdetnâme'de 21 adet mesnevi bulunmaktadır. Bunların çoğu Vâhidî'nin sanat gösterisinde bulunduğu giriş ve sonuç bölümlerinde yazılmıştır. En kısa mesneviler Çâr-Yâr-ı Güzîn bölümlerinde 4'er beyitlik 4 mesnevi iken en uzun mesneviler de eserin faziletini anlattığı 56 beyitlik mesnevi ve kitabın hatimesinde yer alan 54 beyitlik mesnevidir.

Hz. Ömer'in (r.a.) övüldüğü 4 beyitlik mesnevi aşağıda verilmiştir:

*Ol mülk-i hük(ü)mde mîr-i 'ādil
Ol şer'-i nebîde fî'li kāmîl*

*Ol şāhib-i kişver-i şalābet
Sālār-ı 'asākîr-i mehābet*

*Hem şît-ı şalābeti ol hānuñ
Cem' etti harācını cihānuñ*

*Küffār anuñ şalābetinden
Korkarlar idi mehābetinden (8b15)*

Eserin faziletinin anlatıldığı 56 beyitlik mesnevinin başından, ortasından ve sonundan birkaç beyit verilmiştir:

*Evvelā ol bî-niyāza ben niyāz
Eyleyüp dedüm ki sensin Kār-sāz (23a8)
Hem hikāyāt-ı selef cem' eyledüm
Kūşe kūşe herbirin şem' eyledüm (23a13)*

*Gülşen-i envār-ı dildür bu kitāb
Maḥzen-i esrār-ı dildür bu kitāb (23b2)*

*Diz urmak istese kul şāhına
Tuhfesiz varmaz anuñ dergāhına (24b1)*

*Sen bizi Yā Rabb bī-derd eyleme
Merdler içinde nā-merd eyleme (24b10)*

Saâdetnâme'de "Fe'îlâtün" tef'ilesinin birçok kez tekrar edilmesiyle yazılan nazım şekli "bahr-i tavîl"¹⁴⁷ de bulunmaktadır. "Mesnevî-yi Bahr-i Tavîl" şeklinde başlıklandırılmış olan bu bahr-i tavîlde kendi içinde kafiyeli, yer yer seci'li 8 tane mensur cümle yer almakta ve bu cümleler birbiri arkasına 24 kez yinelenen "Fā'îlâtün" tef'ilelerinden oluşmakta, mısra sonlarındaki tef'ileler "Fā'îlün"e en sonda ise "bulur" fiilleriyle 2 kez "Fā'îlün"e dönüşmektedir:

*Sen de ey dervîş mâlik señ vücūduñ mülkine / 'adl ederseñ giresin 'ādil melikler silkine
/ belki anlardan dahı a'lā makāmātuñ senüñ / ekmel ü evlā vü ahsen hūr-ı cennātuñ
senüñ / kadr-i a'lā mülk-i nefse 'adl eden sâliklerüñ/ menzilinden mülk-i dehre 'adl
eden mâliklerüñ/ mülk-i dehre 'adl eden cennâtda me'vâ bulur/ mülk-i nefse 'adl eden
şâyeste-i Mevlâ bulur. (26b2)*

5.1.5. Nazm

Edebiyat terimi olarak ilk beyti kafiyeli kıta demek olan nazım şeklidir. Kafiye düzeni aa, ba... şeklindedir. 2 beyitten başlayıp 15 beyte kadar çıkabilir.

Saâdetnâme'de 13 adet nazm bulunmaktadır fakat hepsi yazma metinde "Şi'r" şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu şiirlerin formuna bakıldığında nazm nazım şekline uyduğu için "Nazm" şeklinde başlıklandırılmıştır. Aşağıda bir nazm formundaki 7 beyitlik bir şiirin ilk birkaç beyti alıntılanmıştır:

*Rāh-ı hevāda olalı rehber bu nefis-i şūm
Güm-rāh edüp-durur bizi yek-ser bu nefis-i şūm*

¹⁴⁷ İsmail Hakkı Akosyay, "Beyanî'nin Bahr-ı Tavil'i", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. II, S. 3, 2018, s. 230-242; Yunus Kaplan, "Fehîm-i Kadîm'in Bahr-ı Tavil'i", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 16, İstanbul, 2016, s. 167-176; İ. Hakkı Aksoyay, "Bahr-ı Tavil", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi: Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, Ankara, 1999, s. 438-439.

Ṭuġyān mekātibinde bize ḥāce olalı
İşyān kitābın okıdur ezber bu nefs-i şūm

Bir ḥayr işe ki başlayavüz anı sa'y edüp
İtmāmına kıomaz éder ebter bu nefs-i şūm (12a7)

5.1.6. Dübeyt¹⁴⁸

Saâdetnâme'de ikisi "Rübai", birisi "Rübaiyye" şeklinde başlıklandırılan üç şiir bulunmaktadır fakat bu şiirler rübai nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Ahrem ve ahreb denilen özel vezinlerle yazılan dört mısralık nazım şekli¹⁴⁹ olan rübainin kafiye düzeni a a b a şeklindedir. *Rübâiyye* ise örnekleri daha çok Arap edebiyatında görülen birinci, ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle kafiyeli olan nazım şeklinin adıdır.

Saâdetnâme'de yer alan rübai başlıklı üç şiir ahrem ya da ahreb vezinleriyle yazılmamıştır. Bundan dolayı bu şiirler yazma metinde rübai olarak başlıklandırılmış olsa da aslında *dübeyt* (*dübeytî*) formundadırlar. "İki beyit" anlamına gelen *dübeyt* edebî ıstılah olarak rübai karşılığında kullanılan bir terim olduğu söylenmekle birlikte vezin bakımından rübaiden ayrılan nazım şeklinin adıdır. Rübai dört mısra esasına dayanan bir nazım şekli iken dübeyt iki beyitten oluşmaktadır.¹⁵⁰

Aşağıda örnek de *Saâdetnâme*'de rübâiyye başlığını taşısa da dübeyt örneğidir. Görüldüğü üzere birinci, ikinci ve dördüncü mısraların son kelimelerindeki "ân" harfleri birbiriyle kafiyelidir ve mürdef kafiye oluşturur. Aynı zamanda bu şiir, ahreb ya da ahrem vezinleriyle değil, muzâri bahrinin "Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır:

Toḥm-ı sa'âdeti dil ü cān üzre kıl feşān
Tā g<öñ>üller açılup dil ü cān ola gülsitān

¹⁴⁸ Sebahat Deniz, "Dübeyt (Dübeytî) Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 14, İstanbul 2006, s. 77-85.

¹⁴⁹ Mürsel Öztürk, "Rubâî", *TDVİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 177.

¹⁵⁰ Sebahat Deniz, *a.g.m.*, s. 77.

Cān u dilüñ dimāğını [hem]büyü güllerüñ

Her dem mu ‘aṭṭar éde ölince beḳā-yı cān (13a6)

Aşağıda *Saâdetnâme*’deki diğer dübeyt örneği alıntılanmıştır, görüldüğü üzere ahreb ya da ahrem vezinleriyle yazılmamıştır:

Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün

Devlet-i kübrā dilerseñ ey dil ol Hâḳ bendesi

Tā olasın mihr-i ‘ālem-tāb-veş tābendesi

Nice zülmetler münevver ola nūruñdan senüñ

Niçe şāhib-mātemüñ hem sende ola ḥandesi (12b13)

5.2. Vezin¹⁵¹

5.2.1. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı¹⁵²

¹⁵¹ Bkz.: Mucahit Kaçar, “Kemal Paşa-zâde’nin Şiirlerinin Aruz, Kafiye ve Üslup Hususiyetleri”, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, C. IV, S. 1, Temmuz 2019, s. 16-25; Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 201-254; Yakup Şafak, “Aruz Ölçüsü ve Bazı Değerlendirmeler”, *Yedi İklim*, C. VII, S. 49, Nisan 1994, İstanbul, s. 12-18; Nihad M. Çetin, “Arûz”, *TDVİA*, C. III, İstanbul, 1991, s. 424-437.

¹⁵² Mucahit Kaçar, “İbni Kemâl Divânı’nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)”, (danş. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2010, s. 36; Türkân (Çınar) Alvan, “Emrî Divânı’nın Nazım Bilgisi ve Belâgat Yönünden İncelenmesi”, (danş. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2005, s. 57; Hakan Taş, “Vahyî Divanı ve İncelenmesi” (danş. Doç. Dr. A. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004, s. 44.

Tablo 2. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

BAHIR	VEZİN	BEYT	DÜBEYT	KASİDE	KİTA	MESNEVİ	NAZM	TOPLAM
Hezec	Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün				1			1
	Mef'ülü/Mefā'ılün/Mef'ülü/Mefā'ılün						1	1
	Mef'ülü/Mefā'ılü/Mefā'ılü/Fe'ülün				1		1	2
	Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün	4	1		33	3		41
	Mef'ülü/Mefā'ılün/Fe'ülün				7	4		11
Remel	Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün	3	1		3	1	2	10
	Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün	3			13	6		22
	Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün				2		1	3
	Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün				4			4
Muzâri	Mef'ülü/Fā'ilātün/Mef'ülü/Fā'ilātün				1			1
	Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ılü/Fā'ilün	2	1	1	11		2	17
Müctes	Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün	1			2		1	4
Hafif	Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün	2			252	3	5	262
Mütekarib	Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ül				1	3		4
Serî	Müfte'ilün/Müfte'ilün/Fā'ilün				1	1		2

Yukarıdaki tabloda Vâhidî'nin şiirlerinde kullandığı vezinlerin nazım şekillerine göre ayrımı görülmektedir.

Vâhidî'nin *Saâdetnâme*'sinde 15 farklı aruz vezni tercih edilmiştir. Fakat eserde nazım şekilleri açısından çeşitlilik bulunmadığı gibi belirli vezinlerin tercih edildiği görülmektedir. Bunların çoğu klâsik Türk edebiyatında da çok tercih edilen remel ve hezec bahri vezinleridir.

Saâdetnâme'de en çok kullanılan vezin, Hafif bahrinin “Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün” veznidir ve en çok kıta nazım şekliyle kullanılmıştır. Bu vezin şiirde toplamda 262 adettir. Bunu Hezec bahrinin kapalı hecelerin çok olduğu “Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün” vezni takip eder ve bu vezin de en çok kıta nazım şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Toplamda 41 adettir.

Bununla birlikte Hezec bahrinden “Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün” vezni ile “Mef‘ülü/Mefâ‘ilün/Mef‘ülü/Mefâ‘ilün” vezni ve Muzâri bahrinden “Mef‘ülü/Fâ‘ilâtün/Mef‘ülü/Fâ‘ilâtün” vezni 1'er kez kullanılmıştır.

Böylelikle toplam 385 şiirin 262'si yani *Saâdetnâme*'deki şiirlerin %50'den fazlasının Hafif bahrinin “Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün” vezninde olduğu görülmektedir. Normalde Türk şairlerince en çok Remel bahrinden “Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün” vezni ile Muzâri bahrinden “Mef‘ülü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün” vezni benimsenmiştir. Ancak Vâhidî, pek tercih edilmeyen Hafif bahrinin “Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün” veznini kullanmış ve bu vezinle en çok kıta nazım şeklini tercih etmiştir.

5.2.2. Vezinde Meydana Gelen Değişiklikler¹⁵³

Türkçe kelimelere aruz vezni tatbik edilirken karşılaşılan bazı problemlere karşı şairler, imale, zihaf ve vasl gibi tasarruflarla vezinlerde değişiklikler yapmışlardır.

Aşağıda *Saâdetnâme*'de uygulanan aruz tasarrufları, kavramları ve eserden alınan bazı örnekleriyle detaylı bir şekilde incelenmiştir. Eserden seçilen örnekler, kolay teşhis edilebilmesi için **kalın** (bold) yazı tipiyle altı çizili şekilde verilmiştir:

5.2.2.1. Vasl (Ulama)

Kelime olarak “ulama”, “bağlama” ve “bitiştirme” anlamlarına gelen vasl, klâsik edebiyatta sonu ünsüz harfle biten bir kelimenin ünlü ile başlayan bir kelimeye bağlanarak okunmasıdır. Günlük dilde akıcılığı sağlayan vasl, manzumelerde âhengi sağlamaktadır.

Vâhidî'nin de *Saâdetnâme*'sinde de vasl yapılan örneklerden bazıları aşağıdadır:

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

Vaḥdetine cümle-i eşyâ şuhûd

*Hizmetine lâ-bü**d** ederler sücûd* (1b6)

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ülün

Anuñ vaşşâfi ol Yezdândur ancak

Anuñ meddâhı ol Sübhândur ancak (7b12)

¹⁵³ Bkz.: Hasan Kaplan, “Mısraı Arzu Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C. II, S. 1, Şubat 2019, s. 279-311; Mesut Bayram Düzenli, Şahap Bulak, “Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 43, Bahar 2018, s. 145-171; Sadık Yazar, “Klâsik Türk Edebiyatında Aruz Etrafında Gelişen İmlâ Hususiyetleri”, **Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu** Ed., Doç. Dr. Özer Şenödeyici, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 277-299; İ. Hakkı Aksoyak, “Osmanlı Şairlerinin ‘Aruz Tasarrufları’ ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. III, S. 6, Sonbahar 2008, s. 59-74; Atabey Kılıç, Aruz İmlâsı Üzerine Notlar, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. III, S. 6, Sonbahar 2008, s. 471-487; Günay Kut, “Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin ve Anlam”, **İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, S. 8, İstanbul, 1999, s. 189-198.

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Degme bir dostuña murāduñi sen

Dème yoḥsa cihānda şāyi‘olur

Saña düşmen olanlaruñ birisi

Êşidüp varur anı māni‘olur (35a12)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Kim dilerse muḥabbetehlinden

Olmağı vèrmesin sözine ḳadr (121b1)

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün

Ḥalāş ède seni ol bendeden ol

Êresin Ka‘bede cāna olanda (177b9)

5.2.2.1.1. Türkçe Kelimelerde Kaynaşma

Şairlerin Türkçe’yi aruza tatbik ederken hece eksiltmek ya da artırmak için başvurdukları bir yol da Türkçe’de bazı birleşik kelimelerde bazen ilk kelimenin son, bazen de ikinci kelimenin ilk ünlüsünün düşmesi (ne için>niçin, kahve altı>kahvaltı) ya da birleşik olmayan iki kelime arasındaki ünlünün düşmesi (ne eylesin>neylesin, ki ol>k’ol, ne ola>n’ola, anun için>anunçün) olayına başvurulur.

Saâdetnâme’de de bu yaygın yöntem epey başvurulmuştur, bazen de bu yöntemle alışılmamış örnekler de ortaya çıkmıştır:

Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün

Ol maḥrem-i rāz-ı āsumānī

Veol maḥrem-i ka‘be-i emānī (8b4)

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün

Özüñden özge hem-ser bil kiedinme

Ki murğ-ı dil ède her yaña pervāz (28a7)

Fe‘ilatün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Yohsa eyle Hudādan istiḥyā

Epsem olmaḡdan olmadı_aşl-i uşūl (30a9)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Şāha varmaḡ dilerseñ ēy dervīş

Andan eb‘ad oturmaḡa_oldı maḡal (32a8)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Ehl-i bāzār-iseñ ne_ola sa‘y ēt

Ṭā‘ate kim vēre saña revnaḡ (75a11)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Ḥalḡ arasında bulasın ḡürmet

Cānib-i Ḥaḡda ki_ey‘azīz olasın (130a9)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Cev eküp gendüm uman eblehi gör

Bilmedi ne_ekse yēr anı bitürür (160b13)

5.2.2.1.2. Sekt

Sekt, ulama yapılması gereken yerde vezin gereḡi ulama yapılmaması ve şiirde kesintinin meydana gelmesidir.

Vâhidî’nin de *Saâdetnâme*’de vezne sadık kalmak adına yaptığı sekte uğratma uygulamalarından bazıları aşağıda verilmiştir:

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Derdümüz ḡāyet öküşdür bī-nihāyet cürmümüz

Cürmümüzden geḡ bizim hem derde kıl dermānumuz (13b3)

Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün

Gel imdi eyle sen daḥı ḥalka ēyü nazar

Yüzüñ ēyü göre olaruñ daḥı gözleri (35a2)

Aşağıdaki beyitte “rāz-dāş olmak” ve “aṭādur āgehe” kelimeleri arasında vasl gerekirken vezin, sekte uğramıştır:

Fa'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün

Reh-nümā olmak seḥādur güm-rehe

Rāz-dāş olmak **aṭādur āgehe** (48b3)

Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün

'Aybuñı ḥalka āşikāre édüp

Seni rüsvāy édüp **ede** gulüvv (55b11)

Mefā'ilün/Mefā'ilün/Fe'ülün

Tevāzu' eyleyenler buldı 'izzet

Tekebbürlük edenler buldı la'net (56b12)

5.2.2.2. İmale

Vezin gereği, bir kelimenin ünlüsünün uzun şekilde okunmasıdır. İmale yapılacak heceler kelime sonlarında bulunur.

İmale ikiye ayrılmaktadır:

5.2.2.2.1. İmâle-i Maksûre (Kısa Uzatma)

Kısa hecenin vezin gereği uzun okunmasına denir. Atıf vavları, tamlama kesreleri, imla harfi olan ye'lerde imale yapılabilir. Türkçe kelimelerde de uzun ünlü bulunmadığından imale yapıldığı görülmektedir.

Saâdetnâme'de bu yöneme oldukça fazla örnek vardır. Aşağıda bazıları alıntılanmıştır:

Mef'ülü/Mefā'ilün/Fe'ülün

Ol maḥrem-i rāz-ı āsumānī

Ve_ol mahrem-i ka'be-i emānī (8b4)

Fe' ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün

Sitemi ko şehā kerem eyle

Dāmen-i 'adl tut ki şāh olasın (30b6)

Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün

Her kim ki seçmez ise helālī harāmdan

Meftūh olmayya aña ol bārgāh-ı Hāḡ (61b6)

Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün

Dünyā 'acūzesi düzinüp bir gelin gibi

Varmaḡ-durur hezār ere her demde 'ādeti (69b11)

Fe' ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün

Ger beyābān-ı 'aşḡa 'azm edesin

Yād-ı Hāḡḡı edin o yolda zād (127a9)

Fe' ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün

Kim olardan ıraḡa rahmet yok

Hāḡ kelāmıdur oldu bu ma'lūm (204a14)

Mefā'ilün/Mefā'ilün/Fe'ülün

İlāhī lutfuñ-ıla fetḡ-i bāb ét

Du'āsın Vāḡidīnūñ müstecāb ét (242b7)

5.2.2.2.2. İmāle-i Memdûde (Medd)

Kelime olarak “uzatma” ve “çekme” anlamlarına gelen medd, Arapça ve Farsça kelimelerde uzun olan ya da sonu iki ünsüzle biten heceyi bir uzun bir kısa hece şeklinde uzatarak okumaktır.

Aşağıda *Saâdetnâme*'de, Arapça ve Farsça kelimelerin uzun ünlülerinde yapılan medd örnekleri aşağıda verilmiştir:

Fe‘ilatün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Dilese yine yoğ éder anı

Men ‘e yok hiç kimsenüñ haddi (3b12)

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Çünkü ‘arşu ‘llāhdur dil ey gedā

Aña Mi ‘rāc ile bul vaşl-ı Hudā (17b1)

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Ëy zihī bī-‘ārlık ey sūmlık

Kurbet-i sultāndan mahrūmlık (24b7)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Pend-i Pīrānı cāndan eyle qabūl

Ëy civān tā ki nīk-baht olasın (34a4)

Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün

Her kim ki seçmez ise helāli harāmdan

Meftūh olmaya aña ol bārgāh-ı Haq (61b6)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Eyle a ‘māl-i şāliha ki āhir

Geleler saña hūb-şūretle (200b5)

Aşağıdaki örneklerde ise iki ünsüzle biten Arapça ve Farsça kelimelerde yapılan imāle-i memdûde örnekleri yer almaktadır:

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün

O sözlerden netice Vāhidī bil

Maqām-ı ‘aczdür kıl anı hāşıl (5b11)

Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün
*Yā **Rabb** çāre senden olur nefs-i ejdere*
İnsān za 'ıf ne éde kavī ejdehā-y-ıla (11b4)

Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün
Éy birāder her kim ol bī-derddür
Merd şanma sen anı nā-merddür (24a6)

Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün
Dün namāzına sa'y kıl dervīş
Kim anuñ hūrdur neticesi bil (76a13)

Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün
Seni Nemrūd-nefs éy dervīş
Étse nār-ı hevāsına pertāb (144b12)

Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün
Senden isterse karz bir yāruñ
Ne kadar dēme kīseñi aña vēr (230b2)

Çift ünsüzle biten Türkçe kelimelerde de medd yapıldığı görülmektedir:

Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün
Ġaflēt édüp zen-i zamāne ile
Cift olduñsa aña vērme talāk (31b6)

Bir ünlü ve bir ünsüz harfle biten Türkçe kelimelerde de (ak, al, aş, ay, az, dağ, dal, kaş, sağ, taş, toprak, var, yaş, yay, yok) kelimelerin ünlülerinin uzun ünlü olduğu kabul edilerek bazen med yapıldığı görülmektedir.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Bkz.: Hasan Kaplan, "Bazı Türkçe Kelimelerde Mede Dair Düşünceler", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6 S. 4, Sonbahar 2011, s. 633-647; Hakan Taş, "Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 19, İstanbul, 2008, 143-156; Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, 4. bs., Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2007, s. 212.

Saâdetnâme'de bu tür örnekler görülmektedir:

Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün

Diz urmak istese kul şāhına

Tuḥfesiz varmaz anuñ dergāhına (24b1)

Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün

Kaç andan ki şirk rāyiḥası

Gelür ehl-i ma' āṣī olursın (120a8)

Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün

Ne 'aceb Ka'be zāyir olsa biri

*Kim odur **taş**dan binā-yı Ḥalīl* (157b11)

Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün

Gitse bir merd-i dīn bu dūnyādan

*Ağlasa tañ mı **tag**lar ēy yār* (187a6)

Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün

Ḳande ṭüllāb-ı Ḥaḳ eşidesin

Var anlarla iḥtilāṭ eyle (234a1)

Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün

Pes anuñ gibi müşkil olduḡ-içün

*Kimse dēmez meh **al** bir loḳma* (234b10)

5.2.2.3. Zihaf (Kasr/Kısaltma)

Kelime anlamı “aslından uzaklaştırmak” olan zihaf, kapalı olan hecelerin vezin gereği açık hâle getirilmesidir. İmaleden farklı olarak ahengi bozmaktadır.

Şairlerin, mahlaslarındaki uzun i ve nispet ye'lerinde (ī) zihaf yapmalarında sakınca görülmemiş ve bu değişiklik kusur kabul edilmemiştir.

Zihaf yapılan ses (ünlü), yazma metinde harf olarak gösteriliyorsa metne uyarak *eğik* (italik) yazı tipiyle verilmiştir.

Saâdetnâme'de de buna çokça örnek verilmiştir, örneklerden bazıları aşağıdadır:

Fe' ilâtün/Fe' ilâtün/Fe' ilâtün/Fe' ilün
Olmadı hiç melek sırr-ı Hudâdan āgeh
Oldı ol sırr-ı hafîden velî āgâh Âdem (3a7)

Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün
Leylî saçlularuñ hevâ-y-ıla
Bizi tağlara atdı çün Mecnûn (11b15)

Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün
Okıdukça tâze tâze cân vère
Ya 'nî bir derdüñe biñ dermân vere (23b16)

Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün
Rağbet êt 'ilm ü şer'e tâ dil ü cân
Mülkine 'ālî pâdişâh olasın (30b10)

Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün
Yarlıgar her ne deñlü 'aşî iseñ
Göñlüñe gelse ger peşimānuñ (109a3)

Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün
Ki kanâ'at hazîne-i Hâkdur
Fânî olmaz o genc yapış aña (155a3)

Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün
Keşî-i tende ğaflet incüsin
Nāgehānî yétürse h'âce-i cân (171a11)

“Şāfī” kelimesinin geçtiği bütün mısralarda zihaf yapılmıştır, bunlardan ikisi aşağıda verilmiştir:

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Her müride bundan erişe murād

Şāfī-kalb edüp kıla pāk i ‘tikād (23a16)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Ko zemīn [ü] zamān tağayyürini

Şāfī dil ol ki maḥz-ı cān olasın (235b13)

Yapılması kusur olarak kabul edilen zihaf örnekleri *Saâdetnâme*’de pek yer almamakla birlikte örnekleri aşağıdadır:

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün

İzârından alup-durur b_üy[ı] gül

Beñine hindî kuldur sūhte fülful (7b4)

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Bizde gayret yok k_āfirzâde teg

Yohsa şeyhe gönümüzde var mı şek (63b5)

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün

Yoluñ başup ḥarāmī nef̄s nā-gāh

Seni bende çeküp kosa y_ābānda (177b7)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

İki ḥayvān ḡayr-ı cins olsa

Bir āhūrda tutarlar ünsiyyet (237b10)

Aşağıdaki örnekte de muhaffefi (dergeh) olduğu hâlde, yazma metinde “dergāh” şeklinde (-ā) sesi ile yazılıp zihafa yol açılmıştır:

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Olmayınca cümle cürmünden berī

Dergāh-ı Hakkdan temennā eyleme (28a2)

Aşağıdaki “dīgergūn” kelimesinin (ī) harfinde zihaf yapıldığı görülmektedir. Bu kelimenin “dīgergūn” şeklinde de imla edildiği bilinmektedir, fakat Vāhidī uzun i’li (ī) olan yazımı tercih etmiş ve bu da zihafa yol açmıştır:

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Bir işi kim işler olsañ Hakk-ıçün

Halkçün anı dīgergūn eyleme (223b7)

Aşağıdaki ilk iki beyitte geçen “Zīrā” kelimesinin son hecesinde zihaf yapılırken, son üç beyitte ise Zīrā” kelimesinin yerine imlada muhaffefi (Zīre) kullanılarak zihafтан kaçınıldığı görülmektedir:

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Zīrā gāyet rāygāndur ēy gedā

Alasın biñ cāna bir derd-i Hudā (24a13)

Müfte‘ilün/Müfte‘ilün/Fā‘ilün

Zīrā ki zen dām-ı şeyātīn olur

Buñā tutilmaz kişi Hakk-bīn olur (37a5)

Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün

Zīre insān vāşıl-ı Allāh olur

Rāha rehbersiz giren güm-rāh olur (63b14)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Zīre yād-ı Hakk iledür kişiyi

Bir nefesde cihānı tayy çün bād (127a10)

Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün

Zīre ma‘nīde kızb hacāletdür

Hubb-ı gayr olsa dilde zerre kadar (150a15)

5.3. Kafiye¹⁵⁵

5.3.1. Kafiye Giriş

Kafiye, edebiyat terimi olarak en az iki mısra sonunda yer alan ses tekrarına denir. Sesleri tekrarlanan kelimelerin kendilerinin ve anlamlarının farklı olması gerekir. Şiirin ahenk unsurlarından olan kafiye, nazım şekillerinin oluşumunda önemli bir role sahiptir.

Kafiyenin oluşması için mısra sonlarında çekim ekleri haricinde tekrarlanan harfe “revi” adı verilir. Kafiye ile kastedilen hem revî harfidir hem de revinin bulunduğu kelimedir. Revî harfinin sakın olanına “revî-yi mukayyed”, harekeli olanına “revî-yi mutlak” denmektedir. Örneğin “zarar” kelimesi ile “haber” kelimesindeki “r” sesi harekesiz oluşundan dolayı revî-yi mukayyed, “sitemi” ile “elemi” kelimesindeki “m” sesi de harekeli oluşundan dolayı revî-yi mutlaktır.

Kafiyeden sonra gelen aynı anlam ve görevdeki ek ve kelimelere ise “redif” denmektedir. Redifler, ek ya da kelime şeklinde olabildiği gibi, ek+kelime şeklinde olan redifler de vardır.

Saâdetnâme’de alıntılanan rediflerden bazıları aşağıda sırasıyla ek hâlindeki redifler, kelime hâlindeki redifler ve ek+kelime hâlindeki redifler şeklinde verilmiştir:

Aşağıdaki beyitte redif, ayrılma hâli eki olan “-dAn” ekiyle yapılmıştır:

Olmadı hâlî dahî âyâtdan

Añlanur ma ‘nāsı her ebyâtdan (23a11)

Aşağıdaki beyitte redif, “olalum” kelimesiyle kurulmuştur:

Uyalum insāna insān olalum

Taht-ı diller üzre sulţān olalum (63b12)

Aşağıdaki beyitte redif, harekeli revî harfî (-t) ve “ëresin” kelimesiyle kurulmuş ek+kelime hâlindeki rediftir:

¹⁵⁵ Bkz.: Kâzım Yetiş, “‘Edebiyat Bilgileri’ Kitaplarında Kafiye Meselesi”, **Aydın Türklük Bilgisi Dergisi**, S. 2, Ekim 2016, s. 125-144; Mucahit Kaçar, “Klasik Türk Edebiyatında Kafiye”, **Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu** Ed., Doç. Dr. Özer Şenödeyici, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 37-53; M. A. Yekta Saraç, M. Çiçekler, “İbni Kemâl’in Kafiye Risâlesi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XXVIII, İstanbul, 1998, s. 445-477.

Eyle şūfī harāmdan perhīz
Tā maḳām-ı sa ‘ādetē ēresin

Sende ‘ilm-i nübüvvet ēde zuhūr
Tāc u taht-ı siyādetē ēresin (221a4)

Redif, kafiye den sonra gelebildiği gibi kafiye den önce tekrarlanan ve belagat açısından “tekrir” olarak nitelendirilen redifler de vardır. Bu tekrarlar “hâcib” olarak adlandırılır.¹⁵⁶

Aşağıdaki örnek ise kafiye den önce gelen redif, yani “hâcib” örneğidir:
Zamāne azduğına bu ‘alāmet oldu delīl
Erāzil ola ‘azīz [ü] efāzıl ola zelīl

Budur nizām-ı cihānuñ bozulmasına sebeb
Edānī ola keşīr [ü]ahālī ola ḳalīl (33a16)

5.3.2. Kafiye Çeşitleri

Mısra sonundaki ses tekrarı olan ve bu sesin revî diye adlandırıldığı kafiye, revî harfinden önceki harflerin tekrar durumuna göre de ikiye ayrılmaktadır:

5.3.2.1. Kâfiye-i Mücerrede

Sadece revî harfinin tekrarıyla yapılan kafiye çeşididir. *Saâdetnâme*’deki örnekleri şunlardır:

Hilālinden ‘alāmetdür meh-i ney
Cihānı ol vec(i)hden ētdi pertey (7b2)

Gerçi kim bu hülḳladur muhteliṭ
Līk dilden olmamışdur mürtebiṭ (15b3)

¹⁵⁶ Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, s. 266.

Ḳadrin a‘lā éder kişinüñ edeb
Ṭālib-i Ḥaḳḳsañ kıl anı taleb (48b13)

İltihāb étse dilde nār-ı gāzab
Āb-ı hilm-ile anı diñlendür

Yazmayalar günāhuñı melekeyn
Olasın āteş-i saḳardan hür (88b3)

<E>gerçi sünnetdür icābet da‘vete
Līk varma bezm-i gıybet-gūlara

Yohsa yēyüp sen daḥı ādem etin
Olasın hem-mezheb ol bed-ḥūlara (89b5)

Ṭoğrı yola daḥı giderse kişi
Bilmese pīşvā gerek lā-büdd

Rūz u şeb toğrı yoldan azmışa ḥod
Bir ēyü reh-nümā gerek lā-büdd (110a4)

Bir kılına anuñ étmezler zarar
Şādık ol al sen bu sözlerden ḥaber (244a6)

5.3.2.2. Kâfiye-yi Mürekkebe

Revi harfinden önceki harflerin tekrarıyla oluşur. Üç bölümde incelenir.

5.3.2.2.1. Kâfiye-i Mürdefe

Revi harfinden önce sakın olan ridf harflerinden (ل, و, ع) birinin tekrarlanmasıyla oluşan kafiyedir. (ل) harfiyle yapılanlara “ridf-i elifi”, (و) harfiyle yapılanlara “ridf-i vâvî”, (ع) harfiyle yapılanlara da “ridf-i yâî” denir.

Saâdetnâme’de bu kafiyeye örnek teşkil eden beyitlerin bazıları aşağıdadır:

Vaḥdetine cümle-i eşyâ şuhūd
Hizmetine lā-büd ederler sücūd (1b6)

Nihāndur gerçi kim gāyet ‘ayāndur
‘Ayānlığından ol gāyet nihāndur (4b2)

Nūr-ı Haḳdan-durur edeb bir tāc
Pādişāhlar dahı aña muhtāc (48b16)

Nefs-i kāfirle ceng ederken ölen
Bil muḥaḳḳaḳ ki ol şehīd olısar

Bil ki bugün şehīd-i zāhirden
Ḳadri yarın anuñ mezīd olısar (148a8)

Gēce gündüz yüziñ zemīne sürüp
Ki namāz ve gehī niyāz eyle

Sen de maḳbūl-ı bārgāh-ı Haḳ ol
Kim ki ol bī-niyāza nāz eyle (214b3)

Ḥamdu li’llāh bu kitāb oldu tamām
Oldı nāmı hem Sa’ādetle be-nām (243a7)

5.3.2.2.2. Kâfiye-i Müessese

Te'sîs harfinin yani revî harfî ile harekesiz (l) harfî arasında harekeli başka bir harfin bulunmasıyla oluşan kâfiyedir. Bu başka harfin diğerk mısradaki harfle aynı olması şartı yoktur.

Saâdetnâme'de karşılaşılan bazı örnekleri şunlardır:

Diledi kıldı 'âlemi zâhir

Ol Qadîm u 'Alîm ü ol Qâdir (3b11)

Dehâni çeşme-i âb-ı ma 'ârif

Kelâmi kût-ı ervâh-ı 'avârif (7a13)

Maṭlabıdur bu kamu tâliblerüñ

Mezhebıdür bu kamu zâhiblerüñ (23b6)

Saňa düşünâm edenleri 'afv et

Diler-iseñ kerâmet ey dervîş

Yohsa aña uyarsañ olasın

Dü cihânda melâmet ey dervîş (89b16)

Hırşı terk eyle rāḥat isterseñ

Ki ḥarîş olan olmadı râhat

Ne ki ḥaḳḳuñdur ol aña kâni '

K'érmez ehl-i kanâ 'ate âfet (118b14)

Nâzır olmaz cāmeye 'âsık olan

Rûy-ı ma 'şûkı koyup şâdık olan (243b8)

Rûz [u] şeb bu dîrler-ile 'âmil ol

'Âlem içre bir vücūd-ı kâmil ol (244a11)

5.3.2.2.3. Kâfiye-i Mukayyede

Kayd harfinin (reviden önce bulunan ridf (ل, و, ی) dışındaki sakin harfler) bulunduğu kafiye.

Saâdetnâme'deki bazı örnekleri aşağıdadır:

*Hem hikâyât-ı selef cem*m*' eyledüm*

*Küşe küşe herbirin şem*m*' eyledüm (23a13)*

*Ëy birâder her kim ol bî-der*rd*dür*

*Merd şanma sen anı nâ-mer*rd*dür (24a6)*

*Tagı bir ıgneyle delmek yü*sr *olur*

*Bir söz aňlatmak sefîhe 'us*r *olur (32b10)*

Ger medh olınsa kadri kadar her vücûd bil

*Lâ-büdd ol kişiye med(i)h nuş [u] pe*nd *olur*

Hadden ziyâde her kimi [kim] etseler med(i)h

*Ma 'nîde ol sitâyiş aña rîş-ħa*nd *olur (52a3)*

Eshıyānuñ olup-durur taħkîk

*Derecâtı Hudā katında büle*nd

Sen de ol eshıyādan ey mün 'im

*Seni de halk u Hālîk êde pe*send *(128b4)*

'Amel-i şâlih et ölince müdām

*Meşhedüñ ola tã çü heşt behi*st

Saħî oldur ki aňmayup özüni

*Fuķarāya elindekin êde ba*hs

Nāmi tā eshıyā cerīdesine
Āb-ı zerrīnle tā ebed ola na^{ks} (129a7)

Her taraıdan seni ihāta edüp
Ķıla i ‘zāz hūr-i nūr siris^t (187b3)

5.3.3. Kafiye Kusurları¹⁵⁷

İki bölüme ayrılır:

5.3.3.1. Uyûb-ı Mülakkaba-i Kâfiye

Adı konulan kâfiye kusurlarıdır. Sinâd, ikvâ, ikfâ ve îtâ şeklinde çeşitleri vardır. *Saâdetnâme*’de ikvâ, ikfâ ve îtâ’nın örneklerine rastlanmıştır.

5.3.3.1.1. İkvâ

İkvâ, mücerred ve mukayyed şeklinde kafiyeleşen kelimelerde kafiyei sağlayan harften önceki harfin harekesinin farklı olmasıdır. Aşağıda örnekler alıntılanmıştır:

Girelüm biz yine evvelki s^öze
Ėdelüm takrîr maşşûdı sⁱze (17b14)

Ger dilerseñ Haķ katında bulasın ‘izz ü şeref
Rızķ için dervîş aşlâ kimseye étme gⁱle

Kim vèrür eşyāya her dem perveriş Perverdigār
Āsumāndan yağdurup bārān kifāyetle g^ele (45b14)

¹⁵⁷ Mucahit Kaçar, Necâtî Bey Dîvânı’na Kâfiye Kusurları Açısından Bir Bakış”, *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Ölümünün 500. Yılında Necatî Beğ Anısına)*, Kocaeli, 17-19 Nisan 2009, s. 421-432.

5.3.3.1.2. İkfâ

Mahreç yakınlığı bulunan revî harflerinin oluşturduğu kafiye kusurudur. Edebiyatımızdaki “abes-muktebes” tartışmasına bu kafiye kusuru yol açmıştır.¹⁵⁸

Saâdetnâme’deki örneği aşağıdadır:

Ëy birâder tâlib-i Yezdânsaň

*Zıkr-i Hâkdan ğayra zinhâr açma le**h***

Ëtdiler beyhûde sözden ictinâb

*İsteyenler kurb-ı dergâh-ı Çalap**ı*** (87a12)

5.3.3.1.3. İtâ

Şiirde kafiye’nin aynı anlamda tekrarına denmektedir. Beyit sayısı çok olan nazım şekillerinde 5 ila 7 beyitte bir kafiye’nin aynı anlamda tekrarı hoş karşılsa da beyti az olan nazım şekillerinde bu kusur olarak kabul edilmiştir. İki çeşittir:

5.3.3.1.3.1. İtâ-yı Celî

Tekrarı açık bir şekilde yapılan itâdır. Aşağıda *Saâdetnâme*’den alıntılanan itâ-yı celî örneklerinden bazıları verilmiştir.

Saâdetnâme’deki bir mesneviden alınan aşağıdaki ikinci beytinde “hayrân” kelimesi tekrarlanmıştır:

*Velî şahrâ-yı vaşfuñ içre **hayrân***

*Yürürüz cümle sergerdân u **hayrân*** (5b3)

Bir başka mesnevinin 25. beyti olan aşağıdaki beyitte “haddîn” kelimesi aynı anlamda ve aynı beyit içerisinde tekrarlanmıştır:

*Bulımayup türâb-ı ‘acze **haddîn***

*Koyup lâl oldı bildi kendü **haddîn*** (7b16)

Aşağıdaki beyitte ise “görürler” redif, “biñ bir” ve “biñbir” ise tekrarlanan kafiye’lerdir. Fakat bu tekrar aynı anlamda değildir, ilk mısradaki “biñ bir” kelimesinin

¹⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: F. Abdullah Tansel, “Muallim Nâci ile Recâizâde Arasındaki Tartışmalar”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, İstanbul, 1953, s. 159-200.

“binde bir”, yani “nadir” şeklinde bir anlamı varken ikinci mısradaki “binbir”, “çok, fazla” anlamındadır. Görünüşte îtâ kusuru gibi duran bu tarz cinaslı kullanımlar Kemal Paşazâde’nin “Belki gâh olur tecnîsi mutazammın olur, muhassenâtdan olur.”¹⁵⁹ şeklindeki anlayışına göre îtâ kusuru olmaktan çıkmaktadırlar.

*Hüner sende ola **biñ bir** görürler*

*Velî bir ‘aybuñı **biñbir** görürler (21b9)*

Aşağıdaki kıtada da aynı durum söz konusudur. İlk beyitteki “pertâb” kelimesi “atma, atılma, sıçrama” anlamlarına gelirken ikinci beyitteki “pür-tâb” kelimesi ise “ışıklı, parıltılı” anlamlarına gelmektedir. Bu yüzden buradaki tecnîsin mevcudiyeti bu kafiyeleşimi îtâ kusuru olmaktan çıkarmıştır:

Seni Nemrûd-nefs ey dervîş

*Ëtse nâr-ı hevâsına **pertâb***

Eyle teslîm gel Hâka cânuñ

*Ki _ola gülşen ol âteş-i **pür-tâb** (144b12)*

Aşağıdaki beyitlerde de “bulasın” ve “derece” kelimeleri kafiyeleşirken iki kez aynı anlamda tekrarlanmıştır.

Halk-ıla zindegânî kıl çü tabîb

*Tâ ki dil derdine devâ **bulasın***

İçür anlara hulkuñ eşribesin

*Ki kamu şıhhat u şafâ **bulasın** (59b1)*

Hak sülûkinde dâne-i hurmâ

*Sâlike oldı mâni ‘ **derece***

Bu tarîkatde hod küf(ü)r gibidür

*Olsa dervîş kâmi ‘ **derece** (67a8)*

¹⁵⁹ M. A. Yekta Saraç, Mustafa Çiçekler, a.g.m., s. 475.

5.3.3.1.3.2. Îtâ-yı Hafî

Tekrarı kapalı bir şekilde yapılan îtâdır. Farsça çokluk eki ya da sıfat-ı müşebbehe olan “ân” eki ile yapılan ve “kâfiye-i şâyegân” olarak adlandırılan kafiye'nin birden fazla yapılması kafiye bulmakta zorluk yaşayan şaire kolaylık sağlasa da¹⁶⁰ bu kafiye çeşidinin tekrarı îtâ-yı hafîye sebep olmaktadır.

Saâdetnâme'de de örnekleri mevcuttur:

Zâyir-i Ka'be-i dil ol her dem

Anda sa'y eyle cānı kıl kurbân

Tā ki sen de cenāzen üstinden

Murg-ı perrān-veş olasın perrân (146a16)

'Amel-i şālîh eyle şād ol kim

Hak senüñçün yaratdı cennâtı

Zeyn edüp cümle eyledi iḥşār

Hūr u ḡilmān u köşk [ü] ravzâtı (206a12)

5.3.3.2. Uyûb-ı Gayr-ı Mülakkaba-i Kâfiye

Adı konulmayan kafiye kusurlarıdır. Bunlar, yukarıda açıklanan kafiye kusurları haricinde belli bir kategoriye dahil olmayan kusurlardır.

Örneğin, kafiye yapılan kelimelerin revî harflerinden birisinin tamlama içine girmesi, diğerrinin de sakın kalması bu kusurlardan bir tanesidir. Aşağıdaki şiir, redifî “bu nefsi-şüm”, kafiyesi ise “r” harfî tekrarıyla mücerred kafiye'dir. Fakat son iki beyitte bu kafiye örgüsü “-Ar” şeklindeki geniş zaman ekine dönüşmekte, redif de son iki beyitte “-Ar bu nefsi-şüm” şeklinde değişmektedir. Dolayısıyla şiirin redif ve kafiye örgüsü bozulmaktadır:

Rāh-ı hevāda olalı rehber bu nefsi-şüm

Güm-rāh edüp-durur bizi yek-serı bu nefsi-şüm

¹⁶⁰ M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, s. 273-274.

*Ṭuġyān mekātibinde bize ḥ̣āce olalı
‘İşyān kitābın okıdur ezbeṛ bu nef̣s-i şūm*

*Bir ḥayr işe ki başlayavüz anı sa’y edüp
İtmāmına kıomaz éder ebteṛ bu nef̣s-i şūm*

*Cān u göñül vilāyetini ġāret eyledi
Her dem çeküp tīr[in]gibi leşkeṛ bu nef̣s-i şūm*

*Bize süvār olup nice aşıṛsa yıldurur
Yular örüp başumuza çün ḥaṛ bu nef̣s-i şūm*

*Biñ başlı ejdehā gibi her demde dem çeküp
Yek-ser hezār ādemi yudaṛ bu nef̣s-i şūm*

*Yā Rabb tīg-i ‘avnüñ-ile nef̣s-i iki biç
Kim bizi tīg-ı cürmle biçeṛ bu nef̣s-i şūm (12a7)*

Aşağıdaki kıtanın redifi “-Uñ ol esāsıdur” şeklinde iken, 2. beyitte redif örgüsü bozulmuştur:

*Yok vechi gerçi olsa sitāyiş muvācehe
Ammā binā-yı dostlıġuñ ol esāsıdur*

*Maḥzarda bir daḥı étme ġaybetde līk éde
Zīrā ki ka ‘beyi medḥ mihrüñ esāsıdur*

*Bir kimseyi muvācehe ve ger muġāyebe
Zemm étme kim ‘adāvetüñ ol ibtidāsıdur (35a6)*

Aşağıdaki nazmda “r” sesi mücerred kafiye, “-i” sesi harekeli revidir. Fakat ilk beyitteki “berī” kelimesi rediftir ve başlı başına bir kelimedir ve şiirde tek başına kalmıştır. Dolayısıyla nazmın başında redif örgüsü bozulmuştur:

*Görse ma 'şūk 'āşık-ı şādık
Dil ü cān-ı cihāndan ola berī*

*Görmese bir nefes nigāri yüzün
Yaķa kevneyni āhınuñ şereri*

*'Āşık oldur ki rāh-ı 'aşk içre
Olmaya hīç kendüden haberi*

*Nār-ı 'aşķa yana çü pervāne
Kalmaya hīç cisminüñ eşeri (156a12)*

Aşağıdaki kıta, “n” sesiyle yapılan mücerred kafiye ile ilerken redif örgüsünde bozulmalar meydana gelmiştir. Kıtanın başında bulunma hâli eki (-dA) görevinde başlayan redif, kıtanın sonuna doğru bozulmuştur. Redif 3. beyitte “-dA” bağlacı, son beyitte de “zinde” kelimesinin içinde kullanılarak redif örgüsü bozulmuştur.

*'Ataş [u] cū '-ıla bu nefş-i himār
Ölmeyince beriyye-i tende*

*Aña bir 'İsī dem dem ürmeyicek
Zinde olmaz yine o ħar sende*

*Ki niyetsiz menāzil olmaz kaç'
Merkeb-i rūhı zinde kıl sen de*

*Rūħa merkeb olur mı kürre-i nefş
Mürde olup yine_olmasa zinde (164a13)*

5.3.4. Hurûf-ı Müstahlefe ve Hurûf-ı Ma'zûle¹⁶¹

Türkçe sözcüklerdeki ünlü harfler, Arap harfli metinlerde (ا, و, ی) harfleri ile gösterilir. Eğer bu harfler metinlerde med harfleri gibi gösterilirse buna “hurûf-ı müstahlefe” (müstahlef harfleri); med harfleri de Türkçe sözcüklerdeki harflerin imlası yerine kullanılırsa bunlara “hurûf-ı ma'zûle” (ma'zûl harfleri) denmektedir. Türkçe kelimelerde uzun ünlü bulunmaması dolayısıyla bu durum kusur sayılmamaktadır.¹⁶²

Saâdetnâme'deki örneklerden bazıları şunlardır:

Şeyh ü şāba bundan özge zīver olmaz ey ulu

Kim olalar dā'im anlar bā-ḥayā vü rast-gü (33b15)

H'āce 'Aṭṭār ol Ferīdū'd-dīn dahı

Manṭıku't-Tayrında demiş ey ahı (24a7)

Sen de ey dervīş Haḳdan kıl ḥayā

Çün senüñle biledür her demde ol

Aña karşı etme 'isyāñ kim eder

Haḳka münkirdür meger ol bu'l-fuzü (43a3)

Dostuñ ḥānesine bī-destür

Gir ne bulsañ ta'āmdan dest ur

Bī-tekellüf olup yemek yemegin

Hoş gelüp gönline olur mesrur (227b15)

'Āşık-ı şer-mest olup çāk et yaḳa

Dā'im ol maḥbūbdan iste likā (243b5)

¹⁶¹ Mesut Bayram Düzenli, Şahap Bulak, **a.g.m.**, s 151.

¹⁶² Mucahit Kaçar, “İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)”, s. 88.

5.3.4.1. Yâ-yı Ma'rûfe ve Yâ-yı Mechûle

(ع) harfinin med olarak kullanılması “yâ-yı ma'rûfe”; Türkçe sözcüklerdeki harflerin imlası yerine kullanılması “yâ-yı mechûle” olarak adlandırılır. Telaffuz ve sözdeki akıcılığın bozulmamasına dikkat edilmesi gerekir.¹⁶³

Saâdetnâme'deki bu konuyla alakalı bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Muhammed hürmetiyçün yâ İlâhî

Kim oldur cümledenüñ püşt ü penâhı (8a5)

Tâ münevver ola tâlibler velî

Hallola herbiriniñ müşkilî (23a14)

Ol kişiniñ ki olmaya edebî

Bî-aş(ı)ldur olursa da nebî (48b9)

Olamazsın gürûh-ı vahdetden

Tâ ikilikden olmayınca berî

Geç bu dünyâ tecemmülâtından

Ki âhîr[et] zînetine var zararî (208b16)

Bir ta 'âmuñ ki sen haqîkatini

Bilmeyince şaķın yeme sen anî

Ki eger edesin ta 'âm iftâr

Êde dil 'âlemini zulmânî (234a7)

Nigehdâr ol her âfetden İlâhî

Şamu yerlerde sen bu pâdişāhı (242b8)

¹⁶³ Mucahit Kaçar, **a.g.t.**, s. 90.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAÂDETNÂME'NİN MUHTEVA AÇISINDAN İNCELENMESİ

1. Bâb Özetleri

Saâdetnâme, 20 bâbdan müteşekkil mensur ve menkıbevi bir eser olan ve müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* adlı Farsça eserden geliştirilerek genişletilmiş bir tercümedir. *Saâdetnâme*'nin Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile de benzerlikleri bulunmaktadır. Vâhidî, *Pend-i Pîrân* adlı eserin üzerine 4 bâblık bir Giriş ve Sonuç bölümü ve son bâba 98 hikâye ekleyerek eseri geliştirerek genişletmiş, mensur olan eseri eklediği manzum parçalarla manzum-mensur bir formata dönüştürmüş ve *Saâdetnâme*'yi telif-tercüme bir görünüm kazandırmıştır. Aşağıda ise *Saâdetnâme*'nin 24 bâbın içerdiği konular tanıtılmış, akabinde bâbların içindeki hikâyeler detaylı bir özetlenmiş ve metinde geçen bütün şahıs adlarının künye bilgisi ve öne çıkan vasıf ve görevleri verilmiş ve eserin geniş bir muhteva analizi yapılmıştır:

Saâdetnâme'nin giriş bölümü, geleneksel yapı korunarak “Hamdele” yani Allah’a hamd, dua ve övgü ile başlamaktadır. Mensur kaleme alınan bu bölümde Vâhidî'ye ait 2 murassa, 1 müfred beyt, 4 kıta, 3 mesnevi, 2 nazm ve 1 dübeyt şeklinde manzum parçalar da yer almaktadır. Bu bölüm eserin (1b-6a) varakları içerisindedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) övgüsüne geçilen “Na't” bölümü “Der-Na't-ı Seyyidü'l-Mürselîn ve Habîb-i Rabbü'l-Âlemîn Muhammed Mustafâ aleyhi's-salâtu ve's-selâm” başlığını taşımaktadır. Mensur yazılan bölümde Hz. Peygamber'e söylenen övgüler kudsî hadis ve ayet iktibaslarıyla zenginleştirilmiş ve bölüm 32 beyitlik bir mesnevi ve biri murassa olmak üzere 2 beyitle genişletilmiştir. Bu bölüm (6a-8b) varakları arasındadır.

Devamında “Çâr-Yâr-ı Güzîn”in övgüsüne geçilmektedir. Halifelerin vasıfları mensur olarak anlatıldıktan sonra mensur bölümler 4'er beyitlik mesnevilerle süslenmiştir. Hz. Ebû Bekir'in övgüsüyle başlayan ilk kısmın başlığı “Der-Menâkıb-ı Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk radiya'llâhu anh”dır. Bu kısım, Vâhidî'nin Hz. Ebû Bekir'i niteleyen edebî ifadeleriyle başlar. O, Vâhidî'nin ifadesiyle tarîk-i sıddîk-i istikâmet”,

“sâlik-i meâric-i kerâmet”, “ser-halka-i cemi’-i muhâcir ü ensâr”, “yâr-ı gâr-ı Ahmed-i Muhtâr”, “mahzen-i esrâr-ı nebeviyye”, “mehbût-ı envâr-ı Mustafaviyye”dir. Aynı zamanda Hz. Ebû Bekir’in nâ-hoş sözler sarf etmemek adına mübarek ağzında sürekli bir taş bulundurduğu rivayetinden de bahsedilir ve bölüm 4 beyitlik bir mesnevi ile sonlandırılır. Bu bölüm (8a-9a) varakları arasında yer almaktadır.

Hz. Ebû Bekir’in övgüsü, “Der-Menâkıb-ı Hazret-i Ömer radiya’llâhu teâlâ anh” başlığıyla Hz. Ömer’in övgüsüyle devam eder. Onu “mazhar-ı kelime-i adl-i Muhammedî”, “sezâ-yı sitâyîş-i Arab u Acem”, “sebeb-i âsâyîş-i Batha vü Harem”, “bânî-yi kâide-i cihâniyânî”, “taht-ı hilâfete Süleymân-ı sâni” ifadeleriyle niteleyen Vâhidî, devamında Tâhâ suresinin Hz. Ömer adına gönderildiğinden ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) onu “Cennet Mumu” olarak isimlendirdiğinden bahsederek 4 beyitlik bir mesnevi ile bölümü sonlandırır. Bu kısım (8b-9b) varakları arasında yer alır.

Hz. Osmân ise “Der-Menâkıb-ı Hz. Osmân İbn-i Affân radiya’llâhu anh” başlığı altında övülür. O, “imâm-ı masûm”, “muhterem-i merhûm”, “kâtib-i kitâb-ı kerîm”, “vâkıf-ı esrâr-ı Kelâm-ı Kadîm”, “kıdve-i ashâb-ı ilm”, “kıble-i erbâb-ı hilm”dir. Devamında Hz. Osmân’ın Kurân’ın kâtibi, hayâ sahibi ve halkla iyi geçinen biri olduğundan bahsedilir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) onu “İkinci Yusuf” şeklinde adlandırdığı da eklenerek bu kısım 4 beyitlik bir mesnevi ile sonlandırılır ve (9a-9b) varakları arasındadır.

Son olarak da Hz. Alî’nin övgüsüne geçilir. Bu bölüm “Der-Menâkıb-ı Hz. Alî kerrema’llâhu vechehu ve radiya’llâhu anh” başlığını taşır. O, “server-i Muttalibî”, “ibn-i amm-ı Nebî”, “asl-ı şecere-i velâyet”, “merg-i semere-i nihâyet”, “bâb-ı medîne-i ilm i dünyâ vü dîn”, “âfîtâb-ı âsumân-ı yakîn”, “sâhib-i Döldül ü Zülfekâr”, “şeh-i merdân-ı kârzâr”, “şîr-i Yezdân”, “dilîr-i devrân”dır. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) damadı ve “Hel Etâ” suresinin onun şanına nazil oluşu aktarılır ve 4 beyitlik bir mesnevi ile bu bölüm sonlandırılır. (9a-10b)

Hamdele, Na’t, Çâr-Yâr-ı Güzîn bölümleri tamamlandıktan sonra Vâhidî, münacat bölümüne geçmeden önce “Resm-i Dîbâce” olarak adlandırdığı Çâr-ı Yâr-ı Güzîn bölümünün bittiğini haber veren mensur bir pasaj kaleme almıştır. Bu pasajda ise dört halife övgüsü kaleme almanın kitap müelliflerinin ortak bir yöntemi olduğunu

dile getirerek aslında metinde izlediği yolu dile getirmiştir. Bu kısım (10a-10b) varakları arasında yer alır.

Devamında “Münacat” kısmı yer alır. “Der-Beyân-ı Münâcât-ı İlâ-Kâdî'l-Hâcât” başlığını taşıyan bu bölüm, mensur kaleme alınmıştır. Hikâyeleri tercüme etmeye beşinci bölümden itibaren başlayacak olan Vâhidî, bu bölüme bir de 1 adet kendisinden bir hikâye eklemiştir. Hikâyede yol kesip haraç kesen zorlu bir haraminin alıkoyduğu bir gence zarar vermek istemesi fakat haraminin hanımının evdeki rızkını bu gençle paylaştıktan sonra haraminin bu gencin kanını dökmenin artık kendisine reva olmadığını söylemesi ve genci azat etmesi hikâye edilir. Hikâyenin sonunda ise kullarının doğar doğmaz bütün rızkına kefil olan Allah'tan bu lütfundan sonra kullarını rahmetinden mahrum etmemesi, sonsuz iyilikleriyle ödüllendirilmesi şeklinde dua edilir. Bu bölüm, 1 kıta, 1 mesnevi, 3 nazm, 2 dübeyt şeklindeki manzum parçalarla zenginleştirilmiştir. Müellif bu kısımda, Allah'tan, dili küfür sayılacak kelimelerden korumasını, imanı şeytanın şerrinden uzak tutmasını, bütün kirli şeylerden temizlemesini, kendisini dünya kapısından ahiret kapısına Kuran'la ve imanla göndermesini talep eder. Bu kısım (10a-16a) varakları arasında yer almaktadır.

“Sebeb-i Te'lîf” bölümü “Der-Beyân-ı Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb ve Der-Ahvâl-i Benî Âdem” başlığını taşır. Bu bölümde Vâhidî, eseri yazma serüvenini anlatmaya başlar. Bir gece, Yakup peygamber gibi hüzünler kulübesine girip murakabeye girdiğini, tefekküre daldığını söyler. Bu tefekkür esnasında ise gaflet uykusunda geçmiş zamanından, kâfir olarak nitelendirdiği nefsi ile girdiği mücadeleden söz eder. Akabinde insanların içinde bulundukları genel hâli resmeder. Kiminin saltanat tahtında oturduğu, kiminin İblis'in halis dostu olduğu, kiminin eş ve çocuklarının esiri olduğu, kiminin de yoldan çıktığını anlatır. Bununla birlikte cömertlik mührünü elinde taşıyanlar, saadet tacını başına takanlar, cesaret kemerini giyen kullar da vardır. Bu tasvir ettiği karmaşık manzaranın tedavisi olarak da “Nefsini bilen Rabbini bilir.” hadisini gösterir. Bu bölüm 18 beyitlik bir mesnevi ile daha anlaşılır bir hâle getirilir.

Müellif devamında “Benim evliya kullarım benim kubbelerimin altındadır, herkes bilmez.” hadîs-i kudsîsini referans alarak evliyanın himmetlerinden ve çeşitli hâllerinden bahseder. Daha sonra dünyadaki akıllı kimselerden konu açar. Bu akıllı kimselerin kimi imaret, kimi zaviye, kimi çeşme, kimi köprü kimi de yol döşemiştir. Buradan hareketle müellif, hayırlı işler işlemenin ve hayırlı eserler bırakmanın

faziletini de anlatmaya başlar. Evliyanın kerametlerinden, enbiyanın olgunluklarından bahseden bir kitap yazmanın gerektiğini düşündüğünü dile getirir. Bunun neticesinde de tek beklentisinin hayır dua olduğunu söyler. Bölüm sonlanırken ise bir sitemini dile getirir. Bu sitemi ise bazı dostların kusur arama gibi özellikleri olduğu üzerinedir ve bu duruma Hz. Alî'nin “Şu zamanda dost zannedilen adamlar, herkesin ayıbını tecessüsle meşgul birtakım vefasızlardır.” sözünü referans göstererek sitem eder. Bu kısımda yine ayıpların çokça irdelendiğini anlatan vecize niteliğinde 1 murassa beyt yer alır. Devamında ise eserin isimlendiriliş macerasından bahsedilip başlığı “Mesnevî Der-Beyân-ı Fazîlet-i Kitâb-ı Der-Hudâ” olan 56 beyitlik bir mesnevi ile bölüm sonlandırılır. Bu kısım (15b-25a) varakları arasında yer alır ve kitabın giriş bölümündeki en hacimli kısmı oluşturur.

Vâhidî, hikâyeleri anlatacağı 1. bâba geçmeden evvel, okuyucunun işini kolaylaştırmak adına bir de “Fihrist” ekler. Bu fihristte hangi bâbda hangi konunun işlendiği görülmektedir. *Pend-i Pîrân*'dan 5. bâbdan itibaren adaptasyon yapan Vâhidî'nin fihrist bölümünde bâb başlıklarının isimlendirilmesinde de aynı eserden esinlendiği görülmektedir. Bazı bâbların başlıklandırılmasında ufak tefek farklılıklar olsa da bâbların içeriğinde işlenen konular aynıdır. Başlıkların benzer ve farklı yönleri çalışmamızın “*Saâdetnâme*'nin Kaynağı” başlıklı bölümünün içerisindeki tabloda verilmiştir.

Fihrist konusunda bir diğer husus *Saâdetnâme*'nin fihristindeki bâb başlıkları ile metin içinde verilen bâb başlıklarında birtakım farklılıkların görülmesidir. Bu, bilgisayar teknolojisi avantajından uzak olan el yazması eserlerde bir kusur olarak kabul edilmemektedir. Fihristteki başlıklar zaten metnin (24b-26a) varakları arasında liste hâlinde yer almaktadır. Aşağıda bâb özetleri verilirken de metin içindeki başlıklar tercih edilmiştir:

Fihristten sonra 1. bâba geçilir. Bu bâb, “Bâbü'l-Evvel: Der-Kelimât Bâ-Kemâlât-ı Enbiyâ vü Asfiyâ aleyhimü's-selâm” başlığını taşır. Nebilerin ve safiyet sahiplerinin sözlerine yer verilir. Mensur olan bu bölümde 9 kıta, 1 mesnevi başlıklı bir bahr-i tavîl ve 2 nazm bulunmaktadır. Bu bölüm, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gölgenin olmadığı ve güneşin yaktığı kıyamet gününde arşın gölgesinde gölgelenecek olan yedi kimseden haber vermesini rivayetle başlar. Bölüm Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd,

Hiz. Süleymân, Hiz. Yûsuf, Hiz. İisâ ve Hiz. İbrâhîm'in sözlerinden yapılan alıntılarla devam eder ve (25b-31a) varakları arasında yer alır.

2. bâb, "El-Bâbü's-Sânî: Der-Vesâyâ-yı Hükemâ ve Uzemâ" başlığını taşır. Hakimlerin ve büyüklerin vasiyetlerine yer verilir. Bölüm mensur kaleme alınmış olup "Vesâyâ-yı Eflâtun-ı Hakîm rahmetu'llâh", "Vesâyâ-yı Sukrât-ı Hakîm rahmetu'llâh", "Vesâyâ-yı Fîsâgorus" ve "Vesâyâ-yı Aristâlis" şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bu bölüm Lokmân-ı Hakîm'in tavsiyeleriyle başlar ve sırasıyla Platon, Sokrat, Pisagor ve Aristo'nun tavsiyelerine ve sözlerine yer verilir. Bu bölümde toplamda 4 murassa beyt, 32 kıta, 2 mesnevi, 1 nazm şeklinde manzum parçalar yer almaktadır. Bölüm (29b-41b) varakları arasında yer alır.

3. bâb, "El-Bâbü's-Sâlis: Der-Letâyîf-i Merdân-ı Tabakât ve Kelimât-ı Evliyâ rıdvânü'llâhi aleyhim ecmaîn" başlığını taşır. İslâm geleneğinde adı geçen zatların latifeleri ve velilerin sözlerine yer verilir. Mensur kaleme alınan bu bölümün 1 murassa beyt, 4 kıta ve 1 mesnevi şeklinde manzum kısımları vardır. Bu bölümde İslâm büyüklerinden Habîb-i Acemî, Mâlik-i Dînâr, İmâm Evzâî, Halife Mehdî, Amr ibni Ubeyd, Halife Mansûr, Hasan-ı Basrî, Rabiâtü'l-Adeviyye, Ebû Hâzim, İbrâhîm bin Edhem, Süleymân bin Abdülmelik, Ebu'l-Mu'tem, Süfyân-ı Sevrî, İbrahim-i Necefî, Mutarriif, Meymûn bin Mihrân, Abdü'l-Vâris bin Saîd, İbn-i Semmâk, Muhammed bin Vâsi, Şebîb bin Şeybe, Ebû Câfer-i Mansûr, Mübârek Fedâle, Rebî bin Haysem, Üveysü'l-Karanî, Fudayl b. İyaz, Hârûnü'r-Reşîd, Yezîd-i Rakkâşî, Marûf-ı Kerhî, Muhammed bin Vâsi'nin birbiriyle münasebet ve diyalogları yer alır. "Der-Letâyîf-i Ulemâ vü Üdebâ" alt başlıklı kısımda âlimlerin ve ediplerin latif sözlerinden örnekler yer almaktadır. Yûnus peygamberin "Bir ahmak kılıç çekse sen yumuşak ol ki yumuşak olan nesneyi kılıç kesmez." sözü bunlardan birisidir. "Der-Beyân-ı Ehl-i Cûd u Sehâ ve Mekârim-i Ahlâk" alt başlıklı ikinci kısımda da Herim bin Sinân'ın, Hasan bin Şehriyâr'ın, Abdülaziz bin Mervan'ın, Abdullâh-ı Ebî Bekr'in, Ma'n bin Zâyide'nin, İshâk bin Mevsilî'nin cömertliklerinden bahsedilir. Devamında Allah'ın Hiz. Mûsâ'ya cömert olan Sâmirî'ye kötü davranmamasını vahyettiği anlatılarak bölüm "Mesnevî Der-Beyân-ı Eshiyâ Be-Tarîk-i Hudâ" başlıklı 13 beyitlik bir mesnevi ile sonlandırılır. Bu bölüm (41a-49a) varakları arasındadır.

"Bâbü'r-Râbi: Der-Âdâb-ı Hakîmân ve Nevâdir-i İşân" başlığını taşıyan 4. bâbda hakimlerin adabı ve onların hâlleri anlatılır. Manzum olarak da edepten

bahseden 2 murassa beyt, 9 beyitlik bir mesnevi, 16 kıta ve 1 nazm mevcuttur. Bu bölümde Aristo, Timaios, İskender, Sokrat, Diojanus, Homeros, Demokritos gibi filozofların tavsiyelerine yer verilir. İskender, evlenmek isteyen yaşlı birisini gördüğünde ona az bir keyif için çokça zahmet çekmeye talip olduğunu söyler. İskender bir de hataların sadaka ile günahların da hediyeyle örtüleceği nasihatinde bulunur. Diojanus, konuşmayı çok uzatan bir hatibe, dinleyenin takati hasebince konuşmak gerektiği tavsiyesini verir. Sokrat, taş üzerinde oturan bir cahili görüp “Bu taşı taş üzerine kim koydu?” şeklinde ironik bir cümle kurar.

Vâhidî’nin böylelikle dördüncü bölümle birlikte kendisinin kaleme aldığı telif kısımlar tamamlanmış olmaktadır. Vâhidî, dördüncü bölümü sonlandırırken hakimlerin sözlerine yer verdiğini ve onların ahlâkından bir miktar bahsettiğini söyler. Bundan sonraki bölümlerde de Allah’ın velilerinin hikâyelerinden ve büyük şeyhlerden bahsedeceğini haber vererek okuyucuyu bölüme hazırlar. Başlayacağı bu bölüm aynı zamanda, *Pend-i Pîrân*’dan hikâyeleri adapte etmeye başladığı bölümdür. Dördüncü bölüm (48b-60b) varakları arasında yer almaktadır.

5. bâb, “El-Bâbü’l-Hâmis: Der-Helâl-Horden ve Nigâh-Dâşten Kût-ı Hîş Ez-Şübhetâ” başlığını taşır. Helal yeme ve şüpheli yiyeceklerden korunma hakkındadır. Bölüm, Abdullâh b. Abbâs’ın helâl lokma ile alakalı sözleri ile başlar fakat yazma metinde bu kısım yanlışlıkla hikâye şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu bölüm mensur kaleme alınmış olup helâl lokma arayışında olan ulemanın kıssalarını ihtiva eder. Bu bölümden itibaren sistematik bir şekilde hikâyeler ve hikâyelerin hemen arkasından “kıssadan hisse” içerikli ya da hikâyeyi özetleyen ya da bahsi geçen konuyu toparlayan manzum parçalar yer almaya başlar. Toplamda 8 hikâye, 8 kıta ve 17 beyitlik 1 mesnevi bulunmaktadır. Bu bölüm (60a-67b) varakları arasındadır.

6. bâb, “El-Bâbü’s-Sâdis: Der-Riyâzet-i Nefs ve Kahr-Kerden-i Nefs-i Hîş-Râ” başlığını taşır. Bölüm 8 hikâye, 1 müfred beyt, “Kasîde Der-Nasîhat-i Nefs ve Mezemmet-i Dünyâ” başlıklı 13 beyitlik 1 kaside ve 6 kıtadan oluşur. Nefsin riyazeti konu edilir, yazma metnin (67a-73b) varakları arasındadır.

7. bâb, “Bâbü’s-Sâbi’: Der-Renc-Borden ve Cehd-Kerden Ender-İbâdât-ı Hak-Sübhanehu ve Teâlâ Celle Celâlühü” başlığını taşır. Toplamda 9 hikâye ve 9 kıta yer alır. Bu bölümde genel olarak Allah dostlarının ibadet yolunda çektiği sıkıntılar ve bu uğurda verdiği gayretler anlatılır. Bölüm, (73a-78b) varakları arasındadır.

8. bâb, “Bâbü’s-Sâmin: Der-Tersîden Ez-Hak-Teâlâ ve Girîsten-i Ber-Günâh-ı Hîş” başlığını taşır. Allah korkusu ve günaha girmekten kaçınma konuları işlenir. Toplamda 9 hikâye ve 9 kıta mevcuttur. Bölüm, (78a-87a) varakları arasındadır.

9. bâb, “Bâbü’t-Tâsi: Der-Nigâh Dâşten-i Zebân ve Niyâz Zeden-i Müselmânân” başlığını taşır. Dilin korunması ve müslümanların duaları hakkındadır. Toplamda 10 hikâye ve 10 kıta yer alır. Bölüm, (87a-93a) varakları arasındadır.

10. bâb, “Bâbü’l-Âşir: Der-Hikâyât-ı Tâyibân ve Sebeb-i Tevbe-i Îşân” başlığını taşır. Tövbe edenlerin hikâyelerinin ve onların tövbe sebeplerinin anlatıldığı bu bölümde toplamda 10 hikâye ve 10 kıta bulunur. Bölüm, (92b-109b) varakları arasında yer alır.

11. bâb, “Bâbü’l-Hâdiye Aşere: Der-Kerâmât-ı Evliyâ” başlığını taşır. Velilerin kerametlerinden haber verir. Toplamda 9 hikâye ve 9 kıta yer alır. Bölüm, (109a-114b) varakları arasında yer alır.

12. bâb, “Bâbü’s-Sânîye Aşere: Der-Duâhâ Ki Kerdeend ve Der-Vakt-i Îcâbet-Âmede” başlığını taşır. Yapılan dualar ve dualara icabet edildiği vakit hakkında hikâyeler yer alır. Toplamda 9 hikâye, 9 kıta ve 2 beyitlik bir mesnevi yer alır. Bölüm, (114a-119a) varakları arasındadır.

13. bâb, “Bâbü’s-Sâlise Aşere: Der-Sıdk-ı Kerâmât-ı Evliyâ ve Haber-Dâden Ez-Zamîr-i Yek-Dîger” başlığını taşır. Velilerinin doğruluğu, dürüstlüğü ve bir başkasının içindeki hâlden haber vermeleri hakkındadır. Toplamda 7 hikâye ve 7 kıta yer alır ve bölüm (118b-121b) varakları arasındadır.

14. bâb, “Bâbü’r-Râbi’a Aşere: Der-Tevekkül Kerden Ber-Hudâvend ve Ez-Dûn-ı Vey Nâ-Tersîden” başlığını taşır. Allah’a tevekkül etme ve ondan başkasından korkmama hakkındadır. Toplamda 10 hikâye ve 10 kıta yer alır. Bölüm, (121b-127b) varakları arasındadır.

15. bâb, “Bâbü’l-Hâmise Aşere: Der-Hikâyât-ı Civânmerdân ve Sehâvet-i Îşân ve Dervîşân-ı Bâ-Sıdk Kerden” başlığını taşır. Bu kısımda civanmertlerin hikâyeleri, onların cömertliği ve dervişlerin dürüstlüğü hakkında 11 hikâye yer alır ve hikâyelerin ardından konu ile alakalı toplamda 1 murassa beyt ve 11 kıta gelir. Bölüm, (127a-133b) varakları arasındadır.

16. bâb, “Bâbü’s-Sâdisiye Aşere: Der-Hikâyât-ı Emîrân ve Zühdi-i Îşân” başlığını taşır. Yöneticiler ve onların zühdü ve takvası hakkındaki hikâyeler yer alır. Mensur

olarak toplamda 8 hikâye ve manzum olarak 8 kıta mevcuttur. Bölüm, (133a-139b) varakları arasındadır.

17. bâb, “Bâbü’s-Sâbi’a Aşere: Der-Hikâyât-ı Zenân ve Kerâmât-ı Îşân ve Zühd-i Îşân” başlığını taşır. 10 hikâye ve 10 kıtadan oluşur. Kadınların züht ve takvasını anlatan ve onların kerametlerinden bahseden 10 hikâye mevcuttur, manzum olarak ise 10 kıta bulunmaktadır. Bölüm, (139a-146a) varakları arasındadır.

18. bâb, “Bâbü’s-Sâmine Aşere: Der-Hikâyât-ı Kûdekân ve Kerâmât-ı Îşân” başlığını taşır. Çocuklar hakkındaki hikâyeler ve onların kerametleri hakkındadır. Toplamda 10 hikâye, 10 kıta bulunmaktadır. Bölüm, (145b-158a) varakları arasındadır.

19. bâb, “Bâbü’t-Tâsi’a Aşere: Der-Hikâyât-ı Bendegân ve Kerâmât-ı Îşân” başlığını taşır. Kölelerin hikâyeleri ve onların kerametleri hakkında toplamda 10 hikâye ve 10 kıta bulunmaktadır. Bölüm, (157b-166a) varakları arasındadır.

20. bâb, “Bâbü’l-İşrûne: Der-Hikâyât-ı Dervîşân ve Kerâmât-ı Îşân” başlığını taşır. Dervişlerin hikâyelerini ve onların kerametlerini anlatan bu bölüm 10 hikâye ve 10 kıtadan oluşur ve (165b-176b) varakları arasındadır.

21. bâb, “Bâbü’l-Hâdî ve’l-İşrûne: Der-Hikâyât-ı Dermândegân ve Feryâd-Resîden-i Hak Teâlâ Îşân Râ” başlığını taşır. Acizlerin hikâyeleri ve onların Allah’a ulaşan feryatları hikâye edilir. Toplamda 9 hikâye ve 9 kıta yer alır. Bölüm, (176a-183a) varakları arasındadır.

22. bâb, “El-Bâbü’s-Sânî ve’l-İşrûne: Der-Evkât-ı Evliyâ ve Kerâmât-ı Îşân Be-Vakt-i Merg” başlığını taşır. Velilerin ölüm vakitleri ve o esnadaki kerametleri hikâye edilir. Toplamda 9 hikâye ve 9 kıta bulunur. Bölüm, (183a-187b) varakları arasındadır.

23. bâb, “Bâbü’s-Sâlisu ve’l-İşrûne: Der-Hâbhâ ki Dîdeend Ber-Büzürgân Ez-Pes-i Merg” başlığını taşır. Bu başlık metin içinde yazılmamıştır, fihristten alınmıştır. Büyüklerin ölümlelerinden sonra görülen rüyalar hakkındadır. Toplamda 11 hikâye ve 11 kıta yer alır. Bölüm, (187a-191b) varakları arasındadır.

Son bâb olan 24. bâb, “El-Bâbü’r-Râbi’ ve’l-İşrûne: Der-Hikâyât-ı Perâkende Ez-Her Nev’î” başlığını taşır. Her konuda yazılmış karışık hikâyeler yer alır. Yazma metnin en hacimli kısmıdır. İlk 2 hikâye *Pend-i Pîrân*’dan tercümedir. Bölümde

toplam 100 hikâye, 93 kıta, 12 beyitlik bir mesnevi, 5 nazm yer alır. Bölüm, (191a-242a) varakları arasındadır. En hacimli bölümdür.

24. bâbdan sonra, “Der-Beyân-ı Hâtîmetü’l-Kitâb ve Midhat-i Pâdişâh-ı Âlî-Cenâb” başlığıyla “Hâtîme” bölümü başlar. Vâhidî burada, Allah’ın âlemi mamur ettikten sonra emin kişiler yarattığını, bunlardan birisinin de Kanuni Sultan Süleyman olduğunu söyler. Onun fethettiği yerleri anarak ve onun öne çıkan vasıflarına yer verir. Devamında ise “Mesnevî Der-Duâ-yı Pâdişâh-ı Cihân” başlıklı 12 beyitlik bir mesnevi yer alır. Mesnevide kendi ismini anarak dua talep eden Vâhidî, padişaha da dua eder ve mesneviyi sonlandırır. Bölüm, (241b-243a) varakları arasında yer alır.

Hâtîme bölümünün devamında ise Vâhidî tarafından 920 senesinde Kanuni Sultan Süleyman’ın Ramazan ayında Belgrat kalesini fethetmesi ve akabinde ismi *Kitâb-ı Saadetnâme* olarak belirlenen eserin tamamlandığı kaydedilir. Bu bölüm, “Mesnevî Der-Beyân-ı Hâtîmetü’l-Kitâb Goften ve Özr-i Taksîr-i Hîş-Hâsten” başlıklı 54 beyitlik mesnevi ile tamamlanır ve yazma metin sonlanır. (243a-244b)

2. Hikâye Özetleri

Yukarıda yazma metnin 24 bâbının özetini vermeye çalıştık. Bu kısımda ise yazma metnin 5. bâbından başlayan hikâyeler detaylı bir şekilde özetlenmiş ve hikâyelerin geçtiği varak ve satır numaraları hikâyenin sonuna eklenmiştir:

2.1. Beşinci Bâb: Helâl Yeme ve Şüpheli Yiyeceklerden

Sakınma

Bu bâbın girişinde yer alan pasaj, yazma metinde hikâye olarak adlandırılrsa da tahkiye özellikleri taşımamaktadır. Bu pasajda “hayrû’n-nâs” olarak vasıflandırılan Abdullah b. Abbâs’ın iki büklüm olana kadar namaz kılınsa bile helal lokma yenilmediği takdirde namazdan hiçbir fayda görülemeyeceğini söylediği rivayeti yer alır. Pasajdaki anlam, 2 beyitlik bir kıta ile bir de manzum olarak tekrarlanmıştır. (60a12)

2.Hikâye

Belh şehri hükümdarı olan ve “esrâr-ı İlâhiyyeye mahrem” olarak tanımlanan İbrâhîm b. Edhem’in helal lokma bulma kastıyla Horasan’dan Irak’a, oradan da Tarsus’a olan seyahati ve bir zatın bağında bahçıvanlık yapışı anlatılır. Ardından gelen 2 beyitlik kıtada haram ve helalin farkı anlatmaya çalışılmıştır. (60b3)

3.Hikâye

“Nefsine câfî” olan Bîşr-i Hâfî, Hızır (a.s.) ve bir gencin arasında geçenler hikâye edilir. Babasının askerlerle yakın olmasından dolayı Hızır o gence ve Bîşr’e bir daha gözükmeyiz. Devamında asker yemeğinin helal olmadığını ifade eden 2 beyitlik kıta yer alır. (61b7)

4.Hikâye

Bu hikâyede İbrâhîm-i Şeybân’ın dilinden babasından gizli bir şekilde Müslüman olan ve bu sebepten dolayı yersiz yurtsuz kalan bir gencin yaşadığı zor zamanlar ve ölümü yaklaştığında da İbrâhîm’den istediği şeyler anlatılır. Bu genç, son zamanlarında tatlı nar yemek ve Pîr Mîmşâd’ı görmek ister ve en sonunda canını teslim eder. Bu hikâye, nefesine uyan kişinin eleştirildiği 17 beyitlik bir mesnevi ile genişletilmiştir. (62a9)

5.Hikâye

Helal lokma gayesiyle Horasan’dan Şam’a ve oradan Hasan-ı Basrî’yle buluşmak için Basra’ya yolculuk eden bir azizin yaşadıkları hikâye edilir. Aziz, aradığı helal lokmayı Hasan-ı Basrî’de de bulamaz. Çünkü Hasan-ı Basrî’ye gelen hediyelerin de helal olup olmadığı belli değildir. Daha sonra Hasan-ı Basrî bu azizi, ziraat işiyle meşgul olan bir gence yönlendirir. Aziz, bu sefer de aradığı helal lokmayı bulamaz. Çünkü genç, azizin uğradığı günden bir gün önce öküzlerini salıvermiş ve o gün de hava yağışlı olduğundan dolayı öküzlerin ayağına başkasının tarlasından çamur bulaşmıştır ve öküzler gelip gencin tarlasına basmışlardır ve maalesef onun toprağına başkasının toprağı bulaşmış ve yetişen nebatatın helal olup olmadığı belirsiz hâle gelmiştir. Helal lokma gayesiyle âlemi dolaşan ehlullâhı anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlandırılır. (64a1)

6.Hikâye

Nefsi adına oldukça perhizkâr birisi olan ve aslını araştırmadan hiçbir yiyecekten orucunu açmayan Vüheyb bin Verdü’l-Mekkî anlatılır. Hurma satıcısıyla girdiği helal-haram münakaşası sonrası hurma satıcısı Vüheyb’e yediği ekmeği de bu

denli araştırıp araştırmadığını sorunca yediği ekmekte de şüpheyne düşen Vüheyb, artık orucunu 3 gün arayla ve murdarla iftar etmeye başlar. Hikâyenin sonunda ise Vüheyb, talebelerine sırtları iki kat olana kadar namaz kılsalar bile bedenlerini haramdan korumadıkça kıyamette kurtuluşa eremeyeceklerini nasihatinde bulunur. İbadetin nuruna ulaşmak için haram lokma yememek gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye tamamlanır. (64b10)

7.Hikâye

Sistân şehrinde yaşayan ve zamanının çoğunu helal lokma aramakla geçiren yaşlı bir zatın bir ruhbandan helal lokma istemesi hikâye edilir. Ruhban, yaşlı zatın ona vereceği akçeyi nasıl kazandığını sorduğunda işler değişir ve yaşlı zat yine helal lokma elde edemez. Hikâye, helal lokma derdinde olmak için Müslüman ya da kâfir olmanın fark etmeyeceğini anlatan 2 beyitlik kıta ile sonlandırılır. (65b7)

8.Hikâye

Kehmes bin Hasen bir mecliste otururken kaybettiği dinarını bulduğunda dinarın kendisine mi yoksa başkasına mı ait olduğu şüphesini duyunca onu yerden almaz. Hikâye, ahiretini düşünen bir merdin yüzünü dünyadan çevirdiğini ve önündekine el uzatmadığını anlatan 2 beyitlik bir kıta ile bitirilir. (66a4)

9.Hikâye

“Sırr-ı sultân-ı aşka mahrem” olarak nitelenen İbrâhîm b. Edhem’in hurma satıcısından hurma satın alırken yere düşen bir hurmayı yemesi sebebiyle Allah katında derecesinin düşmesi ve o pazara tekrar gidip yere düşen hurmanın ücretini ödedikten sonra Hak katında derecesinin yükselmesi anlatılır ve hikâyeyi Hâk yolunda sâlik olanın derecesine bir hurmanın engel teşkil ettiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta takip eder. (66a14)

2.2. Altıncı Bâb: Nefsin Riyazeti ve Nefsi Perişan Etme

1.Hikâye

“Ol dâhil olmayan tamuya” şeklinde nitelenen Bâyezîd-i Bistâmî hikâye edilir. Bâyezîd, Rabbine ibadet için uyandığı bir gece ayakta durmakta ve Allah’ın adını anmakta güçlük çeker ve bunu da gün içinde fazla su içmiş olmasına bağlar. Bu sebeple bir yıl boyunca suyu kendisine yasak ederek nefsini dizginlemeye çalışır.

Susuzluktan takati gidene kadar bu durum böyle devam eder. Takat getiremediğinde ise içeceği suya toprak karıştırarak nefsinin arzusuna karşı önlem almaya çalışır. Devamında ise 2 beyitlik bir kıta yer alır. (67a11)

2.Hikâye

Ululardan birisinin gece ve gündüz yaptığı seyahat sonunda bir şey yiyip içmeden namaza durup ilk rekâtında Bakara, ikinci rekatında Âl-i İmrân surelerini okuyarak nefsini tepelemesi ve bunun neticesinde Rabbi tarafından rızıklandırılması anlatılır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da her daim oruçlu olan kimseye iki fersahın bir adım olacağı, nereye isterse oraya tayy-ı mekân edeceği söylenir. (67b15)

3.Hikâye

“Âşık-ı dîdâr” şeklinde vasıflandırılan Mâlik-i Dînâr’ın nefsini riyazette eriştiği dereceler anlatılır. Mâlik-i Dînâr öyle bir hâldedir ki ne ekşi ne de tatlı bir yiyecek yer, ekmeği ağzına hiç koymaz. Orucunu da sıcak bir pideyle açarak nefsiyle o şekilde başa çıkmaya çalışır. Bir gün canı et isteyince kasaptan paça alır, ama yemez, canı istedikçe yükünden çıkarıp koklar ve tekrar yerine koyar ve “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.” ayetini okuyarak kendisini teselli etmeye çalışır. Bu hikâyenin manzum kısmı kasidedir. “Kasîde Der-Nasîhat-i Nefs ve Mezzemmet-i Dünyâ” başlıklı 13 beyitlik kasidede dünyadaki nimetlere nazar etmeyip cenneti arzulamak gerektiği, dünyanın karargâh yeri olmadığı, o yüzden onu mesken edinmemek gerektiği anlatılır. (68b4)

4.Hikâye

“Hazret-i Hızır’ın hem-demi” olarak nitelenen Habîb-i Acemî’nin 7 yıl boyunca nefsinin arzularına karşı duruşu anlatılır ve devamında gelen 4 beyitlik kıt’a-i kebîrede ekmeği yalnız yemeyip bölüşmek gerektiği ve aç insanı doyuranın Allah’a yakınlık kesbedeceği ifade edilir. (69b13)

5.Hikâye

Dünya nimetlerinden feragat edip Hak yolunda yüce makamlara erişen ve bu sayede su üzerinde yürüyebilme kerameti elde eden iki yaşlı zat anlatılır. Konuk oldukları evde birisi diğerinden daha fazla yiyecek tüketen zat, su üzerinde yürüyemez ve dibe batar. Hikâyenin devamında gelen 2 beyitlik kıtada da nefsinin arzusuna yenilenin Hak-perest olamayacağı ve muradına eremeyeceği anlatılır. (70a11)

6.Hikâye

“Sâhib-i kerem” şeklinde vasfedilen Hâtim-i Esam hakkındadır. Talebesine para verip çarşıya yiyecek alması için gönderen Hatim-i Esam’a talebesi, yiyecek satıcısının bir kez olsun sattığından yemediğini ve nefsinin arzusuna bu şekilde gem vurduğunu gördüğünü söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada nefsinin isteklerini yerine getiren kişinin Allah katında dileklerinin kabul olmayacağı uyarısı yer alır. (70b11)

7.Hikâye

“Sâhib-devlet-i derecât-ı kudsiyye” olarak vasıflandırılan Ebu’l-Kâsım-ı Kâdîsiyye’de misafir olan Ebu’l-Hüseyin-i Nûrî hazretlerinin Kâdîsiyye şehrinde güzel yemek ve elbiselerle muhatap olmadan önce şehir yakınlarında kendisini bir çukura gömmesi yani nefsinin arzu ettiği şeylere kavuşmadan önce nefsini bu şekilde alt etmesi anlatılır ve devamında nefsin istediklerini vermemek gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (71b3)

8.Hikâye

“Nefsine cevvar” olan Mâlik-i Dînâr’ın rüyasında ona haber verilen Allah dostlarından birisinin evine gelip misafir oluşu ve orada Mâlik-i Dînâr’ın nefis riyazeti hakkında aldığı dersler anlatılır. Misafir olduğu evde ekmeğin yanına bir de tuz isteyen Mâlik’in karnı doyar ve Allah’a hamd eder ve içinden ne kadar kanaatkâr birisi olduğunu geçirir. Fakat ev sahiplerinin ekmeğin yanında bir kez olsun katık yemediklerini ve onların daha aza kanaat ettiğini görüp öğrenince ah edip pişmanlık duyar. Hikâyenin devamında gelen 1 müfred beytte Allah’a yakınlık isteyen arpa ekmeğine katık aramaması nasihati yer alır. (72a8)

2.3. Yedinci Bâb: Allah’a İbadet Yolunda Çekilen Sıkıntılar ve Gösterilen Gayretler

1.Hikâye

“Burc-ı âsumân-ı saâdet” şeklinde nitelenen Hz. Ömer hakkındadır. Sabahtan akşama kadar halkın meseleleriyle, gecedен sabaha kadar da Allah’a ibadetle meşgul olan ve bir saat bile boş vakti bulunmayan halifeye ne zaman istirahate çekildiği sorulduğunda ondan “İki cihan meşguliyyetinde olan birisi nasıl olur da yatıp uyur?”

cevabı alınır. Hikâye, ebedî rahata giden yolun dünyada çekilen cefadan geçtiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (73a3)

2.Hikâye

“Tâbiünden” olan Mesrûk İbnü’l-Ecdâ’nın ayağı şişene kadar kıyamda durması ve Allah’a taat yolunda vücuduna çokça zahmet çektirmesi konu edilir. Bu duruma üzülen validesi, cehennemın onun için yaratılmadığını söylemesi üzerine Mesrûk’tan bu yolun nebiler ve veliler yolu olduğu cevabını alır. Ölüm anında ise Mesrûk’un korkusu hat safhadadır. İbadet ehli olmasına rağmen kurtuluşa erip eremeyeceği şüphesi içindedir. O kadar ağlar ki yetmiş yıl ibadet etmesine rağmen cennete mi yoksa cehennemi mi gireceğini bilmediğini dile getirir. Validesine “Keşke beni doğurmasaydın da bu derdi ve elemi çekmeseydim.” siteminde bulunur. Bu cümle Nebe suresinin “Keşke toprak olsaydım!” mealindeki 40. ayetini hatırlatır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Mesrûk’un dilinden, “Bu âleme gelmeseydim ne olurdu? Bunca derdi ve sıkıntıyı çekmezdim. Bu dünyadan da hasretle gidiyorum, bari bu dünyaya gelmişken gitmeseydim.” minvalinde sözler yer alır. (73a15)

3.Hikâye

“Sâhib-i takrîr” olarak anılan Muhammed bin Cerîr’in Vekî b. Cerrâh hakkında anlattıkları yer alır. Vekî’nin şehirde geçirdiği kırk gün boyunca, kırk hatim yaptığı, fakir fukaraya kırk bin akçe sadaka verdiği, Hz. Peygamber’den (s.a.v.) kırk bin hadis rivayet edip halka öğrettiği, kırk bin rekât namaz kıldığı ve bu kırk gün boyunca vücudunun yatak görmediği ve uykusunun gelmediği anlatılır. Devamında ise ölünceye kadar Kurân okumanın ölüm geldiğinde itibar sağlayacağından bahseden 2 beyitlik bir kıta yer alır. (74a9)

4.Hikâye

Hikâyede “kabâ-künende-i cübbe-i kayd” olarak vasıflandırılan Ebu’l-Kâsım-ı Cüneyd, ticaret ehlidir, manifaturacılık yapar. Sabahları işe başlamadan önce tezgâhın arkasında dört yüz rekât namaz eda eder ve o namazı tamamlayana kadar da kimse ile oturup kalam etmez ve “Müslümanlar halifesi” namıyla Hakk’a yürür ve Hakk’ın halifesi olmak için ibadetin öneminden bahseden 2 beyitlik bir kıta ile hikâye sonlanır. (74b1)

5.Hikâye

“Hazret-i Hızır’a hem-dem” olan İbrâhîm b. Edhem’in Allah’a ibadet etmedeki gayreti anlatılır. İbrâhîm, hacca giderken yaya yürümekle kalmaz, yol boyunca sürekli Rabbine secde eder. O kadar ki hac yolculuğu aylar ve yıllar sürer. Vefat ettiğinde de “Yeryüzünün emiri” olarak anılır. Hikâye, dervişin mescidinin Kâbe olduğu ve cemaatle namaz kılmanın hac sevabına vesile olduğundan bahseden 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (75a12)

6.Hikâye

“İbâdet serîrinin hânı” olarak nitelendirilen Ebû Süleymân-ı Dârânî anlatılır. Süleymân, Rabbine ibadet etmede çok titizdir. Soğuk suyla abdest alıp ibadet ettiği bir gece, rüyasında ona onun için beslenen huri gösterilir. Firdevs cennetinden getirilen huri o kadar nurludur ki bu nurun Süleymân’ın namazı esnasında akıttığı gözyaşının bir yansıması olduğu müjdesi verilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise namazında gayret gösterene huri ve akıtılan gözyaşına karşılık nur verileceği anlatılır. (75b12)

7.Hikâye

Oldukça dindar olan Muâze-i Adeviyye adlı bir kadından bahsedilir. Muâze, ahirete intikal etmeden önce kendisine Rabbine ibadetle alakalı telkinlerde bulunur. Gece ve gündüz sürekli ibadetle meşgul olur. Hiç uyumaz. Zaten kabirde uyuyacağını düşünür ve bu düşünceyle bir ömür boyu bedeni ne yatak ne de yastık görür. Devamındaki kıtada ise kadınların kâfir nefisle gece gündüz mücadele etmesi gerektiği anlatılır. (76a15)

8.Hikâye

Bu hikâye kutlu kadınlardan Râbia-yı Basriyye hakkındadır. Râbia, her gece dört yüz rekât namaz kılar, ancak seher vakti erişince bir miktar uyur. O uykuyu bile kendisine çok görür ve uykunun başıboşluk olduğunu düşünür. Sadece içi yünle dolu bir cübbesi ve bir başörtüsü vardır. Ahirete intikal ettiğinde ise azizlerden birisi onu rüyasında görür. Rabia’nın üzerinde gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği güzellikte bir başörtüsü ve cübbe vardır. Râbia, bunların Rabbinden ona o yünden cübbesine ve başörtüsüne karşılık bir hediye olduğunu söyler. Aziz, ona hangi amelin daha faziletli olduğunu sorduğunda ise Râbia Allah’ı çokça zikretmenin amellerin çoğundan daha faziletli olduğunu söyler ve hikâye vahdet sarayına erişmek, sefa bulmak, peygamber meclisinde bulunmak ve Allah’a ulaşmak isteyen her daim zikir ile meşgul olması gerektiğini anlatan 4 beyitlik bir kıt’a-i kebîre ile sonlanır. (77a3)

9.Hikâye

Bu hikâye “gayet dindâr” olarak anlatılan Safvân bin Süleym’den bahseder. Ömrü boyunca o kadar uyanık kalmıştır ki kırk yıl boyunca vücudu ne yatak ne yastık görmüştür. Uykuya daldığı an bile hemen uyanıp abdest alıp ibadetle meşgul olmuştur. Ömrünün sonlarında vücudu artık oturmaya ve ayakta durmaya güç yetirememiş, Rabbinden dünyadan ahirete intikalini talep etmiş ve duası kabul olunup canını Hakk’a teslim etmiştir. Devamında gelen 3 beyitlik bir kıt’a-ı kebîrede can bedenden çıkana dek Allah’a taat eylemek gerektiği, bu şekilde can vermeyenin canının aziz olmayacağından bahsedilir. (77b10)

2.4. Sekizinci Bâb: Allah Korkusu ve Günaha Girmekten Kaçınma

1.Hikâye

“Reh-nümâ-yı dîn-i peygamber” olarak vasıflandırılan Abdullâh bin Ömer’in dilinden Yahyâ peygamberin Allah korkusu anlatılır. Yahyâ peygamber, Allah korkusundan o kadar ağlar ki gözyaşları yüzünün derisini yüzüp etini eritir, artık yanağı delinip dişleri görünür hâle gelir. Validesi bu duruma çok üzüлüp açılan derinin yerine iki kumaş parçası koyar ve o kumaş parçaları da ağladıkça ıslanır. Annesi onları sıkıp tekrar yerine koyup ona yardım etmeye çalışır. Annesi, babası Zekeriyâ peygamberin oğlunun bu durumunu görse vaazlarında cehennem azabını anlatmaktan vazgeçeceğini söyler. Zekeriyâ peygamber, bir gün vaaz verirken Cebrail’in cehennemde Gazbân Dağı ve içinde Sekrân diye bir ağaç bulunduğu ve Allah’tan tam manasıyla korkmayanların o dağı ve ağacı geçemeyeceklerini söylediğini anlatırken daha sözünü bitirmeden Yahyâ peygamber anlatılanların dehşetinden üstünü başını yırtıp çöllere düşer. Babası Zekeriyâ peygamber bu manzaradan sonra rahatsızlanır. Annesi de babasının durumunu anlatmak üzere oğlu Yahyâ peygamberi çöllerde aramaya çıkar. Üç gün üç gece oğlunu arar, nihayet koyun güden bir çobana rastlar ve çoban ondan “Gazbân Dağı ve Sekran Ağacı’ndan eyvah!” diye bir avaz işittiğini söyler, annesi o cümleyi söyleyenin kendi oğlu olduğunu anlar. Yahyâ peygamber bulunur, annesi onu evine getirir, analık hakkı için yemek yemesi ve istirahat etmesi için ısrar eder. O da annesinin ısrarını kırmaz. Uykuya daldığında Cebrail rüyasına

girer ve Allah'ın selamını söyleyip onun "Benim sarayımdan daha iyi bir saray mı buldu, benim Firdevs cennetimi görse ağlamaktan bedenin eriyip canı çıkardı, cehennemini görseydi heybetinden gözlerinin yaşı vadiler doldururdu, nerede kaldı böyle uykuya yatmak!" diyerek gazaba geldiğini iletince Yahyâ peygamber uykusundan sıçrayarak uyanır ve tekrar çöle doğru yol alır ve yolculuğu esnasında vefat eder. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada Allah korkusundan ağlayan iki gözün cehennem ateşi görmeyeceği anlatılır. Burada "İki göz var ki ateş onlara dokunmaz: Geceleri Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutan göz." hadisine telmih yapılmıştır. (78a11)

2.Hikâye

Bu hikâye, "sâhib-i ahyâr" olarak nitelenen Mansûr b. Ammâr'ın şahit olduğu bir olay hakkındadır. Mansûr, bir gün, bir evin önünden geçerken günahlarından dolayı ağlayan bir genci görür. Genç, dua ederken Rabbine sığınır, onu bu günah batağından tek çıkaracak olanın Allah olduğunu ve O da reddederse kime sığınacağını söyler. Mansûr da onu çağırıp Tahrîm suresinin 6. ayetini okur. Ayette "Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun, Onun başında, acımasız, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır." buyurulmaktadır. Ertesi gün genç, ayetin dehşetinden dolayı fenalaşır ruhunu teslim eder. İnsanın, Allah korkusundan sonbahar yaprağı gibi titremesi ve her an gözyaşı akıtıp inlemelerle Allah'a o şekilde can vermesi gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (80b8)

3.Hikâye

Bu hikâyede "hadîka-i hakâyık nûr" şeklinde nitelenen Süfyân-ı Sevrî'nin Allah korkusu anlatılır. Süfyân'ın vücudu çok zayıf ve beli iki büklümdür. Akranları daha tazecik genç iken o bu hâle gelmiştir. Sebebi ise ders aldığı hocasının ölüm döşeginde iken ona verdiği nasihattir. Hocası ölüm döşegindeyken ona elli yıldır insanları doğru yola davet ettiğini ama neticede ölüm döşeginde olduğunu ve bu vazifeyi artık eda edemeyeceğini söylemiştir. Uzun yıllar insanları iyiliğe ve doğru yola ileten bir insanı ölüm döşeginde görmek ağırla gitmiştir. Bu manzaradan sonra Süfyân'ın beli bir daha doğrulmaz. O günden sonra Süfyân gece gündüz ağlar, o kadar ağlar ki hacetini yaparken kan gelir ve sonunda hasta düşer. Tabipler hastalığını teşhis edemezler. Fakat gayrimüslim bir doktor gelip onun vücudunu tetkik edince ciğerinin

Allah korkusundan dolayı parça parça olduğunu görür ve Müslümanlar içinde böyle Allah dostlarının olabileceğine hayretler edip kendisi de iman eder, Müslüman olur. Devamında ise Allah korkusunun kâfir nefsi İslam’a getirdiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta yer alır. (81a13)

4.Hikâye

“Ferîd-i asrî” olan Hasan-ı Basrî’ye neden sürekli hüznü olduğu ve devamlı ağladığı sorulur. O da ebrardan bir zatın ahirette ateşe atılma korkusuyla ağlaması hatta ağlamaktan evini sel aldığı ve hüznünün bundan kaynaklandığını söyler. Hikâye, Allah’tan korkanın bir an bile gözlerinin kuru kalmadığından ve cehennem ateşini hatırladıkça gözyaşlarının dünyayı suya boğduğundan bahseden 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (82a9)

5.Hikâye

“Hakk’a vâsıl” olan Feth-i Mevsilî anlatılır. O takvada o kadar ileri bir seviyeye varmıştır ki orucunu bir pul kepeği köpeğe benzettiği nefesine göstererek açar. Feth-i Mevsilî, Allah korkusundan o kadar ağlar ki gözünden artık kanlı yaş akmaya başlar. Vefat ettiğinde de talebelerinden birisi tarafından rüyada görülür ve Rabbinin ona “Ey kulum, neden o kadar ağlardın? Senin defterini yazan melekler kırk yıl boyunca sana günah yazmış değillerdi.” dediğini aktarır, hikâye her an gıryan olan gözlere meleklerin günah yazmayacağını anlatan 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (82b5)

6.Hikâye

“Server-i ebrâr” olarak nitelenen Mâlik-i Dînâr hakkındadır. Mâlik, bir ölünün defnedilişine şahit olduktan sonra kendi ölümünü düşünüp o kadar ağlar ki fenalaşır kendinden geçer, halk artık onun divane olduğunu düşünmeye başlar. Mâlik, ağlamaktan artık hasta düşer ve talebelerinden cenazesinin ip bağlanıp sürüklendikten sonra kabre konulması şeklinde bir vasiyette bulunur. Bunun nedenini ise asi ve firar etmiş kulların efendisine ip bağlanarak iletildiği şeklinde açıklar, o da kendisine göre efendisine yani Rabbine asi olmuş bir kuldur. Sonra da başından ayrılmamalarını çünkü yüzünün ak mı kara mı olduğuna, kitabın sağ mı sol mu eline verildiğine, terazide iyiliğinin mi kötülüğünün mü ağır geldiğine bakmalarını söyler. Akşam olduğunda da Mâlik-i Dînâr şehadet parmağını kaldırmış bir hâlde çoktan ruhunu teslim etmiştir ve ölürken dilinde Allah’ın ve Resulünün adı olan kişinin cennette Hz.

Peygamber tarafından karşılanacağını anlatan 2 beyitlik kıtayla hikâye sona erer. (83a12)

7.Hikâye

Ululardan “gayet dindâr” olarak anılan Zeyd ibnü’s-Sayha anlatılır. Talebelerine altmış yıl yirmi bir bin gün yaşadığını ve bu süre zarfında bir günah işlemişse kıyamette hâlinin nice olacağını, suallere nasıl cevap vereceğini, Hakkın kapısına ne yüzle varacağını söyleyerek ağlar, o kadar ağlar ki kendisinden geçer ve orada ruhunu teslim eder. 2 beyitlik kıtada da geçirilen ayları ve yılları hesap ederek geçirmek gerektiği anlatılır. (84a12)

8.Hikâye

Kırk yıl boyunca gülmeyen Atâ Süleymî’den bahsedilir. Ağlamaya başlayınca üç gün üç gece devam eder. Sert bir rüzgârın çıkışını, gök gürlemesini, şimşek çakmasını kendi günahına sebep görür. Kendisi ölse halkın asayiş içerisinde olacağını düşünür. Bütün gece ağlar ve Hakka hizmette sürekli zinde olmak gerektiğini düşünür. Çünkü cehennem zehabının deval bulmayacağını ve cehennem zebanisinin de rüşvet kabul etmeyeceğini söyler. Bir gün yaşlı bir zat onu ziyaret eder, her yeri ıslanmış görür, Süleymî’nin gusül aldığını düşünür, hâlbuki bu ıslaklık onun gözyaşındır. Dünyadan ahirete göçtükten sonra da Süleymî’yi rüyada görürler ve Rabbinin çokça izzetine ve cömertliğine mazhar olduğu öğrenilir. Dünyada iken hiç gülmediği ve hep ağladığı ve bunun karşılığında Rabbin ona nasıl muamele ettiği sorulduğunda ise Rabbinin ona “Ben bağışlayıcı ve kusurları örtücü bir Rabbinim. Bana asi olmadıkça benim korkumdan ağlayan gözlere azap etmem, cennetimde handan eylerim.” dediğini söyler, hikâye 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (84b7)

9.Hikâye

“Şinâver-i deryâ-yı nûr” olarak anılan Hoca Mansûr hakkındadır. Seksen yılını Rabbine ibadetle geçiren Mansûr, ahirette bir günahıyla karşılaşp karşılaşmayacağıyla alakalı hep şüphe içerisindeydi. Vefat ettiğinde ise oğlu onu rüyasında görür ve hâlini sorar. Mansûr da dünyadan altmış hac, on beş gazâ, yüz bin akçe sadaka getirdiğinden ama hiçbirinin kabul olmadığından bahseder ve helâk olacağını düşünürken günlerden bir gün Müslümanlar zarar görmesin diye yoldan kaldırdığı diken sayesinde bağışlandığını söyler. Zahitlerin öldüğünde Allah katında yüce bir şana erişeceklerini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (85b10)

2.5. Dokuzuncu Bâb: Dilin Korunması ve Müslümanların Niyazı

1.Hikâye

“Merd-i râh-ı Yezdân” olarak nitelendirilen Hassân bin ebî Sinân anlatılır. Yolda talebeleriyle giderken yeni yapılan bir evin kime ait olduğunu sorar. Fakat sonrasında böyle gereksiz bir soru sorduğu için sonradan derin bir pişmanlık duyar. Çünkü ona iki cihanda da lazım olmayacak bir bilginin peşine düşmüştür ve bu sebeple bir yıl oruç tutar. Allah’ın zikrinden başka bir şey için konuşmamak gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (87a4)

2.Hikâye

“Rište-i kuvved-i hemm” olarak vasıflandırılan Mâlik b. Zay’am’ın pederi hakkındadır. Pederinin âdeti sabaha kadar uyanık kalmak ve gündüzleri de oruç tutmaktır. Sadece öğle uykusu uyumaktadır. Bir dostu öğle vakti onu ziyarete gelince uykuda olduğunu görür ve bu vaktin uyku vakti olmadığını söyler. Fakat dostu daha sonra söylediği bu cümleden pişman olur, gider ve bir mezarlıkta kendisine eseflenir. Bu tavrın kendisine yakışmadığını ve edepsizlik ettiğini düşünür. Bir daha böyle bir edepsizlik etmemek adına bir yıl uykuyu gözüne haram eder ve hikâye 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (87a14)

3.Hikâye

“Üstâd-ı kevn” olan Abdullâh-ı Avn hakkındadır. Abdullah bir gün edepsizliğe karşı çok gazaba gelir ama yine de kendisine “Allah mübarek etsin, güler yüzlü olmalısın.” der ve başka bir şey demez. Çok sevdiği bir devesi vardır ve bir gün yanlışlıkla elindeki çomak devenin gözünü kör eder. Ama her ne kadar gönlü daralsa da “Allah bereket versin.” der ve geçer ve deveyi de azat eder. O günden sonra yirmi yıl daha yaşar ve o yirmi yıl boyunca hiç gazaba gelmez. Devamında gönülde gazap iltihabı yer etse bile onu yumuşak huyluluk ile dinlendirmek gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta yer alır. (88a4)

4.Hikâye

“Nigeh-dârende-i zebân-ender-fem” olan Rebî bin Haysem hakkındadır. Otuz yıl geçmesine rağmen ikiden fazla kelime kullanmamıştır ve kullandığı o iki kelime için de çokça ağlamış ve pişman olmuştur. O iki sözden birisi bir gün öğle namazı

tespihleri çekildikten sonra talebesine sorduğu “Annen hayatta mıdır, değil midir?” sorusudur. Bu sorusu üzerine çokça pişman olur çünkü bunun ne işine yarayacağını ve Rabbi sorduğunda ne cevap vereceğini düşünür. İkincisi ise Hz. Alî’nin oğullarından Hüseyin’in şehit edildikten sonra yayılan fitneyle alakalı Zümer suresinin 46. ayeti olan “De ki: ‘Ey gökleri ve yeri yaratan, duyular ötesini ve duyular âlemini bilen Allah’ım! İhtilâfa düştükleri konularda kulların arasında hükmü sen vereceksin.’” ayetini okumasıdır. Akil olan insanların söz gümüşse sükût altındır şeklindeki sözünü konu eden 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (88b5)

5.Hikâye

İbrâhîm b. Edhem’in dervişlerle katıldığı bir ziyafette bir zatın geç teşrif ettiğiyle alakalı dedikodusu yapıldığında İbrâhîm b. Edhem kalkar gider, insan eti yemeye gelmediğini söyler. İnsan eti yemekten kastettiği ise “Kim ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır.” hadisidir. 3 gün boyunca orucunu açmaz ve o günden sonra her ne kadar davete icabet sünnet olsa da hiçbir ziyafete katılmaz. Davete icabet sünnet olsa bile gıybet edilen yere gitmemek gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye biter. (89a11)

6.Hikâye

“Halka-i gürûh-ı kâmilîn” olarak nitelenen Âmir bin Şerâhil eş-Şa’bî bir gün bir yerde otururken sefahat düşkünü bir zat yanına gelir ve ona olur olmaz şeyler söyler. O gittikten sonra Rabbine “Eğer bu söyledikleri bende varsa beni, onda varsa onu bağışla!” diye dua eder ve namaza durur ve keramet isteyenin düşmanı affetmesi gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile hikâye sonlanır. (89b7)

7.Hikâye

Hız. Hüseyin bir gün beraberinde dört yüz askerle başında peygamber sarığı, elinde Allah’ın aslanının kılıcı, ayın on dördü gibi parlar bir hâlde yol alırlar. Bir Arap, bu azameti ve haşmeti görüp yanlarına sokularak onun Hız. Alî’nin oğlu olup olmadığını sorar. Bu söz üzerine gazaba gelen Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer’in oğlu Arap’ı helak etmeye kast ederler. Hüseyin ise onları sakinleştirip Arap’la konuşmaya başlar. Borcu varsa ödeyebileceğini, karnı açsa doyurabileceğini, ailesiyle küsse barıştırabileceğini söyler. Çünkü Hız. Hüseyin onun bir derdi olduğunu ve bu derdin kendisini rahatsız ettiğini anlamıştır. Yoksa böylesine çirkin sözleri ağzına almayacağını söyler. Arap bu yumuşak tavır karşısında hayran kalır ve onun hizmetçisi

olmayı kabul eder. Hz. Hüseyin “Biz fırtınada sağlam duran dağlarız.” Şeklinde bir cümle sarf eder. Devamındaki kıtada yumuşak söz söylemenin önemi anlatılır. (90a2)

8.Hikâye

“Mâlik-i mülk-i hayâ” olan Hz. Osmân ile kölesinin arasında geçenler anlatılır. Hz. Osmân, kölesi edepsizlik edince kulağını çekerek canını acıtır. Fakat kölenin çektiği acı sonrası ettiği ah, Hz. Osmân’ı derinden üzer. Hz. Osmân aynı hareketin kendisine yapılmasını ve hatta daha da acıtmasını talep edince köle, kıyametteki kısıstan korktuğu ve o gün onunla hasım olmak istemediği için ona birbirlerini bağışlamalarını teklif eder. Hz. Osmân bu tavır karşısında o kadar ağlar ki oturduğu yer ıslanır ve Allah’a ikisinin de bağışlanması için dua eder. Sert söze karşılık yumuşak bir tavır sergilemek gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (91a1)

9.Hikâye

“Vilâyet-i cân u dilde velî” olan Hz. Hasan’ın zehirlenme hadisesi hikâye edilir. Onu beş kere zehirlerler fakat ancak altıncı zehirlenmede zehir ciğerini paramparça eder. Hz. Hüseyin bunu yapanın kim olduğunu sorsa da Hz. Hasan birisini gammazlamak istemediğinden ve bunun soylarına yakışmayacağından bahseder ve devamında da kendisini zehirleyen kişi affedilmedikçe cennete girmek istemediğine dair dua eder. Düşmanını dost edinmek gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (91b7)

10.Hikâye

“İlim sırlarına mahrem” olarak nitelenen İbrâhîm b. Edhem bir gün çölde giderken şehri soran bir atlıya mezarlığı gösterince gazaba gelen atlı, kendisiyle maskaralık edildiğini düşünüp İbrâhîm bin Edhem’in başını yarar ve her yer kana bulanır. Fakat onun İbrâhîm b. Edhem olduğunu öğrenince özür diler. Fakat İbrâhîm b. Edhem onu vurduğu anda affettiğini ve hakkını helal ettiğini söyler ve yaptığı bu insaniyetten dolayı kıyamette herhangi bir üstünlük beklemediğini söyler ve aksine ona da sevap yazılması için dua eder. Hakları helal etmek gerektiğini anlatan bir kıta ile hikâye sonlanır. (92a6)

2.6. Onuncu Bâb: Tövbe Edenlerin Hikâyeleri ve Tövbe Etme Sebepleri

1.Hikâye

“Ebrâr-ı dîn” ve “sâhibân-ı esrâr-ı yakîn”den olan Serî-i Sakatî ile, onun sohbetinden etkilenip inziva yolunu seçen halife dostu Ahmed-i Yezîd el-Kâtib’in hikâyesi anlatılır. Ahmed-i Yezîd şatafat içinde, altın ve yakutlarla süslü bir atla Bağdat şehrinde Serî-i Sakatî’nin vaaz verdiği caminin önünden geçerken içeri girip vaazı dinlemek ister. Vaazda insanoğlunun en zayıf ve en aciz bir canlı olması gerektiğinden bahsedilince Ahmed-i Yezîd etkilenir. O gece ne yemek yer ne de bir kimseyle konuşur. Sabah kalkıp tek başına atları ve hizmetçileri olmadan sade bir kıyafetle Serî-i Sakatî’nin huzuruna gelir. Ona dün vaazından çok etkilendiğini ve dünyadan el etek çekmek istediğini, uzlete çekilip ilimle meşgul olmak istediğini dile getirir ve kendisini çöllere vurur. Ondan haber alamayan validesi ve kardeşleri Serî-Sakatî’nin kapısına dayanırlar. Sonunda Ahmed-i Yezîd aranır ve bulunur ve o kadar zayıflamıştır ki üzerinde sadece bir kilim ve elinde de bir zenbil vardır. Ama Ahmed-i Yezîd inzivasına devam etmekte kararlıdır. Annesini ve kardeşlerini geri yollar. Bunun üzerinden bir iki yıl geçer. Ahmet vefat etmiştir. Gökyüzünden Allah’ın velilerinden birisinin vefat ettiğine ve onun namazının kılınması gerektiğine dair bir ses işitilir. Cenazeye o kadar çok cemaat toplanmıştır ki öğle namazına kadar cenazeyi güçlülükle defnetmişlerdir. İpek giymeği bırakıp hırka kuşanıp veliler yoluna girmek gerektiğinden bahseden 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (92b11)

2.Hikâye

“Ebrâr-ı dinden ve ahyâr-ı yakînden” şeklinde nitelenen bir adam ile bir ırgat arasında geçenler hikâye edilir. Evinin tadilatı için ırgat arayan adam pazarda zayıf ve güçsüz bir ırgat bulur. Fakat bu ırgatın çalışmak için üç şartı vardır. Birincisi namaz vakitlerinde Hakkın emrini yerine getirmek, ikincisi yapacağından fazla iş yüklenmemek ve hakkını tastamam almak. Adam razı olur, ırgatı tutar. ırgat bir gün boyunca üç-dört kişinin edemeyeceği işi tamamlar, hakkını alır ve gider. Adam ırgattan memnun kalınca tekrar pazara gider, fakat ırgat orada yoktur, evinde hasta yatmaktadır, yanına ziyarete gider ve kimsesinin olmadığını görür, alıp onu evinde misafir etmek ister. Ama ırgatın yine bir şartı vardır. O şart da o istemedikçe ona bir

şey vermemesidir. Üç gün geçer bir şey istemez. Dördüncü gün ise adamı yanına çağırıp öldüğünde boynuna bir ip bağlayarak “Bu ırgat efendisini incitti” diyerek dolaştırmasını vasiyet eder. Böylelikle Rabbi tarafından bağışlanacaktır. Öldüğünde ise gömleğini kefen yapmasını ve parmağındaki yüzüğü Hârûn Reşîd’e ulaştırmasını ve selamını götürmesini talep eder ve ona “Mestlik içinde olmasın!” demesini söyler. Irgat ölünce adam vasiyetleri yerine getirmeye başlar, fakat ipi ırgatın boğazına taktığı anda evin bir köşesinden “Allah dostlarına böyle mi davranılır?” diye bir nida gelir. O da hemen ırgatın abdestini aldırıp kefenleyip namazını kılıp onu defneder. Fakat ardından adamın tutuklanması için emir gelir. Hârûn Reşîd şehre geldiğinde ona neden tutuklandığını sorar ve zulüm ettiği için tutuklandığını söyler. Adam hikâyeyi ona anlatınca Hârûn Reşîd ağlamaya başlar ve ırgatın dediği “Mest olmasın!” sözünden etkilenip ırgatın mezarına koşar. O kadar ağlar ki mezarın toprağı ıslanır. Sonra bir gün işret meclisinde iken mektepte Kurân okuyan bir oğlanın sesi duyulur. Oğlan Hadîd suresinin “İmân edenlerin Allah’ı anma ve O’ndan inen Kur’an sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerlerinden uzun zaman geçti de kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.” mealindeki 16. ayetini okuyordur. Hârûn Reşîd vakit geldi deyip saraydan çıkar ve kendisini çöle vurur, kimse de ondan haber alamaz. Dünya meclisinde gaflet şarabından dolayı sarhoş olmamak gerektiği uyarısında bulunan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (96a4)

3.Hikâye

“Esrâr-ı ilm-i ledünnîye mahrem” olarak nitelenen Belh padişahı İbrâhîm b. Edhem’in tevbesinin sebebi hakkındadır. Av maksadıyla çöle giden İbrâhîm, bir eşekle karşılaşır, eşek ona avlanmak için yaratılmadığını ve bunun emredilmediğini söyler. İbrâhîm bu söz üzerine dehşete düşüp olduğu yere yığılır, atı geldiği yolu tekrar geri gider, o orada kalır. Halk, İbrâhîm’i atın üstünde göremeyince aramaya koyulur. İbrâhîm yığıldığı yerden kalkar, üzerindeki sultanlık elbiselerini çıkarıp çobana verir, çobana onun ava çıktığını, ama avlananın kendisi olduğunu söyler. İbrâhîm’in iki aylıkken geride bıraktığı çocuğu büyür ve büyüyünce babasını sorar. Bir şahıs onun Mekke’de odun sattığını söyleyince ailesi hac niyeti de ederek Mekke’ye doğru yol alırlar. Mekke’ye vardıklarında karşılaştıkları dervişler Mekke dağlarında bir odun satıcısı olduğunu teyit ederler, oğlu bir sultanın bu hâllere düşmesine çok üzülür.

İbrâhîm b. Edhem on yedi yıldır dağda kestiği odunları pazarda satıp parasını fakirlere sadaka eylemektedir. Her gece, gece yarısına kadar Hakka ibadetle meşguldür, yedi yıldır vücudu yatak ve başı da yastık görmemiştir. Yatsı namazı abdestiyle sabah namazını kılmıştır. Nihayet İbrâhîm b. Edhem yüzü sararmış, gözleri ağlamaktan harap olmuş, riyazetten karnı arkasına yapışmış bir hâlde iken oğluyla karşılaşır fakat kendisini bildirmez. Bakar ki oğlu yetişmiştir, güzel bir sureti vardır. Bu hâlin sonunda babalık muhabbeti baş gösterir ve İbrâhîm b. Edhem Rabbine yönelip dua eder: “Allah’ım, on sekiz yıldır güneş doğana kadar gözüme uyku getirmedim, susuzluk, kafir nefis ve lanetlenmiş şeytanla savaştım, evlattan, halkla sohbetten uzlet ettim. Rabbim çektiğim bunca belayı zayi eyleme ya benim canımı al ya onun!” der ve duası kabul olur, oğlu vefat eder. Aşk ateşiyle canı eritip âşıklığı ortaya çıkarmak gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile hikâye sonlanır. (99a1)

4.Hikâye

“Hazret-i Hızır’ın hem-demi” olan İbrâhîm b. Edhem’e neden tacı, tahtı, rahatı ve altından giysileri bıraktığı sorulur. O da hepsinin vebal ve zevale meyilli olduğunu söyler. Bir gün elindeki iğneyi denize atar ve “İğnemi getirin!” diye emir verir. Balıklar iğneyi getirip önüne koyarlar. Bunun üzerine İbrâhîm b. Edhem bundan önce deniz ve karaların bir kısmına hükmettiğini ama şimdi bütün ve deniz ve karalarım emri altında olduğunu söyler. 2 beyitlik kıtada Hakk’a itaat eden kişiye yaratılmışların da itaat edeceği anlatılarak hikâye sonlanır. (102a9)

5.Hikâye

“Merd-i vahîd” olan Bakiyye bin El-Velîd’in ağzından İbrâhîm b. Edhem’in bir yılanı hükmetmesi hikâye edilir ve devamında Allah’ın emirlerine uyan kişilere yılanların ve karıncaların itaat edeceğini anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (102b7)

6.Hikâye

Şi’ârü’s-Sâlihîn adlı kitaptan alıntılanan bir hikâyedir. Hâce Saîd-i Hargûşî, Zünnûn-ı Mısırî’nin bir gün Nil ırmağı kenarında oturmuş tefekkür hâlindeyken kurbağanın üzerinde ırmağın karşısına geçip sarhoş bir adamın üzerindeki yılanı öldüren akrebin tekrar ırmak üzerinden geri dönüp yola revan olduğunu görmesini anlatır. Zünnûn bu manzara karşısında bu yatan adamın ululardan olmadığını ve sarhoşlardan olduğunu görünce hayretler içinde kalmıştır. Fakat bunun üzerine Allah katından “Mest de olsa asi de olsa bizim kulumuzdur.” şeklinde nida gelir. Zünnûn

sarhoş adam kendine geldiğinde ona olanları anlatır ve sarhoş adam hayretler içinde kalır. Mest ve asi kullarına böyle muamele eden Allah'ın kim bilir has kullarına nasıl davrandığını düşünür ve hemen tevbe eder ve ileride öyle bir velayete erişir ki hastaları şifaya kavuşturur hâle gelir. Hikâye İsrâ suresinin “Umulur ki Rabbiniz size acır. Ama eğer yine fesatçılığa dönerseniz biz de cezayı tekrarlarız. Biz cehennemi kâfirler için ebedî bir ceza yeri yaptık.” mealindeki 8. ayetiyle ayetiyle ve 6 beyitlik bir kıt'a-i kebîre ile sonlandırılır. (102b1)

7. Hikâye

Basra'da yaşayan “gayet bed-kâr” olarak nitelenen Şa'vâne adlı zengin ve fahişe bir kadının tevbesinden bahsedilir. Bu kadın güzellikte kemâl sahibidir. Yakut ve cevherlerle süslü elbiseler giyer. Fakat bunun yanında günahkâr bir kadındır. Basra'da ondan günahkârı yoktur. Ulemadan bir zatın evinden inlemeler işitince cariyelerini ne olduğuna dair oraya haber almaya yollayan Şa'vâne, orada bir matem havasından ziyade günahlarından dolayı ah eden bir gürhün olduğunu öğrenir. Şa'vâne'nin niyeti o meclise girip olanlarla alay etmekken salih birinin yüzüne baktığı anda Allah onun kalbini döndürür ve onun gönlüne ilham gönderir. Şa'vâne şeyhe çokça günahı olduğundan bahsedince şeyh ölüye sesli ağlama dışındaki günahların yüzüne vurulmayacağından ve affedileceğinden bahseder, Şa'vâne bu sözü işittikten sonra pişman olup bütün malından mülkünden vazgeçip cariyelerini azat eder. Kırk yılını evinde Allah'a ibadetle, günahlarına pişmanlıkla ve sürekli ah u figanla geçirir. Hikâye Şa'vâne'nin yakarışları ile sonlanır. Hikâyenin devamında günahların bağışlanacağını anlatan 6 beyitlik bir kıt'a-i kebîre yer alır. (104b3)

8. Hikâye

Bu hikâyede ise “gönli sâfi” olarak nitelenen Bişr-i Hâfi hazretlerinin tevbesi ve ebedî kurtuluşu anlatılır. Bişr-i Hâfi hidayete ermeden önce yaklaşık on iki tane meyhanesi olan ve sürekli sarhoş gezen fîsk sahibi bir adamken yerde tozlanmış hâlde duran ve Allah'ın adının geçtiği Besmele lafzını kaldırıp yüksek bir yere koymasına hürmeten kurtuluşa ermiştir. Öyle ki göklerden “Bizim ismimizi iyileştireni biz de iyileştirdik.” şeklinde nida gelir ve bu durum Basra'da Hasan-ı Basrî'nin rüyasında ona bildirilir, Hasan-ı Basrî bu durumu Bişr-i Hâfi'ye anlatınca hâlinde utanıp ağlaya ağlaya şehirden çıkar, pişmanlık ateşiyle o kadar yanar ki Hacca yalın ayak gitmiş ve bu kırk yıl sürmüştür. Onun bastığı yerleri hayvan bile pislememiştir. Dünyadan

ahirete intikal ettikten sonra rüyada Marûf-ı Kerhî ile eyerleri kıymetli taşlarla süslenmiş atların üzerinde birbirlerine güzel sözler söylerken görülmüşlerdir. Fasıklar sohbetinden uzak salihler meclisine yakın olmak gerektiğini anlatan 3 beyitlik kıt'a-i kebîre ile de hikâye sonlanmıştır. (106a8)

9. Hikâye

“Cümle-i evliyaya âhî” olan Şakîk-i Belhî'nin bir şütürbâna olan nasihatleri neticesinde ona malum olan hâller anlatılır. Dicle ırmağı kenarında vaaz verirken bir Hac kafilesinde bulunan şütürbân, Belhî'den nasihat ister. O da ona üç tane nasihat verir. Birisi bir işi, nefsin efendisi niyetiyle işlemek, ikincisi ne istenecekse nefsin efendisinden istemek, üçüncüsü ise nefsin efendisinden her ne gelirse ona razı olmaktır. Nasihatlerin ikisini dinleyen şütürbânı Allah Dicle ırmağı üzerinde yürüme mertebesine eriştirir ve şütürbân eğer diğer iki nasihati gerçekleştirirse muhtemelen kuş gibi havada uçabileceğini düşünür. 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (107b2)

10. Hikâye

“Semere-i şecere-i gaybî” olarak nitelendirilen Ebân-ı Şeybî'nin gece vakti kaldırılan bir cenaze hakkında meraklanıp olayın perde arkasındaki sırrı öğrenişi anlatılır. Basra mezarlığında gece vakti bir cenaze kaldırılır, Ebân-ı Şeybî önce bu olayı bir cinayet zanneder fakat cenazenin sahibi olan kadın, Şeybî'ye doğruları anlatır. Ölen genç, kadının oğludur. Şehirde oğlundan kötü iş yapan ve yoldan çıkmış birisi yoktur. Hasta olup yataklara düşünce annesinden üç şey talep eden gencin bir talebi de cenazesinin gece kaldırılmasıdır, böylelikle insanlar onun cenazesini gördüklerinde ona lanet getirmeyeceklerdir. Diğer, öldüğünde boğazına bir ip bağlayıp sürüklenmek istemesidir, bundaki muradı da asi ve arsız bir kul olmasından duyduğu pişmanlığı göstermektir, üçüncüsü de annesinin saçından tabutuna bir ak kıl koymasındır, bu da o ak kıl hürmetine rahmete ereceği düşüncesindendir. Fakat annesi, oğlu canını Allah'a teslim ettikten sonra boğazına ip geçirip tam dolaştıracakken evin köşesinden işittiği bir sestten oğlunun pişmanlığının onun ebedî kurtuluşuna vesile olduğunu öğrenir. Şeybî, mezarlığa gider ve ölen genç dile gelir ve Allah'ın merhametinin sonsuz olduğunu söyler ve her ne günah işlese de asi kulların bağışlanacağını anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlandırılır. (108a6)

2.7. On Birinci Bâb: Evliyanın Kerametleri

1.Hikâye

Bu hikâyede “çâk-künende-i cübbe-i kayd” olarak anılan Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinin velilerin kerametine şahit oluşu hikâye edilir. Bağdâdî, mescit içinde otururken velilerin kerametinin olup olmadığına dair iki gençle tartışır, gençler keramet olduğunu düşünürken Bağdâdî olmadığını iddia eder. En sonunda bu iki genç, mescit duvarlarına altın, direklerle zebercet ve toprağa inci ol dediklerinde olur ve gözden kaybolurlar. Hikâye velilerin kerametlerini inkâr etmemek gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile biter. (109a4)

2.Hikâye

Bu hikâye çölde yolunu kaybeden bir ulu zatın uzun zaman yolunu bulamaması ve tam ümitsizliğe düştüğü anda karşılaştığı bir gencin kerametine şahit oluşunu anlatır. Gencin ayağını vurduğu yerden su çıkar ve ulu zat çıkan suyla hem susuzluğunu giderir hem de abdest alır ve ulu zat bu gence kim olduğunu sorunca Zeynelâbidîn olduğunu öğrenir. Hikâye doğru yoldan çıkanlara iyi bir yol göstericinin gerekli olduğunu anlatan 2 beyitlik bir kıta ile sona erer. (109b4)

3.Hikâye

Bu hikâyede “ululardan” diye nitelenen Abdullah İbn-i Muhammed-i Mübârek’in Mekke sokaklarında yürürken karşılaştığı durum hikâye edilir. Görür ki Yahyâ oğlu Ahmed bir dişi buzağı üzerinde dostunu ziyarete gitmektedir. Abdullâh, Ahmed’e neden kendisinin gittiğini, dostunun onu ziyarete gelmediğini sorunca da Ahmed, sevaba kendisinin nail olmak istediğinden bahseder ve hikâye dost ziyaretinin rahmete vesile olduğunu anlatan 2 beyitlik kıta ile sona erer. (110a6)

4.Hikâye

Bu hikâye *Şi’ârü’s-Sâlihîn* kitabından alınmıştır. Hikâyede yaşlılardan birisinin bir gece Kâbe’yi tavaf ederken karşılaştığı manzara anlatılır. Yaşlı zat, bir gencin zemzem kuyusundan bir kova su çektiğini ve bir yudum su içtiğini görür, sonra kendisi de o kovadan su içer. Su şeker gibi tatlıdır. Ertesi gece aynı olay vuku bulur ve kovadaki su, süt gibi tatlıdır. Yaşlı zat o anda anlamıştır ki bu genç keramet sahibidir. 2 beyitlik kıtada Hakk’ı daime zikredene her yerin Kâbe ve mihrap olacağı anlatılır. (110a15)

5.Hikâye

Hac yolunda hasta düşen Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî bir kavimle karşılaşır, onların beraber haccetme tekliflerine karşılık veremez çünkü hastalıktan dermanı kalmamıştır ve bu teklifi reddeder. Kavimden Hâce Serî diye bir zat bu hâle gelmesine sebep olanın arkada bıraktığı yaşlı babası olduğunu söyler. O da babası olmadığını salih bir ebesi olduğunu söyler. Hâce Serî, Geri dönerse ebesinin sıhhat bulacağını söyler. Daha sonra Sehl ona bakması için yaşlı bir müezzine kırk dinar verir, ebesi iyileşir ve yola koyulur. Yaşlı müezzin kendisine verilen dinarların kalanını yolda azık etmesi için Sehl'e verse de o dervişlere ve yaşlılara dağıtması için onları bırakır. Yolu epeyce kat eden Sehl'in canı sıcak bir pide ile kebab ister ve bunlara nail olmak için Rabbine dua eder. Rabbi ona sıcak pide ve bir parça kebab ve yanında tatlı bir su gönderir. Akşam olduğunda da şiddetli bir rüzgâr çıkar ve devamında da bereketli bir yağmur yağar. Hikâyenin sonunda da tevekkül edildiğinde Rabbin nimetlerinin her taraftan sağanak sağanak gelişinden bahseden 2 beyitlik bir kıta yer alır. (110b12)

6.Hikâye

Bu hikâyede “merd-i merdân” olarak anılan İbrâhîm-i Şeybân'ın İbrâhîm b. Edhem'den naklettiği bir vaka anlatılır. On iki gün boyunca çölde aç ve susuz kalan İbrâhîm b. Edhem tam aklından aç ve susuz olduğu fikri geçerken Allah katından ona bir ihtar gelir. O anda gözüne sakat ve yaşlı bir adam ilişir, seksen gündür aç ve susuz olan yaşlı zat “İsteseydim bu dikenler erik olmuştı” dediği anda bütün dikenler erik olur. Hikâyenin sonunda da velilerin dileklerinin gerçekleştiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta yer alır. (111b16)

7.Hikâye

“Tabakât erenlerinin dil-ârâmı” olan Bâyezîd-i Bistâmî ile Bistâm'dan bir dostunun hac seyahati esnasında aralarında geçenler hikâye edilir. Bâyezîd'in bütün yükünü deveye yüklediğini ve üzerine de bindiğini gören dostu, onu deveye eziyet etmekle suçlar. Ama kerametten habersizdir, Bâyezîd, dostu daha fazla su-i zan etmesin diye kendisinin ve yükünün devenin bir karış üzerinde asılı olarak yol aldığını gösterir, dostu şaşırıp kalır. Bâyezîd de kendi kerametinin tamamından bahsetse asıl o zaman şaşırıp kalacağını söyler ve hikâye evliyanın keramet şöhretinden kaçtığını anlatan 2 beyitlik bir kıta ile bitirilir. (112a13)

8.Hikâye

“Cumhûr-ı ehl-i fücûrdan ba’îd” olarak nitelenen Leys oğlu Hâce Saîd’in Mescid-i Haram’da iken Câfer-i Sâdık’ın kerametine şahit oluşu anlatılır. Hâce Saîd bir gencin minareye çıkıp aç ve elbisesiz kaldığı için Rabbine dua edişini ve duasının akabinde hurma ve iki elbisenin bir zembille indirilerek kabul oluşunu görür. Gencin yanına gider. O dua ederken kendisi de âmin dediği için ona ortak olduğunu söyler, genç de Rabbiyle kul arasına girilmez der, ama yine yanına çağırır, hurmadan ikram eder, hurmadan ne kadar çok yese de hurma azalmaz. Elbiselerin birisini kendisine alan genç diğerini de Hâce Saîd’e verir. Fakat Saîd kabul etmez, minareden aşağı inince o gencin Câfer-i Sâdık olduğunu öğrenir ve o cennetten gelen elbiseyi almadığına pişman olur ve velilerden gelen hediyeleri reddetmemek gerektiğini anlatan 3 beyitlik bir kıt’a-i kebîre ile hikâye biter. (112b12)

9.Hikâye

Hikâyede “pişvâ-yı ashâb” olarak nitelenen Üveys-i Karanî hazretlerinin annesinin rızası olmadığından dolayı Hz. Peygamber’i (s.a.v.) ziyarete gelemeyişinden bahsedilerek Hz. Peygamber (s.a.v.) öldükten sonra Hz. Ömer ve Hz. Alî’den onu bulmaları ve ona selam edip dualarında onu eksik etmemesini istediğini iletmeleri anlatılır. Üveys’in basit bir kul olduğunu söyleyen ashaba Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetinin Üveys’in şefaati hürmetine bağışlanacağını söyler. Hikâyenin devamında Üveys’in bir gün çok aç kaldığını ve yiyecek hiçbir şey bulamadığını anlatan bir olay anlatılır. Yiyecek aramaya çıkan Üveys yerde duran dinarı başkasına ait olduğu için almaz, daha sonra ağzında sıcak bir pide ile bir koyun gelir, onu da koyunun bir yerden çalmış olabileceğini düşünür ve yoluna devam eder, koyun ardından seslenir, kendisinden yüz çevirmemesini ve onu Allah’ın gönderdiğini söyler. İhtiyaç zamanında Allah’ın veli kullarına nimet gönderdiğinden bahseden 2 beyitlik kıta ile hikâye biter. (113b1)

2.8. On İkinci Bâb: Dualar ve İcabet Edildiği Vakit

1.Hikâye

“Sâlik-i silk-i Sübhânî” olarak nitelenen Ebû Bekr-i Kettânî hakkındadır. Ebû Bekr-i Kettânî, mihrap içinde kıyamdayken bir hırsız, üzerindeki cübbesini çalar, ve pazarda cübbeyi tam satmak üzereyken hırsızın elleri kurumuş ağaca döner. Hırsız,

Kettânî'den özür dilemeye ve cübbeyi geri vermeye mescide tekrar girer. Özrünü diler, fakirlikten dolayı böyle bir günah işlediğini söyler, Kettânî dua eder ve hırsızın elini tutar, eli yine eski hâline döner. Hikâye, Allah'ın veli kullarına yanlış harekette bulunulmaması gerektiğini anlatan ve aynı zamanda onların duasının da makbul olduğunu dile getiren 2 beyitlik bir kıta ile sona erer. (114a11)

2.Hikâye

Bir kadının Habîb-i Acemî'den kaybolan kölesi için dua istemesi ve duasının gerçekleşmesi hikâye edilir. Devamındaki 2 beyitlik kıtada velilerin garptan şarka istedikleri her şeyi önlerine getirebilecekleri anlatılır. (114b14)

3.Hikâye

Tabakat pirlerinin dilinden yağmur duasına çıkan bir halkın dualarının bir türlü kabul olmaması ve içlerinden sadece bir kişinin dua etmesiyle yağmur yağması hikâye edilir. O kişinin duasının kabul olmasının nedeni de iki gözünün Bâyezîd-i Bistâmî'yi görmüş olmasıdır. 2 beyitlik kıta yer alır. (115a9)

4.Hikâye

Bütün doktorların toplanıp Yakûb el-Leys'in hastalığını iyileştiremeyip Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'nin ettiği duayla şifaya ulaşması hikâye edilir. Bu sebeple Yakûb el-Leys Sehl'e hediye bağışlamak istese de Sehl kabul etmez. Çünkü Sehl eğer istese yeryüzünün kıpkızıl altın kesileceğini söyler. Bu hikâyenin devamında velilerin toprağa baktığı anda toprağın altın olacağından o yüzden kimseden gümüş veya altın kabul etmediklerinden bahseden 2 beyitlik bir kıta yer alır. (115b9)

5.Hikâye

"Merd-i âgâh" olarak nitelenen Ebû İshâk ibn-i Abdullâh'ın ağzından *Kitâb-ı Bey*'de yer alan bir hikâye anlatılır. Bahsedilen kişi Herim b. Hayyân'dır. Şehirden çöle doğru yol alan Herim b. Hayyân yolunu kaybeder ve bu zamana kadar Allah yolunda yaptıklarının yüzü suyu hürmetine Rabbinden bir yol göstermesini talep eder ve dağlar yarılr ve Herim b. Hayyân'a yol gözüktür. Devamında gelen iki beyitlik kıtada da yoldan çıkmışların dua edip Allah'a tevekkül ettiklerinde doğru yolu bulacaklarını anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (116a9)

6.Hikâye

Kitâb-ı Bustân'da geçen bir hikâyeye yer verilir. Denizde gemileri alabora olan iki kişi bir tahtaya tutunup hayatta kalırlar, içlerinden Ebû Kılâbe'nin kızı Allah'a

dua eder ve bir genç onlara semadan zembille su ikram eder. O gence neden havada asılı durduğu sorulduğunda ise heva ve hevesi terk ettiği için Allah tarafından bu dereceye eriştirildiğini anlatır ve hikâye heva ve hevesini terk edenin Allah tarafından ödüllendirileceğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile sona erer. (116b8)

7.Hikâye

Bir şehirde uzun vakitler yağmur yağmaz, şehir halkı her ne kadar yağmur duasına çıksa da sadece bir bulut görünür, o bulutu da bir fırtına çıkar, alıp götürür. Bununla birlikte hastanede yatan genç bir hasta Rabbine yalvarıp dua ettiğinde her yer yağmur sularıyla ıslanmaya başlar. Devamında gelen 2 beyitlik kıta ve 2 beyitlik mesnevide Allah'ın kullarından sadece onun emirlerine tam anlamıyla uyan makbul kulların dileklerini gerçekleştireceği anlatılır. (117a10)

8.Hikâye

Marûf-ı Kerhî'nin duasıyla Allah tarafından affedilen bir hırsız hikâye edilir. Hırsızlık yaptıktan sonra darağacına asılıp idam edilen hırsız için Marûf-ı Kerhî Rabbinin rahmeti için dua eder. Gece semadan bu hırsızın affedildiğine ve namazının kılınması gerektiğine dair ses işiten halk, hemen genci darağacından indirir, kefenler ve namazını kırlarlar. Cenazesi o kadar kalabalık olur ki güç bela defnederler. Daha sonra rüyada görülen genç, Marûf-ı Kerhî sayesinde Allah tarafından hem kendisinin hem de cenaze namazını kılan halkın günahlarının bağışlandığını söyler. Azizlerin duasını alanın iki dünya saadetine erişeceğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile hikâye sona erer. (117b12)

9.Hikâye

“Erenlerin ser-efrâzı” olarak anılan Saîd bin Muhammed-i Razî'nin dilinden Hâtim-i Esam'ın şahit olduğu bir olay hikâye edilir. Yıllardır hiç gazaba gelmemiş olan Hâtim-i Esam, pazarda talebesi ile bir şahsın anlaşmazlığına şahit olur. Şahıs aldığı kumaşlara karşılık para vermez, talebe gazaba gelir. Şahıs bunun üzerine parayı vermeye razı gelir, fakat hakkından fazlasını alırsa elinin kurummasını diler, genç de hırsla kapılıp hakkından fazla dinar alır ve anında eli kurur. Devamında da hırslı olanın rahata eremeyeceğini anlatan 2 beyitlik bir kıta yer alır ve hikâye sonlanır. (118a15)

2.9. On Üçüncü Bâb: Evliyanın Kerametlerinin Doğruluğu ve Birbirlerinin İç Hâllerinden Haberdar Olmaları

1.Hikâye

Bir vakit İblis'i çıplak bir şekilde dolaşırken gören Cüneyd-i Bağdâdî'nin ona bu şekilde dolaşıp halktan utanıp utanmadığını sorduğunda asıl maskaralığı kendisine uyan halkın yaptığını söyler, fakat Cüneyd-i Bağdâdî mescide girer bakar ki halk murakabe hâlinde, o zaman anlar ki şeytanın dediğine inanılmaz, ne derse yalandır. Şeytanın tuzağına düşmemek gerektiğiyle alakalı nasihatler içeren 3 beyitlik kıt'a-i kebîre ile bölüm sona erer. (118b16)

2.Hikâye

“Velîlerin dil-ârâmı” olan Bâyezîd-i Bistâmî bir mescitte beş vakit boyunca müezzinlikle meşguldür. Bir gün ezanı okur fakat kamet getirmez, çünkü su olduğu hâlde teyemmümle abdest alan bir yolcuyu fark eder ve onu uyarır, o abdest alıp geldikten sonra kamet verir ve namaz kılıp dağılırlar ve hikâye velilerin sırlara vâkıf olabileceğinden bahseden 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (119a13)

3.Hikâye

Birkaç kimseye üç yüz akçe kadar olan borcu biriken ve borcunu eda edemeyen Ömer bin Mâlik, Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî hazretlerinden talep edeceği duayla onlara olan borcunu eda edebileceğini söyleyerek izin ister ve Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî'nin huzuruna vardığında o şahıslara olan borcunun tamamının bir kese içinde ve cübbesinin altında hazır olduğunu görür ve Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî onu meşgul etmemesini ve keseyi alıp gitmesini söyler ve o gece rüyasında da Allah dostlarını bu gibi dertlerle meşgul etmemek gerektiğiyle alakalı uyarı mahiyetinde bir rüya görür. Hikâyenin sonunda rızkın sadece Allah'tan istenmesi gerektiği yoksa şirke girileceğini söyleyen 2 beyitlik bir kıta yer alır. (119b10)

4.Hikâye

“Tâlib-i Bârî” olan İbnü'l-Enbârî yün bir kaftanla Ebû Bekr-i Şiblî'nin huzuruna varır, görür ki onun başında da güzel bir taç vardır. Şiblî, Enbârî'den o kaftanı çıkarıp ona vermesini çünkü o kaftanın o taca daha çok yakışacağını söyler, hâlbuki Şiblî'nin kaftanı çıkarmasını istemekteki maksadı farklıdır. Şiblî kaftanı alır ve tacı ateşe atar. Çünkü bu gibi batıl arzuların haramdır. Hikâye Allah'a ulaşma

niyetinde olanın tacı, sarığı ve cübbeyi terk etmesi gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta ile biter. (120a9)

5.Hikâye

Zünnûn-ı Mısırî'nin talebelerinden “tabakât erenlerinin pîri” Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî yıllarca ona talebelik ettikten sonra hocasının da izniyle kendi memleketine geri döner. Orada hiçbir zaman sırtını arkasına yaslayarak ve bağdaş kurarak oturmaz ve hiçbir meseleye de cevap vermez. Günlerden bir gün sırtını duvara dayayarak ve bağdaş kurarak oturmaya ve meseleleri çözmeye başlar. Bunun sebebi ona sorulduğunda ise hocası hayattayken edep gereği böyle davrandığını fakat hocasının ahirete intikal ettiğini ve icazetin artık kendisine verildiğini söyler. Sonradan haber gelir ki hocası vefat etmiştir. Hikâyenin devamındaki 2 beyitlik kıtada da velilerin sözlerinin doğruluğu anlatılır. (120b2)

6.Hikâye

“Erenler meclisinde havâs” olan İbrahim-i Havvâs'ın on iki yıl boyu canı tatlı nar çekmesine rağmen hiçbir zaman ağzına koymaz. Bir gün hasta bir dervişi ziyaret eder ve canının ne çektiğini sorar, derviş de ona onun on iki yıldır nefsinin istediğini vermezken kendisine neden böyle bir şey sorulduğuna üzülür ve hikâye Allah dostlarının sırlara vakıf olduğunu anlatan 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (121a2)

7.Hikâye

Bir gün iki akçeye aldığı nalınlarıyla Şiblî'nin huzuruna çıkan bir zat, Şiblî'ye muhabbetin tanımını sorduğunda iki akçelik nalın giyenin muhabbete erişemeyeceğini söyler ve 2 beyitlik kıta ile hikâye sona erer. (121a11)

2.10. On Dördüncü Bâb: Allah’a Tevekkül ve O’ndan Başkasından Korkmama

1.Hikâye

Humeyd-i Esved’le İbrâhîm-i Havvâs'ın akşam erişmeden hayat vadisini geçmeleri gerekmektedir. Fakat akşam olur, etraflarını yılanlar sarar. İbrâhîm, Humeyd’e sadece Allah'ın adını anmasını tembih eder. Humeyd sabaha kadar Allah'ın adını anar, bir an bile uyumaz, sabah vakti olduğunda şeyhi kalkıp matarasından abdestini alıp namaza durduğunda görür ki mataranın altında koskoca bir yılan

yatmaktadır. Meğer şeyh sabaha kadar o yılanla oturmuştur. Kıtada ise nefis yılanları musallat olduğunda onları zikir ile uzaklaştırmak gerektiği anlatılır. (121b3)

2.Hikâye

“Hakikat hadîkasının nuru” olarak nitelenen Süfyân-ı Sevrî ile Şeybân-ı Râ’î’nin yolculuklarında yaşadığı bir olay anlatılır. Çölde vahşi bir aslanla karşılaştıklarında Süfyân helâk olmaktan korkar, Şeybân ise gider vahşi aslanın kulağını burar ve aslan yüzünü yere indirir. Süfyân şaşırır kalır. Şeybân da eğer şöhretten korkmasa bu aslanın üzerine bütün yüklerini koyup Mekke’ye kadar gidebileceklerini söyler. Kıtada ise nefis aslanıyla baş edene bütün dünyanın sunulacağı söylenir. (122a13)

3.Hikâye

Bir vakit Bağdat şehrinde bakırcı dükkânlarında yangın çıkar ve iki köle içeride kalır, kölelerin efendisi onları ateşin içinden çıkarana yüzlerce dinar vaat eder. O sırada oradan geçmekte olan Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî hazretleri köleleri ateşin içinden kurtarır, arzusu da eğer bu gençleri ateşlerin içinden kurtarırsa Allah’ın da onu cehennem ateşinden kurtarmasıdır. Kölelerin efendisi köleleri kurtarmasının karşılığında ona dinar teklif etse de o kabul etmez, eğer dinarı kabul etseydi zaten o gençleri o ateşten kurtaramayacağını kendisinin de o ateşte yanacaktır. Hikâye, dinar yerine din yolunda olmanın ateşten koruyacağını anlatan 2 beyitlik bir kıta ile sona erer. (122b11)

4.Hikâye

“Mahzen-i esrâr-ı Hakka emîn” olarak nitelenen Habîb-i Acemî’nin tevekkülü hikâye edilir. Habîb-i Acemî bir gün abdest almaya giderken üzerinden hiç çıkarmadığı kürkünü yol kenarında bırakır. Oradan geçen Hasan-ı Basrî ise kürkü tanır ve başına bir şey gelmesin diye yanında bekler. Habîb-i Acemî döndüğünde kürkü zaten güvenilir birine yani Allah’a emanet ettiğini söyler. Hikâyenin devamında gelen kıtada da daima Allah zikri ile meşgul olan kişinin gözetleyicisinin yine Allah olduğu söylenir. (123a15)

5.Hikâye

Alkame’nin dilinden Âmir-i Abd-i Kays’ın namazı esnasındaki tevekkülü anlatılır. Abd-i Kays namaza durduğu esnada bir yılan gelip koynuna girer ve vücuduna dolanır, namazını bozmaz. Namazı bittiğinde ise yılan uzaklaşır gider. Ona

bu hâl sorulduğunda ise Allah'tan başkasının korkusunu gönlüne getirmekte hayâ ettiğini söyler. Devamındaki kıtada da Allah'tan başka kimseden korkulmaması gerektiği anlatılır. (123b12)

6.Hikâye

Bu hikâyede Âmir-i Abd-i Kays'ın tevekkülü anlatılır. Muâviye saltanat tahtına geçtikten sonra şehirden sürülen Abd-i Kays, bir dağın tepesine yerleşir. Bir rahibin orasının vahşi hayvanların dolaştığı yer olmasını söylemesine ve onu güvenli olan kilisesine davet etmesine rağmen Âmir o dağın tepesinde kalmaya devam eder. Rahibin dediği olur, Âmir namaza durduğu esnada etrafını aslanlar çevirir, fakat ona zarar vermezler, hatta Âmir aslanları azarlar ve aslanlar uzaklaşır. Bu manzarayı gören rahip, Âmir'in ululardan olduğunu düşünerek yanına varır, fakat Âmir şehirden sürülen yaramaz bir kişi olduğunu söylese de rahip “Eğer yaramazınız böyleyse iyi olanınız nasıldır?” diyerek iman edip Müslüman olur. 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (124a6)

7.Hikâye

Hasan-ı Basrî ile Habîb-i Acemî'nin arasında geçen ve dürüstlüğü konu edinen bir hikâyedir. Haccâc-ı Yûsuf'un hışmından kaçan Hasan-ı Basrî gelir, Habîb-i Acemî'nin evine sığınır. Hasan-ı Basrî içeride namaz kılarken Haccâc'ın adamları gelir, evi basar, Hasan-ı Basrî'yi sorarlar. Habîb-i Acemî içeride namaz kıldığını söylese de adamlar Hasan'ı bulamaz, ikinci kez bakarlar ama yine de bulamazlar ve çekip giderler. Hasan-ı Basrî içeriden çıkıp neden adamlara yerini söylediğini sorar ve bunun dostluğa yakışmayacağını söyler. Fakat Habîb-i Acemî onu dürüstlüğü kurtardığını aksini yapıp yalan söyleseydi yakalanmış olacağını söyler ve devamında belalardan kurtuluş bulmanın dürüstlükten geçtiğini anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (125a2)

8.Hikâye

“Dil ü cân mülkünün Süleymân'ı” olan Tâvusü'l-Yemânî'nin gözünden Mescid-i Harâm'da gerçekleşen bir olay anlatılır. Devesini bağlayıp mescide giren bir adamın arkasından hırsız gelerek devesini çalar gider, mescitten çıkan adam hemen yüzünü semaya kaldırıp devesini Allah'a ısmarladığını ama yine de çalındığını söylediği anda bir eli kesilmiş hâlde diğer elinde de devenin yularıyla hırsız görünür.

Devamında da musibetten kurtulmak isteyenlerin hırsızlık yapmayıp doğru kul olmaları gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (125b11)

9.Hikâye

“Burc-ı âsumân-ı saâdetde âfitâb” olarak nitelenen Hz. Ömer’in şahit olduğu bir olay anlatılır. Asker toplayan Hz. Ömer birbirine çok benzeyen iki kişiyi görür ve bunların baba ve oğul olduğunu anlar. Babanın sefere giderken annesinin karnında olan evladını Allah’a ısmarladığını ve döndüğünde de annenin öldüğünü ama evladının mezardan sağ salim çıktığını öğrenir. O anda baba asumandan bir ses işitir. O ses, Allah’a ısmarlanan evladın korunduğunu ama annenin öldüğünü eğer anne de Allah’a emanet edilseydi onun da korunmuş olacağını söyler. Devamında gelen kıtada da sefere çıkarken Allah’a teslim olmak gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (126a14)

10.Hikâye

Ebu’l-Mutî ve Hâtim-i Esam arasında geçenler hikâye edilir. Hiçbir erzakı olmadan Hâtim-i Esam’ın nasıl sefere çıktığını merak eden Ebu’l-Mutî, işitir ki Hâtim-i Esam dört nesne ile sefere gitmektedir. Birincisi, bütün memleketi Rabbinin kudreti altında, ikincisi bütün halkı Rabbinin kölesi, üçüncüsü bütün günleri Rabbinin emrinde, dördüncüsü kendisini de Rabbinin hükmü altında gördüğünü söylemesidir. Devamında gelen 3 beyitlik kıt’a-i kebîrede Allah’ı anmadan sefer yapılmaması gerektiği anlatılır. (127a1)

2.11. On Beşinci Bâb: Civanmertlerin Hikâyeleri, Cömertliği ve Dervişlerin Dürüstlüğü

1.Hikâye

“Rûhullâh-ı ekber” olarak nitelenen Îsâ peygamberle şeytan arasındaki geçenler hikâye edilir. Şeytan cimri olan insanları dost edindiğini söyler, sebebi de her ne kadar salih amel işleseler de amelleri Hak katında kabul görmediğidir. Şeytan ayrıca düşmanlarını da sayar. Cömert fasıkla doğru söyleyen adam onun düşmanlarıdır. Çünkü fasık adam cömertliği hürmetine Allah tarafından bağışlanır. Devamında gelen kıtada ise fasık olan cömert kimsenin cömertliğinin makbul olmayacağı, onun şeytanın dostu olacağından bahsedilir. (127a12)

2.Hikâye

Bir vakit borçlu düşen ve yardımcı olması için dostunun kapısını çalan bir kişinin ihtiyacı yüz dinarken dostu ona dört yüz dinar çıkarıp verince dostunun bu tavrına karşılık kendisinin iyi bir dostluk yapamadığını düşünerek üzülmeye hikâye edilir. 2. beyitlik kıtada borcu olanın çalışıp ödemesi gerektiği, borcunu ödeyecek dostların nadir olduğundan bahsedilir. (127b6)

3.Hikâye

“Zübde-i ünâs” olan Abdullâh b. Abbâs, Basra emiri iken Hz. Ali’nin emriyle huzuruna bir kavim getirilir. Kavimden birisi çok fakir ve yaşlı bir komşusu ve komşusunun evlilik çağına gelmiş ama hiç çeyizi olmayan bir kız evladının bulunduğu bahseder. Bunu duyan Abdullâh b. Abbâs sandıktan on kese altın çıkarır, kendisi de bir kese altın almak suretiyle diğerlerini kavme dağıtarak o yaşlı komşunun evine gidip altınları verirler. Fakat tekrar makamına dönen Abdullâh b. Abbâs bu yaptığını az görür ve kıza kendisi bizzat çeyiz düzerek onu bir gençle evlendirir. Cömertliği öven 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (127b16)

4.Hikâye

“Şarâb-ı sehâyla sekr” olarak nitelenen Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdullâh, bir gün pazarda bin akçeye bir cariyeye ve bir deve satın aldıktan sonra cariyeyi ve deveyi orada bulunan bir gence bağışlar. Cömertlerin derecesinin Allah katında yüce olduğunu anlatan 2 beyitlik kıta ile de hikâye sonlanır. (128a15)

5.Hikâye

Kendisinden yardım talep edilen Saîd bin Âs, yardımın tahsil edilmesi için muhasebecisine gönderdiği kâğıda beş yüz akçe yerine yanlışlıkla sadece “beş yüz” yazar ve muhasebeci durumu fark eder, beş yüz akçe mi yoksa dinar mı olacağını kestiremez ve Saîd’e ne yazmak niyetinde olduğunu sorduğunda da dinar ver dediğini görünce ağlar, aslında ilk başta kâğıda beş yüz akçe yazmak istemiştir. Muhasebecisi Saîd bin Âs’ın bu cömertlikle nasıl toprak altında yatacağını düşünür. 1 murassa beytle hikâye biter. (128b6)

6.Hikâye

Hz. Âişe’ye Muâviye’den yüz bin akçeyle dolu bir kese gelir, fakat Hz. Âişe o gelen altınları kendisi iftar edecek bir şeyi olmamasına rağmen fukaraya dağıtır.

Hikâye cömertlerin kendilerini düşünmediğini anlatan 2 beyitlik kıta ile sonlanır. (128b16)

7.Hikâye

“Güzîde-i nâs” olan Abdullâh b. Abbâs’ın ağzından Hz. Ebû Bekir zamanındaki kıtlık hikâye edilir. O kıtlık zamanında bir yıl boyunca yağmur yağmaz ve bitki yetişmez. Halk toplanıp Ebû Bekir’e gelir ve dua etmesini isterler. Hz. Ebû Bekir o gün halkın rahata erişeceğini söyler ve daha akşam olmadan Şam tarafından Hz. Osmân’ın önderliğinde yüz deve yükü buğdayı olan bir kervan gelir. Halk bu buğdayları değerinden fazla para ödeyerek satın almak ister fakat Hz. Osmân buğdayların hepsini sadaka eyler. O gece Abdullâh b. Abbâs rüyasında Hz. Peygamber’i (s.a.v.) görür. Hz. Peygamber (s.a.v.) elinde bir kâseyle bir ziyafete yetişmeye çalıştığını ve o ziyafetin de Hz. Osmân’ın ziyafeti olduğunu söyler. Hikâye cömertliği öven 3 beyitlik kıt’a-i kebîre ile sona erer. (129a9)

8.Hikâye

İkrime’nin dilinden zalim bir padişahın zulmü hikâye edilir. Bu padişah, izni olmadan kimsenin sadaka veremeyeceğini, aksi hâlde ellerinin kesileceği ihtarında bulunur ve bu ihtardan sonra kimse sadaka vermeye cesaret edemez. Fakat kadının biri, çok aç olan birisine acıyıp iki ekmek verir ve çok geçmeden bu duyulur ve kadının iki eli de kesilip omzuna asılır ve şehirden sürülür. Süt emen bebeği de sırtındadır. O kadar susar ki eğilip su içeyim derken sırtındaki bebeği suya düşer, kadın ağlamaya başlar. O sırada güzel giyimli bir kişi gelir, suya girip bebeği kurtarır. Kadın ona kim olduğunu sorduğunda da ise kadın hayretler içinde kalır, çünkü ellerinin kesilmesine sebep olan o ekmek şimdi bir insan suretine bürünmüş karşısında durmaktadır. Devamında gelen 2 beyitlik iki ayrı kıtada iyilik yapmak övülür. (130a10)

9.Hikâye

“Leşker-i nefis-i zâlîme gâlib” olan Abdullâh bin Câfer bin ebî Tâlib’in cömert bir köleyle arasında geçenler hikâye edilir. Abdullâh bir gün çift süren zenci bir köle görür. Köle ona getirilen ekmekleri yemeyip köpeğe verir bu durumun nedenini soran Abdullâh’a ise köpeğin başka bir yerden geldiğini ve garip olduğunu söyler. Ekmeğin hepsini köpeğe veren köleye kendisinin nasıl doyacağını soran Abdullâh, oruç tutup sabretmenin daha iyi olacağı şeklindeki cevabı duyunca hayretler içinde kalır. Bu kölenin kendisinden kat kat yukarda bir cömertlik derecesine sahip olduğunu düşünüp

köleyi ve o bağı efendisinden satın alır, bir kız köle olarak da hepsini o köleye bağışlar ve azat eder. Gariplere yedirip içirmenin iki dünya saadetine erişmeye vasıta olacağını söyleyen 2 beyitlik kıta ile hikâye biter. (131a9)

10.Hikâye

Dımaşk şehrinde ayakkabıcılıkla geçinen ve “pârsâ” olarak nitelenen Ahmed-i Eskâf adlı bir zat hacca gitmek kastıyla çokça altın ve gümüş biriktirir, fakat varını yoğunluğundan evinde murdar hayvan pişiren komşusuna sadaka eyler, hacca gidemez. Fakat o yıl hacca gidenler Zünnûn-ı Mısırî’yi rüyalarında görürler, Zünnûn, Ahmed-i Eskâf’tan başkasının haccının kabul olmadığını ve onun yüzü suyu hürmetine bütün hacıların hacıların kabul edildiğini söyler. Devamında gelen 3 beyitlik kıt’a-i kebîrede “hacc-ı ekber” dileyenin fukara gönlü yapması gerektiğine dair nasihat içerikli sözler bulunur. (131b12)

11.Hikâye

“Merd-i âgâh” olan Avn-i Abdullâh’ın ağzından İsrailoğulları’nda gerçekleşen kıtlık esnasındaki bir hadise nakledilir. Dervişin biri ikindi vaktine dek ırgatlık yapıp sonra pazara varıp iki ekmek alır. Bir gün, yolda bir parça ekmek verilmezse öleceğini söyleyen bir derviş görür, elindeki iki ekmeği de ona verir, o gece aç yatar ve uykusunda ona Allah tarafından bir selam gönderilir ve ona ne istediği sorulur. Allah’ın af ve mağfiretini talep eden Avn-i Abdullâh zaten affedildiğini öğrenir. Ona başka bir şey dilemesi söylenir, o da bu kıtlığın geçip gitmesini ister ve bu isteği kabul olur ertesi gün kıtlık kalkar. 2 beyitlik kıta ile hikâye sona erer. (132b7)

2.12. On Altıncı Bâb: Emirlerin Hikâyeleri ve Zühdü

1.Hikâye

Bu hikâye, “sâhib-i seccâde-i şeriât-i peygamber” olan Hz. Ömer’in bir şehrin imarı için görevlendirdiği zatların zühdünü ve takvasını anlatmaktadır. Hz. Ömer tarafından görevlendirilen birinci zat, onu secde ederek karşılayan şehir halkının bu tavrına karşılık kendisi de atından iner ve secde eder ve Allah’a secde ettiğini söyler. Hz. Ömer’in yanına tekrar gelip şehir halkının yanlış bir harekette bulunduğunu söyleyince Hz. Ömer’den o şehir halkına hareketlerinin bir kâfir hareketi olduğunu ve Allah’tan başka kimseye secde etmemeleri gerektiğini söyleyen uyarı gider. Hz.

Ömer'in bir başka şehre gönderdiği zatlar da onlar için kurulan nefis yemeklerin olduğu masalara oturmaz, nitekim cennetteki nefis yemeklerden mahrum kalmak istemezler. Üçüncü olarak da bir gençle bir yaşlı zat bir şehre giderler onlar da ne yemek yerler ne de develerine yem yedirirler. Emir olmak isteyen nefsin hazlarından kurtulması gerektiğini söyleyen 2 beyitlik kıta ile hikâye sona erer. (133a7)

2.Hikâye

Bu hikâye “künende-i nefis-i parsî” olan Selmân-ı Fârisî'nin züht ve takvasını hikâye eder. Medine'de emirlik yapan Selmân-ı Fârisî, hazineden her yıl hâsıl olan beş bin akçeyi fakirlere sadaka verirken kendisi zembille hurma satıp o şekilde geçinir. Bir matarası ve bir kilimi vardır. Fakat ölüm döşeğinde sahip olduğu bu kadarlık eşya için ağlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Kıyamette benimle olmak isteyen dünyadan vazgeçsin.” dediğini ama bu şîara erişemediğini düşünür. Hikâye fakirlik içinde olan kişinin kıyamette Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ehli olacağından bahseden ama şimdiki dervişlerin de zengin olduğu eleştirisinde bulunan 2 beyitlik kıta ile biter. (134b3)

3.Hikâye

“Güm-râhlara rehber” olarak anlatılan Hz. Ömer bir gün Huzeyfe'ye bir şehrin imarını verip onu o şehre gönderir. Huzeyfe beraberinde sadece bir kilim ve bir matara götürür. Şehir halkı onu coşkuyla karşılar ve onun emrine saraylar vermek isteseler de Huzeyfe kabul etmez. Huzeyfe Medine'ye dönerken Hz. Ömer bakar ki Huzeyfe nasıl gittiyse öyle dönmektedir. Hz. Ömer de bu duruma öyle sevinir ki hırsız kendi evine de girse onun evinde de çalacak bir şey bulamayacaktır. Uzman bir doktor nasıl uygunsuz yemek ve içecekten uzak tutuyorsa Allah'ın da Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dünya murdarının müminden uzak durmasını söylediğini rivayet eden bir cümle ile hikâye sonlanır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Fakirlik benim övüncümdür.” sözü açıklanır. (135a13)

4.Hikâye

“Din yolunda dilâver” olan Hz. Ömer, Medine'de muhtesip iken gündüzleri iyiliği emreder ve kötülükten uzaklaştırırken geceleri de mahallelerde bekçilik yapar. Açık kalan kapıları kapar, dışarda kalan hayvanları ahırlarına sokar. Bir gün bir koyun kaybolur ve aramaya bizzat kendisi koyulur. Onu görenler de bu işi başkasının yapmadığına şaşırır. Ama o, bu durumdan kıyamette bizzat kendisinin sorumlu tutulacağını düşünmektedir. Vefatından sonra oğlu tarafından rüyada görülen Hz.

Ömer, halkıyla alakalı en ufak şeyden en büyük şeye kadar hesaba çekildiğinden bahseder, hatta öyle ki ineğin sütünü sağarken memesini sertçe çeken kadından bile kendisinin sorumlu tutulduğunu söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da dünyada her ne yapıldıysa mahşer gününde ondan hesaba çekileceği anlatılır. (136a3)

5.Hikâye

Yine Hz. Ömer'in Hims şehrindeki emiri Umeyr b. Sa'd görev süresi bitince hazineyi teslim için Medine'ye döner. Umeyr b. Sa'd'ın beraberinde tutunmak için bir bastonu, su içmek için matarası, erzak koymak için bir heybesi, yemek yemek için bir kâsesinden başka hiçbir şey yoktur. Hz. Ömer onun bu durumuna o kadar şaşırır ki ona en azından yolda üzerine binmesi için kimsenin ona merkep vermemiş olmasına hiddetlenir, tam onlara uyarı mahiyetinde bir mektup yazacakken Umeyr b. Sa'd onu durdurur ve Allah'tan korkmasını ister, çünkü kendisi rahibe uygunsuz bir söz söylemiştir ondan dolayı kendisinin kurtuluşa ereceğini bile bilmediğini söyler. Hz. Ömer, Umeyr b. Sa'd'ın arkasından bir casus yollar. Eğer Umeyr b. Sa'd dediği gibiyse casus ona yüz dinar verecek, eğer değilse geri dönüp gelecektir. Bakar ki Umeyr b. Sa'd gündüzleri oruç tutar geceleri de bir yağ ve ekmekle orucunu açar, casus ona dinarı getirip koyunca da onları miskinlere sadaka eyler, çünkü bunları Allah yolunda harcarsa kıyamet gününde karşısına çıkacağını düşünür, 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (136b8)

6.Hikâye

Abdullâh-ı Mevlâyî'nin dilinden Hz. Osmân'ın zühdü hikâye edilir. Hz. Osmân'ın üzerinde neredeyse dört veya beş akçe edebilecek bir gömlek vardır. O kadar kölesi olmasına rağmen namaza kalkınca günaha girme korkusuyla hiçbir kölesini uyandırmaz, cuma geceleri bütün Kurân'ı hatmeder. Şehit olduğunda da bütün yer ve gök ardından ağlamıştır, hikâye 2 beyitlik bir kıta ile sonlanır. (137b11)

7.Hikâye

“Bâb-ı Hakk'ı fettâh” olan Ebû Abdullâh-ı Cerrâh'ın kardeşi Ebû Ubeyde'nin zühdüne olan hayranlığının anlatıldığı bir hikâyedir. Şam emiri olan Abdullâh-ı Cerrâh, kardeşini deve üzerine binmiş mütevazı bir hâlde görünce neden malı olmadığını sorar, Ubeyde de bu kadarcık nesnenin kendisi kabre girene kadar yeterli olduğunu söyleyince Abdullâh-ı Cerrâh'ın gözleri dolar ve keşke bir koyun olsaydım da etimi yeseler ve kıyamet gününde haşr olmayıp hesap yerine gelmeseydim diye

ağlar. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da yokluk yolunu seçenlerin hesapsız cennete gireceğinden bahsedilir. (138a7)

8.Hikâye

Abdullah b. Urve'nin dilinden Ömer b. Abdülazîz'in emir olmadan önce gösterişli kıyafetler giyip kıymetli atlara bindiği, ama emir olunca hepsini Allah yolunda dağıttığı anlatılır. Ona neden böyle davrandığı sorulduğunda da emirlikten hilafete yükseldiğini bundan sonra da cennet saltanatını arzuladığını söyler. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede ipekli elbiselerden vazgeçenlerin cennet giysileri giyeceği söylenir. (138b3)

2.13. On Yedinci Bâb: Kadınların Hikâyeleri, Kerametleri ve Zühdü

1.Hikâye

Bu hikâyede Hz. Peygamber'in Miraç Gecesi kızıl yakut ve incilerle bezeli çadırın Hz. Meryem, Hz. Âsiye ve Hz. Hatice'ye ait olduğunu öğrenmesi anlatılır. Hikâyenin devamında gelen 2 beyitlik kıtada da onların bu mertebeye ulaşmalarının samimi kalple Allah'ı tasdik etmelerinden dolayı olduğu anlatılır. (139a5)

2.Hikâye

“Târik-i mâ vü men” olan ümmetin salih kadınlarından Ümmü'l-Yemen her yıl yanına erzak da almaksızın Mekke'den Medine'ye yalnız başına gider. Bir gün çok susar, ama Allah'a tevekkül eder. Anında yukarıdan zembille bir bardak içerisinde lezzetli su iner ve Ümmü'l-Yemen bu zamana kadar ondan lezzetli su içmemiştir ve ondan sonra bir daha susamamıştır. 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (139a13)

3.Hikâye

İsrailoğulları'nda münafık bir adamın oldukça dindar bir hanımı vardır. Her gün oruç tutup her gece namaz kılar, fakat onun bu zühdünden rahatsız olan kocası hanımını komşularına şikâyet eder ve onlar da hanımını kızgın bir fırına sokmasını önerirler, eğer gerçek bir muvahhit ise fırında yanmayacağını söylerler. Kadını fırına koyarlar, yandığını düşünürler ama fırını açarlar, bakarlar ki kadın o ateşin içinde namaz kılmaktadır. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede Allah'a itaatkâr olanı nefis ateşinin yakmayacağından bahsedilir. (139b13)

4.Hikâye

Râbia-yı Adeviyye dünyadan ahirete göçmek üzereyken Mâlik b. Dînâr'la Zeccâc bin el-Kays onu ziyarete gelirler. Ona ne istediğini sorarlar, o mağfiretten ve Allah'ın rahmetinden başka bir şey istemediğini söyler fakat nimet kısmından isteğini sorduklarında otuz yıldır taze hurma yemediğini söyler. Dışarı çıkıp hurma almaya gittiklerinde gökyüzünden bir kuşun taze bir hurma getirdiğini görürler, alıp onu Rabi'ya verseler de o, hurmanın hangi bağdan geldiğini bilmediği için yemez ve hurma yemeden canını teslim eder. Sonra bir ses duyulur. Bu ses Fecr Suresi'nin "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O'ndan razı O senden razı olarak Rabbi'ne dön." mealindeki 27. ve 28. ayetlerini okumaktadır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Naîm cennetlerini isteyen nefsin arzularından uzak durması gerektiği söylenir. (140b4)

5.Hikâye

Bu hikâyede Hârûn Reşîd'in hanımı Zübeyde anlatılır. Saçlarını tararken o esnada onu erkek hizmetçilerinden biri görür ve saçlarını hemen usturaya vurur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da namahrem nazarının zehirli olacağını söylenir. (141a11)

6.Hikâye

"Rûh-ı musavver" şeklinde tasvir edilen Îsâ peygamber ile yaşlı bir salihâ kadın arasında geçenler hikâye edilir. Hz. Îsâ, Allah dostlarından bir dostu bilmek ister, Allah da çölde bir yaşlı kadın bulunduğundan ve onun dostu olduğundan bahseder. Hz. Îsâ kadının yanına gider, onu görüp gözetken birisinin olup olmadığını sorar, o da onu koruyup kollayanın Allah olduğunu söyler. Hz. Îsâ bir dileğinin olup olmadığını sorar o da bülüğa ermiş bir kızının olduğundan bahseder, ister ki onun muhabbeti gönlünden silinip gitsin. Sadece Rabbinin muhabbeti kalsın. O esnada hemen duası kabul olur, Hz. Îsâ bakar ki bir aslan kızı parçalamıştır. Hikâye salihâ kadınların dualarının kabul olacağını söyleyen 2 beyitlik kıta ile sonlanır. (141b3)

7.Hikâye

Hz. Râbia'yı ziyaret eden Hasan-ı Basrî ve Zünnûn-ı Mısrî görürler ki Râbia deniz kenarında bir kulübede yaşar, ona bir ev yapmak isterler. Fakat evin kapısını açıp kapamak bile ona dünya meşgalesi olarak gelince Hz. Râbia tekrar eski

kulübesine döner. Devamında ise Rabi'anın dilinden 2 beyitlik Arapça bir kıta yer alır. (142a5)

8.Hikâye

Zamanında bir genç, bir kadının gözlerinin güzelliğine âşık olur. Fakat kadın namahrem nazarı değen gözlerini oyup yerinden çıkarır ve artık o gözlerin kendisine lazım olmadığını söyleyip bir tabak içerisinde o gence gönderir. Sonra da gözlerinin ağrısından can verir. Hikâye namahrem nazarına maruz kalanların şiddetli azap göreceğini söyleyen 2 beyitlik kıta ile sonlanır. (142b6)

9.Hikâye

“Ebedî merdûd” olarak nitelenen Nemrut'un Rahîme adlı kızının hidayete erishi hikâye edilir. Nemrut'un yaktığı ateş, İbrâhîm peygambere yemyeşil bir bahçe olur ve içerisinde İbrâhîm peygamber namaz kılmaya başlar. Bu manzarayı gören Rahîme babasının aczini görür ve gönlüne Allah tarafından bir yardımla hidayet gelir, o da ateşin içine girer ve yanmaz. Her ne kadar İbrâhîm peygamberle birlikte babasını doğru yola davet etseler de o inat eder ve kızına türlü eziyetleri reva görür. Allah, gönderdiği melekleriyle Rahîme'yi iyileştirir onu güzelce giydirir. Ve yeşil bir çadır üzerine oturtur ve bir rüzgâr o çadırı alıp oradan uzaklaştırır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Hakk'a teslim olmanın neticesinde ateşlerin gül bahçesi olacağı söylenir. (143a8)

10.Hikâye

İsrailoğulları'nda dindar bir kadın vardır. Ancak cumadan cumaya ekmek yer. Bir gün ekmeğini önüne koymuş tam orucunu açacakken o an ölüm gelir de onu yemek yemekle meşgul hâlde bulur korkusuyla ekmeği kenara koyar ve namaza durur. Bu tavır sürekli böyle devam eder, ne zaman orucunu açmak dilese aklına Rabbin yüzünü görme arzusu gelir. Bir gün yine tam ekmek yiyecekken yine vazgeçer, o gece son gecesi olmasından korkar. O anda ona güzel yüzlü bir genç görünür, o genç ölüm meleği Azrail'dir, onu Allah'ın dergâhına davet eder. Allah'a ibadetten bir an bile uzak olmamak gerektiği, ecelin her an gelebileceğini anlatan 3 beyitlik kıt'a-i kebîre ile hikâye sonlanır. (144b14)

2.14. On Sekizinci Bâb: Çocukların Hikâyeleri ve Kerametleri

1.Hikâye

Hiçbir erzakı olmadan hac yolunda sefer eden bir çocuğa “Hz. Hak vâsılı” olan Feth-i Mevsilî erzaksız yolculuk etmesinin sebebini merak edip sorar, o da cömert olan ev sahibinin, Allah’ın evine erzakla gidilmeyeceğini söyler. Mevsilî çocuğun bir bineği olmadığını da görür ve menziline kısa sürede varamayacağını söyler, çocuk da adım atmanın kendisine, Hacca ulaştırmanın da Allah’a ait olduğunu söyler. Mevsilî çocuğu Kâbe’de tekrar görür, herkes ya bir deve ya da bir koyunu kurban ederken hiçbir şekilde buna kudreti olmayan çocuk parmağını boğazına götürüp kendisini Allah yolunda kurban eyler ve Mevsilî dört bir yana duyurur ki Allah’ın velilerinden biri ahirete intikal etmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da gönül kâbesini her an ziyaret etmek ve bu yolda canı kurban vermek gerektiği anlatılır. (145b10)

2.Hikâye

“Güzîde-i ebrâr” olan Mansûr-ı Ammâr bir gün Rum iline savaşa giderken güzel yüzlü bir kadın onu takip etmektedir. Mansûr onu savaştan alıkoymak isteyen şeytan zanneder, atını hızlıca sürer, ama kadın ona yetişir. Kadın Mansûr’dan saçından bir tutam koparıp savaşan askerlerin atının ayağına bağlamasını ister. Savaşa girmeden Mansûr bir oğlan çocukla karşılaşır. Çocuk, Mansûr’dan üç ok ister, ikisiyle düşmana galip gelir, diğerini bırakır. O çocuk saçını gönderen kadının oğludur. Öldükten sonra anasına ulaştırılmak üzere bir emanetin yerini söyler ve söyler söylemez çocuk şehit olur, savaş kazanılır. Mansûr onu defnetmek istese de toprak onu kabul etmez, fakat Mansûr bu işi halledip çocuğun emanetini aramaya çıkmak istemektedir, Allah’a bu cenazeyi kaldırması için dua eder ve Allah’ın gönderdiği kartallar oğlanın bedenini paramparça edip yerler. Mansûr hayrette kalıp doğruca emanetin olduğu yere gider, emaneti alıp çocuğun anasına ulaştırır. Mansûr çocuğun başına gelenleri annesine anlatınca annesi de zaten oğlunun mezarda yalnız kalmaması için gece gündüz dua ettiğini ve kuşların kursağında olmasını istediğini söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da nefisle savaşırken ölenin şehit olacağından bahsedilir. (146b2)

3.Hikâye

Bu hikâyede “gönlü sâfi” olan Bişr-i Hâfî’nin dindar kız kardeşinden bahsedilir. Bişr-i Hâfî, 2 yıldır canı taze balık çeken kız kardeşi için pazara gider, balığı

bir oğlan çocuğuyla eve getirirler. Kız kardeşi çocukla beraber yemek yemeyi teklif etse de çocuk oruçludur. Akşam çocukla beraber iftar edip gece onu evlerinde misafir ederler. Alt katta da Bîşr-i Hâfî'nin felç geçirmiş bir kız yeğeni vardır, gece boyu çocuğun ibadet ettiğini gören genç kız Allah'a o çocuğun yüzü suyu hürmetine şifa vermesini talep eyler ve genç kız şifaya kavuşur. Bunu öğrenen Bîşr-i Hâfî o çocuğun velilerden olduğunu anlar yukarı odasına çıkıp bakmaya gittiğinde ise oğlan çoktan gitmiştir. Allah'a niyaz etmenin neticesinde nefsin şifa bulacağını söyleyen 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (148a10)

4.Hikâye

Gece gündüz ağlayan ve kör olmasından endişe ettiği kızı için medet ummaya gelen yaşlı kadının isteği üzerine Hasan-ı Basrî kızın yanına varır. Kızın ağlama sebebi ahirette Allah'ın cemalini görüp göremeyeceği korkusudur ve bu Hasan-ı Basrî'yi hayrete düşürür. Kız eğer O'nu müşahade edecekse de gözlerinin O'nun yolunda ağlaya ağlaya feda olması gerektiğini düşünür. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da sürekli ağlayan gözün Allah'ın cemaline hazır hâle geldiği söylenir. (149b5)

5.Hikâye

“Merd-i yakîn” olan Zeynelâbidîn'in iki evladından bahseden bu hikâyede oğlunu severken kendisini gören kızı ağlamaya başlayınca Zeynelâbidîn, kızının kıskançlıktan ağladığını düşünür. Fakat kızının asıl meramı Allah varken başkalarının nasıl sevilleceğidir. 2 beyitlik kıtada da Allah varken beşer sevmenin yanlış olduğu anlatılır. (150a4)

6.Hikâye

Oğlunun yetişmesi için padişahın birisi terbiye edici bir hoca tutar, çocuk hocasından iki dünya saadetine eriştirecek şeyin ne olduğunu sorar, hocası da sessiz olmanın ve konuşmamanın kurtuluşa erdireceğini söyleyince çocuk suskunluğu huy hâline getirir. Önceki zamanlarda ağzında yara çıktığı sanılan ve çeşitli doktorlara gösterilen çocuk daha sonra cellatlar tarafından korkutulsa da konuşmaz, suskunluğunu korur. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da suskunluğun kurtuluşun şartı olduğu söylenir. (150a16)

7.Hikâye

Zamanın birinde çok varlıklı bir adam vardır, tek arzusu bir evlada sahip olmaktır, Allah ona öyle güzel bir evlat nasip eder ki güzelliğini saklamak için örtü

örterler. Adam ahirete intikal ettikten sonra bu çocuk annesiyle kalır, annesi ona layık kız bulamaz, hiç kimseyi oğluna layık görmez. Bir gün Abdullâh-ı Zeyd'in vaazına katılırlar, orada vaiz Furkan suresinin “Onlar, ‘Ey rabbimiz!’ derler, ‘Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi gûnahtan sakınanlara öncü yap!’ İşte bunlar, zorluklara katlanmalarının karşılığı olarak cennet konağıyla ödüllendirilecek, orada sağlık ve esenlik dilekleriyle karşılanacaklar.” mealindeki 74 ve 75. ayetlerini okur, ayetlerde de geçtiği üzere vaiz cennetten ve onun vasıflarından bahseder. Oğlunun cennetteki ay yüzlü hurilerle evlenmesini isteyen kadın vaize bunun için ne gibi amel işlemek gerektiğini sorar. Vaiz bu soruya gece namaz kılmak, gündüz oruç tutmak, Allah’a hizmet etmek ve Allah yolunda savaşmak cevabını verir. Annesi kırk bin dinar getirip Abdullâh-ı Zeyd’e verir ve kadının oğluyla silahlarını ve kılıcını almış bir at üzerinde kâfirlerle savaşmaya gider. Öyle canla başla savaşır ki onun bu hâlini gören Abdullâh-ı Zeyd, daha yaşının küçük olduğunu ve dikkat etmesi gerektiğini söylese de çocuğun gördükleri üzerine canını vermek hatırına bile gelmez. Çocuk cennetten gelen başlarında nurdan sarıklar sarılı zatların onu savaşırken izlediklerini söyler. Nihayet savaş kazanılır, Müslümanlar ganimet sahibi olur. Fakat Abdullâh-ı Zeyd görür ki çocuk kanlar içinde yerde yatar fakat misk kokusu göğsü kadar yayılmıştır. Çocuk ruhunu orada teslim etmiş ve şehit olmuştur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Rabbin cemalini ve cennet nimetlerini isteyen kişinin nefsiyle savaşması gerektiği anlatılır. (151a11)

8.Hikâye

“Meydân-ı zühdün pehlevânı” olarak nitelenen ve kutsal toprakları ziyaret maksadıyla yola düşen Süleymân-ı Dârânî ile ona eşlik eden küçük bir kız çocuğu arasında geçenler hikâye edilir. Küçük kız keramet gösterir ve Süleymân-ı Dârânî kendisini bir anda kutsal topraklarda bulur. Bu yaptığına karşılık olarak kıza üç akçe vermek ister ki karnını doyursun. Fakat kız çocuğu onu kabul etmez. Bütün yeryüzünün istese ona altın ve gümüş olacağını ama onlara ihtiyacının olmadığını söyler ve can veren Allah’ın yiyecek de vereceğini söyleyerek yoluna devam eder. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da tevekkül eden kişiye bütün dağlar ve taşların altın kesileceği söylenir. (154b7)

9.Hikâye

“Gerçek velî” olarak nitelenen Ebû Bekr-i Şiblî’nin erkek kardeşlerinin birinin ağzından bir emir çocuğuna âşık olan ayakkabıcı çocuğunun hâli anlatılır. Bu çocuğun fakir olmasından dolayı emir çocuğuyla aynı okulda okuması uygun görülmeyince çocuk okuldan gönderilir ve hasta olup yataklara düşer. Bunu öğrenen emir çocuğu ise onun bu hâline lakayt yaklaşır ve ayakkabıcı çocuğu bu tavra karşılık olarak kendi eliyle kalbini söker ve emir çocuğuna yollar. Devamında gelen 4 beyitlik kıtada âşığın hâli anlatılır. (155a4)

10.Hikâye

Türkistan’da yaşayan putperest olan Baygu adlı hükümdarın kızı hikâye edilir. Aklını yitiren kızı için türlü tedavi yolları arayan hükümdar, kızını iyileştiren kişiyle kızını evlendireceğini duyurur. Ama ne kadar uğraşsalar da kızı tedavi edemezler, hükümdar da kızın tepelenmesini emreder. Fakat bu olayı işiten Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî kızı tedavi etmek ister. Fakat kız artık dağ başında yaşamaya başlamıştır. Onu aramaya giden Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî, Bakara suresini okurken kız sesini işitip onun yanına gelir, kız da Âl-i İmrân suresini okumaya başlar. Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî daha sonra kızı babasının evine götürmeyi teklif eder ve nikâhlanmak istediğini dile getirir. Fakat kız kimseyle evlenmek istememektedir. Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî onu hanımı olarak aldığı takdirde Kâbe’ye götüreceğini söylediğinde kız orayı ilk defa işittiğini söyler ve bu zamana kadar Kâbe’yi bilmediği için hayıflanır. Onu meşgul ettiği için de Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî’ye kızar ve oradan uzaklaşır. Peşinden giden Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî görür ki kız nehrin öte tarafında Kâbe’nin etrafında tavaf etmektedir. Dönüp Ebu’l-Hüseyn-i Nûrî’ye “Allah’a iman edenin Kâbe’ye gitmesi gerekmez, Kâbe ayağına gelir.” der. Hikâye 2 beyitlik kıta ile sonlanır. (156a15)

2.15. On Dokuzuncu Bâb: Kölelerin Hikâyeleri ve Kerametleri

1.Hikâye

Vehb bin Münebbih’in dilinden İbrâhîm peygamberin yaşadığı bir olay hikâye edilir. Bir gün yolu çöle düşen Hz. İbrâhîm (a.s.) güneşin hararetinden öyle susar ki Habeşli bir çobana serinlemek için neyi olup olmadığını sorar. O da sütü ve soğuk şerbeti olduğunu söyler. İbrâhîm peygamber çölün ortasında soğuk şerbeti nereden bulduğunu sorar, o da değneğini taşa vurur ve içinden şekerden tatlı ve kardan soğuk

bir su çıkarır. Çoban bu manzaranın üzerine efendisine itaat eden kölenin her dileğinin gerçekleşeceği yorumunda bulunur. Sonra İbrâhîm peygamberi, Cebrâîl ziyaret eder ve o çobanın az bir değere satıldığını ama Allah'ın onun değerinin sınırsız olduğunu söylediğini iletir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Allah'ın peygamberlerinin bile bilmediği bazı kutlu kullarının olduğundan bahsedilir. (157b14)

2.Hikâye

Bir kişi bir gün köle satın almak amacıyla pazara çıkar. Bir köle satın alır. Ancak kölenin şartı vardır. Gündüz her işi görecektir fakat gece ondan bir iş talep edilmeyecektir. Köle gündüzleri çalışır geceleri de ortadan kaybolur ve günler böyle geçer. Kölesinin geceleri ne yaptığını merak eden sahibi de meraktan peşine düşer, görür ki Allah'a ağlayarak dua etmektedir. Üzerinde de her yeri aydınlatan yeşil bir kandil asılıdır. Efendisinin bu manzaraya şahit olmasına köle çok üzülür. Çünkü Rabbiyle arasındaki sırrı açığa çıkmıştır. Köle Rabbiyle arasındaki sır açığa çıktıktan sonra Rabbine artık yaşayamayacağını söyler ve oracıkta canını teslim eder. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da aşk mahremine sırdaş olanların can verip sır vermedikleri anlatılır. (158b16)

3.Hikâye

“İlm-i hikmette alîm” olan Lokmân-ı Hakîm'in sahibiyle arasında yaşananlar hikâye edilir. Lokmân-ı Hakîm geceleri ibadete durduğunda efendisini de çağırır, fakat efendisi Rabbin Rahîm olduğundan bahsederek uyumaya devam eder. Bu durum üst üste birkaç gece böyle devam eder. Bir gün tarlasında arpa yerine darı bittiğini gören efendi şaşkına döner, fakat Lokmân-ı Hakîm'in cevabı hazırdır: Gecedен sabaha kadar ibadet edenle tok karnına rahat rahat uyuyana aynı sevap verilmez. İşin aslı tarlaya arpa yerine darı eken Lokmân-ı Hakîm'dir ve bu şekilde efendisine bir ders vermek istemiştir. Devamındaki 4 beyitlik kıt'a-i kebîrede Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dünyayı ahiretin tarlası olarak nitelendirdiği aktarılır ve ne ekilirse yarın onun hasat edileceğinden bahsedilir. (160a3)

4.Hikâye

Bir kimse bir gün bir cariye almak için pazara gider. Satın almak istediği cariye soru sorar fakat bir türlü cevap alamaz, aklından cariyenin deli olduğu düşüncesini geçirir. Daha o bu düşüncede iken cariye ona deli olmadığını söyler. Adam cariye hayret eder ve onu satın alır. Bir gün cariyesinden elbisesini çıkarmasında

yardım etmesini ister çünkü uyuyacaktır. Fakat cariyeye, Rabbi onu müşahade ederken efendisinin nasıl uyuyacağını söyler ve bunun hayasızlık olduğunu dile getirir. Devamındaki 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede Allah'ı gerçekten sevenlerin uykudan perhiz etmeleri gerektiği anlatılır. (160b15)

5.Hikâye

Abdullâh-ı Mübârek'in bir kölesi vardır. Onunla her gün bir akçe getirmesi ve efendisi ondan ne iş isterse onunla meşgul olması şeklinde anlaşılır. Bir gün Abdullâh-ı Mübârek bir dostuna kölesinden memnun olduğunu anlatırken dostu da kölesinin mezar soyguncusu olduğunu ve akçeleri böyle kazandığını söyler. Abdullâh-ı Mübârek'in kalbine şüphe düşer ve kölesini takip eder. Fakat görür ki köle bir mezar kazmış ve içine de bir mihrap inşa etmiş ve orada Allah'a bir akçeyi nasıl kazanacağı konusunda yakarmaktadır. O esnada gökten bir akçe düştüğünü gören Abdullâh-ı Mübârek şaşkınlıktan hayretler içinde kalır ve hemen kölesini kenara çekip yüzünü gözünü öper. Fakat köle bu hâlden utanır çünkü Rabbiyle arasındaki sır açığa çıkmıştır. Hemen orada canını teslim eder. Abdullâh-ı Mübârek onu yıkar ve bir eski örtüyle gömer. O gece rüyasında Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ve Hz. İbrâhîm'i (a.s.) görür ve onu eski bir örtüyle gömmesinden dolayı azarlarlar. Devamında 2 beyitlik kıta gelir. (161b8)

6.Hikâye

Bu hikâyede bir zamanlar Basra şehrindeki bir hocaya köle olan Râbia-yı Adeviyye'den bahsedilir. Gündüzleri işlerini görür ve daima oruçludur, geceleri de Allah'a ibadetle meşguldür. Bir gece dua ederken hocası onu görür. Râbia duasında köle olmasından dolayı çok yoğun olduğundan eğer olmasa Allah'a daha çok ibadet edebileceğinden bahseder ve yeteri kadar ibadet edemediği için Allah'tan af diler. Bu duruma şahit olan hocası da onu azat eder. Râbia-yı Adeviyye altmış yıl boyunca geceleri ve gündüzleri altmış bin rekât namaz kılar. Hac yolunda merkebi can verdiğinde ise diğer yolculardan yardım talep etmez, hemen Rabbine sığınır ve Rabbi ona bir merkep daha bağışlar. Devamındaki 4 beyitlik kıt'a-i kebîrede nefis, merkebe benzetilir. (163a1)

7.Hikâye

Bir gün çok susayan yaşlı bir adam bir köye varıp bir evden su ister, cariyeye ona bir bardak su verir fakat ona söyleyecekleri vardır. Cariye onun bunca ağarmış saçına

rağmen gündüz oruç tutmayıp su içmesini eleştirir. Devamında gelen 5 beyitlik kıt'a-i kebîrede da oruçlu olmanın faziletinden bahsedilir. (164a16)

8.Hikâye

“Âsumân-ı velâyet mihri” olan Zünnûn-ı Mısırî bir gün yolculuk yaparken bir dere kenarına rast gelir. Abdest aldıktan sonra başını kaldırıp baktığında güzel yüzlü bir cariye görür ve yanına gider, ona kim olduğunu sorar ve onu imtihan etmek ister. Fakat cariye ondan önce davranıp namahreme nazar etmenin âlimliğe yakışmadığını, Allah'tan başka şeyle ilgilenmenin de âriflikle bağdaşmadığını söyler. Devamındaki 2 beyitlik kıtada Allah'tan başka şeylerle ilgilenmemek gerektiği söylenir. (164b10)

9.Hikâye

“Velâyet âsumânının mihri olan” Zünnûn-ı Mısırî'nin dilinden anlatılan bu hikâyede Zünnûn-ı Mısırî'nin Kâbe'de gördüğü bir siyahi kölenin konuştuğunda vücudu bembeyaz kesilir, sustuğunda ise tekrar kararır. Gider yanına bu durumun nedenini sorar, köle de Allah'ın adını andığını söyler. Zünnûn Allah'ın adını ananların vücutlarının bembeyaz olacağını söyler. Fakat köle sadece vücudun değil gönlün de bembeyaz olacağını dile getirir. Devamında Hakk'ı zikretmenin gönüldeki kasaveti giderceğini anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (165a7)

10.Hikâye

“Merdân-ı tarîk-i Hakkın ser-efrâzı” olan Yûsuf bin El-Hüseyin er-Râzî'nin Abdullâh-ı Mübârek'ten rivayet ettiği bu hikâyede Mısır'da bir hastane kapısında eli ayağı zincire vurulmuş bir köleden bahsedilir. Köle, Abdullâh-ı Mübârek'i daha önce görmemesine rağmen onu ismiyle yanına çağırır ve ona Rabbinden şikâyetçi olduğunu, bu hâle gelmesine O'nu sevmesinin neden olduğunu ve bu sebeple deli damgası yediğini söyler. Ama yine de O'nu sevmekten vazgeçmeyeceğini dile getirir, yedi göğü demir halka yapıp boğazına geçirseler de sevgisinden geri durmayacağını söyler. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede Allah'ı sevme davası güdenin bütün yükü sırtlanması gerektiği, bu yükü yerin ve göğün kaldıramadığı, bu yükten şikâyet etmemek gerektiği ve bunun cefa değil vefa olduğu anlatılır. (165a)

2.16. Yirminci Bâb: Dervişlerin Hikâyeleri ve Kerametleri

1.Hikâye

Bu hikâye Hz. Peygamber (s.a.v.) ile bir derviş arasında geçen olayı anlatır. Çocukları aç olan bir derviş, yiyecek bir şeyler için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evine gider fakat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evinde de hiçbir şey yoktur. Hz. Âişe (r.a.) evi üç kez aramasına rağmen yiyecek hiçbir şey bulamaz. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evinden boş dönmek istemeyen derviş evin tekrar aranmasını ister ve Hz. Âişe (r.a.) bu kez sadece bir hurma çekirdeği bulabilir. Derviş çekirdeği alır, eve gider, bütün aile fertleri o çekirdeği teker teker çiğner ve doyarlar. Ertesi gün olur, acıkırlar, bakarlar ki çekirdek parlak bir cevher olmuş. Pazara gidip cevherin değerini sorarlar ki ve altmış bin akçe değerinde olduğunu öğrenirler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada kapıya geleni bir zerre ile de olsa sevindirmek gerektiği söylenir. (165b15)

2.Hikâye

Dervişler zümresinden bir kişi vardır, fakirliği ailesini zor durumda bırakmıştır, ailesi artık bu duruma sabredemeyeceğini söylemiştir. O da ailesi ona gönül koymasın diye iş aramaya çıkar, hiçbir iş bulamasa da hendek kazıp toprak satmayı düşünür. O gece aç uyurlar, ertesi gün adam işçi pazarına gider ama kimse onu işçi olarak tutmaz. Eve dönmeye de yüzü yoktur çünkü ev halkının husumetinden korkar, o da bir çöle gidip bir çeşmeden abdest alır ve akşama kadar Allah'a ibadetle meşgul olur. Akşam olunca evine döner, çalıştığını ama çalıştığı kişinin hakkını yarın vereceğini söylediğini söyler ve o gece de aç yatarlar. Ertesi gün olur, yine işçi pazarına gider ama çalışması için kimse onu tutmaz. O da yine aynı çeşmeye varır, abdest alır ve akşama kadar ibadet eyler. Akşam olunca eve varır, eşi sorduğunda da çalıştığı kişinin çok cömert olduğundan ve hakkını istemeye çekindiğinden ve yevmiyesini yarın alacağından bahseder. Ama eşi bu sefer kızar, yarın getirmezse ondan ayrılacağını söyler. O gece yine aç uyurlar ve ertesi gün eşi adamın eline un satın alıp koymasını için bir heybe tutuşturur. Adam yine çeşmeye varır, abdestini alır ve akşama kadar ibadet eder. Heybenin içine de taş doldurup evinin önüne getirir, koyar, ama duyar ki evinden misler gibi kokular gelmektedir. Eşi mutlu bir şekilde kapıyı açar ve dün çalıştığı cömert kişinin beyaz atı ve yeşil kaftanıyla gelip bir tabak içinde elli dinar getirdiğini söyler, adam da çalıştığı kişinin günlerdir ibadet ettiği Allah olduğundan ve bu gelen

dinarların cömertlerin en cömerdi Rabbin katından geldiğini söyler. O taş dolu heybeye de bakarlar ki içi inci dolmuş. Devamındaki 2 beyitlik kıtada Allah’a hizmet edenin karşılığını alacağı söylenir. (166b15)

3.Hikâye

Bu hikâye Basra’da yaşayan bir şeyh ile yanında çalıştırdığı işçisi Zeyd hakkındadır. Hac ettikten sonra kurtuluş beratı alındığına dair işçisine şaka yapan ve onu küçümseyen şeyhin pişmanlığı anlatılır. Nitekim şeyh şaka yapmış olsa da Rabbi katından Zeyd’e bir kurtuluş beratı yazılmıştır. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da gönül kâbesinde niyaz edenin kurtuluş belgesini alacağı söylenir. (168b8)

4.Hikâye

“Gönüller âsmanının mihri” olan Zünnûn-ı Mısırî’nin dilinden anlatılan bu hikâyede deniz üzerinden Mekke’ye doğru yol alan gemideki varlıklı bir adamın bir adet incisi kaybolur ve hemen suçu köşede oturan dilenci görünümlü adama atarlar. Daha adama hesap sorarlarken denizdeki balıklar ağızlarında inciyle etraflarına toplanır. Devamında gelen kıtada ten denizinde gaflet incisini ansızın yitiren kişiye gönül denizinden inciler verileceği ve onun Hızır gibi su üzerinde yürüyeceği müjdesi verilir. (170b11)

5.Hikâye

Bir zamanlar çok fakir ve salih bir dervişle dindar bir hanımı vardır, üç gün üç gece olur yine de karınlarını doyuramazlar. Fakat komşuları onların hakkında endişeye kapılmasın ve evde bir şey piştiği zannedilsin diye yine de ocağı yakarlar. Komşulardan biri odun istemeye gelir, bir bakar ki fırınlarının içi ekmek dolmuş. Dervişle hanımı bu manzara karşısında hayretler içerisinde kalırlar. Hanımı kocasının hemen dua etmesini ve dünyalık talep etmesini ister. Kocasını abdestini alır, namazını kılar ve duaya koyulur, duası hemen kabul olunur ve elinde değerli bir taş ile bir genç belirir. O sırada hanımı uykudadır, uyandırıp olanları anlatır, fakat hanımı huzursuzdur, kötü bir rüya görmüştür. Dünyalık talep ettiği için cennette eşinden ayrı bir mevkiye düşmüştür ve ona sunulan evin bir kısmı eksiltiştir, bunun sebebi ise dünyalık talep ettiği içindir. Hanımı pişman olur, tekrar dervişlik yaşamına dönmeyi murat eder, çünkü cennetteki evinin eksiksiz olmasını ister, derviş dua eder, elinde kıymetli taş tutan genç kaybolur ve fakir hâllerine geri dönerler. Devamındaki kıtada

da dünya malından el çekmek gerektiği ve böylelikle öteki tarafta daha güzeliyle karşılaşılacağı anlatılır. (171a12)

6.Hikâye

“Erenler dilârâsı” olan Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri bütün nafakasını dervişlere veren bir zattır, elinde olmasa bile borç alıp yine sadaka verir. Fakat gün gelir yirmi bin akçe borç edinir. Bu onu gayet üzer, hasta olur ve yataklara düşer. Alacaklılar kapıya dizilir. Allah’a borçlarını ödemesi için bir yol göstermesini ister ve Allah’ın izniyle kapıda iri bir adam görünür ve alacaklıları yanına çağırır ve Bâyezîd vefat eder, sonrasında onu rüyada görürler ve borca girdiği için Rabbi tarafından uyarıldığını söyler. Devamındaki kıtada da Allah yolunda yapılan borcun Allah tarafından eda olunacağı söylenir. (172b14)

7.Hikâye

“Bahr-i kân-ı kerem” olan İbrâhîm b. Edhem’i anlatan bu hikâyede Horasan’dan bir yakınından ona birkaç bin dinar miras kalır ve o da Horasan’a doğru yol alır. Gözleri görmeyen bir kuşun kurbağanın ağzındaki kurtla beslendiğini görünce dehşete kapılır. Mirastan vazgeçer ve dönüş yolunda abdest almak için bir kuyudan su çeker. Her defasında kovaya su yerine kıymetli taşlar dolar fakat İbrâhîm b. Edhem’in isteği sadece abdest almaktır. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da dünyadan el etek çekenlere dünya nimetlerinin serileceği söylenir. (173b16)

8.Hikâye

“Kâtil-i nefis-i sibâ’î” olarak nitelenen Abdullâh-ı Evzâ’î’nin dilinden komşusuyla arasında geçenler hikâye edilir. Abdullâh-ı Evzâî, bir bayram gecesi kızlarına giysi alması için yardım talep eden komşusuna evdeki yirmi beş akçesini verir, daha çok geçmeden kapı tekrar vurulur ve bu sefer de babasının kölesi gelmiştir. Köle, babasına işçilik yaparken yirmi beş bin dinar kazandığını ve onu teslim etmeye geldiğini söyler. İnfak ettiği yirmi beş akçeye karşılık yirmi beş bin dinara sahip olan Abdullâh-ı Evzâî o sevinçle o köleyi azat eder. Devamındaki 2 beyitlik kıtada Allah’ın bir nefes alma müddeti kadar bile ertelemeden yapılan infakın karşılığını verdiği anlatılır. (174b6)

9.Hikâye

İsrailoğulları’ndan ekin eken bir zat vardır, tarlaya giderken hanımının ekmeği pişirip kuşluk vakti kendisine getirmesini tembihler. Kadın ekmeği pişirir ve o esnada

kapıyı bir derviş çalar, dervişe ekmeğin yarısını veren kadın süt emen bebeğini de yanına alıp kocasına pişen ekmeğin yarısını götürür, çocuğu yere koyar ve başka bir işle meşgul olurken çocuğu bir kurt alıp kaçar. Kadın ağlayarak dua eder ve tam o sırada bir doğan ağzında çocukla yere iner, doğan da dile gelip çocuğu dervişe verdiği ekmeğin kurtardığını söyler. Devamındaki 2 beyitlik kıtada bir parça ekmeğin nice beladan koruduğu anlatılır. (175a14)

10.Hikâye

Süt emen bir çocuğun gömleğini annesi bir derviş kadına verir ve o gömlek göğe havalanıp tekrar aşağı düşer ve çocuk büyüdükçe gömlek de büyür ve çocuğun ömründe bir daha gömleğe ihtiyacı olmaz. Sadakanın rızkı arttırdığına dair 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (175b14)

2.17. Yirmi Birinci Bâb: Acizlerin Hikayeleri ve Allah’a Yakarışları

1.Hikâye

Bir çölde hacıları ve gazileri aldatıp mallarını alıkoyan bir haram yiyici vardır. Bir gün eline bir genç düşer, onu tepelemek ve malını alıkoymak ister. Fakat gencin bir isteği vardır, öncesinde Rabbine iki rekât namaz kılıp dua etmek ister. Gencin “Vedûd” ismini anarak ettiği dua sonucunda Rabbi onun yardımına bir atlı gönderir ve o atlı o haram yiyicinin hakkından gelir. Genç atlıya kim olduğunu sorduğunda da “Yâ Vedûd” diye yalvaranların imdadına yetişmesi için Allah tarafından görevlendirildiğini söyler. Devamındaki 2 beyitlik kıtada “Yâ Vedûd” virdini okuyanların yardım göreceği anlatılır. (176a9)

2.Hikâye

“Güzîde-i ebrâr” olan Mâlik b. Dînâr hacca giderken bir karganın ağzıyla bir gence ekmek ve su taşıdığını görür ve gence ne olup bittiğini sorduğunda haram yiyiciler tarafından tepelendiğini, üç gündür aç ve susuz kaldığını ve bu karganın da gelip onu beslediğini söyler, Mâlik b. Dînâr da elleri kolları bağlı olan gencin bağlarını çözer. Devamındaki 3 beyitlik kıt’a-i kebîrede nefis haram yiyiciye benzetilerek Allah’a sığınıldığı takdirde kurtuluşa erileceği anlatılır. (177a4)

3.Hikâye

Dindar bir yaşlı zat vardır ve çok fakirdir. Su vereni bile yoktur ki abdest alsın. Namaz vaktini geçireceğinden korkarak Rabbine yalvarır ve O'ndan yardım talep eder. Rabbi de komşusunu yardıma gönderir, komşusu kovayı her kuyuya bıraktıkça altınla dolu olarak çıkar böylelikle Rabbi tarafından komşusuna altın verilmiş ve kendisi de minnet altında kalmamış olur. Devamındaki 2 beyitlik kıtada Allah'a sadık olanların işlerinin rast gideceğinden bahsedilir. (177b10)

4.Hikâye

Zamanında zalim ve katil bir hükümdar vardır. Sarayını imar etmek ister, fakat sarayın bitişiğinde yaşlı bir kadının evi vardır. Yaşlı kadından evini satması istenir fakat kadın buna razı değildir. Çünkü kızıyla gidecek başka yeri yoktur. Bir gün kızıyla yaşlı kadın dışardayken hükümdar evlerini yıktırır ve sarayını imar eder. Kadın döndüğünde bu manzarayı görüp ağlamaya ve Rabbine dua etmeye başlar. Kendisi gittiyse bile Rabbinin orada hazır ve nazır olduğunu ve Rabbine evini neden korumadığıyla alakalı sitem eder. Rabbi, kadının inlemelerini işitir ve o zalim hükümdarın sarayını, varını, yoğunu yerle bir eder. Devamında 2 beyitlik kıta vardır. (178a9)

5.Hikâye

Dindar bir zat vardır, hac niyetiyle yola çıkar, yolda ilerlerken karanlıkta çölde ayağına bir kemik batar ve yürüyemediği için kabileyi kaçar. Hac vakti gelir ama o gidememiştir, Rabbine dua eder ve orada uykuya dalar. Uykusunda kemik ayağından çıkarılır ve hemen yola çıkar, hacılara ulaşır. Devamındaki 6 beyitlik kıt'a-i kebîrede asıl olanın gönül haccı olduğundan ve Kâbe'de haccetmenin de küçük hac olduğundan bahsedilir. (178b8)

6.Hikâye

Mecûsî bir hükümdarın memleketinde yaşayan ama Hz. İsa'nın dinine mensup bir zat vardır. Kâfir hükümdarın oğlu her gün bu Hristiyan zatın yanına gider ve Tevrat ve İncil okur ve hatta Müslümanlık ilmini öğrenir sonunda çocuk Mecûsî öğretilerden yüz çevirir. O zatın yanından çıktığı bir gün halka zarar veren bir ejderhayı küçükçük bir taşla öldürür ve bu başarısında yanında yetiştirdiği zatın ve öğrendiklerinin tesiri vardır. Fakat oğlunun artık başka bir inanca sahip olduğu padişah tarafından öğrenilir. Oğlan babasının huzuruna getirilir, her ne kadar babasını doğru yola davet etse de maalesef denize atılır, fakat selamete çıkar. Dağdan aşağı sarkıtmak isterlerken yine

kurtulur. Bu sefer cellat tutulur ki okla vurulsun, fakat oğlan göğsüne atılan her oku eliyle çıkarmaktadır. Halk artık bu manzara karşısında oğlanın dinine iman getirir. Hükümdar sinirlenip bütün halkı ateşe vermek ister fakat yaktığı ateş kendi canına, sarayına ve şehrine mal olur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da imanını pak edeni ateşin yakmayacağından bahsedilir. (179a9)

7.Hikâye

Bir gün yaşlı bir zatın evini bir çavuş ele geçirir, zat da çavuşa Nûr suresinin “Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlırsınız.” mealindeki 27. ayetini gösterir. Fakat çavuş ayetin söylediklerini kâle almaz. Yaşlı zat dua eder ve Allah’a onun ayetini bir emir menşuru kadar tanımayan çavuşu şikâyet eder ve o anda çavuş helak olur. Devamında Allah’ın emirlerine uyanların iki cihan saadetine ereceğini anlatan 4 beyitlik kıt’a-i kebîre yer alır. (181b3)

8.Hikâye

“Merd-i kerîm” olan Hâce İbrâhîm bir gün çölde iken karanlık olur ve yolunu şaşırır, bir köpek sesi duyup onun peşine gider, çünkü köpek ya bir insan ile birlikte ya da bir şehirde olur diye düşünür. Fakat tam bu düşüncede iken yüzüne tokat vurulur ve Rabbine emirlerine uyduğu hâlde neden tokat yemiş olduğunu sorar. İbrâhîm’e cevaben köpeğin peşinden gittiği için tokat vurulduğu söylenir. Devamındaki 3 beyitlik kıt’a-i kebîrede nefis köpeğine uyanın kuvvetli tokatlar yiyeceği anlatılır. (182a2)

9.Hikâye

“Nefsine cevvar” olarak nitelenen Mâlik b. Dînâr çok hasta olur ve nihayet Rabbi ona şifa verir ve bir ihtiyaç için zar zor yürüyerek pazara gider. Şehrin emiri onu hızlı yürümesi için uyarır, ama Mâlik’in takati yoktur. Emirnin adamları hızlı yürümesi için Mâlik’e vururlar ve canı o kadar yanar ki gözlerinden yaşlar akıtıp adamlara ellerinin kesilmesi için beddua eder. Ertesi gün pazara vardığında ona vuran adamın elini kesilmiş olarak görür. Devamındaki 3 beyitlik kıt’a-i kebîrede niyaz ehline el uzatmamak gerektiği anlatılır. (182b2)

2.18. Yirmi İkinci Bâb: Evliyanın Ölüm Esnasındaki Kerametleri

1.Hikâye

“Dil ü cân âsumânının mihri” olan Zünnûn-ı Mısırî hayattayken kimse onunla konuşmamakta ve kimse onu sevmemektedir. Dünyadan ahirete göçtüğü gün hava o kadar sıcaktır ki kuşlar sıcaktan uçamayıp ağaçların altında gölgede durmaktadır. Mısır halkı bu durumu görüp onun cenazesine toplanır, müezzinin tam kelime-i şehâdeti okuduğu anda Zünnûn-ı Mısırî işaret parmağını kaldırır. Halk bu manzarayı görünce onu hayatta zanneder ama Zünnûn-ı Mısırî ölmüştür. Gömerlerken parmağını ne kadar eğseler de eğilmez, öylece kalır. Devamında gelen 3 beyitlik kıt’a-i kebîrede şehadet kelamının ve mertbesinin yüceliğinden bahsedilir. (183a2)

2.Hikâye

“Merd-i temîz” olan Ömer b. Abdülazîz çok hasta düşer ve hastalığı esnasında kimseyi yanında istemez. Ertesi gün yanına vardıklarında ruhunu çoktan teslim etmiş, kefenlenmiş ve kıbleye dönmüş bir şekilde defnedilmeye hazır durmaktadır. Ulemaya sorarlar ve Ömer b. Abdülazîz’in tekrar yıkanması ve kefenlenmesine karar verilir. Tam namazı kılınacakken imamın sinesine bir yumruk vurulur, başka bir yerden dört kere tekbir sesi gelir ve halk cenaze namazını kılar, bakarlar ki namazın imamı Hz. Hızır’dır. Vefatının üçüncü gecesi de türbesi üzerinde Ömer b. Abdülazîz’in ateşten necat bulduğunu söyleyen bir şey yazılı olduğunu görürler. Ulema da bu beratın Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından müjdelendiğini söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada züht ile tertemiz yaşayanın namazını Hz. Hızır’ın kılacağından ve kurtuluş beratı alacağından bahsedilir. (183b5)

3.Hikâye

Denizde yolculuk eden bir kavim vardır, fırtına çıkınca bir yarımada sığınır. Aralarından bir genç, ormanın içlerine doğru gider döndüğünde de bağlı bir bezle gelir. Bu bezi öldüğünde kefeni olarak kullanmalarını ve denizden karaya çıktıklarında da bir gence rast geleceklerini ve o bağlı bezi o gence vermeleri gerektiğini söyler. Genç vefat eder ve elindeki bezi çözdüklerinde içinden güzel bir koku yayılır ve rengi de bu dünyadaki renklere benzemez. Genci defnederler, karaya çıktıklarında da temiz elbiseli diğer gençle karşılaşırlar ve ona emaneti verirler. Genç

üzerindeki elbisesini çıkarıp satılıp dervişlere sadaka edilmesini ve vefat eden gencin kırklardan olduğunu söyler. Devamında ömür denizi üzerindeki ten gemisine ecel rüzgârının eseceğini o yüzden kefeni hazırlamak gerektiğinden bahseden 3 beyitlik kıt'a-i kebîre yer alır. (184b3)

4.Hikâye

“Kûhsârının sayyâdı” olarak nitelenen Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri bir zaman Bağdat mezarlığından geçerken burnuna güzel bir koku gelir. Bakar ki Marûf-ı Kerhî'nin türbesidir. Devamında 2 beyitlik bir kıta yer alır. (185a14)

5.Hikâye

Ululardan birisini bir yiğit genç ziyarete gelir, ona ölü yıkayıp yıkamadığını bir ölünün olduğunu ve yıkanması gerektiğini söyler. Genç, adamı getirir, fakat adam odada bir ölü görmez. Genç de biraz beklemesini söyleyip dışarı çıkar. Bir süre sonra genç, canını teslim eder ve adam onun ululardan birisi olduğunu anlar. Genç, yıkanıp kefenlenirken gözlerini açar ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Mü'minler ölmezler, bir yurttan başka bir yurda geçirilirler.” dediğini söyler ve devamında 3 beyitlik bir kıt'a-i kebîre yer alır. (185b5)

6.Hikâye

Ululardan olan Sâbit el-Bünânî'nin cenazesi defnedildiği esnada göğe yükselir, ama fitne çıkmasın diye kabri yine de doldurulur. Errtesi gün gidip baktıklarında kabrinin boş olduğunu görürler. Daha sonra kızına Sâbit'in geceleri hangi ibadetle meşgul olduğu sorulur. O da babasının geceleri kabirde yalnız kalmak istemediğini belirten dualar ettiğini söyler. Devamında 3 beyitlik kıt'a-i kebîre yer alır. (186a3)

7.Hikâye

Ululardan birisi vefat eder ve cenaze namazı kılınır. Tam defnedileceği esnada bir kimse kabrin içine girip bakar ki kabir gül ve reyhanla bezenmiştir. Oradan kopartıp getirdiği reyhan yetmiş gün olur hiç solmaz. Fakat, bu reyhanın şöhreti yayılmakta ve köylerden insanlar temaşaya gelmektedir. Fakat sonraları fitneye sebep olunca şehrin emiri reyhanı alıp hazinesine saklar. Reyhan saklandığı gece emirin hazinesinden yitip gider. Devamında kabrin gül ve reyhanla dolması ve cennetten bir pencere açılması için ona uygun yaşamak gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta yer alır. (186b7)

8.Hikâye

“Meyâdîn-i dînde dilâver” olan Hz. Ömer (r.a.) vefat ettiğinde arkasından ağlayan dağlar ağlamıştır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ulemanın ölümünün arkasından canlı cansız varlıkların ağladığı haber verilir. (187a2)

9.Hikâye

Bir genç vefat eder ve havanın çok sıcak olmasından dolayı defnedilmesi ertelenir. Defnedecek kişi uykuya dalar ve rüyasında mezarın içine kıymetli bir cevherden bir kubbe kurulduğunu ve içinden güzel yüzlü bir huri belirdiğini görür ve huri ondan gencin defnedilmesi ve ona bir an önce gence kavuşmak istediğini talep eder ve rüyayı gören kişi hemen uyanır ve genci defneder. Salih amel işleyenin kabrinin cennet gibi olacağını söyleyen 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (187a5)

2.19. Yirmi Üçüncü Bâb: Büyüklerin Ölümünden Sonra Görülen Rüyalar

1.Hikâye

Vefat ettikten sonra İbrâhîm b. Edhem rüyada görülür. Ruhunun Şems Kapısı’na yükseltildiğini orada Allah’ı günde yetmiş kez gördüğü öğrenilir. Allah’a dost olanın O’nun cemalini yetmiş kez göreceğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (187b5)

2.Hikâye

Bir genç rüyasında havada duran bir sofranın etrafında on iki bin meleğin sıralandığını ve ortasından bir ağaç bittiğini görür, sofranın kenarında da güzel yüzlü bir genç oturmuştur. Onun kim olduğu sorulduğunda da Mâlik b. Dînâr olduğunu söylerler ve bin tane meleğin onun hep aç kaldığını, ona şimdi iftar etme vaktinin geldiğini söylerler. Hikâyenin devamında da gözünü gökyüzüne diken Marûf-ı Kerhî’den bahsedilir onun da isteği Rabbinin yüzünü görmektir. Devamında 2 beyitlik kıta yer alır. (187b12)

3.Hikâye

Ululardan birisi bir gün rüyasında “iki âleme server” olan Hz. Peygamber’i (s.a.v.) görür, sağında, solunda ve önünde insanlar oturduğunu görür. Onların kim olduğu Hz. Peygamber’e (s.a.v.) sorulduğunda sağındakinin Hz. Ebû Bekir (r.a.), solundakinin Hz. Ömer (r.a.) ve önündekinin de Ömer b. Abdülazîz (r.a.) olduğunu

öğrenilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada Resûl'ün (s.a.v.) meclisine yol bulmak isteyen sünnetlere riayet etmesi gerektiği anlatılır. (188a8)

4.Hikâye

“Erenlerin ser-efrâzı” olan Yahyâ bin Mu'âz er-Râzî vefat ettikten sonra rüyada görülür ve Allah'ın ona nasıl muamele ettiği sorulur, o da dünyanın zindan yeri olduğundan zindandan gelen birisinin sadece rahmet umduğunu söyler ve Allah da ona rahmetiyle muamele eder. Devamında varlığa ulaşmak için yokluğa erişmek ve Allah'tan başkasını terk etmek gerektiğinden bahseden bir kıt'a-i kebîre yer alır. (188b3)

5.Hikâye

Beşşâr-ı Gâlib, Râbia'yı (r.a.) ahirete göçtükten sonra rüyasında görür. Beşşâr-ı Gâlib ona dualar etmektedir. Rabia da ölenlerin arkasından yapılan duaların ve verilen sadakaların nurdan bir tabak içerisinde, ipek mendillerle örtülü bir şekilde ölenlere ulaştırıldığını söyler. Ölenlerin arkasından dua etmenin faziletini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (189a3)

6.Hikâye

Ululardan bir zat gemide seyahat ederken sert bir rüzgâr eser, gemi parçalanır ve bir genç boğulur. Kıyıya çıktıklarında o genci rüyada görürler ve hâlini sorarlar. O da cennette denizde boğulanlara nasip edilen şehitlik makamına ulaştığını söyler. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-ı kebîrede dünya denizinde ten gemisini parçalayana şehitlik mertebesinin verileceği anlatılır. (189a12)

7.Hikâye

Îsâ b. Mûsâ bir gün rüyasında cenneti görür. Cennetin içinde de bir müezzin sesi işitir. O müezzinin cennette mi yaşadığını sorduğunda ise dünyada yaşadığını ama her ne vakit ezan okusa sesinin cennette yankılandığını öğrenir. Devamında 2 beyitlik bir kıta yer alır. (189b6)

8.Hikâye

“Sırr-ı ledünnîye mahrem” olan İbrâhîm b. Edhem bir gün rüyasında Bîşr-i Hâfî hazretlerini sırtında bir yükü mescitten çıkarken görür. Ona yükünün içinde ne olduğunu sorduğunda da Ahmed-i Hanbel'in canının üzerine saçılan yakutlar ve inciler olduğunu söyler. Devamında 2 beyitlik bir kıta yer alır. (189b12)

9.Hikâye

Ömer b. Abdülazîz rüyasında bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer'i (r.a.) görür. Üçü birlikte bir evin kapısını kapayıp içeri girerler. Evin içinden aceleyle Hz. Alî (r.a.) çıkar ve çıkarken “Kâbe'nin Rabbine yemin olsun benim için kaza olundu.” der. Evden daha sonra aceleyle Hz. Muaviye çıkar. Ve o da “Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki benim için bağışlandı.” der. Devamında ise 2 beyitlik bir kıta yer alır. (190a6)

10.Hikâye

Şam ilinde yaşayan bir zat kâfir bir memlekette evladını şehit verince yüreği çok yaralanır ve her cuma gecesi oğlu rüyasına girer. Fakat bir cuma gecesi oğlunu rüyada göremez. Bir sonraki cuma günü oğluna neden rüyasına gelmediğini sorduğunda da oğlu Allah'ın bütün şehitlere Ömer b. Abdülazîz'in cenazesine katılmasını emrettiğini söyler. Devamındaki 2 beyitlik kıtada ölen akrabaların ruhlarının cuma geceleri ziyarette bulunduğu anlatılır. (190a12)

11.Hikâye

“Âşıkların sâdıkı” olan Alî-i Muvaffakî adlı zat dostu vefat eylediğinde onu hiç ziyaret etmez fakat bir gün ziyarete niyetlenir ve mezara gider, orada uykuya dalar ve rüyasında dostunun nice yıldır azapta olduğunu öğrenir. Dehşetle uykudan uyanır ve evine gelir, rüyasında tekrar dostunu görür. Fakat bu sefer güzel giyimli ve başında kıymetli taşlarla bezeli bir taç takılı olduğunu görür ve sebebini sorar. O da Basra'dan bir kervan geldiğini, mezarı ziyaret edip tüm ölmüşlere İhlas suresini okuduğunu ve sevabını da ölümlere bağışladığını ve üzerindeki azabın bu şekilde kalktığını söyler. Kabir ehline dua etmek gerektiğini anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sona erer. (190b6)

2.20. Yirmi Dördüncü Bâb: Her Türden Dağınık Hikâyeler

1. Hikâye

Akıl adlı zatın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) üç ayrı mucizesine şahit oluşu hikâye edilir. Birincisi def-i hâcet ihtiyacı hasıl olduğunda ağaçları olduğu yerden çağırması, ikincisi insanları rahatsız eden bir deveyle kelimeler söylemesi, üçüncüsü ise bir selamıyla bir dağın Tahrîm suresinin “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler

vardır.” mealindeki 6. ayeti okumasıdır. Hikâyenin devamında gelen 2 beyitlik kıtada cehennemi düşünüp ağlamayana Allah’ın rahmetinin erişmeyeceği anlatılır. (191a11)

2. Hikâye

Tarsus’ta yaşayan ve “abdaldan bir er” olarak tanımlanan Ebû Abdullâh-ı Mübârek’in dilinden Muhammed ibn-i Ahmedü’l-Âbid’in dedikleri anlatılır. Muhammed bir gün Kâbe’de otururken Hz. Hızır ve İlyas’la karşılaşır. Hz. Hızır ona dualar öğretir, neler yaptığından haber verir ve gayb âleminde sırlar anlatır. Devamında 2 beyitlik bir kıta yer alır. (192a15)

3. Hikâye

Bir gün oğlu tarafından sözü dinlenmeyen bir adam Hz. Ömer’in (r.a.) huzuruna çıkar. Adam oğlunu halifeye şikâyet eder. Hz. Ömer (r.a.) çocuğu çağırır ve babasının hukukuna neden saygı göstermediğini sorar. Çocuk ona evladın baba üzerinde hakkı olup olmadığını sorunca Hz. Ömer (r.a.) çocuğun baba üzerinde üç hakkının olduğunu söyler. Birincisi babanın asil olması, ikincisi evladına ilim ve edep öğretmesi, üçüncüsü ise güzel bir isim koymasındır. Fakat babası bunların hiçbirini yerine getirmemiştir. Bunun üzerine gazaba gelen Hz. Ömer (r.a.) babayı azarlar. Devamındaki 2 beyitlik kıtada edep ilminin soy güzelliğinden de önce geldiği anlatılır. (194a16)

4. Hikâye

Ebu’l-Hasan-ı Kâtib’in dilinden anlatılan bu hikâyede hacca gitmek kastıyla bir gemiye binen gencin geminin batmasından sonra bir tahta parçasına tutunup bir yarımada sığınağı ve sonrasında yaşadıkları anlatılır. Bu yarımada, kendinin ibadete adanmış bir gençle ve Hz. Âdem’in oğullarından Kâbil ile karşılaşır ve onlarla muhabbet eder. Daha sonra gencin aklına evi ve çocukları aklına ve Allah tarafından görevlendirilen bir bulut tarafından Basra’ya, evine nakledilir. Devamındaki 2 beyitlik kıtada Allah’a ibadet eden ve O’nu zikreden kerametlerle karşılaşacağı anlatılır. (194b13)

5. Hikâye

“Künende-i kâr-ı hayr” olan Saîd bin Cübeyr ile kavga etmek isteyen Haccâc b. Yûsuf kırk adam tutar. Saîd b. Cübeyr’in peşine düşen adamlar onun manevî hayatını ve kerametlerini görünce ondan af dilerler, onu Haccâc’a götürmekten vazgeçerler. Fakat Saîd b. Cübeyr onların Haccâc b. Yûsuf tarafından zarar göreceğini

söyleyip onlara teslim olur ve birlikte Haccâc b. Yûsuf'a giderler. Saîd b. Cübeyr'i türlü imtihanlardan geçiren Haccâc b. Yûsuf onu katletmek için bir bahane bulamasa da yine onu öldürür, fakat onun ölümünden sonra kendi huzuru kaçır, içtiği su kan olur, uykularından sıçrayarak uyanır ve böylece ahirete intikal eyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise birisine yapılan kötülüğün er geç intikamının alınacağı anlatılır. (196a15)

6. Hikâye

“Ululardan” şeklinde anılan Dâvûd b. Hind'in ölüm anında müşahede ettikleri hikâye edilir. Dâvûd b. Hind, önce kulaklarından ateş çıkan siyah bir dev görür, canını onun alacağını sanır. Fakat daha sonra o devin göğsünün yarılmasıyla içinden güzel surette iki kişi çıkar. O iki kişinin onun namazı cemaatle kıldığından, ilim meclislerine gittiğinden, iyiliği emredip kötülükten sakındırdığından, Kurân okumasından, nasihat etmesinden ve ilmî kelimeler konuşmasından bahsetmesiyle birlikte o siyah dev uzaklaşıp gider. Devamındaki 2 beyitlik kıtada salih amel işleyenlere ölümün güzel surette geleceği anlatılır. (199a16)

7. Hikâye

“Dergâh-ı Hakk'a âzim” olan Ebû Hâzim'in dilinden Ömer b. Abdülazîz anlatılır. Ömer b. Abdülazîz çok zayıflamıştır, benzi sararmış, eski kaftanlar giymiştir ve Medine'de halifelik zamanındaki hâlinde eser kalmamıştır. Bu hâle neden geldiği sorulduğunda ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir yüce eşikten bahsettiğini ve o eşikten sadece Allah'a ibadet etmekten teni zayıf düşmüş kişilerin geçeceğini bildiğini söyler. Üç gün sonra öleceğini söyleyen Ömer b. Abdülazîz rüyasında kıyametin koptuğunu görür ve halifelerin mahşer günündeki durumlarını müşahade eder. Kendisinin ahvâli de ona gösterilir, rahmete nail olur. Fakat orada Haccâc b. Yûsuf'u kötü bir surette görür. Onun insanlara verdiği zararın cezası olarak aynı muamelenin ona da yapıldığını ve diriltilip Yûsuf'un hâlâ affedileceğini umduğunu gördüğünde bir kimse hakkında cennet veya cehennemlik olduğuna dair bir tespitte bulunmamak gerektiğini söyler. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da Allah'ın deryalar gibi olan rahmetinden ümit kesmemek gerektiği anlatılır. (200b6)

8. Hikâye

Horasan'da salih ve perhizkâr bir genç vardır. Fakirlere çok sadaka verir, her yıl hacca gider, itikâfa girer, daima namaz kılar ve Kurân okur. Hacılar tarafından

tanınır, çünkü herkes malını güvenip ona emanet etmektedir. Bir gün ona bir adam çokça bir mal emanet eder, o da çocuklarına güvenmediğinden o emaneti sadece kendisinin bildiği bir yere gömer. Fakat bir nice yıldan sonra ahirete intikal eder. Mal sahibi emanetini almak için geldiğinde çocukları emanetin yerini bilmemektedir. Emaneti olan adam bu durumu ulemaya danışır. Ulema da onun malının nerede olduğunun bilgisini yine ölen kişinin ruhundan öğrenebileceğini söylerler ve adamı gece yarısı Kâbe'yi tavaf edip, namaz kılıp ve dua ettikten sonra sonra ölen kişiyi adıyla çağırmasını tembihlerler. Adam, ulemanın dediklerini harfîyen yapmasına rağmen bir cevap alamadığını ulemaya anlatır. Ulema bu duruma üzülür, çünkü ölen kişinin salih amel sahibi ve cennetlik bir zat olduğunu düşünmüşlerdir. Bu sefer adamı Yemen tarafına Berhûs adında cehennem ehlinin ruhlarının olduğu vadiye gönderirler. Adam vadiye varır, şartları yerine getirir ve ölen adamı ismiyle çağırır ve bu sefer cevap alır. Bu duruma şaşırان adam, ona salih amelleriyle tanınan ruhunun neden bu vadide tutulduğunu sorar. O da akrabasından yüz çevirdiği için Allah'ın rahmetinden mahrum kaldığını söyler. Emanetinin yerini öğrenen adam adamın dediği yerde malını bulur ve devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede akrabayla alakayı kesenin rahmetten uzak olacağı anlatılır. (202b4)

9. hikâye

Ömer bin Elvân bir gün otururken şehvet galebe eyler ve o sebepten bütün vücudu simsiyah kesilir, üç gün o hâlde kalır ancak dördüncü gün vücudu beyazlar. Ebû'l-Kâsım-ı Cüneyd'den bir kişi gelip onu Bağdat hizmetine davet eder. O da davete icabet eder. Ebû'l-Kâsım-ı Cüneyd ona namazda iken şehvetli şeyler söylememek gerektiği ve eğer ona dua etmeseydi bütün vücudunun kararmış bir şekilde kalacağını söyler. Devamında gelen 4 beyitlik kıt'a-i kebîrede Allah'a yakın olmak isteyen kişinin ibadet hâlindeyken başka şeyleri hatırdan geçirmemesi gerektiği anlatılır. (204a16)

10. Hikâye

“Ârif-i esrâr-ı kadem” olan İbrâhîm b. Edhem bir gün Kâbe'de tavaf ettikten sonra yağmur yağarken Allah'a dua eder. Duasında istediği şey de hiç günaha girmemek ve işlediği günahı dolaylı da ah etmemektir. Fakat tam o sırada Kâbe'nin içinden “Eğer kullarım günah işlemese kimi bağışlarım!” şeklinde bir ses işitir. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede günahkâr olanların üzülmemesi gerektiği çünkü Allah'ın fazlı ve kereminin günahkârlar üzerine olduğu anlatılır. (204b15)

11. Hikâye

“Kurretü’l-ayn” olan Yûsuf b. Hüseyin kötü tabiatlı birisine rast gelir ve yüzünü çevirir. Yüz çevirdiği kişi de asıl kötü tabiatın ve ayıbın onda olduğunu söyler. Çünkü Yûsuf kendisini ondan üstün görmüştür. Devamında gelen 6 beyitlik kıt’a-i kebîrede insanlara hor bakmamak gerektiği anlatılır. (205a9)

12. Hikâye

“Merdân-ı dîne baş” olan Rib’î b. Hırâş’ın dilinden kardeşini yıkayıp kefenlendikten sonra kardeşinin gözünü açıp kalkması ve Allah’ın ona nasıl muamele ettiğini anlatması hikâye edilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada taat üzere vefat edeni güzel bir karşılama beklediği anlatılır. (205b5)

13. Hikâye

“Hazret-i Hızır’ın hem-demi olan” Yahyâ b. Eksem vefatından sonra rüyada görülür ve Allah’ın ona nasıl muamele ettiği sorulur. Söylediği bir sözden dolayı azap göreceğini düşünse de Allah katında o sözün makbul olduğunu öğrenmiş ve cennete gönderilmiştir. Cennetin vasıflarını anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (205b16)

14. Hikâye

Kırk yıl haramilik yapan biri Hz. Îsâ (a.s.) ve havarilerini görünce içinden o havarilerden ve Hz. Îsâ’nın (a.s.) dostlarından olmayı geçirir ve havarilerin yanına varır. Fakat havari bu adamı gidip Hz. Îsâ’ya (r.a.) şikâyet eder. Allah da vahy eyler ki havarinin amelleri batıl olmuştur ve o harami de artık havari olmuştur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada yanına gelen bir kimseye hor bakmamak gerektiği aksi hâlde amellerin heba olacağı anlatılır. (206a13)

15. Hikâye

Hasan-ı Basrî’ye bir gün birisi çokça mal getirip hibe etmek ister fakat o kabul etmez. Hâşim b. Evkâs bunun sebebini ona sorduğunda ise adamın nazarının ve teveccühünün Hasan-ı Basrî’nin şahsına olduğunu, Allah’a olmadığını, bu yüzden getirilen malı kabul etmediğini söyler. Armağanların zararlarını anlatan 2 beyitlik kıta yer alır. (206b14)

16. Hikâye

Her sabah kapısına gelen ve yardım isteyen bir adama Hz. Ömer (r.a.), artık Kurân okumayı öğrenip her şeyi Allah’tan istemesini ve bu şekil de işlerinin de kolaylaşacağını söyler. O zat da tavsiye üzerine Kurân okumayı öğrenir ve Hz. Ömer’i

(r.a.) artık ziyaret etmez olur. Hz. Ömer de (r.a.) adamı özlemiştir ve onu kendisi ziyaret eder ve ona neden ziyaretleri kestiğini sorduğunda da adam Kurân'dan Zariyat suresinin “Rızkınız ve size vaat edilenler göklerde dir.” mealindeki 22. ayetiyle cevap verir. Adam Hz. Ömer’e (r.a.) rızkının Rabbinden geldiğini o yüzden insanlarla işi kalmadığını söyler. Hz. Ömer (r.a.) çok ağlar ve bundan sonra o adamı sık sık ziyaret etmeye başlar. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada rızık için yaratılmışların değil Yaradan’ın kapısını çalmak gerektiği anlatılır. (207a7)

17. Hikâye

Bir âlim, bir imamın arkasında namaz kılar ve imam namazı kılıp arkasını dönerek âlimin ne iş yaptığını, rızkını nereden kazandığını sorar. Âlim de imamın arkasında kıldığı namazı ona iade edip bu soruya öyle cevap vermek ister. Hikâyenin devamındaki 2 beyitlik kıtada kendinden başkasına nazar etmemek gerektiği anlatılır. (207b9)

18. Hikâye

Hüseyin-i Megâzilî, Bîşr-i Hâfî’nin dostlarından dır. Bîşr-i Hâfî’nin huzuruna bir gün bir adam gelir ve Bîşr-i Hâfî ayağa kalkar. Hüseyin-i Megâzilî bu manzaraya şaşırır çünkü Bîşr-i Hâfî daha önce kimse için ayağa kalkmamıştır. Daha sonra Bîşr-i Hâfî gelen zata birkaç akçe verip onu pazara yollar ve onun leziz yiyecekler almasını söyler. Adam gider, pazardan yiyecekleri alır gelir, hep birlikte sofraya kurup yiyecekleri yerler. Bîşr-i Hâfî geriye kalan yiyecekleri o adamla gönderir, kendisine hiç yiyecek bırakmaz. Adam gittikten sonra Bîşr-i Hâfî onun Musul’dan ziyarete gelen bir biraderi olduğunu, adının Feth-i Mevsilî olduğunu söyler. Hikâyenin sonunda ise bu anlatıdan kastedilenin dostlarla ziyafetin edebini bildirmek olduğu söylenir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da dostları yiyip içirmenin tevekküle zarara getirmeyeceğinden bahsedilir. (207b16)

19. Hikâye

Ariflerden bir zat rüyasında kıyametin koptuğunu ve güzel surette insanların cennete doğru ilerlediklerini görür o da onların peşine takılıp gitmek ister. Fakat melekler ona izin vermezler, ona dünyadaki heves ettiği şeyleri ve dünyada ikiden bire düşmediğini hatırlar yani iki gömleği olmasından bahsederler ve tekliğe inmedikçe o güruha katılamayacağını söylerler. Hikâyeden kastedilen dünya malını biriktirmenin ahiret ziynetlerine zarar vermesidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise birlik

güruhuna dâhil olmak için ikilikten uzak olmak gerektiği ve dünya malından vazgeçip ahiret ziynetleri elde etmek gerektiği söylenir. (208b2)

20. Hikâye

Mûsâ peygamber hastalanır ve ölüm döşeğine düşer, İsrailoğulları da onun ziyaretine gelirler. Ona ilaç önerirler fakat o Allah'ın onu ilaçsız tedavi edeceğine inanmaktadır. Fakat o sırada Allah ona onu ilaçsız iyileştirmeyeceğini vahyeder ve Hz. Mûsâ (a.s.) ilaç kullanınca eskisinden daha sıhhatli olur. Rabbinden ona ilacı reddetmesine dair bir uyarı alır, çünkü Hz. Mûsâ'nın (a.s.) ilacı reddedip ettiği tevekkül Rabbinin hikmetini batıl etmiştir. Hz. Mûsâ, bunun üzerine Allah'a tabiplerin ne işe yaradığını sorduğunda Allah da onların kendi emeklerinin karşılığını aldığını ve kendisinin yolladığı sıkıntı ve hastalığa karşılık onlara şifa yetkisini verdiğini ve kullarının gönüllerini hoş ettiğini söyler. Bu hikâyeden kastedilen, tedavinin ve ilacın tevekküle hâlel vermeyeceğidir, devamında ise 2 beyitlik bir kıta yer alır. (209a1)

21. Hikâye

“Serîr-i sarây-ı ser-i dîn”de server olan Hz. Ömer'in (r.a.) bir devesi çalınır, çok arar fakat bulamaz, o da artık deveden vazgeçip ölsün der ve mescide varıp iki rekât namaz kılar. Namazı bittiğinde içeri giren bir zat devesinin bir yerde bağlı olduğunu söyler, fakat çünkü Hz. Ömer (r.a.) devesine bakmaya gitmez çünkü onu çoktan Allah yolunda feda etmiştir. Bu hikâyeden maksat ise çalınmış nesnenin sadaka yerine geçeceğinin bildirilmesidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada çalınan bir malın Allah tarafından sadaka olarak kabul edileceği anlatılır. (209b4)

22. Hikâye

Şeyh Ebû Tâlib-i Mekkî'nin dilinden bir adamın öldükten sonra nasıl bir muamele gördüğü anlatılır. Ebû Tâlib-i Mekkî, adamın cennete girdiğini, bütün menzilleri temaşa eylediğini söylemesine rağmen gamlı ve hüzünlü olduğunu söyler. Bunun nedeni ise daha yüce makamlara nail olamadığıdır. Bunun sebebi ise söylediği sözün hakkından gelememesi, yani sözüyle yaptığı işin uyumlu olmamasıdır. Bu hikâyeden çıkarılan hisse kişinin sözüyle işinin uyumlu olması ve Allah'a layık olması gerektiği şeklinde kaydedilmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise yüce mertebe isteyeninin yaptığı işle ve söylediği sözün münasip olması gerektiği anlatılır. (209b15)

23. Hikâye

İsrailoğulları'ndan dindar bir adam vardır, bir gün rüyasında ona koyun otlatan bir kadının onun cennetteki yoldaşı olacağı söylenir. Adam uykudan uyanır ve o kadını bulur, üç gün ona konuk olur. Kadının yaptığı sadece oruç tutmak ve gece ise iftarını yapıp yatmaktır. Adam kadında herhangi bir cennetlik emaresi göremez ve kadına farklı bir ibadetinin olup olmadığını sorar. Kadın düşünür ve hatırına her hâle razı olduğu, zor bir durumda iken kolaylık dilemediği, hastayken sıhhat ummadığı, güneşte kaldığında gölge arzulamadığı gelir. Yani kadın her hâle rıza göstermektedir ve adam da kadının neden cennetlik olduğunu böylelikle anlamış olur. Hikâyeden çıkarılan hisse de her hâle razı olmaktır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da gelen belalara Allah'tan geldiğini düşünerek bundan hoşnut olmak gerektiği anlatılır. (210a12)

24. Hikâye

Zamanın birinde bir peygamber açlıktan on yıl boyu sıkıntı çeker, toprağı yatak, taşı da yastık edinir fakat sürekli şikâyet hâindedir. Bir gün ona neden sürekli şikâyet hâlinde olduğu sorulur. Çünkü Allah yeri ve göğü yaratmadan önce yaşayacaklarını levh-i mahfuzda yazmıştır, onun için değiştirmeyecek ve takdir tebdil olunmayacaktır. Ona eğer bir daha endişe hâlinde olacak olursa isminin peygamberler divanından kaldırılacağı uyarısı yapılır. Bu hikâyeden kastedilen ise kazaya razı ve teslim olmak gerektiğidir ve devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise hüküm neyse onun gerçekleşeceği anlatılır. (210b13)

25. Hikâye

İmrân b. el-Husayn'ın vücudu otuz yıl boyunca su toplamış, kafası üzerine düşmüş ne oturabilmiş ne de yatabilmiştir. Yattığı tahtanın altını da hâceti için delmişlerdir. Onu ziyarete gelen Mutarrif onun bu hâline üzülüp ağlar, fakat İmrân b. el-Husayn, Allah'ın sevip dilediğinin kendi sevip dilediğinden daha makbul olduğunu söyler ve dünyadaki belaların ona rahmet sebebi olduğunu söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da bela çekmenin enbiya işi olduğu ve bela çekilirken çıkan inlemelerin Allah'tan geldiği anlatılır. (211a11)

26. Hikâye

Saîd b. ebî Vakkâs âmâ olmuştur, duası makbul sayılan bir genç onun yanına gelir ve gözlerinin sıhhat bulması için dua etmek ister, fakat Saîd b. Ebî Vakkâs Rabbinin hükmünü kabul etmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada Allah'tan gelen belaları kabullenmek gerektiği anlatılır. (211b9)

27. Hikâye

“Gönlü sâfi” olan Bişr-i Hâfi bir şehirde vücudu zarar görmüş bir adamın Allah’a sayısız şükürlerde bulunduğunu görür. Bir anda sara nöbeti geçiren adam yere yuvarlanır, her yeri toprak olur, yardıma giden Bişr-i Hâfi onu yerden kaldırır ve o belanın ondan giderilmesi için dua eder. Fakat yerdeki adam duayı işitir ve Rabbiyle arasına girdiği için ona kızar ve Allah’ın ona verdiği nimetleri ondan gidermek istediğini söyler, bu hikâyeden kast edilen mananın kazaya rıza göstermek olduğu söylenir devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise çekilen mihnetin rahmet olduğu söylenir. (212a5)

28. Hikâye

Serî-i Sakatî’nin tevbesine sebep olan hadise hikâye edilir. Serî- Sakatî pazara varır ki kendi dükkânı haricinde bütün esnafın dükkânı yanmıştır. Bu manzaraya şükreden Serî-i Sakatî daha sonra şükründen pişman olur ve tevbe eder. Dükkânındaki bütün malını ise dükkânı yanan esnafa sadaka eyler, kendisine bir çöp bırakmaz. Serî-i Sakatî kendisini düşünerek ettiği bir şükür için 30 yıl boyunca istiğfar etmiştir. Bu hikâyeden kastedilen başkasının malı zarar gördüğünde sevinmemek gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da bir kişiye uğrayan zarardan dolayı rahatlamamak gerektiği anlatılır. (212b1)

29. Hikâye

Züleyhâ iman getirdikten sonra Hz. Yûsuf’la (a.s.) nikâhlanır ve uzlet yolunu seçerek ibadetle meşgul olur. Allah’ı tanımazdan evvel Hz. Yûsuf’a meftun olduğunu ama Allah’ı tanıdıktan sonra başkasının muhabbetinin gönlünden silinip gittiğini söyler. Fakat Hz. Yûsuf, Allah’ın ona iki oğlu olacağını ve ikisinin de peygamber olacağı şeklinde vahiyde bulunduğunu söyler ve bu müjde karşısında da Züleyhâ onunla imtisale razı olur. Bu hikâyede kastedilen Allah sevgisi üzerine başka bir sevgi getirmenin hata olduğunu söylemektir, devamında gelen 2 beyitlik kıtada Allah’ın muhabbeti üzerine başkasının muhabbetini getirmenin putperestlik olduğu anlatılır. (212b15)

30. Hikâye

Mûsâ peygamber zamanında adı Berh olan bir adam vardır. Mûsâ peygamber onunla yağmur duasına çıkar. Allah o esnada Mûsâ peygambere Berh’in bir ayıbının olduğunu söyler o da Rabbine ne olduğunu sorar ve Berh’in ayıbının seher rüzgârının

burnuna hoş gelmesiyle ve onunla gezinmek olduğunu öğrenir. Fakat kulların mabudlarından farklı bir şeyle ünsiyet kurmamaları gerekmektedir. Bu hikâyeden kastedilen, Allah'tan başkasıyla ünsiyet kurmamak gerektiği şeklinde verilmiştir. Devamında gelen 4 beyitlik nazmda dost yüzüne seher rüzgârının perde olduğu söylenir. (213a14)

31. Hikâye

Bir zat vardır, bir orman içerisinde kendisini ibadete adamıştır. Bir gün bir ağaç dalı üzerinde güzel sesiyle öten bir kuşa hayran olur ve yerini kuşun cıvıladığı yere taşır. Allah, zamanın peygamberi vasıtasıyla ona Rabbinden vazgeçip bir mahlukla ünsiyet kurduğu için onun derecesini düşüreceğini ve eğer bulunduğu mertebesinden aşağı indirirse bir daha hiçbir amelle o dereceye çıkamayacağı ihtarında bulunur. Bu hikâyeden maksat ise Allah'ın kendisinden başkalarını sevmeyi dilemediğini anlatmaktır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada başkasına meyletmenin cehalet olduğu anlatılır. (213b9)

32. Hikâye

Âsaf b. Berahyâ çok günahkârdır. Bir gün Allah, Süleymân peygambere Âsaf'ın günahlarına çokça sabrettiğini ve bir akıbet verip onun halka ibret olacağını söyler. Âsaf, Süleymân peygamberden bunu işitir ve hemen bir ağaçlığa varıp ellerini kaldırıp dua etmeye başlar. Duasında tevbe etmesini sağlayacak, yol gösterecek ve koruyacak olanın Allah olduğunu, yoksa nerelere gideceğini söyler. Bu duanın sonrasında Süleymân peygambere Allah'ın bu tevbe kabul ettiğine dair vahiy gelir. Bu hikâyeden maksat, Allah'a niyaz etmek gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada Allah'a gece gündüz namaz ve niyaz içerisinde olmak gerektiği anlatılır. (214a4)

33. Hikâye

Mûsâ peygamber zamanında yedi yıl boyunca kıtlık yaşanır. Kıtlıktan insanların artık mecali kalmaz ve neredeyse helâk mertebesine gelirler. Mûsâ peygamber yetmiş bin adamla yağmur duasına çıkar. Fakat Allah tevhit ehli olmadıkları ve günahlarının karanlığı kendilerini sardığı için onların duasının kabul olmayacağını Mûsâ peygambere bildirir. Allah, onların geri dönmesini ve Berh adlı kulunun dua etmesini söyler. Mûsâ peygamber Berh'i bulur ve Berh duaya başlar. Berh duasında Allah'a “Suların çekildi mi? Rüzgâr emrine boyun eğmez mi? Hazine de bir

şey kalmadı mı? Günahkâr kullarına rahmet edeceğine dair sözüne muhalefet mi edersin? şeklinde küstah gibi görünen ama aslında naz makamına ait olan sözler söyler. Berh'in duasından sonra o kadar yağmur yağar ki yerdeki karıncalar bile ıslanır, insanlar evine sahradan güçlkle döner, öğle vaktine kadar dize kadar ot biter. Berh Hz. Mûsâ'ya Allah'a husumet ettiğini söyler, Hz. Mûsâ da onun bu tavrı üzerine gazaba gelip onu incitme üzereyken Allah Berh'ten hoşnut olduğuna dair Hz. Mûsâ'ya vahiy gönderir. Bu hikâyede kastedilen Allah'ın has kullarının ona naz yapabildikleri ve bunun Allah'a hoş geldiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da has kulun ettiği nazın efendisine hoş geldiği anlatılır. (214b4)

34. Hikâye

“Erenlerin ser-efrâzı” olan Yahyâ b. Muâz-ı Râzî'nin dilinden Bâyezîd-i Bistâmî anlatılır. Yatsı namazından seher vaktine kadar ayak parmakları üzerinde gözü açık duran Bâyezîd-i Bistâmî ancak seher vaktinde secdeye iner ve sabah namazına kadar inler ve dua eder. Duasında birçok kişinin Allah'tan çeşitli şekilde talebi olduğunu ve Allah'ın onların taleplerini yerine getirdiğini dile getirir. Ama ona hoş gelen bir nesne olmadığını yoksa dileyeceğini söyler. Bâyezîd-i Bistâmî öyle bir makamdadır ki Rabbi onunla konuşur ve onun mukbil kullardan olduğunu söyler. Yahyâ b. Muâz-ı Râzî de Allah'ın bu denli memnuniyeti karşısında Bâyezîd-i Bistâmî'ye neden bir şey dilemediğini sorar o da ona gayret geldiğini ve kimsenin bunu anlayamayacağını söyler. Hikâyeden maksat Allah'ın yüceliğini beyan etmektir. Kıta ile de hikâye sonlandırılır. (215b6)

35. Hikâye

Ebû Tûrâb-ı Nahşebî'nin ibadetle meşgul bir müridi vardır, onun hâli ona çok hoş gelir. Müridine keşke Bâyezîd-i Bistâmî'yi görseydin der. Fakat mürit daha yücesini, Allah'ı gördüğünü ve O'nunla meşgul olduğunu söyler. Fakat Ebû Tûrâb-ı Nahşebî, müridinin Bâyezîd-i Bistâmî'yi görmesinde ısrar eder. Nihayet, bir ormanlıkta onu bulurlar, mürit, Bâyezîd-i Bistâmî'yi görür görmez oracıkta can verir ve onu defnederler ve Ebû Tûrâb-ı Nahşebî Bâyezîd-i Bistâmî'ye müridini bir bakışla yere indirdiğini söyleyince Bâyezîd-i Bistâmî bu müridin sadık bir dost olduğunu ve kendisini gördüğünde müridin iç âlemindeki sırra muttali olup ve buna dayanamayıp can verdiğini söyler. Bu hikâyeden kastedilen ise büyük kişileri tazim edip nazar etmek

gerektiği şekilde kaydedilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada aziz kişilere nazar ederken dikkatli olmak gerektiği anlatılır. (216a15)

36. Hikâye

Bistâm şehrinde Bâyezîd-i Bistâmî'nin meclisinin müdavimlerinden bir adam vardır onun yanından ayrılmaz ve her daim hizmetindedir. Adam, Bâyezîd-i Bistâmî'ye otuz yıldır gündüzleri oruçlu, geceleri de ibadetle meşgul olduğunu, ama bunun kendisinde hiçbir netice hasıl etmediğini söyler. Bâyezîd-i Bistâmî de onun tıraş olup sokaklarda ona divane denilene kadar dolaşmasını ister. Fakat adam kendisine bunu yakıştıramaz ve Sübhânallâh! der. Bâyezîd-i Bistâmî bu sözün o anda şirk olduğunu çünkü bu şekilde nefsini tazim ettiğini söyler. Adam ondan başka tavsiye istese de Bâyezîd-i Bistâmî çare olarak yine aynısını sunar, ama adam yine nefesine yediremez. Bu hikâyede kastedilenin kişinin şeref kaygısıyla mabuduna gidemeyeceği ve menzil kat edemeyeceği söylenir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da nam ve şeref tarlasını rüzgâra vermedikçe bu yola baş koymamak gerektiği anlatılır. (217a7)

37. Hikâye

Ebû Muhammed Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî herkese “Ey dost” diye seslenir, ona bir gün neden herkesi böyle çağırdığı sorulur o da insanların ya Allah'ın dostu ya da İblis'in dostu olduğunu söyler. Bu hikâyede kastedilen kişinin dilini hayırsız söz söylememeye alıştırması gerektiğidir. Devamındaki 2 beyitlik kıtada da aynı mana tekrarlanır. (217b15)

38. Hikâye

İsrailoğulları'ndan iki yüz yıl boyunca günah işlemiş olan bir zat vardır ve bu hâl üzere vefat etmişti ve ayağına ip bağlayıp süründürüp bir çukura atmışlardır. Allah, Mûsâ peygambere vahiy göndermiştir ki o çukurda yatan şahsı kefene sarsın, İsrailoğulları'ndan bir cemaat yapıp namazını kılsın ve defneylesin. Hz. Mûsâ (a.s.) bunu İsrailoğulları'na söylediklerinde şaşırıp kalırlar, bu asi ve günahkâr bir kula neden böyle muamele etmek gerektiğini öğrenmek isterler, Hz. Mûsâ (a.s.) Rabbine sorar ve Rabbi ölen adamın günahkâr bir kul olduğunu ama bir gün Tevrat'ta Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismini görünce öpüp gözüne sürdüğünü ve onun bu amelini beğendiğini ve iki yüz yıllık günahını bağışladığını söyler. Bu hikâyeden murat olunan ise Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sevmenin faydasını bildirmektir. Devamında gelen 4 beyitlik kıt'a-i kebîrede salavatın faziletleri anlatılır. (218a8)

39. Hikâye

Abbâs b. Abdülmuttalîb, Ebû Cehil'le cahiliye devrinde yakın dostlardır. Ebû Cehil vefat edince onun elim azaplar çektiğini öğrenir ve Allah'a onu rüyada görmesi için dua eder. Rüyasında Ebû Cehil'i etrafında bir nice zebaniyle ateşin içinde görür ve üzerindeki azabın sadece pazartesi geceleri kaldırıldığını öğrenir, o gece de Hz. Muhammed'in (sav) doğduğu müjdelenmiştir ve Ebû Cehil de o sevinçle bir cariyeye azat etmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik nazmda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) adını her daim hatırlamak gerektiği söylenir. (218b11)

40. Hikâye

Rebî b. Haysem 20 yıl boyunca Abdullâh b. Mesûd'un hizmetinde bulunmuştur. Abdullâh b. Mesûd'un bir cariyesi vardır. Cariye, sürekli başını önde tuttuğu için Rebî b. Haysem'in gözlerini âmâ sanmıştır. Bir gün Rebî b. Haysem demirci pazarından geçerken ateşin alevinden dehşetinden korkup bayılır, namaz vakti geçmek üzereyken Abdullâh b. Mesûd onu sırtlanıp eve getirir ama Rebî uyanamaz, beş vakit namaz geçip gider. Bu hikâyede kastedilen kişinin huşu içinde olup Allah'tan korkması ve gözünü namahrem yüzünden sakınmasıdır. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namahreme nazar etmemekle alakalı hadisi anılır. (219a11)

41. Hikâye

Bir âlim vardır, hiç lütufta bulunmaz. Ona dervişlere cömertlikte bulunmanın makbul olacağı söylenir. Fakat o tasavvuf ehline lütufta bulunduğunu söyler. Çünkü tasavvuf ehli hayır iş işler ve Allah'ı düşünürler, eğer fakir kalsa gönülleri dağılır, ama diğerlerinin yani dervişlerin kastı dünyadır. Bu sözü Cüneyd-i Bağdâdî işitir ve bundan daha makbul bir söz işitmediğini söyler. Bu hikâyeden çıkarılan hisse hikâyenin sonunda sadaka verirken insanların salih olup olmadığına bakılması şeklinde kaydedilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada namaz ehline sadaka vermek gerektiği çünkü onların ihsanı ve lütfu hak eden kişiler olduğu söylenir. (219b11)

42. Hikâye

İsrailoğulları'nda bir adam vardır, istediği kadın bir aylık mesafe uzaktadır. Kölesini o kadını almaya gönderir. Köle kadını alır ve yola koyulurlar, bir gün şeytan köleye yaklaşır ve o kadınla işret yapmasını söyler. Fakat köle bu telkini duyar duymaz hemen namaza durur ve Allah'a şeytanın onu fitneye davet ettiğini, masiyete

sürüklemek istediğini şikâyet eder ve şeytanın şerrinden Rabbine sığınır. Seher vaktine kadar Allah’a sığınıp dua eder ve sabah kadınla birlikte yola çıkarlar. Allah’ın rahmeti yetişir ve o yol bir aydan bir güne düşer ve efendisinin yanına varırlar. Bu hâlden Rabbi de hoşnut olarak onu nübüvvetle şereflendirir. Bu hikâyede kastedilen, haramdan perhiz etmenin sonucunun saadet ve nübüvvet sebebi olduğudur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise haramdan yüz çevirmenin faziletleri anlatılır. (220a9)

43. Hikâye

İsrailoğulları’ndan ibadetle meşgul bir zat vardır, bir gün ona bir kavmin ağaca taptığı haberi gelir, o da eline baltayı alır ve o ağacı kesmeye gider. Yolda yaşlı suretine bürünmüş olan İblis’le karşılaşır ve tartışmaya tutuşurlar. İblis onu türlü desiselerle bu işten vazgeçirmeye çalışır ve bu işten vazgeçerse yastığının altına her gün iki dinar bırakacağını, onunla hem ailesini doyurup hem de fakirlere sadaka verebileceğini söyler. Bu fikir zatın aklına yatar, kabul eder, gider ertesi sabah yastığının altında iki dinarı bulur. Fakat bir sonraki sabah dinarları bulamayınca şeytana uyararak yanlış bir iş yaptığını düşünüp yola koyulur. İblis’le tekrar karşılaşır. Geçen seferki kavgalarında İblis’in üzerine çıkmıştır ama bu kez İblis onun üzerindedir. Bunun sebebi ise geçen sefer Allah rızası için yola koyulmuş olmasıdır bu kez kendi nefsi için yola koyulmuştur. Bu hikâyede kastedilen Allah için işlenen bir işe şeytanın dâhil olamayacağıdır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da aynı mana tekrarlanır. (221a5)

44. Hikâye

İsrailoğulları’nda bir kadın hükümdar vardır, cemal ve kemal sahibidir. Bir gün bir genci kendisine davet eder, genç de kabul eder. Genç halvet yerinde melikeden bir bardak su ister ona abdest aldıktan sonra onunla meşgul olacağını söyler. Fakat genç, dediğini yapmaz, hemen sarayın üzerine çıkar ve Allah’a tevekkül edip kendisini aşağı atar. Allah meleklerine onu yavaş yavaş yere indirmelerini söyler, İblis’in dostları İblis’e genci yoldan çıkaramadığı için ona kızarlar. İblis onlara, gencin nefsini Allah yolunda feda ettiğini ve onunla başa çıkamadığını söyler. Hikâyeden kastedilen nefsin uymayan kişinin İblis tarafından yoldan çıkarılamayacağıdır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da nefsin gözetilmesi ve ondan bir an bile gafil olmamak gerektiği anlatılır. (223a2)

45. Hikâye

Bir gün bir kimse bayram namazını kılar, görürler ki elbisesini ters giymiştir çünkü elbisenin yönünü gece karanlığında anlayamamıştır. Onu elbisesini düzeltmesi için uyarırlar fakat o düzeltmez, onu halk için değil Allah için öyle giydiğini söyler. Bu hikâyede kastedilen ise kişinin işini Allah için yapması gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada Allah için yapılan işin halk için değiştirilmemesi gerektiği çünkü onun sevabından uzak kalınacağı anlatılır. (223b1)

46. Hikâye

Büyük şeyhlerden Ebû Saîd-i Tüsterî'yi Arife günü ikindi vakti tarla sürerken görürler. Ona bir kişi gelip bir teklifte bulunur ama o teklifi reddedip adamı gönderir, ona daha sonra ne teklif edildiği sorulduğunda da hacca gitmenin ve Kâbe'yi tavaf etmenin teklif edildiğini söyler. Ebû Saîd-i Tüsterî de öncesinde, akşamdan önce tarlayı sürüp sonrasında hacca gitmeye niyetlenmiştir. Eğer o adamla hacca gitmeyi kabul etseydi niyetlendiği işin yapılmadan kalmış olacaktır, o yüzden teklifi reddetmiştir. Bu hikâyeden çıkarılan hisse niyet edilen işten dönmek gerektiğidir. Devamında 2 beyitlik kıtada da niyet edilen işten dönülürse bela erişeceği ve niyetin amelden daha hayırlı olduğu anlatılır. (223b9)

47. Hikâye

“Gönlü sâfi” olan Bîşr-i Hâfî hasta olur ve doktor gelir ve mizacına uygun yiyecekleri öğrenmek ister. Bîşr-i Hâfî, doktorun saydığı bütün nimetlere karşılık daha kolay elde edilen bir yiyeceği söyleyince doktor ona ondan daha iyi bir tabip olduğunu söyler. Burada kastedilen mana da Allah yolundaki âşıkların ilaçlardan ziyade bazı yiyeceklerle de tedavi olduğudur. Devamındaki 2 beyitlik kıtada ise aynı mana tekrarlanır. (224a5)

48. Hikâye

İsrailoğulları'ndan bir seyyah vardır, bir gün bir kavmin yeni bir yol yaptığını görür, oradan geçmeye tereddüt eder. Ama yine de o yoldan gider, sonra Allah tarafından ona zalimlerin yolunu kullandığına dair bir uyarı gelir. Hikâyeden kastedilen mana ise ibadet hukukuna riayet etmek gerektiği şeklinde kaydedilir ve devamında gelen 2 beyitlik kıtada muvahhit olanın ibadet hukukuna riayet etmesi gerektiği anlatılır. (224b9)

49. Hikâye

“Sultân-ı aşka mahrem” olarak nitelenen İbrâhîm b. Edhem bir gün Ebû İshâk-ı Fezârî’nin makamına gelir. Ebu İshâk da ona helva getirir. Fakat İbrâhîm b. Edhem ona oruçlu olduğunu söyler. Fakat Ebu İshâk bir gün kendisini Süfyân-ı Sevrî’nin ziyaret ettiğini, onun da oruçluyken orucunu bozup yemeğe iştirak ettiğini söyler. İbrâhîm b. Edhem de bu sözden sonra orucunu bozar ve Ebû İshâk’la birlikte yiyeceklerden yer. Bu hikâyeden kastedilen, oruçlu bir kimsenin bir dostunu ziyaret ettiğinde sonradan kaza etmek şartıyla orucunu açılabilceğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada davetlerde nafilâ orucun bozulabileceği söylenir. (225a7)

50. Hikâye

“Hem-dem-i cân-ı âdem” olan İbrâhîm b. Edhem bir gün pazardan yiyecek alması için kölesine bir miktar akçe verir. Fakat köle, pazarda İbrâhîm b. Edhem’in istediği yiyecekleri bulamaz. İbrâhîm b. Edhem de bu duruma razı olur ve erenler gibi sabredebileceğini söyler. Bir gün onu ziyarete bir dostu gelir ve ona ikramlar hazırlar. Dostu hazırlanan ikramların çok olduğunu ve bunun israfa gireceğini söylediğinde de İbrâhîm b. Edhem yiyecekte israfın olmadığını, elbise ve kumaşta israfın olduğunu söyler. Bu hikâyeden kastedilen ise dostlara iyi bir ziyafet hazırlamak gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada dostlara ziyafet verildiğinde çokça leziz nimetler hazırlamak gerektiği anlatılır. (225b2)

51. Hikâye

Bir gün bir kadı, bir emiri ziyarete gelir fakat oruçludur. Bakar ki emir kuzu kebabı yemektedir. Kadı oruçlu olduğu hâlde ona eşlik etmeye başlar. Emir şaşırır ve ona neden orucunu bozduğunu sorduğunda da kadıdan orucun kazasının yapabileceği ama kuzu kebabının kazasının yapılamayacağı cevabını alır. Hikâyeden kastedilen hoş yemek denk geldiği zaman orucu açmak gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise nefis yiyeceklere denk gelindiğinde orucu açabilme salâhiyeti anlatılır. (225b13)

52. Hikâye

“Meydân-ı zühdün pehlevânı” olan Ebû Süleymân-ı Dârânî bir gün dostlarının arzu ettiği yemekleri hazırlayıp onları davet eder ve onlara güzel yemekleri dostlarla birlikte yemenin güzelliğinden bahseder. Hikâyeden çıkarılan hisse ise dostların canının çektiği şeyi önlerine getirmek olarak kaydedilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da dostlara yedirilen leziz yiyeceklerin zayi olmayacağı anlatılır. (226a9)

53. Hikâye

Hz. Âişe (r.a.) çok cömerttir, kendisi yamalı kıyafet giyerken o, ona gelen hediyeleri infak eder. Kendisi sirke ve zeytinle akşamı ederken o akçeleri Resulün hanımlarına paylaştırır. Bir gün onu bu hasletinden Abdullâh bin ez-Zübeyr men eder, Hz. Âişe de (r.a.) onun bu tavrına karşılık bir daha onunla konuşmaz. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada cömertlik hasletinden daha iyi bir huy olmayacağı anlatılır. (226b2)

54. Hikâye

“Dil ü cân âsumânın mihri” olan Hasan-ı Basrî yemeğini çok miktarda pişirmektedir. Bu durum bir zat tarafından Süfyân-ı Sevrî’ye söylenir ve “Et getirici olanlara Allah’ın düşman olduğu” hadisi hatırlatılır. Fakat Süfyân-ı Sevrî, hadisin maksadının o olmadığını, kastedilen mananın “etin aldatıcı” şeklinde olduğunu söyler. “Et yemek”ten muradın da gıybet etmek olduğunu söyler. Hasan-ı Basrî de bunlara yorum olarak aşını buğday unu, şerbet ve halis yağla yaptığını, bundan dolayı bir Müslüman’ın ayıplanmaması gerektiğini söyler. Burada, “Biriniz, ölmüş kardeşinizin etini yemekten hoşlanır mı?” hadisine atıf yapılmaktadır. Hikâyeden kastedilen mana ise nimetin helalinin hoş olduğudur. Devamında da 3 beyitlik kıt’a-i kebîre yer alır. (226b11)

55. Hikâye

İmâm Şâfi hazretleri bir gün Bağdat’ta Zaferânî’nin evinde misafir olur. Zaferânî cariyesine alınacak yiyeceklerin yazılı olduğu bir kâğıt verir. Daha sonra İmâm Şâfi yazılan kâğıda bakarak alınacak yiyeceklerin miktarını artırır. Zaferânî sofraya oturduğunda sofrada söylediğinden fazla yiyecek olduğunu ve bunların nereden geldiğini cariyesine sorunca cariyeye onları İmâm Şâfi’nin istediğini söyler. Zaferânî bu duruma kızmaz aksine sevinir ve cariyeyi azat eder. Bu hikâyede kastedilen ise dostların evinde ne arzu edilirse söylenebileceğidir. Devamında gelen 2 beyitlik nazmda aynı mana tekrarlanır. (227a10)

56. Hikâye

İmâm Şâfi ve onun dostları Hasan-ı Basrî’nin evine misafir olurlar. Orada ne bulurlarsa yerler. Hasan-ı Basrî eve geldiğinde onları yemek yer görünce mutlu olur. Aynı şekilde Süfyân-ı Sevrî’nin o yokken evine dostları gelir yemek yerler, sofraya kalkmadan Süfyân-ı Sevrî gelir ve bu durumdan mutlu olur, onlara selefin ahlâkının da böyle olduğunu söyler. Bu hikâyede kastedilen dostların birbirinin evinde izinsiz

yemek yiyebilmesidir. Devamında gelen 2 beyitlik nazmda da dostların evlerinde teklifsiz yemek yenilebileceği ve bu durumdan memnun olunacağı anlatılır. (227b7)

57. Hikâye

Hz. Hüseyin (r.a.) bir gün yolda giderken insanlardan yemek isteyen ve yere dökülmüş ekmek parçalarını yiyen bir topluluk görür, onlara selam verir ve oturup onlarla birlikte o ekmek parçalarından yer ve hatrından Allah'ın kibirlileri sevmediğini geçirir. Bu hikâyeden kastedilen ise miskinlere şefkat edip onlara eşlik etmek gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada fakirlerle beraber olmanın nefisteki kibir sıfatını gidereceği anlatılır. (228a1)

58. Hikâye

Ubbetî hazretleri Medine ehlinde birisini görüp ona Medine ehline şaşırdığını söyler, çünkü o şehrin uleması kendi şehrinin ulemasından daha bilgilidir, cahili daha iyidir, delileri daha arkadaşdır. Medine ehlinin bu hâlinin sebebini sorduğunda ise bu hâlin açlıktan kaynaklandığı, tambur ve ney içi boş iken nasıl güzel sesler çıkarıyorlarsa onların da içinden güzelliklerin sadır olduğu cevabını alır. Bu hikâyede kastedilen ise mürit olan kimsenin yemeği az yemesi gerektiği ve böylelikle içinin İlahi aşkın nuruyla dolacağıdır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da ney gibi olmak gerektiği anlatılır. (228a12)

59. Hikâye

Ebu'l-Hüseyin-i Nûrî halktan sadaka dilenmektedir. Fakat bu hâl ona zor ve çirkin gelmeye başlayınca bu durumu Cüneyd-i Bağdadî'ye anlatır, halktan sadaka dilenmesinin sebebini onlara aldığı sadakayı tekrar bağışlamak olduğunu söyler. Devamında gelen iki beyitlik kıtada helal maldan sadaka vermek gerektiği anlatılır. (228b8)

60. Hikâye

“Saâdet mihri” olarak vasıflandırılan Hasan-ı Basrî, sefere gittiklerinde kırk yıl dahi gelmeseler arkalarında bıraktıkları ailelerini görüp gözeten insanların olduğunu ve sefelin âdetinin de böyle olduğunu anlatır. Bu hikâyeden kastedilen ise dostların birbiriyle olan ilişkileri ve övülen ahlakını beyan etmektir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise borçlu olan dostlara yardım etmek gerektiği çünkü Resûlün böyle buyurduğu anlatılır. (229a15)

61. Hikâye

Bir genç “tâlib-i Yezdân” olarak nitelenen Ebû Derdâ’nın meclisindedir. Ebû Derdâ onu çok sever ve onu her daim kendi yanına oturtur ve halk da gence haset etmeye başlar. Genç, yanlış bir iş yaptığında onu Ebû Derdâ’ya şikâyet ederler. Ebû Derdâ gence gerekeni söyler ama böyle bir nedenden ötürü de dostunu kaybetmek istemediğini gerektiğini dile getirir ve bu tavrın Selmân-ı Fârisî ve Hz. Ömer tavrı olduğunu söyler. Bu hikâyede kastedilen ise meydana gelen bir hatadan dolayı dostları terk etmemek gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da dostun ayıbından ötürü onunla ilişkiyi kesmemek gerektiği anlatılır. (229b8)

62. Hikâye

Ashabdan bir kişi vardır, ona dost olduğu bir kişiyle alakalı uygunsuz bir iş yaptığı söylenir, ama o dostuna değil onun yaptığı işe kızar, onunla ilişkiyi kesmez ve Şuarâ suresinin 216. ayetini göstererek Rabbinin orada “Eğer sana karşı çıkarlarsa ben sizin yaptıklarınızdan uzağım, de.” buyurduğunu söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada dost edinmek isteyeninin onun ayıbına bakmaması gerektiği anlatılır. (230a3)

63. Hikâye

“Meydân-ı zühdün pehlevânı” olan Ebû Süleymân-ı Dârânî Irak’ta bir dostu olduğunu ve ne zaman zora düşse hâlini ona bildirdiğini ve onun da hemen ona bir kese altın gönderdiğini söyler. Bir gün Ebû Süleymân-ı Dârânî’nin mala ihtiyacı olur ve dostu ona istediği malın miktarını sorduğunda Ebû Süleymân-ı Dârânî gücenir. Bu hikâyede kastedilen dostlara ödünç vermekten kaçınmamak gerektiğidir ve devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise ödünç verileceği zaman miktar sorulmaması gerektiği, ne kadar istenirse o kadarını dostun önüne sermek gerektiği ve zaten ihtiyacı olanın ihtiyacı kadar alacağı söylenir. (230a11)

64. Hikâye

Utbe-i Âbid’in bir dostu vardır ve onu kardeş edinmiştir. Bir gün o dostundan dört bin akçe ister fakat o iki bin akçe vermek isteyince Utbe-i Âbid ondan uzaklaşır ve onun dünya dostluğunu ahiret dostluğuna tercih ettiğini söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada dünyayı dost edinmemek gerektiği, çünkü hakikatin Rabbin sevgisinin olduğu anlatılmaktadır. (230b4)

65. Hikâye

“Velî” olarak tanımlanan Feth-i Mevsilî’nin bir dostu vardır ve onun ailesine gidip bir ihtiyacını görmesini ister. İçeriden sandığı getirip Feth-i Mevsilî’nin istediği

kadarı içinden almasını söylerler. Bu manzaraya şahit olan cariyeye durumu efendisine anlatınca efendisi bu anlatılanlar üzerine şükreder ve cariyeyi azat eder. Devamında gelen 3 beyitlik kıt'a-i kebîrede ihtiyaç sahibi dostların ihtiyacını görmek gerektiği ve böyle yapılırsa bir köle azat etmiş gibi sevap kazanılacağı anlatılır. (230b11)

66. Hikâye

Şübrime eski bir dostu için zor bir iş üstlenir, dostu da ona karşılık olarak malından biraz Şübrime'ye gönderir. Fakat Şübrime bunu kabul etmez, onun yerine dostunun abdest alıp namaz eda kılmasının daha evlâ olduğunu söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada bir iyilik yapıldığında karşılık beklememek gerektiği anlatılır. (231a3)

67. Hikâye

İki kimse birbiriyle dost olur fakat içlerinden birisi gönlünü başka birisine kaptırır ve bu durumu dostuna söyler, isterse aralarındaki muhabbet sözleşmesini bozabileceğini söyler. Fakat o, bu günah ondan sadır olsa bile asla bu dostluğu bozmayacağını ve o aşktan kurtulmadıkça yemek yemeyeceğini söyler. Dediği gibi kırk gün ne yer ve ne içer ve dostunun bu mecazî aşktan kurtulması için dua eder. Kırk gün sonra dostunun gönlünden bu aşk gitmiş olur ve dostunun yanına geri döner. Bu hikâyede kastedilen ise muhabbetin sadakati hakkındadır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da uhuvvette sadakatin önemli olduğu anlatılır. (231a13)

68. Hikâye

“Güzîde-i ebrâr” olan Mâlik b. Dînâr ile Muhammed b. Vâsî, Hasan-ı Basrî'nin evine giderler. Hasan-ı Basrî evde yoktur ama Muhammed b. Vâsî sofranın önüne kurulur ve Mâlik b. Dînâr onu ne kadar uyarsa da o sofradakileri yemeye devam eder. Hasan-ı Basrî evine gelir, manzarayı görür fakat kızmaz. Aksine “Suffa” ehlinin de böyle davrandığını ve ihtişama gerek olmadığını söyler. Bu hikâyeden kastedilen ise dostlar arasındaki teklifsizliktir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise dostlar arasındaki külfetin cahil âdeti olduğu anlatılır. (231b14)

69. Hikâye

“Nefsine cevvar” olan Mâlik b. Dînâr bir yerde bir güvercinle bir karga görür. Mâlik b. Dînâr iki ayrı cinsi bir arada gördüğüne şaşmıştır. Yakınlarına yaklaşıncaya görür ki ikisinin de kanadı kırıktır. Bu hikâyede çıkarılan hisse ise farklı cinsten olanların bir arada olmasının zarureten kaynaklanmasıdır. Devamında gelen 2 beyitlik

kıtada ise birbiriyle ehil olmayanların sohbet ettiği görüldüğünde bunun zaruretten kaynaklandığını çünkü her cinsin meylinin kendi cinsine olduğu anlatılır. (232a9)

70. Hikâye

Yûnus peygamber hanımını bir sözle incitir ve ondan sonra dilsiz olur. Ona neden bu hâle geldiğini sorulduğunda ise onun Allah’a dünyadayken ceza vermesi ve ahirete bırakamaması şeklinde dua ettiği öğrenilir. Allah da ona ceza olarak hanımını vermiştir. Bu hikâyeden kastedilen ise kötü huylu bir kadının kişinin ukubeti olduğudur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise kötü ahlâklı bir kadına sahip olanın cehennemi yaşayacağı, gece gündüz azap çekeceği ve içtiğinin zehir, yediğinin de zakkum olacağı bildirilir. (232b1)

71. Hikâye

İsrailoğulları’nda ibadet ehli bir adam vardır. Zamanın peygamberine ondan bahsederler, fakat peygamber sünneti terk ettiği için onun iyi bir adam olmadığını söyler. Adam bu duruma çok üzülür, sünneti yerine getirmediği için diğer ibadetlerinin de nakıs olacağını düşünür ve peygamberin huzuruna çıkıp evliliğe yatkın olmadığını söylese de peygamber kızını ona nikâhlar. Bu hikâyeden kastedilen ise nikâhın faziletidir ve devamında gelen 2 beyitlik kıtada evli olmayanın ibadetinin eksik olacağı söylenir. (232b11)

72. Hikâye

Bîşr-i Hâfî hazretleri vefatından sonra rüyada görülür. Hâli sorulduğunda ona yetmiş derece verildiğini fakat evli oldukları için evliyanın mertebesine erişemediğini söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da tek değil çift olmak gerektiği çünkü evlilerin menzillerinin yüce olduğu anlatılır. (233a4)

73. Hikâye

Abdullâh b. Mübârek’in huzuruna gelen zalim bir adamı boş çevirmesi hikâye edilir, hikâyeden çıkarılan hisse ise zalimlere yardım etmemek gerektiği şeklinde belirtilir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da zalimlere yardım etmenin uygun olmadığı anlatılır. (233a9)

74. Hikâye

“Hakikat hadîkasının nuru” olan Süfyân-ı Sevrî, Mehdî’nin yanına varır. Mehdî ondan kâğıda bir şey yazmasını ister. Fakat Süfyân-ı Sevrî yazacağı şeyi önce

işitmek ister. Hikâyeden murat zulüm üzere yardımlaşmamak gerektiğidir. Bu hikâyenin devamında kıta yoktur. (233a16)

75. Hikâye

Hasan-ı Basrî bir deveyi dört yüz akçeye satmak ister fakat müşteri iki yüz akçeye pazarlık yapar. Bu hikâyede de hoşgörü anlatılmak istenir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da Hasan-ı Basrî'nin müşteriye yarı yarıya indirim yaptığı ve bunun cömertlik olduğu anlatılır. (233b4)

76. Hikâye

“Merd-i dîn” olan Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel'in sohbetindedir, fakat nice yıl geçmiştir Ahmed b. Hanbel onunla yemek yememiştir. Çünkü Yahyâ b. Maîn uygun olmayan bir kelime söylemiştir. Bu hikâyede kastedilen ise yenilen lokmada ihtiyat etmek gerektiğidir, devamında ise 2 beyitlik bir kıta yer alır. (233b10)

77. Hikâye

Zahidin biri bir gün bir gümüş kaybeder, akşama kadar onu arar. Ona hem zahit olup hem de gümüş peşinde koştuğu sorulduğunda o da aradığı gümüşün nereden geldiğini, hakikatini bildiğini ve o yüzden aradığını söyler. Hikâyeden kastedilen, aslının bilinmediği bir yiyeceği yememektir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da aynı mana tekrarlanır. (234a2)

78. Hikâye

“Çerâğ-ı cennet-i Rahmân” olan Osmân b. Affân (r.a.) vefat edince yerine Hz. Alî (r.a.) geçer. Hz. Alî'nin (r.a.) yediği yiyeceğin üzerine mühür vurduğunu görenlere o yiyeceğinin içine şüpheli bir şey karışmaması için böyle yaptığını söyler. Hikâyeden çıkarılan hisse ise helal lokmayı sağlam bir şekilde saklamaktır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise helal lokmaya haram karışmaması için onu saklamak gerektiği böylelikle ibadetin nurunun zuhur edeceği anlatılır. (234a9)

79. Hikâye

Yusuf b. Esbât ve Veki b. Cerrâh yaşadıkları çağda eğer daha önce yaşamış olan Ebû Zer ve Ebû Derdâ gibi manifaturacılık yapsalar zahit olamayacaklarını düşünürler. Çünkü züht onlara göre helalde gerektir. Yaşadıkları çağda da helali bulmak zordur. Hikâyeden çıkarılan hisse helal lokmanın nadir bulunduğunu bildirmektir. Cihan tamamen dolaşılsa bile helal lokmanın zor bulunacağını anlatan 2 beyitlik kıta ile hikâye sonlanır. (234b4)

80. Hikâye

Bir adam Bişr-i Hâfî'ye sarhoş etmeyen hurma şarabı hakkında ne düşündüğünü sorar. O da duruma daha farklı bir pencereden bakıp adama hurmanın alındığı yerin helal olup olmadığını sorar, aksi takdirde helak olunacağını söyler. Hikâyeden çıkarılan hisse ise bir şeyin sarhoş edip etmediğini düşünülene kadar helal olup olmadığına bakılması gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise münkerden ve hatta helalden dahi el çekmek gerektiği, âşık olanın helale bile ihtiyacı olmadığı anlatılır. (234b11)

81. Hikâye

Serî-i Sakatî bir gün Bişr-i Hâfî'nin konuştuğunu ve halkın toplanıp onu dinlediğini görür. Serî-i Sakatî Bişr-i Hâfî'nin yanına gidip ayağına nalın giyerek dolaşmasını ve Bişr-i Hâfî namından kurtulmasını söyler. Dostları Bişr-i Hâfî'nin bu söze öfkelenildiğini düşünürler ve Bişr-i Hâfî'ye şeyhin onun iyiliğini düşündüğünü ve hayır söylediğini söylerler. O da zaten bu duruma öfkelenmediğini, söyleyenin ulu bir kişi olduğunu söyler. Hikâyeden çıkarılan hisse ise her amelden kaçınmak gerektiğidir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise kelam ederken dikkat etmek gerektiği, kişinin makamına göre konuşmak gerektiği anlatılır. (234b16)

82. Hikâye

Serî-i Sakatî'nin dilinden anlatılan bu hikâyede seferde iken yaşadıkları anlatılır. Etrafında çeşme, taze çimenler ve yaseminler vardır zaman geçince oldukça acıkmıştır ve o taze çimenden yiyip, akan sudan içmiştir. Sonra da sırt üstü yatıp her gün böyle helal yemek yemeyi zihninden geçirir. Fakat o esnada bir ses duyulur onun bu zamana helal yediğine dair neden ona şüphe duyduğu sorulur, çünkü onu bu diyara getiren ve ulaştıran önceden yediği gıdalardır. Hikâyeden maksut, devamlı helal lokma talebinde olmak gerektiğidir. Devamında da 2 beyitlik bir kıta yer alır. (235a9)

83. Hikâye

“Merd-i Hak-ı tebârek” olan Abdullâh b. Mübârek'in dilinden iki yüz yıl sonrasının ahvali anlatılır. İki yüz yıl sonra kötü işler yapan melikler, zalim ve gönül inciten vezirler, fışk sahibi Kurân okuyucular gelecektir. Hikâyeden kastedilen mana ise zamanın değişkenliğidir. Devamında da zulmü bırakıp adaleti sürdürmek gerektiğini anlatan 2 beyitlik bir kıta yer alır. (235b3)

84. Hikâye

Bir kadın, gönül ehli birisine gönlünde bir başkalaşma yaşadığını söyler, o da sebebini kendinde araması gerektiğini buyurur. Kadın düşünür bir sebep bulamaz, fakat sonra gönül ehli zat ona bir saat tefekkürden sonra meşaleyi hatırlatır. Kadın meşalenin hikâyesini hatırlar. Bir gece sultanın meşalesinin ışığının yardımıyla ipi iğneye geçirdiğini ve o iplikten gömlek yapıp giydiğini söyler. Gönlündeki başkalaşma ve değişim bundan sadır olmuştur. Kadın hemen üzerindeki gömleği üzerinden çıkarır ve götürüp onu çarşıda satar, parasını da fakire sadaka eyler ve böylelikle gönlündeki değişim de kalkar gider. Bu hikâyeden çıkarılan hisse zerre miktar kadar bile olsa haram bulaşan gönle kasavet düşeceğidir. Devamında ise 2 beyitlik bir kıta yer alır. (235b14)

85. Hikâye

Bir cemaat aralarında amellerin hangisinin daha isabetli olduğunu tartışır, en isabetli amel için kimi cihat, kimi oruç kimi namaz der. İçlerinden birisi perhiz der ve hepsi bunda ittifak ederler. Bu hikâyeden kastedilen ise perhizin cümle ibadetlerin başı olduğudur. Devamında da 2 beyitlik bir kıta yer alır. (236a11)

86. Hikâye

Abdullâh b. Mübârek'in ticaret yapan bir kölesi vardır. Bir gün Abdullâh-ı Mübârek'in önündeki bir kâğıda “Biz sultanlarla alışveriş yapan kişilerle alışveriş yaparız.” yazar. Abdullâh-ı Mübârek de cevap olarak “Sultanla başkaları alışveriş yapıyorsa siz de onlarla alışveriş yapın, fakat sultanla tenhada alışveriş yaparlarsa siz onlarla alışveriş yapmaktan kaçının.” der. Hikâyeden çıkarılan ders dindar tüccarın pazar ehlinden olamayacağı çünkü pazar kazancına haramın karışacağıdır. Devamında da dindar tüccarın haram olduğunu bildiği malı satmayacağını anlatan 3 beyitlik bir kıt'a-i kebîre yer alır. (236b2)

87. Hikâye

Serî-i Sakatî'nin alışveriş hukuku konusunda tellal ile aralarında geçenler hikâye edilir. 12 vesk (deve yükü miktarı) bademi 63 ve 70 dinara satın almak konusunda anlaşamazlar. Hikâyeden çıkarılan hisse alışveriş esnasında insaf dairesinden çıkmamak gerektiğidir. Buna dayanak olarak da Hz. Peygamber'in “İnsaf dinin yarısıdır.” mealindeki hadisi gösterilir. Devamında da 2 beyitlik bir kıta yer alır. (236b10)

88. Hikâye

Bir hakîm diğeri bir hakîmle dostluk anlaşmasını pekiştirmek ister. Diğeri ise bunun için üç şart sunar. Birincisi ona muhalif olmaması, ikincisi hakkında söylenen sözleri duymazdan gelmesi, üçüncüsü ise ondan başka gönlüne bir şey getirmemesidir. Diğeri hakîm bu şartları kabul eder. Hikâyeden kastedilen dostluk şartlarının beyan edilmesidir devamında gelen 2 beyitlik kıtada da bir kimseyle dost olmak isteyenın şartları yerine getirmesi gerektiği ve dostun ayıbını görmeyip muhalefet etmemek gerektiği anlatılır. (237a4)

89. Hikâye

“İlm-i takvânın nüktedânı” olan Ebû Süleymân-ı Dârânî, Ahmed b. Ebu’l-Havârî’ye nasihat eder. Nasihatinde iki kişiyle sohbet etmenin evlâ olduğunu söyler. Birinci kişi dünyasından fayda sağlanan, ikinci kişi ise dininden ahiret faydası elde edilendir. Diğeri türlüyle arkadaş olmayı ise aptallık ve cahillik olarak yorumlar. Bu hikâyeden kastedilen dostluğa olan sadakati beyan etmek ve dostluğun saflığını anlatmaktır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise cahille sohbet etmenin aptallığın ispat olduğu ve akıllı kimselerle dostluk kurmanın zekâ işi olduğu anlatılır. (237a13)

90. Hikâye

“Tâlib-i derd-i Hudâ” olarak vasıflandırılan Ebû Derdâ bir gün bir yere giderken iki sığırla karşılaşır, biri boynuzuyla vücudunu kaşırken diğeri de ona yardım etmektedir. Ebû Derdâ bu manzara karşısında kendisini tutamayıp ağlar ve kardeşliğin böyle olması gerektiğini söyler. Bu hikâyeden kastedilen ise dostların birbiriyle uyumudur. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise ünsiyetin önemi anlatılır. (237b4)

91. Hikâye

“Sütûn-ı dîn” olarak tanımlanan İmâm Şâfi’nin Bağdat’ta bir dostu vardır. İki hafta boyu onu göremez ve artık ona mektup yazma kararı alır ve mektubunda onunla dostluğunu sonlandıracağını söyleyip onu azarlar. Bu hikâyede, dostun azarı ve sitemi beyan edilmek istenmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise dostun azarı karşısında incinmemek gerektiği anlatılır. (237b11)

92. Hikâye

“Gönlü sâfi” olan Bişr-i Hâfi kişiye üç çeşit dostun gerektiğini söyler. Birisi ahiretini mamur eden, ikincisi dünyası ve dinini kurtuluşa erdirip gönül âlemini nurla dolduran, üçüncüsü ise dostluğu neşe verendir aynı zamanda tasavvuf ve ibadet ehli olanlarla da dostluk kurmak gerektiğini söyler. Bu hikâyede, dostları seçebilme

özgürlüğünü beyan eder. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise dünya denilen gurbet makamında iyi bir dost edinmenin gereği anlatılır. (238a4)

93. Hikâye

“Çâk-künende-i cübbe-i kayd” olan Cüneyd-i Bağdâdî dört grup insanla sohbet etmiştir. Her grupta da 30 kişi bulunur. İlk grup hadis muhasebecisi ve onların dostları, ikinci grup Hasen-i Mesûhî ve onun sohbetinde bulunanlar, üçüncü grup Serî-i Sakatî ve onun akranı ve dördüncü grup ise Abdullâh b. Mübârek ve onun emsalleridir. Bu gruptaki herkes birbiriyle sohbet edip birbirlerine nasihat ederler, birbirlerinin kusurlarını gördüklerinde de affedici olurlar. Hiddetlendiklerinde uzun sürmez. Bu hikâyeden çıkarılan hisse dostların hatalarını gizlemek ve affetmek şeklinde kaydedilmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da dost olan kişide bir hata görülse bile görmemiş gibi yapmak gerektiği anlatılır. (238a10)

94. Hikâye

Serî-i Sakatî tarafından gönderilen bir şey Ahmed b. Hanbel tarafından kabul edilmez. Serî-i Sakatî ise reddetmenin bir afet olduğunu söyler, Ahmed b. Hanbel de bir aylık erzakı olduğundan dolayı gönderilen şeyi reddettiğini eğer 1 ay sonra tekrar gönderirse kabul edebileceğini söyler. Bu hikâyeden kastedilen cömert kişilerin hediyelerini reddetmemek gerektiği şeklinde kaydedilmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada da hediye reddetmek eleştirilir. (238b6)

95. Hikâye

Hâlid-i Kasrî, Abdullâh b. Zübeyr'den sonra Mekke'ye vali olmuştur. Yemen yolundan Mekke'ye doğru akan bir ırmaktan İmâm Tâvûs ile Vehb b. Münebbih Yemen'den gelip su içmişlerdir. Hikâyenin sonunda ise zalimin malından kaçınmak gerektiği beyan edilmiştir. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise zalimin malında şer olduğu ve ondan kaçınmak gerektiği anlatılır. (238b13)

96. Hikâye

Bir kadın Bişr-i Hâfî'ye bir sepet üzüm getirir ve üzümleri yemesini ister, fakat Bişr-i Hâfî bunu kabul etmez. Kadın üzümün atasının bağından olduğunu ve herhangi bir şüphe olmadığını söyler. O da Tahir b. Hüseyin'in ırmağından sulandığı için bağın artık harap olduğunu ve o ırmaktan ne su içtiğini ne de ırmağın aktığı köprüden geçtiğini söyler. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada zalim kişiden gelen nimetin mezbele ürünü gibi olduğu anlatılır. (239a4)

97. Hikâye

“Vera’ deryasının dürr-i yetîmi” diye nitelendirilen Süleymân-ı Teymî buğday ekmeği tüketmemektedir. Ona sebebi sorulduğunda ise cevap olarak un öğütülen değirmenlere müslümanların ortak olduğunu yani oradan ücret aldıklarını söyler. Devamında da 2 beyitlik bir kıta yer alır. (239a13)

98. Hikâye

Vüheyb b. Verd meclisinde toplanan Fudayl b. İyâz, Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. Mübârek ve Süfyân-ı Sevrî hurma konusunda konuşmaya başlarlar. Vüheyb b. Verd hurma yemediğini söyler, sebebi ise Zübeyde hatunun Mekke hurmasıyla Nahlistân hurmasını satın alıp karıştırmış olmasıdır. Abdullâh b. Mübârek de Mısır köylerinde tarlaların birbirine karıştığından bahseder. İçtiği sütün nereden geldiğini araştırmaya başlayan Abdullâh-ı Mübârek koyunların otladıkları yerden şüphe duyunca süt içmeyi bırakır, annesi onun Allah tarafından bağışlanacağı şeklinde tesellisinde bulunsa da o bağışlanmaya sebep olacak günahı işlememeyi tercih eder. Hikâyeden kastedilen yiyip içmekte ihtiyatlı olmaktır. Devamında gelen 2 beyitlik kıtada ise ihtiyatlı olmamanın günah olacağı söylenir. (239b3)

99. Hikâye

Şeyh İbn-i Tâlib-i Mekkî’nin dilinden anlatılan bu hikâyede şeyhlerden biriyle kiminle amel etmek gerektiği üzerinde konuşmaları hikâye edilir.

Bu hikâyenin devamında 17 beyitlik bir kıt’a-i kebîre yer alır. Evvelki zamanlarda yaşayanlarla şimdiki zamanda yaşayanların ahlâkı karşılaştırılır. (240a9)

100. Hikâye

Yazma metnin bu son hikâyesinde tanınmış bir şeyhin müritleriyle Mısır şehrinde Şam’a doğru seyahati esnasında halkın ona teveccühü ettiğinde merkep yellenir ve şeyh atından iner, kendinden geçer. Kendine geldiğinde müritleri olan biteni anlamak üzerine başında toplanırlar. O da halkın teveccühünden dolayı gönlüne neşe ve gururun baskın geldiğini ama merkep yellenince enaniyetinin aklına geldiğini ve o yüzden kendinden geçtiğini söyler ve gönlündeki gururun enaniyetten kaynaklandığını ve bunun şeytanın fiili olduğunu söyler. Dervişlere layık olanın sakinlik, din ve iman, ahde vefa, nefesine cefa olduğunu söyler ve Allah’ın varlığını ve birliğini idrak edip yokluk mertebesine ulaşmak gerektiğini dile getirir ve bunun nasip edilmesi için Allah’tan kolaylık diler ve hikâye sonlanır. Bu hikâyenin devamında ise

12 beyitlik bir mesnevi bulunur ve hikâyeler toplamının son manzum parçasıdır. Mesnevide Allah'ın sıfatının Kibriya olduğundan ve O'na onun yakıştığından, kullara ise acizyet ve yokluğun yaraştığından bahseden müellif, Firdevs cennetlerine talip olduğunu ifade eden bir dua ile mesneviyi sonlandırır. (240b12)

3. Metinde Adı Geçen Şahıslar

Aşağıda yazma metinde yer alan şahısların künyeleri, yazma metinde isimlerinin geçtiği varak numaraları ve haklarında kaynaklardan alıntılanmış tanıtıcı bilgiler alfabetik sırayla listelenmiştir. Künyesi ve hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmayan şahıslarla alakalı yazma metinde anlatıldıkları şekliyle bir tanıtım çalışması yapılmıştır.

Abdullâh b. Abbâs (ö. 68/687-88)¹⁶⁴ 60a, 128a, 129a, 218b.

Tam künyesi Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî'dir. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahabedir.

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903)¹⁶⁵ 190a.

Tam künyesi Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî'dir. Ahmed b. Hanbel'in küçük oğlu ve önde gelen talebesidir.

Abdullâh b. Avn (ö. 151/768)¹⁶⁶ 88a, 132b.

Tam künyesi Ebû Avn Abdullâh b. Ertabân el-Müzenî el-Basrî'dir. İbn Avn diye anılır ve hadis âlimidir.

Abdullâh b. Ca'fer b. Ebû Tâlib (ö.80/699-700)¹⁶⁷ 131a.

Tam künyesi Ebû Ca'fer Abdullâh b. Ca'fer b. Ebî Tâlib'dir. Hz. Alî'nin yeğenidir ve Habeşistan'da doğan ilk sahabedir.

Abdullâh b. Ebû Bekir es-Sıddîk (ö. 11/632-33)¹⁶⁸ 47a, 128a.

¹⁶⁴ İsmail L. Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 76.

¹⁶⁵ Salahattin Polat, "Abdullah b. Ahmed b. Hanbel", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 81.

¹⁶⁶ Ahmet Yücel, "İbn Avn, Abdullah", **TDVİA**, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 340.

¹⁶⁷ Ethem Ruhi Fırlı, "Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 89.

¹⁶⁸ Mehmet Ali Sönmez, "Abdullâh b. Ebû Bekir es-Sıddîk", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 95-96.

Hiz. Ebû Bekir'in oğlu olan bu sahâbenin tam künyesi Abdullâh b. Abdillâh Ebî Bekr b. Osmân el-Kureşî et-Teymî'dir. Mekke fethine, Huneyn gazvesine katılmış ve Tâif muhasarasında yaralanmıştır.

Abdullâh b. Ömer b. Hattâb (ö. 73/692)¹⁶⁹ 78a, 90a.

Tam künyesi Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî'dir. Hiz. Ömer'in oğludur, en çok hadis rivayet eden ve en çok fetva veren yedi sahâbeden biridir.

Abdurrahmân b. Ebû Bekir es-Sıddîk (ö. 53/673)¹⁷⁰ 90a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk'tır. Hiz. Ebû Bekir'in oğlu ve Hiz. Âişe'nin kardeşidir.

Ahmed b. Ebû'l-Havârî (ö. 246/860)¹⁷¹ 237a.

İlk devir sufilerindendir. Otuz yıl kadar ilimle meşgul olduktan sonra Rabbine ulaştığını ve bu yolda bir vasıta olarak gördüğü kitaplarına artık ihtiyacı kalmadığını söyleyerek onları denize atması, tasavvuf tarihi bakımından önemli bir hadisedir.

Abdullâh b. Mes'ûd (ö. 32/652-53)¹⁷² 219a.

Tam künyesi Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzelî olan Abdullâh b. Mes'ûd ilk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşeredendir. Aynı zamanda Kûfe tefsir ve fıkıh mekteplerinin kurucusudur.

Abdullâh b. Mübârek (ö. 181/797)¹⁷³ 110a, 161b, 192a, 233a, 235b, 236a, 238a.

Tebeu't-tâbiînin ileri gelenlerindendir, muhaddis, zahit ve fakihtir. Tam künyesi Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî'dir.

Abdullah b. Sâib (ö. 70/689-90)¹⁷⁴ 211b.

Tam künyesi Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. es-Sâib b. Ebi's-Sâib Sayfî el-Mahzûmî'dir. Kıraat bilgisiyle tanınan sahâbedir.

Abdullâh b. Şübrime (ö. 144/761)¹⁷⁵ 231a.

¹⁶⁹ M. Yaşar Kandemir, "Abdullâh b. Ömer b. Hattâb", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 126.

¹⁷⁰ Mustafa Fayda, "Abdurrahmân b. Ebû Bekir es-Sıddîk", **TDVİA**, C. I, İstanbul 1988, s. 159.

¹⁷¹ Mustafa Bilgin, "Ahmed b. Ebû'l-Havârî", **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 58.

¹⁷² İsmail Cerrahoğlu, "Abdullâh b. Mes'ûd", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 114.

¹⁷³ Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 122.

¹⁷⁴ İsmail Karaçam, "Abdullah b. Sâib", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 131.

¹⁷⁵ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, C. II, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 100.

Tâbiünden olup Irak-Kûfe’de yetişen hadis ve fıkıh âlimlerindendir. Kûfe’de yaşamış, Ebû Cafer tarafından oraya kadı olarak tayin edilmiştir.

Abdullâh b. Zeyd. b. Âsım (ö. 63/683)¹⁷⁶ 152a, 153a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Abdullâh b. Zeyd b. Âsım el-Ensârî’dir. Sahte peygamber Müseylime’yi Vahşî ile birlikte öldürmüştür.

Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm (ö. 73/692)¹⁷⁷ 226b, 238b.

Tam künyesi Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî’dir. Emevî hanedanlığına karşı halifeliğini ilan etmiş ve abadilerden biri olan sahabedir.

Abdullâh-ı Mevlâyî 137b.

Yazma metinde onun dilinden Hz. Osmân’la (r.a.) alakalı bir hikâye anlatılır.

Abdülazîz b. Mervân (ö. 86/705)¹⁷⁸ 47a.

Tam künyesi Ebû’l-Asbağ Abdülazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî’dir. Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem’in oğlu ve Ömer b. Abdülazîz’in babasıdır ve Mısır valisidir.

Abdurrahmân 224a.

Bişr-i Hâfî hasta olduğunda onun yanında olup onunla tedavi ile alakalı sohbet etmesi hikâye edilmiştir.

Abdülvâris b. Saîd (ö. 180/796)¹⁷⁹ 44a.

Tam künyesi Ebû Ubeyde el-Anbârî et-Tenurî el-Basrî’dir. Büyük fıkıh ve hadis alimidir.

Abdüssamed-i Hâşimî 240a.

Yazma metindeki hikâyede oğlunun koyunları olduğundan bahsedilir.

Agâsîlâris 49a.

Yazma metinde kendisine ilimle alakalı sorular yöneltilen ve ilimle alakalı yorumlar yapan bir filozoftur.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)¹⁸⁰ 189b, 233b, 238b.

¹⁷⁶ İsmail L. Çakan, “Abdullah b. Zeyd b. Âsım”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 143.

¹⁷⁷ Hakkı Dursun Yıldız, “Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 145.

¹⁷⁸ İsmail Yiğit, “Abdülazîz b. Mervân”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 192.

¹⁷⁹ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, C. II, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 110.

¹⁸⁰ M. Yaşar Kandemir, “Ahmed b. Hanbel”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 75.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî'dir. Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis ve fakihtir.

Ahmed-i Eskâf 132b.

Yazma metinde Dımaşk'tan olduğu söylenilmiş ve hakkında bir hikâye anlatılmıştır.

Ahmed b. Yezîd el-Kâtib 92b.

Serî-i Sakatî ile adının geçtiği hikâyede halifenin sohbet arkadaşı olduğu söylenmiştir.

Âişe (ö. 58/678)¹⁸¹ 129a, 166a, 226b.

Tam künyesi Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşîyye olan Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımıdır.

Akîl b. Ebî Tâlib (ö. 60/680)¹⁸² 191a.

Tam künyesi Ebû Yezîd Akîl b. Ebî Tâlib b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî'dir. Hz. Ali'nin büyük kardeşidir.

Ali (ö. 40/661)¹⁸³ 9a, 21b, 48a, 128a.

Tam künyesi Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî'dir. Hz. Peygamber'in damadı, Hulefâ-yı Râşidîn'in dördüncüsüdür.

Alkame b. Kays (ö. 62/682)¹⁸⁴ 123b.

Tam künyesi Ebû Şibl Alkame b. Kays b. Abdillâh b. Mâlik en-Nehaî el-Kûfî'dir. Abdullah b. Mes'ûd'un seçkin talebesi, Kûfe fıkıh ve tefsir mektebinin önde gelen temsilcilerindendir.

Amr İbn-i Ubeyd (ö. 144/761)¹⁸⁵ 41b, 45b.

Tam künyesi Ebû Osmân Amr b. Ubeyd b. Bâb el-Basrî'dir. Mu'tezile'nin kurucularındandır ve hadis rivayet eden ilk kelamcılardandır.

Âmir b. Abdullah (Âmir-i Abd-i Kays) (ö. 55/675)¹⁸⁶ 123b.

Tam künyesi Ebû Amr Âmir b. Abdillâh b. Abdilkays et-Temîmî el-Basrî'dir. Zührt ve takvasıyla meşhur sekiz tâbiiden biridir.

¹⁸¹ Mustafa Fayda, "Âişe", **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 201.

¹⁸² Ahmet Önkâl, "Akîl b. Ebû Tâlib", **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 264.

¹⁸³ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali", **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 371.

¹⁸⁴ Ahmet Özel, "Alkame b. Kays", **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 467.

¹⁸⁵ Avni İlhan, "Amr b. Ubeyd", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 93.

¹⁸⁶ Ahmet Önkâl, "Âmir b. Abdullah", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 65.

Aristo (m.ö. 384-322)¹⁸⁷ 39a, 48b, 57b.

İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofudur. Antikçağ'da sistematik ahlâk ilminin ilk kurucusu kabul edilir. İslam dünyasında ismi, fonetik zaruretlerden dolayı Aristûtâlîs, Aristâtâlîs ya da Aristâlîs şeklinde imla edilmiştir.

Âsaf b. Berahyâ¹⁸⁸ 214a.

İslâmî kaynaklarda Hz. Süleyman'ın kâtibi veya veziri olarak kaydedilen kişidir. İslâmî kaynaklarda Âsaf b. Berahyâ Hz. Süleyman'ın teyzesinin oğlu, çok güvendiği bir kişi, sıddık, hatta Hz. Süleyman'ın kâtibi ve veziri olarak gösterilmekte, İsm-i A'zam'ı bildiği, duasının kabul edildiği, keramet sahibi olduğu nakledilmektedir.

Âsiye¹⁸⁹ 139a.

İslâm'a göre Firavun'un Hz. Mûsâ'ya iman etmiş olan eşidir. Kur'ân-ı Kerîm'de adı verilmeden ondan "Firavun'un karısı" diye söz edilmektedir. Hz. Peygamber ise "Firavun'un eşi Âsiye" diyerek adını açıkça belirtmiştir.

Asmaî (ö. 216/831)¹⁹⁰ 46a.

Tam künyesi Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî'dir. Basra dil mektebinin önde gelen simalarından şiir ve ahbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimidir.

Atâ es-Süleymî¹⁹¹ 74b, 34b.

Müttakî, temiz kalpli bir zat olduğu ve günahlardan sakınma hissinden dolayı zayıflayıp nahifliğin onu soldurduğu kaydedilmiştir.

Attâbî, Külsûm b. Amr (ö. 220/835)¹⁹² 43b.

Tam künyesi Ebû Amr (Ebû Alî) Külsûm b. Amr b. Eyyûb el-Attâbî et-Tağlibî'dir. Abbâsîler devri şair, hatip ve kâtiplerindendir.

Attâr, Ferîdüddîn (ö. 618/1221)¹⁹³ 24a.

¹⁸⁷ Mahmut Kaya, "Aristo", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 375-377.

¹⁸⁸ Ömer Faruk Harman, "Âsaf b. Berahyâ", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 455.

¹⁸⁹ Ömer Faruk Harman, "Âsiye", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 487.

¹⁹⁰ Süleyman Tülücü, "Asmaî", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 499.

¹⁹¹ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, C. V, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 127.

¹⁹² Cemal Muhtar, "Attâbî, Külsûm b. Amr", **TDVİA**, C. IV, İstanbul, 1991, s. 94.

¹⁹³ M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddîn", **TDVİA**, C. IV, İstanbul, 1991, s. 95.

Tam künyesi Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Nîsâbûrî'dir. İranlı meşhur şair ve mutasavvîf Ferîdüddîn-i Attâr eczacılık ve tıp ile meşgul olduğundan dolayı Attâr lakabını almıştır.

Augustus 60a.

Yazma metinde onun dilinden halkın malından el çekip malını muhtaçlara vermenin fazileti anlatılır.

Bakıyye b. Velîd (ö. 197/812)¹⁹⁴ 102b.

Tam künyesi Ebû Yuhmid Bakıyye b. el-Velîd el-Kelâî el-Hımsî'dir. Muhaddistir.

Batlamyus¹⁹⁵ 51b

I. Batlamyus olarak bilinir ve İskenderiye'yi başkent yapıp Akdeniz'e egemen olup gemilerin yön belirlemesine yardım maksadıyla büyük bir deniz feneri inşa ettirmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?])¹⁹⁶ 67a, 112a, 115b, 119a, 172b, 215b, 216b, 217a.

Tam künyesi Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân'dır. İlk büyük mutasavvıflardandır. İran'ın Horasan eyaletinin Bistâm kasabasında doğmuştur. Tasavvuf ve tabakat kitaplarında menkıbeleri, sözleri ve şathiyelerine dair bilgiler yer almaktadır.

Berh 214b, 215a.

Yazma metinde Hz. Mûsâ (a.s.) ile birlikte Allah'ın naz makamında olan kulu olarak anılmaktadır.

Beşşâr-ı Gâlib 189a.

Yazma metinde Rabia-i Adeviyye ile birlikte ismi geçmektedir.

Bişr el-Hâfî (ö. 227/841)¹⁹⁷ 61b, 106a, 148a, 189b, 208a, 212a, 224a, 233a, 234b, 235a, 238a, 238b.

İlk devir sufilerinden olan Bişr-i Hâfî'nin tam künyesi Ebû Nasr Bişr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî'dir. Tasavvufî kaynaklardaki bir

¹⁹⁴ İsmail L. Çakan, "Bakıyye b. Velîd", **TDVİA**, C. IV, İstanbul, 1991, s. 536.

¹⁹⁵ Nimet Yıldırım, **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 114.

¹⁹⁶ Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", **TDVİA**, C. V, İstanbul, 1992, s. 238.

¹⁹⁷ Mustafa Kara, "Bişr el-Hâfî", **TDVİA**, C. VI, İstanbul, 1992, s. 221.

menkıbeye göre, Bişr el-Hâfi'nin yolda bulduğu "besmele" yazılı bir kâğıdı itina ile temizledikten sonra levha haline getirerek muhafaza etmesi üzerine rüyasında duyduğu ilâhî bir ses, Allah'ın ismine göstermiş olduğu saygıya karşılık Allah tarafından adının dünya ve ahirette saygın kılınacağı bildirmiş, bu şekilde züht ve tasavvuf yolu kendisine açılmıştır.

Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765)¹⁹⁸ 113a.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynil'âbidîn'dir. İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmâiliyye'nin beşinci imamı, Ca'ferî fikhının kurucusudur.

Cebrâil¹⁹⁹ 48a, 79a.

İlâhî emirleri meleklerle ve peygamberlere ulaştıran vahiy meleğidir.

Cerrâh b. Abdullah (ö. 112/730)²⁰⁰ 138a.

Tam künyesi Ebû Ukbe Cerrâh b. Abdillâh el-Hakemî'dir. Emevîler devri kumandan ve valilerindendir.

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)²⁰¹ 74b, 109a, 119a, 185a, 238a.

İlk devir sufiliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sufidir. Tam künyesi Ebû'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî'dir.

Dârâ²⁰² 49b.

Şehname'nin ünlü kahramanlarındandır. Keyâniyân sülalesinin onuncu ve son padişahıdır. İsfendiyâr'ın torunu ve Behmen'in oğlu olup Dârâb ve Dârâ-yı Ekber adlarıyla da anılır.

Dârânî (ö. 215/830)²⁰³ 75b, 154b, 226a, 228b, 230a, 237a.

Tam künyesi Ebû Süleymân Abdurrahmân b. Ahmed b. Atıyye ed-Dârânî'dir. İlk zahidlerdendir. Gençlik döneminden sonra tasavvufa yönelmiştir. Özellikle aç kalmaya önem veren, riyâzetlerle dolu bir züht hayatı yaşamış ve bundan dolayı "bündârü'l-câîn" (açların önderi) lakabını almıştır.

¹⁹⁸ Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 1.

¹⁹⁹ Yusuf Şevki Yavuz, Zeki Ünal, "Cebrâil", **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 202.

²⁰⁰ Hakkı Dursun Yıldız, "Cerrâh b. Abdullah", **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 414.

²⁰¹ Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdâdî", **TDVİA**, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 119.

²⁰² Gencay Zavotçu, **Divan Edebiyatı: Kişiler ve Kişilikler Sözlüğü**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006, s. 103.

²⁰³ Mustafa Kara, "Dârânî", **TDVİA**, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 485.

Dâvûd²⁰⁴ 27a, 27b, 28a.

İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Zebur verilen peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de ibadete çok düşkün oluşu, günah işlemekten titizlikle kaçındığı, Allah'ı çokça zikrettiğinden bahsedilmektedir.

Demokritos (Dimokratis)²⁰⁵ 57b.

M.Ö. 1. yüzyılda yaşamıştır. Yunan filozof ve ahlâkçısıdır.

Deytem 46b

Metinde ululardan bir kişi olduğu söylenir.

Diojanus (Diyûcânis) (d. MÖ 327)²⁰⁶ 51b, 54b.

Özgürlükçü düşünceleri, sosyal kuralları reddetmesi ve serveti küçümsemesiyle bilinen Yunan filozofudur. Halka açık yerlerde yatıp kalkan Diojanus, son derece az şeyle yetinerek yaşamıştır.

Ebân b. Yezîd (er-Rakkâşî) (ö. 163/779-80 [?])²⁰⁷ 45a.

Tam künyesi Ebû Yezîd Ebân b. Yezîd b. Ahmed el-Attâr el-Basrî'dir. Hadis hâfızıdır.

Ebû Bekir (ö. 13/634)²⁰⁸ 8a, 129a.

Tam künyesi Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî'dir. İlk müslümanlardandır ve Hulefâ-yı Râşidîn'in birincisidir.

Ebû Bekr-i Kettânî (ö. 322/933)²⁰⁹ 114a.

Evliyanın büyüklerindendir. Tam künyesi Muhammed b. Ali b. Ca'fer Bağdâdî el-Kettânî'dir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesidir.

Ebû Cehil (ö. 2/624)²¹⁰ 218b.

Tam künyesi Ebû'l-Hakem (Ebû Cehl) Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî olan Ebû Cehil Hz. Muhammed'in ve İslâm'ın azılı düşmanlarından biridir.

Ebû Dâvûd es-Sicistânî (Dâvûd b. Ebû Hind) (ö. 275/889)²¹¹ 199b.

²⁰⁴ Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", **TDVİA**, C. IX, İstanbul, 1994, s. 21-22.

²⁰⁵ Cemil Sena, **Filozoflar Ansiklopedisi**, C. I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976, s. 49,

²⁰⁶ Nîmet Yıldırım, **a.g.e.**, s. 249.

²⁰⁷ Akif Köten, "Ebân b. Yezîd", **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 67.

²⁰⁸ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 101.

²⁰⁹ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, C. IV, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 31.

²¹⁰ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 117.

²¹¹ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Dâvûd es-Sicistânî", **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s.119.

Tam künyesi Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî’dir. *Kütüb-i Sitte*’den biri olan *es-Sünen*’in müellifidir ve muhaddistir.

Ebû Hâzim el-Kâdî (ö. 292/905)²¹² 41a, 43b, 45a, 200b.

Tam künyesi Ebû Hâzim Abdülhamîd b. Abdilazîz es-Sekûnî’dir. Hanefî fakihidir.

Ebû Hureyre (ö. 58/678)²¹³ 201a.

Tam künyesi Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahre d-Devsî olan Ebû Hüreyre çok hadis rivayet etmesiyle tanınan sahâbîdir.

Ebu’l-Hasan-ı Kâtib 194b.

Yazma metinde kendisinin rivayet ettiği bir hikâye anlatılmıştır.

Ebu’l-Kâsım-ı Kâdîsiyye 71b.

Yazma metinde kutsi derecelerin devletinin sahibi olarak nitelenmiş ve onun dilinden bir hikâye anlatılmıştır.

Ebû Mansûr el-Herevî²¹⁴(Alî-i Muvaffakî) 190b.

Tam künyesi Ebû Mansûr Muvaffak b. Alî el-Herevî’dir. Bilinen en eski Farsça tıp kitabının yazarıdır.

Ebu’l-Mu’tem 42b.

Yazma metinde onun dilinden yaratılanların üç gürûh olduğu anlatılır.

Ebû Kılâbe el-Cermî (ö. 104/722)²¹⁵ 116b.

Tam künyesi Ebû Kılâbe Abdullâh b. Zeyd b. Amr el-Cermî’dir. Muhaddis ve fakih tâbîdir. Metinde kızıyla ilgili bir hikâye anlatılır.

Ebû Muhammed el-Cerîrî (ö. 321/933)²¹⁶ 74a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Cerîrî’dir. İlk dönem sufilerindendir. Gençliğinde fıkıh ilmiyle meşgul olmuş ve daha sonra Sehl et-Tüsterî ile Cüneyd-i Bağdâdî’nin sohbetlerine katılmış, tasavvufa meyli giderek artınca Cüneyd’e intisap edip onun gözde müridi olmuştur.

Ebû Muhammed-i Râzî (Sa’îd b. Muhammed-i Râzî) 118a.

²¹² Kasım Kırbıyık, “Ebû Hâzim el-Kâdî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 158.

²¹³ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Hüreyre”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 160.

²¹⁴ Ali Haydar Bayat, “Ebû Mansûr el-Herevî” **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 180.

²¹⁵ Ali Osman Ateş, “Ebû Kılâbe el-Cermî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 176.

²¹⁶ Mustafa Kara, “Ebû Muhammed el-Cerîrî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 190.

Yazma metinde erenlerin ser-efrâzı olarak nitelenmiş ve hocası Hâtim-i Esam ile aralarında geçenler hikâye edilmiştir.

Ebû Mutî' el-Belhî (ö. 199/814)²¹⁷ 127a.

Künyesi Ebû Mutî'el-Hakem b. Abdillâh b. Mesleme el-Belhî'dir. Ebû Hanîfe'nin talebesi ve ona nisbet edilen *el-Fıkhü'l-ekber* ile *el-Fıkhü'l-ebşat* adlı eserlerin râvisidir.

Ebû Saîd-i Tüsterî 223b.

Yazma metinde hacca gitmeden evvel niyet ettiği işini tamamlaması hikâye edilir.

Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996)²¹⁸ 209b, 240a.

Künyesi Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî'dir. *Ḳūtü'l-ḳulûb* adlı eseriyle tanınır, mutasavvıftır. Aslen İran'ın batısındaki Cebel bölgesinden olup Mekke'de uzun süre kaldığı ve burada yetiştiği için Mekkî nisbesini aldı.

Ebû Tûrâb en-Nahşebî (ö. 245/859)²¹⁹ 216a.

Tam künyesi Ebû Tûrâb Asker b. Husayn en-Nahşebî'dir. Horasanlı ilk sufilerdendir.

Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639)²²⁰ 46a, 138a.

Tam künyesi Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillâh b. El-Cerrâh el-Fihri el-Kureşî olan sahabe aşere-i mübeşşeredendir.

Ebü'd-Derdâ (ö. 32/652 [?])²²¹ 229b, 234b, 237b.

Tam künyesi Ebü'd-Derdâ' Uveymir b. Kays b. Zeyd el-Hazrecî'dir. Dımaşk kadılığı ve Kur'an muallimliği yapmış bir sahabelidir.

Ebû Zer el-Gıfârî (ö. 32/653)²²² 234b.

Tam künyesi Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gıfârî'dir. Servet terâkümü konusundaki görüş ve mücadelesiyle tanınan sahabelidir.

Ebü'l-Hüseyn en-Nûrî (ö. 295/908)²²³ 119b, 122b, 156b, 228b.

²¹⁷ Mehmet Şener, "Ebû Mutî' el-Belhî", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 194.

²¹⁸ Bilal Saklan, "Ebû Tâlib el-Mekkî", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 239.

²¹⁹ Mehmet Demirci, "Ebû Tûrâb en-Nahşebî", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 243.

²²⁰ Ahmet Önkol, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 249.

²²¹ Abdullah Aydın, "Ebü'd-Derdâ", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 310.

²²² Abdullah Aydın, "Ebû Zer el-Gıfârî", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 266.

²²³ Mustafa Kara, "Ebü'l-Hüseyn en-Nûrî", *TDVİA*, C. X, İstanbul, 1994, s. 328.

Tam künyesi Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî en-Nûrî'dir. Nûriyye adıyla bilinen tasavvufî bir akımın öncüsüdür. Künyesi bazı kaynaklarda Ebü'l-Hasan olarak zikredilir.

Eflâtun (m.ö. 427 -347)²²⁴ 33a.

İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofudur. Atina'da doğmuştur. Kendisine dedesi Aristo'nun adı verildiyse de daha sonra omuzunun veya alınının genişliğinden dolayı Platon denmiş ve tarih boyunca hep bu adla anılmıştır.

Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12)²²⁵ 206a.

Tam künyesi Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî'dir. Hz. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahabelerden biridir.

Enûşirvân (Nûşirevân) (ö. 579)²²⁶ 41a.

Tam künyesi Kisrâ Enûşirvân I. Hüsrev b. Kubâd'dır. Sâsânî hükümdarlığı yapmıştır. Klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Nûşirevân-ı Âdil şeklinde adalet timsali kahraman bir hükümdar şeklinde yer almıştır.

Evzâî (ö. 157/774)²²⁷ 41b, 174b.

Tam künyesi Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî'dir. Evzâiyye mezhebinin kurucusu, fıkıh ve hadis âlimidir.

Fâtıma binti Abdülmelik-i Mervân²²⁸ 183b.

Abdülmelik b. Mervân'ın kızıdır ve yeğeni Ömer b. Abdülazîz'in hanımıdır.

Fâtıma bint Kays (ö. 54/674 [?])²²⁹ (Ümmü'l-Yemen) 139a.

Tam künyesi Fâtıma bint Kays b. Hâlid el-Kureşîyye'dir. Boşanması fikhî hükümlere konu olan kadın sahâbîdir, kocası onu Yemen seyahati esnasında boşamıştır. Medine'ye hicret eden ilk sahabelerdendir.

Fedâle b. Ubeyd (ö. 53/673)²³⁰ 44b.

Tam künyesi Ebû Muhammed Fedâle b. Ubeyd b. Nafiz (Nâkîd) el-Ensârî'dir. Sahabedir.

²²⁴ Fahrettin Olguner, "Eflâtun", **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 469.

²²⁵ İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", **TDVİA**, C. XI, İstanbul, 1995, s. 234.

²²⁶ Nurettin Albayrak, "Enûşirvân", **TDVİA**, C. XI, İstanbul, 1995, s. 255.

²²⁷ Salim Ögüt, "Evzâî", **TDVİA**, C. XI, İstanbul, 1995, s. 546.

²²⁸ Fatih Erkoçoğlu, "Abdülmelik b. Mervân ve Dönemi (65-86/685-705)", (danış. Prof. Dr. İrfan Aycan), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2006, s. 73.

²²⁹ Selman Başaran, "Fâtıma bint Kays", **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 227.

²³⁰ M. Yaşar Kandemir, "Fedâle b. Ubeyd", **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 292.

Feth el-Mevsilî el-Kebîr (ö. 170/786 [?])²³¹ 82b, 145b, 208a, 230b.

Tam künyesi Ebû Muhammed Feth b. Muhammed b. Vişâh (el-Veşşâh) el-Ezdî el-Mevsilî el-Kebîr'dir. İlk dönem zahit ve sufilerindendir. Ferîdüddîn Attâr, Feth el-Mevsilî'nin takva ve mücahedeye son derece önem veren mahzun bir kişiliğe sahip bulunduğunu, gösterişten kaçındığını, fakir ve ibadet ehli bir kişi olduğu hâlde zengin bir tüccarmış gibi yanında bir deste anahtar taşıdığını kaydetmiştir.

Fezârî, Ebû İshak (ö. 188/804 [?])²³² 225a.

Tam künyesi Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. el-Hâris el-Fezârî'dir. Muhaddis ve fakihtir.

Firavun²³³ 139a.

Eski Mısır krallarının unvanı olup Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında zalim, inatçı, kibirli ve gururlu gibi menfî vasıflarla ön plana çıkan Firavun genellikle Hz. Mûsâ ile birlikte anılır.

Fudayl b. İyâz (ö.187/803)²³⁴ 41a, 239b.

Tam künyesi Ebû Alî el-Fudayl b. İyâz b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûî'dir. Horasan'ın ilk büyük sufilerindendir.

Habîb el-Acemî (ö. 130/747-48 [?])²³⁵ 41b, 69b, 114b, 123a, 125a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Habîb b. İsâ b. Muhamed el-Acemî el-Fârisî'dir. Basralı bir zahit olan Habîb-i Acemî hakkında Attâr çeşitli menkıbeler anlatmıştır.

Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî (ö. 95/714)²³⁶ 125a, 196b.

Tam künyesi Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî'dir. Zalim lakabıyla meşhur olan Emevî valisi Haccâc b. Yûsuf, Emevîler'e sadakatle bağlı olduğundan Küleyb (köpek yavrusu) lakabıyla tanınmıştır.

Hâlid b. Abdullah el-Kasrî (ö. 126/743)²³⁷ 238b.

Tam künyesi Ebû Yezîd (Ebü'l-Kâsım, Ebü'l-Heysem) Hâlid b. Abdillâh b. Yezîd b. Esed b. Kürz el-Becelî el-Kasrî'dir. Emevîler'in Mekke ve Irak

²³¹ Mustafa Bilgin, "Feth el-Mevsilî el-Kebîr", **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 455.

²³² Hasan Güleç, "Fezârî, Ebû İshak", **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 539.

²³³ Mustafa Uzun, "Firavun", **TDVİA**, C. XIII, İstanbul, 1996, s.121-122.

²³⁴ Osman Türer, "Fudayl b. İyâz", **TDVİA**, C. XIII, İstanbul, 1996, s. 208.

²³⁵ Erhan Yetik, "Habîb el-Acemî", **TDVİA**, C. XIV, İstanbul, 1996, s.370.

²³⁶ İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", **TDVİA**, C. XIV, İstanbul, 1996, s. 427-428.

²³⁷ Abdülkerim Özeydin, "Hâlid b. Abdullah el-Kasrî", **TDVİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 281-282.

valilerindendir. Irak, onun on beş yıl süren valiliği sırasında en huzurlu ve müreffeh dönemlerinden birini yaşamıştır.

Hâlid b. Ma'dân (ö. 103/721)²³⁸ 44b.

Tam künyesi Abû Abdillâh Hâlid b. Ma'dân b. Ebî Kerib el-Kelâî'dir. Hadis ve fıkıh âlimi olan bir tâbiîdir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır.

Hâlid b. Yezîd b. Muâviye (ö. 85/704 [?])²³⁹ 124a, 129a.

Tam künyesi Ebû Hâşim Hâlid b. Yezîd b. Muâviye b. Ebî Süfyân el-Ümevî'dir. İslâm toplumunda ilk tercüme hareketini başlatan ve kimya ilminin öncülerinden sayılan Emevî emiridir.

Halîl b. Ahmed (ö. 175/791)²⁴⁰ 46a, 46b.

Tam künyesi Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî (el-Fürhûdî)'dir. Nahiv ve aruzu sisteme kavuşturan ünlü dil ve edebiyat âlimidir. Umman'da doğup Basra'da yetişen Halîl b. Ahmed, Ezdî, Yahmedî, Basrî nisbeleriyle de anılır.

Hammâd b. Seleme (ö. 167/784)²⁴¹ 235b.

Künyesi Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî el-Hırakî'dir. Muhaddistir, nahiv ve fıkıh âlimidir. Humeyd et-Tavîl'in kız kardeşinin oğludur.

Hargûşî (ö. 406/1015-16)²⁴² 102b.

Tam künyesi Ebû Sa'd (Saîd) Abdülmelik b. Muhammed'dir. Mutasavvıf, vaiz, fıkıh ve hadis âlimidir.

Hârûnürreşîd (ö. 193/809)²⁴³ 41a, 44b, 97b.

Tam künyesi Ebû Ca'fer Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr'dur. Abbâsî halifesi olan Hârûn Reşîd Abbâsî hanedanının İslâm dünyası dışında en fazla tanınan simasıdır.

Hasan (ö. 49/669)²⁴⁴ 91b.

²³⁸ Ali Toksarı, "Hâlid b. Ma'dân", *TDVİA*, C. XV, İstanbul, 1997, s. 286.

²³⁹ Muhammed Abdülkâdir Hureysât, "Hâlid b. Yezîd b. Muâviye", *TDVİA*, C. XV, İstanbul, 1997, s. 292.

²⁴⁰ Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Halîl b. Ahmed", *TDVİA*, C. XV, İstanbul, 1997, s. 309.

²⁴¹ Tayyar, Altıkulaç, "Hammâd b. Seleme", *TDVİA*, C. XV, İstanbul, 1997, s. 488.

²⁴² Süleyman Uludağ, "Hargûşî", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 167.

²⁴³ Nahide Bozkurt, "Hârûnürreşîd", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 258-261.

²⁴⁴ Ethem Ruhi Fırlı, "Hasan", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 282.

Tam künyesi Ebû Muhammed el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî'dir. Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin büyük oğludur.

Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)²⁴⁵ 44a, 64a, 82a, 106b, 123b, 125a, 142a, 149b, 206b, 226b, 227b, 229a, 231b, 232a, 233b.

Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid olan Hasan-ı Basrî'nin tam künyesi Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî'dir. Hz. Ömer başta olmak üzere birçok sahabenin duasını alan Hasan-ı Basrî on iki yaşında Kurân'ı ezberlemiş, yetmiş Bedir gazisi olmak üzere 120 kadar sahabe ile görüşme imkânı bulmuştur ve Vâdilkurâ'ya kendisini ilme vermiştir.

Hasan b. Sehl (ö. 236/851)²⁴⁶ 47a.

Abbâsî halifeliği yapan ve Me'mûn'un valilerinden olan Hasan b. Sehl'in tam künyesi Ebû Muhammed el-Hasen b. Sehl es-Serahsî'dir.

Hasan b. Şehriyâr 46b, 47a.

Yazma metinde, cömertliğin anlatıldığı bölümde malın zekatının verilmesiyle alakalı sözleri yer alır.

Hasen el-Mesûhî²⁴⁷ 238a.

Meşâyih-i sûfiyyenin büyüklerindendir. Bişr-i Hâfî ile görüşmüş, Cüneyd-i Bağdâdî kendisinden rivayetlerde bulunmuştur.

Hassân b. Ebû Sinân²⁴⁸ 87a.

Tâbiînin zahitlerindendir. Mürsel olarak hadis rivayet etmiştir.

Hâşim el-Evka 206b.

Sufî unvanıyla anıldığı bilinen ilk şahsiyetlerdendir.²⁴⁹

Hatice (ö. 620)²⁵⁰ 139a.

Tam künyesi Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind) Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzâ b. Kusay el-Kureşîye'dir. Hz. Peygamber'in ilk hanımıdır.

Hâtim el-Esam (ö.237/851)²⁵¹ 71a, 127a.

²⁴⁵ Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 291.

²⁴⁶ Nahide Bozkurt, "Hasan b. Sehl", **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 351.

²⁴⁷ Prof. Dr. M. Es'ad Coşan, **Tabakâtü's-Sûfiyye Sohbetleri I**, Haz. Metin Erkaya, 02.12.1991-10.04.1993, s. 378.

²⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, **Sahâbe-i Kiram Ansiklopedisi**, C. I, tercüme: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 592.

²⁴⁹ Reşat Öngören, "Sûfî", **TDVİA**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 471.

²⁵⁰ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 465.

²⁵¹ Mustafa Bilgin, "Hâtim el-Esam", **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 470.

Tam künyesi Ebû Abdîrrahmân Hâtîm b. Unvân el-Esamm el-Belhî el-Horasânî'dir. İlk dönem Horasan sufilerindendir. Esam (sağır) lakabını, kendisine bir soru sorarken yellenen bir kadını mahcubiyetten kurtarmak amacıyla, "Duymuyorum, sesini yükselt" diyerek sağır taklidi yaptığı için aldığı bildirilir.

Herim b. Hayyân (ö. 70/690 [?])²⁵² 116a, 116b.

Tâbiîn devri kumandanlarından. Züht ve ibadet hayatıyla meşhur Basralı bir tâbiî olarak tanıtılan Herim'in Hz. Ömer'den hadis dinlediği, kendisinden de Hasan-ı Basrî ve diğer Basralı tâbiîlerin rivayette bulunduğu kaydedilmiştir.

Herim b. Sinân²⁵³ 46b.

İbn Kuteybe'nin kaydettiğine göre Cahiliyye döneminde Araplar arasında Kâ'b b. Mâme, Hâtîm et-Tâî ve Herim b. Sinân'dan daha cömert bir kimse yoktur.

Hızır²⁵⁴ 61b, 62a, 69b, 75a, 192b.

Hızır, Hz. Mûsâ döneminde yaşayan, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilen kişidir.

Homeros²⁵⁵ 40b, 56b, 57a, 59b.

Hayatı hakkında neredeyse hiçbir bilgi bulunmayan Homer, İlyada ve Odysseia destanlarının yazarıdır. Vatanının Sakız Adası olduğu söylenmekle birlikte İyonya filozoflarının onun hakkında vardığı ortak kanaat yanılmaz bir üstat ve her şeyi bilen bir bilge olduğudur.

Humeyd et-Tavîl (ö. 143/760)²⁵⁶ 186a.

Tam künyesi Ebû Ubeyde (Ebû Ubeyd) Humeyd b. Ebî Humeyd Tîrûye el-Basrî'dir. Hadis hâfızı ve tâbiîndir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitt*e'de yer alır ve güvenilir bir ravi olarak kabul edilir.

Hüseyin (ö. 61/680)²⁵⁷ 90a, 228a.

Tam künyesi Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî eş-Şehîd'dir. Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Alî'nin küçük oğlu, Kerbelâ şehididir.

Hüseyin-i Megâzîlî 207b.

²⁵² Mustafa Bilgin, "Herim b. Hayyân", *TDVİA*, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 227.

²⁵³ Mustafa Çağrı, "Cömertlik", *TDVİA*, C. VII, İstanbul, 1993, s. 72.

²⁵⁴ İlyas Çelebi, "Hızır", *TDVİA*, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 406.

²⁵⁵ Homer, *Odysseia (Odise)*, Çev. Ahmet Cevat Emre, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1941, s. 15.

²⁵⁶ Ali Toksarı, "Humeyd et-Tavîl", *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 356-357.

²⁵⁷ Ethem Ruhi Fırlıklı, "Hüseyin", *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 518.

Yazma metinde Bişr-i Hâfî'nin dostlarından olarak tanıtılır.

Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656)²⁵⁸ 135a.

Hiz. Peygamber'in sırdaşı olan Huzeyfe b. Yemân'ın tam künyesi Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî'dir. Huzeyfe'nin en önemli özelliği Hiz. Peygamber'in sırdaşı olmasıdır. Resûlullah'ın hiçbir sahabeye vermediği bir kısım bilgileri ona verdiği, bundan dolayı ashap içerisindeki münafikların adını ve ileride meydana çıkacak fitne hareketlerini ondan başka kimsenin bilmediği rivayet edilmiştir.

İbn Ebû İshak (ö. 117/735)²⁵⁹ 116a.

Basra dil mektebinin kurucularından olan İbn Ebû İshak'ın künyesi Abdullah b. Ebî İshâk Zeyd b. Hâris ez-Ziyâdî el-Hadramî'dir.

İbn Ebû Ömer (ö. 243/858)²⁶⁰ 46b, 204a.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer el-Adenî ed-Derâverdî'dir. Hadis hâfızıdır. Aslen Yemenli olup dedesine nisbetle İbn ebû Ömer diye tanınmıştır.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir (Hâce Ebân-ı Şeybî) (ö. 235/849)²⁶¹ 108a.

Tam künyesi Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî'dir. *El-Musannef* adlı eseriyle tanınır. Hadis hâfızı, müfessir ve tarihçidir.

İbn Ebû'l-Esved (ö. 223/838)²⁶² 121b.

Tam künyesi Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi'l-Esved Humeyd el-Basrî'dir. Hadis hâfızı ve kadıdır.

İbn Hibbân (ö. 354/965)²⁶³ 46b, 116a.

Künyesi Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî'dir. Hadis ve fıkıh âlimidir.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin (ö. 638/1240)²⁶⁴ 46a.

²⁵⁸ Selman Başaran, "Huzeyfe b. Yemân", *TDVİA*, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 434.

²⁵⁹ Hulusi Kılıç, "İbn Ebû İshak", *TDVİA*, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 435.

²⁶⁰ Emin Aşıkutlu, "İbn Ebû Ömer", *TDVİA*, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 438.

²⁶¹ Ali Yardım, "İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir", *TDVİA*, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 442.

²⁶² Ali Yardım, "İbn Ebû'l-Esved", *TDVİA*, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 462.

²⁶³ Mehmet Ali Sönmez, "İbn Hibbân", *TDVİA*, C. XX, İstanbul, 1999, s. 63.

²⁶⁴ Mahmud Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *TDVİA*, C. XX, İstanbul, 1999, s. 493.

Tam künyesi Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî olan İbnü'l-Arabî tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sufi müelliflerdendir.

İbnü'l Enbârî, Ebû Bekir (ö. 328/940)²⁶⁵ 120a.

Tam künyesi Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî'dir. Arap dili ve edebiyatı, Kur'an ilimleri ve hadis âlimidir.

İbn Kudâme, Muvaffakuddin (ö. 620/1223)²⁶⁶ 43a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdîsî'dir. Hanbelî fakihi ve usulcüsüdür.

İbnü's-Semmâk, Ebü'l-Abbâs (ö. 183/799)²⁶⁷ 44a, 44b.

Tam künyesi Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Sabîh el-Kûfî'dir. İlk dönem vaiz ve zahitlerindendir.

İbrâhim²⁶⁸ 30a, 43b, 143a, 157b.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamberdir. Hz. İbrâhim, Kur'an-ı Kerîm'de kendisinden en çok söz edilen ülü'l-azm peygamberlerden biridir.

İbrâhim b. Şeybân (ö. 330/941)²⁶⁹ 62a, 112a.

Şeyhülcibâl diye tanınan Kirmanşahlı sûfî İbrâhîm b. Şeybân'ın tam künyesi Ebû İshâk İbrâhîm b. Şeybân el-Kirmîsînî'dir.

İbrâhîm el-Havvâs (ö 291/904)²⁷⁰ 121a, 121b.

Riyâzet ve tevekküle önem vermesiyle tanınan ilk dönem sûfîlerinden olan İbrâhîm el-Havvâs'ın tam künyesi Ebû İshâk İbrâhîm b. Ahmed el-Havvâs'tır. Balıkçılık yaparak geçimini sağlayan İbrâhîm el-Havvâs'ın, "Onlar bizi zikrediyorlar, geçimini temin edecek başka meslek bulamadın mı? diye bir ses duyunca bu işi bıraktığı ve hurma yaprağından zembil örüp onu satarak geçindiği, bundan dolayı da Havvâs lakabını aldığı rivayet edilir.

²⁶⁵ Emin Işık, "İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekir", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 24.

²⁶⁶ Ferhat Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", **TDVİA**, C. XX, İstanbul, 1999, s. 139.

²⁶⁷ Mehmet Demirci, "İbnü's-Semmâk, Ebü'l-Abbâs", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 204.

²⁶⁸ Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 266-269.

²⁶⁹ Erhan Yetik, "İbrâhim b. Şeybân", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 352.

²⁷⁰ Mustafa Bahadıroğlu, "İbrâhîm el-Havvâs", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 317.

İbrâhîm b. Edhem (ö. 161/778 [?])²⁷¹ 41a, 60b, 66a, 75a, 89a, 92a, 99a, 102a, 112a, 174a, 182a, 187b, 189b, 204b, 225a, 225b.

Tam künyesi Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr'dur. Zahit, sufi ve muhaddistir. Muahhar kaynaklarda İbrâhîm b. Edhem'e nisbet edilen ancak babasının adıyla anılan Edhemiyye diye bir tarikattan söz edilmektedir. Ayrıca kendisi Çiştîyye tarikatı silsilesinde de yer alır; silsileye göre İbrâhîm b. Edhem, Fudayl b. İyâz'ın halifesi, Huzeyfe el-Mar'âşî'nin de mürididir.

İkrime el-Berberî²⁷² 130a.

Tam künyesi Ebû Abdillâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî el-Medenî'dir. Abdullah b. Abbas'ın mevlâsı, müfessir tâbiîlerdendir.

İlyâs²⁷³ 192b.

Kur'an-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden biridir. Kur'an'da iki defa İlyâs bir defa da İlyâsîn şeklinde ismen zikredilmekte, mümin kullardan olduğu, kavminin taptığı Ba'l inancıyla mücadele ettiği ve daha sonra gelenler arasında hayırla anıldığı belirtilmektedir.

İmrân b. Husayn (ö. 52/672)²⁷⁴ 211a.

Tam künyesi Ebû Nuceyd İmrân b. Husayn b. Ubeyd el-Huzâ el-Ezdî'dir. Sahabelerden olan İmrân b. Husayn Hayber fethi sırasında Müslüman olmuştur. Güzel giyinmeyi seven İmrân'ın "Allah, kuluna verdiği nimetin işaretinin onun üzerinde görülmesinden hoşlanır." meâlinde bir hadis rivayet ettiği ayrıca kaşına, kılıç kuşanmış bir insan resmi nakşedilmiş bir yüzük taktığı belirtilmektedir.

Îsâ²⁷⁵ 28b, 29b, 30a, 127a, 139a, 141b, 179a.

Kur'an'da adı geçen ve kendisine kutsal kitap İncil verilen peygamberdir. Hz. Îsâ, Kur'an-ı Kerîm'de Îsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilmiş, kendisine İncil'in verildiği söylenmiş, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) müjdelediği bildirilmiş ve "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilmiş ama kul olduğu vurgulanmış bir peygamberdir.

²⁷¹ Reşat Öngören, "İbrâhîm b. Edhem", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 293.

²⁷² Tayyar Altıkulaç, "İkrime el-Berberî", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 40.

²⁷³ Ömer Faruk Harman, "İlyâs", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 160.

²⁷⁴ Ali Yardım, "İmrân b. Husayn", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 232-233.

²⁷⁵ Ömer Faruk Harman, "Îsâ", **TDVİA**, C. XXII, s. 465.

İsâ b. Mûsâ (ö. 167/783)²⁷⁶ 189b.

Tam künyesi Ebû Mûsâ el-Murtazâ İsâ b. Mûsâ b. Muhammed el-Hâşimî'dir. Abbâsî hanedanına mensup vali ve kumandandır.

İshâk el-Mevsılî (ö. 235/850)²⁷⁷ 47b.

Tam künyesi Ebû Muhammed İshâk b. İbrâhîm b. Mâhân (Meymûn) el-Mevsılî'dir. Mûsikişinas, mugannî ve şairdir.

İskender (ö. m.ö. 323)²⁷⁸ 39a, 41a, 49b, 53b, 55a.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Zülkarneyn ile (Kehf 18/83-99) maceraları ve yaşadıkları bölge bakımından aralarında benzerlik bulunan İskender'in hayatı İslâmî edebiyatlarda destanî-efsanevî tarzda yer almıştır.

Kâ'b b. Züheyr (ö. 24/645 [?])²⁷⁹ 46b.

Tam künyesi Ebû'l-Mudarrab (Ebû Ukbe) Kâ'b b. Züheyr b. Rebîa'dır. Kasîdetü'l-Bürde'siyle tanınan muhadram şair ve sahabedir.

Kehmes b. Hasen et-Temîmî (ö. 149/766)²⁸⁰ 66a.

Künyesi Ebû'l-Hasen'dir.

Krates (Kırâtîs)²⁸¹ 52b, 55b, 58a.

Kinik Yunan filozofudur. Diogenes'in en değerli çıkarlarından. Öğüt vermek için her eve rastgele girmeye alıştığı için kendisine "kilit maymuncuğu" adı takılmıştır.

Kuteybe b. Müslim (ö. 96/715)²⁸² 46a.

Emevîler'in Horasan valisi ve Mâverâünnehir fâtihî olan Kuteybe'nin tam künyesi Ebû Hafs Kuteybe b. Müslim b. Amr el-Bâhilî'dir. Emevîlerin en önemli kumandanlarından biri olan Kuteybe, bir türlü kontrol altına alınamayan Horasan ve Mâverâünnehir'de Emevî hâkimiyetini pekiştirmiş, ülkesinin doğu sınırlarını Çin hudutlarına kadar götürmüştür.

Leys b. Sa'd (ö. 175/791)²⁸³ 112b.

²⁷⁶ Abdülmün'im Mâcid, "İsâ b. Mûsâ", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 482.

²⁷⁷ Ahmet Hakkı Türabi, "İshak el-Mevsılî", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 536.

²⁷⁸ İsmail Ünver, "İskender", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 557.

²⁷⁹ Ahmet Savran, "Kâ'b b. Züheyr", **TDVİA**, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 7.

²⁸⁰ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, C. II, İstanbul, t.y., s. 279.

²⁸¹ Cemil Sena, **Filozoflar Ansiklopedisi**, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 140-141.

²⁸² İsmail Yiğit, "Kuteybe b. Müslim", **TDVİA**, C. XXVI, Ankara, 2002, s. 490-491.

²⁸³ Şükrü Özen, "Leys b. Sa'd", **TDVİA**, C. XXVII, Ankara, 2003, s. 164.

Tam künyesi Ebü'l-Hâris el-Leys b. Sa'd b. Abdîrrahmân el-Fehmî'dir. Mutlak müçtehit ve muhaddistir.

Lokman²⁸⁴ 30b, 160a.

Kur'an'da kendisine hikmet verildiği bildirilen ve peygamberliği tartışmalı bir din büyüğüdür. Kur'an'da Lokman'la ilgili bilgiler, aynı adı taşıyan surede onun iki defa ismen zikredilmesinden ve oğluna verdiği bazı öğütlerin naklinden ibarettir.

Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)²⁸⁵ 206a.

Tam künyesi Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî'dir. Yemen'de hadisi ilk tedvin eden tâbiî, muhaddis ve fakihtir.

Ma'n b. Zâide (ö. 151/768 [?])²⁸⁶ 47a.

Tam künyesi Ebü'l-Velîd Ma'n b. Zâide b. Abdillâh eş-Şeybânî'dir. Emevîler devri kumandanı, Abbâsîler'in Yemen ve Sîstan valisidir.

Mâlik b. Dînâr (ö. 131/748'den önce)²⁸⁷ 41b, 68b, 72a, 83a, 140b, 177a, 182b, 207a, 231b.

İlk zahitlerden olan Mâlik'in künyesi Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî'dir. Basra'da doğan Mâlik, ilim öğrenmek için Horasan ve Hindistan'a kadar gitmiştir, Güzel sanatlara karşı ilgisi ve yeteneği vardır. Verrâklık yaptığı ve geçimini Mushaf yazarak kazanmaya çalıştığı kaydedilmektedir. Tasavvufun oluşmasında katkıda bulunan zahitlerden olan Mâlik, esas itibariyle Hasan-ı Basrî'yi takip etmiş, hüzn, sadâkat, zikir, züht, marifet gibi konular üzerinde durmuştur.

Mâlik b. Zay'am 87a.

Yazma metinde pederiyle arasında geçenler hikâye edilmiştir.

Mansûr (ö. 158/775)²⁸⁸ 41b, 43a, 44b.

Tam künyesi Ebû Ca'fer el-Mansûr Abdullâh b. Muhammed b. Alî el-Hâşimî el-Abbâsî'dir. Abbâsî halifeliği yapmıştır. Abbasîler'in gerçek kurucusu sayılan Ebu Ca'fer el-Mansûr aynı zamanda çok yönlü bir âlim ve şairdir. Araştırmaya meraklı bir kişi olup edip, şair ve âlimleri himaye etmiştir. Mantık, felsefe, aritmetik, geometri, astronomi, tıp ve tarihe yakın ilgi duyar. Akıllı ve ileri görüşlü bir hükümdar olan

²⁸⁴ Ömer Faruk Harman, "Lokman", **TDVİA**, C. XXVII, Ankara, 2003, s. 205-206.

²⁸⁵ İbrahim, Hatiboğlu, "Ma'mer b. Râşid", **TDVİA**, C. XXVII, Ankara, 2003, s. 552.

²⁸⁶ Mahmut Kelpetin, "Ma'n b. Zâide", **TDVİA**, C. EK-II, İstanbul, 2016, s. 191.

²⁸⁷ Mehmet Demirci, "Mâlik b. Dînâr", **TDVİA**, C. XXVII, İstanbul, 2003, s. 505.

²⁸⁸ Nahide Bozkurt, "Mansûr", **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 5-6.

Mansûr güzel ahlakıyla tanınmakla birlikte cimriliği ve para biriktirmeye düşkünlüğüyle de ünlüdür. Vefat ettiğinde hazinede 600 milyon dirhem ve 4 milyon dinar vardır. İşçi ve sanatkârların ücretlerinin hesaplanmasında çok hassas davrandığından Ebü'd-devanik (metelik babası) ve Mansûr ed-Devânîkî lakaplarıyla tanınmıştır.

Mansûr b. Ammâr (ö. 225/840)²⁸⁹ 80b, 85b, 146b.

İlk zahitlerden olan Mansûr Dandanakan'da doğmuştur, künyesi Ebü's-Serî'dir.

Mariye²⁹⁰ 57a.

Yazma metinde hakîm olarak nitelendirilmiştir.

Ma'rûf-ı Kerhî (ö. 200/815-16 [?])²⁹¹ 45b, 117b, 185b.

Iraklı zahid ve sufi Ma'rûf'un tam künyesi Ebü'l-Mahfûz Ma'rûf b. Fîrûzân el-Kerhî'dir. Kûfe'de vaazını dinlediği İbnü's-Semmâk'ın Allah'tan yüz çeviren kimseden Allah'ın da yüz çevireceğini, Allah'a bütün kalbiyle yönelen kimseye O'nun rahmetiyle yöneleceğini ifade eden sözlerinden çok etkilenmiştir.

Mecnûn (ö. 70/690 [?])²⁹² 11b.

Tam künyesi Kays b. el-Mülevvah b. Müzâhim el-Âmirî'dir. Leylâ ve Mecnûn adlı aşk hikâyesindeki erkek kahramanın lakabıdır.

Mehdî-Billâh (ö. 169/785)²⁹³ 41b, 43a.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr b. Muhammed el-Hâşimî el-Abbâsî'dir. Abbâsî halifeliği yapmıştır.

Me'mûn (ö. 218/833)²⁹⁴ 48a.

Ebû Ca'fer (Ebü'l-Abbâs) Abdullâh el-Me'mûn b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî b. Abdillâh el-Mansûr el-Abbâsî'dir. Abbâsî halifeliği yapmıştır.

Mesleme b. Abdülmelik (ö. 121/739 [?])²⁹⁵ 183b.

²⁸⁹ Ethem Cebecioğlu, "Mansûr b. Ammâr", **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 8.

²⁹⁰ Nimet Yıldırım, **a.g.e.**, s. 262.

²⁹¹ Reşat Öngören, "Ma'rûf-ı Kerhî", **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 67.

²⁹² İsmail Durmuş, "Mecnûn", **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 277.

²⁹³ Nahide Bozkurt, "Mehdî-Billâh", **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 377.

²⁹⁴ Nahide Bozkurt, "Me'mûn", **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 101.

²⁹⁵ Hasan Kurt, "Mesleme b. Abdülmelik", **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 318.

Tam künyesi Ebû Saîd (Ebû'l-Asbağ) Mesleme b. Abdülmelik b. Mervân b. El-Hakem el-Ümevî'dir. Emevî valiliği yapmıştır.

Mesrûk b. Ecda' (ö. 63/683 [?])²⁹⁶ 73a.

Tam künyesi Ebû Âişe (Ebû Ümeyye) Mesrûk b. el-Ecda' b. Mâlik el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfî'dir. Kûfe ekolüne mensup muhaddis ve fakih tâbiîlerdendir. Hz. Âişe'nin kendisini evlâdı gibi sevmesi dolayısıyla Mesrûk kızına Âişe adını koymuş, bu sebeple de Ebû Âişe künyesiyle anılmıştır.

Meymûn b. Mihrân (ö. 117/735)²⁹⁷ 44a.

Tâbiîn âlimi ve kadı olan Meymûn'un tam künyesi Ebû Eyyûb Meymûn b. Mihrân el-Cezerî er-Rakkî'dir.

Muâze el-Adeviyye (ö. 83/702)²⁹⁸ 76a.

Tam künyesi Ümmü's-Sahbâ' Muâze bint Abdillâh el-Adeviyye'dir. Tâbiîdendir. Basralı olup Benî Adî'ye mensuptur. Fıkıh ve hadis bilgisi fesahat ve belagat sahibi olmasıyla da tanınan Muâze'nin sufi kişiliği ön plandadır. Onun gündüzleri, "Belki öleceğim gün bugündür", geceleri de "Belki öleceği gece bu gecedir" diyerek vaktinin büyük kısmını ibadetle geçirdiği söylenmiştir. "Kabrın karanlığında uzun süre uyuyacağını bildiği hâlde bu dünyada uyuyan göze hayret ederim" dediği ve kocasının ölümünden sonra kendisini daha çok ibadete verdiği rivayet edilmiştir.

H. Muhammed (ö. 11/632)²⁹⁹ 5b, 6a, 8a, 8b, 9b, 10a, 23a, 25b, 29b, 38b, 43a, 44a, 48a, 129b, 133a, 139a, 163b, 165b, 185a, 190a, 191a, 205b, 218b, 230b.

Muhammed ibn-i Ahmed el-Âbid 192b.

Yazma metinde, Abdullâh-ı Mübârek onun rivayet ettiği bir hikâyeyi anlatır.

Muhammed b. Abbâd el-Mehlebî³⁰⁰ 48a.

H. 215 senesinde Basra'ya vali olarak atanmıştır. 216'ya kadar görev yapmıştır.

Muhammed b. Vâsi' (ö. 123/741)³⁰¹ 44a, 231b.

²⁹⁶ Bünyamin Erul, "Mesrûk b. Ecda'", **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 336.

²⁹⁷ Halit Ünal, "Meymûn b. Mihrân", **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 506.

²⁹⁸ Aynur Uraler, "Muâze el-Adeviyye", **TDVİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 340.

²⁹⁹ Mustafa Fayda, "Muhammed", **TDVİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 408.

³⁰⁰ **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, Haz. Cengiz Eroğlu vd., Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 47.

³⁰¹ Ethem Cebecioğlu, "Muhammed b. Vâsi'", **TDVİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 585.

Tam künyesi Ebû Bekr Muhammed b. Vâsi' b. Câbir el-Ahnes el-Ezdî'dir. Muhaddis ve sufîdir. Yakın dostu Hasan-ı Basrî, Muhammed hakkında "Kur'an'ın süsü" ifadesini kullanmıştır.

Mu'temir b. Süleymân (ö. 187/803)³⁰² 239a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Mu'temir b. Süleymân b. Tarhân et-Teymî'dir. Tâbiînün muhaddislerindendir.

Mûsâ³⁰³ 9b, 26b, 48a, 209a, 213a, 214b, 218a.

İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. Hem Yahudilik ve Hristiyanlığa hem de İslâm'a göre büyük bir peygamber ve İsrâiloğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir.

Mutarrif b. Abdullah (ö. 95/713-14)³⁰⁴ 43b, 211a.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Mutarriif b. Abdillâh b. Eş-Şihhîr el-Haraşî el-Âmirî el-Basrî'dir. Muhaddis tâbiîdir.

Müberred (ö. 286/900)³⁰⁵ 46a.

Tam künyesi Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî'dir. Arap dili ve edebiyatı âlimidir. Sa'leb ile aynı dönemde yaşamışlardır.

Mimşâd ed-Dîneverî (ö. 299/911)³⁰⁶ 63a.

Evliyanın büyüklerinden ve Irak âlimlerindendir, Dînever'de doğup orada ilim tahsil etmiş, Cüneyd-i Bağdâdî, Rûveym bin Ahmed ve Süfyân es-Sevrî ile aynı dönemde yaşamıştır.

Nemrud³⁰⁷ 143a.

Hiz. İbrâhîm döneminde tevhit inancının karşısındaki siyasal otoriteyi simgeleyen efsanevî kraldır.

Osmân (ö. 35/656)³⁰⁸ 9a, 91a, 129b, 137b, 234a.

³⁰² M. Yaşar Kandemir, "Mu'temir b. Süleyman", **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 390.

³⁰³ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 207.

³⁰⁴ M. Yaşar Kandemir, "Mutarriif b. Abdullah", **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 374.

³⁰⁵ İsmail Durmuş, "Müberred", **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 432.

³⁰⁶ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, C. III, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 261.

³⁰⁷ Cengiz Batuk, "Nemrud", **TDVİA**, C. XXXII, İstanbul, 2006, s. 554.

³⁰⁸ İsmail Yiğit, "Osman", **TDVİA**, C. XXXIII, İstanbul, 2007, s. 438.

Tam künyesi Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî'dir. İlk müslümanlardandır ve Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsüdür.

Ömer (ö. 23/644)³⁰⁹ 8a, 8b, 43a, 73a, 126a, 133a, 135a, 136a, 136b, 138b, 187a, 194b, 207a, 209b, 229b.

Tam künyesi Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abduluzzâ el-Kureşî el-Adevî'dir. Hulefâ-yi Râşidîn'in ikincisidir.

Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720)³¹⁰ 183b, 190a, 200b.

Tam künyesi Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî'dir. Emevî halifeliği yapmıştır.

Ömer b. Mâlik 119b.

Yazma metinde eski zamanlarda yaşayan bir er olarak vasıflandırılır ve dilinden bir hikâye anlatılır.

Philemon 53b, 59b.

Yazma metinde nasihatlerine yer verilmiştir.

Pythagoras (Pisagor) (m.ö. 570 [?]-500 [?])³¹¹ 37a, 52b, 57a.

Ünlü Grek filozofu, matematikçi ve astronomdur.

Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801 [?])³¹² 77a, 140b, 142a, 163a, 189a.

Basralı kadın sufidir. Künyesi Ümmü'l-hayr'dır. Fakir bir ailenin dördüncü kızı olarak dünyaya gelmiştir. Hakkında en ayrıntılı bilgi ve menkıbeler Ferîdüddin Attâr'a aittir. Rabia, züht sahibi bir kadındır ve evliliği ilahî aşkın önünde perde olarak gördüğü için gelen teklifleri reddetmiştir.

Rahîme 143a

Yazma metinde Nemrut'un kızı olarak tanıtılır.

Rebî b. Haysem³¹³ 44a, 44b, 88b, 219a, 229b.

Tâbiîndendir. Kûfe'de Ubeydullah b. Ziyad'ın valiliği esnasında vefat etmiştir.

³⁰⁹ Mustafa Fayda, "Ömer", **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 44.

³¹⁰ İsmail Yiğit, "Ömer b. Abdülazîz", **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 53.

³¹¹ Melek Dosay Gökdoğan, "Pisagor", **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 292.

³¹² Hülya Küçük, Semih Ceyhan, "Râbia el-Adeviyye", **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 380.

³¹³ **Sahabeden Günümüze Allah Dostları, Hilvetü'l-Evliya, Sıfatü's-Safve**, Çev. Sait Aykut vd., Şule Yayınları, C. IV, İstanbul, 1995, s. 77-87.

Rebî' b. Sabîh³¹⁴ 186a.

Künyesi Ebû Hafs'tır. Sa'd b. Zeydümenât b. Temîm'in mevlâsıdır. Süfyân es-Sevrî kendisinden hadis rivayet etmiştir.

Rib'î b. Hırâş (ö. 101/719)³¹⁵ 205b.

Tam künyesi Ebû Meryem Rib'î b. Hırâş b. Cahş el-Gatafânî el-Absî'dir. Hadis hâfızı ve zâhiddir. Güvenilir bir muhaddis olan Rib'î'nin rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alır.

Romanos (Armânis) 58a.

Yazma metinde birtakım nasihatleri yer almaktadır.

Sâbit el-Bünânî (ö. 127/744)³¹⁶ 186a.

Tam künyesi Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Basrî el-Bünânî'dir. Basralı, muhaddis, abid ve zahittir.

Sâbit-i Sığâr 185a.

Yazma metinde Cüneyd- Bağdâdî kendisinden bir rivayette bulunmuştur.

Sa'd b. Ebû Vakkâs (ö. 55/675)³¹⁷ 211b.

Tam künyesi Ebû İshâk Sa'd b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî'dir. Aşere-i mübeşşereden olup kumandandır.

Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713 [?])³¹⁸ 196a.

Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî olan Sa'îd b. Cübeyr hadis ve tefsir konusundaki rivayetleriyle bilinen tâbiîdir.

Saffâr, Ya'kûb b. Leys (861-879)³¹⁹ 115b.

Tam künyesi Ebû Yûsuf Ya'kûb b. el-Leys es-Saffâr es-Sicistânî'dir. Saffârîler Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Dindâr, cesur, disiplinli, adil, dürüst, akıllı ve ileri görüşlü bir hükümdar olduğu kaydedilen Ya'kûb b. Leys'in bütün konularda kendisinin karar verdiği, idari işlere kimseyi karıştırmadığı, imar faaliyetleriyle de kendisinin ilgilendiği ve çok sayıda mescit ve bina yaptırdığı kaydedilmiştir.

³¹⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr: Basralılar, Bağdathlılar, Mısırlılar ve Diğerleri*, Ed. Adnan Demircan, 2. bs., Sıyer Yayınları, C. IX, İstanbul, 2015, s. 291.

³¹⁵ Yavuz Köktaş, "Rib'î b. Hırâş", *TDVİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 79-80.

³¹⁶ Hasan Cirit, "Sâbit el-Bünânî", *TDVİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 350.

³¹⁷ İbrahim Hatiboğlu, "Sa'd b. Ebû Vakkâs", *TDVİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 372.

³¹⁸ Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Cübeyr", *TDVİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 552.

³¹⁹ Erdoğan Merçil, "Saffâr, Ya'kûb b. Leys", *TDVİA*, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 463-464.

Safvân b. Süleyym (ö. 132/749)³²⁰ 77b.

Tâbiîndendir, hadis âlimidir. Künyesi için Ebû Abdullah ve Ebû Hâris rivayetleri vardır.

Saîd b. Âs (ö. 59/679)³²¹ 128b.

Tam künyesi Ebû Osmân Saîd b. el-Âs b. Saîd el-Ümevî'dir. Vali ve kumandanlık yapmış bir sahabedir.

Sa'leb (ö. 291/904)³²² 46a.

Kûfe dil mektebi ileri gelenlerinden, lügat, nahiv, şiir, edebiyat, Kurân ve hadis âlimi olan Sa'leb'in tam künyesi Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd b. Yesâr (Seyyâr) eş-Şeybânî'dir.

Sehl et-Tüsterî (ö. 283/896)³²³ 110b, 120b, 217b.

Tam künyesi Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. Îsâ b. Abdillâh b. Refî' et-Tüsterî'dir. Sûfî ve müfessirdir.

Selmân-ı Fârisî (ö. 36/656 [?])³²⁴ 134b, 229b.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî'dir. İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbidir. Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk diye anılmıştır.

Semnûn b. Hamza (Semnûn-ı Mecnûn) (ö. 298/911 [?])³²⁵ 120a.

Tam künyesi Ebû'l-Kâsım Semnûn b. Hamza'dır. Tasavvufta Allah sevgisini esas alan ilk sufilerdendir. Semnûn, Allah sevgisi (muhabbetullah) konusunda kendine has bir yol benimsemiş bu sebeple "Semnûn el-Muhib" (âşık Semnûn) diye anılmıştır.

Serî es-Sakatî (ö. 251/865)³²⁶ 92b, 111a, 212b, 235a, 236b, 238b.

Bağdatlı ilk sufierden olan Serî'nin tam künyesi Ebû'l-Hasen Serî b. el-Mugallis es-Sakatî'dir. Babasının hurdacılık (sakatî) mesleğini devam ettirerek geçimini sağlamıştır. Tasavvuf yolunu tutmasında üstadı Ma'rûf-ı Kerhî ile Habîb er-Râî'nin etkisi vardır.

Sokrat (ö. m.ö. 399)³²⁷ 33b, 36a, 53a, 56b, 58a, 59a.

³²⁰ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, Haz. Zeki Çıkman vd., C. II, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 353.

³²¹ "Saîd b. Âs", **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 549.

³²² İsmail Durmuş, "Sa'leb", **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 25.

³²³ Mustafa Öztürk, "Sehl et-Tüsterî", **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 321.

³²⁴ İbrahim Hatiboğlu, "Selmân-ı Fârisî", **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 441.

³²⁵ Abdullah Kartal, "Semnûn b. Hamza", **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 498-499.

³²⁶ Süleyman Uludağ, "Serî es-Sakatî", **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 564.

³²⁷ Mahmut Kaya, "Sokrat", **TDVİA**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 352-353.

Antik felsefede önemli bir dönüşüm gerçekleştiren Yunan filozofudur. Büyük ahlâkçıdır.

Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814)³²⁸ 43b, 47b, 239b.

Tam künyesi Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî'dir. Tebeu't-tâbiîn neslinden hadis âlimi ve hâfızdır.

Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778)³²⁹ 43a, 81a, 122a, 225a, 227b, 233b.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî'dir. Kendi adıyla anılan fıkıh mezhebinin imamı, müfessir, muhaddis ve zahittir.

Süleymân³³⁰ 27a, 214a.

Hiz. Dâvûd'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen hükümdar-peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere tefsir, hadis, tarih ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında bir hükümdar-peygamber olarak Hiz. Süleymân'dan ve onun üstün vasıflarından genişçe bahsedilmektedir. Kurân'da on altı yerde ismen geçen Süleymân'ın Hiz. Dâvûd'un oğlu ve vârisi olduğu aynı zamanda şükreden, salih, hakîm, anlayışlı bir kul olduğu bildirilmekte, keskin zekâsı, engin bilgisi ve hikmetiyle karmaşık meseleleri kolayca çözüme kavuşturma yeteneğinden söz edilmektedir.

Süleyman b. Abdülmelik (ö. 145/762-63)³³¹ 43b, 45a.

Tam künyesi Ebû Eyyûb Süleymân b. Abdülmelik b. Mervân b. El-Hakem el-Ümevî'dir. Emevî halifeliği yapmıştır.

Şa'bî (ö. 104/722)³³² 46a, 89b.

Tam künyesi Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bî'dir. Hadis âlimidir. Tâbiîdir.

Şâfiî (ö. 204/820)³³³ 227a, 237b.

Şâfiî mezhebinin imamı, büyük müctehid olan Şâfiî'nin tam künyesi Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî'dir.

Şakîk-i Belhî (ö. 194/810)³³⁴ 107b.

³²⁸ İbrahim Hatiboğlu, "Süfyân b. Uyeyne", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 28.

³²⁹ Recep Özdirek, Ali Hakan Çavuşoğlu, "Süfyân es-Sevrî", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 23.

³³⁰ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 56-59.

³³¹ İsmail Yiğit, "Süleyman b. Abdülmelik", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 80.

³³² M. Yaşar Kandemir, "Şa'bî", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 217.

³³³ Bilal Aybakan, "Şâfiî", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 223.

³³⁴ Ali Bolat, "Şakîk-i Belhî", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 305.

Tam künyesi Ebû Alî Şakîk b. İbrâhîm el-Ezdî el-Belhî'dir. Horasanlı sufilerdendir. Şakîk-i Belhî tevekkülün mahiyetini, sebeplerini, hikmetlerini, tevekküle ulaşmanın yollarını inceleyerek bunun tasavvuf yolculuğunda yapacağı tesir üzerinde duran ilk zahit olarak tanınır.

Şa'v[â]ne³³⁵ 104b, 105a, 105b.

Basra yakınlarındaki Ubulle şehrinde yaşayan ve güzel nağmelerle verdiği vaazıyla meşhur olan kadın zahittir. Vaazında zahit ve ibadet erbabının bulunduğu kaydedilmiştir.

Şebîb b. Şeybe (ö. 170/786 [?])³³⁶ 44b.

Tam künyesi Ebû Ma'mer Şebîb b. Şeybe b. Abdillâh b. Amr b. el-Ehtem et-Temîmî el-Minkarî el-Basrî'dir. Özdeyişleriyle tanınan hatip ve ahbâr ravidir.

Şeybân er-Râî 122a, 122b.

Yazma metinde Süfyân es-Sevrî ile birlikte çölde karşılaştıkları arslanla yaşadıkları hikâye edilmiştir.

Şeytan (İblîs)³³⁷ 38b, 116a, 123b, 127b.

İnsana musallat olup onu saptırmaya çalışan ruhanî varlıktır. Kur'ân-ı Kerîm'de on sekizi çoğul olmak üzere seksen sekiz yerde şeytan (on bir yerde İblîs) kelimesi yer almaktadır.

Şiblî, Ebû Bekir (ö. 334/949)³³⁸ 121a, 155a.

Tam künyesi Ebû Bekr Dülef b. Cahder (Ca'fer b. Yûnus) eş-Şiblî'dir. İlk sufilerdendir. Türk asıllı bir ailenin çocuğu olduğu, babasının Abbâsî sarayında hâcibü'l-hüccâblık, dayısının da İskenderiye'de emîrû'l-ümerâlık görevinde bulunduğu kaydedilmiştir.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923)³³⁹ 74a.

Tam künyesi Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî'dir. *Câmi'u'l-beyân* ve *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eserleriyle tanınan müfessir, tarihçi, muhaddis ve fakihtir.

³³⁵ **Alî Şîr Nevâyî: Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimü'l-Fütüvve**, Haz. Kemal Eraslan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 443.

³³⁶ Musa Yıldız, "Şebîb b. Şeybe", **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 392.

³³⁷ İlyas Çelebi, "Şeytan", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 99.

³³⁸ Dilaver Gürer, "Şiblî, Ebû Bekir", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 125.

³³⁹ Mustafa Fayda, "Taberî, Muhammed b. Cerîr", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 314.

Tâhir b. Hüseyin (ö. 207-822)³⁴⁰ 239a.

Tâhirîler'in kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Tam künyesi Ebû't-Tayyib (Ebû Talha) Tâhir b. el-Hüseyin b. Mus'ab b. Rüzeyk el-Huzâî'dir.

Talhâ b. Abdullah (ö. 97/715)³⁴¹ 47b.

Medine valisi ve kadısı olan tâbiî Talhâ'nın tam künyesi Ebû Abdillâh Talha b. Abdillâh b. Avf ez-Zührî el-Medenî'dir.

Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725)³⁴² 125b, 238b.

Tam künyesi Ebû Abdirrahmân Tâvûs b. Keysân el-Hemdânî el-Yemânî el-Havlânî el-Himyârî'dir. Muhaddis ve fakih tâbiüdür.

Timaïos³⁴³ 49a.

M.Ö. 4. yüzyılda yaşamıştır. Ülkesinde yönetim işlerinde bulunmuş, bilgin bir hatip olan Timaïos Eflatun'un hocalarındandır.

Ubbetî 228a.

Yazma metinde onun dilinden az yemenin faziletini anlatan bir hikâye anlatılır.

Umeyr b. Sa'd³⁴⁴ 136b.

Hiz. Peygamber ile arkadaşlık yapmış olup Ömer b. el-Hattâb tarafından Hıms'a vali olarak tayin edilmiştir.

Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)³⁴⁵ 138b.

Tam künyesi Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî'dir ve Medineli meşhur yedi fakihden biri, hadis ve siyer âlimidir.

Utbe İbn-i Âbid³⁴⁶ 230b.

Hadis rivayet eden sahabeler arasında yer alır.

Vehb b. Münebbih (ö. 114/732)³⁴⁷ 157b, 238b.

³⁴⁰ Hasan Kurt, "Tâhir b. Hüseyin", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 399.

³⁴¹ Cemal Ağırman, "Talha b. Abdullah", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 504.

³⁴² Abdullah Kahraman, "Tâvûs b. Keysân", **TDVİA**, C. XL, İstanbul, 2011, s. 185.

³⁴³ Cemil Sena, **Filozoflar Ansiklopedisi**, C. IV, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 406.

³⁴⁴ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr: Muhacir ve Ensar'dan Hendek'e Katılanlar**, Ed. Adnan Demircan, 2. bs., Siyer Yayınları, C. V, İstanbul, 2015, s. 306.

³⁴⁵ İrfan Aycan, "Urve b. Zübeyr", **TDVİA**, C. XLII, İstanbul, 2012, s. 183.

³⁴⁶ Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, mütercim ve şârih: Kâmil Miras, C. IV, 8. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s. 312.

³⁴⁷ Mehmet Emin Özafşar, Mahmut Demir, "Vehb b. Münebbih", **TDVİA**, C. XLII, İstanbul, 2012, s. 608.

Yemenli tâbiî Vehb'in tam künyesi Ebû Abdillâh Vehb b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî'dir.

Vüheyb b. Verd el-Mekkî (ö. 153/770)³⁴⁸ 64b, 239b.

Tam künyesi Vüheyb b. El-Verd b. Ebü'l-Verd'dir. Benî Mahzûm'un mevlasıdır. Mekke'de ikamet etmiş, ibadet ehli bir zattır. Vaaz ve zühtle alakalı hadisler rivayet etmiştir. İsmi Abdülvehhâb'dır. Ama ona isminin ism-i tasgîr şekliyle "Vüheyb" diye hitap edilmiştir.

Vekî' b. Cerrâh (ö. 197/812)³⁴⁹ 74a, 234b.

Tam künyesi Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî'dir. Muhaddis ve fakihtir.

Veysel Karanî (Üveys el-Karanî) (ö. 37/657)³⁵⁰ 113b.

Tâbiîn neslinden Yemenli zahit Veysel Karanî'nin tam künyesi Ebû Amr Üveys b. Âmir b. Cez' b. Mâlik el-Karanî'dir. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) zâhiren görmemekle birlikte mânen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple ileriki asırlarda Resûl-i Ekrem'i, Veysel Karanî'yi veya herhangi bir şeyhi görmeden rüya gibi manevî bir yolla onlardan eğitim alan kişilere Üveysî denmiş, bu şekilde eğitim almaya Üveysîlik adı verilmiştir.

Yahyâ³⁵¹ 78a.

Kur'an'da adı geçen, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamberdir. Kur'an-ı Kerîm'de Yahyâ'nın onun dünyaya gelişi ve şahsiyeti üzerinde durulmaktadır. Âl-i İmrân ve Meryem surelerinde, Zekerîyyâ'nın Allah'tan kendisinden sonra mabede hizmet edecek bir yardımcı vermesini istemesi üzerine kendisinin çok yaşlı, hanımının da kısır olmasına rağmen meleklerin ona adı Yahyâ olacak bir oğul müjdelediği ve bu ismin daha önce hiç kimseye verilmediği bildirilmekte, Yahyâ doğup büyüdüğünde kendisine, "İlâhî tebliğe sımsıkı sarıl" diye öğüt verilerek peygamber olarak görevlendirildiği ifade edilmektedir. Kur'an'da ayrıca Yahyâ'ya daha çok küçük bir

³⁴⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtî'l-Kebîr: Mekke, Tâif, Yemen, Yemâme, Bahreyn ve Kûfe'de Bulunan Sahâbîler ile Onlardan Sonra Kûfe'de Bulunan Fıkıh ve İlim Ehli Olan Tabiîn ve Başkaları*, Ed. Adnan Demircan, 2. bs., Siyer Yayınları, C. VIII, İstanbul, 2015, s. 42.

³⁴⁹ Mehmet Emin Özaşar, "Vekî' b. Cerrâh", *TDVİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, s.8.

³⁵⁰ Necdet Tosun, "Veysel Karanî", *TDVİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, s.74.

³⁵¹ Mahmut Aydın, "Yahyâ", *TDVİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 232-234.

çocukken hikmet, kalp yumuşaklığı ve safiyet ihsan edildiği, onun Allah'tan sakınan, annesine ve babasına karşı iyi davranan bir kişi olduğu belirtilmektedir.

Yahyâ b. Eksem (ö. 242/856)³⁵² 206a.

Hanefî fıkıh âlimlerinin büyüklerindendir. Tam künyesi Yahyâ b. Eksem b. Muhammed et-Temîmî el-Esedî el-Mervezî'dir.

Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848)³⁵³ 190a, 233b.

Tam künyesi Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî'dir. Tasnif dönemi hadis ve ricâl âlimlerindendir.

Yahyâ b. Muâz (ö. 258/872)³⁵⁴ 188b, 215b.

Tam künyesi Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Muâz b. Ca'fer er-Râzî'dir. Seyrüsülûk makamlarından bahseden ilk sufilerdendir. Kaynaklarda "vaiz" sıfatıyla anılan Yahyâ b. Muâz'ın amelî yönden Hanefî, itikadî yönden Mürcie'ye mensup olduğu belirtilmektedir. Mürcie'de onunla birlikte takipçilerinin olduğu birlikte Muâziyye diye bir kol meydana gelmiştir.

Ya'kûb³⁵⁵ 15b, 29b.

Hiz. İbrâhîm'in torunu ve İsrâiloğulları'nın atası olan peygamberdir.

Yezîd b. Mühelleb (ö. 102/720)³⁵⁶ 47b.

Tam künyesi Ebû Hâlid Yezîd b. Mühelleb b. Ebî Sufre el-Ezdî'dir. Yezîd Emevî halifeliği yapmıştır ayrıca II. Yezîd'e karşı isyan eden kumandandır.

Yûnus³⁵⁷ 46a, 232b.

Kur'an-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Kur'an-ı Kerîm'e göre Allah'ın elçilerinden biri olan Yûnus, kavmi kendisine inanmayınca öfkeyle onlardan uzaklaşmış, yüklü bir gemiye binmiş, çekilen kura neticesinde kaybedenlerden olmuş ve kendisini bir balık yutmuştur. Eğer Yûnus, Allah'ı tespih edenlerden olmasaydı insanların tekrar dirileceği güne kadar o balığın karnında kalacaktır. Fakat o, "Senden başka ilâh yoktur, şüphesiz ben zalimlerden oldum" demiştir. Bu yakarışının ardından duası kabul edilerek, Allah'ın rahmetiyle güçsüz bir halde balığın karnından

³⁵² **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, Haz. Zeki Çıkman vd., C. III, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 322.

³⁵³ Erdinç Ahatlı, "Yahyâ b. Maîn", **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 256.

³⁵⁴ Salih Çift, "Yahyâ b. Muâz", **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 257-258.

³⁵⁵ Ömer Faruk Harman, **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 274.

³⁵⁶ Fatma Odabaşı, "Yezîd b. Mühelleb", **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 522.

³⁵⁷ Ömer Faruk Harman, "Yûnus", **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 597-598.

çıkarılmış, kendisine gölge yapması için yanında kabak cinsinden geniş yapraklı yaktın bitkisi yaratılmış, daha sonra 100.000 veya daha fazla insana peygamber olarak gönderilmiştir. Yûnus'un kavmi iman etmiş, başlarına geleceği bildirilen azaptan kurtulmuş, bir süre daha nimetlerden faydalanarak yaşatılmıştır.

Yûsuf³⁵⁸ 9a, 15b, 28a, 212b.

Hz. Ya'kûb'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf adı 27 defa geçmektedir.

Yûsuf b. El-Hüseyn er-Râzî (ö. 304/916)³⁵⁹ 165a, 205a.

Ahmed b. Hanbel'den, Zünnûn-ı Mısri'den hadis dinlemiştir.

Yûsuf b. Esbât (ö. 196/811-12)³⁶⁰ 234b.

Tebe-i tâbiînin büyüklerindendir. Nesebi, Yûsuf bin Esbât bin Vâsıl eş-Şeybânî, el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir.

Za'ferânî (ö. 260/874)³⁶¹ 227a, 227b.

Tam künyesi Ebû Alî el-Hasen b. Muhammed b. Sabâh el-Bağdâdî ez-Za'ferânî'dir. İmam Şâfiî'nin "kavl-i kadîm"inin en güçlü râvisidir.

Zâil Oğlu Emîn 43a.

Yazma metinde bir rivayette bulunduğu aktarılmıştır.

Zeccâc bin el-Kays 87b, 140b.

Yazma metinde iki ayrı hikâyede adı geçmektedir.

Zekeriyyâ³⁶² 78b.

İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamber olan ve Kur'ân-ı Kerîm'de adı altı yerde geçen Zekeriyyâ, duası kabul edilen hayırlı işlere koşan namaz kılan Meryem'i himaye eden bir kişi ve Allah'ın kulu olarak anlatılmaktadır.

Zeyd ibnü's-Sayha 84a.

Yazma metinde ululardan ve gayet dindar olan bir er olarak tanımlanır ve talebeleriyle aralarında geçenler hikâye edilir.

³⁵⁸ Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 1-4.

³⁵⁹ **Sahabeden Günümüze Allah Dostları, Hilyetü'l-Evliya, Sıfatü's-Safve**, Çev. Sait Aykut vd., C. VI, Şule Yayınları, İstanbul, 1995, s. 125.

³⁶⁰ **İslam Alimleri Ansiklopedisi**, yay. haz. İlhan Apak, C. III, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul, t.y., s. 43.

³⁶¹ Bilal Aybakan, "Za'ferânî", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 68.

³⁶² Mahmut Aydın, "Zekeriyyâ", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 210-211.

Zeynelâbidîn (ö. 94/712)³⁶³ 110a, 150a.

Tam künyesi Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib'tir. İsnâaşeriyye'nin dördüncü ve İsmâiliyye'nin üçüncü imamı kabul edilen tâbiîdir.

Zübeyde bint Ca'fer (ö. 216/831)³⁶⁴ 141a, 239b.

Zübeyde Abbâsî halifelerinden Hârûnürreşîd'in hanımı ve Emîn'in annesidir. Tam künyesi Ümmü Ca'fer Zübeyde bint Ca'fer b. Abdillâh el-Mansûr b. Muhammed el-Abbâsiyye el-Hâşimiyye'dir. Zübeyde'nin asıl adı Ümmü Azîz veya Emetülvâhid'dir. Dedesi Ebû Ca'fer beyaz tenli oluşu ve güzelliği sebebiyle çocukluğunda ona Zübeyde diye hitap ettiğinden bu lakapla meşhur olmuştur.

Zührî (ö. 124/742)³⁶⁵ 206a.

Tam künyesi Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî'dir. Tâbiîdir. Hadisleri Emevî halifesi Ömer b. Abdülazîz'in emriyle resmen tedvin eden âlimdir.

Züleyhâ³⁶⁶ 212b.

Yusuf kıssasının kadın kahramanıdır. Kurân'da Yûsuf suresinde Mısır azizinin eşi ve Yûsuf'a âşık olan kadın olarak yer almasına rağmen Züleyhâ'nın (Zelîhâ) adı geçmez.

Zünnûn el-Mısırî (ö. 245/859 [?])³⁶⁷ 102b, 120b, 142a, 164b, 165a, 170b, 183a.

Tam künyesi Zünnûn Ebü'l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısırî el-İhmîmî'dir. İlk dönem sufilerindendir. Zünnûn lakabı balık sahibi, balıkçı anlamına gelir.

³⁶³ Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelâbidîn", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 365.

³⁶⁴ Gülgün Uyar, "Zübeyde bint Ca'fer", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 517.

³⁶⁵ Halit Özkan, "Zührî", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 544.

³⁶⁶ Zehra Öztürk, "Züleyha", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 552.

³⁶⁷ Necdet Tosun, "Zünnûn el-Mısırî", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 575.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Vâhidî’nin Saâdetnâme’si (İnceleme-Metin)” adlı çalışmamızda incelediğimiz *Saâdetnâme* adlı eser, yazma metinde 7 ayrı yerde de geçtiği üzere Vâhidî mahlaslı Abdülvâhid b. Süleymân b. Kara Dâvud tarafından yazılmıştır. 1540’ların başında İstanbul’da doğan Vâhidî, 1561’lerde medrese eğitimini tamamladıktan sonra Bursa kadısı Nâzırzâde Mehmed Efendi’ye danışment olmuş, daha sonra şeyh Abdülazîz Efendi’ye intisap ederek Zeyniyye tarikatına bağlanmış, 1577’lerde ya da daha kesin ifadeyle 1586’dan önce, oldukça genç yaşta, Bursa’da vefat etmiş ve dedesi Kara Dâvud’un yaptırdığı mescidin haziresine, babası Süleyman Çelebi’nin yanına defnedilmiştir. 16. yüzyılda yaşamış olan Vâhidî, çalışmamız olan *Saâdetnâme* adlı eserini Kanuni Sultan Süleyman’ın Belgrat Kalesi’ni fethettiği 1521 yılında tamamladığını eserinde kaydetmiştir.

Bizden önceki çalışmalarda Vâhidî’nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân*, *Cinânü’l-Cenân*, *Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab*, *Gülistân*, *Dürre-i Lügat*, *Tecâribü’l-İnsân* ve *Saâdetnâme* adlı 7 tane eseri zikredilirken çalışmalarımız esnasında Vâhidî’nin Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü nr. 7329/8’de bir mecmua içerisinde kayıtlı *Pendnâme* adlı 8 varaklık, risale formunda ve nasihatnâme türünde yazılmış muhtasar bir eserini tespit ettik. Böylelikle Vâhidî’nin eserleri 7 iken çalışmamızdan sonra 8’e çıkmış bulunmaktadır.

Saâdetnâme’nin Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nr. 442’de kayıtlı ulaşabildiğimiz tek nüshasında adının “*Pendnâme-i Vâhidî*” adıyla kayıtlı olmasından hareketle bizden önce yapılan çalışmalarda eserin türünü belirlerken “*pendnâme-nasihatnâme*” gibi bir tasnifi uygun görülmüştür. Fakat *Saâdetnâme*’nin giriş bölümünün haricindeki formu hikâyeler toplamı ya da daha terimsel bir ifadeyle evliya menkıbeleri şeklindedir. Menkıbelerin bazen içeriğinde bazen son cümlesinde bazen de menkıbenin devamında gelen manzum parçalarda ahlâkî yol göstericiliği üstlenen nasihat edici söylemler elbette bulunmaktadır. Fakat bundan dolayı *Saâdetnâme*’nin bütünü “*pendname-nasihatname*” şeklinde adlandırmak kısır bir tanımlama olacağından biz eserin türünü “*menâkıbnâme*” şeklinde vermeyi uygun gördük.

Saâdetnâme hakkında ilk bilgileri edindiğimiz neşir olan *Osmanlı Müellifleri*’nde *Saâdetnâme*’den “mensur, ahlakî ve tasavvufî bir eser” şeklinde bahsedilmiştir. *Saâdetnâme*’de 330 hikâyelik mensur kısımların yanı sıra beyt, kıta, mesnevi, nazm ve dübeyt şeklinde de 385 adet manzum parça da mevcuttur. Böylelikle çalışmamızla birlikte *Saâdetnâme*’nin tanımlanan mensur yapısına ek olarak manzum-mensur karışık bir eser olduğu gün yüzüne çıkmıştır.

Saâdetnâme’nin kaynağını tespit noktasında yaptığımız çalışmalarda A. T. Karamustafa’nın 1993’te Harvard’da hazırladığı doktora tezinde verdiği bilgilerden hareketle onun 20 bâbının orijinal bir kompozisyon olmadığını, müellifi belli olmayan Farsça *Pend-i Pîrân* adlı eserden tercüme edildiğini tespit ettik. *Pend-i Pîrân* adlı eserin de 15. yüzyılda yazılan ve Ebu’l-Leys Semerkandî’ye atfedilen *Tezkiretü’l-Evliyâ* adlı eserle birçok yönden benzerlikler bulunduğunu ortaya koyduk. Bu benzerlikler de Selâhattin Olcay’ın *Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın Britisih Museum Türkçe Yazmalar nr. 3297’de kayıtlı Türkçe tercümesinden yaptığı neşirle yapılan karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. *Saâdetnâme* ile bu Türkçe eser arasında da ortaklıklar vardır. Fakat 1521 yılında tamamlanan *Saâdetnâme*’nin tercüme tarihi ve müellifi bilinmeyen *Pend-i Pîrân* adlı Farsça tercümeye daha yakın olduğunu ve 1578’de yazılan *Tezkiretü’l-Evliyâ*’dan özellikle dil açısından ayrıldığını “Eserin Kaynağı” bahsinde detaylı bir şekilde göstermeye çalıştık.

Saâdetnâme’nin tercüme usulünün tespitinde ise Vâhidî’nin ilk 4 bâbı kendisinin telif ettiğini ve 5. bâbdan itibaren de müellifi belli olmayan *Pend-i Pîrân* adlı eserden tercümeler yaptığını ortaya koyduk. Bununla birlikte *Pend-i Pîrân*’ın son bâbında yer alan 2 hikâyenin üzerine Vâhidî, kaynağını henüz tespit edemediğimiz 98 hikâyeye daha eklemiştir. Bu veriler *Saâdetnâme*’nin orijinal bir kompozisyon olmadığını ve adaptasyon bir eser olduğunu göstermektedir. Bu verilere ek olarak Vâhidî’nin telif olarak kaleme aldığı, seci’li anlatımlarla süslü, uzunca bir giriş bölümü olan ilk 4 bâb; mensur kısımlar arasına yerleştirdiği 385 manzum parça; son bâba eklediği 98 hikâyeye aslında *Saâdetnâme*’yi tercüme ederken geliştirerek genişlettiği ve eserin “Sebeb-i Te’lif” bölümünde kendisini “*Saâdetnâme*’nin müellifi” şeklinde tanıtmayıyla *Saâdetnâme*’nin telif-tercüme bir eser olduğuna dair tespitlerde bulunduğumuzu belirtmek isteriz.

Saâdetnâme'nin yapısal olarak mensur ve manzum şeklinde iki yönlü bir yapı arz etmesi dolayısıyla eserin mensur bölümlerinden örneklerle incelediğimiz üslup tercihi ve seci' kullanımını ve manzum bölümlerdeki vezin ve kafiye hususiyetlerini inceleyerek Vâhidî'nin nâsırlık ve şairlik kalitesini ortaya koymaya çalıştık. Bu bağlamda Vâhidî'nin sanat gösterisinde bulunduğu ve müsecca' yapıları yoğun olarak kullandığı Hamdele, Münacat, Na't, Çehâr-Yâr-ı Güzîn, Sebeb-i Te'lîf, Du'â ve Hâtîme bölümlerinde müzeyyen bir üslup (üslûb-ı müzeyyen) benimsediği, içerisinde verilmek istenen mesajı okuyucuların kolayca algılayabilmesi için menkıbeleri anlattığı "Hikâyet" başlıklı bölümlerde de daha sakin söylemler tercih ederek müsecca' yapıları daha aza indirgediği ve bu kısımlarda da metni sade bir üsluba (üslûb-ı sâde) yaklaştırdığı tespit edilmiştir.

Saâdetnâme'nin manzum kısımlarında 15 farklı aruz vezni kullanılmış ve en çok tercih edilen vezin 385 şiir içerisinde 262 adet olan Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilün vezni olmuştur. En çok kullanılan nazım şekli ise ahlâkî yol göstericiliği olan türlerde sözü kısa ve özlü anlatmaya müsait nazım şekli olan kıta olmuştur ve 332 adettir.

Saâdetnâme'nin muhteva çalışmasını yaptığımız bölümlerde ise metinde geçen 20 bâb ve bâblarda geçen 330 hikâyenin detaylı özetleri verilmiştir. Böylelikle özetleme çalışmasında menkıbeler anlamlı bir çerçeveye oturtulmuş ve metinde yapılmaya müsait olan okuma hataları en aza indirgenmiştir. Hikâyelerde geçen şahısların künyeleri kaynaklardan edindiğimiz bilgilerle alfabetik olarak listelenmiş, haklarında bilgisine ulaşamadığımız şahıslar ise hikâyelerde bahsedildikleri şekliyle tanıtılmıştır.

Çalışmamızın savunmaya yakın faaliyetleri esnasında *Saâdetnâme*'nin *Vâhidî Saâdetnâme (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)* adıyla kitap olarak basılmasını takiben bu çalışmadan eksiklerimiz ve okuma yanlışlarımız bağlamında istifade edilmiştir. Aynı zamanda bu çalışma ile bizim çalışmamızdaki farklılıklar ve okuma tercihleri, siz okuyucuların en ideal şeklini tespit edeceğinizi düşündüğümüz için tablo hâline getirilmiş ve bu çalışma hakkındaki değerlendirmelerimiz "Eserleri" başlığının "Saâdetnâme" alt başlığı altında bu konu hakkında çalışma yapmak isteyen okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ

İsmâîl b. Muhammed: **Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-Libâs: Ammâ İştehere Mine'l-Ehâdîs Alâ Elsineti'n-Nâs**, 2 c., Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, Haleb, 1162/1749.

Ağırman, Cemal: “Talha b. Abdullah”, **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 504.

Ahatlı, Erdinç: “Yahyâ b. Maîn”, **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 256-257.

Ahmed Cevdet: **Vâhidî: Cinânü'l-Cenân**, Dersaâdet İkdâm Matbaası, İstanbul, 2013.

Akça, Volkan: “Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netice-i Cân”, (danş. Doç. Dr. Şeref Boyraz, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ölmez, Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaya), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2008.

Aksoy, Hasan: “Kıta”, **TDVİA**, C. XXV, Ankara, 2002, s. 505.

Aksoyak, İ. Hakkı: “Bahr-ı Taviil”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi: Dr. Himmet Biray Özel Sayısı**, Ankara, 1999, s. 438-445.

Aksoyak, İ. Hakkı: “Osmanlı Şairlerinin ‘Aruz Tasarrufları’ ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. III, S. 6, Sonbahar 2008, s. 59-74.

Aksoyak, İ. Hakkı: “Eski Türk Edebiyatında Nesir Üzerine Bazı Belirlemeler”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Nesrin İnşâsı: Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler**, Haz. Hatice Aynur vd., Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2010, s. 56-72.

Aksoyak, İ. Hakkı: “Beyanî'nin Bahr-ı Taviil'i”, **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. II, S. 3, 2018, s. 230-242.

Albayrak, Nurettin: “Enûşirvân”, **TDVİA**, C. XI, İstanbul, 1995, s. 255-256.

- Alpaydın, Bilal: “Safâyî-Şerhi’l-İslâmi’n-Nûrânî (İnceleme-Metin), (danş. Prof. Dr. A. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 2017.
- Altıkulaç, Tayyar: “Hammâd b. Seleme”, **TDVİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 488-489.
- Altıkulaç, Tayyar: “İkrime el-Berberî”, **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 40-42.
- Alvan, Türkân Çınar: “Emrî Dîvânı’nın Nazım Bilgisi ve Belâgat Yönünden İncelenmesi”, (danş. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2005.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin: “Kara Dâvud İzmitî”, **TDVİA**, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 359-360.
- Askalânî, İbn Hacer: **Sahâbe-i Kiram Ansiklopedisi**, C. I, tercüme eden: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Âşıkkutlu, Emin: “İbn Ebû Ömer”, **TDVİA**, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 438.
- Ateş, Ali Osman: “Ebû Kılâbe el-Cermî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 176-177.
- Ateş, Süleyman: “Cüneyd-i Bağdâdî”, **TDVİA**, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 119-121.
- Aybakan, Bilal: “Şâfî” **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 223-233.
- Aybakan, Bilal: “Za’ferânî”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 68-69.
- Aycan, İrfan: “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî”, **TDVİA**, C. XIV, İstanbul, 1996, s. 427-428.
- Aycan, İrfan: “Urve b. Zübeyr”, **TDVİA**, C. XLII, İstanbul, 2012, s. 183-185.
- Aydemir, Yaşar: “Türk Edebiyatında Kaside”, **Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 22, Ankara, 2002, s. 133-168.
- Aydın, Mahmut: “Yahyâ”, **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 232-234.
- Aydın, Mahmut: “Zekerîyyâ”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 210-211.
- Aydın, Abdullah: “Ebû’d-Derdâ”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 310-311.

- Aydınlı, Abdullah: “Ebû Zer el-Gıfârî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 266-269.
- Ayverdi, İlhan: **Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 c., 2. bs., Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2006.
- Bahadıroğlu, Mustafa: “İbrâhîm el-Havvâs”, **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 317.
- Baldırzâde Selîsî
Şeyh Mehmed: **Bursa Vefeyatnameleri 1: Ravza-i Evliyâ**, Haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Arasta Yayınları, Bursa, 2000.
- Başaran, Selman: “Fâtıma bint Kays”, **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 227.
- Başaran, Selman: “Huzeyfe b. Yemân”, **TDVİA**, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 434-435.
- Batuk, Cengiz: “Nemrud”, **TDVİA**, C. XXXII, İstanbul, 2006, s. 554-555.
- Bayat, Ali Haydar: “Ebû Mansûr el-Herevî” **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 180-181.
- Bilgegil, Kaya: **Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)**, 2. bs., Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
- Bilgin, Azmi: **Emre: Terceme-i Pend-nâme-i Attâr**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1998.
- Bilgin, Azmi: **Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Bilgin, Mustafa: “Ahmed b. Ebû’l-Havârî”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 58.
- Bilgin, Mustafa: “Feth el-Mevsılî el-Kebîr”, **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 455.
- Bilgin, Mustafa: “Hâtim el-Esam”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 470-472.
- Bilgin, Mustafa: “Herim b. Hayyân”, **TDVİA**, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 227-228.
- Bolat, Ali: “Şakîk-i Belhî”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 305-306.

- Bozkurt, Nahide: “Hârunürreşîd”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 258-261.
- Bozkurt, Nahide: “Hasan b. Sehl”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 351.
- Bozkurt, Nahide: “Mansûr”, **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 5-6.
- Bozkurt, Nahide: “Mehdî-Billâh”, **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 377-379.
- Bozkurt, Nahide: “Me’mûn”, **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 101-104.
- Bursalı Mehmed Tahir: **Osmanlı Müellifleri**, Haz. M. A. Yekta Saraç, TÜBA, C. II, Ankara, 2016.
- Bursevî, İsmail Hakkı: **Rûhu’l-Beyân: Kur’an Meâli ve Tefsiri**, C. XIX, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014.
- Burûsevî, Es-Seyyid
İsmâîl Belîğ Efendî: **Târîh-i Burûsa: Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**, tab’ eden: Burûsalı Eşref bin Alî Beg, Hüdâvendigâr Matba’ası, Bursa, 1287/1870-71.
- Canan, İbrahim: “Enes b. Mâlik”, **TDVİA**, C. XI, İstanbul, 1995, s. 234-235.
- Cebecioğlu, Ethem: “Mansûr b. Ammâr”, **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 8.
- Cerrahoğlu, İsmail: “Abdullâh b. Mes’ûd”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 114-117.
- Cerrahoğlu, İsmail: “Muhammed b. Vâsi’”, **TDVİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 585.
- Ciğâ, Özkan: “Vâhidî’nin Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab ve Sergüzeşt-i Îşân Tercümesi Üzerine”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 8 S. 16, Nisan 2016, s. 442-450.
- Ciğâ, Özkan: “Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşîde-i Arab Tercümesi (İnceleme-Metin)”, (danş. Prof. Dr. Halil İbrahim Tuğluk), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Adıyaman, 2018.
- Cirit, Hasan: “Sâbit el-Bünânî”, **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 350.

- Coşan, M. Es'ad: **Tabakâtü's-Sûfiyye Sohbetleri I**, Haz. Metin Erkaya, 02.12.1991-10.04.1993.
- Coşan, M. Es'ad: **Tarihî ve Tasavvufî Şahsiyetler**, 2. bs., Server İletişim, İstanbul, 2008.
- Çağrıcı, Mustafa: "Cömertlik", **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 72-73.
- Çakan, İsmail: "Abdullah b. Zeyd b. Âsım", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 143.
- Çakan, İsmail: "Bakıyye b. Velid", **TDVİA**, C. IV, İstanbul, 1991, s. 536.
- Çakan, İsmail L., Muhammed Eroğlu: "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 76-79.
- Çaldak, Süleyman: "Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düzyazı)", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S. 77-78, Temmuz-Ağustos 2006, s. 74-90.
- Çolak, Orhan M.: "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. I, S. 2, 2003, s. 339-378.
- Çelebi, İlyas: "Hızır", **TDVİA**, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 406-409.
- Çelebi, İlyas: "Şeytan", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 99-101.
- Çift, Salih: "Yahyâ b. Muâz", **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 257-258.
- Cunbur, Müjgân: "Vâhidî", **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, C. VIII, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- Çiçekler, Mustafa: "Mesnevi", **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 320-322.
- Çiçekler, Mustafa: **Mantıku't-Tayr: Kuşların Diliyle: Feridü'd-dîn Attâr**, 5. bs., Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015.
- Demirci, Mehmet: "Ebû Türâb en-Nahşebî", **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 243-244.
- Demirci, Mehmet: "İbnü's-Semmâk, Ebü'l-Abbas", **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 204-205.

- Demirci, Mehmet: “Mâlik b. Dînâr”, **TDVİA**, C. XXVII, İstanbul, 2003, s. 505.
- Deniz, Sebahat: “Dübeyt (Dübeytî) Hakkında”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 14, İstanbul 2006, s. 77-100.
- Dilçin, Cem: **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi: Ölçüler-Uyak-Nazım Biçimleri-Söz Sanatları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- Dilçin, Cem: **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Duman, Musa: “Klâsik Osmanlı Türkçesinde i/e Meselesine Dair”, **Makaleler: Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008, s. 40-74.
- Durmuş, İsmail: “Mecnûn”, **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 277-278.
- Durmuş, İsmail: “Müberred”, **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 432-434.
- Durmuş, İsmail: “Sa’leb”, **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 25-27.
- Durmuş, Tuba Işınsoy, Mehmet Gürbüz: “Osmanlı Nesrinin Folklorik Üslup Özellikleri”, **Bilig**, S. 87, Sonbahar 2018, s. 101-128.
- Düzenli, Mesut Bayram, Şahap Bulak: “Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 43, Bahar 2018, s. 145-171.
- Ece, Selami: **Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)**, Eser Basım Yayınları, Erzurum, 2015.
- Efendioğlu, Mehmet: “Saîd b. Cübeyr”, **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 552-554.
- Efendioğlu, Süleyman: “Muhammed Bin Hacı İvaz: Cinânü’l-Cenân (İnceleme-Metin-Dizin)”, (danış. Doç. Dr. Avni Gözütok), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007.
- Efendioğlu, Süleyman: **Vâhidî: Cinânü’l-Cenân (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizinler)**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2013.

- Emiroğlu, H. Tahsin: **Esbâb-ı Nüzûl: Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri: El-Kalem, El-Haakka, El-Maâric, Nûh, El-Cinn, El-Müzzemmil, El-Müddessir, El-Kıyâme, El-İnsan, En-Nebe', En-Nâziât, Abese, Küvvirât, El-İnfitar, El-Mutaffifîn, El-İnşikak, El-Büruc, Et-Taarik ve El Â'lâ Sûreleri**, Kuzucular Ofset, Konya, 1982.
- Erkoçoğlu, Fatih: “Abdûlmelik b. Mervân ve Dönemi (65-86/685-705)”, (danş. Prof. Dr. İrfan Aycan), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara, 2006.
- Ersoy, Habibe Yazıcı: “Vâhidî'nin *Cinânü'l-Cenân* Adlı Eserinde İmlâ ve Dil Özellikleri”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, C. I, nr. 9, Eylül 2011, s. 165-186.
- Erul, Bünyamin: “Mesrûk b. Ecda”, **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 336-337.
- Fayda, Mustafa: “Abdurrahmân b. Ebû Bekir es-Sıddîk”, **TDVİA**, C. I, İstanbul 1988, s. 159.
- Fayda, Mustafa: “Âişe”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 201-205.
- Fayda, Mustafa: “Ebû Bekir”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 101-108.
- Fayda, Mustafa: “Muhammed”, **TDVİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 408-423.
- Fayda, Mustafa: “Ömer”, **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 44-51.
- Fayda, Mustafa: “Taberî, Muhammed b. Cerîr”, **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 314-318.
- Fırlı, Ethem Ruhi: “Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 89.
- Fırlı, Ethem Ruhi: “Ali”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 371-374.
- Fırlı, Ethem Ruhi: “Hasan”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 282-285.
- Fırlı, Ethem Ruhi: “Hüseyin”, **TDVİA**, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 518-521.
- Fırat, Öznur: “Tedbîr-i İksîr (1. CİLT-50 VARAK) İnceleme-Metin”, (danş. Yrd. Doç. Dr. Şahin Baranoğlu), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2010.

Gelibolulu Mustafa

Âlî: **Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, Haz. Dr. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1994.

Gökdoğan, Melek

Dosay: “Pisagor”, **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 292-293.

Gölpınarlı, Abdülbâkî: “Menâkıb-ı Hâce-i Cihân”, **Türkiyat Mecmuası**, C. III, İstanbul, 1935, s. 129-132.

Güleç Hasan: “Fezârî, Ebû İshak”, **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 539.

Güleç, İsmail: “Konusu Mensur Metin Olan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 22, İstanbul, 2019, s. 307-330.

Gülensoy, Tuncer: **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, 2. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Gültekin, Hasan: “Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin”, (danş. Prof. Dr. Osman Horata), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora), Ankara, 2007.

Gülsevin, Gürer: **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Güngör, Recep Şükrü: “Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliyâ Tezkireleri”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Haziran 2018, s. 207-231.

Gürer, Dilaver: “Şiblî, Ebû Bekir”, **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 125-126.

Harman, Ömer Faruk: “Âsaf b. Berahyâ”, **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 455.

Harman, Ömer Faruk: “Âsiye”, **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 487.

Harman, Ömer Faruk: “Dâvûd”, **TDVİA**, C. IX, İstanbul, 1994, s. 21-24.

Harman, Ömer Faruk: “İbrâhim”, **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 266-272.

Harman, Ömer Faruk: “İlyâs”, **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 160-162.

Harman, Ömer Faruk: “Lokman”, **TDVİA**, C. XXVII, Ankara, 2003, s. 205-206.

Harman, Ömer Faruk: “Mûsâ”, **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 207-213.

- Harman, Ömer Faruk: “Süleyman”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 56-60.
- Harman, Ömer Faruk: “Yûnus”, **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 597-599.
- Harman, Ömer Faruk: “Yûsuf”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 1-5.
- Hatiboğlu, İbrahim: “Ma’mer b. Râşid”, **TDVİA**, C. XXVII, Ankara, 2003, s. 552-554.
- Hatiboğlu, İbrahim: “Sa’d b. Ebû Vakkâs”, **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 372-374.
- Hatiboğlu, İbrahim: “Selmân-ı Fârisî”, **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 441-443.
- Hatiboğlu, İbrahim: “Süfyân b. Uyeyne”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 28-29.
- Homeros: **Odüsseia (Odise)**, Çev. Ahmet Cevat Emre, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1941.
- Hureysât, Muhammed Abdülkâdir: “Hâlid b. Yezîd b. Muâviye”, **TDVİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 292-293.
- Işık, Emin: “İbnü’l-Enbârî, Ebû Bekir”, **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 24-26.
- İbn-i Hişam: **Hiz. Muhammed’in Hayatı (es-Siret’ün-Nebeviyye) I**, Çev. Prof. Dr. İzzet Hasan, Prof. Dr. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- İbn Sa’d: **Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr: Muhacir ve Ensar’dan Hendek’e Katılanlar**, Ed. Adnan Demircan, 2. bs., Siyer Yayınları, C. V, İstanbul, 2015.
- İbn Sa’d: **Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr: Mekke, Tâif, Yemen, Yemâme, Bahreyn ve Kûfe’de Bulunan Sahâbîler ile Onlardan Sonra Kûfe’de Bulunan Fıkıh ve İlim Ehli Olan Tabiîn ve Başkaları**, Ed. Adnan Demircan, 2. bs., Siyer Yayınları, C. VIII, İstanbul, 2015.

- İbn Sa'd: **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr: Basralılar, Bağdathlılar, Mısırlılar ve Diğerleri**, Ed. Adnan Demircan, 2. bs., Siyer Yayınları, C. IX, İstanbul, 2015.
- İbrahim Cûdî Efendi: **Lügat-ı Cûdî**, Haz., İsmail Parlatır, Belgin Tezcan Aksu, Nicolai Tufar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- İlhan, Avni: "Amr b. Ubeyd", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 93-94.
- İmam Nevevî: **Riyâzü's-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri: 1288-1591**, tercüme ve şerh: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir vd., 8 c., Erkam Yayınları, İstanbul, 2018.
- İmam Suyûtî: **Halifeler Tarihi: Târîhu'l-Hulefâ**, Çev. Abdullah Gündüz, İstanbul, 2018.
- İpekten, Halûk: **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, 1. bs., Birlik Yayın Kooperatifi Yayınları, Ankara, 1985.
- İslam Alimleri Ansiklopedisi, Haz. Zeki Çıkman vd., Türkiye Gazetesi Yayınları, 18 c., İstanbul, t.y.
- İpşirli, Mehmet: "Dânişmend", **TDVİA**, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 464-465.
- İpşirli, Mehmet: "İlmiye" **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 141-145.
- İz, Fahir: **Eski Türk Edebiyatında Nesir: XIV. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Ortasına Kadar Yazmalardan Seçilmiş Metinler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
- Kaçar, Mucahit: Necâtî Bey Dîvânı'na Kâfiye Kusurları Açısından Bir Bakış", **I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Ölümünün 500. Yılında Necati Beğ Anısına)**, Kocaeli, 17-19 Nisan 2009, s. 421-432.
- Kaçar, Mucahit: "İbni Kemâl Dîvânı'nın İncelenmesi (Nazım Bilgisi-Belâgat-Üslûp ve Dil Özellikleri-Muhtevâ)", (danş. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2010.
- Kaçar, Mucahit: "Kemal Paşa-zâde'nin Şiirlerinin Aruz, Kafiye ve Üslup Hususiyetleri", **Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi**, C. IV, S. 1, Temmuz 2019, s. 16-25.

- Kahraman, Abdullah: “Tâvûs b. Keysân”, **TDVİA**, C. XL, İstanbul, 2011, s. 185-186.
- Kandemir, M. Yaşar: “Abdullâh b. Ömer b. Hattâb”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 126-128.
- Kandemir, M. Yaşar: “Ahmed b. Hanbel”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 75-80.
- Kandemir, M. Yaşar: “Ebû Dâvûd es-Sicistânî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s.119-121.
- Kandemir, M. Yaşar: “Ebû Hüreyre”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 160-167.
- Kandemir, M. Yaşar: “Fedâle b. Ubeyd”, **TDVİA**, C. XII, İstanbul, 1995, s. 292-293.
- Kapar, Mehmet Ali: “Ebû Cehil”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 117-118.
- Kapar, Mehmet Ali: “Hatice”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 465-466.
- Kapar, Mehmet Ali: “Mutarriif b. Abdullah”, **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 374.
- Kapar, Mehmet Ali: “Mu’temir b. Süleyman”, **TDVİA**, C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 390.
- Kapar, Mehmet Ali: “Şa’bî”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 217-218.
- Kaplan, Hasan: “Bazı Türkçe Kelimelerde Mede Dair Düşünceler”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. VI, S. 4, Sonbahar 2011, s. 633-647.
- Kaplan, Hasan: “Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C. II, S. 1, Şubat 2019, s. 279-311.
- Kaplan, Yunus: “Fehîm-i Kadîm’in Bahr-ı Tavîl’i”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 16, İstanbul, 2016, s. 167-176.
- Kara, Mustafa: “Bişr el-Hâfî”, **TDVİA**, C. VI, İstanbul, 1992, s. 221-222.
- Kara, Mustafa: “Dârânî”, **TDVİA**, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 485.
- Kara, Mustafa: “Ebû’l-Hüseyn en-Nûrî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 328-330.

- Kara, Mustafa: “Ebû Muhammed el-Cerîrî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 190.
- Karabey, Turgut, Bülent Şığva, Yusuf Babür: **Vâhidî: Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân (İnceleme-Tenkitli Metin)**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.
- Karaçam, İsmail: “Abdullah b. Sâib”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 131.
- Karagöz, İsmail: **Ayet ve Hadislerin Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları: Esmâ-i Hüsnâ**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- Karahisarî, Ahterî Mustafa Muslihuddin: **Ahterî-i Kebir**, Haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Karamustafa, A. T.: **Menâkıb-ı Hoca-i Cihân ve Netîce-i Cân: Vâhidî (Tenkidli Metin-Tahlil ve Tıpkıbasım)**, Haz. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Amerika, 1993.
- Karamustafa, Ahmet T.: “Menâkıb-ı Hoca-i Cihân”, **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 108-110.
- Karamustafa, Ahmet T.: **Tanrının Kuraltanımaz Kulları: İslâm Dünyasında Derviş Toplulukları (1200-1550)**, Çev. Ruşen Sezer, 2. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 15.
- Kartal, Abdullah: “Semnûn b. Hamza”, **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 498-499.
- Kartallıoğlu, Yavuz: **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Kâtip Çelebi: **Keşfü’z-Zunûn An Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn**, Haz. Rüştü Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. I. İstanbul, 2015.
- Kavruk, Hasan: **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

- Kaya, Mahmut: “Aristo”, **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 375-378.
- Kaya, Mahmut: “Sokrat”, **TDVİA**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 352-354.
- Kayabaşı, Bekir: “Kâf-zâde Fâizî’nin Zübdetü’l-Eş’âr’ı”, (danş. Yrd. Doç. Dr. Hasan Kavruk), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997.
- Kelpetin, Mahmut: “Ma’n b. Zâide”, **TDVİA**, C. EK-II, İstanbul, 2016, s. 191-192.
- Keyik, Sevgi Elif: “XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem’î’nin ‘Şerh-i Pendnâme’si’”, (danş. Prof. Dr. Tunca Kortantamer), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2001.
- Kılavuz, Ahmet Saim: “Zeynelâbidîn”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 365-366.
- Kılıç, Atabey: Aruz İmlâsı Üzerine Notlar, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, C. III, S. 6, Sonbahar 2008, s. 471-487.
- Kılıç, Atabey: “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?” **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi**, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl: 2, S. 3, 2016, s. 51-79.
- Kılıç, Hulusi: “İbn Ebû İshak”, **TDVİA**, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 435.
- Kılıç, Mahmud Erol: “İbnü’l-Arabî, Muhyiddin”, **TDVİA**, C. XX, İstanbul, 1999, s. 493-516.
- Kınalızâde Hasan Çelebi: **Tezkiretü’ş-Şuarâ**, Haz. Dr. İbrahim Kutluk, 3. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, Ankara, 2014.
- Kırbyık, Kasım: “Ebû Hâzim el-Kâdî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 158.
- Koca, Ferhat: “İbn Kudâme, Muvaffakuddin”, **TDVİA**, C. XX, İstanbul, 1999, s. 139-142.
- Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, 3. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

- Köksal, M. Fatih: **Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012.
- Köksal, M. Fatih: “Tartışmalı Bir Seci’ Türü: Sec’-i Mütevâzin”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. 21, İstanbul, 2018, s. 589-604.
- Köktaş, Yavuz: “Rib’î b. Hırâş”, **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 79-80.
- Köten, Akif: “Ebân b. Yezîd”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 67-68.
Kur’ân-ı Kerim Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017.
- Kurt, Hasan: “Mesleme b. Abdülmelik”, **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 318-319.
- Kurt, Hasan: “Tâhir b. Hüseyin”, **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, s. 399-400.
- Kut, Günay: “British Museum’daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevaif-i Aşere’den Taife-i Bektaşîyan”, **TDAY Belleten** 1971, s. 209-230.
- Kut, Günay, Nimet Bayraktar: **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.
- Kut, Günay: “Metin Tesbitinde Birinci Aşama: Vezin ve Anlam”, **İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, S. 8, İstanbul, 1999, s. 189-198.
- Küçük, Hülya, Semih Ceyhan: “Râbia el-Adeviyye”, **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 380-382.
- Küçük, Raşit: “Abdullah b. Mübârek”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 122-124.
- Küçük, Serhat: **XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.

- Latîfî: **Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Haz. Rıdvan Canım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- Mâcid, Abdülmün’im: “Îsâ b. Mûsâ”, **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 482.
- Mehmed Süreyyâ: **Sicill-i Osmanî**, C. V., Haz. Nuri Akbayar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- Merçil, Erdoğan: “Saffâr, Ya’kûb b. Leys”, **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 463-464.
- Muallim Naci: **Lügat-i Nâcî**, Haz. Ahmet Kartal, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Muhtar, Cemal: “Attâbî, Külsûm b. Amr”, **TDVİA**, C. IV, İstanbul, 1991, s. 94.
- Mütercim Âsım Efendi: **Burhân-ı Katı**, Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- Nevâyî, Alî Şîr: **Nesâyimü’l-Mahabbe Min Şemâyimü’l-Fütüvve**, Haz. Kemal Eraslan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.
- Ocak, Ahmet Yaşar: **Menâkıbnâmeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Odabaşı, Fatma: “Yezîd b. Mühelleb”, **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 522-523.
- Okumuş, Sait: “Klâsik Türk Edebiyatında XV. Ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. IV, S. 18, Yaz 2011, s. 86-118.
- Okuyucu, Cihan,
Ahmet Kartal vd.: **Klâsik Dönem Osmanlı Nesri**, Kriter Yayınları, İstanbul, 2009.
- Olca, Selâhattin: **Ebu’l-Leys Semerkandî: Tezkiretü’l-Evliyâ (Tercümesi): İnceleme-Metin-İndeks**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1965.

- Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra**, Haz. Cengiz Eroğlu vd., Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Olgun, Tâhir: **Edebiyat Lügatı**, Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.
- Olguner, Fahrettin: “Eflâtun”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 469-476.
- Öğüt, Salim: “Evzâî”, **TDVİA**, C. XI, İstanbul, 1995, s. 546-548.
- Öngören, Reşat: “İbrâhim b. Edhem”, **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 293-295.
- Öngören, Reşat: “Ma’rûf-ı Kerhî”, **TDVİA**, C. XXVIII, Ankara, 2003, s. 67-68.
- Öngören, Reşat: **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeynîler**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Öngören, Reşat: “Sûfî”, **TDVİA**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 471-472.
- Öngören, Reşat: “Zeyniyye”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 367-371.
- Önkal, Ahmet: “Akîl b. Ebû Tâlib”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 264.
- Önkal, Ahmet: “Âmir b. Abdullah”, **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 65.
- Önkal, Ahmet: “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 249-250.
- Öz, Mustafa: “Ca’fer es-Sâdık”, **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 1-3.
- Özafşar, Mehmet Emin, Mahmut Demir: “Vehb b. Münebbih”, **TDVİA**, C. XLII, İstanbul, 2012, s. 608-610.
- Özafşar, Mehmet Emin: “Vekî’ b. Cerrâh”, **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 8-9.
- Özaydın, Abdülkerim: “Hâlid b. Abdullah el-Kasrî”, **TDVİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 281-282.
- Özçakmak, Fatma: “Gülistân-ı Vâhidî (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)”, (danş. Yrd. Doç. Dr. Ahmet Topal), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2017.

- Özdirek, Recep,
Ali Hakan Çavuşoğlu: “Süfyân es-Sevrî”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 23-28.
- Özel, Ahmet: “Alkame b. Kays”, **TDVİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 467.
- Özen, Şükrü: “Leys b. Sa’d”, **TDVİA**, C. XXVII, Ankara, 2003, s. 164-168.
- Özkan, Halit: “Zührî”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 544-549.
- Özkan, Mustafa,
Hatice Tören: **Osmanlı Türkçesi I**, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Öztürk, Mustafa: “Sehl et-Tüsterî”, **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 321-323.
- Öztürk, Mürsel: “Rubâî”, **TDVİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 176-177.
Pend-i Pîrân, Ed. Jalâl Matînî, Falsafah va ‘İrfân-i İrân, nr. 26, Bunyâd-i Farhang-i İrân, Tehran, 1357/1978-1979.
- Öztürk, Zehra: “Züleyha”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 552-553.
- Pekolcay, Neclâ vd.: **İslâmî Türk Edebiyatı: Giriş: İslâmî Türk Edebiyatında Nev’iler**, 2. bs., Dergah Yayınları, İstanbul, 1981.
- Polat, Salahattin: “Abdullah b. Ahmed b. Hanbel”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 81.
- Redhouse, Sir James W: **A Turkish and English Lexicon**, 3. bs., Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Riyâzî Mehmed Efendi: **Riyâzü’ş-Şuara (Tezkiretü’ş-Şuara)**, Haz. Namık Açıkgoz, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2017.
Sahabeden Günümüze Allah Dostları, Hilyetü’l-Evliya, Sıfatü’s-Safve, Çev. Sait Aykut vd., C. IV, Şule Yayınları, İstanbul, 1995.
Sahabeden Günümüze Allah Dostları, Hilyetü’l-Evliya, Sıfatü’s-Safve, Çev. Sait Aykut vd., C. VI, Şule Yayınları, İstanbul, 1995.
- Saklan, Bilal: “Ebû Tâlib el-Mekkî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 239-240.

- Saraç, M. A. Yekta,
M. Çiçekler: “İbni Kemâl’in Kafiye Risâlesi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XXVIII, İstanbul, 1998, s. 445-477.
- Saraç, M. A. Yekta: **Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye**, 4. bs., Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2007.
- Saraç, M. A. Yekta: **Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgât**, 8. bs., Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2010.
- Savran, Ahmet: Kâ'b b. Züheyr", **TDVİA**, C. XXIV, İstanbul, 2001, s. 7-8.
- Selçuk, Bahir: “Sanatlı Nesirle Yazılmış Metinlerin Neşri Üzerine”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII: Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler**, Haz. Hatice Aynur vd., Klasik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 206-227.
- Sena, Cemil: **Filozoflar Ansiklopedisi**, Remzi Kitabevi, 4 c., İstanbul, 1976.
- Serdaroğlu, Ahmet: **Usûl-i Hadîs ve Mevzûât-i Aliyyü'l-Kâri Tercemesi**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966.
- Sönmez, Mehmet Ali: “Abdullâh b. Ebû Bekir es-Sıddîk”, **TDVİA**, C. I. İstanbul, 1988, s. 95-96.
- Sönmez, Mehmet Ali: “İbn Hibbân”, **TDVİA**, C. XX, İstanbul, 1999, s. 63-64.
- Steingass, F: **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Şafak, Yakup: “Aruz Ölçüsü ve Bazı Değerlendirmeler”, **Yedi İklim**, C. VII, S. 49, Nisan 1994, İstanbul, s. 12-18.
- Şahinoğlu, M. Nazif: “Attâr, Ferîdüddin”, **TDVİA**, C. IV, İstanbul, 1991, s. 95-98.
- Şemsettin Sâmî: **Kâmûsü'l-A'lâm**, 6 c., Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.
- Şemsettin Sâmî: **Kamus-ı Türkî**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Şener, Mehmet: “Ebû Mutî' el-Belhî”, **TDVİA**, C. X, İstanbul, 1994, s. 194-195.

- Şığva, Bülent: **Vâhidî: Saâdet-nâme (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)**, Fenomen Yayınları, Ankara, 2019.
- Şu'ûrî Hasan Efendi: **Lisânü'l-Acem: Ferheng-i Şu'ûrî**, 2 c., Haz. Ozan Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2019.
- Tansel, F. Abdullah: "Muallim Nâci ile Recâizâde Arasındaki Tartışmalar", **Türkiyat Mecmuası**, C. X, İstanbul, 1953, s. 159-200.
- Taş, Hakan: "Vahyî Divanı ve İncelenmesi" (danş. Doç. Dr. A. Azmi Bilgin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004.
- Taş, Hakan: "Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S. 19, İstanbul, 2008, s. 143-156.
- Tietze, Andreas: **Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati**, 10 c., Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2016.
- Toksarı, Ali: "Hâlid b. Ma'dân", **TDVİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 286.
- "Humeyd et-Tavîl", **TDVİA**, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 356-357.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü: "Halîl b. Ahmed", **TDVİA**, C. XV, İstanbul, 1997, s. 309-312.
- Tosun, Necdet: "Veysel Karanî", **TDVİA**, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 74-75.
- Tosun, Necdet: "Zünnûn el-Mısıfî", **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 575-576.
- Tulum, Mertol: **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Tülücü, Süleyman: "Asmaî", **TDVİA**, C. III, İstanbul, 1991, s. 499-500.
- Türabi, Ahmet Hakkı: "İshak el-Mevsîlî", **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 536-537.
- Türer, Osman: "Fudayl b. İyâz", **TDVİA**, C. XIII, İstanbul, 1996, s. 208-209.

- Türk, Abdullah: “Vâhidî’nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân Adlı Eseri (İnceleme-Metin)”, (danş. Prof. Dr. Turgut Karabey), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2009.
- Uludağ, Süleyman: “Bâyezîd-i Bistâmî”, **TDVİA**, C. V, İstanbul, 1992, s. 238-241.
- Uludağ, Süleyman: “Hargûşî”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 167-168.
- Uludağ, Süleyman: “Hasan-ı Basrî”, **TDVİA**, C. XVI, İstanbul, 1997, s. 291-293.
- Uludağ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, 2. bs., Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Uludağ, Süleyman: “Serî es-Sakatî”, **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 564-565.
- Uraler, Aynur: “Muâze el-Adeviyye”, **TDVİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 340-341.
- Uyar, Gülgün: “Zübeyde bint Ca’fer”, **TDVİA**, C. XLIV, İstanbul, 2013, s. 517-519.
- Uzun, Mustafa İsmet: “Firavun”, **TDVİA**, C. XIII, İstanbul, 1996, s.121-122.
- Ünal, Halit: “Meymûn b. Mihrân”, **TDVİA**, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 506.
- Ünver, İsmail: “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, **Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi**, C. XI, S. 1, Ankara, 1993, s. 51-89.
- Ünver, İsmail: “İskender”, **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 557-559.
- Yardım Ali: “İbn Ebû’l-Esved”, **TDVİA**, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 462.
- Yardım, Ali: “İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir”, **TDVİA**, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 442-443.
- Yardım, Ali: “İmrân b. Husayn”, **TDVİA**, C. XXII, İstanbul, 2000, s. 232-233.
- Yavuz, Yusuf Şevki, Zeki Ünal: “Cebrâil”, **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 202-204.

- Yazar, Sadık: “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”, (danş. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011.
- Yazar, Sadık: “Gazzâlî’nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, C. 16, S. 31, 2011, s. 67-156.
- Yazar, Sadık: “Klâsik Türk Edebiyatında Aruz Etrafında Gelişen İmlâ Hususiyetleri”, **Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu** Ed. Özer Şenödeyici, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.
- Yazıcı, İshak: “Semerkandî, Ebû’l-Leys”, **TDVİA**, C. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 473-475.
- Yazım Kılavuzu, 27. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- Yetik, Erhan: “Habîb el-Acemî”, **TDVİA**, C. XIV, İstanbul, 1996, s.370.
- Yetik, Erhan: “İbrâhim b. Şeybân”, **TDVİA**, C. XXI, İstanbul, 2000, s. 352-353.
- Yetiş, Kâzım: **Talîm-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sâhasında Getirdiği Yenilikler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996.
- Yetiş, Kâzım: “Edebiyat Bilgileri’ Kitaplarında Kafiye Meselesi”, **Aydın Türklük Bilgisi Dergisi**, S. 2, Ekim 2016, s. 125-144.
- Yıldırım, Nimet: **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Yıldız, Hakkı Dursun: “Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 145-146.
- Yıldız, Hakkı Dursun: “Cerrâh b. Abdullah”, **TDVİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 414.
- Yıldız, Musa: “Şebîb b. Şeybe”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 392-393.

- Yılmaz, Hasan: “Vâhidî’nin Cinânü’l-Cenân’ı (İnceleme-Metin)”, (danş. Prof. Dr. Âdem Ceyhan), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2009.
- Yılmaz, Mehmet: **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.
- Yılmaz, Mehmet: **Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü**, 2 c., Sütun Yayınları, İstanbul, 2008.
- Yılmaz, Mehmet: **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yiğit, İsmail: “Abdülazîz b. Mervân”, **TDVİA**, C. I, İstanbul, 1988, s. 192.
- Yiğit, İsmail: “Kuteybe b. Müslim”, **TDVİA**, C. XXVI, Ankara, 2002, s. 490-491.
- Yiğit, İsmail: “Osman”, **TDVİA**, C. XXXIII, İstanbul, 2007, s. 438-443.
- Yiğit, İsmail: “Ömer b. Abdülazîz”, **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 53-55.
- Yiğit, İsmail: “Süleyman b. Abdülmelik”, **TDVİA**, C. XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 80-81.
- Yücel, Ahmet: “İbn Avn, Abdullah”, **TDVİA**, C. XIX, İstanbul, 1999, s. 340-341.
- Zavotçu, Gencay: **Divan Edebiyatı Kişiler ve Kişilikler Sözlüğü**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.
- Zebîdî, Zeynü’l-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l-Lâtif: **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, mütercim ve şârih: Kâmil Miras, C. IV, 8. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

EKLER

EK 1: Saâdetnâme (Çeviri Yazılı Metin)

1b

Hamd u sipās-ı bî-hadd ü bî-[‘add] her nefes ez-lisân-ı pāk-ünās ve her dem (1) ez-cân-ı merdân-ı Hâk-şinās ol Huḍā-yı bî-çüne ki zâtı bî-mişāl [ü] (2) Ebedîdür ve şıfâtı bî-bedel<i> [ü] Sermedîdür. Zât-ı yektâsı müberrâdur her (3) âr[â]dan ve şıfât-ı bî-hemtâsı mu‘arrâdur çün ü çirâdan. Bir ilâh-ı bâ-iktidâ(4)dur ki ulûhiyyetine zemîn ü âsumân iki güvâh-ı istivâdur. Bir Vâhiddür ki (5) vaḥdâniyyetine cemî‘-i eşyâ şâhiddür.

Beyt

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Vaḥdetine cümle-i eşyâ şuhûd (6)

Hizmetine lâ-büd ederler sücûd

Bir Eḥaddür ki eḥadiyyetine kamu efrâd-ı âferîde (7) delâyıldür. Bir Şameddür ki şamediiyyetine dükeli ḳalb-i ḳālīb-ı zî-rûḥ ḳâyıldür (8). Bir Şâni‘dür ki cemî‘-i cihâniyân anuñ maşnû‘âtıdur. Cemâl-i ḳudreti görünmek-içün (9) dükeli mevcûdât mir‘âtıdur. Bir Ḳâdirdür ki ‘arşa bünyâd urdı mâ üzre (10) ve ferşe ḳarâr vèrdi hevâ üzre, toḳuz felegi birbiri üzre. Çâder-i kevn-i (11) mu‘allaḳ-ı ser-nigûnı bî-mîḥ u tınâb u sûtün turgurdı ve yedi arzı (12) birbiri üzre taḥta-mişāl muṭabbâḳ döşedi. Eflâki medâr u devvâr eyledi (13) ve ḥâki dâyim ber-ḳarâr kıldı. Baḥr anuñ teşvîrinden âb oldu ve kū[h] anuñ (14) **2a** taḳrîrinden seng oldu. Baḥre dâyire-i ka‘be-i dehr-içün tavâf buyurdı (1) ve kūha sebep-i ḳarâr-ı arz içün i‘tikâf ‘arz eyledi. Bunlar fermân-(2)berdâr olıcaḳ bir sene mercân u cevâhir ü dūr nişâr êtdi ve bir sene la‘l (3) ü yevâḳit [ü] zer îşâr eyledi. Zemîn ü âsumân daḥı emre imtişâl êdicek (4) birine âsumânî (...)³⁶⁸ atlas ḥil‘at gèyürüp rif‘at vèrdi ve birine her (5) yıl çehâr faşıl da güne ve güne fâḥir libâs gèyürüp sükûnet vèrdi. (6) Altı günde yedi kevkeb zâhir êdüp bâhir eyledi. Daḥı anlara eflâkde (7) burûc u menâzil ta‘yîn êtdi ki leyl ü nehâr ol menâzil-i burûcı seyyâr olup (8) zulumât-ı arza rûşenâlık vèreler ki tâ bu ḥalâyık biribirin görüp âşinâlık (9) kesb

³⁶⁸ Yazma metinde şeklindeki kelime okunamamıştır.

édüp ittiḥād bulup evlād ḥāşıl eyleyüp yine aşıllarına vāşıl (10) olalar ve sā'ir kevākib-i bī-şumār ki vardur. Bu yedi kevākibe mevākibdür (11). Anlar daḥı ḥizmetden ḥālī degüllerdür. Herbiri bir ḥizmetdedür ve buludı (12) saḳḳā eyledi ki ḥarāret-i şemsden gāḥ gāḥ yübüset vāḳi' o(13)lduḳça āb-efşān olup ruṭūbet vère ki sebep-i ḥayāt-ı nebatāt (14) ola ve yeli peyk-i hevā ètdi ki āfāk-ı cihānı cā-be-cā, gūşe-be-gūşe geşt (15) édüp kiştār-ı 'āleme ḥaber-i ṭarāvet vère ve eşer-i neẓāfet göstere (16) **2b** hem buludı süre, diledügi yère irgüre. Bulut daḥı benāt-ı nebāt-ı kā'ināta (1) saye-küster olup dāyelik eyleye. Bu zıkr olınan eşyā hemān 'ālem işi (2) içün degüldür. Bil ki sen ādem[i] perve[ri]ş [i]çü[n] leyl ü nehār kārda-dururlar.

Ḳıṭ'a³⁶⁹ (3)

[Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün]

Ebr ü bād u meh [ü] mihr [ü] felek uşda dükeli

Ṭıfl-ı gehvāre gibi seni [daḥı] besleyeler

Cümle (4) ser-geşte vü fermān-dih senüñçün dün [ü] gün

Saḥa da lāyık odur kim olasın fermān-ber (5)

Bir Ma'būd-ı bī-zevāl ü lā-yezāldür ki cemī'-i 'ubbādınuñ 'ibādātından müstağnīdür (6). Ammā kendüye 'ibādet èdeni sever ve rahmet eylemege iver. Ol cihetden Ḳurān-ı (7) Ḳadīminde ve Furḳān-ı 'Azīminde buyurmuşdur: *Ve mā ḥalaḳṭü'l-cinne ve'l-inse* (8) *illā li-ya'budūn*³⁷⁰ Ya'nī ben cinni ve insi yaratmadum illā bana 'ibādet eylesünler (9) içün yaratdum. Eyle olsa ḳul olana lāyık budur ki efendisini bilüp (10) dāyim ḳullıḡında ḳā'im ola. Her dem iki nev'-i iḥsān bula. 'İbādātından (11) maḳşūd, 'ābid olan kimse taḳşīrātı 'özrini ma'būdı dergāhına 'arż (12) ètmekdür ve hem edā-yı farż eylemekdür. Yoḥsa anuñ efendiligine sezā-vār (13) kim ola 'ibādet-güzer olabile.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün]

Aña lāyık kim èder zıkr ü tesbīḥ ü namāz (14)

Lāki eksükligi 'özrin diler ancak her ḳul

³⁶⁹ Yazma metinde bu nazım şekli “Beyt” olarak adlandırılrsa da ikinci mısralarının birbirleriyle kafiyeli, en az iki beyitten oluştuğu ve matla ve mahlas beyitlerinin bulunmamasından dolayı bu nazım şekli kıta formundadır.

³⁷⁰ “Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.” Zâriyât 51/56.

Yohsa Hâk hazretinüñ ni‘met-i bî-(15)ğāyetine

Hîç aḥad var mı-dur[ur] kim êde ḥamd ü şükr ol

Hâlîk-ı bî-bedel, bir Kâdir-i (16) **3a** lem-yezeldür ki bir müşt ḥâkden kâlîb-ı Âdemi yed-i kudreti ile kırk şabâḥ taḥmîr etmişdür (1) ve nûr-ı ḥikmetiyle tenvîr eylemişdür ve şüretini kendüye mazḥar olsun içün (2) taṣvîr kılmışdur ve kalbini kendünün maḥzen-i esrârı ve ma‘den-i envârı (3) ve mazḥar-ı güftârı ve lâyıḳ-ı dîdârı edinmişdür ve derûnunu *Ve nefahṭü fîhi* (4) *min rūḥi*³⁷¹ emriyle ârâste etmişdür ve birûnunu *Ve leḳad kerremnâ benî âdeme*³⁷² (5) ḥil‘atiyle pîrâste eylemişdür.

Nazm³⁷³

[Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilün]

Oldı taḥḳîḳ bilün mazḥar-ı Allâh Âdem (6)

Anuñ-içün dü cihân mülkinedür şâḥ Âdem

Olmadı hîç melek sırr-ı Ḥudâdan âgeh (7)

Oldı ol sırr-ı ḥafîden vel‘ âgâḥ Âdem

Ol Çalab bir Rabbdür ki cem‘-i mevcûdâtıdan (8) rubûbiyyeti izḥâr olunur perveriş yönünden, bir Hâkdur ki ḳamu maḥlûḳâtıdan (9) ḥaḳîḳati iḳrâr olunur her iş yönünden.

Nazm³⁷⁴

[Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün]

1 Her şey zebân-ı ḥâl-ile (10) iḳrâr-ı Hâḳḳ eder

Her cân u dil çü âyṭne izḥâr-ı Hâḳḳ eder

‘Âlem sivâ (11) ma‘n[î]de cism cübbesine baş

Her cân çeküp çü şeyḥ-i ḥoş (12) efkâr-ı Hâḳḳ eder

Sûḳ-ı cihânda kûşe-i dükkân-ı tende cân

³⁷¹ “Onun şeklini tamamladığım ve **ona ruhumdan üflediğim vakit** siz de hemen onun için secdeye kapanın.” Hicr 15/29.

³⁷² “**Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik**; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” İsrâ 17/70.

³⁷³ Yazma metinde “Ḳıṭ‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

³⁷⁴ Yazma metinde “Şi‘r” şeklinde başlıklandırılmıştır.

Şatup ‘öm(ü)r metā‘ını (13) bāzār-ı Hakk eder
Her bir şükûfe kim açılup gösterür özin
Ma‘nî yüzinde (14) dîdedür inzâr-ı Hakk eder

5 Her cāmidâtı şanma ki şāmit olup (15) tırur
Ma‘nî diliyle her biri ezkār-ı Hakk eder

Bir Melik-i bî-niyâzdur ki (16) **3b** mülkinüñ enbâzı yok. Bir pâdişâh-ı bende-nüvâzdur³⁷⁵ ki kavlinüñ lahni ve sâzı (1) yok. Bir Zü’l-cemâldür ki cema[i] nûrınıñ pertevinden sekiz³⁷⁶ cenneti peydâ kılmışdur ki (2) dostlarına derecât ola. Bir Zü’l-celâldür ki celâli nârınıñ bir şererinden (3) yedi cehennemi hüveydâ etmişdür ki düşmenlerine derekât ola.

Meşnevî³⁷⁷

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Cenneti (4) kıldı ki anda ‘arz-ı dîdâr eyleye

Düzaḥı etdi ki anda nârdan izhâr eyleye (5)

Dostunı nûr-ı dîdâr ile istiğrāk êde

Düşmenini şiddet-i nâr-ıla (6) istiḥrāk êde

Bir Qahhârdur ki qahrı ğılâfından hışmı şemşîrin ‘uryân (7) êtse kamu maḥlûkât vehmlerinden ğirîbân-i cübbe-i ‘ademe başların çekeler (8) ve bir Müntakımdür ki intikâmı kemânından ğazabı tîrin bârân eylese cemî‘-i (9) mevcûdât meydân-ı ‘âlemde nişâne olup gözyaşların dökeler (10).

Meşnevî

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

1 Diledi kıldı ‘âlemi zâhir

Ol Qadîm u ‘Alîm ü ol Qâdir (11)

Dilese yine yoğ eder anı

Men‘e yok hîç kimsenüñ ḥaddi

³⁷⁵ Yazma metinde “نون” şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁶ Yazma metinde “شكر” şeklinde yazılmıştır.

³⁷⁷ Yazma metinde “Nazm” şeklinde başlıklandırılmıştır ama şiir “mesnevi” formundadır.

Kim o<l> bir (12) şāh-durur vezīri yok

Ne dilerse eder müşīri yok

Cümle yerlerde hükmi (13) cārīdür

Zīre ol bī-naẓīr Bārīdür

5 Mülket-i ‘ālemīne mālīk o<l>dur (14)

Muhyī ol cümlesini mühlik odur

*Lā-yezāl*³⁷⁸ ü *velā-yemūt*³⁷⁹ oldur

*Lā-yenām*³⁸⁰ ü *velā-yefūt*³⁸¹ (15) oldur

Cümle fānī O Hayy [u] Bākīdür

Mey-i mevti kamuya sākīdür

Bir Raḥmān (16) **4a** u Raḥīmdür ki raḥmeti ‘ummānından bir қatre on sekiz biñ cihānı ğarқ-āb étmişdür (1). Bir Sultān-ı kerīmdür ki keremi kānından bir zerre cümle-i cānı pür-tāb eylemişdür (2).

Beyt

[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

Ġarқ-āb-ı baḥr-i raḥmet olupdur cemī‘-i cān

Pür-tāb-ı pertev-i meh-i vaḥdet-durur (3) cihān

Bir Ġaffār pādişāhdur ki günehkār bendelerinüñ zünübın görüp defātir-i (4) a‘mālden āb-ı mağfiretle yuyup maḥv eyler. Bir Settār şehenşāhdur ki tebāh(5)kār çākerlerinüñ ‘uyübın görüp mekātib-i aḥvālden қalem-tırāş u setrle ḥakk (6) edüp afv eyler.

Қıт‘a

[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

³⁷⁸ “Yok olmaz, ölmez.” Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlere (Ansiklopedik Sözlük)**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 108.

³⁷⁹ “**Asla ölmeyecek olan** O diri varlığa (Allah’a) dayanıp güven ve O’na hamdederek yüceliğini dile getir. Kullarının günahlarından haberdar olma konusunda O kendi kendine yeterlidir.” Furkân 25/58.

³⁸⁰ “Uyumaz.” Mehmet Yılmaz, **a.e.**, s. 108.

³⁸¹ Fevt olmayan, mevcut.

Zihī lutf issi sultān-ı mu‘azzam
‘İbādınıñ (7) görüp cürmin bağışlar

Eger ‘isyān tamāmet yeryüzinüñ
Giyāhı deñlü olursa (8) sağışlar

Bir lutf issi sultāndur ki elṭāf deryāsınıñ kerānı yok. (9) Bir kerem issi
şehenşāhdur ki kerem şahrāsınıñ pāyānı yok. Bir Perverdigār(10)dur ki kamu eşcāra
ve aḥcāra³⁸² āb u āteş ü bād u ḥākle bī-bahāne perveriş (11) vērür. Ve aḥcār içinde olan
kirmāna ḥūriş vērür. Bir Rezzāḳdur ki anbār-ı (12) ḡaybden berr ü bahre olan cemī‘-i
mevcūdāta her an rızḳ yetiştirür.

(13) Beyt

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fa‘ilün]

Rızḳ-içün sen aḡlama ey tıfl-ı dīl kim her vücūd

Beslenür mādām ki (14) gök ata ve yer anadur

Ve bir Ḥallāḳdur ki ḳudreti āşārıyla her dem hezār güne (15) ḥalkı kim ‘ayān
eyler, zebānlarından kendünün varlığın ‘ayān eyler. (16) **4b** Ammā kendü nihāndur ve
cenānlarında kendüye mekān eyler. Ammā kendüsi lā-mekāndur. (1)

Dübeyt³⁸³

[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Nihāndur gerçi kim ḡāyet ‘ayāndur

‘Ayānlığından ol ḡāyet nihāndur (2)

Müzeyyendür cemī‘-i yer anuñla

Egerçi ol Ḥudā-yı lā-mekāndur

Bir ‘Alīmdür ki cemī‘-i (3) zerrāt-ı kā’ināt[1] ‘ilmi muḥīṭdür. Şöyle ki anuñ
‘ilmi ve izniyle³⁸⁴ (4) her zerre seyerān ve her ḳatre cereyān ve her murḡ tayerān ve
her vücūd cevelān (5) eyler ve dükeli maḥlūḳātuñ zamāyirinde olan ve olıcaḳ sāyiri ve
aḥvālī bilür. (6) Bir Başīrdür ki cümle-i mevcūdātuñ sürādikātı māverāsında olan ve
olıcaḳ (7) a‘mālī görür. Nāzırdur, her yerde ḥāzırdur, Bāṭındur, Zāhirdür, Evveldür,

³⁸² Yazma metinde “احجار” şeklinde yazılmıştır.

³⁸³ Yazma metinde “Rubā‘ī” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “dübeyt” formundadır.

³⁸⁴ Yazma metinde “علمنسوز و اننسوز” şeklinde yazılmıştır.

Âhirdür. (8) Ne evveline gâyet var ne âhîrine nihâyet. Cemî‘-i cihân anuñla kâyimdür
(9) ve cemî‘-i cân anuñla dâyimdür ve her şey anuñla hayydür. Ansuz lâ-şeydür. (10)
Hemân andan gayrı hîç aḥad yokdur. Egerçi kim ‘aded çokdur.

Qıṭ‘a³⁸⁵ (11)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Gayretinden dü kevne şıgmadı gayr

Oldı pür ḥaḳḳ-ıla kamu mevcūd

Ki Eḥad başdur (12) kamu ‘adede

Yine a‘dâddan aḥad maḳşūd

Bu görinen efrād-ı âferîde ki (13) vardır. Cümle ol ferd, Qādirden şadır
olmuşdur. Bunlar yine bir bir fânî (14) olısdur ebedü’l-âbād. Pes fânî olan kimsenüñ
ne kadar kudreti ola ki (15) ol ‘Azîmü’ş-şân Sultân-ı Bâkînüñ şân-ı şerîfine lâyıḳ
kelimât-ı fâyiḳ (16) **5a** dèyebile. Yokdur ki dènildi *Resm-i Dîbâce-i Kitāb* için.
Dènildi ki (1) ‘âdet-i mü’ellefât-ı kitāb ve âyîn-i muştafât-ı ḥiṭābdur teberriken ve
teyemmümen. (2) Yoḥsa naḳḳāş-ı ‘aḳl feẓā-yı kırtāsda rûsûm-ı gûn-â-gûn ve nuḳûş-ı
reng-â-reng (3) gösterür. Dükelişi taḥayyülâtdur ve anı kim taḥt-ı ‘ibārete getürür,
kamusı (4) zu‘mınca taşavvur eder ve her neyi kim taḥt‘at mîzânında veẓn eder,
cümlesi (5) resmdür ve her ma‘nîyi kim kıyās édüp libās-ı ḥurûf gèydürür cemî‘si (6)
ismdür. Ol Ḥudā-yı bî-çûn ḥod çûn u çirādan müberrādur ve kıyās-ı (7) ârādan
mu‘arrādur ve resmden ve ismden bî-niyāzdur ve taḥayyülāt u taşavvurātdan (8)
münezzehdür. Eger yeryüzinde olan cemî‘-i eşcār ḳalem olsa ve kamu evrāḳ-ı (9) eşcār
ve yerler ve gökler kâğıd olsa ve dükeli deryālar mürekkeb olsa (10) ve cümle-i
mevcūdāt kâtib olsa dünyānuñ ibtidāsından intihāsına (11) varınca ol Qādîm-i bî-
niyāzuñ ve ol Kerîm-i kār-sāzuñ vaşfin (12) yazsalar, evşāfi kitābından bir ḥarf
yazmayalar. Âḥirü’l-emr, ḳalem (13) gibi ḳazā-yı kâğıd-ı zemînde ser-nigûn u ser-
gerdān olup dilleri (14) yarılup ‘âciz [ü] zebûn u ḥayrān ḳalalar ve gözlerinden ḳatrān
(15) şeklinde cigerleri ḳanların aḳıdup nālān olalar ve bu ebyāt-ı niyāz(16)-**5b**āmîzi ve
bu kelimât-ı ‘öẓr-engîzi ḥallerine münāsib görüp yazalar (1) ve okıyup derdlerine
dermān bulalar.

³⁸⁵ Yazma metinde “Beyt” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “kıta” formundadır.

Meşnevî³⁸⁶

[Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün]

- 1 İlāhî 'āciz [ü] dermāndeyüz (2) biz
Egerçi rüz [u] şeb dermāndayuz biz

Velî şahrā-yı vaşfuñ içre hayrān (3)
Yürürüz cümle sergerdān u hayrān

Ne söz kim söylesek andan sen evlā (4)
Münezzehsin müberrāsın mu'allā

Saňa lāyık şenā vü hāmdümüz yok
Egerçi zu'mumuzca sözümüz (5) çok

- 5 Cenāb-ı 'izzüñe şāyeste hāmdi
Kim etmişdür egerçi çok dēnildi (6)

Huşuşā kim Muhammed şāh-ı kevneyn
Cemāli āfītābı māh-ı kevneyn

O līkin mūcib-i (7) icād-ı 'ālem
Şefi'-i müznibīn-i nesl-i Ādem

Kemālinden dēmişdür: *Mā 'abednāk*³⁸⁷ (8)
Be-ğāyet hayretinden: *Mā 'arafnāk*³⁸⁸

Cemī'-i enbiyā vü evliyā da
Ėdūpdürler tazarru'lar (9) du'āda

³⁸⁶ Yazma metinde “Nazm” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “mesnevi” formundadır.

³⁸⁷ “Sana (hakkıyla) ibadet edemedik.” Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 472.

³⁸⁸ “Seni (şanına yakışır bir şekilde) bilemedik.” Mehmet Yılmaz, **a.e.**, s. 474.

- 10 Ȑomıřlardur türāb-ı ‘acze yüzler
Dèmiřlerdür bu yüzden nice sözler (10)

O sözlerden netice *Vāhidī* bil
Maķām-ı ‘aczdür kı1 anı hāşıl

Anuñ hāķķında (11) vāz gel güft ü gūdan
Çü vèrilmez haber sözle o Hūdan

Niřānsızdan niřān (12) vèrmez ziyānsız
O cānāndan haber vèrmez bu cānsız

Bu menzilde zebānlar kaç‘ (13) ederler
O sulţāndan yaña andan yürürler

Bu yerde her nefes biñ cān vèrürler (14)
O cānān yolına andan girürler

- 15 Bu menzilde Hābīb-i Hāżret-i Hū
Dèmiřdür: *Mūtu* (15) *ķable en-temūtū*³⁸⁹

Ėaraż bu hātm edem vařf-ı Hūdāyı
Diyem na‘t-ı Resūl-i müctebāyı (16) **6a**

Der-Na‘t-ı Seyyidü’l-Mürselīn ü Hābīb-i Rabbü’l-‘Ālemīn Muḥammed Muřtafā (1) -‘aleyhi’ř-řalātu ve’s-selām-

Tuḥaf-ı taḥiyyāt-ı bī-pāyān ve ṫaraf-ı teslīmāt-ı (2) bī-kerān, her dem ez-derūn-ı dil-i pāyān ve her nefes ez-derūn-ı cān-ı ‘āşıkān, (3) ol simurĖ-ı ķūh-ı Ėāf-ı ķuds-i Rabbānī ve ol řahbāz-ı feżā-yı üns-i Subḫānī, (4) ol řāḫib-i řadr-ı manşıb-ı mesned-i

³⁸⁹ “Ölmeden önce ölünüz.” Ebü’l-Fidā İsmāil b. Muhammed Aclūnī, **Keřfü’l-Hafā ve Müzilü’l-Libās: Ammā İřtehere Mine’l-Eḫādīs Alâ Elsineti’n-Nâs**, C. II, Mektebetü’t-Türâsi’l-İslâmî, Haleb, 1162/1749, s. 402.

*küntu nebiyyen ü âdemu beyne 'l-mâ'i ve 't-ṭīn*³⁹⁰ (5) ve ol nâzenīn-i çehâr-bâliš-i *Ve mā erselnâke illâ rahmeten li 'l- 'âlemīn*³⁹¹, (6) ol ṭūṭī-i süḥan-ser[ā]-yī *Vemā yenṭiku 'ani 'l-hevā*³⁹² ve ol bülbül-i bustān(7)-serā-yī *Sübḥānellezī esrā*³⁹³, ol bülend-pervāz-ı *Ene seyyidü[n] veledi Âdeme*³⁹⁴ (8) ve ol 'andelīb-i rüşen-āvāz-ı *Ve 'allemeke mā lem tekun ta 'lem*³⁹⁵, ol yār-i ḥāş-ı (9) *Ebtü 'inde Rabbi*³⁹⁶ ve ol *Yüridu şāḥibe iḥlāşin*³⁹⁷ ve *lā-yenāmü ḳalbi*³⁹⁸, ol Ḥabīb-i (10) Vedūd u muḳīm-i maḳām-ı Maḥmūd, Seyyidü'l-enbiyā vü sened-i evliyā, pehlevān-ı meydān-ı (11) 'Araşāt u Şefī'-i cemī'-i 'uşāt, mu'allā, müzekkā, müctebā, murtażā a'nī (12) Muḥammed Muştafānuñ - 'aleyhi'-ş-şalātu ve's-selām- münevver ü muṭahhar [u] muḳaddes (13) rūḥına olsun ki binā-yī 'âlemüñ bināsına ve bünyādına ve ebnā-yī (14) Âdemüñ icādına sebep olmuştur. Ḥaḳḳ-Sübḥānehu ve Te'ālā³⁹⁹- anuñ şān-ı (15) şerīfnde *Levlāke lemā ḥalaḳtü 'l-eflāk*⁴⁰⁰ buyurmuştur.

Beyt

[Mefā'īlün/Mefā'īlün/Fe'ülün]

Muḥammed (16) **6b** olmayaydı ger muḳaddem

Muḥaḳḳaḳ bil ki olmazdı dü 'âlem

³⁹⁰ “Âdem, su ile çamur arasında (balçık durumunda iken) ben peygamberdim.” Mehmet Yılmaz, Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, s. 397.

³⁹¹ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ 21/107.

³⁹² “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır.” Necm 53/3.

³⁹³ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” İsrâ 17/1.

³⁹⁴ “Ben insanoğlunun efendisiyim.” Mehmet Yılmaz, **a.e.**, s. 130.

³⁹⁵ “Allah'ın sana lutfu ve esirgemesi olmasaydı onlardan bir grup seni yanıltmaya yeltenmişti; hâlbuki onlar ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş, **bilmediğini sana öğretmiştir**. Sana Allah'ın lutfu gerçekten büyük olmuştur. Nisâ 4/113.

³⁹⁶ “Ben, Rabbimin katında gecelerim.” Mehmet Yılmaz, **a.e.**, s. 94

³⁹⁷ “(Kalbim), ihlas sahibi olmayı ister.”

³⁹⁸ “Kalbim uyumaz.” Mehmet Yılmaz, **a.e.**, s. 440.

³⁹⁹ “Te'âlâ” kelimesi Kur'ân'da eşi, ana-babası ve çocuğu bulunması, aciz ve güçsüz olması gibi Allah'a layık olmayan niteliklerden Allah'ı tenzih etmek için genellikle ‘sübḥân’ kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.” Bkz.: İsmail Karagöz, **Ayet ve Hadislerin Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları: Esma-i Hüsnâ**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 395.

⁴⁰⁰ “Sen olmasaydın ben eflâkı yaratmazdım.” Ahmet Serdaroğlu, **Usûl-i Hadîs ve Mevzûât-i Aliyyü'l-Kâri Tercemesi**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966, s. 99.

*Le-‘amruke*⁴⁰¹ anuñ baş (1) u cān-ı şerīfine bir sevgenddür, *‘Afallāhü ‘anke*⁴⁰² anuñ ‘unşur-ı laṭīfine bir sipenddür. (2) *Ve’l-leyli izā yağşā*⁴⁰³ anuñ gīsū-yı müşg-bārına bir kase-i ‘ayāndur, (3) *Ve’n-nehāri izā tecellā*⁴⁰⁴ anuñ ruhsārından bir nişāndur. Anuñ naḳş-ı nām-ı (4) şerīfiyle levḥ-i dil ve cān-ı ins [ü] cān münakkaş u muḥallādur ve nūr-ı (5) rüy-ı laṭīfiyle cemī‘-i cihān münevver ü mücellādur, keman-keş-i ma‘reke-i *kābe* (6) *ḳavseyn*⁴⁰⁵dür ve şehsüvār-ı meydān-ı fezā-yı kevneyndür.

Beyt

[Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḥabīb-i Ḥaḳ ki (7) aña pāygāh-ı heft felek⁴⁰⁶

Rif’atınuñ nidā-yı fethnāmesi hezār kisrā-yı (8) keynüñ kārgāhına kesūd düşürdi ve risāletinuñ şadā-yı debdebesi (9) hezār ḳayşer-i keynüñ ḳaşrına ḳuşūr vērdi. Nübüvvetinuñ livāsı bir elin (10) maşrıḳa ve bir elin mağribe şaldı cümle-i cihānı ḥalkı dīne da‘vet etmek-içün (11) ve başın ‘arşa ḳaldurdi dīn-i İslāma rif‘at virmek-içün (12) ve ayağını ferşe deg[ür]di āyīn-i İslām kuvvet tutmağ-içün. Ol Ḥabīb-i (13) Ḥudānuñ ve ol ṭabīb-i derd-i dil-i her gedānuñ mübārek enāmili bedr-i (14) kāmili dü nīm ḳıldı ve mu‘cizeden ‘adūlarinuñ göñli muḳīm oldı (15) ve dostlarinuñ cānı feraḥ-ı delim buldı. Anuñ dest-būsına iki dillü (16) **7a** ḳaleme icāzet verilmeydi. Tā hīç kimse anuñ bir ḥarf-i üzre barmaḳ başmaya (1) ve anuñ bir yüzli tıḡı iki yüzli münāfıḳlaruñ elin ḳalem ḳıldı tā hīç kimse (2) anuñ ḥaṭṭı dā’iresinden ṭaşra ḳadem ḳomaya. Anuñ ḥaḳḳında bir ‘ācizüñ (3) kelimātına ḡāyet var ammā anuñ na‘tına ve mu‘cizātına nihāyet yok. Anuñ (4) vaşşāfi ve meddāhı hemīn ancaḳ Ḥudā-yı Rabbü’l-‘Alemindür. Yoḥsa bizüm gibi (5) bī-nevā vü ḥāḳī anuñ gibi cān u pāki nice vaşf edebile ya nice medḥi (6) yolına gidebile. Bu ḳadar ki dēnildi *Resm-i Dībāce-i Kitāb* içün teberrüken (7) vü teyemmünen. Dēnildi ki her sözüñ ve her işüñ evvelinde anuñ nām-ı şerīfi yād (8) olınsa ol iş ḥayr-ile tamām olup şeref bulup maḳbül-ı ḥāş u ‘ām (9) olur.

Meşnevī⁴⁰⁷

⁴⁰¹ “(Ey Resûlüm) **Hayatına yemin olsun ki** onlar, sarhoş (sersem) hâlleriyle saçmalayıp duruyorlardı.” Hicr 15/72.

⁴⁰² “**Allah seni affetti de** doğru söyleyenler sence belli olmadan ve kimlerin yalancı olduğunu bilmeden niçin onlara izin verdin?” Tevbe 9/43.

⁴⁰³ “Yemin olsun, bürüyüp örttüğünde geceye.” Leyl 92/1.

⁴⁰⁴ “Aydınlandığında gündüze.” Leyl 92/2.

⁴⁰⁵ “Öyle ki, **iki yay kadar** hatta daha yakın oldu.” Necm 53/9.

⁴⁰⁶ Yazma metinde beytin ikinci mısrası yazılmamıştır.

⁴⁰⁷ Yazma metinde “Nazm” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “mesnevi” formundadır.

[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Cemāli nūr çün kim ètdi işrāk
Gidüp zulmet (10) münevver oldu āfāk

Cemāli kıble-i aşhāb olupdur
Hilāli ümmete mihrāb (11) olupdur

Cenābı kıblegāh-ı enbiyādur
Eşügi kıblegāh-ı evliyādur (12)

‘Uyūna tūtiyādur hāk-i rāhı
Kulüb-ı ‘āşıkāndur tahtgāhı

- 5 Dehānı (13) çeşme-i āb-ı ma‘ārif
Kelāmı kūt-ı ervāh-ı ‘avārif

Lebinden çeşme-i (14) hayvān hacildür
Anuñçün cāygāhı zīr-i gildür

Şeker la‘linden (15) almışdur halāvet
Bu gül rüyından almışdur tarāvet

Şaçından sünbül (16) **7b** pür-tāb alupdur⁴⁰⁸
Gözinden ‘ayn-ı nergis hāb alupdur

Alupdur misk (1) bū gīsūlarından
Münevverdür dişi lü’lülerinden

- 10 Hilālinden ‘alāmetdür (2) meh-i nev
Cihānı ol vec(i)hden ètdi pertev

⁴⁰⁸ Bu mısranın vezni bozuktur.

Ruḥ-ı ferruḥlarınıñ âteşinden (3)

Derûn-ı lâle yanmışdur başından

‘İzārından alup-durur bîy[ı] gül

Beñine (4) hindî kuldur sūhte fülful

Ser(i)vler⁴⁰⁹ kaddinüñ âzâdesidür

Çemenler pāyinüñ (5) üftâdesidür

Ṭufeylîdür o şāhuñ her dü ‘âlem

Ki zîrâ cümlesinden oldur (6) aḳdem

15 Anuñ nûrını yetmiş biñ yıl ol Hâk

Yaratmışdur kamudan öñ (7) muḥaḳḳaḳ

Murād oldur zemîn ü âsumāndan

Ġaraż oldur bu kevn-ile mekāndan (8)

Anuñ bir nerdübānıdur felekler

Anuñ ta ‘rîfî-ḥānıdur melekler

Anuñ na‘leyni yeri (9) ‘arş-ı Raḥmān

Özinüñ cāygāhı kurb-ı Yezdān

Anuñ Kādir ḳatında ḳadri (10) a‘lā

Ne söylersek biz ol andandur evlā

20 Egerçi söz demekde kâdirüz biz (11)

Velî vaşında anuñ ḳāşırız biz

⁴⁰⁹ Bu kelimedede kelime yapısında kuralsızlık (kıyasa muḥâlefet) yani kelimenin dil kurallarına uymaması durumu vardır. Bkz.: Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgât**, 8. bs., Gökkuşbe Yayınları, İstanbul, 2010, s. 40.

Anuñ vaşşāfı ol Yezdāndur ancaḵ (12)

Anuñ meddāḥı ol Sübhāndur ancaḵ

Kim ola *Vāḥidī* bir zerreden kem (13)

Ki ol gün yüzlü vaş(1)finda endem

Ne deñlü bir kılı biñ kez yararsa (14)

Ki her bir kılda biñ ma‘nā ararsa

Anuñ vaşfinda ser-gerdān u ḥayrān (15)

Qılup bir söz aña şāyeste her ān⁴¹⁰

25 Bulımayup türāb-ı ‘acze ḥaddın⁴¹¹

Qoyup (16) **8a** lāl oldı bildi kendü ḥaddın

Ne ḥaddidür anuñ söz lık raḥmet (1)

Umar Haḵdan Muḥammedden şefā‘at

Bu sözlerden murādı anuñ oldur (2)

Ki bir bīçāre vü āvāre ḵuldur

Bu nefis-i şūm anı pā-māl édüpdür

Yolından (3) çıkarup izlāl édüpdür

Bihār-ı cürme müstaḡraḵ qılupdur

Ki sūzī āteşe (4) elyaḵ qılupdur

30 Muḥammed ḥürmetiyçün yā İlähī

Kim oldur cümleñ püşt ü penāhı (5)

⁴¹⁰ Yazma metinde “هرگز” şeklinde yazılmıştır.

⁴¹¹ Yazma metinde “خدن” şeklinde yazılmıştır.

Bu güm-rāha kerem kıl reh-nümā ol

Ki bula bāb-ı devlet-bahşına yol (6)

O derde anı kemter bende eyle

Eşüğinde ebed efkende eyle.

Der-Menākıb-ı (7) Hāzret-i Ebū Bekr-i Şıddık -rağıya'llāhu 'anh-

Ol tarık-i şıddık-ı istikāmet, (8) ol sālİK-i me'āric-i kerāmet, ol ser-i hālka-i cemī'-i muhācir ü enşār, (9) ol yār-ı ġār-ı Aḥmed-i Muḥtār, ol maḥzen-i esrār-ı nebevviyye, ol mehbıṭ-ı envār-ı (10) Muşṭafaviyye, her ġeçe şabāḥ dek muraḳabede idi, nışfu'l-leylde (11) sūziş-i derūn-ı dilden hū der idi. Ol hū müşğ-bār olup vilāyet-i (12) Çİne érüp hūn-ı āhū-yı Tātārı müşğ-i ezfer eyledi. Hāce-i 'ālem (13) ü ġüzīde-i benī Ādem ol sebebdan *Uḡlubū'l- 'ilme velev bi'ş-şīn*⁴¹² buyur(14)mışdur. Hem mübārek dehānında dā'im bir aḳçe ḳadar taş tutardı. (15) Ol cihetden ki kelimāt-ı nā şāyeste söylemeye. Her ḳaçan kelimāt-ı (16) **8b** tayyibe söyler olsa mübārek ağızından ol taşı çıkarup söyler idi. (1) Andan soñra yine ağızına ḳoyar idi. Hāzret-i 'Ömer -rağıya'llāhu 'anh- anuñ (2) ḳadrin bilüp “Kāşki ben anuñ şadrı ḳılı olaydum”⁴¹³ der idi. Taḥassür (3) édüp āh éderdi.

Meşnevī

[Mef'ūlü/Mefā'ilün/Fe'ūlün]

Ol maḥrem-i rāz-ı āsumānī

Ve_ol maḥrem-i Ka'be-i (4) emānī

Ol hem-dem-i ḥāş-ı *şānīyeşneyn*⁴¹⁴

Ve_ol ḥ'āce-i çār-sū-yı kevneyn (5)

Şāhib-ḳadem-i maḳām-ı tecrīd

⁴¹² “İlmi, Çinde'de olsa öğreniniz.” Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü**, C. II, Sütun Yayınları, İstanbul, 2008, s. 865.

⁴¹³ İmam Suyûtî, **Halifeler Tarihi: Târîhu'l-Hulefâ**, Çev. Abdullah Gündüz, İstanbul, 2018, s. 80.

⁴¹⁴ “Siz peygambere yardımcı olmasanız da önemli değil. Nitekim inkârcılar onu, **iki kişiden biri** olarak yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına ‘Tasalanma! Allah bizimle beraberdir.’ diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir güven duygusu indirdi, sizin göremediğiniz askerlerle onu destekledi ve inkârcıların sözünü değersiz hâle getirdi. Allah'ın sözü ise en yücedir. Çünkü Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir.” Tevbe 129/40.

Ser-defter-i cümle ehl-i tevḥīd

Ser-çeşme-i (6) şıdk imām-ı evvel

Her kavli ve fi'li idi ekmel

Der-Menākıb-ı Ḥazret-i (7) 'Ömer -raḍıya'llāhu te'ālā 'anh-

Ol mazhar-ı kelime-i 'adl-i Muḥammedī, ol mu'āmil-i⁴¹⁵ maḳşūde-i (8) şer'-i Aḥmedī, ol sezā-yı sitāyiş-i 'Arab u 'Acem, ol sebep-i āsāyiş-i (9) Baṭḥā vü Ḥarem, ol bānī-yi kā'ide-i cihāniyānī, ol taḥt-ı hilāfete Süleymān-ı (10) şānī ki ol Ḥaḳ -celle ve 'alā- *Ṭāha* süresin anuñ ḥaḳḳında göndermişdür⁴¹⁶ (11) tā ol muṭahhar olsun içün. Hem ol şırāṭı evvel geçse gerekdür. (12) Hem Ḥazret-i Resūl - 'aleyhi's-şalātu ve's-selām-aña Şem'-i Cennet demişdür. (13) Ol cihetden ki hemīşe ol ser-efrāz-ı āteş-i 'aşḳla sūz u güdāzda idi (14).

Meşnevī

[Mef'ülü/Mefā'ilün/Fe'ülün]

- 1 Ol mülk-i ḥük(ü)mde mīr-i 'ādil
Ol şer'-i nebīde fi'li kāmīl

Ol (15) şāḥib-i kişver-i şalābet

Sālār-ı 'asākır-i mehābet

Hem şīt-ı şalābeti ol (16) **9a** ḥānuñ

Cem' etdi ḥarācını cihānuñ

Küffār anuñ şalābetinden

Korḳarlar (1) idi mehabetinden

Der-Menākıb-ı Ḥazret-i 'Osmān İbn-i 'Affān -raḍıya'llāhu (2) 'anh-

Ol imām-ı ma'şūm, ol muḥterem-i merḥūm, ol kātīb-i kitāb-ı (3) kerīm, ol vāḳıf-ı esrār-ı Kelām-ı Ḳadīm, ol kıdv-e-i aşḥāb-ı 'ilm, (4) ol ḳible-i erbāb-ı ḥilm şöyle şāḥib-i ḥayā idi ki feleklerde melekler (5) istiḥyā iderler idi. Hem rāyet-i imān andan

⁴¹⁵ Yazma metinde “معمال” şeklinde yazılmıştır.

⁴¹⁶ Bkz.: İbn-i Hişam, **Hız. Muhammed'in Hayatı (es-Siret'ün-Nebeviyye) I**, Çev. Prof. Dr. İzzet Hasan, Prof. Dr. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 225.

rif at hâşıl (6) édüp revnaķ u ʔarāvet bulmışdı. Hem Hıāce-i Enām - ‘aley(7)hi’s-selām-
aña Yūsuf-ı Sānī dēmiřdür ʔalkla hūsn-i mu‘āmeleye zinde(8)gānī ētdügiçün. Hāķ
Te‘ālā aña keşf-i ʔicāb édüp ʔitāb (9) eylemek ister, şol derecede sever dēyü
buyurmışdur.

Meřnevī

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Ol (10) baħr-i ʔayā vü ma‘den-i ʔilm

Ol kūh-ı sükün-ı menba‘-ı ‘ilm

Ol řāħib-i (11) şadr-ı şabr-ı Ādem

Ol cümle řaħābeye dil-ār[ā]m

Ol şem‘-i mecālis-i eħibbā (12)

Ol nūr-ı ʔayā ile mürebbā

Şavli idi fi‘line muṡābıķ

Her ne dēse (13) dērdi Hāķķa lāyık

**Der-Menāķıb-ı Ĥazret-i ‘Alī -kerrema’llāhu vechehu (14) ve rağıya’llāhu
‘anh-**

Ol server-i Muṡṡalibī, ol ibn-i ‘amm-i Nebī, ol aşl-ı (15) şecere-i velāyet, ol
merĝ-i şemere-i nihāyet, ol bāb-ı medīne-i ‘ilm-i dünyā (16) **9b** vü dīn, ol āfitāb-ı
āsumān-ı yaķın, ol řāħib-i Dūldül ü Zūlfekār, (1) ol řeh-i merdān-ı kārzār, ol řır-i
Yezdān ve ol dilīr-i devrān (2) bir dil-āver idi ki bir na‘ra ile bir leşkeri iki kerre
şımışdur. Bir mübāriz-i (3) güzīn er idi ki bir ʔamle ile bir ʔıřārı on pāre ķılmıřdur.
Güftārı (4) bir yüzlü idi, ol cihetden dōřtları göñlinde ķarār ētmiřdür. (5) Zūlfekārı iki
yüzli idi, ol yüzden düşmenleri cigergāhında (6) kār eylemiřdür. Hem dāmād-ı Resūl
ve çift-i Betūldür ve beyābān-ı (7) bī-pāyānda İslām ‘askerinüñ reh-nümünü olup
řāħib-i esrār-ı (8) sülünü gelmiřdür. Şöyle ki zāmīr-i münīrinde bī-reyb meknūnāt-ı (9)
ĝayb āřıkāre idi. Ol cihetden cībinden çün Ĥazret-i Mūsā (10) - ‘aleyhi’s-selām- yed-i

beyzâ gösterür idi. Hem sûre-i *Hel etâ*⁴¹⁷ anuñ şanında (11) nâzil olmışdur.⁴¹⁸ Hem Resûl-i Hüdâ aña “Cismuke cismî ve rûhike (12) rûhî ve demike demî” demişdür. Hem Resûlün mübârek keffine çıkup (13) Ka‘be-i şerîf -şerrefehâ’llâh- içinde olan aşnâmı bir teberle tamâmı (14) pâre pâre etmişdür.

Meşnevî

[Mef‘ûlü/Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün]

Ol şîr-i Hüdâ Resûl emîri

İslâm (15) çerisinün zahîri

Ol şaf-der-i ‘arşa-i şecâ‘at

Şâh-ı şeh-i (16) **10a** kişver-i kanâ‘at

Oldur bu sarây-ı dîn sûtünü

İblîs-ile nefis anuñ zebûnı (1)

Mecmû‘-ı kemâl-ile mükemmel

Oldur heme nâsdan mufaẓẓal

Bu Çâr-yâr-ı (2) kibârı ve ebrâr-ı büzürg-vârı ki bir miqdâr tezekkür êtdük *Resm-i Dîbâce* (3) içün ki ‘âdet-i mü’ellifân-ı kitâbdur teberrüken ve teyemmünen. Yoḥsa bu dünyâ vü âhiret (4) sultânlarınıñ evşâf-ı ḥamîdeleri bî-ḥaddür ve menâkıb-ı güzîdeleri bî(5)-‘addür. Biz kâşır u ‘âciz bu lisânla hergiz beyân edemezüz. Bu beyânla ‘ayân (6) eyleyemezüz. Bu meydân-ı ‘âlemde bunların pehlevânlıkların kim etmişdür (7) ve bu meyân-ı benî Âdemde bunların gitdüğü [gibi] kim gitmişdür. Ḥaḳ - Sübhānehu ve Te‘âlâ- (8) ḥazretinün Ḥabîbî Muḥammed Muştafânun -şalātu’llāhu ‘aleyh- güzîde yârlarıdır. (9) Ve aşḥâb-ı büzürg-vârlarıdır. Var kıyâs êt ki bunların merâtib-i ‘âliyeleri (10) ne derecede. Her nefis-i şüm bizden selâm-ı firāvân ve

⁴¹⁷ “Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.” İnsân 76/1.

⁴¹⁸ “Hel etâ” diye bilinen İnsan suresinin bazı ayetlerinin Hazret-i Ali ve ehl-i beyti hakkında nazil olduğuna dair Bkz.: H. Tahsin Emiroğlu, **Esbâb-ı Nüzûl: Kur’an Âyetlerinin İnş Sebepleri ve Tefsirleri: El-Kalem, El-Haakka, El-Maâric, Nûh, El-Cinn, El-Müzzemmil, El-Müddessir, El-Kıyâme, El-İnsan, En-Nebe’, En-Nâziât, Abese, Küvvirât, El-İnfitar, El-Mutaffifin, El-İnşikak, El-Büruc, Et-Taarik ve El Â’lâ Sûreleri**, Kuzucular Ofset, Konya, 1982, s. 232.

dürüd⁴¹⁹-i bî-pâyân (11) ol Resûlü's-şakaleyn ve ol İmâmü'l-ḥaremeynün ecdādına ve evladına, (12) ezvācına ve ensābına ve aşḥābına ve aḥbābına ve etbā'ına ve eşyā'ına (13) olsun ki 'arşa-i 'Araşātuñ serverleri ve bezm-i 'Uşāṭun rehber(14)leri-dururlar.

Der-Beyān-ı Münācāt İlā-Ḳāḍī'l-Ḥacāt

İlāhā, Pādişāhā! (15) Eḥaden, Şameden, Kerīmen, Raḥīmen, Perverdigārā, Kirdigārā! Ḥabībūñ Muḥammed Muştafā(16)10bnuñ -'aleyhi's-şalātu ve's-selām-nūr-ı pāki ḥürmetine ki nūr-ı zāt-ı muḳaddesüñdendür (1) daḥı cemī'-i ervāḥ-ı enbiyānuñ ḥürmetine ki Ḥabībūñ rūḥ-ı muṭahharındururlar (2). Zebānumuzı kelimāt-ı küfriyyeden sen şakla ve cenānumuzı vesvās-ı İblisiyyeden (3) sen bekle ve cānumuzı ḥ'āb-ı ḡafletden sen uyar ve imānumuzı şerr-i (4) şeytāndan sen nigāhdār [kıl] ve ebdānumuzı cemī'-i murdardan sen temīz (5) eyle ve kibrümüzi ve 'ucbumuzı bizden giderüp nefsumuzı nā-çīz eyle. (6) Dem-i āḥirde dilümüze kelime-i şehādet müyesser édüp bizi dār-ı dünyādan (7) dār-ı āḥirete Ḳurānla ve imānla gönder<e> ve ḳabrümüzi imān nūriyla münevver édüp (8) vücūhumuzı kıble cānibine döndür ve ol iki melek-i kebīr ki Mūnker ü Nekīr(9)dür, aḥsen şüretle ve ecmel sīretle gönder ki bize dehşet gelmeye (10) ve anlaruñ su'āllerine cevāb-ı şavāblar vërmege ḳudret vër<e>. Şırāt-ı müstaḳīm (11) üzre ayaḡumuzı pāydār kıl ki bize ḥaşyet gelmeye. Anuñ üzerinden (12) bād-ı şarşar gibi geçüp kenār-ı selāmete érmege ḳuvvet vër ve maḥşer yerinde bir (13) ayak biñ ayaḡ üzre tırduḡı zamān, 'arşa-i 'Araşāt daḥı ḥarāret-i (14) şemsden tennūra döndüḡi dem, taḥt-ı livā'ü'l-ḥamd-i Muḥammedī -'aleyhi's-selām- (15) bize mekān édüp 'arş-ı 'azīmüñi sāyebān eyle ve mekātib-i a'mālümüzi olan seyyi'ātı (16) 11a ḥasenāta mübeddel kıl<a> ki mīzān-ı 'adlünde vezn olıcaḡ şerrümüzden ḥayru(1)muzı şakıl eyle ve bizi zümre-i eşrārdan eyleme. Gürūh-ı aḥyārdan édüp (2) cennātda Aḥmed-i Muḥtāruñla hem-civār kılup dīdār-ı pür-nūruñla münevver ü mesrūr (3) eyle ebedü'l-ābād. Yoḥsa a'māl-i ḳabīḥamuza ve aḥvāl-i nā-pesendīdemüze göre (4) bize iş édicek olursañ vay bize ki her nefes, nefs-i emmārenüñ (5) elinde zebūn ḳalup ḥālümüz dīgergün olmuşdur. Rūz [u] şeb fışḳ [u] fücūr ile (6) meşḥūr, bāb-ı 'ādetden dūr, zelīl, ḥ'ār, maḳḥūr, nefs-i zālīm elinde mecbur-ı (7) bî-çārelerüz. Künc-i firḳatde nālān ve ḡuşe-i miḥnetde giryān ve tennūr-ı ḥasretde büryān (8) ve şaḥrā-yı ḥayretde ser-gerdān āvārelerüz. Senüñ emründe kāhil ü süst, (9) nefsüñ emrinde çāpūk

⁴¹⁹ Yazma metinde “ندر” şeklinde yazılmıştır.

ü çüst, kavilde dürüst, fi‘lde nâ-dürüst (10) siyehkârlaruz, hırs [u] buhlılla celīs hıkd u
hasedle enīs, her ‘amel[i] (11) telbīs yüzi qaralaruz. Sermāye-i cān-ı temīzi bāzār-ı
riyāda şarf (12) etmiş ve naqd-i ‘ömr-i ‘azīzi derc edüp bezm-i hevāda harc eylemiş
(13) bī-nevālaruz. Eger merdān-ı rāh-ı Hudā ve ‘āşıkān-ı cān-ı pāk-i Muşţafā -
‘aleyhi(14)’s-selām- geçinirüz ammā haķ budur ki merdān-ı hevālaruz.

Nazm⁴²⁰

[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

1 Geçdi (15) ‘azīz ‘öm(ü)rümüz eyvā hevā-y-ıla
Bezm-i kühende nūş-ı mey [ü] gūş-ı nāy-ıla

Her encümen (16) **11b** içinde edüp türrehāt [u] lāğ
Evķātı zāyi‘ eylemişüz kaķķaha-y-ıla (1)

Şahn-ı feşāhat içre mu‘allaķlar eyledür
Cānbāz-veş bu nefis bize pūşt-i (2) pā-y-ıla

Harc eyledük ‘abeş yere cān naķdini dirīğ
Bāzār-ı fışķ içinde (3) ki her bī-nevā-y-ıla

Yā Rabb çāre senden olur nefis-i ejdere
İnsān (4) za‘īf ne éde kavī ejdehā-y-ıla

Hudāyā sen ‘Alīmsin ki bu nefis-i (5) ‘āşī, ālūde-i ma‘āşīdür. Hem İblīs-i pür-
telbīsüñ yār-ı hāşīdur. (6) Bunuñla yār olan ne ber-hördār olur, ne nīkū-kār olur, (7) ne
sebuk-bār olur. Dünyāda zelīl [ü] h‘ār olur. Āhiretde sezavār-ı nār (8) olur. Bu nefis-i
harāmī bizüm yolumuz alup bizi müflis ü ‘uryān ķodı, (9) yoldan çıkarup beyābān-ı
ārzüyü hümāya götürüp ser-gerdān ķıldı. (10) Yārān-ı cāndan ayırup nālān u giryān
eyledi.

ķıt‘a⁴²¹

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

⁴²⁰ Yazma metinde “Meşnevī” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

⁴²¹ Yazma metinde “Meşnevī” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “ķıta” formundadır.

1 Āh elinden bu (11) nefis-i rāh-zenūñ

Ki bizi her taraftan etti zebūn

Țutup aldı ‘amel metā(12)‘ların

Țıldı ‘uryān [u] müflis [ü] medyūn

Țulehādan bizi ırağ etti (13)

Füseķā-y-ıla eyledi maķrūn

Amel-i şālih eylemek dileseñ

Men‘ine sa‘y (14) eder bu nefis-i dūn

5 Leylī saçlularuñ hevā-y-ıla

Bizi tağlara atdı (15) çūn Mecnūn

Senūñ işūñde etti kāhil sūst

Kendi işinde (16) **12a** çüst ü mağbūn

Bize yā Rabb ‘ināyet etmezseñ

Kūnc-i firķatde (1) ķaluruz maħzūn

Bizi bu nefis-i şūm, şulehā şöhetinden maħrūm, hevā-(2)perestlerūñ bezminde raķķāş ve riyā-perestlerūñ meclisinde yār-ı hāş (3) eylemişdür, ser-ħalka-i maħfil-i şetāret ve re‘īs-i gürūh-ı sefāhet (4) ve ķallāş-ı bāzār-ı ķabāhat ve evbāş-ı maħalle-i fezāhat [eylemişdür]. Ĥaķ budur ki bize (5) beze etdürüp ya‘nī günāh işledüp ve güm-rāh edüp leyl ü nehār (6) ķārumuzı nāle vü zār etmişdür.

Nazm⁴²²

[Mef‘ūlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

1 Rāh-ı hevāda olalı rehber (7) bu nefis-i şūm

Güm-rāh edüp-durur bizi yek-ser bu nefis-i şūm (8)

⁴²² Yazma metinde “Şi‘r” şeklinde başlıklandırılmıştır.

Ṭuġyān mekātibinde bize ḥ'āce olalı
'İşyān kitābın okıdur ezber (9) bu nefs-i şūm

Bir ḥayr işe ki başlayavüz anı sa'y édüp (10)
İtmāmına kıomaz éder ebter⁴²³ bu nefs-i şūm

Cān u göñül vilāyetini ġāret (11) eyledi
Her dem çeküp tır[in] gibi leşker bu nefs-i şūm

5 Bize süvār (12) olup nice aşırsa yıldurur
Yular urup başumuza çün ḥar (13) bu nefs-i şūm

Biñ başlı ejdehā gibi her demde dem çeküp (14)
Yek-ser hezār ādemī yudar bu nefs-i şūm

Yā Rabb tīg-ı 'avnüñ-ile (15) nefsi iki biç
Kim bizi tīg-ı cürmle biçer bu nefs-i şūm

Yā Hādī(16)**12b** 'ye'l-Muḍillīn⁴²⁴ ve yā Erḥame'r-Rāhimīne'l-müznibīn!⁴²⁵ Bu
güm-rāh-ı günehkārlara 'ināyet édüp (1) hidāyetüñi rehber kııl tā ki dergāh-ı mu'allāña
yol bulavüz ve tevfiķüñi bize refiķ-i (2) tarīķ eyle ki bārgāh-ı a'lāña varup kıabül
olavüz. Ṭul-i emellerümüzi kıaşı (3) édüp ḥizmetüñe lāyık olan 'amellerümüzi keşir
eyle ve nefsumüzde olan hıķdi, (4) ḥasedi, buḥlı, 'ucbı, kibri ve kīni ve'l-ḥāşıl aḥlāķ-ı
zemīme götür, yérine (5) aḥlāķ-ı ḥamīde getir ve şekk ü gümānumuzı dilden giderüp
yakīnüñ nūrı baḥrine (6) ġarīķ eyle ki zulumāt-ı āb u ġıl zā'il olup mülket-i cān u dil
ziyā bula. (7) Güftārumuzı kırdārumuza muṭābık édüp 'ibādetüñe bizi 'āşık eyle (8).
Cenānumuza ḥuzūr vèr ki 'ibādetümüzüñ nūrı zāhir olup cān cihānına (9) pertev-i pür-
tāb éde ve cānumuza sürür vèr<e> ki firāsetümüzüñ nūrı bāhir olup (10) göñül 'ālemini
pür-tāb eyleye. Bir ḥālet-i 'azīmi baġışla ki anda dil ü cān yād (11) olınmaya ve bir
devlet-i kübrā 'atā eyle ki anda iki cihān yād olınmaya (12).

⁴²³ Yazma metinde “ايتّر” şeklinde yazılmıştır.

⁴²⁴ Yoldan sapanları hidayete erdiren.

⁴²⁵ Günahkârlara merhamet edenlerin en merhametlisi.

Dübeyt⁴²⁶

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Devlet-i kübrā dilerseñ ey dil ol Hāk bendesi

Tā olasin mihr-i (13) 'ālem-tāb-veş tābendesi

Nice zūlmetler münevver ola nūruñdan senüñ (14)

Niçe şāhib-mātemüñ hem sende ola ḥandesi

Hālīkā! Bize ḥalvet (15) vēr ki anda mā vü men şıǵmaya ve bir selvet vēr ki anda cān u ten inlemeye (16) **13a** ve bir mehābet vēr ki cānumuz nefsumüze gālib olup vuşlatuñı tālīb ola (1) ve gönülde 'aķīdemüzi ālūde-i ḥāk eyleye, ğafletde geçen rüzgārumuzı (2) rüz-ı ḥisābda şumāra getürme ve ḥalvetde olan nā-şāyeste kārumuzı (3) āşikāre eyleme. Taķşīrātumuzı kabūl édüp günāhumuzdan geç, şol bendi ki (4) nefis bend etmişdür anı aç ve nefsumüzüñ şekāveti mezra'ınuñ ḥāşılı ḥırmenini (5) āteş-i seḥergāh ile yakup yérine *sa 'ādet* toḥmını saç.

Dübeyt⁴²⁷

[Mef' ūlū/Fā' ilātū/Mefā' ilū/Fā' ilün]

Toḥm-ı *sa 'ādeti* (6) dil ü cān üzre kıl feşān

Tā g<ön>üller açılup dil ü cān ola gülsitān (7)

Cān u dilüñ dimāǵını [hem] bŷı güllerüñ

Her dem mu'aṭṭar éde ölince beķā-yı (8) cān

Neşr

İlāhī! Biz egerçi ma'şiyet deryāsına müstaǵraķ olmışuzdur. (9) Şöyle ki liyāķat-i 'azāb-ı nār bulmuşuzdur. Ammā ümīz-vāruz ki (10) *Lā teķnaṭū min rahmeti'llāh*⁴²⁸ buyurup tūrursın, dest-gīr olup (11) bizi girdāb-ı ma'āşiden ḥalāş édesin. Hem 'işyānumuzı (12) yüzümüze urup gözlerümüze göstermeyesin. Tā 'arşā-i 'Araşātda (13) gürŷ-ı 'işyāna ķarışdurup enbiyā vü evliyā ḥuzŷrında şerm-sār (14)

⁴²⁶ Yazma metinde "Rubā'ī" şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir "dübeyt" formundadır.

⁴²⁷ Yazma metinde "Rubā'iyye" şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir "dübeyt" formundadır.

⁴²⁸ De ki (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak gūnahta haddi aşan kullarım! **Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.** Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." Zümer 39/53.

édüp müstevcib-i ‘azāb-ı nār eylemeyesin. Bizi müstağrak-ı der(15)yā-yı envār eyleyesin.

Nazm⁴²⁹

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Āşikāre eyleye yā Rab bizüm ‘iṣyānumuz (16)

13b Kim bulupdur perveriṣ luṭfuñla cism [ü] cānumuz

Sen Ġanīnūñ biz faķīr üstinde (1) ḥaķķ-ı nān[ı] çok⁴³⁰

Anı zāyi‘ eylemezsın bilürüz Sübhānumuz

Fikrümüz sehv [ü] zeledür (2) zıkrümüz ḥabṭ [u] ḥaṭā

Kārumuz bür [u] riyādur ‘afv kıl tuğyānumuz

Derdümüz ġāyet (3) öküṣdür bī-nihāyet cürmümüz

Cürmümüzden geç bizim hem derde kıl dermānumuz (4)

5 Yüzümüz ḥāke sürüp geldik senūñ dergāhuña

Bir bölük ‘āṣī kıluz redd (5) étme ey sulṭānumuz

Huḍāyā! Senūñ elṭāf-ı bī-nihāyetūñden ve raḥmet-i bī-(6)ġāyetūñden nevmīz olmazuz. Ol sebebdan ki kemāl-i keremūñden Qurān-ı ‘Azīmūñde (7) ve Furķān-ı Kerīmūñde *Lā teķnaṭū min raḥmeti’llāh*⁴³¹ buyurup ṭurursın. Hem (8) senūñ envā‘-ı ni‘metūñle perverde olmuṣuzdur ve ġüne ġüne eyüligüñi her (9) yērde bulmuṣuzdur. Hem senūñ emrūñle ‘ālem-i ‘ademden ‘ālem-i ṣuhūda (10) gelüp vücūd bulup ehl-i sücūd olmuṣuzdur. Bu ‘ālem-i keṣretde (11) vaḥdetūñi bulup kütübūñe inanup rusülūñe īmān getürmiṣ ve ḥaṣre (12) ve neṣre kāyıl olup cānumuzı saña fedā ve cismümüzü yolında yétürmiṣ (13) ġüneḥkār kullaruñuz. ‘İṣyānla ḳararmıṣ yüzümüzü ḥāke süriyü (14) dergāh-ı ‘ālem-penāhuña geldük. Hāṣā sen Sulṭān-ı bī-bedelden ki (15) biz sā‘illeri bāb-ı *sa‘ādet*-baḥṣuñdan redd edesin ve envā‘-ı (16) **14a** ni‘metūñle perverde

⁴²⁹ Yazma metinde “Şi‘r” şeklinde başlıklandırılmıştır.

⁴³⁰ Yazma metinde “nān ḥaķ çok” şeklinde yazılmıştır.

⁴³¹ Zümer 39/53.

olmuş ve her nefes bî-ḥadd ü ‘add <ü> iḥsānuñ bulmuş (1) bendelerüñi maḥrûm eyleyesin.

Hikâyet

Bir ḥarāmî var-idi be-ğâyet (2) merd-i cigerdâr idi. Bir ‘azîm cebel-i bülendi maḥâm edinmişdi. Şöyle (3) ki hezâr cîlî anuñ cengine iḥdâm edemezdi. Ol kûhsârûñ bir (4) düşvâr yerinde ev yapup ehl-i beyti ile anda qarâr etmişdi. ‘Âdeti (5) oldu ki ol taḡuñ kullisine çıḡup yol gözlerdi. Her (6) kim ki ol der-bende uğrarsa ol daḡı ol kulliden inüp (7) anı tutup bende çekerdi. Yedüp evine getirüp depeler idi, (8) mālını alup ḡoş-ḡâl olup mesrûrû’l-ḡâl olup yürürdi (9). Bu minvâl üzre ehliyle mâh u sâl geçürürdi. Meger günlerde bir (10) gün bir tâze civâne ol der-bende uğradı. Ol ḥarāmî ol (11) taḡuñ kullisinden bu civânı gördi, hemân dem kulliden der-bende (12) revân oldu. Çün şîr-i jiyân nâgehân inüp geldi, bu (13) bî-çâre civānuñ yolın aldı. Hemân dem tutup elin baḡladı (14). Āteş-i ḡahr-ıla yûregin taḡladı. Yedüp evine getürdi ki anı depe(15)leye. Meger ol ḥarāmînuñ yanında yaraḡı yoḡ-idi. Bu bî-çâre civânı (16) **14b** taşrada ḡoyup içeri evine girdi ki yaraḡın ala çıḡa, bu civânı depeleye. (1) Meger ol ḥarāmînuñ bir şālîḡa-i müşfiḡa ḡâtûnı var idi. Bu civânı göricek (2) ‘urûḡ-ı şefḡât cûşa geldi. Merḡamet edüp bu bî-çâre civânı eline bir (3) pâre etmek vèrdi ve eyitdi: Ėy civân! Eger saña cân gerekse hemân bu nânı (4) ifṡâr eyle ki tâ ki dest-ḡâr olasın. Bu civân daḡı ol ḡâtûn-ı müşfiḡa(5)dan bu cevâbı eşidicek ḡâyet şādân olup hemân ol pâre-i (6) nânı ve ol sebeb-i ḡalâş-ı cānı alup yèmeḡe başladı. Ol ḥarāmî daḡı (7) eline tîḡ-ı ‘uryân alup çün şîr dāmân evinden taşra çıḡdı ki (8) bu bî-çâre civānuñ ḡanın döküp cānın ala. Gördi ki bu bî-çâre civân (9) elinde bir pâre nân var ṡurmayup yer. Ḥarāmî eyitdi: Ėy civân! Saña bu (10) nânı kim vèrdi? Civân eyitdi: Ḥâtûnuñ vèrdi. Çün ḥarāmî andan bu cevâbı (11) eşitdi, gör ki ne iş etdi. Hemân dem elinden bî-iḡtiyâr (12) şemsîr-i âbdārın yère biraḡup eyitdi: Ėy civân ki sen benüm nānum yedûñ (13) şimden ḡerü ḡanuñ dökmeḡ bana revâ degüldür dèyüp āzād eyledi ve ḡaḡḡ-ı (14) nânı yād etdi. İmdi Ėy Perverdigâr! Bir ḥarāmî-i nā-be-kār bir pâre nân yèyenüñ (15) cānın āzād ède ve ḡaḡḡ-ı nânı yād eyleye. Biz ḡöd senüñ perverde(16) **15a**ñüzüz, anamız raḡminden bu ‘āleme geleli senüñ nānuñla perverde olmuşuz(1)dur ve ḡüne ḡüne iḡsānuñla ‘izzet her yerde bulmuşuzdur. Ḥaḡḡ-ı nânı (2) bilmeḡe ḡöd hep senden

öğrenmişlerdür. *Erḥamü'r-Rāḥimīn*⁴³² ḥōd sensin, (3) ḥāṣā senden ki kendü perverdelerüñi rahmet-i bī-gāyetünden ve 'atıfet-i (4) bī-nihāyetünden maḥrūm edesin.

Meşnevī

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

1 Rahmetünden *Vāḥidī* bī-çāreyi (5)

Eyleme maḥrūm ol āvāreyi

Geldi yüzün ḥāke sürüp kapuña

Tā ki 'arz (6) ede kuşürin tapuña

Kim kapuñdan gayrı anuñ bābı yok

Andan özge (7) kıble vü miḥrābı yok

Secdegāhıdır kapuñ⁴³³ her dem anuñ

Çöpçe gelmez gözine (8) 'ālem anuñ

5 Ol kapuñdan gayrıya etmez nazar

Eylemişdür cümle 'ālemden güzer (9)

Bābuñı dilden kılupdur ihtiyār

Cānını bilelden ey Perverdīgār

Gerçi kim (10) pāyānı yok 'iṣyānınuñ

Līk senden çok⁴³⁴ ümīdi ḥānınuñ (11)

Ḥizmetünde gerçi kim kâşırdur ol

Līki her dem luṭfuña nāzırdur ol (12)

Luṭf [u] iḥsānuñla bulmışdur vücūd

⁴³² Rahmet edenlerin en merhametlisi.

⁴³³ Yazma metinde “قیک” şeklinde yazılmıştır.

⁴³⁴ Yazma metinde “حوق” şeklinde yazılmıştır.

Emrũñi eşidüp etmişdür sücüd

- 10 Hem (13) bulupdur ni ‘metũñle perveriş
Her dem ermişdür aña senden hũriş (14)

Her nefes senden aña biñ⁴³⁵ cãn erer
Dem-be-dem her derdine dermãn erer (15)

Vay aña senden eger ermezse dem
Bu vücũdı olur ol demde ‘adem (16)

15b Varlıgına luřfuñ olmışdur sebab
Anuñ-içün ol seni eyler taleb

Luřf (1) u ihsãnuñ senũñ bilmişdür ol
Âsitãnuñ secdegeh kılmışdur ol (2)

- 15 Gerçi kim bu hũkladur muhteliť
Lĩk dilden olmamışdur mürtebiť (3)

Şande olsa sendedür cãn [u] dili
Senden olur hãl anuñ her müşkili (4)

Fikri zikri sensin anuñ Hãlıķã
Sen bilürsin hãlin anuñ sãbıķã (5)

Vardur anda haķķ-ı nãnuñ bĩ-řumãr
Luřfuña andan-durur ümĩdvãr

Ol (6) habĩbüñ hürmetiçün ey Hũdã

⁴³⁵ Yazma metinde “بئ” şeklinde yazılmıştır.

Hem bi-‘aşk-ı enbiyā vü evliyā

20 Bu ğarībi der(7)gehüñden étme red
Raḥmetüñ baḥrine ğark ét kıl meded

Raḥmetüñ baḥrine ḥod yokdur (8) kerān
Anda müstağrak cemī‘-i ins ü cān

Gerçi kim bu mücrimüñ ‘ișyānı çok (9)
Līki anda katre deñlü şānı yok

Raḥmet eyle bu faķīre yā Ğanī
Kim anuñ cānı (10) anı ister anı

Der-Beyān-ı Sebeb-i Te’līf-i Kitāb ve Der-Aḥvāl-i Benī Ādem (11)

Bir gece külbe-i aḥzānumda ve ḥücre-i vīrānumda Ya ‘ķüb-vār dīde-i giryānla (12) bā-dil-i pūr-fikār ḥayāl-i Yūsuf-ı cānla ağıyārdan ḥālī olup çün (13) lā’übālī der çeküp girībān-ı cübbe-i murāķabeye baş çekmiş-idüm (14). Bu nefsi-bī-emānuñ şikem-i tehīsine şabrdan taş bağlamış-idüm. Bu (15) gerdün-ı gerdān her demde hezār gūne gerdişüñ, zemīn-i zamānuñ her (16) **16a** nefesinde biñ dürlü iş tefekkür eder idüm ve benüm ḥ‘āb-ı ğafletle geçmiş (1) rüzgārumı ve ma‘şiyetle olmuş kārımı tezekkür eylerdüm. Ğılāf-ı istiğfār(2)dan dest-i inşāfla tevbe şemşīrin ‘uryān édüp nefsi-kāfir-ķişle (3) ceng eylerdüm ve ‘asākir-i nedāmetle memālik-i nefsi ğāret édüp ḥaylī (4) ḥasāret gösterüp ‘ālem-i ferāḥı aña teng eylerdüm. Nā-ğāh, bi-emr-i Īlāh, (5) āsumān-ı fikretten māh-ı ma‘rifet tūlū‘ édüp kelimet-i āb u gili giderüp (6) mülket-i cān u dili münevver kıldı. Andan şoñra bu ḥalāyīķuñ aḥvālī (7) ve aķvālī ve eṭvārī ve esrārī müşāhedesine fi’l-cümle başarı (8) cān u dile nazar-ı ‘ibret müyesser oldu. *Bi-ḥamdillāhi ve’l-minneh*⁴³⁶ gördüm bu (9) ḥalkuñ kimi kendü işinde sergerdān ve teşvīşinde ḥayrān ve kimi (10) āteş-i faķrla cigerin kebāb édüp gözlerinden ḥūn-āb aķıdıp (11) nūş eyler. Mest-i lā-ya‘kıl olup rüz u şeb ḥurūş (12) eyler. Ve kiminüñ dest-i cevri[i] gerdiş-i eflākden girībān, cübbe-i şabrı çāk (13) ve kiminüñ pūşt ü pāyı

⁴³⁶ Allahü Teālā’ya şükür ve minnetle beraber.

bî-vefâ-yı zamâne-i bî-emândan yüzi ve gözi (14) âlûde-i hâk ve kimi ferş-i gurûra çü şeh-süvâr olup miyân-ı (15) meydân-ı istikbârda cemelân edüp üzerine salânat, (16) **16b** sürür vërür ve kimi üstür-i fakr-ı fâkaya çü şeh-süvâr olup şahın-ı şahrâ-yı (1) âsumân-ı iftihârda cîveler gösterüp üzerine meskenet ü kuşûr vërür (2) ve kiminüñ hançer-i muhâlefet-i rûzgârdan cigeri pâre pâre ve kiminüñ (3) teber-i guşsa-i hisse-i kışsa-i nefis-i sitem-kârından seri yâre yâre ve kimi künc-i sûrda (4) mey-nûş olup şâd u handân ve kiminüñ sa'âdet tâcı (5) başında, siyâdet libâsı egninde, salânat tahtı tahtında, şecâ'at kemeri (6) belinde, şehâvet mührü dilinde, şehâdet mührü dilinde, şerî'at hükmi (7) elinde, bi-emrî-i Bârî inse ve cinne, vuhûşa ve tûyûra, mâra ve mûra (8) bâde ve nâra, hake ve âba hükmi cârî ve kiminüñ şekâvet külâhı kellesinde (9) cinâyet şandeli altında, sefâhat câmesi arkasında, fezâhat (10) mekri belinde, şenâ'at mührü dilinde, kabâhat mührü dilinde, habâset (11) hükmi elinde. Dâ'im nefesine tâbî' olup İblisüñ muhlîş yâri kimi (12) deryâ-yı kemâlde şenâver ve kimi şahrâ-yı cidâlde dilâver kimi esîr-zen ü (13) ferzend olup 'ıyâlinde kalmış ve kimi ferd ü fâriğ [u] âzâde-i cihân olup (14) gayrılardan pend almış kimi çün mesîh ü seyyâh-ı cihân ve kimi çün (15) Ahmed-i câmi'-i ervâh-ı insân ve kimi şanem-perest ve kimi Şamed-perest. Ammâ (16) **17a** şaneme tapan kâfir ü müşrik olur. Şamede tapan mü'min ü muvaḥḥid (1) olur. Zîrâ kişi Rabbini gayrda taleb etse kâfir ü müşrik olur. Ammâ kendüzinde (2) taleb etse mü'min ü muvaḥḥid olur. Mezhebümüzde budur ki: *Men arefe nefsehu* (3) *fe kad 'arefe Rabbehu*⁴³⁷ hadîsi daḥı bu ma'nîdendir. Enbiyâ daḥı böyle zâhiblerdür (4). Huşûşan Habîb-i Hudâ Muhammed Muştafâ -'aleyhi's-salâtu ve's-selâm- tarîk-i şavâb (5) budur dëyü cevâb vërmışdür. Egerçi Rabbümüz her yerde hâzırdur ve her (6) serde nâzırdur. Qalb-i mü'min ḥod 'arşu'llâhdur. Hakkı gayrıda taleb eden (7) güm-râhdur. Ammâ dilde taleb eyleyen âgâhdur. Zîrâ ki ol taht-ı dilde şâh(8)dur. Nitekim Hakk -Sübḥānehu ve Te'ālā- *Ben yerlere ve göklere sığmadum ammā mü'min kulumuñ* (9) *kalbine sığdum*⁴³⁸ dëyü buyurmışdür. Ol cihetden vüs'at-i cenân (10) iki cihândan evsa' oldı. Anuñçün 'ulemâ-yı dîn ve fużalâ-yı (11) yakîn cenāna 'âlem-i kübrâ dëdiler. Cihāna 'âlem-i şugrâ buyurdılar. Hem (12) Mevlâyı,

⁴³⁷ "Nefsini bilen Rabbini bilir." Bkz.: Reşidüddin Vatvat, **Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü (Gül-i Sad-Berg)**, Çev. Hocazâde Abdülaziz Efendi, Haz. Prof. Dr. Âdem Ceyhan, 2. bs., Buhara Yayınları, İstanbul, 2011, s.146.

⁴³⁸ Aclünî, **a.g.e.**, C. II, s. 273.

evvel ulılardan olanı, arayı hezār ay āb u gilde bulmayup (13) geldiler cān u dilde buldılar.

Meşnevī

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Mü‘minā ger ister iseñ vaşl-ı Rab (14)
‘Ārif ol gel anı dilden kıl taleb

İsteyenler anı dilde buldılar

Şanma kim (15) bu āb [u] gilde buldılar

Geç bu āb [u] gilden ey merd-i murād

Kim saña hāyil-durur āb (16) **17b** hāk [u] bād

Çünkü ‘arşu’llāhdur dil ey gedā

Aña Mi‘rāc ile bul vaşl-ı Hudā (1)

- 5 Aña dēr Mi‘rāc cümle ‘āşıkuñ
Ol-durur maqşūdı cümle şādıkuñ

Tālibe (2) dilden tecellī kıldı Hāk

Nūr-ı Hāk dildendür aç⁴³⁹ gözüñi bak

Gāfil olma (3) dilden ey Hāk isteyen

Cān u dilden hākkı muṭlak isteyen

Ki_ey şakın olma (4) dil-āzārī ahī

Yohsa olursın muḥalled dūzahī

‘İzzet eyle her dili alup ele (5)

Tā ki Hākdan saña da ‘izzet gele

⁴³⁹ Yazma metinde “ج” şeklinde yazılmıştır.

10 Bu gönül kim ola ‘arşu’llāh (6) ol
Var anı eyle kıyās āgāh ol

Ol dile ‘izzet hemān Allāhadur (7)
Her dü kevne şıgmayan ol şāh[a]dur

Ayna kıldı üzerine Hāk anı (8)
Gösterür senden anı andan seni

On sekiz biñ ‘ālem andan görünür (9)
Gerçi cismi zarf edinür bürinür

Līk esrārda gün [ol] anda ‘ayān (10)
Eyle olsa ol nice olur beyān

15 Ger saña taqrır edersem ey hümām (11)
Ay ve yıllar şerh-i dil olmaz tamām

Bu kadar pesdür nümüne ‘ārife
Dīn yolında (12) naqd-i cānı şārif

İşbu sözlerden odur maşşūdumuz
Bilürüz kim (13) dildedür ma‘būdumuz

Girelüm biz yine evvelki söze
Edelüm taqrır maşşūdı (14) size

Bu ḥalāyıkun kimi mest-i mey-i bezm-i ‘aşk-ı cānān olup mey-ḥor [u] (15)
üftādedür ve kimi ma‘cūn-ı ḥoḳḳa-i ḥaḳāyık-ı Hākdan ḥayrān olup (16) **18a** ser ü pā
bürehne [vü] āzāde yürür. Kimi küşe-i ḥalvetde yüzün ferş-i ğubār üzre koyup (1) özin
‘arş-ı Hūdā üzre tutup ḥaḳḳ-ıla nāz u niyāzda ve kimi (2) künc-i külbe-i aḥzānda
Ya‘ḳūb-vār nār-ı firāk-ı Yūsuf-ı cānla sūz u güdāz(3)da. Kimi şeyḥ şeklinde girüp
ya‘nī kisvet-i pīrān-ı tarīkat ihtiyār edüp (4) ammā gönli hevāda, mezābil-i riyāda

tâcını delim, şaķalını ağ, ‘aşāsını (5) ok, tesbîhini dâne édüp murğ-ı dil-i ‘avāmı şikâr ve mâlların (6) almağ-ıçün hezâr gûne resen-i pend ile bend édüp giriftâr eyler (7) ve kimi bâzâr-ı zerķde dükkân-ı kizbe geçüp zühd metâ‘ların yaşayup (8) hezâr gûne hîle vü destân édüp gâh başın silküp (9) ‘arż-ı taylasân eyler gâh dudağın depredüp yeñinden tesbîhin (10) gösterüp ve gâh gözlerin yumup izhâr-ı vecd-i hâlât (11) eyler gâh gene gözlerin açup ‘âlem-i ğaybdan makâlet édüp (12) kerâmet-i velâyet şatar ve gâh şalâtın yâd édüp şavmın bildürür, (13) gâh izhâr-ı faķr édüp meskenet gösterür halkı aldar. *Ne ‘üzü billâh min zâlike*⁴⁴⁰ ve kimi pelâs-püş⁴⁴¹ olup zâhirin vîrân (15) gösterüp bâtının zühdle ma‘mûr eyleyüp bî-vuzû arza (16) **18b** kadem kıomayup gündüz şâ‘im ve gece kıayim olup bezm-i muhabbetu’llâh (1) içre Sultân-ı ‘aşķ elinde cām-ı şıdk alup tevḥîd şarâbın (2) nüş édüp cihânı ve cihāniyānı ferāmüş eyleyüp mestâne (3) ve gâh vîrâne-be-vîrâne gâh kâşâne-be-kâşâne gâh şehir-be-şehir (4) gâh kûh-be-kûh gâh şahrâ-be-şahrâ gâh deryâ-be-deryâ gâh cezîre(5)-be-cezîre gâh iklim-be-iklim çün Hâzret-i Hıżr -‘aleyhi’s-selâm- (6) kendüyi hiçbir aḥade bildürmeyüp âfâķ-ı kâ’inâtı seyrân eyler, diledügi (7) yerde bulunur ve istedügi murâd[d]a bulunur, tayy-ı mekân u zamân eyler. (8) Bir demde ‘âlem-i ceberûtî ve ‘âlem-i melekûtî seyr eder ve dâyire-i devri (9) ve dehri devr eyler. Her kıande bir kıayil kimse görse kendüzin (10) aña gösterüp bildürür ve anı esrâr-ı ‘ilm-i ledünnîden vâķıf édüp (11) kendü gibi ‘ârif eyler. Bu vechle olan kimselere evliyâ dërler (12) ve aķtâb dërler ve anlaruñ kisvetlerine kıbâb eydür[ler]. Kıbâbuñ (13) ma‘nâsı çok ammâ ba‘zılar eydür, böyle demişler. Anlar kendülerini (14) gösterüp bildürmeyince hîç aḥad anları görüp bilemez ol (15) ḥadden ğayrı. Nitekim Ḥudâ-yı ‘azze ve celle ḥadıṣ-i kıudsîsinde (16) **19a** ḥabîbine ḥaber vërmişdür: *Evlüyâ ‘î taḥte kıbâbî lâ ya ‘rifuhum ğayrı*⁴⁴² (1) Hem Benî Âdeme her naşîb ki yetişür. Anlaruñ yed-i mübâreklerinde (2) kıismet olur dërler. Anlaruñ daḥı uluları vardur aña kıutbü’l(3)-aķtâb dërler. Ka‘bede -şerrefehâ’llâh-mu ‘tekıfdür. Aķtâb her (4) gün etrâf-ı ‘âlemi tavâf édüp yine her şehir Ka‘bede bulunur (5). Ulularıyla şabâḥ namâzın bile kıılup anuñ izniyle yine aķşâ-yı (6) ‘âleme perâkende olup herbiri bir taraḥa revende olurlar. (7) Himmetleri üzerümüzden ḥâlî olmayup ḥâzır

⁴⁴⁰ Ondan Allah’a sığınız.

⁴⁴¹ Yazma metinde “پلاس بوش” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁴² “Benim velilerim kubbelerimin altındadır. Onları benden başkası bilmez.” Bkz.: İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-Beyân: Kur’an Meâlî ve Tefsiri*, C. XIX, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 477.

olup dāyim bize (8) nāzır ola. Ve'l-hāşıl-ı kelām tavāyif-i muhtelifenüñ nihāyeti yokdur (9) ve ef'āl-i ġarībelerinüñ ġāyeti yokdur. Eger yazacak olursam hezār (10) cilde şıǵmaya, dil de 'āciz kıala. Bu kıadar ki yazdum 'uķālāya ķāşnīdür. (11) Bunları tezekkür etmekden 'arż, aķvāl-i 'ālemi ve aķvāl-i Benī Ādemi bilmezlere (12) eşitdürüp bildürmekdür ki bātıldan ĥaķķı fark edeler ve şerden (13) ĥayrı idrak edüp 'aķīdelerini pāk edüp tarīķ-i müstaķīme (14) gideler. 'Ulemāya ĥōd ma'lūmdur ne demek gerek. Her ķişı ki bir (15) işi işler eger ĥayr ve eger şer, ol iş anuñ eşeri olup (16) **19b** efvāh-ı 'āleme ĥaberi düşer. Anı anuñla yād ederler *ilā-yevmi 'l-mī'ād*.⁴⁴³ (1) Hem kirāmen kātibīn a'mālī defterlerine yazup rüz-ı maķşerde eline (2) vèreler. 'Ameli ne ise cezāsın görür. Ĥayr ise yerine on bulur (3). Şer ise birine bir *āmennā ve şaddaknā*.⁴⁴⁴ Ol sebebdan 'uķālā-yı cihān (4) u fużalā-yı devrān gördiler ki bu cihān fānī imiş ve bileler ki (5) bir kimsenüñ berat[ı] beķā vèrilmemiş illā ol aĥade ve her ķişı bir yèrde (6) ne ekse anı biķermiş ve ne açarsa anı açarmiş. Eyle olsa (7) 'ōmr-i 'azīzlerinüñ beķası bir dem görüp aña göre zindeġānī edüp (8) şükr-i Yezdānī eylediler. Berāy-ı eşer-i āĥiret cūşış gösterüp (9) a'māl-i şāliĥaya mübāşeret edüp kūşış kıldılar. Kimi 'imāret (10) ve kimi zāviye ve kimi cāmi' binā etdi ve kimi köprü ve kimi çeşme (11) ve kimi yol döşedi ve kimi kitāb dedī daĥı bunlaruñ (12) emşālī ben, bende-i kemter, efkende-i aĥķar daĥı egerçi 'ulemādan ve (13) fużalādan degülüz. Ammā bu āşār-ı şerīfi görüp ve bu aĥbār-ı (14) selefi eşidüp anlara göre iş edüp bu silke sālīk (15) olmaĥı tālīb ve bu mülke mālīk olmaĥı rāġīb olup göñlüme eyitdüm: (16) **20a** Ey yār-ı vefadārum ve ey ġam-kūsār-ı rüzġārum! Sen ki bu dem, hem-dem-i cānsın (1) ve hem-ser-i cānānsın ve arş-ı Raĥmānsın ve maķbūl-i Yezdānsın ve bülbul-i (2) Yezdānsın. Sarāy-ı ins-i Sübhānīsın ve tāvus-ı şaĥn-ı şaĥrā-yı kıuds-i (3) Rabbānīsın. Bu şeş-küşe vü ķār-dīvārdur, kārīvān-serāda senüñle (4) bu ġece mihmān olduk, müsāfirlerüz mücāvīr degülüz. Bu muķarrerdür ki (5) yarın bu kārīvān-serādan rıĥlet edüp sefer edevüz. Mābeynümüze (6) firķat düşer tā rüz-ı maķşer. İmdi biz daĥı ĥayırlı iş edelüm, (7) bu sarāydan andan gidelüm tā ki bu illerde eşerümüz olup (8) dillerde ĥayrumuz kıala. Ola ki ol eşerümüz ile bizi yād edüp du'ā-yı (9) ĥayr-ıla rūĥumuzu şād edeler. Beni ĥod bilürsin bu miĥnet evine (10) geleli bir dem ĥandān

⁴⁴³ Kıyamet ġününe kadar.

⁴⁴⁴ İnandık ve doĥruladık.

olursam biñ dem giryān oluram. Dem-ā-dem (11) bezm-i zamāne-i belāda zehr-i ahr-la bir peymāne-i ‘anā nūş ederdüm ve cān (12) u cihānı ferāmūş    p kend  mden giderd  m ve d  yim her d  n (13)    g  n gerd  n-ı kej-reft  r elinden t  g-ı cev-r-ile ciger  m p  re p  re(14)d  r ve miy  n-ı meyd  n-ı fez  -yı cih  nda kem  n-ı az  -yı   sum  n  den (15) sih  m-ı cef  ya niş  ne olup s  ne-i b  -k  n  m p  re p  red  r (16). **20b** Bu nef-s-i emm  ren  n h  d elinden   ciz    zeb  n al  p h  l  m (1) d  gerg  n olmuştur. T  r  k-i ‘ib  det-i H  kdan ı up  r  k-i ba  r-i (2) ma‘  yet olmuştur. Ba  a h  y  rlu i   buyur ki dest-g  r olup (3) biz ‘    ul   bu gird  b-ı ma‘   den h  l  ş eyleye.   n g  nl  m ben (4) kem  neden bu kel  m-ı niy  z-  m  zi ve bu pey  m-ı s  z-eng  zi    tdi, (5) a  a g  re i     tdi. Hem  n s  ‘at, deh  n-ı mel  hat a p (6) zeb  n-ı fe   hat birle eyitdi:   y c  n-ı n  k  -k  r ve   y y  r-ı h  b(7)-efk  r!     n h  y  rlus   oldur ki bir   n te‘h  r   tmey  p h  l  y  kdan (8) ber   olup muh  bbetu’ll  h ile t  l  p k    e-i h  m  le gir  p ‘amel-i (9) s  liha me     l olas  n. M  l u men  l  n yokdur ki sen da  ı (10) mescid vey   medrese ya z  viye ya k  pr   ya e  me veya yol (11) d   ey  p fu  kah  ya bezl-i m  l edesin. Bu ser  dan gidesin (12) *bi-h  md-i’ll  h Te‘  l  *⁴⁴⁵ ki ‘ulem  -y   ‘  mille ve fu  kah  -y   k  mille hem-(13)  h  bet olup ‘ilm-i d  ne m  te‘all  k olan g  ft  rdan    id  p dur(14)urs  n ve me    y  h-ı kib  r ile ve ‘ubb  d-ı d  z  r  la hem-h  lvet (15) olup ‘ilm-i led  nn  ye m  te‘all  k olan esr  rdan bir mi  d  r v  k  f (16) **21a** olup-dururs  n ve ‘  riflerle ve ‘    k-ı s  d  k  larla hem-dem (1) olup ‘a   a m  te‘all  k olan kelim  t-ı tayyibe ve nik  t-ı   r  be istim  ‘ (2)    p ve kesb-i h  let eyley  p ‘  lem-i vecde varup sem  ‘a (3) gir  p t  rurs  n ve anlar  n   sit  ne-i *sa‘  det*-bah   larında   ft  de (4) olup y  z  n na   -ı h  k-i p  ylarına s  r  p ma‘rifetlerinden (5) ma  r  m olmayup istif  de    p t  rurs  n. Himmetleri h  rmeninden (6) h    e-  n olup ma‘n   gend  m  n  n h  b danelerin g  z  n (7) eyley  p t  rurs  n. Sen da  ı anlar  n silkine s  lik olup (8) ma‘  rif ba  rine   vv    ol, ma‘  n   s  deflerin bulup el   ne giren h     (9) d  rleri derc-ile ı arup ‘  mr-i gir  nm  ye  nden bir nice dem na  d   n   (10) h  arc eyle. H  k  y  t-ı   r  be ile ve riv  y  t-ı ‘ac  be ile ve kelim  t-ı (11) me    y  h-ı kib  r ile ve nik  t-ı p  r  n-ı d  z  r  la ve le    y  f-i merd  n-ı (12) t  bak  t-ıla ve ne    y  h-ı h  k  m  n-ı k  y  n  t  la ve kem  l  t-ı enbi  y  -ıla (13) ve ker  m  t-ı evli  y  -ıla bir kit  b-ı     r  f te‘l  f eyle ki o  ıyan (14) ‘[  ]    klar ve d    leyen s  d  k  lar bizi h  y  r du‘  -y-ıla y  d    p r    m  z   (15) s   d eyleyeler. Eger   ki d  nilmed  k s  z ve bilinmed  k ma‘n  

⁴⁴⁵ Allah’a hamd olsun.

yoğdur (16) **21b** ammā sebeb-i du‘ā için inşā olınsın -inşā‘a‘llāhu te‘ālā-. Zīrā binā-yı kelāma (1) hālel ü zelev yoğdur. Taşla ağaçla olan binānuñ fenāsı gāyet tīzdür (2). Ammā binā-yı kelāmuñ tā rūz-ı haşrdür. Eyle olsa binā-yı cihāndan binā-yı (3) cān a‘lā vü evlā oldı. Hem kelām-ı merdān-ı selef, ālām-ı cān halka (4) merhemdür ve dil-i gamgīne ferağ ve dağı hem-demdür. Yār-ı vefādārdur ki kime muşāhib (5) olursa berhordār eyler. Şimdi hod āhir zamāndur ve hātm-i devrāndur (6). Bu yārānuñ ekşeri birbirinüñ ‘uyūbın tecessüs edüp bulup dağı yüzine (7) urmağdur. Mağāfilde hacıl kılmağdur. Ammā hūnerlerin görmek hacetleri degüldür (8).

Beyt

[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Hūner sende ola biñ bir görürler

Velī bir ‘aybuñı biñbir görürler

Niteki (9) ol velī ya‘nī Hazret-i ‘Alī -kerrema‘llāhu vechehu-: *Ihvānu haz‘ez-zemāni cevā(10)sīsü‘l-‘uyūbı*⁴⁴⁶ buyurmışdur. Şimdi hod ihvāndan bir kimse mi vardur ki (11) tīg-ı hevā-yı nefis-i gaddārla mecrūh olmış cāna tımār edüp merhem urup (12) şıhhate yetişdürüp şafā vère. Te‘şīr-i havādiş-i rüzgārī fakr [u] fākaya (13) olmışdur derdli dile devā kıla. Cünbişlerinde<n> ve her işlerinde ma‘lūmdur ki (14) taleb-i āhireti terk edüp tālib-i dünyā olmışlardur belki bāzār-ı ehl-i āhireti (15) kesāda ırgürüp kirdār-ı ehl-i fesāda revnağ vermişlerdür. Hattā ‘alāniyen (16) **22a** günāh-ı kebāyirden perhīz étmez olmışlardur. Günāh-ı şağāyir-i hod görünmez (1) olmışdur. Ol zamān-ı sābıkda olan muḥakkık pīr-i kāmiller ve ulemā-yı (2) ‘āmiller Hūdā-yı celle ve ‘alānuñ emr-i ma‘rifetin ve nehyi münkerin ve va‘desin (3) ve va‘idin bildürüp naşihatler étdiler ve dār-ı dünyādan āhirete naql (4) edüp gitdiler -rahimehümu‘llāh-. Pārsālarını ve ‘amellerini bilelerince (5) alup gitdiler. Şimdi ancak anlarıñ kelimātından bir ism ve hālātından (6) bir resm kalmışdur. Zamānumuzda olan ‘azīzlerümüzün hod halk aldamağ için (7) delğ geyüp ya‘nī *tagayyürü‘ş-şekl li-ecli‘l-ekl*⁴⁴⁷ ma‘nāsın ahz edüp (8) ol silke sālīklardür ve hırkalarıñ yeñlerini kışaldup ellerini (9) uzadurlar ve ḥalāyığa va‘zı dağğ-ıçün éderler, Ḥakk-ıçün étmezler. (10) Ehl-i ‘uqbā geçinüp *Ed-*

⁴⁴⁶ “Şu zamanda ihvan zannolunan adamlar, herkesin aybını tecessüsle meşgul birtakım vefasızlardır.” Bkz.: Muallim Nâci, **Emsâl-i Alf: Hazret-i Ali’nin Hikmetli Sözleri**, Haz. Prof. Dr. Âdem Ceyhan, Buhara Yayınları, İstanbul, 2011, s.75.

⁴⁴⁷ Yemek için şekil değiştirmek.

*dünyā cīfetün ve t̄alibühā kilābun*⁴⁴⁸ hadīşin okıyup (11) halka ictināb gösterüp kendüler birbirinden ‘uķāb gibi kıparlar. (12) Hāķ budur ki bunlar Hūdāya ıapmazlar. Dūnyāya ıaparlar. Hūdā-perest (13) olanlar bunlara ricāl dēmezler deccāl dērler. Anuñçün ki hīle vū āl ēdüp halkı (14) idlāl ēderler. ‘Āķil olan kimse bunlara ķāyil olmaz. Zīrā bunlara kūh-ı Kāf (15) kadar hāram hāyil olmaz. Ehl-i şer‘ olan vuşlat-ı Hāķ isteyen bunların (16) **22b** gibi vā‘iz-i dūnyā-perestlerden ‘uzlet ēdüp kütüb-i meşāyih-ı kibārı ve (1) hikāyāt-ı selef-i rüzgārı ve rivāyāt-ı kerāmāt-ı ebrārı mūtala‘a (2) eyleyüp cān hastesine şifā ve dil derdine devā kılar. Zīrā cān (3) bīmārına tīmār olunmayıcaķ olursa ölüm havfı gelür ki derd-i dil (4) dīn derdidür. Dīn ‘ālimlerinden birisi buyurmuşdur: “Her kim ki her (5) gün bir nice varak, kitāb-ı Hāķdan veyā ehādīs-i nebevīden veyā kelimāt-ı (6) meşāyihdan veya hikāyāt-ı selefden okı[ma]sa veya dinle[me]se anuñ göñli (7) seng-i hārā gibi siyāh u saht ola, kendi bed-baht ola, her çend ki (8) ma‘şiyet işlese bākī olmaya, ‘aķīde-i pākī olmayup ölince merdūd-ı (9) bāb-ı Hūdā ola, öldükten soñra dahı ‘ameline göre cezā bula (10). Haberde gelmişdür ki *El-ķalbū’l-ķāsī ba’idü mina’llāh*.⁴⁴⁹ Çün göñlümden (11) bu aķbār-ı reh-nümāyı ve bu āsar-ı cān-fezāyı gūş ētdüm, hemān-dem gūş-ı (12) hūşa menķuş eyledüm. Ve ķār-ı ‘ālemi ferāmūş ēdüp cūş (13) u hurūş kıldum ve yüzümi ğabrāya kıoyup özümi dergāh-ı Hūdāya (14) kıutup ol Kāzī’l-hācāta münācāt ēdüp ‘arz-ı hācāt (15) eyledüm ve cemī‘-i enbiyā vū evliyāyı şefī‘ getürdüm. Ba’d-ez-ān yüzüm (16) **23a** yerden götürdüm. Anların ervāh-ı muķaddeseleri hürmetine hemān-dem ol (1) Feyyāzdan bu bende-i kemterün ve bu efkende-i aķķaruñ diline feyz oldı (2) ve bu kitāb-ı şerīf ve bu hitāb-ı laţīf te’līf olundu hem nāmı *Sa’ādet(3)-nāme* konıldı tā ki okıyan ‘aşıkların ve dīnleyen şādıkların ķalbi (4) gürūh-ı şekāvetden hālāş bulalar ve zümre-i ehl-i *sa’ādetde* hāşū’l-hāş (5) olalar. Hāķ -Sübḥānehu ve Te’ālā- rahmet eylesün bu kitāb-ı şerīfün mü’ellifi (6) *Vāhidī-yi* mücrime du‘ā ēdene.

Meşnevī Der-Beyān-ı Fazīlet-i Kitāb (7) Der-Hūdā

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Evvelā ol bī-niyāza ben niyāz

⁴⁴⁸ “Dūnya bir leştir, ona talip olanlar köpeklerdir.” Aclūnī, **a.g.e.**, C. I, s. 492.

⁴⁴⁹ “Kati kalpli olanların Allah’tan en uzak kimseler olduğu kesindir.” İmam Nevevī, **Riyāzū’s-Sâlihîn: Peygamberimizden Hayat Ölçüleri: 1288-1591**, tercüme ve şerh: Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, Prof. Dr. İsmail L. Çakan, Prof. Dr. Raşit Küçük, C. VI, Erkam Yayınları, İstanbul, 2018, s. 568.

Eyleyüp dëdüm ki sensin Kâr(8)-sâz

Ba‘d-ez-ân aldum elime hâmeyi
Ëtdüm inşâ bu *Sa‘âdet(9)-nâmeyi*

Neşrin ëtdüm sec‘-ile ârâste
Câ-be-câ hem nazm-ıla pîrâste (10)

Olmadı hâlî dahı âyâtdan
Añlanur ma‘nâsı her ebyâtdan (11)

5 Hem eñdîş-i Resûl-i müctebâ
Hem kelâm-ı enbiyâ vü evliyâ

Vâkı‘ oldu (12) birbirin her bâbda
Şan imâmdur herbiri mihrâbda

Hem hikâyât-ı (13) selef cem‘ eyledüm
Kûşe kûşe herbirin şem‘ eyledüm

Tâ münevver (14) ola tâlibler velî
Hallola herbirinüñ müşkili

Her müride şeyh-veş (15) irşâd êde
Hallëdüp her müşkilâtın şâd êde

10 Her müride bundan (16) **23b** êrişe murâd
Şâfî-çalb ëdüp kıla pāk i‘tikâd

Bunı bâb-ı bîst [ü] çâr (1) eyledüm
Armağan-ı cân-ı ebrâr eyledüm

Gülşen-i envār-ı dildür bu kitāb (2)

Maḥzen-i esrār-ı dildür bu kitāb

Maḥzenidür bu ḳamu ‘āriflerüñ

Ḥaḳ yolında (3) naḳd-i cān şāriflerüñ

Çeşme-i āb-ı ma‘ārif bil bunı

Belki deryā-yı (4) ‘avārif bil bunı

15 ‘Andelīb-i cāna bu gülzārdur

Ehl-i sır[r]a] maḥzen-i esrār(5)dur

Maṭlabıdur bu ḳamu ṭāliblerüñ

Mezhebidür bu ḳamu zāhiblerüñ (6)

Silkidür bu ḳamu şāliklerüñ

Mülket-i cān [u] dile mālīklerüñ (7)

Bu ḳamu ṭāliplerüñ maṭlūbıdur

Bu ḳamu ‘āşıḳlaruñ maḥbūbıdur (8)

Künc içinde gencdür dervīşe bu

Merhem-i şıḥḥat vērür dil-rīşe bu (9)

20 Kim okıduḳça vērür ḳalbe ğınā

Giderür cāndan bilā-dilden ‘anā (10)

Okıyana her nefes cān baḥş ède

Diñleyen derdine dermān baḥş (11) ède

Her sözinden nice ma‘nā görünür

Gerçi kim bir ḥarfe girüp (12) bürinür

Ehl-i ma'nādur bu sözlerden ḥabīr
Kim olardur rūy-ı (13) ma'nāy[1] başīr

Merd-i ma'nā ol ki āgāh olasın
On sekiz biñ (14) 'āleme şāh olasın

25 Bu kitābı koma elden merdseñ
Okı (15) bu dermānı şāhib-derdseñ

Okıduḡça tāze tāze cān vère (16)
24a Ya'nī bir derdüñe biñ dermān vere

Derd ü dermān tev'emāndur ēy civān (1)
Ayrı olmaz birbirinden her zamān

Her kimüñ kim derd var dermānı var (2)
Tende cānı cānda cānānı var

Her kimüñ kim derd yok dermānı yok (3)
Tende cānı cānda cānānı yok

30 Derddür ma'sūḡı cümle 'āşıḡuñ (4)
Derddür maḡşūdı cümle şādıḡuñ

Derddür maḡbūbı cümle 'ārifüñ (5)
Ḥaḡ yolında naḡd-i cānı şādıḡuñ

Ėy birāder her kim ol bī-derddür (6)
Merd şanma sen anı nā-merddür

Ḥāce 'Atṭār ol Ferīdü'd-dīn daḡı (7)
*Manṭıḡu't-Tayr*ında dēmiş ēy aḡī

Küfr kâfir rā vü dîn dîndâr rā (8)
Zerre[ī] derd[et] dēr dil-i ‘Attâr rā⁴⁵⁰

35 Eyle olsa derdmiş dermân-ı merd (9)
Merdseñ var imdi hâşıl eyle derd

Maṭlab-ı a ‘lā-durur derd ey (10) püser
Maḳşad-ı aḳşā-durur derd ey püser

Bu kitāb oldı muḥaḳḳaḳ (11) kân-ı derd
‘Aşḳ bâzârında ya dükkân-ı derd

Gel berī vēr naḳd-i (12) cānı derd al
Veregör bir derde biñ cān étme ḳāl

Zîrā ḡāyet (13) rāygāndur ey gedā
Alasın biñ cāna bir derd-i Huḍā

40 Kim der-i Ḥaḳḳa (14) olur derd armaḡān
İmdi sa‘y ét olma bî-derd ey civān (15)

Varma bî-tuḥfe o dergāha saḡın
Yoḡsa olmazsın o dergāha yaḡın (16)

24b Diz urmaḳ istese ḳul şāhına
Tuḥfesiz varmaz anuñ dergāhına (1)

Ger varursa olur ol ḡor [u] zelīl
Kimse olmaz aña ol derde delīl (2)

⁴⁵⁰ “Kâfire küfür, dindara din gerektir, Attâr’ın gönlüne de senin derdinden bir zerre!” Bkz.: Mustafa Çiçekler, *Mantıku’t-Tayr Kuşların Diliyle: Feridü’d-dîn Attâr*, 5. bs., Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2015, s. 42.

Ḳalısar āvāre vü bī-çāre ol
İsteve bulmaya ol dergāha (3) yol

45 Hem o şāhuñ ḳullar[1] ḥürmet aña
Ḳılmayalar édeler zillet aña

Görüp anı (4) cümle iğmāz édeler
Gör bu şūmı dèyüp i' rāz édeler

Édeler kim buña şeh (5) bir memleket
Vérđi vardı sürđi ne [bir] saltanat

Yine āḥir 'azm (6) édüp ol şāhına
Geldi gör dest-i tehī dergāhına

Éy zihī bī(7)-'ārлық éy şūmlıḳ
Ḳurbet-i sultāndan mahrūmlıḳ

50 Böyle dèyüp (8) serzenişler édeler
Sürüp andan hem ḳatından gideler

Ḳala bu āvāre (9) vü bī-çāre zār
İsteve bulmaya ol dergāha bār

Sen bizi yā Rabb (10) bī-derd eyleme
Merdler içinde nā-merd eyleme

Biz faḳīre derdüñi eyle 'atā (11)
Ol Ḥabībūñ ḥürmetiyçün Rabbenā

Tā ṭapuña tuḥfemüz-ile varavüz
Hem ḳapuña yüz (12) urup yalvaravüz

55 Kullaruñ içinde rüsvây eyleme
Gèce gündüz kârumuz vâý eyleme (13)

Küfri var küffâra dîn dîndâra vèr
Vāhidīye zerrece derdüñ yétir (14)

[FİHRİST]

Bābü'l-Evvel: Der-Kelimāt-ı Enbiyā vü Aşfiyā - 'aleyhimü's-selām

Bābü's-Sānī: Der(15)-Veşâyā-yı Hükemā vü 'Uzemā

Bābü's- Şālīş: Der-Leṭāyif-i Merdān-ı Ṭabaḳāt (16)

25a Bābü'r-Rābī': Der-Ādāb-ı Hükemā ve Nevādir-i Īşān

Bābü'l-Hāmis: Der-Ḥelāl (1) Ḥorden ve Nigāh Dāşten Kūt-ı Ḥ'ış Ez-Şübhetā

Bābü's-Sādis: Der-Riyāzet-i (2) Nefs ve Ḳahr Kerden Nefs Rā

Bābü's-Sābi': Der-Renc Borden ve Cehd Kerden Ender (3) 'İbādāt-ı Ḥaḳ

Te'ālā

Bābü's-Sāmin: Der-Tersīden Ez-Ḥaḳ Te'ālā ve Girīsten Ber-Günāh-ı (4) Ḥ'ış

Bābü't-Tāsi': Der-Nigāh Dāşten-i Zebān ve Niyāz Zeden-i Müselmānān (5)

Bābü'l-'Āşir: Der-Ḥikāyāt-ı Tāyibān ve Sebeb-i Tövbe-i Īşān

Bābü'l-Hādīye (6) 'Aşere: Der-Kerāmāt-ı Evliyā -raḥimehümü'llāh-

Babü' ş-Sānīye 'Aşere: Der-Du'āhā ki (7) Kerdeend ve Der-Vaḳt-i İcābet

Āmede

Bābü's-Şālīş 'Aşere: Der-Şıdk-ı Evliyā (8) ve Ḥaber Dāden Ez-Żamīr-i Yek-

Dīger

Bābü'r-Rābī'a 'Aşere: Der-Tevekkül Kerden Ber-Ḥudā(9)vend Ez-Dün-ı Vey

Nā-Tersīden

Bābü'l-Hāmise 'Aşere: Der-Ḥikāyāt-ı Civānmer(10)dān ve Şehāvet-i Īşān ve

Dervīşān-ı Bā-Şıdk Kerden

Bābü's-Sādise (11) 'Aşere: Der-Ḥikāyāt-ı Emīrān ve Zühdi-i Īşān

Bābü's-Sābi'a 'Aşere: Der(12)-Ḥikāyāt-ı Zenān ve Kerāmāt-ı Īşān ve Zühdi-

İşān

Bābü's-Sāmine (13) 'Aşere: Der-Ḥikāyāt-ı Kūdekān ve Kerāmāt-ı Īşān

Bābü't-Tasi'a 'Aşere (14): Der-Ḥikāyāt-ı Bendegān ve Kerāmāt-ı Īşān

[Bābü'l-'İşrūne: Der-Ḥikāyāt-ı Dervīşān ve Kerāmāt-ı Īşān]

Bābü'l-Hādī ve'l-İşrüne(15): Der-Hikāyāt-ı Dermāndegān ve Feryād-Resīden-i Hāḡ Te'ālā Īşān Rā (16) **25b**

Bābü's-Sānī ve'l-İşrüne: Der-Evkāt-ı Evliyā ve Kerāmāt-ı Īşān Be(1)-Vaḡt-i Merg

Bābü's-Sāliḡu ve'l-İşrüne: Der-H'ābhā Ki Dīdeend (2) Ber-Büzürgān Ez-Pes-i Merg

Bābü'r-Rābī ve'l-İşrüne: Der-Hikāyāt-ı (3) Perākende Ez-Her Nev'ī

Bābü'l-Evvel: Der-Kelimāt Bā-Kemalāt-ı Enbiyā vü (4) Aşfiyā - 'aleyhimü's-selām-

Ol dilāver-i 'arşa-i kıyāmet, ol server-i meydān-ı (5) şefā'at, ol menba'-ı vefā, ol ma'den-i şafā a'nī Ḥāzret-i Muḡammed Muşṡafā (6) -şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-buyurur ki "Yevm-i kıyāmetde, 'arşa-i 'Araşāt ḡarāret-i (7) şemsden tennüre döndüḡi vaḡt, yedi kimse 'arş-ı 'azīmüñ sāye(8)si altında āsūde-dil olup maḡşūda vāşıl olalar. Ol gün (9) hīç sāye olmaya meḡer anuñ sayesi. Ol mezkūr yedi kimsenüñ (10) birisi ol imāmdur ki her dem Ḥāḡḡı yād ēdüp cemā'atine dād (11) eyleye. Ya'nī bir melik ve bir ūlu'l-emr ki dādla adın ābād eyleye. (12) Biri daḡı ol civāndur ki ma'būdınüñ 'ibādātında küşiş ḡösterüp (13) perveriş bula, 'ömri tamām olunca. Ol cünbiş ūzre öle. Biri daḡı (14) oldur ki iki kimse birbiriyle lillāḡ sevişeler bilā-ḡareż. Şöyle ki birbirin (15) ḡörmeḡe ivişeler bilā-'ivāż. Biri daḡı şol kimsedür ki ḡalvetde tenhā (16) **26a** olıcaḡ Mevlāsını, ol evlālardan evlāsını, zıkr ēdüp yüzün türāb (1) ūzre ḡoya ve günāḡlarını fıkr ēdüp ḡözlerinden ḡün-āb aḡıda. Ḥudānuñ (2) heybetinden dehşet ēdüp berg-i ḡazān gibi şararup lerzān olup (3) hezār nālān ola. Biri daḡı ol kimsedür ki mescidden ḡıkıcaḡ (4) dil ü cānı mescidde ḡala. Biri daḡı ol kimsedür ki bir māḡ-rū, siyāḡ-mū, (5) lāle-ḡad, bālā-ḡad, cemīle 'avrat anı da'vet ētse ol daḡı Mevlā(6)dan ḡavf eyler<in> ki ḡāzır u nāzırdur, dēyü cevāb vērse. Biri daḡı (7) ol kimsedür ki faḡr u fāḡa elinden birin ḡöriceḡ şadaḡa vère ammā (8) saḡ eliyle şöyle vère ki şol eline bildürmeye, ḡizleye. ḡözi daḡı yābān (9) ḡözleye"⁴⁵¹ ve daḡı buyurur ki "Beş nesne beş nesneden evvel delim ḡanīmet (10) tutup 'azīm devlet bil ki ḡocalıḡtan evvel şebābeti ve ḡastelikden (11) evvel şıḡḡati ve meşḡüllıḡdan evvel ferāḡati ve

⁴⁵¹ İmam Nevevî, a.e., C. III, s. 203.

dervîşlikden evvel kudreti (12) ve memâtdan evvel hayâtı”⁴⁵² ve dahı buyurur ki “Şol melikler ki memâlikinden zulumât-ı (13) zulmeti zâyil edüp envâr-ı evâmir-i şer‘iyye ile dil-i re‘âyâyı münevver (14) eyleyüp ‘ādil olalar. Yarın kıyâmet güninde nûrdan minberler üzre (15) karar edüp ‘izzet ü hürmet bulalar ve lâyıķ-ı vuşlat olalar” ve dahı buyurur ki (16) **26b** “Bir sâ‘at ‘adâlet, altmış yıl ‘ibâdetden evlâdur.”⁴⁵³ -şadaķa resûlu’llâh- (1).

Meşnevî Der-Baħr-i Tavîl

Sen de ey dervîş mâlikseñ vücûduñ mülkine (2) ‘adl ederseñ giresin ‘ādil melikler silkine belki anlardan dahı a‘lâ (3) maķâmātuñ senüñ ekmel ü evlâ vü aħsen hûr-ı cennātuñ senüñ ķadr-i (4) a‘lâ mülk-i nefse ‘adl eden sâliklerüñ menzilinden mülk-i dehre ‘adl (5) eden mâliklerüñ mülk-i dehre ‘adl eden cennâtda me’vâ bulur (6) mülk-i nefse ‘adl eden şâyeste-i Mevlâ bulur.

Ol mazħar-ı kelâm-ı (7) Mevlâ ya’nî Ĥazret-i Mûsâ -‘aleyhi’s-selâm- Rabbü’l-‘izzetden (8) su‘âl eyledi ki “Ĥâkimlerüñ evlâsı kimdür ve aġniyânuñ a‘lâsı kimdür (9) ve şükr şekkerlerinüñ aħlâsı ķankısıdur?” Cānib-i Cenāb-ı Rabbü’l-‘İzzetden (10) ĥiṭāb geldi ki “Ĥâkimlerüñ evlâsı oldur ki kendi nefsine ne ĥükm (11) ederse ĥalka dahı anı ĥükm ede ve aġniyânuñ a‘lâsı oldur ki (12) ķismet-i Ma‘bûd her ne ise aña ĥoşnûd ola. Şükr-i şekkerlerinüñ (13) aħlâsı şükr-i Ĥudâdur ki ten ķafesinde cān tûṭısına ġıdâdur (14).”

Nazm⁴⁵⁴

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Sen de ey dervîş gel şükr-i Ĥudâ kıl dāyimā
Cānuña ol şükr (15) şekkeri ġıdā kıl dāyimā

Tā ola tûṭi-i cān ġüyā ķafesinde her nefes (16)

27a Bülbül-i şeydā gibi sen de nevā kıl dāyimā

Nefsüne her ne şanursañ (1) ġayra da sen anı şan

Derd-i bî-dermānuña anı devā kıl dāyimā

⁴⁵² İmam Nevevî, **a.e.**, C. IV, s. 607.

⁴⁵³ Aclûnî, **a.g.e.**, C. II, s. 75.

⁴⁵⁴ Yazma metinde “Şi‘r” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

Ꞑıꞑ'a

[Mef'ũlũ/Fā'ilātũ/Mefā'ĩlũ/Fā'ilũn]

Söyletme düşmeni ki yaķar cān cihānını

Göster sũkũt (7) kim yana ol kendũ nārına

Söylet ki dostı bula dil mürdesi ĥayāt (8)

Bũy-ı gül-i kelāmı ěrũp cān diyārına

Ve daķı Ĥaķķ -Celle ve 'Alā- Ĥazret-i Dāvuda (9) -'aleyhi's-selām- vahy eyledi ki "Benũm iĥsānumı ķullaruma beyan eyleyũp ĥaber (10) vēr ki ĥiķ dostları yokdur illā a'māl-i şāliĥaları" ve daķı "Benĩ Ĭsrāyile (11) eyit ki her ķend naķd-i 'isyānları hemyānları da pũr ola sũķ-ı niyāzda benũmle (12) bāzār ědũp benden nesne dilemesinler, vērmezsin. Ammā nefsleri hemyānlarından (13) naķd-i 'isyāndan tehĩ ědũp sũķ-ı tazarru' da benũmle bāzār eylesinler. Her (14) ne dilerler vērũrin ve cemĩ' - i murādlarına irgũrem ve du'āların ķabũl (15) ěderin."

Ꞑıꞑ'a

[Fā'ilātũn/Fā'ilātũn/Fā'ilũn]

Ĥ'āb-ı ĥafletde gözũñ dervĩş aķ

Özũñi bĩnā ķıl (16) **28a** a'mā eyleme

Gör ķabũl olmaz du'āsı mũcrimũñ

Kendũñi öldũr de rũsvā eyleme (1)

Olmayınca cũmle cũrmũñden berĩ

Dergāh-ı Ĥaķdan temennā eyleme

Ol muķtedā-yı (2) ĩns ũ cān ya'nĩ Ĥazret-i Sũleymān -'aleyhi's-selām- buyurur ki "Dostı (3) ķoķ ědinũñ ki rāĥat olasız. Ammā hem-rāzuñuzı az ědinũñ ki selāmet (4) bulasız. Zĩrā hem-rāzı ķoķ olıcaķ şuyũ'a sebeb olur."

Ꞑıꞑ'a (5)

[Mefā'ĩlũn/Mefā'ĩlũn/Fe'ũlũn]

1 ědin ķoķ dost ěy dervĩş ammā

Emn olmak ister-iseñ èt (6) hem-serüñe az⁴⁵⁶

Özüñden özge hem-ser bil ki _edinme

Ki murğ-ı dil ède her (7) yaña pervāz

Ki ğayra sırruñı ifşā èderseñ

Göñül murğı giriftār ola çün (8) bāz

Melik bu mülke ancak bir gerekdür

Ki zīrā padişāha olmaz enbāz (9)

5 Olursa memleket varur fesāda

Èder şirr[ī]rlər her şerre āġāz

Kime sır (10) dërseñ anuñ bendesinin

Demezseñ başka sultān-ı ser-efrāz (11)

Ol şāhib-cemāl-i Yezdānī ya ‘nī Ḥāzret-i Yūsuf-ı Ken‘ānī - ‘aleyh(12)i’s-selām- çün zindāndan taşra çıkdı, zindānuñ kapısı üzerine (13) bunu yazdı ki bu menzil-i belādur ve maķām-ı ‘anādur ve gūr-ı dünyādur, (14) muḥbir-i ‘uķbādur ve cāy-ı imtiḥān-ı aşdıķādur ve şemātetgāh-ı a‘dā(15)dur ve daḥı ķaḥt zamānında aña eyitdiler: Niçün aç yürürsin? Kimseye (16) **28b** ḥod muḥtāc degülsin, zīrā zemīnde olan defīne-i bī-ġāyet (1) ve ḥazīne-i bī-nihāyet ḥod cümle senüñdür. Yūsuf peygamberüñ - ‘aleyh(2)i’s-selām- bu kelām-ı mübārek sem‘ine ericek hemān sā‘at dehān-ı (3) melāḥati açup zebān-ı feşāḥat birle eyitdi: Korkun ki toķ olam (4) daḥı aç olanları ya baña muḥtāc olanları unudam ve daḥı Zebūrda (5) gelmişdür: Her kim bī-‘illet yetmiş yaşına erse şikāyet èder (6).

Nāzm⁴⁵⁷

[Mef‘ülü/Mefā‘ilü/Mefā‘ilü/Fe‘ülün]

1 Mü‘minlere dünyā içi zindān-ı belādur

⁴⁵⁶ Bu mısranın vezni bozuktur.

⁴⁵⁷ Yazma metinde “Şi‘r” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

Rāḥat dilemez bunda şu kim⁴⁵⁸ (7) merd-i Ḥudādur

Derd [ü] elem [ü] miḥnet [ü] endüh [u] gam u renc
Dünyāda bular (8) āḥiret ehline ğidādur

Derdüñ var-ısa sen de eger ʔtme şikāyet (9)
Zīrā ki senüñ derdüñe ol derd devādur

Ol kimse bilür şıḥhatini şıḥhatüñ (10) ʔy cān
Kim dürlü marazlarla giriftār-ı ‘anādur

5 Bilmeklik-içün acıların (11) kıymet ü kadrin
Yūsuf gibi aç olur-ısañ sen de revādur (12)

Ger tālib-iseñ dār-ı beḳāya yūri dervīş
Dil bağlama dünyāya ki zindān-ı (13) fenādur

Ol Rūḥ-ı Mevlā ya ‘nī Ḥazret-i ‘İsā - ‘aleyhi’s-selām- dünyāya (14) ḥitāb ʔtdi ki
“ʔy dünyā! sen benümle iseñ ben senüñle degülin. Sen (15) beni dost ʔdinürseñ ben
seni düşmen ʔdinürin ve daḥı buyurdı ki: (16) **29a** Mālda üç ḥāl vardur. Eyitdiler:
Nedür? Ḥarāmdan kesb ʔderler (1). Eyitdiler: Ḥelāl kesb ʔtsinler. Eyitdi: Ḥaḳdan
şaḳlarlar ya ‘nī ehl-i (2) faḳr u fāḳa görüp şadaḳa vërmezler. Eyitdiler: Vërsinler.
Eyitdi: (3) Ḥaḳḳuñ ‘ibādetinden ğayra meşğül olurlar ve daḥı eyitdi: Ölüm bir (4)
‘azīm ḳorḥudur her şaḥşı ḳorḳudur, bireğü elinde görünmez ve bilmez ki (5) ḳaçan
gelür ḥāzır u āġāḥ ol andan evvel ki nā-gāḥ gelür.

Ḳıṭ‘a (6)

[Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Mefā‘ılün]

Gel ʔy dervīş-i āzāde yaraġuñ eyle āmāde

Ki _ecel peyki her arada (7) yelüp saña gelür nā-gāḥ

Şu kim bu sırra maḥremdür bu ‘ömri bildi bir demdür (8)

⁴⁵⁸ Yazma metinde “şu kim bunda” şeklinde yazılmıştır.

Vücūdı zerreden kemdür bu sırdan sen de ol āgāh

Ve dahı bir (9) şahşı görüp eyitdi: Kirdigār seni her belādan nigehdār olsun.
(10) Eyitdiler: Bir şahş-ı bed-kār du ‘āya seza-vār degüldür. Eyitdi: Bir (11) dil ēyü söz söylemegi ‘ādāt edinse her ne söz ki söyle(12)se ēyü söyler hem şāhibi şāhib-i devlet kılup ehl-i (13) *sa ‘adet* edüp lāyık-ı vuşlat-ı Hāk eyler.

Qıṭ‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Cehd ét (14) dervīş ēyü öğret dilün

Tā sözüñden bir dil-āzār olmaya (15)

Hem dem-i āhir şehādet kel<i>mesi

Saňa āsān ola düşvār olmaya (16) **29b**

Ve dahı gördiler bir [kişi] bed-fi‘l ‘avratuñ evinden çıkar idi. Eyitdiler: Bu bed-fi‘l, (1) murdār ‘avratuñ evinde ne eyler idüñ? Lā-büd bīmār olana tīmār içün (2) ṭabīb gelür ve dahı cehūdlar bir gün anı dervīşlik ile ‘aybladılar, eyitdi: (3) Tüvāngerlik yolından güm-rāh olduñuz ve güm-rāhlara ve rāh-revlere nice (4) rehber olduñuz, vaşf-ı rāh eylersiz ve dahı aña eyitdiler: Ol kadar ki (5) saňa nā-sezā sözler söylerler, siz anlara hīç nesne dēmezsiz. Eyitdi: (6) Her kişi varın vērür, yarın görür ve dahı İncilde gelmişdür ki (7) pādişāha gerekmez ki bir kimseye gāzab edüp şitāb birle ‘itāb (8) eyleye. Zīrā ki her ne buyursa eylerler, ellerinden gelmez ki eylemeyeler (9) ve gerekmez ki her işde ta‘ab çeküp şitāb ede[ler]. Zīrā ki hīç nesne (10) fevt olmaz, ellerinden gelmez ki fevt edeler ve gerekmez ki tılsım eyleyeler. (11) Zīrā ki tılsımı anuñla gērü tutarlar. Bizüm resülümüz Hāzret-i Muḥammed -‘aleyh(12)i’s-selām- buyurur ki: “Hāzret-i ‘İsā -‘aleyhi’s-selām- Benī İsrāyil (13) içinden zāhir oldı, āhir eyitdi: Ey Ya‘qūb oğlanları! Cāhillere (14) ḥikmet yüzinden ‘ākillere sözün söylemeñ ki ol söze zulm etmiş (15) olursız ve ‘ākillere dēmezseñüz anlara zulm eylemiş olursız hem siz **30a** dahı ḥākāret bulursız.

Qıṭ‘a

[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Kelāmuñ cevherin sarrāfa ‘arz ét (1)

Ki şarrāf olmayan cevher<i> ne bilsin

D me n d na sen  ikmet s zinden (2)

Ki cevher kıymetin ol  ar ne bilsin

D r ise  d r da arsın g  -ı   ka (3)

Ki d r mid r o ya mermer ne bilsin

Ve da ı H k -Celle ve ‘Al - ‘ s  peyg mber (4) - ‘aleyhi’s-sel m-a vah 
g ndermi d r ki “Evvel kend  nef   ne na   at eyle, (5) eger  ab l  derse andan  o ra
 alk a na   at v r. Yo sa benden  ay  (6) eyle.”

 ı  a

[Fe‘il t n/Mef ‘il n/Fe‘il n]

N    a nef   ne v r evvel pend

T tar-ısa na   at   eger ol (7)

Ba‘d-ez- n eyle pend  bu  alk a

T  ki pend ola dilde c nda  ab l (8)

Yo sa eyle H   adan isti   

Epsem olmakdan olmad _a l-i u  l (9)

V ‘iz    va‘z  kend  ye te‘  r

 tmese  ayra  tmez      ol

Ol (10)  al l-i Ker m ya‘n  H  ret-i  br   m peyg mber - ‘aleyhi’s-sel m-
buyurur ki (11) Z lmi      e eyleme  t  teb    tmeye n   s an an  ki  al   a (12)
gelmi  ola, m l da ı anu la     l olur ve sizi h   nesne (13) s  mend eylemeye r    r
d r z ola ez  elinden ill  ‘adl (14) ve da ı bil   ki p       ‘ameline     net  tmek
ra‘iyyeti teb   eyle (15) ve da ı zam nlaru  bed-teri  ol zam ndur ki ‘ limler  
‘ lmlerinden (16) **30b** perv ları olmaya, hev ları   lib olup d ny  a t lib olalar (1) ve
hezliyy t   an‘at  din p  tmekle ra bet bula[lar], yaramaz    letleri (2) ziy de olup
       letleri b da v re[ler] ki bunu  gibi a v lle (3) r    rları t tup devletleri g ne i
zev l bula ve da ı bil   ki (4) H k -     nehu ve Te‘ l - her nesnen   i tim li
end zesine g re ba       (5) buyurup  m     v rmi d r.

 ı  a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

1 Sitemi ҡo şehā kerem eyle (6)

Dāmen-i ‘adl tut ki şāh olasin

Ger elüñden ҡomaz-ısañ sitemi (7)

Şāhlıgıñ gidüp tebāh olasin

‘Adl [ü] inşāfı ҡoma elden kim (8)

‘Ālemüñ halkına penāh⁴⁵⁹ olasin

Eyle bahşāyişinde āsāyiş

Tā şeh-i (9) mülket-i il[ā]h olasin

5 Rağbet et ‘ilm ü şer‘e tā dil ü cān (10)

Mülkine ‘ālī pādişāh olasin

Hezli terk et vaķarı haşlet (11) edin

Tā sa ‘ādet gögine māh olasin

El-Bābü’s-Sānī: Der(12)-Veşāyā-yı Hükemā vü ‘Uzemā

Loķmān-ı Hākīm -rahmet’ullāhi ‘aleyh- eydür: (13) Çünkü bir kimesne ile yār-ı şādık ve ğam-küsār-ı muvāfık olmaķ (14) dileyessin, evvel ol şahşı imtiḥān edüp ğazaba getür, (15) eger ol ḥāleti ğazabda da’ire-i edebden çıķmayup dāmān-ı inşāfı (16) **31a** tutup girībān-ı cübbe-i şabra baş çeküp sākit olursa anı (1) yoldaş edin. Yoḥsa şabr cübbesinüñ yaķasını çāk edüp inşāf (2) etegin şalıvērüp edeb dāyiresinden geçüp ve çıķup ğazab odına (3) tutuşup itāle-i lisān edüp kelimāt-ı nā-şāyeste eylerse sen hīç (4) tanıma. Zinhār anı yār edinme.⁴⁶⁰

Қıт‘а

[Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Sözüñ zehrin kim içerse çü cüllāb (5)

⁴⁵⁹ Yazma metinde “بناء” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶⁰ Yazma metinde bu cümle “Қıт‘а” başlığının birinci mısrası olacak şeklinde yazılmıştır fakat hem vezne uymamaktadır hem de manzum kısımdan önceki nesir kısmın son cümlesi olarak daha anlamlı durduğu için metnin nesir kısmına alınarak metin tashihi yapılmıştır.

Sen anı cāndan [ol] yār-ı şādık

Ki firqatde belālar çekmeyince

Ėrür mi vuşlat-ı (6) ma‘şūka ‘āşık

Ve dahı eydür: Birāderüñe ziyān u zarar yetiştürme ki mabeynüñüze (7) hicrān u keder düşer ve ihsānından dūr olup halk içinde ĥor olursın (8).

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ėtme qaşd-ı ziyān birāderüñe

Ki saña her dem ėre fāyideler

Kim ki qaşd (9) eyledise ġayra ziyān

Geldi kendüye çok ziyān u zarar

Ve dahı eydür: Üç nesneyi (10) bilmezler illā üç nesnede. Vaqt-i ġažabda şābiri, vaqt-i muĥārebede bahādır, (11) vaqt-i ĥācetde birāderi ve dahı eydür: Halkla dostlık eyleñ ki anlaruñ (12) dostluğı emn-i ‘azımdür ve düşmenligi ‘azāb-ı elımdür ve dahı zāhirā halk-ıla (13) müdārā eyle ki bulasın emn ü rāhatı. Sen eger göstermeyesin halka ĥulq, (14) her taraftan göresin şadākatı ve dahı eydür: Ta‘āmlaruñ nefāyisin ve pākīze(15)sin iftār eyle ya‘nī gündüz şā‘im ol ve qardaşlaruñ ĥariri ve terefi üzre (16) **31b** qarār eyle ya‘nī ġeçe kıyım ol ve dahı eydür: Ėy ferzend! Olmaya ki kāhillik eyleye(1)sin ya ġöñül tarlıġın eyidesin ki eger kāhil olıcağ olursañ ĥaqqı edā edemezsin (2) ve eger ġöñül tarlıġın eyidecek olursañ ĥağ üzre sebükbār olamazsın. (3) Ėy ferzend! Bed-kār ‘avratlardan Ĥudāya şıġın ve perhizkār ‘avratlardan ĥazer (4) eyle ki bunlaruñ eyüleri şol nūşa beñzer ki içinde nış var ve yaramazları (5) şol zehrñāk mārā beñzer ki yakın olanı şoğar helāk ėder.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ėaflet (6) ėdüp zen-i zamāne ile

Çift olduñsa aña vërme talāk

Dėdi bir [ü] mücerred (7) ol ‘ārif

Murğ-ı cāna zen-i zamāne tızağ

Ve dahı bed-ħaşlet olan yârdan (8) ‘uzlet eyle, şöħbet étme. Belki anuñla bir yola gitme ki yâr-ı bed-kâr, ‘uryân şemşîr-i (9) cevherdâr gibidür veyâ münakkaş mâr gibidür, nazarda hûb görünür ammâ (10) ‘ameli ziştdür.

Kıt‘a

[Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün]

Şakın dervîş bed-ħaşlet kişiden

Ki ol bir (11) yüzlü [‘uryân] tîga beñzer

Sözi bârid çü bād-ı zemherîdür

Özi bârânsız bir mîga (12) beñzer

Ve dahı ‘âkil olan kimse gerekdür ki evkât-ı ‘azîzini dört nesne (13) ile temîz eyleye. Bir vakt ol Kādî’l-Hâcâta münacat édüp ‘arz-ı (14) hâcât eyleye ve bir vakt nefsine ‘itâb édüp ma‘raz-ı hisâba getüre, (15) hisâbın görüp varlığın yétüre ve bir vakt ma‘îşeti için kesb-i kâra (16) **32a** dürişe ve bir vakt şol lezzât ki ħarâm olmaya nefsânî olsun, (1) rûhânî olsun aña meşgûl ola. Andan şöñra ġayrı evkât, bir yâr-ı (2) dil-küşâyla ve ġam-küsâr-ı cân-fezâyla mülâkât olup muşâhabet eyleye.

Kıt‘a (3)

[Müfte‘ilün/Müfte‘ilün/Fâ‘ilün]

Şöħbeti ‘âķillerüñ ey hoş-nihâd

Ķalbe şafâ rûħa feraħlar vërür

Şöħbeti cāhillerüñ (4) ey yâr-ı cân

Cāna cefâ ĳalbe teraħlar vërür

Ve dahı eydür: Ey ferzend! Ķaçan ki bir (5) şultāna varasın, bî-tekellûf oturma. Eger oturmaĳ düşerse andan (6) ıraĳ otur. Zîrâ şâyed ki senden evlâ bir kimse gele, seni ol yerden ĳaldura(7)lar, saña ĳaķâret, vaķâruña ĳasâret vâķı‘ ola.

Kıt‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Şāħa varmaĳ (8) dilerseñ ey dervîş

Andan eb‘ad oturmaĳa_oldı maħal

Gele nā-ġāħ (9) senden ulı seni

Ḳalduralar gele vaḳāruñ<a> ḥalel

Ve daḥı eydür: Ėy [ferzend]! Dervīşlerüñ (10) şabırsızlığın bağışla ve ḡanīlerüñ şükürsizliğin ‘afv eyle ki ḡāfiller(11)dür. Ėy ferzend! Tōḳ olıcaḳ ayruḳ bir nesne yēme ki anı yemekden ite (12) atmaḳ çok yegdür ve daḥı eydür: Söyledüm, söyledüğüm söze çok peşīmān (13) oldum, ammā söylemeyüp epsem olma[dum]. Hergiz nādīm olmadum.⁴⁶¹ (14)

Ḳıṭ‘a

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Her kim ki der-i dehānın açup

Söz söylemege ziyāna geldi

Kim epsem (15) olur bulur necātı

Kim epsem olmazsa fiḡāna geldi⁴⁶²

Ve daḥı eydür: (16) **32b** Şol kimsenüñ ki şūreti zişt ve libāsı pelās ola, sizüñ gözünüze (1) ol kişi ḥor görünmesün. Şāyed ki ḥulkı ḥūb olup ḥālī mergūb kişi (2) ola ki Ḥaḳ Te‘ālā ḡoñüllere naẓar eyler ve ‘amelleri görür.

Ḳıṭ‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Şūreti zişt [ü] (3) libāsı köhneye

Ḥor bakma andan eyle key ḥazer

Sīreti ḥūb ola şāyed (4) kim Ḥudā

Göñline şirete eyler naẓar

Ve daḥı eydür: Her kim ki ehl-i kizb ü bed-gū (5) olsa ne ḳadar ḥūb-rūysa ḥalkuñ gözine zişt görünür ve her (6) kim ehl-i ‘ucb u bed-ḥūy olsa ne ḳadar ‘ālī-şān ise merdūd-ı Ḥaḳ (7) ve mezmūm-ı ḥalk olur ve daḥı eydür: Degirmen taşını ḳaldurup baş (8) üzre alup götürmek āsāndur bir söz fehmi eylemez kimseye söz fehmi (9) ètdürmekden.

⁴⁶¹ Yazma metinde bu cümle “Ḳıṭ‘a” başlığının birinci mısrası olacak şekilde yazılmıştır fakat hem vezne uymamaktadır hem de manzum kısımdan önceki nesir kısmın son cümlesi olarak daha anlamlı durduğu için metnin nesir kısmına alınarak metin tashihi yapılmıştır.

⁴⁶² Bu mısranın vezni bozuktur.

Beyt

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Tagı bir ıgneyle delmek yüsr olur

Bir söz anlatmak (10) sefihe 'usr olur

Ey ferzend! 'Ulemā-y-ıla hem-nişin ol ki şahib-i dīn olasın (11) ve gönlünden şekk ü gümānuñ gidüp yakın bulasın ve hükemā kelāmın (12) eşit, hem aña göre iş et ki Haq Te'ālā mürde dilleri hikmetle (13) zinde eyler. Niteki zemīnde olan memāt-ı nebātāta sebeb-i kaṭarāt-ı bārā(14)nla hayāt verür ve bilün ki 'ulemā vü hükemā yeryüzinün çerāğlarıdır. Haq -Sübḥānehu (15) ve Te'ālā- her kimün ki gönlini ma'rifet nūriyla münevver etmek dilese ol çerāğlar(16)33adan eyler.

Kıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

'Ulemā-y-ıla hem-nişin ol kim

Dem-be-dem 'ilm ü dīnün ola (1) ziyād

Hükemādan kelām-ı hikmet eşit

Ki_olasın zinde-dil hemīşe (2) çü bād

Yana şem'-i ma'ārif anlardan

Hane-i dilde hem ola cān şād (3)

Veşāyā-yı Eflātün-ı Hakīm -raḥmetu'llāh-

Ol eydür: Oğlanlaruñuzı ahlāfuñuza (4) nazar edüp tecdīd eylemeñ ki zulm edersiz. Anlar zamān-ı āḥir için ḥalk (5) olmışlardır. Sizün zamānuñuz için degüldür. Zīrā her zamānuñ bir tavır (6) ve her devrānuñ bir devri ve her devrün biñ cevri ve her cevrün biñ (7) devri var. Her vücūd, zamānesi bezminde cevri peymānesin akrānı ve (8) cānānesi elinden alup zehr-i qahrı içmeyince ḥamlığı gidüp (9) puḥte olmaz ve sizün mertebēñuzi bulmaz. Bulursa mertebē-i āḥir (10) bulur. Zamān muḳtezāsınca sizün taḥdīdüñüz ve taḥvīfūñüz (11) ve te'dībūñüz fāyide eylemez.

Kıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Kendü ahlāfuña edüp nazarı

Etme (12) ferzendüñe saḳın sitemi

Zîre her dil zamānesin gözedür

Vërme zaḥmet (13) saña aña eleme

Ve daḥı eydür: Çün yaramaz ola zamān, feżāyıl kesād bulup (14) ziyān ü fesād olur ve rezāyıl revāc bulup fāyide ederler, fużalāyı (15) görmez olurlar.

Nazm⁴⁶³

[Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Zamāne azduġına bu ‘alāmet oldı delıl (16) **33b**

Erāzil ola ‘azîz [ü] efāzıl ola zelıl

Budur niẓām-ı cihānuñ bozılmasına sebep (1)

Edānî ola keşîr [ü] ahālî ola ƣalıl

Ve daḥı eydür: Merd-i kerîm aç olsa andan ḥazer (2) edüñ ki size zarar gelür.

Beyt

[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

Sermāye issi olsa fûrû-māye ey püser (3)

Sen andan ét hazer ki erer lâ-cerem zarar

Veşâyâ-yı Suƣrâṭ-ı Ḥakîm -raḥmet(4)u’llāh-

Ol (...) ⁴⁶⁴ el-melike buyurup eyitdi ki: Ey melik! Emānet-i Ḥudāya (5) ḥıyānet eyleme, dînüñi ‘azîz tut ve ferāyîz-i Ḥudāyı edā kıl ve tenüñe riyāzet vër ki (6) şıḥḥat bulup senden mehābet ü şecā‘at zāhîr ola. Zîrā pâdişāh, (7) evvel kendüsini işlāḥ etmeyince nüfus-ı re‘âyâyı şalāḥa getüremez (8) ve mezālîm-i zālemeyi ārādan götüremez ve daḥı çok gülme ki çok gülmek (9) cehle delālet eder ve türş-rüy olma ki türş-rüy olmaƣ ƣazaba ‘alāmetdür (10) kirdār[ı] zîşt olanuñ güftārı daḥı zîşt olur. Zîrā her nesnenüñ (11) içinde ne varsa taşra ol tereşşuḥ eder ki dēmişlerdür: *Min külli inā (12) yetereşşahu bimā fîh*. Küşāde-rüy ol ki delıl-i ‘aƣldur ve şāḥîb-i ḥayā (13) vü rast-güy ol ki delıl-i faẓldur. Pîre ve civāna bundan evlā vü (14) ebḥā vü ekmel ü efḍal zebûr olmaz.

Beyt

⁴⁶³ Yazma metinde “Ƣıṭ‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

⁴⁶⁴ Yazma metinde şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Şeyh ü şāba bundan özge (15) zīver olmaz ey ulu

Kim olalar dā'im anlar bā-hayā vü rast-gū

Ve daḥı 'ulemā(16)34anuñ ve ḥükemānuñ kelimāt-ı tayyibelerin eşit ve hem aña göre iş (1) ét ki anlaruñ sözlerin eşitmemek ve ol sözlere göre iş etmemek (2) delālet-i *sa'ādet* degüldür belki 'alāmet-i şekāvetdür, her pīrān-ı pārsā(3)laruñ hedāyāsın qabūl eylemeyüp anları reddetmek gibidür.

Qıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Pend-i (4) *Pīrām* cāndan eyle qabūl

Ey civān tā ki nīk-baḥt olasın

Dil (5) ü cān mülkine mālīk olup

Şāhib-i genc ü tāt [u] taḥt olasın (6)

Ve daḥı istimā'-ı maḳāl-i ḥayrāt, cem'-i mālīdan efḍaldür. Zīrā ki māl, zevāl (7) bulup fānī olur ammā ḥayrāt bāḳī qalır. Mālī olup ḥayr (8) etmeyenüñ ḥālī şuna beñzer ki evinde yügrük atı var ammā süvār olup (9) ceng-i küffāra gidemez ve yāḥūd eyü keskin kılıcı var amma qar-[z]ār éde(10)mez ve daḥı gerekdür ki eyü ḥaberler eşitmegi sevesin, hem anlara göre iş etmege (11) ivesin ki ḥikmete ve *sa'ādete* qarābet bulup fezāḥat ü şekāvetden ırağ (12) olasın ve mecālīs-i eḥibbāda bir münevver çerāğ olasın ki senüñ nūruñdan (13) eḥibbā ziyā kesb édüp şafā ḥāşıl eyleyeler ve saña daḥı du'ālar édüp şenālar (14) kıllalar.

Meşnevī

[Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ülün/ Fe' ül]

'İl(i)m çün çerāğ u 'amel çün fet[ī]l

Fet[ī]lsiz ḥar(i)ḳ kime olur delīl (15)

Velīkin fetīlünde nūrī ola

Gören kimselerde ziyālar bula

Dīger

'İl(i)m çün şecerdür (16) 34b 'amel çün şemer

Şemersiz şecerden ne_olur ey püser

Velikin şemer dahı olmış ola[r] (1)

Yëyen kimselerde bu ne şafâlar

Ve dahı eydür: Bende-i lezzât-ı shevât-ı nefsanî olup (2) bend-i muşibete düşüp çü ehl-i zindânî olma ki gayrılar senden 'ibret alup (3) naşihat tutalar. Cehd eyle ki sen âzâde-i cihân olup haqq-ı rûhânî (4) kesb edüp gayrılardan 'ibret alup hemrâh-ı nefs-i şeytânî olmayup naşihat (5) tutasın.

Kıt'a

[Fe' ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Lezzet-i şehvete esîr olma

Ki girift-i meşâyib olmayasın (6)

Almadın halk 'ibreti senden

Sen revâ mı ki nâyib olmayasın

Ve dahı bir nesne(7)nün talebinde ol ki ol fânî olmayup bâkî kâla. Eyülere eyülik eyle ki ol eyülik, (8) genc-i bâkîdür ve yaramazlara eyülik eylemek renc-i bâkîdür, hem seg-i garîbe etmek vermek (9) gibidür, seg-i garîb etmek verene ve kendüyi urana ürür, katında ikisi dahı (10) berâberdür. Bed-fi'l kişiler dahı hemân ol seg-i garîb gibidür. Kendülerine ne (11) hayr edeni bilür ve ne şer eyleyeni añlarlar, gayrılara yaramaz şanurlar, şanup (12) nâ-sezâ sözler söylerler bilmezler ki ol étdükleri bed. Şanurlar ve ol nâ-sezâ (13) sözlerün fevâyidi kendülerine 'âyid olur ve her kişi her ne işi kim (14) işlese anı bulur ve aña mazhar olur. Bu ma'nîden âgâh degüllerdür ki (15) halk birbirinün âyîneleridür.

Kıt'a

[Mef'ülü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün]

Ma'nîde halk âyînedür biri birine (16)

35a Her nice baqsalar görünür eyle özleri

Zîrâ ki mün'akis olur âyînede hemân (1)

Ne vech ile göstereler cümle yüzleri

Gel imdi eyle sen dahı halka eyü nazar (2)

Yüzün eyü göre olaruñ dahı gözleri

Ve dahı eger bir kimse-y-ile dostlık dilerseñ (3) ol şahşı bir meclisde göricek müvācehe bir kerre anuñ éyüligin söyle ki (4) dostlıguñ ibtidāsı sitāyişdür ve düşmenligüñ ibtidāsı nigūhişdür ya'nī (5) zem étmekdür.

Qıı'a

[Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün]

Yok vechi gerçi olsa sitāyiş muvācehe

Ammā binā-yı (6) dostlıguñ ol esāsıdur

Maḥzarda bir dahı étme ğaybetde lık éde (7)

Zīrā ki ka'beyi medḥ mihrūñ esāsıdur⁴⁶⁵

Bir kimseyi muvācehe ve ger muġāyebe (8)

Zemm étme kim 'adāvetüñ ol ibtidāsıdur

Ve dahı kaçan dostlaruñla kendü (9) maşlahatuñ içün meşveret étseñ ol maşlahatı āḥar kimse üzerine (10) bırak ki anlaruñ fikreti, şıḥhati zāhir ola ve kendü murāduñı ḥalk içinde (11) meşhūr étme ki andan dūr olmayasın.

Qıı'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Degme bir dostuña murāduñı (12) sen

Dème yoḥsa cihānda şāyi' olur

Saña düşmen olanlaruñ birisi (13)

Éşidüp varur anı māni' olur

Ve dahı meşvereti bir kimse ile eyle ki (14) senüñ yār-ı şādıkuñ ve ğam-küsāruñ ḥālūñe muvāfıkuñ olduḡdan soñra (15) tedbiri kendi efkārında dürüst ve kārında çüst ola, meşveretüñ (16) **35b** fā'idesi biline, yoḥsa kendi işinde ḥayrān ve cünbişinde sergerdān (1) olan kimse-y-ile müşāvere éderseñ ḥālūñ tebāha varup māluñ rāst (2) gelmeyüp vāh vāha düşesin. Āḥirü'l-emr, çok ziyān görüp nālān (3) u giryān olasın ve dā'im kendüñi çok esir-i zindān bulasın.

Qıı'a (4)

⁴⁶⁵ Bu mısranın vezni bozuktur.

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Meşveret eyler-iseñ ey dervîş

Eyle gayet seni sevenler-ile

Yohsa (5) bitmez işüñ müşāveretin <de>

Eyler-iseñ işin övenler-ile

Ve dahı ‘ulemānuñ ve hükemā(6)nuñ kelimāt-ı tayyibelerin eşitmek ve aña göre iş etmek şekāvetden (7) ba‘id olup sa‘ādete qarābet bulmaqdur ve hem nefs-i şūmuñ (8) nışın nüş eylemekdür. Zırā fużalānuñ kelimātı bustān-ı kāyinātda (9) çiçekler gibidür ve halāyık zenbūrlar gibidür. Nitekim zenbūrlar, çiçekler (10) üzerin konup herbirinden bir lezzet ve bir rāyiha alup güzīn edüp (11) bal eyleyüp kendüler için zaḥīre edinürler. İmdi sen dahı (12) bu gülistān-ı cihānda ekābir kelimātınuñ hoş-bū[y] çiçeklerinden lezzet alup (13) rāyiha taḥşil eyle ki balı bal edesin anı zaḥīre edinüp kūt-ı (14) rūḥ eylesin ki cānib-i Ḥaḳdan saña nice fütūḥ ola.

Ḳıṭ‘a

[Mef‘ülü/Fā‘ilātün/Mef‘ülü/Fā‘ilātün]

Her söz (15) şükūfesinden zenbūr-vār dervîş

Lezzet alup gezin et hoş (16) **36a** bālı bāl eyle

Gir hücre-i ḥumūle ol bāl[ı] kūt-ı rūḥ et

Meşgūl-i zıkr-i Ḥaḳ ol (1) ‘azm-i vişāl eyle

Ḥaber ‘An-Suḳrāt-ı Ḥakīm

Rāvīden şöyle rivāyetdür (2) ki hergiz ‘avratla muşāḥabet etme ki rağbet göstermemiş akrabāsı ve (3) eḥibbāsı elbette seni everürüz ve başumuza berāber ederüz demişler. Ol (4) dahı nā-çār olup eyitmiş ki çünki beni everürsüz bari zışt-şüret (5) ü bed-sīret ‘avrat alıvèrūñ. Su‘āl etmişler ki bu sıfatlarla mevşūf (6) ‘avratı diledüğüñ ḥikmeti nedir? Eyitmiş: Zışt-rū[y] avratı diledüğümi (7) aslı ve ḥikmeti oldur ki nefsum aña yakın olmağı ārzū eylemeye. Ammā bed-sīret (8) istedüğüme ḥikmet budur ki nefsüme riyāzet vèrem, tā şabr maḳāmına èrem. (9) Eyitmişler: Niçün mücāma‘atdan nefret edersin, lezzetin ḥod bilürsin? (10) Ne derecededür ve şafāsı ne mertebededür? Eyitmiş: Dört nesne için (11) nefret eylerin. Birisi ‘avratuñ perdesin yırtmaḳ. ‘Āḳil olan ḥod kimsenüñ (12) perdesin yırtmaz. İkinci kāzūrāta ālūde olmaḳ.

Nāzik-tab‘ u laṭīf-(13)nefs olan ḥod kazūrāta qarışmaz ve üçüncü kuvvet gidüp za‘if (14) ü naḥīf olmak. ‘Ārif ü zarīf olan ḥod ten-i tüvānāsını za‘if ü naḥīf (15) étmez ve dördüncü bir ḥalef komaḳ. Eger ol daḥı ecel elinden bir zamān emān bulup (16) **36b** ölmeyüp nā-ḥalef olursa beni girdāb-ı fitneye biraḡub rüsvā-yı āfāk-ı cihān (1) éder ve eger ecel elinden bir zamān emān bulmayup ölürsa gözümü nemgīn ve özümi ḡamgīn (2) édüp beni nār-ı firākla iḥrār eyler. Ve’l-ḥāşıl ‘āḳıl olan kimse nefsinı (3) bir nesneye beste ve cismini ḥaste étmez ve cānānını ḡamnāk ve cānını sitemnāk (4) eylemez ki zīrā muşāḥabet-i zen, muz‘if-ı tendür ve sebeb-i fitendür ve mühlik-i (5) cāndur ve muzill-i cenāndur ve dām-ı şeyṭāndur ve vādī-yi miḥnetdür ve varṭa-i zaḥmetdür (6).

Qıṭ‘a

[Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

1 Zen-i zamāne ile ey civān cem‘ olma

Ki_éder za‘if ü naḥīf ol (7) ten-i tüvān[uñ]ı

Vérüp maḡāş-ıla evcā‘ éder seni rencūr

Hem [ol] éder tīre vü ḥire (8) <vü> çeşm-i b[ī]nāñı

Yaqīn varma [ki] pejmürde eyler enfāsı

Hazān varakları gibi (9) bu vech-i zībāñı

Şakın [ha] girme sen anuñ kucaḡına yoḡsa

Çü ḥāk-i püşt (10) éder ol dem bu ḳadd-i bālāñı

5 Dirīḡ ḡayf degül mi ki bir ‘acūze-i çarḡ

Ḳucaḡına (11) alsa [ger] bu cis(i)m-i ra‘nāñı

Meşnevī Der-Baḡr-i Āḡir Der-Īn Ma‘nā

[Müfte‘ilün/Müfte‘ilün/Fā‘ilün]

1 Kim ki olur pīre(12)-zen-i çarḡa çift

Eyleye mi bister-i ḡār üzre best

Zîrâ anuñ her kılı bir hâr(13)dur

Şaçlarınıñ her biri bir mârdur

Gerdenine her kimüñ ol târ-ı mâr

Dolasa ‘aqlını (14) éder târumâr

Çün har-ı miskîn ola ol bâr-keş

Kâkül-i heyzüm ki [ola] hâr-keş (15)

5 Püşti yağır yağır olup bârdan

Ağıra ya ‘nî gele bir bârdan

Bârını püştinden (16) **37a** ırup kırtara⁴⁶⁶

Görmeye râhat yüzünü hergiz ol

Bulmaya bir dahı reh-i ‘akla (1) yol

Ola belâ tîrlerine nişân

Her dem ola dîdeleri hûn-feşân (2)

Her zenüñ enfâsı çü bād-ı semûm

Her kime tokınsa eridür çü mûm

Her kim (3) olur ‘avrat-ıla hem-nişîn

Dûzağa dünyâda girer ol hemîn

10. Kala esîr-i (4) zen ü ferzend olup

Sihr ipi-y-ile ebedî bend olup

Zîrâ ki zen dām-ı (5) şeyâfîn olur

⁴⁶⁶ Yazma metinde bu beytin ikinci mısrası yazılmamıştır.

Buña tutılmaz kişi Hâk-bîn olur

Ëy kişi bu t̄âyife(6)den ol ba'îd

Tā ki senüñ her demüñ ola sa'îd

Veşâyā-yı Fīsāgo(7)rus⁴⁶⁷

Ol hâkīm buyurur ki vaşiyetüñ evveli oldur ki Hâk Te'ālā hâzretini (8) ve enbiyâsını ve evliyâsını ta'zīm edesin. Ber-mücib-i şerī'at anları (9) tekrīm eylesin ve anlaruñ emr êtdüklerine imtişāl ve nehy êtdüklerine (10) ictināb gösteresin ve dahı şunlar ki ber-mücib-i farz 'imāret 'arz (11) êdüp tarīk-i dīnde şadākatlerinden 'arz eyleyeler. Anlara başa-ı hâkâretle (12) nazar êtmeyesin ve akrabāñı ve ehibbāñı 'azīz tutasın ve güftārda bürüdet (13) ve kirdārda huşūnet göstermeyesin. Anlara fevāyid-i 'āyid olduğın (14) isteyesin ki sen eyülik bulasın.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Söyleme mahfil içre bārid (15) söz

Ki saña da bürüdet êtmeyeler

Her 'amel[üñ]de şakın olma haşın (16)

37b Ki saña da huşūnet êtmeyeler

Ve dahı eger bir dostuñ haṭā eylese sen aña (1) 'aṭā êdüp vefā gösteresin ve mābeyninde olan dostlık hāşılınıñ (2) hırmenini bād-ı hebāya vèrmeyesin.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ger haṭā eyler ise bir yāruñ (3)

Sen 'aṭā kıl aña ol eşnāda

Yād êdüp sen huḫūk-ı sâbıkayı (4)

Vèrme dostluğı hırmenin bāda

⁴⁶⁷ Pisagor.

Ve dahı nefsüñde olan ahlâk-ı zemîmeyi (5) ahlâk-ı hamîdeye tebdîl âdesin. *Taḥallekū bi-ahlâkı 'llāhi*⁴⁶⁸ ḥadîs-i (6) şerîfi mûcibince sebîle gidesin, nefsüñi âlâyiş-i ârâyişden temyîz (7) âdüp a'mâl-i kabîḥadan perhîz eyleyesin. Ḥalâda ve melâda kendüñden (8) ḥayâ âdesin ğayrılardan âtdüğün gibi. Qavlünde ve fî'lünde şâfi (9) ve emn [ü] inşâfi elünden qomayup her işün uşûlın ve fûrû'ın endîşe (10) âtmeyince ol işe ḥavz eylemeyesin. Ya'nî şürû' âtmeyesin.⁴⁶⁹ (11)

Qıṭ'a

[Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün]

Âtme şürû' [ki] her işe endîşe etmeden

Kim âḥiretde çekmeyesin çok nedâmeti (12)

Qavlünde ve fî'l[üñ]de elünden şakın qoma

Inşâf [u] şâfi bulasın tâ selâmeti (13)

Ve dahı âġâḥ ol ki peyk-i ecel bi-emr-i Ḥudâ-yı 'azze ve celle lâ-büd gelür ammâ nâ-ġâḥ (14) gelür. İmdi añlayup ḥâlünü olinca malunı ḥayrâta ve ḥasenâta şarf (15) eyle, esîr-i zarf âtme ve dahı şol nesne ki esbâb-ı mâviyyeden vâkı' (16) **38a** olur. Nefsüne cebr âdüp aña şabr eyle ki nefesine câbirlere ve belâya ş[â]bir (1)lere nevâyib-i rûzgâr ve şedâyid-i dehr [u] rûzgâr az yetişür.

Qıṭ'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Ehl-i dâniş (2) aña dâdi dervîş

Kim ola her belâya ol şâbir

Az yetişür nevâyibi dehrün (3)

Aña kim nefesine ola câbir

Ve dahı her ne kim ḥayrdan ve şerden bu ḥalâyıqdan söz (4) eşidesin ya'nî aña göre iş âtmeyesin belki eşitmeyesin ya'nî (5) eşitmezlige urup aşlâ incinmeyesin.

⁴⁶⁸ "Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanınız." Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, s. 640.

⁴⁶⁹ Yazma metinde bu cümle "Qıṭ'a" başlığının birinci mısrası içerisinde yazılmıştır fakat hem vezne uymamaktadır hem de manzum kısımdan önceki nesir kısmın son cümlesi olarak daha anlamlı durduğu için metnin nesir kısmına alınarak metin tashihi yapılmıştır.

Maḳām-ı sükūtda muḳīm olup (6) şübūt gösteresin hem şābirīnden olasın ki şevāb-ı bī-hisāb bula(7)sın. Eger eşitdügün söz yalan ise āsān tut, şabr eyle, gerekmez ki (8) muḳābele edüp mücādele eyleyesin. Eger mücādele eylerseñ seni ta'yīb edüp (9) ricāl gürühından iḥrāc eyleyüp cühhāl zümresinden 'add ederler (10) ve her 'amel ki edesin şöyle eyle saña lāyık ola, ḥalāyık beğene, tā ki (11) zindegānī bāğında olan şecerlerden lezīz mīveler yeyesin ve dost(12)laruñla ḥaḳḳānīde şīveler gösteresin. Sözi şöyle söylemeye(13)sın ki ḥalk ız'ān edemeyüp bed-gümāna düşeler. Her biri senüñçün (14) tedbīr-i cāhilāne edüp gümān-ı münāfıkāne ele alup miyāne-i meydān-ı (15) mecālisde zemm tīrleriyle seni nişāne eyleyeler.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Şöyle söyle (16) **38b** sözüñ ki ḥalk eşidüp

Her biri bed-gümāna gitmeyeler

Tīr-i zemme vü bez(i)m-i ḳazā<sında> (1)

Seni her dem nişāne etmeyeler

Ve daḥı ta'āmuñda ve şarābuñda şöyle ifrāt eyleme ki (2) süst olasın, ḥarekātta çāpūk ü çüst olasın ve daḥı maluñı ḥālūñe (3) göre şarf eyle, 'abeş yere telef etme ve müsrif olma ki Ḥālīḳ müsrifleri sevmez (4) ki: *Innallāhe lā yuḥibbū'l-müsrifīn*⁴⁷⁰ buyurmuşdur. Ḥalk daḥı müsrifi ve mütlifi (5) ehl-i safāhete nisbet eylerler. Mālī maḥalline şarf et ki seni ehl-i seḥāvete (6) nisbet eylesinler.

Ḳıṭ'a

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

Nā-maḥalle māluñı şarf eyleme

Düşmesin tā kim sefāhat (7) şānuña

Şarf ederseñ ehline şarf eyle ki

Tā düşe nām-ı seḥāvet (8) şānuña

⁴⁷⁰ "Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez." A'raf 7/31.

Ol saḥī görmez cehennem yüzini

Tā ola lāyık *sa ‘ādet* şānuña (9)

Ve daḥı baḥīl olma kim cennetden ırağ olup cehennemde turağ
edinmeye(10)sin. Zīrā baḥīl cennete giremez ki Peyğamber -‘aleyhi’s-selām-: *El-
baḥīlu lā yedḥul(11)ü’l-cennete*⁴⁷¹ buyurmuşdur ve saḥī cehennemi görmez ve [ona]
girmez ve İblisün eli aña érmez (12) ve her a‘mâlde taraf-ı i‘tidāl ihtiyār eyle ki muhtār
olasın ve merâtib-i ebrār (13) bulasın ve daḥı çün aḥşām ola cāme-ḥāba girmezden
evvel ol gün (14) işledüğün işleri fikr édüp zıkr eyle, kankı işün ki éyüdür aña (15)
ḥarīş ol ve şol işün ki yaramazdur andan korkup istiğfār eyle ırağ, (16) **39a** aña
etmemeye tevbe kıl. Andan sonra kendüni hemān meyyit bilüp cāme(1)-ḥābuña giresin
ve daḥı bir işe ki şürü‘ édesin. Ol Ḥazret-i Zü’l-Celāli (2) yād édüp bünyād eyle ki
tevfiķi tarīķūnde refīķ eyleye işün müyesser (3) olup ve ḥayr-ıla itmām bula.

Beyt

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

İster-iseñ işlerün ḥayr-ıla bula (4) intihā

Ol Ḥudāyı yād kılup eyle [ki sen] ibtidā

Ve bu vaşiyetleri dil ü cān-ıla (5) yérine getir ki mülket-i dil ü cāna pādişāh
olup genc-i bī-pāyā[na] yol (6) bulasın ve ‘ālem-i melekūtuñ rūḥānīleri seni melā’ike
cinsinden ‘add (7) édeler ve ḥayāt-ı ebedī bulup maḳām-ı ünsde sermedī olasın (8).

Qıṭ‘a

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Sen ulularuñ vaşiyetin tut

Tā cümle-i müşkil[ün] ḥal ola

Āsān (9) ola cümle kār-ı düşvār

Dervīş saña sözümi tutgil

Veşāyā-yı (10) Aristālīs-i⁴⁷² **Ḥakīm**

⁴⁷¹ “Cimri olan kimse Cennete giremez.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük), Kesit Yayınları, İstanbul, 2013, s. 60.

⁴⁷² Aristoteles.

Çün İskender-i Zü'l-karneyn salṭanat taḥtına (11) geçüp pâdişâh oldu. Siyâdet libâsını egnine alup *sa'âdet* (12) tâcını başına giydi. Hükümet yüzüğünü parmağına geçürdi. Erkân-ı (13) devlet ve a'yân-ı *sa'âdet* ḥazrete mübârek-bâda geldiler. Feyle(14)sof oğlu Arisṭâlîs İskenderün üstâdı idi. Feylesof (15) eyitdi: Êy ḥakîm-i yegâne! İskender-i zamâna vaṣiyyet buyur ve naṣîḥat (16) **39b** eyle, tâ senün irşaduñla üslûb-ı salṭanat ve kâ'ide-i ḥıfz-ı memleket (1) bulup aña göre dâd êdüp memleketin âbâd eyleye. Hemân, ḥakîm, perdâz-ı (2) dehân-ı melâhat açup zebân-ı feṣâḥat birle evvel ol Ḥâlîk-ı kadîmi (3) taḥdîm êdüp eyitdi: Êy pâdişâh-ı rûy-ı zemîn! Eger dilerseñ hemîn (4) re'âyâyı ṣalâḥa getüresin evvel kendünî ıslâḥ eyle ve zâlemeyi ârâdan (5) götüresin ki server olup rehberlik êdesin ve 'âdil pâdişâhlar tarîḳine (6) gidesin.

Qıṭ'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Dâmen-i 'adli ḳovma destününden

Ger dilerseñ vilâyetün (7) âbâd

Gülşen-i mülk âb-ı 'adl-ıladur

Dâyimâ taze-rûy u ḥürrem ü şâd

Ve daḥı (8) eger dilerseñ ki kendününden bir kimsenün 'aybını gideresin. Kendü neṣṣünî ḡıll u (9) ḡışdan pâk eyle ki nâ-pâk olan, ḡayrıları pâk êdemez.

Qıṭ'a

[Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün]

Kişi (10) evvel özin pâk êtmeyince

Ḳaçan eyler o ḡayrılar özin pâk <eyler>

Kişi öz (11) nefsin idrâk êtmeyince

Êder mi ḡayrılar nefsin ol idrâk

Ve daḥı sultân, (12) re'âyâya çün cândur. Hîç beden-i bî-cân 'amele gelür mi ve yâḥud ra'ıyyet (13) ḡanemdür. Melik, çübân. Hîç ḡanem-i bî-çübân ağıla gelür mi? Ya ḳurt elinden (14) ḳurtılır mı ve daḥı belki bir yerde ki iş tâziyâne ile ola tîre ve şemşîre (15) el urma ve aña göre maḥbes bes ola. Tâziyâne ile urmağa heves (16) **40a** êtme ve ol ki cefâ vü bîmle ıslâḥ[a] gele. Anı zindâna gönderme ki 'uḳûbet (1) ḥasb-i ma'şîyetle mütefâvit olur ve daḥı belki keşret-i isti'câl-i shevât 'aḳlı (2) tîre eyler ve

fikri hîre kıılır. Zîrâ ki lu‘b, ciddî kâtı‘dur ve cehdi mâni‘(3)dür. Mādâm ki hevāya meşğûl olasın, dîn ü dünya şalāha gelmez, sen dağı (4) felāh bulmazsın ve dağı her dem ‘ulemā-y-ıla hem-nişîn olup kelimāt-ı hikmet istimā‘ eyle ki (5) şāhib-i dünyā vü dîn olasın hem vilāyet-i tāt-ı taht-ı genc-i saltanata liyākat (6) bulasın.

Қıт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Her kim olursa hem-dem-i ‘ulemā

Dem-be-dem arta dîn ü dünyası (7)

Şāh olup taht-ı cān u dillerde

Hükmini nāfiz ēde Mevlāsı

Ve dağı (8) aşluñ ve neslüñ ululığıyla fağr eyleme. Anlaruñ ‘ilm ü ‘amellerinden saña ne (9) hāşıl olur, ne vāşıl olur? Belki anlaruñla fağr etmek denā’etden. (10) Hüner oldur ki kendü ‘ilm [ü] ‘amelüñle tefāğür edüp merātib bulasın ve akrā(11)nuñ içinde mümtāz u ser-firāz olasın. Çü bilürsin, ezel ne idüñ (12) ya‘nī anañ rağminde bir nuḡfe idüñ ve dağı ma‘lūmdur ki ne olsañ (13) gerek ya‘nī ma‘dūm. İmdi aña göre zindegāñi edüp nefsuñden ‘ucbı (14) ve kibri giderüp şükr-i Yezdāñi eyle.

Қıт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ser-firāz yūri[me] yüzüñ yēre (15) sür

Eyleme ref‘ başuñ eflāke

Ki bu baş āğirü‘l-em(i)r giriser

Lā-cerem (16) **40b** zîr-i dāmen-i hāke

Ve dağı kızbden gāyet perhîz eyle ki yalan söylemek (1) bî-temîzlikdendür ve nefsuñ denā’etindendür ve eger kezzāb, şavāb söylese inanmaz(2)lar, ‘uğalādan dağı olursa ve her yēre ‘izzetden ve hürmetden düşer, cüzāma (3) döner. Merdūd-ı merdān u maḡrūd-ı Yezdān olur.

Қıт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Rāst-gūy ol (4) hemîşe ēy dervîş

Tā ki şiddīklar yerin bulasın

Halk arasında Hāk (5) katında dağı

Yüce rütbet bulup ‘azīz olasın

Ve Omīrūs⁴⁷³-i hākīm eydür: (6) Egerçi yaramaz nesneler çokdur. Ammā kızbden yaramazrağı yokdur. Zīrā (7) yalan söylemek cemī‘-i günāhlarıñ başıdur. Ol cihetdendür ki yalan (8) söyleyenüñ rızkına noķşān olup yüzi şuyın giderüp her (9) yèrde ‘izzeti ve hürmeti eksilüp miñneti ve nikbeti artar.

Kıı‘a (10)

[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

Sözünde kâzib olma şaķın şādık ol yüri

Tā her kişi saña (11) ède ikrām u hürmeti

Kim kızbi hūy edinse gidüp yüzi şuyı (12) hem

Ère zevāl rızkına hem ola nikbeti

Ve dağı bir müşkil işüñ (13) olsa anuñ hallinde fūrümānde olsañ ‘ulemāya ve hükemāya rücū‘ (14) eyle ve Eflātūn eyitdi: Her kim ‘āķillerüñ ‘aķlını kendü ‘aķlına (15) yār eylese her müşkil hāl olup ber-hürdār ola dağı belki ‘adl (16) **41a** yeryüzinde terāzū-yı Hūdādur ki anuñla za‘flar ki dādını kavīlerüñ elinden (1) alurlar ve ehl-i haķķı ehl-i bāııldan fark ederler ve mazlūmları zālimlerüñ (2) zulminden kırtarurlar. Her kim terāzū-yı Hūdāyı bendeleri içinde götürse ya‘nī (3) giderse cehele zulmet bulsa, zulme keşret ola ve dağı işüñde şebāt göster, (4) kāhillik eyleme ki tekāsül, az işi çok eyler ve dağı belki ‘amel iki nev‘dür, biri (5) büyükdür ve biri küçükdür. Büyük ‘ameli küçüğe buyurma ve küçük ‘ameli büyüğe buyurma. (6) Sen dağı büyük işi kıoyup küçük işe meşğül olma ki memleketüñe ihılāl (7) düşüp zevāl bulmaya ve terāzū-yı ‘adli olunca elden kıoma ki memleketüñ (8) nızām-ı intizām bulup ber-kemāl ola *vallāhü’l-mütevaıfık*.⁴⁷⁴

Kıı‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

⁴⁷³ Homeros.

⁴⁷⁴ Allah başarılı olandır.

1 Sen de İskender(9)sin ey dervîş cismüñ mülkine
Salṭanat kıl ‘adl-ıla kim bulmaya mülk (10) fenā

Emn-i Nūṣīrvān gibi zencīr-i ‘adli zulmi қо
Tā nizām-ı intizām olup (11) bu[la] mülküñ beḳā

Mülk ḳanda ‘adl odur kim Ḥaḳ Te‘ālā emrini
Her ne ise (12) cān u dilden edesin anı edā

Mülk-i tende zulm odur kim tābi‘-i şeytān (13) olup
Nefsüne vērüp şafālar edesin cāna cefā

5 Yā İlāhī! Emrūñ üzre (14) kıl bizi sābit-ḳadem
Olavüz tā kim bu mülk-i tende ‘ādil pādīşā (15)

El-Bābü’ş-Şālīṣ: Der-Leṭāyif-i Merdān-ı Ṭabaḳāt ve Kelimāt-ı Evliyā (16)
41b -rıḳvānu’llāhi ‘aleyhim ecma‘ın-

Ḥabīb-i ‘Acemī -raḥmetu’llāhi ‘aleyh- Mālik-i (1) Dīnārı gördi. Fuḳarāya
nafaḳāt-içün aralarına girüp aşikāre şad (2) ḳat ḳismet eyler. Eyitdi: Ey birāder! Çün
ki genc ḳorsın, pinhān kıl (3) kimse görmesin. Zīrā genc, gencde maḥfī gerek. Yoḥsa
görilen genc, ‘āḳıbet, (4) sen anı ḳoduḡuñ yērde bulamazsın ve ber-murād olamazsın.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Genc-i (5) ḡayrı қо maḥfī ey mün‘im

Bulmaḡ<a> ister-iseñ anı āḡir

Yoḥsa ḳor mı (6) yerinde ol genci

Bir ḳişi kim ola aña nāzır

İmām Evzā‘ī ḡazreti -raḥmetu’llāhi (7) ‘aleyh- ḡalīfe Meḡdīye eyitdi: Ḥaḳ
Te‘ālā dünyā faẓīletini saña vērmişdür. (8) Anuñ ṭalebine muḡtāc olmadan āḡiret
faẓīletini ṭaleb eyle ki saña andan yaña (9) ferāḡat vērilmişdür. ‘Amr ibni ‘Ubeyd -
raḥmetu’llāhi ‘aleyh- Ḥalīfe Maṣṣūra (10) eyitdi: Ḥaḳ Te‘ālā cemī‘-i dünyāyı saña
vērdi. Kendü nefsüñi ol maluñdan (11) bir miḡdār mālā şatun al ve bu maṣṣīb ki senüñ

elüñdedür. Eger (12) ğayrı eyādide⁴⁷⁵ kılaydı senüñ elüñe gelmezdi ve ol ğecedden (13) kark ki bir ğün toğar, āhir-i ömrüñ olur. Mañşür ağlayup (14) eyitdi: Benden bir nesne dile vēreyüm. ‘Amr eyitdi: Senden bunu (15) dilerin ki bir nesne senden dilemeyem, vērmeyesin tā saña bir dahı (16) **42a** gelmeyem. Haşan-ı Başrī -raḥmetu’llāhi ‘aleyh-eydür: Ölüm, dünyāyı (1) rüsvāy eylemişdür. Rābi‘a-i ‘Adeviyyeden su’āl ētdiler: Hiçbir (2) ‘amel eyledüñ mi kim anuñ kabūliyyetini bilmiş olasın? Eyitdi: Eger (3) bir ‘amelüm olsa andan ğāyet karkaram ki yüzüme uralar (4). Ebū Hāzimden su’āl eylediler: Kıyāmet ğüninde halkuñ ḥāli nice (5) olısar? Eyitdi: ‘Āsī olanlar kaçmış kul gibi olalar ki Mevlā(6)sı ḥuzūrına getüreler ve amma muṭī‘ olanlar bir ğāyib gibi ola(7)lar ki ehli ḥuzūrına geeler. İbrāhīm bin Edhem -raḥmetu’llāhi ‘aleyh- (8) bir ğece ḥalīfe Mañşūruñ kapusı öninden ğeçdi. Silāḥlarla (9) müzeyyen bunca pāsban, ğördi bed-ğümān ḥāyif olur. Hārūnū(10)’r-Reşīd, ‘İyāz oĝı Fuḍayla eyitdi ki: Halkuñ zāhidlerinden (11) evlāsı sensin. Fuḍayl eyitdi: Sen benden dahı zāhidsin. (12) Zīrā ben dünyādan el çekmişümdür ki fānīdür. Sen āḥiretten el (13) çeküpdürsin ki bākīdür. Evliyādan biri ehl-i fakr u fāka ğörüp (14) çok şadaķa vētürdi. Niçün çok vēürsin dēyü aña i’tāb (15) eylediler. Cevāb-ı şavāb vērdi ki eger bir kimse bir evden bir eve naķl (16) **42b** ētse evvelki evinde bir nesne ķomaz ve bir mütezallim, Süleymān bin ‘Abdü’l-melik(1)üñ ḥuzūrına ğelüp eyitdi: Yā emīre’l-mü’mīnīn! Rūz-ı ezānı yād ēdüp (2) dād eyle. Süleymān eyitdi: Rūz-ı ezān ne ğündür? Eyitdi: Ol ğündür ki (3) *Fe ezzene mü’ezzinun beynehüm en la’netu’llāhi ‘ale’z-zālimīn*⁴⁷⁶ el-āyehu. Süleymān (4) zār u zār aĝladı, zulme istiĝfār eyledi. Ebu’l-Mu’tem -raḥmetu’llāhi (5) ‘aleyh- eydür ki halk-ı ‘ālem üç ğürūhdur: Aĝniyādur ve fuķarādur ve vāsīt(6)dur. Fuķarā, fakr galebesinden mürdelerdür meĝer anı kim Haķ Te’ālā (7) ‘izzet-i ķanā’atle zinde eylemiş ola <ve vāsītuñ> ve aĝniyā şarāb-ı (8) ĝafletle mest-i ḥarāblardur meĝer anı kim Haķ Te’ālā şaklamış (9) ve vāsīt, ekşeri şāḥib-i ḥayrdur ve Ḥātīm-i Eşamdan -raḥmetu’llāhi- su’āl (10) eylediler ki ‘amelüñi nenüñ üzerine būnyād ēdersin? Eyitdi: Dört nesne (11) üzerine. Biri oldur ki bildüm benüm rızķımı kimse yemez. Ol cihetden (12) rızķ içün ĝam çekmezem ve ikinci oldur ki bildüm benüm işümi (13) kimse

⁴⁷⁵ Yazma metinde “إيالنده” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷⁶ “Cennet ehli cehennem ehline, "Biz rabbimizin bize vaad ettiğini gerçek bulduk; siz de rabbimizin size vaad ettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenir. "Evet!" derler. **Ve aralarından bir duyurucu, "Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun!" diye bağırır.**” A’râf 7/44.

işlemez. Ol sebebdan kûşe-i humûle ihtiyâr êtdüm, kâruma (14) meşgûl oldum ve üçüncisi oldur: Bildüm ki benüm eccl bi-emr-i Hudâ-yı (15) ‘azze ve celle nâ-gâh gelür. Ol gelmeden âgâh olup aña karşı gitdüm (16) **43a** ve dördüncisi oldur: Bildüm ki Hakk Te‘âlâ cemî‘-i esrâruma vâkıf ve ahvâ(1)lûme nâzır ve benümle her yerde hâzır. Andan hayâ êdüp hevâya uymadum (2).

Kıt‘a

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Sen de ey dervîş Hakkdan kıl hayâ

Çün senüñle biledür her demde (3) ol

Aña karşı etme ‘isyân kim eder

Hakkâ münkirdür meger ol bu’(4)l-fuzûl

Süfyân-ı Şevrî -rahimehu’llâh- Mekkeye -şerrefehâ’llâhu te‘âlâ- gelüp (5) halîfe Mehdîye eyitdi: Zâyil oğlu Emînden işitdüm ki ‘Abdu’llâh (6) oğlu Kudâme rivâyet êdüp eyitdi: Resûlullâh -şalla’llâhu te‘âlâ (7) ‘âleyhi ve sellem- gördüm ki naır günü ‘Akabe cemresini atardı ve hîç(8)bir şahşı döğmezlerdi ve kıovmazlardı, ırağ oluñ dèmezlerdi. (9) Ammâ senüñ kapuñdan görürin ki kıovarlar ve döğerler. Şöyle mervîdür ki (10) ‘Ömer ibnü’l-Hatṭâb -radıya’llâhu ‘anh- on hacda on iki dînâr harc (11) etmişdi ve eyitdi: Müslümânlaruñ mālına küstâhlık eyledüm (12) ve şanmazın ki kendü harcuñ bilesin. Halîfe Mehdî eyitdi: Eger (13) Manşûr zinde olaydı senden bu sözi eşideydi, taḥammül (14) eylemezdi. Süfyân eyitdi: Eger Manşûr zinde olaydı ve anı kim (15) görürdi saña dèyeydi, sen bu meclisden karar edemeyüp firâr ihtiyâr (16) **43b** eyleyüpdüñ. İbrâhîm-i Necefî -rahmetu’llâh- eydür: Çok fark vardur sizüñle (1) ol tâyifenüñ ortasında. Dünyâ anlara yüz gösterür ve anlar aña nazar (2) etmeyüp kaçarlar. Dünyâ sizden yüz döndürüp kaçır, siz yetelüm dèyü (3) kıovarsız, aña ḥod yetilmek muḥâldür.

Kıt‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Olma inen harîş dünyâya

Kısmet-i Hakkâ yûri ol (4) kâyil

Ne kadar cehd⁴⁷⁷ ederseñ érmez (5) elüñ

Kısmetüñden ziyādeye ey dil

Ebū Hāzim -rahmetu'llāh- eydür: Hāḡ Te'ālā(6)dan envā'-ı ni'am her dem size yetişür, siz beze edersiz ya'nī günāh işlersiz. (7) Hāzer eyleñ, vèrdügi ni'metlere nazar edüñ aña göre 'amel eyleñ. Muṡarrif -rahmet(8)u'llāh- eydür: Ben anı gāyet severin ki Hāḡ Te'ālā benden su'āl eyleye ki niçün eylemedüñ, (9) andan ki niçün eyledüñ dèyü su'āl ède ve Süleymān bin 'Abdü'l-melik, Ebū Hāzime (10) eyitdi: Baña bir naṡīhat vèr. Eyitdi: Hāḡ Te'ālā ḡazretine ta'zīmüñi çok eyle (11) ve bīmüñi her terke her dem ḡāzır u nāzırdur ve 'Attābī ḡuzūrında -rahmetu'llāh- eyitdiler: (12) Falān kimesne 'ālī-himmetdür. Eyitdi: Pes cennetden ḡayrıya kāni' olmaz ve daḡı (13) eyitdiler: Falān kimse 'ālimdür. Eyitdi: Pes dünyā-y-ıla ṡād olmaz. Süfyāñ-ı (14) 'Uyeyne eyitdiler: Falān kimse sizüñ ḡaḡkuñuzda kelimāt-ı nā-ṡāyeste eydür. Eyitdi: (15) Biz anuñ ḡaḡkında Hāḡkuñ tā'atini yèrine getürelüm, ol bizüm ḡaḡkumuzda güneḡkār (16) **44a** olmuṡdur ve Rebī' bin Heyseme⁴⁷⁸ eyitdiler: Hīçbir kimseyi mezemmet eylemezsin. Eyitdi: (1) Kendü nefsumden rāzī' degülem, kendi mezemmetümden ḡayrıya meṡḡül olmazam. (2) Meymün bin Mihrān -rahmetu'llāh- bu eyitdi ki: *Ve lā taḡsebennallāhe ḡāfīlen 'ammā ya'melu*(3)'z-zālimüne⁴⁷⁹. Ya'nī ṡanma ki Ḥudā zālimler işinden ḡāfildür. Eyitdi: Bu āyet maẓmūnı [maẓlüm]uñ (4) ta'ziyesidür ve zālimüñ va'ididür. 'Abdü'l-vāriṡ bin Sa'id -rahmetu'llāh- bir ḡasteye (5) nicesin dèyü su'āl ètdi. Ḥaste kırk ḡecedür uyumazam dèyü cevāb vèrdi. (6) Eyitdi: Bu miḡnet günlerini ṡayduñ, ṡafā vü ṡīḡḡat günlerin daḡı ṡayup-durursın (7). İbn-i Semmāk -rahmetu'llāh- eydür: Hāḡ -Celle ve 'Alā- ḡazretinden ṡöyle ḡorḡ ki anuñ (8) fermānını tūtop herḡiz tūtmamıṡ gibi olasın ve ṡöyle ümīzvār ol ki (9) herḡiz 'āṡī olmaduḡ gibi. Muḡammed bin Vāsi'e eyitdiler: Fālān kimse zāhiddür. (10) Eyitdi: Dünyānuñ ne ḡadri ola tā bir kimesneyi anuñ zūḡdi ile medḡ ède(11)ler. Bir zāhide eyitdiler: Bir za'īf ü rencür u naḡīf degülsin niçün 'aṡā(12)-y-ıla yürürsin? Eyitdi: Dünyā ḡarār yèri degüldür, firār yèridür, iki ḡapulı bir (13) kārban-sarāydur. Ben daḡı bir misāfirem. Bir ḡapusından (14) girdüm ve bir ḡapusından ḡıḡup āḡiret evinden yana giderin. 'Aṡā daḡı misafirlerüñ yaraḡıdur

⁴⁷⁷ Yazma metinde “جهت” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷⁸ Yazma metinde “خيتمي” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷⁹ “Sakin, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! O sadece, onların işini bir güne erteliyor ki o gün gözler dehşetten dışarı fırlamış; Başları yukarıya kalkık, bakışları bir noktaya sabitlenmiş, zihinleri bomboş kalmış olarak toplanma yerine koşarlar.” İbrāhīm 14/42-43.

(15) ve ‘azîzlerden birisine eyitdiler: Nefsüñi gâyet ta‘abbuda tutarsun. Eyitdi: Anuñ (16) **44b** rāhatın taleb ederem. Süfyān -rahmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Eger dilerseñ ki dünyāyı (1) bilesin ki nedür, mevte kurbetdür ve fevte vuşlatdur. Ma‘dān -rahmetu’llāhi ‘aleyh- (2) eydür: Dünyāda ‘ömrüñ kāmety endāzesince libās geyüp iş işle ve ‘uqbāda (3) anuñ ikāmety endāzesince kūşış eyle. Şebīb bin Şeybe -rahmetu’llāhi ‘aleyh- (4) eyitdi: Yā ebā Ca‘fer-i Manşūr, Hudā-yı Te‘ālā hîç senden a‘lā bir kimesne (5) eylemedi. Sen dağı anuñ şükriñ a‘lā şükr eyle. Mübārek Fuḍāle -rahmetu’llāhi ‘aleyh- (6) Manşūruñ huzūrına şefā‘ate varup eyitdi: Yā emīre’l-mü’mīnīn! (7) Hasandan -raḍıya’llāhu ‘anh- eşitdüm ki eyitdi: Hāzret-i Resūl -şall(8)a’llāhu ‘aleyhi ve sellem- buyurdi ki: “Çün kıyāmet günü ola bir münādī ‘arş (9) altında nidā ede ki her kimüñ ki Hudāya nāzı var tırıgelsin. Hîçbir (10) kimesne tırı gelmeye illā ehl-i ‘afv. Manşūr[1] ‘afv eyledüm, dēdi. Rebī‘ bin Heysem (11) -rahmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Eger günāhuñ korkusı olaydı, bir kişi bir kişiyi yanına var(12)mazdı. Üveysü’l-Karanī -rahmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Hukūk-ı nī‘am, haqq-ı müselmānlık öñünde(13)dür ya’nī Haqquñ hukūkı evvel edā olmayınca müslümānlık yolına girilmez. İbn-i (14) Semmāk, Hārūn-ı Reşīd huzūrında idi. Hārūn şu istedi ki (15) içe, eyitdi: Yā emīre’l-mü’mīnīn! Yemīn vērür mi ki eger bir kimesne bu ābı elüñden (16) **45a** alsa içmege vermese, ne behāya şatun alayduñ? Eyitdi: Mülkümüñ (1) nışfına. Eyitdi: İç ki şıhha vü ‘āfiye [ere]. Çünki içdi, eyitdi: Yā emīr(2)e’l-mü’mīnīn! Eger içdüğüñ ābı taşra çıkmağa komasalar ne eylerdüñ? Eyitdi: (3) Mülkümüñ nışfın vērürdüm. Eyitdi: Bir mülk ki bir içüm şuya dege, (4) anuñla ne nāz eylemek gerek. Muḥammed bin Vāsī’e eyitdiler: Hālūñ nicedür? (5) Eyitdi: Nice ola şol kişinüñ hālū ki kendi hālīn bilmeye nicedür. (6) Ebu’l-Hāzīm eydür: Biz dilemezüz ki (7) tevbe étmedin ölevüz ve dilemezüz ki tevbe edevüz ölmeyince ve ‘Abdü’l-melik -rahmetu’llāhi ‘aleyh- vefātı hālīnde (8) gassālı gördi, bir kaftān durer, inledi, kâşki bir gassāl olaydum ki (9) günden güne elüm emegiyle dırileydüm. Ebū Hāzīm bu sözi eşitdi (10) eyitdi: Şükr ol Hudāya anlar ki şöyle ki ölüm deminde bizüm hālümüze (11) ārzū ederler ve biz ölüm hāletinde anlaruñ hālīn ārzū eylemezüz. Yezīd-i Rakkāşinüñ (12) huzūrında bir cemā‘at-ı keşīre vardı, herbiri ārzū eylediler. Eyitdi: Benüm (13) dağı bir ārzüm var. Ārzūñ nedür? Dēdiler. Eyitdi: Kâşki bizi yaratmayalardı. (14) Çün yaratdılar kâşki ölmeyeydik. Çün diri [iken] ölürüz bārī hisāb olmayaydı. (15) Çün hisāb ederler bārī ‘azāb olmayaydı. Çün ‘azāb ederler bārī ebedī olmayaydı. (15) **45b**

‘Amr bin ‘Ubeyd -rahmetu’llāh- pādīşāha vardı. Ol daḥı ḥālet-i nez‘de idi (1) eyitdi: Ey şāh! Allāh Te‘ālā ḥazreti bir dem saña senden a‘māl-i ḥāriceyi götür(2)di ve saña göñül ‘amelini teklīf eyledi. Şol nesne ki vācibdür, göñülle edā kıl (3) ve cānuñı şayeste-i Ḥudā kıl. Deytem -rahmetu’llāh- ululardan idi. Bir şahşı gördi, (4) ḡulāmını döger idi. Aña döğme dēyü naşīḥat vērđi ve ḡulāmı alıḳodı. Ol (5) şahş dönüp Deytemi döğmege başladı. Etrāfdan ḥalk geldiler ki ol şahşı (6) tutalar. Deytem tutmağa ḳomayup ḳoñ, döğsün dēdi ki *Emr-i ma‘rūf u nehy-i (7) münker*⁴⁸⁰ eyledüm ve şimdi muḥtāc oldum ki anuñ rencine şabr edem ki Ḳurān-ı ‘Azīmde (8) ve Furḳān-ı Kerīmde böyle gelmişdür. Ma‘rūf-ı Kerḥī -rahmetu’llāhi ‘aleyh- eydür: Gerekdür ki Ḥudā-yı (9) Rabbü’l-‘Ālemīn senüñ hem-nişīnüñ ve mūnisüñ ola ki ins ü cān saña sūd (10) u ziyān degürmeyeler ve gizlü rāzuñı çāre-i ḥavādīs-i rūzgār etmeyeler. Rızḳ (11) için zinhār kimseye şikāyet eyleme ki Ḥudā saña kifāyetle yetişdürür (12).

Ḳıṭ‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Ėrmesün [kim] dēr-iseñ maḥlūḳdan sūd [u] ziyān

Hem-nişīnüñ Ḥaḳ (13) édüp Ḥaḳ sözi ta‘līm et dile

Ger dilerseñ Ḥaḳ ḳatında bulasın (14) ‘izz ü şeref

Rızḳ için dervīş aşlā kimseye etme gile

Kim vērür (15) eşyāya her dem perveriş Perverdigār

Āsumāndan yaḡdurup bārān (15) **46a** kifāyetle gele

Der-Beyān-ı Leṭāyif-i ‘Ulemā vü ‘Üdebā

Şa‘bī, Ḳuteybe bin Müslime ta‘ām (1) yerlerdi. Elin uzatdı ki şerbet içe. Şarabdār eyitdi: Ḳanḳı şerbeti ister(2)sin? Eyitdi: Bulınmayan şerbeti isterin. Ėāyet ‘azīz idi ve çün bulınaydı, (3) ḳatı içiciydi. Ḳuteybe eyitdi: Aña şu vērüñ. ‘Ubeydeye eyitdiler ki Aşma‘ī (4) ḥikāyet eder ki atam Ḳuteybe oḒlı Müslime ile ata binüp seyr ederler(5)di. Eyitdi: Ey sübhāna’llāh! Yalan söylemek ne ma‘nīsı var? Atası (6) bu cānverden gayrıya ki cāmesinde vardı mālīk degül idi. Ḥalīl (7) İbn-i Aḥmed eydür:

⁴⁸⁰ “İçinizden hayra çağırın, iyiliḒi emredip kötülüḒü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” Āl-i İmrān 3/104.

Dilerün ki Hâk Te‘âlâ huzûrında dükeli halkdan a‘lâ olam (8) ve halk arasında evsaftan olam ve nefsum katında ednâdan olam (9). Yûnus eydür: Eger bir ahmaq kılıç çekse saña, sen rıfkı siper eyle aña ki (10) yumuşak olan nesneyi kılıç kesmez. Şa‘leb eydür: Şâliha ‘avrat, aq (11) ayaklu gurâb gibidür, ol bâbdan ki bulunur degüldür ve anuñ öñünde bir (12) kitâb okırlar idi İbn-i ‘Arabî hattıyla. Bir hatâ buldılar, eyitdiler: (13) Şavâb eylemeyelim mi? Eyitdi: Vâz gelün tâ gayrılar hatâsı ola ve Müberred (14) bir şahşı gördi bir fâhîr libas geymiş andan bir nesne su‘âl eyledi (15). Cevâb-ı şavâb vërmedi, hatâ söyledi ve Müberred eyitdi: Ey kişi! (16) **46b** Kendüñden inşâf eyle ya libâsuñı sözüñüñ endâzesine göre gey ya (1) sözüñi libâsuñ<la> endâzesine göre söyle. Ebû Hâtîm eydür: Maḥfilde bir (2) kimsenüñ hatâsını deme ki senden fâ‘idelenür ammâ seni düşmen edinür. (3) Hâlîl ibni Aḥmed eydür: *Ersil ḥakîman ve lâ tûṣihi*⁴⁸¹ demişlerdür ve ol ḥakîm ki (4) risâletinde vaṣiyyete muhtâc degüldür, degüldür midür? Ebû ‘Ömer ibnü’l-‘Alâ eydür: Her kim (5) bir kimsenüñ faẓîletini ki andan efḍal ola anuñ faẓîletini bilürler (6) ve her kim inkâr eyleye andan daḥî inkâr ederler ve daḥî eydür: Bir kimse huzûrında (7) var ki anuñ ‘atâsına ümîzvâr olasın ya anuñ ğazabından ḥavf (8) edesin ya du‘âsı berekâtın recâ eylesin ya andan ma‘rifet (9) ḥâşıl edüp Hâkka vâşıl olasın.

Beyt

[Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

Ma‘rifet ḥâşıl kıl (10) ey cân-ı peder

Tâ alasın kendi rütbeñden ḥaber

Der-Beyân-ı Ehl-i Cüd (11) u Seḥâ ve Mekârim-i Ahlâk

Herim bin Sinân and içmişdi ki çün (12) Züheyr aña selâm vère. Her selâm cevâbında aña bir nesne vere, bu sebeble (13) Herimüñ mâlî zevâl bulup ḥâlî d[î]gergün oldu. Züheyr bu cihetle (14) çün selam vërdi eyitdi: *En ‘imû ṣabâḥen mâ ḥalâ Herim*⁴⁸² ve eyitdi ki (15) ḳavmüñ eyüsine ḳodum ve saña selâm vërürem. Ḥasan bin Şehriyâr (16) **47a** bir kimse ḥaḳḳında Ḥasan bin Sehl, bir Mekkiye söz söyledi ve ḳillet göster(1)di. Ḥasan eyitdi: Her çend ki ekinüñ ḥâşılı az olsa vezâyif-i mecrâdur, (2) ‘âdeti bir nev‘ eylemezüz, aña otuz biñ aḳçe vèreler dèyü emr eyledi. Ḥasan bin (3)

⁴⁸¹ Ehline ulaştır, tavsiye etme.

⁴⁸² Herim olmadığında sabahları ikramda bulunun.

Şehriyār eyitdi: Ol kişinüñ miqdārı biñ aqçedür ve iki biñ aqçedür (4) ancak. Eyitdi: Her nesnenüñ bir zekātı vardur ve mālūñ zekātı oldur ki (5) bağışlarlar. Çün Hāk Te‘ālā elüñe bir nesne getüre, i‘rāz eyleme. ‘Abdü’l-‘azīz (6) bin Mervān Mısrda bir gün seyr ederdi. İşitdi ki bir ‘avrat oğlıyla (7) yā ‘Abde’l-‘azīz! dēyü çağırırlar, turup eyitdi: Her kim benümle addaş (8) ola aña beşyüz dīnār vērūñ, dēyü emr etdi. Andan soñra anuñ eyyām-ı devletinde (9) ne kadar erkek oğlan vücūda geldiyse adını ‘Abdü’l-‘azīz kodılar (10). ‘Abdu’llāh-ı Ebī-Bekr bir kenīzeki altmış biñ aqçeye aldı, bir merkeb istedi ki (11) anı bindüre, evine gide, bulmadı. Bir kimse geldi, bir merkeb getürdi. (12) Ol kenīzeki bindürdi. ‘Abdu’llāh eyitdi: Ey kişi! Kenīzeki kendü eviñe al (13) git ki saña bağışladum. Ma’n bin Zāyid[e]den bir kimse bir merkeb istedi. (14) Ma’n gūlāmına buyurdi ki bir deve getüre ve bir qatır ve bir at ve bir eşek (15) ve bir cāriye ve bir gemi vère ve eger bir binit dağı bulsaq aña vērürdük dedi (16). **47b** Bir şahs ‘Abdu’llāh oğlu Talhanuñ arkasından cāmesin qapdı, gitdi. (1) Bir kimse ardına düşdi tā yetüp tuta, götüre, getüre. Talha eyitdi: (2) Qoñ alsun, gitsün ki ol kişi bu işi gāyet zarūretinden etmişdür. (3) Dēr ki faqr odı cānına yetişmişdür. İshak bin Mevşiliden su’āl (4) etdiler ki sağı kimdür? Eyitdi: Varın vëren. Yezīd bin Muhelleb çün ‘Ömer bin (5) ‘Abdü’l-‘azīzūñ zindānından çıkdı dağı Başraya vardı. Bir ‘avrat (6) şafā geldüñüz dēyü bir tonlık bez getürdi. Yezīd anı qabūl edüp (7) oğlına eyitdi: Nafaqadan ne var? Eyitdi: Sekiz yüz dīnār var. Eyitdi: (8) Cümlesin ol ‘avrata vër. Oğlı eyitdi: Bize adamlar gerekdür ki bizümle (9) olalar, mālsuz adam ele girmez ve bu ‘avrata az nesne kāfīdür. Hem (10) bizi bilmez ki andan şāfi şermende olavüz. Yezīd eyitdi: Eger ol (11) az nesneye rāzī olursa biz rāzī olmazuz ve eger ol bizi (12) bilmezse biz bizi bilürüz ve vër aña dedi. Süfyān-ı ‘Uyeyne hūzūrında (13) eyitdiler ki ‘Abdu’llāh bin Ca’ferūñ şehāsi ‘azīm ve ‘atāsı delimdür dēyü (14) ta’accüb etdiler. Eyitdi: Ne ‘aceb eydürsüz ki Hāzret-i Resūl -‘aleyhi’s-selām- (15) Ca’fer içün du‘ā eylemişdür ki Hāk Te‘ālā anuñ oğlına eyü haşlet vère (16) **48a** ve hışālūñ eyüsi şehādur Hūdā katında. Me’mūn, Muhammed bin ‘Abbād-ı Mehlebīye eyitdi: (1) Eşitdüm ki ‘atāda gāyet isrāf edermişsin. Eyitdi: Yā emīre’l-mū’minīn! (2) Mevcūdu men’ etmek bed-gümānlıkdur ve yahşılara yamanlıkdur ve Hūdāya ve Resūline. (3) Dağı Beni’l-‘Anberden bir gürūh esir getürdiler. Hāzret-i Resūl -‘aleyhi’s-selām- (4) buyurdi ki dükelisin depeleyeler ve birin depelemeyeler. Emīrū’l-mū’minīn Hāzret-i (5) ‘Alī - rađiya’llāhu ‘anh- eyitdi: Yā Resūla’llāh! Bu gürūhuñ dīnleri ve günāhları (6) bir.

Bunların içinden birini alıkoğunuz. Buña sebep nedir? Hâzret-i Resûl -şall(7)a'llâhu 'aleyhi ve sellem- buyurđı ki karındaşum Cebrâ'îl geldi ve eyitdi ki bu cümlesini (8) depele ve anı alıko ki şahîdür ve dağı mervîdür ki Hâzret-i Hâk -Sübhânehu ve Te'âlâ- (9) Hâzret-i Mûsâ - 'aleyhi's-selâma- vahy eyledi ki Sâmirîyi depeleme ki şahîdür (10).

Meşnevî Der-Beyân-ı Eshıyâ Be-Ṭarîk-i Hudâ

[Fa' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

1 Diñledüñ bildüñ şahîñüñ rütbetin (11)

Muştafa vü Hâk katında 'izzetüñ

İmdi gel bugün şahî ol éy ahî

Olmayasın (12) tâ ki yarın düzañı

Düzaña bil eshıyâ étmez duñıl

Cennet içre Hâkka (13) bulurlar vuşıl

Pes niçün sen de şahî olmayasın

Cân verüp bu (14) rütbeti bulmayasın

5 Ger şehâdan kâfirî hürmet bula

Var kıyâs ét mü' mine (15) 'izzet ne_ola

Ger senüñle cân u 'aqluñ yâr-ısa

Vêr bugün miskînlere neñ (16) **48b** var-ısa

Tâ ki cennâtı tufeylün éde Hâk

Nûr-ı dîzâra olasın müsteḥak (1)

Bil hemân olmaz sehâvet mâl-ıla

Belki olur ḥâl-ile ve kâl-ile

Nesne bildürmek (2) 'aṭâdur bilmeze

Dêmemek belki ḥaṭâdur bilmeze

10 Reh-nümā olmak seḥādur güm-rehe (3)

Rāzdāş olmak ‘aṭādur āgehe⁴⁸³

Ehle rāz açmak seḥādur ‘ey püser

Dil-nüvāz (4) olmak ‘aṭādur ‘ey püser

Leyyinetle söylemek miskīnlere

Ulu bahşışdür (5) dil-i ğamgīnlere

Her vücūda hem beşāsetle nazar

Eylemek oldı seḥā ‘ey mu‘teber (6)

Bābü’r-Rābi‘: Der-Ādāb-ı Ḥakīmān ve Nevādir-i Işān

Aristo eydür: Edeb (7) ğanīligi bezer⁴⁸⁴ dervīşligi örter, dünyāda sebeb-i ḥürmet ü ‘izzetdür (8) ve ‘uḳbāda mūcib-i maġfiret ü vuşlatdur.

Meşnevī

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

1 Ol kişinüñ ki (9) olmaya edebi

Bī-aş(ı)ldur olursa da nebī

Ki edebdür aşıl kişiye neseb (10)

Edebi olmayanı sevmez Rab

Sevmeyicek edebsizi Ḥālīk

Raḥmetine (11) kaçan ‘eder lāyık

Aġniyāyı edeb müzeyyen ‘eder

Fuḳarāyı edeb mu‘ayyen ‘eder (12)

5 Ḳadrin a‘lā ‘eder kişinüñ edeb

⁴⁸³ Yazma metinde “اکهله” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸⁴ Yazma metinde “پنر” şeklinde yazılmıştır.

Tālib-i Hakkısañ kıl anı taleb

Ki (13) edeble Haka qarīb olunur

Devlet ol dilde kim edeb bulunur (14)

Sen de dervīş gel mü'eddeb ol

Eb'ad olma Huḍāya akreb ol (15)

Nūr-ı Hakkdan-durur edeb bir tāt

Pādişāhlar daḥı aña muḥtāt

Gēy edeb (16) **49a** tātını daḥı şāh ol

Muḥbil-i bārgāh-ı Allāh ol

Ve daḥı Tīmāvūs⁴⁸⁵ eydür: (1) Halkuñ a'māli şol kimseye müfevvaḍdur anuñ yādında üç nesne ola. (2) Ol bile ki el üzerinde çün el vardur ve ikinci bile ki eli altında (3) olanlar āzādırdur, bende degüllerdür ve üçünci bile ki bu salṭanat ki var(4)dur, eglenmez, geçer çü rüzgār, bī-ḳarārdur. Ağāsīlārisden su'āl eylediler (5) ki oḡlancuḳlara nice ta'līm ēdelüm. Eyitdi: Şol 'ilmi ta'līm ēdün ki (6) pīr olduḳları vaḳt anı oḡrenmeyeler ve daḥı ba'zılar eyitdiler: Şol kimse (7) ki edebe meşḡul olsa anuñ kemter menfa'ati ol ola ki ḥaṭā-y-ıla münāsebeti (8) olmaya ve daḥı ḥükemādan birisi eydür: Nāsa bir derecede cürm gösterme (9) ki filān şırrırdür dēyeler ve bir mertebede nerm olma ki filān 'aḳlda (10) bī-naẓırdür dēyeler. Cemī'-i umūruñ ḥayırlısı evsaṭdur.

Ḳıṭ'a

[Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün]

Şöyle (11) ḡazūb olma ki görüp seni [o] ḥalk

Uş geldi kelp kelle dēyü nefret (12) ēdeler

Şöyle ḥalīm olma <ki> ḥalāyık içinde kim

Rübāh-ı ḥīle-bāza (13) seni nisbet ēdeler

⁴⁸⁵ Timaios.

Hilm ü gaḍab gerek[li]dür ammā [ki] ḥaddi var

Yêrlü yêrinde (14) eyleyene raġbet êdeler

Ve daḥı ḥükemādan birini bir ḳavm muvācehe (15) medḥ eylediler. Ḥakīm şākirdlerine eyitdi: Görüñ, mābādā ki bir kār-ı bed eylemiş (16) **49b** olam tā bunlaruñ gibi kimseler benüm medḥüm eylerler. (...) ⁴⁸⁶ ḥaṭīb eydür ki (1) bir kimse ki bir êyülik eylese gerekdür ki ol anı derḥāl ferāmüş êde ve eger aña (2) êyülik eylese gerekdür ki ol anı ferāmüş êtmeyüp dāim nazarı berāberinde (3) ṭuta tā ki iki cihānuñ êyüliklerin uta.

Ḳıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Êylik eylerseñ êy kişi (4) zāde

Gider ol demde anı yāduñdan

Ger saña êylik êtseler dā'im (5)

Gör göñül göz<ün>güsünde anı sen

İskender-i Zü'lkarneyn Pārs pādīşā(6)hlarına bir bendesini risālete gönderüp aña eyitdi: Ḳorḳarın saña (7) emān vèrmeyüp hemān seni depeleyeler. Ol bende eyitdi: Baña ol (8) ḥoş gelür ki sulṭānumuñ ḥizmetinde depelenem tā ki sulṭānum yolında (9) şehādet mertebesin bulam. İskender anuñ bu sözünü eşidicek (10) eyitdi: Pes benüm üzerüme vācib oldur ki senden ḳorḳam (11) dèyüp risālete göndermedi ve nā-gāh bir cāsūs geldi ve daḥı (12) ḥaber vèrdi ki Dārā<yı> nihāyet sipāh çeküp senden yaña gele(13)yorur. İskender eyitdi: Bir süri ḳoyını bir ḳurt daġıdur. (14) Eyitdiler ki Dārānuñ otuz biñ kılıç eri serveri vardır ki (15) herbiri cenge hevesdür. İskender eyitdi: Biñ süri ḳoyına (16) **50a** bir ḳaşşāb besdür.

Beyt

[Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün]

Ḳoyınuñ olsa ger yüz biñ sürisi (1)

Yeter anlara ḳaşşābuñ birisi

⁴⁸⁶ Yazma metinde yer alan şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

Ve bir şahsuñ adı İskender-idi. (2) Ceng içinde ol şahşı münhezim oldı. İskender aña eyitdi: Bu (3) fi'lüñi tağyır eyle ya aduñı. Diyücānis⁴⁸⁷ İskendere eyitdi: Ey şāh! (4) Cemālle ve kemālle ve libās-ı fāhır ile ve esb-i rehvarla iftiḥār (5) eyleme ve cehd eyle tā kim ṭabī' atūñde olan cūduñı vüçüda getüre(6)sin ve nefsuñde olan 'ucbı ve kibri ve buḥlı ve ḥasedi ve kīni (7) götüresin ve daḥı bir oğlancuḡı gördi atasına müşābeheti var, bu (8) oḡlan atasıñuñ eyüligine şehādet eder ve daḥı iki şahşı gör(9)di birbirinden ayrılmazlar. Eyitdiler: Dostlardur, nice kişilerdür? Eyitdiler (10) ki biri fakīrdür ve biri ḡanī. Eyitdi: Eyü işlüler degüllerdür, şerden (11) kurtılmazlar. Eyü işlü oldur ki ḥayr eyleye ve daḥı bir pīri gördi ki (12) saḡalını boyamış, eyitdi: Ey pīr! Aḡ kıllı pinhān eyledüñ, ya pīrlik (13) za'fını nice pinhān edersin ve daḥı bir kişiden bir nā-sezā söz eşitdi, (14) eyitdi: Bizden eyü ḥad bilür andan evvel ki sen söylersin ve daḥı (15) bir mu'allimi gördi ki bir duḡtere ḥaṭ ta'līm eder. Eyitdi: Ey mu'allim! Şer (16) **50b** üzere ḡayrı şerden arturma ve daḥı gördüm ki bir 'avratı āteş (1) götürüp gider. Āteş āteş üzre budur ammā götüren muḡarriḡdür andan (2) ve daḥı bir ḥüb-şüret ü mergüb-hey'et duḡter gördi, eyitdi: (3) Bu bir ḡayrdur ḡalīl ve bir şerdür keşīr ve daḥı bir yek-çeşm 'avratı (4) gördi ki kendüzünü hezār zīver-ile bezer. Eyitdi: Nīme-i şer daḥı (5) şerdür ve daḥı bir şahşı gördi ki bir 'avrata yazı yazmak ta'līm (6) eder. Eyitdi: Bu kişi bī-ḡāne zehr-āb vērür tā bir gün anı (7) miyāne-i meydān-ı 'ālemde nişāne edüp pertāb eyleye (8).

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Kimseye 'ilm-i tīri öğretme

Ki seni 'āḡıbet nişāne (9) eder

Ḥalk içinde ḡaḡāret etmek-içün

Saña her yērde bir bahāne (10) eder

Ve daḥı andan su'āl étdiler ki ṭatlu nedür ve acı nedür? (11) Eyitdi: Ṭatlu mü'eddeb oḡul ve acı bī-ḡadd borç ve daḥı su'āl (12) eylediler ki ṭa'āmı ne vāḡt yēyeler? Eyitdi: Şol kimse ki fakīr(13)dür her ne vāḡt ṭa'ām eline girür, hemān yēye ve şol kimse ki (14) ḡanīdür, aḡ ola daḥı yēye ve daḥı eyitdiler: Kerem nedür? Eyitdi:

⁴⁸⁷ Diojanus.

Yaramaz(15)lıktan pāk olmak ve dahı eyitdiler: Dostlar kimlerdür? Eyitdi<ler>: Bir nice (16) **51a** tende cānlardur ve her hālde yeksānlardur ve her kālde ber-zebānlardur (1).

Qıṭ‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Bir ‘azīze dēdiler kim dost kimdür dēdi ol

Dost (2) oldur kim senūñle her ‘amelde yār ola

Yohsa düşmendür o kimse şāz(3)lıkda ola dost

Bir muşībet ērse tā ki senden ol bīzār (4) ola

Ve dahı bir pīri gördi ki ‘avrat almak ister. Eyitdi: Görün bu (5) pīr-i aḥḥar, az rāḥat-içün çok zaḥmet yükün çekmek diler ve dahı (6) gördi ki bir ‘avratı namāz kılup eydür: Ėy Perverdigār-ı men! Ben bed-kāram, (7) sen beni nikū-kār eyle. Eyitdi: Ėy ‘avrat! Ėyü, yavuz iş senūñle (8) biledür, her kankısını severseñ anı işle ve dahı bir şahşı gördi ki (9) bī-hūde kelimātı çok söyler ya‘nī lāf urur. Eyitdi ki Ėy kişi! (10) Ağzuñdan kulağıña inşāf. İki kulağı ve bir ağzuñı saña anuñ-içün (11) vērtiler tā ne kadar çok söylersin andan ziyāde eşidürsin (12) ve dahı su‘āl ētdiler ki ne nesneden perhīz eylemek gerekdür? Dost(13)ların ḥasedinden ve düşmenlerün mekrinden ve dahı su‘āl eylediler ki cümle-i (14) ḥalkı niçün düşmen tutarsın? Eyitdi: Yaramazları anuñçün düşmen (15) tutarın ki bed-ḥūlardur ve Ėyüleri anuñçün düşmen tutarın ki yaramazlara (16) **51b** ögüt vērmezler ve dahı Diyūcānisi bir kelb ısırdı, ol dahı mecrūḥ (1) olup yatdı. İskender, Baṭlamyus⁴⁸⁸ nedīmi anuñ ‘ıyādetine gönderdi, (2) ol dahı tırdı. Diyūcānisi gāyet derd-mend gördi, bī-āvāz-ı bülend (3) eyitdi: Ėy ḥiredmend! Eger dilerseñ bu veca‘ [u] zaḥmet sākin olup şıḥḥat (4) bulasın. Ol seni ısıran kelbi şerīd-ile toyur. Diyūcānis eyitdi: (5) Eger böyle ēdicek olursam leşkerde bir kelb kalmaya ki beni ısırdı(6)mağa kaşd eylemeyeler ve dahı gördi ki bir civān ḥırāmān yürirken yigin (7) şalur. Eyitdi: Bu ḥareket kıllet-i ‘aḳıldandur ve dahı su‘āl ētdiler ki ḥükemāyı (8) neye beñzedürler? Eyitdi: Şūret-i beşerde meleklerle ve dahı eyitdiler: Senūñle (9) pādişāḥ mābeyninde fark nedür? Eyitdi: Pādişāḥ şehvet bendesidür (10) ve şehvet benüm bendemdür ve eyitdiler: Pādişāḥ seni niçün sevmez? Eyitdi: (11) Benī

⁴⁸⁸ Metinde “بطلس” şeklinde yazılmıştır.

Âdem kendüden a'lemi sevmez ve dağı bir cemā'ati gördi ki bir 'avratı (12) defn ederler. Eyitdiler: Ne güzel gelin eylerler ve dağı şākirdlerine eyitdi: (13) Her nesnede keşret hūbdur ammā kelāmda kılllet mergūbdur.

Qıṭ'a (14)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ger dilerseñ ki hürmetüñ arta

Qālūñi kıl maḥāfil içre az

Ki bez(i)mde efāzıl-ı (15) kudemā

Qāllerin kıldılar kamu icāz

Ve dağı (...)⁴⁸⁹ şā'ir İskender-i Zū'lkarneyn (16) **52a** huzūrında bir şahşı medh eyledi. İskender eyitdi: Sitāyişde (1) i'tidāl üzre ol ki sen dedüğün eger anda olmaz ise senün (2) medhün aña zemm olur.

Qıṭ'a

[Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün]

Ger medh olınsa qadri kadar her (3) vücūd bil

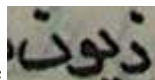
Lā-büdd ol kişiye med(i)h nuş [u] pend olur

Hadden ziyāde (4) her kimi [kim] etseler med(i)h

Ma'nide ol sitāyiş aña rīş-ḥand olur (5)

Ve dağı su'āl eylediler ki hışālūñ memdūhı kanķısıdur? Eyitdi: Huḍāya (6) imān getürmek ve Resūline ve kitābına inanup rüz-ı kıyāmete (7) kā'il olmağ ve ataya ve anaya eyülik eylemek ve edeb qabūl etmek (8) ve dağı şākirdlerine eyitdi: Haṭālaruñuzı şadaqa ile redd edün (9) ve günāhlarıñuzı baḥşāyiş ile maḥv eyleñ ve dağı Diyūcānise teşrīf (10) vērüp hil'at buyurdi. Ol qabūl eylemeyüp hil'ati geymeyüp eyitdi: (11) Ey melik! Bir kimse ki qabīhü'l-vech olsa, cāme-i zībā geyse qabāḥati (12) dağı ziyāde olur. Ammā cāme-i zişt geyse ve ḥāceti artuğ gör(13)inür. Pes beni hil'at-i zībāyla zişt likāyla beni qo tā zişt (14) cāmem beni hūb göstere. Baña dağı maṭlūb oldur hil'atūñ (15) saña dēdi.

⁴⁸⁹ Yazma metinde

şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

ꞐıꞐ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Cāme-i hūb bir ꞑabīhū'l-vech

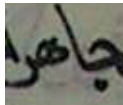
Gēyse daḥı ꞑabāḥati (16) **52b** artar

Ger 'abādan ꞑabā édüp gēyse

Ꞑubḥın örter ve ḥāceti artar (1)

(...) ⁴⁹⁰ şāḥib-i şerāyi' eydür: Her kim ki éyülik eylese gerekdür ki anuñ ḥilāfından (2) perhīz éde ve illā aña şirrīr dērler ve daḥı eyitdi: (...) ⁴⁹¹ içün ḥaṭāsına ğayrıya (3) isnād éder ve daḥı eydür: Tālib-i edeb kendüzin melāmet éder ve edīb (4) ne kendüzin melāmet éder ve ne ğayrısın ve daḥı su'āl étdiler ki civānmerd (5) kimdür? Evlā kimsedür ki kendü mālını bezl éder ve ğayrılar mālından perhīz (6) éder ve daḥı eyitdiler ki oğlanda ḥayā mı evlādur ya ḥavf? Eyitdi: Ḥayā evlādur. (7) Zīrā ki ḥayā, delīl-i fīṭnattur ve ḥavf, delīl-i cübndür ve daḥı eyitdi: Tüvāngerlerüñ (8) muḳāvemetinden ḥazer eyleñ ki anlaruñ muḳāvemeti muḥkem ṭabancadur ve daḥı (9) kendü oğlına eyitdi: Laṭīfe eyleme ki laṭīfe kīnelerüñ ḥāmlésidür (10) ya'nī ba'zı kīne laṭīfedēn şādır olur. Ḳırāṭīs ⁴⁹² feylesof eydür: Yār eteginde (11) az ḳūta rāzī oluñ ki tā Ḥaḳḳa yakın olasın ve şerden ḳaçup ve günā(12)hdan ve ḥayruñ ğāyātın ṭaleb édüñ ve daḥı şākirdlerine eyitdi: Eger dilerseñ (13) ārzūlaruñ münḳaṭı' ola. Şol nesne ki mümkindür anı ārzū eyle. Fīsāgorus (14) eydür: Her kimsenüñ iki pūşedānı vardur. Biri öñünde ve biri ardında. Şol ki (15) öñündedür. Ol ḥaḳḳuñ 'uyūbından pürdür ve şol ki ardundadur ol kendi (16) **53a** 'uyūbından tehīdür. Anuñ-içündür ki ğayrılar 'aybın görür, kendi 'aybın görmez ve daḥı (1) su'āl étdiler ki ādemī ne nesnedür? Eyitdiler: Bir āteş 'alevidür ki yel [her] ṭarafdan (2) ṭutmuşdur. (...) ⁴⁹³ su'āl étdiler ki şol pīr ḥaḳḳında ne dērsin ki 'avrat (3) almağa ister. Eyitdi: Bir kimse deryāda yüzmek

⁴⁹⁰ Yazma metinde şeklinde yazılan şahıs ismi tespit edilememiştir.

⁴⁹¹ Yazma metinde şeklinde yazılan kelime tespit edilememiştir.

⁴⁹² Krates.

⁴⁹³ Yazma metinde yer alan şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

bilmese gayrı şahşı boynı (4) üzre nice alabilür ve dahı eyitdiler ki âdemî ne eylese ki muhtâc olmasa? (5) Eyitdi: Eger ğanî ise ħarcın miyâne êde ve eger fakîr ise dâim iş işleyüp (6) dünyâdan dervîşâne gide ve dahı şâkirdlerinden biri su'âl êtdi ki ne (7) aňlasam ki ħalîm olsam? Eyitdi: Her gâh ki 'aqluňla mu'ceb olmayasın (8) ve mezemmetuňle yêrũnden gitmeyesin. Aristô tũrdı. Eflâtũn ħuzũrına var(9)dı, anı ğazabnâk gördi, eyitdi: Êy üstâd! Seni ne nesne ğazaba getür(10)di? Eyitdi: Bir ulu kişi senden bir nâ-sezâ söz naql eyledi. Aristô (11) eyitdi: Ulu kişi naqqâl olmaz ve bed-kâl olmaz.

Qıt'a

[Fe'ilâtũn/Mefâ'ilũn/Fe'ilũn]

Olma naqqâl tũt sözũm (12) êy dil

Kimseden kimseye ħazer eyle

Şeytanetdũr bu fi'li ħo sa'y êt (13)

Ulular içre saňa yêr eyle

Biregũ bir oq atdı düşdi yêre

Benũm aşlâ tũkũnmadı (14) tenũme

Qaldurup götürũp getürũrsin

Baturursın ol oqı her yanuma (15)

Suqrât eydũr: 'Âkilũn edebinden ħazer êdũn ve câhilũn cũmlesinden per(16)53bhîz eyleñ ve dahı su'âl êtdiler ki ħ'âb nedũr? Cevâb vêrdiler ki bir yeyni (1) ölümdũr ve ölũm bir uzun uyũdur. Filimon⁴⁹⁴ melikden su'âl eylediler ki (2) melikũn efđali ħanķısıdur? Eyitdi: Kendi şehvetine mâlik ola ve hevâ-yı (3) nefsini terk êdũp nefsinu bend-i cũ'a çekũp bende êdine.

Qıt'a (4)

[Fe'ilâtũn/Mefâ'ilũn/Fe'ilũn]

Melik aňa dêdi<ler> ki êy dervîş

Mũlket-i nefsi-şũma mâlik ola (5)

⁴⁹⁴ Philemon

(6)⁴⁹⁵

Tīg-ı cū'ı vera' gılāfindan

Çıkarup 'āṣī nefsi hālik ola (7)

İskender-i Zū'lkarneyn eyitdi: Gerekdür ki kişi menzilinde kendi ehlerinden (8) hayā edüp bed-'amel eylemeye ve ğayrı menzilde bir kimseden ki görür, (9) andan hayā ettiği gibi Hāzret-i Allāhdan daḥı ziyāde hayā éde (10) ve daḥı yārānına eyitdi: Birāderlerüñüze mürüvvet eyleñ ve akribāñuza (11) seḥāvet ve şol kimse ki size gelürler anlara éyülik eyleñ ve daḥı (12) İskender günde üç kerre kapısına çıkup çağırurdu, eydürdi: Éy (13) merdümān! Hūdānuñ tā'atine temessük evlādur ma'şiyetden ki tā'at merdümü (14) sūdmend eyler ve ma'şiyet helāk ve daḥı bir gün meclisde (15) oturmuşdı, bir kimesne andan hācet dilemedi eyitdi: Bugün memleketden (16) **54a** maḥsūb⁴⁹⁶ yok dèyicek bir köhne-puş dervīş-i bā-hūş çıkageldi. (1) Bir hācet diledi. İskendere anuñ sözi hōş geldi. Eyitdi: Éy dervīş! (2) Cāmeñi sözüñ gibi eyle. Ol gedā eyitdi: Éy pādīşāh! Söze kıdretim (3) var ammā cāmeye yok. İskender bir hıl'atle ve bir kīse akçe verdi[ler] (4) ve daḥı ümerāsı İskendere eyitdiler: Hūdā-yı Kerīm size 'azīm saltanat (5) delim ni'met vèrdi. Çok 'avrat aluñ ve muşāhabet eyleñ tā evlād(6)uñuz çok olsun. İskender eyitdi: Bir kimse ki anlara ğālib ola lāyık (7) degüldür ki ol kimse 'avratlara maġlūb ola ve daḥı iki kişi İskendere (8) geldiler, bir da'vā kıldılar. İskender eyitdi: Birinüñ hükmini hoşnūd (9) édüñ ve birini ğazaba getürüñ tā haḳ zāhir ola ve aña göre 'amel eyleñ (10) ki ikisi daḥı rāzī ola ve daḥı bir şahşı bir 'amel-i 'azīmden ma'zül edüp (11) bir 'amel-i muhtaşar vèrdi. Ol şahş bir müddet-i medīdden soñra yine (12) İskendere geldi. İskender eyitdi: 'Amelüñle nicesin? Eyitdi: Éy pād(13)īşāh! Kişi 'amel-i 'azamet bulmaz ve şāhib-i devlet olmaz belki (14) 'ameli 'āmil-i 'azīm eyler, hūsn-i sīretle ve ri'āyet-i ra'ıyyetle. İskendere (15) anuñ bu sözi ğāyet hōş gelüp bir 'azīm manşīb vèrüp aña (16) **54b** delim baḥşış eyledi ve daḥı bir şahş İskender huzūrına gelüp bir kimesneyi (1) ğamz eyledi. İskender eyitdi: Anuñ haḳkında senüñ sözüñi şol şartla (2) kabül edem ki anuñ sözi daḥı senüñ

⁴⁹⁵ Yazma metinde bu mısra da metnin bir önceki nesir kısmına ait “Ve hevā-yı nefsi terk edüp nefsinı bend-i cū'a çeküp bende edine” şeklinde bir cümle yazılmıştır, fakat bu cümle vezne uymadığı için “kıta” nazım şekli içerisinde verilmemiştir.

⁴⁹⁶ Yazma metinde “مخسوب” şeklinde yazılmıştır.

hakkında eşidem bu kavle rāzī (3) olur mısın yoksa olmazsın? Ol şahş eyitdi: Kā'il olmazam (4) tā halaş bulam. İskender eyitdi: Gel imdi ġammāzlıktan vāz gel, seni (5) dağı bir kimse ġamz eylemeye tā kırtılasın hāş olasın.

Qıṭ'a

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

Gel berī (6) dervīş ġammāz olma kim

Ġayrılar dağı seni ġamz étmesün

Ulılar (7) bezminde raġbet bulmayup

Her sözünden rūyuñ ābı ġitmesün (8)

Ve dağı bir gün Diyūcānise eyitdi: Benden ħavf étmez misin? Eyitdi: (9) Ėy pādīşāh! Ėayr mısın yoksa şer misin? İskender eyitdi: Ėayram (10) şirrīr degül. Diyūcānis eyitdi: Ėayr kişiden ħavf étmegın ma'nāsı (11) yokdur. Belki vācib oldur ki anı dōst édineler ne düşmen (12) ve dağı İskendere eyitdiler: Niçün mālı çok cem' édüp ħazīne (13) ve genc édinmezsın evvelki zamān sultānları gibi. Eyitdi: Benüm (14) ħazīnem ve gencüm yārānumdur ve leşker-i bī-pāyānumdur ve bu evlā vü aḥsendür. (15) Şol genc ü ħazīneden ki defīne ola ve zīr-i zemīnde kıala va dağı (16) **55a** İskendere bir ħarāmī getürdiler. Buyurdı ki ber-dār édeler ħarāmī eyitdi: (1) Ėy pādīşāh! Bu ħarāmīligi ben kerāhiyyetle eylemişdüm. İskender eyitdi: (2) Şimdi key ber-dār olasın kerāhiyetüñ dağı düşvār bulasın ve dağı (3) (...) ⁴⁹⁷ ħaṭīb, laṭīf ü ġarīb kelimāt söylerdi ammā (4) taṭvīl eylerdi. İskender eyitdi: Ėuṭbe ħaṭībüñ tāḳati ħasebince (5) gerekmez. Ammā sāmi'üñ tāḳati ħasebince söylemek gerek.

Qıṭ'a (6)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

'Aḳluñ érdükçe nāsa étme kelām

Éder iseñ tefehhüm étmezler

'Uḳalāda (7) 'aḳılları kıadarı

İşbu nāsa tekellüm étmezler

⁴⁹⁷ Yazma metinde

şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

Ve daḥı İskendere (8) eyitdiler: Falān kimesne duḥterini bir dervīṣ kiṣiye vèrdi falān (9) ḡanī kimesneye vèrmedi. İskender duḥterüñ atasın ḥāzır èdüp (10) eyitdi: Niçün böyle eyledüñ? Eyitdi: Èy pādiṣāḥ-ı rüy-ı zemīn! (11) Ol ḡanī kiṣi aḥmaḡ idi ve bī-edeb idi egerçi ki mālī delim (12) idi. Ammā kendüsi ḡāyet le'im idi ve dervīṣ 'āḡil ü (13) mü'eddeb idi, hem ümīdvār idi ki māl dār ola. Bu vechle (14) anı iḥtiyār ètdüm ve daḥı İskender bir ḥakīmden su'āl eyledi ki mülk (15) ne nesne ile ḥāşıla gelür? Ḥakīm eyitdi: İtā'at-ı ra'ıyyetle ve isti'māl-i (16) **55b** 'adl-i sünnetle ve daḥı Kıṛātīsdan su'āl ètdi ki ḡanḡı kimesne lāyık-ı (1) memleketdür, seza-vār-ı saltanatdur? <A>ḡrātīs eyitdi: Ammā bir ḥakīm ki pād(2)iṣāḥ olsa ya bir pādiṣāḥ ki ḥikmet taleb eylese ve daḥı su'āl ètdiler (3) ki pādiṣāḥ ne eylemek gerek? Ḥakīm eyitdi: Gèce ra'ıyyetüñ meşāliḥin (4) endīşe èdüp gündüz ol işe şürü' etmek gerek ve daḥı iki (5) kiṣi birbiriyle ḡāyet dostlar idi. Gördi ki birbiriyle ceng eyler(6)ler ve nāmūs u neng perdelerini yırtup ḥalka rüsvāy olup 'ālem-i (7) ferāḡı birbir[lerine] teng èderler. Muşāḥiblerine eyitdi: Dosta nā-sezā söylemek (8) olmaz ve kiṣi kendü 'aybını dostından gizlemek gerek. Zīrā şāyed ki (9) bir vaḡt düşmen ola.

Kıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

'Aybuñı dostuñdan eyle nihān

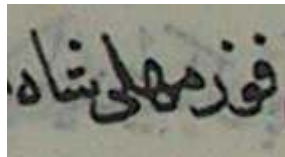
Bir zamān (10) şāyed ola [kim] 'adüvv

'Aybuñı ḥalka āşikāre èdüp

Seni rüsvāy èdüp (11) ède ḡulüvv

Ve daḥı (...) ⁴⁹⁸ İskendere eyitdi: Çün ḥükemādan bir (12) nesne su'āl ètdi. Benden daḥı su'āl èt ki cevāba 'āciz degülem (13) ve daḥı su'āl ètdi ki nāsa pīrlıkde ne nesne fā'idemenddür? Ol (14) ḥıredmend eyitdi: Māl. İskender[e] ḡāyet pesendide geldi ve anı ḥōş (15) eyledi ve daḥı su'āl ètdi ki şī'rüñ ḥikmete ne nisbeti vardur? Eyitdi: (16) **56a** Eger temelluḡ u şīrīn-sūḡanlık dilerseñ şī'r ezberle ve eger şıdḡ u dürüst-(1)kelām olmaḡ dilerseñ ḥikmet öḡren ki ḥaḡ telḡdür ve temelluḡ şīrīndür ve

⁴⁹⁸ Yazma metinde

şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

dağı (2) İskender bir şā'ire gāzab édüp hālini dīgergūn eyleyüp mālını gāyrı (3) şā'irlere buyurdi ve anı kâpusından sürdi. Eyitdiler: Êy pâdişāh-ı kerīm! (4) 'Ukūbet-ı 'azīm êtdüñüz. Eyitdi: Redd êtdüğüm günahçün ammā mālını gāyırılara (5) kısmet êtdüğümme anuñ hāqqında şefā'at eylemeyeler ve dağı İskendere falān (6) dostuñ dār-ı dūnyādan dār-ı āhirete rihlet êtdi dediler. Eyitdi: (7) Anuñ mevtine ol kadar gāmgīn olmadum kim benüm ihsānum kūtına ol dem (8) ihsānum ol yāra sezavār idi ve dağı (...)⁴⁹⁹ İskendere gelüp (9) eyitdi: Êy pâdişāh-ı güzīn! Bāña on biñ aqçe vēr. Pâdişāh eyitdi: (10) Az taleb êtdüñ. (...) ⁵⁰⁰ eyitdi: Ben kendü miqdāruma göre diledüm, (11) sen şānuña göre vēr. İskendere hoş gelüp on biñ dīnār (12) buyurdi ve dağı İskender hükemā-yı Hindistāndan su'āl êtdi ki sizüñ (13) şehrüñüzde sünen [ü] şerāyi' niçün azdur? Anuñ-içün ki biz kendi nefsumüz(14)den Hāqka muṭi' u münkād oluruz ve pâdişāhlarımız 'ādillerdür ve dağı (15) hükemā-yı Bābilden su'āl eyledi ki sizüñ katuñuzda 'adālet mi evlā(16)56bdur yohsa şecā'at mi? Eyitdiler: Her kaçan kim 'adālet éderüz, şecā'ate (1) muhtāc olmazuz ve dağı bir hākīm şākirdlerine eyitdi: Çün kādīr olasız (2) ihsān eyleñ ki yaramazlık eylemek āsān olur ve dağı Suqrāt'dan (3) istifsār êtdiler ki kankı 'ıyş, hōş-terdür? Eyitdi: Dervīşlik emnle (4) olıcaq hōş-terdür havf-ıla olan gānīlikden.

Kıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Evlā gör dā'im (5) emn-ile dervīş

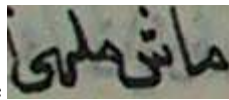
Tā ki bī-havf pâdişāh olasın

Şol gānīlik ki (6) <anuñ> havf ola sen

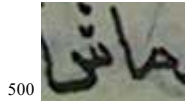
Anı terk eyle kim şafā bulasın

Ve dağı Omīr(7)ūs şā'ir eydür: Nerm-hūy olup tevāzu'ı pīşe edin ki hemīşe (8) rif'at bulup fā'ide hāşıl édesin ve şābir olup taḥammülü (9) şan'at edin ki 'azamet

⁴⁹⁹ Yazma metinde

şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

⁵⁰⁰

bulup ‘azîz olasın. Hod-bîn ü mütekebbir (10) olma kim zât kesb édüp merdûd-ı Hâk u matrûd-ı halk olmaya(11)sın.

Beyt

[Mefâ‘îlün/Mefâ‘îlün/Fe‘ûlün]

Tevâzu‘ eyleyenler buldı ‘izzet

Tekebbürlik edenler buldı (12) la‘net

Ve dahı bir hâkîmüñ bir naqqâş hem-civârı var-idi, hâkîme (13) eyitdi: Sarâyıñı kireçle şıva ki tâ naqq-ı gün-â-gün ile müzeyyen (14) edeyin. Ammâ naqqâş, üstâd-ı kâmil degül idi, hâkîm eyitdi: Gel evvel (15) naqq eyle, andan soñra şıvayum dedı. Eydürler: Bir naqqâş var-idi, (16) **57a** şan‘atın terk édüp ‘ilm-i tıb öğrenüp tabîblik eylerdi. Eyitdiler: (1) Niçün şan‘atıñı terk édüp tabâbet edersin? Eyitdi: Anuñ-içün naqqâ(2)şuñ hañâsın her kişi görür ammâ tabîbüñ hañâsın biñ kişiden (3) bir kişi görmez. Omîrüs eydür: Dünyâ sarâyı ticâretdür vay aña ki hasâret (4) kesb ede.

Nazm⁵⁰¹

[Mef‘ûlü/Mefâ‘îlün/Mef‘ûlü/Mefâ‘îlün]

Dünyâ evi ey hñâce bâzâr-ı ticâretdür

Ve_ey aña ki (5) rûz [u] şeb bâzâr-ı hasâretdür

Dellâl-ı şeyâtînden nefis akmîşe(6)sin alma

Cân naqd-y-ile tâcir şanar ki besâretdür

Zîrâ ki ziyân (7) eyler ol akmîşeden âhîr

Tüccâr-ı Hâk içre ol bey‘ aña hañâretdür (8)

Mariye-i hâkîme eydür: Dünyâda bir nesne ile şâd olun ki anı (9) nefsüñüz içün zañîre kumuş olasız. Şol nesne ile şâd (10) olmañ ki anı gayrılar içün şaklayup beklersüz. Omîrüs eydür: Bir hâkîm (11) deñizde bir gemide idi. Nâ-gâh muhkem rûzgâr çıkdı, gemi helâk oldı. (12) Hâkîm eyitdi: Ey kişiler! Bir nesneyi şaklañ ki eger gemi şikest dahı olur(13)sa ol sizüñle kala ya‘nî ‘ulûm u fezâ‘il ile. Fîsâğorus (14) bir semüz şahşı görüp eyitdi: ‘Azîm ‘inâyetüñ var yük çekmekde (15) ve delim himmetüñ var kendi hasebüñde. Bir hâkîm eyitdi: Bir nesne ki senüñ (16) **57b** ola Hüdâdan

⁵⁰¹ Metinde “Şi‘r” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

dileme ki her kiŝiye kifāyeti kadar vērūr. Ammā andan kanā‘at (1) dile, her nesneñle vardur. Diyūcānis eydür: Pādiŝāh-ı pārsdan ben (2) ğanīyem. Zīrā ki az nesne ile kāni‘ oluram. Ammā ol çok nesne (3) ile kāni‘ olmaz.

Qıı‘a

[Mefā‘īlün/Mefā‘īlün/Fe‘ūlün]

Ġanīdür aza kāni‘ olsa dervīŝ

Çoĝa (4) kāni‘ degül sultānlardan

Kanā‘at genc-i lā-yefnādur ēy yār

Bu remzi (5) aña var vīrānlardan

Dimokṛāṭīs⁵⁰² eydür: Bir kimesneye söz söyleme (6) tā anuñ sözün eşitmeyince.

Andan ŝoñra kendi ‘amelüñi aña kıyās ēde(7)sin. Eger senüñ ma‘rifetüñ andan ziyāde ise söz söyleyüp andan (8) ziyāde aña göster ki ol dañı senden fāyide ēde ve eger ma‘rifeti senden (9) ziyāde ise sen hāmūŝ olup anuñ sözün gūŝ eyle ve istifāde (10) kııl.

Qıı‘a

[Mefā‘īlün/Mefā‘īlün/Fe‘ūlün]

Görürseñ bir maħalde senden ekmel

Kelāma andan evvel ētme (11) āĝāz

Tekellüm ētsün ol sen istimā‘ ēt

Saña da söz düşerse (12) söyle īcāz

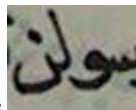
Ve dañı hūkemādan birisi eydür: Çün zebān, tercümān-ı hāṭır ola (13) pes revādur ki anı istimā‘la⁵⁰³ götüresin ve ŝol nesne ki hāṭırda olmaya (14) revā degüldür ki anı hāṭıra almayasın ve dañı ba‘zī eyitdi: Ġāyet aqbaħdur (15) ki ŝan‘at bilmeyesin kimse ŝāni‘i imtiḥān ēde. Aristodan su‘āl (16) **58a** eylediler ki nesnelerüñ ĝāyet düşvārı nedür? Taħammülde epsem olmağ. Diyūcānis (1) bir hūb-sūret ü bī-edeb ü bed-sīret oĝlan görüp eyitdi: Ne güzel ne (2) hānedür ve eger bir sākini olaydı ve dañı ancılayın bir meh-liqā ve bī-edeb görüp eyitdi: (3) Hāne-i hūbdur ammā bünyādı yok ve dañı bir cāhili gördi ki parmaĝında altun (4) yüzük var. Eyitdi: Zerrīn oyanlu ħar

⁵⁰² Demokritos.

⁵⁰³ Yazma metinde “استماعله” şeklinde yazılmıştır.

budur ve dahı bir cāhili gördi ki bir taş üzerinde (5) oturmuş. Eyitdi: Bu taşı taş üzerine kim komış? Sukrāta eyitdiler: (6) Niçün bu civānlar ile şöhet eylersin? Armānis-i mālīk eydür: Eger siz benümle (7) pādīşāhlar mu‘āmelesi edersenüz ben dahı sizünüle birāderler mu‘āmelesin ede(8)rem ve eger siz benümle birāderler mu‘āmelesin edersenüz ben dahı sizünüle pādīşāhlar (9) mu‘āmelesin eyleyem ve dahı hükemādan birisi harīş-i şarāb idi. Bir gün (10) mestlık eder idi. Bir şahş aña yetişüp ‘itāb birle eyitdi: Hayā étmez misin ki (11) bu vechle ser-mest olup halka peyvest olursin ve fazīhat edüp (12) kendüni pest eylersin ve şīşe-i nāmūsı seng-i melāmete çalup şikest (13) eylersin. Hakīm dahı germiyyet-i şarāb birle cevāb vērde ki sen hayā étmez misin ki (14) bir sermeste āheste yolında giderken peyveste olup dil-ḥaste edüp (15) incidürsin ya ‘nī naşīhat edüp kendüne fazīhat eylersin. Kırātīs -i (16) **58b** hakīm bir mālđār şahşa yār oldı yolda giderken nā-gāh harāmīler āşikāre (1) oldı. Mālđār eyitdi: Ey yār! Eger beni bilürlerse vāy baña. Hakīm eyitdi: (2) Eger beni bilürlerse vāy baña ve dahı bir hakīme su‘āl étdiler ki atı ne nesne (3) ferbiḥ eyler. Eyitdi: Şāhibinün nazarı. Lākin hakīm leng idi, leşker de düşmene (4) berāber tırdı. Eyitdiler: Sen lengsin, ceng güninde şaf önünde ne (5) eylersin? Eyitdi merd-i ceng leng gerek. Zīrā cengde bir kimseye ihtiyāc (6) olunur ki şābit-ḳadem ola. Ol kimseye ihtiyāc olunmaz ki şābit-ḳadem (7) olmayup ḳaça. Eflātından su‘āl étdiler ki pīr olduñ ve ni‘met-i (8) dünyādan sīr olduñ. Niçün mālī şaḳlarsın? Eyitdi: Bir kimse ki (19) ölse mālī düşmenlere ḳor. Ol kimseden evlādur ki dirliğinde dostlara (10) muḥtāc olur ve dahı eyitdi: Edebsiz şeyḥ u şāb birle su‘āl u cevāb (11) aña beñzer ki ayıḳ, mest-i harāb birle söz söylese ve dahı andan su‘āl (12) étdiler ki kişi düşmenden ne nesne ile intikām alır? Eyitdi: Anuñla (13) alır ki kendü nefsinde fezāyilin artura ve dahı bir hakīm eyitdi: Dostlara (14) güftārdan kirdār-ı yek gerekdür. (...) ⁵⁰⁴ eydür: Nesnelerün evlāsı ve ebḥā(15)sı mu‘āşeretde ve şöhet-i mülükde beşāsetdür ve taḥfif-i meūnetdür (16) **59a** ve dahı andan su‘āl étdiler ki kişiyē ḡāyet düşvār ne kārđur ya ne (1) nesnedür? Eyitdi: Kendi ma‘rifetini pinḥān eylemek ve nefesine ma‘rifet (2) taḥşīl étdürmek. Suḳrāt pīrligi zamānında ‘ilm-i mūsikī öğrendi. (3) Eyitdiler: Hayā étmez misin ki pīrlikte ‘ilm-i mūsikī öğrenürsin yohsa (4) āḥiretde mi ırlarsın? Eyitdi: Pīrlikte cehālet

⁵⁰⁴ Yazma metinde

şeklinde yazılan şahıs ismi tespit edilememiştir.

andan kabāhatdūr (5) ve daḥı bir civānı gördi ki atasınuñ mālını telef édüp hālını dīgergün (6) eyleyüp zeytūn iftār eyler idi. Eyitdi: Ėy civān-ı telef-kār! (7) Eger ol ta‘āmı iktisād édeydüñ bu ta‘āmı iftār étmezdüñ ve daḥı andan (8) su‘āl étdiler ki behāyimden kanķısı evlādur. Eyitdi: ‘Avrat ve daḥı eyitdi: (9) Salṭanat-ı ‘azīm ü ni‘met-i delim oldur ki kiři şehvetine gālīb ola (10) ve ‘işmetine tālīb ola ve daḥı bir civān evlenmekde anuñla müşāvere (11) eyledi. Hākīm eyitdi: Perhīz eyle, māhī gibi giriftār olmaya ki ‘acebdūr (12) şol ki damdan taşradur dāma giriftār olmağa ister ve ol ki dāma (13) giriftārdur taşra şıçramak ister ve daḥı eyitdi: Kiři hūb-ṭabī‘at gerekdūr (14) ki ḥalkla éyü ḥulkla mu‘āmelesi ḥastelere ṭabīb mu‘ālecesi gibi (15) ola ki her dilüñ derdine göre aḥlāk-ı ḥasenesi eşribesi ile (16) **59b** mu‘ālece édüp şıḥḥat ü şafā vère.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḥalk-ıla zindegānī kııl çü (1) ṭabīb

Tā ki dil derdine devā bulasın

İçür anlara ḥulkuñ (2) eşribesin

Ki kamu şıḥḥat u şafā bulasın

Ve daḥı eyitdi: Gerekdūr ki (3) ‘ādemī, ‘unfuvān-ı şebābetde kesb-i kemāl eyleye ki pīr olıcaḥ müreffehü’l-ḥāl (4) olup mesrūrü’l-bāl olalar yoḥsa pīrlikde hīç nesne ḥāşıl olmaz (5) ve maḥşūda vāşıl olmaz. Fili[m]ondan su‘āl étdiler ki niçün oḡul istemez(6)sin? Eyitdi: Anuñ-içün istemez ki anları ḡāyet severin. Omīrūs (7) eydür: Her kār-ı pesendīdenüñ bir muḥaddimesi vardur ve her éyü işüñ (8) muḥaddimesi ḥayā vü edebdür ve her kār-ı nā-pesendīdenüñ bir muḥaddimesi (9) vardur ve dükeli mezmūmātuñ muḥaddimesi ḥayāsızlıqdur ve daḥı (10) kanā‘at müttakīlerüñ silāḥıdır ve kānī‘ dervīş olmaz ya‘nī faḳīr (11) olmaz ve baḥīl, ḡanī olmaz ve daḥı shevāta meyl, cemī‘-i fezāḥatlerüñ (12) başıdır ki cemī‘-i fezāḥat ü kabāḥat andan nāşīdür ve ‘and (13) içmek ‘aybdur egerçi toḡrı olursa da ve sögmek güm-rāḥlıkdandır (14) ve kaçımak fikir ṭarlıḡundandır ve geçmiş nesne üzerine nedāmet (15) étmek bed-dil olmaḥdandır ve ḥased kendi ehlin helāk éder (16) **60a** ve ‘adāvet netīce vērür ve her

kim gāzabla nizā ‘ eylese haşmı aña gālib (1) ola. Oğūs-ı⁵⁰⁵ hakīm eydür: Eger halkuñ mālından elüñ çekesin seni (2) muhsinlerden ‘add edeler dağı muhsin-i vaqt olasin ki mālunuñ (3) bī-hisāb muhtāclara vèresin ve ‘indallāh⁵⁰⁶ yevm-i hisābda birüñe on (4) ve onuña yüz ve yüzüñe biñ ve biñüñe on biñ on biñüñe yüz biñ (5) bu minvāl üzre ilā-ğayri ‘n-nihāye⁵⁰⁷ ‘ivażlar göresin -inşā’ allāhü te‘ālā- (6) ol menāzile eresin. Kelimāt-ı hūkemā vü kemālāt-ı ‘uḳalā ki mekārīm-i ahlākda (7) bir miqdār dēnildi *vallāhu a’lemu bi’s-şavāb*⁵⁰⁸ Şimden gērü hikāyāt-ı evliyā-yı (8) Kirdigārdan ve meşāyih-ı kibārdan qalem-i cenānla kırtās-ı cān üzre taḫrīr (9) edelüm be-‘ināyet-i Perverdigār ve zebān-ı cismi rüşen-beyānla taḫrīr eyleyelüm (10) bā-icāzet ki Aḫmed-i Muḫtār - ‘aleyhi efḍalü’s-şalātu ve’s-selām-

El-Bābü’l-Hāmis: (11) Der-Helāl Ḥorden ve Nigāh Dāştēn Kūt-ı H’ış Ez-Şübhetā

Ol ḥayr(12)ü’n-nās ya’nī ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās -raḍıya’llāhu ‘anh- eydür: Eger ḳul (13) ol ḳadar namāz ḳılsa ki arḳası kemān gibi iki ḳat olsa naḥīf (14) ü za’īf ü zār u nizār olsa va’llāhi ki hīç fā’idesi olmaz ve ‘ābid(15)ler mertebesin bulmaz ve zāhidler gönli gibi nūr-ile ṭolmaz tā ḥelāl (16) **60b** loḳma yēmeyince.

Ḳıṭ‘a

[Mef‘ūlü/Fā’ilātü/Mefā’ilü/Fā’ilün]

Olsañ dü-tā kemān gibi zār u nizār hem

Seccāde (1) üzre gece vü gündüz namāzdan

Ger loḳma-i ḥelāl yemezseñ eyā faḳīr

Yok (2) fā’ide saña o namāz u niyāzdan

Hikāyet

Ol esrār-ı İlāhiyyeye maḥrem ya’nī (3) Ḥazret-i İbrāhīm bin Edhem -ḳaddesa’llāhü sırrahu- saltanat-ı vilāyet-i Belḥ (4) aña telḥ gelüp terk eyledi ve tevbe edüp muḥabbetu’llāh kemerin cān (5) miyānına berk etdi ve gönli-y-ile ma’il edüp eyitdi: Ḥorāsān vilā[ye]tinde (6) ḥelāl loḳma bulımazın ki ifṭār edem ‘acebā ne yere

⁵⁰⁵ Augustus.

⁵⁰⁶ Allah indinde.

⁵⁰⁷ Sonsuza kadar.

⁵⁰⁸ Doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

gidem d y p y rinden (7) t rd . Vil yet-i ‘Ir ka vardı. Memleket-i ‘Ir k  tam met ge t 
 td  (8) ve g  n li anda  ar r  demey p nice  ahr , de t ge  p Tars s (9) c nibine reft r
g ster p gitdi. Anda varup  rg d oldu (10) ya’n  her ayda on a  eye bir kimsen  
b ğında b ğb n lık eyledi. (11) Bir g n, ittif k b ğ  n   hibi s r r-  t mla ve bir ni e
 udd mla (12) b ga teferr ce gel p  br h me eyitdi: Bize t tl  en r get r, (13) ift r
 del m ve andan gidel m.  br h m b ğ  devr  d p bir(14)  a  en r get rd , anlar  
 uz r na  od .   n ol en rları (15) kesdiler, g rdiler c mles  ek i. Eyitdiler:  y  i i!
Ni  n t tl  (16) **61a** en r get rmezsin?  br h m eyitdi: Bilmezin ki  ank s  t tludur ve
(1)  ank s  ek i. Amm  her  ank s  ki rengin-ter [ ]   b-terd r, an  get r(2)d m.
Eyitdiler: Bu nice zam ndur ki bu b ğ  n b ğb n s n ve bu en rlardan (3) h   yemed  
mi ve bilmed   mi  ank s  t tl  ve  ank s  ek id r? (4)  br h m eyitdi: Siz beni h f 
eylemek  n get rd   z mi yohsa (5) yemek-i  n ve z yi ‘ tmege mi t td   z? B ğ  n
  hibi b ğb n  n s (6)zinden ta’ acc b  d p eyitdi:  y civ nmerd!   yle anca z hid
ge  n r(7)sin ki g y   br h m bin Edhemsin. Hem n dem  br h m, b ğ  n (8) mift h n 
b ğ   hibin  n    ne  oyup eyitdi: Ben  imden g r  b (9) b n olmazam d y  gitmek
 a d n eyledi.  ok il    eylediler (10) gitme d y .  yitdiler: M zd  n  da   ziy de
 del m. Eyitdi: Elbette ben bu (11)  u   eylemezem. Z r   imdiye dek m zd  m 
  rum i  n v r rd   z, (12)  imden g r  d nd rl ğ m i  n v r rsiz ki beni z hidlige
mens b (13) eylesiz ve bu ziy det-i m zdi z hidlig m i  n v r p a  a g re (14) n zar
 dersiz. Ben d n  m  d ny ya  atmaz n d y p hem n dem y b na (15)  adem  oyup
rev ne oldu. Andan  o  ra  a    -i Bel   -ra  metu’ll  h- (16) **61b** an    mda g rd .
Riv yet iderler ki    ne varup sel m v rd m ve eyitd m: (1)  y  br h m! Ne eylesin?
Eyitdi: Bu t ğdan ol t ga yilerin ve bu   hrden (2) ol   hre var r n,   t-  hel l i  n
ge t-i de t-i cih n eylerin ki ol y ce (3) derg ha   t-  hel lden  ayr- la yol bulma  a
mec l yok ve ol ‘ l  b rg ha (4) perr   b l yok

  t a

[Mef  l /Fa  l t /Mef   l /F   l n]

Her kim [ki] fark  derse  ar m  hel lden

Her y rde      re ola (5) a  a r  h-  H   

Her kim ki se mez ise hel li  ar mdan

Meft   olmaya a  a ol (6) b rg  h-  H   

Hikāyet

Ol nefsine cāfī ya‘nī Bişr-i Hāfī -rahmetu’llāhi ‘aleyh- (7) kaṭ‘-ı maḳāmāt etmiş ve keşf ü kerāmāt hāşıl eylemiş ululardan idi. (8) Şöyle ki Hāzret-i Hızır -‘aleyhi’s-selām- anı ziyārete gelür idi ve bir parsā (9) civān var idi. Bu Bişr-i Hāfī hāzretleriyle be-gāyet yār idi. Bir gün (10) Bişr-i Hāfī ol civāna eyitdi: Hāzret-i Hızır görmege ārzū eder misin? Eyitdi: (11) Ėderin, kanı ol devlet ki ve zihī sa‘ādet ki ben anuñ mübārek ṭal‘atin görem. (12) Hemān dem Bişr yerinden ṭurdı, ol civānuñ elin eline aldı, şehrden ṭaşra çıkardı. (13) Miyāne-i şahrāda bir ḳubbe-i Hādrā gördi. Hāzret-i Hızır yeşil libāslu bir pīr, ol (14) ḳubbenüñ içinde oturmuş çün mīr hemān yerinden ṭurdı, hıramān olup (15) ve varup Bişr aña selām vērđi. Hāzret-i Hızır ‘aleyke dēyü aldı ve eyitdi: (16) **62a** Bu yigit kimdür? Bişr eyitdi: Bir gāyet perhizkār civāndur, ḥizmet-i Perverdigārda (1) pehlevāndur. Hāzret-i Hızır su‘āl etdi ki bu civān hīç sipāhīlerle münā(2)sebet kesb edüp şoḥbet etmiş midür? Bişr eyitdi: Yok. Hızır eyitdi: Ya atası (3) etmiş midür? Bişr eyitdi: Ėtmişdür. Hızır eyitdi: Hīç atasından mīrās yēdi mi? (4) Bişr eyitdi: Yēdi, ḥayf dedi. Civān eydür: Çün bu sözi söyleşdük, (5) hemān dem ol ḳubbe-i Hādrā ile Hızır -‘aleyhi’s-selām- gözümdeñ gāyib oldı. Bir dahı (6) ben bī-çāre vü ‘āciz Hāzret-i Hızırı hergiz görmedüm.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

‘Askerīnün şakın (7) yēme yēmegin

Kim odur şüphesiz ḥarām-āmīz

Diler-iseñ <Hāzret-i> Hız(1)r muşā(8)ḥabetin

Eyle cānā ḥarāmdan perhīz

Hikāyet

İbrāhīm-i Şeybān eydür: Küffār-ı (9) ḥaksār pādişāhlarından birinün bir oğlu var idi, Müselmān olmışdı. (10) Atasından gizlü dīndār-idi. Nā-gāh atası aña āgāh oldı, diledi ki (11) helāk ēde. Oğlan ḥaberdār oldı kaçdı. Dār-ı İslāma gelüp selāmet (12) buldı. Ammā beyābānda idi. Tā bunun üzerine bir müddet geçdi (13). İttifāk bu nev-civān-ı gül-‘izār, bīmār oldı. Bir gün anuñ ‘ıyādetine (14) vardum, gördüm ḳurı yer üzerine zīr ü zeber olup yatur. Başı altında (15) bir ṭaş, ol iki çeşm-i siyāhından çeşmeler gibi akar yaş. Bīmārligi anı (16) **62b** gāyet zebün edüp ḥālīn dīgergün

eylemiş ve ruh-ı gülgünü berg-i hazân (1) gibi şararmış. Ol vücūd-ı nazenîni bu vechle göricek hazîn olup (2) ağladum. Nâr-ı şefkatle yüregümi dağladum ve eyitdüm: Sübhâna'llâh! Melikzâde (3) bunuñ gibi tenhâda üftâde olmuş ve hâne-i dîdeleri, ciger[i] kanla tolmış, (4) bir kimse yokdur ki bu bî-çârenüñ hâtırın ele alup derdinden istifsâr (5) êde ve hâlinden haberdâr ola dèyüp dest-mâlıyla gözlerinüñ yaşın (6) silüp başın kıldurup altına kaftanımı kıdum ve eyitdüm: Êy civân-ı bîmâr! (7) Göñlüñ ne diler? Eyitdi: Tatlu enâr. Hemân dem taşra çıkup eve gelüp (8) hem-civârumdan bir ip ile bir balta alup tağa vardum ve bir arka (9) odun kesüp getürdüm. Bâzâra iletdüm. Dört akçeye şatdum. (10) Tatlu enâr bulup aldum, getürüp önüne kıdum. Gözin açup beni gör(11)di. Ben eyitdüm: Tatlu enâr diledüñ idi, uşda getürdüm. Eyitdi: (12) Ne yêrden getürdüñ? Eyitdüm: Hem-civârumdan ip alup tağa vardum. (13) Odun kesüp getürdüm. Bâzâra iletdüm, şatdum. [Dört] akçeye enâr (14) bulup aldum. Saña getürdüm: Eyitdi: İp-ile balta alduğıñ kimesne ne (15) kişidür, şâlih midür yoħsa degül? Ol dem taşra çıkup istifsâr (16) **63a** êtdüm, şâlih degülmiş. Melûl olup geldüm. Aña haber vèrdüm. Hemân dem enârı (1) elinden yêre birağıp eyitdi: Yèmezsin şol nesneyi ki aña şâlih kişi şerîk (2) ola dèyüp hâli bir dürlü dağı oldu ve nuṭka mecâli kalmadı. Bildüm ki (3) hâlet-i mevtdür. Eyitdüm: Êy civân! Bir nesne söyle ya bir nesne iste. Anı iste(4)rin ki bir kerre Pîr Mimşâdı görüp şâd olam dağı eyitdi: Bu yerde (5) ki bizüz ol yerde ki Pîr Mimşâddur dèdi. Ben eyitdüm: Kaç günlük yoldur, (6) anı nice görürsin? Yigit yüzün döndürüp gözinden kaṭarât-ı (7) eşki yüzü üzre revâne kıldı. Aḥşâm namâzı vakti idi. Bu (8) sözi dèdügi vakt henüz yatsı namâzı olmamış idi ki (9) Pîr Mimşâdı gördüm. Kapudan içerü gelüp geldi. Ben ta'accübe kıldum hemân dem (10) yêrümde şıçrayup istikbâl eyledüm ve merḥabâ êtdüm, eyitdüm: Êy şeyḥ! Ne yêr(11)den gelürsüz? Eyitdi: Hücremden. Eyitdüm: Devlet hâneñüzden ne vakt (12) çıḳtuñuz? Eyitdi: Aḥşâm namâzını kıldum. Göñlüme geldi, meger bu yigit hazîn (13) ü enîndür, şâyed ki beni ârzü êder dèyü geldüm. Ol yigit dağı şeyḥi göricek (14) hemân kılkup pîri alup iki elin anuñ boynına ardup cân-ı şîrîni (15) Haḳka teslîm eyledi ve şeyḥ yine ta'zîm êdüp gitdi.

Meşnevî (16)

[Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/Fâ' ilün]

1 **63b** Şeyḥi şöyle sev ki sevdi bu civân

Kim görüp anı_êtdi teslîm-i cân (1)

Atası ve anası kâfir iken
Kıldı Hâk yolında fedâ<yı> cān u ten

Anları terk (2) etti İslāma gelüp
Cān u dilden şeyhinüñ elin öpüp

Aldı lezzet (3) dīn-i Aḥmedden tamām
Buldu devlet zī-sa'ādet ber-devām

5 Biz eben 'an-(4)cedd ki müslimzādeyüz
Kimsenüñ 'abdi degül āzādeyüz

Bizde ğayret yok (5) kāfirzāde teg
Yohsa şeyhe göñlümüzde var mı şek

Şekkümüz yok līk (6) bu emmāre nefis
Kıldı emrinde bizi āvāre nefis

Aldamışdur ca'lī (7) zīverle bizi
Bağlamışdur bir ipe ħarla bizi

Remz bu ki nefse uysa (8) bir kişi
Rūz [u] şeb ḥayvānladur anuñ işi

10 Ki bu nefsüñ şan'atıdur (9) ḥurd u ḥāb
Gēce <vü> gündüz tā olınca çün devābb

Şūret-i insānda (10) ḥayvān olmagil
Pādişehsen nefse derbān⁵⁰⁹ olmagil
Nefsine uyan (11) kişi ḥayvān olur

⁵⁰⁹ Yazma metinde “دربال” şeklinde yazılmıştır.

Her kim insāna uyar insān olur

Uyalum insāna (12) insān olalum

Taht-ı diller üzre sultān olalum

Cān-ı dilden (13) uyalum insāna biz

Buluruz tā cānib-i cānana <sezā> biz

15 Zīre insān vāşıl-ı (14) Allāh olur

Rāha rehbersiz giren güm-rāh olur

Bir ‘azīzi kim bula(15)lum dā’imā

Ola bize rāh-ı Hāda reh-nümā

Tā ölince olavüz anda revān (16)

64a Dīn yolında edevüz teslīm-i cān

Hikāyet

Horāsānda bir ‘azīz, kūt-ı (1) helāl bulmağcün Şāma vardı. Aña eyitdiler: Ey ehl-i helāl! Eger kūt-ı helāl (2) taleb eyler-iseñ Başraya var. Turup Başraya vardı. Hasan-ı Başrī hazretlerine (3) buluşup eyitdi: Bir hācete geldüm. Hasan eyitdi: Hācetün nedür ey hoş(4)-hışāl? Eyitdi: Bir loğma-i helāl. Hasan eyitdi: Anı ki sen istersin bende dahı (5) bulunmaz. Zīrā bu halk baña danışmadan nesne getürürler, aña i’tikādum yokdur, anı (6) dahı bir vaktde iftār ederüm ki murdār baña helāl ola. Ammā eger kūt-ı helāl (7) dilerseñ falān köye var. Anda yol üzerinde zirā‘at eyler bir yigit-i şāhib-i (8) devlet vardur, kūt-ı helāl andan taleb eyle. Ol ‘azīz, Hasan-ı Başrīnün (9) katından gidüp ol köye vardı, gördi yol başında bir yigit, iki (10) öküzü önüne alup zirā‘at eder. Tarlanun bir tarafına şu komış ve bir (11) tarafına ‘alef. Nemedden bir kamçı eline alup ol öküzleri sürer. Çün (12) ‘alef olduğu tarafa gelicek ‘alef vèrür ve çün şu olduğu tarafa varıcağ (13) şu vèrür. Bu tarīk üzre iken <eker> ol ‘azīz eydür: İlerü varup selām (14) vèrdüm, selāmum alup eyitdi: Ne istersin? Ben eytdüm: Senden kūt-ı (15) helāl isterin. Çün ol yigit benden bu sözi eşitdi, gör ki ne (16) **64b** iş etti? Derün-ı dilden āh edüp eyitdi: Ey ‘azīz! Āgāh ol. Eger bu hā(1)cetün geçen yıllarda ‘arz edeydün devā

olmurdı ve diledüğüñ bulunur(2)dı. Ammā şimdi baña bir şüphe gelmişdür. Ol sebeb ile ki bir gün bu ö(3)küzleri diñlensünler içün şalıverdüm, birbiri-y-ile uruşdılar. Birisi kaçup (4) biregü tarlasına girdi, yağmur yağmışdı. Yêr yaş idi, ayağına (5) bulaşdı. Andan benüm tarlama geldi, ol tarlanuñ toprağı benüm tarlamuñ (6) toprağına karışdı. Ol zamāndan berü benüm dağı şüphem vardur. Beni ma'zûr (7) tut ki benüm kütüm dağı bu yüzdendür dèyüp zirā'ata başladı.

Kıt'a (8)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Rûz [u] şeb bir helâl loğma içün

Geşt ederler cihānı ehlu'llāh (9)

Ya ölince zirā'at eylerler

Ëtmek-içün 'ibādet [ehl]u'llāh

Hikāyet

Bu ümmet (10) ulularından bir 'azîz var idi, be-gāyet perhizkār idi adına Vüheyb (11) bin Verdü'l-Mekkî dèrler idi. Hiç nesne iftār étmezdi tā anuñ aşlın (12) istifsār édüp bulmayınca. Bir vaqt Mekke-i Mükerrremde bâb-ı şafâ katında bir (13) zenbîl hurmā komışlar ki şatalar. Bir kişi diledi ki şatun ala, kimseye şor(14)dı ki bu hurmā ne yèrdendür ve kimüñ bâğındandur ve kimden şatun alduñ (15) yoğsa bahşış midür? Ve'l-hāşıl şol kadar teftiş étđi ki şāhib-i hurmā (16) **65a** dil-rîş oldı, ğazaba gelüp eyitdi: Êy 'azîz! Nice bir söylersin, almağ (1) dilerseñ al yoğsa étme kâl. O 'azîz eyitdi: Korkarın ki biregü bâğından (2) getürmiş olasın. Hurma-fürüş eyitdi: Êy bî-hüş! Bu nānı ki sen (3) yersin, buğdayını Mışrdan getürmişlerdür. Mışrda hūd helâl kande (4) ele girür? Niçün nānuñda bu kadar ihtiyāt étmezsın ki benüm hurmāmda eder(5)sın? Ol 'azîz bu sözi eşidicek āh édüp doldı, eyitdi: (6) Cihānuñ 'ahdi benüm üzerüme olsun ki hîç ağzuma ta'ām (7) almayam tā ol vaqte dek ki murdār bana helâl ola. Andan soñra üç (8) gün üç gècede bir kerre şavmın açardı. Çün şavmın bozmağa (9) dileyeydi, bir pāre étmegi önüne koyup eydürdi: İlāhî! Cümle sırlardan (10) agāhsın. Bilürin ki bu murdār u hārām degüldür ve sen bilürsin ki baña (11) helâldür. Ben açlıqdan zebün olup hālim dîgergün olmuşdur ve (12) mecālüm qalmamışdur ve murdār baña helâl olmuşdur. Bār-ı Hudāyā, beni (13) rahm édüp 'afv eyleyesin, kıyāmetde baña su'al étmeyesin dèr idi (14) dağı ol pāre étmegi şuya koyup tirid eyler

idi andan şoñra yêr (15) idi dañı ağılayup dêr idi: Çün murdâr görem nâ-çâr yêrüm dêr (16) **65b** idi dañı dönüp şākirdlerine eydürdi: Zinhâr loğmañuzı (1) şaklañ ve ihtiyât eyleñ ki eger ol kadar namâz kılsañuz ki arkañuz iki (2) kat olsa ve gece vü gündüz ayağ üzre olsañuz kıyâmetde (3) hiç fâyidesi olmaz ve kıyâmetde ħalâş bulamazsın tâ buñunuñuzı (4) ħarâmdan şaklamayınca.

Qıı‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Ger dilerseñ ‘ibâdetün nûrın

Ĥâşıl (5) eyle ħuzûr êy dervîş

Yême hergiz ħarâm loğma şakın (6)

Tâ içün ola turur êy dervîş

Ĥikâyet

Şehr-i Sîstânda bir pîr-i (7) ehl-i ħâl var-idi. Cemî‘-i zamânda kıt-ı ħelâl arardı. Aña eyitdiler ki (8) falân şehre var, anda zirâ‘at êder bir ruhbân vardur. Eger kıt-ı (9) ħelâl dilerseñ andan dile ki anuñ ziyâ‘ı eben ‘an-cedd mîrâşdur. Bu (10) pîr-i mübârek hemân dem yâbâna kadem koyup revâne oldı, varup (11) ruhbâna buluşdı. Ruhbân eyitdi: Ne yêrden gelürsin? Pîr eyitdi: (12) Sîstândan gelürem ki senden kıt-ı ħelâl taleb êderem. Ruhbân (13) eyitdi: Sîstânda bulınmadı mı ki bu kadar günlük yolu hezâr zahmet (14) birle geldün? Pîr eyitdi: Buldum ammâ ħelâl taleb êdem, beni saña gönder(15)diler. Ruhbân eyitdi: Belî benüm ġallem ki vardur ebâ u ecdâdumdan (16) **66a** kalmışdur. Şâyed ki baña ħelâl ola ve ammâ senün aqçeñ ki var(1)dur bilmezin ki nice kesb eyledün? Eger ħelâl ise saña ġalle vëreyin (2).

Qıı‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Müslimün kâfir ola farkında

Bir ħelâl u ħarâm farkında

Ĥayretün kanı [senün] (3) êy müslim

Tîğ ferağı yûri kıo farkında

Ĥikâyet

Kehmes bin Hâsen bir gün (4) yârânıyla oturmuşdı. Elinde bir dînâr var-idi, helâl mâldan idi. (5) Nâ-gâh elinden düşdi. Anı gözedürdüm. Yârânı hemân dem arayup (6) buldı. Pîr aña bakup eyitdi: Bilmezin ki bu benüm midür yoḥsa âḥar kimsenüñ (7) mi? Eyitdiler: Êy şeyḥ! Biz cemî'ümüz bundayuz. Aramuza bir kimesne gelmedi ve (8) hiçbirümüzüñ bir dînârı yokdur, elbette bu dînâr sizüñdür. Pîr eyitdi: (9) Şâyed bizden evvel bir kimse bu araya gelmiş gitmiş ola, bu dînâr (10) andan düşmiş ola. Her çend ki söylediler çâre olup dînâra (11) meyl êtdüremediler.

Qıṭ'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Döndürüpdür yüzüni dünyâdan (12)

Merd-i 'uqbâ olan bilüp ḥâlin

El uzatmaz önünden almağa (13)

Gayrıya nisbet eyleyüp mâlın

Hikâyet

Ol sırr-ı sulṭân-ı 'aşka (14) maḥrem ya'nî İbrâhîm bin Edhem -raḥmetu'llâhi 'aleyh- eydür: Bir zamânda (15) Beytü'l-Muḳaddesde idüm. Çün gece êrdi, yatsu namâzı kılındı. (16) **66b** Halk taḡılup herbiri maḳâmlu maḳâmına girdi. Ben mescid içinde tenhâ ḳaldum, (1) bir kûşeye varup muraḳabeye vardum. Çün gecedden bir miḳdâr geçdi, gördüm, (2) iki melek felekden inüp bu mescide girdiler, miḥrâb önünde turdılar. Biribirine (3) eyitdiler ki âdem râyiḥası gelür. Ol birisi eyitdi: İbrâhîm-i Edhem-i Belḥî. Ol (4) biri eyitdi: Belî. Eyitdi: Bu bîçâre vü âvâre bu ḳadar renc ü belâ vü derd ü 'anâ çeküp (5) cehdler eyledi tâ bir derece ḥâşıl êdince anı daḥı bir ḥaṭâ ile elinden çıkarup (6) ol biri eyitdi: Nice ḥaṭâ êtdi? Bir vaḳt Başrada ḥurmâ şatun aldı, yere (7) baḳdı, gördi bir dâne ḥurmâ yatur, kendüden düşmiş şandı, elin şıvandı (8) aldı, yêdi. Hemân dem ki ol dâne-i ḥurmâ anuñ ma'idesine indi. Haḳ Te'âlâ (9) anı ol dereceden aşığa düşürdi. İbrâhîm eydür: Çün bu sözi ol (10) meleklerden gūş êtdüm, hemân dem gūş [u] ḥurūş eyleyüp yüzüme tabancalar urup (11) giryân oldum. Mescidden taşra çıkup Başra cānibine revâne oldum. Ol (12) ḥarâretle Başraya vardum. Ol ḥurmâ alduḡum kimseden yine ḥurmâ aldum, alduḡum (13) ḥurmānuñ bir danesini aña vèrüp eyitdüm: Êy civānmerd! Bir zamânda senden (14) ḥurmâ aldum idi. Yerde bir dâne ḥurmâ bulup yedüm idi. Benüm şandum idi (15) meger senüñ imiş.

İmdi şimdi bu hürmayı anuñ ‘ivażına al ve luţf édüp (16) **67a** anı baña helâl eyle. Hürmâ-fürüş çün bu sözi eşitdi, gör ki ne iş étđi. (1) Cüş u hurüş édüp ağladı ve nâr-ı şefkatle yüregın tağladı. Dil-rîş (2) olup helâl olsun, dervîş dèđi. İbrâhîm dönüp yine Beytü’l-Muqaddese (3) geldi, girdi. Çün gece olup yatsu namâzından soñra yine mescid hâlî (4) kaldı. İbrâhîm eydür: Gördüm yine ol iki melek felekden geldiler, birbirine yine (5) âdem râyihası gelür ancak dèđi[ler]. Biri eyitdi: Belî İbrâhîm bin Edhemdür. Biri: (6) Şol bir dâne hürmâ sebebiyle derecesinden aşğa düşen İbrâhîm mi? Eyitdi: (7) Belî, Hâk Te‘âlâ anı yine derecesine irgürdi.

Qıt‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Hâk sülûkinde dâne-i (8) hürmâ

Sâlike oldı mâni‘ derece

Bu tarîkatde hod küf(ü)r gibidür

Olsa (9) dervîş qâmi‘ derece

El-Bâbü’s-Sâdis: Der-Riyâzet-i Nefs ve Qahr-Kerden-i (10) Nefs-i H‘îş Râ
[Hikâyet]

Ol dâhil olmayan şamuya Ya‘nî Şeyh Bâyezîd-i Bisţâmîye -rahmetu’llâh- (11) eyitdiler: Hâk -Sübhânehu ve Te‘âlâ- saña eyledügi eyüliklerden birisin bize söyle, (12) eşidelüm. Hâk mu‘în olursa biz dağı aña göre iş edelüm. Bâyezîd (13) eyitdi: Ol ihsânları ki Hâk baña eylemişdür, ben anları size zebân-ıla (14) beyân edemezsin ve esrârını ‘ayân edemezsin. Ammâ ol mu‘âmeleler(15)den ki tenümüze bu za‘îf bedenümüze etmişüzdür, birisin size dèyelüm. (16) **67b** Bir gece uyğudan uyandum, kendüme eyitdüm ki tırıvêr dik, oğuş vakti (1) geldi. Nefsüm bir pâre kâhillik eyledi, tırmaq aña ağır geldi. Ol miqdâr (2) tevakkuf étđi ki bir kimse sübhâna’llâh eyitse. Pes andan soñra tırdum, (3) nefşüme eyitdüm: Ey bî-edeb! Hızmet-i Çalab böyle mi edâ olunur ya vuslat-ı (4) Rab âsân mı bulunur? Siz ol yere yetişdürürsün ki hızmet-i Bârîde kâ(5)hillik mi edersin ki sen güçle hızmetde olmaq gereksin. Kendümle tefekküre (6) vardum ki nefşüme bu tekâsül neden vâkı‘ olmuşdur. Yâduma geldi ki bir (7) dem şuyı ziyâdece içmişem her gece ki ‘âdetümden. Eyitdüm ki bu nefşümüñ (8) kâhilligi andandur. ‘Ahd étđüm ki bir yıl şu içmeyem. Çün bir yıl tamâm oldı, (9) ben şu içmedüm. Çün şusızlık hâdden geçdi. Bir içüm şuya bir avuç (10) toprak

karışdurdum ki içem tā boğazum ıslana ve eyitdüm ki ëy ten! Efendüñ (11) hizmetindesin, cān vër yoḥsa saña ne şu vëürin ne nān. Seni (12) şöyle ‘uryān ve aç ve şusız [bırağurın].

[Kıṭ‘a]

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bir nefes bu (...) ⁵¹⁰

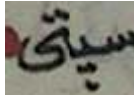
Eyler-iseñ olur saña (13) münkād

Yoḥsa her dem ki bula ‘āb u ‘alef

Tünd ü bed-ḥūy serkeş ola (14) çü bād

Hikāyet

Ululardan birisi şöyle rivāyet etti ki bir (15) zamānda sefere gitdüm. Berr ü beyābānda tenhā kaldum. Çün gündüz tamām (16) **68a** olup aḥşām erdi. Bir yerde olurdum. Zīrā ḡāyetde yorulmuşdum ki (1) şabāḥdan aḥşāma degin yürümişdüm, āfītāb daḥı baña ḥayli germiyyet (2) gösterüp tenümi bī-tāb⁵¹¹ etmişti. Nefsüme eyitdüm: Ëy nefis! Ne ta‘ām (3) ne şarāb ve ne maḡām var ve ne aşḥāb. Yërümden тұrup Ḥudānuñ (4) farīzasını edā etdüm ve daḥı bir sā‘at miḡdārı ārām eyledüm. Andan soñra (5) eyitdüm: Ëy nefis! İki rek‘at namāz daḥı kılayın dëyüp тұrıgeldüm, iki (6) rek‘at namāz kıldum. Evvel rek‘atde sūre-i Baḡara ve ikinci rek‘atde Āl-i (7) İmrān sūresin okıdum. Çün selām vërdüm. Nefis eyitdi: Beni depeledüñ. (8) Ben eyitdüm nefsüme: Şimden gërü yat rāḡat ol. Çün тұrdum ki yatam, (9) gördüm bir kişi gelür, bir elinde bir zenbīl ḥurmā-y-ıla pür ve bir elinde bir (10) ibriḡ mā-y-ıla pür ve baḡalinde daḥı bir çörek getirüp getürdi. Öñümde (11) ḡodı daḥı selām verdi, selāmın alup eyitdüm: Nedür ve bunı ne yër(12)den getürdüñ? Eyitdi: Evümde uyurdum, düşümde gördüm, bir kimse (13) baña eydür: Fālān yerde bir dōstumuz dermānde olup aç ve şusız ḡalmışdur, (14) тұr evüñde olanca ta‘āmdan aña ilet ki şavmın aç, hemān dem (15) uyḡudan uyandum, тұrdum, evümde olan ta‘āmdan getürdüm, hizmetüñe (16) **68b** erişdürdüm ki

⁵¹⁰ Yazma metinde şeklindeki kelime okunamamıştır.

⁵¹¹ Yazma metinde “ياب” şeklinde yazılmıştır.

şavmuñuzı şıyasız. Ben eyitdüm: Bu menzilden senüñ evüñe (1) ne miqdâr yêrdür?
Eyitdi: İki fersengdür.

Qıt'a

[Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Kim olur-ısa şâyim-i dâyim (2)

İki ferseng aña bir adım olur

Qande isterse anda qor qademin

Tayy êdüp (3) her mekânı 'âzim olur

Hikâyet

Ol 'âşık-ı dîzâr ya'nî Mâlik-i Dînâr (4) -rahmetu'llâh- riyâzet-i nefste şol dereceye êrmişdi ki yıllar olurdu ki (5) hîç ekşi ve tatlı yemez idi ve hîç etmek katığı nesne ağzına qomazdı (6) mîve kısmından yaşı olsun ve kuruşu olsun. Meger gece olıcaq (7) girdeci dükkânına varurdu bir aqçe vêrüp iki girde alurdu ve anuñla (8) orucın açardı gâh gâh. İttifâq şöyle vâkı' olurdu ki ol girdeler (9) ısıcaq olurdu. Nefsini anuñla şâd êdüp iftâr êderdi (10). Kamu 'ömrinde katığı ol idi. Meger günlerde bir gün nâlende oldu. (11) Şöyle ki ol nâlendelikden za'f galebe êtdi. Ol gün gönline (12) et hevâsı düşdi. Bîmârlar ârzü eyledüğü gibi. Bir gün ve iki gün ve on gün (13) şabr eyledi, bu nefsi şūma cebr eyledi. Tâ hâdden geçüp tākati tāk (14) oldu. Âteş-i cū'a ihrāk derecesine varıcaq tūrdı. Başçı dü(15)kkânına vardı. Başçıdan pişmiş paça alup yeñine koydı dağı (16) 69a gitdi. Ol başçı, şākirdini anuñ ardınca gönderüp eyitdi: Var, gör, (1) şol alduğı paçayı neyler ve nice êder? Bir zamāndan soñra şākird dīde-giryān u (2) ciger-büryān olup geldi ve üstādına eyitdi: Bu aradan ki gitdi şehir ucına (3) çıkdı ve yeñinden evvel alduğı paçayı çıkarup qoqdı bir iki üç kerre, yine (4) yükine koydı ve kendüye eyitdi: Bu qadar yêter mi yohsa yêtmez mi? Saña bundan (5) ziyāde gerekmez dēyüp yükünden çıkardı, bir dervīşe verdi, andan bu âyet-i (6) şerīfi okıdı: *Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭma'innetü irci t' ilā-rabbiki raḫiyeten* (7) *marḫıyye*.⁵¹² Ey benüm za'if tenüm! Bu renc ü miñnetler yükini ki saña yükledürin (8) ve bu ârzü [vü] minnetler ki êdersin saña vermezsin. Şanur mısın ki 'adāvetden eylerin. (9) Yok yok,

⁵¹² "Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O'ndan razı, O da senden hoşnut olarak rabbine dön." Fecri 89/27-28.

murādum hulletdür. Seni hurkat-i nār-ı caḥimden ḥalāş édüp (10) vuşlat-ı raḥmet-i Raḥīme erişdürmekdür. Birkaç gün şabr édüp nefşüne (11) cebr eyle, baña yoldaşlık ét ki bu belā vü miḥnetler ve bu ‘anā vü zaḥmetler yakın zamānda (12) nihāyetin bulup bī-şekk velayete, ni‘met-i bī-gāyete düşesin ki ol ni‘mete (13) hergiz zevāl olınmaya ve bir rāḥata düşesin ki aşlā aña mişāl bulınmaya (14).

Kaşīde Der-Naşīhat-i Nefs ve Mezemmet-i Dünyā

[Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 Ëy nefş göre bir iki gün (15) bār-ı miḥneti
Çek bunda anda tā bulasın emn [ü] rāḥatı

Cū [u] ‘ataş belāsına (16) **69b** şabr eyle bunda sen
Ḳan anda āb-ı Kevşere yē dürlü ni‘meti

Ol dürlü ni‘meti (1) ki Kelām-ı Ḳadīimde
Vaşf eylemiş-durur anı Allāh ḥazreti

Dünyāya ve içinde(2)kine eyleme nazar
Ḳıl ārzü-yı ḥūr [u] rıdvān-ı cenneti

- 5 Belki hevā-yı cenneti (3) başuñdan ayır⁵¹³
Bulmaḳ dilerseñ ol yüce Sübhāna vuşlatı

Dünyā beḳāsına (4) şaḳın étme sen i‘tikād
Zīrā ki bir nefes-durur ancaḳ iḳāmeti

Dünyā karār(5)gāh degüldür dēdi Ḥudā
Mesken edinme ḳo yüri étme denāneti (6)

Dünyā-yı dūna ḥāne-i miḥnet dēdi Resül
Eblehdür ol ki isteye dünyāda (7) rāḥatı

⁵¹³ Bu mısranın vezni bozuktur.

Dünyāya vërme göñlüñi kim vërdi ‘ākıbet
Çekdi belā vü derd ğam (8) u renc ü miñneti

10 Dünyā memālikine benümdür dèyen mülük
Şimdi türāb içre çeker(9)ler nedāmeti

Dünyā yüzüñe güldüğüñe ħurrem olma kim
Güldüğü ağlamağdur anuñ (10) bil ħaķıķati

Dünyā ‘acūzesi düzinüp bir gelin gibi
Varmağ-durur hezār ere her (11) demde ‘ādeti

Dünyāya sāħire dèdi Sultān-ı enbiyā
Eyle ħazer ki ètmeye (12) tā mekr [ü] ħileyi
Ĥikāyet

Ol Ĥazret-i Ĥızruñ hem-demi ya‘nī Ĥabīb-i (13) ‘Acemī -raħmetu’llāhi ‘aleyh-māyil-i Ĥavvā-yı cān olup nefsine yedi yıl ārzū-yı (14) büryān ètdür[me]di. Yıldan yıla nefsini öldürdi intikām ètmekçün. (15) Çün yedi yıl tamām oldı, nefsüñ taķāzāsından incinüp (16) **70a** tırdı. Büryāncı dükkānına vardı. Buçuklık büryān aldı, yeñine (1) koyup evinden yaña gitdi. Yolda ‘uryān bir oğlan gördi, eyitdi: (2) Kimüñ oğlusın? Oğlan eyitdi: Atam yoğdur, yetīmem. Ĥabīb eyitdi: (3) Atañuñ adı ne idi? Yetīm eyitdi: ‘Abdü’l-kerīm idi. Ĥabīb eyitdi: (4) Ben senüñ atañı bildüm, benüm hıç nesnem yoğdur ki saña vèrem dèyüp (5) hemān ol büryānı yeñinden çıkarup ol yetīm-i ‘uryāna verdi, (6) kendü gene aç ħalup aldı, yüriyüvèrdi varup ħücesine girdi (7).

Ĥıķ’a
[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]
Sen de merd-i Ĥaķ olmak ister-iseñ
Yaluñuz yème nānuñ èy (8) mü’min

Vèremezseñ nānuñı tamām sen
Efķār-ı nāsa bārī vèr nīmın

Kim ki to(9)yursa bir yaluñ açı

Hakka kurbet bulup ola imin

‘Asek olmaz Hudā-yı tālib (10) olan

Der-miyān eder ol zer ü sīmin

Hikāyet

İki pīr var idi. Ni‘met-i dünyā(11)dan sīr olmuşlardı. Tarīk-i Hakda kaṭ‘-ı maḳāmāt edüp derece-i keşf ü (12) kerāmāt bulmuşlardı. Şöyle āb üzerinde çün ḥabāb-revendeler idi (13). Nitekim yeryüzinde bir gün, ittifāk bir köye erdiler, vardılar ki gezdiler, bir kimesne (14) bunları görüp evine getürdi. Bunlar için kaygana pişürüp önlerine kōdı. (15) Birisinün nefsi bunu ārzū eder imiş. Şabr edemeyüp ekl eyledi ve birisi (16) **70b** nefesine cebr eyleyüp şabr eyledi, hīç yemedi. Çün ol yerden gitdiler. İttifāk bir ırmāk (1) kenārına yētdiler, ‘ādet-i kadīme üzre āb üzre çün ḥabāb–revāne oldılar, ol (2) birisi ki kayganadan vāfir yemişdi, ayağı şuya batdı, ol bir kişi ki yememişdi, (3) yürüdi, gitdi ve bu taḥayyürde kaldı. Ol eyitdi: Ėy pīr! Seni kaygana sīr edüp (4) şuya baturdı dēdi daḥı şuyuñ öte yaḳasına geṇüp gitdi, menzil aldı, (5) bu, şuyuñ berī yaḳasında kaldı. Çün gece oldu, uyḥu gözine tōldı, (6) düşünde ol şü geṇen pīre tuş geldi. Ol buña eyitdi: Ėy pīr! kayganadan (7) olduñ sīr. Anuñçün menzile ermedün, ḳalduñ dēr. Bilmez misin ki bu nefsi-şūm ārzūsın (8) vērēn Hudā-perest olmaz ve murādın bulmaz ve içi nūr-ıla tōlmaz dēdi.

Ḳıṭ‘a (9)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Faḳālāt-ıla etme pūr şikemün

Bulasın tā ki baḥr-i nefse tarīk

Nitekim olsa çok (10) yüki geminün

Olısar lā-būd ol baḥ(i)rde ġarīk

Hikāyet

Ol şāḥib-i kerem ya‘nī Ḥātim-i (11) Eşam -raḥmetu’llāhi ‘aleyh- bir gün şākirdine bir direm vērēdi ki vara bāzāra, keşīr ala, (12) getüre. Şākird diremi alup taşra çıkdı. Yolda bir pīr gördi, merkebe iki çuval (13) yükletmiş keşīr alın dēyüp çağurur. Şākird eyitdi: Ėy pīr! Bir aḳṇelīk keşīr vēr. (14) Keşīr-fürüş hoş dēyüp maḥalleyi ser-

tā-ser geşt eyledi. Āhîr bir çapu açılıp (15) bir kişi çıkdı, keşîr-fürûş ol kişiye eyitdi: Destûr vërür misin ki bu çuvalı (16) **71a** kapuñ önünde indürem? Bu kimesneye keşîr vërüp bâkisin yine merkebe yükledem, (1) ol kişi hoş dèdi. Pîr-i keşîr-fürûş merkebden çuvalı indürüp aqçeyi (2) vezn ètdi, gördi aqçenüñ bir miqdâr ağırlığı var ğayrı aqçelerden. Şākird (3) eyitdi: Ol ağırca kadarı dahı keşîr vër. Pîr eyitdi: Hāne şāhibinden bir (4) aqçelik vërmege destûr almışdum, ziyāde vërmezsin ve eger dilerseñ bir yere (5) dahı varalum, destûr dileyelüm tā ol ağırca kadar dahı vërem dëyüp pîr gitdi, (6) şākird dahı ardınca bir yere varup destûr diledi. Pîr ol ağırca kadar (7) keşîr vërdi. Şākird dahı keşîri üstādı katına getürdi ve keşîr-fürûş (8) hikāyetin dèdi. Hātım ‘acebe qalup eyitdi: Bu işi ğāyet ulu kişi èder (9) dëyüp yarındası yine ol şākirdine bir aqçe vërüp eyitdi: Var yine ol (10) kişiden keşîr al, ğayrı kişiden şaķın alma dèdi. Çün şākird taşra çıkdı. (11) İttifāk ol pîri yine soķak içre tuş gelüp eyitdi: Èy pîr-i keşîr-fürûş! (12) Baña yine bir aqçelik keşîr vër. Pîr eyitdi: Èy yigit! Yoħsa her gün keşîr mi yërsin? (13) Şākird eyitdi: Yok ben Hātım-i Eşam hazretlerinüñ şākirdiyem anuñçün aluram (14). Pîr eyitdi: Ma‘lüm oldu ki Hātımüñ nefsi her ne dilerse bulurmuş, Hātım (15) dahı nefsi muradınca olurmuş ol Allāh haķķı ki ben pîr yıllarca keşîr şatarın (16) **71b** her gün nefsüm ārzü èder ki yëye henüz yıl tamām olmışdur vërmemişem (1).

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Vërse dervîş nefsinüñ dilegin

Dilegi Hāķ katında geçmez anuñ

Aña (2) dervîş dëmez ehlu’llāh

Kim odur bende bu nefes nenüñ

Hikāyet

Ol şāhib-i (3) devlet-i derecāt-ı qudsiyye ya‘nî Ebu’l-Kāsım-ı Qādisiyye eydür: Bir vaķt seyā(4)hatde iken kendü şehrüme ‘azm èdüp gitdüm. Çünki şehre yëtdüm, (5) nışfu’l-leylde hātifden bir āvāze geldi ki tamāmet şehir halkı eşitdiler (6). Āġāh oluñ ki Allāh dostlarından birisi kendüsini zindāna koymışdur, (7) anı vādî-yi sibā‘da bula[sız]. Eger varmazsañuz aña ‘azım ü delim belā yetişür (8). Şehir halkı bu āvāzı eşidüp bir yere geldiler, şehrdən çıkup gitdiler (9) tā vādî-yi sibā‘a yëtdiler, şaġa ve sola nazar ètdiler. Ebu’l-Hüseyn-i Nürî (10) hazretlerini gördiler, bir yerde bir qazılmış

meşhed çukurına girüp yatmış, (11) uyumuş. Merdümle uyarup ata bindürdiler. Hezār ta'zīm ü ikrām-ile şehre (12) getürüp benüm evüme kondurdılar. Bir nice gün benümle olduğdan soñra gitmek (13) kaşdın eyledi. Eyitdük: Kim bize lāzım oldı kim siz kendüñüzi vādī-yi (14) Sibā'da⁵¹⁴ maqbere çukurına koymañuza sebeb ne vāqı' olmışdur bile(15)vüz. Eyitdi: Yoldan geldüm, ol vādiye yetişecek şehir ırakdan zāhir (16) **72a** oldı, nefsum şād u hürrem olup eyitdi: Uşda Kādisiyye, benüm anda dostlarum (1) vardur, varıcağ şimdi beni ni'metlerle konaqlarlar, fāhir libāslarla bezer(2)ler. Bir nice gün rāhat olup 'işret süresin. Kendüme eyitdüm: (3) Katlan, sen yemekle ve geymekle bu kadar şāz u hurrem olursın hemi bi-ħaqqın āsumān (4) u zemīn seni bu vādide hemīn zindāna koyam. Seni şöyle koyam şanur mısın ki (5) saña uyam tā ölince ki bir dahı Kādisiyyeyi görmeyesin.

Qıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Vermeyüp (6) sen de nefsün istediğin

Maħbes-i cū'da anı ħabs et

Saňa da (7) dostān-ı rūḫānī

Gelicek tır olarla bile git

Ḥikāyet

Ol nefesine (8) cevvar ya'nī Mālik bin Dīnār -rahmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Bir gece 'ālem-i ḫābda (9) bir kimse ḫitāb edüp baňa eyitdi ki tır, falān yere var ki bizüm (10) anda bir dostumuz var, seni ārzū eyler. Bir iki gün, ittifāğ düşmedi (11) varamadum tā üç gece vāqı'amda pey-ā-pey böyle vāqı' oldı, üçünci (12) gün tırdum, gitdüm, ol maqāma yetdüm, gördüm bir şahş tırmış,(13) ezān u namāz okıdı. İlerü vardum, selām vırdüm, 'aleyke's-selām (14) yā Mālik bin Dīnār dedı. Ta'accüb edüp eyitdüm: Ey şeyḫ-i büzürgvār! (15) Beni görmüş degülsin, nice bildün ki ben Mālik bin Dīnārum. Eyitdi: (16) **72b** Ol kimse ki seni baňa getürdi, ol bildürdi. Çün mescide girdük, (1) namāz kılduğ ve namāzdan fāriğ olıcağ elüme yapışup beni evine iletı. (2) Öñüme bir pāre arpa etmegin kodı. Ben dahı elüm uzadup eyitdüm: (3) Dirīgā! N'olaydı, bir pāre nemek olaydı bu etmek yēnürdi. Bir pīrūñ bir (4) pīrezeni var-ıdı.

⁵¹⁴ Yazma metinde “سُبَاع” şeklinde ötreli harekelendirilmiştir.

Kızcuğazına eyitdi: Tur, şol şu bardağını getir, (5) bakkal dükkânına var, tutı kı bize bir pâre tuz al getir. Duhter hemân dem (6) bardağı getürdi, gitdi, varup bir pâre tuz getürdi. Çün elüm uza(7)dup ol nân u nemegi yedüm. Çün fâriğ oldum, eyitdüm: Elhamdüli'llâh ki Huḍâ-yı 'azze ve (8) celle baña ḡanâ'at mülkini ezel vèrmişdür. Pîrezen eyitdi: Êy şeyḡ! (9) Eger sende ḡanâ'at olaydı, bizüm bardağumuz bakḡâl dükkânında tutuda (10) olmazdı. Nice ḡanâ'atüñ var senüñ ki bizden arpa êtmegine ḡatıḡ (11) istersin? On sekiz yıldır ki bizüm evümüzde êtmege ḡatıḡ olmamışdur (12). Çün Mâlik-i Dînâr pîrezenden bu güftârı eşitdi, gör ki ne iş (13) êtdi. Hemân dem derûn-ı dilden bir kerre âh êdüp cüş u ḡurüş (14) eyledi, yaḡasın ḡâk êdüp yüzini ḡâke sürdi, zâr u zâr (15) ağladı. Nâr-ı nedâmetle yüregın daḡlayup tûrdı gitdi.

Beyt⁵¹⁵ (16)

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

73a Ḳurb-ı Ḥaḡ ister-iseñ êy dervîş

Dileme arpa êtmegine ḡatıḡ (1)

Bâbü's-Sâbi': Der-Renc Borden ve Cehd Kerden Ender- 'İbâdât-ı Ḥaḡ (2)
-Sübḡānehu ve Te'ālā Celle Celālūhu-

Ḥikāyet

Ol burc-ı âsumân-ı sa'âdetde olan (3) ḡazret-i emîrû'l-mü'minîn 'Ömer ibnü'l-Ḥaṡṡâba -raḡıya'llāhu 'anh- eyitdiler: Yâ emîr(4)e'l-mü'minîn! Bu ḡadar renc ü belâ yükini vücûd-ı şerîfüñüze ve 'unşur-ı laṡîfüñüze ki yükledür(5)siz, her gün şabâḡdan ve aḡşâm degin ḡalḡuñ meşâliḡine meşḡûl olursız (6) ve her gece şabâḡa dek tâ'at-i Bârîde ḡıyâmda tûrursız, bir sâ'at ârām (7) eylemezsiz, ya ne vaḡt yatup uyursız? Mübârek dehânın açup ve şîrîn (8) zebânın depredüp eyitdi: Nice uyuyayın ki eger gündüz yatup uyursam (9) bî-ḡâre ra'ıyyet zâyî' olup ḡıyâmetde bî-ḡâre ḡaluram. Pes gündüz (10) meşâliḡ-i müslimînde olmaḡ gerek ve gece 'ibâdât-ı Rabbü'l-'Âlemînde olmaḡ (11) gerek. Bir kişi ki iki cihân şuḡlına meşḡûl ola, ol nice uyur ve nice râḡat (12) olur.

Ḳıṡ'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Bunda kim çekse renc bir iki gün

⁵¹⁵ Yazma metinde “Ḳıṡ'a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “beyt” formundadır.

Bulısar anda rāhat-ı ebedī (13)

Hicret-i hırd [u] h̄ārı bunda gören

Göriser anda vuşlat-ı Şamedī

Hikāyet (14)

Tābī'inden bir er var idi adına Mesrūk ibnü'l-Ecda' dërlerdi. (15) Kaçan kim namāza şürü' edeydi, kıyāmda şol kadar tururdi ki iki sākı (16) **73b** şişerdi rāhat-ı bākī içün. 'İyālî ardından ol hālî görüp zār (1) u zār ağarlardı ve āteş-i şefkatle yüregın dağlardı. Bir gün vālidesi (2) aña ağlayup eyitdi: Ėy oğul! Ten-i za'ıfūñi görüp ve cān-ı nahıfūñi (3) niçün esirgemezsın ve bir sâ'at rāhat olmazsın? Bu kadar renc ü belā (4) vü derd ü 'anā yükini ten-i za'ıfūñe yükledürsın? Cehennemi senüñçün halk etmediler. (5) Ol merd-i Hāk eyitdi: Ėy mādër-i müşfıka! Muħakkağ bil ki çāker olana, renc ü (6) belā çekmekden ġayrıya çäre yokdur ve kıyāmet güninde iki hālden taşra (7) hāl yokdur egerçi ki ahvāl çokdur ya necāt bulam ya dermānde olam. Eger (8) Hākkuñ fażlıyla necāt bulursam hoş ve eger dermānde olursam bārī (9) tākatim vüs'ati var-iken tā'at etmiş olam ve enbiyā vü evliyā yolına gitmiş (10) olam ki tā rüz-ı kıyāmet ber-ħasret kalmaya[m], vehm-i nedāmet çeküp (11) kendümi melāmet eylemeyem ki bu dükeli senüñ kähilligüñden düşdi (12). Çün bu 'azīze bi-emr-i Huḍā-yı 'azze ve celle peyk-i ecel erüp geldi, mevt haberin (13) vërdi. Bu dağı zār u zār ağlamağa girdi. Vālidesi bu hālî görüp (14) gözlerinden hün-āb akıdup ve hitāb edüp eyitdi: Ėy şeyh! Niçün (15) ağlarsın ve nār-ı ġasret ile yüregüñ dağlarsın? Sen ol kadar renc (16) **74a** ü belā vü derd [ü] 'anā çeküp-durursın ve ol deñlü 'ibādet-i bī-ğāyet eyleyüp (1) turursın ki ne giryān olıcağ yèridür, ġandān olıcağ maħaldür. Şeyh eyitdi: (2) Nice ağlamayayın ki baña seza-vār girye vü zāriden ġayrı nesne yokdur. (3) Yetmiş yıldur ki bu kapuyı döğerin, şimdi ol vağt geldi ki baña kapuyı (4) açalar. Bilmezin ki cennet kapusı mı açalar veyā cehennemi? Ėy kākşı sen (5) beni doğurmayayduñ ben dağı bu renc ü miħneti ve bu derd [ü] zaħmeti çek(6)meyeydüm.

Kıı'a

[Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün]

Ne_olaydı gelmeyeydüm 'āleme ben

Ki bunca derd ü miħnet<i> (7) çekmeyeydüm

Çü gitdüm bārī ġasret çekmeyeydüm

Çü geldüm bārī yine (8) gitmeyeydüm

Hikāyet

Ol şāhib-i takrīr ya'nī Muḥammed bin Cerīr eydür: Bir (9) vaqt Vekī' - rahmetu'llāhi 'aleyh- 'Abbādāna uğradı. Kırk gün anda karar (10) eyledi. Ol kırk günde kırk hatm eyledi ve fakr u fāka ehline (11) kırk biñ akçe şadağa etti. Hāzret-i Resūlden -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi (12) ve sellemenden- kırk biñ hadīs rivāyet eyledi ve ḥalāyıkā öğretti ve kırk (13) biñ rek'at namāz kıldı. Bu kırk günde pehlūsı yere degmedi (14) ve gözine ne gece ne gündüz uyhu gelmedi.

Kıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Koma dilden ölince (15) Kur'ānı

Ki o<ldur> bil i'tibār-ı ḥātimeye

Kıl namāzı hemīşe eyle niyāz (16)

74b Böyle dedi Resūl Fāṭımaya

Hikāyet

Ol kabā-künende-i cübbe-i kayd ya'nī (1) Ebu'l-Kāsım-ı Cüneyd - rahmetu'llāhi 'aleyh- ibtidā'ī hālinde bezzāzlık eylerlerdi. (2) Çün dükkānına geldi daḥı işine başlamadan cünbişi bu idi ki şandūķı (3) ardına geçüp önüne bir perde aşardı. Ol perdenüñ ardında (4) dört yüz rek'at namāz kılurdu. Tā dört yüz rek'at namāz tamām (5) olmayınca çıkup bir kimesne ile kelām etmezdi ve hīç bey' ü şirā (6) eylemezdi. Çün bu dār-ı gurūrdan ol dār-ı sürūra naql eylemek (7) diledi, şākirdlerinden birinüñ adına 'Aṭā dərlerdi. Eyitdi: Ol ḥālde (8) yanına vardum, gördüm, zebānın depredür, yakın varup diñledüm (9) Kurān-ı Şerīf okur. Eyitdüm: Ey ḥ'āce! Rıfķ eyle kendüñle bir zamān (10) rāḥat ol. Eyitdi: Ey oğul! Hīçbir vaqtd eyle renc çekmege şöyle (11) ḥācetlü degül idüm. İllā şimdiki vaqtd eyle ki bu vaqt ol vaqtdür kim (12) benüm rūznāmemi yazarlar daḥı bu sā'atden soñra benüm dīvānuma hīç (13) tā'at yazmazlar. Bir sā'at zamānı geçicek nazar eyledüm gördüm cān-ı 'azīzi (14) şadr-ı temīzine geldi, cism-i laṭīfünüñ nışfı ölmişdür daḥı Kur'ān okur(15)dı tā cān-ı şerīfi Ḥaḳķa vāşıl olıcaķ çün dār-ı fenādan dār-ı beķāya (16) **75a** rıḥlet buyurdu. Tarīķat pīrlerinden birisi eydür: Ol gece ḥalvetde (1) idüm, 'ālem-i ḥ'ābda varmışdum vāķı'amda baña ḥiṭāb edüp eyitdiler: (2) Tır ki müselmānlar ḥalīfesi dünyādan āhirete

naql eyledi. Uyğudan (3) uyandum, şandum ki emîrû'l-mü'minîn vefât eyledi, yêrümünden tûrdum, (4) Bağdâda vardum. Ol haberden hîçbir eşer belürmedi. Bir pîre buluşup (5) eyitdüm: Êy pîr-i bâ-haber! Vâkı'amda baña şöyle buyurdılar ki müselmânlar (6) halîfesi rihlet êtdi. Şimdi ol fermândan bir nişân belürmez (7). Hemân pîr giryân olup eyitdi: Vâkı'añ râstdur ki Hâce Cüneyd-i (8) Bağdâdî fermân bulmuşdur, bi-emr-i Yezdân ki haqîkatde hemîn halîfe-i (9) müslimîn oldı.

Qıta

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Görünüz Haqqa tâtâtün şarfin

Kim kılsa (10) olur halîfe-i Haq

Ehl-i bâzâr-iseñ ne_ola sa'y êt

Tâtate kim (11) vère saña revnaq

Hikâyet

Ol Hazret-i Hızra hem-dem ya'nî Hâce (12) İbrâhîm bin Edhem -rahmetu'llâhi 'aleyh- eydür: Bir vaqt hacca kaşd êdüp gitdi (13) çün bâdiye kenârına yêtdi, kendüye eyitdi: Nice biñ kişi Ka'be(14)ye -şerrefehâ'llâhu te'âlâ- varup hacc êderler yayaq yürimekle bi-kuvvat-i(15) sâk bu erlik degüldür belki harlıkdür yürimek cihetinden ki anuñ (16) **75b** gibi bî-naẓîr Mevlânuñ hânesi hizmetine qademle varalar. Lâyîk (1) budur ki ben 'aşî yüzümi ve gözümü yere süriyü varam, günâhum (2) 'afv için yalvaram dëyüp bâdiyeyi her adım ki adardı, ol (3) Mevlâ-yı bî-naẓîre secde êderdi. Bu minvâl üzre mâh u sâl (4) geçürüp bâdiyede tenhâ qalup giderdi. Bir gëce yatsu namâzı tahâ(5)retile ol merd-i merdân Haqqa teslîm-i cân eyledi. Zemîn ü âsumân arasında (6) bir şadâ peydâ oldı ki *Elân emîrû'l-arz-ı kad mâte*. Ya'nî tahkîk şimdi yêr(7)yüzinüñ emîri öldi. Cemî'-i halâyîk-ı cihân müte'accib olup hayrân kaldılar(8). Bu ne 'alâmet ki dëyü birkaç günden soñra bu haber 'âlemde vü miyân-ı âdemde şâyî' (9) oldı ki İbrâhîm-i Edhem âhirete rihlet êtmiş.

Qıta

[Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün]

Saña dervîş mescid Ka'be (10) oldı

Ölince sen aña yüzün sürivar

Cemā'atle edā eyle namāzuñ

Ki her (11) vaqt ḥacc sevābın bul yürivar

Hikāyet

Fī'ş-şalāti'l-leyl ol 'ibādet serīrinüñ (12) ḥānı ya'nī Ebū Süleymān-ı Dārānī - rahmetu'llāh- eydür: Bir gece tırdum mihrāba vardum, (13) 'ādet-i qadīmümce tā'at ederdüm, baña ḥ'ab ğalebe eyledi. Bende de tākat [ü] tāb (14) qalmayup tırdum, uyḥuya vardum. Rū'yāda gördüm bir ḥūrī-yi piyāde evümün (15) qapusından içeri girüp yanuma geldi, cemālde be-ġāyet kemālde idi. Şöyle ki (16) **76a** hergiz anuñ gibi güzel ve güzelliğe bī-bedel görmüş degül idüm ki yüzünün nūrı (1) āfītāb gibi tāb vèrürdi, şöyle ki aña nazır edemezdüm, gözlerüm kamaşurdu (2). Anuñ bu cemāl-i kemālinde müteḥayyir qaldum. Geldi benüm ayağımı āheste āheste kıyıldadup eyitdi: (3) Ey Süleymān! Ḥayā etmez misin ol Sultāndan ki uyursın? Terk eyle ḥābı, gör benüm (4) gibi ḥūbı senün-içün beslerler. Ben eyitdüm: 'Ahd edem Ḥudāyla ki min ba'd gözüm (5) uyḥu getürmeyem. Tebessüm eyledi, dehānından nūr zāhir olup evümi münevver kıldı. (6) Kendümle endişe eyledüm ki bu ḥūr başdan ayağa pür-nūr olmışdur. Eyitdi: (7) Bilür misin ki nūr baña nedendür? Eyitdüm: Bilmezem. Eyitdi: Yād eylemez misin ki falān gece (8) ġāyet şovuk idi, tırigeldün āb-dest alup namāz kılduñ ve Qurān okıduñ (9) ve Ḥaḳdan ḥavf edüp giryān olduñ. Eyitdüm: Yād eyledüm, bildüm. Eyitdi: Ol dem ki (10) gözününden yüzün üzre qatarāt-ı eşk revān oldu, hemān dem baña fermān geldi. (11) Firdevs cennet[in]den segürdüp geldüm. Gözün yaşından bir qatre alup yüzüme sür(12)düm, bu benüm yüzüm nūrı andandur.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Dün namāzına sa'y qıl dervīş

Kim (13) anuñ ḥürdur neticesi bil

Ḥavf edüp Ḥaḳdan eşküñ eyle feşān (14)

Kim anuñ nürdur neticesi bil

Hikāyet

Bir 'avrat var-idi be-ġāyet dīndār (15) idi. Adına Mu'āze-i 'Adeviyye dèrlerdi, 'ādeti ol-idi ki her gece yatsu (16) **76b** namāzından şoñra ḥaḳ gibi kılıp yaturdı, yine tırigelüp nefesine eydürdi: (1) Ey nefis! Bu gece cehd eylemek gereksin ki dünyādan

âhirete rihlet eyleyicek hasret (2) ü nedâmet çekmeyesin dëyüp şabâha dek ayağ üzre tûrurdi. Çün gündüz (3) olaydı eydürdi: Êy ten-i za'îf! Dün gëce uyanuğ idün, mübârek olsun (4) bugün dağı ki bugünü bir dağı görmezsin. İmdi fırsat elde iken tâ'at (5) eyle ve işledüğün ma'siyete nedâmet ëdüp tövbe kıl ve istiğfâr ëdüp (6) 'özü dile, yoğsa kalursın ol hasretde ki nihâyet aña yokdur dëyüp namâzda (7) tûrurdi. Aşşâma degin ve aşşâmdan şabâha dek bu minvâl üzre mâh u sâl (8) geçürürdi. Gâyet şitâlarda ber-yek-tâ gëyerdi fağat pîrâheni dağı ol-idi. Ol (9) korkudan ki gözine uyğu gelmeyeydi ve eger vağt geleydi yerinden tûrup (10) dâyiresin devr ëderdi ve eydürdi: Êy ten! Ne yatarsın ve nice uyursın? (11) Bu gëce h'âbı gözüne harâm eyle, uyan, nefsüne ëdüp 'azâbı intikâm eyle(12). Êy cân! İleründe bir h'âb vardur ki tâ rûz-ı hisâb mağberede uyusağ gerek (13) 'anâ vü hasretle ya şafâ vü 'işretle ya velâyet ü kerâmetle hem bu sîretle (14) elli yıl tamâm ber-devâm 'ömr sürdi ve a'mâli defâtîrini dürdi. Hergiz pehlûsı (15) zemîne ve başı bâlîne degmedi, rızık içün kimesneye boyun egmedi.

Kıt'a (16)

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

77a Rûz u şeb 'avrat olan êy müslim

Nefs-i kâfirle ictihâd ëdegör

Sen (1) hod ersin ölince gayret ëdüp

Nefs-i bî-dînle ictihâd ëdegör (2)

Hikâyet

Râbi'a-i Başriyye -radıya'llâhu 'anhâ-nuñ 'âdetı bu idi ki her gëce (3) dört yüz rek'at namâz kılurdi ve bârgâh-ı Hâkka 'arz-ı niyâz eylerdi seher (4) vağtine dek. Çün vağt-i seher olaydı, otururdi, başın murâkabeye çeküp bir (5) lahza 'âlem-i h'âba varurdi. Hemân sâ'at yine yerinden çâpük şıçrayup (6) eydürdi: Êy ten! Bu hayvânlık nice bir ve bu ser-gerdânlık niçe dek? Tûrigel bu(7)gün ki yarın bir yatış yatarsın ki hergiz kalkamayasın tâ rûz-ı kıyâmet (8) ve bir cübbesi var-idi 'abâdan, içi yünle tolmış ve bir mağremesi dağı yünden (9) örilmiş idi. Çün dâr-ı fenâdan dâr-ı beğâyâ rihlet eyledi hem aña şarup (10) defn eylediler. 'Azîzlerden birisi ol gëce vâkı'asında gördi ki bir yeşil (11) cübbe-i dîbâ gëymiş ve başına bir mağreme-i zîbâ örtmiş ki ne gözler görmüş (12) ve ne kulağlar eşitmişdür anlardan mergûb u mağbûb. Aña eyitdiler: Yâ Râbi'a! (13) Ol senün cübbe-i peşmîneñ ve mağremeñ kanı ki anlar ile

Allāh Һazretine (14) niçe yıllar ‘ibādet eylemişdün? Rābi‘a eyitdi: Һudā-yı ‘azze ve celle buyurdi, (15) bu gördüğün cübbe-i dībā vü maḳreme-i zībāyı ol yünden örölmüş cübbe (16) **77b** vü maḳremeye bedel vërdiler. Anları benden aldılar ve şaḳladılar kıyāmet gün-içün. (1) Ol ‘azīz eyitdi: Yā Rābi‘a! Dünyāda çok renc çeküp-durursın ve çok (2) Һayırlı işler işleyüp-durursın. Rābi‘a eyitdi: Ne oldı anı ki eyledüm (3) anı gördüm. Ol ‘azīz eyitdi: Yā Rābi‘a! Baña vaşıyyet eyle ḳankı ‘amel gereklüdür (4) anı edem. Һudā-yı ‘azze ve celle Һazretine toḡrı gidem. Rābi‘a eyitdi: Allāh Te‘ālā (5) Һazretini çok zıkr eylemek cemī‘-i ‘amālden yigrekdür.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Zākir ol Һaḳḳı dāyim (6) ey dervīş

Tā ki vahdet-serāya erişesin

Mey-i zıkr-i Һudā édüp (7) seni mest

Her nefes şad-şafāya erişesin

Hem olup çār-yār-ıla (8) hem-dem

Meclis-i Muştafāya erişesin

Muştafā saña dest-gīr ola (9)

Anuñ-ıla Һudāya erişesin

Ḳikāyet

Bir ‘azīz var-idi be-ḡāyet dīndār (10) idi. Adına Şafvān bin Süleym<ān> dërlerdi. Һudāyla ‘ahd ü nezr eylemişdi ki (11) zinde olduḡça pehlūsın zemīne ve başın bālīne ḳomaya ve bu ‘ahdden şoñra (12) kırḳ yıl zinde oldı rüz [u] şeb pehlūsın zemīne ve başın bālīne degür(13)medi. Bir vaḳt uyḡu aña ḡalebe eyledi, başını iki dizinüñ üzerine ḳoyup (14) bir sâ‘at miḳdārı ḡāba vardı. Hemān yine yerinden şitābla şıḳrayup (15) āb-dest alup ‘ibādete meşḡöl oldı. ün ‘ömri nihāyet buldı, ḡaste (16) **78a** oldı ve ḡastelik anı ḡāyet zebün ve ḡālīn d(ī)gerḡün eyledi ṭurmaḡa (1) ve oturmaḡa ṭāḳati ḳalmadı ve eyitdi: Bunuñ gibi ḡālde ki dünyādan āḡirete (2) intikāl etmek isterin. Elbette Һudāyla eyledüğüm ‘ahdümi şımazın ve nezrümü (3) bozmazın dëyüp dīvāra ṭayandı. Ol dem cānını Cānāneye teslim etti, (4) dār-ı fenādan dār-ı beḳāya gitdi.

Ğassāl eydür: Yurken gördüm, alnı delinmiş, (5) ol cihetden ki yüzini secdeden kaldırmış imiş. Cān-ı ‘azīzi bedenden (6) çıkmış, düşmüş, alnı yerde taşta tokınup delinmiş.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Eyle ol Hakkā (7) ṭā‘at ēy dervīş

Bu bedenden çıkınca cān-ı ‘azīz

Cānı kimüñ ki bunda (8) bu yüzden

Çıkmasa olmaz anda cānı ‘azīz

Yā İlāhī bizim de cānumuzı (9)

Ṭā‘atüñ içre alup eyle temīz

Bābü’s-Şāmin: Der-[Te]rs[ī]den [Ez]-Hakk Te‘ālā (10) ve Girīsten-i Ber-Günāh-ı Hīş

Hikāyet

Ol reh-nümā-yı dīn-i peygamber ya‘nī (11) ‘Abdu’llāh bin ‘Ömer -raḍıya’llāhu ‘anhūm- eydür: Yahyā peygamber -‘aleyhi’s-selām- (12) Hakk -Celle ve ‘Alānuñ- celālī havfından şol kadar ağladı ki bağıruñ başı (13) açılup gözinüñ yaşı yüzünñ derisini üzüp ve etini yemişdi. (14) Şöyle ki iki yañağı delinüp dişleri görünmişdi. Vālidesi aña eydür(15)di: Ey oğul! Eger baña icāzet vērürseñ dişlerüñi bir nesne ile örteyin (16) **78b** ki halk aña nazar édüp birbirine haber eylesinler. N’ola dedi. Vālidesi (1) bir ak nemedden iki pāre kesüp iki yañağına va‘z éderdi, dişleri (2) görünmez olurdu. Andan soñra her bār ki Yahyā -‘aleyhi’s-selām- ağlardı, (3) ol nemed-pāreleri ıslanurdu. Vālidesi gelürdi, ol nemed-pārelerini alup (4) sıkardı. Şöyle ki şu yolından çeşme gibi akardı. Vālidesi Zekerıyyā (5) peygamber -‘aleyhi’s-selām- halāyıkā her gāh ki va‘z étmek dilese ve Hakk -Celle (6) ve ‘Alānuñ- şıfat-ı celālinden söylemek istese etrāfına nazar éderdi (7). Eger oğlu Yahyā peygamberi halk içinde göreydi andan hāzer édüp (8) ahvāl-i kıyāmetden ve ‘uqūbāt-ı cehennemden maḳāle gelüp haber vermezdi. (9) Anuñ teng-dil olduğı cihetden. Günlerde bir gün Yahyā peygamber -‘aleyhi(10)’s-selām- başına bir destār büriyüp halk arasında oturmuşdı(11). Zekerıyyā peygamber -‘aleyhi’s-selām- diledi ki halka va‘z ü naşīhat éde ve (12) hevl-i

kıyâmetden haber vère. Eṭrâfına nazar êdüp ve bülend-âvâz ile eyitdi: (13) Benüm kurretü'l-‘aynüm Yahyâ içüñüzde midür? Halâyık nazar êtdiler, görmediler, (14) bunda yokdur dediler. Çün Zekerıyyâ peygamber -‘aleyhi’s-selâm- kelâma girdi (15) ve eyitdi: Êy kavm! Cân kulağıyla eşidüñ ve aña göre iş êdüñ ki şimdi (16) **79a** Cebrâyil-‘aleyhi’s-selâm- bi-emr-i Yezdân gelüp baña haber vèrdi ki Hâk -Sübḥānehu (1) ve Te‘ālā- cehennem içinde bir tağ yaratmışdur ki aña Cebel-i Ġazabān dèrler (2) ve ol tağda bir ağaç yaratmışdur ki aña Sekrān dèrler ve hîç kimse ol (3) ağaçdan kurtılamaz ve ol tağdan öte geçemez meger şol kimesne geçe ki (4) hemîşe Allāh Te‘ālā ḥavfindan ağlaya ve ol ḥavfla yüregın dağlaya. Bu (5) kelāmı Zekerıyyâ peygamberüñ mübārek lafzından daḥı tamām çıkmadın Yahyâ (6) peygamber hemān başından destārın yābāna atup çün dīvāne gibi yaqasın (7) çāk êdüp başına ḥāk saçup cüş [u] ḥurūş eyleyüp āh u fer(8)yādla başı kabā ve yalın ayak şehirden taşra çıkdı, yābāna kadem (9) koyup revāne oldu, ḥalk içinden daḥı feryād u nāleler zāhir olup (10) gözlerinden yüzlerine jāleler⁵¹⁶ döküldi. Zekerıyyâ peygamber -‘aleyhi’s-selâm- daḥı (11) şol kadar ağladı ki ‘aklı başından gidüp yère düşdi ve kendüden (12) gitdi. Hattā anı götürdiler, evine getürdiler. ‘İyālî bu ḥālî göricek giryān (13) olup girībān-ı çāk eylediler. Yahyâ peygamberüñ vālidesi eyitdi: Kānı oğlum? (14) dèdi. Eyitdiler: Āh u feryād-ile yābāna revāne oldu. Bu sözi eşid(15)icek hemān-dem yüzün yırtup yaqasın çāk êdüp şabr êdemeyüp (16) **79b** başına ḥāk saçup çün dīvāne yābāna kadem başup revāne (1) oldu tā ki oğlını cüst ü cū êdüp bulup ala, evine götüre. Belinde (2) bir ip ve boynında bir tesbîḥ ve elinde bir ‘aşā üç gün ve üç gece (3) cemī’-i tağları ve şahrāları ve vādîleri geşt êdüp oğlından bir eşer (4) bulup ḥaber alamadı. Āḥirü’l-emr bir tağ kenārında bir nice çübān gördi (5) koyun güderler. Varup anlara eyitdi: Boynında demirden tavḳ egninde (6) ‘abādan kabā bir [y]igit gördüñüz mi? Eyitdiler: Dün gece şabāḥ dek bu (7) vādîde şol tağūñ başında bir āvāz işitdük. Eydür ki Vā-veylā āteş-i (8) sūzāndan ve Kūh-ı Ġazbāndan ve ol Dıraḥt-ı Sekrāndandır. Çübānlar(9)dan çün bu ḥaberi aldı, sürdi, ol vādîye vardı. Yahyâ peygamberi (10) gördi, ol vādîñ içinde çün şîr-i nerre bî-ḥod zîr ü ber olup yatur. (11) Çün vālidesinüñ gözi oğlınñ yüzine tuş oldu, hemān-dem bî-hūş (12) olup oğlınñ üstine düşdi. Yahyâ peygamber -‘aleyhi’s-selâm- (13) uyḥusından uyanup cüş u ḥurūşa başladı: Vā-veylā ol Dıraḥt-ı

⁵¹⁶ Yazma metinde “زاله” şeklinde yazılmıştır.

(14) Sekrāndan ve ol Kūh-ı Ğazbāndan ve ol āteş-i sūzāndan dēr idi (15). Çün vālidesi anı ol vādīden çok tazarru‘ u zār-ile eve (16) **80a** getürdi, çün aḥşām oldı kıyruk yağıyla ta‘ām pişürüp bir (1) iki arpa etmek-ile önüne koyup eyitdi: Ey oğul! Oğullar üzerinde olan (2) analaruñ ḥaḳḳı-çün ve benüm ak saçum ḥürmet-içün ve emciklerüm ḥürmet-(i)çün (3) ki iki yıl anlardan süt içüp tırursın ve saña saḳḳālḳ eylemişdür ki (4) anañuñ ḥācetini revā kıl, bu ta‘āmdan bir miḳdār iftār eyle ve bu giydüğüñ (5) pelāsı çıkar ve bu gece anuñ ile yat[ma] rāḥat ol. Yaḥyā peygamber -‘aleyhi(6)’s-selām- ağladı ve āḥirü’l-emr anasıñuñ emrine muḥālefet edemeyüp (7) ta‘āmdan bir miḳdār iftār eyledi ve egninden ‘abāsını çıkarup cāme-i (8) ḥ‘āba girüp istirāḥat etti şehir vaktine dek. Cebrā’il -‘aleyhi’s-selām- (9) bi-emri’llāh hemān dem āsumāndan zemīne inüp geldi. Yaḥyā peygamberüñ (10) ayağını kımıldadup eyitdi: Yā Yaḥyā! Ḥudāvendüñ saña selām eyler (11) ve eydür ki benüm sarāyumdan eyü sarāy mı bulduñ ve benüm hem-sāy[e]ligümden (12) eyü hem-sāye mi bulduñ ki hoş yatup rāḥat olduñ? ‘İzzüm ve celā(13)lüm ḥaḳḳı-çün ki eger benüm Firdevs cennetümi göreydüñ anuñ şevḳinden (14) şol kadar ağlaya idüñ ki cismüñ eriyeydi ve cāñuñ senden (15) cüdā olaydı ve eger cehennemı göreydüñ anuñ heybetinden gözüñ yaşıyla (16) **80b** vādiler töldura idüñ ve pelās yerine demür geyeydüñ, kande (1) ḳāldı cāme-ḥāba girüp yatmaḳ? Yaḥyā peygamber çün Cebrāyil (2) emīnden Cebbār kelāmın eşitdi, gör ki ne iş etti, hemān sā‘at (3) yerinden sıçradı, feryād u fiḡān eyleyü evüñ ḳapusından çıkup (4) beyābāna ḳadem koyup revāne oldı daḥı hergiz vālidesini görmedi, (5) dünyādan āḥirete naḳl etti.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḥavf-ı Ḥaḳdan bükā eden her (6) dem

Ola Firdevs içinde āsūde

Görmeyüp gözi dūzaḥuñ (7) yüzini

Ėrişe bārgāh-ı ma‘būda

Ḥikāyet

Ol şāḥib-i aḥyār (8) ya‘nī Mañşūr-ı ‘Ammār -raḳıya’llāhu ‘anh- eydür: Gece nişfu’l-leylde evümden (9) taşra çıkup bir ḡayrı maḥalleye girdüm. Bir evüñ ḳapısı önünden geçerken sem‘üme (10) bir āvāz-ı ḥazīn geldi ki Mevlāsına zārī vü enīn eyler.

Eydür ki ey benüm Kirdigārum (11) ve ey benüm Perverdigārum! Bu ma‘şiyetler ki benüm nefsumden şadır olup benden (12) zāhir olmışdur. Dilemezin anuñla ki saña muhālefet edem ve senüñ dilemedüğüñ (13) yola gidem. Ammā bu nefs-i denī şehevātla aldadı ve İblīs-i bed-fi‘l nefsanī (14) lezzātla beni idlāl eyledi ve senüñ ğazabuñ koyup hilmüñe tayanup deryā-yı (15) ma‘şiyete ğark oldum ez-ka-dem tā be-fark. Şimdi baña kim dest-gır olup ol (16) **81a** girdāb-ı ma‘āşiden çıkarur kim zāhır olup senüñ ‘azāb-ı elīmüñden kırtarur? (1) Eger bārgāhuñdan redd edesin kim beni kabūl eyler? Bu ‘işyānla ve kara yüzümle nice (2) tövbe kılam ve yine şıyam bu yüzden nālîşler edüp zār u zār ağlardı ve (3) nār-ı nedāmetle⁵¹⁷ yüregın dağlardı taşra çağırup eyitdüm: Qavlüñ Te‘ālā: *Yā eyyühellezîne* (4) *āmenū kū enfüseñüm ve ehlükum nāran vaķūduhā’-n-nāsu ve’l-ħicāratü ‘aleyhā melā*(5) *iketün ğılāzun şidādun lā ya’şūna’llāhe mā emerahüm ve yef’alüne mā yu’merün*.⁵¹⁸ (6). Bu āyet-i şerīfī ğuş edüp cūş u ħurūş eyledi, yaķasın çāk edüp (7) başına ħāk şaçdı. Bir zamān tırup ğitdüm, menzilüme yētdüm. Ol ğeçe (8) ğeçdı. Yarındası ‘ale’ş-şabāħ ol ka-pu önünden ğeçdü, bir cenāze ğetürüp (9) ğitdiler. Bu ne cenāzedür dēyü su’āl ētdüm eyitdiler: Dün ğeçe bir cīvān namāz kıılır(10)dı ve ħavf-ı Ĥudādan çok ğirye vü zār u āħ ētdükden şoñra şeħerī ölmüş bulduķ (11) dēdiler.

Qıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ādem oldur ki ħavf-ı Ĥālīķdan

Ola berg-i ħazān<ı> gibi lerzān (12)

Dem-be-dem aķıdup ğözi yaşın

Āħ u zār-ıla Ĥālīķa vère cān

Ĥikāyet

Ol (13) ĥadīķa-i ĥaķāyık nūrıñ ya’nī Ĥāce-i Süfyān-ı Şevrīñ - rahmetu’llāhi ‘aleyh- (14) yığıtlığı zamānında beli bükölmişdi. Kocalar gibi elif ka-ddi lām olmuşdı. (15) Aña eyitdiler: Ey imāmü’l-müslimīn ve (è)y ĥümāmü’l-muttaķīn!

⁵¹⁷ Yazma metinde “مدامت” şeklinde yazılmıştır.

⁵¹⁸ “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler vardır.” Tahrīm 66/6.

Senüñ dahı za‘îf⁵¹⁹ olıcağ (16) **81b** vaqtüñ degüldür. Akrānuñ ve emşālūñ henüz dahı civānlardur. Niçün bu kadar zamān-ı (1) ƣalilde ƣaddūñ dü-tā olup za‘îf olduñ? Hıç kimesneye cevāb vèrmedi ki (2) sebebi nedür. Bir gün şākirdlerinden birisi aña eyitdi: Ol sâ‘illere niçün cevāb (3) vèrmedüñüz? Eyitdi: Êy oğul! Benüm bir üstādum var-idi, ğāyet ululardan idi, (4) ben faƣır ‘ilmi andan taħşıl etmişdüm. Nā-gāh bi-emr-i İlāh, aña peyk-i ecel gelüp Hudā-yı (5) ‘azze ve celle dergāhuña da‘vet eyledi. Ol dahı rihlet şadedinde iken başı ucına (6) vardum. Gözin açup ve yüzüme bakup eyitdi: Êy Süfyān! Görmez misin ki bize (7) ne eylerler? Elli yıldur ki halkı tarīƣ-i müstaƣıme delālet ederin, bārgāh-ı Kerīme (8) da‘vet eylerin, şimdi bize yürüñ siz bize gerekmezsiniz dèrler. Süfyān eydür: Anuñ (9) hevlinde ardumdan bir āvāz geldi, benüm püştümi ol şikest édüp belümi (10) iki bükdi. Andan soñra çün ƣatarāt-ı bārān yüzine eşkin revān (11) édüp rüz u şeb zār u giryān etdi. Gitdükçe recāsından havfı (12) ğālib olup şöyle ki vaƣt-i hācetde andan bevl yerine ƣan gelürdi. (13) Nā-gāh bi-emr-i Sübhān bīmār olup şāhib-firāş oldı ve hıç kimse bilemedi ki (14) aña bīmārlıƣ neden vāƣı‘ oldı. Bir tersāyī tabīb var-idi anuñ derdini (15) aña eyitdiler. Tabīb eyitdi: Ol derdmend ne kişidür? Eyitdiler: ‘Ulemā-yı müslimīnden (16) **82a** bir ‘ālim-i ‘ilm-i dīndür, adına Süfyān-ı Şevrī dèrler. Eyitdi: Beni aña iledüñ. Hemān (1) sâ‘at ol tabīb-i hāzıƣı Süfyāna getürdiler. Tabīb, Süfyānuñ nabzına (2) yapışup eyitdi: Bilmedüm ki derdi nedür? Ƙārüresin gördi, ta‘accüb (3) édüp eyitdi: Bu merd-i Hāƣdur ki Hāƣ -Celle ve ‘Alā- hāzretlerinüñ celāli (4) havfından cigeri pāre pāre olmışdur. Müselmānlar içinde bunuñ gibi (5) Hāƣ dostları olurmuş dèyü Müselmān oldı küfri terk édüp (6) imān buldı.

Ƙıƣ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Şöyle havf et Hudādan êy derviş

Ki gele (7) nefsi-i kāfir İslāma

Kendü özine her ne kim şansa

Şana bu cümle (8) hāş ile ‘āma

Hikāyet

⁵¹⁹ Yazma metinde “زعیف” şeklinde yazılmıştır.

Ol ferîd-i ‘aşrî ya’nî Hasan-ı Başrî (9) -rahmetu’llâhi ‘aleyh- hâzretini görüp su’âl êtdiler ki êy imâmü’l-müslimîn ve (10) hümâmü’l-müttakîn, niçün hemîşe hâzîn ü giryân olursız? Eyitdi: (11) Vehmnâkem ki beni âteşe pertâb êdeler ben bî-çâre hâreket-i nâra tâb (12) getürmeyüp helâk olam. Çün bîmâr oldı, ebrârdan biri anuñ (13) ‘ıyâdetine geldi, gördi. Evinüñ içi şuyula memlû olmuş, şu degmedük (14) bir yer kalmamış. Cârîyyesi su’âl êtdi: Kûp mi şikest oldı yoħsa (15) dest[i] mi? Evüñüz seyle uğramış gibi olmuş. Eyitdiler: H’âcem âteşe (16) **82b** nazar eyledi, yüregın dağladı ve şol kadar ağladı ki bağrınuñ başı açılup (1) gözinüñ yaşını seyl êdüp evi seyl uğramışa döndürdi, sebebi (2) oldur.

Kıt’a

[Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün]

Giryeden bir dem olmadı hâlî

Havf êden her nefes Hüdâ(3)sından

Yâd êden süz-ı âteş-i saķarı

Dehri ğark-âb êder bükâsından (4)

Hikâyet

Ol Hakkâ vâsılî ya’nî Feth-i Mevşılî -rahmetu’llâh- hâzretinden eydürler: (5) Zühd içinde bir dereceye varmışdı ki her gece bir pullık kepegi alup nefis (6) köpeğine gösterüp şavmın şırdı. Şakirdlerinden biri eydür: Vardum, (7) gördüm anı seccâde üzerinden oturmuş ve yüzün dîvâra getürmüş (8) ve iki elin tutup ağlardı. Şöyle ki parmakları arasından gözinüñ (9) yaşı ırmaķlar gibi çağlardı. Yakın varup nazar êtdüm, gördüm (10) gözlerinüñ yaşı kızıl kana beñzer. Eyitdüm: Êy şeyh-i mu’teber! Bu çeşmân-ı (11) rûşen-ter ve gözüñden akan kan nedür? Bi-hakk-ı Hüdâ vü bi-hürmet-i Muştafâ -‘aleyhi(12)’s-selâm- baña söyle. Şeyh eyitdi: Êy oğul! Eger and vermeyeydün Hüdâ (13) hakk-[i]çün ve Muhammed hürmet-içün demezdüm. Nice yıldur ki ağlamakdan bağrumuñ (14) başı açılup gözlerümüñ yaşı kana dönmişdür. Hakk -Celle ve ‘Alânuñ- (15) celâli havfından gece vü gündüz kan ağların. Bu dâr-ı fenâdan ol (16) **83a** dâr-ı bekâya intikâl êtdükden sonra şakirdlerinden bir ehl-i hâl anı (1) vâķı’asında görüp eyitdi: Êy şeyh! Baña söyle. Hüdâ saña ne (2) eyledi? Eyitdi: Her ne kim êtdi, kendüye lâyıķın êtdi. Şakird eyitdi: (3) Gözlerüñden dem-be-dem şol kadar kaķarât-ı âb-ı eşk akıtduñ ki Hüdâ aña (4) mükâfât ne eyledi? Şeyh eyitdi: Hüdâ

hıṭāb  tdi ki  y ben m  ulum, (5) ni  n a lardu n ol  adar ki g zler  n ya ı  a lardı. Eyitd m:  l h ! (6) Sen c mle sırlardan     ! Kend  cel l  nden a lardum  a  larum y d  d p. (7) Nid  geldi ki  y ben m  ulum kır  yıl idi ki ben m n r-ıla siri te firi te(8)ler m sen  n  amel-i r zn me ni yazup ba a get rdiler. Bu kır  yıl  n i inde (9) sa a g n h yazmı  deg ller idi.

 ı  a

[Mef  l n/Mef  l n/Fe  l n]

G z  n ya ın a ıt dervı  her (10) dem

Melekler yazmaya t  kim g n hu 

M k f t eyley p g z  n ya ına (11)

 ıṭ b  de sa a da ol il hu 

H k yet

Ol server-i ebr r ya n  M lik (12) ibn-i D n r -ra metu ll hi  aleyh- bir g n bir y re giderdi. N geh n yolu k rist n (13)  zerine u radı, g rdi bir g r h  dem meyyit defn  derler. Varup (14) ol k rist na n zar eyledi, g rdi, meyyiti  abre  oydılar ve topra -ıla (15)  rttiler, a layu kend ye eyitdi: Yarın M lik da ı b yle olur (16) **83b** d y   ol  adar a ladı ki kend den gid p y re d  di, meyyiti get r p (1) g t renler M liki ol meyyit  n cen zesine  oyup evine g t rdiler.   n yine (2) kend ye geldi. Eyitdi: Yoh sa  alk  M liki d v ne mi oldu d rler (3) ve o lancu lar  a abumdan  a ru urlar. Yoh sa pel s-ı siy h g y p (4) ve ba uma   k  a up ma alle-be-ma alle ge t  d p  a ıram ve ey dem ki (5)  y m selm nlar,  avf  d  n  ud -y  ekberden, hazer eyle n  te -i sa ardan. (6) Beni g r  n ehl-i ma   i olup  ud ya    i olma n ve benden  ibret (7) alu n ve   k Te  l  h zretin  n emrini  ıma n.   n  aste oldu (8)   kirdlerine v  ıyyet  d p eyitdi: Ben m  st dlig m     nı y rine (9) get r  n ve ben m alnuma yazu n ki bu M lik bin D n r mevl sından (10) fir r  tmi   uldur. Andan  onra cen ze  zerine ko  da ı aya uma (11) bir ip ba la n da ı beni ke  n-ber-ke  n k rist na iled  n, (12)  abr me ko n, nitekim  a mı   ulları efendisi  apusına iled r(13)ler ve  a an kim  ıy met  opa, beni ol y rde t leb  d  n birisi ol (14) va t ki  al yık me hedlerinden ba ların  alduralar, beni t leb  d p (15) bulu  g r  n ki y z m a  m dur ve ya  ara m dur ve ikinci ol ki n zar (16) **84a**  d  n ki ben m n mem sa  el me mi gel r (1) vey   ol el me mi gel r ve    nci ol va t ki  al yık   is ba

çekeler görñ keffe-i terāzūda (2) eyüligüm mi ağır gelür ya yaramazlığum? Bunları dēdi daḥı zār ū zār (3) aḡladı ve eyitdi: Ėy kāşki benüm anam toḡurmayaydı ki baña bunca (4) belālar gelmeyeydi dērken aḥşām oldı ḥālī bir dürlü olup nefesi (5) tamām oldı. Hemān āsmāndan bir āvāz geldi ki *İllā necā Mālik min(6)e'l-mehālikī ve men daḡā*.⁵²⁰ Şākirdlerinden biri eydür: Çün āvāzı eşitdüm, (7) yērümde şıçrayup Mālikī gördüm, başın ḡaldurmuş ve şehādet (8) parmaḡın ḡaldurmuş şehādet getürüp cān teslīm eyledi.

Ḳıṭ'a (9)

[Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Zihī sa'ādet-i kübrā anuñ ki āḥir dem

Dilinde nām-ı Ḥudā vü Resül ola cārī (10)

Vērürse cānını kim böyle bunda anda bayak

Aña behişet yērinde (11) Resül ola cārī

Ḥikāyet

Ululardan bir er var-idi be-ḡāyet dīndār (12) idi, adına Zeyd ibnū's-Sayḥa dērler idi. Bir gün bir yērde o(13)turmuşdı. Şākirdlerine eyitdi: 'Ömrümi ḥisāb eyledüm, altmış (14) yıl olmuş ve yigirmi bir biñ gün özümde geçmiş. Eger gün başına (15) bir günāḥ daḥı étmiş olıcaḡ olursam bir de ḥod ne var ḡıyāmet (16) **84b** güninde benüm ḥālüm ne olısar ve ol su'allere nice cevāb vērem (1) ve bārgāḥ-ı Bārīye ne yüzle ērem dēyü şol ḡadar aḡladı ki kendü(2)den ḡidüp yēre düşdi, yine kendüye gelüp şol deñlü (3) aḡladı ki bī-hüş olup düşdi. Naḡar eylediler, gördiler cānını Cānāneye (4) teslīm eylemiş.

Ḳıṭ'a

[Mefā'ilün/Mefā'ilün/Fe'ülün]

Niçün fāriḡ yürürsin bunda dervīş

Bilür misin ki (5) anda ne_olısar ḥāl

Ḥisāb ét sen de 'ömrüñ defterini

Ki geçmişdür nice devr-i meh (6) ü sāl

⁵²⁰ Malik ve taşkınlık yapan kişi helak olmaktan kurtuluşa erdi.

Hikāyet

‘Aṭā Süleymī -rahmetu’llāh- kırk yıl ḥande eylememişdi ve bir (7) kimse anı ḥandān görmemişdi ve her gāh giryān olmak dilese üç gün (8) ve üç gece pey-ā-pey ağlardı şöyle ki bağıruñ başı açılıp gözinüñ (9) yaşı yūzi üzre çağlardı ve bir sā‘at ārām eylemezdi ve eger bir vakt (10) nā-gāh bir katı yel çıkaydı veyā bir bulut zāhir olaydı veyā gök gür(11)leye idi veyā berķ şakıya idi, yūregi yerinden kopup yedi (12) endāmına lerve düşerdi gāh tıururdi ve gāh otururdi ve çün (13) berg-i ḥazān gibi şararup lertzān olurdi ve kendüye eydürdi: Bu (14) miḥnet ki ḥalāyıkā gelür hep benüm günāhumdan gelür, eger ben ölsem bu nās (15) āsāyişde olurlardı. Dükeli gece nevḥa vü zārī edüp eydürdi: (16) **85a** Ey ten! Ḥizmet-i Bārīde zinde ol, kāhillik uyḥusından uyan, (1) gözüñ aç, peyk-i ecel bi-emr-i Ḥudā-yı ‘azze ve celle uşda geldi, cehennemden (2) geçseñ gerek ve ḥuşemā etrāfumdan ḥāzır tıururlar ve her cānibüme el u(3)rurlar, kimi sağ tarafa geçer ve kimi şol tarafa. Kādī-yi Ḥudā ve zindānbān-ı cehennem (4) Mālik, ne kādī meyl eder ve ne zindānbān rüşvet alır ve ne (5) zindān vīrān olur. Vāveylī kıyāmetde cānumı kande ile dem (6) cehennemden yaña mı? Ḥasretle ve nedāmetle dükeli geceler bunı dēyüp (7) ağlardı ve nār-ı nedāmetle yūregiñ dağlardı. Bir gün bir pīr anı (8) ziyāret için evine geldi, gördi kendü bir kūşede oturmuş, (9) etrāfını şu almış. Şöyle ki yer balçık olmuş. Şandı ki ğasl eyle(10)mişdür. Yüce yer yok mıdur? Eyitdiler: Yokdur ki bu şu gözyaşıdur (11) Ḥudā-yı Zū’l-celāl ḥavfindan ki etrāfı māl-ā-māl eylemişdür. Dünyā(12)dan āḥirete nakl itdükden soñra anı vākı‘ada görüp eyitdiler: (13) Ey şeyḥ! Ḥālūñ ne ve saña ne oldu ve ne gördüñ? Bize ḥikāyet (14) eyle. Eyitdi: Çok eyülikler gördüm ve Ḥudāvendümünñ bī-hadd ü ‘add (15) i‘zāzına ve ikrāmına irdüm ve yüce sarāylara girdüm. Eyitdiler: Dünyāda (16) **85b** hemīşe zinde olduğça cismün çesme gibi pür-ābdı ve sīneñ pür-tāb. (1) Hergiz tebessüm eylemedüñ. Tekellüme gelüp eyitdi: Lā-cerem bunda hemīşe ḥandānum (2) ve rāḥatda şādānum. Eyitdiler: Ḥudā saña ne eyledi? Eyitdi: Baña nidā (3) edüp çok ağladuñ. Ben eyitdüm: Bi-emr-i Ḥudāyā! Senünñ celālün ḥavfindan (4) ağladum. Eyitdi: Bilmez miydüñ ki ben Ḥudāvend-i Ğaffāram ve Pādīşāh-ı Settāram. (5) Bir kimse ki benüm fermānumda ola, baña ‘āşī olmaya ve bir kimse benden ḥavf (6) edüp giryān olsa ki gözinünñ yaşı yeri nem-nāk etse ben aña (7) ‘azāb etmeyüp cennetümde ḥandān eylemem.

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bunda ağla ölince (8) ey derviş

Tā ki anda hemīşe sen gülesin

Bunda kim gülse (9) ağlar anda ebed

Bu sözi Hâk demişdür eylesin

Hikāyet

Ol (10) şināver-i deryā-yı nūr ya‘nī H̱āce Mansūr -rahmetu’llāhi ‘aleyh- bu ümmet-i (11) ebrārdan idi. Nā-gāh bīmār oldu, bīmārılık hālinde zār-ū-zār ağladı. (12) Eyitdiler: Niçün ağlarsın yā şeyh! Sen hūd bir zāhid kişisin, dünyāda (13) mālūñ yokdur ki ‘uqbāda hālūñ d[ī]gergün ola, su‘āle cevāb bulmaya, (14) dükeli nakd-i ‘ömr ü girānmāyeñ dervīşlik bāzārında harc ve seksen yıl (15) Hūdāvendūñle mu‘āmele-i ‘ibādet eyledūñ, şimdi ne rikḳat yeridür? Eyitdi: (16) **86a** Korkarın mebādā ki Hūdā-yı Te‘ālā beni bir günāh içinde görmiş ola, ol (1) günāh sebebiyle beni dergāhından redd ēde ve ben āgāh olmayam dēyüp yine (2) ağlamağa başladı. Bir oğlu var-idi anı da‘vet ēdüp eyitdi: Ey oğul! (3) Yüzümi kıbleden yaña döndür, önümde otur, yüzüme nazar eyle, kaçan kim alnuma (4) der gele ve gözüm yaşı yüzüm üzre revān ola, baña yārılık ēdüp (5) dermān eyle, dehānuñı gūşuma ko daḥı *Lā ilāhe illallāh Muḥammedü’r-Resū(6)lu’llāh*⁵²¹ dē. Ola kim tevḥīk bulam ve bu kelime-i şehādet ile dünyādan (7) āhirete nakl ēdem ve anda kul olam ve kaçan beni kabre koyasın kabrimūñ (8) topraḡını toḡrı eyleyesin ve başum ucında tırup *Lā ilāhe illallāh* (9) Muḥammedü’r-Resūlu’llāh dēyesin tā ki tevḥīk-i Vehhāb bulup Münkerūñ ve (10) Nekirūñ su‘āline cevāb-ı şavāb vèrem ve kenār-ı selāmete èrem. Ba‘d-(11)ez-ān elūñ kaldurup ve eyit: İlāhī! Sensin cümle pādīşā(12)hlaruñ pādīşāhı ve senūñ emrūñ şımış ‘āşī kuluñdur, ‘azāb ēderseñ revādur (13) ve eger günāhından geçüp ‘afv eylesenñ ḥazretūñe sezādur. Andan soñra (14) beni aña ısmarla, ol kendüye lāyıkın baña eyler. Çün Hāḳḳa ulaşdı, (15) oğlu daḥı atasınuñ vaşıyyetlerini yèrine getürdi şöyle ki demişdi. (16) **86b** Çün gēce oldu, vāḳı‘ada atasını görüp eyitdi: Ey baba! Hālūñ (1) nedür? Cevāb vèrüp eyitdi: Ey oğul! Kār-ı āhiret gāyet düşvār(2)dur, senün pindāruñdan ma‘raḡ-ı ḥisāba varıcak beni turgurdılar ve (3) eyitdiler: Dünyādan ne getürdūñ kanı? Ben eyitdüm: Bār-ı Hūdāyā! Altmış (4) hac getürdüm. Cevāb geldi ki

⁵²¹ Allah’tan başka ilah yoktur. Muhammed (s.a.v) de onun resulüdür.

anlardan biri maḳbūl olmamışdur(5). Bu cevābı eşidicek endāmlaruma lerze düşdi. Yine fermān (6) geldi ki ne getürdüñ? Ben eyitdüm: On beş ğazā getürdüm. Cevāb (7) geldi ki anlardan biri maḳbūl degüldür. Ben ḥayrete⁵²² vardum, yine (8) fermān geldi ki ne getürdüñ? Ben eyitdüm: Yüz biñ aḳçe şadaḳa getür(9)düm, senüñ rızāñ için fuḳarāya vërdüm. Cevāb geldi ki anlar(10)dan biri maḳbūl degüldür. Ben eyitdüm: Eyvāh helāk oldum dëyü (11) nevmiz oldum. Eyitdüm ki cehennemden ğayrı baña yër yok. Cevāb (12) geldi ki yād ètmez misin ki falān gün öñden taşra çıḳduñ, yol (13) üzerinde bir diken gördüñ, ḳorḳup diledüñ ki bu ḥār müselmānları (14) āzār èder dëyüp yoldan ḳaldurduñ, yābāna atduñ, ben senden (15) anı ḳabūl eyledüm ve seni anuñ sebebiyle yarlığadum, rahmet-i (16) **87a** bī-pāyānuma sezā-vār èdüp lāyık-ı dīdār ḳıldum.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Zāhidden kim giderse (1) bir ḥārī⁵²³

Ola Yezdān ḳatında ‘alī-şān

Ki o mūzīdūr anı ref‘ ètmek (2)

Oldı cāna ‘alāmet-i īmān

Bābü’t-Tāsi’: Der-Nigāh Dāšten-i Zebān ve Niyāz (3) Zeden-i Müselmānān

Ḥikāyet

Rivāyet èder ki bir gün ol merd-i rāh-ı Yezdān (4) ya‘nī Ḥassān bin ebī Sinān -rahmetu’llāhi ‘aleyh- şākirdleriyle bir yolda giderdi. Bir (5) yeñice yapılmış yapılica ev gördi, şākirdlerinden birine şordı: Bu evi (6) kim binā eyledi ki ben görmedüm dedi. Yine ol dem nedāmet èdüp nefsine (7) eyitdi: Kim gerekse binā ètsün, senüñ neñe yarar ve niye şorarsın anı ki (8) iki cihānda saña gerek olmaya. Bi-ḥaḳḳ-ı Ḥudā ‘uḳūbet èdeyin saña beyhūde (9) sözle ki söyledüñ bir yıl saña oruç tutduram dëyüp ol günden ibtidā (10) eyledi, bir yıl tamām muttaşıl oruç tutdı, ol beyhūde sözüñ ‘uḳūbet-çün (11) ki söylemişdi.

⁵²² Yazma metinde “حیرته” şeklinde yazılmıştır.

⁵²³ Bu mısranın vezni bozuktur.

Kıt'a

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

Ëy birâder tâlib-i Yezdânsaň

Zıkr-i Hâkdan ğayra zinhâr (12) açma leb

Ëtdiler beyhûde sözden ictinâb

İsteyenler kurb-ı dergâh-ı Çalap (13)

Hikâyet

Ol rişte-i kuvved-i hemm ya'nî Mâlik bin Zay'am -rahmetu'llâhi 'aleyh- eydür:

(14) Pederümün 'âdeti ol idi ki her gece şabâha dek bîdârdı ve her (15) gün aḥşâma dek rûzedârdı. Öyle namâzını kılup âfitâb meyl (16) **87b** edinceye dek ḥ'âb 'âlemine varurdu, ol miḳdâr âsûde olurdu ki öyle (1) namâzı kadar ancak ziyâde degül. Bir gün 'âlem-i ḥ'âbda iken Zeccâcü'l-Kays adlu (2) bir yâri var-idi, gelüp anı taleb etdi, ḥ'âbdadur dëyü cevâb vërdiler (3) ne ḥ'âb vaḳtidür bu dëyüp döndi, gitdi. Ben 'aḳabince bir kimse gönder(4)düm, eyitdüm ki gitmesin, gelsin, ḥ'âbdan bîdâr olunca karar etsin(5). Ol kimse 'aḳabince gitdi, gelmedi illâ âfitâb ğurûb ëtdükden sonra nâlân (6) u giryân geldi. Ëy sübhâna'llâh! Kande idün ki böyle eglendün yohsa (7) yetişmedün mi? Eyitdi: Yetişdüm. Ammâ iltifât eylemeyüp gitdi, bir kûristâna (8) yëtdi, ben daḥı yanınca gitdüm, ol varduğı kûristâna yëtdüm, gördüm anı, (9) kendüyle ḥuşûmet ëdüp eydür: Niçün dëdün aña ki ne vaḳt-i ḥ'âbdur (10) bu ve bilmedüğün nesneyi niçün istifsâr ëdersin ve bir kâr ëdersin ki (11) saña sezâ-vâr degüldür, ne edesizlikdür bu ki sen ëtdün. 'Ahd ëtdüm Ḥudâ(12)yla bir yıl gözüme uyḥu getürmeyem ne gece ve ne gündüz tâ ki edeb (13) taḥşîl ëdesin ve cihândan mü'eddeb gidesin, bir daḥı bunun (14) gibi beyhûde söz söylemeyesin. Bunun emsâli sözler söyleyüp (15) aḡlardı ve yüzine tabancalar ururdu. Her çend ki sa'y-ı belîğ eyledüm (16) **88a** ve cehd-i tamâm ëtdüm aḡlâ baña itifât eylemedi, âḡirü'l-emr anda (1) ḳoyup anı ëy dirîğ dëyüp döndüm, geldüm.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Söyleme maḥfil içre zâyid (2) söz

Hürmetün ister-iseñ ola ziyâd

Epsem olmaḵ kelām-ı zāyidden (3)

Yeg-durur dēdiler kamu üstād

Hikāyet

Ol üstād-ı kevnüñ ya'nī 'Abdu'llāh-ı (4) 'Avnüñ -raḥmetu'llāh- 'adeti ol idi ki ferzendlerinden ve şākirdlerinden (5) biri ki edepsizlik édeydi gāyet gāzaba gelüp eydürdi: *Bārek(6)a'llāhu 'aleyke'l-beṣṣe*.⁵²⁴ Bundan ziyāde eylemezdi. Bir devecügi var-idi, her (7) yıl aña binüp ḥacca giderdi. Niçe ḥacc étmişdi ve nice gāzāya (8) gitmişdi ol devecügün üzerinde. Anı gāyet severdi şöyle ki bir (9) dem görmese görmege iverdi. Bir gün ol devecügi bir gūlām şuya (10) iledürken yolda başına bir çomaḵ urdı. İttifāḵ gözine toḵındı, (11) hemān dem devenüñ gözi yaşırup kör oldı. Şākirdleri anı görüp (12) eyitdiler: Eger şeyḥ ziyāde söylerse bugün söyler ki bu devecügi (13) gāyet sever. Çün şeyḥ anı gördi, be-gāyet gönli taralup eyitdi: (14) Sübhāna'llāh! Rāst gözine urmış. *Bāreka'llāh fık*⁵²⁵ dēyüp (15) siz şāhid oluñ, ben bu devecügi āzād eyledüm dēdi daḥı tırdı, (16) **88b** namāza şürü' étđi bir şākirdi, adına İbn-i Hāce dērlerdi. Ol eyitdi: Ol (1) zamāndan şoñra şeyḥ yigirmi yıl yaşadı, o yigirmi yılda melekler hiç anuñ [günāhın] (2) yazmamışlardı zīrā gāzaba gelmemiş idi.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

İltihāb étse dilde nār-ı (3) gāzab

Āb-ı ḥilm-ile anı diñlendür

Yazmayalar günāhuñı melekeyn

Olasın āteş-i (4) saḵardan ḥür

Hikāyet

Rivāyet éderler ki ol nigeḥ-dārende-i zebān-ı ender-fem (5) ya'nī Rebī' bin Ḥaysem -raḥimehu'llāh- otuz yılda iki söz söylemişdi. Peyk-i (6) ecel bi-emr-i Ḥudā-yı 'azze ve celle gelicek ol iki söz içün çok ağladı ve yüregiñ (7) nār-ı nedāmetle daḡladı. Ol sözüñ birisi bu idi ki bir gün öyle (8) namāzın kılup oturmuşdı virdin oḵurdı, şākirdlerinden biri (9) anuñla bile oturmuşdı, vird oḵurlardı. Vird oḵundıḡdan

⁵²⁴ Allah mübārek etsin, güler yüzlü ol.

⁵²⁵ Allah bereket versin.

şoñra (10) şākirdine eyitdi: Vālideñ zinde midür yoħsa mürde mi? Hemān dem nādim (11) olup eyitdi: Benüm bu sözüm ne işüme yarar dëyüp eyitdi ve yüzün (12) dönderüp ağlamağa başladı ve eyitdi: Eger yevm-i kıyāmetde Hāk (13) Te‘ālā benden su‘āl eylerse ki niçün şorduñ, ben ne cevāb vèrem? (14) Bir daħı ol gün ki Hāzret-i ‘Alīnūñ -rağıya’llāhu ‘anh- oğlı Hüseyni (15) -rağıya’llāhu ‘anh- şehīd eylediler, haremīni ğāret étdiler ve anuñ ‘ıyālını (16) **89a** esīr édüp deveye bindürdiler ve şehir-i Dimaşka getürdiler, ol fitne-i (1) ‘azīm ‘āleme şāyi‘ oldı. Eyitdiler: Eger Rebī‘ bin Haysem söz söylerse (2) bugün söyler dëyüp aña vardılar ve eyitdiler: Ey şeyh! Bir fitne-i ‘azīm (3) zāhir oldı. Hāzret-i ‘Alīnūñ oğlı İmām Hüseyni -rağıya’llāhu ‘anhümā- (4) şehīd étdiler. Mālını yağma édüp ‘ıyālını esīr eylediler. Bu sözleri eşidüp (5) zār ü zār ağladı çün kıssayı tamām étdiler. Başın kaldurup eyitdi: (6) *Allāhümme fātire’s-semavāti ve’l-arzı ‘ālime’l-ğaybi ve’s-şehādeti ente taħkümü* (7) *beyne ‘ibādike fī mā kânü fīhi yaħtelifün*⁵²⁶ Andan şoñra yerinden тұrup (8) kıbleye müteveccih oldı ve namāza тұrdı.

Қыт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Söylemek sīm ve epsem (9) olmaқ zer

Dédiler işbu sözi ‘āķiller

Söyleyeñ āħir olısar nādim (10)

Şāmit olan kişi necāta érer

Hikāyet

Bir vaқt dervīşler şoħbet (11) eylediler. İbrāhīm-i Edhemi -rahīmehu’llāh- ziyāfet étmek-içün da‘vet étdiler. (12) Şofra döşeyüp ni‘met getürdiler. Ammā bir kimse içün muntazır (13) oldılar, eyitdiler: Falān geç gelür. Biri daħı eyitdi: Haylī içinde (14) ol haylī geçer ve mu‘teber dirilür. İbrāhīm yerinden тұrup eyitdi: (15) Ey şikem! Beni bir yere getürdüñ ki ādem etin yerler dèdi daħı evden çıkdı, (16) **89b** gitdi. Üç gece üç gün şavmın şımadı. Ol ‘uķūbet için ba‘dehu (1) eyitdi: ‘Ahd eyledüm Huđāyla ki kıyāmet қopmayınca ve ayağımı cennet (2) ferşine başmayınca hīç

⁵²⁶ “De ki: ‘Ey gökleri ve yeri yaratan, duyular ötesini ve duyular âlemini bilen Allah’ım! İhtilâfa düştükleri konularda kulların arasında hükmü sen vereceksin.” Zümer 39/46.

kimsenüñ ziyāfetine varmayam ve da‘vetine (3) irādet göstermeyem egerçi da‘vete icābet sünnetdür, icābet-i (4) da‘vete elüñ varmamak ğayr-ı mürüvvetdür.

Kıt‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

<E>gerçi sünnetdür icābet (5) da‘vete

Līk varma bezm-i ğıybet-gūlara

Yohsa yèyüp sen daħı (6) ādem etin

Olasın hem-mezheb ol bed-ħūlara

Hikāyet

Ol ser-i (7) ħalka-i ğürüh-ı kāmīlīn ya‘nī ‘Āmir bin Şer[ā]ħīl eş-Şa‘bī⁵²⁷ imāmü’l-‘ārifīn (8) -rahımehu’llāh- bir ğün bir yèrde oturmışdı, bir sefīh geldi, anuñ berāber(9)inde tırup kelām-ı nā-sezā édüp kendüye lāyık ne ise (10) düşünāma başladı. ‘Āmir nazar édüp epsem oldu. Ol sefīh (11) çün vāfir dil-āzārılık édüp gitdi, ol ‘azīz gör ne etti? (12) Başıñ kıldurup eyitdi: Bār-ı Ĥudāyā! Egerçi bu sözleri ol (13) civānmerd söyledi, dükeli bende var-ısa beni ‘afv eyle ve eger bende (14) yoğsa anı ‘afv eyle dedi daħı yerinden tırup kıbleye müteveccih (15) olup namāza başladı.

Kıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Saňa düşünām edenleri ‘afv et (16)

90a Diler-iseñ kerāmet ey dervīş

Yohsa aña uyarsañ olasın (1)

Dü cihānda melāmet ey dervīş

Hikāyet

Bir vaķt Ĥüseyn bin ‘Alī -rağıya’llāhu (2) ‘anhümā- birbiriyle dört yüz tamām şahābe-i kirām káfāsınca giderlerdi. Ol (3) öñlerince cediti Ĥabīb-i Raħmānuñ ‘imāmesi başında vālidı şīr-i (4) Yezdānuñ şemşiri belinde ol nücüm-ı neyyir gibi aşħāb arasında on dört (5) ğecelik māh-ı tamām gibi ĥuddām édüp giderdi. Bir a‘rābī ırakdan (6) anı görüp bu ‘azīmet ü ĥaşmet ü şevketle giden kimdür deyüp (7) şordı.

⁵²⁷ Yazma metinde “الشوبى” şeklinde yazılmıştır.

Eyitdiler: Hâzret-i ‘Alî oğlu İmâm Hüseyndür -rağıya’llâhu ‘anhümâ- (8). A ‘râbî yakın görüp varup eyitdi: Ebî Tâlib oğlu ‘Alî oğlu Hüseyn sen (9) misin? Hüseyn -rağıya’llâhu ‘anh- eyitdi: Belî. A ‘râbî eyitdi: Senüñ (10) atañ ‘Alî bir kan dökici er idi. Anuñ ğazabı âteşinden çok (11) kişilerün yüregi yağı eridi, anuñ elinde çok kan dökölmişdür, (12) bu ‘azîm fitnelere sebep olmışdur ve anuñ sebebi ile cihân (13) âşûbla dolmuşdur. ‘Abdu’llâh bin ‘Ömer ve ‘Abdu’r-raḥmân bin ebî Bekr -rağı(14)ya’llâhu ‘anhümâ- aşḥâb içinden çağırıp ḥışmnâk olup kaşd (15) êtdiler ki helâk êdeler. İmâm Hüseyn -rağıya’llâhu ‘anh- tebessüm êdüp (16) **90b** tekellüme gelüp eyitdi: Epsem oluñ, anuñ ile ben söyleşeyüm. Dönüp (1) a ‘râbiye eyitdi: Yâ âhî! Bizüm ḳatumuzda bir ḥâcetün var-ısa revâ êdelüm (2) ve deynün var-ısa edâ êdelüm ki medyün olan kimsenün ḥâlî (3) d[î]ger-gün olmışdur ve gönli ṭar olur ve eger ḳarnuñ açsa ṭa‘âm (4) vèrelüm, iftâr eyle ki açla ecel<l>i söyleşür. Zîrâ aç olanuñ (5) şofrası ğâlib olur ve gönli ṭar u teng olur ceng êdicek (6) kimse ister ve eger ‘iyâlün ile cidâl vâkı‘ olduysa sarâyuña (7) varalum, aña yalvaralum sizi barışduralum ya meger bu yâbânüñ yubüseti (8) damağuña düşmişdür ki ‘aḳluña ḥalel ve lisânuña zelel vèrmiş ki ‘âḳil (9) olan kimse bizüm yüzümüze bunuñ gibi söz söylemez. A ‘râbî müteḥayyir (10) olup eyitdi: Siz ki bu kerîmlikle evlâsız çâkerün ve ceddünün (11) ḥâdimi olam dêyüp yere düşdi. Hâzret-i Hüseynün -rağıya’llâhu (12) ‘anh- ayağına yüzün gözin sürdi. Hâzret-i Hüseyn -rağıya’llâhu ‘anh- (13) aşḥâba müteveccih olup eyitdi: *Nahnü’l-cibâlü’r-revâsî ‘ani’l- ‘âşif*.⁵²⁸ (14)

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Kim saña söylese ḥuşûnetle

Lînet-ile ḳıl anı zîr ü zeber (15)

Ki ḳılıç her ne deñlü keskinse

Bu mu‘ayyen ḥarîre êtmez eşer

Hikâyet (16)

⁵²⁸ Biz fırtınada sağlam duran dağlarız.

91a Ol mālîk-i mülk-i hayā⁵²⁹ nuñ ya'nî emîrû'l-mü'minîn 'Osmân - rağıya'llāhu (1) 'anh- Һazretlerinüñ bir ğulāmı var-idi. Bir ğün bir edepsizlik eyledi (2). Һazret-i 'Osmân -rađıyallāhu 'anh- ğulağını burdı, ağrıtdı ğulām eyitdi: (3) Āh! Çün Һazret-i 'Osmân -rağıya'llāhu 'anh- ğulāmından āh eşitdi, ğör ki (4) ne iş etti? Başın aşāğa egüp bir zamān fikre vardı. Andan şöñra (5) başın ğaldurup eyitdi: Yā ğulāmî! Āhuñ cigerümi deldi, iki deldi, mecrüh (6) kıldı. Gel sen dağı benüm ğulağımı tut, bur, ben senüñ burduğum gibi. (7) Ğulām hîç tınmadı. Һazret-i 'Osmân eyitdi: Saña söylerem, eger benüm bende(8)m-iseñ emrümü tut, ğulām gelüp Һazret-i 'Osmân -rağıya'llāhu 'anh-uñ (9) mübārek ğulağını tıtdı, burdı. Emîrû'l-mü'minîn 'Osmân -rağıy(10)a'llāhu 'anh- eyitdi: Dağı ğatıca bur. Ğulām ğatıca burdı. Yine Һazret-i (11) 'Osmân -rağıya'llāhu 'anh- eyitdi: Dağı ğatıca bur. Ğulām eyitdi: Yā emîr(12)e'l-mü'minîn! Eger kışāş-ı kıyāmetden ğavf ederseñ ben dağı ğavf ède(13)rem. Şöyle ki sen kıyāmetde dilemezsüñ ki ben senüñ ğaşmuñ olam, (14) ben dağı dilemezem ki kıyāmetde sen benüm ğaşmum olasın. Emîrû'l-mü'minîn (15) 'Osmân -rağıya'llāhu 'anh- ğiryān oldu, şol ğadar ki ğözinüñ yaşı tır(16)**91b**duğı yeri ışlatdı. Bir zamān fikre vardı, başın ğaldurup eyitdi: (1) Bār-ı Һudāyā! Anuñ üzerinde ğağğum var-ısa aña bağışladum, andan ğoşnüd (2) oldum. Sen anuñ ğöñline ilķā eyle ki ol dağı benden ğoşnüd ola, (3) ikümüzi dağı kıyāmetde 'afv eyle ne beni anuñçün ne anı benümçün tut (4).

Қыт'а

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Var-ısa sende kimsenüñ ğağğı

Bunda sa'y eyle anı ğıl ğoşnüd (5)

Kimsede var-ısa senüñ ğağğuñ

Bunda ğo kim 'ıvaż ède Ma'būd (6)

Һikāyet

Ol vilāyet-i cān u dilde velīye ya'nî Һazret-i Һasan bin (7) Һazret-i 'Alīye - rağıya'llāhu 'anhümā- beş kerre zehr vèrdiler. Һağ Te'ālā (8) andan anı nigeħdār oldu

⁵²⁹ Yazma metinde “حيال” şeklinde geçse de Hz. Osmân'ın hayâ sahibi olduğu ğöz önünde bulundurularak kelime “hayā” şeklinde tamir edilmiştir.

tā zehir aña kār eylemedi. Altıncıda zehr cigerine (9) érüp pāre pāre eyledi. Çün hālet-i nez'e vardı, karındaşı (10) Hüseyn -rağıya'llāhu 'anh- başı ucında oturup ağlardı. Eyitdi: (11) Ėy karındaş! Zehri saña kim vèrdi bilür misin? Eyitdi: Bilürem. (12) Hāzret-i Hüseyn -rağıya'llāhu 'anh- bize dè bilelüm, eger sen ölice (13) olursañ anuñ dağı hāqqından gelemüm, kanuñ zāyi' olmasın. (14) Hāzret-i Hasan -rağıya'llāhu 'anh- eyitdi: Ėy karındaş! Ben hod ne (15) olacağum oldum ve ne bulacağsam buldum ve bizüm aşlumuz, neslümüz lāyık (16) **92a** degüldür ki bir kimseyi gamz edeler. Dilerem ki yevm-i kıyāmetde Hudā-yı 'azze ve cell(1)e beni ve baña zehr vèreni yarlıgaya ve benümle cennete göndere ve eger anı (2) yarlıgamaya Hudā 'izzeti hāqqıyçün ansız cennete girmeyem.

Kıt'a

[Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün]

Zihī (3) lutf issi maḥdūm-ı mu'azzam

Kim ede düşmenine böyle hullet

Yüri derviş (4) sen de düşmenüñ dost

Edin kim bulasın ol cāna vuşlat (5)

Hikāyet

Ol 'ilm sırlarına maḥrem ya'nī İbrāhīm-i Edhem -raḥmetu'llāh- bir gün (6) beyābānda giderdi. Nā-gāh bir süvār gelüp aña eyitdi: Ābādānlık bilür (7) misün ki bir dem göster. Meger ol arada kūrīstān var-idi. İbrāhīm (8) aña işaret etti. Ol süvār beni maşḥaralığa mı alursın dèyüp başına (9) bir muḥkem tāziyāne urdı ve gitdi. Bir ābādānlığa yètdi. İbrāhīmüñ -raḥmet(10)u'llāh- başı yarılup kanı yüzine ve gözine revāne olup kaftānı kana (11) gark oldu ez pā-yı tā-be-fark ol süvār ki İbrāhīmi tāziyān-ıla (12) urup bir ābādāna érüp varup giretururdu. Gördi şehrüñ (13) halkı eri ve 'avratı şehrden taşra çıkmışlar, tururlar. Gördi niye (14) çıkdunuz dèyüp şordı. Eyitdiler: Bir kimse bize haber vèrdi ki İbrāhīm-i (15) Edhem bu sā'at buradan geçdi. Ol süvār eyitdi: İbrāhīm ne (16) **92b** kişidür ve ne şekldedür? Vaşfin dediler. Süvār vaşfin eşidicek bī-ḳarār (1) olup eyitdi: Sizüñ dèdüğüñüz kişi ilerü yoldadur, gördüm anı, bile(2)medüm, urdum dèdi dağı döndi piyāde vü giryān u büryān gelüp (3) şahrāda İbrāhīmi gördi, bir şu kenārında oturmuş yüzini ve gözünü (4) ve hırkasını bürümüş. Ayağına düşüp eyitdi: Ėy şeyḥ! Beni ma'zūr (5) tut ki sizi bilemedük, baña günāhumı

helâl eyle. İbrâhîm eyitdi: Sen (6) baña kâmcı urduğıñ dem ben helâl etmiş-idüm hem revâ degüldür ki benüm (7) mürüvvetümden kıyâmetde baña senüñ sebebüñle şevâb vèreler ve saña benüm (8) sebebümlle 'ikâb edeler ve 'azâb göstereler.

Qıt'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Var-ısa kimde (9) haqqıñ ey dervîş

Aña bu dem anı helâl eyle

Ki saña anda Haqq vèrür 'ivâzı⁵³⁰ (10)

Bâbü'l- 'Âşir: Der-Hikây[â]t-ı Tâibân ve Sebeb-i Tevbe-i İşân

Hikâyet

Ebrâr-ı (11) dînden ve şâhibân-ı esrâr-ı yakînden bir er var-idi, adına Serî dèrlerdi. Tarîk-i (12) Haqda kaţ'-ı makâmât edüp şâhib-i kerâmât olmuş, 'indallâh 'alî derecât bulmuş (13) 'azîz idi. Bir gün Bağdâd şehrinde bir câmi'de va'z ederdi. Halîfenüñ (14) muşâhiblerinden birisi, ittifâk bâ-hezâr-ı tûmturâk câmi' öñinde geçdi ki adına (15) Aḥmed-i Yezîd el-Kâtib derlerdi, bir 'arabî ata süvâr olmuş idi ki eyeri cevâhir-i muraşşa' ve uyanı (16) **93a** zer ü yevâķît ile muşanna' idi ve öñince mâh-rû gulâmlar ve ardınca siyah-(1)mû ḥuddâm-ı ḥûb-endâmlar meclis-i va'zı göricek atından inüp eyitdi: Câmi'e (2) girelüm, bir zamân turalum, bu 'azîz ne söyler görelüm ve sözünñ ma'nâsına erelüm (3) dèyüp girdi ve oturdu. İttifâk eşnâ-yı kelâmda vâ'izüñ nuṭṭından bu şâdır (4) oldu ki on sekiz biñ 'âlemde Benî Âdemden za'îf-rek ü naḥîf-rek bir kimse (5) yokdur. Hem hîç kimse maḥlûkât cinsinden Haqq-Celle ve 'Alâya-ol bahâdirliği (6) etmezler Benî Âdem ederler. Bu 'azametle ve bu şevketle bu güftâr ol civânmerdüñ (7) göñline kâr etti ve bağınuñ başı açılup gözinüñ yaşı yüzi üzre (8) revân oldu. Şol kadar giryân oldu ki kendüden gitdi, yine kendüye (9) gelicek turup atına bindi, süvâr oldu ve revâne olup sarâyâ geldi. Ol (10) gün hîç ta'âm yemedi ve hîç kimse ile kelâm eylemedi ve ol gün şavmın (11) şımadı. Yarındası 'ale's-şabâḥ ol 'azîzüñ meclisine piyâde gelüp (12) bir arada göñli ğamnâk ve gözi nemnâk oturdu. Çün meclis tamâm (13) oldu, tûrdı yine sarâyına geldi. Üç gün pey-â-pey bu tarîk üzre (14) piyâde vü tenhâ gulâmsız yüzi zerd ve göñli pür-derd olup dervîşâne (15) libâsıyla

⁵³⁰ Yazma metinde bu beytin ikinci mısrası yazılmamıştır.

gelüp kûşe-i meclisde oturdu. Çün meclis hatm oldu (16) **93b** ve halk perākende olup yêrlü yêrin buldı, bu dağı yêrinden tûrdı, şeyhûñ (1) huzûr u nûr-bağışına gelüp eyitdi: Êy imâmü'l-müslimîn ve êy hümâmü'l-muttakîn! (2) Ol güftâr benüm göñlüme kâr etmişdür ve beni hâksâr eylemişdür ve dünyâdan bî-zâr (3) komışdur ve tâlib-i Kirdigâr olmuşdur. Perverdigâr havfından ve dilerem ki (4) halâyıkdan ve 'alâyıkdan ve 'avâyıkdan 'uzlet edem ve dünyâdan el çeküp (5) halvet ihtiyâr eyleyem ve baña vaşiyet eyleyüp naşihat vêr ki anuñ (6) üzerine 'ilme meşgûl olup müdâvemet gösterem. Şeyh dağı nazar edüp (7) gördi anı âteşine gâlib olmuş ve bādı sâkin olup özi hâk-i (8) menzilesin bulmuş bir nice pîrâna pend edüp muhabbetu'llâh-ı Celîle bend idüp (9) maķâmât-ı bülend gösterüp hursend kaldı ol civânmerd dağı bir zamân o(10)turdu, andan soñra tûrdı şehrden taşra çıkdı, beyâbâna kadem (11) koyup revâne oldu. Bir nice günden soñra bir pîrezen-i feryâd u na'ra-(12)zen, câme-çâk yüzi ve gözi âlûde-i hâk olup saçın yolup (13) şeyhûñ savma'asına geldi. Şeyh eyitdi: Êy pîrezen! Bu ne (14) şîvendür? Eyitdi: Êy imâmü'l-müslimîn ve [ê]y hümâmü'l-muttakîn! Bir serv-ķad, lâle-(15)ķad, mâh-rû vü siyâh-mû, şekker-güftâr, kebg-reftâr oğlancuğum var-idi. (16) 94a Bir gün ķandân u hîrâmân evden gidüp meclis-i rûh-perverüñüze gelmiş. (1) Andan giryân u nâlân geldi ve tâ'âm yemedi ve hîç kimseyle kelâm eylemedi (2) ve yatup uyımadı. Bir kûşede başın aşğa edüp ağladı ve benüm (3) yüregümi nâr-ı ğamla dağladı. Şimdi bir nice gündür ki özin ğâyib (4) etmişdür, bilmezem ki ķande gitmişdür. H'âce Sırrî pîrezenden bu ķaberi eşidicek (5) zâr u giryân olup eyitdi: Êy pîrezen-i zamân! Giryân olma şabr eyle, (6) göñül tarlığın etme, ķayrdur, şer degüldür. Ol civân baña geldi ve eyitdi: (7) Halkdan 'uzlet edüp halvet ihtiyâr etmek isterem ve dünyâdan ve (8) ehlerinden ya'nî cemî'-i 'alâyıkdan ferâğât eyleyüp vuşlat-ı Hâķ taleb (9) ederin. Ammâ bilmezem ķande gitmişdür. Şimdi var sen eve git, ğam çekme, (10) göñül zemînine toķm-ı semm ekme. Eger bu kerre ki gele saña ķaber edem. Bir nice (11) eyyâm geçdi. H'âce Serî bir gün evinde otururken ķapu ķaķıldı (12). H'âce Serî kimdür dedi. Eyitdi: Aķmed-i Yezîd. H'âce Serîñüñ bir ķādîmi (13) var idi, aña eyitdi: Ķapuyı aç dağı var ol pîrezene ķaber vêr, (14) gelsin. Çün ķapuyı açdı, Aķmed-i Yezîd içeri girdi, ķādîm va(15)rup pîrezene ķaber verdi. Şeyh Aķmedi ol laţîf cismi za'îf (16) **94b** olmuş ve ehlu'llâh mertebesin bulmuş ve arkasında bir kôhne kilîm (1) ve elinde bir zenbîl gelüp selâm vêrdi ve eyitdi: Êy şeyh-i nâşih-i enâm (2) ve êy imâm-ı ehl-i İslâm! Şöyle ki beni 'âlem-i (3) zulmânîden çıkarup 'âlem-

i nūrāniye bırakduñ, rāḥata irgürdüñ. Ḥudā-yı Te‘ālā seni iki cihān rāḥatına (4) ve şafāsına irgürsin ki baña tarīk-i müstakīm gösterdüñ. Bunlar bu söz(5)de iken āvāz geldi, nazar étdiler, gördiler. Vālidesi bī-çāre ‘ıyālī (6) ve oğlancuqları biribiri ardınca geldiler. Çün vālidesinüñ gözi (7) oğlunuñ yüzine tuş oldu, ġāyet şādılığından medhūş oldu, (8) yine kendüye gelicek oğlanı kenāra çekdi ve yüzünü yüzine urup (9) eyitdi: Ėy gözümüñ nūrı ve Ėy göñlümüñ sürürı ciger-kūşem! dēyüp (10) ağladı. ‘İyālīnūñ daḥı bir taraftan gözi yaşı çağladı, oğlancuğı (11) daḥı lāleleri üzre nergislerinden jāleler döküp kendüzini atasınıñ (12) ayağına bırakdı. Anlardan bu vechle feryād u fiğān kopdı ki (13) Ḥāce Serī daḥı anda ḥāzır olanuñ herbiri giryān oldu. (14) Çok sa‘y-ı belīğ eylediler ki Aḥmedi evine ilemeler, çāre olmadı, (15) eyitdi: Ėy imāmü’l-müslimīn ve Ėy hümāmü’l-muttakīn! Niçün böyle ḥazīn (16) **95a** eyledüñ, bunlara ḥaber vèrdüñ ki beni böyle bī-ḥuzūr étdiler. Ḥāce (1) Serī eyitdi: Ma‘zur tut ki vālideñ ġāyet rencūr oldu, ol (2) eclden ḥaber vèrdüm. Çün ‘ıyālī bu aḥvālī göricek ondan nā(3)-ümīd olup eyitdi: Ben bir genç ‘avratam, ersiz zindegānī éde(4)mezem. Er eyitdi: Var sen başuñ kaydın gör, oğlumu aluram, (5) böylece giderem dēyüp oğlunuñ arkasından ḥarīrleri çıkarup (6) kendi giydüğü kilīmden bir pāre yırtup oğluna ġēydürdi, kendü (7) elinde ger edīmden zenbīl anuñ eline vèrdi. Anası oğlını (8) bu vechle göricek yerinden gidemeyüp zār ū zār ağladı ve cigerini (9) nār-ı fırkatle dağladı. Atası eyitdi: Mādām ki oğlın benümle olur, (10) bu vechle olur ve eger bu vechle olduġını dilemezseñ daḥı (11) aḥsenini sen bilürsin dēyüp çıkdı, gitdi. Vālidesi ve ‘ıyālī (12) ve oğlı nālān u giryān yine evlerine geldiler. Çün bunuñ üzerine (13) bir iki yıl geçdi. Bir gün şeyḫ ḥalvetde oturmuşdı. (14) Kapu kaçıldı. Şeyḫ kimdür dedi. Eyitdi: Aḥmed bin Yezīd beni sizlere gōnde(15)rüp eyitdi ki ben dünyādan āḥirete naql éderem lutf édüp (16) **95b** teşrīf buyursınlar. Şeyḫ bu sözi eşidicek hemān dem yerinden тұrup (1) ol gelen adamla bile gitdiler, bir kūrīstāna yètdiler. Anda bir vīrāne (2) ḥāne var-idi. Aḥmed anı maḳām edinmişdi. Şeyḫ varup anı anda gör(3)di yatur ḥāk üzre. Başı altında bir taş, gözlerinden akar yaş, (4) yanında ne çerāğ var ve ne yoldaş. Bīmārlıġı anı zebūn édüp (5) ḥālīn dīgergūn eylemiş ve nefEsi ḥāne-i ḥātimeye girmiş ve nefsi āḥire (6) Ėrmiş. Güçle dilin çevirüp eyitdi: *Li-mişli ḥazā fi’l-ya ‘meli’l-‘āmilūn*⁵³¹ (7) Bir zamāndan soñra cān-ı şerīfīnden cūdā düşüp cānīb-i Ḥudāya (8) revān oldu. Çün

⁵³¹ “Amel sahipleri böylesi bir kazanç için çalışmalıdır.” Sāffāt 37/61.

şabāh oldu, şeyh şehrden yaña revān (9) oldu ki vara meyyitüñ maşlaḥatın göre, gördi şehr ḥalkı şehr(10)den taşra çıkup ol kūrīstāna gelürler. Şeyh anlara eyitdi: (11) Ne yère gidersiz? Eyitdiler: Ḥaberüñ yok mıdur? Dün gece āsumāndan (12) bir āvāz geldi ki her kim dilerse Allāh -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- velīlerinden (13) bir velīnün namāzın kıla, kūrīstāna varsın biz daḥı cem‘ olup (14) anda giderüz. Şeyh eydür: ben şehre vardum, meyyitüñ maşlaḥatın (15) gördüm, götürdüm kūrīstāna getürdüm. Şol kadar ḥalk cem‘ olmuş-idi ki (16) **96a** öyle namāzına dek defn edemediler ve çok kimse ol geceyi zıkr-i (1) Ḥudā ile iḥyā eylediler.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kim velīler tarīkine dilden (2)

Sen de ol yolda vel[ī] olasın

Qo ḥarīri pelā[s]-pūş ol kim

Hırqa-(3)pūşān merātibin bulasın

Hikāyet

Rāviyān-ı aḥbār şöyle (4) rivāyet ederler kim ebrār-ı dīnden ve aḥyār-ı yakīnden biri eyitdi ki bir vaqt evümün (5) bir tarafı yıkıldı, anuñ meremmeti için bāzāra vardum ki ırḡād tu(6)tam geçrek varmışam, ırḡād qalmamış, perīşān olmuşlar, nazar étdüm (7) bir civān gördüm, bir kūşede oturmuş. Ammā za‘īf ü naḥīf yüzi (8) şararmış berg-i ḥazān gibi ve gözi oyalanmış çeşm-i pīrān gibi (9) ve elinde bir balta ve önünde bir zenbīl. Yanına varup eyitdüm: Ey civān! (10) İş işler misin? Eyitdi: İşlerem. Ben eyitdüm: Tur imdi gidelüm. Civān (11) eyitdi: Hoş gidelüm ammā üç şartla. Ben eyitdüm: Şartuñ nedür? (12) Eyitdi: Biri oldur ki çün namāz vaḳti ola baña māni‘ olma, Ḥaḳḳuñ (13) emrini edā edeyin. İkinci oldur ki baña miḳdārumdan ziyāde iş (14) buyurmayasın. Üçünci oldur ki benüm ḥaḳḳumı tamām vēr, beni incitme. (15) Ben eyitdüm: Hoş eyle olsun. Çün anı eve getürüp iş göster(16)**96b**düm, ol işe başladı, ben daḥı gitdüm, kendü işüme meşḡul oldum. (1) Çün aḥşām érđi, her kişi maḳāmına girdi, ben daḥı eve geldüm, (2) girdüm, gördüm, ol civān şol kadar firāvān iş işlemiş ki üç (3) dört kişi bir günde bu kadar iş işlemeye. Ḥaḳḳını tamām vërdüm, gitdi. Yarındası (4) ‘ale’s-şabāh tırdum, bāzāra vardum. Yine anı istedüm bulımadum, anda (5) olanlara ḥālinden istifsār étdüm. Eyitdiler: Ol civānuñ ‘ādātı oldur ki (6) bir gün

işler dahı evine girer, bir haftaya dek evden çıkmaz, anı nafağa edinür. (7) Bir hafta tamām olıcağ yine evinden çıkar, bir gün işler, yine evine (8) girer, bir haftaya dek anı kimse görmez. Bu minvāl üzre mäh u sāl (9) geçürür. Çün bu sözi eşitdüm, aña göre iş etdüm, hālinden haber(10)dār oldum, bu civān-ı nīkūkār ahyārdan ancak dēyüp maḳāmın (11) istifsār etdüm. Şehrden taşra bir vīrāneye vardum, girdüm, gör(12)düm ol civān-ı hoceste hasta olmuş hāk üzre yatur. Ğamnāk (13) olup başı ucına vardum, bir zamāndan soñra gözün açup (14) beni gördi. Ben eyitdüm: Ey civānmerd! Bu arada ğarībsin ve bu (15) tenhāda yalnūzsın, bir kimseñ yokdur ki seni göre ve göz[e]de, tīmār eyleye (16) **97a** ya āb u nān vere. Ne ziyān olur eger baña destūr vērseñ seni (1) eve iletsem, sen bīmāra şıḥḥat erince tīmāra dürişsem dēyü ibrām (2) u iḳdām eyledüm, ḳabūl edüp rızā gösterdi ve eyitdi: Aña varayın (3) ammā bir şartım var. Ben eyitdüm: Ol şart nedür? Eyitdi: Şartım oldur ki tā ben bir şey (4) istemeyince vėrmeyesin. Hoş eyle olsun dēyüp eve getürdüm, üç gün (5) evümde oldı, hīç nesne istemedi. Dördünci gün ğāyet zebūn olup hālī (6) dīgergün oldı, baña eyitdi: Benüm işüm tamām olmağa az ḳaldı, saña bir vaşıyyetüm (7) var. Çün ben ölem, sen beni yüzüm aşağa yere bırak ve boğazuma bir ip (8) taḳ ve dahı süri ve çağır ki bu ḥaḳāret ü cefā şol ḳula sezādur (9) ki efendisın incitmiş ola. Elbette benüm bu vaşıyyetümi edā etmeyince (10) ölmeyesin. Ola ki Ḥudā ben mücrimi bu hālile göricek ‘afv (11) edüp rahmet eyleye ve dahı çün beni yuyasın, pīrehenümden (12) ğayrı kefen şarmayasın, kabrūme pīrehenümle ḳoyasın, andan (13) soñra bu muşḥafı ve bu yüzügi emīrū’l-mü’minīn Hārūnū’r-Reşīde (14) iletessin ve aña eyidesün ki saña yüzükle muşḥafuñ şāḥibi (15) selām etdi ve kendü dünyādan āhirete gitdi ve eyitdi: Zinhār cehd (16) **97b** eyle ki mestlik içinde olmayasın ki soñra nādīm olmayasın. Bu vaşıyyeti (1) eyledi. Dahı gözlerin āsumāna diküp Yezdāna cānı teslim eyledi. Ben (2) dahı bu maḳāleti eşidüp ve bu hāleti görüp ağladum ve bu āteş-i (3) şefḳatle yüregümi dağladum ve yērümden ṭurup eyitdüm: Vaşıyyetini yērine getüreyüm (4) dēyüp bir ip bulup getürdüm, götürüp boğazına taḳdum ve anı yüzi üzre (5) bırakdum dahı diledüm ki süreyüm, evümün kūşesinden bir āvāz geldi ki ne eyler(6)sin, Allāh -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- dostlarına böyle mi ederler? Çün āvāzı eşitdüm, (7) ellerüm ditredi ve yedi endāmuma lerze gelüp yere düşdüm, yüzümi ve gözümü ayağına (8) sürdüm. Ba‘dehū ṭurup yārānı da‘vet etdüm, şu iledüp sünnet üzre (9) yudum ve kefenleyüp namāzın ḳıldum ve ḳılduḳdan soñra kerāmetle anı defn eyledüm. (10) Andan soñra vardum, muşḥafı ve yüzügi alup

yola girdüm ki Hārūnū'r-Reşīde (11) varam, muşhaf ile yüzügi vèrem, vaşiiyetini yèrine getürem. Hemān dem bir āvāz (12) eşitdüm: Tutuñ bunı! Geldiler, beni tıtdılar, mahbese iledüp habs eylediler (13) ve üzerüme mü'ekkeller qodılar. Ol vaqte dek ki emīrū'l-mü'minīn şehre (14) geldi, beni da'vet edüp eyitdi: Seni kim tıtdı ki baña yolda gelüp (15) hālūñi bildürmedüñ yohsa tazallüm mi eyledüñ? Ben tebessüm edüp eyitdüm: (16) **98a** Sultānum! Tazallüm eylemedüm ammā gayrı hikāyetüm var. Eyitdi: Ne hikāyet? Ben dağı ol (1) muşhafı yüzügi öñinde qodum. Eyitdi: Bunları saña kim verdi? Ben dağı hikāyeti (2) ve vaşiiyetini dèyicek ağıladı ve nār-ı fırkatle yüregın dağıladı, yaqasın çāk (3) edüp başına hāk saçdı. Şol kadar dıkkat etdi ki bī-tākat olup (4) kendüden gitdi, yine kendüye gelicek eyitdi: Mezārı ne yèrdedür? Ben (5) eyitdüm: Falān yèrdedür. Çün eşitdi bir kerre āh edüp kendüden gitdi (6). Şabāh idi, öyle namāzı vaqtine degin bī-hod yatdı, ben bu hālī görüp (7) mütehayyir olup eyitdüm: Ey 'aceb! Bu yine kendüye gelicek baña ne dèye ki dèrken (8) yine kendüye gelüp eyitdi: Dağı ne söz dedi? Ben eyitdüm: Bunı dèdi ki zinhār (9) cehd eylesin, mest olmasun ki nā-gāh mestlikde ölmesün. Çün bu sözi (10) dağı eşitdi, gör ki ne iş etdi, hālī mütegayyir olup mecālī qalmayup cāme(11)sin pāre pāre etdi ve 'imāmesin başından yābāna atup sīnesin taşla (12) döge döge pāre pāre etdi, feryād u figān edüp eyitdi: Ey cān-ı peder (13) ve ey zāhid-i peder ki atasına şefkat edüp naşīhat eyler dèyüp dīdeleri (14) pūr-āb olup hūn-āb ağıtdı ve baña eyitdi: Ne yèrde defn etdüñüz? Ben eyitdüm: (15) Şūnīziyye mekābirinde. Eyitdi: Gel bile gidelüm, baña maqberesin göster. Başına (16) **98b** bir dülbend alup sarayından tenhā çıkduq, gitdük. Ben anuñ öñince ol benüm ardumca (1) tā mekābir-i Şūnīziyyeye yètdük. Eyitdi: Maqberesi qankısıdur? Eyitdüm: Budur. Çün (2) mezārı gördi āh u zārī edüp üstine düşdi, kenāra çeküp yüzün (3) hāke sürüp feryād u zāre başladı. Şol kadar gözyaşların ağıtdı ki mezāruñ (4) hākini⁵³² ıqlatdı güyā bir saqqā bir meşk şu dökdi. Ol zārılıqda baña eyitdi: Bu benüm (5) ciger-küşem idi ve gönümün sürürü idi. Bir gün şarāb meclisinde muşāhibleri (6) ile oturmuşlardı ve muṭrib u hoş-āvāzlar, kānūn u def, çeng ü rübāb çalup (7) ırlardı ve sākī-i sīmīn-sā'id ü āfītāb-ṭal'at ü zerrīn qadehlerle şarāb devr (8) etdürürdi. Bezm tamām germ-ā-germ iken nā-gāh bi-emr-i İlāh, kulağına bir oğlan āvāzı (9) geldi mekteb-hāneden ki Qur'ān okırdı zīrā ki mekteb yağındı. Oğlanuñ (10) okıduğı āyet

⁵³² Yazma etinde “حاکینی” şeklinde yazılmıştır.

bu idi: *Elem ye 'ni li 'l-lezîne āmenū en taḥṣe 'a ḳulubühüm* (11) *li zikri 'llāh*.⁵³³ Çün bu āyeti eşitdi, gör ki ne iş êtdi. Giryān olup āh u fiḡān (12) êdüp kendüden gitdi, yine kendüye gelicek meclisinden tūrup eyitdi: Belī (13) vaḳt geldi. Ol dem sarāydan taşra çıkıdı çün dīvāne beyābāna ḳadem ḳoyup (14) revāne oldı. Ol zamāndan berü anuñ ḳaberi bilinmedi, şimdi senden bilindi (15).

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Bezm-i dünyāda<n> ḥamr-ı ḡafletden

Cehd êdegör ki mest olmayasın (16)

99a Ki o mestlik içinde sen tā ki

Ecel erişüp ol dem ölmeyesin

Hikāyet

Ol (1) esrār-ı 'ilm-i ledünnīye mahrem ya'nī İbrāhīm-i Edhem, Belḡ pādīşāhı idi ve pādīşāh(2)zāde idi ve anuñ tevbesinüñ sebebi ol idi ki bir gün atına süvār olup (3) ḳaşd-ı şikār êtmişdi. Ḥayl ü ḥaşemle, bir nice ḥuddāmla şahrāya gitmişdi. Nā-gāh (4) bi-ḳudret-i İlāh, bir yerden bir ḳulan geldi çıkup gitdi. İbrāhīm-i Edhem daḡı eline (5) tīr ü kemān alup ḳifāsınca revān oldı, bir nice taḡ u şahrā vü beyābān (6) geçdi, az ḳaldı ki ḳulana yête, ura. Ḳulan dönüp İbrāhīme dehān açup (7) faşīḥ zebān birle eyitdi: *Li ḥazā ḥulīḳte em ḥazā ümirte Yā İbrāhīm!* Ya'nī (8) êy İbrāhīm! Sen bunuñ içün mi ḥalḳ olınuñ ya buña mı emr olınuñ ki bir (9) ata süvār olup elüñe tīr ü kemān alup ve benüm gibi bī-çāre miskīni ḳatıl (10) êtmekçün bunca beyābān geçüp ḳovalayasın, dönüp gitmeyesin ve beni (11) āzād êtmeye[sin]. Çün İbrāhīm bu ḳulandan bu kelām-ı cān-süzı ve bu peyām-ı dil-dü(12)zı eşitdi, gör ne iş êtdi, derün-ı dilden āh êdüp ḥālī müteḡayyir (13) olup mecālī ḳalmayup yere düşdi, 'aḳlı başından gidüp yatdı, (14) ḳaldı ve atı yine geldüḡi yolu tutup gitdi. İbrāhīmüñ ḥalḳına yêtdi. (15) Ğulām u ḥuddām gördiler at gelür ammā üzerinde şāh yok. Āh êdüp (16) **99b** yaḳaların çāk êdüp başlarına ḥāk saçup etrāf-ı deşt[i] geşt (1) êtdiler. Āḡir ol gitdüḡi

⁵³³ **İman edenlerin, Allah'ı anmak ve vahyedilen gerçeḡi düşünmekten dolayı kalplerinin heyecanla ürperme zamanı gelmedi mi?** Onlar daha önce kendilerine kitap verilmiş ve üzerlerinden uzun zaman geçip kalpleri katılaştırmış kimseler gibi olmasınlar. Onlardan birçoḡu yoldan çıkmışlardır.” Hadīd 57/16.

yola gitdiler, şāhlarınuñ ne eşerin buldılar ve (2) ne haberin aldılar. Cümlesi müteḥayyir olup ve müteḥassir, şāhib-i ğam olup (3) dönüp tutdılar. Çün İbrāhīm kendüye geldi, başın yêrden kaldırdı, (4) gördi, at gitmiş, tırdı, beyābāna kadem koyup revāne oldu. Piyāde (5) ol şāh bu şahrāda giderdi, bir çübān gördi, sürdi, yanına var(6)dı, eyitdi: Êy çübān! Senüñle kaftān degüşelüm. Çübān eyitdi: Êy (7) şāh-ı cihān! Ben senüñ kuluñam ve bu koyunlar senüñdür. İbrāhīm eyitdi: Sen (8) benden āzād ol ve bu koyunları saña bağışladum. Allāh -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- (9) ben güneḥkārı āzād édüp yarlıġasın dēyüp ol şāhāne libāsları (10) arkasından çıkarup çübāna vêrdi ve çübānuñ egnindeki pelās(11)ları alup kendi gēydi ve külāhını başına geçürüp eyitdi: Zinhār (12) benüm ḥālūmi kimseye ḥaberdār eyleme deyüp gitdi. Çübān eyitdi: Ne (13) yêre gidersin? İbrāhīm eyitdi: Şayd êtmege gelmişdüm ammā beni şayd (14) êtdiler ve şeh-süvār-ı ‘aşkuñ fitrākine kayd eylediler ve yazıya çık(15)mışdum ki tıfl-ı dili egleyem ammā bu yazıda bir yazıya düşdüm ki dükeli (16) **100a** dünyā yārānları baña ḥarām oldu dēyüp gitdi. İbrāhīm -rahmetu’llāh- (1) gitdüġi vaqt iki aylık bir oġlı kalmışdı. Çün nice māh u sāl (2) geçüp yāl ü bāl issi oldu. Anasına eyitdi: Benüm babam var mıdur (3) ve sağ mıdur? Anası eyitdi: Belī vardur, hem sağdur. Oġlan eyitdi: (4) Ya kandedür? Anası eyitdi: Bir gün şikāra çıkdı idi, gērü gelmedi, (5) kullarından cüdā düşüp nā-bedīd oldu, bilmeziz dir[i] midür yā öli? (6) Biz bu melāletde bir nice yıldan soñra bir kimse gelüp ḥaber vêrdi ki ben (7) anı Mekkede gördüm, taġlardan odun kesüp Mekkeye getürüp şatar. (8) Çün İbrāhīmüñ püseri eşidicek bu ḥaberi hemān sâ‘at ġayrı (9) şuġlı koyup Mekke kaşdın êtdi, yol yaraġın görüp bir ‘azīm kāfile (10) düzüp delim māl getürüp bī-ḥadd ḥadem ü ḥaşemle ḥac niyyetin édüp (11) gitdi. Çün Mekkeye yêtdi, nazar êtdi, bir bölük dervīşler gördi. (12) Anlara yakın varup selām vêrdi ve eyitdi: Êy dervīşler! İçüñüzde (13) Ḥorāsān vilāyetinden bir kimse var mıdur ki adına İbrāhīm bin Edhem (14) derler. Eyitdiler: Vardur belī, şimdi taġa oduna gitdi, şāhzāde (15) ki bu ḥaberi eşitdi şabr edemeyüp lāle-ḥadleri üzerinden, nergislerinden (16) **100b** jāleler dökdi ve eyitdi: Sultān-ı sultānzāde vü sultān-ı Ḥorāsān taġdan (1) odun taşır. Eyitdiler: On yedi yıldur ki bu civānmerd her gün şol taġdan odun (2) keser getürür, bāzārda şatar ve aķçesin ehl-i fāķa bulup şadaķa eyler ve her gece mescidde (3) nışfu’l-leyle dek ayaġ üzre tırup Ḥaķ -Celle ve ‘Alāya- tã‘at êder ve yedi yıldur ki (4) pehlūsın zemīne ve başın bālīne komamışdur, yatsu namāzı āb-destiyle şabāḥ namāzın (5) kılmışdur. Çün şehzāde atası

āzāde İbrāhīmüñ haberin alup eşerin buldı, dönüp (6) yine şahrādan yaña revāne oldı. Dīde-i giryānla ve sīne-i sūzānla gulāmları (7) kafāsınca bile çün haremnden taşra çıkdı, nazar eyledi, gördi bir kişi gelür, (8) bilesinde bir ip bağı uçları elinde ve arkasında muğaylān diken ve libās-ı malikāne (9) yerine bir pelās-ı fakīrāne geymiş ve başına taç yerine bir külāh geçürmüş, ol tūr (10) gibi rāst kaddi şāhāne kemāne dönmiş, açlıktan ol kızıl gül gibi hadd-i (11) handānı şararmış, berg-i hazāna beñzemiş uykusuzlıktan, ol siyāh gözler (12) tebāh olmuş çok ağlamağdan karnı arkasına yapışmış riyāzetden ve müdā(13)vemet-i tā'tden kıyāsla bilüp eyitdi ki her kim bu dergāha kıl olmak isterse (14) bu vech-ile rāha yüz sürmek gerek ve her kim ki Melik-i Perverdigāruñ mülkinde (15) hizmet etmek dilerse bunuñ gibi kār ihtiyār eylemek gerek. Çün şeh[z]ādenüñ gözi (16) **101a** atası İbrāhīm yüzine tuş oldı hemān dem 'urūq-ı cāndaki kan cūş etdi, giryān (1) olup kendüden gitdi yine kendüye gelüp eyitdi: Atañ atalığı haqqını yerine getüreyin (2) ammā şimdi hīç söylemeyeyin ve kendümi aña bildürmeyeyin tā göreyin ne eyler dēyüp (3) berīde oturdu. İbrāhīm bunuñ öñünden geçdi bāzāra girüp bülend-āvāzla ça(4)ğırdı ve eyitdi: *Men yeşterī't-tayyibe bi't-tayyib*. Ya'nī helāl odun kim alır (5) helāl akçeyle? Bir kimse geldi, dört akçe vērüp aldı. İbrāhīm dahı akçenüñ (6) ikisin miskīnlere taşadduk eyledi ve ikisin ta'āma vērüp aldı, ol dervīşler (7) gürühına geldi. Şehzāde dahı atası İbrāhīm-i āzādenüñ 'akabince bile geldi, seccāde (8) üzerine geçüp oturmuş. Çün İbrāhīm oğlına nazar etdi, 'urūq-ı aşliyye (9) içün kan cūşa gelüp hūrūşa başladı, gördi bir nev-civān, şāhāne (10) libāsla cemālde ve kemālde zībā vü laṭīf ü dānā vü zarīf kıyāsla bilüp eyitdi: (11) 'Aceb degüldür ki bu civān benüm oğlum degülse dēyüp hemān dem āsumāna nazar eyledi, (12) dönüp oğlına bağıdı, hemān dem atalık muhabbetinüñ mihri cān āsumānınınuñ (13) ufkından tūlū' eyledi ve gönül küresinden āteş-i hasret zāhir olup (14) beden mülkin yıkdı, yakīnī oldı ki ciger-küşesidür. Yüzün āsumāna tutup (15) özin Yezdāna gönderüp eyitdi: Bār-ı Hudāyā! On sekiz yıldur ki her gece āfitāb (16) **101b** tūlū' edince gözlerüme h'āb getürmedüm ve şusuzlık siperin bir elüme alup ve açlık (1) şemşirin bir elüme alup riyāzet meydānında nefis-i bī-dīnle ve şeytān-ı la'īn-ile ceng (2) eyledüm ve bu 'ālem-i ferāhı başlarına teng etdüm ve aqdām-ı tāmle nefis tevsenini kendüme (3) rām eyledüm. Şöyle kim başına licām-ı sūkūnı geçürüp üzerine çün şehsüvār oldum (4) ve şalāhiyyet meydānında *sa'ādet* topını tā'āt-ı çevgān-ıla urup kapdum ve dünyā(5)nuñ dostlığını düşmenlige degüşdüm ve ni'metinden ve

memleketinden vāz geldüm (6). ‘İyâlden ve oğuldan ve şöhet-i hâlâyıkdan ‘uzlet ihtiyâr êtdüm ve gönli senüñ (7) hizmetüñ küşesinde ber-çarâr kaldum. Şimdi bana bir şahş getürdüñ ki gözüme (8) cihân-ı münevverî siyâh êdüp hâlümü tebâh eyleye ve bu benüm renc ü ‘anâyla ve derd ü (9) belâyla kesb⁵³⁴ eyledüğüm derecâtı zîr ü zeber kıla. İlâhâ, Perverdigārâ! Benüm bu çekdüğüm (10) belâları zâyî‘ eyleme<ye> ve anı benüm üzerüme havâle kılma ya benüm cānum al bu sâ‘at (11) ya anuñ dëyüp du‘â kıldı. Hemân dem du‘âsı tîrî, dehânı kemânından hâlâş (12) buldı, murâdı nişânesine râst geldi. Hâk -Celle ve ‘Alâ- müstecâb eyledi. (13) Ol demde İbrâhîm oğluna nâzar êtdi, oğlı dağı yakın gelmiş-idi ki keşf-i hicâb (14) êde. Hemân düşüp cān vërdi. Dervîşler tûrdılar, şar‘î var şanup üzerine (15) vardılar, gördiler cān-ı ‘azîzini teslîm eylemiş. İbrâhîm başı ucına varup eyitdi: (16) **102a** Êy cān-ı peder ve êy şehîd-i tîr-i du‘â-yı peder dëyüp kenâra çeküp zâr ü zâr ağladı (1) ve âteş-i firkatle yüregi dağladı. Dervîşler ta‘accübe kâlup eyitdiler: Êy şeyh! Bu civân (2) kimdür? Eyitdi: Oğlum, ciger-küşem idi, dükeli hâlâyık-ı Mekke cûş ü hurûş êdüp (3) ağlaşdılar. İbrâhîmüñ dağı tākati kâlmayup tûrdı, nālân u giryân tağdan (4) yaña revân oldı. Bu sözi dëdi kim gayrılar muhabbetini götürdüm Perverdigārâ, (5) yine senüñ aşkuñı getürdüm ki senüñ ‘aşkuñ üzre gayrılar ‘aşkı olmak (6) gerekmez.

Kıt‘a

[Mef‘ülü/Mefâ‘ilü/Mefâ‘ilü/Fe‘ülün]

‘Āşıklığı bildüñ mi nedür pûte-i tende

‘Aşk âteşile cānı eridüp (7) êdesin kâl

Ğıll u ğışı gid[er]üp ola çün zer-i hâlîş

Tâ kim göre şarrâf anı (8) eylemeye kâl

Hikâyet

Ol Hâzret-i Hızruñ hem-demi ya‘nî İbrâhîm-i Edhemi -rahîmeh(9)u‘llâh- bir gün deryâ kenârında gördiler oturmuş hırkasın yamar. Eyitdiler: Êy (10) melik! Niçün böyle eyledüñ ki tâc u tahtı terk ve mülk [ü] r[â]htı yâbâna atduñ (11) ve sipâh [ü] genci bırağup âh u renci ihtiyâr êtdüñ, zerrîn fâhir libâsdan cüdâ düşüp (12) âhir pelâslardan bir hırkaya muhtâc olduñ? İbrâhîm eyitdi: Bu memleket ne memleket (13)

⁵³⁴ Yazma metinde “كسب” şeklinde yazılmıştır.

olsun ve ne saltanat ki dükeli vebâldür ve ‘ayn-ı zevâldür. Memleket oldur ki ne (14) vebâli var ve ne zevâli. Şimdi ben anuñ sultānıyam, eger dilerseñ göresin dēyüp (15) elindeki ignesini deryāya atdı dağı bülend-āvāz-ıla benüm ignemi baña getürüñ (16) **102b** dedi. Hemān dem, bir balık ol sūzeni ağzına almış, deryādan çıkarup İbrāhīmüñ öñüne (1) kodı. İbrāhīm eyitdi: Ol vaqt berrüñ ve baħrüñ ba‘zı yèrine ve ba‘z-ı ādemīlere ħükm (2) èderdüm, şimdi dükeli berr ü baħrde olana ħükm cārīdür bi-emr-i Barī ile. Olsa bu (3) memleket mi a‘zamdur ya ol ve bu saltanat mı ekremdür ya ol. Sen memleket şāhibinüñ emānında (4) ol ki cemī‘-i memleketüñ ħalkı senüñ fermānuñda olalar ve kendülerini senüñ emründe bulalar (5).

Kıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Tut Hakuñ cān u dille fermānın

Tutalar tā senüñ de fermānuñ

Sen çü (6) şāh u çü bende ħalk-ı cihān

Olalar ayağıñda ğaltānuñ

Hikāyet

Ol merd-i vaħīd (7) ya‘nī Baқыıye bin el-Velīd -raħımehu’llāh- eydür: Bir vaqt İbrāhīm-i Edhemi görmek diledüm, (8) tırdum, etrāf-ı ‘ālemi geşt eyledüm ve miyān-ı Benī Ādemi cüst ü cū kılp şordum, (9) bulmayup āħir Remle diyārına èrdüm. Vaqtlerde ol vaqt idi, āfītābuñ tābından (10) kaçup bir vīrāneye girdüm, anda İbrāhīmi yatup uyur gördüm ve bir mār-ı siyāh (11) anı ortaya alup başı ucına başın getürmiş ve bir nergis budağı ağzında (12) tutup yüzine karşı mirvaħa gibi şalur hevā gelsin için.

Kıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kim ki tıtsa (13) umūr-ı Yezdānı

Taħt-ı emrinde ola mārla mūr

Mār çün genc anı pīç-ā-pīç (14)

Eyleye hıfz için ger olsañ uyur

Hikāyet

Şi 'ārū's-Şālihīn kitabında (15) böyle hikāyet eylerler: H'āce Sa'īd-i H'ārgūšī, H'ace Zünnūn-ı Mıṣrīden -rahmet(16)**103a**u'llāhi 'aleyhimā- eyitdi: Bir gün şehrdən taşra şahrāya çıkdum. Nīl ırmağının kenārına (1) gelüp bir küşede oturdum. Bir nesne tefekkür eylerdüm. Bir taraftan nā-gāh bir 'akreb-i (2) siyāh çıkageldi bir şıfatda kim kimseler görmüş degül. Şöyle 'azīm kuyruğın (3) arkası üzerine kıldurmuş, Nīl kenārında yaña segürdüp gider. Niye segürdür ki (4) dēyüp nazar ētdüm. Nīl kenārında bir kurbağa gördüm, ol 'akreb vardı, ol kur(5)bağanuñ üstine bindi, kurbağa dağı şuya düşüp yüze yüze öte (6) kenāra çıkdı, 'akreb dağı kurbağanuñ arkasından yere inüp segürdüp gitdi. (7) Ben ta'accüb ētdüm, eyitdüm: Lā-cerem bunda bir kār-ı 'aceb ve bir hikmet-i Rab vardur dēyüp (8) ben dağı şuya düşdüm, yüze yüze öte kenāra çıkup 'akrebūñ yanınca gitdüm, (9) hā dēyince yētdüm, gördüm bir ağaç dibinde bir civān yatup uyur, bir yılan gelmiş (10) karnı üzerinde halka olmuş ve başın kıldurup ol civānuñ ağzına bir ebr (11) getürmüş ki anı helāk eyleye. Bu 'akreb berīden segürdüp vardı, ol (12) civānuñ üzerindeki yılanı ısırdı, öldürdi, yılan çözilüp yere (13) düşdi, bu 'akreb dağı döndi, gitdi, yine şu kenārına gelüp ol (14) kurbağanuñ arkasına bindi, kurbağa anı yine şuyun öte yakasına (15) geçürdi. H'āce Zünnūn eydür: Ben mütehayyir kıalup eyitdüm: Sübhāna'llāh! (16) **103b** Bu ne 'aceb kārdu ve bu ne hikmet-i Kırdigārdur dēyüp efkāra vardum ki bu civān ulu(1)lardan imiş, var-ısa bu civān velīlerdendür dēyüp yakın vardum ki ayağına (2) yüzüm sürdüm ve kıademi toprağını gözümüne sürme yerine çeküp çün rikkatle nazar (3) ētdüm, gördüm mest imiş ve rāyīhası gelür, hay dēyüp gerü çekildüm, ol hālden (4) ta'accübüm dağı ziyāde oldı, mütehayyir kıaldum. Hātīfden bir āvāz geldi ki ēy Zünnūn-ı (5) Mıṣrī, bu kıadar ta'accüb ki ēdersin nedür ve ne ta'accüb yeridür. Āhır bizüm kıulumuz degül midür (6) ne var mest ise? Eger bizüm hüşyārlara ve muṭī'lere nazarumuz olursa mestlere (7) ve 'āşīlere dağı nazarumuz olur. Çün hātīfden bu cevābı eşitdüm, şabr ēdemeyüp (8) ağladum. Hāk -Celle ve 'Alā- hāzretinden ve bu ādemīlere cefāsından istihyā ēdüp (9) epsem oldum. Bir zamāndan şöıra bülend-āvāz-ıla çağırup eyitdüm: *Yā Rākıden* (10) *ve'l-celīlu yahrusuhū min külli sū'in yedibbū fi'z-zulmi keyfe yenāmū'l-'uyūnu* (11) *'an-melikin ye'tike minhū fevāyidū'n-ni'ami*⁵³⁵ Çün öyle namāzı vakti geldi, (12) ol

⁵³⁵ Ey arkasına yaslanmış! Celīl olan onu zulmeden kötü ellerden koruyor. Kendisi tarafından faydalı nimetler gelen bir melik varken gözler nasıl uyuyor.

civān, mest-i ḥābdan uyanmadı, başı ucına varup kendüme eyitdüm: (13) Bu mekānı koyup gitmeye tā bu civānı uyandırıp ne kişidür bilmeyince ve Hāk (14) Te‘alā buña ne kerem etmişdür demeyince. Çün āfītāb, istivā-yı felekden mağrib (15) cānibine meyl gösterdi, ol civān daḥı mestlik ḥābından uyandı, gözin (16) **104a** açdı, beni gördi bildi ve eyitdi: Ėy seyyid-i ‘aşr ve Ėy ḥāce-i dehr! Ne yêrden (1) geldüñüz yoḥsa beni mi beklersiz? Ben eyitdüm: ‘Aḳluñı cem‘ eyle ve şol yatur olmış (2) yılanı nazar kııl. Civān yılanı göricek endāmına lerce düşdi. Ben daḥı ‘aḳrebüñ (3) ḥikāyetin ve ol yüce Rabbüñ ‘ināyetin rivāyet edicek zār-ü-zār ağladı, yüregın (4) nār-ı nedāmetle daḡladı. Eyitdi: Şerm-sār o kimse ki bunuñ gibi kerem issi Kirdigār(5)<ını> ve luṭf şāḥibi Perverdigār<ını> āzāde, mest, ‘āşī ḳullarına bunuñ gibi kerem (6) eyleye ve dostlarına kim bilür ki neler ede dēyüp yêrinden şıçradı, cāmesini çāk (7) edüp başına ḥāk saçdı, cūş u ḥurūş edüp beyābāna ḳadem ḳoyup revāne (8) oldı daḥı hergiz yādına ārzü-yı şehir ü ḥāne geldi tā anuñ velāyeti şol dereceye yetişdi ki (9) bir yıllık bīmārı aña iledürlerdi. Bir nefesinden ‘āfiyet erüp şıḥhat bulurdi (10). Bi-izni’llāhü te‘ālā ma‘nī budur ḳavl-i Ḥudā-yı Te‘ālā: *Ve in ‘udtüm ‘udnā*. ‘Ulemādan bir gürüh (11) eydürler: Bu āyetüñ te‘vīli: *Ve in ‘udtüm ile ‘l-cefā’i ‘udnā ile ‘l-vefā’i*.⁵³⁶ Her çend cefāyı (12) baña ziyāde edesiz ‘atāyı size çok ederdüm, her çend ki beni ziyāde incidesiz (13) ben sizi çok oḡşaram tā ki siz şerm-sār olasız. Eger dilerseñüz ki barışa(14)sız, āḥir benüm dergāhuma gelürsüz ve her ne kim bulursañuz anda bulursız.

Ḳıṭ‘a (15)

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Hüşyāra vü meste Hāk berāber
Her dem nazar-ı ‘ināyet eyler

Ya kim olısdur andan özge (16)

104b Her dem nazar-ı ‘ināyet eyler

Ya kim olısdur andan özge

Güm-rāhlara hidāyet eyler

⁵³⁶ “Umulur ki Rabbiniz size acır. **Ama eğer yine fesatçılığa dönerseniz biz de cezayı tekrarlarız.** Biz cehennemi kâfirler için ebedî bir ceza yeri yaptık.” İsrâ 17/8.

Ammā ſu ki (1) dnmese bed iſden
Ol kendzine ħazāyet eyler

5 Œol kim ola dā'imā nikkār
Ĥaĥ lutf (2) aña bī-nihāyet eyler

Hem-dem oluñuz bir ehl-i sırra
Ki_andan saña sır sirāyet eyler
Ĥikāyet

Başrada (3) bir 'avrat var-idi be-gāyet bedkār-idi. Œa'v[ā]ne drlerdi daĥı zen-i civāndı ve ĥb-el(4)ĥāndı ve cemālde ve kemālde idi. Maĥallede muṭriblik ve nevhagerlik eylerdi. Bir niće māh u (5) sālde ćok māl taḥṣīl eylemiſ idi. Œyle ki bir meclise gelse idi cevahirle<r> (6) muraſſa' ve yevākitle muſanna' fāĥir libāslarla ķeyinp altuna ve incye ķark olup bir (7) nice gl-endām u ſ[ī]rīn-kelām u kebg-ĥırām cevārīyle gelrdi. Başrada andan maĥbbe (8) v fāĥiſe v fāsıĥa bir 'avrat yoķdı egerći ki fāsıĥa v fācire 'avrat ćoķdı (9). Bir gn cāriyeleriyle ārāste v pīrāste olup bir meclise giderdi. Nā-gāĥ bir ſālīĥa(10)-nām kimesnenñ evi ñne uķradı ve bu ſālīĥ, Başranuñ 'ulemāsından idi ve fuṣalā(11)sından idi, zhdinde gāyetde idi ve 'ilminde nihāyetde idi. İttifāk, ol gn evinde (12) meclis var-idi. Başra ſehrinñ ĥalkın cem' dp anlara va'z eylerdi. Ĥalk daĥı (13) anuñ va'zından m'eſser olup yaĥalar ćāk dp āh u feryād u fiķānları eflāke ćıĥmıſdı (14) ve ĥāyı ĥları āfākı ttmıſdı. Œa'v[ā]ne nā-gāĥ ol ĥāy u ĥyı ve āĥı eſidicek (15) cāriyelerine truñ ddi ve eyitdi: Başrada bunuñ gibi 'azīm mātem ola ve delim (16) **105a** ādem ola ve bu ĥadar āh  zār ola ben andan ĥaberdār olmayam! Ne ma'nāsı var dyp (1) cāriyenñ birini gnderp eyitdi: Var, gr, kim lmiſdr ve kimñ mātemidr. Cāriye (2) gitdi, gelmedi, Ĥudā kelāmın eſitdi, murķ dāma ttulur gibi ttuldı ĥaldı, bir daĥı (3) gnderdi, naẓar-ı 'ināyet-i Ĥaĥ ana daĥı mlĥaĥ oldu, ol da ĥaldı ve'l-ĥāſıl-ı kelām cemī'-i (4) cāriyelerini tamām gnderdi biri daĥı gelmedi. Bunlaruñ gelmedğinden Œa'v[ā]ne dil-teng (5) oldu ķazaba geldi, āĥir cāriyenñ biri giryān u ķırīv dp geldi ve eyitdi: (6) Ėy ked-bān! Bu mātem, mātem-i memāt degldr mātem-i 'uſātdur ki 'iſyānlaruñ yād dp (7) feryād derler. Œa'v[ā]ne bir 'avrat idi ki dkeli nfsa efsn

eylerdi. Çün (8) cāriyeden bu sözi eşitdi, gör ki ne iş etti. Varayum, içerü gireyüm, göre(9)yin bir miqdār anlaruñ sıķāllerine güleyin, yine geleyin dēyüp içerü girdi, gördi, (10) hemān dem āsumāndan bir nidā geldi ki rahmet kapularını açuñ ve mağfired şularını şaçuñ, (11) ol kaçmış Şa‘v[ā]neyi getürüñ. Çün bu nidāyı halk eşitdi, cümlesi hayrete varup (12) bu ‘avrata baķışdılar. Çün Şa‘v[ā]nenüñ gözi şālih birinüñ yüzine tuş oldu (13) hemān medhūş oldu. Hāk -Celle ve ‘Alā- anuñ göñlini döndürdi ve ilhām gönderdi. (14) Şa‘v[ā]ne yine kendüye gelüp eyitdi: Bu a‘māl-i kabīha vü bu aḥvāl-i nā-pesendīde ki rüz u (15) şeb benden şādır oldu, halka zāhir oldu. Niçeye dek bunun gibi ‘azīmü’ş-şān (16) **105b** u delimü’l-iḥsān, Mevlānuñ dergāhından kaçmak olmaz, elbette tutarlar, ‘azāb-ı elīm ü ‘ikāb-ı (1) ‘azīm eylerler, ol hāzır u nāzır Hudādan hayā etmek gerek dēyüp bülend-āvāz-ıla ēy imām(2)ü’l-müslimīn ve ēy hümāmü’l-muttakīn! Kaçmışları bu dergāhda kabūl ederler mi? Şeyḥ eyitdi: Bu (3) güft ü gū ve bu hāy u hū kaçmışlar içündür. Şa‘v[ā]ne eyitdi: Tağlar ‘adedince ve ‘aded-i (4) giyāhınca günāhum var. Şeyḥ eyitdi: Ne var, kayurmaz, senden anları şormazlar ve yüzüne (5) urmazlar egerçi günāh-ı nevḥāger Şa‘v[ā]ne daḥı olursa. Şa‘v[ā]ne çün dīvāne (6) cūş u ḥurūş edüp eyitdi: Ey şeyḥ! Ol Şa‘v[ā]ne-i nevḥāger ve ol ‘āsī, ğark-ı baḥr-i (7) ‘āsī, bende-i kemter benüm dēyüp yaķasın çāk edüp başına ḥāk şaçuḡ yüzün yere sürdi, (8) ol cevāhir ü yevāķitle müzeyyen libāsları arkāsından yābāna atdı ve ol şimşād-ķadd, lāle-(9)ḥadd cāriyeleri āzād etti ve cemī‘-i mālın mesākīn-i ḥoş-ḥāle şadaķa eyledi ve hīç kendüye (10) nafaķa ķomadı. Evinde kırķ yıl seccāde-nişīn olup erba‘īn çıkardı, şöyle ki bir kimse (11) anı ḥandān görmedi, gözleri hemīşe giryāndı cigeri āteş-i nedāmetden büryāndı. Her gece (12) şabāḥa dek ağlardı şöyle ki yüreginüñ başı açılup gözlerinüñ yaşı yüzi üzre (13) çağlardı. Tamām-ı merdümān-ı şehir daḥı anuñ nevḥasından bir laḥza ārām eylemezdi. Ḥalve(14)tinde Hāk Te‘ālā ḥazretine münācāt edüp ‘arz-ı ḥācet eylerdi ve eydürdi: Ey ‘āsī (15) ķullarınuñ ğaffār Mevlası ve ey günāhdan ta‘īb miskīnlerinüñ Settār pādīşāḥı! Bu bī-çāre (16) **106a** za‘īfenüñ bu āvāre naḥīfenüñ ef‘āline baķma, aḥvāline nazar edüp rahmet (1) eyle ve dil-i ğamgīni esirgeyüp kerem eyle, günāhını baģışla Ḥabībūñ ḥürmetine ve cānını (2) müşerref ķıl dīdār-ı şerīfūñle.

Қыт‘а

[Mefā‘lün/Mefā‘lün/Fe‘ülün]

1 Günāhuñ her ne deñlü ki çoğ olsa

Kayurma tek (3) yürü var bāb-ı Hakkā

Bağışlanur günāhuñ pāk olursın

Tutarsuñ toğrı yüz (4) mihrāb-ı Hakkā

Hakuñ mihrābıdur pīr-i tarīkat

Hem ol tevvābdur ebvāb-ı Hakkā

Varılmaz bāb-ı (5) Hakkā toğrı tahkīk

Yapışmazlarsa ger bevvāb-ı Hakkā

5 Ki 'ilm-i haṭ bilinmez bil muḥakkık (6)

Harīf olunmasa küttāb-ı Hakkā

Dögüni yolda ser-gerdān kalursın

Tuş olmazsın (7) ebed āhṣāb-ı Hakkā

Hikāyet

'Ulemā-yı dīn ü fuṣalā-yı yakīn şö[y]le rivāyet ederler ki (8) 'ālemde Benī Ādemde ol göñli şāfī ya'nī Bişr-i Hāfī ḥazretinden -raḥimehu'llāh- efsak bir (9) kimse yogdı egerçi ki fusekā çoğdı. Hattā on iki meyḥāne tamām anuñ taht-ı yedinde (10) idi, müdām bu on iki ḥarābatı devr edüp mest-i ḥarābatī olup yollara girüp (11) düşe tura kelimāt-ı türrehātla ve ḥarekāt-ı nā-maṭbū'ātla giderdi. Bir gün ser-mest,(12) hāy u hüyla ve beyhüde güft ü güyla yolda giderken ḥāk içinde bir nā-pāk yerde (13) bir pāre kāğıd gördi yatur, üzerinde bir satır ki bismi'llāhi'-r-raḥmāni'-r-raḥīm yazılmış, (14) endīşe eyledi ki hemīşe delim ḥürmetsizlikler eylemişümdür, 'adāvet-i 'azīmdür ki anuñ (15) gibi kerīm dostuñ nām-ı şerīfini başup geçüp gitmeñ dèyüp elin uzatdı, ol (16) **106b** kāğıd pāresini kaldırdı, toprağını silküp yüzine gözine sürdi, öpüp bir yüce (1) dīvār delüğine şokdı. Hemān dem kıbel-i Ḥakdan ve 'arş-ı Raḥmāndan bir münādī nidā etti ki (2) *Ṭayyebte ismenā fe ṭayyebnāke*. Ya'nī sen bizüm ismümüzi pāk eyledüñ ve 'azīz tutduñ. Ol gece (3) Ḥasan-ı Başrī -raḥimehu'llāh- vākı'asında ki eyitdiler: Ey Ḥasan! Tur hemān sen falān meyḥāne(4)nüñ kapusına ki Bişr-i Hāfī derler, anda bizüm bir dostumuz vardur, hemīn sā'at bizüm ḥaberümüz (5) aña ilet. Ḥasan-ı Başrī -raḥimehu'llāh- cānib-i Ḥakdan bu ḥaberi eşidicek yerinden tırdı, (6) yola kadem

koyup ol meyḥānenüñ kapusına vardı, bülend-āvāzla çağırdı ki Bişr-i Ḥāfī (7) kimdür? Tursın, gelsün kapuya ki imām-ı Başra gelmişdür, ayağın тұrur ve zemīn [ü] āsumānuñ (8) Cebbārından aḥbār getürmişdür. Bişr-i Ḥāfī mest ü ḥarāb yatur ‘ālem-i ḥāb içre idi, (9) uyandurdılar. Çün Ḥasan-ı Başrīnün nāmın eşitdi, yedi endāmın lerze tutdı, ḥavf (10) édüp eyitdi: Var-ısa Ḥudā-yı Te‘ālā baña ḥışm etmişdür ki nās içinde çok ḥürmetsizlikler (11) eylemişümdür ki ben ‘āşīye libās-ı ‘uḳūbet göndermişdür dēyüp тұrdı, lertzān u tersān (12) revān kapuya geldi, açup taşra çıkdı. Çün Ḥasan-ı Başrī - raḥimehu’llāh- o an Bişri (13) göricek üzerine varup kenāra çekdi, yüzin ve gözin öpdı. Bişr eyitdi: Ey imām-ı mu‘teber! (14) Ne ḥaber? Ḥasan eyitdi: Aḥbār getürmişümdür ol zemīn ü āsumānuñ Cebbārından ve ol on (15) sekiz biñ ‘ālemün Perverdīgārından ol Ğaffārü’z-Zünüb u Settārü’l-‘Uyüb, bī-niyāz (16) **107a** u bende-nüvāz pādīşāhdan. Eydür ki *Tayyebte ismenā fe tayyebnāke ve eclelte ismenā fe eclelnāke (1) ve ‘azzamte ismenā.*⁵³⁷ Çün Bişr-i Ḥāfī Ḥasan-ı Başrī-yi şāfiden -raḥimehu’llāh- bu ḥaberi (2) eşitdi, gör ki ne iş etdi, yüzin yere tutup saḫalına yapışup ḥāline nazar (3) édüp inşāf eyleyüp hacālet olsun saña dēyüp şehrden taşra çıkdı, zār ü (4) zār ağlayup nār-ı nedāmetle yüregın tağlayup beyābāna ḫadem koyup revāne oldı tā ‘āḫıbet (5) işi ol dereceye erişdi ki kırk yıl yalın ayak ḫacca vardı bi-ḫuvvet-i sāk, (6) bi-emr-i Ḥallāk ve enbiyānuñ ve evliyānuñ mezār-ı şerīflerini ziyāret eyledi ve ayağına (7) pabuḫ gēyürmedi, ol cihetden aña Bişr-i Ḥāfī dēdiler. Aña su‘āl etdiler ki ey (8) şeyḫ, niçün yalın ayak yürürsin, ayağıñuza başmak gēymezsiz? Eyitdi: Bu yer Ḥudāvendün (9) bisātidur,⁵³⁸ nitekim buyurmuşdur: *Ḳālela’llāhu te ‘ālā vallāhu ce ‘a[le] lekümü’l -arza bisātan.*⁵³⁹ (10) İmdi revā degüldür ki bisātu’llāh üzre pabuḫla yüriyem. Ḥaḫ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- dahı (11) ol yüridügi yerde cānver terslendürmezdi ki anuñ ayağına bulaşmaya ve aña nā-pāk (12) nesne bulaşmaya. Çün dünyādan āḫirete naḫl eyledi, ‘azīzler anı vak‘ada gör(13)diler, ḥāce Ma‘rūf-ı Kerḫ-ile ki -raḥimeḫümü’llāh- ikisi iki ata süvār olmuşlar ki eyerleri (14) yāḫutdan ve uyanları zümürüddēn birbiriyle kelimāt-ı tayyibe édüp āsumāndan yaña giderlerdi (15).

Қыта

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

⁵³⁷ “İsmimizi iyileştirdiniz biz de sizi iyileştirdik ve bu yüzden sizi ve adımızı onurlandırdık.”

⁵³⁸ Yazma metinde “پساتيدور” şeklinde yazılmıştır.

⁵³⁹ “Allah yeryüzünü sizin için sergi gibi döşemiştir.” Nüh 71/19.

Füseḳā şoḥbetinden ol eb‘ad

Şuleḥā meclisine ol aḳreb

Tā saña da burāk-ı (16) **107b** rūḥānī

Dem-i āḥirde göndere o Çalab

Ol burāḡa çü şeh-süvār olasin (1)

Gidesin Ḥaḳḳa bā-hezār tarab

Hikāyet

Ol cümle-i evliyāya āḥī ya‘nī Ḥ‘āce-i Şaḳīḳ-i (2) Belḥī -raḥimehu’llāh- bir gün Dicle ırmaḡı kenārında meclis tutup va‘z eylerdi. İttifāk (3) ḳāfile-i ḥaccāc Dicle kenārına uğradı bir şütürbān yoldaşlarına tutuñ, devemi (4) varayın şol ‘azīz ne beyān eder göreyüm dēyüp geldi, meclisüñ bir tarafında otur(5)dı ve bülend-āvāzla çıḡırup eyitdi: Ėy şeyḡ-i şālih! Ben bir beyābānī-tālih şütürbānam (6) ve āteş-i cürmle ciger-büryānam. Şimdi beyābāna revāne olmak dilerem. Baña naşīḥat vēr ki (7) bu yolda ol naşīḥati şinā‘at édüp andan kendüme tūşe ḥāşıl eyleyem. Şaḳīḳ-i (8) Belḥī: Ėy āḥī şütürbān! Benden saña üç naşīḥat armaḡān olsun ammā gönölünde (9) muḥkem yād eyle. Evvel her işi nefsüñçün i[ş]lersen nefsüñ efendisi niyyetiyle işle. (10) İkinci nefsüñçün her ne dilerseñ nefsüñ efendisinden dile. Üçünci her ne kim (11) nefsüñ efendisinden saña gelür aña rāzī ol. Çün şütürbān, şeyḡ-i nāşīḥdan bu (12) naşīḥatleri eşitdi, aña göre iş etdi, gelüp bir yoldaşına eyitdi: Devenüñ (13) yularını tut ki baña bir kār-ı mühimm vāḳı‘ oldı. Yoldaşı daḡı devenüñ yuların eline (14) aldı, ol daḡı dönüp tenḥā beyābāna revāne oldı. Bunuñ üzerine nice müddet-i medīd (15) geçdi. Bir vaḳt yine şeyḡ, Dicle kenārında meclis tutdı, naḡar etdi, şütürbānı gördi, (16) **108a** Dicle ırmaḡınuñ üzerinde yürür yēr üzerinde yürür gibi. Şeyḡ eyitdi: Sen ol şütür(1)bān degül misin ki saña üç naşīḥat armaḡān vërdüm idi. Şütürbān eyitdi: Belī ol (2) naşīḥatlerüñ ikisine meşḡül oldum, şu üzre yürimek mertebesin buldum. Eger ol birine (3) daḡı meşḡül olaydım çün murḡ hevāda uçardum dēyüp yine şu üzre revān olup (4) gitdi.

Ḳıṭ‘a

[Mefā‘lün/Mefā‘lün/Fe‘ülün]

Ḥuḍādan her ne kim gelse rızādur

Olasın sen de m̄a ūzre revāne (5)

Revān ola ol [āb] ūzre senūñ teg

Olasın sen ġarīķ-i m̄a virāne

Hikāyet

Ol (6) şemere-i şecere-i ġaybī ya 'nī H̄āce Ebān-ı Şeybī -rahimehu'llāh- eydür: Bir gece Başra mek̄ābirine (7) vardum ġecenūñ bir baħşı ġeçmişdi, ġördüm dōrt kiři ġelür, omuzlarında bir cenāze, (8) endişede endāze eyledüm ki meġer bunı öldürmişlerdür ki bu vaķt ġetürüp ġötürürler, (9) yakın varup eyitdüm: Allāhı severseñüz söyleñ, siz mi öldürdünüz bu meyyiti yoħsa (10) ġayrı kimse mi? Eyitdiler: Bed-ġümān étme! Bunı ne biz öldürdük ve ne ġayrı kimse. Kendü (11) ölmüşdür. Bu meyyitūñ şāhibi bizüm herbirümüzü beşer aķçeye tutmuşdur ġötürüp bunda (12) ġetürmesine. Uşda validesi, maķberesi üstinde oturur. İlerü varup eyitdüm: (13) Êy pīrezāl! Bu ne hāldür, meyyitūñi ġündüz ġetürmezsin? Pīrezāl eyitdi: Êy merd(14)-i hoş-ħışāl! Bu meyyit benim oġlumdur, ġāyet bed-baħt idi. Şöyle ki şehirde bundan (15) fāsık u bed-kār u dil-āzār bir kimse yoġdı. Eġerçi ki füseķā vü bed-baħt çoġdı. (16) **108b** Çün haste oldu, mevt mertebesin buldı, baña üç nesne vaşiiyyet édüp eyitdi. (1) Evvel bu kim çün ölem cenāzemi ġündüz ġötürme. Zīrā ki her kim benim cenāzem ġörür, baña la'net (2) eyler. İkinci bu kim boġazuma bir urġan baġlayasın daħı beni evūñ içinde keşān-ber-keşān (3) süriyesin ve eyidesin ki bu ol bed-kār u dil-āzār ve Hāķ -Te'ālā Celle ve 'Alā- ġazretleri (4) dergāhından kaçmış 'āşī vü bī-'ār ķuldur. Üçüncü bu kim çün beni maķbereye koyasın (5) şaçuñdan bir aķ ķıl kıpar daħı benimle ķo, ola kim Hāķ -Te'ālā Celle ve 'Alā- ġazretleri ol (6) aķ ķıl ġürmetine baña rahmet éde, kūr 'azābın ġörmeyem. Çün cānı bedenden cüdā (7) düşdi. Boġazına bir ip baġladum ve diledüm ki süriyem, ev kūşesinden bir āvāz (8) ġeldi ki ne eylersin êy pīrezen? Sürme anı, ķo sen, anuñ ġöñline ki nedāmet (9) ġeldi, işledüġi işlerden hep ma'şiiyetini ol nedāmete baġışladum ve 'adāvetini meveddete (10) deġişdüm. Ebān-ı Şeybī eydür: Çün pīrezenden bu cevābı eşitdüm, ġör ki ne iş (11) étdüm. Ağlayu ol meyyitūñ üzerine vardum, namāzın kıldum ve anı maķbereye kıydum ve başına (12) yapışdum ki yüzün kıble cānibine döndürem, deprendi, ġavf édüp elim ġerü (13) çekdüm, ġördüm elin kıldurup yüzünden kefenin ġiderdi ve ġözin açup baña (14) baķdı ve ġüldi ve eyitdi: Êy Ebān! Bizüm mevlāmuz Rahīmdür ki rahmetinūñ pāyānı (15)

yoğdur ve Kerîmdür kerem baħrinüñ kerânı yoğdur şâlihleri ve tâlihleri yarlıgamak
(16) **109a** diler dèdi daħı gözin yumup kefenin yine yüzine çekdi ben daħı müteħayyir
(1) ƙaldum bu ħâletden çok ‘ibret aldum.

Ƙıı‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Olma nevmîd egerçi mücrim [te]g (2)

Raħmetinden Raħîm ü Raħmānuñ

Yarlıgar her ne deñlü ‘aşī iseñ

Göñlüñe gelse ger (3) peşîmānuñ

Bābü’l-Ĥādīye ‘Aşere: Der-Kerāmāt-ı Evliyā

Ĥikāyet

Ol çāk-künende-i (4) cübbe-i ƙayd ya‘nī Şeyḫ Cüneyd -raħimehu’llāh- eydür:
Bir gün mescid içinde oturmışdı ve nā(5)gehān gördüm mescidüñ ƙapusından içerü iki
civān geldi, selām vèrüp namāza şürü‘ (6) étdiler. Çün namāzdan fāriğ oldılar, dönüp
baña eyitdiler: Evliyānuñ kerāmātında ne (7) dersin, yoğ mıdur? Ben eyitdüm: Yoğdur.
Birbirine nazār étdiler ve baña hiç cevāb vèrmeyüp (8) ħışmnāk olup mescidden taşra
çıkup gitdiler, ben ġamnāk olup kendüme eyitdüm: (9) Kāşki bunları bileydüm ne
kişilerdür. Bu endīşede oldum ol gün ve ol gece. Yarındası (10) yine hemān ol iki civān
geldiler, selām vèrüp namāza şürü‘ étdiler. Çün namāzdan (11) fāriğ oldılar dönüp
baña eyitdiler: Raħimeka’llāh! Evliyānuñ kerāmātında ne dersin, (12) yoğ mıdur? Ben
eyitdüm: Yoğdur. Eyitdiler: Sübhāna’llāh! Ĥağ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ħazretlerinüñ
(13) ƙulları vardur ki eger mescid dīvārlarına altun ol dēseler altun olur (14) ve bu
direklere zebercedden ol dēseler zeberced olur ve toprağa incü ol dēseler (15) derĥāl
incü olur. Henüz bu söz tamām olmadan gördüm mescidüñ dīvārları altun (16) **109b**
oldı ve direkleri zeberced oldu ve toprağı incü oldu. Şöyle ki elümle ikisi daħı (1)
öñümnden nā-bedīd oldılar bilmedüm ki yere mi girdiler ya göge mi çıkıldılar.

Ƙıı‘a (2)

[Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ülün]

Kerāmātında münkir evliyānuñ

Şağın olma dilerseñ ƙadri a‘lā

Ki anlar her ne dilerse (3) ol olur

Hemān ol dem bi-emr-i Hāk Te‘ālā

Hikāyet

Ululardan biri eydür: Bir vakt (4) ben bādiyede giderken nā-gāh yārāndan cūdā düşüp güm-rāh oldum. Bir nice gün (5) tenhā gitdüm, yol bulmayup kendümden nevmīd oldum, derūn-ı dilden āh ētdüm. Nā-gāh (6) bir ādem izin gördüm henüz öñümce gitmiş. Ol izi gözleyüp gitdüm, bir mihrāba (7) yētdüm. Ol mihrābuñ içinde bir a‘rābī gördüm oturmuş, şād u hürrem olup ben de (8) oturdum. Bir zamāndan soñra āfitāb gurūb ētdi, aḥşam namāzı vakti geldi, gör(9)düm bir hūb-tal‘at civān mergūb hil‘atler geymiş çıkageldi, ayağını yere ur(10)dı, bir eşme zāhir oldu. Çün çeşme āb-ı revān oldu bu civān ol āb-ı (11) revāndan āb-dest alup bir pāre içdi daḥı tırdı, ol mihrāba vardı. (12) Ben daḥı yērūmden tırdum, revāne olup ol āb-ı revāna vardum, vāfir içdüm şu(13)sızlık ve açlık benden zāyil oldu. Andan soñra āb-dest alup tırdum, ol (14) mihrāba vardum, ol civānmerdle namāz kıldum. Çün ol civān gitmek kaşdın ēdicek (15) yeñine yapışup eyitdüm: Bi-hākḳ-ı Hūdā vü bi-hürmet-i Muştāfā baña reh-nümā ol ki güm-rāhum. Eyitdi: (16) **110a** Berī gel. Ben daḥı ilerü bir nice adım atmışdı ya atmamışdum develer āvāzı kulağıma (1) girdi ve gördüm ol civānmerdi dönüp eyitdi: Uşda kâfile. Ben eyitdüm: Bi-‘izzet(2)-i halk-ı ‘ālem sen ne ādemsin? Eyitdi: Ben Hāzret-i ‘Alī oğlu İmām Hüseyn hāzretlerinüñ (3) oğlu Zeyne’l-‘Ābidīnem - raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anhüm-

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ṭoḡrı yola daḥı giderse kişi (4)

Bilmese pīşvā gerek lā-büdd

Rūz u şeb ṭoḡrı yoldan azmışa ḥod

Bir ēyü reh-nümā (5) gerek lā-büdd

Hikāyet

Ululardan bir kişi var-idi, adına ‘Abdu’llāh ibn-i Muḥammed-i Mübārek⁵⁴⁰ (6) derlerdi. Ol eydür: Bir vakt taşra Baḥḥā-yı Mekkeye çıkıdum –şerrefehā’llāh- ardumdan

⁵⁴⁰ Yazma metinde “بانك” şeklinde yazılmıştır.

(7) bir āvāz eşitdüm, dönüp baqdum, gördüm. Yahyā oğlu Aḥmed hevāda bir ‘icle üzerinde (8) oturmuş ‘aceleyle gider, eṭrāfında zencīrlar, ol ‘icleye bağlamış bir nice kimseler ol (9) zencīrlere yapışup anı çekerler. Hevāda anı bu vechle gördüm ve bildüm ve aña selām vèrdüm. (10) Selām alıcaḳ ben eyitdüm: Ne yère gidersin? Eyitdi: Bir dostum vardur, anı ziyārete gide(11)rin. Ben eyitdüm: Bu menzilet ki senüñ var Hāḳ ʔatında niçün dilemezsın ki ol seni (12) ziyāret ède. Eyitdi: Eger ol beni ziyārete gelse şevāb anuñ olurdı.

Ḳıṭ‘a (13)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ger dilerseñ hemīşe faẓl-ı şevāb

Eyle ki gāh ziyāret-i ihvān

Kim iki dost (14) bir yère gelse

Yağdurur anda raḥmetin Raḥmān

Hikāyet

Şi‘ārü’ş-Şālihīn kitābında (15) getürmişlerdür ki pīrlerden biri eydür: Bir gece Mescid-i Hārāmda ṭavāf èderdüm. Şeḫer (16) **110b** vaḳtinde gördüm bir civānmerd bāb-ı zemzemden içerü girdi, yüzine bir dülbend pāre(1)sin bürimiş zemzemden bir ḳoḡa şu çeküp içdi daḫı ḳoḡayı ḳodı, ben (2) daḫı vardum ḳoḡayı aḡzuma aldum ki anuñ baḳıyyesin içem. Çün içdüm, naẓar ètdüm, (3) gördüm piste-i sükker ki hergiz ṭa‘ām u şarāb yememişümdür andan leẓīz. Yarındası gece (4) yine ol civānmerd bāb-ı zemzemden yine bir ḳoḡa āb çeküp içdi ve ḳoḡayı ḳodı, (5) ben daḫı yine ṭurdum vardum ḳoḡayı aḡzuma aldum, içdüm, gördüm südle şeker ki hergiz (6) hīç andan şīrīn şarāb içmemişümdür. Ḳoḡayı ḳoyup hemān dem şıçradum, revān varup (7) ridāsı kūşesine yapışup eyitdüm: Ol Huḍā ḫaḳḳı-çün ki saña bu kerāmeti vèrmişdür. (8) Baña dè ki sen [ne] kişisin? Eyitdi: Dèyeyin şol şarṭla ki hīç kimesneye dèmeyesin. (9) Ben eyitdim: Dèmeyeyin. Eyitdi:

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Zıkr-i Hāḳḳı dilüñde vird èt kim

İçdüḡüñ āb (10) ola hemān cüllāb

Kim ki Hakkı hemîşe zıkr êtse
Her yêr aña çü Ka'be vü mihrâb (11)

Hikâyet

Ol tabakât erenlerinüñ biri ya'nî Sehl ⁵⁴¹ bin 'Abdu'llâh et-Tüsterî -rahîme(12)hu'llâh- eydür: Bir vaqt kaşd-ı hac êtdüm, tenhâ yola girüp gitdüm. İttifâk, yolda haste (13) olup kaldum. Bir köy yanında düşmişdüm ve içümden kan geçerci. Bir gün üzerüme (14) abdâllardan bir kavm<e> uğrayup selâm vêrdiler ve kelâm êdüp eyitdiler: Ne yatur(15)sın? Tur bile gidelüm, haccı bile êdelüm. Ben eyitdüm: Şihhatüm yokdur, illetüm vardır. İçümden (16) **111a** kan geçer, gidemez ve bu yıl hac edemez. Meger Hâce Serî -rahîmehu'llâh- anlaruñ (1) içinde imiş var-ısa Vâlidüñ vardır ki ol Hudâ-yı Te'âlâ Celle ve 'Alâ hazretleri (2) seni diler ki gêrû kıya. Anuñçün bî-tâkât olup bî-illet bu yerde kalduñ ki (3) gidemezsin. Ben eyitdüm: Vâlidüm yokdur ammâ bir şâlihâ ebem vardır. Eyitdi: Anuñ du'â(4)sıdır ki seni bu yerde alıkoğı, niyyet eyle ki aña gêrû varasın tâ Hudâ-yı (5) Te'âlâ Celle ve 'Alâ saña dağı 'âfiyet vere, şihhat bulasın ve aña vâsıl olasın. Andan (6) soñra eyitdiler: Bu köyde seni kim görür gözedür? Anı getürüp eyitdiler: Ey pîr-i merd! Bunı (7) biz saña ısmarlaruz göresin gözedesin, eyüce tîmâr edesin ki gâyet bîmârdur, (8) biz dağı seni hayır du'âyı yâd edevüz dëyüp anlardan biri egilüp yerden bir avuç (9) toprak aldı, pîr, mü'ezzînüñ yeñine koyup eyitdi: Bunı aña nafağa eyle. Mü'ezzîn (10) elin yeñine şokdı, gördi kırk dînâr. Anlar gitdiler, mü'ezzîn beni getürdi evine, (11) bir niçe gün tîmâr eyledi. Ol bîmârlıkdan halâş olup şihhat buldum, kaşd êtdüm (12) ki yine evüme gidem. Mü'ezzîn eyitdi: Senüñ yârânuñ baña bir nice dînâr vêrdiler (13) tâ ki nafağa edem. Ol dînârlardan bir miqdâr harc eyledüm, bir miqdâr dağı kalmışdur. (14) Al yolda saña gerek olur. Ben eyitdüm: Gerekmez. Eyitdi: Bârî bir bârgîr al, yayağ yürime (15) ki yerüñ ırakdur, hastalıkdan kalkup-durursın. Eyitdüm: Gerekmez çok ilhâh eyledi, (16) **111b** almadum ve eyitdüm: Yürivar, dervîşlere ve pîrlere ulaşıdur benüm şihhatüm şükrânesi (1) olsun, dëdüm dağı yola girüp gitdüm. Çün bâdiye üstine yêtdüm, bîmârlar gönli (2) ârzü êtdüğü gibi gönüm ısıcağ girde ile kebâb ârzü eyledi ki nefis iftâr êde (3) ve ol ârzü şöyle gâlebe eyledi ki ayağ üzre turamayup oturdum ve eyitdüm: Bâr-ı Hudâ(4)yâ! Bu ârzüyı sen benüm gönlüme bırakduñ bârî vêr. Sen hod

⁵⁴¹ Yazma metinde “سهيل” şeklinde yazılmıştır.

Qādirsin. Bu bende-i za'ifüñi (5) ve efkende-i naḥīfūñi iki işden birisin eyle ya gönülden ārzūyı gider ya murādın vēr. (6) Dērken gördüm bir kişi gelür bādiye kenārında ʔarfetü'l-ʔaynda baña geldi, bir elinde bir ısıcaḳ (7) girde ile bir pāre kebāb ve bir elinde bir bardaḳ pür-āb önümde ḳoyup gitdi, ben daḥı ol (8) Qādir Çalaba şükrler edüp ol girde ile kebābı yēdüm ve ol cüllāb gibi ābı içdüm (9) daḥı yine ʔurdum, beyābāna ḳadem ḳoyup revāne oldum ve çün hengām-ı aḥşām ērişdi, (10) āfāḳa ḳalām girişdi ve eṭrāf-ı ālemden izlāl zāhir olup bir yēre cem' oldı. (11) Ra'duñ na'raları āfāḳı ʔutdı, berḳ bāhir olup tā ğarb u şarḳ pey-ā-pey pür-tāvların (12) pertāv ētdi ve şiddetle rüzgār çıkup şol miḳdār emṭār yağdı ki güyā saḳḳā (13) meşkinden dökülür. Şahrā-yı bī-pāyānı ol bulıduñ keşreti bārānı seyl aldı, bir ḳatre (14) Sehle gelmedi.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Var-ısa sende ger tevekkül-i tām

Her ʔarafdan saña gelür ni'met (15)

Her kimüñ kim tevekkülü kem ola

Çekiser çok o rızḳ çün zaḥmet

Hikāyet

Ol merd-i merdān (16) **112a** ya'nī İbrāhīm-i Şeybān İbrāhīm-i Edhemden - raḥimehümu'llāh- naḳl ēdüp bir vaḳt bādiyede (1) idüm, on iki gün oldı kim ʔa'ām yēmemişdüm ve ne şu içmişdüm. On ikinci gün (2) ḥāṭıruma bu ḥuṭūr ētdi ki bu kerāmeti gör ki Ḥaḳ -Te'ālā Celle ve 'Alā- ḥazretleri baña vērmişdür, (3) bugün on iki gündür ki ne açam ve ne bir ḥācetüme muḥtācem. Çün ḥāṭırumdan bu fikr (4) geçdi. Bir āvāz geldi işitdüm ki Ḥazret-i Ḥudā-yı Rabbü'l-Ālemīnden ḥayā ētmez misin ki (5) bunuñ gibi nesneleri ḥāṭıruñdan geçürürsin. Naḳar ētdüm, bir pīr gördüm kötürüm olmuş (6) ḳalmış baña eyitdi: On gündür hīç nesne yēmedüm dēyü bu pīr üzerine minnet ḳorsın (7) ben bu pīrlikle ve bu za'iflikle seksen gündür ki bu yērde oturmuşumdur ve hīç nesne (8) yēmemişümdür ve eger dileyeydüm bu muḡaylān dikenleri benüm içün zerdālū vērirlerdi dērken (9) gördüm ne ḳadar muḡaylān dikenleri var-ısa zerdālūyla pür olmuşdur. Naḳar ētdüm pīre (10) ḳande gitdi,

göremedüm, nā-bedīd olmuş. Gördüm muğaylān dikenleri *ke-mā kān* ⁵⁴²
menzile(11)sin bulmuş.⁵⁴³

Ḳıṭ‘a

[Mefā‘īlün/Mefā‘īlün/Fe‘ūlün]

Velīler her ne dilerse ederler

Gider var-ısa gönlünde gümānı

Kim anlar hāzin-i (12) Ḥaḳdur muḥaḳḳaḳ

Ne isterlerse vērür Ḥālīḳı anı

Ḥikāyet

Ol ṭabaḳāt erenlerinüñ dil-ā(13)rāmı ya‘nī Bāyezīd-i Bistāmī -raḥimehu’llāh-
bir vaḳt ḥacca giderdi. Bir devesi var-idi (14) cemī‘-i raḥtını ve azığını anuñ üzerine
koyup kendü daḥı üzerine binerdi. Bir yoldaşı (15) var-idi Bistāmdan, ol daḥı bir
deveye binerdi ammā anuñ raḥtı az-idi. Her gece (16) **112b** Bāyezīdüñ devesin
esirgeyüp eydürdi: Bu bī-çāre devenüñ yüki ağır, bu cümle ile Bāyezīd (1) daḥı üzerine
biner, bu kadar yükle nice menzil alur dērdi. Tā bir gece Bāyezīd fikr eyledi (2) ki bu
sözden günāh ḥāşıl olur. Dönüp eyitdi: Êy civānmerd! Niçe bir dērsin ki bu deve(3)nüñ
yüki ağırdur. Devenüñ üzerinden aşığa in daḥı benüm devemüñ semeri altına (4) naẓar
eyle, gör, bu yüki kim götürür? Ol kişi hemān dem devesinden aşığa indi, Bāyezīd (5)
devesinüñ semeri altına naẓar etti, gördi, Bāyezīd daḥı semer daḥı devenüñ arkasından
(6) bir ḳarış yukarı mu‘allaḳ tırur, altında yürür. Bī-iḥtiyār bir na‘ra urup bu ne ‘aceb
(7) kārdu dēdi. Bāyezīd eyitdi: Na‘ra urma, epsem ol. Êy civānmerd! Eger kendü
ḥālüm (8) ḥaḳīḳatinden saña göstereydüm na‘ra ol vaḳt urayduñ ve şefā‘at elin
ḳaldurayduñ (9) ve eger senden pinhān ḳalaydum, melāmet dilin uzadayduñ, ben daḥı
elüñde <ve> ḥayrān ḳalaydum (10).

Ḳıṭ‘a

[Mefā‘īlün/Mefā‘īlün/Fe‘ūlün]

Görürseñ ger kerāmāt evliyādan

⁵⁴² Eskiden olduğu gibi.

⁵⁴³ Yazma metinde “Ke-mā kān menzilesin bulmuş” ibaresi “Ḳıṭ‘a” başlığından sonra yazılmışsa da cümle şiirin içerisinde fazladan bir satır gibi durduğu ve vezne de uymadığı için metnin nesir kısmına alınmıştır.

Dilerseñ dahı haẓm èt kıılma feryād

Kerāmet (11) iştiḥārından kaçarlar

Èderler hem seni biliş iken yād

Ḥikāyet

Ol cumhūr-ı ehl-i fücūrdan (12) ba‘īd ya‘nī Leys oğlu Ḥāce Sa‘īd-rahimehu‘llāh- bir vaqt Mekke de idüm. Mescid-i Ḥarām da (13) gördüm bir civānmerd mināre-i İbrāhīme çıkup turur dı. Sā‘ir nās gibi libās geymiş (14) elin kıaldurup eyitdi: Bār-ı Ḥuḍāyā! Ğāyet açum ve saña muḥtācum. Bir nesnem yokdur ki yeyem ve libāsum (15) yokdur ki geyem, bu geydügüm libās ‘āriyetdür, baña ğayrı libās vēr. Hemān dem āsumāndan (16) **113a** bir zenbīl ḥurmā zāhir oldı üzerinde iki libās kıonmuş öñine geldi. Ben aña eyitdüm: (1) Esselāmu ‘aleyke. Selāmuma cevāb vèricek eyitdüm: Senüñle şerīkem. Eyitdi: Ne vechle? Eyitdüm: (2) Sen du‘ā kıılduñ, ben āmīn dèdüm. Eyitdi: Eger sende pārsālīk olaydı bunun gibi (3) küstāhlīk eylemezdüñ. Bir kıul efendisiyle nāzda ve niyāzda rāz èder, sen ortalarından niçün (4) müdāḥele èdersin? Hele hoş yukaru gel ve eyit ki bismi‘llāh ve elüñ uzat, ḥurmā(5)dan al. Ben dahı çün yukaru çık düm, elüm uzadup ol ḥurmādan aldüm, ağzuma götür(6)düm, ısırdüm, gördüm çekirdegi yok, çiy nemek istemez, şehde benzer, ağzumda ezildi, maḥv (7) oldı. Vāfir yèdüm, toydüm. Henüz zenbīl tolu idi, güyā hīçbir ḥurmā nakş olma(8)mışdur. Andan soñra ol civānmerd elin uzadup ol libāslaruñ birin aldı, benüm öñümde (9) kıodı ve eyitdi al gey. Ben eyitdüm: Ḥaḳ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ḥāzretleri baña ni‘met vèr(10)mışdür aña ihtiyācum yokdur. Hemān dem yine alup ol libāsları geyüp mināreden (11) aşāğa indi, gitdi. ‘Aḳabince ben dahı aşāğa indüm ve ḥālḳa şordüm ki bu ne (12) ‘āşıḳdur? Eyitdiler: Ca‘fer-i Şādīḳ ḥāzretleridür -radıya‘llāhu ‘anh- tā ölince ḥasret (13) ü nedāmetde idüm niçün ol cennet libāsını almadüm, dünyādan āḫirete rıḫlet èd(14)icek andan kefen èdine idüm.

Kııṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Velī dünyāda cennet içre gibi

Ne dilerse (15) Ḥaḳ anı vèrür o dem

Ṭuş olursañ velīye sen de eger

Ne vèrür al anı dème ne èdem (16)

113b Yoḥsa āḥir ölince nādim olup

Olasın ġarḳ-i baḥr-i derd ü elem

Hikāyet

Ol (1) pişvā-yı aşḥāb ya'nī resūl-i medenī Ḥazret-i Üveys-i Qaranī - raḥmet'ullāhi 'aleyh- ki hīç (2) kimse andan aḳdem degüldi ḥattā ḥaberde gelmişdür ki peygamberden - 'aleyhi's-selām- aşḥābına (3) vaşiiyet eyledi, Üveys için eyitdi: Benüm aşḥābumdan bir kimse vardır bu Qaranda ki aña (4) Üveys-i Qaranī dèrler. Ḥaḳ -Te'ālā Celle ve 'Alā- ḥazretlerinüñ vaḥdāniyyetine ve benüm risāletüme imān (5) getürmişdür. Bir pīrezen vālidesi vardır, leyl ü nehār aña ḥizmetkārdur anuñ rızāsından (6) geçemez ki benüm ziyāretüme gele. Ammā yā 'Ömer ve yā 'Alī! Siz iküñüz anı bulasız, bu dār-ı dünyādan (7) dār-ı āhirete rihlet ètdükden soñra anı 'Arafātda görüp benden aña selām èdesiz ve eyide(8)siz ki beni du'adan ferāmüş ètmesin. Qamu aşḥāb ta'accüb èdüp eyitdiler: (9) Yā Resūla'llāh! Ol bir ḳul, siz bir şāh-ı maḳbūl ü Seyyid-i resūl ü hādī-yi sūbūl, gerekdür ki (10) ol sizi du'adan aña. Eyitdi: Ne söylersin ki yevm-i ḳiyāmetde Ḥaḳ -Celle ve 'Alā- (11) ḥazretleri benüm ümmetlerümden Benī Kelbün ḳoyunları ve ḳulları şağışı ḳadar anuñ (12) şefā'atine bağışlaya ve bu Üveyse bir vaḳt şöyle vāḳı' oldu ki bir niçe gün (13) geçdi ve gündüz hīç nesne bulmadı ki ifṭār eyleye. Be-ḡāyet ḳarnı acıḳdı, yerinden (14) ṭurdı, ḳaşd ètdi ki ṭaşra çıḳa, ṭaḡa vara bir pāre ot otlaya. Çün evinden (15) ṭaşra çıḳdı, gördi yol üzerinde bir dīnār yatur, ola ki bu dīnārı bir kimse (16) **114a** düşürmiş ola dèyüp ḳodı, gitdi, almadı. Çün beyābānı geçüp bir ṭaḡ (1) yanına èrdi, gördi ṭaḡuñ ḳullesinden bir ḳoyun segürdüp aşāḡa indi, aḡzında (2) bir ısıcaḳ girde Ḥazret-i Üveysün - raḥimehu'llāh- öñünde ṭurdı, vardı. Üveys ḥazretleri (3) fikr eyledi ki meger bunı bir kimseden ḳapmışdur. Andan yüzün döndürdi. Ḥaḳ -Te'ālā (4) Celle ve 'Alā- ḥazretleri ḳoyuna dil verdi, söze gelüp eyitdi: Yā Üveys! Benden yüzünü (5) döndürme. Ḥaḳ -Te'ālā Celle ve 'Alā- ḥazretleri saña gönderdi. Çün Ḥazret-i Üveys (6) -raḥimehu'llāh- ḳoyundan bu sözi eşitdi, hemān dem elin uzadup ḳoyunuñ aḡzından ol (7) girdeyi aldı, ol dem 252 ḳoyun nā-bedīd oldu Ḥazret-i Üveys -raḥimehu'llāh- her çend ki (8) eṭrāfa nazar eyledi, görmedi.

Ḳıṭ'a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]
Gönderür Hâk velîlere ni‘met
Vaqt-i hâcetlerinde (9) ey dervîş

Saňa da gönderen ni‘am oldur
Sen çekersin ‘abeş yere teşvîş (10)

**Bâbü’s-Şânîye ‘Aşere: Der-Du‘âhâ Ki Kerdeend ve Der-Vaqt-i İcâbet-
Âmede**

Hikâyet (11)

Ol sâlik-i silk-i Sübhânî ya‘nî Ebû Bekr-i Kettânî -rahîmehu’llâh- hayli ulu kişiydi, tarîkat (12) pîrlerinüñ ve hâkîkat mîrlerinüñ gürûhından idi. Bir gün, mihrâb içinde kıyâmda (13) idi, ridâsını omuzı üzerinde bırakmışdı. Nâ-gâh bir tarrâr-ı siyâh mescid kapu(14)sından içerü girdi, ol ‘azîzüñ omuzından ridâsın kapup taşra çıkdı, (15) bâzâra varup bir dellâla vèrdi ki şata. Çünki ridâyı dellâl eline şundı, (16) **114b** hemân dem eli ağaca döndi, kurıdı kaldı bi-ğudret-i Hâk -Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ-. Bâzâr içinde (1) olan halk ta‘accüb édüp aña bu ne hikmetdür dèdiler, ol dağı ol ridânuñ kışşasın (2) dèdi. Eyitdiler: Ridâyı al, yine ol ‘azîze ilet ve ‘özüñ dile ve şefâ‘at taleb eyle (3) ki devâsı anuñ du‘âsıdur yoğsa şöyle kalursın. Tarrâr-ı bed-fi‘al ridâyı yine (4) dellâl elinden alup fi‘l-hâl mescide geldi, ol ‘azîz dağı kıyâmda idi, ridâyı anuñ (5) omuzına birağup gitdi, mescid küşesinde oturdı. Çün ol namâzdan fâriğ (6) oldı, bu dağı kalkup vardı ayağına düşüp eyitdi: Hâramîlik étdüm, helâl (7) eyle li’llâhü te‘âlâ. Ol ‘azîz eyitdi: Ne hâramîlik étdüñ? Tarrâr eyitdi: Galebât-ı fakrdan (8) bunuñ gibi harekât-ı nâ-şâyeste étdüm dèyüp ridânuñ mâcerâsın dèdi. Şeyh (9) eyitdi: Ol Hudâ haqqıçün ki andan gayrı Hudâ yokdur, ne alduguñdan haberüm var(10) ve ne getürdüğüñden. Andan sonra yüzün âsumâna dönderüp ve özin Yezdâna (11) gönderüp eyitdi: Aldı yine götürdi, elini yine vèr, hemân dem eli ke-mâ-kân oldı (12).

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]
Evliyâdan be-ğâyet eyle hâzer
Étme bed-fi‘l ve olma ehl-i fuzûl

Kim (13) olur her kaçan ki el getüre

Édiser Hâk du‘âlarını kabûl

Hikâyet

Bir ‘avrat (14) Hâbîb-i ‘Acemîniñ katına gelüp eyitdi ki bir dervîş ‘avratam, bir gulâmcuğum var-idi, (15) eyü hizmetkâr-idi, bir nice gündür ki gaybet etmişdür, bilmezem ki kande gitmişdür. Bir du‘â (16) **115a** kılun ki Hâk Te‘âlâ yine anı baña getüre. Hâbîb ‘avratdan eyitdi: Hîç yanunıda akçe (1) var mıdur? ‘Avrat eyitdi: İki akçem vardır. Hâbîb ‘avratdan ol iki akçeyi eline (2) aldı, bir nesne okıyup dervîşlerinden birinün eline vèrdi, gitdi. Henüz ol ‘avrat (3) Hâbîbün önünde idi ki ol gulâm mescidün kapusından içeri girdi, elinde bir pâre (4) et, istifsâr êtdiler ki ne diyârdan gelürsin? Eyitdi: Beni bâdiye diyârına iletmişler(5)di, bir sâ‘at baña et al dèyü elüme iki akçe vèrdiler. Çün eti aldum bir katı yèl gelüp (6) beni kapdı, getürdi bu mescide. Gulâmuñ nişân vèrdüğü yerden bu mescide bir aylık (7) yoldı.

Kıt‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Bir dem içinde garbdan şarkâ

Getürür her kimi dilerse velî

Bu söze cân(8)-ı dille taşdık êt

Ki velî oldı Hâk<un> kudret eli

Hikâyet

Tabakât pîrlerinden (9) ve kerâmât mîrlerinden biri eydür: Bir vaqt Başrada idüm. Nice zamân geçdi, bārân (10) yağmadı, halâyık-ı şehr cümleten istiskāya çıkup Hūdāya tazarru‘lar êdüp du‘āya el (11) götürdiler. Lā-cerem yağmur yağmadı. Üçünci gün bir küşeden gördüm bir kişi tırdı, (12) halâyıkuñ içinden taşra çıkdı, gitdi. Ben dağı tırdum, bile gitdüm. Ol kişi bir (13) hālî mekāna varup yüzün āsumāna ve özin Yezdāna tutup eyitdi: Bār-ı Hūdāyā! Anuñ (14) hürmetine ki benüm sırrumdudur, beni nevmîd eyleme ve bu kullaruñı dağı nā-ümîd kılma ki (15) dergāh-ı murād-bahşuñdan yağmur taleb edegeldük. Yā Ğafûr! Bizi mahrûm etme yā Ğayûr! (16) **115b** Henüz du‘â tamām olmamışdı ki fi‘l-hāl etrâf-ı ‘âlemden izlâl zâhir olup bir yere (1) cem‘ oldı. Bir yağmur yağdı ki halk şehre güçle geldiler, ben ol civânmerdüñ ‘ağabince (2) geldüm, anı buldum baña du‘â kıldukdan soñra aña eyitdüm: Raḥimeka’llāh! Dün bu kadar du‘â êtdiler (3) kabûl olmadı, sen kendü sırruñı şefi‘ getürdüñ kabûl oldı.

Sırruñda kim idi? Eyitdi: (4) Bilmez misin ki benüm sırrumdaki kimdür? Eyitdüm: Bilmezem. Eyitdi: Benüm sırrumda oldur bu iki gözle (5) Bāyezīdün yüzünü görmışdüm. Eyitdüm: Raḥimeka'llāh! Bāyezīd hem-sāyemdür, ben anı çok görmışumdür. (6) Eyitdi: Êy nādān! Bir kimse ki anuñ gibi cān görmış ola benden du'ā mı diler.

Qıṭ'a (7)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ger du'āñı qabūl ola dërseñ

Şakla sırrın velīlerün dilde

Anlaruñ sırrānıdur ki bütün (8)

Her dem ezhār-ı cānı bu gilde

Hikāyet

Bir vaqt Ya'kūb el-Leyṣ<١> haste oldu (9) ve hasteligi ḥadden aşdı. Şöyle ki cemī'-i eṭibbā anuñ müdāvātından 'āciz qalup (10) eyitdiler: Dükeli ma'lūmatumuzu şarf eyledük bu bīmārlige çāre edemedük meger çāre (11) du'ādan ola. Pes Sehl bin 'Abdu'llāh-ı Tüsterī -raḥimehu'llāh- ḥazretlerine kimse gönderüp (12) getürdiler ve aña eyitdiler: Bu bīmāra du'ā edüp bir çāre eyle. Ola ki du'āñla şifā (13) bula. Ol 'azīz daḥı du'āya el getürüp eyitdi: Aña göster ki ol anı ister. Derḥāl (14) Ya'kūbü'l-Leyṣ şifā geldi ve ol du'ānuñ sebebi ile emīr buyurdı, çok māl (15) cem' eylediler ve āḥir, hedāyāyla ol 'azīzüñ önünde qodılar, qabūl eylemeyüp eyitdi: (16) **116a** Ben bu 'izzeti dünyā almamağla buldum ve eger alaydum du'āmı qabūl eylemezlerdi. Emīr buyurdı: (1) Bir niçe ḥuddām ol 'azīzi i'zāz u ikrām birle yine maqāmına iletdiler. Pes yolda giderken (2) Ya'kūbuñ ḥādīmlerinden biri ol 'azīze eyitdi: Êy şeyḥ! Ol şāḥ vèrdügi mālı (3) alsañ, ḥācetün degülse, ehl-i fāka bulup şadaqa eyleseñ êyü degül miydi? Şeyḥ eyitdi: (4) Êy oğul! Aşağa yere baq. Ḥādīm eydür: Çün yere baqdum, gördüm dükeli yeryüzi kızıl (5) altun olmış. Yine baña eyitdi: Êy oğul! Ben kemter kuluñ ki efendisi ḥazīne(6)lerinde bu kadar mālı ola, anuñ Ya'kūb mālına ne ihtiyācı ola?

[Qıṭ'a]

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Kimseden sīm (7) ü zer velī almaz

Ki o ḥāke nazar eder zer olur

Ḳankı taşu kim alsa ol eline (8)

Bī-bahā tābdār gevher olur

Hikāyet

Ol merd-i āgāh ya'nī Ebū İshāḳ ibn-i 'Abdu'llāh (9) -rahimehu'llāh- eydür: *Kitāb-ı Bey*'de hikāyet eylemişlerdür Herim-i Ḥayyāndan. Ve Herim-i Ḥayyān be-ğāyet (10) ulılardan idi. Bir yere gitmek kaşdına şehrden taşra çıkdı, beyābāna ḳadem ḳoyup (11) tenhā revāne oldu. Yoldan azup tağlara düşdi, bir gün bir gece gitdi, hıçbir şahrāya (12) yetişmedi. Āḥir-i kār, bir kūh-ı düşvār öñüne geldi, ḳullesi şanki āsumāna peyveste. Dil-(13)ḥaste olup 'āciz ü dem-beste ḳaldı. Her cānibe nazar etti, bir güzergāh-ı rāh (14) görmedi, āḥ edüp eyitdi: Ey Ḳalabum! Sen bilürsin ki beni dünyāda ḥizmetüne da'vet (15) etdüñ, ben da'vetünü cāndan icābet eyledüm ve emrüne dilden itā'at eyledüm. İblīs-i (16) **116b** mahrūm-ile nefs-i şūm her dem hezār[ā]n da'vet etdiler icābet eylemedüm senden ötürü. (1) Eger rāstsa daḥı vaḥdāniyyetüñ ve rahmāniyyetüñ ḥaḳḳıçün ben güm-rāha rāh vēr ve kuhsārı (2) baña āsān edüp musahḥar eyle ki sen dükeli nesneye Ḳādırsın, ḳudret senüñdür. Dērken (3) tağ iki şāk oldu, bi-fermān-ı Ḥaḳ arasından bir yol zāhir oldu. Herim bin Ḥayyān Eydür: (4) Şādān u ḥandān revān oldum. Çün ol tağüñ ortasından taşra çıkdum, döndüm, (5) baḳdum, gördüm tağ yine yektā olmuş ne yol peydā ve ne iz, güyā hıçbir kimse geçmemiş her(6)giz.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Yoldan azduñsa nefse uyup eger

Ḥazret-i Ḥaḳḳa ḳıl teveccüh-i tām

Tā hevā kū(7)hsārı içinden

Saña yol vère olasın ḥod kām

Hikāyet

Kitāb-ı Bustānda şöyle (8) rivāyet olunmuşdur ki Ebū Ḳılābe kızu eydür: Bir vaḳt bir gemiye girüp deryā seferin etmişdüm. (9) Nā-gāh bi-emr-i İllāh, bād ḥadden ziyāde şiddet gösterüp bir mevc gelüp gemümüze ıztırāb (10) vērüp ḡarḳ-āb eyledi, içinde olan ḥaḳḳ ḡarḳa vardı, bir 'avratla ben bir taḥte (11) üzerinde ḳalduk, rüzḡar bizi ol taḥteyle deryā yüzine aldı, gitdi. Bir nice sâ'atden (12) soñra ol 'avrat ḡāyet şuşayup

baña eyitdi: Ğayet şuşadum, zebûn oldum (13) dëyü ağladı ve benüm yüregümi tağladı. Ebû Kılābe kıızı eydür: Yüzümi āsumāna döndürüp (14) ve özümi Raḥmāna gönderüp eyitdüm: Ėy dermāndelerüñ feryād-resi ve zahīri ve ėy bīçāre(15)lerüñ dest-gīri! Bu saña tapıcı⁵⁴⁴ cāriyelerüñe şu gönder hem bizi kenāra dönder. Çün bu sözi (16) **117a** söyledüm, kulağuma bir zencīr āvāzesi geldi, nazār eyledüm, gördüm, āsumāndan bir altun (1) zencīre gevherden bardağ bağılu şuyla tolu, ol ‘avratuñ ağızına berāber indi. Ol dağı (2) elin uzadup ol bardağı alup vāfir şudan içdi. Bardağ bi-fermān-ı Hudā yine āsumāna (3) çekildi. Ben dağı āsumāndan yaña nazār ėtdüm, gördüm hevāda ya’nī hevā üzerinde oturmuş (4) bir kişi bardağa bağılu zencīrüñ ucu elinde. Ben eyitdüm: Ėy civānmerd! Sen kimsin ki Hāḡ -Te’ālā (5) Celle ve ‘Alā-ḡazretleri seni bu dereceye yetiştürdi? Ol civānmerd eyitdi: Ben kendü hevāmı (6) terk ėtdüm. Hāḡ -Te’alā Celle ve ‘Alā-ḡazretleri rızāsın diledüm. Hāḡ -Sübḡānehu ve Te’ālā- (7) ḡazretleri dağı aña ‘ivaḡ baña hevā üzre yēr vērdi ve bu dereceye irgürdi (8).

[Kıṭ‘a]

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḳo hevāñı rızā-yı Hāḡ taleb ėt

Tā hevā üzre sen de yēr bulasın

Ğarḡ-ı deryā-yı nefis (9) olan şuşıza

Hızr-veş şu vērici sen olasın

Hikāyet

Bir vaḡt bir şehirde nice (10) zamān oldı bārān yağmadı. Şehrüñ ḡalkı dağı istiskā için şehirde taşra şahrāya (11) çıkup Hudāya tazarru‘lar ėdüp du‘ā eylediler, bir bulut zahīr oldı, dükeli āfāḡı (12) ihāṡa ėtdi. Ḥalāyık-ı şehir şād oldılar. Nā-gāḡ bir katı rüzgār çıkup ol buludı (13) tārumār eyledi, ḡalāyık-ı şehir süg-vār oldılar. Aralarından biri pīr-i nizār, bī-ḡarār olup (14) çıkıdı, şehirde yaña gitdi, yolu bīmāristāna uğradı, anda bir civān gördi (15) ayağı zencīr-ile bağılu ve yüregi nār-ı ḡahrıla dağı ve başın aşığa bırakmış. Üzerine (16) **117b** varup aña selam vērdi, ol civān başın ḡaldurup selāmın aldı ve eyitdi: Ėy pīr! (1) Ne yerden gelürsin? Yoḡsa sen

⁵⁴⁴ Yazma metinde “طیحی” şeklinde yazılmıştır.

de istiskā talebinde miydüñ? Pîr eyitdi: Belî. Civân (2) eyitdi: Du‘ā eyledüñüz mi? Pîr eyitdi: Belî eyledük. Bulut geldi, dükeli ‘ālemi ihāta eyledi, (3) ammā yine perîşân oldu, bārân olmadı. Ammā ey civân ne ola? Sen dağı bu işe endîşe (4) eyleseñ, du‘ā kılsañ ola ki senüñ du‘āñ sebebiyle ol Ğafûr yağmur yağıdura. Civân (5) pîrden bu sözi eşidicek hemân başın kaldurup yüzün āsumāna ve özin Raḥmāna (6) tutup aña eyitdi: Ey pîr! Tur git ki ıslanmayasın. Pîr yerinden turup gitdi dağı (7) bîmāristāndan çıkmadan bulutlar cem‘ olup şol kadar yağmur yağdı ki şahrā vü cibāl māl-ā(8)-māl oldu.

Kıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bir kişinüñ çoğ olsa bendeleri
İçlerinden birisidür muḳbil (9)

Gêrû kalanınuñ efendisine

Sözi geçmez anuñ sözi gibi bil

[Meşnevî]

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Tutmasa kul efendisi (10) sözini

Tutmaz anuñ <da> efendisi sözini

Tut efendüñ sözünü ey bende

Tutdurasın (11) sözüñi tā sen de

Hikāyet

Pîşinde bir kişi var-idi, dāyım işi müselmānlaruñ evlerine (12) girüp uğurlık etmek idi ve yollarda kār vān başup ḥarāmîlik eylemek idi. (13) Nā-gāh bi-emr-i İlāh, bir gün tutup anı sultān ḥuzūrına iletdiler. Sultān: Ber-dār êdün! (14) dēyü emr eyledi. çün anı ber-dār eylediler. H‘āce Ma‘rûf-ı Kerḥî -raḥimehu’llāh- anuñ üzerine (15) uğradı, gördi ber-dār êtmişler, teraḥḥüm êdüp eyitdi: Bār-ı Ḥudāyā! Her ne eylediyse (16) **118a** mükāfātın buldı ve emr-i şer‘ yerine vardı, vaḥdāniyyetüñ ve raḥmāniyyetüñ ḥaḳḳıçün bunu (1) ‘afv eyle ve dünyāda ve āḫiretde ‘azîz kıl dēdi dağı geçdi, gitdi. Ol gece āsumāndan (2) bir āvāz geldi ki her kim dilerse ki anı Ḥudā yarlıgaya, bu ber-dār

olan kimsenüñ namâzın (3) kıla. ‘Ale’s-şabah, halâyık şehr yerine cem’ olup ol meyyiti dârdan indürdiler, yuyup (4) kefen şardılar ve şehir etrâfında ki köylerden şol kadar halk cem’ oldu cenâzesine (5) ki ol gün yarındası öyle namâzına dek güçle defn êtdiler. Ol gece ‘azîzler, habâset-i (6) dünyâdan temizler, vâkı’ada gördiler anı gâyet hâlde kıyâmet kopmış ve ol şādumân (7) olup hırāmân olup gelürdi ve ol bir demân ki anuñ namâzın kılmışlardı anuñ (8) kafâsınca aña eydürlerdi: Êy civânmerd! Sen ol uğurlık êden filân kimse degül misin? (9) Eyitdi: Belî. Eyitdiler: Hâk Te’âlâ saña bu kerâmeti neden verdi? Meger mazlûmduñ seni (10) nâ-hâk yere depelediler. İlâh anı yarlıgadı beni depeledügi içün ammâ Ma’rûf-ı Kerhî (11) -rahmetu’llâhi ‘aleyh- baña du’â kıldı ve üzerümden geçdi Hâk -Te’âlâ Celle ve ‘Alâ- hazretleri (12) beni yarlıgadı dahı benüm cenâzem üzre namâz kılanları yarlıgadı anuñ du’âsı bereketiyle (13).

Qıt’a

[Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün]

Al du’âsın yûri ‘azîzüñ [kim]

Tâ ki dâreynde ‘azîz olasın

‘Afv ola cürmüñ (14) olasın mağfûr

Sen de anlar merâtibin bulasın.

Hikâyet

Ol erenlerüñ ser-efrâzı (15) ya’nî Sa’îd bin Muḥammed-i Razî -rahîmehu’llâh- eydür: Bir nice yıl Hâtîm-i Eşam -rahîmehu’llâh- şâkird oldum. (16) **118b** Hergiz anı görmedüm ki gâzaba gele. Meger bir kerre bâzâra gelmiş-idi gördi bir şahşı, bir şâ(1)kird gâyet gâzaba gelüp eydür: Ḥaylî vaḳtdür ki benüm kumâşumı alduñ, gitdüñ ve behâsını n’eyledüñ, (2) n’êtdüñ, niçün vermezsin? dèyüp azarlar. Çün anı görüp eyitdi: Êy civânmerd! Âsânlıgla (3) tut, gâzabı қо, vâz gel tâ aña bedel Qâdir-i lem-yezel saña ‘ivaż vere. Ol şahş eyitdi: (4) Hîç bilmezsin ne söylersin. Ben kumâşum behâsın isterem. Ol kadar ki H’âce şefâ’at eyledi, (5) menfa’at êtmedi, ol şahş-ı bî-pâk gâzabnâk oldu. H’âcenüñ şabrı qalmayup kodı, (6) ridâsın<dan> boynından giderüp yere bıraқdı ve eyitdi: Qо oğlanı! H’âce çün (7) ridâsın yere bıraқdı, gördüm elinde dînâr-ı bî-şumâr yere nişâr êdüp eyitdi: Êy şahş(8)-ı dil-âzâr! Gel, al. Eyitdi: Ol miqdâr ki haқkuñdur ziyâde alma ve eger alıcaқ olursañ (9) Hâk -Te’âlâ Celle ve ‘Alâ- hazretleri elüñi qurıdur. Ol şahş Hâtîmüñ elin öpdı (10) ve şâkirdinden elin çekdi ve

dilin tıtdı, segürdüp geldi kumāşı behāsı mıkḍār (11) dīnār aldı. Her çend diledi ki şabr êde, êdemedi, hırş gālīb oldu, haqqından (12) ziyāde elin uzadup yerden dīnār aldı, hemān dem eli kırıdı kaldı.

Qıṭ‘a (13)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Hırşı terk eyle rāḥat isterseñ

Ki ḥarīş olan olmadı rāḥat

Ne ki haqqıñdur (14) ol aña kānī‘

K‘ermez ehl-i kanā‘ate āfet

Bābü’s-Şālīse ‘Aşere: Der-Şıdk-ı Kerāmāt-ı (15) Evliyā ve Haber-Dāden Ez-Zamīr-i Yek Diğer

Hikāyet

Ol çāk-künende-i cübbe-i kayd ya‘nī (16) **119a** Hâce Cüneyd -rahimehu’llāh-eydür ki bir vaqt İblīs-i la‘īnī - ‘*aleyhi mā yestehıkkı*’-⁵⁴⁵ vākı‘amda gör(1)düm ‘uryān, bāzārda yürür pūyān. Eyitdüm: Êy me‘lūn! Bu ḥalāyıkdan ḥayā êtmez misin? (2) Eyitdi: Êy Cüneyd! Sen bu ḥalāyıkı kimseler mi şanursın ki ben gece vü gündüz bunlara gülerem (3) ve maşḥaralığa aluram ve oğlancuqlar gibi bunlara her ne dürlü oyun göstersem, anı (4) oynarlar. Ben eyitdüm: Êy me‘lūn! Senūñ fennūñde ya kimse kimdür? Eyitdi: Şol kimselerdür ki (5) Şūnīziyye mescidinde tekā‘ūd êtmışlerdür, anlaruñ derdinden gece vü gündüz içümnden (6) kan geçer, günden güne aglaram. Nā-gāḥ uyḥudan uyandum nışfu‘l-leyl imiş. Yerümnden (7) tırdum. Şūnīziyye mescidine vardum, dervişlerden üç kimse gördüm girībān-ı murākabeye (8) başların çekmişlerdi. Çün mescide girdüm, anlardan birisi başın kaldurup baña (9) eyitdi: Yā ebā‘l-Kāsım! Saña ol me‘lūn her ne kim dedi ise şavāb şanma ki (10) kezzābdur.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Degme bir ‘ākili la‘īn İblīs

Maşḥara edinüp eder ḥande

⁵⁴⁵ Müstehak olduğu, onun üzerine olsun.

Niçe (11) zühhâdı zühdi yolından

Resen-i pend-ile çeker bende

Ki hazer eyle andan ey dervîş (12)

Sa'y kıl düşme bendine sen de

Hikâyet

Ol velîlerün dil-ârâmı ya'nî Bâyezîd-i (13) Bisâmî -rahîmehu'llâh-dan rivâyet olunmuşdur ki evkât-ı hamsede kendüleri mü'ezzîlik (14) ederdi ve kâmet getirürlerdi. Bir öyle namâzınun ezânın okıdı, diledi ki kâmet (15) ede. Nazar eyledi, saf içinde bir şahş gördi oturmuş, yoldan gelüp mescide (16) **119b** girmiş ve eşer-i sefer yüzinden belürmüş. Bâyezîd anuñ katına varup âvâz-ı nermle eyitdi: (1) Şehrde teyemmüm câyiz degüldür, tır âb-dest al yine gel. Ol şahş tırdı, mescidden taşra (2) çıkdı, âb-dest aldı, yine geldi. Şeyh kâmet eyledi, namâz kılup perâkende oldılar, (3) şeyhün müridlerinden biri görüp ol müsâfire eyitdi: Şeyh saña ne dèdi ki tırduñ, (4) gitdün yine geldün? Eyitdi: Ben seferden gelmişem, şu bulımayup şabâh namâzını teyemmümle (5) kıldum idi, şehre geldüm, şandum ki âb-destüm vardır. Mescide girdüm. Şeyh baña eyitdi: (6) Ey civân! Şehrde teyemmüm câyiz degüldür, tır âb-dest al, yine gel. Yāduma geldi, tırdum, (7) vardum, âb-dest aldum yine geldüm.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Gizleme sırruñı velîlerden

Ki olar⁵⁴⁶ vâkıf (8) olur esrâra

'Âkıbet saña erişüp haclet

Olasın rāh-ı gamda âvāre (9)

Hikâyet

Zamân-ı sâbıkda bir er var-idi, adına 'Ömer bin Mâlik derlerdi. Ol eydür: Bir(10)kaç kimseye üçyüz akçe benüm borcum var-idi. Nā-gāh borçlularum beni tıtdılar, (11) hālâşa hiç hîle bulamayup eyitdüm: Beni tıtmañ ki Ebu'l-Hüseyn⁵⁴⁷-i

⁵⁴⁶ Yazma metinde “انلر” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁴⁷ Yazma metinde “حسن” şeklinde yazılmıştır.

Nürî huzûrına (12) giderem ki andan bir du‘â temennâ ederem, tâ ki Hudâ-yı yektâ benüm borcumı size edâ (13) êde. Eyitdiler: Şimdi ol dëdügün ‘azîz, şahrâya gitdi. Hemân dem ‘akabince gitdüm, (14) bir dırahtistâna yëtdüm, gördüm anı bir şu kenârında bir destâr-ıla başın örtüp yatur. (15) Çün beni gördi, başın kaldurup eyitdi: Êy civânmerd! Rezzâk ol Hallâkdur ki hergiz (16) **120a** ölmez. Maḥlûḳdan ne dilersin dëyüp elin altına şokdı, bir kîse çıkarup benüm öñüme (1) atıverdi. Al, imdi var borcuñı edâ kııl, hîç turma ve baña şugl verme. Ben daḥı (2) kîseyi yerden götürdüm, açdum, gördüm üçyüz akçe ne artuḳ ve ne eksük. Vardum, (3) borçlularuma vërdüm ve ‘âlem-i rāḫata êrdüm. Hem ol gece vākı‘amda Semnün-ı⁵⁴⁸ Mecnünı ki (4) ki eyitdiler: Ḥayâ êtmez misin ki Ḥaḳ -Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ- ḫazretleri dostlarına bu kadar renc (5) vëürsün? Civân eydür: Uyḫudan uyandum ḡâyet korkdum ve tövbe êtdüm ki hergiz Şeyḫ (6) Ebu’l-Ḥüseyn-i Nürî ḫazretine küstâhlıḳ eylemeyem.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Rızkı Rezzâkdan dile dileme

Ġayrıdan (7) yoḫsa ‘âşî olursın

Qaç andan ki şirk rāyihası

Gelür ehl-i ma‘âşî olursın (8)

Hikâyet

Ol tâlib-i Bārî ya‘nî İbnü’l-Enbārî eydür: Bir vaḳt bir şûf kaftân (9) aldum, geydüm. Bir niçe zamân, bir gün Ebū Bekr-i Şiblî ḫazretleri -rahmetu’llâḫ- huzûrına vardum ziyâ(10)retçün. Başında bir laṭîf yeñi tâc gördüm. Aña eyitdüm: Senün bu tâc-ı laṭîfüñ benüm (11) şûf-ı şerîfüme lâyıḳdur, çıkar baña vër. Şiblî -rahmetu’llâḫ- başın kaldurup baña eyitdi: Tur, (12) arḳañdan şūfuñı çıkar. Turdum arḳamdan şūfı çıkarup öñünde ḳodum, ol daḥı başından (13) tâcını çıkarup benüm şūfum içine şardı daḥı âteşe urdı, yaḳdı. Andan soñra baña (14) eyitdi: Her ârzü ki dîdâr-ı Hudâdan ḡayrıdur ol ârzü bâṭıldur ve ḫarâmdur ve ârzüdan (15) geçmek nefis-i şūma intikâmdur, böyle êden merd-i tamâmdur.

Qıṭ‘a

⁵⁴⁸ Yazma metinde “سمنوله” şeklinde yazılmıştır.

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ṭālib-i vaşl-ı Hāk-ısañ (16) **120b** étme

Heves-i tāt u cübbe vü destār

Dūzaḥ-ıla behişt-i iḥrāk ét

Eger olduñsa ‘āşık(1)-ı dīdār

Hikāyet

Ol ṭabaḳāt erenlerinüñ pīri ya‘nī Sehl bin ‘Abdu’llāh-ı Tüsterī - raḥīmeḥ(2)u’llāh- ḥāzretleri dērler, Zünnün-ı Mısrīnün -raḥmetu’llāh- şākirdi idi ve niçe yıl aña şā(3)kirdlik eylemişdi ve ‘ilm ü edeb ve mezheb [ü] tarīḳat taḥşīl édüp tekmiḻ eylemişdi. (4) Çün üstād izniyle kendü şehrine geldi, hergiz arḳasın dīvāra degürmedi ve murabba‘ o(5)turmadı ve hīçbir mes‘eleyle cevāb vërmedi. Bir gün oturmışdı, nā-gāḥ murabba‘ otur(6)dı, ya‘nī bağdaş kurdı ve arḳasın dīvāra degürdi ve eyitdi: *Selūnī ‘ammā yedā<le>küm.* (7) Ya‘nī soruñ baña her vāḳı‘adan ki size vāḳı‘ olur ve olmuşdur. Aña eyitdiler: Şimdiye (8) dek murabba‘ oturmaduñuz ve arḳañuzı dīvāra degürmedüñüz ve hīçbir mes‘eleyle cevāb vër(9)medüñüz. Şimdi ne vāḳı‘ oldu ki bunları edersiz? Eyitdi: Şimdiye dek üstādum Zünnün (10) zinde idi. Bir şākird ki üstādı zinde ola şart-ı edeb degüldür ki ol şākird murabba‘ otura (11) ya arḳasın dīvāra vère veya bir mes‘eleyle cevāb vere. Şimdi benüm üstādum dār-ı dünyā(12)dan rıḥlet édüp civār-ı Hākḳa vuşlat bulmışdur. Baña icāzet oldu ki murabba‘ oturam (13) ve arḳamı dīvāra degürem ve her mes‘eleyle cevāb vërem ve ḥālḳa ‘ilm ta‘līm eyleyem. Ḥalāyık (14) ta‘accüb étdiler, tāriḥ yazdılar, bir müddetden ḥaber geldi ki Zünnün-ı Mısrī -raḥmetu’llāh- hemān (15) sāt dār-ı dünyādan civār-ı Hākḳa vuşlat bulmış.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Rāstdur hep velīlerüñ dëdügi (16)

121a Kendü sözüñe göre étme kıyās

Ṭut edeb sözlerin edin üstād

Eyle cān u (1) dile ḥayāyı libās

Hikāyet

Ol erenler meclisinde [havāş] ya'nī H̱āce İbrāhīm-i (2) Havvāş -rahmetu'llāh-eydür: On iki yıldur ki nefsum tatlu enār ārzū eylerdi, bu (3) on iki yılıñ içinde eyitdüm: Nefse ārzūsın vèrmek olmaz. Bir gün, bir dervīşi (4) gördüm, gāyet hāste olmuş yatur. Başı ucına vardum, oturup eyitdüm: Ėy (5) dervīş! Göñlüñ ne diler? Baña söyle ki anı saña getürem. Gözin açup baña eyitdi: (6) [On] iki yıldur ki senüñ nefsüñ tatlu enār diler vèrmezsin şimdi geldüñ ki benüm (7) nefsum dilegin veresin, vèremezsın. Mütehayyir qalup eyitdüm: Hāqquñ dostları (8) vardur ki halk içinde gizlödür, anları hiç aḥad bilmez meger ol Eḥad-ı qadīm.

Qıṭ'a (9)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Halk arasında çokdur ehlu'llāh

Anları kimse görmez illā Hāq

Sen de görmek (10) dilerseñ Ėy dervīş

Nefsüne uyma gözüñ aç gör bak

Hikāyet

Pīr-i (11) pārsālardan biri varup bu ḥaberi eydür: Bir vāqt bir na'leyn şatun aldum (12) iki aqçeye. Anı ayağuma gēyüp H̱āce Şiblī -rahmetu'llāh- ḥuzūrına vardum, aña (13) şordum ki yā şeyḥ muḥabbet nedür? Başın qaldurup eyitdi: Ol kimsenüñ (14) qatındaki ayağı qadar şol derecede ola ki iki aqçeye bir na'leyn şatun ala (15) daḥı ayağı altına ala. Anuñ gibi kimsenüñ ma'nā-yı muḥabbet ne kārıdur ki istifsār (16) **121b** eyler.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Kim dilerse muḥabbet ehlinden

Olmağı vèrmesin sözine qadr (1)

Ki bu yolda hicāb olur na'leyn

Ve_ey aña kim vère özine qadr

Bābü'r-Rābi'a (2) 'Aşere: Der-Tevekkül Kerden Ber-Ḥudāvend ve Ez-Dün-ı Vey Nā-Tersīden

Hikāyet (3)

Hümejd-i Esved eydür: İbrāhīm-i Havvāş-ıla yābāna kadem koyup revāne olmuş-ıdık. (4) Giderken bir yere yetişdük aña vādī'l-hayāt derlerdi. Ben eyitdüm: Bu yere vādī(5)'l-hayāt derler. Evlāsı oldur ki bu vādiden ahşām yetişmeden geçmek için (6) ikdām edevüz, eger ahşām yetişüp geçmeyüp bunda kalursız mārlar bī-şumār (7) gelürler, bizi āzār ederler. Ben bu sözi dēyicek İbrāhīm maṭarasın elinden yere (8) kodı ve oturdu. Ben daḥı diledüm ki oturam. Bir zamān geçmeden ahşām yetişdi, (9) cihān yüzini zālām kapladı, eṭrāfumuzdan mārlar bī-şumār geldiler, bizi ihāṭa etdiler. (10) Bir mār gördüm ki hergiz andan gür mār görmüş degüldüm. Benüm yanuma geldi, gāyet (11) dehşetümden gönlüm benden gitdi, tākatüm tāk olup eyitdüm: Allāh Allāh yā şeyḥ! (12) İbrāhīm eyitdi: Epsem ol gayrı sözden, bi'llāh adın yād eyle. Çün Allāh (13) -Te 'ālā Celle ve 'Alā- ḥazretlerinüñ nām-ı şerīfin yād eyledüm, dükeli mār benden firār (14) edüp tārumār olup gitdiler. Bir zamāndan soñra yine geldiler, gāyet korkumdan (15) feryād edüp eyitdüm: Allāh Allāh yā şeyḥ! İbrāhīm yine çağırıp baña eyitdi: Hīç (16) **122a** ṭurma, Allāh Te 'ālā ḥazretinüñ adın yād eyle. Ol gece bu vechle sā'at-be-sā'at (1) eṭrāfumuzı yılanlar çigzendi ve ben feryād edüp nām-ı Hāk Te 'ālāyı yād ederdüm (2) şeyḥ daḥı baña ṭurma nām-ı Hākḳı yād eyle dērdi, ben daḥı nām-ı Hāk Te 'ālā(3)yı yād etdükçe yılanlar benden kaçarlardı. Bir zamāndan soñra yine gelürlerdi, (4) ben daḥı şabāḥa dek bunlaruñ vehminden berg-i ḥazān gibi lertzāndum. Çün şabāḥ (5) oldu, şeyḥ ṭurdu, tekbīr edüp şabāḥ namāzın kıldı, evrādın okıyup (6) gitmek kaşdın eyledi, ben daḥı yerümden ṭurdum, anuñ maṭarasın yerden kaldurdum, (7) şuyınuñ baḳiyyesin dökdüm, gördüm bir siyāḥ yılan, maṭara altında ḥalkā olmuş (8) yatur, meger şeyḥ ol yılanla gece şabāḥa dek bile oturmuş imiş. Baña (9) eyitdi: Yüri oğlanlık eyleme. Hergiz dükeli 'ömrümde bir gece olmamışdur (10) bundan evlā gece ki Hākḳa münācāt eylemiş olam.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Saña kaşd etse (11) nefis mārı

Tārumār eyle<r> zıkr-i Hākḳ-ıla⁵⁴⁹

⁵⁴⁹ Yazma metinde “Zıkr-i Hākḳ-ıla tāru-mār eyler” şeklinde yazılan bu mısra, kıtanın dördüncü mısrası ile kafiyelenebilmesi için takdim-tehir yoluyla “Tārumār eyle<r> zıkr-i Hākḳ-ıla” şeklinde tamir edilmiştir.

Ba‘d-ez-ā[n] kıl Haka tevekkül-i tām

Şubha (12) dek her şeb āh u zār-ıla

Hikāyet

Ol haķikat hadīkasınuñ nūrı (13) ya‘nī Süfyān-ı Şevrī vü Şeybān-ı Rā‘ī - raḥimehümā’llāh- bir vaķt beyābāna kadem (14) koyup revāne olmışlardı. Nāgehān bir şīr-i jiyān bunlara karşı geldi. (15) Süfyān eyitdi: Ėy Şeybān! Ėy ne dermāndur ki bu ‘adū-yı bī-emān bize ḥamle-i ḥizān (16) **122b** ēderse yanumuzda silāḥ yokdur ki bunu depeleyüp felāḥ bulavüz ve yolumuzda (1) olavüz. Şimdi bu şīr-i bī-bāk gelüp bizi helāk eylerse nice olur? Şeybān (2) eyitdi: Korkma yā imāme’l-müslimīn ki ol daḥı bizümle bir bārgāḥ ve bir pādīşāḥ (3) efkendesidür dēyüp hemān ol şīr-i jiyāna vardı, kulağına yapışup muḥkem (4) burdı, şīr daḥı kürbe-i ḥakīr gibi kıyruğın oynadup yüzün ve ağzın yere (5) sürdi. Süfyān ḥayrān ḫalup eyitdi: Bu ne ḥāletdür ve ne şöḥretdür? Şeybān (6) eyitdi: Eger şöḥret vehmi ve ḫalkuñ dili zaḥmı ḥavfı olmayaydı ol Ḥudā ḥaķķıçün (7) ki andan ğayrı Ḥudā yokdur nān u ābumuzı ve ḫamu esbābumuzı bu arslana yükledüp Mekkeye (8) varınca.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kim zebūn ētse şīr-i nefsin aña

Bu sibā‘-ı cihān musaḥḫar olur (9)

Ėtmeyen Ḥaķdan özgeden dehşet

Her meyādinde ol dil-āver olur

Hikāyet (10)

Bir vaķt şehir-i Bağdāda, naḥḥās bāzārınuñ dükkānlarına āteş düşdi, tamām yandı. (11) Meger bir dükkānda iki ğulām⁵⁵⁰-ı ğül-endām āteş içinde ḫalmışlardı. Efendileri ırķadan el-firāk (12) dēyüp eydürdi: Kim ki bu iki ğulām-ı ğül-endāmı çıkarırsa nārdan, aña hezār dīnār (13) vėreyin. Ebu’l-Ḥüseyn-i Nūrī -*ḫaddesa’llāhu sırrahu*⁵⁵¹- ittifāk, bi-ḫudret-i Ḥallāk ol aradan (14) geçerdı. Kendüye eyitdi: Bu iki ğulām bī-günāhlardur, od içinde ḫalmışlardur, iḫdām (15) ēdüp cānumı fedā ēdeyin,

⁵⁵⁰ Yazma metinde “علام” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵¹ Allah sırrını kutsal kılsın.

bu iki ma‘şūmı od içinde bugün çıkarup kırtarayın. (16) **123a** Ola ki Hāk Te‘ālā beni daḥı cehennem odından yarın kırtara dēyüp hemān dem etegin beline (1) şokup bismi’llāh dēdi daḥı ayaḡın od üzerine kıoyup vardı, girdi. (2) Ol ḡulāmlaruñ ellerine yapışup od içinden taşra çıkardı, şöyle ki anlaruñ (3) bir kılına zarar gelmemişdi. Hāk anı görüp şād oldılar. Bu ḡulāmlaruñ efendisi (4) gelüp Ebu’l-Hüseyn-i Nūrī ḥazretlerinüñ ayaḡına düşdi ve münkād eyledi. (5) Ebu’l-Hüseyn-i Nūrī eyitdi: Hūdāya şükrler eyle ki ben bu işi ve cünbişi anuñçün (6) eyledüm ki Hāk Te‘ālā ḥazreti beni cehennemden āzād ēde, baña hīç minnet eyleme! (7) ḡulāmlaruñ efendisi eyitdi: Tır saña anı kim dēmişdüm vēreyin. Ebu’l-Hüseyn-i Nūrī (8) -raḥmetu’llāh- eyitdi: Ėy civānmerd! Bu ‘izzeti ve bu kerāmeti ki ben bu dergāhda buldum ki (9) ḡönlümden muḥabbet-i dīnārı giderdüm, yērine muḥabbet-i Bārī getürem ve eger anı gide(10)rüp bunı getürmeyeydüm ben daḥı nārda yanardum ḡayrılar gibi. ḡulāmlaruñ saña (11) dīnāruñla mübārek olsun, biz ki dīnār-ı dūnyāyı dīdār-ı āḥirete bedel eylemişüzdür (12) dēyüp yüzün çevirüp revāne oldu.

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Terk-i dīnār kıl ki nār seni (13)

Bunda ve anda ētmeye iḥrāk

Ḳo bu dīnārı ve dīn ara

Olıḡör Hāk kıāsına müştāk (14)

Hikāyet

Ol maḡzen-i esrār-ı Hākḡa emīnūñ ya‘nī H‘āce Ḥabīb-i ‘Acemīnūñ Başrada (15) bir kıçirek evcūgezi var-idi bir bāzār kūşesinde, çārşū ucında ve arḡasında (16) **123b** bir kürki var-idi yazda ve kıışda hemān anı ḡeyerdi, kürkini dūrdi anda kıodı ki dōrt (1) yoluñ aḡzı idi ve kendi āb-deste gitdi. Ḥasan-ı Başrī -raḥmetu’llāh- bir yēre giderdi. (2) İttifāk bi-kudret-i Ḥallāk yolu ol araya uğradı ki kürk anda yatur, bildi ki Ḥabīb-i (3) ‘Acemīnūñ kürkidür. Kendü eyle endīşe eyledi ki Ḥabīb ol er degüldür ki bu kürki bunda (4) şöyle kıoya gide ki alacaḡlarını bilmeye dēyüp tırdı, gitmedi, bu kürki gözetdi. Ḥabīb (5) geldi, selām vērdi ve eyitdi: Yā imāme’l-müslimīn! Ne vākı‘ oldu ki bu cānib-i miskīni (6) müşerref ētdüñüz. Ḥasan-ı Başrī -raḥmetu’llāh- eyitdi: Bir yēre giderdük, yolumuz buraya (7) uğradı, senüñ kürküñi yol üzre gördük yatur, tā

sen gelince tırduḡ, (8) ya kürküñi kime i'timād edüp ḳoduñ, gitdüñ? Ḥabīb-i 'Acemī ḥazretleri eyitdi: Şol (9) kimseye i'timād êtdüm ki seni anuñ ḥaḳḳı-çün gönderdi tā ben gelince.

Ḳıṭ'a (10)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Dā'imā zıkr-i Ḥaḳḳ-ıla olanuñ

Ola her yêrde Ḥaḳ nıgehdārı

Hem ḳulūba muḥabbetin düşüre (11)

Seveler cān-ıla olup yārı

Ḥikāyet

'Alḳame eydür: Hergiz görmedüm ulılardan (12) bir kimse ki namāzı ḥüb ḳılur illā 'Āmir-i 'Abd-i Ḳays. Bir vaḳt namāza şüru' êtmiş-idi. (13) İblīs-i la'īn bir büyük zişt mār şüretine girüp geldi, mescid ḳapısından (14) içerü girdi. Mescid içinde kim var-ısa cemā'atden ol mārūñ heybetini gördiler, (15) vehminden taşra ḳaçdılar. Ol mel'ūn vardı, 'Abd-i Ḳaysuñ ayaḡı altından ḳoynına (16) **124a** girüp yaḳasından baş çıkarup boynına ṭolaşdı, ol daḡı ḳımıldadı ammā (1) namāzını bozmadı. Namāzdan fāriḡ olıcak mār gitdi, taşradan aña eyitdiler: Yürekli (2) imişsin yā şeyḡ ki anuñ gibi 'aẓīm zişt mārden ḳorḳmaduñ ve namāzuñı boz(3)maduñ. Eyitdi: Ḥayā êderem Ḥaḳdan ki andan ḡayrı kimsenüñ ḳorḳusını göñlüme (4) getürmegi.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ḥaḳdan êt ḥavfı ḡayrdan êtme

Ki saña rāḥ bulmaya İblīs (5)

Ḡayr-ı Ḥaḳdan şu kimse ki êde ḥavf

Gelüp İblīs aña êder telbīs

Ḥikāyet (6)

Çün Mu'āviye salṭanat taḡtına oturdı, 'Āmir-i 'Abd-i Ḳaysı gördi, şehrden (7) sürdi. 'Āmir daḡı beyābāna ḳadem ḳoyup revāne oldı. Giderek bir 'aẓīm taḡa (8) yetişdi, ol taḡuñ ḳullesine çıkup oturdı daḡı tilavet-i Ḳurāna meşḡul (9) oldı. Ol gün anda oldı. Çün āfitāb ḡurūb êtdi, gece geldi, gündüz gitdi. (10) Meger ol taḡuñ

kullesinde bir tersā rāhib bir kilīsā yapup maḳām edinmişdi. (11) ‘Āmirūñ āvāzın eşitdi, derīçeden başın çıkarup ‘Āmire: Sen kimsin ki bunuñ (12) gibi düşvār kūhsāra geldüñ? ‘Āmir eyitdi: Bir ġarībem. Rāhib eyitdi: Bu, ġarībler turağı (13) degüldür, arslanlar yatağıdur, şimdiden ġerü aḥşām érđi, arslanlar gelür, seni (14) pāre pāre ederler, gel bu kilīsāya gir, bu ġeçe bunda ol. ‘Āmir eyitdi: Varmazam. (15) Rāhib eyitdi: Niçün? ‘Āmir eyitdi: Anuñçün ki senüñ dīnüñ ġayrı, benüm dīnüm ġayrı. (16) **124b** Ben senüñle bir yérde olmaḳ revā degüldür. Rāhib çok ilḥāḥ eyledi, çün gördi (1) sözine uymaz, ḳapusın ḳapayıp epsem oldı. Çün ġeçe oldı, tağıñ etrāfından (2) arslanlaruñ āvāzı felege çıḳdı. Çün nıṣfu’l-leyl ġeçdi, rāhib kilīsā derīçe(3)sinden başın çıkardı ki bu ġarībüñ ḥāli nedür, göre ve ḳālī nedür eşide aña göre (4) iş éde. Gördi. ‘Āmiri namāza tırmuş, arslanlar dā’iresin devr ederler. ‘Āmir namāz(5)dan fāriğ olup döndi, arslanlara eyitdi: Ey cānverler! Size emr varsa (6) gelüñ, emre imtişāl édüñ. Yoḥsa dönüñ gidüñ ve beni meşġül eylemeñ. Çün (7) arslanlar bu sözi eşitdiler añlayup ḥiss-ile aña iş étdiler. Allāh -Te’ālā Celle Celālūhu- (8) ḥazretlerinüñ emr-i şerīfleriyle gitdiler. Rāhib çün ol ḥāleti gördi ve ol maḳālātı (9) eşitdi, müteḥayyir ḳaldı, bī-iḥtiyār tırdı, kilīsādan çıḳdı, gelüp ‘Āmirūñ ayağına (10) düşdi ve eyitdi: Bī-ḥaḳḳ-ı Ḥudā söyle baña ne ḳışisin ve kimüñ işisin ve (11) dīnüñ ne dīndür ve āyīnüñ ne āyīndür? ‘Āmir eyitdi: Ben bir yaramaz ḳışiyem, yaramazlıġum dem (12) beni şehirden sürdiler ve müselmānlar içinden götürdiler. Rāhib ağlayup eyitdi: Ol (13) dīn erenlerinüñ yaramazı siz olasız ya eyüsi nice ola? Kerem eyle, baña īmān arz (14) eyle, Müselmān olayın dēdi ve ehl-i īmān mertebesin bulayın. ‘Āmir daḥı īmān ‘arz<a> (15) ḳılup ol daḥı īmān getirüp Müselmān oldı.

Ḳıṭ’a

[Mefā’ılün/Mefā’ılün/Fe’ülün]

Seni işbu ḥalāyık ḳılsa (16) **125a** merdūd

Ḳayırma yüri ol maḳbūl-i Yezdān

Bu nefs-i kāfire kūh-ı bedende (1)

Kerāmet gösterüp eyle Müselmān

Ḥikāyet

Bir vakt Ḥaccāc-ı Yūsuf ḳaşd (2) eyledi ki Ḥasan-ı Başrī -raḥmetu’llāh- ḥazretini tuta, depeleye. Birḳaç kimse gönderdi (3) ki tūtalar. Ḥasan-ı Başrī -

rahmetu'llāh- bunlardan haber alup hemān kaçup gitdi ki (4) vara, bir yêrde pinhān ola. Meger Hābīb-i 'Acemī -rahmetu'llāh- evi öñünde oturmuşdı, (5) Hasanı gördi, beñzi tağyır olup sür'atle gelür. Yêrinden tûrdı, karşı (6) vardı ve selām vêrdi ve eyitdi: Yā imāme'l-müslimîn! Ne hāldür ki bu isti'cāl (7) êdersiz? Hasan-ı Başrī -rahmetu'llāh- ne ise haber dèdükden soñra beni bir yêrde (8) pinhān eyle ki bulmasınlar dèdi. Hābīb -rahmetu'llāh- eyitdi: Êy imām! Senüñ (9) efendüñle ol kadar emānetüñ yok mıdur ki seni anlardan şaklaya ve bekleye. (10) Dêrken Hasan-ı Başrī -rahmetu'llāh- Hābīb hāzretlerinüñ hücreesine girdi dahı namāza tûr(11)dı, bir sâ'atden soñra 'avānlar yetişüp geldiler. Hābīb -rahmetu'llāh- eyitdiler: Hîç (12) Hasan-ı Başrī bu araya geldi mi? Hābīb eyitdi: Belî geldi, uşda benüm hücremde(13)dür. Hemān dem hücreye kadem koyup girdiler. Hasan-ı Başrī hāzretlerini göre(14)mediler, taşra çıkup Hābīb -rahmetu'llāh- eyitdiler: Sen bir zāhid kişi olasın (15) niçün yalan söylersin? Hābīb hāzretleri eyitdi: Nice yalan söyledüm? (16) **125b** Eyitdiler: Bize dèdün ki Hasan-ı Başrī benüm hücremde, biz girdük cüst [ü] cü (1) kılduk, göremedük. Hābīb -rahmetu'llāh- eyitdi: Ben doğru dèdüm ammā Hāḳ Te'ālā (2) sizüñ gözünüzi nā-bīnā eyledi, siz anı göremedüñüz dèyicek yine 'avānlar hücre(3)ye girdiler, göremeyüp yine taşra çıkdılar, Hābīb -rahmetu'llāh- nā-sezā söz söyleyüp (4) eyitdiler: Haccāc-ı Yūsuf anı ki Hasana êdecekdür, saña lāyıkdur dèyüp gitdiler. Bir (5) zamāndan soñra Hasan taşra çıkup eyitdi: Êy Hābīb! Üstādlık ve döstlık (6) şartını yêrine getürdüñ ammā bir ma'nide getürmedüñ. Zīrā beni ele vèreyazduñ. Hābīb (7) eyitdi: Yā şeyḥ! Seni benüm ol toğru sözüm hālāş eyledi, eger yalan söyleyeydüm seni (8) bulup tutup öldürürlerdi ve saña faẓīhatlar êdüp cihān ḥāḳın baña güldü(9)rürlerdi.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Rāst-güy ol hemīşe êy dervīş

Her belādan necāt (10) ister-iseñ

Fi'lüne ḳavlüne muṭābık ol

Dü cihānda ḡebāt ister-iseñ

Hikāyet (11)

Ol dil ü cān mülkinüñ Süleymānı ya'nī Ṭāvūsü'l-Yemānī -rahmetu'llāh- eydür:

Bir (12) vaḳt Mekkede idüm. Mescid-i Ḥarāmuñ bābı üzre tûrdum, gördüm bir a'rābī

bir deveye (13) binmiş geldi, Mescid-i Hārāmuñ öñünde devesin çökerdi dağı dizlerini bağladı. (14) Andan şöñra gözin āsumāna ve özin Yezdāna tutup eyitdi: Bār-ı Hūdāyā! Bu benüm devemi saña (15) ısmarladum şakla, tā ben mescidden çıkınca. İçerü gitdi, bir zamān mescidde eglendi ve (16) **126a** tavāf étđi. Nā-gāh bir rüy-siyāh a' rābī uğrı geldi, devenüñ ayakların çözdi, aldı, (1) gitdi. Deve şāhibi olan a' rābī mescidden geçrek çıkđı, gördi devesin (2) uğrulamışlar. Yüzin āsumāna ve özin Yezdāna tutup eyitdi: Bār-ı Hūdāyā! Devemi uğur(3)ladılar, ben sana ısmarladum idi. Dérken nā-gāh bir kimse gördüm, Ebū Kubeys tağından (4) aşağı indi. Devenüñ yuları bir elinde ve bir eli kesilmiş ve omuzına ardılmış sağa (5) ve sola nazar édüp deve şāhibinüñ katına gelüp tut deveñi dedi. Ben eyitdüm: (6) Bu ne hāldür ki saña vākı' oldı ve sen ne kişisin? Maķāla gelüp eyitdi: (7) Ben bir dermānde kişiydüm, faķr ğalebesinden nā-çār olup bu kārı étđüm dağı tağıñ (8) kulesine gitdüm, gördüm. Nā-gāh bir kişi bir 'arabī ata süvār olmuş, atüñ dört ayağı (9) ak hevā yüzünden indi, geldi baña bülend-āvāzla çağırıp eyitdi: Sağ elüñi çıkar. Ben (10) dağı çıkardum, elinde bir taş var-ımiş, atdı, elümi urdı. Hemān dem elüm benden ayrıldı (11) ve omuzıma ardıldı.

Qıı'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Her şedāyidden ü meşāyibde

İster-iseñ (12) hālāş ey dervīş

Uğruluk étme toğruluk kıl kim

Olasın merd-i hāş ey (13) dervīş

Hikāyet

Ol burc-ı āsumān-ı sa' ādetde āfitāb ya' nī emīrū'l-mü' minīn (14) 'Ömer bin el-Hattāb -radıya'llāhu te'ālā 'anh- bir vakt leşker cem' eyledi ve iki kişi geldiler, (15) gördi qadd ü kāmimde ve cesāmetde birbirine mānend, hīç tefāvüt yok. Hāzret-i (16) **126b** 'Ömer -radıya'llāhu te'ālā 'anh- ta'accüb édüp eyitdi: Bunlar ne kişilerdür ki birbirine (1) ğāyet benzerler? Yā emīre'l-mü' minīn bunlaruñ biri atadur biri oğul. Eyitdi: Ey 'aceb (2) ki hergiz oğul ataya beñzemez illā bunlar. Oğlanuñ atası eyitdi: Yā emīre'l-mü' minīn! (3) Bir vakt, Hāzret-i Resūlu'llāh -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- [ile] ğazāya gider oldum. (4) Bunuñ anası hāmile idi, bunuñla çün evümden taşra çıkđum, yüzüm āsumāna ve özüm (5) Yezdāna tutup eyitdüm: Bār-ı Hūdāyā! Bu

anası rahmindeki oğlanı saña ısmarladum, sen şaķla (6) her āfetden, sen bekle her şiddetden dēyüp gitdüm. Çün ğazāyı ētdüm, geldüm, anasın ölmüş (7) buldum. Ğāyet melül olup ağladum ve nār-ı fırķatle yüregümi tağladum. Çün gece oldu, gör(8)düm anasınuñ meşhedinden bir nūr çıķdı, āsumāndan yaña gitdi, ‘acebe kaldum, eyitdiler: Ne ‘acebe (9) kalursın? Hātūnuñı kabre koyalı her gece nūr çıkar tā bu geceye dek! Bu sözi eşidicek (10) tırdum, üzerine vardum ve meşhedin açdum gördüm, anası ölü yatur, bu oğlan toğmış (11) ve anasınuñ memesin ağzına almış emer, henüz südi ağzından taşup dökilür emerdi. (12) Bu ‘alāmeti göricek diķķat ēdüp Hudāya bī-hadd minnet eyleyüp bu oğlancuğı kaldur(13)dum, kabrden taşra çıkarduğum dem āsumāndan bir āvāz geldi ki bu oğlancuğı bize ısmar(14)laduñ idi biz daĥı şaķladuķ, yine saña ısmarladuķ. Eger anasın daĥı ısmarlayayduñ anı daĥı (15) şaķlayup saña vērürdük.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kendüñi evvel ēt Hāķa teslīm⁵⁵²

Ba‘d-ez-ān eyle niyyeti (16) **127a** sefere

Yā fütühāt-ı fetḥ olup yine sen

Sālim u ğānim ēresin ḥāzara

Hikāyet (1)

Bir ğün Ebu‘l-Muṭī‘, Eşama Hātım -rahmetu’llāh- eyitdi: Eşidürem ki sen çok seferler (2) ēdersin ve beyābānlara gidersin rāhilesiz ve tüşesiz. Baña söyleye[sin] nice gidersin? (3) Eşam eyitdi: Ben tüşe vü rāhile ile sefer ēderem. Hātım eyitdi: Tüşeñ nedür? Eşam eyitdi: (4) Dört nesnedür. Biri oldur ki dükeli memleketi efendümüñ görürem. İkinci oldur ki dükeli (5) ḥalkuñ anuñ bendesi ve müsahḥarı görürem ve üçünci oldur ki dükeli ğünlerüñ esbābını (6) anuñ emri altında görürem. Dördünci oldur ki her yerde ki olam, kendümi anuñ ḥükminde ve (7) kazāsında görürem. Hātım eyitdi: *Aḥsente!*⁵⁵³ yā şeyḥ bu tüşe ki sendedür beyābān geçmek (8) nedür?

Qıṭ‘a

⁵⁵² Yazma metinde “Hāķķa ēt” şeklindedir.

⁵⁵³ İyi yaptın, āferin!

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ger beyābān-ı ‘aşka ‘azm edesin

Yād-ı Hakkı edin o yolda zād

Yād-ı Hakkı ki (9) zād edinmeyesin

Kalasın <sen> varılarda sen ābād

Zīre yād-ı Hakk iledür kişiyi (10)

Bir nefesde cihānı tayy çün bād

**Bābü'l-Hāmise ‘Aşere: Der-Hikāyāt-ı Civānmerdān ve (11) Sehāvet-i İşān
u Dervīşān-ı Bā-Şıdk Kerden**

Hikāyet

Ol rūḥu’llāh-ı ekber (12) ya’nī ‘İsā peygamber -‘aleyhi’s-selām- ol rūḥu’llāh-ı ekber ya’nī Hāzret-i ‘İsā peygamber (13) -şalavātu’llāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyh- bir gün İblīs -‘aleyhi mā yestehıkkı- gördi, gelür: Ey (14) Hudānuñ düşmeni! Cemī‘-i maḥlūqātdan saña kanķı dōstdur. İblīs eyitdi: Yā rūḥa’llāh! (15) Baḥıl olan kimse benüm gāyet dostumdur. Zīrā a’māl-i şāliḥadan her ne işlerse Hakk -Te’ālā Celle (16) **127b** ve ‘Alā- ḥāzretleri andan qabūl eylemez. Hāzret-i ‘İsā -‘aleyhi’s-selām- eyitdi: Yā İblīs-i pūr-fiten! (1) Ya saña kimdür düşmen? İblīs eyitdi: Fāsıķ saḥī vü şādıķ aḥī. Havf ederem ki sāt-(2)be-sāt Hudā-yı ‘azze ve celle ḥāzretleri bu sehāvet ḥürmetine bedel aña eyide ki kamu ma’şiyetlerüñi (3) bağışladum ve seni şudūr-ı ‘izzete geçürdüm ve şuffa-i şafā-yı vuşlata ırgürdüm.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Saḥī (4) fāsıķ olur-ısa ey dost

Oldı evvel baḥıl zāhıdden

Ki baḥıl oldı dostı (5) dīvüñ

Ol saḥī düşmen ol la‘īne sen

Hikāyet

Bir vaķt bir kimse medyūn düşdi, (6) şöyle ki deyn ḥālinden ḥālī dīgergün oldı. Bir dōstınuñ evine varup qapusın (7) kaķdı, ol civānmerd qapusın açup taşra çıķdı,

bunu göricek kenāra çeküp (8) eyitdi: Ėy yār-ı gülgünüm! Niçün maḥzünsın? Eyitdi: Medyūnam, anuñ-içün maḥzūnam. Eyitdi: (9) Ne miḳdār? Yüz dīnār. Derḥāl evine girüp bir kīse çıkardı, içinde dörtyüz dīnār var, (10) aña vērüp eyitdi: Var deynüñe vēr. Andan şoñra evine girüp ağladı. Niçün ağlarsın? (11) Vèrmeseydüñ. Eyitdi: Vèrdügçün ağlamazam. Anuñçün ağlaram ki dostlarumuñ (12) aḥvāline naẓar édüp ḥātırlarını murādumca ri‘āyet edemedüm. Birisini görüñ ki melül (13) ü maḥzūn olup yüzini zillet türābına sürüp gelüp ẓapumda hezār ḥacāletle suāl (14) ètdi gitdi.

Қыт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Borcuñ olursa işle var öde sen

Dileme kimseden şaḳın (15) bir pul

Şimdi ẓanı anuñ gibi bir dost

Ki senüñ deynüñi edā ède ol

[Ḥikāyet]

Ol zübde-i (16) **128a** ünās ya‘nī ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās -raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anh- emīr-i Başra idi. Emīrū’l-mü’minīn (1) Ḥazret-i ‘Alī -raḍıya’llāhu ‘anh- emriyle bir gün bir ẓavm anuñ ẓatına gelüp eyitdiler: Ėy Resülüñ (2) ‘ammūsı oğlı! Bizüm bir pīr kişi hem-sāyemüz vardır, ġāyet faḳīrū’l-ḥāldür, hem pīr-i bī-mecāldür (3) ve ehl-i ‘ıyāldür ve bir kızcugāzı vardır, büyümişdür, şöyle bālīga olmışdur, anı ere vèr(4)mege sezāvārdur, ḥattā kendü birāderine vèrmışdür ve hīçbir nesneye ẓādir degüldür ki cihāzın (5) düzüp anı vère. ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās -raḍıya’llāhu ‘anhümā- bu sözi eşitdi. Ol eşḥāşdan (6) anlaruñ elin alup içeri girdi, pes şanduk açup on kīse aḳçe çıkarup eyitdi: (7) Herbirüñüz birer kīse götürüñ. Anlar daḥı birer kīse göturdiler. ‘Abdu’llāh -raḍıya’llāhu ‘anh- (8) daḥı kendü bir kīse götürdi. Sarāydan ẓaşra çıkup ol pīr-i bī-mecālüñ evine geldiler, (9) ol mālı vērüp yine döndiler, maḳāmlarına gitdiler. ‘Abdu’llāh ibn-i ‘Abbās -raḍıya’llāhu ‘anhümā- (10) eyitdi: Biz ol pīr-i pārsāya ėyü iş eylemedük. Eyitdiler: Niçün? Eyitdi: Bir nesne vèrdük (11) aña kim anı ḥaḳḳuñ ẓā‘atinden ġerü ẓor, biz de daḥı ol ẓadar tekebbürlik èdevüz, bize düşeri (12) oldur ki ol duḥterüñ cihāzın biz ġörevüz dēyüp hemān ẓurdılar, ol duḥter-i nīk-aḥterüñ (13) cihāzın görüp ere vèrdiler.

Қыт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Cān göginde şehā şehābından

Ne yere kim yağar kerem (14) maṭarı

Yetüp anda hezār güne şecer

Vèreler [hem] haş(ı)r olur şemerı

Hikāyet

Ol şarāb-ı (15) şehāyla sekr ya‘nī ‘Abdu’llāh bin Ebī Bekr -raḍıya’llāhu ‘anhümā- bir gün bāzāra varup biñ (16) **128b** akçeye bir cāriye aldı ve bir üştür⁵⁵⁴ istedi ki anı üstüne bindüre, evine göndere. Anda (1) hāzır bir er otururdu, eyitdi: Uşda üştür kim ister? ‘Abdu’llāh -raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anh- ğulāmına (2) eyitdi: Bu cāriyeyi ol üştüre bindür daḥı ikisin de şol kişinüñ evine ilet, aña vèr, seni (3) daḥı ol kişiyeye bağışladum, anda kal gelme.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Eshıyānuñ olup-durur tahkīk

Derecātı Hudā (4) katında bülend

Sen de ol eshıyādan ey mün‘im

Seni de halk u Hālīk éde pesend (5)

Hikāyet

Bir kişi Sa‘īd bin ‘Āşa gelüp eyitdi: Bir fakīrū’l-hāl ü ehl-i ‘ıyāl ğarībem (6) ve h‘ān-ı cihāndan bī-naşībem, baña ihsān eyle Hudā-yı cihān saña eyledüğinden. (7) Sa‘idüñ önünde divit ü kâğıd u kalem hāzır-idi, derhāl vekīlharcına yazdı ki (8) bu fakīrū’l-hāl ğarībe beşyüz akçe vèresin ve sehv-i kalem oldu, yazmadı ki akçe (9) vèresin. Çün bu ğarīb, mektübı getürdi, vekīlharca verdi, okudu, (10) bildi ki sehv-i kalem vāki‘ oldu. Hemān mektübı dürdi, tırdı revān. Sa‘īde (11) gelüp eyitdi: Mektüb-ı şerīfde sehv-i kalem vāki‘ olmuş. Bir harīfe beşyüz (12) yazılmış, bilmedüm ki akçe midür ya dīnār? Sa‘īd-i nīkū aña eyitdi: Akçe yazsam gerek-idi (13) çünki sehv-i kalem

⁵⁵⁴ Yazma metinde “استر” şeklinde ile yazılmıştır.

vākı‘, dīnār vēr. Sā‘il bunı eşidicek ağladı. Niye ağlarsın (14) dediler. Eyitdi: Aña ağlaram ki bunun gibi şāhib-i kerem-vücūd vü ehl-i seḥā-vücūd yēr (15) altına girer?

Beyt⁵⁵⁵

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kim olurdur atā fakırlere

Olalar her kaçan ki ḥācetüme

Hikāyet (16)

129a Bir gün ‘Āyişe-i Şiddīka -raḍıya’llāhu ‘anhā- pırehenin yamardı. Mu‘āviyeden (1) birkaç kimse geldiler, yüz biñ akçeyle pür bir nice kīse getürdiler ve eyitdiler: Mu‘ā(2)viye selām eder ve eydür ki bu şad-hezār diremi kerem etsün, işine sürsün (3) ve şarf eylesün dēyüp gitdiler. ‘Āyişe-i Şiddīka -raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anhā- dahı hemān (4) sā‘at hezār fuḡarāya kısmet eylemeyince yerinden tırmadı. Cāriyesi eyitdi: (5) Ėy mü‘minlerüñ anası! Niçün bir akçe alıkomaduñ ki et alaydum, oruç tutarsın. (6) Ol diskindi ki alı koyaydum.

Qıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Saḥīr oldur ki añmayup özünü

Fuḡarāya (7) elindekin ede baḥş

Nāmı tā esḥıyā cerīdesine

Āb-ı zerrīnle tā ebed ola (8) naḡş

Hikāyet

Eger ol güzīde-i nās ya‘nī ‘Abdu’llāh bin ‘Abbās -raḍıya’llāhu (9) ‘anhümā- eydür: Ebū Bekr-i Şiddīk -raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anh- zamānında bir yıl yağmur yağmadı, (10) nebātāt bitmedi ve ḡallāt kıymetlü oldu ve ‘āleme ḡaḥtlık düşdi ve Benī (11) Ādeme müzāyāka vākı‘ oldu. Ḥalāyık cem‘ olup Ebū Bekr-i Şiddīkuñ -raḍıy(12)a’llāhu ‘anh- katına geldiler ve eyitdiler: Ėy Resūl-i Rabbü’l-‘ālemīnün ḡalīfe(13)si! Göreṭurursun ki aḥvāl-i ‘ālem<e> ne vechledür ve eşide ṭurursız (14) ki aḡvāl-i Benī Ādem nicedür? Ḥizmetüñüzde ne demek gerek? Du‘ā kıluñ. Ola ki Ḥaḡ (15) - Sübhānehu ve Te‘ālā- ḡalkı müzāyākadan ḡalāş edüp rāḡata ve ‘āfiyete irḡüre ki (16)

⁵⁵⁵ Yazma metinde “Qıı‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “beyt” formundadır.

129b gāyet dermānde olmuşlardır. Çün bu sözleri Ebū Bekr -rađıya'llāhu 'anh-
 Һazretleri (1) eşidüp eyitdi: Dönüñ ki bugün Һalka rāhat u 'āfiyet yetişdi -inşā'a'llāh-.
 (2) Henüz aḥşām olmamışdı, Şām cānibinden bir kārvan revān geldi, cümlesi Һazret-
 i (3) 'Osmān -rağıya'llāhu te'ālā 'anh- nökerleridür. Yüz deve yüki buğday getürdiler,
 (4) Һalāyık şādumān olup revān Һazret-i 'Osmān Һapısına vardılar, (5) bāzergānlar
 eyitdiler: Yā 'Osmān! Bilürsin ki merdümān nice bī-dermān olmuşlardır. (6) Senüñ
 kārvanuñ geldi, yetişdi. Eger dilerseñ bize şat tā Һalka rāhat yetişse, (7) eyitdi: Sem'an
 ve tā'aten. Eyitdiler: Onın on ikiye alalum. Һazret-i 'Osmān -rağıya'llāhu (8) 'anh-
 bundan ziyādeye dilemişlerdür. Eyitdiler: Ey sübhāna'llāh! Şehrümüzüñ
 bāzer(9)gānları hōd bizüz, bizden ğayrı kim dilemişdür? Һazret-i 'Osmān -
 rağıya'llāhu 'anh- eyitdi: (10) Raḥmān herbirine on fā'ide vèrmişdür ve her onın yüz
 fā'ideye dilemişlerdür, (11) siz az fā'ide vèrüp ucuz almak istersiz. Şāhid oluñ ki bu
 yüz deve yüki (12) buğdayı müselmānlar fuḳarāsına şadaḳa eyledüm dèyüp buyurdi,
 develerüñ (13) yüklerini indürdiler, bir eve koydılar daḳı fuḳarāya üleşdürdiler. Henüz
 daḳı namāzı (14) vaḳt olmamışdı tamām oldı 'Abdu'llāh ibn-i 'Abbās -rağıya'llāhu
 'anhümā- eydür: Ol (15) ğeçe Seyyid-i 'Ālemi -'aleyhi's-şalātu ve's-selām- vāḳı' amda
 gördüm, gelürdi, bir 'arabī ata süvār (16) **130a** olmuş, mübārek arḳasında nürdan bir
 Һulle ve mübārek başında nürdan bir tāc (1) ve mübārek ayağında nürdan bir na'leyn
 ve mübārek elinde nürdan bir çanaḳ. Segürtdüm (2) öñüne varup eyitdüm: Yā
 Resūla'llāh! Bir laḫza ārām eyle tā çün bedr-i tamām cemālünü bir (3) dem görem ve
 dīdār-ı şerīfüñle müşerref olup dil ü cānı rāhata irgürem ki ğāyet (4) ārzümendem.
 Eyitdi: Turmazam yā 'Abdu'llāh ki bugün 'Osmān -rağıya'llāhu 'anh- şadaḳa (5)
 vèrmişdür ve Һaḳ -Te'ālā Celle Celālūhu- Һazretleri anı ḳabül ètmişlerdür ve aña
 cennetde bir ḫūrī (6) nām-zād ètmişdür, şimdi beni ol ziyāfete da'vet ètdiler, aña sür'at
 èdüp giderem (7) ma'zūr tut turmaduğum.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ol civānmerd mün'ime sa'y èt

Tā ki dāreynde (8) şeref bulasın

Ḥalk arasında bulasın ḫürmet

Cānib-i Һaḳda ki_ey 'azīz olasın (9)

Görmeyesin cehennemün yüzini

Nür-ı dîdâr-ı Hakk-ıla tolasın

Hikâyet

‘İkrime eydür: Zamân-ı (10) evvelde bir zâlim pâdişâh var-idi, bî-merhamet ü bed-sîret bir münâdiye nidâ êtdürdi (11) ki vilâyetinde bir kimse olmaya ki hîçbir dervîşe şadağa vèrmeye benden icâzet (12) olmayınca. Yohsa elin keserin! Halk münâdîden bu nidâyı eşidicek anuñ (13) vehminden şadağadan ellerin gerü çekdiler, dervîşler dañı be-ğâyet dil-rîş (14) olup dermânde qaldılar. Şöyle ki açlıqdan zebûn qalup eyitdiler: Allâh adına (15) âgâh oluñ benden ki açlıgum cânıma yetdi. Allâh içün baña şadağa eyleñ, bir nesne (16) **130b** vèrũñ, anı nafağa êdinem. Ev içinden bir ‘avrat çağırdı ki Êy dervîş-i dil-rîş! (1) Nice şadağa êdelũm? Êşidũp-durursın ki her kim şadağa vèrse elin keserler. (2) Dervîş dañı çok zârîlık kıldı, ‘avrat merhamet êdũp eyitdi: Ben bu dervîşe (3) şadağa vèreyin, beni pâdişâh nice dilerse eyle êde dèyũp iki êtmek çıkarup (4) ol dervîşe vèrdi, hemân sâ‘at ol pâdişâha haber êtdiler. Buyurdi, ‘avratuñ (5) iki elin kesdiler, omuzlarına arda qodılar ve ‘avratuñ bir sũd emer oğlancuğı var(6)-idi, omuzına bindũrdiler dañı şehrden sũrdiler. Ol bî-çâre dañı âvâre olup (7) feryâd u na‘ra urup beyâbâna qadem qoyup revâne oldı. Âfitâb qubbe-i felege (8) vardıqça tâb ziyâde germiyyet gösterdi, bî-çâre ‘avratuñ şusuzluğı dañı (9) aña galebe eyledi. Bir kimse bulmadı ki aña şu vère. İttifâq giderek bir ırmağ (10) kenârına geldi, egildi ki ağızıyla şu içe. Oğlancuğı omuzından şuya (11) dũşdi, şu galebe idi, oğlancuğı alup gitdi. Bu bî-çâre ‘avrat, garîk-i (12) bañr-i hayret olup qaldı, eli yok n’eylesũn? Ağladı ve âteş-i firâkla yüregi (13) tağladı, çok zârîlıklar eyledi. Bir sâ‘atden soñra nâ-gâh, bi-qudret-i ilâh, bir (14) kişi çıkageldi, pâkîze, mu‘atţar câmeler gèymiş. Çũn bu ‘avrat anı gördi, (15) tũrdı, qatına vardı, çok tazarru‘ ve ibtihâl êdũp aña i‘lâm-ı hâl eyledi. (16) **131a** Ol kişi fi‘l-hâl ırmağdan yaña vardı, şuya girdi, ol oğlancuğı taşra (1) kenâra çıkarup qodı ve bir du‘â okıyup ‘avrata üfürdi, elleri yine dũrũst (2) oldı dañı yüzine bakup eyitdi: Beni bilũr misin? ‘Avrat eyitdi: Bilmezin. Ol (3) eyitdi: Ben ol iki êtmegũm ki dervîşe vèrdũñ-idi, anuñ sebebiyle bunca belâya (4) girdũñ idi. Şũkrler ol Qâdir Çalaba êlũñe yine şîhhat vèrdi.

Qıt‘a⁵⁵⁶ (5)

⁵⁵⁶ Yazma metinde “Meşnevî” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “kıta” formundadır.

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Şehr-i tende bu nefis zālimdür

Dā‘imü’d-dehr māni‘-i ḥasenāt

Rūḥa kıomaz ki bunda (6) éyülik éde

Âhiretde bula yüce derecāt

[Kıı‘a]

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Éyligi eyle āba pertāb ét

Dem-i (7) ğark-āb ol saña bulunur

Ne kim étseñ defātir-i ‘amele

Yazılır anı şanma sehv olunur (8)

Ḥikāyet

Ol leşker-i nefis-i zālime ğālib ya‘nī ‘Abdu’llāh bin Ca‘fer bin (9) ebī Ṭālib -
radıya’llāhu ‘anhümā- eydür: Bir vakt taşra bir köye çıkmış-idüm, ekinlikler (10)
üzerinden geçerdüm, ırakdan bir siyāh ğulām gördüm çift sürer. Çün (11) güneş kuşlık
yèrine vardı. Gördüm bir oĝlan arkasında bir enbān, (12) içinde bir nice nān götürüp
bu siyāh ğulāma getürdi, bu daḥı ol étmekleri oĝlanuñ (13) elinden alup bir taraıdan
kelb gelüp ğulāmuñ muḳābelesinde tırıvardı, (14) kıyruĝın şaldı. Bu ğulām daḥı
étmegüñ birin aldı, atıvèrdi ve kendi işine meşĝül (15) oldu. Ben ğulāmuñ bu ḥālin
göricek kıatlandum, da‘vet édüp eyitdüm: Sen (16) **131b** kimüñ ğulāmısın? Eyitdi:
Falān cehūduñ ğulāmıyam ve bu ekinlikler hep anuñdur. Ben eyitdüm: (1) Günde saña
kıaç étmek getürürler? Eyitdi: Üç étmek. Ben eyitdüm: Niçün kendüñ nafaқа (2)
édinmezsın, bu kelbe vèürsın? Eyitdi: Bu kelb bu yerden degüldür, ğarībdür, bugün
gelmişdür, (3) benüm misāfirümdür. Kendümi anuñla şerīk eyledüm yā şikemi toya.
Ben eyitdüm: Ya bugün sen ne (4) yersın? Eyitdi: Bugün şabr éderem, şayım oluram,
bir gün aç olmak yegdür ki bir (5) ğarīb benüm öñümden aç ve bī-naşīb gide. Ben
ta‘accübe varup eyitdüm: Éy müselmānlar! (6) Beni melāmet eylemeñ ki şehāvetde bu
ĝulām-ı ‘acemī benden hezār-bār saḥī-terdür dèyüp (7) ĝulāmuñ efendisin da‘vet édüp
andan şatun aldı ve ol bāĝları ekinleri daḥı (8) anuñ elinden beşyüz dīnāra şatun aldı

ve beşyüz dīnāra bir kız oğlan cāriye (9) şatun aldı gulāmla çift édüp ol bāğları ve çiftlikleri anlara vērüp (10) āzād eyledi.

Qıt'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Ëy civānmerd sa'y kıl <civān>merd ol

Tā ki nās içre ihtiyār (11) olasın

Ğurebāya yedür gèyür tā kim

İki 'ālemde bahtiyār olasın

Hikāyet (12)

Dımaşqda bir pārsā kişi var-idi, başmağçılık éderdi eli emegiyle. Haylī (13) sīm ü zer cem' eylemişdi ol niyyete ki hacc éde. Bir gèce oğlancuğın hem-sāyesi (14) evine yemişe gönderdi. Oğlan giryān ol ān gèrū geldi. Anası şordı ki niçün (15) ağlarsın? Oğlan eyitdi: Anuñ-içün ağlaram ki hem-sāyemüzün evinde bir çölmek kaynatdılar, (16) **132a** içinde et var-imiş, çıkardılar, yediler, benüm dañı göñlüm istedi, baña vèrmediler, yédiler. (1) Başmağçı tırdı, hem-sāyesi evine vardı ve eyitdi: Ëy Sübhāna'llāh! Hayā étmez (2) misin ki oğlanı añmayasın, çölmekde pişen etden aña bir pāre vèrmeyesin tā baña (3) ağlayu gele. Hem-sāye, başmağçıdan bu sözi eşidicek ağlayup eyitdi: Ëy civānmerd! (4) Perdemüzi yırtma, şimdi lāzım oldu ki hālümüzi kāle getürüp bildürevüz. Beş (5) gün ve gècedür ki biz hīç nesne bulmaduk ki hep oğlancuklarımızla yéyeydük, açlıktan (6) cānumuzdan bī-zār olmuş-ıdık. Şöyle ki murdār bize helāl olmuş-ıdı. Taşra şahrāya çıkıdum, (7) anda bir ölmüş ve koğmış koyun buldum. Andan bir pāre kesüp getürdüm, pişürdüm. (8) Oğlancuklar aç olmasın içün anlara yedürdüm, haqīkatde bildüm ki senün oğlanuñ (9) ol degüldür aña murdār helāl ola, anuñ-içün vèrmedüm. Başmağçı çün bu sözi eşitdi, (10) gör ki ne iş étdi. Bir zamān hayrān qaldı ve ta'accüb étdi: Ëy sübhāna'llāh! (11) Kıyāmetde Haq -Celle ve 'Alā- elbetde hüccetüm ola ki benüm hem-sāyemün hāli bu derecede (12) ola, baña hacca gitmek ne hācet ve benüm ziyāretüm hod bunda imiş dèyüp (13) evine geldi ve ol hac niyetine cem' étdüğü mālı aldı geldi hem-sāyesine vèrdi (14) ve eyitdi: Oğlancuklarıña nafaqa eyle dèyüp döndi, evine geldi, yine işine (15) meşgöl [oldı]. Çün ol vaqt geldi ki hācīlar hacca varalar ve gèrū döneler ol gèce ki (16) **132b** Müzdelifede olalar. H'āce Zünnün-ı Mısrī -rahmetu'llāh- vākı'ada gördi ki bir kimse (1) aña eydür: Bu kadar

halāyık bugün ‘Arafātda tırmışlardı, hīç kimsenüñ haccı kabûl olmadı (2) illā şol kişinüñ ki Dımaşkdadur, aña Aḥmed-i Eskāf derler, ol kişi kaçd-ı hacc etmişdi (3) ammā gelmedi, anuñ hürmetine cemī‘-i ehli mevķifi Ḥaķ -Sübḥānehu ve Te‘ālā-yarlıgadı ve ḥacların (4) kabûl etdi.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Hacc-ı ekber dilerseñ ey mün‘im

Fuķarā göñlini ziyāret kı

Ki faķ(ı)rdan (5) ḥarābdur anlar

Yüri iḥsānla ‘imāret kı

Tā ki mağfūr ede seni Ḥālık

Bunı cān (6) u dile beşāret kı

Ḥikāyet

Ol merd-i āgāh ya‘nī ‘Avn-i ‘Abdu’llāh -raḥmetu’llāh- eydür: Bir (7) vaķt Benī İsrā‘il içinde kızlık vāķi‘ oldı. Şöyle ki ḥaķ açlıķdan helāk (8) oldılar. Bir dervīş ırğadlık eylerdi her gün ikindi namāzı vaķtine dek. (9) Andan soñra ḥaķķın alup bāzāra varurdı, iki etmek alup evine gelürdi. Bir gün (10) evine gelürken yolda bir dervīş gördi. Eydür ki Allāh içün baña teraḥḥum eyleñ, (11) baña bir pāre nān vèrũñ, yoḥsa cān vèrdüm. Bu dervīş kendü eyle endīşe (12) eyledi ki birisin aña vèürsem ne ol toyar ve ne ben dèyüp ikisin daḥı ol (13) dervīşe vèrdi. Kendü aç evine geldi. Ol gece aç yatdı uyudı. Vāķi‘a(14)sında gördi ki āsumāndan bir firişte gelür ki ser-tā-pāy nūrla sirişte. Uyanup (15) aña eyitdi: Yā ‘Abdu’llāh! Ḥudā saña selām eyler ve eydür: Her ne ḥāceti ki vardur (16) **133a** dilesin revā edem. ‘Abdu’llāh eyitdi: Benüm ḥācetüm oldur ki ol Ğanī yarlıgaya (1) beni. Firişte eyitdi: Ğayrı ḥācet dile bu ḥod ḥāşıldur? ‘Abdu’llāh -raḥmetu’llāh- (2) eyitdi: Ğayrı ḥācetüm oldur ki Ḥudā-yı ‘azze ve celle ḥaķ üzerinden bu kızlığı ucuzlığa (3) bedel edivère. Firişte eyitdi: Revādur. Yarındası müselmānlar üzerinden kızlık gidüp (4) ucuzlık geldi.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Hüner oldur ki_elũndeki nānuñ

Bir fakîri hemân görüp (5) vèresin

Sen yatasın o gëce aç ve şusız

Zî-sa'âdet ki böyle cân vèresin (6)

Bâbü's-Sâdise 'Aşere: Der-Hikâyât-ı Emîrân ve Zühdi-İşân

Hikâyet

Ol (7) şâhib-i seccâde-i şerî'at-i peygamber ya'nî emîrû'l-mü'minîn 'Ömer -rağıya'llâhu te'âlâ (8) 'anh- bir emîrzâdeye bir şehriñ imâretin vèrüp berâtın vèrdi. Yazdı, eline (9) vèrdi. Ol dağı hademin ve haşemin kodi. Hemân kendü bir deveye süvâr olup (10) gitdi ve bir siyâh gûlâmı var-idi. Bindügi devenüñ zimâmın eline vèrdi (11) dağı şehrdin çıkup ol şehre revâne oldı. Çün ol şehre yakın (12) vardı. Halâyık-ı şehir dağı emîrlerinüñ geldügin eşidüp karşı çıkmışlar(13)dı. Gördiler, bir kimse deveye binmiş ve bir siyâh gûlâm mihârından yedüp gelür. (14) Eyitdiler: Server-i emîrdin ne haber? Gûlâm eyitdi: Uşda emîr, deve üzerinde. (15) Merdümân bu sözi eşidicek hemân emîrñ önüne gelüp secdeye vardılar. (16) **133b** Emîr dağı deveden aşğa inüp secde eyledi. Yâ emîr! Sen niçün secde eyledüñ? (1) Eyitdi: Siz Hudâyâ secde êtdüñüz, ben de secde êtdüm. Şöyle şandum ki bir hâcet (2) vâkı' oldı. Eyitdiler: Biz saña secde eyledük. Çün emîr bu sözi eşitdi, gör ki (3) ne iş êtdi. Hemân dem cüş [u] huruş edüp eyitdi: Ben şandum ki emîrû'l-mü'minîn (4) beni imârete gönderdi. Ol hod beni haķârete göndermiş ki baña Hudâ dëyü tapa(5)lar ve Hudâyı koyup baña secde ederler dëyüp hemân yüzün döndürdi, gitdi. Yine (6) Medîneye yètdi. Emîrû'l-mü'minîn 'Ömerñ -rağıya'llâhu te'âlâ 'anh- huzûr-ı şerîflerine gelüp (7) berâtın önünde kodi ve eyitdi: Beni bir yere gönderdüñüz ki ol Ma'bûd-ı bî-zevâli (8) koyup bu ben za'îf ü bî-mecâli ma'bûd edinürler ve baña secde eylerler. Çün Hazret-i (9) 'Ömer -rağıya'llâhu te'âlâ 'anh- bu haberi alıcak anlara nâme gönderdi ki bu siz êtdügüñüz (10) fi'l kâfirler fi'lidür, ol resm ü âyini terk eyleñ ve Hudâdan gayrıya secde êtmeñ (11) dëyüp enşârilerden iki cigerdarı da'vet edüp ol şehre imârete gönderdi. (12) Anlar dağı ol şehrdin yaña gitdiler. Çün ol şehre yètdiler, haber gönderdiler ki dilemezüz ki (13) hiç aħadi bizüm içün şehrdin taşra çıka istikbâle. Çün şehriñ içine (14) girdiler, bir yere varup develerinden aşğa indiler. Halâyık-ı şehir gelüp selâmdan (15) soñra mâyide çekdiler, ni'metler getürdiler. Çün bir miķdâr bir güne ni'met iftâr êtdiler, (16) **134a** kâselerini götürdiler. Emîrler eyitdiler: Kâseleri

niçün götürürler ki bu nefis ta‘āmdur (1) henüz yemek isterüz. Eyitdiler: Bir güne dağı getürelüm dèyüp bir dürlü ni‘met dağı götürüp (2) öñlerinde kıdılar. Bunlar ellerin ni‘metden gèrü çeküp birbirine bağışdılar dağı ağlaşup (3) eyitdiler ki bizi bunda emürü’l-mü’minîn göndermiş ki cennetdeki ni‘metden tā her naşībümüz ki (4) vardır, hep bunda yèrüz, bize yarın cennetde naşīb kalmaya. Tur èy birāder ki dünyā-yı (5) mühmel aña ki degmez ki āhirete bedel eylemek ola dèyüp tırdılar, develerine binüp gitdiler, (6) yine Medīneye yètdiler. Emürü’l-mü’minîn ‘Ömer -rağıya’llāhu te‘ālā ‘anh- hāzretlerine gelüp (7) berātların vèrdiler. Hāzret-i ‘Ömer -rağıya’llāhu ‘anh- ğamgīn olup eyitdi: Siz hemīn (8) ferāğat kūşesinde tā‘at ètmek dilersiz, ben tenhā bu işi nice başa (9) eyledüm ve şehristān-ı İslāma yā kimi gönderem? Pes bir nice müddet bunun üzerine (10) geçdi. Āhürü’l-emr bir bişār kimesneye ol şehriñ imāretin vèrüp berātın yazdı, (11) eline vèrdi. Bir pīrle ol şehre gönderdi. Çün ol vardılar, şehrdin (12) taşra indiler, kındılar. Şehre ğayrı emīrlar gelmiş dèyü haber oldu. Şehr (13) halkı dağı taşra çıkdılar, gördiler, develerinden aşāğı inmişler, kınmışlar. Selām (14) vèrüp develerine ‘alef getürdiler. Bunlar eyitdiler: Bizüm develerümüze sizün (15) ‘alefünüz gerekmez, pes hārāc vācib olmışdur size. Vèrün bize gidelüm. Bir nice gün (16) **134b** hārāc alınca tırdılar, ne kendiler yemeklerin ve ne develeri ‘aleflerin yèdiler.

Kıt‘a (1)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Yème nefsün tevābi‘i yémegin

Şehr-i cāna emīr olam dèr-iseñ

Ya‘nī nefsānī hāzz-ı nā-(2)meşrū‘

Eyleme mülk-i cāna server iseñ

Hikāyet

Ol künende-i nefis-i parsī (3) ya‘nī Selmān-ı Pārsī -rağıya’llāhu te‘ālā ‘anh- Medāyinde emīr idi. Her sāl, beytü’l-māl (4) hāşılından beş biñ akçe alırdı ve fakr u fāka ehline şadağa vèürdi ve kendü (5) hırmā varaķasından zenbīl urup şatardı, nafaķa edinürdi. Dükeli esbābda (6) hemān bir maţara-i edīmi ve deve yüninden bir kilīmi var-idi ve gündüz anı ğeyerdi ve arķasını (7) egerdi ve ğeçe yatsa örtünürdi ve çün beytü’l-mālī kısmet ètse idi kendü (8) hişşesin kıyun etine vèrüp dervīşlere üleşdürürdi ve deve yüninden ur(9)ğanlar büküp ve deriden enbānlar dıkerdi ve çün

ğazāya gitseydi eger ol leşkerden (10) bir kimseye bir urğan veyā enbān hācet olsa vērürdi. Bir gün, bir şahş, bāzāra (11) geldi, yonca aldı ve bir kimse taleb ētdi ki anı götüre ve çāderine ilete, nazar eyledi (12) Selmān-ı Pārsī -rağıya'llāhu te'ālā 'anh- hāzretlerini gördi bir kilīm gèymiş şandı ki (13) ırğaddur. Çağırup gel, bunı götür didi. Hīç kendüzini bildürmedi, yolda giderken (14) bir kimse önüne gelüp eyitdi: *Eşlaḥa'llāhu te'ālā*⁵⁵⁷ èy emīr! Bu nedür ki kendüñ götürür(15)sin? Şāḥib-i yonca ḥabīr oldı ki bu emīrdür. Hemān ayağına düşüp andan (16) **135a** 'özrin diledi. Selmān -rağıya'llāhu 'anh- eyitdi: Sen gönülünde tutup-durursın (1) ki ben bunı çādere iletem anda bırağam dèyüp götürdi, çādere getürdi ve eyitdi: (2) 'Ahd èdüp-durursun ki hīç kimseyi tutmayasın. Çün Selmān[a] -rağıya'llāhu 'anh- (3) bi-emr-i Ḥudā-yı lem-yezel va'de-i ecel yetişdi, bir kavm anuñ 'ıyādetine geldiler, gördiler. (4) Hāzret-i Selmān -rağıya'llāhu 'anh- elin dizine urup zār u zār ağlar. Niçün (5) ağlarsın? Dèdiler. Eyitdi: Ölüm korkusından ya dünyā ārzūsından ağlamazam ammā. (6) Hāzret-i Resūl-i Ekrem -şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- bizümle 'ahd eylemiş idi ki eger diler(7)señüz beni kıyāmetde bulasız ve benümle olasız dünyāyı cem' ètmeñ! Dünyādan şöyle (8) i'rāz idüñ ki ben ètmişümdür. Şimdi ben bu kadar kumāş ki cem' ètmişümdür. Sezemezüm (9) ki yarın ol Seyyidü'l-Mürselīn görem ve anuñ dergāh-ı a'lāsına èrem dèyüp āh ètdi. (10) Çün nazar eylediler, evi içinde bir tağan ve bir maṭara ve bir sofra ve bir kilīm gördiler (11) faḳaṭ.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Kesb-i faqr eyle kim kıyāmetde

Fuḳarā Muştafānuñ ehlidür (12)

Şimdi dervişler o beglerden

Ağniyādur tekebbür ehlidür

Hikāyet

Ol güm-rāhlara (13) rehber ya'nī emīrū'l-mü'minīn Hāzret-i 'Ömer -rađıya'llāhu 'anh- Ḥuḫeyfe bin Yemāniyyeye (14) -rađıya'llāhu 'anh- bir şehrūñ imāretin vèrüp berātın yazdı, eline vèrüp gönder(15)di daḥı ol şehrūñ ḥalkına bir nāme

⁵⁵⁷ Yüce Allah seni ıslāh etsin.

yazdı ki emîrlerin ri'âyet edeler ve emrine (16) **135b** itâ'at eyleyeler. Emîr dahı sizûñ içüñüzde 'adl ü dād ede ve 'ādil emîrler gitdügi yola (1) gide. Çün Huzeyfe -rağıya'llāhu 'anh- şehre yakın vardı, şehrûñ şağıri ve kebîri (2) istikbāl içün emîri taşra şahrāya çıkdılar. Emîr<i> bir hamîr-süvār olmış āheste (3) reftārla gelür. Arkasında bir kilim ve yanında bir mațara-i edim önüne düşüp şöhetle (4) şehre getürdiler ve aña köşkler ve sarāylar 'arz eylediler, kabûl eylemedi ve bir muhtaşar hāne-i (5) bî-der bulup indi, kondı ve eyitdi: Benüm himārumı eyüce tımār eyleñ ve 'alef-i helāl vērûñ ki (6) vebāl olmasın. Pes anda bir niçe gün olup gerü döndi, geldi, gitdi. Hazret-i (7) 'Ömere -rağıya'llāhu 'anh- haber geldi ki Huzeyfe -rağıya'llāhu 'anh- gelivêrür. Hazret-i 'Ömer -rağıya'llāhu (8) 'anh- şehrden taşra çıkup anuñ güzergāhına oturdı ki Huzeyfe -rağıya'llāhu 'anh- (9) ne vaz'la gelür göre emîrānemi ya fakîrāne? Pes Huzeyfe -rağıya'llāhu 'anh- nice sıfatla (10) gitdi-y-ise yine ol sıfatla geldi, himāra süvār olup geldi ve arkasında deve (11) yüninden bir kilim ve yanında bir mațara-i edim. Hazret-i -rağıya'llāhu te'ālā 'anh- eyitdi: Ben (12) ol zamān şādumān oluram. Ğāyet gözüm rüşen olur be-ğāyet ki evümde (13) hîç olmaya ve uğrı dahı gelürse bir nesne bulmaya. Zîrā ki Sultān-ı enbiyā(14)dan -şallā'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- şöyle eşitmişümdür ki Hudā-yı Te'ālā Celle ve 'Alā (15) dünyā-yı murdāri mü' minden şöyle gerü tutar ki tabîb-i hāzık bīmāri nā-muvāfık (16) **136a** ta'āmdan ve şarābdan tutduğı.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ben fakîrem dēyü melûl olma (1)

Ki fakîri sever Hudā-yı Resûl

Fakrla fahr edüp-durur Ahmed

Cān-ıla eyle sen de (2) [bunı] kabûl

Hikāyet

Ol dîn yolında dilāverûñ ya'nî Hazret-i 'Ömerüñ -rağıya'llāhu (3) 'anh- sîreti ol idi. Mādām ki şehirde oldıkça muhtesiblik eylerdi. Her gün emr-i (4) ma'rûf u nehy-i münker ederdı ve her gece pāsbānlık edüp maħalleleri gözedür(5)di. Eger bir kapuyı açık görse kapardı ve eger bir çār-pāy taşrada kalmış olsa (6) at gibi eşek gibi bir eve koyardı, yarındası şāhibine vêrürdi. Bir gün gör(7)diler anı, etegin beline sokmış

segürdüp gider. Eyitdiler: Yâ emire'l-mü'minîn! Ne haber? (8) Bu ne isti'câldür? Ne yere gidersin? Eyitdi: Beytü'l-mâl koyunlarından biri (9) gâ'ib olmuş, anı bulmak dilerem eger ölmüş ve eger diri. Eyitdiler: Senden sonra (10) olıcağ ümerâyı ve hulefâyı zelil eyledüñ. Niçün bir kimse göndermedüñ ki ol (11) koyunu araya? Kıyâmetde beni tutarlar ve benden isterler. Vefâtından sonra oğlu (12) vâkı'asında gördi ki iki etegin beline şokmış, şitâbla gider. Eyitdi: (13) Ey peder! Tur, saña haber şorayım. Eyitdi: Ey oğul! Beni ko ki şimdi âteşden (14) geçmişümdür. Oğlu eyitdi: Ey baba! Ol emânet ü 'adâlet ki siz edüp-durursız, (15) sizüñ âteşle ne münâsebetüñüz vardır ki anuñ üzerinde geçesiz. Eyitdi: Ey oğul! (16) **136b** Beni âteş kenârında gërü tutmuşlardı, ra'yyetüñ hisâbın vër tâ Hâlıküñ ve halkıyla (1) nice mu'âmele ve nice mükâleme kıldıñ? Kâlilden ve keşirden şağirden ve kebîrden (2) nakîr [ü] kıtmîrinden su'âl êtdiler tâ ol yere dek ki benüm vilâyetüm etrâfında bir (3) kıyânetüñ bir inegi var-idi südün şağarken memelerin kıatı çekmiş. Anı benden (4) su'âl êtdiler ki niçün koduñ ol pîrezeni ki ol inege zulm eyledi, anuñ (5) dâdın alıvërmedüñ?

Kıt'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Bil muhakkak ki yarın ey dervîş

Her ne êtdüñ-ise (6) hisâb olısar

'Amelüñ hayr-ısa müşâb olasın

Şer-ise nârda âzâb olısar (7)

Hikâyet

Bir emîr var-idi Hıms şehrinde. Adına 'Umeyr bin Sa'd eydürlerdi. Hâzret-i (8) 'Ömer -radıya'llâhu 'anh- emîrlerinden idi. Çün anuñ yılı tamâm oldu, emîrü'l-mü'minîn (9) aña nâme gönderdi ki tura, beytü'l-mâlî getüre. Çün nâme aña yetişdi, açdı, (10) okudı. Hemân dem kâsesini ve enbânını ve maţarasını getürdi ve 'aşâsın (11) eline alup yola girdi. Çün Medîneye êrdi, ayağı toziyla yorgun argın (12) Hâzret-i 'Ömerüñ -radıya'llâhu te'âlâ 'anh- kıatına geldi. Hâzret-i 'Ömer -radıya'llâhu 'anh- (13) eyitdi: Ey sübhâna'llâh! Bu ne hâletdür? Meger ol yerüñ âb [u] hevâsı senüñ (14) âb u hevânla düzelmedi. Eyitdi: Yâ emîre'l-mü'minîn! Benüm hâlüm ne ola? Tenüm (15) dürüst ve cānum cüst, mālüm dağı var. Hâzret-i 'Ömer -radıya'llâhu 'anh- eyitdi: (16) **137a** Maluñ kanı? Eyitdi: İşte bir 'aşâ ki aña tayanuram ve uşda bir enbân ki aña

tū(1)şemi koyaram ve uşda bir kâse ki andan ta‘ām yèrem ve uşda bir maţara ki andan (2) şu içerem ve āb-dest aluram, tamāmet-i māl-ı dünyā budur. Bundan ğayrı olan (3) zāyiddür. Hāzret-i ‘Ömer -rağıya’llāhu ‘anh- eyitdi: Yā ‘Umeyr! Ol şehrde bir kimse yok (4) mıdur ki seni sevüp saña bir merkeb vèreydi ki anuñ üzerine bineydüñ. Lā-cerem (5) Hāķ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- hāzretleri anlara bir kimse havāle éde ki eger söz söyleyeler (6) anları depeleyeler ve eger epsem olalar anları helāk eyleyeler. Be-her hāl helāklerine (7) sebeb ola. Andan şoñra eyitdi: Kāġıd getürüñ tā tāze menşür yazayın. Hāzret-i (8) ‘Umeyr -rağıya’llāhu ‘anh- eyitdi: Yā emīre’l-mü’minīn! Zinhār Hıdādan kōrk ve beni ‘afv (9) eyle ki bir gün bir tersā gördüm ve eyitdüm: *Hāzaleka’llāhu!*⁵⁵⁸ Bilmezem bu sözden ötüri (10) kıyāmetde nice kurtılam. Emīrū’l-mü’minīn ağladı ve eyitdi: ‘Afv eyledüm. Tūr evüñe (11) ğıt var. Andan şoñra ‘akabince bir cāsūs gönderüp eyitdi: Var bu yüz dīnārı (12) aña ilet vèr ve eger evi dedügi gibi ise ve eger degülse vèrme al, gel ve cāsūs (13) gece vü gündüz ardınca oldu, gördi, gündüz oruç tutar ve gece olıcaķ (14) bir étmegi öñüne getürüp yaġla yèr-idi. Üç gündenden şoñra bu yüz dīnārı (15) öñünde koyup emīrū’l-mü’minīn selāmın degürüp peyāmın vèrdi. ‘Umeyr ağlamaġa (16) **137b** başladı. Cāsūs eyitdi: Niçün ağlarsın? ‘Umeyr eyitdi: Nice ağlamayayın yā seyyidī! (1) Sultān-ı Enbiyā -şalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem- şıhhatde iken ben anuñla şöhbette idüm, (2) ğiriftār-ı dīnār degül-idüm. Kāşki ben hāzret-i ‘Ömeri -rağıya’llāhu ‘anh- görmeyeydüm ve (3) bilmeyeydüm dedi daķı ol dīnārı aldı ve bir köhne pīrāheni var-idi, pāre pāre (4) eyledi ve ol dīnārdan beşer beşer biz pārelerine baġladı daķı dervīşlere ve miskīn(5)lere şadaķa vèrdi. Kendüye hīç alıķomadı. Bir gün emīrū’l-mü’minīn anı ğörüp (6) eyitdi: Yā ‘Umeyr! Ol dīnārı n’eyledüñ? ‘Umeyr eyitdi: Emanete vèrdüm. Hāzret-i ‘Ömer (7) -rağıya’llāhu ‘anh- eyitdi: Bugün Hāķ -Sübḥānehu ve Te‘ālā- cānībine vèrdüm ki yarın (8) rüz-ı kıyāmetde yine baña vèreler.

Қы‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḥālūñe ğöre mālūñı bezl ét

Fuķarāya bu(9)gün sen éy mün‘im

⁵⁵⁸ Allah seni rezil etsin.

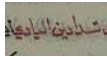
Ki yine yarın ol saña geliser
Bil muhakkak bunu siz ey (10) müslim
Hikāyet

‘Abdu’llāh-ı Mevlāyī (...) ⁵⁵⁹ eydür: Ol merd-i rāh-ı Raḥmānı (11) ya’nī emīrū’l-mū’minīn ‘Osmānı -raḍıya’llāhu ‘anh- minber üzre gördüm, huṭbe okurdu (12) kendü hilāfeti zamānında ve bir yoğun bizden pīrāheni var-idi. Bahāda dört akçe (13) degerdi ancak ya beş. Huşūşā bunca ḡulāmı ve cāriyesi var-idi şehir ya gece (14) namāza tırigeleydi, birisini uyandurmazdı ve eydürdi: Uyḡuların alsunlar günāh(15)kār olmayayın. Andan ötüri kendi āheste āheste tırugelüp āb-dest alurdu (16) **138a** ve namāza şürū’ eylerdi ve āzīne gècesi namāzda dükeli Qurānı okurdu. (1) Aña eyitdiler: Çün Qurānuñ zāhirin vērürsin Muşhafa. Ya’nī bātınına nazar eder misin? (2) Hāzret-i ‘Osmān eyitdi: Belī, bu benüm ḡafūr efendümüñ menşūridur. Nazar ederem tā bunda (3) ne buyurmuşdur ve neden nehy etmişdür ve o gün ki merd-i Raḥmānı ya’nī ‘Osmān bin (4) ‘Affānı -raḍıya’llāhu ‘anh- şehīd eylediler *ehl-i semevāt u arazīn* ⁵⁶⁰ anuñ mevtine ağladılar (5).

Kıṭ‘a
[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]
Nāme-i Hakkā var-ısa şıdkuñ
Tut içinde sözün getür ‘amele

Gerçi her (6) tung pūr-şeker ammā
Yese bilürdi lezzetin cümle
Hikāyet

Ol bāb-ı Hakkı fettāḡ ya’nī (7) Ebū ‘Abdu’llāh-ı Cerrāḡ -raḍıya’llāhu ‘anh- Şāmuñ emīri idi ve Şām vilāyeti tamām anuñ (8) taht-ı yedinde idi. Çün emīrū’l-mū’minīn Şāmuñ güzīn ekābiriyle taşra şahrāya çıkdılar. (9) Emīrū’l-mū’minīn eyitdi: Benüm birāderüm ‘Ubeyde kandedür? Bir zamāndan soñra Ebū ‘Ubeyde geldi (10) bir deveye süvār olmuş. Efsārı ḡurmā līfinden idi ve emīre selām vērdi. Emīrū’l-

⁵⁵⁹ Yazma metinde şeklindeki kelime okunamamıştır.

⁵⁶⁰ Göklerde ve yerde bulunan varlıklar.

(11)mü' minîn selâmın aldı kenâra çekdi. Yüzin gözin öpüp evine aldı, gitdi, varup (12) indi, kondı, evinüñ içinde gördi bir siper ve bir şemşir ve bir deve pālânı. Emîrü'l-mü' minîn (13) mütehayyir qalup hemîn eyitdi: Êy sübhâna'llâh! Niçün bir nesne cem' eylemezsin ve kendü(14)niçün edinmezsin? Ebû 'Ubeyde -rağıya'llâhu 'anh- eyitdi: Yâ emîr! Bu kadar nesne qabre (15) yetişdürür dükeli Ebû 'Ubeyde[nü]ñ fażllarıyla dëyüp ağıladı ve eyitdi: Kâşki ben bir koyun (16) **138b** olaydum tâ benüm etümi yëyelerdi ki yarın kıyâmet güninde haşr olmayaydum ve hisâb (1) yërine gelmeyeydüm.

Qıt'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Yokluğı hâşıl eyle êy dervîş

Tâ ki varlık cihânına êresin (2)

Bî-hisâb u 'azâbsız oluban

Muştafâ-y-ıla cennete giresin

Hikâyet

'Abdu'llâh bin (3) 'Urve rivâyet êder ki emîrü'l-mü' minîn 'Ömer bin 'Abdü'l-'Azîz -rağıya'llâhu 'anh- emîr (4) degül iken cemî'-i cāmelerin muraşsa' gëyerdi ve kıymetlü atlara binerdi. Çün seccâde-i (5) hilâfete oturdı atlarını ve cāmelerini ve aqçesini hep fî-sebîli'llâh ol (6) üleşdürdi ve kendüni dervîşlik derecesinde qodı. Tâ bir gün hutbe içün (7) minbere çıqdı, arqasındaki cāmeleri kıymetde olıcak üç aqçe degerdi. Ancak çün (8) evine gele idi, bir kürki var-idi anı gëyerdi ve üç ağaç birbirine bağlayup bir yëre (9) qonmışdı ki çerâğdānı anuñ üzerine qordı. Eyitdiler: Yâ emire'l-mü' minîn! Ol kadar (10) fâhir libâslar ki gëyüp-durursın ve kıymetlü atlara binüp-durursın. Şimdi anları bunlara (11) âhar bedel eyledüñ. Eyitdi: Belî, bu ten böyledür, ârzü dileyicidür ve murâd taleb êdicidür. (12) Her leyl ü nehâr hezâr-bâr murâdın vërseñ dağı ister, dëmez ki yëter. Belki dağı (13) hûb-ter u mergûb-ter diler ve ben tâ bir tüvân âdem emîrlik istedüm, şimdi ki hilâfet (14) buldım. Ululuk memleketin isterin ve ululuk memleketi memleket-i cennetdür ve ol (15) memleket, vilâyet-i vuşlatdur ve ol özge salţanatdur ve ol salţanat, fâhir (16) **139a** libâslar gëymekle ve nefis ta'âmlar yëmekledür ve kıymetlü atlara binmekledür ve gül-endām (1) gulām olmağla ele girmez.

Qıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Qo ħarīri pelās-pūş ol kim

Cennet içinde ħulleler (2) gēyesin

Nān cevini qo nān gendümi sen

Ki behişt içre çok ni'am yēyesin (3)

Olasın ġark-ı baħr-ı nūr-ı cemāl

Aħmed-ile hem eşidüp dēyesin

Bābü's-Sābi'a (4) 'Aşere: Der-Ĥikāyāt-ı Zenān ve Kerāmāt-ı Īşān ve Zühd-i Īşān

Ĥikāyet

Ĥaber(5)de gelür ki Ĥazret-i Resül -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- eydür ki Mi'rāc Gēce(6)si Sidretü'l-Müntehādan geçdüm. Qızıl yāķūtdan bir ħicāb gördüm ve ol ħicābuñ içinde (7) incüden üç qurılmış ħayme gördüm. Bu ħaymeler kimüñdür dēyü istifsār ètdüm ve anda (8) kimler olur dèdüm. Eyitdiler: 'Īsā peyġamberüñ -'aleyhi's-selām- anası Meryemüñdür ve ol biri (9) Fir'avnuñ -'aleyhi mā-yesteħıkkū- ħātūnı Āsiyenüñdür ve ol biri Muħammed Muştafānuñ -şalla'(10)llāhu 'aleyhi ve sellem- ħātūnı Ĥazret-i Ĥadice-i Qübrānuñdur -rađıya'llāhu te'ālā 'anhā- şadaqa (11) Resülu'llāh.

Qıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Bu qadar mertebe ħavātine

Ĥiç añlar mısın neden oldı (12)

Ĥaķķa taşdıķ 'an-şamīmi'l-qalb⁵⁶¹

Eyleyüp her biri anı buldı

Ĥikāyet

⁵⁶¹ Yazma metinde “عن القلب صميم” şeklinde yazılmıştır.

Ol (13) tārık-i mā vü men ya'nī Ümmü'l-Yemen⁵⁶² ümmet ulularına bir şālīḥa 'avrat idi. Anı (14) her yıl görürlerdi. Mekkedden Medīneye –şerrefehā'llāh- tenhā giderdi. Zād u rāḥile (15) ile yola girmezdi, hīç kimseyle ve hergiz anuñ bir nesne yèdügin görmezdi. (16) **139b** Ol ḥālden aña su'āl étdiler. Eyitdi: Bir vaḳt ḥacca ḳaşd étdüm, gitdüm, beyābānda ḡāyet (1) şuşayup dermānde oldum. Ne hīç şudan eşer buldım ve ne hīç kimseden ḥaber (2) aldum. Şöyle ki ḡalebāt-ı 'aşaşdan ḥarekete mecālüm ḳalmayup ve ḥālüm dīgergün olup (3) kendümden nevmīd olup zebün kaldum. Tenümi 'ummān-ı helāk ve cānumı Yezdān-ı Pāke (4) işmarladum. Nā-gāḥ bi-ḳudret-i İlāḥ, sem'üme bir āvāze-i zencīr geldi. Başum yuḳaru (5) ḳaldurup nazar étdüm, gördüm. Ḳızıl yāḳūtdan bir bardaḳ, bi-emr-i Ḥaḳ. Altun zencīre (6) baḒlu içi toptolu şu āsumāndan öñüme indi. Elüm şundum, aldum. Ol bardaḳdan (7) ḳana ḳana içdüm. Bir lezīz ki hergiz andan lezīz-ter şu içmiş degül idüm. (8) Andan soñra şusuzlīgum benden gitdi ve yıllardur ki ol zamāndan berü beyābānda ḡāyet (9) ıssılarda şöyle ki güneşüñ ḥarāretinden 'ālem tennūra döndüḒi dem yüridüm, hergiz şu(10)şamadum ve acıḳmadum ve ḥācetüm olmadı.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

'Azm éderseñ gönül medīnesine (11)

Ḥabbe-i ḥubb-ı Muştafā saña zād

Teşne oldıḳça iç ḥayā ābın

Tā ki_olasın o yolda (12) zinde çü bād

Ḥikāyet

Benī İsrāyilde bir münāfıḳ ḳoñşı var-idi ve anuñ bir 'avratı (13) var-idi be-ḡāyet muvaḥḫide dīndār idi. Her gün şā'im ve her gece ḳā'im-idi. (14) Nihāyet mertebede şālīḥa idi. Bir gün eri mel'ün dostlarına bu 'avratdan (15) şikāyet édüp zühdinden ḥikāyet eyledi ki her gün oruç tutar ve her gece namāz (16) **140a** kılur ve hergiz ārām eylemez. Yā Vāḥid! Yā Vāḥid! eydür. Dostları olan münāfıḳlar (1) müttefıḳ olup eyitdiler: Bir nesne édelüm ki tā sen anuñ belıyyātından necāt bula(2)sın ve rāḥat olasın. Yüri aña var, vāfir odın ḳoy daḥı yaḳ, kızdur. (3) Şöyle ki firunuñ içi

⁵⁶² Metinde “ام الثمن” şeklinde yazılmıştır.

kıp kızıl olsun. Andan sonra bizi da'vet eyle, (4) biz da'hi ne eydürsüz edevüz andan gidevüz ve ol münāfık evine varup (5) firunı üç gün üç gece yakdı. Firunun içi kıp kızıl oldu. Andan sonra (6) ol münāfıklara haber etdi. Geldiler, bu 'avrata eyitdiler: Hemîşe yā Vāhîd! dërsin. (7) Eger senün dostlığün ol Vāhîde gerçek ise anuñ 'aşkına bu firunun (8) içine giresin. 'Avrat çün bu sözi eşitdi, gör ki ne iş etdi. (9) Hemān dem etegin eline alup eyitdi: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥîm. *Yā Delîl*(10)*e'l-Müteḥayyirîn*⁵⁶³ ve *yā Ġıyāse'l-Müstagîsîn*⁵⁶⁴ dedi da'hi tennür-ı pür-tāba kendüyi pertāb (11) eyledi. Anlar da'hi tennürün kapusın kapayup balçığla şıvadılar ve erine eyitdiler: (12) Uşda anuñ belālarından kurtulduñ dëyüp gitdiler. Üçünci gün yine geldiler (13) ki tenevvüri açalar, 'avratuñ ḥālin göreler. Tennürün kapusın açup içeri nazar etdiler, (14) gördiler. Tennürün ortasında tırmış namāz kıılır ki ašlā nār bir tārına zarar ve bir (15) yerine eşer etmemiş. Ol münāfıklar bu ḥāleti göricek deryā-yı ḥayrete müstağrak (16) **140b** olup münāfıklıktan i' rāz edüp iḥlāsa geldiler.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ten tenürında rāst (1) mü'min ola

Gece <vü> gündüz Ḥudāya tāt'at eder

Ka'be-i dilde ger münāfık ola (2)

Ki o dā'im Ḥaḳa itāt'at eder

Nār-ı nefis eylemez anı iḥrāk

Ḥaḳḳa 'āşī olup şenāt'at (3) eder

Hikāyet

Çün Rābi'a-ı 'Adeviyye -raḥimehā'llāh- dünyādan āḥirete rıḥlet eylemek (4)

diledi. Bīmārligi ḥālinde Mālik-i Dīnār ve Zeccāc bin el-Ḳays -raḥimehümā'llāh- anuñ (5) 'iyādetine gelüp eyitdiler: Yā Rābi'a! Ne olduñ ve ne iñlersin? Eyitdi: Ma'siyetden (6) ve a'māl-i nā-şāyestemden. Eyitdiler: Göñlüñ ne diler? Eyitdi: Mağfîret ü merḥamet-i (7) Ḥudāvend. Eyitdiler: Ni'met kısmından nefsuñ ne diler? Eyitdi: Otuz

⁵⁶³ Ey şaşkınlığın yol göstericisi!

⁵⁶⁴ Ey yardım isteyenlerin yardımcısı!

yıldur ki bir (8) taze hürmā diler, henüz yememişümdür. Mālik-i Dīnār -rahmetu'llāh- eyitdi: Ėy sübhān(9)a'llāh! Başrada bir hürmanuñ haţarı ola ki bu bī-çārenüñ hāţırı dileye, otuz (10) yıldan berü henüz yemeye. Mālik -rahmetu'llāh- eyitdi: Turdum, taşra çıkdum ki bir (11) taze hürmā getürem. İttifāk evüñ kapusından çıkıcak gördüm, hevā yüzinden (12) bir kuş uçup gelür, ağzında bir taze hürmā. Bu dağı muķābilüme gelüp bıraķdı. (13) Hevādan inerken elüm uzatdum, aldum, gördüm, bir taze hürmādur ki hergiz anuñ (14) gibi laţif-ter ü hūb-ter görmiş degüldüm. İçerü götürüp Rābi'a -rahimehā'llāh- öñünde (15) ķodum ve eyitdüm: Uşda taze hürmā. Eyitdi: Sübhāna'llāh! Kandan getürdüñ? Hürmā(16)141anuñ mācerāsın dedüm. Eyitdi: Nice yeyeyin? Ben bunu bilmezem ki ol kuş bunu (1) ne yerden getürmüşdür? Şālih bağından mı ya tālih, zālīm bağından mı, ya mazlüm! Çünkü nā-(2)ma'lümdür, harāmdur. Huşuşā ki şimdi dergāh-ı Hākķa giderem. Mālik-i Dīnār -rahmetu'llāh- (3) eydür: Dünyādan āhirete rihlet eyledi, otuz yıllık taze hürmā ārzüsüyle ağzına almadı. (4) Bir sā'at miķdārdan soñra hālī bir dürlü oldu ve çağırdı ki benüm önümden turuñ, (5) gidüñ, evi hālī eyleñ Resül-i Hudāyla benüm aramı. Mālik-i Dīnār eydür ki giryān u zār (6) katından taşra çıķduķ, bir zamāndan soñra bir āvāz geldi ki ve dērdi ki: “Yā eyyetühe'n-nefsü'(7)l-muţma'innetü ırci'i ilā-Rabbiki rāđiyeten marziyye.”⁵⁶⁵ Bir zamāndan soñra evüñ kapusın (8) açduķ, girdüķ, gördüķ. Rābi'a-ı 'Adeviyye secdeye varup cān-ı 'azizini Hākķa (9) teslim eylemiş.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Vërme zinhār nefsüñ istedügin

Diler-iseñ Na'im cenneti[ni] (10)

Vaķt-i rihletde sen de Rābi'a teg

Göresin tā Resül hāzretini

Hikāyet

Zübeyde, (11) emirü'l-mü'minīn Hārūnuñ hātūnidur. Bir gün evinde oturup saçın tarardı. (12) Nā-gāh ol dergāh hādīmlerinden bir hādīm içerü girdi bir maşlahat içün. (13) Zübeydenüñ başın açık gördi. Zübeyde hemān dem başın mi'cene çekdi ve

⁵⁶⁵ Fecri 89/27-28.

şa(14)çını örtü. Andan sonra hādime eyitdi: Şaçımı gördün mi? Hādime eyitdi: Belī, (15) gördüm. Zübeyde buyurdi, haccām getürdiler. Haccāma eyitdi: Bu benüm saçımı ustura (16) **141b** ile yoluvér. Eyitdiler: Niçün? Eyitdi: Anuñçün ki bu saçı nā-maḥrem nazarı vākı ‘ olsa (1) dilemezem ki ol saç benüm başumda ola.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bu ḥadīsi buyurdi peygamber

Tuḥfe bu a‘(2)limān-ı ma‘lūm[a]

Dedi kim göre rüy-ı nā-maḥrem

Hedef ola siḥām-ı mesmūma

Hikāyet

Ol (3) rūḥ-ı muşavver ya‘nī ‘İsā peygamber -‘aleyhi’s-selām- bir vakt eyitdi: Bār-ı Ḥudāyā! Senün (4) dostlarıñdan bir dostuñı baña göster. Hemān dem ol Vehhāb Çalabdan cevāb geldi: (5) Yā ‘İsā! Falān beyābāna var ki göresin anda bizüm bir dostumuz vardur. Ḥazret-i (6) ‘İsā -‘aleyhi’s-selām- ol beyābāna vardı, gördi bir pīrezen düşmiş ve başına (7) zenbūr u meges u mūr üşmiş ve eydür ki: *Elḥamdülillāh ‘alā ni‘amihi ve iḥsānihi*⁵⁶⁶ Ḥazret-i ‘İsā (8) -‘aleyhi’s-selām- selām vērüp eyitdi: Yā Rūḥa’llāh! bir dānā göñlüm var ki anı ya‘nī (9) Sübhānı bī-gānelikle yād eyler. Ḥazret-i ‘İsā -‘aleyhi’s-selām- eyitdi: Bu beyābānda seni (10) tenhā buldum, saña bunda kim bulunur, seni kim görür gözedür? Eyitdi: Bu yeri ve gögi (11) tutan Ğanī Sulṭān beni görür gözedür. Ḥazret-i ‘İsā -‘aleyhi’s-salavātu ve’s-selām- (12) eyitdi: Göñlüñ ne diler? Eyitdi: Göñlümüñ dilegi oldur ki bir kızum vardur, ḥālet-i (13) bülūğa gelmişdür ki ben dermānde pīrezeni bu beyābānda ol görür gözedür ve benüm (14) göñlüm anı gözedür. Dilerem ki Ḥaḳ Te‘ālā anuñ yükini benüm göñlümde götür, yerine kendü(15)nün muḥabbetin getüre tā benüm göñlüm ḥāliş ü muḥliş ola. ‘İsā -‘aleyhi’s-selām- anı anda (16) **142a** koyup gitdi. Çün kenār-ı beyābāna yētdi, gördi, bir arslan тұrur, ol pīre(1)zenün kızını pāre pāre eylemiş. Eyitdi: Sübhāna’llāh! Bu pīrezen-i rüşen-dilün (2) dilegi Ḥaḳ katında maḳbūl olmuş ki tīr-i du‘āsı murādı nişānına nice düşdi (3).

⁵⁶⁶ Nimetleri ve ihsanları için Allah’a hamd olsun.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Qānde bir pīr-i šāliḥa görseñ

Al anuñ [sen] du'āsın ey dervīş

Ki du'āsı (4) o dem geçer ammā

Bed-du'āsından ey men ey dervīş

Hikāyet

Ḥasan-ı Baṣrī ve Zünnü(5)n-ı Mısrī -raḥimehümā'llāh- Rābi'aya -
raḥimehā'llāh- geldiler ziyaretçün. Rābi'a (6) -raḥimehā'llāh- şahrādan ilerü deryā
kenārında bir şavma'a yapmışdı, anda oturmuşdı. (7) Kırk yıl tamām ol Ma'būd-ı bī-
zevāle ber-devām 'ibādet eyledi. Ḥasan-ı Baṣrī ile (8) Zünnün-ı Mısrī çün Rābi'anuñ
-raḥimehā'llāh- şavma'asından taşra çıkdılar (9) anuñ mü'ekkillerin da'vet edüp
melāmet eylediler ki niçün ki bānuñuzı görüp gözetmez(10)siz? Anı ol şahrāda kenār-
ı deryāda žāyi' koduñuz? Mü'ekkiller geldiler. Ḥazret-i Rābi'aya (11) eyitdiler: Ey
ked-bānū! Bu şavma'a saña tādur hem ḥarāba müteveccihdür. Gécelerde (12) mūm
dūdından gözlerüñüze renc ḥāşıl olur. Ne ziyān ola eger fermān tā (13) senüñçün bir
ev yapsavuz? Rābi'a -raḥimehā'llāh- destūr vèrdi, vardılar, bir ev (14) yaptılar, anı ol
getürdiler. Çün aḥşām èrdi, evüñ kapusın kapadı. Çün sabāḥ (15) oldu, evüñ kapusın
açdı. Andan soñra endīşe eyledi ki her gün bu (16) **142b** kapuyı açmak mı gerek? Ben
bunuñ gibi dünyā işine meşgūl olmazam dèyüp bu ev(1)den çıkdı, gitdi yine ol eski
şavma'aya varup girdi ve cānı rāḥata èrdi (2) ve her gün biñ rek'at namāz kılurdı ve
her gece sabāḥ-dek ağlayup ol Qāḍī'(3)l-Ḥacāt ḥazretlerine münacāt edüp 'arz-ı ḥacāt
eyleyüp bu ebyātı (4) okurdi:

Qıṭ'a

[Mütefā'ilün/ Mütefā'ilün/Mütefā'ilün]

[Mütefā'ilün/ Mütefā'ilün/Mütefā'il]

[Mütfa'ilün/ Mütfa'ilün/Mütefā'ilün]

[Mütefā'ilün/ Mütfa'ilün/Mütefā'il]

Ve [le]kad ce'altüke fī'l-fu'ādi muḥaddeşī

Ve ebaḥtu cismī limen erāde cūlusī (5)

Ve 'l-cismu minnī li 'l-celīsi müvānisun

Ve ḥabību ḳalbī fi 'l-fu 'ādi enīsī⁵⁶⁷

Hikāyet (6)

Bir gün bir 'avrat bir yere giderdi, döndi ardına bakdı, gördi bir civān gelür (7) birez yer daḥı gitdi, döndi ardına bakdı, gördi ol civān ardınca gelür. Yüzün (8) döndürüp eyitdi: Ey civānmerd! Niçün benüm ardumca gelürsin? Eyitdi: Senüñ gözlerüñe (9) 'aşık oldum, bī-iḥtiyār giderem. Bu 'avrat ol civāndan bu sözi eşitdi, gör ki ne (10) iş ètdi. Hemān bir eve girdi. Ol civān evüñ ḳapusu öñünde oturdı. Bir zamāndan (11) soñra bir cāriye taşra çıkdı, elinde bir ṭabaḳ civānuñ öñinde ḳodı gitdi. Civān (12) nazar ètdi, gördi ol 'avrat kendünün iki gözlerin çıkarmış ve ol ṭabaḳ içine (13) ḳomış ve eyitdi ki: Ol 'aşık<uñ> olduḡuñ gözlerümi al saña bir göz ki nā-maḥrem yüzi (14) göre, anı baña gerekmez. Ol civānmerd bu ḥāleti göricek derd ḥāşıl èdüp nādim oldı (15) ve ḡariḳü'l-baḥr-i ḥayret⁵⁶⁸ olup ṭurdı, gitdi, teşvīşe düşüp ol gece uyımadı. (16) **143a** Yarındası kendü eyle endīşe eyledi ki varayın, ol 'avratuñ ḥālī nedür göreyin ve maḳālī (1) nedür eşideyin tā aña göre iş èdeyin dèyüp ṭurdı. Ol evüñ ḳapusına vardı. (2) Bir cemā'at-i keşīre feryād u nefīr èdüp ağlarlar. Eyitdi: Bī-iḥtiyār bu girye vü zār neden? (3) Eyitdiler: Dün bir 'avrat evinden taşra çıkup bir maşlahata gitmiş imiş. Bir civān (4) anuñ görmüş gözlerin ve sevmiş bu 'avrat daḥı gözlerin çıkarmış, aña vèrmış (5) anuñ ağrısından cān vèrmış.

Ḳıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Görme nā-maḥremüñ yüzün dervīş (6)

Ki yarın olısar ḥisāb-ı şedīd

Kim anuñ görmegin mükāfātı

Olısdur göze (7) 'azāb-ı şedīd

Hikāyet

Ol ebedī merdūduñ ya'nī Nemrūduñ bir duḡteri (8) var-idi, adı Raḥīme idi, bir rivāyetde daḥı Ru'bā idi. Çün Nemrūd Ḥazret-i (9) İbrāhīm peygamberi - 'aleyhi's-

⁵⁶⁷ Ben seni kalbimde tahdīs ettim. Ve oturmak isteyen için vücudumu ortaya koydum. Vücudum ünsiyet kuran kişiyle rahatça oturabiliyor. Kalbimin sevgilisi kalbinde benimle ünsiyet kurmuştur.

⁵⁶⁸ Yazma metinde “خيرت” şeklinde yazılmıştır.

selām- âteş-i pür-tâb eyledi. Bir duhter tam üstinde ayağ (10) üzre tururdu. Ol vakt temāşā eylerdi tā İbrāhīm - ‘aleyhi’s-selāmuñ- hālî nice (11) ola. Çün nazār êtdi gördi, nār içinde bir gülzār-ı hoş-hırām, güne dırahtları (12) mīveler[le] müzeyyen ü derhem, ol dırahtlarıñ şāhları üzre bülbüller, éderler dürlü (13) dürlü gūlgūleler ve ol dırahtlarıñ altı taze çemen ve eṭrāfı serv [ü] semen ve yēr yēr havzlar (14) mermerden, ortalarında bir şādırvān ve her şādırvān ābı revān. Ol gülzāruñ (15) ortasında bir şahın, ya‘nī bir meydān-ı pür-çemen, ol meydānuñ miyānında bir mu‘allā muşallā (16) **143b** çekilmiş, Hāzret-i İbrāhīm - ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām- anuñ üzerinde namāz kılurdu. (1) Çün ol duhter-i nīk-ahter İbrāhīmüñ böyle hālîni gördi. Duhterüñ gönli elinden (2) gitdi. Meded-i Hāk yètdi ve eyitdi: Êy ‘aceb! Atam yakduğı nār buna gülzār oldı. (3) Uşda pādīşāhlık böyle gerek? Benüm atam bir ‘āciz ü dermānde imiş ki bunca (4) biñ ādem-ile bir kişiyē zafer bulmaz. Her hīle ki bulur yine bātıl olur, anı helāk (5) edemez dēyüp tamuñ üzerinden aşāğa indi, yürüdi ve bülend-āvāz-ıla çağırıp (6) eyitdi: Yā İbrāhīm! Senüñ bir kimseye bu âteşe girmege yol var mıdır? İbrāhīm - ‘aleyhi’(7)s-selām- eyitdi: Belî, vardur. Her kimüñ ki gönli benüm Hūdāvendümüñ hizmetinde şāfidür, (8) Hūdāvendümüñ dahı aña lutfi şāfidür, benüm gibi anı nār yakmaz. Duhter eyitdi: Pes benüm (9) gönli diler ki senüñ Hūdāvendüñe imān getürem. İbrāhīm - ‘aleyhi’s-selām- eyitdi: Gel imdi, (10) havf êtme! Duhter, āheste-ter ayağını âteş üzerine kōdı, hemān dem Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- (11) hāzretleri nidā êtdi ki: Yā nār-ı nigāhdār! Baña imān getüreni! Pes her yērdeki ayağın (12) kōdı. Altında od serd oldı, yürüyü yürüyü tā İbrāhīm - ‘aleyhi’s-selāmuñ- yanına var(13)dı. Çağırdı ki *Lā ilāhe illa’llāh İbrāhīm Resūlu’llāh*⁵⁶⁹ ve eyitdi: Yā İbrāhīm! Senüñle (14) ‘ahd eyledüm bu sözden dönmezem. Tā bedende cānum oldıkça senüñ dīnüñ üzere olam, (15) ola ki sa‘ādet-i ebediyye bulam ve ol atam zālīm kāfiri senüñ hūzuruña da‘vet edem. (16) **144a** Şāyed kabūl eyleye benüm naşīhatümi dēyüp âteşden çıkdı, atasınuñ katına geldi. (1) Ol zālīm, taht üzre oturmuşdı ve cemī‘-i ḥadem ü ḥaşem melikzādeler eṭrāfında (2) şaf-ender-şaf el bağlayup turlardı. Duhter dahı varup atasına berāber tūr(3)dı ve eyitdi: Êy baba! Niçe dek yalan da‘vā edersin ve rāh-ı mustakīmi koyup (4) tārīk-i sakīme gidersin? Memleket İbrāhīm - ‘aleyhi’s-selāmuñ- Hūdāsı memleketidür ve saltanat (5) İbrāhīm - ‘aleyhi’s-selāmuñ- saltanatıdır ki âteş-i sūzān aña gūlistān

⁵⁶⁹ Allah’tan başka ilah yoktur, İbrāhīm onun resulüdür.

olmuşdur ve güne (6) güne gül ü reyhân-ı bî-pâyân açılmışdur ve Hüdâ anuñ Hüdâsıdur ki her işe Kādirdür (7) ve her cünbîşe nâzırdur. Senüñ gibi ‘âciz ü kâşır degüldür ki bunca biñ ‘askerle yâ(8)luñuz bir erle başa varamazsın ve anı helâk edemezsin. Nemrüd eyitdi: Ne (9) söylersin ki kulağuma girmez. Meger sen İbrâhîm -‘aleyhi’s-selâma- meyl eyledüñ ve dînine (10) girdüñ. Duğter eyitdi: Belî, dînine girdüm ve sa‘âdet-i ebediyyeye êrdüm dağı şehâdet (11) ederem ki Hâzret-i İbrâhîm -‘aleyhi’s-selâmuñ- dîni hağdur ve Hüdâsı muğlakdur (12) ve hem eydürem: *Lâ ilâhe illa’llâh Muğammedü’r-Resûlu’llâh ve İbrâhîm Halîlu’llâh*⁵⁷⁰ Çün Nemrüd (13) duğterinden bu sözi eşitdi gör ki ne iş êtdi. Ğâyet ğazabından yerinden (14) tırdı, oturamadı ve eyitdi: Gêrü dön, kendüñe zûlm eyleme ve cânuña kıyma (15) yoğsa saña bir ‘ukûbet eylerem ki cihân halkı sende ‘ibret alurlar ve duğter (16) **144b** eyitdi: Ey it! Her ne dilerseñ eyle êt ki ben İbrâhîm -‘aleyhi’s-selâmuñ- dîninden (1) dönmezem. Ol merdûd ya’nî Nemrüd buyurdi, duğteri ‘uryân êtdiler. İbrâhîm (2) -‘aleyhi’s-selâmuñ- dîninden elbette dön dèyü şol kadar dögdiler ki bedeni talâka (3) döndi, gördi ki dönmez. Buyurdi iki memelerini kesdiler, dürlü dürlü ‘azâb-ı (4) elîmeler ve ‘ıķâb-ı ‘azîmler eyler. Hağ -Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ- hâzretleri bir firişteye buyurdu ki (5) behişte var, ol baña îmân getüren için bir kubbemiz ya’nî yeşil çâder getir (6) ve behişti libâslar getir. Geldi bir kanâdını duğterüñ bedenine sürdi ve bir kanâdını (7) memelerine sürdi, ol iki kesilmiş emcikleri hemân dem yine bütün oldu. Kanâdını yine (8) cümle-i endâmına sürdi, kamu cerâhatleri şîhhat buldı, evvelkiden dağı lağif (9) oldu. Andan sonra ol hulleleri gèydürdi ve başına bir tâc-ı nûrânî geçürdi (10) ve ol yeşil çâderi üzerine kordı, duğter-i nîk ağter çâder içinde kaldı. Andan (11) sonra bir yel geldi çâderi kapdı aldı gitdi.

Qıt‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Seni Nemrüd-nefs ey dervîş (12)

Êtse nâr-ı hevâsına pertâb

Eyle teslîm gel Hağa cânuñ

Ki_ola gülşen ol (13) âteş-i pür-tâb

⁵⁷⁰ Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed (sav) O’nun resulüdür ve İbrâhîm (as) onun dostudur.

Hikāyet

Benî İsrāyilde bir pārsā ‘avrat var-idi ve nice yıllar (14) Hāk Te‘ālā hāzretine ‘ibādet-güzār-idi ve anuñ mertebesi şol dereceye yetişmişdi (15) ki her hefte āzīne āzīneye bir kerre etmek yērdi. Bir nice rūzgār bu minvāl üzre (16) **145a** māh u sāl geçürürdi. Bir gēce şavmın şıyıcak gēce idi, etmegın öñüne qodı ki (1) orucın açā. Kendü eyle endīşe eyledi ki bir bendenüñ ki anuñ gibi efendisi ola (2) ve anuñ dostluğı da‘vīsin eyleye. Anuñ soñra anuñ hīzmetinden fāriğ olup (3) ta‘ām yemege meşğul ola ve eger bu sā‘at dostuñ resūli ya‘nī melekü’l-mevt (4) gelse ve beni ta‘āmda görse, cānum alsa dost öñünde ne ‘özr getürem ve (5) ol hacāleti nice yetürem dēyüp etmegi önünden giderdi, tūrdı namāza şürü‘ (6) etdi. Tā bir hefte gelince hīç nesne yemedi. Çün bir hefte dağı oldı, yine etmegi (7) öñüne getürdi ki şavmın şıya. Ol endīşe yine gālīb oldı, etmegi önünden (8) götürdi, tūrdı, yine namāza şürü‘ eyledi. Yine bir müddetden bu nev‘ üzerine gitdi. (9) Her vaqt ki orucın açmak dileseydi tevfiq-i Rabbānī yetişürdi, anı tarīk-i ‘aşka (10) koyardı. Ārzū-yı dīdār-ı Rahmāndan şöyle hayrān olurdı ki nice āb u nān (11) belki cān u cihān terkin eylerdi, yine kendüye gelicek gēce öñüne etmek getü(12)rürdi. Kaşd ederdi ki orucın açā, yine endīşe ederdi ki şāyed bu gēce (13) āhır gecem ola. Dirīğ ola ki bu bākī ‘ömre hevā-yı şikem ile vara. Çün bu (14) endīşede iken evi bucağında bir civānmerd gördi hūb-şūret ü nīk-(15)sīret, fāhīr libāslarla mülebbes ve hoş-bū ‘ıtrlarla mu‘atṭar buḥūr mūncer ‘avratuñ (16) **145b** öñüne gelüp eyitdi: Es-selāmu ‘aleyke yā ḥabībeta’llāh! ‘Avrat dehşet edüp (1) yerinden sıçradı ve eyitdi: -‘Aleyke’s-selām- sen kimsin? Eyitdi: Dostuñ resūliyem (2) ya‘nī melekü’l-mevt. ‘Avrat eyitdi: Niye geldüñ? Eyitdi: Bil ve āgāh ol ki dostuñ (3) seni dergāhına da‘vet eyler. ‘Avrat eyitdi: Baña şol kadar mühlet vēr ki Hudā(4)vendüme bir secde edem, andan gidem. Eyitdi: Hoş! Hemān dem etmegini önünden qaldu(5)rup bir yüce yēre qodı dağı secdeye varup cān verdi, hemān dem civār-ı (6) Kirdigāra erdi.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bir nefes olma ḥālī tā‘atden

Ki gelür nāgehān peyk-i (7) ecel

Seni tā‘atde bulıcak lā-büdd

Gösterür kendüzini saña ecel

Ger bulursa (8) seni şenâ'atde

Gösterür özin akbah u mühmel

Bâbü's-Sâmine 'Aşere: Der-Hikâyât-ı (9) Kûdekân ve Kerâmât-ı İşân

Hikâyet

Ol hâzret-i Hâk vâşılı ya'ni Feth-i Mevşilî (10) eydür: Bir vakt bâdiyede giderdüm. Öyle namâzı vaktine yakın idi. Hevâ dağı harâret-i (11) şemsden be-ğâyet germ olmuş-idi ve ten-i merdüm çün mûm-ı nerm. Gördüm bir oğlancuk (12) tenhâ gider. Ben eytdüm: Ey oğul! Ne yere gidersin? Eyitdi: Efendüm evine giderem (13) ki ziyâret edem ve harâb olmuş gönlüm evini 'imâret eyleyem. Ben eytdim: Zâd u râhileñ (14) yok. Ol eyitdi: Ey civânmerd! Bir cân-ı pederdür ki kerîmler evine mihmân olmağa gitmek (15) dilese aña ne nân kaydı ve ne nemek? Ben eytdüm: Adımuñ kısa, menzilüñ uzun, (16) **146a** merkebsiz varamazsınız, şâyed ki geç kalasın ve bî-vakt varasın, hacca êrmeye(1)sin, Ka'be-i maşşûda girmeyesin ve nûr-ı Muhammedî -'aleyhi's-selâm- göremeyesin. (2) Ol eyitdi: Adım atmak benden, vakt-i hacca yetişdür[me]k Hudâdan. Mevşilî eydür: Ben (3) bir nesneye meşğûl oldum, ol benüm gözümden gâyib oldu, anı bir dağı görmedüm. (4) Çün Ka'betu'llâh vardum - şerrefehâ'llâh- hacc eyledüm. Andan toğrı kurbân yêrine (5) geldüm, gördüm her kişi bir koyun başa ya bir şığır ya bir deve tutup-dururlar ki (6) kurbân edeler, andan gideler. Gördüm ol oğlancuk bir taş üzre oturmuş Hâkka (7) münâcât edüp eydür: Bâr-ı Hudâyâ! Her kişi senüñ-içün bir nesne kurbân eder (8) ve sen bilürsin ki benüm hiçbir nesneye kudretüm yokdur meger bu cismüme. Eger şerî'atde (9) devâ olınaydı bu cismümi yoluñda cüdâ edüp kurbân eylerdüm. Bunı dèyüp müsebbiha (10) parmağını boğazına çaldı ve taşdan aşağı düşdi. Segürtdüm, vardum, gördüm, (11) cânını Hâkka teslim etmiş, çağırıp eytdüm: Ey müselmânlar! Gelüñ ki Hâk -Te'âlâ Celle (12) ve 'Alâ- velîlerinden bir velî bu 'alâmetle dünyâdan âhirete nakl eyledi. Üzerine kamu (13) halk cem' oldu. Qaldurdum, anı elüm üzerine aldum, yudum dağı namâzı kılduk, (14) götürdük. Meşhedine alup giderken dükeli halk teberrüken 'akabince gelürlerdi ve nâ-(15)peydâ oldu ve cemî'-i halâyık ardınca bağa kaldılar.

Kıt'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Zāyir-i Ka‘be-i dil ol her dem (16)

146b Anda sa‘y eyle cānı kıl kurbān

Tā ki sen de cenāzen üstinden

Murğ-ı perrān-veş (1) olasın perrān

Hikāyet

Ol güzide-i ebrār ya‘nī H̱āce Manşūr-ı ‘Ammār eydür: (2) Bir vakt Rūm vilāyetine gāzāya giderdüm, bir ‘avrat gördüm ki cemālde ve kemālde bī-naẓır. (3) Benüm ‘aķabümce gelür. Ben daħı atumı kaçica yürütdüm ve eyitdüm ki şāyed bu İblīs ola, (4) telbīs edüp baña bir mekr eyleye, tā beni bu gāzādan men‘ ede. Dərken ardumdan çağırup (5) eyitdi: Tūr ēy civānmerd, sen müselmānlar imāmısın ve gāzīlerūñ hūmāmısın, ben (6) saña bir küstāhlık edeyin andan gideyin. Çün ol ‘avratuñ bu kelāmın eşitdüm, (7) atuñ licāmın çeküp tırdum. Tā ‘avrat yetişdi ve cībinden bir pāre kıl çıkar(8)dı ve eyitdi: Bu benüm kılumdur. Çün gāzā eylemiş olasın, bu benüm kılumı atuñ ayağına (9) bağlayasın, tā kıyāmetde eyideler ki bu ‘avrat ol ‘avratdur ki saçını gāzīlerūñ (10) atı ayağına bağlamışdur. Çün ‘avratdan ayrılup ilerü gitdüm, gördüm bir oğlancık (11) bir ata binmiş, elinde bir deste çüb giderdi. Nā-gāh küffār āşikār oldı, yürün (12) dēyü nefir koptı. Silāhumı kendüme müzeyyen edüp atuma mehmüz degürdüm. At daħı (13) ‘uķāb gibi yerinden kendüyi pertāb etdi, bād-ı şarşar gibi düşmene karşı revān (14) oldı. Ol oğlancuk daħı atına mehmüz degürüp yanuma düşdi. Ben aña eyitdüm: (15) Ey oğlancuk! Ceng bilür misin? Eyitdi: ‘Ulemādan eşitmişümdür. Çün ol āvāze-i nefir (16) **147a** zāhir oldı, küffār önünden yüz çevürmek helāl degüldür. Ben eyitdüm: Hoş, ammā (1) sen de bir deste çübdan gayrı bir nesne yok, cengi nice edersin? Bu sözde (2) iken ‘alemler belürdi sağdan ve soldan, çok çok ve gürüh gürüh kâfirler geldiler, yetişdi(3)ler. Müselmānlar daħı küffār leşkerine muķābil olup şaf şaf ālāy ālāy tırdılar (4) ve mübārizler şaflar önüne geçüp nazar-ı meydān kıldılar ve dilāver gürbüzler cenge başladı(5)lar. Ol oğlancuk önüne gelüp eyitdi: Üç okla yayuñı vēr, hayra gir. Ben eyitdüm: (6) Ey oğlancuk, bunuñ gibi demde kimse kimseye yaraķ mı vērür? Eger benümle şart ederseñ (7) ki kıyāmetde ‘alā mertebede olasın ya cengde şehādet bulasın, ol vakt baña şefā‘at (8) edesin. Eyitdi: Hoş eyle olsun. Pes üç okla yayumı vërdüm. Bir ok (9) atdı, bir kâfirūñ sīnesine urdı, arkasından çıkdı. Bir ok daħı atdı, (10) bir kâfirūñ pehlūsına urdı, düşürdi. Andan soñra

dönüp baña eyitdi: Êy (11) imāmü'l-müslimîn! Benüm işüm hemîn âhire yetişdi. Bu bir okı ki pertâb edem. Ben dahı (12) gitdüm. Ol 'avrat ki saña saçın verdi, ol benüm anamdur. Kaçan ki bu cengden gëriye (13) dönesin, 'allâf Yahyānuñ dükkânına var, benüm anda emānet bir torvam var andan (14) al anama vër, eyit ki: Beni du'adan unutmasın tâ kıyāmet. Bu vaşiyyeti eyledi dahı ol (15) okı pertâb eyledi, bir kâfir dahı helāk eyledi. Nā-gāh bir kâfir-i rü-siyāh ol oğlancuğı (16) **147b** arkasından gönderle urdı. Sīnesinden çıkdı. Ol ma'sūm, şehīd oldu, ben (1) melūl oldum. Çün küffār leşkerine hezīmet vākı' oldu. İslām leşkerine bi-'avni'llāh (2) ganīmet oldu. Ol oğlancuğı yêrden kıldurdum, namāzın kıldum ve cāmeleriyle defn (3) êtdüm. Çün toprağla tamām örtüdüm, ol yine yeryüzine çıkdı, gamnāk oldum. Gūyā yüre(4)güme bir sehmāk sehm urdılar. Yine eyitdüm: Kudretüñ işi var, hele bunu bunda koyup (5) gitmek olmaz. Eger kırsam kâfirler buña azāb ederler. Turdum, iki rek'at namāz kıldum ve eyitdüm: (6) Bār-ı Hūdāyā! Eger bu senüñ kulcuğazuñı bunda kırsam kâfirler 'azāb ederler. Sen buña (7) yêr bul ki ben bunuñ işinden fāriğ olam ve teşvīşinden hālāş bulam. Dêrken anı (8) gördüm ki etrāf-ı 'ālemden kerkesler ve kırtallar hevā yüzinden cem' olup geldiler, ol (9) oğlancuğun meyyitini pāre pāre êdüp yediler, ben bu 'alāmeti görüp ağladum ve mütehayyir (10) olup eyitdüm: Bār-ı Hūdāyā! Sen 'Ālimsin ki bu 'alāmeti nedür? Çün ol yêrden gitdüm, (11) şehre yêtdüm. 'Allaf Yahyānuñ dükkânına vardum ve ol oğlancuğun emānetini andan (12) aldum ve anasınun evine geldüm, kapu kıkdum. Kız kırındaşı geldi. Çün beni gördi çağır(13)dı ki: Êy ana! Ol kışı geldi ve kırındaşum gelmedi. Anası taşra kıkup baña eyitdi: (14) Tehniyete mi geldün yā ta'ziyeye mi? Eyitdüm: Tehniyetde nicesin ve ta'ziyetde nicesin? (15) Eyitdi: Eger şehādet buldı ise sa'ādet anuñ, tehniyet eyle ve eger kendüden (16) **148a** öldiyse irādet Hākkuñ, ta'ziye eyle. Eyitdüm: Şehādet buldı ve Hūdānuñ (1) cennetine lāyık oldu ve ol emānet tobrayı vêrdüm ve vaşiyyetini irgürdüm. Alup (2) içinden bir pelās ve bir zencīr kıkdı. Oğlancuğum her gece bu pelāsı geyerdi (3) ve bu zencīri boynına kıkdı ve şabağa dek iki ayağ üzre kırup zār u zār (4) ağlardı ve benüm yüregümi şefkatle kığlardı. Ben eyitdüm: Gördüğüm ben de saña diyeyin (5) dëyüp kışşayı bir bir beyān êdiecek eyitdi: Şeb-i dırāzlarda niyāzlar êdüp Hāk Te'ālā (6) dergāhından temennāsı ve istid'āsı bu idi ki: İlāhī cümle sırlardan āgāhī! Beni meşhedde (7) tenhā kıma ve kıyāmet güninde beni kışlar kırsāğından kıpar dëdi.

Qıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Nefs-i kāfirle (8) ceng ederken ölen

Bil muḥakkaḳ ki ol şehīd olısar

Bil ki bugün şehīd-i zāhirden (9)

Qadri yarın anuñ mezīd olısar

Hikāyet

Ol göñli şāfīnūñ ya'nī Bısr-i (10) Ḥāfīnūñ -rahmetu'llāh- bir kız qarındaşı var-idi ki ol zamānda andan zāhide vü 'ābide (11) şāliḥa 'avrat yoğdı egerçi şāliḥa çoğdı. Bir vaqt zebānından bu geçdi ki ol (12) iki yıldur göñlüm tāze balıq diler. Hergiz bu sözi ben bir kimseye dēmedüm. Bu sözi (13) Bısr-i Ḥāfī eşidüp hemān tırdı revān, bāzāra vardı, tāze balıq aldı. (14) Bısr-i Ḥāfī eydür: Kaşd ētdüm ki balığı götürem, gördüm anda bir oğlancuḳ tırrur elinde bir (15) zenbīl. Eyitdi: Êy Ḥ'āce! Revādur eger baña vērseñ tā ben götürem. Ben eyitdüm: N'ola götür. (16) **148b** Götürdi, gitdük ve farīza-i Ḥudāyı edā ētdük. Ba'd-ez-ān ol zenbīli yine götür(1)di tā benüm evüme getürdi. Andan balığı alup içerü iletdüm, kız qarındaşumuñ önünde (2) ḳodum. Eyitdi: Kim getürdi? Eyitdüm: Bir oğlancuḳ. Revā degüldür ki biz bunu ansuz yēyevüz, (3) tırrur var bul anı getir. Taşra çıqdum. Ardından yētdüm ve eyitdüm: Êy oğul! Dön gel, (4) eve gidelüm, ol balığı bile yēyelüm. Eyitdi: Benüm yēmek yēyecek vaqtüm degüldür. Geldüm, kız (5) qarındaşuma ol oğlancuḳ oruç tutarmış dēdüm. Eyitdi: Biz daḫı yēmezüz. Aña eyitdiler: (6) Eger şavāb görürseñ bunda ol tā yēyecek vaqtı gelince bile yemek yēyelüm. Eyitdi: N'ola. (7) Baña bir pāre şu vērūñ, āb-dest alayın. Şu vērüdük, āb-dest aldı ve mescide var(8)dı. Namāza tırdı. Çün gündüz gitdi, aḫşām yētdi, aḫşām namāzın kılduḳ, vird(9)lerümüz var-idi oḳıduḳ. Ben eyitdüm: Gel eve gidelüm. Eyitdi: Bismi'llāh. Eve (10) geldük ve ortaya ta'ām getürdük, bir miḳdār iftār ētdi ve eyitdi: Bī-vaqt (11) oldı. Yērinden şıçrayup gitmek ḳaşdın ētdi. Ben eyitdüm: Bī-vaqt oldıysa (12) bu gece bizümle ol ki oğlancuḳsın gerekmez ki saña yolda belā yetiše ve eger (13) bizümle bir evde olmağı ḫicāb ēderseñ saña başqa bir yēr görevüz. Eyitdi: N'ola. (14) Tam üzerinde bir derīçede yēr ēdivērdük ve bir çerāğ ve bir bardaḳ şu ḳoyup (15) eyitdüm: Bu ḳapunuñ māndālı, içerūdendür ḳapa tā şabāḫa dek. Eyitdi: Êdeyin ve ben (16) **149a** taşra çıqdum, taşradan daḫı ḳapuyı muḫkem baḫladum ve

kendi yèrûme gitdüm. Ol evüñ (1) altında bir ev var-idi ve anda bir kızcugaz var-idi, kız karındaşumuñ kızcugazı idi. (2) Meflûc olmuş-idi, iki ayağı gitmişdi, bir niçe yıl idi, yerinde kalmış-idi. Çün (3) ol gecenüñ nişfi geçdi, bu kızcugaz nerdübândan aşağı indi, anası katına (4) geldi. Ben eyitdüm: Ey ‘aceb! Ayağı yok ve bunca yıl idi ki kötürüm idüñ. Şimdi (5) aşağı nice indüñ? Nazar eyledüm, gördüm iki eli ve iki ayağı dört olmuş, tamām şıhhat (6) mertebesin bulmuş. Eyitdi: Hālūñi dè, neden böyle olduñ ki şıhhat bulduñ? Eyitdi: (7) Tam üzerinde kim vardır? Eyitdüm: Bir oğlancuk, bu gece mihmānumuzdur. Nedür ve ne gör(8)düñ? Eyitdi: Gece şabāha dek namāzda ve niyāzda idi ve anuñ Qurān okurken āvā(9)zın eşitdüm. Çün nişfu’l-leyl oldu, başını secdeye koyup münācāt (10) eyledi. Ol Kağı’l-Hācāta ‘arz-ı hācāt etti ve secdede eyitdi: *İsmüke lenā (11) tayyibün ve hubbūke ‘aleynā rakībün ve şevkuke fî-fu’ādinā lehībün.*⁵⁷¹ Çün anuñ münācātın (12) eşitdüm, başımı kaldurup eyitdüm: Bār-ı Hudāyā! Eger bu senüñ bendeñüñ senüñ katuñda kad(13)ri varsa bir miqdār anuñ hürmetine ki beni bu miñnetden hālāş edüp ‘āfiyet (14) erzānī kılup şıhhat vèr. Dêrken hemān dem iki elüm ve iki ayağum sağ oldu ve cemī’-i (15) endāmum şıhhat buldı. Ben kız karındaşıma eyitdüm: Müjde olsun saña ki ol oğlancuk (16) **149b** velîdür, Hağ -Celle ve ‘Alā- hazretleri velîlerinden. Çün yukarı çıkdum ol evüñ kapusın (1) bağlu gördüm hem taşradan ve hem içëruden. Şöyle ki ben bağladum idi. Çağır(2)dum kimse cevāb vèrmedi. Kapuyı açdum, bakdum, hîç kimse görmedüm gāyib olmuş (3).

Qıı’a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Her gün ol bî-niyāza eyle niyāz

Her şeb étme namāzdan ārām

Şöyle eyle (4) Hağa tazarru‘ı kim

Bula nefsi sakīm şıhhat-i tām

Hikāyet

Bir pîr Hasan-ı Başrînüñ (5) huzûrına gelüp eyitdi: Ey imāmü’l-müslimîn ve hümāmü’l-muttağîn! Benüm bir duhterüm var(6)dur, bir nice yıldur ki yüzün dīvāra ve özin Perverdigāra döndürmişdür ve her gün (7) ağlar. Korkaram ki ağlamakdan gözleri

⁵⁷¹ Senin adın bizim için iyi ve sevgin üzerimizde bekçi ve kalplerdeki özlemin alevlenmiştir.

nā-bīnā ola ve mübtelā kıala. Bir naşıhat édün (8) ola ki ağlamasını kese. Hasan-ı Başrı -rahmetu'llāh- tırdı, ol duğteri görmege (9) vardı. Duđter oturmışdı, zār u zār ağlardı. Hasan-ı Başrı eyitdi: Ey (10) duğter-i gül-'izār! Niçün girye vü zār eylersin? Nice rüzgār-imış bu senün anañ pır-i (11) bī-karār senün ğamuñdan za'ıf olmış ve kıorķar ki giryeden gözlerün nā-bīnā ola (12) ve sen derdle mübtelā kıalasın. Duđter eyitdi: Ey şeyh! İkidenden hālī degüldür, (13) ya benüm gözüm kıyāmetde aña lāyık ola ki dīdār-ı Hakkı görmek müyesser ola ya olmaya. (14) Eger görmek müyesser olursa hezār hezār bunun gibi göz anuñ gibi dostuñ (15) dīdār-ı pür-nūrına fedā olsun ve eger görmek müyesser olmazsa bunun gibi göz nā-bīnā (16) **150a** olmak evlā vü ağsendür. Ey şeyh! Muhibblerün gözi iki nesne içün gerekdür, ya (1) hālünü müşāhadede dostı göre ya hālet-i mu'ākabede dostı fırākçün (2) ağlaya.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Göz odur kim dem-ā-dem ağlaya ol

Ki_ola Hakkuñ lıkası lāyık aña (3)

Gözsüz olmak hemīşe evlādur

Olmayan göz lıkā-yı Hakkā seza

Hikāyet

Ol (4) merd-i yakīnün ya'nī Zeyne'l-'Ābidīnün -rağıya'llāhu te'ālā 'anh- bir oğlancuğı (5) var-ıdı. Bir gün dizi üzerine alup kıocup öperdi. Bir kızçuğazı dağı var(6) ıdı beş yaşında. Atasına eyitdi: Ey baba! Anı sever misin? Eyitdi: Severüm. (7) Kızçuğazı ağladı, atası şandı ki bu kızçuğaz reşkinden ağlar. Anı dizi (8) üzerine alup kıocup öpdi ve eyitdi: Ey kızçuğazum! Seni dağı severüm. (9) Kızçuğaz gene ağladı. Şol kıadar ağladı ki atasınuñ dizi üzre bī-hüş oldu. (10) Atası mütehayyir kıaldı, ne eyleyeceğini bilmedi. Kıız yine eyitdi kendüye gelicek: Ey (11) baba! Bir vaķt senden eşıtdüm ki ben Hakkı severüm dedüñdi. Bir kimse ki Hakkı sevse (12) ol ādemīzādeleri seve bilür mi? Ey baba! Hıacālet olsun aña ki Hakkā (13) dostlık da'vīsın ede dağı ğayrıları dost edine.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ėtme da'vā-yı (14) ħubb-ı Hakk dervīş

Var-iken cān u dilde ḥubb-ı beşer

Zīre ma'nīde kizb ḥacā(15)letdür

Ḥubb-ı ğayr olsa dilde zerre kadar

Ḥikāyet

Bir pādişāh oğlancuğunu (16) **150b** bir mü'eddibe vèrdi ki mü'eddeb ola ve edeble ma'rūf ola. Bu oğlan bir niçe zamān (1) ol edībūñ katında oldı. Bir gün edībe eyitdi: Bu benüm atam māl-ı firāvān bir (2) kişidür. Baña māl-ı firāvān ḥarc eylese ğamı yokdur ve beni rūzgār-ı dırāzda mektebde tutar, (3) gerekdür ki bir muhtaşar nesne ögredesin ve fāyideli ki benüm elüm işinde dü cihān (4) ola, tā ben anuñla kār bağlayam ve rūzgār geçürem ve cümleden müstağnī olam. Edīb (5) eyitdi: Eger iki cihān ḥalaşlığın dilerseñ şamtı şan'at edin ki iki cihānuñ (6) selāmeti şamt içindedür, ya'nī epsem olmağdur. Bu oğlancuğ edībinden bu sözi (7) eşidicek ağzına şamt mührin urup epsem oldı, hīç kimseye söz söylemez (8) oldı. Pādişāh daḥı bunuñ bu ḥālinden āġāh olup eyitdi: Var-ısa diline bir (9) āfet yetişmişdür ya bir 'illet ġālib olmuşdur, dēyüp buyurdi. Tabībler ve müneccimler (10) getürdiler, mu'ālece eylediler, sa'y-i belīgler ètdiler, fā'ide eylemedi. Pādişāh nevmīd (11) oldı. Ġāyet melūl olup bu efkārda leyl ü nehār dil-fikār kaldı. Bir vaqt (12) bir dostıyla şikāra gitdi bu oğlancuğ bile. Zīrā anı her an kendüden ayırmazdı, (13) her kande olsa bilesince olurdi. Oğlancuğ bir ğurlık içinde bir kuş (14) gördi oturur, bir kimse anı görmedi. Nā-ġāh kuş daḥı bundan āġāh olıcağ ötdi. (15) Anlar eşidüp ṭabl-bāz urdılar kuş ğurlıktan çıkup uçdı ardınca. Toġan (16) **151a** şaldılar anı tutdı bu pādişāhzāde eyitdi: *Men sekete sellem!* Ya'nī kim ki epsem (1) oldı, [selamet buldı]. Pādişāhuñ nüdemāsından bir ğürüh, melikzādeden bu sözi eşitdiler, (2) segürdüp melike geldiler ve eyitdiler: Müjdegānī vèr ki melikzāde söyledi. Melik (3) şādumān olup hemān anlara ḥil'at buyurdi. Andan soñra oğlanı getürdi, (4) öpdı ve kıocdı ve bir nesne su'āl eylediler, hīç cevāb vèrmedi. Şöyle epsem (5) oldı, tırdı melik ġazaba geldi, cellād getürdi. Cellādı getürdiler anı kaşd (6) ètdiler ki oğlanı döğeler oğlan eyitdi: *Lev sekettu sellemtu!* Ya'nī eger ben epsem (7) olaydum, selāmet olurum. Benüm üstādum rāst dēmişdür ki iki cihānuñ (8) selāmeti [epsem] olmağdadur.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Dilüñi tut necât ister-iseñ

Ki belâ âdeme lisândan (9) olur

Şamtı şan‘at edin sen ey dervîş

Ki saña emn ü rāhat andan olur (10)

Hikāyet

Bir vakt Başrada bir şāhib-i ni‘met [ü] maldār kişi var-idi. Şöyle (11) ki mālī kâbil-i şumār degüldi, ammā veledi yoğdı. Dünyāda arzūsı vücūdı belinden (12) bir veledi ki kendüden şoñra yérine kıla yérinmeye. Bir gèce ol Kādī‘l-Hācāta münācāt (13) édüp ‘arz-ı hācāt eyleyüp helāliyle mülākāt vākı‘ oldı. Hāḡ -Celle ve ‘Alā- (14) hāzretleri aña bir veled vèrdi ki cemâlde ve kemâlde atası ve anası be-gāyet şādumānlar (15) olup fuḡarāya iḡsānlar étdiler ve ḡurbānlar eylediler ve ḡās u ‘āma ni‘metler yèdürdiler (16) **151b** ve mesākīne ve eytāma ḡil‘atler yèdürdiler ve gèyürdüler. Bir nice müddetden şoñra ḡazā-yı Ḥudā-yı (1) ‘azze ve celle érüp ol kişiye ecel, dünyādan āhirete naḡl eyledi, bu veledi yetīm ḡaldı anası (2) elinde çün ulaldı yāl ü bāl issi oldı. Şöyle ki naḡ‘-ı ḡüsn içinde memleket-i (3) cemāle şāh olanlar[1] māt eyledi ve kelimāt-ı āb-ı ḡayātı ḡacl édüp istimā‘ éden mürde (4) dillere ḡayāt bağışladı ve her kim anuñ rüy-ı zībāsın ve ḡadd-i bālāsın göre idi (5) daḡı hergiz gözin ayırmayup şevḡi ḡālib olup mestāne ve yāḡūd dīvāne (6) cūş édüp yaḡasın çāk eylerdi. Gördiler ‘āleme şūr u ḡavḡa düşer (7) ve Benī Ādeme ıztırāb u sevdā vākı‘ olur. Āfitāb-ı cemāline niḡāb étdiler, fitne (8) vü āşūb vehminden ve sinān-ı çeşm zahmından ve Başrada kimse ḡalmadı (9) reyslerden ve ekābirden ki buña raḡbet étmemiş olalar ve ‘izzet eylememiş olalar (10) ve herbiri kızcūḡazını ‘arz kılmamış olalar. Vālidesi kimseye rızā göstermedi (11) ve eyitdi ki: Neẓr étmışimdür kimsenüñ kızını buña ‘avratlıḡa alıvèrmezem, meḡer bundan (12) ḡüzel ola, ḡüzellikde bī-bedel ola. Aña eyitdiler: Bu dèdügüñ hergiz bulınmaz ki deryā-yı (13) ḡüsnde zamāne şadefinden bunuñ gibi dürr-i yetīm ü yegāne ele girmez. Vālidesi (14) eyitdi: Şabr édelüm māder-i mürür-ı eyyāmdan ne zāhir olur, maşdar-u ‘ubūr-ı şubḡ u (15) şāmdan ne şādır olur? Bir vakt vālidesi bir yere giderdi, bu veledi ardınca (16) **152a** bile giderdi. Başra ‘ulemāsından bir ‘ālim kişi var-idi adına ‘Abdu’llāh-ı Zeyd dèrler(1)di. İttifāḡ ol ḡün meclis-i va‘z étmış-idi, ḡalāyıḡa kelimāt-ı fāyıḡa söyleyüp (2) naşḡat eylerdi ve añlayana nikāt-ı daḡıḡa ve mermüzāt-ı ḡaḡıḡa ‘arz éder(3)di. Vālide veled: Ey cān-ı

māder! Gel şol ‘azîzûñ meclisine varalum, bir lahza oturalum, (4) görelüm ne dër, va‘zın eşidelüm, hem aña göre iş édelüm, ola ki iki cihānuñ (5) şalāhı anda ola. Veled: Hoş n’ola, dëyüp niķābın yüzine çekdi vardılar, mütemekkin (6) oldılar, oturdılar ve bu āyeti okudılar. Kavlühü te‘ālā: “*Vellezīne yeķūlūne rabbenā heb lenā (7) min ezvācinā ve zūrriyātinā kurrete a‘yunin vec‘alnā li‘l-muttaķīne imāmen. Ulā‘ike yūczevne(8)‘l-ğurfete bimā şaberū.*”⁵⁷² Dānişmend bülend-āvāzla söze āğāz édüp bu āyeti tefsīr (9) eyledi ki cennetde köşkler ve ğurfeler ya‘nī ‘ālī saraylar, ‘arşuñ tahtında mu‘allaķ, bī-(10)sütün u bī-‘alāķa ve bu silsile Hālīķ-ı ‘ālem hālķ étmişdür, hevāda bulutlar gibi (11) tıururlar. Cennet ehli, ol köşķleri ve ol ‘ālī sarāyları şöyle görür ki dūnyāda (12) semāda yıldızları dūnyā ehli nice görürlerse ve ol sarāylardan birisinin üçyüz (13) kaposı vardur, Seyyidūñ -‘aleyhi’s-selām -hücre si ve beraberinde her kapu ki açıla ya hāzret-i (14) Resūli görürler ya İbrāhīm-i Hālīli ve her köşķde kı zıl yāķūtdan bir taht kōnmişdür (15) ve her taht üzre nūrdan hezār ferş döşenmişdür birbiri üzre ve her taht (16) **152b** üzre hezār cūy-ı cārī ve her taht üzre bir hūrī oturmuşdür ki yüzinūñ nūrı (1) cennete zıyā vërür. Anuñ çār ‘aşrından başından omuzına varınca kāfūrdandur (2) ve omuzından sīnesine varınca ‘anberdendür ve sīnesinden dizine varınca (3) za‘ferānterdendür ve herbiri yediyüz hulle ğeymişdür ve herbiri bir dürlü renkde ğūyā (4) yāķūta bir rişte çekersin. Hezār firişte tahtı altında oturmuşdür, ardından hezār (5) meşāta tutup ğıysülerine tarāvet vërür Allāh. Ve tahtı önünde yetmiş biñ firişte (6) ki herbiri nūrla sirişte tıurmuşlardır. Dükeli buhūr u micmerlerin ve cāme tahtaların (7) ve ‘anber hōķķaların bezeyüp getürmişlerdür. Eger anlardan biri yüzini dūnyā yüzine gösterse (8) idi ruhlarının nūrı[ndan] māh, hūrī tōnuķ dururdu. Vālide çün bu sözi eşitdi, (9) aña göre iş étdi. Endīşe étdi ki bu hūr-i zībā benüm oğlumdan ğayrıya sezā (10) degüldür dëyicek veled-i bahtiyār yerinden bī-ihtiyār tıurup vā‘ize eyitdi: Raħimeka’llāh (11) éy imāmū‘l-müslimīn! Bunuñ gibi hūr-ı ra‘nā kime vërilür? Vā‘iz eyitdi: Aña vërilür ki (12) kābīn vëre. Veled eyitdi: Anuñ kābīni nedür? Vā‘iz eyitdi: Ğeçe namāz kılmaķ ve ğündüz (13) oruç tıutmaķ ve Hūdāvend-i bī-bedel için -‘Azze ve Celle- ğizmet eylemek ve küffār cenginūñ (14) şafında cānı fedā étmek. Vālide eyitdi: Kābūl étdüm bu şartları, ol hūr-ı zībānuñ (15) tevellāsını bu veledde kābīnle vër

⁵⁷² “Onlar, ‘Ey rabbimiz!’ derler, ‘Bize mufluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi gūnahtan sakınanlara öncü yap!’ İşte bunlar, zorluklara katlanmalarının karşılığı olarak cennet konağıyla ödüllendirilecek, orada sağılık ve esenlik dilekleriyle karşılanacaklar.” Furkân 74/75.

dëyüp tırdı eve geldi. Kırk biñ dīnārı getürdi (16) **153a** vā'ize eyitdi: Êy imāmü'l-müslimīn! Bu senüñ hemīn 'arūsüñ peymānidur. Tut al fakr (1) u fāka eyle. Bir nice günden şöñra 'Abdu'llāh-ı Zeydün kaşdı ol idi ki ğazāya gide (2) ve ħalā[yık]-ı bī-şumār anuñla cem' olup ittifāk ëdüp yarak gördiler ve silāhlar müheyyā (3) eylediler, falān gün gidelüm dëyü va'de ëtdiler. Nā-gāh bir seĥergāh feryād u figān (4) kopdı. Kāfirler 'asker-i bī-pāyān çeküp müselmānlara segirdim şaldılar. Hemān bir (5) münādī nidā ëtdi ki: Êy müselmānlar! Hıdā-yı Te'ālānuñ - 'Azze ve Celle- cennetini şatun (6) aluñ küffārı kırmaĝla ve dīn-i İslāma nuşret vërüñ ki kuvvet bulasız ve eger zafer (7) bulırsañuz şevāb-ı ğanīmet bulursız ve eger maqtül olursañuz şehādet bulup (8) dīdār-ı Hıdāya lāyık olup cennatı alursız. Ħalāyık çün münādīden bu nidāyı (9) eşitdiler, aña göre iş ëtdiler. Silāhlarla kendülerin ārāste ëdüp şehrden (10) taşra çıkdılar ve 'asker-i küffārdan yaña gitdiler, gör ki ne ëtdiler? 'Abdu'llāh-ı Zeyd eydür: (11) Nezzāre ëtdüm, gördüm ol veledi, bir 'arabī ata süvār olmış ĥarb u ālāta ğark (12) ez-pāy tā be fark olup elinde bir nīze-i ĥün-bār ve belinde bir şemşīr-i āb-dār, mübārezete (13) revāne olmış, vālidesi aña du'ā eder ve eydür ki: Êy cān-ı māder ve êy nūr-ı başar! (14) Seni Hıdāya ışmarladum cehd eyle, cihādında dil-āver ol ve ĥamle ëtdükde düşmene (15) çün şīr-i ner ol tā Hıdā-yı 'azīz seni tīz ol 'arūs-ı bī-bedele yetiştüre dëyüp (16) **153b** vedā'laşdı, düşmen daĥı zāhir oldı ve yakın geldi, leşker-i İslām daĥı şaf (1) şaf olup tırdılar, ālāy ālāy olup kimi ellerin kabza-i şemşīre urdılar ve kimi (2) kemān u tīre yapışup bir uğurdan yüce şavtla tekbīre başladılar, muķrīler Kırān (3) okudılar ve bahādırlar şaflardan ilerü ve miyāne-i meydāna şīrāne atlar şaldılar ve şıçratdılar (4) ve melā'ike āsumāndan nezzāreye geldiler. Çün sitāre gördüm, ol veled yüzinden nikābın (5) ref' etmiş ve nīzesi ucın atınuñ kulaĝı üzre kōmış, şaf öñine çıkageldi, (6) cevelān gösterdi, atına mahmūz degürüp meydāna girdi bir şan'atla ki vaşf olmaz. (7) Zamān-tā-zamān yüzün āsumāna dönderüp nazar ëtdi, yine cenge girdi, ĥaylī (8) çāpüklik gösterdi, neşātla ceng eyledi. Anuñ çālāklıĝından ve düşmene girişinden (9) helāk ola dëyü korkdum ve eyitdüm: Oĝul! Āheste depren, ivme ki oĝlansın ceng (10) resmin bilmezsin. Mebādā ki saña bir āfet yetişe. Êy şeyĥ! Anı ki ben görürem, depelenmek (11) ve cānı fedā eylemek ne ĥatar ola ya ne ĥazer. Ben eyitdüm: Ne görürsin? Başlarında (12) nūrdan tabaklar ve üzerine 'imāme şarmışlar ve cümlesi başlarını cennetüñ küñgürelerinden (13) taşra çıkarmışlar ve benüm cengüm temāşāsına meşĝöl olmuşlar. Çün oĝlandan (14) bu ĥaberi eşitdüm,

giryān oldum. Ben ağlarken ol yine düşmen leşkerine at şaldı, (15) ‘azīm ceng ètdi ve delim kāfir depeledi. Çün hevā germ oldı, yine şafa geldi (16) **154a** kendüye eyitdi: Nice bir diri olasin şimden şoñra dèyüp arķasından cevşenin (1) çıkardı, bıraķdı ve aşagın başından çıkarup bıraķdı ve nīzesin elinden bıraķdı (2) ve şemşīrin ‘uryān èdüp çün şīr-i jiyān ile düşmen leşkerine at şaldı. (3) Hūdāya tekbīr getürüp şenālar eyledi, küffāra kılıç urdı, haylī kāfir kırdı, küffār (4) dahı yek-bār aña hamle eylediler. Etrāfdan gelüp anı ortaya aldılar, muķavva-ter zaķm (5) yetişdürdiler, atından düşürdiler, kılıç üşürdiler. Ol düşicek, leşker-i İslām(6)dan cūş u hurūş kopdı, cümle yek-pāre ol pīr ü yāre tekbīr getürdiler. Küffāra (7) at şaldılar. Çün iki leşker birbirine karışdı, ol nezenīn-vücūd atlar (8) ayağı altında kaldı, kana ğarķ oldı. Çün ikindi namāzı vaķti geldi. Hāķ (9) -Sübħānehu ve Te‘ālā- mü’minlere merħamet èdüp nuşret vèrdi, düşmen leşkerine (10) hezīmet düşdı, kaçdılar ve İslām ‘askerine ğanīmet vāķı’ oldı. Çün (11) aķşām èrdi, her kimse maķāmlarına girdi, ārām eyledi. Ben tırdum, maķtüller (12) yanına vardum, ol nāzenīn oğlancuğı aradum, buldum. Yüzi üzre düşmiş (13) yatur, kana müstağraķ olmış, henüz ağzından kan gelürdi ve müşg (14) rāyīhası gelürdi ve iki ruhlarından hevāya nūr pertāb olurdı. Şöyle (15) ki gözler kamaşurdı, giryān olup anı götürdüm, maķtüller içinden taşra bir (16) **154b** kūşeye getürdüm ve bir meşhed kıazup teennī ile defn eyledüm. Vālidesi hem ol (1) ğeçe vāķı’ada gördüm, bir deveye binmiş giderdi. Eyitdi: Cān-ı māder! Hāber (2) vèr, ‘arūsuñı bulduñ mı? Èy māder! Ol kıadar ki bu cerāķat bana èrdi. Hāķ -Te‘ālā Celle (3) ve ‘Alā- ħazreti aña buyurdı, tā Firdevs cennetinden aşagā indi ve benüm rikābum altına (4) gelüp ayağın divşürüp oturdı tā ki atumdan anuñ dizine düşdü.

ķıı‘a (5)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Hūr [u] dīdār [u] cennet isterseñ

Dürişüp nefsuñ-ile eyle kıtāl

Bunda bugün (6) şehīd olmazsañ

İsteme<ye> yarın anda kıurb-ı vişāl

Hikāyet

Ol meydān-ı zühdüñ (7) pehlevānı ya'nī H̱āce Ebū Süleymān-ı⁵⁷³ Darānī eydür: Baña 'özr düşdi ki Beytū'(8)l-Muḳaddese varup anda olan peygamberleri - 'aleyhimü's-selām- ziyaret edem (9) ve göñlüm evini 'imāret eyleyem. Bir duḥtercik baña yoldaş. İstifsār etti ki ey (10) şeyḥ-i büzürgvār, ne diyāra 'azm edersin? Ben eyitdüm: Beytū'l-Muḳaddese niyyetüm var ki (11) varam. Eyitdi: Elüñ elüme vēr. Çün elüm eline vërdüm. Eyitdi: Gözüñ yum, yumdum. (12) Eyitdi: Gözüñ aç, açdum, kendümi Beytū'l-Muḳaddesüñ bağları içinde gördüm, (13) müteḥayyir ḳaldum, elümi ḳoynıma şoḳdum, üç ḥelāl aḳçem var-idi, çıkardum aña eyitdüm: (14) Ey duḥtercik! Sen bu yërde tenḥāsın, bir kimse bilmez ve görmez. Al bu aḳçeyi şāyed ki (15) bir ḥācetüñ ola, alasın, nafaḳa edinesin. Eyitdi: Benüm önümde dünyā çün berg-i (16) **155a** giyāḥ degüldür, cümle rūy-ı zemīn baña sīm ü zerdür, hemīn benüm sīm ü zere ihtiyācum (1) yokdur. Andan soñra eyitdi: Ey bī-ma'nā! Saña, baña cān vëren Sultān nān (2) vërmez mi?

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ger ḳanā'at eder-iseñ ey dervīş

Sīm ü zer ola seng ü (3) ḥāk saña

Ki ḳanā'at ḥazīne-i Ḥaḳdur

Fānī olmaz o genc yapış aña

Ḥikāyet (4)

Ol gerçək velīnüñ ya'nī H̱āce Ebū Bekr-i Şiblīnūñ⁵⁷⁴ -raḥmetu'llāh- bir birāderi (5) var-idi. Ol şöyle ḥikāyet eyler ki: Oḡlancuḳ idüm, mektebde oḳurdum (6) ve benümle bir oḡlancuḳ bile oḳurdı, atası faḳīr idi başmaḳçılık eylerdi. (7) İttifāḳ, bi-ḳudret-i Ḥallāk, bu başmaḳçızāde, mektebde bir emīrzādeye 'āşıḳ oldı. (8) Şöyle ki ansuz bir an olmazdı. Bir gün şehrüñ muḥteşem ḳişilerinden biri (9) mektebe geldi, ḥ̱āceye şordı ki bu oḡlancuḳ kimüñdür? H̱āce eyitdi: Bu oḡla(10)ncuḳ emīrzādedür ve ol oḡlancuḳ vezīrzādedür ve şol oḡlancuḳ faḳīr(11)zādedür, bir başmaḳçımuñdur. H̱āceye ḳaḳıyup eyitdi: Emīrzāde ile faḳīr(12)zādenüñ ne münāsebeti vardur ki ikisi

⁵⁷³ Yazma metinde “سلمان” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷⁴ Yazma metinde “Şüblī” şeklinde yazılmıştır.

bir mektebde olalar? Bu iş emîr(13)zâdeye hürmetsizlik ancak! Emîrzâde şâyed anuñla hem tab' u dün-himmet (14) ü bî-mürüvvet ola, 'ākıbet nedāmet hāşıl eyleye. H'āce anuñ sözinden müte'(15)essir ü müte'ellim olup başmağcınuñ oğlını mektebden giderdi. Bir gün oldu, (16) **155b** emîrzâdeyi başmağcızâde görmedi, ğussasından bî-karār oldu. Şöyle ki ol (1) gece şabāha dek zār ü zār ağladı ve nār-ı firākla yüregın tağladı. Āhır-i kār, za'īf (2) ü nizār olup bīmār oldu. Bunuñ üzerine bir nice leyl ü nehār geçdi. Başmağcızâde(3)nüñ günden güne hālî güne güne oldu. Şöyle ki ölmek mertebesin buldı. (4) Bunun hālinden emîrzâdeye haber vërdiler ki leyl ü nehār enīn ü zār eyler, emîrzâde (5) ol üftâde hālinden haberdār olıcağ istifsār içün bir kulumı gönderdi ve eyitdi: (6) Var aña eyit ki senüñ enīnüñ neñdendür? Çün emîrzâdenüñ resüli ya'nī kulu tırdı, (7) başmağcınuñ oğlına vardı, emîrzâdenüñ haberin vërdi. Başmağcızâde haberin (8) eşidicek derün-ı dilden āh édüp eyitdi: Emîrzâdeye dë ki: Bu bîçāre, göñlini (9) saña vërmışdür, bî-dil olmışdur ve her zamān senüñ hicrānuñ ğamından cān vëür, (10) andan enīn eyler. Çün emîrzâde resülinden başmağcızâde sözinden eşitdi, (11) gör ki ne iş êtdi. Resüline eyitdi: Var aña dë ki: Eger göñlini baña vërdiyse (12) ya anda n'eyler? Baña göndersin. Resül başmağcızâdeye bu haberi vëricek eyitdi: (13) Minnet görürem, hoş eyle édeyin, dëyüp resüle eyitdi: Evden taşra (14) çık, kapu önünde bir miqdār ārām êtdükden sonra yine içerü gir, bağ, üsti (15) örtülmüş bir tabağ ki göresin getür, şöyle örtilüce emîrzâdeye yetüri(16)**156a**vër. Resül eyitdi: Hoş eyle édeyin, dëyüp taşra çıkdı, kapu önünde o(1)tırdı. Başmağcızâdenüñ başı ucında bir mīve tabağı var-idi, bir buçağla (2) uzadup ol tabağı aldı ve mīvesini yere dökdi ve ol buçağı alup sīne(3)sin yardı ve yüregın çıkardı, alup tabakuñ içine kodı ve üzerini bir (4) dest-māl-ıla örtti ve kendü yorğanına bürinüp yatdı. Resül dahı içerü gir(5)di, tabağı gördi emîrzâdeye götürdi, önünde koyup eyitdi ki: Başmağcızâde bu (6) örtilü tabağı şakın açma aña ilet dëdi ben de getürdüm. Bilmezem ki içinde ne var? (7) Emîrzâde tabakuñ örtüsün götürdi, gördi tabakuñ içi kan ve ol gerçek (8) 'āşıkun yüregi kan üzerinde lertzān. Emîrzâde bunu göricek havf (9) édüp çün berg-i hazān gibi şararup lertzān [u] peşimān olup eyitdi: Var hālî (10) gör! Resül tırdı, vardı, feryād u figān eşitdi. Eyitdi: Ne haber? Eyitdiler: (11) Cānāne cenān vërüp cān vërdi.

Kit'a⁵⁷⁵

⁵⁷⁵ Yazma metinde "Nazm" şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir "kita" formundadır.

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Görse ma‘şūk ‘āşık-ı şādık (12)

Dil ü cān cihāndan ola berī

Görmese bir nefes nigārı yüzün

Yağa kevineyi (13) āhınūñ şereri

‘Āşık oldur ki rāh-ı ‘aşk içre

Olmaya hīç kendüden (14) haberi

Nār-ı ‘aşka yana çü pervāne

Qalmaya hīç cisminūñ eşeri

Hikāyet

Geçmiş (15) zamānda Türkistānda bir melik vardı, putperest idi adına Bayğu eydürlerdi. (16) **156b** Anūñ bir duhteri var-idi, bālīga olmuş idi ve ‘avratlık mertebesin bulmuş (1) idi. Nā-gāh bi-kudret-i İlāh, şūrīde olup halkdan nefret etti. Melik Bayğuya (2) duhterūñ dīvāne oldı dediler. Bayğu esir-i kaygu olup yā ne çāre dēyüp her diyāra (3) ādem gönderdi ve eyitdi: Her kim benüm duhterümi ‘ilācla bayağı gibi ‘ākile ederse (4) aña vėreyin, kābin kıyayın, alsun. Duhter dahı cemālde ve kemālde idi, bī-naẓīre-i zamān (5) idi ve nādīre-i devrān idi. Ki çok kimesne gitdiler, bu sīm-endāmçün tāmā‘-ı hām (6) etti. Mu‘ālecesinde sa‘y-i tām gösterdiler, netice zāhir olmadı, duhter-i hūb-(7)tal‘at şihhat bulmadı. Bayğu buyurdi ki duhteri depeleyeler. Halk dahı bu haberi eşidicek (8) ol sīm-endāmçün tāmā‘-ı hām tutmuşlardı. Helāk oldılar. H‘āce Ebu’l-Hüseyn-i Nūrī (9) -rahmetu’llāh- kendüzini fi-sebīli’llāh koyup eyitdi: Varayın, müselmānları bu varṭa(10)dan hālāş edeyin, dēyüp Bayğunūñ dergāhına vardı ve eyitdi: Ben tābīb-i (11) hāzıkam ne ‘āşıkam. Ol kıızı baña gösterūñ, mu‘ālece edeyin, -inşā’a’llāhü te‘ālā- (12) netice zāhir ola. Bayğu eyitdi: Duhter hālāyıkdan firār edüp gitmişdür ve şol (13) karşı görinen bīşezārda karar etmişdür. Gece vü gündüz anda olur ve hīç kimse (14) anı tutmaz, tağ cānverleri ile muvāneset tutup halka vahşet göstermişdür. (15) Ebu’l-Hüseyn-i Nūrī bu haberi alıcak kenār-ı bīşezāra vardı ve bir yüce yere çıkup (16) **157a** oturdi ve bülend-āvāz-ıla ser-āgāz edüp eyitdi: “E‘ūzū

bi'llāhi mine'ş-şeytāni'(1)r-raciym bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm"⁵⁷⁶ dedi daḥı sūre-i Baḳarayı oḳumaḡa başladı. (2) Çün bir niçe āyet oḳudı, bīşezār içinden bir na'ra vü zār zāhir oldu. (3) Bir niçe āyet daḥı oḳudı, bu kerre na'ra yaḳın geldi. Bir zamāndan řoñra duḡter (4) çün şır-i ner bīşezārdan kendüden izhār ètdi, 'uryān yürürdi. Ammā (5) 'avretini bir deriyle örtmüşdi. Hüseyn-i Nūrī -raḡmetu'llāh- çün beni gördi, (6) bülend-āvāzla eyitdi: Yā ebā'l-Hüseyn! Oḳı benüm dostumuñ kelāmını, tā eşideyin, (7) göreyin ne buyurur? Ben eyitdüm: Ėy 'aceb! Bu benüm adumı neden bildi ve aña eyitdüm: Sen (8) bir 'acemī duḡtersin, bu kelāmdan ne ḡaberüñ vardır? ḡaberüm olmasaydı bir bīşezārda (9) kimüñle āram èdüp ḡarār èdeydüm. Sen Baḡara sūresin oḳı, ben daḥı Āl-i 'İmrān (10) sūresin tamām oḳıyam. Çün Baḡara sūresin tamām oḳıdum, duḡter daḥı Āl-i (11) 'İmrān sūresin tamām oḳudı. Ben eyitdüm: Ėy dirīḡā! Senüñ gibi vücüd bunuñ (12) gibi bīşezārda ḡu'ūd ètdi. Dirīḡ ol vaḡt olaydı ki bu bī-gānelerüñ (13) içinde olayduñ. Ben eyitdüm: Ėy duḡter! Gel berī, cāmeñi gèy, seni atañ evine iledeyin, (14) atañ seni baña vèrsin, saña nikāḡ èdeyin, 'avratum ol. Eyitdi: Andan řoñra saña (15) ne rāḡat olur benden ki ben kimse ile ḡarār tıtmazam. Ben eyitdüm: Senüñ maḡremüñ (16) **157b** olayın, seni Ka'betu'llāh ileteyin tā ḡacc eyleyesin. Eyitdi: Ka'betu'llāh nedür? Eyitdüm: (1) Yèryüzinde Ḥudānuñ ḡanesidür. Eyitdi: Bu yèryüzinde benüm Ḥudāvendümüñ ḡanesi (2) var-imiř ki ben anı görmemişem, dèyüp yüzün āsumāna ve özin Yezdāna tıutup eyitdi: (3) Bār-ı Ḥudāyā! Benden yaña yol gösterdüñ ve beni bī-gāneler içinde iḡtiyār ètdüñ ve beni (4) kendü ḡizmetüñe meřḡül eyledüñ. Dünyāda senüñ evüñ var-imiř anı baña göstermedüñ, (5) dedi daḥı öñümden hemān tırdı, bīşezārdan yaña revāne oldu, ben daḥı (6) 'aḡabince revān gitdüm. Meger bīşezāruñ berī cānibinden bir ırmaḡ var-imiř. Aya(7)ḡını řu üzre ḡoyup yüridi, öte kenārına geḡdi. Ben berī kenārda ḡaldum, (8) řuyuñ öte kenārına naḡar ètdüm Ka'betu'llāh gördüm ve duḡter ḡavāf eyler, dönüp (9) baña ḡaḡırıp eyitdi: Yā ebā'l-Hüseyn-i Nūrī! Her kim ḡaḡıḡatle Ḥudāya tıpsa aña (10) Ḳa'beye gitmek gerekmez. Ol ne yèrde olursa Ka'be aña gelür.

Ḳıḡ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ne 'aceb Ka'be (11) zāyır olsa biri

⁵⁷⁶ "Kovulmuş Şeytan'ın şerrinden Allah'a sıḡınırım. Raḡmān ve Raḡīm olan Allah'ın adıyla."

Kim odur taşdan binā-yı Halīl

Bizedür pes kerāmet ü 'izzet (12)

Ki bizüz nürdan binā-yı Celīl

Bābü't-Tāsi'a 'Aşere: Der-Hikāyāt-ı Bende(13)gān ve Kerāmāt-ı İşān

Hikāyet

Vehb bin Münebbih -rahmetu'llāh- rivāyet eder ki (14) bir vakt İbrāhīm-i Halīlu'llāh -'aleyhi's-selām- bir yerde giderdi, beyābāna düşdi, (15) öyle namāzı vakti ermişdi şems dağı burc-ı üstüvāya girmişdi ve hevāya (16) **158a** gāyet germiyyet vermişdi. Hāzret-i İbrāhīm -'aleyhi's-şalātu ve's-selām- eydür: (1) Etrāfuma nazar etdüm hīç āb eşerinden görmedüm ve ıztırāba vardum. Bir pāre dağı yürüdüm, (2) bir yerde toz gördüm hevāya kalkmış. Hudāya şükrlar edüp yolu kıdum. Ol tozdan (3) yaña revāne oldum. Çün ol toza yakın vardum, gördüm, bir rü-siyāh, Habeşī çübān (4) bir pālān geymiş ve elinde bir degnek koyun güder. Hāzret-i İbrāhīm -'aleyhi's-selām- eydür: (5) İlerü varup selām verdüm, çübān dağı 'aleyk alup Yā İbrāhīm-i Halīla'llāh! dēyüp (6) cevāb vērdi. İbrāhīm -'aleyhi's-selām- eydür: Ta'accübde kıldum, eyitdüm: Bu çübān beni her(7)giz görmüş degüldür, neden bildi ki dēyüp eyitdüm: Ey Habeşī! Gün geçdi ve hevā germ (8) oldı ve benüm şusuzlıgum hādden aşdı, şuyuñ var-ısa vēr ve eger yoğ-ısa (9) süd vēr tā ki şusuzlıgum zāyil ola. Habeşī eyitdi: Yā Halīla'llāh! Bir kadeh süd (10) mi vēreyin yoğsa şovuk şerbet mi? Hāzret-i İbrāhīm -'aleyhi's-selām- eydür: (11) Ben eyitdüm: Bunuñ gibi bī-pāyān şahrāda, bunuñ gibi germiyyet-i hevāda şovuk (12) şu ne yerden getürürsin dēyicek hemān Habeşī elindeki degnegi bir taş (13) ururdi, taş iki şak oldı bi-fermān-ı Hāq. İçinden şu çıkup revān (14) oldı, içdüm, gördüm, şekkerden şīrīn ve kıardan şovuk. Ta'accübde kıldum Habeşī (15) eyitdi: Nedür yā Halīla'llāh ta'accübde kıalduñ? Her ol kıul ki efendisi emrine muṭī' (16) **158b** u münkād olsa cān u dilden her ne dilerse olur, efendilik mertebesin (1) bulur ve dükeli halk ya'nī āb, āteş, hāk, bād anuñ emrine muṭī' u münkād olur(2)lar ve eger bu taşlara ve bu taşlara yerüñüzden tıruñ dēse hemān dem yerlerinden tıralar. (3) Henüz bu söz tamām olmadan iki taş cünbişe gelüp yerlerinden tırdılar, kıara bulut (4) gibi gelüp üzerümüzde tırdılar. Ben mütehayyir kıalup gāh taşlara nezzāre olurdum (5) gāh āb-ı hoş-güvāra, gāh ta'zīm ederdüm Kırdigāra. Nā-gāh Cebra'il -'aleyhi's-selām- gelüp (6) eyitdi: Yā Halīla'llāh! 'Aceb mi görürsin? Ben eyitdüm: Nice 'aceb

görmeyeyin ki bir (7) kuluñ bu dergāhda bu kadar ola ki her ne dilerse Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- hāzretleri (8) anı ol dem vère. Cebrā’il -‘aleyhi’s-selām- eyitdi: Yā Halīla’llāh! Saña pādīşāh-ı dü ‘ālem (9) selām eder ve eydür: Bu gāyet hākīr bendedür ve bunı gāyet azacık bahāya şatun (10) almışlardur ammā bizüm katumuzda ‘izzeti ve menzileti bir haddedür ki eger and içse ki kadem (11) kaldurmazam tā yedi tabāka āsumānı ve zemīni birbirine urmayınca ve cemī’-i (12) dünyāyı def‘i harāb ü yebāb etmeyince biz anuñ toğrı and çün āsumān-ı (13) seb‘ī ve zemīni def‘ī birbirine uravüz ve cemī’-i dünyāyı harāb u yebāb (14) edevüz.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Qulları vardur ol Huḍānuñ kim

Anları enbiyā dahı bilmez (15)

Gizlemişdür oları kimsene hīç

Kendüden gayrı ey āhī bilmez

Hikāyet (16) **159a**

Bir vaqt bir kimse bāzāra gitdi ki bir gulām ala. Nahhās dükkānına geldi. (1) Bir gulāmcık gördi, oturmuş, başın önüne egmiş, epsem olup tururdu. (2) Anı önüne getirüp nazar etdi, gördi, sīmāsın[da] eşer-i zekāvet ve nefsinde hayr-ı (3) nezāfet var eyitdi: Ey gulām-ı bahtiyār! Diler misin ki saña harīdār olam, seni alam. (4) Eyitdi: Ben bir kulum biregü elinde, ihtiyār efendimdedür, benüm diledüğüm fā’ide eylemez. (5) Ol kimse eyitdi: Ne işlersin? Eyitdi: Her ne buyurursañ. Eyitdi: Ne geyersin? (6) Her ne geyürürseñ. Ol kimse eyitdi: Ne yersin? Eyitdi: Her ne yedürürseñ. Ol kimse (7) kendüyle endīşe eyledi ki bu gulāmcık her işe kābil ancak dēyüp şatun (8) aldı eyitdi: Ey h̄āce! Beni bir şartla alduñ. H̄āce eyitdi: Nice şartla? Eyitdi: (9) Gündüz her ne buyurursañ işlerem ammā gece işlemezem. Çün ahşām erişe baña destür (10) vërmeñ gerek ve elüñ benden dūr eylemeñ gerek tā ben dahı huzūr edem. H̄āce eyitdi: (11) Hoş eyle olsun, dēyüp evine getürdi. Gulāmcık gündüz hizmeti her ne ise (12) eylerdi, gece yatsu namāzın kılduğdan soñra nā-bedīd olurdu, şabāh dek (13) anı görmezlerdi. Bir gün h̄āce eyitdi: Bu gulāmcık hālinden āgāh degülem, (14) her gece bilmezem kande gider. Ammā bu gece tecessüs edeyin göreyin, nereye varur (15) ve ne işler ve kime buluşur? Bir gece yatsu namāzın kılduğdan soñra yerinden tırdı. (16)

159b Evlerüñ içini kûşe kûşe geşt êtdi, bu ğulâmcığı cüst ü cû kıldı, bulmadı. (1) Meger bu vîrâne evi var-idi anda hâr u hâşâk dögerlerdi anı görmedi idi, (2) nazar êtdi, anda bir ziyâ gördi, aña yakın vardı, bir âvâz-ı hâzîn ü niyâz-ı enîn eşitdi (3) ki münâcât êder, ol Kâdîl-Hâcâta ‘arz-ı hâcât eyler ve eydür ki Êy Hudâ-yı mihri(4)bân ve êy pâdişâh-ı câvidân! Cemî‘-i zârları sen bilürsin ve dükeli sırları sen (5) görürsin. Gêce êrdi ve her kişi makâmlu makâmına girdi, ârâm eyledi, merâmına (6) yetişdi. Dünyâ taleb edenler dünyâ tutdılar ve ‘uqbâ taleb edenler ‘uqbâ tutdılar. (7) Ža‘îflerüñ destgîri sensin ve ğarîblerüñ mu‘îni sensin, bir za‘îf ü ğarîbi (8) murâdına yetişdür. Her gêce şabâh dek bu vechle tazarru‘lar êdüp giryân olurdı (9) ve nâr-ı derd-i Yezdândan cigerin bürÿân êderdi. Başı üzerinde bir yeşil kândîl (10) aşılmış ki şu‘â‘ından ol vîrâne evüñ içi nûr idi. H‘âce çün bu hâleti (11) gördi, tākati gidüp tûrdı, vardı, içeri girdi, ayagına düşüp yüzün (12) sürdi ve eyitdi: Êy ğulâm-ı hûb-kirdâr! Bu ne bâzârdur dèyüp zâr ü zâr ağladı. (13) Bu ğulâmcık başın kaldurup gözi yaşın akıdub yüzün âsumâna ve özin (14) Yezdâna tutup eyitdi: Bâr-ı Hudâyâ! Senüñle mahfî bir nice bâzârum vardı, (15) anuñla rûzgârum geçürürdüm, şimdi ol bâzâra inkisâr düşdi, şimdiden (16) **160a** gèrü baña zindeġânî harâm oldu dèdi ve cânı kuşu uçdı.

Kıt‘a (1)

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Cân vèrür râz vèrmez êy dervîş

Maħrem-i râz-ı ‘aşk olan ‘âşık

Kanġı (2) ‘âşık ki keşf-i râz êtse

Vaşl-ı ma‘şûka olmaz ol lâyıķ

Hikâyet

Ol (3) ‘ilm-i hikmetde ‘alîm ya‘nî Loķmân-ı Hâkîm evvel siyâh çerde bir ķul idi. Şûretde zîbâ (4) ve sîretde bî-hemtâ, kâmetde bülend ve ġâyetde hîredmend idi. Bir merd-i dihkân (5) anı şatun alup evine getürdi. Çün aħşâm êrdi, varup bir kûşeye (6) girdi, namâza meşġûl oldu. Çün gecenüñ bir miķdârı geçdi, yerinden tûr(7)dı, efendisinüñ başı ucına gelüp eyitdi: Êy h‘âce! Cenneti bezerler ve cehennemî (8) kızdururlar. Her kimüñ kim cennete ümîdi var-idi ve cehennemden havfı vardur. (9) Bu kadar gerekmez ki yata tûra êy h‘âce! H‘âce eyitdi: Yûri êy ğulâm ki (10) benüm Hudâvendüm Raħimdür ve Kerîmdür. Ğulâm vardı, yine namâza tûrdı. Bir sâ‘at (11)

geçdükd[e]n] soñra yine gelüp eyitdi: Êy h̃āce! Her ne kim gitmeliydi, gitdi (12) ve kārṽān geçdi, menzile yêtdi, sen dañı gideceksin, tūr, ‘amele tūrış, (13) gitmek şuğlına meşğül ol, gerekmez ki artıda kalasın ve yaluñuz olasın ve düşmen (14) seni yaluñuz olur, tıtar, tūr. H̃āce eyitdi: Belī, ammā Ḥudāvend Raḥīmdür. Ğulām (15) gerü dönüp namāza tırdı. Çün şabāḥ belürdi, yine gelüp eyitdi: Êy (16) **160b** h̃āce! Kuşlar uçmağā başladı ve Ḥaḵ Te‘ālā ḥazretini tesbīḥ eder ve cemī‘-i (1) cānverler beyābānlarda tesbīḥe meşğül oldılar. Eger anı eşitmek dilerseñ (2) tūr. H̃āce eyitdi: Bir sâ‘at êy ğulām ki Ḥudāvend Raḥīmdür. Çün ğün (3) toğdı ğündüz oldu h̃āce tırup on kıl[e] arpa vêrdi añā ki var (4) falān yêrde ek. Ğulām ol cevi getürdi, hem-sāyesi ona getürdi (5) tırıyla değışdi, götürdi keşt-zārda ekdi. Bunca ğünden soñra (6) h̃āce ğulāmıla ya‘nī Loḵmānla tarlaya geldiler ğördi tıru bitmiş, (7) eyitdi: Bu nedür? Loḵmān eyitdi: Êy h̃āce! Belī, Ḥudāvendümüz Raḥīmdür. H̃āce (8) eyitdi: Raḥīmdür ammā arpa yêrinde tıru bitmiş. Loḵmān eyitdi: Êy h̃āce! (9) Tok olup aḥşāmdan şabāḥa dek yatup uyuyup rāḥat olana (10) aç olup aḥşāmdan şabāḥa dek tã‘at edenüñ şevābın vêrmezler (11).

Kıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Dêdi dünyāya mezra‘a çü Resûl

Ki ne toḥm ekdise anı götürür (12)

Cev eküp gendüm uman eblehi ğör

Bilmedi ne_ekse yêr anı bitürür

Ekmeyen hīç nesne (13) ḥāşıl uman

Kāfiri ğör ki kendüzin yitürür

Rüz u şeb toḥ(u)m-ı tã‘at eken (14)

Anda maḥşerde ḥāsılın götürür

Hikāyet

Bir kişi bāzāra vardı ki bir cāriye ala (15) tã ki ḥizmetinde ola. Bu kişi eydür: Çün naḥḥās dükkānına vardum, bir cāriye ğördüm, (16) **161a** naḥḥās eline yapışup çağırdı ki bu kenīzeki ‘ayblarıyla on dīnāra vêürin, anı (1) önüme getürdüm ğörüp

eyitdüm: Ey kenîzek! Dilerseñ seni şatun alayın, cevâb vèrmedi, (2) eyitdüm: Baña cevâb vèr. Geldi, andan şöñra çağırđı, yine epsem oldu, ben endişe (3) eyledüm ki meger bu kenîzek kim bile dīvānedür. Henüz ben endişede iken kenîzek-i siyâh (4) bülend-āvâzla eyitdi: Va'llāhi dīvāne degülem. Bil ki Mevlā-yı Qayyūmuñ muķīm-i şādıķāne (5) muķibbiyem. Bu kişı eydür: Bu sözi kenîzek-i siyâhdan eşidicek mütehayyir olup (6) eyitdüm: Sübhāna'llāh! Bunı zamīrūmden nice bildi dèrken eyitdi: Benüm Rabbüm ħafīleri (7) bilür şeksiz ve şūphesiz. Ben eyitdüm: Bu kenîzeki her ne bahā dilerse alayın, ucuzdur. (8) Naĥĥās her ne dèdiyse vèrdüm, kenîzeki aldum, eline yapışup eve getürdüm. Kenîzek (9) eve gelicek eyitdi: Ey mevlā! Qurāndan nesne bilür misin? Eyitdüm. Belī, eyitdi: Oķı (10) ki Qurān, ġamġīn ġoñüllerüñ mūnisidür ve dertlü cānlaruñ şifāsıdır: E'üzü bi'llāhi (11) mine's-şeytānirracīm bismi'llāhi'r-raĥmāni'r-raĥīm dèdüm, kenîzek hemān (12) feryād u fiġān èdüp yüzi üzere yere düşdi. Ben şandum ki cān vèrüp (13) ol cihāna vardı, ħayrete vardum kenîzek çün yine kendüye geldi eyitdi: Bir (14) daĥı oķı. Çün bismi'llāhi'r-raĥmāni'r-raĥīm dèdüm. Eyitdi: Ey mevlā! Anuñ istimā'-ı (15) nāmı ħalāveti şöyle dünyāda olıcaķ pes 'uķbāda dīdārı melāĥati nice ola? (16) **161b** Çün gece oldu. Eyitdüm: Cāmemi arķamdan çıkar, yatayın. Eyitdi: Şabr eyle, her gece (1) yatur mısız? Eyitdüm: Belī, eyitdi: Senüñ Ĥudāvendüñ hīç yatur mı? Eyitdüm: Yok ki aña (2) yatup uyumaķ revā degüldür, yatmaķdan ve uyumaķdan ve yemekden ve içmekden mūnezzehdür (3) ve müberrādur. Eyitdi: Pes ħayā ètmez misin senüñ Ĥudāvendüñ olan yatmaya ve uyumaya (4) ve sen anuñ müşāhadesinde ayaġuñı uzadup yatasın ve uyuyasın zihī ħayā(5)sızlık èdüp bu beyti oķıdı.

Qıı'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

'Aceben li'l-muķibbi keyfe yenām

Küllu nevmu 'alā'l-muķibbi (6) ħarām

Uyuma Ĥaķķa vuşlat isterseñ

Gèceler şubĥa dek sen ey dervīş (7)

Ki muķibbe ħarāmdur uyĥu

Eyle perhīz andan ey dervīş

Hikāyet

‘Abdu’llāh-ı Mübār(8)ekūn bir ğulāmcıġı var-ıdı anı kitābete kesüb anuñla şart eylemişdi ki her gün bir (9) bir aķçe vère ve kendi her ne iş işlerse işleye her gün. ‘Abdu’llāh bir dostı (10) öñünde bu ğulāmdan hoşnūdlık getürüp eyitdi ki baña ħizmet èder ve her gün (11) bir aķçe vèrür. ‘Abdu’llāh bu sözi dèyicek ol kişi eyitdi: Senūñ ğulāmuñ (12) nebbāşlık⁵⁷⁷ èder ve her gün bir aķçe ki saña vèrür, andan vèrür. ‘Abdu’llāh bu sözi (13) eşidicek ġāyetde ġamġin oldı. Çün hengām-ı şeb èrdi, evine girdi, (14) eyitdi: Göreyin bu ğulām bu ġeçe ne yère gider ve ne eyler, nicedür? Tırdı ğulāmuñ (15) ardınca gitdi. Ğulām şehrden taşra çıkup kūristanā girdi, bir tāze maķberenūñ (16) **162a** topraġın üstinden ayırdı ve içine girdi. ‘Abdu’llāh çün anı gördi, (1) tırdı. Üzerine vardı. Bir vāsi‘ kazılmış maķbere ve öñünde bir mihrāb eylemiş (2) ve bu ğulām bir pelās ġeydi ve boynına bir zencīr ġeçürdi ve yüzün yère kōdı. (3) Hāķ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ħāzretlerine tazarru‘ èdüp zār ū zār inledi. ‘Abdu’llāh (4) çün eyle gördi, giryān oldı, sīne-i sūzān birle āheste āheste (5) ġerü ardına döndi, ırāqdan oturdı. ġeçe tā seher ol ğulām-ı mu‘teber ol (6) maķberenūñ içinde namāz kıldı ve niyāz èdüp tesbīh ġeçürdi ve tehlīl eyledi (7) ve yüzün yère sürüp ol Kādī’l-Hācāta münācāt èdüp ‘arz-ı ħācāt (8) eyledi ve çeşminden çeşme-vār yaşlar akıtdı. Çün şabāh oldı, ol (9) maķbereden taşra çıkdı, yine ol maķberenūñ kapusını topraġla örte(10)kōdı. Andan soñra yüzün āsumāna tutup Yezdāna eyitdi: Bār-ı Hūdāyā! Sen (11) ‘Allāmü’l-ġuyūbsın, cemī’-i kullaruñuñ zemāyirinde olan serāyiri bilürsin, (12) saña maġfī bir iş yokdur, kamusınuñ işini sen oñarursın bugün ki (13) geldi ve hūdāvend-i mecāzī, bī-niyāz bendeden aķçe ister, ben yüzi kara (14) kande bulam, ne çāre kılam, müflislerūñ sermāyesi ħod sensin ve faķirlerūñ (15) genc-i bī-ġāyesisin. Çün bu münācātı eyledi ve bu ħācātı diledi, hemān dem (16) **162b** hevāda bir nūr zāhir oldı ve ol nūruñ ve içinden bir aķçe (1) uçup geldi tā ğulāmuñ eli içine düşdi. ‘Abdu’llāh-ı Mübārekūñ tāķati (2) gidüp bī-iġtiyār yerinden şıçradı, geldi, ğulāmı kenāra çeküp yüzün gözin (3) öpdı. Çün ğulām ħācesin gördi, ġamnāk olup eyitdi: Èy Yezdān-ı pāk! (4) Perdem çāk oldı, beni ħāk eyle ki sen bī-niyāzla olan rāzum āşikāre oldı, (5) şimden ġerü baña dūnyāda rāġat kalmadı, ‘izzetūñ ve

⁵⁷⁷ Yazma metinde bu kelimenin hemen altında “kefen şoymak” şeklinde kelimenin anlamını içeren bir der-kenar yazılıdır.

‘azametüñ haqqıçün bu (6) sâ‘at benüm cānumı al dağı ‘Abdu’llāh-ı Mübāreküñ kenārında idi, cānın teslīm (7) êtdi. ‘Abdu’llāh çün anı eyle gördi, mütehayyir olup ağladı ve zārılıklar (8) eyledi, anı anda qodı gitdi, şehre vardı, dostlarına haber eyledi, (9) cem‘ olup geldiler. Ol ğulamcığı ẖācesi kendi eliyle yudı hem ol (10) ğeydügi pelāsa şardılar ve namāzın kılup ol maqbereye koyup gitdiler. (11) Çün gece oldu ‘Abdu’llāh -rahmetu’llāh- ẖazret-i Resūli -şalla’llāhu te‘ālā (12) ‘aleyhi ve sellem- ve İbrāhīm-i Hālille -‘aleyhi’s-selām- vākı‘ada gördi, gelür(13)ler burāklar üzre. Yaķın gelüp aña eyitdiler: Yā ‘Abda’llāh! Niçün böyle (14) eyledüñ? Ol Hūdānuñ dostını ol pelāsa şarup ol kabre qoduñ? (15)

Qıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kūr-ı ‘ālemde her şeb ey dervīş

Eyle ma‘būduña namāz u niyāz (16) **163a**

Her seher rızq āsumāndan iner

Señde ger çoğ ola ger ola az

Hikāyet (1)

Rābi‘a-ı ‘Adeviyye evvel bir cāriye idi. Efendisi Başra şehrinüñ ẖāce(2)lerinden bir ulu ẖāce idi. Rābi‘a -rahmetu’llāh- her gün ẖācesi (3) hizmetinde olurdı ve dāyim şāyim idi. Her gece ẖācesi uyu(4)duqdan soñra bir ğayrı hālī eve varup şabāha dek H̱aqquñ ‘ibādetinde (5) qā‘im idi. H̱āce bir gece nışfu’l-leylde uyHUDAN uyandı, bir (6) ẖacet-çün tırdı bir ğayrı evden bir āvāz-ı ẖazīn ü niyāz-ı enīn eşitdi, (7) vardı, ol evüñ revzeninden aşāğa nazar êtdi, gördi, H̱azret-i Rābi‘a (8) secdeye varmış, yüzi yërde ve özi Allāhuekberde eydür: İlāhī! Sen cümle (9) sırlardan āġāhī! Bilürsin ki benüm gönlümüñ hevāsı senüñ fermānuñ muķteżā(10)sı üzeredür. Eger kimse ẖükminde olmayaydum, bir sâ‘at senüñ hizmetüñden (11) hālī olmazdum ve senüñ yāduñdan bir an dilümi ġāfil eylemezdüm. Ammā sen dağı (12) beni mahlūquñ ẖükmi altında eyleyüp-durursın, anuñ hizmetinden dağı benüm (13) üzerüme vācib êdüp-durursın. Eger anuñ ẖükmi benüm üzerüme revā (14) olmayaydı ben faķire sen Hūdā-yı bī-nażire böyle mi hizmet eylerdüm? (15) Bunuñ gibi münācāt eyleyüp ol Qāđī’l-Hācāta ‘arz-ı ẖacāt kıldı (16) **163b** ve başı üzerinde nūrdan bir qandīl aşılmış bī-zencīr bi-emr-i Hūdā-yı Kebīr hevāda (1) mu‘allaq tırrur bi-fermān-ı

Hak ve anuñ nûrından münevver olmuş niçe ev, gûyâ cihân (2) ol nûrla tolmış. H'âce çün anuñ bu hâletin gördi ve münâcâtında bu maķā(3)lâtın eşitdi gör ki ne iş êtdi, havf êdüp yedi endāmına lerze düşdi, (4) gèrû döndi, yine yèrine geldi, mütefekkir ü mütehayyir oturdı. Ol gece ol (5) endîşede idi. Çün şabâh oldu, Râbi'a aya gel dèdi. Râbi'a geldi, h'âce (6) eyitdi: Êy Râbi'a! Bugünden sen benden âzâd ol. Râbi'a -rahîmehâ'llâh- eyitdi: (7) Êy h'âce! Baña destûr vèrdüñ mi, her kande dilersem gideyin mi? H'âce eyitdi: (8) Belî, murâduñ her ne ise. Râbi'a -rahîmehâ'llâh- h'âcesinüñ elin öpdî, taşra çıkdı, (9) gitdi ve hîç kimse bilmedi anı kim ne yère gitdi. Râbi'a -rahîmehâ'llâh- çün dîvâne bir (10) vîrâne bulup girdi ve anda Ma'bûda altmış yıl 'ibâdet eyledi ve 'âdet êdindi (11) idi ki her gece vü gündüzde biñ rek'at namâz-ı tetavvu' kılurdu. aña eyitdiler: (12) Niçün bu kadar namâz kılursın ve özüñe belâ vü renc êdersin? Eyitdi: Kıyâmet (13) güninde yüz kızarma[ma]sıyçün ki Resûlu'llâh -şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- peygamberler (14) içinde tura, firişteler benüm rûznâmemi açalar, Hâzret-i Resûl -şalla'llâhu (15) te'âlâ 'aleyhi ve sellem- nazar êdüp göre ve eyide: Nazar êdüñ görün. Benüm ümmetümde (16) **164a** bir cârîye Hâzret-i Ma'bûda bu kadar 'ibâdet êtmişdür ve benüm ümmetümün 'âbidleri (1) ve zâhidleri ve 'âlimleri ne kadar eylemişlerdür ola ve âhir-i kâr anuñ rûzgârı (2) ol yère yetişdi ki bir vaqt hacca kaçd êtdi ve bir merkebi var-idi rahtını aña (3) yükledüp gitdi. Çün miyâne-i bâdiyeye yètdi, merkebi düşdi ve cân verdi, (4) hâcîlar bir yère cem' olup eyitdiler: Biz senüñ rahtuñı götirelüm, ğam yème. Râbi'a (5) -rahîmehâ'llâh- eyitdi: Siz varuñ gidüñ, ben size tevekkül êdüp bunda gelmedüm, beni (6) Hüdâyâ ısmarlañ. Kâfile gitdi, Râbi'a tenhâ kaldı ve başın kaldurdu, yüzün (7) âsumâna tutup Yezdâna eyitdi: Bâr-ı Hüdâyâ! Pâdişâhlar böyle eylemezler karıcıklara, (8) beni aña da'vet eyledüñ ba'd-ez-ân beyâbân içre merkebümün cânın alduñ ve beni miyâne-i (9) beyâbânda tenhâ koduñ. Henüz bu sözi tamâm olmadan merkeb tırugeldi. (10) Râbi'a -rahîmehâ'llâh- rahtın üzerine urup kâfilenüñ yanınca gitdi hâ dèyince (11) yètdi. Râvî ki bu hikâyeti rivâyet êder. Ol merkeb bir niçe müddetden (12) soñra gördüm bey' êderlerdi.

Kıt'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

‘Ataş [u] cū‘-ıla bu nefis-i himār⁵⁷⁸

Ölmeyince (13) beriyye-i tende

Aña bir ‘İsī-dem dem ürmeyicek

Zinde olmaz yine o ħar sende (14)

Ki niyetsiz menāzil olmaz kaç‘

Merkeb-i rūhı zinde kıl sen de

Rūħa merkeb olur mı (15) kürre-i nefis

Mürde olup yine_olmasa zinde

Hikāyet

Pīrlerden yine bir (16) **164b** pīr bir vakt bir köye vardı, girdi, ġāyet şuşamışdı. Bir kapuya varup (1) kaçdı ve eyitdi: Baña şu vērūñ. Kapu açıldı, bir cāriye çıkageldi, elinde bir (2) bardak şu, şunıvērđi, pīr daħı aldı, içdi. Cāriye eyitdi: Ėy ħāce! Bir merd-i (3) pīr olasın, saķaluñ daħı aķ ve arķañda ħırķa ve başuñda tāc u misvāk u taraķ. (4) Ĥayā eylemez misin ki gündüzin şu içersin ve şūfī geķü[nü]rsin.

Ķıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

1 Çün (5) saķaluñ ağardı ėy dervīş

Lāyık oldur ki rūze-ġīr olasın

Yoħsa leyl ü (6) nehār çün ĥayvān

Saña lāyık mıdur ki sīr olasın

Şāyim ol her gün ol gece (7) ķāyim

Tā ki sen bir ‘azīz pīr olasın

Rāħat olma bu mülk-i fānīde (8)

Mülk-i bāķīde tā ki mīr olasın

⁵⁷⁸ Yazma metinde “خمار” şeklinde yazılmıştır.

5 Hem nice baħr-i cürme ğark olına

Çün (9) Hız(1)r sen de dest-gır olasın

Hikāyet

Ol āsumān-ı velāyet mihri ya'nī (10) H'āce Zünnün-ı Mısrī eydür: Bir gün bir şehre giderdüm, bir dere kenārına ērdüm, (11) anda bir kaşr gördüm, şu kenārında vardum, āb-dest aldum. Çün āb-destden fāriğ (12) oldum, ol kaşra nazar ēdeyin dēdüm, gördüm, bir kenīzek-i meh-pāre cemālde, kemālde. (13) Kaşruñ kenārında тұrur, diledüm ki aña bir söz söyleyem ve anı imtiħān ēdem, (14) andan gidem. Eyitdüm: Ėy kenīzek, kimsin? Eyitdi: Ėy Zünnün! Çün ırakdan zāhir (15) olduñ, seni mecnūn şandum. Çün geldüñ āb-dest alduñ. Dēdüm ki 'ālimsin. Çün (16) **165a** āb-destden fāriğ olduñ. Dēdüm ki 'ārifsin. Çün haķıķat nazar ētdüm, gördüm (1) ne mecnūnsun ve ne 'ālimsin ve ne 'ārifsin. Ben eyitdüm: Nice? Eyitdi: Eger mecnūn (2) olsañ āb-dest almazduñ ve eger 'alim olsañ nā-maħreme nazar ētmezdüñ ve eger (3) 'ārif olsañ Haķdan ğayrıya nazar eylemezdüñ, bundan güzer ēderdüñ, giderdüñ (4) dēdi daħı nā-bedīd oldı.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

'Ārif ol ğayrıya ētme nazar

Ki nazar ğayra (5) eylemez 'ārif

Kağı 'ārif ki ğayra nāzır ola

Daħı esrāra olmadı_ol vāķıf (6)

Hikāyet

Ol velayet āsumānınuñ mihri ya'nī Zünnün-ı Mısrī -raħmetu'llāh- (7) eydür: Bir vaķt bir siyāh ğulām gördüm Ka'bede -şerrefehā'llāh- oturmuş, her sā'atde bir (8) nesne dērdi, yēdi endāmı aķ olurdu. Çün yine epsem olaydı, yēdi (9) endāmı kararurdu. Üzerine varup eyitdüm: Ne dērsin ki yēdi endāmuñ aģa(10)rurdu. Eyitdi: Huďāvendi yād ēderem, ve Allāh dērem ve eyitdüm: Bir kimse ki Huďā(11)vendi yād ētse cümle endāmı siyāhı sepīd olurmuş. Eyitdi: Ėy selīmü'l-ķalb! (12) Bir kimse anı yād ētse gönli sepīd olur, eger endāmı siyāh [u] sepīd olsa ta'accüb (13) ēdersin.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ḥaḫḫı yād ét hemīşe ey dervīş
Tā ki zāyil ola ḫasāvet-i (14) dil

Ağarup yüzi iki ‘ālemde
Göresin nicedür ṭarāvet-i dil
Ḥikāyet (15)

Ol merdān-ı ṭarīḫ-i Ḥaḫḫuñ ser-efrāzı ya‘nī Yūsuf bin el-Ḥüseyn er-Rāzī (16)
165b -rahmetu’llāh- ‘Abdu’llāh-ı Mübārekden rivāyet eder ki bir vaḫt Mısr şehrine (1)
gitdüm, vardum, bīmāristān ḫapusına uğradum, anda bir ğulāmcık gördüm, ayağına
bend (2) urmışlar ve boynına zencīr. İraḫdan beni görüp çağırdı ki ey Ḥorasānī, berī
(3) gel. Üzerine vardum. Eyitdi: ‘Abdu’llāh-ı Mübārek-i Mervezī⁵⁷⁹ misin? Ben
ta‘accüb edüp (4) eyitdüm: Hergiz beni görmedüñ, adımı neden bildüñ? Eyitdi: Çün
seḫergāh ṭurasın, (5) benden bir ḫaber dostına yetiştür ki bu ğulāmek-i siyāh eydür ki
beni ḫanümāndan ḫo(6)parduñ ve aḫribādan ve eḫibbādan cüdā kılduñ, ḫullıḫ
zilletinde esīr étdüñ ve baña (7) dīvānelik adın ṭaḫup elüme ve ayağuma bend ü zencīr
eyledüñ ve bu dükeli işi (8) baña anuñçün étdüñ ki ben lisānumdan şādır oldı ki ben
seni severem. ‘İzzetüñ (9) ḫaḫḫıçün ki eger seb‘-i semevātı demir ḫalka edüp ḫulḫuma
geçüresin her dem (10) hezār-yār sevgüm ziyāde ola dünyāda zinde olduḫça.

Ḳıṭ‘a
[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]
Eyledüñ çünki Ḥaḫḫa (11) da‘vī-yi ḫūb
Götür imdi ölince bārın anuñ

Ki bu bārı götürmedi yēr ve gök (12)
Götüren buldı i‘tibārın anuñ

Yār cevrenden étme ğayra gile
Ki sañadur vefāsı (13) yarın anuñ

Bābü’l-‘İşrüne: Der-Ḥikāyāt-ı Dervīşān ve Kerāmāt-ı (14) İşān
Ḥikāyet

⁵⁷⁹ Yazma metinde “مرغزي” şeklinde yazılmıştır.

Haberde gelmişdür ki bir gün Hâzret-i Resûl -şalla'llâhu 'aleyhi (15) ve sellem- evde otururdu, bir sâ'il gördi, geldi ve eyitdi: Yâ Resûla'llâh! Bir (16) **166a** dervîş kişiyem, be-gâyet der-mândeyem ve ehl-i 'iyâlem ve fakîr-hâlem. Hâk Te'âlâ vër(1)düğinden bir nesne vër ve baña 'inâyet eyle. Hâzret-i Resûl -şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- (2) 'Âyişe-i Şiddîkaya -radîya'llâhu 'anhâ- eyitdi: Evde hîç nesne var mı ki bu dervîşe (3) vërevüz ve anı nevmîd döndürmeyevüz. Hâzret-i 'Âyişe -radîya'llâhu 'anhâ- yerinden (4) tûrdı, evüñ için kûşe-be-kûşe geşt êtdi, gördi, hîç nesne bulmadı (5) yaşdan ve kûrudan ki ol dervîşe vërelerdi. Yine gelüp eyitdi: Yâ Resûl(6)a'llâh! Evüñ içinde hep gördüm hîç nesne bulmadum ki bu dervîşe vërem. (7) Hâzret-i Resûl -şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- eyitdi: Êy dervîş! Şimdi ki hîç nesne (8) bulunmadı, ma'zur tut, bir vâktde dağı gelesin ola ki senüñçün feth-i (9) fütüh hâşıl ola, saña bir ihsân edem vâşıl ola. Ol sâyil ilhâh edüp (10) eyitdi: Yâ ebâ'l-ervâh! 'Iyâlüm müterak্কıblardur ol intizâr-ile ki şimdi anlaruñ katına (11) bir nesne ile dem, êyü degüldür ki nübüvvet hanedânından böyle tehî-dest, ma'zur gërü (12) dönem. Hâzret-i Resûl -'aleyhi's-selâm- eyitdi: 'Âyişe -radîya'llâhu 'anhâ- evi bir kerre (13) dağı gör. Hâzret-i 'Âyişe -radîya'llâhu 'anhâ- bir kerre dağı evi geşt eyledi, hîç (14) nesne bulmadı illâ bir hûrmâ çekirdegi. gelüp eyitdi: Yâ Resûla'llâh! Ol Hûdâ (15) 'izzeti hâkқыçün ki saña nübüvvet hil'atini gëyürdi, bu hûrmâ çekirdegi elüme girdi, (16) **166b** hîç gayrı nesne bulmadum dëyü vërdi. Ol sâ'il aldı, döndi, evine geldi, (1) 'iyâli eyitdi: Hîç nesne getürdüñ mi? Êy 'avrat! Seyyidüñ evi evlâdur bizüm evümüzden. (2) Anda hîç nesne bulunmadı bir hûrmâ çekirdeginden gayrı, anı dağı baña vërdiler, (3) uşda getürdüm. 'Iyâli çün bunı eşitdiler, ağladılar, gâyet açlıklarından tākātleri (4) tāk olup ol hûrmâ çekirdeğini aldılar, ağızlarına koyup emdiler. Hâk Te'âlâ anlaruñ (5) ağızlarına nebât çeşmesin akıtdı, içüp hayât buldılar, karınları dağı toydı. (6) Andan sonra ol hûrmâ çekirdeğini sarây-ı Seyyiddendür dëyüp teberrüken bir pākîze beze bağladı(7)lar ve şakladılar, yarındası kuşlık vâkti olıcağ er eyitdi: Êy 'avrat! Biz yine (8) acıkduk bir feth-i fütüh olmadı, ol çekirdegi getür, dünki gibi Hâk Te'âlâ andan (9) bize toklık vëre. 'Avrat vardı, ol bezi getürdi, açdılar, gördiler, ol hûrmâ (10) çekirdegi gevher-i tâbdâr olmuş ki anuñ şu'lesinden der ü dîvâr rûşen (11) oldu. Ta'accüb edüp kaldılar, eri bāzāra ile düp cevher-furüşlara (12) gösterdiler, altmış biñ aqçe kıymet kodılar.

Kıt'a

[Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün]

Ƙapuñdan sā'ili redd étme (13) maħrūm

Eline bārī vēr bir zerre deñlü

Vērür dünyā ƙadar yarın aña Hāƙ (14)

Bugün her kim vērür bir tere deñlü

Hikāyet

Dervīşler t̄āyifesinden bir civānmerd (15) var-idi, ġāyetde muşlih u pārsā vü şūrīde-hāl ü fāriġü'l-bāl kişi idi (16) **167a** ve rüzgārı müşevveş olmış-idi ve faƙrı nihāyet bulmuş-idi. Bir gün 'ıyāli (1) açlıġından mecāli ƙalmayup elin huşūmete urup eyitdi: Biz bundan ziyāde (2) açlıġa t̄āƙat getüremezüz, eger senüñ şabruñ var-ısa bizüm yokdur. Civānmerd (3) derhāl derd hāşıl édüp mütēhayyir oldı ve eyitdi: Ėy 'avrat! Allāh Te'ālā (4) hāzreti vère ƙudret, ġöñül t̄arlıġın ġösterme, ben varayın, bir iş işleyeyin (5) ve bir cünbīş edeyin, ġendeƙ ƙazayın ve toprak taşıyayın, aƙçe ƙazanayın ve saña getüreyin (6) dēyüp ol ġece aç yatdılar. Yarındası 'ale's-şabāh t̄urdı, bāzāra vardı, (7) ırġadlar içine girüp oturdı ki ırġadlık eyleye. Hālayıƙ-ı şehr geldiler, ırġād (8) t̄alebine, ırġadlar t̄utup işlü işine gitdiler. Bu kişi ƙaldı, bir kimse bunu (9) t̄utmadı, ƙuşlık vaƙtı oldı, ġeçdi, bir kimse buña iltifāt édüp ragbet (10) ġöstermedi. ırġadlar yeri hālī ƙalıcaƙ bu civānmerd nevmīd oldı, yerinden (11) t̄urdı, evinden yaña mütēveccih oldı, maħzūn-ı ser-nigün. Ammā evine varmaƙ dilemez. (12) Ol cihetden ki 'avratınuñ dilinden ve huşūmetinden. Eve yaƙın varıcaƙ (13) döndi, şehrden t̄aşra ƙıƙdı, beyābāna ƙadem ƙoyup revāne oldı, deşt (14) içinde ġeşt édüp giderken bir çeşme ġördi, vardı, andan āb-dest (15) aldı ve t̄urdı anda. Ol gün aħşām dek namāz ƙıldı ve Ƙurān okıdı ve tesbīh (16) **167b** ġeçürdi, tehlīl eyledi. Çün aħşām namāzı vaƙtı érdi ƙorƙaraƙ yine evinüñ (1) ƙapusına geldi, ġirdi ve 'avratı mütēraƙƙıb idi ki şimdi er ġelüp bir nesne getüre. (2) Er içeri giricek 'avrat eyitdi: Ėy yār! Ne işledüñ ve ne cünbīş eyledüñ ve ne (3) ġetürdüñ? Er eyitdi: Ėy 'avrat! ġitdüm, vardum ve aħşām dek işledüm, ƙuşlıƙdan (4) soñra işe başladum idi. Ol iş işledüġüm kişi eyitdi: Bugünki hāƙƙuñ (5) azacık aƙçe olur, ġel yarın daħı işle, iki ġünlük hāƙƙını bir uġurdan vèrem (6) dèdi. 'Avrat çün bir nesne ġörmedi, yine huşūmete başladı, er t̄ınmadı, (7) epsem oldı, 'avrat daħı sākin oldı. Ol ġece daħı ikisi aç yatdılar. (8) Yarındası 'ale's-şabāh ırġadlar yerine vardı, ƙuşlık vaƙtı oldı, yine bunu (9) bir kimse bunu ırġadlıġa t̄utmadı,

turdu, yine ol çeşmeye vardı. Ol gün (10) ahşām dek ‘ibādet eyledi, yine korkarak evine geldi. ‘Avrat eyledi n’eyledün? (11) Er eyitdi: Êy ‘avrat! İşin işledüğüm kişi gāyet kerīmdür, andan haqqum istemege (12) hayā êtdüm, inşa’a’llāh yarın gelem, alam dēdüm. ‘Avrat eyitdi: Yarın ki haqquñ (13) alasın ve bir nesne getüresin ve eger getürmezseñ be-her hāl ben senüñle olmazam (14) ve ayrıluram. Ol gēce gine aç yatdılar. Yarındası ‘ale’ş-şabāh ‘avrat erine (15) bir enbān vērđi ve eyitdi: Ol kişiden ki haqqunı alasın dañı un şatun alup (16) **168a** bu enbāna qoyasın, getüresin, er enbānı alup gitdi, yine ırğad yērine yētdi, (1) yine kimse iltifāt etmeyicek yine turdu, ol çeşmeye vardı, ‘ibādete meşğul (2) oldu, ahşām namāzından soñra yine evine müteveccih oldu ve eyitdi: Bu gēce dañı (3) ne bahāne êdem dēyü enbāna kum koydı ve eve getürdi, kapu ardında qodı ve ‘avratı (4) dilinden korkup kaşd êtdi ki eve girmeye, dōne, gērü gide. Yine gāyret êdüp (5) ayağın qodı, içerü girdi, meşāmmına ‘ud u misk rāyihası girdi (6) ve kendü ile fikr êtdi ki êy ‘aceb! Bu rāyiha neden idi ki dērken ‘avratı taşra (7) qarşu geldi, revān u handān. Er eyitdi: Êy ‘avrat! ne haber bu misk rāyihası (8) nedür? ‘Avrat eyitdi: Êy civānmerd! Gel saña hikāyeti dēyem. Sen dēdün idi ki (9) ol iş işledüğüm, hūb-şiyem kesīdür ve kerīmdür, rāst dēmişsin, hem eyle (10) imiş evde oturmuşdum, bir kimse kapu kaqdı, kapuya vardum, gördüm bir boz atlu (11) kişi yeşil kaftānlar gēymiş. Kimsin? Dēdüm. Eyitdi: Beni ol göndermişdür ki (12) senüñ erün üç gündür ki anuñ işin işler dēyüp elüme bir tabağ vērđi (13) ve aña dē ki işin işledüğün kişi eydür ki işin ziyāde eylesün tā biz dañı (14) anuñ haqqını ziyāde êdelüm. Tabağ içinde elli dīnār gördüm ve bu būy-ı hoş (15) ol dīnārlardan gelür ve her dīnāruñ üzerinde bir gevher-i şeb-çerāğ. Bu keremi göricek (16) **168b** giryān oldum ve eyitdüm: Êy ‘avrat! Senden pinhān idüm ol kişinün ki işin (1) işledüm, ol mañlūk degüldür, Hālīkdur ve yēdi zemīn ü āsumānuñ melikidür, ammā senün (2) korkuñdan bahāne eyledüm ve ol enbānı rīk-i beyābānī ile taldurdum ve senün dilünñden (3) kaçup kapu ardında qodum. Var anı getür, yēre dök, enbāna dīnār koyalum ve bir (4) gizlü yēre koyalum. ‘Avrat vardı, anı ya’nī enbānı getürdi yēre dökdi, nazar (5) êtdüm, gördüm ol koyduğum kum kamu incü olmuş.

Kıt’a

[Fā’ilātün/Fā’ilātün/Fā’ilün]

Hizmet etseñ bir fakīre (6) êy gānī

Hizmetün deñlü saña müzdün vērür

Lîk Hakkâ hizmet êtseñ lâ-cerem (7)

Bî- 'aded pādāş aña müzdüñ vèrür

Hikāyet

Başrada bir şeyh var-idi, hemîşe (8) ğamgîn ü hâzîn, giryân u zâr-idi ve hergiz bir kimse anı hândân u şādân gör(9)mezdi. Bir gün eyitdiler: Êy şeyh! Saña ne vâkı' olmuşdur ki hemîşe ğamgîn (10) ve hâzîn ü giryân u enîn olursın. Eyitdi: Bir gün nādānlıġla Allāh -Te'ālā Celle (11) ve 'Alā- velîlerinden bir velîye inşâf eylemeyüp istihfâf êtdüm. Havf êderem ki (12) kıyâmet güninde Hâk -Te'ālā Celle Celâlûhu- baña 'ukûbet eyleye. Eyitdiler: Nice? Eyitdi: (13) Bir zamānda evde Zeyd nām bir ırġād var-idi zâhir ile ve bâtında āgeh, pārsā (14) bir gedā idi, ammā 'ālem-i ma'nāda pādīşāh idi. Bir vâkt baña kaşd-ı Hicāz düşdi, (15) maħmili ve esbābumı müheyyā êdüp şehrden çıkdum, akrabādan ve eħibbādan ve sâ'ir (16) **169a** nāsdan beni gönderi çıkdılar. Çün bir menzil gitdüm, yārānı ve sâ'ir merdümānı (1) yine şehre döndürdüm. Zeyd dönmedi ve eyitdi: Senüñle bir menzil daħı gideyüm. (2) Eyitdüm: Hoş. Çün bir menzil daħı gitdüm. Zeyde eyitdüm: Gêrû dön. Eyitdi: Baña (3) daħı kaşd-ı Hicāz düşdi. Ben eyitdüm: Nafaķañ yok ve merkebüñ yok, nice êdersin? (4) Çok söyledüm ve cehd eyledüm, döndüremedüm. Baña eyitdi: Êy h'āce! Ol kimse ki (5) seni zād u rāhlüñ iledür beni daħı zād u rāhlesiz iledebilür. Anuñ sözinden (6) baña ğāzab müstevlî oldı, ol velî idügin bilmeyüp aña: Behey eyle, dèdüm sözüme (7) uymaduġı içün ve yolda daħı hîç añmadum ta'āmdan ve şarābdan. Çünki Mekkeye (8) vardum, hacceyledüm ve Medīne-i Münevvereye kaşd êdüp Mekke-i Müşerrefeden - şerrefehā(9)ā'llāhu te'ālā- taşra çıkdum. Evvel ki menzile ki varup indüm, køndum ve hem-şehrüm olan (10) hācîlar benüm haymeme geldiler ve anlaruñla kelimāt êderken gördüm, Zeyd hayme kâpusından (11) içêrû girdi, selām vèrdi daħı oturdı, ben laţîfe yüzinden aña eyitdüm: (12) Hā êy Zeyd! Haccêtdüñ mi? Eyitdi: Êtdüm. Ben eyitdüm: Tavāf eyledüñ mi? Eyitdi: Eyledüm ve (13) ben eyitdüm: Berāt alduñ mı? Eyitdi: Berāt n'olur? Ben eyitdüm: Her kim haccêtse aña (14) bir berāt vèrürler ki bu kişı haccêtdi, gitdi daħı bir kimse aña kıyl u kāl êdemez. (15) Ben anuñla laţîfe eyledüm, ol tahkîķ şanup eyitdi: Ol berātı n'eylersin? Ben (16) **169b** eyitdüm: Kaçan ki bir hācî ôlse anı üzerine kôrlar, kıyâmete degin tûrur, eger aña (1) Mâlik cehenneme ilete, ol berātı gösterür, Mâlik anı göricek andan elin çeker (2) ve kôr gider. Miskîn Zeyd ğamgîn olup eyitdi: Êy h'āce! Şöyle mi şanur(3)sın ki ġanîlere vèreler ve fakîrlere vèrmeyeler.

Ben fakîr olduğumçün mi vèrmediler (4) dèyüp tırdı, gitdi dağı anı görmedüm. Çün Medîne-i Münevvereye vardum, (5) Türbe-i Mükerre-me-yi Resûli -şerrefehâ'llâh- ziyâret eyledüm. Bir gün haymemde oturur(6)dum, gördüm. Zeyd haymeden içerü girdi toza müstağrak u ğark-ı 'arak. Eyitdüm: (7) Hâ ey Zeyd! Ne yèrden gelürsin? Eyitdi: Mekke-i Mükerremeden gelürem. Ben eyitdüm: (8) Niçün bizümle çıkmaduñ? Eyitdi: Ben berât talebine gèrü vardum, berâtum aldum, (9) geldüm, işte getürdüm. Ben eyitdüm: Kani? Elin cîbine şokup bir nesne çıkardı, (10) gördüm gül varakına beñzer ter ü taze. Üzerine yeşil hatt-ıla yazılmış ki *Hazā berā'etün* (11) *mina'llāhi te'ālā li Zeydi mine'n-nār*⁵⁸⁰ Çün anı gördüm havf êtdüm ve kendümden (12) gitdüm. Çün yine kendüme geldüm ve eyitdüm: Ey Zeyd! Nice eyledüñ, bu berâtı saña (13) kim vèrdi? Eyitdi: Gèrü döndüm. Mekke-i Müşerre-fe -şerrefehâ'llâh- vardum. (14) Hâcılar hep dönmişler, Mekke-i Mükerre-me hālî olmuş. Harama girdüm ve eyitdüm: Bâr-ı (15) Hudâyâ! Maḥlūkāt dergâhında şöyle olur ki ğanîler fakîrlere üzerine faẓl (16) **170a** korlar, ğanîlere ḥil'at vèrürler ve fakîrlere nesne vèrmezler. Bildüm ki senüñ (1) dergehüñde dağı eyle imiş ki ğanîlere berât vèürsin ve fakîrlere vèrmezsin (2) dağı eyitdüm: 'İzzetüñ ve 'azametüñ ḥaqqı içün senüñ dergāhuñdan kademî kaldurmazam tã (3) berâtumı elüme vèrmeyince ğanîlere vèrdüğüñ gibi. Andan sonra başumı āstāneye kodum (4) tã baña uyhu ğalebe eyledi. Uyurdum, sem'üme bir āvâz girdi ki *Yā Zeyd hāzā'l-berātu ve ırci*!⁵⁸¹ (5) Gözüm açdum, gördüm. Ka'be dīvārından bir el çıkmış ve bu berâtı parmakları arasından (6) aldum, geldüm. Şimdi ey ḥ'âce, bu benüm berâtumı ol senüñ berātuñla şakla. Kaçan kim ölem (7) elüme vèresin. Ḥ'âce eydür: Zeydden bu haberi eşidicek giryân oldum ve (8) yèdi endāmum berg-i ḥazān-ı lerzān oldum, gördüm, yüzüme ve gözüme sürdüm ve bir (9) pākîze beze dürdüm, götürdüm, Başraya yetürdüm, bir ḥoḳḳaya koydum ve ḥoḳḳayı dağı (10) bir şanduka koydum ve şanduka mühr urdum ve ğāh ğāh şandukdan çıkarup yüzüme (11) ve gözüme sürüp yine şanduka koyardum. Bir nice müddetden sonra ben bir yère (12) gitmiş idüm. Zeyd dünyādan āḥirete naḳl eylemiş, ben gelmeden defn êtmışler. (13) Ğāyetde ḥazîn olup ğangîn düşdüm, bî-hisāb gözlerümden seyl-āb aḳıdup (14) zārlıklar eyledüm anuñ- içün ki aña çok cefālar eylemiş idüm ve Mekke-i Müşerre-fe -şerrefehâ'(15)llâh-

⁵⁸⁰ Bu, Allah'tan Zeyd için ateşten kurtuluş vesikasıdır.

⁵⁸¹ Ey Zeyd! Bu senin beratındır, al git.

yolında görüp gözetmemiş idüm ve aña haķāret göziyle nazār étmiş-idüm. (16) **170b**
Ba‘d-ez-ān ol berātı yāduma geldi, tırdum şanduka vardum, gördüm, mühr (1) yerinde
turur, hıç kimse degmemiş. Şandukı açdum, berātı bulmadum, bu kerre guşsa (2) guşsa
üzre ziyāde oldu. Ol gece vāķı‘ada gördüm. Cennet içinde bir bölük (3) hūrī, cenneti
münevver étmiş, yüzlerinüñ nūrı. Turur ellerinde la‘lden bir tabaķ (4) ve üzerlerinde
yāķūtdan tabaķlar tutarlar. Nazār étdüm. Zeydi gördüm. Bir zebercedden (5) taht üzre
oturur, başında nūrdan bir tāc, ve arkasında nūrdan hulleler. (6) Yakın vērüp selām
vêrdüm, selāmum alup eyitdi: Êy h‘āce! Benüm berātumı ferāmūş (7) étdünse ve baña
vêrmedünse ol kimse ki anı vêrmişdür ferāmūş eylemedi, vêrdi, (8) uşda elümde gör
dedi, gördüm ol baña vêrdügi berāt elinde hayrān oldum (9).

Qıţ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Qa‘be-i dilde eyle Haķķa niyāz

Ki saña da vêre berāt-ı necāt

Olasın (10) taht-ı baht şāh-ı melik

Bendeñ ola mül(ü)k ola cennāt

Hikāyet

Ol gönüller (11) āsumānınuñ mihri ya‘nī Zünnün-ı Mısrī -rahmetu’llāh- eydür:
Bir vaķt bir gemiye (12) girdüm ki deryādan Mekkeye gidem. İttifāķ, girdüğüm
gemide mälları bī-pāyān (13) bāzergān çoğ-ıdı, her nev‘den eksügi yoğ-ıdı. Anlardan
birisinüñ bī-şumār (14) incüsi var-ıdı. Nā-gāh bir incüsi ğāyīb oldu, ğazaba gelüp
buyurdi: (15) Her kişinüñ cībin aradılar ki ‘aybın bulalar. Bizümle gemide bir derviş
dağı var-ıdı (16) **171a** delķ ğeyerdi, haķķ yüzüm görmesün dèyü başın yaķasına çeküp
geminüñ bir (1) yaķasına geçüp oturmışdı. Gemi ehli dükeli éttifāķ étdiler ki andan
ğayırda (2) degüldür. Ben tırdum ķatına vardum ve eyitdüm: Bil ve āġāh olġıl ki bir
incü ğāyīb (3) olmuş ve dükeli haķķ şol delķ-puş dervişdedür dèyü ittifāķ étdiler. (4)
Eyitdi: Baña mı? Eyitdüm: Belī. Hemān dem yüzün āsumāna ve özin Yezdāna tutup
(5) eyitdi: Bār-ı Huđāyā! Göre tırursın ve eşide tırursın. Henüz söz tamām (6)
olmadan geminüñ etrāfında derün-ı deryādan balıķlar bī-şumār başların izhār (7)
eylediler ve her birinüñ aġzında bir incü. Bu derviş gemiden aşıġa deñize egilüp (8)

birinüñ ağızından bir incü aldı ve da'vî issine vèrdi dahı kendü gemiden taşra (9)
deryāya indi ve şu üzerinden yürüdi, gitdi, gözümdeñ özin gāyib ètdi (10).

Қыт'а

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Keşt-i tende gāflet⁵⁸² incüsin

Nāgehānī yètürse h'āce-i cān (11)

Baħr-i dilden aña vèr incüsin

Çü Hız(ı)r sen de ol şu üzre revān

Hikāyet (12)

Bir zamānda bir mekānda bir şālīh dervīşüñ bir 'avratı var-idi, gāyet (13)
perhīzkār-idi ve dīndār-idi. Ammā nihāyet mertebede faķīrlar idi. (14) Hattā üç gün üç
gece oldu ki ağızlarına bir lokma koymadılar. Üçünci (15) gün dervīş eyitdi: Bugün üç
gündür ki evümüzden tütün çıkmamışdur, (16) **171b** gerekmez hem-sāyelerimizüñ
göñli ve göñülleri bizüm sebebümüzle meşgūl olalar. Ey (1) 'avrat! Var fır[ū]nda bir
āteş yak tā evümüzden tütün çıksın, hem-civārlarumuz<ı> bizi (2) etmek pişürür
şansunlar. 'Avrat tırdı, vardı, bir miqdār hār u hāşāk cem' (3) edüp getürdi, yakdı.
Çün evden hevāya tütün çıkdı, hem-civārlarından birisi (4) bu tütünü görüp od isteyü
geldi. Ev issi dahı var al dedı, vardı ki od ala, gör(5)di fırūnuñ içi etmek-ile tolmış ve
bişmek mertebesin bulmış. Çağırdı ki ey koñşu, (6) etmegüñ bişmiş, sen anda niye
turursın. 'Avrat bu sözi çün eşitdi, (7) yerinden tırdı, geldi, gördi, fırūn ağzına dek
toptolu. Etmek tamām bişmiş, (8) birisin çıkarup eline aldı, segürdüp erine geldi,
düyüvèrdi ve eyitdi: Ne 'aceb? (9) Er eyitdi: Ne 'aceblersin? Hāķ -Celle ve 'Alā-
hāzretlerinüñ kudretinden düyüp yemege (10) başladı. Üç gün idi ki hīç nesne yemiş
degüllerdı. Ol etmegi şeker gibi (11) yüyüp Hūdāya şükürler ètdiler. 'Avrat eyitdi: Ey
er! Hāķ Te'ālā katında saña bu (12) maħaldür ve du'añ müstecābdur, niçün du'a
kılmazsun tā ki ben dünyā mālından bir (13) miqdār māl vère bize dahı iktidār gelüp
hōş-hāl olavüz, māh u sāl geçürüp (14) hāķdan fāriğü'l-bāl olavüz ve Hāķ -Te'ālā
Celle ve 'Alā- hāzretlerinüñ emr-i şerīflerine imtişāl (15) edüp ricāl-i Hāķ gitdügi yola
gidüp anlaruñ gibi a'māl èdevüz. Er eyitdi: Ey 'avrat! (16) **172a** Gerek olduğımı Hāķ

⁵⁸² Yazma metinde “غفلت” şeklinde yazılmıştır.

Te ‘ālā hOd bize vèriřurur fuzũllık mı èdelũm? ‘Avrat (1) ilhāh èdũp eydũrdi. Er eyitdi: Hoř. ‘Avrat bir zamān başın yere şodı, (2) uyudı. Er yerinden řurđı āb-dest aldı ve namāza řũrũ eyledi. řũn (3) namāzdan fāriğ oldu, el getũrũp eyitdi: Bār-ı Hũdāyā! Sen dũkeli hāłđan (4) a‘lemsin, bilũrsin ki benũm gũnlũmde ārzũ-yı dũnyā yokdur ammā ‘avratum şomaz (5) ve senũñ luřfuñ řokđur, anũñ murādın hāřıl eyle ve maķřũdına vāřıl kıl. (6) Dērken hemān dem õñũndeki dĩvār bi-fermān-ı Hāķ iki řaķ olup bir er zāhir (7) oldu, kefinde bir girānmāye gevher aña řunivērdi. řũyle ki ol gevherũñ nũrından (8) evũñ iřin rũřen eyledi. Er elin uzadup aldı, el yine şekildi. Dĩvār bũtũn (9) oldu, er geldi ‘avratũñ ayağına yapışup uyşusından uyardı ve eyitdi: řur, (10) imdi uřda diledũğũñ māl. ‘Avrat eyitdi: Ėy civānmerd! Niřũn beni uyşudan (11) uyarmaduñ ki bir ‘aceb dũř gũre şururdum. Er eyitdi: Ne gũre řururduñ? ‘Avrat (12) eyitdi: řũyle gũrdũm ki beni cennete iletdiler, anda bir kũřk gũrdũm incũden (13) ve kũngũreleri gevherden. řũyle ki ben diledũğũm gibi ve anũñ ardında bir kũřk dağı (14) var, andan a‘lā vũ evlā vũ ebhā vũ aşsen. Eyitdũm ki bu kũřk kimũndũr, eyitdiler: Senũndũr (15) ve anũñ, bir kũřk erũñũndũr ve benũm kũřkũmũñ bir kũngũresi gāyib oldu ve anũñ yeri (16) **172b** hālĩ kaldı, ziřt gũrindi ve endĩře èdũp eyitdũm: Ėy hayfā! Bu kũngũre yerinde (1) olaydı, ol kũřk nazĩr olunmazdı. Āhir gũnlũm şikest olup şordum ki ol (2) kũngũre niřũn yerinden gā’ib oldu? Eyitdiler: Ol, dũnyā şaleb ètdi aña gũnderdik, gitdi. (3) Her kim dũnyāda bir nesne dilese cennetdeki hişşesinden naķř eylerũz. Ben bu sũzde (4) iken sen beni uyarduñ. Er eyitdi: Uřda ol kũngũre, ‘avrat gũrũp eyitdi: (5) Dilerem ki bir du‘ā èdesin tā bu kũngũre yine yerine vara ki ol kũřk bunsız (6) ziřt gũrinũr, ben bu dervĩřligi şekerem ve revā gũrũrem ki benũm kũřkũm anda (7) tamām ola, nāķıř olmaya. Er el getũrũp eyitdi: Bār-ı Hũdāyā! Bile şurursın (8) ve gũre şurursın ki benũm zamĩrũmde olanı bilũrsin. Kendũ taķdĩrũñle bu gevheri (9) yine yerine yetiřdũresin. Hemān dem yine dĩvār iki řaķķ olup bir el bi-fer(10)mān-ı Hāķ zāhir oldu ve ol gevher-i bāhiri bu dervĩřũñ elinden aldı dağı (11) nā-bedĩd oldu, anlar dağı řalāhiyyetlerin arturđı.

ķıř’a

[Fe‘ilātũn/Mefā‘ilũn/Fe‘ilũn]

Māl-ı dũnyādan el şek (12) Ėy dervĩř

Tā ki hālũñ hoş ola ‘uķbāda

Bunda māl issi olanuñ anda (13)

Naķş olur māl[1] ey kişı zāde

Hikāyet

Ol erenler dilārāsınuñ ya'nī şeyh (14) Bāyezīd-i Bisāmīnūñ 'ādeti hemīşe ol idi ki cennetūñ hālını bilüp elinde (15) olunca dünyā mālını dervīşlere şadaķa eylerdi nafaķa edinsinler çün. Eger bir nesne(16)173asi olmasa ğayrılardan deyn alup ederdı. Bir vaķt yine deyne girüp dervīşlere (1) nafaķa etti. Bir niçe müddet geçdi, hıķbir yerden feth-i fütūh olmadı, deyni çok (2) edindi, bir rivāyetde yigirm[i] biñ aķçe deyne girdi ve bir rivāyetde yedi yüz (3) dīnār deyne girdi, bundan gönline be-ġāyet ğam müstevlī olup ittifāk, bi-ķudret-i (4) Hāllāk haste olup mecālī kalmayup döşege düşdi, şāhib-firāş oldu, (5) vefātı bīmārlıġı idi. Birķaķ gün yatdı, hālī d[ī]gergün oldu, be-ġāyet zebūn (6) oldu ve hālet-i mevt belürdi. Deyn edindüġi kimseler geldiler. Bāyezīdūñ (7) evine ihāta edüp Bāyezīdūñ hālī nedür ve maķālī nicedür, dediler, eyitdiler: Şimdi (8) kendüzin bilür ammā zamān zamān kendüzin bilmez olur. Bunlar bu kelimātda iken (9) şākirdlerinden birisi vardı. Bāyezīdūñ -raġmetu'llāh- kulaġına eyitdi: Ey (10) şeyh! Deyn edindüġüñ kimseler geldiler, evüñ kapusına cem' oldılar ve senüñ (11) hālūñ bir dürlü oldu. Nice edelüm ve ne yüzden bu kāra çāre kılalum? (12) H'āce Bāyezīd ağladı ve eyitdi: İlahī! Borçlular ki cem' oldu, benüm üzerüme (13) aķçe şāhibleri daķı gelmişlerdür ki benden haķların taleb ederler, ben daķı (14) senden taleb eylerem. Ben anlaruñ içinde iken gönülleri emīn idi ve dilleri sākin. (15) Zīrā ben anlaruñ elinde rehn idüm. Şimdi vaķt geldi ki bu rehn anlaruñ ellerinden gider, (16) 173b yer altına girür ve saña sezā degüldür ki anlaruñ haķları degmeden ellerinden rehnlerin (1) alasin 'izzetūñ ve 'azametūñ haķķıçün benüm cānum alma anlaruñ haķķı degmeyince. Henüz (2) bu du'ā tamām olmadan kapu kaķıldı. Şākirdleri eydür: Taşra çıķduķ, gördük bir (3) atlu gürbüz kişı ki hergiz anı görmiş degüldük. Eyitdi: Kānı Bāyezīdden haķ (4) isteyenler söyleñ, taşra gelsinler, haķların alsunlar. Hemān dem şehre āvāze aldı ki (5) Bāyezīdūñ borçların vērürler, haķların taleb eyleyenler geldiler, haķların aldılar. Çün (6) Bāyezīd tamām edā olındı. Hemān dem Bāyezīd daķı fermān buldı dēyü nidā olındı, (7) cem'ī-i hālāyık-ı şehir, saġır ü kebīr, emīr ü vezīr, ġanī vü faķīr cem' olup yudılar ve (8) namāzın kıilup defn etdiler ve perīşān olup meķānlarına gitdiler. Ol gece mürīd(9)lerinden birisi ol serveri vāķı'ada görüp eyitdi: *Mā yef'alu'llāhu bike* (10) *yā*

şeyh.⁵⁸³ cevāb vèrdi ki Hāḡ -Sübḡānehu ve Te‘ālā- baña her ne eylediye kendüye (11) lāyıkın eyledi ve baña gereken ètdi ammā ‘itāb èdüp ḡitāb eyledi ki Bāyezīd (12) deyne girdüñ ve beni boyun vèrdüñ. Niçün cemī‘-i dünyā mālını deyn èdinmedüñ (13) ki tā göreydüñ sen ve ḡalk senden şoñra nice edā èdem.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Borc ḡarc (14) olsa fī-sebīli’llāh

Cānib-i Hāḡdan ol edā olunur

Ġam yème sen anuñ-içün (15) èy dervīş

Gerçi kim bir zamān ḡazā olunur

Ḥikāyet

Ol baḡr-ı kân-ı kereme ya‘nī (16) **174a** İbrāhīm-i Edheme -raḡmetu’llāh- bir vaḡt ḡaber vèrdiler ki Ḥorāsānda ḡışmlaruñdan (1) biri āḡirete naḡl eyledi ve andan nice biñ dīnār ḡaldı ḡelāl. Senden ḡayrı (2) bir kimse vāriş yok. İbrāhīm ḡaşd ètdi ki Ḥorāsāna gide ve ol māl-ı ḡelālī (3) ala ve bir vecche şarf ède. Ṭurdı gitdi, yol ortasında bir göl kenārına (4) yètdi, naḡar ètdi bir ḡuşḡuḡaz gördi gözleri yok, bir taş üzerinde (5) oturmuş ṭurur. Bir zamāndan şoñra şu içinde taşra ḡıḡdı aḡzında bir (6) ḡurtḡuḡaz, ḡalḡayı ḡalḡayı bu ḡuşḡuḡazuñ ḡatına geldi, ḡuşḡuḡaz aḡzın açdı (7) ḡurbaḡa aḡzındaḡı ḡurtḡuḡazı ḡuşḡuḡazuñ aḡzına bıraḡdı, şuya düşdi. (8) İbrāhīm -raḡmetu’llāh- ta‘accüb èdüp yoldaşına eyitdi: Bu ḡuşḡuḡazuñ gözleri yok (9) ve bu za‘iflikle ki buña ol Rezzāḡ-ı tüvānā bī-zaḡmet ni‘met yetiştürür ḡurbaḡa (10) aḡzından. Ol yèrden ḡeçdiler, gitdiler ve ol mīrās mālını ḡodı ve gitdi, ḡālīni (11) gördi, beyābāna revāne oldu. Bir iki gün gitdi, āb-dest ḡāceti oldu, (12) nāḡehān bir cāḡ gördi üzerine vardı, ḡoḡasını aşıḡa şarkıtdı ki şu (13) ḡıḡara. Yuḡaru çekdi, ḡıḡardı, gördi, ḡoḡa ṭoṭṭolu gümüş. İbrāhīm endīşe (14) eyledi ki ben şu istedüm, gümüş istemedüm dèyüp ḡoḡayı ḡuyu içine başı aşıḡa (15) eyledi, dökdi ve ḡoḡayı yine ḡuyu içine şarkıtdı, ḡıḡardı, gördi, ḡoḡa ṭolu (16) **174b** ḡızıl altun, dūkelisi ca‘ferī dīnār, anı daḡı ḡuyu içine nigūsār èdüp eyitdi: (1) Ben āb-ı ḡoş-ḡüvār isterin ne dīnār dèyüp çekdi, ḡıḡardı, gördi, ḡoḡa

⁵⁸³ Ey şeyh! Allah sana ne eyledi?

to(2)p̄tolu incü vü yāķūt eyitdi: Hūdāyā! Baña şu gerek ki āb-dest alam, sīm ü zeri (3) n'eylerem dēyüp ķodı gitdi.

Ķıı'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Kim ki dūnyādan ictināb ētse

Aña dūnyā hemīşe (4) tālib olur

Ol kişiden nefūr ēder dūnyā

Ki dil ü cāndan aña rāğīb olur (5)

Hikāyet

Ol ķātil-i nef̄s-i sibā'ī ya'nī h'āce 'Abd'ullāh-ı Evzā'ī -rah̄metu'llāh- (6) eydür: Bir gece evümde oturmuşdum, ol gece bayrām gēcesi idi, nā-gāh bir kimse (7) kapu kaķdı, çıķdum gördüm, bir dervīş hem-sāyem var-idi, gāyet şālihler(8)den idi ve ebū'l-benāt idi ya'nī kızcūgazlar atası idi. Eyitdi: Ėy (9) imāmü'l-müslimīn! Baña dermān-dih eyle hemīn kızcūgazlarımı hāndān kıl kim giryānlardur, (10) yarın bayrām olıcaķ ilūñ oğlancuķları yeñice kaftānlar birle ŋonanup (11) şādān olup hırāmān yürirler, bunlar 'uryānlardur, anları görüp giryān o(12)lup hırmān kılurlar, lūtf eyle yerindürme. 'Abdu'llāh eydür: Ol dervīşūñ bu (13) sözün eşidicek döndüm, 'ıyālūme eyitdüm: Oturduķuñ yerden Mekke şevābın (14) keşf ēdeyin dērseñ bu civānmerde ēyülik eyle. 'Avrat eyitdi: Hemān yigirmi (15) beş aķçem vardur, anı daķı yarın bayrāma şaķlaram. Ben eyitdüm: Ėy 'avrat! Bu (16) **175a** hem-civārumuza bir dermānde pīrdür ve kızcūgazlarına esīrdür, hergiz bizden bir nesne (1) daķı istemiş degüldür, ol aķçecuķı aña vēr tā Hāķ Te'ālā aña bedel ni'me'l-bedel (2) 'ıvāz ēde. 'Avrat eyitdi: Fermān senūñ. Ben daķı ol aķçeyi aldum, kapuya geldüm, (3) aña vērdüm, yine eve girdüm, henüz tamām oturmadan kapu kaķıldı, çıķdum, gör(4)düm. Bir kişi ayağuma yapışup ve elüm öpüp eyitdi: Bil ve āgāh ol ki ben senūñ (5) atañuñ āzādsız ķulıyam, bir nice zamāndur ki kaķmışdum, şimdi peşīmān oldum yine (6) geldüm, bu müddet içinde kim gāyib idüm, ırğādlık eylerdüm, yigirmi beş biñ dīnār (7) cem' eyledüm, götürdüm, getir düm, al işte helāl mālūñdur ve ben daķı senūñ ķuluñam. (8) 'Abdu'llāh eydür: Ben daķı dīnārı aldum ve anı āzād eyledüm, ol daķı şād u hurrem olup (9) gitdi, ben daķı şükrler ēdüp eve girdüm. 'Avrata eyitdüm: Gördüñ mi? Yigirmi beş (10) aķçe

vêrdûñ bu gèce yigirmi beş biñ dīnār vêrdi ol Perverdigār. Ben dahı bu (11) kulu āzād eyledüm.

Qıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Ol ki bir aqçe vêrdi dervīşe

Gör ki ol Hālīk-(12)ı cihān èy yār

Bir nefes bir dem ètmeyüp te'hīr

Vêrdi bir aqçesine biñ (13) dīnār

Hikāyet

Benī İsrāyilde bir şahş var-idi ekincilik eylerdi. Bir şabāh (14) tırdı ki çift sürmege gide. 'Avratına eyitdi: Kaçan ki ètmegi pişüresin, (15) kuşluğın getür baña dèyüp gitdi, 'avrat ètmegi pişürdi ve kaşd ètdi ki (16) **175b** götüre. Kapuya bir dervīş geldi, du'ā kıldı. 'Avrat ètmegi alup kesüp bir pāresin (1) dervīşe vêrdi ve bir süd emer oğlancuğı var-idi kucağına aldı, ètmegi dahı (2) getürüp yolda bir nesneye meşğül oldı ve oğlancuğı yere kōdı, nā-gāh bir kurd gelüp (3) oğlancuğı kōpdı, aldı, gitdi, oğlan ağladı, anası eşidüp döndi, baqdı, (4) gördi, oğlancuğı kurduñ ağızında alup gider, feryād eder. Yüzin āsumāna ve özin (5) Yezdāna tutup eyitdi: İlāhī! Benüm oğlancuğımı baña vèr. Dêrken hevā yüzinde bir kuş (6) toğan şeklinde geldi indi bir heybetle ki kurd oğlancuğı yere kōdı dahı (7) kaçdı ve kuş oğlancuğın eñsesinden yapışdı, anası önüne bıraktı (8) andan şoñra zebān⁵⁸⁴-ı faşīhle eyitdi: Bu senüñ oğlancuğın kurd ağızına aldı ki (9) pāre pāre èdüp yeye ammā sen dervīşe vèrdüğün bir pāre ètmek aña māni' ol(10)dı, yèdürmedi dèdi ve pervāz eyledi, 'avrat dahı oğlancuğı eline alup (11) gördi bir kılına zarar gelmemiş Hāk -Te'ālā Celle Şenā' ühu- hāzretine şenā-i bī-pāyān (12) ètdi.

Qıṭ'a

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Kim ki bir pāre nān vère Hāqk çün

Hıfz ède her belādan anı Hāqk (13)

⁵⁸⁴ Yazma metinde “ربان” şeklinde yazılmıştır.

Qılısar āhirin daḥı ma‘mūr

Ėdiser cānını özine eḥaqq

Hikāyet

Bir ‘avratuñ (14) süd emer bir oḡlancuḡı vardı, bir gün bir dervīş ‘avrat geldi, bu oḡlancuḡı (15) qocdı, oḡlancuḡuñ anası daḥı bu oḡlancuḡuñ arqasından gömlegini çıkarup (16) **176a** ol dervīş ‘avrata vèrdi, hemān dem gömlek uçdı ve hevādan indi, (1) oḡlanuñ başı üzerine düşdı, gèyürdi. Şöyle hergiz hīç kimse anuñ gibi (2) görmiş degüldür. Her çend ki ol oḡlan büyürdi, ol gömlek daḥı büyürdi. Oḡlan (3) uzadı, yigit oldı, gömlek daḥı uzadı ve hergiz düḡün tutmadı ve eskimedi (4) ve yumaḡa ḥācet olmadı mādām ki oḡlan kayd-ı ḥayātda oldı bir ḡayrı gömlege (5) daḥı iḥtiyāc olmadı şadaqa berekātında.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Şadaqa redd èder belāları hem (6)

‘Ömrüñi rızquñı ziyāde èder

Žāyi‘ olmaz saña ol āhir-i kār

Birüñe on kadar i‘āde<l> (7) èder

Bābü’l-Ḥādī ve’l-‘İşrüne: Der-Ḥikāyāt-ı Dermādegān ve Feryād-Resīden-i (8) Ḥaqq Te‘ālā Ĩşān Rā

Hikāyet

Bir vaqt bādiyede bir ḥarāmī var-idi, hācīları (9) ve ḡazīleri aldardı. Ol ṭarīkle ki anlara refīk olurdı, çün miyāne-i (10) beyābāna yetişse anları depelerdi, mālların alurdı. Bir gün yine bir civānmerde (11) refīk olup ṭarīk üzre gitdiler, çün miyāne-i beyābāna yètdiler. Hemān bebr-i (12) beyābān şıçradı ve şīr-i jiyān gibi merkebinüñ eñsesine yapışup eyitdi: (13) Tīz aşāḡa in, gör, şol yèrde yatan başları ki qamusın ben depelemişümdür. (14) Ol civānmerd eyitdi: Beni depeledüḡüñden saña ne ḥāşıl olur? Mālumu saña [vèreyin] tek beni (15) şalıvèr, varayın, gideyin. Ḥarāmī eyitdi: Ben bunuñ gibi muḥāṭaralu iş ètmezem (16) **176b** ve bunuñ gibi iş çün böyle gitmezem, evvel seni depelerem mālunuñ ḥod benümdür, (1) civānmerd anuñ elinde ‘āciz qaldı ve eyitdi: Bārī şol kadar mühlet vèr ki (2) Bārī Te‘ālāya iki rek‘at namāz kılayın, ḥarāmī eyitdi: Ḥoş eyle olsun. (3) Civānmerd-i bā-dil-i pūr-derd tekbīr eyledi ve namāza ṭurdı.

Çün namāzdan fāriğ (4) oldu, başın secdeye kōdı ve cānını cānib-i Hākka ısmarladı ve gōñülde (5) eyitdi: Ėy Ėafūr ve Ėy Vedūd! Baña feryād ėriş[di] ki dermāndeyüm ki dermāndelerün (6) feryādına ėrişici sensin. Başımı yēden kaldurdum, ol beyābānuñ bir tarafından bir sūvār (7) görindi, hevā yüzinden uçup gelūr, elinde bir nīze, kaşdı bu ki ura ol (8) hūn-rīze ferāfir-cūdur ve atınuñ dört ayağı sekil ve kendi siper-pūş-ı Hızr-şek[i]l. (9) Beni göricek göziyle berī gel dēyü işāret ėtdi, kātına vardum, nīzesin çevirüp (10) ol hārāmīnün hırkasına urdı, geçürdi, hevāya kaldurdı bıraķdı, zīr ü (11) zeber oldu. Ben anı görüp mütehayyir kaldum ve şād u hurrem olup eyitdüm: Ėy sūvārū'(12)l-Hāk! Bi-hākķ-ı Kirdigār baña söyle, kimsin? Sūvār hevā yüzinden eyitdi: Ėy civānmerd! (13) Elhāmdüli'llāh ki bize bir yol şalıvèrdün. Ben eyitdüm: Nice? Eyitdi: On altı biñ (14) yıldur ki tā Hāk Te'ālā 'arşuñ bir kūşesinde bir bisāt yaratmışdur ve beni bu at (15) üzere bindürmişdür ve bu nīze-i ser-tīzi elüme vèrmışdür ve baña buyurmışdur ki (16) 177a bunu tūt ve dünyāya nazar eyle ve her kimden ki yā Vedūd āvāzesi gelūr hemān (1) segürdüp tīz yetiş dermān eyle.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün]

Yā Vedūd ismini dilden koma kim

Saňa da (2) göndere Hāk o melegi

Ki saňa ola belālarda mu'īn

Olasın 'ālem içinde melekī (3)

Hikāyet

Ol güzīde-i ebrār ya'nī Mālik bin Dīnār -rahmetu'llāh- eydür: Bir vakt kaşdı-ı (4) haccètdüm, gitdüm, miyāne-i bādiyeye yètdüm, bir zāğ gördüm hevāda uçup gider, ağzında (5) bir girde. Kendümle fikrde oldum ki bu nev'le Ėy 'aceb bunuñ gibi bādiyede bu girdeyi (6) ne yēre iledür ki elbetde bunda bir hikmet vardur. Yoldaşımı kōdum, bu zāğūñ 'akābince (7) gitdüm, bir mil kadar gitmişdüm, gördüm, eli ayağı bağı ve yüregi nār-ı kahrıla dağı, bir (8) kişi arkası üzre yatur ve bu zāğ vardı, anuñ sīnesi üzerine kōndı (9) ve ol ağzındaki girdeyi bıraķdı dağı pāre pāre eyledi, andan soñra burun-ıla (10) bir alup o kişinün ağzına kōydı, nısfını yèdürdi dağı uçdı, gitdi. (11) Bir sā'atden soñra yine geldi. Meger ağzını şu ile tōldurmuş, ol kişinün ağzına (12) kōydı içürdi ve ol girdenün dağı baķıyyesin tamām yèdürdi, yine pervāz (13)

eyledi. Yine bir zamāndan soñra çıkageldi, ağzın şuyla tıldurmuş, yine (14) içürdi, dahı uçdı, gitdi. Ben bu taḥayyürde ƣalup Ḥudānuñ ḥikmetin tefekkür (15) édüp üzerine vardum ve eyitdüm: Êy civānmerd! Ne kişisin ve ḥālũñ nedür, saña bu (16) **177b** bendi kim etti? Eyitdi: Êy merd-i rāh! Bil ve āgāḥ ol ki ben Ḥorāsāndan bir kişiyem, (1) ḥacca ƣaşd édüp gitdüm ve çün bu araya yétđüm. Nā-gāḥ ḥarāmiler gelüp yolum başıdılar, (2) mālumı ve esbābumı alup benüm elümi ve ayağımı bağıladılar ve bu araya bırağıdılar gitdiler, üç gündür ki (3) ağılığdan bī-mecālüm, başum ƣaldurup eyitdüm: İlāḥī! Meded senden ki ƣamu düşmişlere meded (4) senden olur. Ḥaƣ Te‘ālā bu zāğı gönderdi, bayağı ādem gibi her gün bir şabāḥ (5) ve bir aḥşām bir girde getürür beni tıoyurur ve şu bulup getürüp içürür. Mālik bin Dīnār (6) -raḥmetu’llāḥi ‘aleyh- bendin çözdü.

Ƣıt‘a

[Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Fe‘ülün]

Yoluñ başup ḥarāmī nefis nā-gāḥ (7)

Seni bende çeküp ƣosa yābānda

Ḥudāya cān u dilden ƣıl tazarru‘

Ki tā bir kimse (8) irsāl éde anda

Ḥalāş éde seni ol bendeden ol

Êresin Ka‘bede cāna ol anda (9)

Ḥikāyet

Ululardan bir pīr var-idi nihāyetde dīndārdı, gāyetde faƣīr olup (10) meflüc oldu ve evinde ƣalmış-idi. Bir gece evinde tenhā ƣalmış-idi ve bir kimse (11) yoğıdı ki aña şu vėreydi tā āb-dest alaydı, ġamgīn oldu, ḥavf etti ki namāz (12) vaƣtini zāyi‘ éde ve ƣazāyla ƣıla ya fevt ola. Başın ƣaldurup eyitdi: Bār-ı Ḥudā(13)yā! Baña meded eyle. Bir cüllāḥ hem-civārı var-idi, ol gece iş işlerken gōñline (14) geldi ki tırayum, ƣoñşum pīrũñ evine varayum. Şāyed ki bir maşlaḥatı ola göreyüm, (15) şevāba gireyüm. Cüllāḥ eydür: Yėrũmden tırdum, pīrũñ evine vardum ve eyitdüm: Êy şeyḥ! (16) **178a** Benümle olıcağ bir işũñ var mıdur? Pīr eyitdi: Gel berī, bir pāre şu alıver, āb-dest (1) alayın. Cüllāḥ eydür: Destisin getürdüm gitdüm ki yol başında bir çāḥ var-idi, var(2)dum, ƣoğayı çāha şarkıtdum, şu çıkaram. Çün yuğaru çekdüm, gördüm ƣoğa

to(3)p̄tolu altun. Geldüm p̄ire haber v̄erdüm. P̄ir eyitdi: Yüri ki ol senüñ müjdüñdür al,
(4) koğayı var bir dahı şarkıt ki şu gelsin. Benüm Huḍāvendüm dilemez ki beni senüñ
(5) minnetüñ altında olam, ol ecelden senüñ müjdüñi ziyāde v̄erdi.

Qıṭ‘a

[Mefā‘īlün/Mefā‘īlün/Fe‘ülün]

Hemān (6) dervīş Haḫḫa şādık ol sen

Ki her düşvār işüñ āsān ēder Haḫ (7)

Ne deñlü ‘āciz ü dermānde iseñ

Senüñ her derdüñe dermān ēder Haḫ (8)

Hikāyet

Bir zamānda bir mekānda bir zālīm, cābir melik vardı, be-ğāyet bed-kār (9)
kātıl ü bed-kār-idi, diledi ki sarāyı pūr-nigār binā ēde. Mi‘mār getürdi ki yerin (10)
göre ve bünyād ura, ammā bünyād yerine ulaşıḫ bir p̄irezenüñ evi var-idi, gāyet (11)
faḫīre idi ve bir kızcugazı var-idi ve anuñ evin alup yıķılmayınca ol sarāy (12)
yapılmazdı. P̄irezene eyitdiler: Evüñi şat, bahāsın al, kıılma kııl u qāl, P̄irezen (13)
eyitdi: Benüm evüm şatılık degüldür, şatayın kıızumla ben iki ‘avrat qānde varayın?
(14) El-ḫāşıl-ı kelām evi alamadılar. Bir gün p̄irezenle kıızı bir yere gitmişler, melik-i
zālīm (15) evi yıķdurdı, sarāya bünyād urdurdı. P̄irezen çün yine geldi, gördi evi (16)
178b yıķılmış, sarāy yerine yapılmış, be-ğāyet ġamnāk gözi ve göñli nemnāk olup (1)
yüzün āsumāna ve özin Yezdāna tutup eyitdi: *İlāhī! Ve in küntü ġā’iben küntü ḫāziren!*
(2) Ya‘nī, Bār-ı Huḍāyā! Eger ben ġāyib oldumsa sen ḫāzır-idüñ, niçün qoduñ ki
benüm evüm (3) vīrān eylediler. Hemān sā‘at Haḫ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ḫazretleri
Cebrā’il -‘aleyhi’s-selāma- (4) emr eyledi ol melik-i zālīm ve sarāyını ve sipāhını ve
memleketini zīr ü zeber kııldı ve ol (5) p̄irezenle kıızı āḫar memlekete götürdi ve getürdi.

Qıṭ‘a

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Cān ḫānesini bu nefsi-i (6) zālīm

Yıķsa dil ü cānı ētse muḫtarr

Haḫ mülkini ‘askerini anuñ

Ol sā‘at (7) ēder yere berāber

Hikāyet

Ululardan bir pīr vardı, be-gāyet dīndārdı. Bir vakt (8) kaşd-ı hacc êtdi. Çün miyāne-i bādiyeye yêtdi. Bir gēce gāyet karañu idi, yolda (9) giderken nā-gāh ayağına bir kemik pāresi batdı, be-gāyet derdmend oldu. (10) Şöyle ki ayağın yere başamazdı, ol arada kaldı, kâfile geçdikden soñra bir (11) iki gün oldu, bu ayağı dañı yere başamazdı, gāyetde ğamgīn ü ħazīn oldu. (12) Hacc vakti yakın geldi, ħavf êtdi ki hacc fevt ola, yüzün āsumāna ve özin (13) Yezdāna tutup eyitdi: Bār-ı Ĥudāyā! Ĥudāvend-i ħavīler bende-i za‘iflere böyle mi eyler(14)ler ki bādiyede tenhā vü derdmend ħalam ve helāk olam ve murāduma erişmeyem, dērken (15) hem ayağı derdinden iñlerken uyñu ğalebe êtdi, bir zamān uyudı ve uyurken (16) **179a** vaşf etmek olmaz, [yılan] bu pīrññ ökçesini ağızına aldı, [ı]şurdı, ol batan (1) kemik pāresin çıkardı, pīr uyñusından şıçrayup tırdı, ayağını yere (2) urdı, ayağı şıññat bulmuş, bayağı gibi olmuş, yılan dañı gitmiş, pīr dañı Ĥudāya (3) şükrler êdüp yola girdi, gitdi, ħuccāca yêtdi, anlar ile hacc êtdi.

Ėııı‘a (4)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

- 1 Ėıl ziyāret ħulūb-Ka‘beyi sen
Ki o ma‘nāda ħacc-ı ekberdür

Ėacc-ı ekber-durur ğoññıl ħaccı (5)

Ka‘benüñ ħaccı ħacc-ı aşğardur

Şanma bu söz benüm Ĥudā sözidür

Bu sözññ nāñili (6) peğamberdür.

Buñna taşdıñ ‘an-şamīmi’l-ğalb

Eyleyen kimse rāst ol erdür (7)

- 5 Êtmeyen kimse bu söze taşdıñ
Zenden erler içinde kem-terdür

Nice zen bil behāyim (8) içre ol

Şekl-i insānda bir cebel-ḥardur

[Hikāyet]

Kāfir u āteş-perest bir melik-i Mecūsīnūn (9) şehri kenārında Ḥazret-i 'Īsā - 'aleyhi's-selām- dīni üzre bir zāhid var-idi, (10) bir şavma'aya girüp oturmuşdı ki Mecūsiler dīnine mūte'allik bu melik-i kāfirūn (11) bir oğlu var-idi, mektebe göndermişdi ki Mecūsiler dīnine mūte'allik olan (12) kitāblardan okıya ve ammā bu oğlan her gün ol zāhidūn şavma'asına (13) varurdu, Tevrāt öğrenürdi ve İncil okurdu ve Müselmānlık 'ilmin tahşil (14) eylerdi. Bu zāhidūn şavma'asından çıkdı, şehre giderdi yolda bir ejdehā (15) gördi, yolu tutmuş, gelüp giden ḥalkı helāk eyler, oğlan 'āciz ḫalup (16) **179b** eyitdi: Bu benüm atam beni keşışlere vèrdi ki kāfirlik öğrenem ve bu zāhid baña (1) Müselmānlık öğretti, göreyin ve imtiḥān edeyin, ḥaḳīḳatde ḥaḳdur dèyüp (2) bir taş eline aldı ve ejdehādan yaña mūteveccih olup eyitdi: Èy zemīn ü āsumā(3)nuñ Ḥālīḳı ve èy ins ü cānuñ Rāzıḳı! Eger bu zāhidūn dīni ve āyīni ḥaḳsa (4) ve tarīḳ-i mūstaḳīmse bu ejdehā üzre sen baña nuşret vèr ki fırsat bulam (5) ve ehl-i sâ'adet olam ve anı ḳatl edem dèyüp ilerü vardı, elindeki taşı ejder (6) üzre atup çün ol taş anuñ elinden çıkdı, Ḥaḳ -Te'ālā Celle ve 'Alā- ḥazreti (7) anı gitdükçe büyük edüp ḥattā degirmen taşına döndi, vardı ol ejdehānuñ (8) başına doḳındı, ḥurd eyledi, ejderhā mürd oldu. Oğlan ol ḥālī göricek (9) şādān olup hemān döndi, yine zāhide geldi ḥandān. Eyitdi: Èy (10) ḥ'āce! Ol mār-ı ekberi ya'nī ejderi bu vechle depeledüm. Zāhid eyitdi: Bunda (11) ne var? Senūn elūnden ulu işler geliserdür ve sen ḥalk içinde mu'teber kişi (12) olsañ gerekdür. Ammā ben belāya ṭāḳat getüremezem, zinhār bir kimseye benden nişān (13) vèrme, pinhān ḳıl. Şehre ḡulgüle düşdi ki şehzāde bir taşla ol mār-ı (14) kebīri ya'nī ejderi depeledi. Melike ḥaber oldu ki èy şāh-ı mu'teber, oğluñ (15) bunuñ gibi bir kār-ı ekber etti ki maḳdūr-ı beşer degüldür, hem eydür ki Ḥudā ḡayr-imiş, (16) **180a** sizūn bu ṭapduḡuñuz degülmüş. Bu sözi melik eşidicek buyurdi, oğlanı (1) getürdiler, melik eyitdi: Ne dèrsin? Oğlan eyitdi: Bu dīn ü āyīn ki siz (2) ṭatarsuz, bāṭıldur, ḥaḳ dīn ü āyīn bundan ḡayrıdur ve aña ki siz ṭaparsız, Şamed (3) degüldür, şanemdür. Ḥaḳ Şamed oldur ki zemīn ü āsumānı yaratdı ve içindeki ins ü (4) cānı üretti eyitdiler: Ne dèrsin? 'Aḳluñı başuña cem' eyle. Eyitdi: Benüm Ḥudā(5)vendüm maşrıḳı ve maḡrıḳı āşikāre edüpdür ve āfitāb ü sitāre getüricidür ve gündü(6)zi getürüp geceyi gidericidür. Melik eyitdi: Varuñ bunu deryāda ḡarḳ eyleñ! (7) Vardılar oğlanı bir gemiye ḳoydılar ki ḡarḳ edeler. Ḥaḳ -Celle ve 'Alā- bir melek

gönderdi, (8) geminüñ altına üstine döndürdi, içinde olan halk tamāmet gark oldu (9) ve oğlan selāmet buldı, kenāre çıkdı, melike eyitdi: Īmān getür ol Huḍāya (10) ki anuñ kudreti deryāda şöyledür ki şahrāda. Melik eyitdi: Varuñ bunu bir yüce (11) tağüñ kullerinden aşğa pertāb edüñ. Vardılar, bir yüce tağüñ kullerine (12) çıkdılar ki bu oğlanı, vėrmeyüp emānı aşğa pertāb edeler. Haḡ -Celle ve ‘Alā- yine (13) bir melek gönderdi, anları başları aşğa pertāb eyledi, oğlan selāmet (14) birle tağdan aşğa indi, melike gelüp eyitdi: Īmān getür ve ol Huḍāya ki andan (15) ġayrı Huḍā yokdur. Melik eyitdi: Ne söyledürsiz? Boynın urun. Cellādı çağırdı(16)**180b**lar ki boynın uralar. Oğlan eyitdi: Ėy melik-i tuğyān! Sen beni öldüremezsın (1) meger bu tarīkle ki şahrāda bir dar ağacı dikesin ve beni anuñ üzerine berkidesin, (2) andan soñra cem‘ī-i ra‘iyyetüñle sen taşra çıkuñ, beni ihāta edüñ ve sen bir yāy (3) elüñe alasın dañı okla beni urasın, benüm Huḍāvendümüñ nām-ı şerīfiyle yoḡsa (4) sen beni cihānuñ hīlesin eyleseñ öldüremezsın. Melik oğlanuñ murādın (5) bilemedi, buyurdı, şahrāda dār ağacın dikdiler ve oğlanı dār üzere çıkarup (6) berkitdiler, melik dañı şahrāya çıkdı ve münādī nidā etti ki cem‘ī-i leşkeri ve ra‘iyyeti (7) şahrāya çıkdılar, ḡalāyık-ı bī-şumār kebīrden ve şağīrden her ne ki var daruñ eṡrāfına (8) cem‘ oldılar. Andan soñra melik ḡayl ü ḡaşemle⁵⁸⁵ ve ġaḡab u ḡışmla meydāna girüp (9) dāra berāber oldılar, geldiler okı ve yāyı diledi, vėrdiler. Melik-i bed-tedbīr kemāna tīr koyup (10) oğlanuñ Huḍāsı adın yād edüp okı gezledi, kemānı çeküp nişānı gözledi ya‘nī (11) oğlana tīri pertāb edüp tīr ḡane-i kemāndan ḡalāş bulıcaḡ rāst nişāna (12) düşdi ya‘nī oğlanuñ bināğuşına şaplandı, oğlan elin uzadup okı (13) çekdi, çıkardı, yābāna atdı, elin cerāḡati üzerine ḡodı, ḡalāyıkdan cūş u ḡurūş (14) olup na‘ralar peydā oldu ve feryād-ı mestāneler āsumāna çıkdı: Biz Īmān getürdük (15) bu oğlanuñ Huḍāsına! Henüz ḡuşlık vaḡti olmamış-idi ki leşker ü ra‘iyyetüñ (16) **181a** nışfı miḡdārı Müselmān olmışlardı. Melik ḡün bu ḡāleti gördi ve bu ‘alāmet-i (1) kübrāyı buyurdı ol şahrāda ṡolı ve ‘arṡı bir arşın ḡukur ḡazdılar ve ḡurı ḡalemle (2) anı ṡoldurdılar dañı āteş urdılar, tamām yanup ‘alevi āsumāna çıkıcaḡ melik (3) buyurdı: Her kim Īmān getürüp Müselmān oldıysa āteş-i pūr-tāba pertāb⁵⁸⁶ edeler (4) ḡok kimse atdılar yanup nevbet bir pīrezene yetiṡdi ki oğlancuḡları var-idi (5) pīrezene eyitdiler: Müselmānlıḡdan dön, yoḡsa seni oda

⁵⁸⁵ Yazma metinde “خشملة” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁸⁶ Yazma metinde “ترتاب” şeklinde yazılmıştır.

yağaruz. Eyitdi: (6) Dönmezem, nice dilerseñüz êdũñ ve oğlancuqların tutdılar gözine karşı bir bir âteşe (7) atdılar, yakdılar pīrezen oğlancuqlarınũñ geçerken kucığına almışdı, kaşd (8) êtdiler, anı kucığından alalar, âteşe bırağalar. Ol bī-çāre ‘avratuñ ‘aqlı gidüp (9) dir dir ditredi, oğlancuğına acıduğından diledi ki dīninden dōne kāfir (10) ola, ol sūd emer oğlancuq henüz kelāma gelmiş degüldi, kelāma gelüp (11) anasına eyitdi: Êy ana! Korkma, üşenme ki qarındaşlarum cennete girdiler, ‘azīm (12) devlete êrdiler, ben dahı anlaruñ ardınca gitmek dilerem dêyicek anası bī-çāre (13) diler dilemez vêrde ve ol ma‘şūmı dahı nāra atdılar. Şöyle ki nāruñ ‘alevi (14) leşkerghāndan kırk arşun geçdi meliki ve sarāyını ve haşemini ve hademini ve leşkerini (15) ve şehrinin bir uğurdan ‘alev tutup yıkdı, kül êtdi, meger şol yerler kurtuldı ki (16) **181b** imān getürmişlerdi.

Qıt‘a

[Fe‘ilātũn/Mefā‘ilũn/Fe‘ilũn]

Eyle dervīş gel ‘aķīdeñi pāk

Tā ki iħrāk êtmeye (1) seni nār

Sen ki şıdķ-ıla nefsiñ azduranı

Depele Haķ yolında gāzī-vār (2)

Hikāyet

Bir vaķt ‘askerīlerden bir serheng bir niçe kendi gibi ādemleriyle bir (3) köye varup bir kişinũñ evine ķondı, ol ev issi olan pīr idi ve fakīr idi (4) ve dört ‘avratuñ elinde esīr idi ve ammā ehl-i tedbīr idi, evinden taşra (5) çıkup serhenge eyitdi: Benüm menşūrum vardur ki bir kimse benüm evüme zor-ıla (6) ķonmaya. Serheng eyitdi: Menşūruñ getür göreyin. Şāhib-i hane evine girdi, (7) muşhaf çıkarup açdı, bu āyeti gösterdi: *Yā eyyühellezīne āmenū lā tedhulū* (8) *buyūten ğayra buyūtikum hattā teste’nisū ve tüsellimū ‘alā ehlihā*.⁵⁸⁷ Serheng bu āyeti (9) göricek eyitdi: Ben dahı bunu bir emīr menşūrı şandum. Pīr-i şāhib-i hāne, serheng-i (10) bī-ğāne ağızından bunu eşidicek hemān dem yüzün āsumāna ve özin Yezdāna tutup (11) eyitdi: Bār-ı Huđāyā! Gör ki senũñ menşūruñ bir emīr menşūrından kem görür ve anuñla (12) ‘amel êtmez,

⁵⁸⁷ “Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selām vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız.” Nūr 24/27.

hemān sā'at anı gördiler ki evde tarrāka kopdı ne serheng kaldı (13) helāk olmadık ve ne hayli. Şāhib-i hānenün bir kılna ziyān gelmedi.

Kıt'a (14)

[Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün]

Gelse bir hükmi şehün bir şehre

Her kişi tutmamağa yok cānı

Bu 'acībdür ki Hākuñ (15) menşürin

Görevüz tutmayavüz biz anı

Katı 'āşılık u tığılıkdur

Ki tutılmaya (16) **182a** Hākuñ fermānı

Tutalum emrin anuñ ey derviş

Olalum iki cihān sultānı (1)

Hikāyet

Ol merd-i kerīm ya'nī H'āce İbrāhīm eydür -rahmetu'llāh-: Tenhā bādiyede (2) giderdüm, aḥşām erdi ve cihānı zulümāt kapladı, şöyle karañu oldu kim yolumu yétür(3)düm, mütehayyir olup oturdum, bir zamāndan sonra bir kelb āvāzın eşitdüm, eyitdüm: (4) Kelb ādemle olur ya ābādānlıkda ulur dēyüp tırdum, kelbün āvāzından yaña (5) vardum, bir ābādāna erdüm. Nā-gāh bir şahş baña bir tapanca urdı, be-gāyet derdmend (6) oldum, oturdum, elümi yüzüme tıtdum, hemān dem gözlerümün yaşı seyl-āb gibi revān (7) oldu. Yüzüm āsumāna ve özüm Yezdāna tıttup eyitdüm: Bār-ı Hudāyā! Her kim ki senün (8) emrüne imtişāl etse aña tapanca mı ururlar. Henüz yérümden tırmadan gördüm (9) bir kimse birbirinün başını eline almış getürdi, önüme bıraktı ve eyitdi: Ey (10) İbrāhīm! Şikāyet eyleme. Her kim bizüm emrümüzde olsa lā-büdd ol kimse dünyāda (11) ve āhıretde 'azīz ü mükerrrem olur, ammā sen anuñ-içün tapanca yedün ki kelb āvāzına (12) uydun, gıtdün, tıtt bu başı ki saña tapanca urmuşdur dedi daḥı gāyib (13) oldu. Ben bu hāleti göricek ve bu makālatı eşidicek ḥavf edüp (14) secdeye vardum, tevbe etdüm ki bir daḥı böyle etmeyem dedüm.

Kıt'a

[Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün]

Bir belā (15) érse saña éy dervîş

Dur ki Hakkā şaşın étme gile

Şuç senüñdür ki koyup (16) **182b** Hakk tarafın

Meyl édersin taraf-ı āb [u] gile

Ya ‘nī nefşüñ segi sözine uyan (1)

Yéyiser muhkem ol elbette sil<l>e

Hikāyet

Ol nefesine cevvar ya ‘nī Mālik-i Dīnār -rahmet(2)u’llāh- eydür: Bir vaqt bīmār oldum, gāyet zebūn düşüp hālüm diğér-gün oldı (3) şöyle ki kendümden nevmīd oldum, āhirü’l-emr Hakk -Celle ve ‘Alā- kendü fażlıyla şifā (4) vèrdi. Bir gün bir nesne hācetüm oldı, bir kimsem yoğ-idi ki ol yetüre. Żarū(5)rī baña taşra çıkmak lāzım geldi, henüz bakıyye-i za‘fūm dahı var hele nā-çār (6) olup taşra çıkdum, rāst bāzār içine çıkavardum, nā-gāh şehrūñ emīri (7) hayl ü haşemle çıkageldi, yoldan tīz şavul dèyü baña çağırdılar. Baña mümkün olmadı ki (8) tīzce yürüyem ki yoldan şavulam. Zīrā tamām-ı ifākat bulmamışdum ve ayaklarumda (9) tākāt yoğ-idi yoldan şavulmadum. ‘Avānlardan biri arkama bir tāzıyāne ur(10)dı ve eyitdi: Tīz tīz yürü. Ben gāyet derdmend olup otura vardum, (11) gözüm yaşı yüzüm üzre katre katre revān oldı bī-ih̄tiyār eyitdüm: (12) *Kaṭ ‘a’llāhu yedeke!*⁵⁸⁸ Yarındası yine bāzāra vardum, gördüm beni uran şaşşuñ (13) elin kesmişler, götürüp giderlerdi.

Kıṭ ‘a

[Mef‘ūlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

Étme dırāz ehl-i niyāza elüñ dilüñ (14)

Yohsa kılıçlarından olaruñ seri şaşın

Kim her birinüñ ağzı gılāfı içinde bil (15)

Çün tīg-ı tīzdür olaruñ dilleri şaşın

Her ne olursa dilleri çalsa iki biçer (16) **183a**

⁵⁸⁸ Allah elini kessin.

Uzatma anlara dilüñ elüñ yüri şakın

El-Bābü's-Sānī ve'l-İşrüne: Der-Evkāt-ı (1) Evliyā ve Kerāmāt-ı İşān Be-Vaqt-i Merg

Hikāyet

Ol dil ü cān āsumānuñ (2) mihri ya'nī Şeyh Zünnün-ı Mısrī -rahmetu'llāh- tā kayd-ı hayātda olduqça (3) bir kimse aña kelimāt étmezdi ve aña zındīk eydürlerdi ve mülhid dërlerdi. (4) Dünyādan āhirete naql étđi, gāyet ıssı günlerdi ve āfītābuñ germiyyeti va(5)ktı idi. Şöyle ki hevānuñ germiyyetinden kuşlar uçamayup yërde ağaclar (6) sāyelerinde turlarlardı. Süleymān peygamber -'aleyhi's-salātu ve's-selām-zamānı gibi (7) hevāda aña sāyebān tutarlardı. Zünnün-ı Mısrīnün -rahmetu'llāh-cenāzesine (8) sāyebān tutarlardı. Mısr halkı aña mütehayyir olup kaldılar ve Mısrıñ cemī' -i halkı (9) sağır ü kebīr anuñ cenāzesine gelüp namāz kıldılar ve Mısrıñ cemī' -i halkı yine (10) götürüp bir mescid önünden geçdiler. İttifāk, mü'ezzīn minārede *Eşhedü en* (11) *lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü enne Muḥammeden Resūlu'llāh*⁵⁸⁹ dēdi. H'āce Zünnün (12) şehādet parmağın kaldurup eyitdi: *Eşhedü en lā ilāhe illa'llāh ve eşhedü* (13) *enne Muḥammeden Resūlu'llāh*. Ḥalāyık-ı Mısr ta'accübde kaldılar ve şandılar ki zindedür. (14) Cenāzesin yère qodılar ve yüzün açdılar, gördiler mürde, ammā şehādet parmağı (15) kalkmış turlur. Her çend ki parmağın egelüm dēdiler, çäre olmadı, egemediler, (16) **183b** öylece defn étđiler, gitdiler. Yarındası meşhedi üzerinde gördiler yazılmış (1) bir ḥaṭṭla ki Benī Ādem ḥaṭṭına beñzemez yazı bu ki *Māte Zünnün ḥabību'llāh* (2) *ve mine's-şevkı katīlu'llāh*⁵⁹⁰

Kıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

İşbu cismüñ cenāzedür gūyā

Kendüzüñ anuñ (3) üzre meyyit bil

Meskenüñden varınca meşhedüñe

Kıl şehādet kelāmın ey muḥbil (4)

⁵⁸⁹ "Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Ve yine şehadet ederim ki, Muhammed aleyhisselam Onun kulu ve resulüdür."

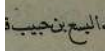
⁵⁹⁰ Allah'ın sevgilisi Zünnün vefat etti, şevkten (dolayı) Allah'ın katl ettiği kişidir.

Tā şehādet merātibin bulasın

Olasın cennet<e> görmege kıabil

Hikāyet

Ol merd-i (5) temīz ya'nī 'Ömer-i 'Abdü'l-'azīz -rahmetu'llāh- bīmār oldu, be-ğāyet zebūn olup (6) hālī dīgergūn [oldı]. Nā-gāh gözin açup nigāh ètdi ve eyitdi: Benī hālī eyleñ. Cemī'-i (7) aķribāsı tırdılar, taşra gitdiler, üzerine kıapuyı berkitdiler. Çün şabāh oldu, (8) 'avratı Fātıma binti 'Abdü'l-melik-i Mervān kıapusın açdılar, gördiler vefāt ètmış, (9) bu 'ālem-i fenādan ol 'ālem-i beķāya gitmiş ve ğusl olınmış ve kefene şarılmış ve yüzi (10) kıble cānibine döndürölmiş. Müteħayyir u müte'accib olup 'ulemāya bir kimse gönderdiler (11) şöyle ölmış dēyü 'ulemā vü fuķahā eyitdiler: Ol zühd ki anda var-idi 'aceb midür? (12) Hāķ -Te'ālā Celle ve'Alā- ĥazretleri anuñ kefenin cennetden gönderse ve anı yumağçün (13) melekler indürse. Ammā siz daķı bir kerre yuñ ve üzerinden şu geçsün, tā farz-ı (14) ğusl yērine varsun. Eyle èdüp yine kefen sardılar ve taşra kııkardılar, (15) cenāzesine şol kıadar ĥalk cem' oldu ki ĥaşr olınmaz. Mesleme bin 'Abdü'l-melik (16) **184a** ilerü vardı ki namāzın kıılıvēre, bir kimse sīnesine eyle urdı ki ğerü(1)sine kııçın kııçın gitdi, ittifāķ ètdiler ki (...) ⁵⁹¹ kıalıvēre. Anı daķı (2) urdılar ki ğerūsine bıraķdılar, bir daķı hīç kimsenüñ mecālī olmadı ki ilerü (3) geķe. Hāķ arasından ĥurüş kıopdı ve dūkelisi bī-hüş olup müteħayyir (4) tırdılar, tā ki āvāz-ı tekbīri eşitdiler. Bir kimse ğörmediler ammā dört kerre tekbīr (5) āvāzı ğeldi, ĥalk ol āvāza tekbīr èdüp namāzın kııldılar, 'ulemā eyitdiler: Ol (6) Ĥazret-i Hıızr idi ki imāmet eyledi, andan şöñra defn ètdiler, gitdiler. (7) Üçüñci ğeķesi türbesi üzerine vardılar, yeşil ruķ'a buldılar açdılar, (8) gördiler, ğayrı ĥaķılla yazılmış ki *Ĥazā kitābu minallāhi'l-'azīzi li-'Ömer bin 'Abd(9)ü'l-'azīzi li'n-necāti mine'n-nār.* ⁵⁹² Anı ğötürdiler, emīrül-mü'minīn kıatına ğetürdiler, pes (10) 'Abdu'llāh bin Mervān çün anı gördiler müteħayyir kıalup eyitdiler: Bu ne ola ki (11) kāğıda benzemez. 'Ulemā cem' oldılar, hīç bilemediler ki nedür? Mālīk oğlı -raķıya'llāhu 'anh- (12) eyitdi: Ben atamdan eşitdüm ki eyitdi: Ĥazret-i Sultān-ı enbiyādan -şalla'(13)llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- eşitdüm ki eyitdi: Benüm ümmetüm içinde bir kimse kıopsa (14) ğerekdür ki adına 'Ömer-i 'aşğar dēyeler. Hāķ

⁵⁹¹ Yazma metinde şeklindeki şahıs ismi tespit edilememiştir.

⁵⁹² Bu yazılı olan, aziz olan Allah'tan Ömer bin Abdülazîz'in ateşten kurtulması içindir.

-Te‘ālā Celle ve ‘Alā- Һazretleri aña bir berāt göndere (15) cehennem odından Һalāş için ve ol berāt cennet ağaçlarınıñ varaқından olup (16) **184b** yazılmış ola, ‘ulemā eyitdiler: Bu oldur.

Қıт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ölmeden kendüyi temīz eyle

Āb-ı (1) zühd-ile levş-i dünyādan

Tā namāzın Hız(1)r kıla vère hem

Ol berāt-ı necātı Mevlādan (2)

Һikāyet

Bir vaқt, bir қавм, bir gemiye girüp deryā yüzine gitmişler idi ve anlaruñ (3) aralarında bir civān var-idi. Nā-gāh bi-fermān-ı Īlāhī, rüzgār ziyāde oldı, deryāda (4) cūşa ve Һurūşa geldi, şöyle ki mevc-i deryā evc-i āsumāna çıқdı. Anlara yaқın (5) bir cezīre var-idi, sa‘y-i belīg ēdüp ol cezīreye yapışdılar ve lenger bıraғup (6) қамусı kenāra çıқdılar, ol civān daғı kenāra çıқdı ve bīşezāra girdi, (7) bir sā‘at miқdārı eglenüp yine taşra çıқdı, elinde bir baғlu biz. Eyitdi: Müselmānlar! (8) Benüm ecelüm geldi, ölmek isterem, ben öliceк bu baғlu bizi çözesiz. Birinde benüm kefenümdür (9) ve birinde Һanūtdur, üzerüme tütüzdüresiz ve bu muraққа‘umı getürüñ, çün deryādan taşra (10) olasıз, ya‘nī bir kenār bulasıз bir civān gelse gerek bu muraққа‘ı sizden dilese gerek (11) oña vèresiz dēyüp yine ol bīşezār içine girdiler, gördiler, ölmüş. Anı yudılar (12) ve ol bizi çözdiler gördiler, iki biz baғlu, birinüñ içinde bir pāre Һarīr ki ne қāғıда (13) beñzer ve ne тоқınmışа benzer, rengi daғı bir renkdür ki dünyāda olan renklere benzemez, (14) añladılar ki cennetden gelmişdür ve birinüñ içinde bir pāre ‘ıtr ki rāyiҺası ‘ālemi mu‘atтар (15) kıldı ki anuñ gibi rāyiҺa-ı rūҺ-perver kimse görmüş degüllerdür, bildi ki bu daғı cennetden gelmişdür. (16) **185a** Ol Һarīri aña kefen eylediler ve ol tütüzdürüp namāzın kılup defn eylediler ve (1) ol muraққа‘ı getürüp gemiye götürdiler, yelken açup gitdiler, çün bir kenāra yētdiler (2) ve gemiden taşra çıқdılar, gördiler, bir civān gelür, pāk libāslar gēymiş, yaқına gelüp (3) selām vērди ve eyitdi: Қанı ol emānet ki baña vèresiz, ol civānmerd ki size (4) dēmişdür. Anlar daғı çıkarup ol muraққа‘ı bu civāna vērdiler. Bu civān daғı kendü (5) libāsın çıkarup ol muraққа‘ı gēydi, kendünüñ libāsın anlara vērди ve eyitdi: (6) Қаған ki bir ābādāna

varasız, bu libāsı şatasız, aķçesini dervīşlere şadaķa (7) vèresiz, nafaķa èdineler. Anlar eyitdiler: Hoş eyle èdelüm. Ammā bi-haķķ-ı Hūdā (8) ve bi-hürmet-i Muḥammedi'l-Muştafā -şalla'lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- bize dè ki ol civānmerd (9) kim idi ve siz ne bildüñüz ol muraķķa ' bizde idügin? Civān eyitdi: Ol civānmerd (10) kırklardan idi, çün ecel èrdi bi-emr-i Hūdā-yı 'azze ve celle anuñ mertebesin (11) vèrdiler dèyüp ğāyib oldı.

Қıт'а

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

İşbu dünyā cezāresine gelen

Hāzır (12) ètmek gerekdür ol kefeni

Ki 'öm(ü)r baḥri üzre bād-ı ecel

Esicek ğark eder bu fülk-i (13) teni

Қо дү [vü] se vü çār u penc ü şeşi

Tā Eḥad erba'inden ède seni

Hikāyet (14)

Ol kūhsārınuñ şayyādı ya'nī H'āce Cüneyd-i Bağdādī -raḥmetu'llāh- (15) eydür: Rivāyet eder Şābit-i Şıġārdan ki bir vaķt Bağdādda meķābire vardum, (16) **185b** gördüm meşāmuma misk rāyiḥası geldi, müte'accib olup eyitdüm: Bu ne ola dèyü. Andan (1) yaña vardum, gördüm, Ma'rūf-ı Kerḥī -raḥmetu'llāh- türbesine nazar ètdüm, gördüm, (2) yazılmış bŷy-ı misk andan gelür.

Қıт'а

[Mef' ūlū/Mefā' ilün/Fe' ūlün]

'Ālemde bu vechle diril kim

Misk ola türāb (3) dèr-iseñ èy cān

Kim ètse mezāruñı ziyāret

Miskīn ola olunca her ān (4)

Hikāyet

Ululardan birisi eydür: Bir vaķt bir yigircik benüm yanuma gelüp eyitdi: Èy (5) ḥ'āce! Meyyit yumaķ bilür misin? Eyitdi: Belī, bilürem. Eyitdi: Kādem-rence kılup (6)

bir meyyit vardır gısl eyleñ. Hoş dèyüp ‘akabince gitdüm, evine bile vardum, (7) girdüm, gördüm hıç meyyit yok, baña eyitdi: Bir lahza şabr eyle, kapunuñ taşra yanında (8) oturdum, bir zamāndan soñra tır, gör, meyyiti yu dèyüp evine girüp kapusın kapa(9)dı. Bir zamāndan soñra tırdum, kapusın açdum, içerü girdüm, gördüm, ol yigircik (10) teslīm-i cān etmiş, bildüm ki ululardan imiş. Hemān tırdum, esbābın gördüm (11) ve meyyitin yudum, diledüm ki kefenine şaram. Gözin açdı ve baña bakdı güldi. Ben (12) eyitdüm: Êy sübhāna’llāh! Eger mürde iseñ gözünü yum ve eger zinde iseñ tırigel. (13) Eyitdi: Êy şeyh! Bilmez misin Hāk -Te’ālā Celle ve ‘Alā- hāzretlerinüñ dostları ölmez, (14) nitekim ol Hābīb-i Rabbü’l- ‘Ālemīn buyurmuşdur: *El-mü’minüne lā-yemūtüne bel yünkalüne* (15) *min dārin ilā-dārin*⁵⁹³ Ya’nī bir sarāydan bir sarāya naql eylerler, dahı gözlerin yumdı.

Kıt’a (16) **186a**

[Mef’ülü/Mefā’ilün/Fe’ülün]

Aç gözünü gör özüñi mürde

Bu gür-ı cihān içinde dāyim

Zinde o kişi olur (1) Hız(ı)r-veş

<Dü> Gün şayim ola ve gece қа’im

Terk et yüri hırd u h’ābı derviş (2)

Sa’y eyle sen olma çün behāyim

Hikāyet

Ululardan bir kişi var-idi adına Şābit (3) el-Bünānī eydürlerdi. Nā-gāh bir sehergāh, bi-emr-i Hudā-yı ‘azze ve celle ol ‘azīze ecel geldi, (4) cenāzesine bī-nihāye halk cem’ oldı ve namāzın kılup götürdiler, kabre yetürdiler. (5) Humeyd-i Tavīl ve Rebī’ bin Şabīh kabrünü içine girdiler ki anı kabre koyalar, tábüt ellerinde (6) iken hevāya ağdı, gitdi, nā-bedīd oldı, anlar eydürler: Biz mütehayyir olup biribirümüze (7) bakışup eyitdik: Şimdi bir fitne kıpar dèyüp hemān dem kabri toprağa tıldur(8)duk, çün gerü döndük, Humeyd bin Selīm bin ‘Alī kıatına gelüp kışşasın dèdük (9) ki hergiz

⁵⁹³ “Mü’minler ölmezler; ancak (ölümlü) bir yurttan (kalımlı) bir yurda geçirilirler.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, s. 557.

bunuñ gibi iş gördüñ mi eşitdüñ mi? Selīm ta‘accüb edüp ne gördüm (10) ve ne işitdüm, dedi. Çün ahşām oldu, tırdı, kendü kavminden bir nice (11) kişiyle Şābit el-Bünān[īn]üñ kabrine vardılar, açdılar, gördiler hālī. Yine toldurdılar (12) ve yarındası evine vardılar. Bir duhtercigi var-idi aña şordılar ki atañ gece(13)lerde ne tã‘at eylerdi? Eyitdi: Niçün şorarsız, meger anı kabrinde bulmaduñuz? (14) Eyitdiler: Sübhāna’llāh! Neden bildüñ? Eyitdi: Uzun gecelerde Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- (15) hāzretlerinden dilerdi ve eydürdi ki beni tenhā kıomayasın ve eydürdi: Dükeli (16) **186b** rāhātum senüñ hizmetüñden gerü kıala. ‘İzzetüñ hākķı içün beni kabre tenhā kıomaya(1)sın, hıç kimse öldüğinden şoñra saña hizmet ederse baña ol mertebe-i kerāmet (2) vėresin. Bu haberi Şeyh Hāsan-ı Başrī -rahmetu’llāh- hāzretlerine ilettdiler. Eyitdi: (3) Ol Hūdā hākķıçün ki andan ğayrı Hūdā yokdur ki ğāyet eyü ‘ādet ederdi (4).

Kıt‘a

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Var-ısa eger özüñde dervīş

Semā‘-ı şıdk-ıla__eyle tã‘at

Zīrā ki (5) bu dergāh-ı Hākda⁵⁹⁴

Kim hizmet eder bulur kerāmet

Kim etmez ise Hūdāya hizmet (6)

Lā-büdd bulısar ol hāzāyet

Hikāyet

Ululardan birine ecel erdi, çün anı yuyup (7) kefene şardılar ve namāzın kıldılar, götürdiler, meşhedine getürdiler ve bir kimse (8) kabre girdi ki anı kıoyalar. Nazar etdi, gördi, kabrüñ içi gül [ü] reyhān ile pür. Anı (9) kabrine kıodılar. Ol kışı ol reyāhından bir budaķ aldı, evine ilettdi, tamām yetmiş (10) ğün oldu, ol reyhān ne şoldı ve ne rengi bozıldı, şöyle ter ü tāze tırur(11)dı, şöyle şāyi‘ oldu ‘āleme ki şehrlerden ve kıöylerden hāk çok çok anı (12) temāşāya gelürlerdi. Āhırü’l-emr ol şehir içinde fitne kıopmağa başladı, ol vilā(13)yetüñ emiri gördi ki fitneye bā‘iş olur. Bir kimse

⁵⁹⁴ Bu mısranın vezni bozuktur.

gönderdi anı ya'nī ol (14) reyḥānı aldı, ḥazīnesine koydı, muḥkem berkitdi. Ol gēce ol reyḥān emīrūñ (15) ḥazīnesinden gitdi.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Şöyle diril ki ḳabrūñ öliceḳ

Açıla bir derīçe (16) **187a** cennetden

Gül [ü] reyḥān ile ṭolup ḳabrūñ

Ḥaşre dek yatasın bu nev'le sen (1)

Ḥikāyet

Ol meyādīn-i dīnde dilāver ya'nī çün emīrū'l-mü'minīn 'Ömer -raḍıya'llāhu (2) 'anh- fermān buldı bi-emr-i Yezdān. Andan soñra bir niçe müddet her gēce ṭağlardan (3) ağlamak şadāsı gelürdi ya'nī dünyādan āḥirete revān oldı. 'Ulemā eyitdiler (4) ki ṭuhr-ı dīn-i İslāmdı ve emīr-i āyīn-i tamāmdı ki Ḥazret-i 'Ömerūñ -raḍıya'llāhu te'ālā (5) 'anh- vefātına ağlardı.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Gitse bir merd-i dīn bu dünyādan

Ağlasa ṭañ mı ṭağlar (6) èy yār

Bil ki bu yērde gökde her ne ki var

Eyler āh u fiğān u girye vü zār

Ḥikāyet (7)

Rivāyet ederler pīr-i 'Abbādāniden. Eyitdi: Bir vaḳt 'Abbādānda bir nev-civān var-idi, (8) gāyet şālīḥ u dīndār-idi. Nā-gāḥ bi-emr-i İlāḥ, fermān buldı, yay ayında idi, (9) be-gāyet ıssı gün idi. Şöyle ki hevāda ḳuş uçamazdı. Ben eyitdüm: Hevā germ(10)dür, bir sâ'at tevaḳḳuf edelüm, hevādan germiyyet geḥsün ve i'tidāl bulsun, (11) ḳābiliyyet olsun, andan soñra anı yuyalum. Bir zamān geḥdi beni uyḥu almış (12) ve vāḳı'anda gördüm meḳābir içinde bir ḳubbe ḳurulmuş gevhenden ve ol gevherrūñ (13) nūrı ol şahn-ı meḳābiri münevver eylemiş ve ziyāsı felege çıḳmışdı. Nā-gāḥ [bi]-emr-i (14) İlāḥ ol ḳubbenūñ ḳapısı açıldı, içinden bir ḥūrī, yüzi pür-nūr çıḳageldi (15) cemālde, şöyle kemālde ki gözlerüm görmüş degüldür. Baña baḳup eyitdi: Anı ya'nī ol

(16) **187b** civānı niçün benden gèrū tūatarsın? Tūr hemān kaydın gör ve baña èrişdür.

(1) Çün uyħudan uyandum, yedi endāmuma lerze düşdi, hemān sā‘at tūr(2)dum ve kaydın gördüm ol kùbbe yèrinde defn ètdüm gitdüm.

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

‘Amel-i şālīḥ èt ölince (3) mūdām

Meşhedüñ ola tā çü heşt behişt

Her tarafdan seni ihāta èdüp (4)

Kıla i‘zāz ḥūr-i nūr sirişt

[Bābü’ş-Şālīḥ ve’l-‘İşrüne: Der-Ḥ‘ābhā Ki Dīdeend Ber-Büzürgān Ez-Pes-i Merg]

Hikāyet

Ululardan biri eydür: Bir vakt bir gece (5) vākı‘amda gördüm İbrāhīm-i Edhemi dünyādan gitdükden soñra ve eyitdüm: Èy şeyḥ! Söyle (6) baña, Ḥaḳ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- saña ne eyledi? Eyitdi ki Ḥaḳ -Celle ve ‘Alā- buyurdi: Benüm (7) cānumı Bābü’ş-Şemse iletdiler, ben eyitdüm: [Bābü’ş-Şems nedür?] Bülend-cāy-ı şerīfdür ‘arşuñ muḳābele(8)sinde. Ḥaḳ -Sübḥānehu ve Te‘ālā- dostlarınıñ cānları ol maḳām-ı Maḥmūddan Ḥaḳḳı (9) her günde yetmiş kere görürler.

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Olıgör Ḥaḳḳa dost èy dervīş

Günde yetmiş (10) kez èt tecellī-i Ḥaḳ

Cānuña Bāb-ı Şems ola me’vā

Her dem ère saña tesellī-i Ḥaḳ (11)

Hikāyet

Bir civānmerd eydür: Vākı‘amda gördüm ḳonmış on iki biñ firişte, cümle(12)si nūrla sirişte, emīrāne billerinde kemer ayağın tūrurlar ve ol māyidenüñ (13) üzerinde hevāda bir bulut tūrur ve ol mā’idenüñ ortasında bir ağaç bitmiş (14) ve māyidenüñ kenārında oturmuş ta‘ām yèr. Bu civān-ı ḥūb-ruḥsār kimdür dèyü (15) istifsār ètdüm. Eyitdiler: Mālik-i Dīnār ve bu on iki biñ firişte peygām getür(16)**188**amişlerdür ki *Kul*

yā men lem ye 'kul. Ya ol kimse ki kendüzini aç tutardı bizüm rızā(1) muz için, bugün iftār eyle ve bizüm ziyāfetümüzdür, mübārek olsun, mübārek (2) olsun daḥı ilerü varuñ, vardum, gördüm bir kimse iki elin gögsine tutmuş (3) ve iki gözi hevāda kalmış. Ben eyitdüm: Bu kimdür? Eyitdiler: Ėy āḥī! Ma 'rūf-ı Kerḥīdür ki (4) ārzū-yı rūy-ı dostdan gāḥ ḥayrān ve gāḥ sekrān eyitdi: Dīdār-ı dost (5) olmayınca hüşyār olmaz.

Qıṭ'a

[Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün]

Şarāb-ı şevḳden mest ol hemīşe

Nigāruñ (6) görmeyince ola hüşyār

Ki gelmezler ebed kendülerine

Müyesser olmasa 'uşşāka dīdār (7)

Hikāyet

Ululardan biri eydür: Vāḳı'ada ol iki 'āleme serveri ya'nī ol şefi'ü(8)'l-'uşāt Ḥazret-i Peyğamberi -şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- gördüm, sağ cānibine bir kimse (9) almış ve şol cānibine bir kimse oturmuş. Bir zamāndan soñra bir kimse daḥı geldi (10) ve ḳaşd etdi ki Resülün -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- şāğ cānibine otura ve ol (11) kimse ki şāğ cānibinde otururdu, anı ḳomadı ki otura ve aña yēr vèrmedi. Bu kerre (12) Peyğamber -ḥazret-i 'aleyhi's-selām- anı yapışup önüne geldi, aldı, nazar etdüm, gördüm ulu(13)lardan ayağın dururlar. Anlara eyitdüm: Bunlar kimlerdür? Eyitdiler: Ol ki şadr-nişīndür (14) Ḥabīb-i Rabbü'l-'ālemīndür ve ol ki şāğ cānibine geçmişdür Ebū Bekr-i Şiddīḳdur -raḍıy(15)a'llāhu 'anh- ve ol ki şol cānibine geçmişdür 'Ömer-i 'Azīzdür -raḍıya'llāhu 'anh- ve ol ki önünde(16)**188b**dür 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīzdür -rıḍvānu'llāhu te'ālā 'aleyhim ecma'in-

Qıṭ'a

[Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün]

Resülün (1) bezmine yol ister-iseñ

Yüri sünnetleri eyle ri'āyet

Ki tā vère saña ol bezmine (2) yol

Keremler gösterüp edüp ri'āyet

Hikāyet

Ol erenlerüñ ser-efrâzı ya'nî (3) Yaḥyâ bin Mu'âz er-Râzî -rahmetu'llâh-
ḥazretlerini dünyâdan âhirete nakl êtdükden şoñra (4) vâkı'ada görüp istifsâr eyitdiler
ki saña Ḥudâ-yı Perverdigâr ne eyledi? Eyitdi: Beni (5) zinde êdüp 'arşı öñinde
turgurdu, andan şoñra nidâ êtdi ki yâ Yaḥyâ ne (6) eyledüñ ve dünyâdan armağân ne
getürdüñ? Ben eyitdüm: Bâr-ı Ḥudâyâ! Ben dünyâdan (7) gelürem, dünyâ hür
mü'minlerüñ zindânıdır, Ḥazret-i Resûl -şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem- (8) eyle
buyurmuşdur ve ehl-i zindân olan zindândan ne getüre? Bir (...)⁵⁹⁵ cāmlu (9) ve şacı
uzun ve şad-hezārān ḥorende üzerine düşmiş ve medyūn müstağrak (10) olmuş ve
günāḥ deñizine ğark ve ħark-ı nâra liyâkat bulmuş ve dünyâda 'âdet (11) bu idi ki kaçan
ehl-i zindânı görelər di teraḥḥüm êdüp iḥsānlar eylerlerdi, (12) sen ḥod Erḥamü'r-
Raḥīmīnsin ve Ekremü'l-Ekremīnsin. Hîç yüzüm yokdur ki (13) bu zindân-ı bî-çāreye
rahmet eyle dēyem. Hemān dem cevāb geldi ki yâ Yaḥyâ! (14) Baña seza-vārdur
rahmet eylemek ve baña lāyıkdur ni'met vèrmek, yūri ēy bende-i (15) men!
Cennetüme ve rahmetüme, vuşlatuma, dīdāruma, envāruma dēdi.

Ḳıṭ'a

[Mefâ'ılün/Mefâ'ılün/Fe'ülün]

Gider (6) **189a** varlığı yokluk ḥāşıl eyle

Ki yoklukdur o bâbuñ armağânı

Ki tesbîḥ ü namāzuñ (1) tuḥfe olmuş

O derde 'ayn-ı varlık bil sen anı

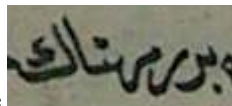
Ḥudâdan ğayrısın terk êtmeyince (2)

Naşîb olmaz saña ḥaḳ zindegānî

Hikāyet

Beşşār-ı Ġālib eydür: Rābi'a dünyâdan (3) âhirete nakl êtdükden şoñra anı
vâkı'ada gördüm, ben aña ṭurmayup du'âlar eylerem. (4) Eyitdi: Yâ Beşşār! Senüñ
hediyelerüñ baña yetişdi, geldi. Ben eyitdüm: Nice? Eyitdi: (5) Her şadaḳa ki vèrürler
mevtâ için du'â olsun ve na'mā olsun, Ḥaḳ -Te'ālā Celle (6) ve 'Alā- anı ḳabûl eyler

⁵⁹⁵ Yazma metinde

şeklindeki kelime okunamamıştır.

ve buyurur, bir nûrdan tabağ üzre qorlar ve harîr dest-mâl (7) ile anı örterler dağı götürürler mekâbire götürirler ki ve çağururlar bu hedyye falānuñdur (8) ve bu hedyye falān oğlunuñdur ve falān kızınıñdur ve falān karındaşınıñdur ve her gece (9) senüñ hedyyeñ baña gelür firişteler elinden. Zîrā anuñ maşlahatı olur.

Qıı'a (10)

[Mefā'ılün/Mefā'ılün/Fe'ülün]

Du'adur geçmiş ervāha hedyye

Ne turursın olanca eyle irsāl

Qabûl edüp (11) birüñe on vürler

Dilerseñ sen de dervîş étme ihmāl

Hikāyet

Ululardan (12) biri eydür: Bir vakt bir gemiye girmiş idüm, bizümle bir civān dağı girmiş-idi, (13) deryāda giderken nā-gāh bi-fermān-ı İlāh, bād-ı muḥālif gelüp gemümüzü şıdı, ol (14) civān ğarq oldu ve bizi Hāq -Te'ālā Celle ve 'Alā- ḥazretleri şakladı, kenāra (15) çık[ar]dı. Bir gece ol civānı vākı'ada gördüm ve eyitdüm: Hālūñ nedür ve Hāq -Te'ālā (16) **189b** Celle ve 'Alā- ḥazretleri saña ne eyledi? Eyitdi: Meger bir kez deñize batdum ve taşra çık[ar]dum (1) Şemsine vardum, aña ben eyitdüm: Şemsin nedür? Eyitdi: Cennetde bir maḳām-ı şerīfdür (2) anda kimse varmaz meger şühedā-i deryā.

Qıı'a

[Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün]

Diler-iseñ şühedā mertebesin (3)

Dün ü gün nefsüñ-ile eyle cidāl

Ki aña dèdi nebī ceng-i kebîr

Ol cihetden (4) dürişür cümle ricāl

Baḥr-i dünyāda tenüñ fülkini şı

Var sen de şühedā menzilin (5) al

Hikāyet

‘İsā bin Mūsā⁵⁹⁶ eydür: Bir vaqt Ḥorāsāndan bir pīr geldi ve baña (6) şordı ki şeddād mü’ezzīn kimdür? Eyitdüm: N’edersin? Eyitdi: Bir gēce cenneti (7) vākı‘ada gördüm, ol cennet içinde giderdüm, bir āvāz eşitdüm, bu āvāz nedür? Eyitdiler: (8) şeddād mü’ezzīnūñ āvāzıdur ki dünyāda ezān okur: Eyitdüm: Bu şeddād cennette midür? (9) Eyitdiler: Yok ammā vaqtī ki ezān okısa anuñ āvāzın cemī‘-i cennet ehli eşidürler. (10)

ꞐıꞐ’a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Kendüñe dervīş ezānı pīşe kıı

Ki_ehl-i cennet gūş ēde āvāzuñı

Hem (11) ola ꞑaddūñ yüce maḥşerde nās

Görelər cümle-i ser-efrāzuñı

Hikāyet

Ol sırr-ı ledünnīye (12) maḥrem ya‘nī İbrāhīm-i Edhem -raḥmetu’llāh- eydür: Bir vaqt vākı‘ada Bīşr-i Ḥāfī -raḥmet(13)u’llāh- ḥazretini gördüm, mescid içinden taşra çıkardı, yükine bir nesne kıoymuş, (14) eyitdüm: Ėy Bīşr! Ḥāl nedür, Ḥudā-yı Zū’l-Celāl saña n’eyledi? Eyitdi: Baña gerek olanın (15) eyledi. Eyitdüm: Ne yērden gelürsin ve bu yüküñde ne var? Eyitdi: Dün gēce Aḥmed-i Ḥanbelūñ (16) **190a** cānın getürdiler. Ḥaꞑ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ḥazretleri firīştelere buyurdı, zerrīn ṭabaꞑ(1)larla yevāķīt ü dür getürdiler, Aḥmed-i Ḥanbelūñ cānı üzerine nişār ētdiler, bu yükümdeki (2) anlardandur. Eyitdüm: Yahyā bin Ma‘īnden ve ‘Abdu’llāh bin Aḥmed⁵⁹⁷den ne ḥaber? Eyitdi: (3) Şimdi ꞑodum anları Ḥaꞑķuñ raḥmetinden ‘arş altında Ḥaꞑ -Celle ve ‘Alānuñ- ziyāfetüñde (4) ni‘met yērler.

ꞐıꞐ’a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

‘Arş altında sen de isterseñ

Evliyā-yı kibārla <eyle> şoḥbet (5)

⁵⁹⁶ Yazma metinde “Mūsā bin ‘İsā” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁹⁷ Yazma metinde “Aḥmed bin Abdullāh” şeklinde yazılmıştır.

Anlaruñ hūlarını ‘ādet edin

Olasın tā olarla hem-ni‘met

Hikāyet

‘Ömer ibn-i ‘Abd(6)ü’l‘azīz<ün> eydür: Bu gēce vākı‘ada Resūlu’llāh - şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem gördüm- ve Ebū Bekri (7) ve ‘Ömeri -rağıya’llāhu ‘anhüm- gördüm, bir eve girdiler, kapusın kapadılar, bir zamāndan soñra (8) ‘Alī bin ebī Tālīb -rağıya’llāhu ‘anh- evden taşra şitābla çıkdı ve eyitd: *Qūziye lī* (9) <bi> *Rabbi’l-Ka’beti*⁵⁹⁸ ve bir zamāndan soñra Mu‘āviye dahı şitābla evden taşra çıkdı (10) ve eyitdi: *Ğufire lī ve Rabbi’l- Ka’beti*⁵⁹⁹

Qıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kim ki görse Resūli vākı‘ada

Ėtmez (11) iħrāk anı Hudā nāra

Aña cennetde [hem]-civār Ėde hem

Eylese lāyık anı dīdāra

Hikāyet (12)

Şām ehlinden bir kimse küffār elinde şehīd oldı, anuñ atası gāyet dil-teng (13) olup hayrān u deng kaldı ve oğlı her āzīne gēcesi atasına görünürdi (14) ve atasıyla muvāneset eylerdi ve atasınuñ gönli ol tecellīden mütesellī olmışdı. (15) Āzīne gēcelerinden bir gēce oğlını vākı‘ada görmedi, ġamgīn ü ġazīn oldı. (16) **190b** Bir āzīne gēcesi dahı gelicek vākı‘ada gördi ve eyitdi: Ėy oğul! Geçen (1) āzīne gēcesi niçün baña görünmedüñ? Eyitdi: Ėy ata! Āġāh ol ki ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azīz (2) fermān buldı, civār-ı Hākka lāyık oldı. Hudā-yı -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ħazretleri cemī‘-i (3) şühedāya emr eyledi ki anuñ cenāze-i ‘āliyelerine ħāzır olalar aña meşġul gele olup (4) geledüm.

Qıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Geçmiş ervāh-ı akribāñ kamu

⁵⁹⁸ Ka’be’nin Rabbine yemin olsun benim için kaza olundu.

⁵⁹⁹ Ka’be’nin Rabbine yemin olsun ki benim için bağışlandı.

Şeb-i cum‘a seni ziyāret eder

Sen de (5) yād et du‘ā ile oları

Ki du‘ā anları ‘imāret eder

Hikāyet

Ol ‘āşıkıların şā(6)dığı ya‘nī ‘Alī-i Muvaffakī -rahmetu’llāh- eydür: Bir gece evümdede oturmışdum, kendümle (7) endīşe eylerdüm ki benüm bir dostum var-idi ve baña be-her hāl yār-idi. Bir niçe yıl (8) idi ki dünyādan āhirete nakl eylemiş-idi, bir kerre anı ziyāret eylemedüm, şadākat (9) meveddet ile mi olur dēyüp tırdum, anuñ mezārı üzerine vardum, bir zamān otur(10)dum ve baña uyhu ğalebe eyledi, uyudum vākı‘ada ol dostumı gördüm, boynına (11) oddan zencīr taķmışlar, firīşteler aña ‘azāb ederler, Ben eyitdüm: Ey dost! (12) Bu ne hāldür? Eyitdi: Bir nice sāldur ki ben ölmüşümdür, ol zamāndan berü tenüm (13) ‘azābda ve cānum Mālik-i ‘ıķābda. Çün bu sözi söyledi, baña havf ğalebe (14) edüp uyğudan uyandum, ol havfla beni ısıtma tutdı eve geldüm dü şeb (15) yatdum, üçünci gece ol dostumı yine vākı‘ada gördüm, arkasına yetmiş (16) **191a** hulle ğeymiş reng-ā-renk yā naķş-ı ğün-ā-ğün ve başında bir tāc-ı muraşsa‘ dürlü yevāķitle (1) muşanna‘. Eyitdüm: Ey birāder! Ol gece seni eyle gördüm, bu gece böyle gördüm sebebi (2) nedür? Eyitdi: Başradan bir kārīvān çıkdı, aralarından biri üzerümüze ğelüp (3) eyitdi: E‘üzü bi’llahi mine’s-şeytāni’r-racīm bismi’llāh(4)i’r-raḥmāni’r-raḥīm ve sūre-i *Ḳul ḥüva’llāhü eḥadi*⁶⁰⁰ tamām okudı ve yüzini meķābire (5) dönderüp eyitdi: İlāhī şevābını Başra mürdelerine bağışladum, kısmet eylediler. (6) Benüm kısmetüm şol kadar oldu ki ol gece gördüğün ‘azābı benden götürdiler ve bu (7) kadar kerāmeti ki görürsin bir sūre-i İhlās bereketi ve şevābıdır ki oldu.

Ḳıṭ‘a (8)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Eyle ehl-i ḳubūra karşı du‘ā

Tā olardan götürle ğide ‘azāb

Ola senden olur (9) daḥı rāzī

⁶⁰⁰ “De ki: ‘O, Allah’tır, tektir.’” İhlās 112/1.

Bulasın sen de bî-hisâb şevâb

El-Bâbü'r-Râbi' ve'l-İşrûne: (10) Der-Hikâyât-ı Perâkende Ez-Her Nev'î Hikâyet

‘Aķıl eydür: Üç ferseng miķdârında (11) Sultân-ı enbiyâdan -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- üç ‘aceb nesne gördüm. Birisi (12) oldur ki Hâzret-i Peyğamberle -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- bir sefere bile gitdüm, yolda (13) giderken Hâzret-i Peyğamberüñ -‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm- vuzû hâceti oldu, (14) beyâbân içi degüldi, nazar êtdüm, bir tağ başında iki ağaç gördüm. Hâzret-i Resûl (15) -‘aleyhi’s-selâm- baña eyitdi: Var şol ağaçlara sizi Resûlu’llâh -şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem- (16) **191b** isterdi, gelsünler, tûrdum, ol tağ üzerine çıkup ağaçlara sizi Resûlu’llâh (1) -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- ister dêdüm, hemân dem ol ağaçlar yerinden kopup yüridiler, (2) Resûlu’llâh -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- huzûrına geldiler. Hâzret-i Resûl-i Rabb(3)ü'l-‘âlemîn dahı ol ağaçlaruñ ardına geçüp hâcete meşgûl oldu, çün andan (4) fâriğ oldu, baña eyitdi: Ağaçlara söyle, yine yerlerine varsunlar, söyledüm, ağaçlar yine (5) yerlü yerine vardılar. Birisi dahı oldur ki bir yere varduk, gördüm bir hâ’itüñ (6) içinde bir dere ve halk-ı bî-hâd bu hâ’itüñ dâ’iresin ihâta eylemişler, taş atarlar, (7) dilerler ki ol devecügi depeleyeler. Ol devecük çün Resûl-i Ekremi -şalla’llâhu (8) te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- gördi feryâd êdüp eyitdi: El-Müstegâs ve ağladı şöyle ki (9) oğlan anasına ağlar gibi, anlar çün deveden bu hâleti ve bu rikķati gördiler (10) ellerinden taşların birağup gêrû tûrdılar. Seyyidü’s-Şakaleyn hâzretleri eyitdi: Bu (11) deveden ne istersiz? Eyitdiler: Bu dîvânedür ve bizi ıştırur ve deper, havf êde(12)rüz ki bizi helâk eyleye. Seyyidü’l-Mürselîn ol deveye eyitdi: Niçün böyle (13) êdersin ve bunları incidürsin? Deve faşîh lisânla dehânın açup eyitdi: (14) Yâ Resûla’llâh! Ben dîvâne degülem ve anlara dahı kînüm yok ammâ anlar yatsu namâzın (15) kılmażlar, yaturlar, ben havf eylerem ki Hâķķuñ ‘azâbı gele. Ben dahı anlaruñ uçından (16) **192a** helâk olam ve kaçan gece yaturlar, ben anları kalksunlar dêyü incidürem, anlar beni (1) taşla urup depelemek isterler. Sultân-ı enbiyâ -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- (2) anlara eyitdi: Bu deveden elüñüz gêrû çeküñ, urmañ ki bu sizden hoşnûd (3) degüldür ve siz yatsu namâzın terk eylemeñ dahı sizi incitmesin. Birisi (4) oldur ki yolda giderdük. Eyitdüm: Yâ Resûla’llâh! Ğâyet şuşadum. Eyitdi: (5) Yûri şol tağa var, eyit ki Resûlu’llâh -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem- (6) selâm êder, şu ister, yüridim, ol tağa vardum, eyitdüm: Saña Resûlu’llâh (7) -şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve

sellem- selām eder ve eydür ki bize şu vërsün. Nā-gāh (8) bir āvāz eşitdüm ki selām Resūlu’llāh -şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- üzerine olsun (9) dëyüp eyitdiydi. Resūlu’llāh ol vaktiden Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- cehennem şıfatın (10) yād edüp eyitdi: *Ve kūduhā’n-nāsü ve’l- hıcāratü*.⁶⁰¹ Şol kadar ağladum ki bende ne deñlü (11) şu var-ısa dükelisi bulandı gitdi ve bende bir kaçre şu qalmamışdur (12) şöyle ki yubüsetümden üzerimde ot dağı bitmez olmuşdur.

Qıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Yād edüp (13) düzağı biz ağlamazuz

Bir hacereden olmuşuzdur eşedd⁶⁰²

Ağlayalum ki āb-ı (14) rahmet-i Hāk

Ol harāretde bize ede meded

Hikāyet

Tārsūsda abdāldan (15) bir er var-idi adına Ebū ‘Abdu’llāh-ı Mübārek dërlerdi, ol eyitdi: Bir kişiden (16) **192b** eşitdüm ki aña Muḥammed ibn-i Aḥmed el-‘Ābid dërlerdi, ol dağı abdāldan idi, eyitdi: (1) Beytü’l-Muḥaddes içinde bāb-ı Süleymān peygamber -‘aleyhi’s-selām- katında āzīne günü idi, (2) ikindü namāzından soñra nazar ètdüm, iki kişi gördüm, birisi ḥalka beñzerekdi (3) ve birisi uzun boylu idi ve yaşşı alınlı ve büyük başlı ve ol ki ḥalka beñzerekdi (4) baña gelüp selām vërdi ve biri ırākda oturdı ben eyitdüm: Ol biri kimdür? (5) Eyitdi: Ol benüm qarındaşum İlyāsdur ve ben Hızrum dëyicek baña ḥaşyet geldi, eyitdi: (6) Qorqma ki biz saña dostlaruz, eger isterseñ saña bir du‘ā öğredeyüm ki ol du‘ā(7)dan soñra Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ḥazretlerinden her ne dilerseñ vëre, eyitdüm: Dilerem, (8) öğredesin. Eyitdi: Kaçan āzīne güninüñ ikindüsü namāzın kılsañ yüzüñi kıble (9) cānibine döndür, ol vakte dek ki āfitāb aşğa ine eyit: Yā Allāh! Yā Raḥman! (10) Şād olup eyitdüm: Beni şād eyledüñ. Allāh seni şād eylesün. Andan soñra eyitdüm: (11) Kamu evliyā vü abdāl ki yeryüzinde zindedürler, anları bilür misin ve añlar mısın? Eyitdi: (12) Belī. Ben

⁶⁰¹ “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi **yakıtı insanlar ve taşlar olan** ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler vardır.” Tahrīm 66/6.

⁶⁰² Yazma metinde “Olmuşuzdur bir hacereden eşedd” şeklinde yazılmıştır.

eyitdüm: Anuñ adları yazılmışdur ve ma'lumdur ki anlar bir niçe kimselerdür. Çün (13) anları bilürsin kışşaların nice baña söyle, luţf eyle. Eyitdi: Çün Resûl(14)u'llâh - şalla'llâhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- bu cihāndan ol cihāna rıhlet buyurdi, arz-ı (15) nālîş édüp ve cünbiş étđi. Hâk Te'ālā hâzretine eyitdi: İlâhî! Ben kıyāmete (16) **193a** dek kaldum ve peygamberlerden hîç kimse benüm üzerüme qadem qomaz, pes Hâk - Te'ālā (1) Celle ve 'Alā arza vahy étđi ve eyitdi: Yeryüzinde âdemler yaradam ve üredem ki (2) anlaruñ gōñülleri peygamberler gōñülleri gibi ola. Ben eyitdüm: Anlar 'adedde kaç nefer kimse(3)lerdür? Hızr - 'aleyhi's-selām- eyitdi: Anlar üç yüz kimselerdür ki anlar evliyādur, (4) yetmişine ehibbā dërler, anlar abdāldur ve kırkına evtād dërler ve otuzına muhtâr dërler (5) ve onına üleḥā dërler ve yedisine 'uzebā dërler ve üçine ruḳabā dërler ve birine ḡavş (6) dërler ve kaçan ḡavşa ecel gelse yedilerden alurlar ve yedilerden eksilse onlardan (7) alurlar ve onlardan eksilse kırklardan alurlar ve kırklardan eksilse yetmişler(8)den [alurlar yetmişlerden] eksilse üç yüzden alurlar ve üç yüzden eksilse ḥalkuñ şuleḥā(9)sından alurlar, güzîn eylerler, anlara qatarlar ve bu üslûb üzre anlardan cihān (10) ḥālî qalmaz, kıyāmete dek anlardan kimse olur ki Nūḥ peygamber - 'aleyhi's-selām- gōñli (11) gibi olur ve İbrāhîm peygamber - 'aleyhi's-selām- gōñli gibi olur. Baña 'aceb gelüp (12) eyitdüm: İbrāhîm - 'aleyhi's-selām- gōñli gibi olur mı? Eyitdi: Belî. Hâzret-i (13) Süleymān ve Hâzret-i 'İsā ve Hâzret-i Eyyüb - 'aleyhimü's-selām- gōñülleri gibi daḥı (14) olur. Qurān-ı 'Aẓîmde okuduñ mı *Febihüdāhümu'ḳtedih*⁶⁰³ ve hîç peygamber yoḳdur ki illā (15) bu ümmetden bir kimse anuñ ṭarîḳi üzre olmaya tā kıyāmet bu dükeli derece ile (16) **193b** her bir qavm yerin gözedür ki eger bu yeri üçleruñ sırrına muṭṭali' olsalar şanur(1)lar ki ol üçler inanmamışdur ve eger bu üçleruñ ol yédiler sırrına muṭṭali' olsalar (2) şanurlar ki ol yédiler inanmamışlardur. Bu ṭarîḳ üzre tā üç yüzlere varınca (3) ben bundan müteḥayyir olup müte'accib kaldum. Eyitdi: Saña 'aceb gelür ola mı? Eyitdüm: (4) Belî. Eyitdi: Benümle Mūsā kışşasın unutduñ mı ki kaçan gemiyi deldüm, eyitdi: *Eḥarāḳtehā (5) li tuḡrıḳa ehlehā!*⁶⁰⁴ Ve kaçan ḡulāma yetişdüm. Eyitdi:

⁶⁰³ "İşte o peygamberler, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. **Şu hâlde onların rehberliğine uy.** De ki: "Ben, bu görevimden dolayı hiçbir karşılık istemiyorum; bilinsin ki bu, bütün insanlığa bir öğütten ibarettir." En'âm 6/90.

⁶⁰⁴ "Bunun üzerine birlikte yürüdüler. Kıyıya ulaşıp gemiye bindikleri zaman o kul gemiyi deldi. Mūsâ, **'İçindekileri boḡmak için mi onu deldin?** Gerçekten sen çok kötü bir iş yaptın.' dedi." Kehf 18/71.

Eḳatelte nefsen zekiyyeten bi-ḡayri (6) *nefsin!*⁶⁰⁵ Ve kaçan dīvāra yetişdüm. Eyitdi: *Lev şî'te letteḥaẓte 'aleyhi ecrā!*⁶⁰⁶ Ben (7) eyitdüm: Siz ne yerde olursınız? Eyitdi: Beyābānda oluram. Eyitdüm: Yā İlyās! Es-selām (8) ne yerde olur? Eyitdi: Deryā-yı bî-pāyānda. Eyitdüm: Siz hîçbir yere cem' olur (9) mısınız? Eyitdi: Ol vakt ki evliyāu'llāh bir velī dünyādan āḥirete naḳl étse bir ikümüz (10) anda ḥāzır oluruz ve kaçan vakt ḥacc olsa tekkede ḥāzır oluruz, ol benüm tırāş (11) eyler ben daḥı anuñ. Eyitdüm: Evliyānuñ ve abdalūñ ve eḥibbānuñ nām-ı şerīflerin baña söyle, (12) hemān dem elin yeñine çekdi ve bir defter çıkarup baña vèrdi, nazar étdüm, cümlesinūñ (13) adı anda yazılmış, gördüm, başum ḳaldurdum, nazar étdüm, gördüm anlar ḳalkmışdur, (14) ben daḥı ḳalkdum gitdüm. Hızr eyitdi: Ḳande gidersin? Eyitdüm: Sizüñle bile gide(15)rem. Eyitdi: Sen bizümle gidemezsiniz. Eyitdüm: Siz ḳande gidersiz? Eyitdi: Ne (16) **194a** sorarsın? Eyitdüm: Dilerem sizüñle bir yere varınca bile yürüyem tā sizüñle namāz (1) ḳılam ola kim anuñ bereketi baña yetişe. Hızr eyitdi: Ben şabāḥ namāzını Mekke'de (2) ḳıluram, Rūkn-i Şāmī ḳatında oluram açılınca. Andan soñra Ka'be-i -şerrefehā'llāh- (3) tavāf eylerem daḥı giderem, geşt-i cihān eylerem ve bir kimseyi yoldan azmış görem, (4) yol gösterürem ya bir kimse ki yükini merkebe yükleyemediyse aña yardım éderem, andan (5) giderem, kaçan öyle namāzı vakti gelse Medīne-i Resūlu'llāha -'aleyhi (6) ve sellem- varuram, öyle namāzın anda ḳıluram. Andan soñra yine yābāna revāne o(7)luram. İkinci namāzı vaktine dek ikindü olıcaḳ Beytū'l-Maḳḍise gelürem, (8) ikinci namāzın bunda ḳıluram ve kaçan aḥşām namāzı vakti gelür, Tūr-ı Sīnā (9) taḡında aḥşām namāzın ḳıluram ve yatsuyı daḥı anda ḳıluram, ba'd-eẓ-ān (10) Ye'cūc u Me'cūc seddine varuram. Anda ol Ma'būd-ı bî-zevāle 'ibādet éde(11)rem, seḥer vaktine du'ā eylerem ki Ḥaḳ -Te'ālā Celle ve 'Alā-tā ol seddi şaḳlaya (12) ve kaçan tañ yeri aḡıra, anlaruñ taşra çıkmasından emn gelüp yine Mekkeye (13) varuram, şabāḥ namāzın anda ḳıluram. Benüm aḥvālüm ecelüm gelince böyledür ki dedüm (14).

Ḳıṭ'a

⁶⁰⁵ "Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocuḡa rastladıklarında, o kul hemen onu öldürdü. Mūsā dedi ki: 'Mâsum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!'" Kehf 18/74.

⁶⁰⁶ "Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar, o hemen onu doğrulttu. Mūsā, 'Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın.' dedi." Kehf 18/77.

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bul yūri var şöhet-i Hızrı

Var-iken cān bedende ey dervīş (15)

Āteş-i ‘aşka yan çü pervāne

Olmaya germ teninde ey dervīş

Hikāyet

Bir şahş (16) **194b** ‘Ömer bin Hattābuñ -radıya’llāhu ‘anh- katına gelüp egildi ve eyitdi: Ey emīrū’l-mū’minīn! (1) Benüm bir oğlum var, hīç emrüm tutmaz ve baña ‘āşī olur. Emīrū’l-mū’minīn eyitdi: Ey (2) oğlan! Niçün atañuñ sözün tutmazsın ve atañuñ hūkūkına nazar etmezsin? (3) Oğlan eyitdi: Ey emīrū’l-mū’minīn! Oğul üzre atañuñ hūkūkı olur, oğul (4) hūkūkı ata üzerine olmaz mı? Emīrū’l-mū’minīn eyitdi: Olur belī, oğul hūkūkı (5) ata üzerine üçdür. Evvel oldur ki atası aşilzāde ola tā ki oğula ‘ār (6) gelmeye ve ikinci ‘ilm ü edeb ögrede ve üçüncü eyü ad kıya. Oğlan eyitdi: Ey (7) emīrū’l-mū’minīn! Bunlardan hīç birinde etmemişdür, atasından nesebdür iki yüz (8) akçeye almışdur ve adumı Cu‘al kıomışdur. Cu‘al hūd toñuzlan böcegidür ve Kıurān-ı (9) ‘Azīmden bir āyet ögretnemişdür. Hāzret-i ‘Ömer gāyet gāzaba gelüp atasına (10) eyitdi: Evvel sen buña āşī olmuşsın, andan şöñra ol saña.

Kıı‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ger peder (11) olduñ-ısa bir beşere⁶⁰⁷

Eyle ta‘līm aña ‘ulūm-ı edeb

Ki edeb yeg-durur nesebden aña (12)

Belki ‘ilm-i edebdür⁶⁰⁸ aşı-ı neseb

Hikāyet

Ebu’l-Hasan-ı Kātib eydür: Menākıbdā şöyle (13) hikāyet ederler ki bir vakt bir civānmerd gemiye girüp kaşd-ı hac edüp gitdi. (14) Çün şabāh miyān-ı deryāya yetdi, rüzgār ziyāde olup büyük etdi, gemi (15) garkā vardı, içindeki halk garkā oldı,

⁶⁰⁷ Yazma metinde “بشير” şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰⁸ Yazma metinde “ادب” şeklinde yazılmıştır.

civānmerd bir tahta üzerinde kaldı (16) **195a** ve emvāc-ı deryā bunı gāh felege çıkardı gāh semeke indürdi ve civānmerd ol (1) mābeynde pür-derd olup kendüden ümīdın kaṭ' êtmiş-idi ve tenini helāke (2) ve cānını Yezdān-ı pāke ışmarlamışdı. Āḫir-i kār bi- 'ināyet-i Perverdigār bir cezīreye (3) ber-kenār kaldı ve bu civānmerd-ı şāḫib-i derd Hūdāya şŭkr-gŭzer olup ol (4) cezīrenüñ içine reftār gösterdi, giderek nā-gāh bir mihrāb gördi aḳ (5) mermerden düzilmiş, ol mihrābuñ içinde bir nŭrānī kimse oturmuş, Hūdāya (6) şenālar édŭp şād u ḥurrem oldu, hemān dem varup selām vėrdi. Ol (7) daḫı bunuñ selāmın alup eyitdi: Ne yėrden gelŭrsin? Eyitdi: Bir mŭselmānum (8) ve āvāre-i baḥr-i pāyānum, bu deryādan gelŭrem. Eyitdi: Kānḳı ūmmetdensin? Civānmerd (9) eyitdi: Muḥammed Muřtafā -şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- ūmmetindenŭm ve eyitdi: Yā (10) sen ne kişisin ve ne gŭrŭhdansın ve bu cezīreye neden dŭřdŭñ ve ne (11) zamāndan berī bundasın? Eyitdi: Ḥāzret-i Mŭsā peygamber -'aleyhi's-selām- kavminŭñ (12) baḳiyyesindenŭm ve ol gŭrŭhdanum ki Ḥaḳ -Sŭbhānehu ve Te'ālā- yād eyler. *Ve min kavmi (13) Mŭsā ūmmetŭn yehdŭne bi'l-ḥaḳḳı ve bihi ya 'dilŭn.*⁶⁰⁹ Ben idŭm ve birāderŭm idi, bu cezīrede (14) Hūdā-yı -Te'ālā Celle ve 'Alāya- 'ibādet éderdŭk, birāderŭm āḫirete naḳl eyledi, anı defn (15) eyledŭm, ben şimdi tenhā ḳalmıřumdur, Hūdāya ḫizmet étmek dilerseñ bu cezīrede (16) **195b** ḳal, bāḳī 'ömrŭñi benŭmle geḳŭr ve baña mŭvāfaḳat u mŭvāneset gŭster. Civānmerd eyitdi: (1) Minnet tŭtaram dēyŭp bir müddet anda ḳaldı ve ol Ma'bŭd-ı bī-zevāle 'ibādet (2) édŭp ibtihāl gŭsterdi. Bir gŭn ol cezīrede seyr éderken nā-gāh bir řu gördi (3) aḳup gelŭr, bu řuyuñ başını bilmek içŭn řuyuñ kenārına dŭřŭp (4) gitdi, nā-gāh bir vādiye yėtdi ki řu andan ařaḳa aḳardı, ilerŭ dek vardı, bir (5) kiři gördi řu kenārında şurur bir zencīrle baḳlanmıř ve aşılmış ve şusız(6)lıḳdan feryād édŭp iñlerdi. Bu civānmerd ta'accŭb ḳalup eyitdi: Bu ne ola? (7) Çŭn anuñ gözi bunuñ yŭzine dŭřdi: Ėy civānmerd! Baña luṭf eyle, bir pāre (8) řu alıvėr, ilerŭ vardı, iki avcunı řu ile şoldurdi, iletđi, aḳzına dutuvėr(9)di, ol daḫı ḳařd étdi ki içe, zencīr hevāya ḳekildi, ūḳ kerre bŭyle oldu, civānmerd (10) mŭteḫayyir olup eyitdi: Ėy 'aceb! Sen kimsin ve saña kim dėrler, bu ḫāl nedŭr? Eyitdi: (11) Ben Ādem peygamberŭñ -'aleyhi's-selām- oḳlı Ḳābilem ki birāderŭm Ḥābili depelemiřŭmdŭr, ben ḫaḳīri (12) ol zamāndan berŭ řusızlıḳla aḳāb éderler ve yine tā

⁶⁰⁹ "Mŭsā'nın kavminden ḫaḳ yolu gŭsteren ve onun ıřıḳında ādil davranan bir topluluk da vardı." A'rāf 7/159.

kıyāmete dek ‘azāb etseler (13) gerek ve ādem depelemek benden sūnnet olup kalmışdır, halk içinde zulmle her (14) kim ki bir ādem depelese ol sebeble baña Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- ‘ukūbet eyler ve ol (15) kātile êtdügi gibi. Bu civānmerd bu sözi eşidicek kōrkdi, kaçdı ve revān (16) **196a** u giryān yine yārine geldi, hikāyeti söyledi, civānmerd yine bir gün oturup (1) anuñla kelimāt eylerdi, hātırına hanesi ve ferzendleri hutūr êtdi, bī-(2)ih̄tiyār gözinüñ yaşı yüzi üzre çün cūybār revāne oldu. Ol kişi (3) başın kaldurup bunuñ gözi yaşın göricek eyitdi: Ne yēdensin ve (4) evüñ ne şehrdedür? Civānmerd eyitdi: Mısrdadur. Hemān dem başın kaldurdı, hevāda bir (5) bulut giderdi, aña çağırup eyitdi: Yā şehāb! Bulut lebbeyk dēyü cevāb vērđi. (6) Ne yēre? buyurdılar ki gidersin? Bulut eyitdi: Falān şehre ol bulut geçdi, gitdi, (7) bir bulut dahı geldi aña dahı h̄itāb êtdi, ol dahı lebbeyk dēyü cevāb vērđi. Eyitdi: (8) Ne yēre? Buyurdılar. Eyitdi: Falān yēre, buyurdılar, bir bir bu vechle bulut geldi, geçdi, gitdi. (9) Bir zamāndan soñra bir bulut geldi, aña dahı h̄itāb êtdi, eyitdi: Yā şehāb! Saña ne (10) yēre buyurdılar. Eyitdi: Başraya. Pīr eyitdi: Bu civānmerdi götür, Başraya ilet, anda қо. (11) Bu civānmerd eydür: Hemān dem bulut aşāga indi. Beni ih̄āta êdüp kapdı. Ayruk (12) haberüm olmadı, ol vakte dek ki Başraya indürdi, gözüm açdum kendüzümü (13) evümüñ üzerinde gördüm.

Қыт‘а

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Hāk nice vērür görüñ kerāmet

Kim Hākқа еderse (14) zıkr ü t̄ā‘at

Bu evc-i semādaki bulutlar

Eyler anuñ emrine it̄ā‘at

Hikāyet

Ol (15) künende-i kār-ı hayr ya‘nī Sa‘īd bin Cübeyr -rah̄metu’llāh- gayet ulu kişi idi ve (16) **196b** ‘ulemā-i tābī‘indendi ve ebrār-ı ümmetden idi. Bir vaqt Haccāc bin Yūsuf anı depelemek (1) kaşdın êtdi bir şahşına ‘avānlardan yigirmi nefer ādem koşdı ve gönderdi ki (2) varalar anı tutalar. Vardılar, gitdiler, cüst [ü] cū êtdiler, bulmadılar, āh̄ir bir tağ başında (3) bir tersānuñ şavma‘ası var-idi, vardılar aña şordılar ki Sa‘īd bin Cübeyri (4) gördüñ mi? Tersā eyitdi: Ben anı bilmezem nice kişidür? Bunlar şıfatın söylediler, tersā (5) añlayup eyitdi: Anuñ şavma‘ası falān yēdedür,

varuñ anı anda taleb edüñ. (6) Gitdiler, tersâ dedüğü yere yêtdiler, gördiler, şavma‘ası öñünde secdeye varmış (7) âvâz-ı bülend ile okıyup zâr u zâr ağladı, bunlar yakın varup selâm vêrdiler. (8) Sa‘îd bin Cübeyr başın secdeden kaldurup namâzın tamâm eyledi, dañı bunlara (9) ne dilersiz? dèdi: Eyitdiler: Bizi begümüz Haccâc bin Yûsuf göndermişdür ki seni (10) da‘vet êder. Eyitdi: Benden ne dilersiz? Biz bilmeziz, dèdiler. Elbette gelmek gereksin, (11) yoñsa ‘uķûbetle iledürüz. Sa‘îd bin Cübeyr bunlardan bu sözi eşidicek (12) elin kaldurup Huđâya şenâlar eyledi ve Muştafâya - ‘aleyhi’s-selâm- şalavât (13) getürdi. Andan soñra tûrdı, anlarla tersânuñ şavma‘asına geldi, (14) âfitâb dañı ğurûb êtdi, ahşâm oldu, tersâ şavma‘asından başın taşra (15) çıkardı, eyitdi: İstedüğüñüzi bulduñuz mı ve bilmedi ki anı niçün isterler, bunlar (16) **197a** bulduķ dèdiler. Tersâ eyitdi: Tîz olun, gelüñ, şavma‘a ğirüñ, yoñsa sizi arsla(1)nlar gelürler pâre pâre eylerler ki bu yer arslanlar yatağıdur ‘avânlar şavma‘aya girdiler. (2) Sa‘îd bin Cübeyr girmezem dèdi. Eyitdiler: Sen anuñçün girmezsin ki kaçmaķ dilersin? (3) Eyitdi: Kaçmazam ammâ bu şavma‘ada benüm dînümde bir kimse nâ-sezâ söyler, ben aña şabr (4) edemezem. Eyitdiler: Biz seni taşrada ķomazız ve dilemeziz ki seni arslanlar helâk (5) eyleyeler biz dañı begümüz huzûrında hacîl olavüz ve haķâret bulavüz. Sa‘îd eyitdi: (6) Siz fâriğ olun. Haķ Te‘âlâ beni arslanlardan hıfz eyler, eyitdiler: Sen (7) peyğamber degülsin ki cismüñe emn olasın. Eyitdi: Peyğamber degülem ammâ bir güneħķâr (8) çâkerüm ve câfi vü ‘âşî. Çok ilhâh eylediler, mümkün olmadı, and içdi ki siz(9)den kaçmayam ve bu yerden ırâķ gitmeyem. Şabâh dek ol ‘avânlar şavma‘ada (10) yatdılar. Sa‘îd bin Cübeyri taşrada ķodılar, gitdiler, ellerine yâylar, oklar (11) alup şavma‘anuñ üstine çıkđılar, şabâh dek uyumadılar, beklediler ki Sa‘îd (12) şîrler helâk êtmeyeler. Çün şabâh oldu nazar êtdiler, Sa‘îdi gördiler, (13) namâza tûrmış, şîrler etrâfında tûrur, yüzlerin yere sürüp ķuyruķların oyna(14)durlar. Şâmdan tâ bâmđâd Sa‘îd namâzda idi ve şîrler dañı dâyiyesinde basbânlıķ (15) êdüp herbiri niyâzda idi. Çün rûz şeb oldu, cihânuñ yüzi âfitâb (16) **197b** nûrıyla münevver oldu ve ğülşene döndi, arslanlar taģa taģladılar, ‘avânlar (1) şavma‘adan çıkup geldiler, Sa‘îdüñ ayağına düşdiler ve yüzlerin ayağı (2) toprağına sürdiler ve eyitdiler: Bizüm cānumuz saña fedâ olsun, dirîğ ola nice (3) senüñ gibi ‘âlîme anuñ gibi zālîmüñ elinden tîğ doķına, helâk ola, ammâ bizi (4) talebüñe göndermişdür ve dūkelümüze tâlâķa yemîn vêrmışlerdür, eger sen buyurur(5)sañ ki bizi senüñ-içün depeleyeler biz dañı revâ görürüz. Sa‘îd eyitdi:

Dilemezem (6) ki benümçün birüñüzüñ burnı kanaya ve hîç kimse Hıdānuñ kaẓāsından kaçmaz (7) ve eger baña kaẓā gelmemiş ise hîç kimse beni katl edemez, kaẓā-yı Hıdāya (8) rızā vèrmek evlādur dèyüp tırdı, ‘avānlar dağı tırdılar, gitdiler, şehir-i (9) vāsıta yaqıın yètdiler. Sa‘īd anlara eyitdi: Ey birāderler! Bir nice gündür sizüñle (10) bir yèrdeyüz ve hîç sizi incitmedüm, şimdi mülākāt vācib olmışdur biri(11)birümüz üzerine ve ben haqıkat bilürüm ki baña ecel geldi, bu kişinüñ elinden (12) hālāş olmak olmaz, bārī bir gece koñ tā kendi a‘mālümün ‘özrin dileyeyin, (13) ola ki Haq Te‘ālā Munker ü Nekır havfın ve kūr ‘azābın āsān eyleye, cümlesi (14) ağlaşıp eyitdiler: Vay bize ki bu kişi bu kadar zühdle böyle havf edüp-[durur] (15) bizüm bu kadar ‘isyānla hālümüz nice ola dèyüp qodılar. Sa‘īd gısl eyledi (16) **198a** ve cāmelerini yudı, pāk ètdi ve gèyüp geldi, ol gece şabāh dek namāzda (1) ve niyāzda oldu ve Haq -Te‘ālā Celle ve ‘Alā-dan mağfıret taleb ètdi, yarında(2)sı ‘ale’ş-şabāh tırdılar, şehir-i vāsıta geldiler. Haccāca vardılar. Sa‘īdi getürdiler (3) ammā ey emır yolda ‘acāyib gördük dèdiler. Haccāc eyitdi: Size bundan şormazam, (4) içerü getürün dèrüm. Çün Sa‘īdi içerü getürdiler. Haccāc eyitdi: Aduñ nedür? (5) Eyitdi: Sa‘id bin Cübeyr. Haccāc eyitdi: Yok. Şakī bin Kebirdür. Sa‘īd eyitdi: Benüm (6) adum Sa‘iddür, atam ve anam vèrdügi addur, sen dèdüğüñ degüldür. Haccāc eyitdi: (7) Sen beğ-bahtsın. Sa‘īd eyitdi: Niçün Hıdā bilür ki gaybdan oldur ki ol (8) bilür nık-baht kimdür ve beğ-baht. Haccācuñ murādı ol idi ki sözde anı yañulda (9) dağı ol sebebiyle katle hükm ède ve eyitdi: Muḥammed -şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem- haqqında (10) ne dèrsin? Eyitdi: Haq peygamberdür ve reh-nümā-yı halkdur. Hıdānuñ selāmı anuñ (11) üzerine olsun ve Ebū Bekr -raḍıya’llāhu ‘anha- ne dèrsin? Eyitdi: Yār-gār-ı Resüldür, (12) andan soñra ḥalife oldu ve eyitdi: ‘Ömer-i Fārūka -raḍıya’llāhu ‘anh- ne dèrsin? (13) Eyitdi: Nāşır-ı dīn-i Haqdı ve İslāmı ‘azīz tutıcıydı ve kātıl-i küffar-ı (14) ve eyitdi: ‘Oşmān-ı ‘Affāna -raḍıya’llāhu ‘anh- ne dèrsin? Eyitdi: Dükeli ḥaṭālardan (15) pākīze idi ve ḥarāmdan ve zinādan ve hergiz İslāma gelmeden ve İslāma geldikten (16) **198b** soñra ḥarām yememişdür ve be-nā-haḥ şehīd olmışdur ve halka nafaqa vèriciydi (1) ve güzīde-i ehl-i cennet idi ve eyitdi: Ya ‘Alī -raḍıya’llāhu ‘anha- ne dèrsin? Evvelde (2) İslāmda idi ve āḥırde hem İslāmda ve cümleden ‘ilmde ulıydı ve nūr-ı (3) ‘ilmle tolıydı ve çift-i Betüldi ve dāmād-ı Resüldi ve kātib-i vahy idi. (4) Haccāc çün bunı eşitdi, gör ne iş ètdi, tāḳati tāḳ olup bir sā‘at (5) miqdārı ḥāmūş oldu, yine cūş edüp eyitdi: Veyl senüñ üzerüñe ki olsun (6) yā Sa‘īd! Sa‘id eyitdi: Veyl şol

kimsenüñ üzerine olsun ki cennetden gèrû (7) alur ve cehenneme giriftâr olur. Haccâc eyitdi: İhtiyâr eyle, seni ne nev‘le depeleyeyin? (8) Sa‘id eyitdi: Sen nice dilerseñ eyle ki kışaş elüñdedür, her ne nev‘le èderseñ (9) kıyâmetde saña anı èderler. Eyitdi: Benden dile tâ seni ‘afv èdeyin. Eyitdi: ‘Afv (10) Hıdâdan olur ve dilek andan dilenür. Haccâc eyitdi: Taşra çıkuñ, anı depeleñ. (11) Sa‘ide yapışdılar, taşra çekdiler, apuya varıca güldi. Haccâc yine getürüñ dèdi. (12) Getürdiler. Eyitdi: Niçün güldüñ ve ne gülicecek maaldür? Sa‘id eyitdi: Senüñ bahâ(13)durlıuñdan ve Hıdânuñ ilminden bilmezem ki sen mi bahâdırsın yâ Hıdâ mı Hâlimdür? (14) Haccâc buyurdi: Tâ bir na‘ döşediler ki Sa‘idüñ başın anuñ üzerinde at‘ (15) èdeler. Haccâc buyurdi, Sa‘idi yaturdılar, yüzüni kıble cânibine dönderüp (16) **199a** eyitdi: *İnnî veccehtü vecchiye lillezî fa‘era’s-semavâti ve’l-ar‘a hanîfen ve mâ* (1) *ene mine’l-müşrikîn*⁶¹⁰ Haccâca azab gelüp eyitdi: Yüzini kıbleden döndürüñ! (2) Döndürdiler. Sa‘id eyitdi: *Ve li’llâhi’l-maşıku ve’l-mağribu fe eynemâ tüvellû fe şemme* (3) *vechu’llâh.*⁶¹¹ Haccâc eyitdi: Yüzi üzerine bıraquñ, yüzi üzerine bıradılar. (4) Sa‘id eyitdi: “*Minhâ alanâküm ve fihâ nu‘iduküm ve minhâ nuħricuküm târaten* (5) *uħrâ.*”⁶¹² Andan řoñra bıçaı afası üzerine odılar, ardından boazladılar, (6) ol demde Sa‘id bin Cübeyr du‘â eyledi ve eyitdi: İlâhî! Benden řoñra anı hîç kimse (7) üzerine musalla‘ eyleme. Çün Sa‘id bin Cübeyr -raıya’llâhu ‘anh- matûl (8) oldu, hemân dem Haccâcuñ göñline oru ve feza‘ düşdi. Andan řoñra (9) hiç râat yüzün görmedi, açan şuşıya idi, bardala şu vèrürlerdi, (10) eline alıca şu an olurdi ve şusuzlıdan helâk olurdi (11) ve açan uyusa her sâ‘atde bir belüñleyüp şıçrardı ve feryâd eylerdi ki (12) benüm Sa‘id ile ne işüm vardur dèrdi ve kır gün bu âletle geçdi, andan (13) řoñra hezâr zûr u zâr-ıla dünyâdan geçdi.

ı‘a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Sen ki bir kimseye bir iş (14) èdesin

Şanma kim sen ol iş yanuñda alur

⁶¹⁰ "Ben, O'nun birliine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden deilim." En'âm 6/79.

⁶¹¹ “**Dou da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın zatı oradadır.** Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır.” Bakara 2/115.

⁶¹² “Sizi ondan yarattık, yine ona döndürecekiz ve sonra oradan bir defa daha çıkaracağız.” Tâha 20/55.

Eger ol alamaz-ısa öcini (15)

Senden anuñ öcin zamāne alur

Hikāyet

Ululardan bir kimse var-idi adına (16) **199b** Dāvud bin Hind dèrlerdi, cümle-i ‘ubbāddan ve zühhāddan ma‘rūf idi (1) ve hūb şıfatlar ile mevşūf idi. Bir vaqt bīmār oldu ve bīmārlık aña galebe (2) eyledi ve dükeli dostları ve āşināları ve şākirdleri andan nevmīd oldılar ve anı (3) yaturdılar ve ‘ıyālī ve oğlancuıkları dāyiresinde oturdılar. Nā-gāh nigāh ètdiler, (4) gördiler, evüñ şakfı şak oldu, kapu gibi açıldı, āsumāndan görindi hemān bir (5) siyāh dīv içerü girdi. Çün bu civānmerdüñ gözi ol dīv-i siyāhuñ yüzine (6) tuş oldu, yèdi endāmına lerze düşdi, medhūş oldu, akrabāsı eydür: Nāzar (7) eyledüñ mi ol dīv-i siyāhuñ ağzından şerrār-ı nār intişār olur ve gözlerinden ve (8) kulaklarından āteş ‘alevi görünür ve taşra çıkar ve neye tokınsa yaķar çün (9) nār-ı saķar. Biz anuñ heybetinden kendümüzden geķüp tururduk, çün pīr anı gördi (10) hālī dīgergün oldu ve kendiden gitdi ve dili tutuldu kendüye eyitdi: Eyvāh! (11) Cānumı yohsa bu siyāh mı alur ki dirīgā bunca yıl renc ü belā çekdüm ve derd ü (12) ‘anā gördüm, pīr-i nā-tüvān oldum, āhırü’l-emr başuma ne vāķı‘ oldu ve ve beni kimüñ (13) eline vèrdiler ve cānumı kim almak ister? Pīr eydür: Çün hālüm dīgergün oldu, zebün (14) kaldum, ‘ıyālüm ve oğlancuıklarım beni öldi şanmışlar, baña bakışup ağlarlar ve ‘ıyālüm (15) kendüzin dögüp nevha eylerler ya‘nī saġu saġar, bunlaruñ feryādları figānları (16) **200a** evden taşra çıkıdı, ben hod kendüme meşġül-idüm ne anlar kayısı. Ol (1) siyāh üzerüme geldi ve ġazabla baña nāzar ètdi, anuñ nāzarı heybetinden başuma (2) ıssı şular konıldı, ‘araķa ġarķ oldum, bir zamāndan soñra nāzar ètdüm, gördüm, şakfı (3) şak oldu, iki kişı aķ cāmeler ġeymişler, hūb şüretler hoş rāyihalarla yanuma (4) geldiler, biri başum ucına oturdı ve biri ayaġum ucına oturdı, bir pāre (5) göñlüm yèrine geldi: Eyitdüm: Benüm cānumı meger bunlar alurlar. Çün bu iki kişı yanuma geldi (6) ol siyāh benden ıraġ olup vardı, bir küşede oturdı ve ol kişı ki (7) başum ucında oturmuş-idi, ayaġum ucında oturana eyitdi: Nāzar eyle gör (8) nesi var? Ol daķı parmaġını ayaġum üzre koyup şıķdı ve parmaġı içine (9) baķdı, eyitdi: Namāzını cemā‘atle görürem ve özüni ‘ilm meclisinde görürem ve gāh (10) gāh emr-i ma‘rūf u nehy-i münker görürem. Pes sen daķı nāzar eyle gör nesi var? Ol (11) daķı elin başum üzre koyup şıķdı ve eline baķdı, eyitdi: Kūrān okumak görü(12)rem ve naşīhat ètmek ve ‘ilmī kelimāt eylemek görürem. Andan soñra ol siyāha (13) dönüp

eyitdiler: Țur git! Senüñ bunuñla işüñ yokdur. Ol siyâh yerinden (14) Țurdı ve gâzabla nigâh édüp döndi, gitdi, ben şād olup Hūdāya (15) şükrler édüp Hâzret-i Muştafâ - şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- şalavāt getürdüm (16) **200b** andan hālâş olduğuma. Ol kişi ki başum avcunda idi, eyitdi: Bir nesne (1) kalmışdur dēyüp Țurdılar, nā-bedīd oldılar, ol sâ'atde 'aqlum yine baña geldi, (2) gözüm açdum 'ıyālümü ve oğlancuklarımı gördüm ki ağlarlar, eyitdüm: Size ne oldı ki (3) ağlarsız? Eyitdiler: Haberüñ yok mıdur ki saña ne oldı? Ben eyitdüm: Eyü haberüm var (4).

Țıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Eyle a'māl-i şāliha ki_āḥir

Geleler saña hūb-şūretle

Eyler-iseñ eger (5) kabīḥ 'amel

Gele saña o zişt-heybetle

Hikāyet

Ol dergāh-ı Hākka 'āzim (6) ya'nī H'āce Ebū Hāzīm eydür: Bir vaqt emīrū'l-mü'minīn 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīze (7) vardum, beñizi şararmış, za'īf olmuş ve eski kaftānlar geymiş ve göz(8)leri oyalanmış şöyle ki anı bilemedüm, çün oturdum kelimāta şürū' etdük. (9) Andan bildüm ki oldur. Eyitdüm: Ey 'aceb sen Medīnede bizüm emīrümüz idüñ, fāḥir (10) libāslar geyerdüñ ve girān-bahā atlara binerdüñ ve 'alā sarāylarda ḥadem ü ḥaşemle olur(11)duñ, şimdi ḥod emīrū'l-mü'minīn olduñ ne ḥāldür ki seni bu ḥālde görürem? (12) 'Ömer -rahmetu'llāh- ağladı çok ve eyitdi: Yā ebā Hāzīm! Beni ancak üç gün görürsin, (13) andan soñra dünyādan naql ederem, āḥirete giderem ve beni ḥāke koyup Yezdān-ı (14) pāke ışmarlarlar ve gözlerüm şogulur ve dökülür ve bu ḥarum yarılır ve ḥurtlar üşür. (15) Eyitdi: Baña yine söyle ol sözüñi Medīnede rivāyet eylemiş-idüñ. Eyitdüm: (16) **201a** Yā emīre'l-mü'minīn! Şöyle Ebū Hureyreden ki ol eyitdi: Eşitdüm Resūlden -şal(1)la'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem- eyitdüm: Öñüñüzde bir bülend-'azīm 'aḳabe vardur, ol (2) 'aḳabe be-gāyet düşvārdur, andan kimse geçemez meger şol kimse geçer ki za'īf (3) ola Hāk -Te'ālā Celle ve 'Alānuñ- ṭā'ati pūtesinde teni āteş-i cū'la (4) şararmış, küdürāt-ı nefsanīden ḥālīş ü muḥliş ola, cismi şāfi şaru (5) altuna döne. 'Ömer ağlayup eyitdi: Yā ebā Hāzīm!

Beni melāmet eyle ki tenümi (6) şimdiye dek püte-i tã'atde eritmedüm, şimdi bir miqdār tenümi püte-i hizmetde (7) āteş-i cū'la eridem ve hevā ve ğıll u ğışdan birez arıdam⁶¹³ ola ki ol 'aķabe(8)den geçebilem. Eyitdüm: İnşā'a'llāh geçersin ve şol kadar ağladı ki aña uyhu ğalebe (9) eyledi, uyudu ve şöyle dirildi ki etrāfındağı yer ışlandı, uyhusından (10) uyandı yine ağlamağa başladı. Şöyle ki āvāzı yüceldi. Bir sã'atden soñra (11) yine geldi. Şöyle ki dişleri göründi, bir zamāndan soñra tırdı ve otur(12)dı, ben eyitdüm: Yā emīre'l-mü'minīn! Bu sã'at senden 'acāyib gördüm. Eyitdi: (13) Siz de gördüñüz mi? Eyitdüm: Belī. Yine giryān olup eyitdi: Çün uyhuya var(14)dum, şöyle gördüm ki kıyāmet kōpmış ve hālk zinde olmışlar ve ser-tā-ser (15) başları kībā yalın ayak tırmışlar şaf şaf. Her şaf maşrıķdan maġrıba (16) **201b** varınca yetmiş şaf bağlanmış, bu ümmetin mü'minlerinden ve kırk şaf ğayrı (1) hālk tırmışlar ğamġin ü hāzīn ve başların aşığa bırakmışlar ve müterāķķıblar ki cānib-i (2) Raħmāndan ne fermān ola ve dil derdine kimden dermān ola ve kimüñ kitābın (3) açup hīsābın vēreler. Nā-ġāh bi-fermān-i İlāh bir nidā eşitdüm ki kandedür 'Abd(4)u'llāhü'l-Ġaffār ya'nī Ebū Bekr-i Şiddīķ? -rağıya'llāhu 'anh- Nażar étdüm, gördüm bir (5) şahş getürdiler, uzun boylu, güzel yüzlü firişteler eline yapışmışlar, (6) hīsāb yerine getürdiler ve anuñ kitābını açup hīsābın gördiler āsān. (7) Andan soñra Hāķ -Te'ālā Celle ve 'Alā-buyurdi: Anı cennetüñ saġ tarafına iletdiler. Yine (8) nidā geldi ki kandedür 'Ömer bin el-Hattāb? -rağıya'llāhu 'anh-. Gördüm bir uzun boylu, (9) güzel yüzlü ve buġday eñlü bir kimse getürdiler, hīsāb yerinde oturdı, kōdılar, (10) anuñ dağı kitābuñ açup hīsābın gördiler ve cennete iletdiler. Yine bir nidā geldi ki (11) kandedür 'Osmān bin 'Affān? -rağıya'llāhu 'anh-. Getürdiler, gördüm bir uzun boylu, (12) güleryüzli anuñ dağı kitābın açup ve hīsābın görüp cennete iletdiler. (13) Yine bir nidā geldi ki kandedür 'Alī bin Ebū Tālib? -rağıya'llāhu 'anh-. Getürdiler, gördüm (14) bir ak yüzlü ve kızıl beñüzlü ve orta boylu kavī-endām u merd-i tamām. Anuñ dağı (15) kitābın açup hīsābın görüp cennete iletdiler, bildüm ki nevbet baña geldi andan (16) **202a** idi ki 'araķa ġarķ oldum şöyle ki meşġul oldum ki ğayrılara ne eyledüklerini (1) bilemedüm, ammā nidā isterdüm ki falān kandedür ve falān kandedür. Āhirde bir (2) nidā geldi ki 'Ömer bin 'Abdü'l-'azīz getürüñ ve ağladum ol idi ki firişteler (3) geldiler, elüme yapışup hīsāb yerine iletdiler ve benüm kitābum açup naķīr u kıtmīr (4) hīsābum

⁶¹³ Yazma metinde “ارتدم” şeklinde yazılmıştır.

gördiler. Şöyle şandum ki hergiz kurtılmayam. Āḥir-i kār Ḥudā-yı Perverdi(5)gār baña rahmet êdüp yarlıgadı ve buyurdi cennete iletdiler ve güldüğüm ol (6) idi ki çün firîşteler iletdiler. Ol ortada bir kimse gördüm yatur. Bu kimdür (7) dëdüm. Aña söyle bilesin dëdiler, ayağın kımıldatdum, başın kaldurup gözlerin (8) açdı, gördüm bir siyāh kimse, kışa boylu, yaşşı burunlu, zişt şüretlü (9) baña eyitdi: Kimsin? Ben eyitdüm: ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azîz. Eyitdi: Ḥaḡ Te‘ālā saña ne eyledi? (10) Eyitdüm: Kendi rahmetiyle ve fazlıyla yarlıgadı dahı haberüm yok. Ben böyle dëyicek (11) ağıladı, ben eyitdüm: Sen kimsin? Eyitdi: Ben Ḥaccāc bin Yūsufam. Ben eyitdüm: Ḥaḡ -Te‘ālā (12) Celle ve ‘Alā- saña ne eyledi? Eyitdi: Beni ilerü iletdiler. Ḥudāvendi katı tutıcı (13) gördüm, günehkârları ve her kimi kim depeledüm ise anuñ yërine depelediler, yine (14) diriltidiler. Sa‘îd bin Cübeyrūñ yërine yetmiş kerre depeledilerse diriltidiler. Ben (15) eyitdüm: Şimdi ḥālūñ nedür? Eyitdi: Muntazıram ki tā nice emr gele. Ammā ümîdvārum ki (16) **202b** cennete göndereler. Ebū Ḥāzim eydür: Ol gün ‘ahd êtdüm ki kimse ḥaḡḡında mü’minlerden (1) ki cehenneme gider dëmeyem ne deñlü günehkār ise.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Olma nevmîd rahmet-i Ḥaḡdan (2)

Ne ḡadar sende çoğ-ısa ‘işyān

Anı yur bir nefesde maḡv eyler

Āb-ı deryā-yı (3) rahmet-i Raḡmān

Ḥikāyet

Bir zamānda Ḥorāsānda bir civān zāhir oldı, (4) şuleḡādan ve ehl-i perḡızden idi. Bir vaḡt ṡırdı, Ḥacca ḡaşd êtdi, gitdi, (5) yolda fuḡarāya çoḡ māl şadaḡa eyledi ve mesākīne nafaḡa vërdi tā Ḥacca (6) êrüp ḡacceyledi ve hemān anda ḡaldı ve ḡeḡe vü gündüz Ka‘beyi ṡavāf êdüp (7) anda i‘ṡikāf êtdi. Hemîşe kārı namāz kı lup ve Ḳurān okıyup her yıl (8) ḡacceyledi ve her yıl ki ḡacılār gelürlerdi, anlar-ıla müvāsāt êderdi (9) ve kendü mālından dükelisini ḡoş ḡāl eylerdi tā salāḡla ve zühd-ile ma‘rûf (10) oldı ki adı her vilāyetde yād olındı, ḡacılardan her kişi ki emānet (11) ḡor olsa anda ḡordı, aña i‘ṡimād êderlerdi ve anuñ şadāḡatine i‘ṡimād (12) êtmişlerdi her çend çoḡ māl

olurdu. Yine bir nice müddetden sonra (13) mālı yine şāhibine ulaşırdı, pes bir vakt bir kimse geldi aña çok (14) māl emānet kōdı, ol dağı aldı, ammā oğlancuıklarına bildürmedi, anuñçün ki (15) anlara i'timād eylemedi, anda kendü eliyle bir yer kazdı ve ol māl-ı emāneti anda defn etti. (16) **203a** Bunun üzerine bir niçe müddet geçdi, nā-gāh bi-fermān-ı İlāh, ol civānmerd dār-ı dünyā(1)dan dār-ı āhirete nakl eyledi, cemī'-i nās ğamgīn ü ħazīn olup anuñçün yas (2) tuttılar. Anuñ şalāhından ve zūhdinden ve anuñ fevti ve mevti ehl-i İslāma (3) muşibet-i 'azīm ü kürbet-i elīm oldu. Çün niçe rūzgār geçdi, bir gün şāhib-i (4) māl çıkageldi, anı taleb etti. Eyitdiler: Fermān buldı, şāhib-i māl bu hālden (5) āgāh olıcağ oğlancuıklarına gelüp ta'ziye edüp eyitdi: Atañuzda benüm emānetüm (6) var-idi. Eyitdiler: Bizüm ħaberümüz yoğıdı, şāhib-i māl 'āciz kaldı ve'l-müstegāse (7) meşğūl oldu, ammā oğlanlar andan müşliħlerdi ve atalarının sırrını anlar da (8) şūret bağlamış-idi, şāhib-i māl bildi ki anlar ħıyānet eylemediler, tūrdı 'ulemāya (9) vardı, eyitdi: Benüm miqdār ma'lūm falān kimsede emānet idi, ol bir yerde (10) komışdur, kendü bilür ve hīç kimse bilmez ne bir yerdedür? Benüm dağı ħācetümdür nice (11) edeyin? Cümle-i 'ulemā müttefik olup eyitdiler: 'Ulūmda bize şöyle ma'lūm olmışdur ki (12) bunda her kim ölse ehl-i cennetden olur, aña Ĥağ -Te'ālā Celle ve 'Alā- fermān vèrür (13) tā anuñ cānı şühedā cānyıla alır Ka'be muķābelesinde çāh-ı zemzem yanında ve (14) ol çāh-ı zemzemün suyu cennetdendür dèrler, meskeni ve me'vāsı cennetdür. Gecenün (15) nışfı geçsün ve ħağ ħ'āba varsun ve Ka'be ħālī kalsun, sen gel, (16) **203b** yedi kerre tavāf eyle ve iki rek'at namāz kıl ve du'ā vü niyāz eyle. Andan sonra başuñ (1) kaldur, çāh-ı zemzeme şok ve ol civānmerdi adıyla çağır, ola ki Ĥağ -Te'ālā (2) Celle ve 'Alā- senün āvāzuñı aña eşitdüre, be-her ħāl ol civānmerd ehl-i cennetdi, añlar (3) saña cevāb vèrürse dèyesin ki ol emāneti ne yerde emānet kōduñ? Ol saña (4) ħaber vèrür. Şāhib-i māl bu hālden maķāl eşitdi, hemān dem aña göre iş etti. (5) Her gün şā'im idi, nışfu'l-leyle dek Mescid-i Ĥarāmda kā'im idi, gāh secdede (6) ve gāh rükū'da gāh kıyāmda dāyim idi. Bir gece ħalāyık perīşān olup (7) mekānlarına varup pinhān oldılar, şāhib-i māl derħāl şerāyiñi yerine getürüp (8) başın çāh-ı zemzeme şokdı dağı falān dèyü çağırdı hīç cevāb (9) gelmedi, nevmīd olup döndi, 'ulemāya gelüp ħaber vèrdi, 'ulemā

cümlesi (10) ağladılar ve eyitdiler: *İnnā li'llāhi ve innā ileyhi rāci'ūn*⁶¹⁴ Biz bilürüz ki 'ulemā dēdügi (11) rāstdur, ol civānmerd gāyet şālīhlerdendi, anuñ gibi zühdle ve şalāhla (12) kōrkāruz ki anuñ cānını gayra iletdiler ve eyitdiler: Bir iş dahı işle. Yemen (13) yolında bir vādī var-idi, adına Berhūş dērlerdi, ehl-i cehennemüñ cānları ki (14) anda olur ve şöyle rivāyet ēderlerdi ki ol cehennemdür ve gāhī görürler ki (15) cehennemüñ dūd-ı siyāhı andan çıkar. Gerekdür ki nışfu'l-leylde varasın, ol (16) **204a** vādīye çağırasın ola ki cevāb vère, şāhib-i māl Yemen cānibine irtihāl göster(1)di, ol vādīnūñ üzerine vardı, evvel kerre ki çağırdı adıyla, lebbeyk cevābı (2) geldi, şāhib-i māl kōrkdı ve cümle-i endāmına lerze düşdi ve eyitdi: Ey (3) şeyh! Bu yère nice düşdüñ ki sen hōd şalāhla ārāste ve zühdle pīrāste (4) bir civānmerd idüñ. Cevāb geldi ki bād-ı şekāvet gelüp salāh-ı zühdüm ve sa'ā(5)detüm hırmenini hevāya vèrüp hāşılı hebā oldu. Şāhib-i māl eyitdi: Sebeb (6) ne idi? Eyitdi: Sebeb oldur ki benüm şehrumde akrabātum var-idi. Hāk -Te'ālā (7) Celle ve 'Alā- baña 'itāb eyleyüp eyitdi: Niçün Mekke'de oturursın ve anlardan (8) münkaṭı' olursın ve akrabāñdan ırağ olursın? Biz dahı seni rahmetümüzden (9) ayırduğ, şöyle ki sen akrabāñdan ayrıldıñ, dīdāruñdan anları mahrum eyledüñ. (10) Şāhib-i māl eyitdi: Yā şeyh! Emānetümi kande kōduñ? Eyitdi: Bir kimseye i'timād ētmedüm, (11) evümde bir yère defn ētdüm. Şāhib-i māl döndi, yine Mekkeye geldi, ol dēdügi (12) yeri kızıd mihr-ile mālını buldı aldı, yine mekānına geldi.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ėtme (13) kaṭ'-ı ta'alluḳāt<ı> èy cān

Rahmet-i Hākdan olma gel mahrum

Kim olardan ırağa (14) rahmet yok

Hāk kelāmıdur oldu bu ma'lūm

Ėrmeyen rahmetine Rahmānuñ (15)

Olsa evlādur ol kişi ma'dūm

⁶¹⁴ “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz.’ derler.” Bakara 2/156.

Hikāyet

Ebū ‘Ömer bin Elvān eydür: Bir gün (16) **204b** namāzda tıururdum, gönölüme bir şahşuñ hevāsı düşdi, ol fikrde iken (1) bir şehvet mütevellid oldı, bu hālet ki zāhir oldı, tıuramadum düşdüm (2) ve tamāmet cismüm siyāh oldı, āh vāh ēdüp üç gün evden taşra (3) çıkamadum ve tenümi şābūnla ve şol nesneler ki cilā vērür anlarla yudum dağı siyāh (4) oldı ve dördünci gün ol siyāhlık ya’nī karalık yine aklığa tebdīl oldı, (5) ve rıkkda idüm. Ebū’l-Kāsım-ı Cüneydden bir kimse geldi ve beni Bağdād hıız(6)metine da’vet ētdi, vardum çün gördi eyitdi: Hıudādan hayā ētmez misin ki (7) namāzda kendi nefsüñle şehvet sözün söylersin? Hattā ki anuñ şūmlığı (8) sende zāhir oldı ve seni Hıudādan dūr eyledi, eger ben du’ā ētmeyeydüm (9) ve seni ol hālden dönmegi Hāk -Te’ālā Celle ve ‘Alā- hāzretinden dilemeyeydüm (10) şöyle siyāh kalurduñ āh vāh ēde olurduñ ve yine Hākka yakın olmaz (11) idüñ.

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḳurbet ister-iseñ Hāk⁶¹⁵ ēy dervīş

Tā‘at-ı Hākda ğayrı (12) yād ētme

Yohsa cān yüzini qarardursın

Nefsüñe uyma anı şād ētme (13)

Elin al bir ‘azīzūñ ol şābit

Her ne kim dērse ēt ‘inād ētme

Cism-i cān (14) tā ki_ola yine sepīd

Cehd kııl ten siyāh-iken ğitme

Hikāyet

Ol ‘ārif-i (15) esrār-ı kadem ya’nī İbrāhīm bin Edhem: -rahmetu’llāh- Bir ğece Ka‘betu’llāh-ı şerīfde (16) **205a** -şerrefehā’llāh- tavāf eylerdüm, tenhā Harem-i kübrā dağı hālī olmış-idi ve ol ğece (1) vāfir yağmur yağdı ve ‘ālemi zulumāt kapladı, kapuya yakın mültezim tıurdum (2) ve eyitdüm: Yā Rabbī! Beni ğünāh ētmekden sen şakla,

⁶¹⁵ Yazma metinde “Hākka kurbet ister-iseñ” şeklinde yazılmıştır.

ebed günāh  tmeyem ve günāh (3) i  n her g n āh  tmeyem. N -g h Ka be-i  er f i inden bir  v z geldi ki (4)  y  br h m sen   met dilerdin ve d keli ben m m  min bendeler m   met (5) dilerler,   n c mle  zi g n hdan  aklayam ya kimi yarlıgayam?

 ı   a (6)

[Fe il t n/Mef  il n/Fe il n]

Ger g nehk r-ise n dil  y me g m

Fazlı H    n g n hk ra olur

Bir ki i (7) olmayınca b    re

 anma ol kimseye ki   re olur

Merhemi  ol kimesneye (8) v ril r

Kim anu  cismi  zre y re olur

H k yet

Ol  urret  l- ayn (9) ya  n  Y suf bin H seyin -ra ıya ll hu  anh- bir mu annes i g rdi ve a a (10) h    retle nazar  d p andan y zin  evirdi, mu annes  a a eyitdi: Ol (11)  ayb kim sende vardur ol sa a kif yet  der. Y suf anu  s z(12)inden h vf  d p eyitdi: Benden ne dilerdin? Mu annes  eyitdi: Anı bil r(13)em ki sen kend  ni benden evl  bil rsin ve a l  g r rsin. Y suf (14) -ra ıya ll hu  anh- in  f  d p a a i tir f g sterdi ve tevbe (15)  ılup ma firet diledi.

 ı   a

[Fe il t n/Mef  il n/Fe il n]

1 Bakma bir m ra h   r  y m  min (16)

205b Ki h c l eyler ol S leym n 

O da h lk[at]de g r sen n gibid r

Var anu  da ten   dil (1)   c n 

C mle  eyden  zin g r r kem-ter

Her kim n varsa dilde  irf n 

Böyle (2) ‘alī-nazar olan kimse

Ola taht-ı kulüb sultānı

- 5 Ol[a] dergāh-ı Hākda muḵbil (3) kul
Geçe eşyāya cümle fermānı

İmdi sa‘y eyle sen de ‘y mün‘im

Bāḳī mülk (4) ister-iseñ ol fānī

Hikāyet

Ol merdān-ı dīne baş ya‘nī Rib‘ī bin (5) Hırāş -raḥmetu’llāh- tābi‘inūñ kibārından idi. Ol eyitdi: Birāderüme ecel (6) bi-emr-i Huḍā-yı ‘azze ve celle gelüp āhirete naḳl eyledi, yudılar ve kefenine şarup cenāze (7) üzre ḳodılar, nā-gāh kendüzi yüzinden kefenin açup nigāh édüp tır(8)dı, oturdu ve eyitdi: Perverdigāruma vardum, bir Huḍāvend-i pāk buldum (9) ki ḡazabnāk degül, baña dūḡ u reyḡān vèrdi ve işümi āsān eyledi, (10) ol sebebden ki siz ḡümān eyledü[r]siz alduḡuñ işde Muḡammed -‘aleyhi’s-selām- (11) tırıyorur, baña muntaḡırdur, yārān-ı dīndārān anuñla intizārda ki tā ben (12) önlerince gidem dèdi daḡı düşdi ḡüyā ki bir taş, taş içinde düşdi. (13) Şöyle ḳatı ḡoḳındı, ḡötürdük, defn ètdük.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Tā‘at içinde rıḡlet (14) eyler-iseñ

Saña daḡı ḡazūb olmaya Hāk

Elüñe vèrile gül ü reyḡān

Ola(15)sın bezm-i Aḡmede mülḡaḳ

Hikāyet

Ol Hāzret-i Hızruñ hem-demi ya‘nī Yaḡyā (16) **206a** bin Eksemi -raḥmetu’llāh- vefātından soñra vāḳı‘ada ḡördiler ve şordılar ki ‘y şeyḡ, (1) saña Huḍā ne eyledi? Eyitdi: Beni Hāk Te‘ālā huzūrında ki turgurdılar ve buyur(2)dı ki ‘y şeyḡü’s-su’ ne eyledüñ? Baña şöyle ḳorḳu ḡalebe eyledi ki Huḍā bilür. Ben eyitdüm: (3) Yā Rab! Baña senden şöyle dèdiler. Eyitdi: Ne dèrler? Eyitdüm: ‘Abdü’r-rezzāḳ

hadīs (4) rivāyet eyledi Ma‘merden ve Ma‘mer, Zührīden ve Zührī atasından ve Enes (5) senūñ peygamberūñden ve peygamber hażretūñden ki tebārekte te‘āleyte buyurmuşsin, (6) ben kendi kulumūñ gümānı katındayım, pes her ne ki dilesem gümānla dilerem ve benüm (7) gümānum oldu ki ben bī-çāreye ‘azāb etmeyesin ve ‘ıķāb buyurmayasın (8) Rabbū’l-‘izzet buyurdi ki benüm peygamberüm rāst dēdi. ‘Abdü’r-rezzāk ve Ma‘mer (9) ve Zührī ve Enes rāst dēdi, sen daħı rāst dēdūñ. Yaħyā eydür: Andan (10) soñra baña fāħir libāslar gēyürdiler ve vildān öñüme düşüp revāne oldılar (11) cennete varınca.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātūn/Mefā‘ilūn/Fe‘ilūn]

‘Amel-i şāliħ eyle şād ol kim

Haķ senūñçün yaratdı cennātı (12)

Zeyn edüp cümle eyledi ihşār

Hūr u ğilmān u köşk [ü] ravzātı

Hikāyet (13)

Rivāyet eyler ki Benī İsrāyilde bir ħarāmī var-idi, kırk yıl idi, ħarāmīlık (14) ederdi. Bir gün ‘İsā peygamber -‘aleyhi’s-selām- gördi, ħavārīlerden bir ‘ābidle (15) giderler, eyitdi: Peygamber -‘aleyhi’s-selām- yār-ıla gider n’olaydı, ben anlarūñ üçüncisi (16) **206b** olsam? Bunı dēyüp tağdan aşığa indi ve diledi ħavārīye yanaşı bile (1) gide, ammā kendüzini ħavārīnūñ yanınca ğitmegi lāyık görmedi, anı ta‘zīm edüp (2) fāyık derecede ķodı ve eyitdi: Bu ‘ābid, Hażret-i ‘İsā -‘aleyhi’s-selāmuñ- (3) yār-i ħāşı ola ve benüm gibi ‘āşī bunuñ yanınca yürimek revā degüldür. Ĥavārī (4) nazar etdi gördi, yanınca bir kimse yürür, kendüzin bundan çeküp eyitdi: (5) Bu benüm yanumda ne eyler dēyüp kaçdı. ‘İsā -‘aleyhi’s-selāma- yaķın vardı (6) ve ħarāmī anuñ ardında kaldı, hemān dem Haķ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- hażretleri ‘İsā (7) -‘aleyhi’s-selāma- vahy gönderdi ki ol iki kimseye söyle ki ķārların istīnāf (8) etsinler ki a‘māl-i māziyelerin bātıl eyledük. Ammā ħavārīnūñ ‘amelin ‘acebinden (9) ötüri bātıl eyledük ve ol birinūñ yaramaz ‘amelin kendünūñ nefsinı ma‘yüb (10) etdüğçün bātıl eyledük. Rūhu’llāh bu ħaberi anlara dēyüp ħarāmī olan eri (11) yār edindi, ol daħı ħavārīyyūn içinde ihtiyār oldu.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Yolda bir kimse (12) gelse ger yanuña

Nazar étme aña kerāhat édüp

Yoḥsa varur hebāya a‘mālūn (13)

Mu‘cib olma şaḳın sefāhat édüp

Hikayet

Rivāyet eyler ki bir kimse (14) Ḥasan-ı Baṣrīye -raḥmetu’llāh- geldi vāfir māl getürdi, ḳabūl eyle yā şeyḫ (15) dēyüp önünde ḳodı. Ḥasan reddeyledi, ḳabul étmedi Ḥāşim bin Evḳāş eyitdi: (16) **207a** Yā ebā Sa‘īd! ‘Aceb gördüm senden kerāmeti ol şaḥşı men‘ eyledüñ, ğamġin (1) ü ḥazīn döndi gitdi ve Mālik bin Dīnārdan ve Muḥammed bin Vāsi‘den her (2) bār bir nesne vērseler ya dīnār alurduñ bundan niçün almaduñ? Ḥasan eyitdi: (3) Vayḥeke! Anlardan her ne kim aluruz, nazarları Ḥudāyadur, pes bize daḥı vācibdür ki (4) ḳabūl édevüz ve bu şaḥşuñ nazarı bizedür vērdüġini gözedür nice ḳabūl édem (5).

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Degmeden alma tuḥfe ēy dervīş

Ki o tuḥfe saña ḥicāb olısar (6)

Gērü ḳor ol seni müşāhadeden

Ruḥ-ı cānuña ol niḳāb olısar

Hikāyet

Bir (7) kimse emirü’l-mü’mīnīn Ḥazret-i ‘Ömerüñ -raḳıya’llāhu ‘anh- her şabāḥ ḳapusına (8) gelürdi ve mülāzemet eylerdi. ‘Ömer -raḳıya’llāhu ‘anh- anuñ ṭalebinde maḥabbet ü raġbet (9) müşāhade eyledi ve eyitdi: Ėy ḳişi! Bu işi ya’nī mülāzemet, bāb-ı ‘Ömere eyleme, bāb-ı (10) Kırdigāra eyle, yürivar tilāvet-i Ḳurān öġren tā her işüñ āsān ve her cünbişüñ bilā-(11)ḥüsrān olup ‘Ömer ḳapusından seni bī-niyāz éde ki ser-efrāz olasın ve murād bula(12)sın, ol şaḥş hemān sā‘at ṭurdı, gitdi ve bir müddet ġaybet étđi. Bir ġün (13) Ḥazret-i ‘Ömer -raḳıya’llāhu ‘anh- anı yād édüp ḳandedür dēđi. Eyitdiler: Ḥalkdan (14) ‘uzlet étmişdür, bir küşe-i ḥumüle girüp ‘ibādete meşġul olmuşdur. ‘Ömer -raḳıy(15)a’llāhu ‘anh- ṭurdı, aña vardı ve eyitdi: Saña müştāḳ oldum bunca müddetdür ki (16) **207b** seni görmedüm, bize gelmez olduñ,

sebebi ne ve neye meşğulsın? Eyitdi: Ḵurān (1) okudum, beni ‘Ömerden ve ‘Ömerüñ kavminden müstağnī eyledi. ‘Ömer -radıya’llāhu ‘anh- (2) eyitdi: Raḥimeka’llāh! Ḵurānda ne buldun? Eyitdi: Bu āyeti buldum ki *Fi’s-semā’i rızḳukūm* (3) ve *mā tū’adūn*⁶¹⁶ ve eyitdi: Çün benüm rızḳum āsumāndadur, zemīnde ne taleb (4) éderin déyüp talebinden fāriğ oldum. Çalaba tevekkül eyledüm. Hāzret-i ‘Ömer -radıy(5)a’llāhu ‘anh- ağladı ve anı mev’ize édindi. Andan şoñra ol şahşı gāh gāh (6) ziyāret eylerdi.

Kıṭ’a

[Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün]

Rızḳçün varma bāb-ı maḥlūka

Terk édüp bāb-ı (7) Hālḳı zinhār

Fi’l-ḥaḳīka günāh-ı şirket olur

Taleb-i rızḳ gayrıdan éy yār (8)

Hikāyet

‘Ulemā-yı dīnden bir ‘ālim bir imāmuñ ardında namāz kıldı, çün (9) imām namāzı tamām édüp aña nazar édüp étđi, sīmāsında hey’et ehl-i (10) kesb görmedi, istifsār étđi ki éy şeyḥ-i kibār, ne kār édersin, rızḳuñ (11) neredendür ki senüñ sīmāñda nişān-ı kesb görmezem? ‘Ālim eyitdi: Şabr eyle ki (12) senüñ arduñda kılduğum namāzı i’ade édeyin, andan şoñra saña cevāb vèrem (13) ve ḥiṭāb édem, andan gidem bu sözden ‘arz beyan-ı tevekküldür.

Kıṭ’a

[Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün]

Var-ısa (14) sende ger tevekkül-i tām

Kendüñi koyup étme gayra nazar

Terk-i gayrı be-her cihet yegdür (15)

Saña andan ne nef’ ola ne zarar

Hikāyet

Hüseyn-i Meğāzilī Bişr-i Hāfīnūñ yārā(16)208anından idi. Bir gün eyitdi: Kuşlık vakti idi, Bişr-i Hāfīnūñ hizmetinde (1) idüm. Nā-gāh bir dü müy, gendüm-gün

⁶¹⁶ “Rızkınız ve size vaad edilenler göktedir” Zâriyât 51/22.

ve za'îfî'l-ârizîn kişi geldi, bî-(2)tekellûf kapudan içerü girdi. Bişr-i Hâfî ayağ üzre tırdı ve görmedim idi ki (3) bir kimse için yerinden tırmış olaydı ve elin cîbine şokup bir üç avuç akçe (4) çıkardı, baña vèrdi ve eyitdi: Var bâzâra pākîze ta'âm getür. Ammâ şîrîn-ter ve (5) mu'aţtar olsun ve hergiz bunun gibi demiş degüldi. Hüseyn eydür: Vardum, şeyh dedügi (6) gibi ta'âm aldum, getürdüm huzûrına yetürdüm. Şeyh anuñla ta'âm yèdi ve bir kimse ile (7) ta'âm yèdügin gördüğüm yoğ-ıdı, biz dağı bile yèdük, ta'âm haylî artdı, kaldı, ol (8) kişi kalan baқыyye ta'âmı cem' edüp tamâmı götürdi, gitdi. Ben anuñ bu kârında (9) ta'accüb edüp şerm-sâr oldum ve baña düşvâr geldi ki Bişr-i Hâfî baña buyurmadan (10) ala gide. Bir zamândan sonra Bişr-i Hâfî baña eyitdi ki anuñ kârından saña inkâr (11) geldi ki evlâ mı? Eyitdüm: Belî, anuñçün ki baқыyye-i ta'âmı bi't-tamâm, bî-icâzet aldı gitdi. (12) Eyitdi: Anı bildüñ mi kimdür? Eyitdüm: Yok. Eyitdi: Birâderüm Feth-i Mevşilî, Müşuldan (13) bizüm ziyâretümüze geldi ve ol baқыyye-i ta'âmı cem' edüp alup gitdüğine işâret (14) oldur ki bize ta'lîm eder, ya'nî çün tevekkül elde olsa zahîre ziyân eylemez (15) ve bu hikâyetden murâd dostlar ziyâfetüñ âdâbın bildürmekdür.

Қыт'а

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Seni bir (16) **208b** dostuñ konuklasa ger

Yè getürsin anuñ ta'âmından

Yokdur anuñ tevekküle (1) zararı

Hem şaқın anı 'ayb şanma sen

Hikâyet

'Âriflerden biri eydür: (2) Vâkı'ada gördüm ki kıyâmet koptı ve hâlâyıkı gürüh gürüh fevc fevc cennetden (3) yaña iledürler. Nazar etdüm, gördüm. Bir cemâ'at ki anlaruñ şüretleri hûb ve hey'etleri (4) mergüb idi ol cümle cemâ'atden. Eyitdüm: Bunlar gayrılardan efdal ü ekmel ü (5) ecmel, bunlara qarışayın, cennete bile gideyin dèyüp 'aқtılarince gitdüm, hâ dèyince (6) yètdüm, diledüm ki qarışam. Firişteler beni men' etdiler ve eyitdiler: Yèründe тұr, tâ senüñ (7) yârlaruñ ve bu dünyâda hevâdârlaruñ gelsünler, anlara qarışup gidesin. Ben eyitdüm: (8) Beni niçün men' edersin ve ol gürühla olmağa komaзsın? Eyitdiler: Ol gürühla (9) şol kişi olur ki anuñ pîreheni bir ola ve her cinsden nesi var-ısa bir ola (10) ve senüñ iki pîrehenüñ var ve

her nesneñ ki vardur ikişerdür ve sen ikilikden (11) halâş olup birlige yètmeyince ve ol gürühla olamazsın ve anlaruñ mertebesin (12) bulamazsın. Ol ‘arif eydür: Çün uyhudan uyandum, ağladum, ğamgîn ü hazîn olup (13) kendümle ‘ahd eyledüm ki iki nesneye mâlik olmayam ki âhîretde pâyumı naķş üzre (14) bulmayam ve hikâyetden ‘arz oldur ki dünyâ tecemmülâtı ahîret zînetlerine zarar vèrür, (15) anı bildürür.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Olamazsın gürüh-ı vahdetden

Tâ ikilikden olmayınca berî (16) **209a**

Geç bu dünyâ tecemmülâtından

Ki_âhîr[et] zînetine var zararı

Hikâyet

Rivâyet eyler ki (1) Mūsâ peygamber -‘aleyhi’s-selâm- haste oldu, şöyle ki mevt mertebesin (2) buldı. Benî İsrâyl anuñ ‘iyâdetine geldiler ve ‘illetinden âgâh olup eyitdiler: Ey (3) nebiyyu’llâh! Eger falân dârûyla mu‘alece êderseñ bu ‘illetden şihhat bulursın, (4) yine bayağı gibi olursın. Hazret-i Mūsâ eyitdi: Müdâvemet eylemezsin. Haķ (5) Te‘âlâ baña dârûsız şihhat vèrür, ‘illeti o vèrdi. Eyitdiler: Ol dârû bu ‘illete (6) ğâyet mücerrebdür, niçün mu‘alece eylemezsin? Hazret-i Mūsâ eyitdi: Eylemezem. Marâzı (7) uzadı dağı ziyâde oldu, helâk derecesin buldı. Andan Rabbü’l-‘izzet (8) aña vahy gönderdi ki ‘izzetüm haķkıçün saña şihhat vèrmezem tâ ol dârûyla (9) ‘ilâc ètmeyince. Hazret-i Mūsâ buyurdi, ‘ilâc eylediler, şihhat buldı ve evvelki (10) hâlâtından yeg oldu ve bu hâlden göñline bir nesne yürütüdi yine Rabbü’l-‘izzet (11) vahy gönderdi ki yâ Mūsâ, dilersin ki kendü tevekkülün ile benüm hikmetümi bâıl ède(12)sin ve ‘akâķırde ya’nî dârûlarda menâfi‘i benden ğayrı kim ķomışdur? (13) Andan sonra Hazret-i Mūsâ eyitdi: Yâ Rab! Devâ vü şifâ kimdendür? Haķ -Te‘âlâ (14) Celle ve ‘Alâ- eyitdi: Bendendür. Hazret-i Mūsâ eyitdi: Ya tabîbler ne eylerler? Haķ (15) Te‘âlâ eyitdi: Kendü elleri emeklerin yerler ve benüm bendelerümüñ göñüllerini hoş (16) **209b** eylerler tâ şifâ vü rāhat bulalar, şād u hurrem olur, ammā ķabz benden gelür. Bu hikâ(1)yetden murād oldur ki bīmāra tīmār, maķām-ı tevekküle hâlel vèrici degüldür.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Kim ki gitmek (2) dilerse bir yola

Pes o bir pīšvā bulur lā-büdd

Üzn-i halka tabīb ü dārūdan (3)

Haste olan devā bulur lā-büdd

Hikāyet

Rivāyet ederler ki ol serīr-i sarāy-ı ser-i (4) dīnde olan serverüñ ya‘nī Hāzret-i ‘Ömerüñ -rağıya’llāhu ‘anh- bir devesin uğur(5)ladılar. Hāzret-i ‘Ömer<üñ> şol kadar cüst étđi ki süst oldı, bulmadı fāriğ (6) olup eyitdi: Yolında olsun dēyüp mescide vardı, iki rek‘at namāz (7) kıldı, namāzdan fariğ olıcağ bir şahş mescid kapusından içerü girüp eyitdi: (8) Yā ebā ‘Abdu’r-raḥman! Senüñ deveñi falān yerde bağlamışlar. Hāzret-i ‘Ömer -rağıya’llāhu (9) ‘anh- tırdı ve ayağına na‘līn aldı ki taşra çıka, estağfiru’llāh dēyüp (10) yine oturdı. Eyitdiler: Niçün varmaduñ? Eyitdi: Ben anı Allāh -Te‘alā Celle ve ‘Alā- (11) yolında kodum. Bu hikāyetden maḳşūd uğurlanmış nesne şadağa yèrine geçdüğine (12) bildürmekdür.

Kıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bir metā‘uñ serīka eyleseler

Şadağa yèrine qor anı Huḍā (13)

Naḳd-i hayruñ dahı uğurlasa nefis

Geçürür hayra soñ gör anı Huḍā

Hikāyet (14)

Şeyḥ Ebū Ṭālib-i Mekkī eydür: Bir qarındaşumdan eşitdüm ki bir şahş vākı‘ada (15) görmiş ve aña eyitmiş ki Huḍā saña ne eyledi? Ol eyitmiş: Beni yarlıgadı (16) **210a** ve cennete iletdi ve baña menāzilümi ‘arz eyledi, cümlesin temāşā eyledüm, gördüm dēmiş. (1) Ammā ğamgīn ü ḥazīn imiş, şormuş ki niçün ğamgīn ü ḥazīnsin? Cennete ḥod girdüñ (2) ve murāduña erdüñ ve yarlığanup menāzilüñi gördüñ? Āh dēyüp eyitmiş: Belī, cennete (3) girdüm ve murāduma erdüm, yarlığanup menāzilümi gördüm bi-ḥamdi’llāh. Ammā tā kıyāmet ğamgīn (4) ü ḥazīn olur, qarındaşum eyitmiş: Sebeb nedür? Ol eyitmiş: Çün cennetde menāzilümi gördüm (5) ‘illiyyinde ki hīç anuñ

gibi görmedüm idi ve diledüm ki ol maḳāmāt-ı ‘āliyelere (6) varam. Yuḳarudan bir āvāz geldi ki gèrū dön ki bu maḳāmāt-ı ‘āliye senüñ degüldür, (7) ol kimsenüñdür ḥaḳḳıçün bir söz söyleye daḥı anuñ ḥaḳḳından gele. Bu ḥikāyetden (8) maḳşūd oldur ki kişinüñ kirdārı güftārına muṭābıḳ ola ve güftārı ve kirdārı (9) Ḥaḳ -Te‘ālā Celle Şānuhuya- lāyık ola.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Qovma elden sadāḳati derviş

Ola(10)sın Ḥaḳ ḳatında tā evlā

Fi‘lūñi ḳavlūñe muṭābıḳ ḳıl

Diler-iseñ merātib-i a‘lā (11)

Ḥikāyet

Rivāyet eylerler ki Benī İsrāyilden bir ‘ābid yıllarla Ma‘būda (12) ‘ibādet etmişdi ve bir gèce vāḳı‘asında eyitdiler: Yā falān! ‘Avrat ki (13) ḳoyun otladur, cennetde ol senüñ yoldaşuñ olsa gerekdür. ‘Ābid uyḥu(14)sından uyandı, hemān dem ṭurdı, yola ḳadem ḳoyup ol ‘avrata vardı, (15) gördi. Üç güñ aña ḳonuç oldı tā ki anı ne ‘amelledür göre. ‘Ābid (16) **210b** aḥşāmdan şabāḥ dek ayaḡ üzre ṭā‘atde idi ve ‘avrat rāḥatda (1) idi ve [‘ābid] gündüz oruç tutardı ve gèce yèrdi ve yaturdı. ‘Ābid ‘avratdan (2) şordı ki daḥı ‘amelüñ var mıdur bu yoḥsa hemān bu mıdur? ‘Avrat eyitdi: (3) Benüm ‘amelüm hemān budur ki gördüñ. ‘Ābid eyitdi: Gör fikr eyle şāyed var ola. (4) ‘Avrat eyitdi: Ḥāṭıruma geldi bir olduḳça ḥaşletüm daḥı vardur. ‘Ābid eyitdi: (5) Nedür? ‘Avrat eyitdi: Ḳaçan ki şedāyidde olam, ya‘nī ḥālüm düşvār olsa, āsānlıḳ (6) ārzūsın eylemezem ve eger miḥnet ü saḳāmetde olsam, şıḥḥat ārzūsın etmezem ve eger (7) güneşde otursam, gölge hevāsın eylemezem. ‘Ābid āḥ édüp eyitdi: Bu senüñ (8) ḥaşletüñi begenmezem. Ammā va‘llāhi bu ḥaşlet ḡāyet ‘azīm ḥaşletdür ve delim ni‘metdür (9) ve ‘ābidler ve zāhidler bu ḥaşletden ‘ācizlerdür. Bu ḥikāyetden ḡaraḥ her kişi (10) kendünüñ ve bunlaruñ gibi her ḥāline rāzī olmaḳdur.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Her belā kim saña gelür (11) Ḥaḳdan

Bilüp ol hâle olasın hoşnûd

Tâ saña da merâtib-i Eyyüb

Buyura anda (12) Hâzret-i Ma'bûd

Hikâyet

Rivâyet eylerler ki zamân-ı evvelde bir peygamber açlıktan (13) galebe-i tebden ve dervîşlikden on yıl tamâm nâliş etdi ve hâki pister ve taş (14) bâliş edindi ve her bâr ya'nî leyl ü nehâr rûzgârından şikâyet eylerdi. Rabb(15)ü'l-'izzet anuñ su'âline iltifat eylemeyüp hâline nazar etmezdi, tâ on yıldan soñra (16) **211a** aña vahy eyledi ki niçe şikâyet edersin? Yeri ve göğü halk eylemezden evvel senüñ (1) hulku[mu]ñ ya'nî boğazuñ kaydın görmüşüzdür ve senüñ ser-âgâzuñ ve ser-encâmuñ (2) levh-i mahfûzda yazmışuzdur ve 'ilm-i sâbıkda bir miqdâr ki varlık saña vèrmüşüz(3)dür ve andan evvel ki dünyâyı yaratmışuzdur, senüñ üzerüñe bu hükmi etmişüzdür ne (4) tevaḳḳu' edersin. Anı mı dilersin ki senüñçün taḡyîr edevüz ya ister misin ki (5) taḳdîrümüzi tebdîl eyleyevüz. Anı ki elündedür sen kendüñi bizden ziyâde mi diler(6)sin? Yâ senüñ irâdetüñ bizüm iradetümüzden yüce mi olsun? 'İzzüm ve celâlüm hakkıçün (7) eger endîşe bir dahı gönülden geçecek olursa senüñ aduñı peygamberler dîvânından (8) mahv eylerüz. Bu hikâyetden maḳşûd ḳazâ-yı Hudâya rızâdur ve teslîm olmaḳdur (9).

Ḳıṭ'a

[Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün]

Ne ki emr êtdise Emîr-i cihân

Lâ-cerem aña imtişâl gerek

Hükm-i hâkim ne ise (10) lâ-büd olur

Ya bize pes ne ef'âl gerek⁶¹⁷

Hikâyet

Rivâyet ederler ki 'İmrân bin (11) el-Huşayn -radıya'llâhu 'anh- otuz yıl istiskâ rencin çekdi ve kafası üzre düşmüş-idi (12) ne oturabilirdi ve ne tırabilürdi ve yatduğı tahtanuñ altını delmişlerdi (13) bevl ü <te>ḡâyîṭ maşlahat-içün şol derecede belâda idi.

⁶¹⁷ Bu mısranın vezni bozuktur.

Muṭarrif -raḥmetu'llāh- bir (14) gün anı görmege vardı. Ol hâlde göricek ağladı. Huṣayn (15) eyitdi: Niye ağlarsın? Muṭarrif eyitdi: Seni bu hâlde gördüğün ağlaram. Eyitdi: (16) **211b** Ağlama ki benüm sevüp diledüğümünden Huḍānuñ sevüp diledüğü evlā vü aḥsendür, ammā (1) saña bir sözüm vardur, dēyeyin, şāyed ki saña fā'idesi ola ve anı pinhān eyle (2) tā ben cihāndan gidince hīç aḥade anı beyān eyleme. Bil ve āgāh ol ki firişteler (3) beni ziyārete gelürler ve baña selām ederler ve anlaruñ selāmın eşidürem ve kelāmın (4) diñlerem ve anlaruñla üns tutaram ve 'İmrānuñ murādı oldur ki aña beşāret vère (5) ve āgāh eyleye ki bu belā 'uḳūbet degüldür. Bu hikāyetden murād oldur ki belā-yı dünyā (6) āḫiret ehline 'uḳūbet degüldür belki sebeb-i raḥmetdür anı bildürmekdür.

Ḳıṭ'a (7)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Çek belāyı olunca ēy dervīş

Ki belā çekmek enbiyā işidür

Ol belā içre (8) kılduğuñ zārī

Zī-sa 'ādet ki_anı Huḍā eşidür

Hikāyet-i Meşele

Rivāyet (9) eylerler ki Sa'id bin ebī Vaḳḳāşuñ -raḍıya'llāhu 'anh- zāhir gözleri nā-bīnā olmuş-idi, (10) kendü maḳāmın koyup Mekkeye geldi. Mekke ḳavmi aña ḫizmetler édüp 'alā ziyāfetler (11) eylediler ve andan dilediler ki bir kimse ḫaḳḳında du'ā eyleye, ol eclden ki müstecāb(12)ü'd-da'vā idi. Zīrā Ḥazret-i Resül -'aleyhi's-selām- du'ā eylemiş-idi ki anuñ du'ā(13)sı müstecāb ola. 'Abdu'llāh bin Şāyib eydür: Ben oḡlancık idüm, anuñ ḳatına (14) geldüm ve kendümi ta'rīf eyledüm, beni bilüp eyitdi: Sen Ḳurān okı ve ehl-i Mekke misin? (15) Ben eyitdüm: Belī, bir nice kelimāt mābeynümüzde geçdikden sonra eyitdi: Ey 'amm! Ḥalkçün (16) **212a** du'ā kılırsın, Ḥālīḳ ḳabül eyler, kendü nefsuñ-içün du'ā kılsañuz tā Ḥaḳ -Te'alā Celle (1) ve 'Alā-gözlerüñüzi yine bīnā eylese ne olaydı? Tebessüm édüp eyitdi: Ey oḡul! (2) Huḍānuñ ḫükmi evlādur benüm ḳatında ki yine gözlerüm bīnā ola.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Bir belā gelse (3) saña Mevlādan

Cānla eyle anı istikbāl

Ki nebī vü velī éder ol işi (4)

Sen de édin anı özüñe hıışāl

Hikāyet

Ol gönli şāfī ya‘nī Bişr-i Hāfī (5) -rahmetu’llāh- eydür: ‘Abbādānda bir kişi gördüm ki anı belā yemiş ve çürütmiş ve gözlerinin (6) hadeķaları yüzi üzre şarkmışdı ve ol hālde Hāzret-i Zü’l-Celāle bī-hadd (7) şükrler eyledi ve Hakkı yād éderdi ve ol hālde iken. Nā-gāh anı şar‘ tutdı, (8) düşdi, yuvalandı ve yüzi gözi ālūde-i hāk oldı. Bişr eydür: Vardum, (9) başını hākden kıaldurdum ve dizüm üzerine aldum ve du‘a kıılup Hāķdan diledüm (10) o belāyı bundan götüre. Ol derdmend yine kendüye geldi ve benüm du‘amuñ (11) āvāzın eşitdi, eyitdi: Kanğı [e]bu’l-fuzūldur bu ki Mevlāyla benüm arama gire (12) dahı küstāhlık eyleye ve Mevlā baña vėrdügi ni‘metleri benden gidermek (13) isteye dēyüp başını dizüm üzerinden kıaldurup benden çekildi. Bu hikā(14)yeden maķşūd każāya rızā göstermekdür.

Naẓm⁶¹⁸

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Gerçi miħnet ‘avāma (15) rahmet olur

Līk miħnet havāşa zaħmet olur

Bu du‘a dünyāda ‘āşıķ-ı (16) **212b** Hāķa

Ĝam u miħnet ‘azīm ni‘met olur

Hikāyet

Rivāyet eylerler ki Ser[ī]-i Saķatī (1) -rahmetu’llāh- tevbesine sebep oldı ki bāzāra nā-gāh āteş düşdi ve bir nice (2) dükkān yandı. Aña eyitdiler: senün dükkānuñ dahı yandı. Tırdı, bāzāra var(3)dı ki dükkānın göre. Bir kavm öñüne gelüp eyitdi: Yā ebā’l-Hüseyn! Hāķuñ dükkānları (4) yandı ve senün dükkānuñ yanmadı. Serī eyitdi: Elħamdüli’llāh. Andan soñra endīşe (5) étdi ki hāķuñ māl u menāli yanup benüm yanmayup hālī üzre kıalduğına (6) niķün şükr eyledüm? Estağfiru’llāh dēyüp vardı, dükkāndan māl u menāldan nesi (7) var-ısa cümle fuķarāya taşadduķ eyledi. Kendüye

⁶¹⁸ Yazma metinde “Kıı‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

ta'alluḡ bir nesne ḡomadı ol (8) bir kelimenüñ kefareti içün. Andan soñra bâzârdan taşra çıḡdı. Haḡ -Sübḡānehu (9) ve Te'ālā- ol fi'li ḡayet begenüp anı zāhidlerden eyledi ve maḡām-ı muḡabbete (10) yetiṡdüirdi ve Serī dāyım eydüirdi: Bir kerre elḡamdüli'llāh dedüm ve otuz yıldur ki ol (11) sözden ötüri istiḡfār ederem. Bu ḡikāyetden ḡaraḡ oldur ki bir kimsenüñ (12) mālī telef olsa, kendünüñ olmasa ṡād u ḡürrem olmaḡ gerekmez.

Ḳıṡ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Nāḡehān (13) olsa bir kiṡiye ziyān

Ki_ey ṡaḡın ol ziyāna olma feraḡ

Ger olursañ ḡünāḡkār (14) olasın

Hem ola ol feraḡ soñ ucı teraḡ

Ḳikāyet

Rivāyet eylerler ki (15) Züleyḡā çün imān ḡetüirdi ve Yūsuf -'aleyhi's-selāmuñ-nikāḡı ḡibālesine (16) **213a** mün'akid oldı. Andan soñra 'uzlet iḡtiyār eyledi, ferāḡat küncine ḡarār ḡöster(1)di, anda ḡarār édüp 'ibādet-ḡüzār oldı ve 'ibādet-i Ma'budla üns tıtdı. (2) Yūsuf -'aleyhi's-selām- eger firāṡa ḡündüz da'vet étse ḡeçe varam dērdi ve eger (3) ḡeçe da'vet étse ḡündüz varam dērdi. Yūsuf -'aleyhi's-selām- 'āciz ḡaldı. (4) Züleyḡā eyitdi: Ėy Yūsuf! Seni ḡāyet severdüm, bir dem ḡörmesem, ḡörem dēyü iverdüm (5) Ḳudāyı bilmezden evvel. ṡimdi ki Ḳudāyı bildüm, anuñ muḡabbeti ḡayrılar muḡabbetini ḡöñülden sür(6)di ve ol defteri düirdi ve ben de dilemezem ki bir kimsenüñ maḡabbeti anuñ maḡabbeti (7) üzre ola. Ol vaḡt Yūsuf -'aleyhi's-selām- eyitdi: Haḡ -Te'ālā Celle ve 'Alā- baña buyur(8)dı tā ki saña yaḡın olam ve daḡı buyurdi ki senden iki oḡul ḡele ki ikisi de (9) peyḡamber olalar. Züleyḡā eyitdi: Çün Haḡ Te'ālā eyle buyurdi, bize daḡı imtiṡāl (10) vācib oldı. Bu ḡikāyeden ḡaraḡ maḡabbetu'llāh üzre mā-sivā'llāh ḡetür(11)mek ḡaṡā idüḡin bildürmekdür.

Ḳıṡ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Haḡ Te'ālā maḡabbeti üzre

Ḳayrılar ḡubbını (12) ḡetürme ṡaḡın

Bil ki ma'nīde büt-perestlikdür

Bu ‘amel dēdi cümle ehl-i yakīn (13)

Hikāyet

Rivāyet ederler ki Mūsā peygamber -‘aleyhi’s-selām- zamānında bir (14) ‘ābid var-idi, adına Berḥ dērlerdi ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām anuñla istiskā (15) taleb eylemişdi, ya’nī yağmur taleb eylemişlerdi. Haḫ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- Mūsā (16) **213b** -‘aleyhi’s-selāma- eyitdi: Berḥ benüm muḫbil ḫulumdur illā ‘aybı vardır. Mūsā -‘aleyhi’s-selām- (1) eyitdi: Yā Rab! ‘Aybı nedür? Haḫ Te‘ālā eyitdi: Oldur ki nesīm-i seḫer meṣāmına ḫoş-ter gelür (2) ve anuñla ārām eyler ve her kim beni sevse benden ḫayrla ārām eylemez ve kendüzini hīç (3) aḫade rām etmez. Bu ḫikāyetden maḫṣūd oldur ki ol Ma‘būduñ ‘ābidleri Ma‘būddan (4) ḫayrı ile üns tutmaz gerekmezduḫin bildürmekdür.

Nazm⁶¹⁹

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Dost yüzini gör(5)mesin dēyü ḫayr

Zülfi perde eder nesīm-i seḫer

Ki gözüm ḫayr<ı> yüzi gözi görmez (6)

Ėtme dervīṣ ḫayrı yüze naḫar⁶²⁰

Diler-iseñ o yüz müṣāḫadesin

Yüzümi dēdi (7) dost añla ḫaber

Dü cihān pür-cemāl-i nūrından

Ḳıl naḫar gör baṣuñda varsa baṣar (8)

Hikāyet

Rivāyet ederler ki zamān-ı sābıḫda bir ‘ābid var-idi ki niçe yıllar (9) rüzḫārdan bir bīṣezārda ‘ibādet-güzārdı. Nā-gāḫ bi-emr-i Īlāḫ, gördi bir (10) ṣāḫ-ı ṣecer üzre bir murḫ-ı ḫoş-elḫān, āṣiyān üzre ḫonmıṣ feryād u fiḫān eyler. (11) ‘Ābide bu ḫuşcuḫazuñ āvāzı ve ser-āḫāzı ḫoşça gelüp kendüye eyitdi: (12) ‘Ībādetgāḫı bu ḫuşcuḫazuñ yuvası

⁶¹⁹ Yazma metinde “Ḳıṭ‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

⁶²⁰ Yazma metinde bu beyit “Ėtme dervīṣ ḫayrı yüze naḫar/Ki gözüm ḫayr<ı> yüzi gözi görmez” şeklinde yazılmıştır.

öñinde yapayın tã anuñ âvâzesiyle üns (13) tutayın ve ol nâlišden bir behre utayın dëyüp eyle êtdi ve bir yıl dahı ol (14) tarîķe gitdi. Hâķ -Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ- ol zamānuñ peygamberlerine vahy gönderdi ki (15) ol ‘âbide söyleñ ki beni koyup maḥlûķla mı üns tutarsın? Şimdi seni (16) **214a** mertebenden aşğa bırağurın ki yine hîç ‘amelle ol dereceye çıkamazsın. (1) Bu ḥikāyetden ġaraż oldur ki kendüden ġayrı sevdiklerin dilemez, anı bildürmekdür (2).

Қıт‘а

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Dilemez Hâķķ bil <ki> seni dervîş

Anı koyup da ġayrılar hevesin

Zî-cehālet (3) koyup cemālin anuñ

Görmeye ġayrılar yüzün ivesin

Ḥikāyet

Rivāyet eylerler ki (4) Āsaf bin Beraḥyā çok ġünāḥ êtmiş-idi ve ġubār-ı ma‘şiyete dāmen-i cān u dili (5) ālûde kılmış-idi. Rabbü'l-‘izze Süleymān peygambere -‘aleyhi’s-selāma- vahy gönderdi ki (6) êy ‘âbidlerüñ serveri ve êy zāhidlerüñ rehberi! Beraḥyānuñ ⁶²¹ oğlu Āsaf niçe (7) dek ġünāḥ eyler ve benüm emrûme imtişāl eylemeyüp baña niçe bir ‘āşī olur ve ben her zamān (8) anuñ ġünāḥından geçerin ve şabr êderin, ‘izzetüm ve celālüm ḥâķķiçün aña bir ‘uķûbet (9) êderin ki ‘ālem ḥâķķi andan ‘ibret alurlar. Çün Āsaf, Süleymān -‘aleyhi’s-selām- (10) ḥuzûrına geldi. Süleymān dahı aña vahy ḥaberin vêrdi. Hemān dem Āsaf taşra (11) çıkdı ve bir bîşe üzerine vardı oturdı. Yüzün āsumāna ve özin Yezdāna (12) tutup ellerin kıldurup eyitdi: İlāhī ve Seyyidī ve Mevlāyī sensin ve benven. Eger sen (13) tevbe vèrmeyicek olursañ ben nice tevbe êdem ve eger sen yol göstermeyicek (14) olursañ ben nice yola gidem ve eger beni sen ḥıfz êtmeyicek beni ben nice ḥıfz êde(15)rin? Andan soñra Hâķ -Te‘âlâ Celle ve ‘Alâ- Ḥazret-i Süleymāna vahy gönderdi ki Āşafa (16) **214b** söyle. Rivāyet ki rāst eydürsin. Sen sensin ve ben benven. Şimdi tevbeye (1) gel ki ben saña tevbe vêrdüm ve Tevvāb-ı Raḥīm benven ve bu ḥikāyeden ġaraż bunda Mevlāya (2) nāz u niyāzdur.

Қıт‘а

⁶²¹ Yazma metinde “خالک” şeklinde yazılmıştır.

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Gèce gündüz yüzün zemîne sürüp

Ki namāz ve gehī niyāz eyle (3)

Sen de maqbūl-ı bārgāh-ı Hāk ol

Kim ki ol bī-niyāza nāz eyle

Hikāyet

Rivāyet (4) ederler ki Mūsā peygamber -‘aleyhi’s-selām- zamānında yedi yıl pey-ā-pey kızlık oldu. (5) Şöyle ki ‘ālemün yübüsetinden Benī Ādemün mecālî kalmayup helāk mertebesin (6) buldı. Hāzret-i Mūsā -‘aleyhi’s-selām- yetmiş biñ ādemle taşra şahrāya istiskāya (7) çıkdılar. Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- Hāzret-i Mūsāya vahy etti ki anların du‘ā(8)sı benüm kıtımnda kabūl degüldür. Zīrā anların derūnları peliddür ve ehl-i tevḥīd (9) degüllerdür ve ma‘şiyetlerinin zulmeti anları kaplamışdur, ol ḥabāşetle du‘ā eylerler (10) ve benüm mekrümden emīn olurlar, anları gērü döndür ve benüm bir kılum vardur ki adına (11) Berh eydürler, aña söyle taşra çıksun ve du‘a eylesün, Mūsā -‘aleyhi’s-selām- (12) anı taleb eyledi ve bulmadı ve kimse anı bilemedi. Bir gün Mūsā -‘aleyhi’s-selām- (13) yolda giderdi, ırakdan bir kişi gördi, yakın vardı gördi bir siyāh (14) kişi, secde etmekden yüzi ālūde-i ḥāk olmuş ve çeşmi nemnāk ve arkasında (15) bir köhne kilim ve kılbî selīm ve kılbî ḥalīm Mūsā-yı Kelīm nūr-ı nübüvvetle anı bilüp aña (16) **215a** selām vèrdi ve eyitdi: Aduñ nedür? Ol eyitdi: Berḥdür. Hāzret-i Mūsā -‘aleyhi’(1)s-selām- eyitdi: Maṭlūbumuzsın ve bunca gündür ki seni taleb eylerüz, taşra şahrāya (2) çık ve Hāk -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- bārgāhından bārān taleb eyle, ümīzdür ki ol (3) Ğufrān du‘ānı müstecāb ède. Berḥ Mūsā-yı ‘İmrāndan bu sözi eşidicek hemān (4) revān u devān şahrāya çıkdı ve eyitdi: Yā Rab! Bunların gibi işlere senün (5) şabruñ yoğ-ıdı, ne oldu saña ve senün şuların şoguldı mı? Ya bād emrüne (6) münkād olmaz mı? Ya ḥazīneñde nesne kılmadı mı? Ya güneḥkār kıllarına ğaḥab mı eyler(7)sin ve andan evvelki güneḥkār kılların yaratduñ, rahmetün müḥaddem kılduñ ve merḥamet (8) ü şefkāt buyurduñ ve buyurduña muḥālefet mi edersin? Ya imtinā‘uñ bize mi (9) gösterürsin? Ya kırkar mısın ki fevt ola ki böyle mi iversin ‘uḳūbet etmekde? Bu (10) küstāḥāne kelimātı dēyüp daḥı yerinden tırmadan yağmur şöyle geldi ki yerdeki (11) mār u mūr bile ışlandı degül ki şahrādaki cumḥūr ve Benī Āsrā’il kıvmi evlerine (12) güçle vardılar ve

öyle vaktine ol vechle ot bitdi ki dize çıkdı. Berh (13) dahı döndi, gitdi. Hâzret-i Mūsā -‘aleyhi’s-selām- öñüne gelüp eyitdi: Ne (14) yere gidersin? Berh eyitdi: Ne dërsin? Ammā gördüñ mi Hüdāyla ben gedā niçe (15) huşūmet eyledüm? Mūsā -‘aleyhi’s-selām- kaşd êtdi ki anı incide. Hâk Te‘ālā (16) **215b** vahy gönderdi ki yā Mūsā! Barh bendem, beni her günde üç kerre hādeye getürür (1) ve Hüdānuñ hādesi rızā-yı bendesidür. Bu hikāyetden garaž oldur ki Hâkkuñ (2) hāş bendeleri Hâkka nāz eylerler. Hâk -Te‘ālā celle ve ‘Alāya- dahı anlaruñ nāzı (3) hoşça gelür, anı bildürmekdür.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bende-i hāş êder-ise şīve vü nāz

Yaraşur (4) hoş gelür efendisine

Her ne kim dërse eşidür lebbeyk

Sevdüginden dëmez efendisine (5)

Hikāyet

Ol erenleruñ ser-efrāzı ya‘nī Yahyā bin Mu‘āz-ı Rāzī eydür: Bir gece (6) ol cān u dil-ārāsınuñ ya‘nī Bāyezīd-i Bisṭāmīnuñ evine vardum ve anı gör(7)düm ki yatsu namāzından soñra şabāh dek ayağınuñ parmaqları üzre tıururđ, (8) eñegin gögsi üstine kômışdı ve göz açık kalmışdı ve kımıldanmazdı. Pes (9) çün vaqt-i seher yakın oldı, secdeye vardı, şabāh namāzı vaktine dek egildi, (10) andan soñra başın kıaldurup oturđı ve eyitdi: Bār-ı Hüdāyā! Bir gürūh senden (11) ‘atā dilerler, zemīn anlaruñ içün tūmār vardur dëdüñ ve aña rāzī oldılar, ben (12) senden anı dilemezin ve bir gürūh āb u hevā üzre yürimek dilediler, vërdüñ ve aña hoşnūd (13) oldılar, ben senden taleb eylemezem ve ba‘zī gürūha defāyin ü künūz vërdüñ aña (14) kānī‘ oldılar. Ben anı istemezem ve ol cümleden saña şıgınuram ve bu üslūb üzre (15) kerāmāt-ı evliyādan cümle-i maķamātı bir bir söyledi. Andan soñra nażar êtdi, beni gördi (16) **216a** ve eyitdi: Yahyā! Ben eyitdüm: Ne‘am yā seyyidī, baña bir nesne söyle. Eyitdi: Şol güftār ki (1) saña sezā-vārdur anı dëyeyüm. Eyitdi: Rabbü’l-‘izze beni felek-i süfle getürdi ve melekūt (2) ü melekūt-ı esfelde döndürdi ve ķamu yërleri tā tahte’s-serā baña gösterdi, (3) andan soñra felek-i ‘ulvīye çıkardı ve cümle gökleruñ ķapuların açdı ve göklerde (4) her ne var-ısa cennetden ‘arşa varınca baña gösterdi. Andan sonra beni hāzretine (5) getürüp tıurgurđı ve eyitdi: Göñlüñden her ne geçe anı benden dile (6) vëreyin.

Eytdüm: İlähî ki sensin cümle sırlardan āgāhî ve Seyyidî ve Mevlâyî! Bir (7) nesne görmedüm ki ol baña hoş gele ki anı senden dileyem. Buyurdı ki haqqā sen (8) benüm muḳbil ḳulumsın ve baña şıdḳla ṭaparsın, ben senün haḳuñda inlerdüm dēdi. (9) Yaḥyā eydür: Ben andan ḳorḳdum ve ta‘accüb ēdüp eytdüm: Yā Seyyidî! Çün melekü‘l-mülük (10) saña dēdi ki her ne dilerseñ benden dile. Niçün anuñ ma‘rifetin dilemedün? (11) Bāyezīd baña çağırup eytdi: Epsem ol ki baña ḡayret geldi ki andan ḡayrı anı bile (12) ve añlaya. Bu ḥikāyetden ḡaraḫ Haḳḳuñ ulūhiyyetin ve sūmuvv-ı mertebiiyyetin beyān ētmekdür (13).

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Saña da dēse benden ol Mevlā

Her ne dilerseñ ēy ḳulum dile

Kendüzüñe (14) ‘ulüvv himmet ḳıl⁶²²

Ḥikāyet

Ol merd-i Haḳ-bīnün ya‘nī Ebū Tūrāb-ı Naḥşebīnün bir (15) mürīdi var-idi. Ol mürīdün ḥālī aña hoş gelürdi ve anuñ meşālīhinde (16) **216b** ḳıyām gösterdi. Tā mürīd kendü mevācīdine ve ‘ibādetine meşḡul idi, bir gün (1) aña eytdüm: Eger Bāyezīdi göreydün. Mürīd eytdi: Ben andan ḡayrıya meşḡulam ne (2) Bāyezīd ḳaysı. Bir gün daḫı Ebū Tūrāb aña eytdi: Eger Bāyezīdi göreydün. Mürīd (3) incinüp eytdi: Ebū Bāyezīdi görüp n’eylerem ki ben Ḥudāyı gördüm ve beni ol ḡanīy(4)u‘llāh Bāyezīdden bī-niyāz eyledi. Ebū Tūrāb eydür: Ṭab‘um yerinden ḳopdı ve kendümi (5) zabṭ ēdemeyüp eytdüm: Vey saña ki Ḥudāyla maḡrūr olursın, eger Bāyezīdi (6) bir kerre göreydün saña ḡāyet ēyü idi ve fāyideli idi. Çün ḫayrān oldı (7) ve bu söze inkār gösterüp eytdi: Bu ne nev‘le olur ve ḳaçan olacaḳdur? (8) Ebū Tūrāb eytdi: Mürīd ne dēdüḡin añladı ve eytdi: Beni aña ilet, varayın, göre(9)yin. Ebū Tūrāb eydür: Varduḳ, bir bīşe üzre çıkup oturduḳ. Ol intizārda (10) ki Bāyezīd bu bīşezārda idi andan ṭaşra çıḳa. Zīrā ol gece anda gēcelemiḡ (11) idi, şīr-i jiyānlar birle Bāyezīd nā-gāh bīşezārdan çıḳageldi ve kürkinün ol (12) bir yanın ṭaşra çevürüp ḡeymiş idi. Civāna eytdüm: Uşda Bāyezīd, budur, naḫar eyle, (13) gör. Civān naḫar eyledi, gördi. Hemān dem na‘ra urup düşdi. Ne (14) oldu bu ki üzerine vardum, gördüm, cānı murḡı ten

⁶²² Yazma metinde bu beytin ikinci mısrası eksiktir.

kafesinden pervāz eylemiş. (15) Andan sonra turduk, Bāyezīd ile ikümüz ol civānı defn eyledük. Ben eyitdüm: Yā (16) **217a** şeyh! Anı bir nazarla depeledün. Bāyezīd eyitdi: Yok ve bu yār-ı şādık ve gerçek imiş (1) ve gönlünde bir sırr-ı pinhān var-imiş ki münkeşif olmaz imiş ve çün bizi gördi, (2) ol sırr-ı pinhān aña münkeşif oldu. Ammā kendü zu‘afā maḳāmında idi, taḥammül ede(3)meyüp cān vèrdi. Bu ḥikāyeden maḳşūd oldur ki ‘uḫamāya başār-ı ta‘zīmle (4) nazar eylemek gerekdür.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ḳande kim bir ‘azīze tuş olsañ

Aña ta‘zīmle sen (5) eyle nazar

Yohsa èrüp saña anuñ nefesi

Seni yoğ eyler andan eyle ḥazer (6)

Ḥikāyet

Rivāyet eylerler ki şehr-i Bisṭāmdan bir ulu mertebe(7)lü kişi var-idi ve Bāyezīdün meclisinden ḥālī olmazdı ve Bāyezīd müfāraḳat (8) eylemezdi ve sadāḳatle ḥizmetinde idi. Bir gün eyitdi: Yā şeyh! Otuz yıldur ki (9) gündüz şāyim ve gece ḳāyim tā şabāḥ yatmazam ve sizün sırruñuzdan āgāḥ olup gönlümde (10) bir nesne bulmazam. Ammā anuñ ṭālibiyem. Bāyezīd eyitdi: Eger üçyüz yıl gündüz şāyim (11) ve gece ḳāyim olursañ bu sırdan āgāḥ olmazsın ve bir şemme tuyup nesne bulmaz(12)sın. Ol eyitdi: Niçün? Bāyezīd eyitdi: Ol cihetden ki kendü nefsuñle maḥbūb olup(13)dursın. Ol eyitdi: Ya bu derde devā var mıdır? Bāyezīd eyitdi: Belī vardur. (14) Ol eyitdi: Nedür? Ol devā söyle ki anı edeyin, bu yolu koyup ol yola gide(15)yin. Bāyezīd eyitdi: Ḳabūl eylemezsin. Ol eyitdi: Hele baña dè, şāyed ḳabūl eyleyem. (16) **217b** Bāyezīd eyitdi: Hemīn sā‘at başuñı ve ḳaşıñı ve şaḳaluñı tıraş eyle ve bir ‘abā gèy (1) ve bir enbānı ḳozla ṭoldur daḫı boynuña aṣa ḳo. Andan sonra bir ālāy oḡlancuḳlar (2) cem‘ eyle ve eyit ki her ḳaḡuñuz benüm yüzüme bir ṭabanca ya kafama bir sille ursa (3) aña bir ḳoz vèr ve bu şūret-i ‘acīble bu hey‘et-i ḡarīble cümle bāzārda dükkān-(4)be-dükkān ve dükeli şehrde ḥane-be-ḥane gez, yūri tā şuḥūd u ma‘ārif seni (5) bu vechle ve bu ḥāletde göreler ve seni dīvānelik mertebesine irgüreler. (6) Ol kişi eyitdi: Sübhāna’llāh! Benüm gibi kişi bunuñ gibi işi işler mi? (7) Bāyezīd eyitdi: Sübhāna’llāh! Sözüñ şirkdür. Ol eyitdi: Niçün? Bāyezīd (8) eyitdi: Zīrā ki

nefsüñe ta‘zīm edersin ve Sübhāna‘llāh dërsin. Ol eyitdi: (9) Bu fi‘li eylemezem ammā bir ğayrısın dahı söyle. Bāyezīd eyitdi: Bundan ğayrı (10) nesne dëmezem. Hemān var böyle eyle. Ol eyitdi: Eylemezem. Bāyezīd eyitdi: Ben (11) saña dëdüm idi ki qabūl eylemezsin. Bu hikāyetden maqşūd oldur ki tarīq-i (12) Ma‘būda nāmūs-ı beşerle refīq olıcaq gidilmez ve menāzil qat‘ olunmaz.

Qıt‘a (13)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Nām u nāmūs hırmenin bāda

Vërmeyince bu yolda koma qadem

Ölmeden öl bu yolda⁶²³ (14) ey dervīş

Tā ki ol sırra olasın mahrem

Hikāyet

Rivāyet eder(15)ler ki Ebū Muḥammed Sehl bin ‘Abdu’llāh-ı Tüsterī - rahmetu’llāh- her kişie ey dost (16) **218a** dërdi, aña ‘itāb edüp eyitdiler: Şāyed ki dost olmaya, niçün (1) dost dërsin? Rāwī eydür: Sehl añlayup qulağuma āheste eyitdi ki (2) ādemī iki ḥālden ḥālī degüldür: Ya mü’min ola ya münāfık. Eger mü’min olursa (3) Ḥudānuñ dostı olur ve eger münāfık olursa İblisle nefis anuñ⁶²⁴ (4) dostı olur. Bu hikāyeden maqşūd oldur ki kişi dilini ḥayırsız (5) söylemege öğretmek gerekdür.

Qıt‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Dilüñe ḥayr eyle ta‘līmi

Tā belālardan o(6)lasın emīn

Ki dilinden erer belā kişie

Söyle her şahşa ḥayr ey mü’min (7)

Hikāyet

Rivāyet eylerler ki Benī İsrāyilde bir kişi var-idi iki yüz yıl (8) ma‘şiyet eylemişdi ve Ḥudānuñ fermānına boyun egmeyüp temerrüd olmuş-idi (9) ve çün vefāt buldı İsrā‘il oğlanlarından anuñ ayağına ip bağlayup (10) çekdiler, kelb gibi sürüyüp

⁶²³ Yazma metinde “bu yolda öl” şeklinde yazılmıştır.

⁶²⁴ Yazma metinde “دعائك” şeklinde yazılmıştır.

bir mezbeleyle bıraǵdılar. Rabbü'l- 'izze Mūsā peygambere (11) - 'aleyhi's-selām- vahy gönderdi ki ol mezbelede yatan şahşı yu ve kefen şar (12) ve Benī İsrāyilde bir cemā'atle anuñ namāzın kıl ve defn eyle. Hāzret-i Mūsā - 'aleyhi(13)'s-selām- eyle etti, bunı İsrāyil eşidüp ta' accübe varup eyitdiler: Benī İsrāyilde (14) bundan serkeş ü 'āşī vü ehl-i ma'āşī bir kimse [yoǵdur], bu hürmet nedür? Hāzret-i (15) Mūsā eyitdi: Bilürüm eyledür. Ammā Hāḡ Te'ālā şöyle buyurdi. Eyitdiler: Huḡādan (16) **218b** şor. Andan sonra Hāzret-i Mūsā - 'aleyhi's-selām- münācāta vardı ve eyitdi: (1) Bār-ı Huḡāyā! 'Ālimesin ki bu ḡavm ne dēdiler. Huḡā buyurdi ki rāst eydürler. Ol (2) kişi iki yüz yıl bizüm emrümüzden yüz döndürmiş-idi ammā bir gün Tevrātı (3) açdı. Muḡammed Muşḡafānuñ nām-ı şerīfin gördi, öpüp gözlerine sürdi, (4) ben daḡı andan bu işi begenüp iki yüz yıllık günāhın 'afv ēdüp yarlıǵadum. (5) Bu ḡikāyetden murād oldur ki Muḡammed Muşḡafā -şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- sevmegüñ (6) fā'idesin bildürmekdür ümmet-i Muḡammedden olan mü'minlere ve muvaḡḡidlere.

Ḳıṭ'a (7)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Her nefes vēr Muḡammede şalavāt

Olasın tā ḡulüb-ı pādişehī

Adını bir kez eyleyen (8) ta'zīm

Maǵfıret buldı 'afv olup güneḡi

ḡarḡsın sen de baḡr-i cürme dilā

Bārī yād (9) eyle anı ḡāḡ gehī

Tā ki cürmüñ baǵışlanup maǵfūr

Oluban bulasın cāna (10) rehi

Hikāyet

Rivāyet ēderler ki 'Abbās bin 'Abdü'l-Muṡṡalībden. Cāhiliyetde (11) Ebu Leheble ya'nī Ebū Cehlle uḡuvvet ṡutmuş-idüm ve benüm yār-ı şādıḡum ve yār-ı (12) ḡam-kūsār-ı muvāfiḡum idi ve ḡün vefāt buldı ve Hāḡ Te'ālā andan (13) ḡaber vērdi ki nār-ı caḡīmde 'azāb-ı elīmdedür, aña ḡamḡın oldum ve anuñ ḡālī (14) beni ḡazīn eyledi tā bir yıla yaḡın Huḡādan diledüm ki baña anı vāḡı'ada (15) göstere. Andan

soñra bir gece vākı ‘ada gördüm anı, eṭrāfında bir niçe zebānī (16) **219a** ve zebāne-i āteş anı ihāṭa etmiş yanardı. Ben eyitdüm: Hālūñ nedür? Eyitdi: (1) Ol vaḳt ki öldüm, kendümi bunda buldum, ol zamāndan berī nār-ı caḥīmde (2) ‘azāb-ı elīmdeyüm ve bir dem ‘azābdan ruḥşat bulmadum ve rāḫat olmadum (3) illā gecelerden düşenbih gecesı baña azāb eylemediler ve sebebi oldur ki (4) ol gece Muḫammed vücuda gelmişdi ve Āmīne anuñ vilādetini baña beşāret eylemişdi (5) ben şād oldum-idi ve ol şādlıḳdan bir cāriye āzād eyledüm idi (6) ve Ḥaḳ Te‘ālā anuñ ‘ıvāzına anı vērdi ki gecelerden düşenbih gecesinüñ (7) ‘azābın benden zebāniler götürürlerdi. Bu ḥikāyet daḫı yukarda zıkr olınan (8) ḥikāyetüñ meşelidür fazīleti beyānında dēnildi.

Nazm⁶²⁵

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Aḫmedüñ eyle dāyım (9) adını yād

Olasın tā anuñla sen ābād

Bulasın ḥuldda yüce derecāt (10)

Olasın ḥūrlarla ḥurrem şād

Ḥikāyet

Rivāyet eylerler ki Rebī‘ bin Ḥaysem (11) yigirmi yıl ‘Abdu’llāh bin Mes‘ūduñ ḥizmetinde tereddüd etmemiş-idi. İbn-i Mes‘ū(12)duñ bir cāriyecigi var-idi. Rebī‘ bin Ḥaysemi nā-bīnā şandı. Anuñ-içün ki (13) dāyım başın aşağa tutardı ve gözlerini yumar idi ve çün kapu kaḳa idi (14) cāriyecik taşra çıkardı ve çün anı göreydi, girüp ‘Abdu’llāh, nā-(15)bīnā dostuñ kapuya geldi dērdi ve ‘Abdu’llāh gülerdi ve Rebī‘ dūr dērdi, (16) **219b** girmeye icāzet vērürdi. Bu kişi bir gün İbn-i Mes‘ūdla -raḍıya’llāhu ‘anh- (1) āhenger bāzārından geçdi. Çün āteşüñ ‘alevini gördi ki ‘alevlenür, bī-hüş (2) oldu, düşdi. ‘Abdu’llāh başı ucına gelüp oturdi. Ol zamān dek ki (3) namāz vaḳti geldi. Rebī‘[i] arkasına aldı, evine getürdi. Rebī‘ daḫı bī-hüş (4) idi tā andan beş vaḳt namāz fevt oldu ve İbn-i Mes‘ūd başı ucında (5) oturup eydürdi: Uşda Allāh ḳorḳusı böyle gerekdür. Bu ḥikāyetden murād (6) oldur ki kişi ḥuş‘da olup Allāh -Te‘ālā Celle ve ‘Alādan- ḳorḳup (7) gözüni nā-maḫrem yüzinden saḳına.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

⁶²⁵ Yazma metinde “Ḳıṭ‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

Bakma nā-maḥreme şakın gözüñi (8)

Yohsa sehm-i seme nişāne olur

Bil muḥakkaḳ budur ḥadīs-i Resūl

Deme (9) andan şakın baña ne olur

Dërseñ olursın āşim ü ‘āşī

Bedenüñ (10) lāyık-ı zebāne olur

Hikāyet

Rivāyet ederler ki ‘ulemādan bir ‘ālim (11) var-idi ki ‘atāyı maḥşūş tutardı, şūfīlere ve ğayrı tā’ife (12) bir nesne vërmezdi. Aña eyitdiler: Eger ‘atāyı ve iḥsānı dükeli dervīşler (13) ḥaḳḳında ‘ām tutayduñ, sehāvetüñ tamām olup sen daḥı hümām olurduñ. (14) Eyitdi: Böyle eylemezsin. Bil ki şūfīler tā’ifesini cümle üzre ihtiyār idüm. (15) Eyitdiler: Niçün böyle edersin? Eyitdi: Zīrā ki bu tā’ife hemīşe ḥayr (16) **220a** işe düşüp cānib-i Ḥaḳḳa ḳaşd ederler ve gönüllerinde endīşe ancaḳ (1) sülūk-ı silk-i Ḥaḳdur. Eger anlar faḳr u fāḳada olıcaḳ olursa anlarıñ gönli perākende (2) olup pejmürde⁶²⁶-şūret ü mürde-hey’et düşerler ve ben severem şol bir diremi ki anlara (3) verem, ğayrılara vërdüğüm biñ diremden anuñçün ki ğayrılarıñ ḳaşdı dünyādur. (4) Bu sözi şeyḥ Cüneyd eşitdi ‘ināyet-pesend edüp nice bülend söz olur dèyüp (5) eyitdi: Bir nice rüzgārdur ki bunuñ gibi ḥoş güftār eşitmedüm. Bu hikāyeden maḳşūd (6) şadaḳa ehli fāḳa şālihaya vërilmeḳdür ki nafaḳa edine.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Şadaḳa vërür-iseñ èy (7) mün‘im

Bir faḳīr [ü] namāz ehline vër

Ki olar müsteḥaḳdur iḥsāna

Hem Ḥudānuñ Resūli (8) böylece dër

Hikāyet

Rivāyet eylerler ki Benī İsrāyilde bir kişi var-idi. Bir (9) ğayrı şehrden bir ‘avrat diledi ve kendi şehriyle ol ‘avrat olduğı şehrüñ (10) mābeyni bir aylık yoldı. Bir gulāmı

⁶²⁶ Yazma metinde “پر مژده” şeklinde yazılmıştır.

var-idi, anı ol şehre gönderdi ki ol ‘avratı (11) ala getüre. Ğulāmı gitdi. Günlerde bir gün ol şehre yètdi, ol ‘avratı alup (12) yine efendisi şehriden yaña müteveccih oldı. Ol gün yüridi, ahşām olıcağ (13) bir maḳām buldı, ḳondı. Ol gèce şeytān ğulāma gelüp eyitdi: Senüñle (14) bu ‘avratuñ eri ortasında bir aylıḳ yol vardur, şimdi bir ayuñ gècelerinde (15) bu ‘avratla temettu‘ èdüp şafālar sür ve andan vefālar gör ve zevḳler eyle ki (16) **220b** bu ‘avrat seni sevüp hoş tutsın ve anda efendüñe varup senden şāḳir (1) olup seni medḥ eylesin. Andan soñra efendüñüñ daḫı saña maḥabbeti ziyāde (2) olur ve ba‘dehū senüñ her işüñi ve her cünbişüñi pesend eyler daḫı andan behremend (3) olursın. Bu peyām-ı şer-āmīzi ve bu kelām-ı fesād-engīzi çün ğulām-ı şāfi dil (4) şeytān-ı muḍillden èşitdi. Hemān dem ṭurdı, gitdi, namāza şürü‘ ètdi, (5) iki rek‘at ḥācet namāzı ḳıldı daḫı ol bī-niyāza eyitdi: Bār-ı Ḥudāyā! (6) Bu düşmen baña fiten èdüp beni ma‘şiyete da‘vet eyler ve bende ol ḳadar tāḳat (7) yoḳdur ki bir ay müddeti bunuñ gibi [ḳ]atı düşmenle muḳāvemet èdebilem, sen mu‘āvenet (8) eyle, şimdi anuñ şerrinden saña şıgınuram, senden ğayrı penāhum yoḳdur. (9) Yā İlāhum! Bu nefs-i ḳātil daḫı aña ma‘il olup ittifaḳ ètdiler, beni nār-ı ‘işyāna (10) iḥrāk eyleyeler. Ol gèce ol ğulām-ı mu‘teber bu nev‘le kelāmı tā seḫer söyledi. (11) Çün şabāḫ oldı, ğulām ṭurdı, namāzın ḳıldı, atlar tamām kaydın görüp (12) başlarına licām geḫürdi ve birisüne ‘avratı bindürüp ve birine kendi binüp (13) yola girdiler. Pes ol Raḥmānuñ raḥmeti èrdi, bir aylıḳ yol anlaruñ ḳademlerinde (14) derildi. Henüz ol gün ahşām olmamışdı, efendisi şehrine geldi gir(15)di, çün ol ḥāleti gördi atından aşığa inüp yüzün yere sürdi (16) **221a** ve Ḥudā-yı celle ve ‘alā ḥāzretlerine şükrler eyledi ve Ḥaḳ -Te‘ālā celle Şānuhu- andan ol (1) ḥāleti ğāyet begenüp aña teşrīf-i nübüvvet buyurdi. Bu ḫikāyetden murād (2) oldur ki ḫarāmdan perhīz mūcib-i sā‘ādetdür ve sebeb-i nübüvvetdür.

Ḳıṭ‘a (3)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Eyle şūfi ḫarāmdan perhīz

Tā maḳām-ı sa‘ādete èresin

Sende ‘ilm-i nübüvvet (4) ède zuḫūr

Tāc u taḫt-ı siyādete èresin

Ḥikāyet

Rivāyet eder(5)ler ki Benī İsrāyilde bir ‘ābid kişi var-idi ki dā’imü’d-dehr işi ‘ibādet (6) idi. Bir cemā‘at-i keşire bir gün ol ‘ābid pīre gelüp eyitdiler ki bu yerde bir (7) kavm vardır ki bir ağaca taparlar. ‘Ābid gāzaba gelüp eyitdi: Varayın anı dīnden (8) keseyin dēyüp bir teber getürdi, gitdi ki vara kesüp zīr ü zeber ede ve gele (9) gide. İblīs-i telbīs erüp bir pīr şūretine girüp geldi. -Raḥimeka’llāh- (10) Ne yere gidersin? ‘Ābid eyitdi: Şol ağaç ki aña taparlar, anı kesmege giderin. (11) İblīs-i pūr-telbīs eyitdi: Saña ne lāzımdur, sen ki bir ma‘būda kul olasın, (12) anuñ ‘ibādetiyle maḳbūl olasın, ‘ibādetini koyup bir ğayrı nesneye (13) meşğul olmak revā mıdır? ‘Ābid eyitdi: Bu daḥı ‘ibādetdendir. İblīs (14) eyitdi: Ben seni komazam ki anı sen kesesin. ‘Ābid bu sözi eşidicek (15) gāzaba gelüp İblīsle yaḳa yaḳaya olup tutuşdılar, ‘ābid anı yire çaldı (16) **221b** ve altına aldı ve gögsi üzere çıkup oturdu. İblīs eyitdi: Ey Haḳḳuñ (1) doğru kulu! Beni şalıvēr, bir sözüm vardır diyeyin. ‘Ābid üzerinden tūr(2)dı. İblīs eyitdi: Ey Haḳḳuñ toğrı kulu! Beni şalıvēr. İblīs eyitdi: Haḳ (3) -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- saña farz eylemedi ki varasın, ol ağacı kesesin ve teklifi (4) senden götürmüş, sen peygamber misin? ‘Ābid eyitdi: Yok. İblīs eyitdi: Saña ne (5) lāzımdur ki ol ağacı kesesin ve her kişi yine taparsa tapsın, neñe (6) yarar? Sen ‘ibādetüñe meşğul ol ki ol ‘amel bundan hezār efdaldür, ol sebebden (7) ki Huḍānuñ peygamberleri vardır ki eger dilerse anlardan birini gönderür ve anı (8) kesdürür. ‘Ābid eyitdi: Elbette keserin, komazam dēyüp yine birbiriyle tutuşdılar. (9) ‘Ābid yine İblīsı yere urdı ve gögsi üzerine çıkup oturdu. (10) İblīs gördi ki ‘ābid-ile tutuşmağa tākati yok, müdārāya başladı (11) ve eyitdi: Hīç ola mı ki bu kaḳıyyeyi ile kaṭ‘ edevüz ki eyü ola (12) ve bundan ne fā’ide mülāḥaza edersin? ‘Ābid eyitdi: Ol kanḳısıdır? (13) İblīs eyitdi: Üstümden tūr dēyeyin. ‘Ābid tūrdı. İblīs kaḳup (14) eyitdi: Sen bir derviş kişisin, dünyālikde bir nesneye kādir degülsin, şāyed (15) kimseye eylicecek eylemek dileyesin ya birāderler ki bir menfa‘atüñ tavḳına vüs‘atüñ (16) **222a** ola ve ḥaḳḳuñ eline bakmayasın. ‘Ābid n’ola dēdi. İblīs eyitdi: Eger bu (1) işden ferāğat ederseñ ve Huḍāyla ‘ahd edem ki her şabāḥ yaşıduñ (2) altına iki dīnār koyam, turasın, bunu ehlüñe ve ‘iyālüñe nafaḳa edesin (3) ve birini fuḳarāya şadaḳa eyleyesin, bu ‘amel müselmānlara ağaç kesmekden efdaldür. (4) ‘Ābid fikre varup eyitdi: Bu pīr rāst söyler, vāḳı‘ā ne lāzımdur ki ben (5) ağacı kesem. Eger Huḍā buyurmuş olsa idi belki kesmeye idüm ve emrin (6) sıyup ‘āşī olaydum ve ol ağacuñ tūrduğundan müselmānlara ziyānı (7) vardır ve kesildüğinden

ne aşşısı var ve bu (...) ⁶²⁷ pīrūn hōd kavlinde (8) baña fā'ide görünür gayrılara dahı dēyüp bu mūcib üzre 'ahd olınup (9) ayrıldılar. 'Ābid dönüp maḳāmına geldi, ol gece yatdı. Çün şabāh oldı (10) tırdı, yaşduğı kaldırdı, altında iki dīnār gördi aldı ve yarında(11)sı yine iki dīnār buldı ve tırup hāşıl eyledi ve üçünci gün olıcak (12) şabāh tırdı, yaşduğın kaldırdı hīçbir nesne bulmadı, aña yine (13) ğaḳab müstevlī olup kavli bozup ve teberi bulup götürdi, gitdi ki (14) vara, ol şeceri kesüp pāre pāre eyleye ve eyitdi: Çün dīnār kārı (15) fevt oldı, kār-ı āhīret bārī fevt olmasun. İblīs yine bir şeyh şekline (16) **222b** girüp 'ābidūn yolın alup geldi ve eyitdi: Kānde gidersin? 'Ābid (1) eyitdi: Kānde gitsem gerek idi, ağacı kesmege giderem. İblīs eyitdi: Va'llāhi (2) yalan söylersin, kesmezsin, saña anı kesmege yol yokdur. 'Ābid yine hışma (3) gelüp İblīsle tutuşdılar, bu kerre İblīs 'ābidi yere çaldı ve altına (4) aldı ve yüzün gözüne yere sürdi ve eñsesine birkaç muşt urdı (5) ve püştin yere götürüp sīnesi üstüne çıkup oturdu ve eyitdi: Bu kār(6)dan ferāġat eyle yoḥsa zār ū zār seni boġazların. 'Ābid endīşe eyledi, (7) gördi ki aña tākāt-i muḳāvemmet yok ve eyitdi: Ėy mel'ūn-ı şūm! Ma'lūm (8) oldı ki fırsat bulup baña ġālib olduñ, şimdi beni şalivēr, varayın, maḳāmuma (9) gideyin ve bu işden ferāġat ēdeyin. Ammā ben seni evvellerde başdum, sen beni (10) şimdi başduñ, bunun sebebi nedür? İblīs eyitdi: Sebebi oldur ki evvellerde (11) sen ḥaḳḳ-ıçün ğaḳaba gelüp tutarduñ ve niyyetūñ āhīret idi. Ḥudā seni benüm (12) üzerüme ġālib eyledi, başduñ ve şimdi kendü nefsüñçün hışma gelüp (13) tutduñ ve niyyetūñ dünyā idi. Ḥudā senūñ üzerüñe beni ġālib eyledi, başdum. (14) Bu ḥikāyetden maḳşūd oldur ki kişi bir işi Raḥmānçün işlese (15) şeytān ol işe duḥūl ēdemeyüp maḥzūl olur.

Kıṭ'a

[Fe'ilātūn/Mefā'ilūn/Fe'ilūn]

Şerri ḳo ḥayra (16) **223a** niyyet [ēt] dahı

Emīn ol emīn inme şeytāndan

Ki duḥūl ēdemez saña şeytān (1)

Ḥazer eyler o mekr-i Raḥmāndan

Ḥikāyet

⁶²⁷ Yazma metinde şeklindeki kelime okunamamıştır.

Rivāyet ederler ki Benī İsrā'ilde bir (2) melike var-idi cemāl u kemāl şāhibi idi, bir 'ābid civāna nigerān olup (3) ol ān kendüye da'vet eyledi, civān daḥı da'vete icābet lāzımdur (4) dēyü geldi. Melike civānı ḥalvet-ḥānesine aldı, gitdi, vardılar, otur(5)dılar. Melike civān-ı 'ābiddan murād taleb ētdi. 'Ābid eyitdi: Buyur, ḥalvet yērde (6) bir bardaḥ şu iletsünler, āb-dest alayın daḥı saña meşḡul olayın. Melike (7) buyurdi, taşra bir bardaḥ şu iletdiler, 'ābid sarāyuñ üzerine çıkdı (8) ve Ḥudāya tevekkül ēdüp kendüyi aşığa pertāb ētdi. Rabbü'l-'azze ve celle celālūhu (9) hevā firiştelerine buyurdi ki anı āheste āheste yēre indüreler, ayaḡı üzre (10) ḡodılar. İblīsüñ yārānı aña eyitdiler ki ol civānı ol ḥāletde niçün ızlāl (11) eyledüñ? İblīs eyitdi: Ben ızlāl edemezem şol şahşı ki muḥālif-i hevā (12) ēde ve kendü nefsinı tarīḡ-i Ḥudāda fedā eyleye. Bu ḥikāyetden murād oldur ki kişi (13) nefsi hevāsına tābi' olmayup nefsinı pāyimāl ētse İblīs anı ızlāl (14) edemez.

Ḳıṭ'a

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

Ḳo hevāyı nefsüñi pā-māl ḡıl

Tā seni İblīs ızlāl ētmesin (15)

Ḡāfil olma bir nefes nefsüñ ḡözet

Tā seni nā-ḡāḥ pā-māl ētmesin (16) **223b**

Ḥikāyet

Rivāyet eylerler ki bir kimse sevb-ile bayrām namāzın ḡıldı, naḡar eyledi (1) ḡördi, cāmesinüñ içün taşrasına ḡeymiş, ol 'illetle ki ḡeçe zūlmetinde ḡeymişdi (2) ve taşra çıḡmış idi. Eyitdi: Yā ebā Muḡammed! Cāmeñi maḡlūb ḡeymişsin, döndür. Süfyān (3) elin uzatdı ki döndüre, yine elin çekdi, döndürmedi. Eyitdiler: niçün döndür(4)medüñ? Eyitdi: Ben anı Ḥudā içün ḡeydüm, kerāhet ḡördüm ki ḡalkḡün döndü(5)rem. Bu ḥikāyeden maḡşūd oldur ki kişi bir işi Ḥudā içün eylemiş olsa (6) anı ḡalkḡün bir dürlü daḡı eylemeye.

Ḳıṭ'a

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

Bir işi kim işler olsañ Ḥaḡḡ-içün (7)

Ḥalkḡün anı dīḡergün eyleme

Tā sevābından ol işüñ dūr olup
Özüñi İblīse (8) mağbūn eyleme
Hikāyet

Rivāyet eylerler ki meşāyih-i kibārdan biri eyitdi: (9) Ebū Sa‘īd-i Tüsterīye vardum, gördüm, tarla yêrin sürerdi, ‘Arefe güninüñ ikindisi (10) vaktinden soñra idi. Abdāldan biri aña geldi ve pinhānīce bir söz söyledi. (11) Ebū Sa‘īd aña yok dèdi. Ol kişi bād-ı şarşar gibi revān olup gözden pinhān (12) oldu. Andan soñra Ebū Sa‘īdden şordı ki ol kişi saña ne dèdi? Eyitdi: (13) Gel hacca gidelüm dèdi ve Ka‘be-i Şerīf - şerrefehā’llāh- bile tavāf èdelüm. Ben yok (14) dèdüm. Ben eyitdüm: Niçün yok dèdüñ? Eyitdi: Eyitmişdüm ki ahşāmdan tarla yêrin sürem, (15) tamām èdem ve niyyet ètmişdüm ki Hacca gidem. Havf ètdüm ki eger anuñla Hacca gidem, Huḍānuñ (16) **224a** ma‘raẓ-ı ğazabından n’èdem. Zīrā Huḍā işinde andan ğayrı getür oluram ve çün andan (1) ğayrı getürmeyem bu kārı ki èdem yetmiş hacdan efḍal ola. Bu hikāyetden ğaraẓ (2) her niyyet olan işden dönmemeçdür.

Qıṭ‘a
[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]
Niyyet ètseñ bir işe andan sen (3)
Dönme kim èrmeye saña āfāt

Ki ‘amelden hayırlıdur niyyet
Anuñ içün [a‘mālu] *bi’n-niyyāt*⁶²⁸(4)
Hikāyet

Rivāyet ederler ki ol göñli şāfī ya‘nī Bişr-i Hāfī -raḥmetu’llāh- (5) haste oldu. ‘Abdu’r-raḥman-ı ṭabībi ḥāẓır eyledi ve andan şordı ki benüm (6) mizācuma muvāfık me’kulāt kısmından ne ola? ‘Abdu’r-raḥman eyitdi: Ne fā’ide ki (7) her ne dèrsem kabūl eylemezsin. Bişr eyitdi: Hele söyle eşideyin ve aña göre (8) iş èdeyin. ‘Abdu’r-raḥman eyitdi: Eger şihḥat-i ten dilerseñ üç nesne isti‘māl (9) eyle. Şerbet kısmından sirkengübīn ve mīve kısmından sefercel ve ğidā kısmından (10) isfīdbāc noḥudla. Bişr-i Hāfī eyitdi: Hīç nesne bilür misin ki anuñ behāsın (11) sirkengübīn behāsından kemter ola ve anuñ kāyim-i maḳāmı ola. Eyitdi: Bilmezem. Bişr (12) eyitdi: Ben bilürem.

⁶²⁸ “Ameller niyetlere göre değerdendirilir.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, s. 349.

Ṭabīb eydür: Nedür ol? Bişr eyitdi: Kāsnī sirke eyle. Anuñ (13) kuvvetindedür. Ṭabīb eyitdi: Yakın var. Bişr eyitdi: Hîç nesne bilür misin ki (14) anuñ behāsı sefercelden kemter ola ve anuñ kāyim-i maḳamı ola? Eyitdi: Bilmezem. (15) Bişr eyitdi: Ben bilürem. Ṭabīb eyitdi: Nedür ol? Bişr eyitdi: Ḥarnüb-ı Şāmī (16) **224b** anuñ kāyim-i maḳamıdır. Ṭabīb eyitdi: Rāst eydürsin, yakını var. Bişr eyitdi: (1) Hîçbir nesne bilür misin ki anuñ behāsı kem-ter ola isfıdbācdan hem anuñ kāyim-i (2) maḳamı ola. Ṭabīb eyitdi: Bilmezin. Bişr eyitdi: Ben bilürem. Ṭabīb eyitdi: Nedür ol? (3) Bişr eyitdi: Şıgır yağıyla noḥūd anuñ kuvvetindedür. ‘Abdu’r-raḥman eyitdi: ‘İlm-i tıbdā (4) sen benden a‘lem olmışsın, niçün benden sorarsın? Bu ḥikāyetden ğaraż (5) oldur ki Allāh -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- yolında marīz olan ‘aşıklarauñ her nesne ki sehl-(6)rekdür mu‘alecelerden daḥı anuñla ‘amel eylerler.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Merd-i Ḥaḳ nāgehān marīz olsa (7)

Sehl nesneyle_eder mu‘alecesin

Diler-iseñ ki olasın mağfūr

Eyle iḥsān (8) aña sen ey muḥsin

Ḥikāyet

Rivāyet ederler ki Benī İsrāyilde bir seyyāh ‘ābid (9) var-idi, bir yerde ḳarār etmeyüp ‘ālemi seyāḥat eylerdi. Bir gün bir yere geldi, anda (10) bir ḳavm gördi, ol yeruñ ortasında bir tāze yol etmişler, endīşe eyledi ki (11) bu bir tāze yol, ancak ol ḳavmden destūr olmayınca bu yoldan ‘ubūr eylemek (12) olmaz ve eger ṭolaşursam ikiledin yolum uzak düşer, şimdi bu yoldan ḥalk (13) geçmişler, gitmişler, ben de geçüp gitsem olmaz mı dēyüp geçdi gitdi ve çün ol yerden (14) ṭaşra çıkdı. Ḥaḳ -Te‘ālā Celle ve ‘Alā- aña ‘uḳūbet eyledi ve kendü günāhını (15) unutmuş-idi, fıkı eyledi ki bu ‘uḳūbetuñ sebebi nedür. Bir āvāz eşitdi ki bu (16) **225a** ‘uḳūbet saña andandur ki şāh rāhı ḳoyup bī-destūr andan ‘ubūr etdüñ. (1) Eyitdi: Yā Rab! Gördüm ki yol eylemişler, ol sebeble ben daḥı andan geçdüm. Rabbü’(2)l-‘azze ve celle celālūhu eyitdi: Her nesneden ki zālimler yol eylemişler olalar sen anı niçün (3) benüm yolum

èdersin? Bu hikāyetden ġaraž hukūk-ı ‘ibādı ri‘āyet eylemekdür *ke-mā-hüve* (4) *hakḳahū*.⁶²⁹

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ülün/Fe‘ülün/Fe‘ülün/Fe‘ül]

Şu kim Hakk-şinās u muvaḥḥiddür

Hukūk-ı ‘ibādı ri‘āyet èder (5)

Anı kim ola i‘tikādında şek

Hukūk-ı ‘ibāda hıyānet èder

Hikāyet (6)

Rivāyet iderler ki ol sultān-ı ‘aşka mahrem ya‘nī İbrāhīm bin Edhem (7) Ebū İshāk-ı Fezārīnūn maḳāmına geldi. Ebū İshāk öñüne helvā getürdi. (8) İbrāhīm eyitdi: Eger şā‘im olmayaydum senūñle yèrdüm. Fezārī eydür: Süfyān-ı (9) Şevrī ki tārīkatde senūñ atañdur, bir gün baña geldi ve sen oturduġuñ (10) yèrde oturdı ve saña getürdüġüm gibi helvā getürdüm yèdi ve çün (11) taşra çıkdı. Eyitdüm: Ben şā‘im idüm amma diledüm ki senūñle ta‘ām yèyem. İbrāhīm, (12) Fezārīden çün bu ġüftarı eşitdi, aña göre iş ètdi. Hemān dem (13) elin uzadup yèmege başladı. Bu hikāyetden maḳşūd oldur ki bir kişi teṭavvu‘ (14) oruca niyyet ètmiş olsa bir yāri anı ziyāfete da‘vet eylese vara (15) ta‘āmını yèye āḫirine ḳazā eyleye.

Ḳıṭ‘a

[Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Fe‘ülün]

Teṭavvu‘ şavma niyyet eyledünse (16) **225b**

Olınsa da‘vet evlāsı şımaḳdur

Ziyāfette dèmez kim şāyimem ben

Ḳazā eyler (1) yèr ol kim merd-i Hakkdur

Hikāyet

Rivāyet eylerler ki hem-dem-i cān-ı ādem (2) ya‘nī İbrāhīm bin Edhem - rahmetu’llāh- bir ḥādımına bir nice aḳçe vèrdi ve eyitdi: (3) Bāzāra var, bu aḳçeyle meke yaġı ve nān u ‘asel ve daḫı ne bulursañ al getür. (4) Ḥādım eyitdi: Ey şeyḫ! Bu

⁶²⁹ Hakkı olduġu üzere.

cümle dëdügüñüz yokdur. İbrāhīm eyitdi: Veyhake! (5) Çün bulur, anlar gibi yëyelüm ve çün bulmazuz, erenler gibi şabr êdelüm ve nefsumüze (6) cebr êdelüm ve bir gün çok ni‘met ihzâr eyledi ve az âdem da‘vet êtdi (7) ve Evzā‘ī ve Şevrī anda hāzırlar-idi. Eyitdiler: Ey ebū İshāk! Korkmaduñ mı ki (8) bu kadar isrāf-ı ta‘ām eyledüñ. Eyitdi: Ta‘āmda isrāf olmaz, belki cāme vü (9) kumāşda olur. Bu hikāyetden murād oldur ki āhıret dostlarına ziyāfet (10) êdicek gāyet eyü êdüp eylemek gerek.

Qıṭ‘a

[Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Fe‘ülün]

Eger yārānçün êtseñ ziyāfet (11)

Nefāyis eṭ‘ime vāfir kıl ihzār

Hem ol hizmetlerinde cüst ü çālāk (12)

Ki böyledür rüsüm-ı bezm-i ebrār

Hikāyet

Rivāyet êderler ki ‘ulemādan bir (13) ulu zu‘afānuñ kādīsı idi, bir gün emīre geldi ve vaqt-i ta‘ām idi, (14) emīr eyitdi: Buyruñ. Kādī eyitdi: Şā‘imem ve emīr iftār eyledi ve güftārda (15) idi, nazar êtdi gördi, emīr kuzı büryānın yer ve kādī hikāyet eydürdi (16) **226a** ve āheste āheste sürinürdi. Çün sofrā yanına geldi, kuzı bür(1)yānınuñ bir yanından yemege başladı. Emīr eyitdi: Ey kādī-i rüze-gır! Niçün (2) yërsin? Şāyimüm dëdüñ idi. Kādī-i rüze-gır eyitdi: Ey emīr! Ben şavmuñ kazāsına (3) kādirem, ammā kuzı büryānınuñ kazāsına kādır degülven, ya‘nī gene şā‘im olmağa (4) gücüm yeter ammā kuzı büryānı fevt olıcağ olursa ele girmez. Ve‘l-hāşıl-ı kelām işbu (5) hikāyetden murād oldur ki öñe hoş-puhte ta‘ām gelse hāmlık êdüp yëmemek (6) olmaz, belki bī-ibrām ilerü varup tamām yemek gerekdür.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ılün/Fe‘ilün]

Çerb ü şırın nefā(7)yis eṭ‘imeye

Nāgehān tuş olursañ ey dervīş

Var yaqın yë şavm-ı nāfileñi (8)

Ki ta‘ām issi olmaya dil-rīş

Hikāyet

Rivāyet ederler ki ol meydān-ı (9) zühdüñ pehlevānı ya'nī Ebū Süleymān-ı Dārānī -raḥmetu'llah- dostlarını ḥāzır (10) édüp ḥuzūrlarına pākīze ta'ām getürdi ve buyuruñ dēdi. Eyitdiler: Ėy şeyḥ! (11) Bunuñ gibi ta'āmlardan kim yemez, buyuruñ demek, yemek demek ancak. Eyitdi: Bildüm ki (12) bu ta'āmlar sizüñ ārzüñuz idi, anuñçün getürdüm ki iftār edesiz ve ġayrı yērde (13) yemekden benüm yanumda yēdüġüñuz ḥoş gelür, hem ṭayyibāt yemek müstemirre rızā-yı Ḥudādur (14) hem ārzü yemek tekellüf olmayıcaḡ ziyān eylemez ve aña ziyān eyler ki ḥarīṣ ola. (15) Bu ḥikāyetden murād dostlaruñ ārzü eyledüġin bulup götürivērmekdür (16). **226b**

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ārzü etdüġini yārānuñ

Ḥāşıl édüp kıl an[lar]ı ḥāzır

Et'ime (1) yēdür içür eşrebe ki_ey

Żāyi' olmaz ki Ḥaḡḡdur nāzır

Ḥikāyet

Rivāyet ederler ki (2) 'Āyişe-i Şiddīḡa -raḡıya'llāhu 'anhā- ve 'an-ebṭḥā cümle-i eşḥiyādan idi, ḥattā (3) bir gün meclisde yerinden kalkmazdan evvel yüz aḡçe baḥşış eyledi ve bir kerre daḡı (4) yetmiş biñ aḡçe etmişdi ve kendüñüñ pīreheni yamalu idi ve ol ġeçe kendü (5) zeytle sirke yēdi ve Mu'āviye aña bir cevher gönderdi ki kıymetde yüz biñ (6) aḡçe deġerdi ve ol cevheri şatup ḥavātīn-i resüle kısmet eyledi ya bir ḥadde (7) ki 'Abdu'llāḡ bin ez-Zübeyr diledi ki anı men' ēde. 'Āyişe-i Şiddīḡa -raḡıya'llāhu 'anhā- (8) andan ġāyet incindi ve ḡaḡıdı ve and içdi ki anuñla bir daḡı söyleşmeye (9).

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ġey seḡā ḡil'atin civāna kim

Ādeme ḡil'at olmaz andan ēyü

Kim ēererse (10) cihānda ḡüb-ḡışāl

ḡil'at-i ḡüb bulmaz andan ēyü

Ḥikāyet

Rivāyet (11) eylerler ki ol dil ü cān āsmānıñ mihri ya'nī Ḥasan-ı Başrī -raḡıya'llāhu (12) 'anh- aşını vāfir pişürürdi. Bir kimse anuñ bu işin Süfyān-ı Şevriye -

rahmet(13)u'llāh- dēdi ve bir ḥadīṣ rivāyet eyledi. Ḥaḳ Te'ālā düşmen tutar şol ehl-i (14) beyt ki et getürici olalar. Şevrī eyitdi: Ḥadīṣün murādı ol degüldür ki anlaruñ (15) etin iledici ola, belki ḥadīṣün ma'nāsı oldur ki ḥalḳuñ etin yerler ya'nī gıybet (16) **227a** ederler ve Ḥasan-ı Başrī -rahmetu'llāh- bir kimseden eşitdi ki pālūdeyi 'aybladı. (1) Eyitdi: Sübhāna'llāh! Buğday unıdur, bal şerbetiyle ve ḥālīş yağla bunuñ (2) gibi nesneyi müselmānlar 'ayblamazlar ve bu ḥikāyeden maksūd oldur ki tena'um (3) veche ḥelālden revādur ve Ferīḳada nazar édüp eyitdi: Ey Ferīḳad! Eşitdüm ki (4) pālūde yemezmişsin. Eyitdi: Yā ebā Sa'id! Korkaram ki anuñ şükrin edemeyem. (5) Ḥasan eyitdi: Ey lūka'! Şovuk şuyuñ şükrini edebilür misin ve pālūdenüñ (6) edemezsin. Andan ḥod yeg degüldür.

Qıt'a

[Mefā'ilün/Mefā'ilün/Fe'ülün]

Gıdā-yı mü'min oldı çerb (7) ü şırın

Yeyüp şükr et Ḥudā-yı pāk zātı

Şovuk şudan ulu ni'met (8) olur mı

Kim içdükçe vērür tāze ḥayātı

Eger kim içmese bir laḥza anı (9)

İçer ol lā-cerem āb-ı memātı

Ḥikāyet

Rivāyet ederler ki İmām Şāfi'ī (10) -rahmetu'llāh- Bağdādda Za'ferānīnün evinde miḥmāndı ve Cum'a günü namāza (11) gitdiler ve Za'ferānī nefis ta'āmlardan bir kāğıda yazdı daḥı cāriyesine (12) vērdi ki rāst eyleye. İmām Şāfi'ī -rahmetu'llāh- bir gün cāriyeyi çağırup (13) kāğıdı elinden aldı, şol ta'āmda ki iştiḥāsı var-idi, anı daḥı (14) ziyāde étđi, dest ḥaṭṭıyla yazdı, yine cāriyenüñ eline vērđi. (15) Çün Za'ferānī evine geldi, önüne ta'ām getürdiler, ta'ām gördi ki anı kāğıda (16) **227b** yazmamışdı ve buyurmamışdı münker ve cāriyeden şordı ki bunuñ gibi ta'āmı (1) niçün pişürdüñ? Eyitdi: İmām Şāfi'ī -rahmetu'llāh- kāğıda yazdı, ziyāde étđi. (2) Za'ferānī: Getür kāğıdı göreyin. Cāriye kāğıdı getürđi, gördi Şāfi'īnün -rahmet(3)u'llāh- dest ḥaṭṭı şād oldı ve anuñ şükrānesine cāriyeyi āzād eyledi ve Bağdāda (4) varup tiz Za'ferānī aña mensüb oldı ve bu ḥikāyeden murād dostlar evinden gönli (5) her ne ārzü eylerse demekdür.

Nazm⁶³⁰

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Her ne kim ārzū gelirse dile

Hāne-i dostdan (6) anı dile

Hāmlıkdandur anı istememek

Puhte kıl öğret o su‘ali dile

Hikāyet (7)

Rivāyet ederler ki İmām Şāfi‘ī ve anuñ yārānı Hasan-ı Başrīnūñ -rahīme(8)hu’llāh- evine vardılar, destürsüz yemek kısmından her ne buldılarsa yédiler. Bir zamāndan (9) soñra Hasan -rahmetu’llāh- geldi ve anları yémek üzre buldı ve eyitdi: Bize böyle (10) édūñ dèyü şād oldı ve gönül şehri ābād oldı, bir cemā‘at dañı Süfyān-ı (11) Şevrīnūñ -rahmetu’llāh- evine geldiler, anı bulmayup kapusın açdılar, içerü girdiler (12) ve sofrayı aşāğa indürdiler, ta‘ām yédiler dañı sofrā kalkmadın Şevrī evine geldi, (13) anları ol üzre görüp eyitdi: Selefūñ dañı ahlākı böyleydi. Bu hikāyetden ġarazuñ (14) dostlar birbirinūñ evine bī-destūr girüp ta‘āmın yémekdür.

Nazm⁶³¹

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Dostuñ hāne(15)sine bī-destūr

Gir ne bulsañ ta‘āmdan dest ur

Bī-tekellūf olup yemek yémegin (16) **228a**

Hoş gelüp gönline olur mesrūr

Hikāyet

Rivāyet eylerler ki Hüseyn (1) bin ‘Alī -radıya’llāhu ‘anhümā- bir katıra süvār olmış-idi ve yolda giderken bir kavm (2) gördi ki halkdan nān dilerler ve yol başında oturmuşlar, yere dökülmüş nān pāre(3)lerini devşürüp yerler. Çün anları gördi, selām vèrdi, anlar selāma cevāb (4) vèrüp eyitdiler: Ferzend-i Resūl! Kuşlık, yemenūñ selāmıdur, buyuruñ böylece yèyelüm. (5) Hāzret-i Hüseyn-i -radıya’llāhu ‘anh- hoş anın ki Hāq Te‘ālā mütekebbirleri sevmez dèyüp (6) katırdan aşāğa indi, ol sâ‘illere karışup oturdı ve anlarla ta‘ām yèdi (7) andan soñra tırdı ve anlara selām vèrdi, yine

⁶³⁰ Yazma metinde “Kıı‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

⁶³¹ Yazma metinde “Kıı‘a” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “nazm” formundadır.

katıra süvār olup reftār (8) gösterdi. Bu hikāyeden maqşūd oldur ki mütekebbirlerden olmayup miskīnlere (9) şefkat édüp anlara müvāfaqat eylemek gerekdür.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Fuḡarā-y-ıla hem-nişīn ol kim (10)

Gide nefsüñdeki kib(i)r şıfatı

Olasın zümre-i mesākīnden

Bulasın bunda anda (11) merḥameti

Hikāyet

Rivāyet éder ki ‘Ubbetī -raḥimehu’llāh- (12) eydür: Medīne -şerrefehā’llāh- ehlinden bir kimse gördüm ve aña eyitdüm: Êy birāder! Medīne (13) ehlinden ta‘accüb eylerem ki ‘ulemāsı bizüm diyāruñ ‘ulemāsından a‘lem ü laṭīf ve (14) cūhelāsı bizüm memleketümüzüñ cūhelāsından éyü ve zarīf ve dīvāneleri bizüm dīvāne(15)lerümüzden lezīz ü harīf. Eyitdi: Bilür misün ol niçündür? Eyitdüm: Bilsem şorar mıydum? (16) **228b** Eyitdi: Ol ḥālet açlıqdan ḥāşıl olur, görmez misün ki ṭanbūrī içi boş (1) olduḡçün nice cūş u ḥurūş eyler, hem āvāzı şāfī nice şāfidür. Ya (2) görmez misin ki nāyī beñzi sarı içi boş olduḡ cihetden nice cūş u ḥurūş (3) eyler hem āvāzı nice muḥarriḡdür ki istimā‘ éden ‘uşşākī, bī-ittifāḡ semā‘a girüp (4) iḥrāk olur. Bu hikāyetden murād oldur ki mürīd olan kimse ṭa‘āmı az ifṭār (5) étsün ki bātınında envār-ı ‘aşḡ-ı İlāhī izḥār eyleye.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ney gibi ol tehī şikem (6) şararup

Tā derūnuñ pür éde nefḥa-i rūḥ

Nefesüñ istimā‘ éden ol dem

Yana çok (7) aña ola feth-i fütūḥ

Hikāyet

Rivāyet eylerler ki Ebu’l-Ḥüseyn-i Nūrī -raḥmetu’llāh- (8) elin şunup ḥalāyıḡdan şadaḡa dilerdi, ba‘zī mevātında rāwī rivāyet édüp (9) eydür: Bu ḥāl baña güç geldi ve ḡabṭḥ göründi. Şeyḥ-i Cüneyde vardum, bu ḥālī dedüm, eyitdi: (10) Bu ḥāl saña gerekmez ki melīḥ görine ki Nūrī anuñçün anı istemedi ki ala, belki anuñ-içün

(11) anı istedi ki anlara ‘atā edeyin, eyitdüm: Bu ne ma‘nādur ki anlar niçün aña bir nesne vèreler, (12) āhiretde on ol kadar şevābın bulup alalar ve aña zarar olmaya. Andan soñra eyitdi: Şā(13)yed ki haṭā ètmiş olam, terāzū getür dèdi, getürdüm yüz dirhem altun vezn (14) eyledüm ve bir avuç daḥı anuñ üzerine kodı ve anuñla gönderdi. Ben eyitdüm: Bu (15) ‘acebdür altun vezn ètmek? Anuñçün olur ki miḳdārın bileler ve bu kişi aña bir avuç (16) **229a** altun daḥı qarışdurdı, mechül oldı ve ḥayā ètdüm ki istifsār edem. Şöyle (1) kīseyi getürdüm Nūrīnūñ ḥuzūrına, baña şordı ki ne kadardur? Dilemezem dèdüm, terāzū (2) getür dèdi, getürdüm, yüz dirhem vezn ètdi ve eyitdi: Bunı gèrū ilet (3) ve eyit ki senden bir nesne ḳabül eylemezem ve şol ki ziyāde idi anı aldı benüm (4) ta‘accübüm daḥı ziyāde oldı. Eyitdüm: Niçün şöyle eyledüñ, yüz dirhemini yine (5) vèrdüñ ve bākīsin alduñ? Eyitdi: Cüneyd ḥakīm kişidür, diler ki reseni iki (6) taraftan tuta, ol kīseyi kendi nefsiçün vezn eyledi tā şevāb bula, (7) ol bir avuç veznesiz altun ki aña qarışdurdı ol Ḥudā içün idi. Ben anı (8) aldum ve ol ki kendü nefsi-içün idi, anı yine gönderdüm ve çün altun getür(9)düm Cüneyde getürdüm. Cüneyd anı göricek ağladı ve eyitdi: Şol ki anuñdı aldı (10) ve ol ki bizüm idi ḳaldı. Bu ḥikāyetden ḡaraḫ oldur ki dīn uluları bir kimse(11)den şadaḳa dileseler anuñçün dilerler ki anı Ḥudāya yakın edeler devlet (12) ve *sa‘ādet* anuñ kim anlaruñ dilegin bitüre.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Mün‘imā seç ḥelāl mālūñdan (13)

Yüri var merd-i Ḥaḳḳa vèr şadaḳa

Ḥaḳḳa lāyık o vaḳt olursın kim (14)

Şadaḳañdan edine ol nafaḳa

Ḥikāyet

Ol *sa‘ādet* mihri ya‘nī (15) Ḥ‘āce Ḥasan-ı Baṣrī -raḥmetu’llāh- eydür: Selefüñ ‘ādeti şöyle idi ki (16) **229b** birisi sefere giderdi ve birisi anuñ oḡlancuḳlarını kırk yıl daḥı gelmese (1) görür gözedürdi, anlara bir nesne eksüklük göstermezdi ve maşlaḥatları ḳuyū(2)dında idi ve mesrūḳ u medyūn u müstaḡraḳ düşmüş-idi. Ḥayṣeme anuñ (3) ḥaberi yoḡken duyūnın edā ètdi ve bilmedi ki kim edā ètdi bu ḥikāyeden

murād (4) oldur ki dostların birbiriyle hüs-n-i mu‘ameleleri ve ahlāk-ı hamīdeleri beyān (5) olına ve t̄alib-i Hāk olan kimselere ‘ayān olına.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Olsa yārānının biri (6) medyūn

Bilmeden ol sen eyle deynin edā

Ki uḥuvvet odur ḥaḳīkatde

Böyle (7) buyurdu hem Resūl-i Ḥudā

Hikāyet

Rivāyet ederler ki bir civān (8) ol t̄alib-i Yezdānuñ ya‘nī Ebū Derdānuñ -raḍıya’llāhu ‘anh- meclisinde (9) ḥāzırdı ve şöyle mülāzemet eyledi ki Ebū Derdā anı ḡāyet severdi, ḥattā ol (10) civānı pīrlere üzerine muḳaddem oturtdu ve kendü yanına alurdu ve aña ḥased (11) étdiler. İttifāk, ol civān-ı bī-nifākdan bir kebīre sādır oldu, Ebū Derdāya geldiler, (12) ol civān şunuñ gibi ḥareket étdi dediler. Ebū Derdā bu ḥaberi eşidicek civāna (13) gelmesin dedi ve yine eyitdi: Sübhāna’llāh! Dostı bir nesne sebebiyle terk (14) étmek olmaz. Selmān-ı ⁶³² Fārisī -raḍıya’llāhu ‘anh- eyitdi: Böyledür ve Ḥazret-i (15) ‘Ömer -raḍıya’llāhu ‘anh- ol sözde ikisine de müvāfaḳat eyledi. Bu hikāyeden (16) **230a** murād dostlardan cerīme-i ḥādīs-ile i‘rāz etmemekdür.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Dostuñ ‘aybını (1) görüp zinhār

Kesmesün ḥabl-ı ḥubbı çün mikrāz

Ki ‘ayıbsız kişi olur (2) [mı kim]

‘Aceb eyleme dostdan i‘rāz

Hikāyet

Hem bu ma‘nāda rivāyet ederler ki (3) aşḥābdan -raḍıya’llāhu ‘anhüm- bir nesne eyitdiler: Falān kimse senüñ-ile uḥuvvet da‘vāsın (4) eyler, andan sonra ol kimseden bir kār-ı nā-şāyest[e] sādır oldu, eyitdi: Ben anuñ (5) işin düşmen tutarın ve

⁶³² Yazma metinde “سليمان” şeklinde yazılmıştır.

illā ol benüm dostumdur. Rabbü'l-‘izze peygamberine dağı böyle buyur(6)mışdur ki
*Fe in ‘asavke feḡul innī berī’un mimmā ta ‘melūn.*⁶³³ Ya‘nī eger senūñ buyurduḡuñ (7)
tutmayalar, eyit ki sizūñ işūñüzden bīzārūm ve dēmedi ki sizden bīzārūm, imdi bir yār-
ı (8) günehkār olsa andan bīzār olmaḡ olmaz.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātūn/Mefā‘ilūn/Fe‘ilūn]

Kim ki ‘ālemde dost isterse

Olmasun (9) ‘aybına anuñ nazarı

Baḡmadılar ‘uyūb-ı yāra selef

Böyle dur[ur] hem āyetūñ ḡaberi (10)

Ḥikāyet

Ol meydān-ı zūhdūñ pehlevānı ya‘nī Ebū Süleymān-ı (11) Dārānī eydür:
‘Irāḡda bir dostum var-idi, her ḡāḡ ki baña bir mühim vāḡı‘ olsaydı (12) anuñ yanına
varurdum ve ḡālūmi aña bildürüp andan dilerdüm, ol dağı derḡāl kīse-i (13) zeri
cāriyesine berī dēyüp öñüme anı vērürdi, ben dağı ḡācetüm ḡadar ol (14) kīseden zer
alurdum ve eyitdüm: Māl ḡācetüm oldı. Eyitdi: Ne miḡdār gerek? Eyitdüm: (15) Bu
miḡdār. Ammā istifsārından ḡöñlüme inkisār gelüp dostluḡı ḡalāveti ḡöñlümnden (16)
230b gitdi. Bu ḡikāyeden ḡaraḡ dostlardan ḡarḡ dirīḡ ētmemekdür egerḡi ki Resūl (1)
-‘aleyhi’s-selām- *Ḳarḡü’l-cennetūn miḡrāzu’l-muḡabbetūn* dēmişdür.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātūn/Mefā‘ilūn/Fe‘ilūn]

Senden isterse (2) ḡarḡ bir yāruñ

Ne ḡadar dēme kīseñi aña vēr

Alsun ol kendi ḡāceti ḡadarı (3)

Yoḡsa senden o dem olur nāfir

Ḥikāyet

Hem bu ma‘nāda rivāyet (4) ēderler ki ‘Utbe-i ‘Ābidūñ bir dostı var-idi, birāder
ēdinmişdi, aña varup (5) eyitdi: Mālūñdan baña dört biñ aḡḡe vēr ki ḡācet vāḡı‘ oldı.

⁶³³ “Şayet sana ḡarḡı gelirlerse de ki: "Ben sizin yaptıklarınızdan kesinlikle uzaḡım." Şuarā 26/216.

Eyitdi: Hāliyā (6) iki biñ aqçe al. ‘Utbe andan i‘rāz eyleyüp eyitdi: Dünyā dostluğunu Huḍā (7) dostlığınıñ üzerine ihtiyār edersin, hayā étmez misin ki Huḍā içün uḥuvvet (8) da‘vāsın edersin ammā ḥilāfinca tarīke gidersin ve bunuñ gibi uḥuvvet n’edersin? (9).

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Sensin ey ḥāce çünki dünyā dost

Étme da‘vā-yı ḥullet-i Ḥalīk (10)

Var hayā eyle ko bu da‘vāy

Kāzib olmaz o ḥullete lāyık

Hikāyet

Hem bu ma‘nāda (11) rivāyet ederler ki ol velīnūñ ya‘nī Feth-i Mevşılīnūñ - rahmetu’llāh- bir yāri var-idi, (12) bir gün anuñ evine vardı ve ehline eyitdi: Baña māl ḥācet oldı getür, (13) fi‘l-hāl içerü girüp şandukı getürdi. Feth-i Mevşılī şandukı feth edüp (14) diledügi kadar aldı ve cāriye vardı efendisine bu ḥālī dēdi, efendisi eger (15) sözüñ rāst ise anuñ şükrānesine sen benüm mālumdan āzād ol.

Qıṭ‘a (16) **231a**

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Yüz hacāletle senden ey mün‘im

Dilese bir faḳīr yārūñ māl

Cān u dilden edüp (1) aña ikrām

Vēr ne miḳdār istese fi‘l-hāl

Bir ḳul āzād eylemiş gibi sen

Eylemezsūñ (2) bu bābda ihmāl

Hikāyet

Hem bu ma‘nāda rivāyet ederler ki (3) Şübrime bir yār-ı ḳadīm çün bir kār-ı ‘azīm işledi, ol kişi daḥı i‘tizār-ı maşlaḥatı (4) içün bir miḳdār māl götürdi ve bir tuḥfe alup Şübrimeye getürdi, öñünde (5) ḳodı. Şübrime eyitdi: Bu nedür? Ol eyitdi: Muḥaḳḳardur. Ol in‘ām-ı ‘azīmūñ ‘ivażına (6) ki benüm ḥaḳḳumda buyurup-durursın.

Şübrime eyitdi: Ol malunı getür - 'afāk(7)a'llāh⁶³⁴- ve çün bir birāderin hācet dileye sen ve ol hācetde rence olmaz (8) ve anı dil ü cānı birle eyler, mālı n'eylersin? Var vuzūnı tecdīd eyle ve çehār (9) tekbīrle namāz kıl ki hisāb mevtādandur ve Meymūn bin Mihrān eydürdi: Her kim (10) birāderlerden efdāl dilemez tā birāderligi kūrīstān ehliyle tūtmayınca.

Qıṭ'a (11)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Ėtse bir dostun saña ēyūlik

Ėdeyin dēme sen āña 'ivażın

Olma māni' (12) şevābına sen anuñ

Lā-būd eyler Hūdā āña 'ivażın

Hikāyet

Rivāyet ēderler ki iki (13) kimse birbiriyle dostlar idi, biri bir kimseye meyl ēdüp 'aşık oldı, (14) bu hālını ol birāderine ve yārine hikāyet ēdüp eyitdi: Beni bir kimsenün (15) 'aşkı mübtelā eyledi, senün 'aşkun kayısı degül. Eger dilerseñ mābeynümüzde (16) **231b** olan maḥabbet 'akdini küşāde eyle ve āzād ol. Eyitdi: Hergiz 'aḳd-ı maḥabbeti çözümezem ve 'ahd-i meveddeti şımazam. Bir günāh çünki senden şādır olmış ola daḫı (2) 'ahd ēdem ki sen ol 'aşḳdan ve ol kayd-ı maḥabbetden ḫalāş olmayınca ben bir (3) nesne yēmeyem ve içmeyem. Rivāyet ēderler ki kırk gün ne yedi ve ne içdi (4) ver her yār andan istifsār ēderdi ki nicesin 'aşḳdan ve anuñ derdinden (5) ve kayd-ı maḥabbetden ḫalāş bulduñ mı yoḫsa bulmaduñ mı? Cīvān eydürdi: Ėy yār-ı ḳadīm (6) ki henüz gönlüm ol hevāda muḳīmdür ol ḫālden geçmiş degüldür ve bu yār aç ve (7) şusız yanumda zār u nizār ve Hāḳ -Te'ālā Celle ve 'Alā-ḫazretlerinden dilerdi ki anı ol (8) 'aşḳ-ı mecāzīden ḫalāş ēde. Çün kırk gün tamām oldı, 'aşḳ anuñ gönlünden (9) gitdi ve kendi yār-ı ḳadīmine geldi ve ḫaber vērdi ki bi-küllī ḫalāş buldum, ḫāliş (10) oldum. Andan ṭa'ām yēdi ve şu içdi az ḳaldı ki açlıḳdan helāk olaydı. (11) Bu hikāyeden ġaraż şadāḳat-i uḫuvvetdür.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Bir kişiyile uḫuvvet ētse kişi (12)

⁶³⁴ Allah affetsin.

Evvel  tsin  ad kati p  e

Yohsa el  eksin ol u uvvetden

 tmesin (13) pes ol i i end  e

H k yet

Riv yet  ederler ki ol g z de-i ebr r ya' n  (14) M lik-i D n r ve Muhammed bin V si' -ra imeh m 'll h- H san-ı Ba r n   -ra metu'll h- evine var(15)dılar ve H sanı evde bulamadılar ve Mu ammed bin V si' a sofrayı     ne aldı ki bir mik  ar ta' m (16) **232a** i  ar eyleye. M lik eyitdi: El  n  ek ve  abr eyle    ib-i h ne gelince. Mu ammed a a (1) iltif t  tmey p y di, anu   n ki ho -    u m nbasit idi. H san geldi (2) eyitdi:    M lik! Biz ehl-i  uffe b yle id k ve birimiz   ma  amına varsav z (3) birbir m zden  avf u i ti  m t tmazdu , ol vak te dek ki sen ve y r nu  (4) z hir olaydu . Ya' n  ehl-i  uffe b yle  ederler. Z r  y r-ı H sanu  atası  mm-i Seleme(5)n   mevl sı idi ve a   b-ı  uffe  izmetin eylerdi. Bu  ik yedenden mur d (6) dostlar i inde olan tekell f tu  def' i bey nidur.

 ı 'a

[Fe' il t n/Mef ' il n/Fe' il n]

Dostlar arasında (7) tekl f t

Olmamak oldu ' det  'uref 

Eyle terk-i tekell f    derv   (8)

Ki o fi'l oldu ' det-i c hel 

H k yet

Riv yet eylerler ki ol nefsine cev  r (9) ya' n  M lik-i D n r -ra metu'll h- bir y rde bir keb terle bir z   g rdi, ta' acc b  d p (10) eyitdi: Bu ikisi birbirin   cinsi deg llerd r, nice ittif   eylemi lerd r ve ne ho  (11) bir y re gelmi lerd r d   p yakın varıca  u dılar. Amm  g  le g rdi (12) ikisin   da ı  anatları sını . Eyitdi: Bunlaru  m v fa atin   m n sebeti bu y z(13)denmi  ve eyitdi: Her g   ki iki n -cins bir y rde olsalar birbirinden n -  r (14) ayrılırlar. Bu  ik yetden mur d n -cinsler bir y re cem' oldu ı z r r d r, mey leri (15) cinslerined r.

 ı 'a

[Fe' il t n/Mef ' il n/Fe' il n]

 tse n -ehl-ile eh(i)l    bet

Bil muḥakkaḫ ki_eder zārūret-den (16) **232b**

Yohsa bi't-ṭab' meyli cinsinedür

Geçinür ne_eylesin bu şūret-den

Hikāyet (1)

Rivāyet eylerler ki bir ḳavm Yūnus peygamberüñ -'aleyhi's-selām- evine geldiler. Ḥazret-i (2) Yūnus tırdı ki anları ziyāfet eyleye, taşra çıkdı ve içeri girdi, bir 'avratı (3) var-idi anı incitdi ve itāle-i lisān etdi. Yūnus -'aleyhi's-selām- epsem oldı, (4) ol ḳavm bu ḥāleti görüp ta'accübe vardılar. Ḥazret-i Yūnus -'aleyhi's-selām- eyitdi: (5) Ta'accübe varmañ ki ben Ḥudādan dilemişümdür ki 'uḳūbet-i āḫireti baña dünyāda éde. Buyur(6)dı ki senüñ 'uḳūbetüñ falānuñ duḫteridür, anı iste al, 'avrat edin, lā-cerem bu ḥālde (7) ki göre tıurursız. Bu hikāyetden maḳşūd oldur ki bed-siret 'avrat cümle-i 'uḳū(8)bātdan idügin bildürür.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Zen-i bed-sirete muşāḫib olan

Fi'l-meşel olur (9) ol çü ehl-i caḫīm

İçdügi zehr yèdügi zaḳḳūm

Gèce gündüz çeker 'azāb-ı elīm (10)

Hikāyet

Rivāyet iderler ki Benī İsrāyilde bir 'ābid var-idi ki kendü zamānında (11) fā'ıḳ olmuş-idi ve her 'amel ki éderdi üzerine lāyık-idi. Ol zamānuñ peygamberine anuñ (12) ḥālin vaşf eylediler. Eyitdi: Ḥūb kişiydi eger terk-i sūnnet eylemeyeydi. 'Ābid bu (13) sözi eşidicek ḡamgīn oldı, hemīn eyitdi: Benüm 'ibādetüm fā'ide mi éderin terk-i (14) sūnnet olıcaḳ dèyüp tırdı, ol peygambere vardı ve bu ḥāli şordı, peygamber (15) eyitdi: Eyledür. 'Ābid eyitdi: Ben hiç 'avrat tutmazam, ya'nī 'innīnem ve ḫalkuñ 'āli (16) **233a** gibi olmuşumdur, 'avratı n'eylerem? Peygamber eyitdi: Māni' bu mıdur? 'Ābid eyitdi: Belī. Andan (1) soñra peygamber kendi duḫterini aña nikāḫ eyledi. Bu hikāyetden ḡaraḫ beyān-ı faḫīlet-i (2) nikāḫdur.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Müte'ehhil degülseñ ey dervīş

Bil ki olur ‘ibādetüñ nākış (3)

Müte’ehhil ol étme sünneti terk

Tā kim ola ‘ibādetüñ⁶³⁵ hālîş

Hikāyet

Hem bu ma’nāda (4) rivāyet ederler ki Bişr-i Hāfî hāzretini vefātından soñra vākî’ada gördiler ve (5) hālinden şordılar. Cevāb vèrdi ki baña yetmiş derece vèrdiler ve maḳāmāt-ı enbiyāya (6) nāzar eyledüm, gördüm ammā evliyāya ki müte’ehhillerdür, anlaruñ menāziline yetişemedüm.

Ḳıṭ’a (7)

[Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün]

Ehlüñe çift ol olma yektā kim

Müte’ehhil menāzili yücedür

Cennet içre merātibin (8) olaruñ

Muştafā vü Huḍā bilür nicedür

Hikāyet

Rivāyet ederler ki bir kimse (9) bir emīrūñ yanından elinde bir mektüb taşra çıkdı ve ‘Abdu’llāh bin Mübāreküñ (10) huzūrına geldi ve eyitdi: Bir pāre toprak vèr, tā bu mektübuñ üzerine dökeyin. (11) ‘Abdu’llāh eyitdi: Kāğıdı baña vèr tā göreyin ne yazılmışdur, andan soñra toprak (12) vèrem. İşbu hikāyeden murād oldur ki zālamlere mu’avenet eylemek olmaz (13).

Ḳıṭ’a

[Mef’ülü/Fā’ilātü/Mefā’ilü/Fā’ilün]

Zālamlere mu’avenet etmek revā degül

Kim ‘avn ederse anlara dīnde (14) za’afı var

Varma [vü] görme anları isterseñ ey fetā

Dīñüñ sarāyınıñ ola (15) sūtünü üstüvār

Hikāyet

⁶³⁵ Yazma metinde “‘ibādetüñ ola” şeklinde yazılmıştır.

Hem bu ma'nāda rivāyet ederler ki ol ḥaḳīḳat (16) **233b** ḥadīḳasınıñ nūri ya'nī Ḥ'āce Süfyān-ı Şevrī -raḥmetu'llāh- Mehdī ḳatında idi. (1) Mehdī eyitdi: Bir divit vēr tā bu kāğıd üzre bir nesne yazayın. Süfyān eyitdi: Söyle (2) evvel ne yazarsın, eşideyin, andan soñra aña göre iş eğeyin, ya'nī divit (3) vėreyin tā ki ḳulm üzre mu'āvenet etmiş olmayam.

Hikāyet

Rivāyet ederler ki (4) Ḥasan-ı Başrī bir üştüri dört yüz aḳçeye satdı, müşterī eyitdi: Yā ebā (5) Sa'īd! Bir nesne müsāmaḥa eyleye, yüz aḳçesin 'atā etdi ve yine eyitdi: (6) Müsāmaḥa eyle, yüz aḳçesin daḥı bağışladı, bu ḳadar sözle behādan ikiyüz aḳçe (7) bağışladı. Bu ḥikāyetden murād mu'āmelede müsāmaḥadur.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Gör keremi ki vėrdi (8) müşterīye

Nışfını şatduğı behāsından

Ṭama' olmaz kerīm olan kişide

Ne ki (9) vėrse vėrür şafāsından

Hikāyet

Rivāyet ederler ki ol merd-i dīn ya'nī (10) Yaḥyā bin Ma'īn, Aḥmed bin Ḥanbelūñ şoḥbetinde idi, bir niçe yıl sofra üzre (11) Aḥmed anuñla bile ṭa'ām yemezdi, bir kelime sebebiyle ki andan aña yetişmiş-idi ki dēmişdür: (12) Ben bir kimseden bir nesne dilemezin ve eger şeyṭān baña bir nesne vėrürse yėrin. Aḥmed (13) bu sözi andan eşidicek kesildi. Yaḥyā 'özü dileyüp eyitdi: Laṭīfe eğerem. (14) Aḥmed eyitdi: Dīnle laṭīfe mi olur ki eylersin. Bu ḥikāyeden murād oldur ki kişi (15) yėdüğü loḳmada ḡāyet ihtiyāt eylemek gerek.

Ḳıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Çünki dervīş ṭālib-i Ḥaḳda (16) **234a**

Loḳmañ içün ki ihtiyāc eyle

Ḳande ṭullāb-ı Ḥaḳ eşidesin

Var anlarla ihtilāt (1) eyle

Hikāyet

Rivāyet ederler ki bir zāhidūn elinden bir pāre gümüş yere (2) düşdi, ol gün aḥşāma dek aradı, eyitdiler: Sen ḥod dükeli dünyādan (3) el çeküp-durursın ve zühd ḥāşıl édüp-durursın bir pāre gümüş nice bir ararsın? (4) Eyitdi: Ben anı aradıgum zühdümdendür. Zīrā anuñ ‘ivażı ile güç gelür anuñçün ki (5) anuñ vechin bilürem ve bir nesnenūn ki ḥaḳīḳatin bilmeyem anı yemezem. Bu ḥikāyeden (6) murād bir ṭa‘āmuñ aşlın bilmeyince yememekdür.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bir ṭa‘āmuñ ki sen ḥaḳīḳatini (7)

Bilmeyince şaḳın yème sen anı

Ki eger édesin ṭa‘ām ifṭār

Éde dīl ‘ālemini (8) ṣulmānī

Ḥikāyet

Rivāyet ederler ki ol çerāğ-ı cennet-i Raḥmān ya‘nī Ḥazret-i (9) ‘Osmān bin ‘Affān -raḍıya’llāhu ‘anh- çün maḳtūl oldı, ol esed-i Rabb(10)ü’l-‘ālemīn, velī ya‘nī emīrū’l-mū‘minīn Ḥazret-i ‘Alī -raḍıya’llāhu ‘anh- serīr-i (11) ḥilāfete geçdi ve ol ṭa‘āmı ki yérđi anuñ üzerine mühr ururdı ve bir şaḥş (12) gönderdi vara, zekāt-ı mālın cem‘ éde buyurdı, bir mührli çölmek getürdiler, (13) mührin götürdiler. Ol şaḥş eyitdi: Şandum ki anda bir cevher var, dökdüm, gör(14)düm, arpa kepegi. Ḥazret-i ‘Alī eyitdi: Bizüm ṭa‘āmumuzdan buyur. Ben eyitdüm: Yā emīr(15)ü’l-mū‘minīn! Arpa kepegi üzre niçün mühr urduñuz? Eyitdi: Bu ṭa‘āmı kendi nefsum (16) **234b** için şaḳlamışdum, ḥavf étdüm ki aña bir nesne ḳarışa ki şübhelü ola. İşbu (1) ḥikāyetden maḳşūd oldur ki zād-ı ḥelālī muḥkem şaḳlayalar.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Şaḳla ḡāyet ḥelāl (2) loḳmañı sen⁶³⁶

Olmasun ḥalt aña ḥarām éy yār

Ki zuḥūr éde ṭa‘ātuñ (3) nūrı

Göresin ‘ālemi tamām éy yār

⁶³⁶ Yazma metinde bu mısra “Şaḳla ḥelāl loḳmañı ḡāyet sen” şeklindedir.

Hikāyet

Yūsuf bin Esbāt ve Vekī (4) bin Cerrāh -rahimehümu'llāh- eydürler: Eger bizi bu zamānda ki bizüz Ebū Zerūn ve Ebū Derdā(5)nuñ -rađıya'llāhu 'anhümā- zühdüni kesb éde, biz aña zāhid dèmezüz. Niçün dèdiler. Eyitdiler (6) ki zīrā zühd helālde gerek ve bugün biz bilmezüz ki helāl maḥz kandedür ve Yūsuf (7) ve Vekī hicretten iki yüz yıl soñra⁶³⁷ ölmışlerdi. Bu hikāyetden maḥsūd helāl (8) loḳma nādir olur dèmekdür.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Cüst ü cū eyleseñ cihānı tamām

Az bulınur (9) helāl bir loḳma

Pes anuñ gibi müşkil olduḡ-içün

Kimse dèmez meh al bir loḳma (10)

Hikāyet

Hem bu ma'nāda rivāyet éder ki bir şahş Bişr-i Hāfiden -rahmet(11)u'llāh- ve ol gönli sāfiden istifsār étdi ki ne dèrsin ḥurmā şarābına ki mest (12) étmeye? Eyitdi: Ol aḳçe ki anuñla ḥurmā alursın, naẓar eyle gör ki ne yèrdendür (13) eger helāl ise *fe bihā ve illā*⁶³⁸ helāk olursın, terk eyle şol nesne ki mest eyler (14) yāḥūd eylemeye.

Qıṭ'a

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

Şol ki münkerdür andan el çek sen

Eyler ol fi'li merd-i (15) fāsıḳ olan

Ger helāl olsa terki evlādur

[Hem] ne eylesin anı 'āşık olan

Hikāyet (16) 235a

Rivāyet éderler ki Ser[ī]-i Saḳatī -rahmetu'llāh- Bişr-i Hāfī ḥazretini gördi ki söz (1) söyler ve bir nice ḥalḳ cem' olmışlar, anı dinlerler, ol ḥalḳuñ üzerine varup Bişr-i (2) Hāfiye eyitdi: Yā ebā Naşr! Ayaḡuña na'leyn giy ve Bişr-i Hāfī nāmından ḥalāş bul, (3) ve ārām eyle. Bişr epsem oldı, Serī<r>nüñ evinde olan yārānı şandılar ki (4) Bişr ḳaḳıdı. Eyitdiler: Yā ebā Naşr! Şeyḫ ḥayr söyledi ve anuñ murādı senüñ (5)

⁶³⁷ Yazma metinde “evvel” şeklinde yazılmıştır.

⁶³⁸ Ne ālā! Olmadığı takdirde.

 y l   nden idi. Bi r eyitdi: S b hana'll h! Ol ulu ki  id r   yle ki a  a Ser  (6) d rler.
Bu h k yeden 'arz her 'amelden i tir z  tmekd r.

 ıt a

[Fe'il t n/Mef 'il n/Fe'il n]

Kelim tu  da i tir z (7) eyle

Ki ma  ama g re ma   l olunur

Ehline d  s z  ni bir s z   n (8)

 ok cid l ve nice  ıt l olunur

H k yet

Ser -i Sa    -ra  metu'll h- eyd r: (9) Seferde id m, bir y re yeti  d m ki anda bir  e  me var-idi, e r fında t ze (10)  emen bitmi  ve b -end ze semen a ılmı  ve   yet acı mı d m, ol t ze (11)  emenden y d m ve ol  b-ı rev ndan i  d m. Andan  o  ra ar am  stine (12) yatd m ve h  ıruma hu  r  tdi ki ne olaydı her g n bug nki gibi hel l (13) y mi  olsayd m? D d   m gibi hem n dem bir h tif  v z v rdi ki  y Ser , g m n (14) iled rsin ki hel l y d  . Ol k t ki seni bu y re get rdi, ne y rdendi? Ser  (15) eyd r: Ol h  ırdan istifs r eyled m. Bu h k yetden ma    d oldur ki  aleb-i (16) **235b** k t-ı hel l olına.

 ıt a

[Fe'il t n/Mef 'il n/Fe'il n]

  lib-i H   olur-ısa   y dervı 

Y ri k t-ı (1) hel l eyle  aleb

 ol ki  in   ki k t  ola har m

Olmaz anu  dilinde n r-ı (2)  alab

H k yet

Riv yet  ederler ki ol merd-i H  -ı teb rek ya'n  'Abdu'll h (3) bin M b rek h zretine -ra  metu'll h- eyitdiler ki iki y z yıldan  o  ra 'adl ola mı (4) olmaya mı? Eyitdi: Biz bu ma'n y  H mm d bin Seleme h z rında s yle  d k,  akıyup (5) eyitdi: Eger ikiy z yıldan  o  ra  lmege g c  n y terse  l ki ol zam nda melik(6)ler z hir olalar ki d kelisi bed-k r u b - r olalar, vez rler peyd  ola ki c mle(7)si z lim   dil- z r olalar ve em nler z h r  deler ki  amus  h yin   t rr r olalar (8) ve anlaru   ur n okıyıcıları f     u f cc r ola ve anlaru  s zleri ol ola ki me  (9)lisde     ret  d p

birbirini melâmet eyleye, birbirinüñ ‘aybların söyleyeler (10) ve Hudâ katında anlaruñ adı üsnân ola ya’nî bed-râyiḥalu. Bu hikâyeden murâd beyân-ı (11) tağayyürât-ı zamândur.

Kıt’a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Zulmi ço koma ‘adli elden kim

Mülket-i cân u dilde cân (12) olasın

Ço zemîn [ü] zamân tağayyürini

Şâfî dil ol ki maḥẓ-ı cân olasın (13)

Hikâyet

Rivâyet ederler ki bir ‘avrat ḥavâşuñ ehl-i dillerinden şordı ki (14) gönlümde bir tağayyür gördüm, birisi eyitdi: Kendüñde ara bul. ‘Avrat eyitdi: Aradum (15) hîç sebeb bulımadum, ehl-i dil bir sâ‘at miḳdârı başın aşğa bıraḳdı (16) **236a** ve eyitdi: Ol gece ki meş‘alini añmaduñ. ‘Avrat eyitdi: Belî bu tağyîrâtdandur ve eyitdi ki (1) faḳîre evüm üzerinde iplik egürürdüm, ipliğüñ bir ḳatı kırıldı ol ḥînde sultânuñ (2) meş‘alesi geçdi, ben anuñ şu‘lesine ipligi bağladum ve ol iplikden gömlek edinüp (3) geydüm. Ehl-i dil eyitdi: Ey ḥâtün! Göñlüñde tağayyürâtdandur, ‘avrat hemân dem (4) gömlegi arkasından çıkardı ve bâzâra iledüp şatdı ve aḳçesini (5) fâḳa ehline şadaḳa eyledi ve göñlinüñ tağayyüri gitdi, şafâ geldi. (6) Bu hikâyeden murâd oldur ki bir zerre ḳadar ḥarâm göñüle ḳasâvet düşirüp (7) înesini tîre eder ve cân gözini ḥîre ḳılır, irâdet-i ilâhiyyeyi idrâk (8) edemeyüp maḥrûm u mağbûn ḳalur.

Kıt’a

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Olur ekl-i ḥarâmdan dervîş (9)

Zulmet-i cân ve hem ḳasâvet-i dil

Olur ekl-i ḥelâlden taḥḳîḳ

Rif‘at-i cân (10) ve hem ḥalâvet-i dil

Hikâyet

Rivâyet ederler ki ‘ulemâdan bir cemâ‘at bir yere (11) cem‘ oldılar ve birbiriyle kelimât edişdiler, a‘mâlüñ ḳanḳısı eş‘abdur? (12) Biri eyitdi: Cihâd ve biri daḥı eyitdi: Şavm u şalât ve biri daḥı eyitdi: Vera‘ (13) ya’nî perḥîz. Cümle kendü sözlerinden

rücü‘ eylediler, vera‘ da müttefik oldılar. (14) Bu hikāyetden maḫşūd oldur ki vera‘, cümle ‘amelün başıdur ki cemī‘-i felāḥ (15) andan nāşīdūr ve fazīleti çokdur.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Vera‘ ı ḳoma elden ey dervīş (16) **236b**

Ki vera‘ şāf eder [hem ol] ‘ameli

Vera‘ ı olmayan ḳişinün olur

Lā-cerem dīni (1) beytinün ḥaleli

Hikāyet

Rivāyet ederler ki ‘Abdu’llāḥ bin Mübārekün bir ḡulāmı (2) var-idi, ticāret eylerdi, anuñ önünde yazdı: Biz bir kimseler ile mübāya‘a (3) eylerüz ki sultānla mübāya‘a eylerler ve ‘Abdu’llāḥ cevāb yazdı ki eger sultānla (4) ḡayrılar daḥı mübāya‘a edeler siz daḥı anlar ile mübāya‘a edesiz ve eger sultānla (5) tenhā mu‘āmele ederlerse siz anlarla mu‘āmele eylemeñ. Bu hikāyetden maḫşūd (6) oldur ki tüccār-ı dīndār bāzār étmez anuñla ki mālına ḥarām ḳarışmış ola.

Ḳıṭ‘a (7)

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bilse ḥarām mālın bey‘ ü şirā

Étmez anuñla tācir-i dīndār

Ki ḥelālin ḥarāmdan (8) şaḳınur

Olmasın dēyü hep ḥarām ey yār

Zīre bir şāfī şuya ḳaṭre-i mey (9)

Ṭamsa ol şu olur ḳamu murdār

Hikāyet

Ser[ī]-ı Saḳaṭī -raḥmetu’llāḥ- altmış dīnāra (10) on iki vesḳ bādām şatun almış-idi ki her vesḳ altmış kīle olur (11) ve üç dīnār fā‘ide yazmışdı, bāzāra iledüp dellāla verdi, yetmiş (12) dīnāra çıḳdı, dellāl gelüp eyitdi: Bu bādāmı niçe alduñ? Eyitdi: Altmış (13) üç dīnāra. Dellāl eyitdi: Şimdi yetmiş dīnāra çıḳmışdur. Serī eyitdi: Ben (14) Ḥudāyla şöyle ‘ahd eylemişümdür ki altmış üç dīnāra vèrem. Dellāl eyitdi: (15) Ben yetmiş dīnāra aluram. Serī eyitdi: Vèrmezem, dellāl daḥı aldı. Bu hikāyetden (16)

237a maḳṣūd oldur ki mu‘āmelede ve mübāya‘ada ve mükālemede inṣāf dāyiresinden (1) taṣra ḳadem ḳonılmaya ki peygamber -‘aleyhi’s-selām- *El-inṣāfū nıṣfu’d-dīn*⁶³⁹ buyurmuşdur (2).

Ḳıṭ‘a

[Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

Dāmen-i insāfı elüñden ḳoma

Sözde ve cünbişde ve a‘mālde (3)

Tā gēyesin ḥıl‘at-i ‘abden ṣekūr⁶⁴⁰

Şükr ēdesin Ḥalıḳa her ḥālde

Hikāyet (4)

Rivāyet ēderler ki bir ḥakīm bir ḡayrı ḥakīme gelüp eyitdi: Geldüm ki tā senüñle (5) dostlık ‘ahdinüñ ipini meyāne-i cāna bağlayam. Ol bir ḥakīm n’ola dēdi? Üç (6) şartı eger yērine getürürseñ. Evvel oldur ki baña muḥalefet eylemeyesin ve ikinci (7) oldur ki benüm ḥaḳḳumda bir kimse sözini eşitmeyesin ve üçünci oldur ki benden (8) göñlüñde bir nesne tutmayasın. Eyitdi: Eyle olsun, ol daḡı eyitdi: Ben de (9) ḳabül ētdüm. Bu hikāye[den] maḳṣūd oldur ki şerāyiṭ-i uḡuvvet beyān olup (10) ‘ayān olmaḳdur.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Bir kişiyle uḡuvvet isterseñ

Getür evvel şerā(11)yitiñ yērine

Görme ‘aybın muḥālefet ētme

Éder-iseñ seni görüp (12) yērine

Hikāyet

Rivāyet ēderler ki ol ‘ilm-i taḳvānuñ nüktedānı ya‘nī (13) Ebū Süleymān-ı Dārānī -raḥmetu’llāh- Aḡmed bin Ebu’l-Ḥavāriyye eyitdi: Yā Aḡmed! Şoḡbeti (14) iki kimseyle eyle. Biri oldur ki anuñ dünyāsından saña fā’ide ola ve ikinci (15) oldur ki

⁶³⁹ İnsaf, dinin yarısıdır.” Bkz.: Mehmet Yılmaz, **Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)**, s. 321.

⁶⁴⁰ “Ey Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan gelenler! Bilesiniz ki Nûh **çok şükreden bir kul** idi.” İsrâ 17/3.

dininden saña āhiret fā'idesi ola ve bu iki kimseden gayrı ne (16) **237b** meşğul olmak hamākatdendür ya cehāletdendür. Bu hikāyetden murād şadākat-i (1) hıllat ve nezāfet-i meveddet beyān etmekdür.

Qıṭ'a

[Mefā'ilün/Mefā'ilün/Fe'ülün]

Eger cühhālla şöhet eder-iseñ (2)

Edersin kendüñ işbāt-ı hamākat

Ve ger 'ākillere hem-rāh olursañ

Edersin kendüñ (3) işbāt-ı zekāvet

Hikāyet

Rivāyet eder ki ol tālib-i derd-i Hudā Ebū Derdā (4) -raḍıya'llāhu 'anh- bir yere giderdi, iki şığır gördi ki zirā'at eylerler. Biri tır(5)dı, boynuzıyla cismine kaşıdı, ol biri daḥı tırdı aña müvāfaḳat (6) için. Ebū Derdā ağladı ve eyitdi: Dünyāda birāderler böyle gerek çün Hudā (7) için iş işleye ve biri yardım ede ve çün biri tıra, ol biri daḥı tıra. (8) Bu hikāyetden ğaraż şadık dostlar müvāfaḳatin 'āşıqlara beyāndur.

Qıṭ'a (9)

[Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

İki ḥayvān ğayr-ı cins olsa

Bir āḥūrda tutarlar ünsiyyet

Biz ki insānuz (10) ol ḥū bizde yok

Hem ḥuşūşā ki ola cinsiyyet

Hikāyet

Rivāyet (11) ederler ki ol sūtün-ı dīnūñ ya'nī İmām Şāfi'inūñ -raḥmetu'llāh- Bağdādda (12) bir dostı var-idi. İttifāḳ iki hafta oldı anı görmedi, bir nāme (13) yazup gönderdi ki ey birāder, eger dostluğı kesdünse ben senün dost(14)luğına bir talāk vërdüm ve eger yine ber-ḳarār gelürseñ iki talāk ḳalmış olur (15) ve eger şöyle ḳalasin bir talāk daḥı vërem ve eger imtinā' gösterürseñ üçünci(16)**238a**sin daḥı vërem andan soñra iki heftelik 'özr saña fā'ide eylemeye. Bu hikā(1)yetden maḳşūd dostlaruñ 'itābı beyānidur.

Qıṭ'a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Saña bir dostuñ ‘itāb (2) étse

Şaķın incinme ol ‘itāb üzre

Ki o bir bāddur geçer bir dem

Ya beķā-yı raķamdur(3) āb üzre

Hikāyet

Ol göñli şāfi ya‘nī Bişr-i Hāfi -raḥmetu’llāh- eydür: (4) Kişiyē üç nev‘ dost lā-büdd gerekdür. Biri oldur ki anuñ āhiretin ma‘mūr eyleye. (5) İkinci oldur ki anuñ dünyāsın ve dīnin salāḥa getürüp göñli ‘ālemini pür-nūr éde (6) ve üçünci oldur ki anuñla üns tutup cānını mesrūr eyleye. Ammā bir kimseyle (7) üns tuta ki şūfi vü ‘ābid ola. Bu ḥikāyeden ğaraż dostlaruñ ihtiyārı (8) beyānidur.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Turma tek bu maķām-ı ğurbetde

Bir éyü dost ihtiyār eyle (9)

Ki saña andan ére fāyideler

Pāyına sen de cān nişār eyle

Hikāyet

Ol çāk-(10)kūnende-i cūbbe-i kayd ya‘nī şeyḫ Cūneyd -raḥmetu’llāh- eydür: Bu ṭāyife-i dört gürūh(11)la şoḥbet eyledüm. Her bir gürūh otuz nefer kimse idiler. Evvel gürūh, ḥādiş muḥāsibi (12) ve anuñ yārānı ve ikinci gürūh Ḥasen-ı Mesūḥī ve anuñ aşḥābı ve üçünci gürūh Ser[ī]-i (13) Saķaṭī ve anuñ aķrānı ve dördünci gürūh ‘Abdu’llāh bin Mübārek ve anuñ emşāli (14) ve bunlar birbiriyle şoḥbet édüp birbirine naşīḥat eyler, dostlık kesb (15) éderlerdi ve eger birinden bir günāḥ ya kelimātda bir eksüklik vāķı‘ olsa-y-idi (16) **238b** ‘afv eylerdi ve ğażab étmezlerdi ve eger ğażab étseles yine tīz geçüp rızā(1)laşurlardı. Ol sebebden ki Ḥudādandur ki ğażab eylemezler. Belki dēdi ğażabı (2) ḥazm éderler. Bu ḥikāyetden maķşūd dostlar birbirinüñ ḥaṭāların ve sehv(3)lerin ‘afv eylemek beyānındadır.

Ḳıṭ‘a

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Hem bu ma‘nāda rivāyet ederler ki (4) bir ‘avrat Bişr-i Hāfīnūn -raḥmetu’llāh- öñüne bir sepet üzüm getürdi ve eyitdi: (5) Buyuruñ. Bişr -raḥmetu’llāh- yemedi, yine vèrdi ‘avrat eyitdi: Sübhāna’llāh! (6) Atam şatun alduğı bağdandır ve ḥüccet-i kâḏīda sen şāhid yazılup-durursın, (7) şek mi getürürsin ki üzümün yemezsin. Bişr -raḥmetu’llāh- eyitdi: Toğrusın söyler(8)sin atañ mülkidür, ammā sen bāğı tebāh eyleyüp-durursın, anuñçün ki Tāhir (9) bin Hüseynūn ırmağından şu vèrdüñ ve Bişr ḥazretleri ol ırmağdan şu (10) içmezdi ve ol ırmağūn köprüsinden geçmezdi.

Qıṭ‘a

[Fe‘ilātūn/Mefā‘ilūn/Fe‘ilūn]

Oldı ma‘nāde (11) ni‘met-i zaleme

Sebze gibi meyān-ı mezbeled

Şerbeti mezbele teraşşuḥ[1]dur (12)

Var getürme ḥayālını ḥulde

Hikāyet

Hem bu ma‘nāda rivāyet ederler ki ol (13) vera‘ deryāsınuñ dürr-i yetīmi ya‘nī Süleymān-ı Teymī⁶⁴¹ -raḥmetu’llāh- buğday (14) étmegin yemezdi. Niçün yemezsin dèdiler. Eyitdi: Anuñçün ki bu āsiyāblarda (15) un eylerler. Eyitdiler: Andan ne nesne kerīḥ tutarsın. Eyitdi: Müselmānlar şuda (16) **239b** şerīklerdür, anlar degirmenlerden ücret alurlar.

Qıṭ‘a

[Mefā‘ilūn/Mefā‘ilūn/Fe‘ulūn]

Dehāna degme (1) bir nānı götürme

Dilerseñ ‘ālem-i dil ola rüşen

Degeri<ni> behişt olursa (2) o nānda

İḥāṭa eyler anı zulmet-i ten

Hikāyet

Rivāyet eyler ki Fuḏayl bin (3) ‘Iyāzdan ve Süfyān bin ‘Uyeyn[e]den ve ‘Abdu’llāh bin Mübārekde[n] ve Süfyān-ı Şevrīden (4) -raḥimeḥümü’llāh- ki Mekkede Vüheyb bin Verd katında müctemi‘ oldılar, eşnā-yı kelāmda (5) ḥurmāyı yād ètdiler.

⁶⁴¹ Yazma metinde “يتيمى” şeklinde yazılmıştır.

Vüheyb eyitdi: Ben hürmāyı gāyet severem illā oldur ki yemezem. (6) Niçün yemezsin, dēdiler. Eyitdi: Mekke hürmāsın Nahlistānī hürmāsıyla ki Zübeyde (7) hātūn şatun alup qarışdurmuşdur. ‘Abdu’llāh bin Mübārek eyitdi: Rahimek(8)a’llāh! Eger buña nazār ēdesüz etmek dahı teng olur. Eyitdi: Ne sebep ile? ‘Abdu’llāh (9) eyitdi: Zīrā ki Mısr köylerinde nazār ētdüm, gördüm, bu yerler birbirine qarışmışdı, ammā (10) belürsiz idi. Vüheyb bu sözi eşitdi, bīhūş oldu, Süfyān eyitdi: (11) Ne oldu ki bu sözi dēdūñ ve bir kişiyi depeledūñ? ‘Abdu’llāh eyitdi: Va’llāhi (12) diledüm-idi ki aña āsān ēdem. Çün yine kendüye geldi eyitdi: Hūdā ile ‘ahd (13) eyledüm-idi ki hergiz etmek yemeyem tā ol vaḳte dek ki aña yetişem. Andan soñra süd (14) içerdı. Bir gün anası önüne süd getürdi, ne yērdendür dēyüp şordı. (15) Anası eyitdi: Falān oğlanuñ koyunından. Eyitdi: Ol koyunlaruñ behāsını nereden (16) **240a** vèrmişler? Anası eyitdi: Falān vechden. Rāzī oldu ve çün ağzına iletđi ki (1) içe. Eyitdi: Bir nesne dahı ḳaldı, söyle ki bu koyunlar ne yerde otlarlar? Anası (2) eyitdi: ‘Abdü’ş-şamed-i Hāşimīnūñ oğlı koyunlarıyla, emīr-i Mekkedür ve koyunları ḳoruda (3) ḳomışdur. Eyitdi: Bu südde müselmānlaruñ ḥaḳḳı vardur, dostlarsız içmezüz. (4) Anası eyitdi: İç ki Hūdā-yı Te’ālā ol miḳdārı bağışlar ve seni yarlıgar. Eyitdi: (5) Bir nesne ki yarlıganmağa ḥācet ola, ben anı içmezem. Zīrā ma’şiyetle yarlıganmış (6) oluram. Bu ḥikāyetden murād me’külātda beyān-ı ihtiyātdur.

Ḳıṭ‘a

[Mefā’ılün/Mefā’ılün/Fe’ülün]

Be-gāyet (7) ihtiyāt eyle ṭa’āmdan

Kim ētmemek [anı] bil ma’şiyetdür

Ḳasāvet dilde andan (8) olur ekşer

Gözetmek anı ‘ālī mertebedür

Ḥikāyet

Şeyḥ İbn-i Ṭālib-i (9) Mekkī -rahmetu’llāh- eydür: Meşāyihdan biri benümle söyleşdi ki bir zamān idi ki (10) <her kimūñle dilerseñ> ve andan soñra bir zamān dahı geldi ki bir şahş bāzārda (11) giderdi ve eydürdi: Kimūñle mu’āmele ēdeyüm? Eydürlerdi: Her kimūñle dilerseñ (12) mu’āmele eyle ve illā falān u falān ve biz bir zamāndayuz ki eger dēseler kimūñle (13) mu’āmele ēdelüm? Aña eydürler ki falānla

mu‘āmele eyle ve qorqum bir rüzgār gele (14) ki bu miqdār dahı gide ve her kişi ol
ahvāli hemān müzākere ède.

Qıt‘a ⁶⁴² (15)

[Mefā‘ılün/Mefā‘ılün/Fe‘ülün]

- 1 Qanı ahlākı evvelki zamānuñ
Şüyühınuñ civānā kıl tefekkür

Görürüz lık (16) **240b** şimdiki zamānuñ

Şüyühı nefis-ile eyle tebahhur

Geyerler delkı halkı ekl içün lık

Èderler (1) biri birine tehabbür

Görinürler egerçi meskenetden

Velı görünür anlardan tekebbür (2)

- 5 Görür mi gözleri şaff-ı ni‘āli
Mecālisde èden anlar taşaddur

Ferîdüz bize olmaz (3) mişl ü mānend

Cihān içinde eylerler taşavvur

Bularuñ tab‘ına bir söz muhālif (4)

Gelürse senden olurlar tağayyür

Niçe uysun bulara merd-i ‘ākıl

Ki söz(5)lerinde bulunmaz taqaddür

Fi‘(i)l gitdi qav(i)ldür dillerinde

Qo bunları yürı sen kıl (6) tedebbür

⁶⁴² Yazma metinde “Meşnevî” şeklinde başlıklandırılmıştır fakat şiir “kıta” formundadır.

- 10 Ser-ā-ser ‘ālemi geşt étseñ ancak
Bulınur şimdi dillerde tezekkür (7)

Buña da kıyılüz bir vakt ola kim
Kılalar bu tezekkürden teneffür

İlāhī sen bizi (8) kılma olardan
Ki edeler hūb yāduñdan tağarrür

Bize ahlākını vèr evliyānuñ (9)
Ki vardur bize anuñçün taḥassür

- 15 Bize bu nefis-i şümü [ki] zebün kıl
Ki bize étmesin (10) karşı tehevvür
Hevā zulmetlerin bizden güzër kıl
Bizi envār-ı zik(i)rūñle tenevvür (11)

Ḥabībūñ āsitānınuñ segi it
Ki bize ol yèter yarın tefāḥḥur
Ḥikāyet (12)

Rivāyet ederler ki meşāyih-ı kibārdan bir şeyh-i nāmdār bir nice yüz (13) mürid-i şāhib-i esrār birle Mısr şehrinden taşra şahrāya çıkdı ki Şām (14) tarafına gide ve Mısrūñ ekābiri ve aşāgiri bile göndere çıkdılar. Şeyh şehrden (15) taşra şahrāya çıkıcağ sağına ve solına ve önüne nazar eyledi, gördi, halkuñ (16) **241a** hisābı yok şöyle çok ve göñline bu ḥayāl ḥalecān ét-di ki n’olaydı ben bu (1) ‘azamet ü şevketle ve bu saltanat-ı ḥaşmetle yarın maḥşer güninde ‘arşa-i ‘Araşāta (2) varaydum, dēyelerdi ki bu kimdür ve nice ulu şeyh olur ki bu kadar mürid-i şāhib-i (3) esrārle ve bu deñlü muḥibb-i dīndārle gelür dēyüp göğsin gerdi ve kendüsin (4) gördi, hemān dem merkeb yelledi. Şöyle ki şadāsı Mısr sahrāsını tutdı (5) ve bu halk-ı bī-pāyān cümle aña nigerān olup ḥayrān kaldılar, şeyhe bu ḥāletden (6) ḥayli ḥacālet geldi, rüsvāy olup alt düşdi, hemān dem şeyh bu merkebden (7) aşağı indi, semā’a girüp şol kadar döndi ve şol deñlü cūş u ḥurūş (8) ét-di ki bī-hūş olup kendüden gitdi, düşdi, yatdı. Bir sâ’atden

şoñra (9) yine kendüye geldi, mürīdler merkebin öñine çekdiler, süvār olup reftār göster(10)di[ler] ve mürīd-i hāşlardan bir niçesi eyitdiler: Yā şeyh! Göñline bir bir geleni dēyüp (11) bu hayāl göñüle halecān edicek nefsüme ğurūr bürindi ve baña sürür geldi, (12) hemān dem merkeb yelledi, bildüm ki nefsümün ğurūrına ve benüm sürüruma yelledi, (13) işāretdür bu ki kimün ki nefsine ğurūr ve kendüye sürür gelse enāniyyet yüzinden (14) lāyıkı budur ki demekdür. İmdi dostlar tālīb-i Hāk olan dervīşlerün nefs(15)lerinde zerrece ğurūr ve kendülerinde şemmece sürür gerekmez. Zīrā sürür u ğurūr (16) **241b** enāniyyetden gelür, enāniyyet hod fi'l-i şeytanetdür - ne 'uzūbi'llāh min zālīk- dervīşlere (1) münāsib olan fi'l meskenetdür ve diyānetdür ve emānetdür ve 'ahde vefādur ve nefsine cefā(2)dur ve Hāk -Te'ālā Celle ve 'Alānuñ-ke-mā-hüve hākkahū 'aqlı yētdüğince varlığın ve birliğin (3) añlayup ve kendüni yoklık mertebesinde komağdur, vücūdından külliyyen yoklık ābıyla (4) el yumağdur. Allāh müyesser ede.

Meşnevī

[Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ül]

- 1 Aña yaraşur kibriyā ēy veled
Ki zātı Kādīm (5) ve şıfātı Ebed

Bize yaraşur züll ü faqr u fenā
Sezā aña 'izz ü bekā vü ğinā

Muhakkağ o(6)dur Hālīk-ı lem-yezel
Kādīm Vāhid [ü] Kādīr-i bī-bedel

Anuñdur enāniyyet ü kibriyā
Haṭādur (7) bize fi'l-i kibr ü riyā

- 5 Bize lāyık oldur 'adem olavüz
Ki ölmezden evvel bu dem ölevüz (8)

Ki budur hemīn muktezā-yı Hudā

Fenā bula cümle ola ol beḳā

İlāhī! Hemān *Vāḥidī*yi (9) bu dem
Ki ölmezden evvel kıl [anı] ‘adem

Kerem eyle anı rızāñ üzre kıl
Hemīşe tarīḳ-i (10) şafāñ üzre kıl

Nebī ḥürmetiçün Ḥudāyā anı
Vuşul ét vişāle kim istersiz (11) daḥı

10 [Senüñ] vaşluña ṭalīb olanları
Senüñ ‘aşḳuña rāḡīb olanları

Kerem ile eyle (12) vişāle vuşul
Bu bī-çārenüñ kıl du‘āsın ḳabul

Ki cennāt-ı Firdevs içinde ebed (13)
Olavüz vişālünle şād ey Eḥad

Der-Beyān-ı Ḥātimetü’l-Kitāb ve Midḥat-i Pādīşāh-ı (14) ‘Ālī-Cenāb

Erbāb-ı dīn ve aşḥāb-ı yakīn şöyle rivāyet eylerler ki Ḥaḳ (15) -Sübḥānehu ve Te‘ālā- ‘ālemi bir ma‘mūr şehir mişālinde ḥaḳ eyledi ki ol şehirde (16) **242a** her ne kim maḥbūb ü maṭlūb ola sa‘ādet-i dīniyyeden ve dünyeviyyeden dükeli(1)si bulunur ve daḥı maḳşūdāt-ı uḥreviyyeden ḥāşıl olunur. Ammā sebab-i tenāfür (2) ve tebāyün-i ṭabāyi‘-i beşeriyye, taḥşīl-i maḳāsıd-ı beḳāda ve tenzīl-i maḳā‘id-i irtifāda her (3) birinüñ bir ḡayr-ıla mücāzebeti ve müsālebeti vāḳı‘ oldu ve o muḳābeledede muḳāteleye (4) ihtiyāc düşdi, ḥikmet-i İlāhī ve raḥmet-i nā-mütenāhī anı iḳtizā eyledi ki her zamānda (5) ve her mekānda bir emīn şahş temkīn buyura tā kuvvet-i şāḥāniyla ve ḳudret-i ḥüsrevāniyla (6) ‘ālemi ārāste, ādemi pīrāste eyleye ve bi-ḥamdī’llāh ki bu zamānda, bu mekānda, bu (7) devlet-i ‘uzmānuñ ḳabāsı şavlet-i kübrāyla bu server-i ser-firāzuñ ve ḥüsrev-i (8) dil-nüvāzuñ bālāsına rāst gelmişdür ki bu civān-baḥt melik-i mülūk, ümerā-yı (9) ‘ālem ve nūr-ı çeşm-i ferzendān-ı Benī Ādem, beşer-i firişte-

şıfat, hürşid-i keyvân(10)-rif'at, tâcdâr-ı serîr-i mülket ve sezâvâr-ı hükûmet-i saltanat Sultân Süleymân-ı (11) Selîm Han bin Sultân Bâyezîd Han bin Sultân Muhammed Han -*ebbede'llâhu saltanatahû* (12) ve *ebbedehu devletehû ve şavletehû*⁶⁴³ - ki memâlik-i 'Arab ü 'Acem anuñ sâye-i hümâ-yı himmetinde (13) âsûde-dururlar ve ümerâ-i memâlik-i küffâr-ı 'âlem anuñ şemşîr-i hûn-feşânından ve tîr-i (14) cân-sitânından tersân u lerzân ve girîbân-ı cübbe-i humûle her biri başın (15) çekmişdür güyâ ki nâbüde-dururlar. Ol cümle-i melâ'inden biri ol segdür ki vilâyet-i (16) **242b** Engürüse begdür. Pâdişâhumuz nâşîr-ı ehl-i îmân a'nî sultân Süleymân-ı devrân (1) devletle ve şavletle 'asker-i muzafferin çeküp memleketine vardı, bir niçe kal'asıyla (2) Belğrâd-ı nâ-murâdını aldı, darb-ı şemşîrle ve harb-i tîrle bi-'avn-i Fettâh, feth (3) eyledi ve hîç ol begden ya'nî memâlik-i Engürüse olan begden nâm u nişân ma'lûm (4) olmadı güyâ ki ma'dûm oldu, vaqt-i zemistân yetişmegin üzerine varılmağı (5) imkân görülmemegin yine düveline ve 'azamet ü şevketle taht-ı nîk-bahtlarına 'avdet (6) eylediler.

Meşnevî-yi Der-Du'â-yı Pâdişâh-ı Cihân

[Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün]

- 1 İlâhî lûtfuñ-ıla feth-i bâb êt (7)
Du'âsın *Vâhidî'nüñ* müstecâb êt

Nigehdâr ol her âfetden İlâhî
Kamu yêrlerde (8) sen bu pâdişâhı

Ki budur dîn-i İslâmuñ zahîri
Cihânuñ halkı olsunlar (9) esîri

Bunuñla buldı revnağ dîn-i Aḥmed
Şefî'i olısar yarın Muhammed (10)

- 5 Kûlûb-ı halk elinüñ ayasında
Ki râhatda dururlar sâyesinde

⁶⁴³ Allah, saltanatını ebedî kılsın ve devletini ve hücumunu sonsuz eylesin.

Süleymāndur (11) nebī seccādesinde

Ya ‘Oṣmāndur şerī‘at cāddesinde

Elindedür şerī‘at (12) tīg-ı tīzi

Urur boynın kim eylerse sitīzi

Murādı rüz [u] şeb fetḥ-i (13) memālik

Hem olsun mülket-i dünyāya mālīk

Ḥudāyā ‘askerin manşūr (14) eyle

Hemīşe düşmenin maḵhūr eyle

10 Muẓaffer kıl müdām a‘dāsı üzre

Ki ‘ādīl(15)dür cihāñuñ nāsı üzre

Cihān olduğça neslin eyle sulṭān

Ki olsun (16) **243a** salṭanatda Āl-i ‘Oṣmān

Vezīrin kendüzine yār eyle

Zekī vü ‘ālim [ü] hüşyār eyle (1)

Āmīn yā Mu‘īn (2)

Pādişāhumuz, ol sāye-i ilāhumuz ol tārīḥde ki [hicretūñ] toḵuz yüz yigirmi yedinci (3) senesinüñ Ramaẓānı ayında Belğrad ƣal‘asını ki fetḥ ètdi, bu *Kitāb-ı* (4) *Sa‘ādetnāme* daḥı be-‘ināyet-i Vehhāb be-himmet-i aşḥāb itmāma yetişdi (5).

Meşnevī Der-Beyān-ı Ḥātīmetü’l-Kitāb Goften ve ‘Özr-i Taḵşīr-i Ḥ’ış (6)

Ḥ’āsten

[Fā‘ilātün/Fa‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Ḥamdu li’llāh bu kitāb oldı tamām

Oldı nāmı hem *Sa‘ādet*le be-nām (7)

Luṭf èdüp ol Ḥālīƣ-ı ‘arż u semā

Bu kitābı eyledi iḥsān baña (8)

Raḥmet etsin Ḥaḳ Te‘ālā aña kim

Ben ḥaḳīri bir du‘ādan aña kim

Bu kitābı (9) ben du‘ā-y-içün dēdüm

Derdüme belki devā içün dēdüm

5 Yoḥsa ben kimüm ki söz (10) inşā edem

Bu ulular gitdügi yola gidem

Feyz-i Ḥaḳ olduğça inşā eyledüm (11)

Sırr-ı dilden ba‘zı ifşā eyledüm

Eyle ey şāhib-naẓar luṭf et naẓar

Cān (12) göziyle bu kitāba ser-te-ser

Vāḳı‘ oldıysa eger sehv ü ḥaṭā

Ḥaḳ eden taṣḥīḥ (13) ile kıl ‘aṭā

Kim kerīm olan kişi eyler kerem

Pes le‘īm olan bil etmez lā-cerem

10 ‘Aybına eyler naẓar (14) ol bī-ḥaber

Anı şāyi‘ etmesine cehd eder

Gözlemez ki bu cihān gülzārınuñ (15)

Gül kucağında yatur her ḥārınuñ

Mīveler kim bāğ-ı ālemde biter

Birbirine beñzemez bu āşikār (16) **243b**

Ḳavl ü fi‘li fikret-i aḥvālde

Reng [ü] naḳş[ı] şūret-i eşkālde

Eylemez ‘ākıl olan ‘ayba (1) nazar

Ger görürse sa‘y-ı taṣhīhin eder

- 15 Olmaz ol ‘aybda ṣüyū‘ına nazar
Ketmine gūṣiṣ (2) eder gözler nazar

Kimse<ye> ‘aybın gözleyen dīvānedür

Söyle dīvāne degüldür ya nedür (3)

Bu kitābuñ luṭfı yüzine nazar

Eyleme ma‘nīsini gör al ḥaber

Ma‘nīsi maḥbūbdur bir köhne(4)-pūṣ

Al elinden cām-ı ‘aṣk-ı eyle nūṣ

‘Āṣık-ı ṣer-mest olup çāk ét yaḳa (5)

Dā‘im ol maḥbūbdan iste liḳā

- 20 Zeyn-i dervīṣāne bir maḥbūbdur
Her ne kim gēyse (6) be-ḡāyet ḥūbdur

‘Ārız-ı zeyni nedür zātı güzel

Kim anı Ḥaḳ zīver etmişdür ezel (7)

Nāzır olmaz cāmeye ‘aṣık olan

Rūy-ı ma‘ṣūḳı koyup ṣādık olan (8)

‘Āṣıkuñ maḳṣudı ancaḳ yār olur

Yārdan daḥı ḡaraḳ dīdār olur (9)

Bu kitābuñ ma‘nīs-ı dīdārına

Nāzır olan vāṣıl olur yārına

25 Kim bunı oğursa (10) ya diñlerse ol
Cānib-i Cānāna bulur toğrı yol

Lā-cerem rāh-ı sa ‘ādet bulur (11) ol
Şāhib-i sırr-ı sa ‘ādet bulur ol

Bir bu kim t̄a‘atin ède ziyād
Bir dağı bu kim (12) dem ède Hakkı yād

Bir dağı bu kim özi miskīn olur⁶⁴⁴

Olur ahlāk-ı hamīde aña haq (13)
Münkeşif olur dilinden sırr-ı Haq

Enbiyā vü evliyā haşletleri
Görinüp (14) andan ère devletleri

30 Evliyā esrārına vākıf olur
‘İlm-i dīnde ‘ālim [ü] ‘ārif olur (15)

Ola Haq dergāhınıñ Haq bendesi
‘Āşık u şādık dağı efkendesı (16) **244a**

Hurd-hābı terk èdüp nālān ola
Ten yaqasın çāk èdüp giryān ola (1)

Gide cānından sūkūn dilden qarār
Zār olup Mecnūn gibi leyl ü nehār (2)

Şıgmaya ol tırduğı aralara

⁶⁴⁴ Yazma metinde bu beytin ikinci mısrası yoktur.

Vara düşe kühla şahrâlara (3)

- 35 Vaḥş u ṭayr⁶⁴⁵-ıla tuta ünsiyyeti
Anlar-ile yoğ-iken cinsiyyeti (4)

Zîre her maḥlûl şâdık ‘âşıkı
Bil severler olup anuñ şâdıkı (5)

Bir kılına anuñ étmezler zarar
Şâdık ol al sen bu sözlerden haber (6)

Kim bu sözler enbiyâ vü evliyâ
Sözleridür gûş édüp eyle hayâ (7)

Hem kelâm-ı Hâkdur èy cân-ı cihân
Okı virdüñle bunı her dem her ân (8)

- 40 Enbiyâ vü evliyâ aḥlâkıdur
Her sözün eşdâf-kûşe eyle dür (9)

Hep ḥikâyât-selef ü re’y-i ḥalef
Al bu dürlerden şaḥın étme telef (10)

Rûz [u] şeb bu dürler-ile ‘âmil ol
‘Âlem içre bir vücūd-ı kâmil ol (11)

İşbu silke sâlik olursañ müdâm
Mülk-i dîne mâlik olursın tamâm (12)

Muḳtedâ-yı ehl-i îmân olasın

⁶⁴⁵ Yazma metinde “وحوش و طيور” şeklinde yazılmıştır.

Pīşvā-yı ins-ile cān olasin (13)

45 Êdesin her derd-i dīl dermānını
Her vücūduñ şād êdesin cānını (14)

Mürşid-i kāmīl olup tālībīlere
Êdesin irşād dīl-i rāğībīlara (15)

Ḥaḳ yolında ḳuṭb-ı ‘ālem olasin
Reh-nümāy-ı cān-ı ādem olasin (16) **244b**

Hem-dem-i ervāḥ-ı aşḥāb-ı Resūl
Her nefesde olasin ey pūr-uşūl (1)

Süresin yüz āsitān-ı Aḥmede
Êresin zevḳ-i şafā-yı sermede (2)

50 Olasin maḳbūl-i Ḥaẓret tā ebed
Göresin envār-ı dīdār-ı⁶⁴⁶ Eḥad (3)

Olasin müstağraḳ-ı baḥr-ı vişāl
Dilde işrāḳ eyleye nūr-ı cemāl (4)

Biz günehkāra dahı göster anı
Muştafānuñ ḥürmetiyyūn yā Ġanī (5)

Söylesūñ ey *Vāḥidī* sözüñ tamām
Olmaz illā sen de kim temme’l-kelām (6)

54 Pes bu menzilde kelām oldı tamām (7)

⁶⁴⁶ Yazma metinde “ندیلر” şeklinde yazılmıştır.

Söz budur  y dost-ı d ger ve's-sel m (8)

Metin Teşkilinde Dikkat Edilen Hususlar⁶⁴⁷

1.1. İşaretler Sistemi

Yazma metinde yer alan manzum parçalardaki beyitler eğer beş beyit ve ondan fazla ise her beş beyitte bir olacak şekilde (1, 5, 15 ...) numaralandırılmıştır.

Yazma metnin sayfa numaraları **kalın** (bold) olacak şekilde (**1b**, **242a** ...) yazılmıştır.

Bâb başlıkları ve alt başlıklar kalın yazı tipiyle yazılmıştır.

Yazma metnin satır numaraları (1), (4), (16) ... şeklinde ayrıç işareti içinde gösterilmiştir.

Özel adlar büyük harfle yazılmış, noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Ayet, hadis, hadîs-i kudsîler, Arapça ve Farsça ibareler, beyitler, iktibaslar ve kelâm-ı kibarlar çeviri yazı alfabesi ile *eğik* (italik) yazı tipiyle yazılmış, anlamları eğer yazma metnin içinde verilmemişse dipnota varsa kaynağıyla birlikte eklenmiştir. Eğer yazma metinde ayetin bir kısmı alıntılanmışsa dipnotta ayetin tamamı ve numarası verilmiş, yazma metinde geçen anlam dipnotta **kalın** (bold) yazı tipiyle gösterilmiştir. Ayet alıntılarının mealleri için Türkiye Diyanet vakfı tarafından yayımlanan *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*'nden yararlanılmıştır.

Arapça tazim ibareleri (-Celle ve 'Alâ-, -rahmetu'llâh-, -rahimehümâ'llâh-, -şerrefehâ'llâh- ...) iki tire (- -) arasında verilmiştir.

Aktarma söz, söz öbekleri ve cümleleri tırnak işareti (“ ”) içerisinde, ikinci dereceden aktarmalar ise tek tırnak işareti (‘ ’) içerisinde gösterilmiştir.

Anlam gereği yapılması zaruri olan türlü eklemeler ve metin tamirleri köşeli parantez [] içinde; anlam yahut vezin gereği fazlalık olan kelimeler < > işaretiyle gösterilmiş, okunamayan kelimeler ise parantez içinde üç nokta (...) ile gösterilip dipnota kelimelerin yazma nüshadaki fotoğrafı eklenmiştir.

“ile” ve “içün” edatı, yazma metinde birlikte verildiği kelimeyle ayrı yazılmış ise ayrı, birleşik yazılmış ise tire (-) işaretiyle gösterilmiştir. Birleşik yazımlarda yazma metinde “y” harfiyle gösterilmiş bir kaynaştırma söz konusu ise bu durum çeviri yazıya aktarılırken iki çizgi arasında y (-y-) ile gösterilmiştir. Bununla birlikte vezin

⁶⁴⁷ Bu bölüm için Fatih Köksal'ın teklif ettiği şablon kullanılmıştır. Bkz.: Prof. Dr. M. Fatih Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2012, s. 38.

gereği hece eksiltme/arttırma yaparken bu edatların ünlülerinin yazımında tasarruflarda bulunulmuştur:

(كورنمكيچون) kelimesi “görünmek-içün” şeklinde (1b9), (انكيچون) kelimesi “anuñ-içün” şeklinde (3a7), (حقله) kelimesi “hâk-ıla” şeklinde (4b12), (اييله) kelimesi “ipi-y-ile” şeklinde (37a59), (حفظ اچون) kelimesi “hıfz içün” şeklinde (102b15), (دعايچون) kelimesi “du‘ā-y-içün” şeklinde (243a10), (دوالاچون) kelimesi “devā içün” şeklinde (243a10) yazılmıştır.

1.2. Vezinle İlgili Hususlar

Vezin bozukluğu, kafiye problemi gibi özel durumlar dipnotta zikredilmiştir.

Vezin, manzum parçanın başlığı altında köşeli parantez [] içerisinde gösterilmiştir.

Vezin gereği yapılması gereken türlü eklemeler köşeli parantez [] içerisinde verilmiştir.

Zihaf bulunan ünlüler *eğik* (italik) karakterde yazılmıştır.

Vezin gereği yapılan ses türemeleri/tahrik, ayraç işareti () içinde gösterilmiştir:

“vec(i)hden” (7b3), “hük(ü)mde” (8b15), “‘İl(i)m” (34a15), “med(i)h” (52a4)...

Şeddeli kelimelerin imlasında vezne uyulmuştur.

Vezin gereği yapılması gereken ünlü birleşmeleri yazma metinde ayrı kelimeler hâlinde yazılmış olsa bile imlada alt çizgiyle (_) gösterilerek vezne dikkat çekilmiştir:

“Ki_olasın zinde-dil hemîşe çü bād” (33a2), “Ve_ey aña ki (5) rüz [u] şeb bāzār-ı hāsāretdür” (57a5), “Bilmedi ne_ekse yer anı bitürür” (160b13) gibi...

1.3. İmlayla İlgili Hususlar

Metin teşkilinde birlik sağlamak amacıyla Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarda İsmail Ünver tarafından yayımlanan ve metin neşirlerinde büyük ölçüde

kabul gören “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”⁶⁴⁸ başlıklı makalede getirilen esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

Farsça olumsuzluk edatı “bî” ve “nâ”, Arapça olumsuzluk edatı “lâ”, “ser” ve “der” gibi ön ekler ve “pür” zarfı kendisinden sonra gelen sözcükten; birleşik sıfat yapan -nigûn”, “-nümâ”, “-pûş”, “-ver” şeklindeki Farsça fiil kökleriyle oluşturulan son ekler kendisinden önce gelen sözcükten tire işareti (-) ile ayrılmıştır. “-bâr”, “-dâr”, “-ger”, “-kâr” ve -sâr” gibi Arapça son ekler ise kendisinden önce gelen kelime ile birleşik yazılmıştır.

Bildirme eki olan “-durur” kendinden önce gelen isim veya fiilden tire (-) ile ayrılmıştır:

“şâh-durur” (3b13), “nefes-durur” (69b5), “gëyüp-durursın” (138b11), “ëdüp-durursın” (163a14), “yeg-durur” (194b12) gibi...

Yazma metinde “-Ub” şeklinde verilen gerundiyum eki “-Up” şeklinde imla edilmiştir:

(ياريلوب) kelimesi “yarılup” şeklinde (5a14), (اتدورب) kelimesi “ëtdürüp” şeklinde (12a6), (سورب) kelimesi “sürüp” şeklinde (15a6), (اولوب) kelimesi “olup” şeklinde (27a13), (دوندرب) kelimesi “döndürüp” şeklinde (142b9), (سوب) kelimesi “sevüp” şeklinde (220b1) yazılmıştır.

Yazma metinde ünlü ile biten kelimelerden sonra hemze (ʔ) ile gösterilen yükleme hâli eki tenafür oluşturmaması açısından çeviri yazıda araya -y ünsüzü eklenerek verilmiştir. Aşağıda bazı örnekler alıntılanmıştır:

(خارجهʔ) kelimesi “hāriceyi” şeklinde (45b2), (نسنهʔ) kelimesi “nesneyi” şeklinde (63a2), (كيجهʔ) kelimesi “gëceyi” şeklinde (96a1), (كردهʔ) kelimesi “girdeyi” şeklinde (114a8), (اميرزادهʔ) kelimesi “emīrzādeyi” şeklinde (155b1), (بندهʔ) kelimesi “bendeyi” şeklinde (188b15) yazılmıştır.

Yazma metinde çoğu kelimelerde aslî harfi olarak (ʔ) ve (ى) harfinin birlikte kullanıldığı yerlerde çeviri yazıda (ى) harfi ile yazım tercih edilmiştir, aşağıda bazı örnekler sıralanmıştır:

⁶⁴⁸ İlgili makale için Bkz.: Prof. Dr. İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara, 1993, s. 51-89.

(فایده) kelimesi “fāyide” şeklinde, (دایم) kelimesi “dāyim” şeklinde (68b2), (جبرائیل) kelimesi “Cebrāyil” şeklinde, (79a1), (مایده) kelimesi “māyide” şeklinde (133b16), (ریس) kelimesi “reyis” şeklinde (151b10), (بنی اسرائیل) kelimesi “Benī Īsrāyil” şeklinde (175a14), (تغایط) kelimesi “teğāyit” şeklinde (211a14) yazılmıştır.

Metinde çift imla özelliği gösteren harflerin kullanımı oldukça fazladır. Bu harflerin noktaları özensiz konmuş, (ب) ile (پ), (ج) ile (چ), (ح) ile (خ), (ز) ile (ژ), (ز) ile (ظ), (ع) ile (غ) ve (س) ile (ش) harfleri belirli bir standart olmaksızın sık sık birbirinin yerine kullanılmıştır:

“sekiz” kelimesi “شکر” şeklinde (3b2), “mücellā” kelimesi “محلّی” şeklinde (6b5), “ebter” kelimesi “پتر” şeklinde (12a11), “kapuñ” kelimesi “قبك” şeklinde (15a8), “biñ” kelimesi “پك” şeklinde (15a15), “aç” kelimesi “اج” şeklinde (17b3), “penāh” kelimesi “بناد” şeklinde (30b9), “bezer” kelimesi “پنر” şeklinde (48b8), “maḥsūb” kelimesi “مخسوب” şeklinde (54a1), “jale” kelimesi “زاله” şeklinde (79a11), “za‘īf” kelimesi “زعیف” şeklinde (81a16), “bisāṭidur” kelimesi “پساتیدور” şeklinde (107a10), “ṭapıcı” kelimesi “طپچی” şeklinde (116b16), “gūlām” kelimesi “علام” şeklinde (122b12), “üştür” kelimesi “استر” şeklinde (128b1), “ḥimār” kelimesi “خمار” (164a13), “ḥaṣemle” kelimesi “خشملة” şeklinde (180b9), “cüst” kelimesi “چست” şeklinde (234b9) yazılmıştır.

Yazma metinde bazı şahısların isimleri yazma metinde küçültme ismi (ism-i tasgîr) kategorisindeki fu‘ayl (فعیل) vezninde verilmiş, bazılarının isimlerinin yazılışında da tam tersi bir yol izlenmiştir. Fakat çalışmamızda şahısların isimleri doğru hâliyle imla edilmiştir:

(سپیل بن عبد الله التستری) ismi “Sehl bin ‘Abdu’llāh et-Tüsterī” şeklinde (110b12), (أبو الحسن نوري) ismi “Ebu’l-Ḥüseyn-i Nūrī” şeklinde (119b12), (ابوسلمان درانی) ismi “Ebū Süleymān-ı Darānī” şeklinde (154b8), (سليمان فارسی) ismi “Selmān-ı Fārisī” ismi şeklinde (229b15) yazılmıştır.

Yazma metinde “-llk” yapım ekinin imlasında büyük uyumuna çoğu zaman uyulmamıştır. İnce sıradan bir kelimeden sonra gelen ek (لق), kalın sıradan bir kelimeden sonra gelen ek (لك) şeklinde yazılmıştır:

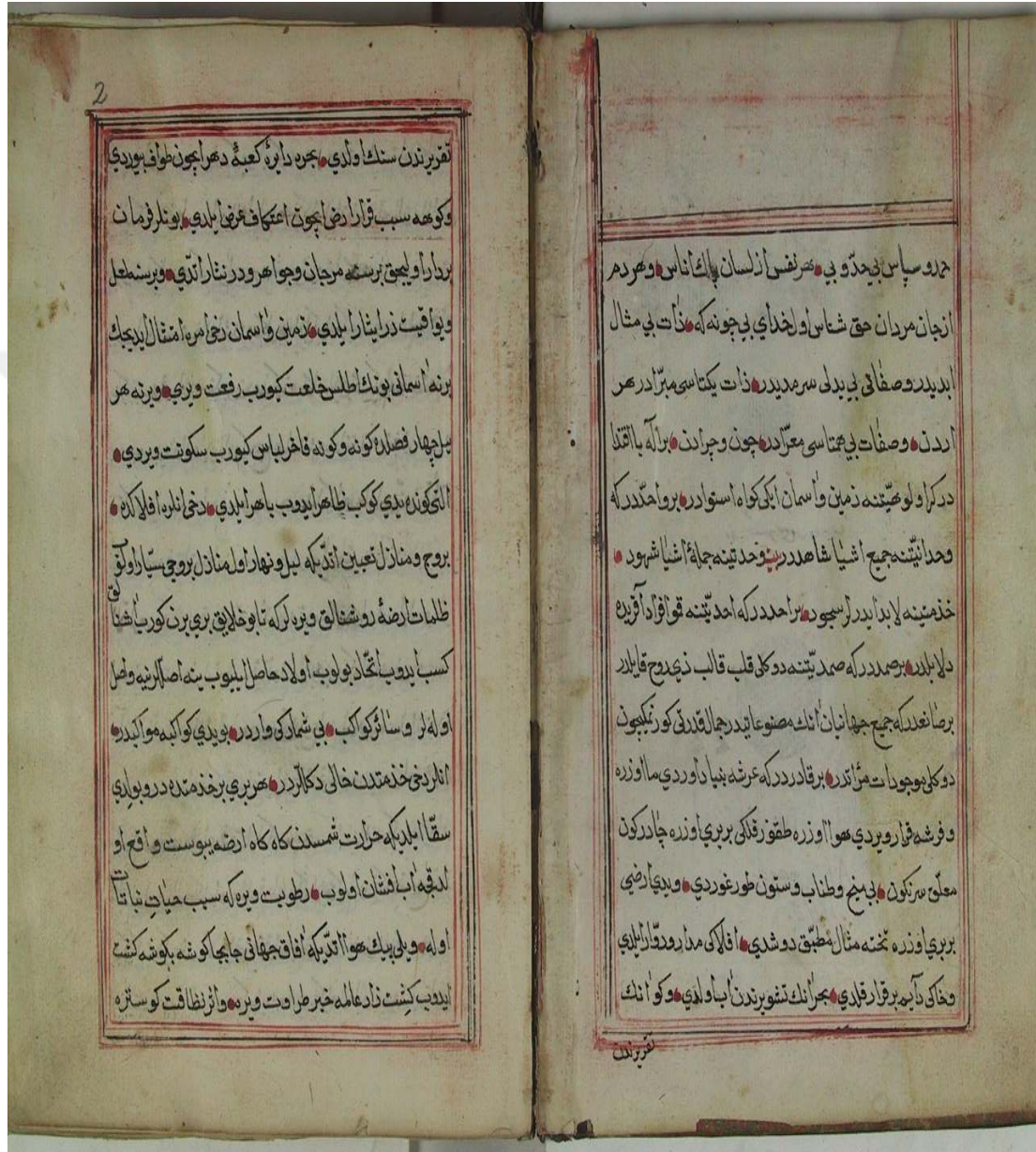
“şīrīn-sūḥanlık” tatlı dillilik (56a1), “mestlık” sarhoşluk (58a11), “kāhillık” tembellik (67b2), “akçelik” akçelik (70b14), “nevḥagerlık” ölü ağlayıcılığı (104b5),

“bīmārlige” hastalığa (115b11), “zārılık” güçsüzlük (130b3), “gūrlık” mezarlık (150b14), “‘avratlık” kadınlık (156b1), “‘āşılık” asilik (181b16), “ḥarāmılık” haramilik (206a14), “dünyālıkde” dünyalıkta (221b15) gibi...

EK 3: Tıpkıbasımdan Örnek Varaklar

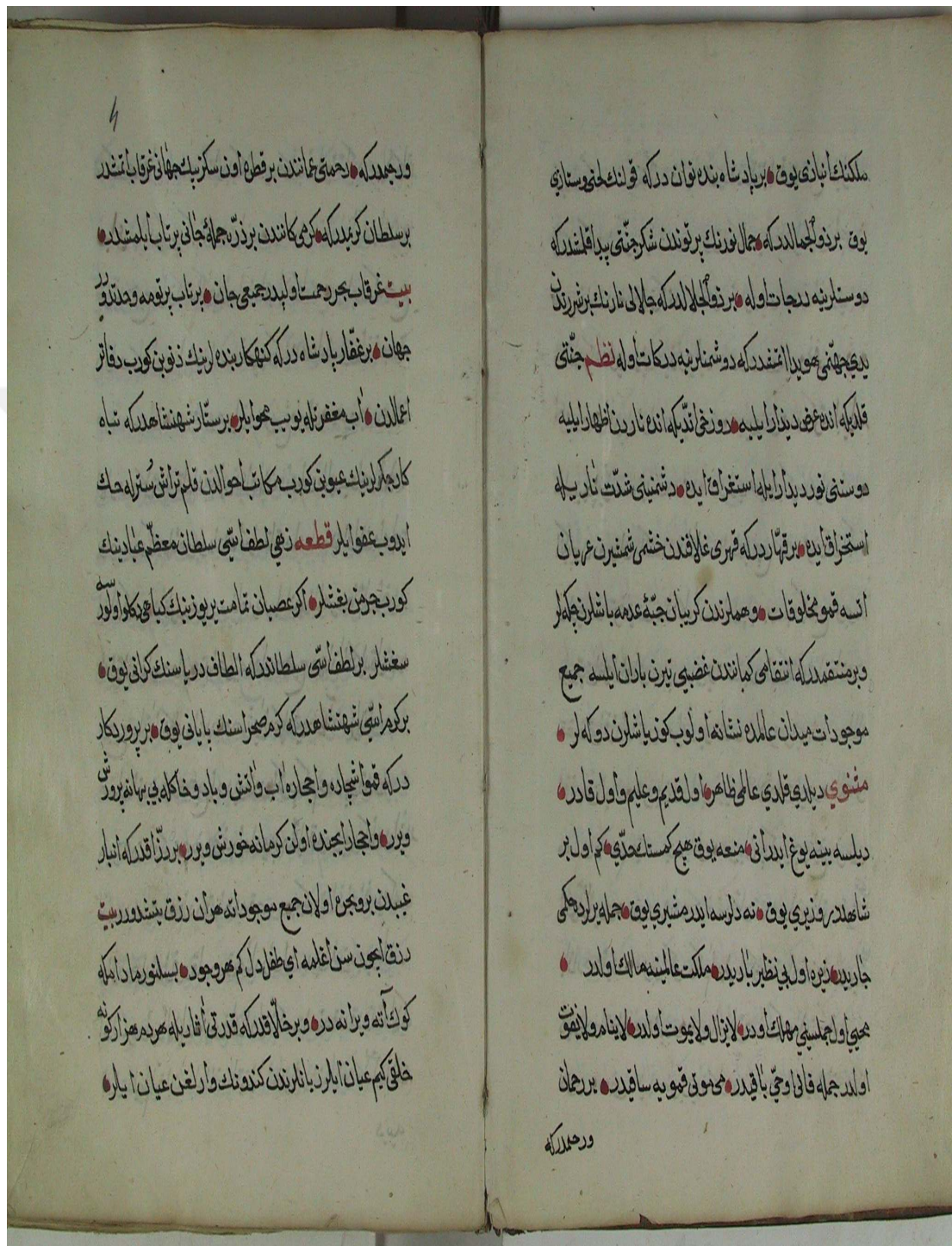
İstanbul Süleymaniye Ktp. Hekimoğlu Ali Paşa nr. 442. vr. 1b-2a.

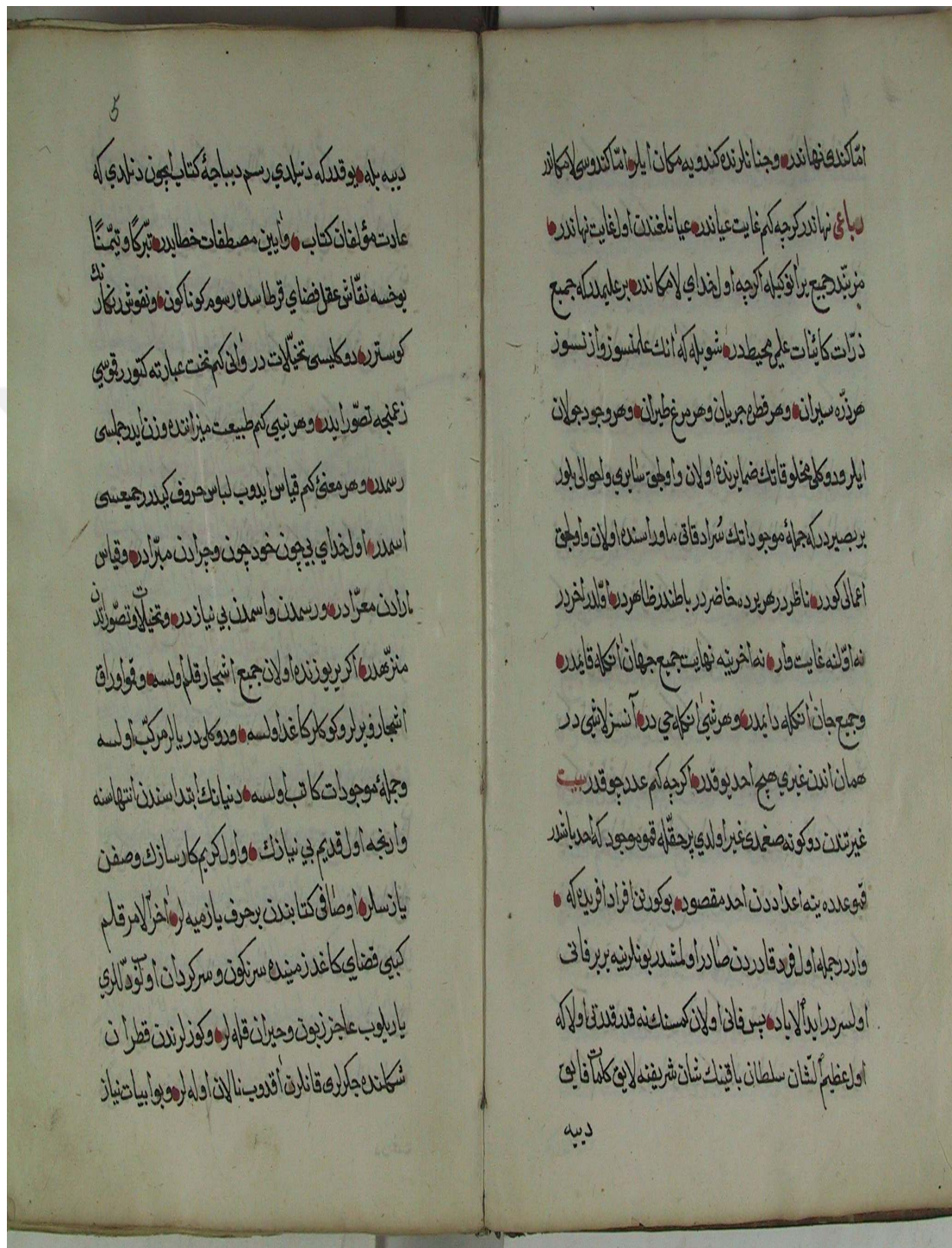
هم بولدي سوره ديلاوي بره ابركوره بولت دخی نبات نبات كائنه
 سايه كوستر اولوب دايه لك ايلمه بود كروشان اشبا همان عالم البقي
 ايجون دكلار بلكه سن ادم پرو شيچو ليونهار كاردده در در **سيت**
 ابرو بار و مده مهر فلك اشد دوكل طفل هواري كيسي سني بسيلار جمله
 سر كشته و فرما دن سنجيچون دون كونه سكا دايق اولدكم واه من فرمانبر
 بر معبودي زوال ولا ازل الله هج عبادت عباد اشدن مستغنى در
 اما كذويه عبادت ايدنى سوره و رحمت ايلدك ابرو اولجه دن قرآن
 فون دن موفقان عظيم دن يور مشدر و ما خلت **الحق والانس**
الا يعبدون يعنى بختى و انسى نرند **الا يعبدون** عبادت ايسونلر
 ايجون يار تدم اياه اولسه قول اولنه لايق بوديكه افندي سني بلوب
 و انم قولوغنه قائم و ايه هر دم ريكى نوع احسان و ايه عباد اشدن
 مقصود عباد اولن كسه نصيراني عذرتي معبودي درگاهه عرض
 اينكار و هم اداي فخرى ايلكلار بويخسه انك افند بلكه سزاوار
 كيم و ايه عبادت كرو ايه به **قطعه** كه لايق كيم ايدر ذكر و تسبيح نماز
 ليكي اسكالي عذرت ديار انجى عرقل بو خد محض نيك نعت في
 غايبته هج احوار مبدرك ايدن هر و نكر اولخالق بي بدل بر و ادر

3
 لوزلدكه بر مشن خالكن قالب ادي بدقدق اياه قري صباغ نخر نشد
 و نور حكميه سورايلمشدر و صورتي كذويه مظهر اوسون ايجون
 تصوير قلمشدر و قلبتي كذونك نخرن اسراري و معدن اوزاري
 و مظهر كفتاري و لايق ديداري ايدن مشدر و دروني و نخت **فيه**
من روي امر به اراسته ايتشدر و بيروني و **لقد كرمنا بآياته**
 خلعيله بر استه ايلمشدر **قطعه** اولدي تحقيق بلكه مظهر الله ادم
 انكيجون دو جهان ملكه در شاد ادم اولدي هج ملك سر خالكن اكه
 اولدي اول سر خالكن ولي اكه ادم اولجب بر ريدك ايجون موجود
 ديويي اظهار اولوب برورش بوتدن بر حقد كه قولخو قاتدن
 حقيقي اوزار اولور هر ايش بوتدن **شعر** هر شي زبان حاله
 اوزار حق ايدر هر جان و دل چواسته اظهار حق ايدر **عالم صوا**
 معدن جسم حبه سينه باش هر جان چكوب چوشخ خوش
 انكار ايدر سوي جهان كوشه دكان ند جان صاوب غرمتا
 بازار حق ايدر هر بشكوفه كم ابلوب كوستر اوزن **معنى** نور
 ديدن در انظار حق ايدر هر جامه ذاتي صفة كه صامت اولوب
 طور **معنى** دليه هر بري اذكار حق ايدر بر ملكي سازدركه

ملکک انانای یوق **و** بر باد شاه بن توان در که قولک خلی و سنا ی
 یوق بر ذوالجلال در که جمال یوزنک بر نونک شکر جنتی پیداقشدر که
 دوستار نه در جات اوله **و** بر ذوالجلال در که جلالی غارنک بر شررند
 بدیجه جنتی محو پیداقشدر که دوستار نه در که تاوله **نظم جنتی**
 قلابه اند غرض دینار ایله **و** روزی اندیکه اند نار دین اظهار ایله
 دوستی نور دینار ایله استغراق این **و** دشمنی شدت نار ایله
 استغراق این **و** بر قمار در که غری غافلقدن خشمی شمنین غریان
 آنسه قیوم مخلوقات **و** همایونن کریمان جبهه عده باشان بکمل
 و بر مستمدر که انتقامی کباننن غضبی تیرن باران ایله جمع
 موجودات میدان عالمه نشانه اولوب کوزیاشارن دو که **و**
منشوی دینار قلدی عالمی ظاهر اولقدیم و علم و اول قادر **و**
 دیلسه بینم یوغ ابدانی **و** منعه یوق هیچ کسست عجزی کم اول بر
 شاهلار وزیر یوق **و** نه دلو سه ابد مشیری یوق **و** جماله بر دهمی
 جارید **و** زین اولی نظیر بارید **و** ملک عالمینه مالک اولدر **و**
 محیی اول مجلسی مهلت اولدر **و** لایزال و لاموت اولدر **و** لایزال و لاموت
 اولدر جماله فانی اوچی باقدرد **و** محیی قیومیه ساقیدرد **و** بر رحمان
 در حلاله

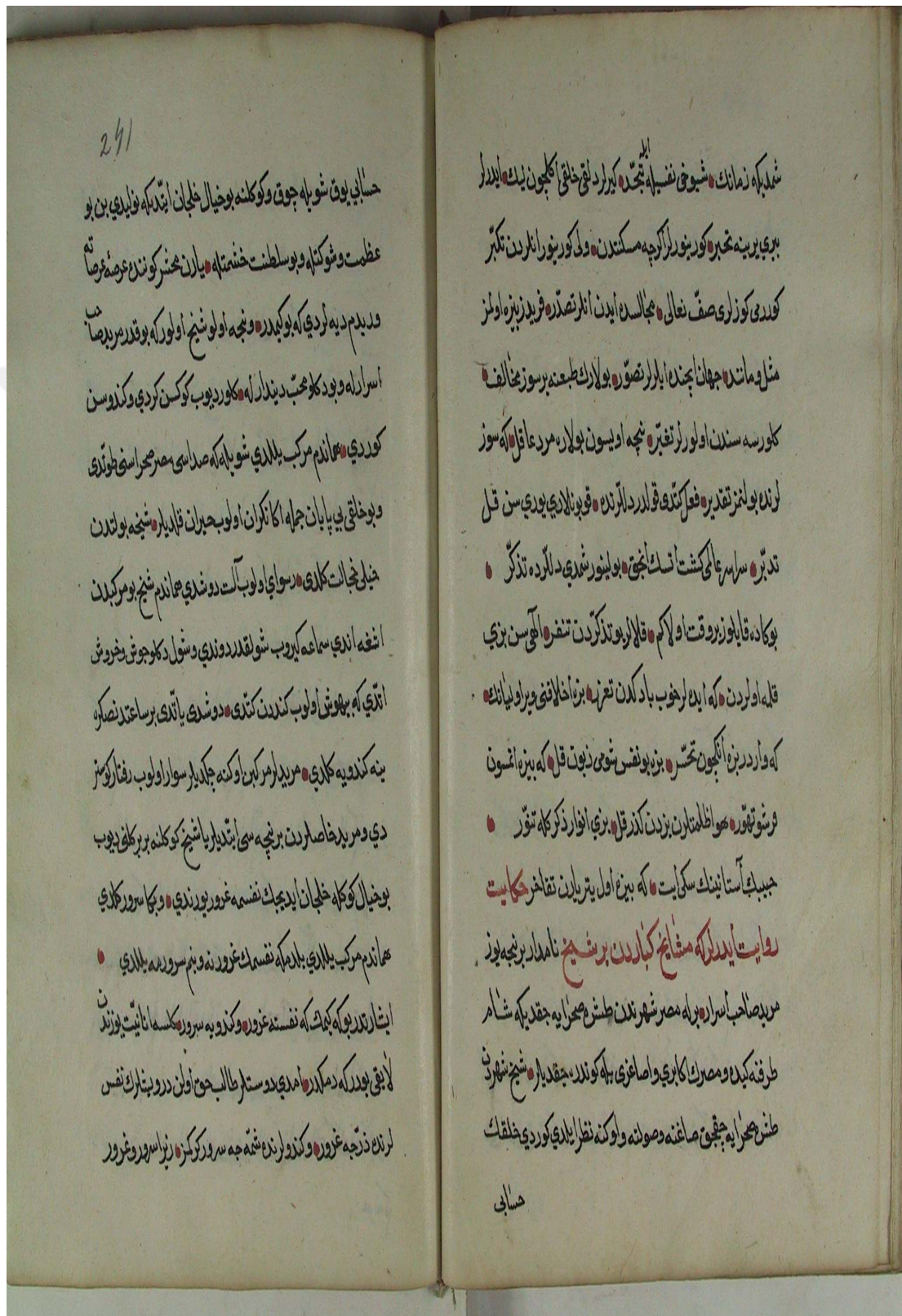
4
 و در حلاله **و** رحمتی غایتن بر قضا و ن سز بکجهانی غایتن شد
 بر سلطان کریمکده **و** کیمی کاشندن بر ذره جماله جانی بر تاب ایلمشدر **و**
بیت غرقاب بحر رحمت اولد **و** دجی جان **و** بر تاب بر یومه و مدند **و**
 جهان **و** بر غفار پادشاه در که کنه کارینن لریک ذوقن کوب دفاتر
 اعمالن **و** اب مغفر نه یوب عوایل **و** بر ستار شهنشاهدر که نیه
 کاره کر لریک عیونن کوب مکاتب احوالین قلم تراش ستره حاک
 ابدوب عوایل **نظم** زهی لطفای سلی سلطان معظم عبادتک
 کورب جین بغشدر **و** اگر عصبان تمامت بر یوزنک کبکی کولو اولدر
 سغشار بر لطفای سلی سلطاندر که الطاف دریا سنک کونی یوق **و**
 بر کمر ای شهنشاهدر که کرم صحراسنک بابانی یوق **و** بر پروردگار
 در که قوا شیار و انجاره اب و انشی و باد و خاکه یی برانه پرورش
 و بر **و** انجاره ایمن اولن کرمانه خورش و بر **و** بر ذوالجلال انبار
 غیبین بر و بجن اولان جمع موجوداته هر ان رزق بشتدور **و** بر
 رزق انجون سن غلبه ای غفل دل کم هر وجود **و** بسنور مارا امکه
 کوکته و برانه در **و** بر خالاقدر که قدری آفایه هر دم هزار کوه
 خلقی کم عیان ایلر زبانه نونکن کنونک و انغن عیان ایلر **و**

اما كندوها اندر و چنانكه كندويه مكان ايلو اما كندويه مكان
بباغي نه اندر كچه كم غايت عيانند عيان غفلت اولغايت نه اندر
 ميزيد جمع بر او كيه كچه اولغايت ايلو اما كندويه بر علم كندويه جمع
 ذرات كائنات علم محيط در شوبه كه انك علم سوز و از نسوز
 هرزه سيران و هر قطره جريان و هر مرغ طيران و هر وجود جان
 ايلو و در كل مخلوق انك ضمير اند اولان و اوج سايي و لغو ايلو
 بر بصيرت كچه موجوداتك سر دقات ماوراست اولان و اوج
 اعمال كور و نظردر هر يردم حاضر در باطن ظاهر در و اولان در
 نه اولنه غايت وار نه اخريته نهايت جمع جهان انكله قايده
 و جمع جان انكله دايده و هر شي انكله جي در انكله شي در
 همان انكله غيري جمع احد بود در كچه كم عدد بود در **سب**
 غيرتلك دو كونه صغير اولدي بر حقه قوه موجود كنه احد باشد
 قوه عدده يته عدد دن احد مقصود و كورن افراد اوريد كه
 وارد رجه اول فرد قادر دن صادر اولشدر بونايشه بر رفات
 اولسر در ايد ايلو اما كندويه بس فاني اولان كست كنه قدر قلدي اولاه
 اول عظيم نشان سلطان باقيدك شان شريفنه لاي كنه فاني

ديبه

8
 ديبه بله و قدر كه دنيادي رسم دساجه كتاب چون دنيادي كه
 عادت مؤلفان كتاب و اين مصطفات خطا در بر كا و تبسنا
 بوخسه نقاش عقل فضا و طاسل رسوم كونا كون و نفوس نكار
 كوستر و و كيسي تخيلات در و انك كم تخت عبارت كور قوسي
 زنجيره تصور ايلو و هر نبي كم طبيعت ميزانك وزن ايلو جملي
 رسد و هر معني كم قياس ايدوب لباس حروف كيدر جمعي
 اسد و اولغايت دي چون خود چون و چراند مبدل و قياس
 ارادن معر در و رسدن و اسدن بي ياز در و تخيلات تصور دن
 منزه در و كز يوز دن اولان جمع اشجار قلم اولسه و مؤلف
 اشجار و بر و كوكا و كاغذ اولسه و و و كوكا در يار مركب اولسه
 و جمله موجودات كالب اولسه و دنيا نك ابتدا سندن انتها سنه
 و انچه اول قديم بي يازك و اول كرم كارسازك و صفت
 ياز سار و صافي كتابدن بر حرف يازميه و اخر الامر قلم
 كبي قضاي كاغذ زمينه سرنكون و سر كردن اولو اولدي
 يار ايلو عاجز نيون و حيران قله و و كوز رندن قطران
 شكند جگر كز قانلق اقدوب نالان اوله و و بو ابيات ياز

شده که زمانک **س** شوی غنیه بخند **ک** کیر دلخانی کلچون یک **ا** ایلدر
 بوی برینه خیر **ک** کور نور لکجه مسکن **و** و کور نور انارین تکبر
 کوردی کوزی صف **ع** عالی **ع** عالی **ا** ایلر نصور **و** و لاک طبعنه بر سوز عالی
 مثل و مانده **ج** جهان بخند **ا** ایلر نصور **و** و لاک طبعنه بر سوز عالی
 کور سه سنل **ا** اولور ارتقیر **ن** نجه **ا** اویسون **و** و لاک مرد عاق **ا** که سوز
 لرد **و** و لاک تقدیر **و** و فعل کنی **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 تد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 بوکاده **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 قلعه **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 که **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 و شو **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 حبیبک **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
و و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 مرد صاحب **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 طرفه **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 طش **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد

241
 حسابی یوق شوبه جوق **و** و کولنه بوخیال **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 عظمت **و** و شوکت **و** و بو سلطنت **و** و ختمه **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 و دیدم **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 اسرار **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 کوردی **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 و بو خانی **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 خیال **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 اشعه **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 اتدی **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 بنه **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 دی **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 بوخیال **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 هماندم **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 اشار **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 لایق **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد
 لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد **و** و لاک لرد

انا نيتك كلور انا نيت خود فعل شيطنتك نفوذ بالكه من ذلك دروينا
 مناسب اول فعل مستند رويا نيتك واما نيتك و عهد و فاد و نيتك بجفا
 درو حق تعالى جل و علا نيتك كما هو حقه عقلي نيتك و نيتك و نيتك
 اكيب و نيتك و نيتك مرتبه سنه قومند و وجود نيتك و نيتك و نيتك
 ال يوم قدر الله مستند **مستوي** اكا ياره شور كبرياي ولد كه ذاتي قديم
 و صفاتي ابد بزيار شور دل و فقر فنا سزا كا عز و بقا و غنا و محقق او
 در خالق لم يزل قديم و احد قاري بدل انكدر انا نيت و كبريا و خطا در
 بزيار شور بزيار شور اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 كه بود در عين مقتضاي خدا و نيتك و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 بودم كه اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 صفاتك و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 دخی و صلاک طالب و ناری سنك عشقه راغب اول و ناری كبريايه ايه
 و صلاک و صول و نيتك و نيتك و نيتك و نيتك و نيتك و نيتك و نيتك
 اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
عالي جناب ارباب دين و اصحاب يقين شوبله روايت يار كه حق
 سبحانه و تعالى عالمي بر معور شهر مثالان خلق ايلدي كه اول شهره
 هر نه كم

242

هر نه كم محبوب و مطلوب اوله سعادت دينيه دن و دينيه دن دكل
 سي بولور و دخی مقصودات اخرويه دن حاصل اولور اما سبب تفا
 و تباين طبايع بشريه تحصيل مقاصد بقا و نيتك و نيتك و نيتك و نيتك
 بريتك بر غريبه بجا نيتي و مسالبي واقع اولدي و او مقابله و مقابله
 احتياج درو ندي حكمت الهي و رحمت نامتناهي في اقتضا ايلديكه هر نه ابد
 و هر نه ابد بر امين شخص تكلان بيور و تافوت شاهان و قدرت خسرو ايلدي
 عالمي راسته ادي بر راسته ايليه و بجز الله كه بوزمانه بوزمانه بود
 دولت عظمتك قباصي صولت كبريايه و سرور سر فرازك و خسرو
 دلخوازك بالاسته راست كندر كه بوجوان نيتك ملك ملوك امراء
 عالم و نور چشم فرزندان بني آدم بترفته صفت خورشيد كيوان
 رفعت تاجدار سر بر ماست و سر و اوج و كومت سلطنت سلطان سليمان
 سليم خان بن سلطان بابر نيك خان بن سلطان محمد خان ابد الله سلطنته
 و ابد الله و صولت كه عمالك عرب و عجم انك سايه هاي همد
 آسوده در در و امراء و عمالك كمال عالم انك نيتك و نيتك و نيتك و نيتك
 خان ستاندين نرسان و لرزان و كريان جبهه حواه هر بري باشن
 چكمندر كويكه ناوود در در و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول
 حكمندر كويكه ناوود در در و اول و اول و اول و اول و اول و اول و اول

آنکوسه بکدر بادشاهن ناصر اهل ایلان اعنی سلطان سلیم بن دوران
دولته و صولته عسکر مظفرین چکوب ملکته و اردی برینجه قلعه سیاه
بلغراد ماوردی الی ضرب شمشیرله و حرب نیرله و بعون فتح
ایلری و هیچ اول بکلن یعنی مالک آنکوسه اولن بکلن نام و نشان معلوم
اولدی کویا که معدوم اولدی و وقت زمستان بنشین اوزدینه وارلمی
امکان کورله من یمه دولته و عظمه و شوکتله تحت یک بختاره عود
ایلدر مشق در دعای پادشاه جهان اعلی عظمه فتح بابایت
دعاسن و احدینک مستجابایت نکهدار اول هرقندن اعلی قوبرده
سن بو پادشاهی که بوردن اسلامک ظهیری جهان خلق اولسون
اسیری بونکه اولدی رونق دین احمد شفیع اولسر یارن محمد
قلوب خلق الینک به سن که راحت در در سایه سن سلیمان
نبی سجاده سن یا غم اندر شریعت سجاده سن الذکر در شریعت
تبع تیری اور بون کما یارمه ستیری مرادی روز شب فتح
مالک هم اولسون مملکت دنیا به مالک خدایا عسکر منصور
ایله همیشه دشمن مقهور ایله مظفر قل مدام اعداسی و زده که عادل
در جهانک ناسی و زده جهان اولدو بی سن ایله سلطان که اولسون

سلطان

243

سلطان آل عثمان وزیر کنوزینه یار ایله دی و عاله شیار ایله

آمین یا معین

بادشاهن اول سایه اهرم اول تاریخچه که طغوز یوز بکری بدی
سنه سنک رمضان آیدک بلغراد قلعه سنی که فتح آنلی بو کتاب
سعادت نامه دخی بغایت و محاب و بهمت اصحاب نامه بتندی

مشق در بیان خاتمه الکتاب گفتن و عذر تقصیر خویش

خواست حمد لله بو کتاب اولدی تمام اولدی نالی هم سعادت نامه
لطف ادیب اول خالق ارض و سماه بو کتابی یلری احسان بکا

رحمت آسون حق تعالی که من حقیری بر عادن که که بو کتابی
بن رعایچون ددم در دره بلکه دواچون ددم بوضه بن کیم کوز

انشا ایدم و او لو کتدی یوله کیدم فیض حق اولدو فی انشا ایدم
سر دلان بعضی انشا ایدم ایله ای صاحب نظر لطف آیت نظر جان

کوزیله بو کتبه سر تسو واقع اولدیه اوس و خطا ملک ایدن تصحیح
ایله قل عطا کیم اولن کنی ایلر که پس اولن بل انزل ایدم عینه نظر

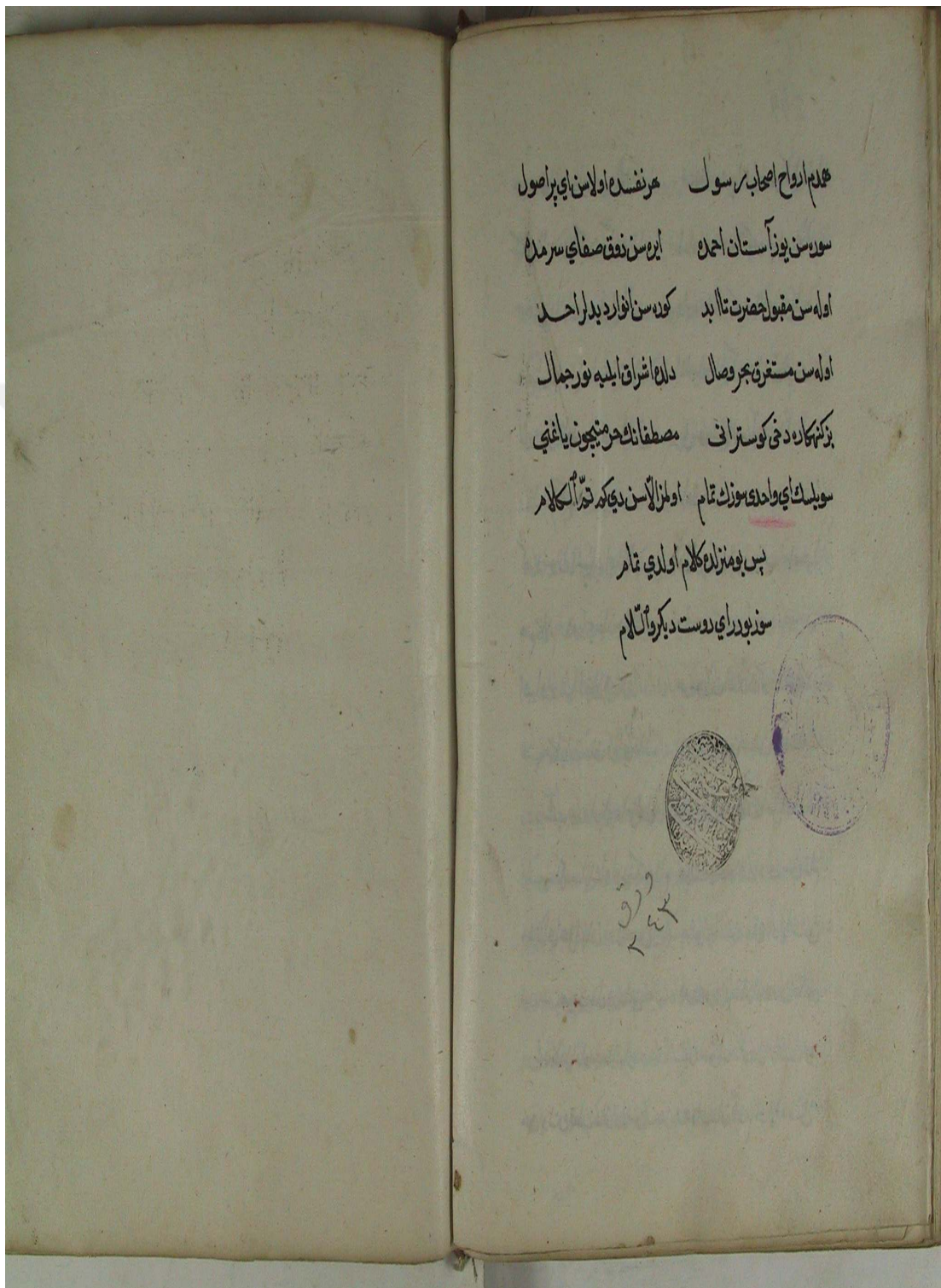
اولی خبر فی شایع انسته جهاد ایدر کوز که بجهان کلزار انک
کل جانغور خوار انک میوه کیم باغ عالمه بتوزینه کیم مزو انک

قول و فعلی فکرت احوال در نک نقش صورت اشکال ایله عاقل اولن عیبه
نظر کرورسه سی تصحیح ایدره اولن اولن عیب شیعینه نظر کتمه کوش
ایدر کوزل نظر کسمه عین کوزلین دیوانه دره سوپله دیوانه دکلر یالار
بوکتا یک لطفی یوزینه نظر ایلمه عینسی کورال خبر معنی محویدر برکنه
بوش ال اندن جام عشقی ایله نوش عاشق شرم اولوب چاک ایت بقا
دائم اولمچویدن استه لقا زین درویشانه بر محویدر هر نه کم کسه
بغایت خیر عاشقی زین ندن ذاق کوزل کم انجی زیور اشک درازل
ناظر اولن خامیه عاشق اولن هر ی معشوقی قیوب صادق اولن
عاشق مقصودی انجی یار اولور یارن داق غرض دیدار اولور
بوکتا یک معنی دیدار نه ناظر اولن واصل اولور یار نه کم بوی اوقورسه
یاد کارسه اول جانب جانانه بولور طوغری یول لاجرم راه سعادت بولور
اول صاحب سعادت بولور اول بر بوم طاعتن ایدر زیاده بر دخی بوم
دم ایدر حقی یاده بر دخی بوم کوزی مسکین اولور اولور خلاق جمیل انجی
منکشف اولور دلتل سر ره انبیا اولیا اخلاص لاری کورینوب اندن
این دولتی اولیا اسرار نه واقف اولور علم دین عالمه عارف اولور
اوله حی در کاهنک حی بدی عاشق مصلحت دخی افکنده سی

خورد

244
خورد خانی ترک ایروب نالان اوله تن بقا سن چاک ایروب کبان اوله
کبه جانلن سکون دلن قرار ناز اولوب محفون بی لیل و نهار
صفیه اول طوردوغی ارال وار دوشه کوهله صحرالو
روح و طوبیه طوبه انسبی انلریله بوغین جنسی تیج
زین سر محلول صادق عاشقی بل سوزلر اولوب ناک صادق
برقلینه آنک ایتمز ضرر صادق اول آل سن بوسوزلر خبر
کم بوسوزلر انبیا اولیا سوزلر بر کوش ایروب ایلمه حیا
هم کلام حق در ای جان جهان اوقی ورد کله بوی هر دم هر ان
انبیا اولیا اخلاق در هر سوزن اصداف کونه ایله در
هپ حکایات سلف و زای خلف ال بودر لر دن صقن اتم تلف
دور شب بودر لر به عام اول عالم انجی بر وجود کامل اول
اشبو سلک سالک اولور سکدم ملک دینه مالک اولور سن تمام
مشقایدی اهل ایمان اوله سن پیشوای انسله جان اوله سن
ایده سن هر درد دل دره انقی هر یودرک شاد ایدر سن جانانی
موشد کامل اولوب طالباره ایدر سن ارشاد دل راغب لاره
حق بولور قطب عالم اوله سن ره نمای جان آدم اوله سن

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında İstanbul’da doğdum. Lise eğitimimi İlim Yayma Vakfı İrfan Okulları’nda 2006’da, lisans eğitimimi Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde bölüm birinciliği ve fakülte ikinciliği dereceleriyle 2011 yılında tamamladım. Yüksek lisans eğitimimi ise Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’nde “16. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuasının İncelenmesi (1b-50a)” isimli tezimle 2013’te tamamladım. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda doktora eğitimime başladım. 2013-2017 yılları arasında çeşitli özel okullarda Türk Dili ve Edebiyatı, Osmanlı Türkçesi, Diksiyon dersleri öğretmenliği yaptım.

Evliyim, yabancı dilim İngilizce’dir.